TURGUT ÖZAKMAN

VAHİDETTİN, M.KEMAL ve MİLLİ MÜCADELE

yalanlar,yanlışlar,yutturmacalar

BİLGİ YAYINEVİ

Turgut Özakman

VAHİDETTİN, M.KEMAL ve MİLLİ MÜCADELE

yalanlar, yanlışlar, yutturmacalar

TURGUT ÖZAKMAN

Vahidettin, M.Kemal ve Milli Mücadele

yalanlar, yanlışlar, yutturmacalar

BİLGİ YAYINEVİ

BİLGİ YAYINLARI / ÖZEL DİZİ : 36

ISBN 975 – 494 – 669 - 8
97 . 06 . Y . 0105 . 1142

Birinci Basım
Eylül 1997

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46 / A
Telf : 431 81 22 – 434 12 71
434 49 98 – 434 49 99
Faks : 431 77 58
06420 Yenişehir – Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Narlıbahçe Sok. 17 / 1
Telf : 522 52 01 – 526 70 97
Faks : 527 41 19
34360 Cağaloğlu – İstanbul

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

TURGUT ÖZAKMAN'IN
BİLGİ YAYINLARI'NDAN
ÇIKAN KİTAPLARI

- Dr. Rıza Nur Dosyası
- Vahidettin, M. Kemal
  ve Milli Mücadele
  –yalanlar, yanlışlar, yutturmacalar–

dizgi : font matbaacılık ve tanıtım hizmetleri
telf : 230 30 30
baskı : cantekin matbaacılık yayıncılık ticaret ltd. şti.
telf : 384 34 35 - 384 34 36 - 384 34 37

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 12

GİRİŞ

1. Bazı iddialardan örnekler 13
2. Resmi tarih 15
3. Yasaların, gerçekleri açıklamaya engel olduğu iddiası 18
4. Devlet arşivlerinin durumu 19
5. İngiliz belgeleri 22
6. Tarih yazarlığı hakkındaki görüşler 26

BİRİNCİ BÖLÜM
VAHİDETTİN

1. Vahidettin'in kısa hayat hikâyesi 30
2. Vahidettin'in kişiliği 30
3. Saltanatın kaldırılması ve Vahidettin'in hain ilan edilmesi 52
4. Vahidettin'in İstanbul'dan ayrılmasının sebepleri 56
5. Ayrılış hazırlıkları 61
6. Vahidettin'in ayrılışı ve sonrası (Malta, Hicaz, Cenova, San Remo) 66
7. Vahidettin'in ayrılışını nasıl değerlendiriyorlar? 70
8. San Remo günleri 73
9. Vahidettin'in cesareti 78
10. Bazı görgü tanıklarının Vahidettin hakkındaki görüşleri 80
11. Ölümü 82
12. Birinci Bölümün sonu 83

İKİNCİ BÖLÜM
MUSTAFA KEMAL

1. M.Kemal aleyhindeki iddialara giriş 85
2. Vatan ve Hürriyet Partisi (1905-1906) 86
3. Hareket Ordusu (1909) 87

4. Balkan Savaşı (1913) 90
5. Çanakkale Savaşı (1915) 94
5/1. Savaşın çok kısa bir özeti 94
5/2. Çanakkale bir zafer midir? 96
5/3. TRT'nin 18 Mart 1988 günü yayımladığı Çanakkale programı 100
5/4. M.Kemal'in Çanakkale Savaşı'ndaki rolü konusunda farklı yaklaşımlar 103
5/5. Zafer kimin? 107
5/6. M.Kemal'in rolünün sonradan büyütüldüğü 112
5/7. Çanakkale Savaşı'nı nasıl değerlendiriyorlar? 115
5/7.1. Genel değerlendirmeler 115
5/7.2. İlk gün ve Arıburnu savaşları 121
5/7.3. M.Kemal, kendiliğinden değil, emirle hareket etmiş 128
5/7.4. M.Kemal ordunun tüm yedeklerini kullanarak savaşı tehlikeye atmış 130
5/7.5. Arıburnu savaşlarında M.Kemal'in başarısız olduğu ve askeri savurganca kullandığı 131
5/7.6. M.Kemal'in düşmanı denize dökemediği 140
5/7.7. Meğer M.Kemal izinsiz ricat etmiş 141
5/7.8. Anafartalar ve Conkbayırı savaşları 146
5/7.9. Bizimkiler ne diyorlar? 155
a. Albay Fevzi Beyin yerine M.Kemal'in atanması olayı 155
b. Anafartalar ve Conkbayırı savaşlarının aslı ne imiş? 160
5/7.10. M.Kemal'in saatinin parçalanması 169
5/7.11 Çanakkale'nin boşaltılması sırasında M.Kemal neredeymiş? 170
5/7.12. Enver Paşa- M.Kemal çekişmesi 171
5/7.13. M.Kemal'in parlak bir asker olmadığı 173
5/7.14. Resmi tarih, M.Kemal ve Çanakkale 174
6. Suriye Cephesi 178
7. Mütarekeye doğru 196
8. İkinci Bölümün s nu 200

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VAHİDETTİN VE M.KEMAL

1. Mütareke 201
2. Vahidettin ile M.Kemal'in tanışmaları 210
3. Kurtuluş Savaşı konusuna girmeden önce eğlencelik birkaç örnek 214
4. Vahidettin ve D.Ferit hükümetleri hakkında bazı ön bilgiler 218
4/1. Anadolu'da durum 218
4/2. Bu facialar karşısında İstanbul yönetiminin 1919'daki tutumu 220
5. Vahidettin'in vatanseverliğinin kanıtı olarak ileri sürülen olaylar 224

6. Vahidettin ve Kurtuluş Savaşı 232
6/1. Milli Mücadele'yi ilk düşünen ve planlayan Vahidettin imiş 232
6/2. Vahidettin'in planının özü neymiş? 234
6/3. Planın uygulamaya konulması 234
6/3.1. M.Kemal'i Anadolu'ya göndermek için işgalcilerin gözlerini boyamaya yönelik bir görev uydurulmuş 234
6/3.2. M.Kemal'i bu göreve Vahidettin seçmiş 235
6/3.3. M.Kemal'in atanmasına karşı çıkanlar olmuş ama Vahidettin dinlememiş 246
6/3.4. Vahidettin M.Kemal'i neden Anadolu'ya göndermiş? 248
6/4. İşin doğrusu 250
6/5. Vahidettin planını yalnız M.Kemal'e açıklamış 255
6/6. M.Kemal Anadolu'ya gitmek istemiyormuş, Vahidettin ikna etmiş 255
6/7. Vahidettin neden Anadolu'ya ve Milli Mücadele'nin başına geçmemiş? 263
6/8. Planın ayrıntıları 264
6/8.1. Meclis'in kapatılması, Tevfik Paşanın istifaya zorlanması, Damat Ferit'in Sadrazamlığa getirilmesi de planın ayrıntılarındanmış 265
6/8.2. Vahidettin bazı genç komutanları ve devlet adamlarını da aynı plan gereğince Anadolu'ya göndermiş 267
6/8.3. Vahidettin birçok yere mektuplar yazmış 270
6/8.4. M.Kemal Anadolu'dayken, Vahidettin ile bağlantı kurarak fikir üretiyormuş 270
6/9. Vahidettin M.Kemal'e bir hatt-ı hümayın vermiş 271
6/10. M.Kemal'e bol para da verilmiş 275
7. Bandırma gemisi 285
8. M.Kemal - İngiliz gizli anlaşması masalı 298
8/1. M.Sabri Efendi 298
8/2. İngilizlerin M.Kemal ile ilişki kurması 304
8/3. Gizli anlaşmanın amacı ve M.Kemal'in tavsiyesi üzerine, Yunanlıların İzmir'e çıkarılması 306
8/4. Yunanlıların İzmir'e çıkmalarının gerçek öyküsü 309
8/5. İngilizler ile M.Kemal neden kolayca uzlaşmışlar? 315
8/6. K.Mısıroğlu'na göre iki muamma 315
8/7. M.Kemal-İngiliz ilişkisini kanıtlamak için ileri sürülen örnekler ve doğruları 317
• İstanbul'un resmen işgalinin gerçek öyküsü 327
9. Vahidettin neden ve ne zaman M.Kemal'e karşı olmuş? 338
10. Milliyetçilerin suçlanması, fetvalar, Kuva-yı İnzibatiye, Kuva-yı Seferiye, isyanlar, idam kararları ve öteki faaliyetler 341
10/1. Vahidettin'in Damat Ferit'i 4.defa sadrazamlığa atamasının gerçek öyküsü 342
10/2. Milliyetçileri suçlama 346

10/3. Fetvalar 347
10/4. Kuva-yı İnzibatiye 350
10/5. Kuva-yı Seferiye 360
10/6. İsyanlar 361
10/7. İdam kararları 367
10/8. Bolşeviklik suçlaması ve Milli Mücadele karşıtı demekler 367
10/9. İşbirlikçi basından örnekler 368
11. Şehzade Ömer Faruk Efendi konusu 375
11.1. Veliaht Abdülmecit Efendi konusu 379
12. Sevres Andlaşması 382
13. Vahidettin, Damat Ferit ve İstanbul hükümetleri ile ilgili belgeler, bilgiler ve notlar [19 Ocak 1919-20 Ekim 1920] 386
14. Vahidettin'in anıları ve beyannamesi 397
14/1. Anıları 397
14/2. Beyannamesi ve ilgili belgeler[21 Ekim 1920-25 Ekim 1922] 399
15. Ek belgeler 419
16. Vahidettin'le ilgili bir televizyon dizisi 420
17. Üçüncü Bölümün sonu 426

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KURTULUŞ SAVAŞI

Birinci Kısım
KURTULUŞ SAVAŞI'NIN NİTELİKLERİ HAKKINDAKİ İDDİALAR

1. Kurtuluş Savaşı'nın bir Türk-Yunan savaşı olduğu 430
1/1. Birinci Dünya Savaşı öncesi gizli anlaşmalar 431
1/2. Savaş içinde yapılan gizli anlaşmalar 432
1/3. Mondros Mütareke Anlaşması 433
1/4. Sevres Andlaşması ve Üçlü Anlaşma ile ilgili görüşmeler 434
1/5. Sevres Andlaşması 435
1/6. Üçlü Anlaşma 437
1/7. Bu sürecin kısa bir değerlendirmesi 438
2. İngilizlerin Yunanlılara yardım etmediği 440
3. Emperyalistlerin Anadolu'yu yerleşmek niyetiyle işgal etmedikleri ve savaşmadan da gittikleri 441
4. Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperyalist bir savaş olmadığı 450
5. Kurtuluş Savaşı'nın bir kurtuluş savaşı olmadığı 458
6. Kurtuluş Savaşı'nın emperyalist bir savaş olduğu 459
7. Kurtuluş Savaşı hakkındaki öteki iddialar ve doğrular 462

İkinci Kısım
SAVAŞLAR

1. İnönü savaşları 473
   1/1. Birinci İnönü Savaşı ve Ethem olayı 473
   1/2. Birinci İnönü Savaşı'nın gerçek öyküsü 493
   1/3. Birinci İnönü Savaşı 'zafer' mi , yoksa 'başarı' mı? 500
   1/4. Bizimkiler ne diyorlar? 502
   1/5. İkinci İnönü Savaşı 515
   1/6. Bakalım bizimkiler ne diyorlar? 522
   1/7. Ek iddialar 526
   1/8. H.Suphi Tanrıöver'in telgrafı 531
2. Kütahya-Eskişehir savaşları 534
3. Sakarya Savaşı 535
4. Büyük Taarruz 549
   4/1. Yunan kayıpları 551
   4/2. 30 Ağustos Savaşı 556
   4/3. Zaferden sonra 560

Üçüncü Kısım
LOZAN, HİLAFET VE EK KONULAR

1. Lozan Andlaşması 565
   1/1. Bazı iddialar ve masallar 565
   1/2. M.Kemal, Halife olmak istiyormuş! 573
   1/3. M.Kemal'in, her yerde, hilafeti göklere çıkaran konuşmalar yaptığı iddiası ve askerlerin terhis edilmesi sorunu 577
   1/4. Öteki iddialar 582
2. Hilafet 597
   2/1. İngilizler ve hilafet 597
   2/2. Emir Ali ve Ağa Han 600
   2/3. Mektup olayı 602
   2/4. Tepkiler 607
   2/5. Hilafetin tarihçesi ve kaldırılmasının sonuçları 608
   2/6. Hilafetin kaldırılması için yapıldığı iddia edilen hazırlıklar 613
3. Kazım Karabekir konusu 617
   3/1. K.Karabekir ve kitapları 617
620 3/2. Başlıca iddiaları
   3/3. Bir Karabekir masalı 634
   3/4. Karabekir'in yakın tarihe meraklı damadı 640
   3/5. Karabekir ve kolordusu hakkında bazı ilginç görüşler 645
4. İstiklal Mahkemeleri 647

4/1. Bazı iddialar, masallar 647
4/2. Bize Nasıl Kıydınız adlı film ve 4 televizyon programı 651
4/3. Bir televizyon programı daha 672
4/4. Sonuç 675
5. İngiltere- Yunanistan ilişkileri hakkındaki belgeler ve notlar
[9 Kasım 1919 - 19 Ekim 1922] 677
6. Kurtuluş Savaşı'nın stratejisi 710
6/1. Dış siyasette uygulama 713
6/2. İç siyasette uygulama 716

Dördüncü Kısım
SON KONULAR

1. Anılar 719
2. Yalanlar, dolanlar, yanlışlar 722
3. Sonuç 725
4. Atatürk Kanunu 728
5. Gazi Mustafa Kemal Atatürk 733
6. Son söz 742
7. Ekler 743
7/1. Falih Rıfkı Atay'ın bir yazısı 743
7/2. 37 yıldır gizli kalmış çok önemli bir gerçek 744
7/3. İslam ahlak 748
Çanakkale haritası 749
Enver Paşanın gerçek el yazısı ile sahte el yazısı örneği 750

Kaynakça 751
Dizin 769

Gösterdiği emsalsiz sabır için eşime, birçok eski gazete ve derginin fotokopisini sağlayan oğlum Can ve kardeşim Serpil Yardımcı'ya, kitap yardımında bulunan Gökhan Akçura, Nurten Baltacı, Arif Bigeç, Müjgan Cumbur, Selçuk Emel, Gülümser Mutlu, Turgut Okutman, Osman Olcay, Gültekin Samanoğlu, Aclan Sayılgan, Ergun Sav, Sıtkı Tekmen ve Muammer Telli'ye, başta Erkan Ergin olmak üzere emeklerini esirgemeyen öğrencilerim Bahar Ayman, Gökhan Özbay, Didem Öztaşbaşı ve Arzu Yolgösteren'e, Edgar Pech'in kitabının ilgili sayfalarını Fransızcadan Türkçeye çevirmek iyiliğinde bulunan Elif Küflü'ye, dikkat ve özeni için düzeltmen Biray Üstüner'e, dizgi operatörü Faruk Kaya ile yardımcısı Savaş Bacaksız'a yürekten teşekkür ederim.

K I S A L T M A L A R

ATASE = Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Dairesi (eski Harp Tarihi Dairesi)
Atatürk = Kinross, Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu
Atatürk'le Beraber = M.Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölünceye Kadar Atatürk'le Beraber
bç.= Basılmamış çeviri
1918-1923 İstiklal Savaşı = Nurettin Peker, 1918-1923 İstiklal Savaşı, Resim ve Veslkalarla İnebolu-Kastamonu Havalisi
C. = Cilt
CG Yol = A. Dilipak, Cumhuriyete Giden Yol
Dış Politika = S.R.Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika
GRYT Ansiklopedisi = Gayr-i Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi
GCZ = Gizli Celse Zabıtları (tutanakları)
Güney Asya Müslümanları = Mim Kemal Öke, Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi
Hayatı ve Eseri = Hikmet Bayur, Atatürk- Hayatı ve Eseri
Hilafet = K.Mısıroğlu, Geçmişi ve Geleceği ile Hilafet
İng. Belgeleri = Jeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri
İngiliz Belgelerinde = Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk
İngiliz İstihbarat Servisi = S.R.Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri
İstanbul Hükümetleri = Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele
KA Günlüğü = Utkan Kocatürk , Kaynakçalı Atatürk Günlüğü
KS Günlüğü = Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü
Lozan = K.Mısıroğlu, Lozan, Zafer mi Hezimet mi
Milli Mücadele Başlarken = Tevfik Çavdar, Milli Mücadele BaşlarkenSayılarla Vaziyet ve Manzara-yı Umumiye
M.M.Başlarken = M.Tayyip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken
M.M.Hatıraları = A.F.Cebesoy Milli Mücadele Hatıraları
Mondros = TİH, 1.C., Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı
Osm.T.Kronolojisi = İ.H.Danişment, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi
Sakarya'dan İzmir'e = Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e
S.Mücahitler = K. Mısıroğlu, Sarıklı Mücahitler
Sina-Filistin Cephesi = Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi dizisi, Sina Filistin Cephesi
TC Kronolojisi = Utkan Kocatürk, Atatürk ve TC Tarihi Kronolojisi
TC'de Tek Parti = Mete Tuncay, TC'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması
TİH = Türk İstiklal Harbi [dizisi, ATASE yayını]
TKS Kronolojisi I/II = Jeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi I/II
T.Ü. Tezler 2 = Yalçın Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, 2.cilt
T.Ü. Tezler 5 = Yalçın Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, 5.cilt
XX. Yüzyıl = Hikmet Bayur, XX.Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acur Siyasası Üzerindeki Etkileri
V.G.Cehenneminde = T.Mümtaz Göztepe, Vahidettin Gurbet Cehenneminde
V.M.Gayyasında = T. Mümtaz Göztepe, Vahidettin Mütareke Gayyasında
Yunan Askeri Tarihi = 1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi
ZC = TBMM Zabıt Ceridleri (tutanak dergileri)
Kaynakçada, adları kısaltılan kitapların künyesinin sonuna • işareti konulmuştur.

GİRİŞ

1. Bazı iddialardan örnekler

Uzun zamandan beri **Vahidettin, M.Kemal** ve **Kurtuluş Savaşı** hakkında, bazı kitap, gazete ve dergilerle televizyon kanallarında, resmi tarihe de, resmi tarih dışındaki pek çok esere de ters düşen yeni iddialar, görüşler ileri sürülüyor, yorumlar yapılıyor.

Bazıları kısaca şöyle:

□ M.Kemal İngiliz ajanıdır,

□ M.Kemal'in Çanakkale'deki rolü küçüktür,

□ Suriye Cephesinde M.Kemal'in ihaneti yüzünden yenildik,

□ Yunanlılar, M.Kemal'in tavsiyesi üzerine İzmir'e çıkartılmıştır,

□ Vahidettin, Damat Ferit, Ali Kemal vb. hain değildir,

□ M.Kemal'i Anadolu'ya, milli mücadeleyi başlatması için Vahidettin göndermiş, ayrıca bol para ve bir de hatt-ı hümayun (padişah buyruğu) vermiştir,

□ Kurtuluş Savaşı antiemperyalist bir savaş değildir, bir kurtuluş savaşı da değildir, hatta 'son tahlilde... Kürdistan'ın bir bölümünün ilhakıdır'.[1]

□ Kurtuluş Savaşı bir Türk-Yunan savaşıdır, abartıldığı kadar da önemli değildir,

□ 1. ve 2. İnönü savaşları masa başında uydurulmuş zaferlerdir,

□ Büyük Taarruzda Yunanlılar imha edilememiş, denize dökülememiş, kaçmalarına göz yumulmuştur vb...

Bu iddialara yer vermediği için resmi tarihi de kıyasıya suçluyorlar:

□ "...Hakikate kıyılmış ve Kurtuluş Savaşının gerçek yüzünü örten şal, aradan elli yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen hâlâ bir türlü kaldırılamamıştır. [..] Yarım asırdan beri devam eden pespaye yalanlar... Tahsisat-ı mestureden (örtülü ödenekten) cömert ihsanlarla (bağışlarla) yazdırılmış kitaplar..." (**Kadir Mısıroğlu**, Sarıklı Mücahitler, s.32; Lozan Hezimet mi Zafer mi, 1.C., s.51)

□ "... doğruların yanlış, yanlışların doğru olarak gösterilmeye çalışıldığı ve bütün bunların da her türlü dayatmalarla millete zorla öğretildiği 'yalan söyleyen tarih'..." (**H.**

1) F.Başkaya, Paradigmanın İflası, s.59,66.

□ "...Tarihi hadiseler ters yüz edilmiş, kahramanlar ile hainler yer değiştirmiştir... Gerçekler, günlük politikanın emrinde ve hizmetinde, icab eden değişikliklere uğratılarak kullanılmıştır." (**Vehbi Vakkasoğlu**, Son Bozgun, 1.C., s.6, 20)

□ "Yakın tarih tahrif edilmiş (değiştirilmiş), Milli Mücadele'nin gerçek dışı bir versiyonu geliştirilmiştir." (**Fikret Başkaya**, s.25)

□ "...resmi tarihe inanmıyoruz... Yeni tetkikler, resmi tarihi bir yalanlar heyulasına çeviriyorlar." (**Hüseyin Yılmaz**, İnkılap Kurbanları, s.6; Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet Terörü, s.59-60)

□ "Bu ülkede yaklaşık yetmiş yıldır, ilkokuldan üniversite son sınıfa kadar eğitimin her kademesinde, bütünüyle subjektif gözle kaleme alınmış, gerçek dışı, hayal ürünü, saptırma bilgilerle dolu "resmi tarih" okutulagelmiştir... Resmi tarih doğruları yeni nesilden saklıyor... Yakın tarih hâlâ sisler altında..." (**Gayr-i Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi**, 1.C., takdim yazısı; 2.C., s.114,121)[2]

□ "Resmi tarihin aldatıcı masalları..." (**Abdurrahman Dilipak**, İhtilaller Dönemi, s.8)

□ "Gerçek tarihle ilgisi olmayan neşriyat, tarihi günlük politikanın oyuncağı haline getirip ikbal sahiplerinin arzuları istikametinde yazıp söylemeyi âdet edinen sözde tarihçilerle yapılmış ve ortaya atılan o yalan laflar, yıllar boyu, mektep sıralarından gazete ve mecmua sütunlarına kadar her yerde o kadar çok tekrarlanmıştır ki bugün o yalan lafların gürültüsünden, gerçek tarihin sesi duyulmaz olmuştur." (**Mustafa Müftüoğlu**, Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 1.C., önsöz)

□ "Resmi tarih masalları !" (**Nokta Dergisi**, s.10, 5 Mayıs 1991)

□ "Türkiye'de tarih... inanılması çok zor bir masal niteğindedir." (**Yalçın Küçük**, Aktüel Dergisi, s.44, Sayı 36/1992)

□ "Resmi tarih tezi, Türkiye'de yalanlarla dolu bir şekilde ele alınmış ve sunulmuştur." (**Mehmet Altan**, Kanal 6'da, 16 Mayıs 1995 Salı günü akşamı, Pusula programı)[3]

Bu iddialar doğru mu, değil mi ?

● Hepsini, gerçeğe saygılı bir tarih meraklısı ve Kurtuluş Savaşı'na katkıda bulunmuş herkese minnet duyan biri olarak ele alıp değerlendirmeye karar verdim. Yakın tarihimizle ilgili genişçe bir kitaplığım ve arşivim vardı zaten. Gereken yeni kitapları da topladım ya da yakınlarımın ve öğrencilerimin yar-

---

2) Yazarları: Bünyamin Ateş, Burhan Bozgeyik, Mustafa Kaplan.

3) Mehmet Altan 20 ve 27 Mayıs 1995 Sabah gazetesinde şöyle yazıyor: "Türkiye yönetimi... insanın beyinselliğini, aynen tekrarlanmasını istediği bir 'resmi söylemle' kısırlaştırma çabası içindedir. Alışageldiği bir garnizon kültürü içinde, resmi tezlerin itirazsız tekrarlanmasını ister... Gelin, Türkiye'yi çağa ulaştırmak için tabu belledğimiz yalan ve yanlışları teker teker tespit edelim."

dımıyla fotokopilerini sağladım. Televizyonda yapılan konuşmaları kaydettim. İki yıl süren kesintisiz bir çalışma sonunda, bu kitapçık ortaya çıktı.

Gerçek tarihçilerin bu cüretimi bağışlayacaklarını umut ederim.[4]

2. Resmi tarih

Resmi tarih, kısaca şöyle tanımlanabilir sanıyorum: Okunması zoruniu, ana çizgilerden oluşan, pedagojik amaçlı, yönlendirici ilk ve orta öğretim ders kitapları.[5]

Kurtuluş Savaşı, M.Kemal ve Türk devrimi hakkındaki resmi, özel, Türkçe ya da yabancı dilde yayımlanmış bütün eserlerin, yıllara göre toplam sayıları şöyle:

1941: 227[6]

1953: 433[7]

---

4) İlke olarak, sadece kitaplığımda ve belgeliğimde bulunan kitaplara, gazete ve dergilere ve kaydettiğim televizyon programlarına gönderme yaptım.

Geride, bildiğim ve bilmediğim daha birçok kaynak olduğunu belirtmeliyim.

Gönderme yaptığım bütün kitapların künyesi, kitabın sonundaki 'kaynakça' bölümünde verilmiştir.

5) Bir kısım yazarlar, bütün kişi, olay ve belgelere yer vermediği için resmi tarihleri eleştiriyorlar. Kurtuluş Savaşı'nın yalnız askeri yönü 16 cilt. (Türk İstiklal Harbi [TİH] dizisi) Celal Bayar'ın anıları 8 cilt, 2.778 sayfa ve ancak Erzurum Kongresine kadarki dönemi içeriyor.

Bir orta okul, lise, hatta üniversite ders kitabı, bu kadar uzun ve ayrıntılı olabilir mi? Zaten ne kadar uzun olursa olsun, bir tarih kitabı, hayatı bire bir yansıtamaz. En uzunu bile genişçe bir özet niteliğindedir. Bu yüzden, bütün olayları ve kişileri kapsamaz, ancak gerçeğin özünü ve ana çizgilerini yansıtır ve sadece belli başlı kişileri ve olayları vurgular. Boşlukları, öğretmenler ile ders kitapları dışındaki objektif ve ayrıntılı araştırmalar ve dürüst anılar doldurur ve tamamlar.

Tarihi, resmi ve gayr-i resmi diye ayırmak da doğru değildir. Bir tarihin ancak doğru olup olmadığı tartışılabilir. Bir tarih, ne resmi olduğu için yanlıştır, ne gayr-i resmi olduğundan dolayı doğru.

Resmi ya da gayr-i resmi bir tarih, yanlışları dolayısıyla elbette eleştirilebilir. Yanlış varsa eleştirilmeli, belgelere dayanılarak düzeltilmeli, yine belgelere dayanılarak eksikleri tamamlanmalıdır. Ama bu, öyle ulu orta, metotsuz, dayanaksız, önyargıyla, ayak üstü, kulaktan dolma bilgiyle yapılacak bir iş değil. Geniş ve sağlıklı bir tarih bilgisinin yanında, tarih metodunu bilmeyi ve ansiklopedik kültüre sahip olmayı da gerektiriyor. Kısacası, eleştirel tarihçilik, geniş bir hazırlığa ihtiyaç gösteren, ciddi bir iştir.

Kurtuluş Savaşı ile ilgili bazı özel yayınlarda, geneli etkiyecek ağırlıkta olmamakla birlikte, unutkanlık, araştırma tembelliği, dikkatsizlik, bilgi ve kaynak yetersizliği, gelişigüzellik, yayına hazırlayanların nitelikleri, dar görüşlülük vb. sebeplerden kaynaklanan irili ufaklı hayli yanlış ve sübjektif değerlendirmeler bulunduğunu da belirtmeliyim.

Rıza Nur'un anıları gibi patalojik yayınlar ise, ayrı bir tür oluşturuyor ve tarih için geçerli bir kaynak değeri taşımıyorlar. Uğur Mumcu, Rıza Nur'un M.Kemal'i karalayan anılarının, Suudi Arabistan'da basılıp dinci örgütlere parasız dağıtıldığını yazmaktadır. (Kazım Karabekir Anlatıyor, s.189/21.dipnotun son paragrafı)

6) Prof. Herbert Melzig, Atatürk Bibliografyası, Ankara, 1941.

7) M.Mercangil, Atatürk ve Devrim Kitapları Kataloğu, Bitlis Derneği Y., Ankara,1953.

1960: 1.130[8]

1968: 3.959[9]

1974: 7.010[10]

1995'te bu sayının 10.000'i çoktan geçmiş olduğu rahatça söylenebilir.

Bu yayınların acaba yüzde kaçı, eleştirilmesi moda olan resmi tarih? Bunu yaklaşık olarak saptamak için şu üç kaynağı tarayıp değerlendirdim:

1. Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı Atatürk'e Saygı adlı derlemenin sonundaki S.N.Özerdim'in hazırladığı 'kılavuz bibliografya ',[11]

2. Türker Acaroğlu'nun hazırladığı, Açıklamalı Atatürk Kaynakçası,[12] [1981'e kadar bu konularda yayımlanmış eserlerin en önemlilerinden 500'ünün özellikleri ve özetleri, iki cilt]

3. Yapı ve Kredi Bankası'nın Atatürk Kitaplığı kataloğu,[13] [kitaplıkta bulunan 1200 özgün eserin künyesi][14]

Bu üç esere göre resmi tarihlerin ya da resmi tarih niteliğindeki yayınların ortalama oranı, % 1,3.

10.000 eser içinde, ortalama oranın, yüzde birin çok altına düştüğünü söylemek yanlış olmaz sanırım.[15]

O kadar eleştirilen resmi tarihin, yakın tarihle ilgili bütün yayınlar arasındaki ağırlığı işte bu kadar.[16] Öteki yayınların oranı ise, % 98,7.

Tabii, ders kitaplarının, öğrencilerce okunmalarının zorunlu olması gibi önemli bir özelliği var. Resmi tarih gerçeklere uygunsa, bu özellik bir sakınca sayılmaz. Ama değilse, gerçeklerden habersiz masal çocukları yetiştiriyoruz demektir.

Fikret Başkaya, "Sovyetler Birliği'nde devrimden bu yana 'resmi gerçe-

---

8) İsmail Arar, Atatürk, Kurtuluş Savaşı, Devrimler ve Cumhuriyet Türkiyesi ile İlgili Kitaplar, Baha Matbaası, İstanbul, 1960.

9) M. Gökman, Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliografyası, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul, 1960.

10) a.g.e., ek cilt I, İstanbul, 1974.

11) Türk Dil Kurumu Y., Ankara, 1969.

12) İşb.Y., Ankara, 1981; Künyesini verdiği kitapların arasında, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nce yazılıp 1931'de basılmış olan tarih dizisinin "Türkiye Cumhuriyeti" başlıklı 4. cildi de bulunuyor. T. Acaroğlu şöyle diyor: "İşte Atatürk'ün gözden geçirdiği Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi tarihi budur." (s. 666)

13) Yapı ve Kredi Bankası Y., İstanbul, 1973 (Bu değerli ve yararlı kitaplık ne yazık ki kapatıldı).

14) 1924 yılı müfredat programına göre yazılmış olan Asr-ı Hazırda Türkiye Tarihi adlı ilk tarih dersi kitabından 1973 yılı ders kitaplarına kadar bütün resmi tarihlerin dökümü var.

15) Atatürk'ün doğumunun 100'üncü yılı dolayısıyla yayımlanan 485 tanıtma, araştırma ve inceleme kitabının bile 436'sı özel yayın. (Leman Şenalp, Atatürk Kaynakçası, TTK Y., Ankara, 1984)

16) Yeni devletin, rejimi yerleştirmek ve ideolojisini benimsetmek için yoğun ve sürekli bir yayın etkinliği göstermediği anlaşılıyor.

ğin' (resmi tarihin) tam on defa değiştirildiğini" yazıyor[17] ve şöyle devam ediyor:

"Bizde aşağı yukarı 1920'lerin sonları ve 1930'ların ortalarına kadarki dönemde oluşturulmuş bir 'resmi tarih' ve 'resmi gerçek' varlığını sürdürmektedir. Burada tartışılması gereken, nasıl olup da 'resmi gerçek' ve 'resmi tarih'in ciddi bir eleştiriye uğramadan ve yara almadan veya çok az aşınmaya uğrayarak bu kadar uzun süre varlığını sürdürebilmiş olmasıdır."

Sahi, acaba neden resmi tarih, bunca yıldır ciddi bir yara almadı ve pek az aşınmaya uğradı?

İki olasılık var:

a. Ya doğru olduğu için dayanıyor,

b. Ya da dayanıklılığı doğruluğundan değil, daha başka sebeplerden kaynaklanıyor.

Fikret Başkaya'ya göre bu dayanıklılık, resmi tarihin doğruluğundan kaynaklanmamaktadır:

"Bunun, hem Türkiye'deki sermaye birikiminin aldığı özgün biçim, hakim sınıfların niteliği veya sınıfsal ittifakın yapısı ve tarihsel süreklilik, hem de aydınların devlet içindeki ve devlet karşısındaki konumları ile ilgili yanları var... Bizimki gibi ülkelerde ve bürokratik baskı rejimlerinin geçerli olduğu ülkelerde (Çin, son dönem öncesi SSCB, Doğu Avrupa, Küba vb.), bilimsel bilginin (sosyal bilim) göreli bağımsızlığı da ortadan kalkmakta, bağımlılık mutlak bir nitelik kazanmaktadır. Böyle bir göreli özerklik yokluğu, toplumda irrasyonel (akla aykırı), bilim dışı, iç tutarlılığı olmayan bir **toplum ve tarih versiyonunun** ortaya çıkmasına sebep olmakta [dır]."[18]

Ama Başkaya'nın dikkate almaktan özenle kaçındığı bir olgu var. 'Kurtuluş Savaşı, M.Kemal ve sonrası' ile ilgili kitapların **% 98**'inden fazlası özel çalışma. Bu yazarların kimi Türk, kimi değil; kimi sağcı, kimi solcu; kimi Doğulu, kimi Batılı. Dinleri, sınıfları, konumları, eğitimleri, meslekleri, dünya görüşleri başka başka insanlar ve çok büyük çoğunluğu da resmi tarihi doğruluyor.

Entelektüelliğin başlıca niteliğinin 'gerçeği ortaya çıkarmak' olduğunu yazan Başkaya,[19] bu farklılıkları görmezden gelerek, hepsini aynı şablona sığdırmış.

Vahidettinci yazarlar da, resmi tarih çizgisini sürdüren bütün tarihçileri ve araştırmacıları –aynı yaklaşımla– bir kaba koyuyor ve şöyle suçluyorlar:

---

17) a.g.e., s.16; bizde de A.Zuhuri Danışman adlı bir tarihçi, 1950-51 döneminde okutulan kitabından (Yeni Tarih Dersleri, Orta III), İnönü adının geçmemesi için İnönü savaşları ile Mudanya anlaşmasını ve Lozan'ı çıkartmıştı. Kısa bir süre sonra bu ayıp düzeltildi.

18) a.g.e., s.16.

19) a.g.e., s.14.

□ "Hakikate saygısız birçok inkılap dalkavuk ve yobazı..." (K.Mısıroğlu, Sarıklı Mücahitler, s.83)

□ "Kiralık kalemler..." (K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.21)

□ "Tarih yalancıları..." (V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 3.C., s.6)

□ "Gerçeği söylemek yerine dalkavukluk etmeyi tercih edenler... M.Kemal ve İnönü'nün meddahları... Masalvari kitaplar yazmaktan başka iş yapmayanlar." (GRYT Ans.1.C., s.133, 319, 374) vb...

Ama mesela Yunanlı **A.A.Pallis**, Kuva-yı Milliyeci **İbrahim Ethem**, tarihçi **Bernard Lewis**, gazeteci **Ö.Sami Coşar**, Bulgar gazeteci **Paruşev**, bilim adamı **Seha L.Meray,** Eski Kızılordu komutanlarından Büyükelçi **S.İ.Aralov**, yedeksubay **Şevket Soğucalı**, Hindli araştırmacı **Sinha**, gazeteci **İlhami Soysal**, Tunuslu bilim adamı **Abdülvahap Boudhima**, bilim adamı **Sina Akşin**, Fransız Türkolog **J.L.Bacqué Grammont**, öğretmen **Baki Öz**, Pakistanlı bilim adamı **Yakup Mughul**, yazar **Attilâ İlhan**, İngiliz bilim adamı **A.J.Toynbee**, yazar **Peyami Safa**, İtalyan Yüzbaşı **Baj Makario**, araştırmacı **Fethi Tevetoğlu**, Alman bilim adamı **G.Jeschke**, Arjantinli yazar **Blanco Villalta**, Avusturyalı **Dagobert von Mikusch**, Pakistanlı bilim adamı **Hanif Fauk**, araştırmacı **Zeki Sarıhan,** tek bir şablona sığdırılabilir, resmi tarihi doğrulayan tutumları, 'çıkarcılık ve dalkavukluk'la açıklanabilir mi?

● Yakın tarihimizle ilgili özel eserlerin, genel olarak resmi tarih doğrultusunda olmasının gerçek sebebini, bütün iddiaları görüp değerlendirdikten sonra, birlikte bulacağız.

3. Yasaların, gerçekleri açıklamaya engel olduğu iddiası

Bu konudaki iddiadan bir örnek:

□ "Bu satırların naçiz muharriri, Türk Kurtuluş Savaşının gerçek vechesi üzerine resmen çekilmiş bulunan örtüyü kaldırmaya muktedir değildir. **Kanunlar**, bugün için böyle bir şeye asla imkân vermemektedir." (Kadir Mısıroğlu, Sarıklı Mücahitler, s.33)

Yazar 'kanunlar' diyor ama aslında tek kanundan şikâyetçi: Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlarla İlgili 5815 sayılı Kanun.

Bu kanunla ilgili iddialar ve görüşler, dördüncü bölümde ele alınacaktır.

Sakın bu kanundan dolayı, gerçekleri öğrenemeyeceğiz diye üzülmeyin. Ne söylemek istiyorlarsa hepsini apaçık, düpedüz yazıyorlar ama bir yandan da sızlanıyorlar.

Niye mi sızlanıyorlar?

İlerledikçe anlayacağız.

4. Devlet arşivlerinin durumu

İleri sürülen iddialardan biri de, devlet arşivlerinin, 'gerçeklerin anlaşılmaması için' kapalı tutulduğu. İşte birkaç suçlama örneği:

□ "Yetmiş yıldır kat kat kilitli bodrumlarda gizlenmiş belgeler..."[20]

□ "Bir kısım **Meclis zabıtları** (tutanakları), **İstiklal Mahkemesi dosyaları** gibi çok mühim tarihi malzeme hâlâ gözlerden uzak tutulmaktadır. [..] Vesikalardan (belgelerden) bir kısmı hâlâ saklanmakta, araştırmacılardan gizlenmektedir."[21]

□ "Yakın tarihimizde cereyan eden bir yığın mühim hadiselerin perde arkası, iç yüzü, gerçek mahiyeti ortaya konulamamış, sağlıklı değerlendirmesi yapılamamıştır. Bunun da temel sebebi, başta **Çankaya ve Genelkurmay Başkanlığı arşivi** olmak üzere yakın tarihin belgelerini bağrında saklayan arşivlerin sivil araştırmacılara kapalı oluşu(dur)."[22]

□ "Tarihi ile bu kadar çok övünen devlet, savaş tarihi arşivlerini, resmi tarihçilerin dışında hiç kimseye açmıyor."[23]

Bu iddiaların gerçek olup olmadığını anlamak için arşivlerimizin durumuna çabucak bir göz atalım.

4/1. TBMM Arşivi

1. İstiklal Mahkemeleri ile ilgili dosyalar, hiç olmazsa 1973'ten beri araştırmacılara açıktır.[24] Prof.Dr.Ergün Aybars'ın bu dosyalara dayanarak hazırladığı 1920-1923 dönemi İstiklal Mahkemeleri hakkındaki doktora tezi, 1975 yılında Bilgi Yayınevi'nce yayımlanmıştır;[25] 1923-1927 dönemi İstiklal Mahkemeleri hakkındaki doçentlik tezi de 1982'de Kültür Bakanlığınca yayımlandı. Ahmet Nedim de Ankara İstiklal Mahkemesi (1926) tutanaklarını 1993'te yayımladı.[26]

---

20) Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları, Hasan Mezarcı'nın önsözü, s. X, İşaret Y., İstanbul, 1993
21) V.Vakkasoğlu, a.g.e., 1.C., s.7.
22) Gayr-i Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi 1.C., takdim yazısı.
23) Y.Küçük, Türkiye Üzerine Tezler 2, s.634.
24) Uğur Mumcu, 'Şeyh Sait Ayaklanması dosyalarının tasnif dışı olduğunu' ileri sürmektedir. (Kürt-İslam Ayaklanması, 1919-1925, s.7; ilk yayın tarihinin 1991 olduğunu sanıyorum.) Bu ifadeden, en azından bu dosyanın incelemeye kapalı olduğu anlamını çıkararak, sebebini öğrenmek için telefon ettim. Arşiv yetkilisi dedi ki: "Dosyalar olaya ve mahkemeye göre değil, sanık adlarına göre tasnif edilmiştir. Bir yanlış anlaşılma olmuş herhalde. Çünkü sanık adı belirtilmek şartıyla her dosyayı incelemek kabil. Hiçbir dosya incelemeye kapalı değil." (23.6.1995 günü, Arşiv Md.Y. İhsan Ezherli ile yapılan konuşma)
25) İstiklal Mahkemeleri, Bilgi Y., Ankara, 1.Baskı, 1975.
26) Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları, İşaret Y., İstanbul, 1993; Burhan Bozgeyik şöyle yazıyor: "İstiklal Mahkemesi gibi... bir müessese ile ilgili arşiv belgelerinin, kâğıt fabrikasına gönderilerek hamur yapıldığı söylenmektedir." Bozgeyik, böyle çocukca bir söylentiyi aktarmakla yetinmiyor, bir de kesin yargıda bulunuyor: "Bu mahkemelere ait on binlerce belge, bugün ortada yoktur!" (Ç.Ethem, s.7, Yeni Asya Gazetesi Y., İstanbul, 1991) →

2. TBBM Gizli Celse Zabıtları (1920-1937), TBMM'nce 1980'de yayımlanmıştır.

4/2. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler (ATASE) Arşivi

Bu arşivde, Osmanlı dönemine ilişkin olanlarla birlikte yedi milyona yakın askeri belge,[27] ayrıca Atatürk'ün ölümünden 25 yıl sonra açılmak üzere Ziraat Bankası kasalarında korunup 1964 yılında Genelkurmay'a teslim edilen –Atatürk'ün özel mektupları ile özel not defterlerinden oluşan– Atatürk özel arşivi ile Cumhurbaşkanlığı arşivinin kopyası bulunmaktadır.

1. Bu arşive dayanan Kurtuluş Savaşının Askeri Tarihi 16 cilt olarak yayımlanmıştır.

Bu arşivden yararlanılarak hazırlanmış üç yeni kitabın adı:

Doç.Dr. İsmail Özçelik, Milli Mücadelede Güney Cephesi, Kültür Bk.Y., Ankara,1992;

Dr.Mesut Aydın, Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri, Boğaziçi Y., İstanbul, 1992;

Dr.Bülent Çukurova, Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları, Ardıç Y., İstanbul, 1994.[28]

2. ATASE'nin başvuru kitaplığında, Kurtuluş Savaşı ile ilgili Yunanca, İtalyanca, Fransızca vb. kitapların çevirileri ile yayımlanmamış çeşitli anılar, tümen ve alay tarihçeleri, harp cerideleri bulunuyor.

ATASE araştırma kitaplığından herkes yararlanabilmektedir.

3. Atatürk'ün özel arşivindeki mektuplar ve defterlerindeki notlar, üç kitap halinde[29] ve geri kalanlar ise 75,77,79,80 ve 82 sayılı Askeri Tarih Belgeleri dergisinde yayımlanmıştır.

Atatürk özel arşivi de araştırmacılara açıktır.[30]

Bütün dosyalar ve belgeler, TBMM arşivindedir.
Bu tür desteksiz atışların daha patırtılılarını da göreceğiz.

27) Kur.Alb. N.Kaplan, Askeri Tarih Bülteni, s.271, sayı 36 (1994).

28) ATASE Başkanlığı, araştırma yapmak isteyen GRYT Ansiklopedisi yazarlarına, "Arşivin, eski yazı bilen Türk ve yabancı bilim adamlarına ve araştırmacılara açık olduğunu", ancak incelemek istedikleri (Doğu Anadolu olaylarıyla ilgili) belgelerin, "tasnif aşamasında olduğunu ve bu konuda Başkanlıkça bir yayın hazırlığı olduğunu", bu sebeple incelemelerine imkân olmadığını yazılı olarak bildirmiş. (GRYT Ansiklopedisi, 5.C., s.165) Doğu olayları ile ilgili belgelerin, bu aşamada, araştırmacılara kapalı olduğu anlaşılıyor.

29) Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler'in I. si Kültür Bakanlığınca (1981); II. ve III. ise ATASE Başkanlığınca (1992, 1994) yayımlanmıştır.

30) Örnek: Dr.M.Aydın, a.g.e., s.313.

4/3. Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Bu arşivde bulunan Atatürk dönemi belgeleri, uzunca bir zaman araştırmacılara açık kalmıştı; 1991 yılında, bilgisayara geçmek amacıyla geçici olarak kapatılmıştır. Ama bu arşivde bulunan belgelerin kopyaları yalnız ATASE'de değil, Türk Tarih Kurumu'nda da var.[31]

Doğrudan bu arşivden ya da TTK' ndaki fotokopilerden yararlanmış, değişik yıllara ilişkin birkaç yazarın ve eserinin adı:

Lord Kinross (Atatürk- Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Sander Y., İstanbul, 1966)

Uluğ İğdemir (Sivas Kongresi Tutanakları, TTK Y., Ankara, 1969)

Prof.Dr.B.Sıtkı Baykal (Heyet-i Temsiliye Kararları, TTK Y., Ankara, 1974)

Doç.Dr. Mim Kemal Öke (Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi, Kültür ve Turizm B.Y., Ankara, 1988)

4/4. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü ve Türk Tarih Kurumu Arşivleri

Bunlar da araştırmacılara kapalı değil. Sözü uzatmamak için her iki arşivden birden yararlanılarak yazılmış yeni bir örnek vermekle yetineceğim: Dr.Sıtkı Aydınel'in 'Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı' adlı araştırması, Kültür Bakanlığınca 1993'te yayımlandı. Araştırmacı bu kitabı için şu dosyaları incelemiş:

T.İnkılap Tarihi Enstitüsü (Ali Orhan İlkkurşun arşivi),

T.İnkılap Tarihi Enstitüsü (Cavit Aker arşivi),

Türk Tarih Kurumu (Alb.Bekir Sami Günsav arşivi),

Türk Tarih Kurumu (Tevfik Bıyıklıoğlu arşivi). (s.399)

Bu arşivlerde bulunan belgeler, sistematik olmamakla birlikte, Harp Tarihi Vesikaları (Askeri Tarih Belgeleri), Askeri Bülten, Tarih Vesikaları, Belleten, Atatürk Araştırmaları Merkezi dergisi ile Belgelerle Türk Tarihi ve Türk Kültürü gibi dergilerde yayımlanıyor. Dışişleri arşivinde bulunan Kurtuluş Savaşı ve Atatürk dönemine ilişkin temel belgelerin 1.cildi 1981'de, 2.cildi 1982'de,[32] Başbakanlık arşivinde bulunan M.Kemal ile ilgili belgeler 1982'de,[33] Lozan Kurulu ile Ankara arasındaki tüm yazışmalar ise 1990 ve 1994'te[34] yayımlandı.

---

31) 'Bütün belgelerin fotokopisi' deniyor. Gerçekten böyle mi, bilmiyorum.
32) Atatürk'ün Milli Dış Politikası, 2 cilt, Kültür Bakanlığı Y., Ankara, 1981/1982.
33) Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921), Başbakanlık Y., Ankara,1982.
34) B.N.Şimşir, Lozan Telgrafları, 2 cilt, TTK Y., Ankara, 1990,1994.

● Sözü bağlayayım.

Meclis Zabıtları 1920'den beri yayımlanıyor. 1920-1937 dönemine ilişkin Gizli Celse Zabıtları 1980'de eksiksiz yayımlandı. İstiklal Mahkemeleri dosyaları, en azından 22 yıldan beri araştırmacılara açık. Çankaya, ATASE, TİTE, TTK, Osmanlı Arşivi gibi arşivlerden birçok yazar harıl harıl yararlanıyor.[35]

Durum bu.

Öyleyse neden böyle yazıyorlar?

Bu sorunun cevabını, bu çalışmanın sonunda, birlikte bulacağız.

5. İngiliz belgeleri

□ Abdurrahman Dilipak diyor ki:

"M.Kemal'in Samsun'a çıkışından herkes kendine göre bir fayda gözetiyordu. Vahdettin Anadolu'daki halk hareketini örgütlemek istiyordu. İngilizler bu şekilde Müslümanların Hıristiyan ahali üzerindeki baskısını İstanbul'u kullanarak bloke etmek ve İstanbul'a alternatif bir hareket başlamasını ümit ediyorlardı. Bu amaçla birçok temas ve görüşmelerin vuku bulması mümkündür. Ne yazık ki bu döneme ilişkin İngiliz belgeleri hâlâ çok özel sebepler ve birtakım siyasi mülahazalarla İngiliz yasaları ile belirlenen süreler, çeşitli vesilelerle tevil edilmek suretiyle aşılarak izleyicilere sunulmamaktadır." (Cumhuriyete Giden Yol, s.35)

Dilipak, yanlış bilgi veriyor. İngiliz belgelerinin incelemeye açılmadığının doğru olmadığını aşağıda göreceğiz.

● Kurtuluş Savaşı hakkında yazılmış ilk Türk eserlerinde, 1960'lı yıllara kadar pek az İngiliz belgesine rastlanır, çünkü İngiliz arşivlerinin büyük bölümü, araştırmacılara kapalıydı. Bu yüzden, resmi tarihler ve pek çok özel kitap, İngiliz belgeleri bilinmeden yazılmıştı.[36]

---

35) Şunu da söylemek gerek. Arşivlerimizde kaba tasniften ince tasnife geçilemediği, mikrofilm, bilgisayar gibi kolay arama ve ulaşma sistemleri çoğunlukla kurulamadığı, belgeler sistematik bir biçimde yayımlanmadığı için ayrıntılara inmek isteyen araştırmacıların işi hâlâ kolay değildir. Mesela Başbakanlık arşivinde 50 milyon belge olduğu anlaşılıyor. (Hayat Tarih dergisi, sayı 5/1965) Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı arşivi için Genel Sekreterliğin, TBMM arşivi için Meclis Başkanının, Başbakanlık (Osmanlı) arşivi için Başbakanlığın izni gerekiyor. Herhalde bu işleri kolaylaştırmak şart. Dışişleri Bakanlığının, arşivini pek az araştırmacıya açtığı ise bir gerçek. Araştırma isteklerine cevap bile vermedikleri anlaşılıyor. (Son olarak, Azmi Özcan'ın bu konudaki açıklaması, Pan-İslamizm, s.XII/dipnot, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Y., İstanbul, 1992) Bu sorunun bir çözüme kavuşturulması, daha fazla ertelenemez.

36) Mesela H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi (10 kitap) için yayımlanmış Alman, Sovyet, Avusturya, Fransız, Yunan ve bazı İngiliz belgelerinden yararlanmışsa da hepsi 1914'e kadarki dönemle ilgilidir. (1.C., 2.kısım, s. 273 vd.)

İngiliz belgelerinin ilk bölümü 1944'te araştırmacılara açılmış ve belgeler yavaş ama sürekli olarak yayımlanmaya da başlamıştır. 1967'de ise, 1939'a kadarki bütün belgeler serbest bırakıldı.

Bu belgelerin bizimle ilgili olanlarını, ilk defa **Prof.Dr.Jeschke** yayımlamıştır. (Die Welt des İslam, 5.C., 1.ve 2.sayılar, 1957)[37]

Bu belgelerden büyükçe bir bölümünü **1967**'de **Erol Ulubelen** yayımladı. (308 sayfa)[38]

Celal Bayar'ın **1968**'de yayımlanan Ben de Yazdım adlı 8 ciltlik kitabında, İngiliz Dış Politika Belgeleri'nin 1. serisinde bulunan bazı belgelere yer verilmiştir.

1969 yılında, Türk Kültürü dergisinin 85. ve 89. sayılarında, **Salahi R.Sonyel**'in bir monografisi yayımlandı: 1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında M. Kemal ve Milli Mukavemet. (Toplam 37 sayfa)

1970 yılında ise **G.Jeschke**'nin "Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi" çıktı. (198 sayfa) Araştırmacı, İngiliz Dış Politika Belgeleri 1. serisinin (30 Ekim 1918-1922) yanında birçok kaynağa da gönderme yapmakta ve belgelerin çok kısa özetlerini vermektedir.[39]

Bunu **1970**'te **Taner Baytok**'un kitabı izledi.[40] Bu kitapta ilk kez İngiliz parlamentosu tutanaklarından da yararlanılmıştır. (216 sayfa)

1971'de, yine **G. Jeschke**'nin "Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri" yayımlandı (285 sayfa).[41] Jeschke bu araştırmasında, İngiliz belgeleri ile yetinmemiş, Paris Barış Konferansı ile ilgili ABD resmi belgelerini (Papers Relating to the Foreign Relation of the USA), İtalyan belgelerini (Giannini I ve II, Documenti diplomatici della Pace Oriental), birçok anı, günlük ve gazeteleri de taramış ve özetlerini aktarmıştır.

1972'de **Bilal N.Şimşir**'in "İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922)" adlı araştırması çıktı (546 sayfa).[42] Araştırmacı Dış Politika Belgeleri 1.serisinin I-XVII. ciltlerindeki 756 belge ile XVII. cildindeki 683 belgeden yararlanmış. Ayrıca İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivi (Foreigne Archives) belgelerini de yeniden taramış.[43] Kabine tutanakları (Cabinet Archives, 23. sayılı

37) Bu çalışmadan ilk söz eden ve yararlanan da T.Bıyıklıoğlu'dur: Atatürk Anadolu'da, s.1 vd., TTK Y., Ankara, 1959.
38) İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Y., İstanbul; belgelerin bir bölümü, Yön dergisinde de (197. sayı / 1967) yayımlanmıştır.
39) TTK Y., Ankara.
40) İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.
41) Çeviren Cemal Köprülü, TTK Y., Ankara.
42) Milliyet Y., İstanbul.
43) FO 371 sayılı seri: Genel yazışmalar, Doğu işleri, Türkiye. 1921 yılı '117' cilt, 1922 yılı '116' cilt; FO 406 sayılı seri: Gizli yayınlar (belgeler). Bu serinin 46,47,48 ve 49. ciltleri, 626 belge; FO 424 sayılı seri, 715 gizli belge.

seri) ile İngiliz Kabinesine sunulmuş rapor ve muhtıraları da (Cabinet Papers) incelemiştir.

İkinci İnönü Savaşı sonu ile Büyük Taarruz dönemini kapsayan bu zengin araştırmayı, **1973**'te **Salahi R.Sonyel**'in "Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika" adlı eserinin birinci cildi izledi.[44] Yazar, İngiliz Dışişleri arşivinin FO 371 ve FO 424 sayılı serilerden başka, FO 454-559 sayılı serilerde bulunan gizli belgeler ile Balfour, **Curzon,**[45] Ryan, Crow gibi İngiliz yetkililerinin özel belgelerini, beyaz kitapları (Commend Papers), çeşitli monografi ve yabancı doktora tezlerini de taramış. Kitabın önemli bir özelliği de, ilk kez Yunan siyasi belgelerine geniş biçimde yer vermiş olması.[46]

1973'te **Bilal N.Şimşir**'in yeni ve önemli araştırmasının 1. cildi yayımlandı: "İngiliz Belgelerinde Atatürk, 1919-1938."[47] Yazar, özet olarak diyor ki:

"Arşivlerin elli yıllık kapalılık süresi, genel bir kural olarak, hemen hemen her ülkede uygulanagelmektedir. Bu genel kuraldan ilk ayrılan ülke İngiltere oldu. İngiliz devlet arşivlerinin kapalılık süresi elli yıldan otuz yıla indirildi... İngiltere bir yandan arşivlerini araştırıcılara açarken, öte yandan sistematik belge yayınlarını da sürdürmektedir... 1919-1923 yılları Türkiyesi üzerine yayımlanan İngiliz belgeleri birkaç ciltte toplanmıştı. [Oysa] Aynı dönemde Türkiye ile ilgili İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivinin yalnız bir dizisinde 723 cilt belge vardı. Herhalde yayımlanmış İngiliz belgeleri ile yetinilemezdi. Doğrudan doğruya arşive inip araştırmayı gerekli gördük... Toplam olarak **1.300 kadar arşiv cildini** taradık... Belgeleri seçerken sübjektif davranmadık. Bulabildiğimiz belgelerin hepsini kitabımıza aldık. M.Kemal'in kendisini veya politikasını yermeye kalkışmış belgelere de rastladık. Hasım bir tarafın belgeleri olmaları dolayısıyla bunların karşıt görüşleri savunmalarını olağan karşıladık... Bilimsel dürüstlük kaygısıyla bütün belgeleri kitabımıza almayı uygun hatta gerekli bulduk." (s. xı-xıv)

4 ciltte tamamlanan araştırmada, toplam 997 belgenin orijinali ile Türkçe özeti yer almaktadır. (2.097 sayfa)

1974'te, **H.Bayur**'un, XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası adlı eseri çıktı.[48] Eserin 153-370. sayfaları Kurtuluş Savaşı ile ilgilidir. Yazar,

---

44) TTK Y., 1. cilt 1973, 2. cilt 1986.

45) Mısıroğlu'nun, Lord Curzon'un belgeleri hakkında ileri sürdüğü bazı iddiaları, doğrularıyla birlikte Dördüncü Bölümün **Lozan** paragrafında göreceğiz.

46) İngiliz ve Yunan kaynaklarından yararlanmış iki başka önemli eser: M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz (İonian Vision), çev: Halim İnal, Hürriyet Y.; David Walder, Çanakkale Olayı (The Chanak Affair), çev: M.Ali Kayabal, Milliyet Y.

47) 2. cilt 1975'te, 3. cilt 1979'da, 4.cilt 1982'de yayımlanmıştır. Ciltler Nisan 1919- Ekim 1922 dönemine ilişkin belgeleri içermektedir. TTK Y., Ankara.

48) TTK Y., Ankara.

1919-1939 dönemine ilişkin İngiliz belgeleri ile belli başlı anılara, çeşitli araştırmalara ve resmi dokümanlara dayanmaktadır.

1974'te **Doğan Avcıoğlu**'nun 4 ciltlik "Milli Kurtuluş Tarihi" adlı araştırması yayımlandı.[49] 1296 sayfası Kurtuluş Savaşı dönemi ile ilgilidir. Yazarın 1898-1914 dönemine ilişkin British Documents'ten de yararlandığı anlaşılıyor. (C. I, III, V.)

1976'da **Bilal N.Şimşir**, Kurtuluş Savaşı'nın ilginç bir kesimine ışık tutan ve yine İngiliz belgelerine dayanarak yazdığı "Malta Sürgünleri"ni kitaplığımıza kazandırdı.[50] (420 sayfa)

1978'de Doç.Dr. **Ömer Kürkçüoğlu**'nun, "Türk-İngiliz İlişkileri" adlı çalışması yayımlandı.[51] (333 sayfa) Kürkçüoğlu, ek olarak, Avam ve Lordlar Kamaralarının tutanaklarından da yararlanmış.

1983'te de **Sina Akşin**'in "İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele" adlı geniş araştırması yayımlandı.[52] (602 sayfa) Akşin, konuyla ilgili tüm İngiliz belgeleri ile Başbakanlık arşivi (Meclis-i Vükela zabıtları) ile Dışişleri Bakanlığı arşivini de (Mütareke ile ilgili dosyalar) taramış.

Bunlara **1983**'te, **Mim Kemal Öke**'nin İngiliz Belgelerinde Lozan Barış Konferansı (1922-1923) adlı belge derlemesi katıldı. (208 belge, 320 s.)[53]

Son olarak da **1995**'te, **S.R.Sonyel**'in son eseri yayımlandı: "Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri," TTK Y., Ankara. (347 sayfa)[54]

Sözün özü, yaklaşık 15 yıllık bir dizi yoğun çaba ve bizi yakından ilgilendiren binlerce İngiliz belgesi.[55]

---

49) İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974.

50) Bilgi Y., Ankara.

51) A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Y., Ankara.

52) Cem Y., İstanbul.

53) Prof.Dr.N. Göyünç, tanıtma yazısında, tüm belgelerin, Prof.Langhorne'un Documents on British Foreign Policy 1919-1939/ XVIII. cildinin ikinci bölümünden alındığını açıklıyor ve bunu belirtmediği için araştırmacıyı ağır şekilde eleştiriyor. (Tarih ve Toplum, sayı 4/ Nisan 1984, s.70-71) Ama araştırmacıya dönük bu kusur, belgelerin değerini azaltmıyor.

54) İngiliz İstihbarat Servisini, yaygın ününe aldanarak, başarılı ve yanılmaz bir örgüt sananlar olabilir. Sakarya Savaşı sırasında Türk Cephe emirlerini ele geçirmek gibi şaşırtıcı başarıları yok değil. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s. 213 vd.) Ama bu kitaptaki istihbarat raporlarının çoğu, masal. İnsan, bu masalları okudukça, İngilizlerin neden birçok konuda yanıldıklarını, bocaladıklarını anlıyor. Sonyel'den, işlenmemiş bilgi yerine, raporlarda yer alan bilgi ve iddiaların doğrularını da kısaca belirtmesi, hiç olmazsa doğru bilgilerin alınabileceği kaynakları işaret etmesi beklenirdi.

55) İngiliz belgeleri, daha önce yazılmış Türk resmi tarihlerini, birkaç küçük ayrıntı dışında, doğrulamaktadır. Bu, Türk tarihçilerinin, itidal çizgisini korumuş olduklarını, abartıya ve süslemeye kaçmadıklarını gösteren çok önemli bir göstergedir.

İngiliz belgeleri ve türleri için genel bilgi: Jeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, s.XI vd.; S.R.Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, s. 349 vd.

Ali Kemal Meram'ın Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi adlı kitabını (Kitaş Y., İstanbul 1969) görüp inceleyemediğim için bu mini araştırmanın dışında bırakmak zorunda kaldım.

● Peki, Dilipak, bütün bu araştırmaları yok sayıp, neden bir kısım İngiliz belgelerinin gizlendiğini, İngiliz arşivlerinin araştırmacılara kapalı olduğunu ileri sürüyor?

Aranıp da bulunamayan belgeler ne hakkında?

Bu çalışmanın sonuna doğru, bu sorunun cevabını da yine birlikte bulacağız.

6. Tarih yazarlığı hakkındaki görüşler

Resmi tarihe yöneltilen eleştirileri ve alternatif tarihleri incelemeye geçmeden önce, resmi tarihe şiddetle çatan bazı yazarların tarih yazımı konusundaki görüşlerini de aktarmak istiyorum. Okuyunca beğeneceksiniz.

□ "[İncelenen] devrin hadise ve şartlarını biraz bilmek lazımdır. Malumdur ki tarihi hadiseleri, onları ortaya çıkaran müessirlerden (etkenlerden) ayıklayarak ele almak caiz (doğru) değildir. Üstelik –bazen– tek bir vesikaya (belgeye) istinat da (dayanmak da) tarihçiyi şaşırtıcı neticelere sürükler." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.214)

□ "Bugün tarih de adeta bir laboratuar ilmi haline gelmiştir. Onun için de gerçekleri ortaya çıkarmak için kendine mahsus birtakım ispat usulleri vardır.

Kısaca söylemek gerekirse, ele geçen vesikaların sıhhat (doğruluk) derecelerini araştırmak ve bu vesikaları icabında başkalarıyla mukayese (karşılaştırmak) ve kontrol etmek gibi prensiplere riayet etmeksizin (uymaksızın) sıhhatli bir araştırma yapılamaz. Şuradan veya buradan ele geçmiş herhangi bir vesikayı kat'i telakki ederek (kesin belge sayarak) işe koyulmak ve sadece bunlarla ihticac etmek (yetinmek), araştırıcıyı çok defa yanlış neticelere götürür." (K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.339)

□ "Bugün müspet bir ilim ve bütün ilimler gibi gayesi gerçekleri aydınlatıp ortaya çıkarmak olan tarih, ancak doğruluğu sabit vesikalara ve onlar kadar sağlam hatıralara dayanılarak, kronolojik tasniflerle yazılır." (F.Kandemir'den aktaran ve benimsediğini yazan V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.17)

□ "Tarihi, çarıklı erkan-ı harp rivayetleri ve hikâyelerinden ayırmak gerekmez mi? 'Siz bilmezsiniz, sizin okuduğunuz kitaplarda yazmaz. Şu gözlerin gördükleri gördükleri...' diye başlayan sözlü hatıralar, artık yerini belgelere bırakmamalı mı?" (A.Dilipak, Başka Açıdan Kemalizm, s.19)

□ " 'Kronolojiyi temel sayan, olayları his ve arzularına göre yorumlamadan olduğu gibi yansıtan, en ince ayrıntıyı bile adalet ve haktanırlık ölçüsünde kaydeden bir dikkat olmadan hadiseleri (olayları) değerlendirmeye kalkışırsanız, tarih değil, hoşa giden masal yazmış olursunuz. ' Evet, tarihin ne olup olmadığını belirleyen bu nefis söz, ünlü tarihçi Wels'e aittir." (H.Hüseyin Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.9)

Demek ki iddialarını, inceledikleri dönemin ve olayın şartlarını dikkate alarak, tarih açısından değer taşıyan, doğruluğu araştırılıp kontrol edilmiş, başka belgelerle karşılaştırılmış, kanıtlanmış ciddi ve gerçek belgelere, onlar kadar sağlam anılara, güvenilir tanıklara dayayacaklar; öyle çarıklı erkan-ı harp rivayet ve hikâyelerini dikkate almayacaklar; gerçeği tek bir belgeye de bağlamayacaklar, olayları his ve arzularına göre yorumlamayacaklar, en küçük ayrıntısına kadar adalet ve haktanırlık ölçüleriyle değerlendirecekler. "Dürüst tarihçilik" yapacaklarına güvence de veriyorlar.

Yakın tarihimizin doğrusunu, tanıklara ve 'kapı gibi sağlam' belgelere[56] dayanarak yazdıklarını söylüyorlar.

□ "Bu iddiamızı tam bir fikir namusuyla ana tezimiz olarak başa alıyor ve en ince teferruatına kadar **ispatını** boynumuza borç biliyoruz." (N.F. Kısakürek, Vahidüddin, s.140)

□ "Bu korkunç hak ve hakikat kalpazanlığı karşısında biz, şu kitabımızla bazı tarihi olaylara **ışık tutarak**, yalan söyleyen tarihi utandırmaya çalıştık." (M.Müftüoğlu, Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 1.C., önsöz)

□ "Tamamen **belgelere** dayandırılmış olarak hazırlanan bu araştırma..." (V. Vakkasoğlu, Son Bozgun, 3.C., s.9)

□ "[Amacımız] Sultan Vahdeddin'in.. bu vatan için yaptıklarını.. **belgelerle** ortaya koymaktır.. Bunun için hatıratlar başta olmak üzere **yüzlerce belge** taradık." (H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.17, 87)

Acaba doğru mu söylüyorlar? Yoksa okuyucularına, hayali, sahte bir tarihi benimsetmek ve gerçekleri değiştirmek için bu sözlerle bir ön hazırlık mı yapıyorlar?

Birlikte göreceğiz!

56) a.g.e., 1.C., s.163.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAHİDETTİN

Resmi tarihlere, çeşitli yayınlara ve belgelere göre Kurtuluş Savaşı'na karşı olanların başında, son Osmanlı Padişahı Vahidettin geliyor. Vahidettin, birçok kitapta "hain" olarak niteleniyor. Buna karşılık bazı yazarlar, Sultan Vahidettin'in asla hain olmadığını, hatta Kurtuluş Savaşı'nı onun başlattığını ileri sürüyor, mesela şöyle diyorlar:

□ "Osmanlı padişahlarının en talihsizidir. Bu yüzden kendisine hain damgası vurulmuştur. Fakat hain değil, bütün Osmanlı padişahları gibi vatanperverdir." (Nihal Atsız, Türk Ülküsü, s.85, İstanbul, 1958)

□ "Milli şahlanış hareketinin fikirde müellifi (yaratıcısı) ve bu maksatla M.Kemal Paşayı Anadolu'ya gönderen, doğrudan doğruya Vahidüddin'dir... Vahidüddin olmasaydı, Türk İstiklal Savaşı olmayacak ve kurtuluş sağlanamayacaktı." (N.F.Kısakürek, Vahüdiddin, s.156, 184)

□ "Sultan Vahidettin, ufukta beliren vahim tehlikelere karşı Anadolu'da bir direniş hareketi düşünüp, bunu tepesindeki işgal kuvvetlerine rağmen, en dikkatli şekilde planladı. Bu cümleden olarak yaverlerinden M.Kemal Paşayı geniş yetki ve imkânlarla donatarak Anadolu'ya gönderdi." (K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.79)

□ "M.Kemal'i milli mücadele için Anadolu'ya olağanüstü yetkilerle gönderen bizzat Padişah olmuştur. Hani şu bize vatan haini olduğu, ilkokul birinci sınıftan itibaren söylenen Sultan Vahideddin." (V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 3.C., s.155)

□ "Anadolu'nun kurtuluş hareketinin başlamasının bir numaralı kahramanı Sultan Vahdeddin'dir. [..] Sultan Vahdeddin vatana ihanet etmemiş, tam tersine Vahdeddin'in bu vatan için yaptıklarına karşılık olarak ona ihanet edilmiştir." (H.H. Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.23, 87)

Bu, bildiğimiz Vahidettin'den farklı biri, adeta hakkı yenmiş bir gizli kahraman!

Doğru mu, değil mi, görelim.

1. Vahidettin'in kısa hayat hikâyesi

Doğumu 1861. Babası otuz ikinci Padişah Abdülmecit, annesi Gülistu hanım. Abdülmecit'in 30 çocuğundan 23'üncüsü.[57] Dört aylıkken babası ölür. Çocukluğu ve gençliği kapalı bir ortamda geçer. Amcası Abdülaziz ile ağabeyleri V.Murat ve II.Abdülhamit'in tahttan indirilmelerine, ihtilal, darbe ve savaşlara tanık ve Veliaht Yusuf İzzettin Efendi intihar edince Veliaht olur (1916); Veliaht iken Avusturya ve Almanya'ya resmi ziyaretler yapmıştır. Ağabeyi Sultan Reşat'ın ölümü üzerine de 4 Temmuz 1918'de, 58 yaşında tahta çıkar.

Bir oğlu, iki kızı var (Ertuğrul, Ulviye, Sabiha).

Mütarekeyi işgaller izler, Anadolu silaha sarılır, M.Kemal'in öncülüğünde Kurtuluş Savaşı başlar ve bu çetin mücadele Lozan Andlaşması ile noktalanır.

Resmi tarih, Vahidettin ve eniştesi Damat Ferit ile yakınlarının, Milli Mücadele'ye karşı çıktıklarını ve önlemeye çalıştıklarını ileri sürüyor, Vahidettinciler ise tersini iddia ediyorlar. Bu iddiaların tamamını göreceğiz.

TBMM, 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırır.

Vahidettin, 17 Kasım 1922 Cuma sabahı İstanbul'dan ayrılarak, bir İngiliz savaş gemisiyle Malta'ya gidecek, bunun üzerine TBMM, Vahidettin'in yerine Veliaht Abdülmecit Efendiyi Halife seçecektir.[58] Vahidettin, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı devletine başkaldırmış olan eski Mekke Şerifi, yeni Hicaz Kralı Hüseyin'in davetinden yararlanarak Malta'dan Mekke'ye geçer (Ocak 1923), İslam alemine bir beyanname yayımlar. Mısır'da yaşamak ister ama İngilizler uygun görmeyince,[59] 1923'te, İtalya'nın Riviera bölgesindeki San Remo kentine yerleşir ve 1926'da vefat eder.

Kısa hayat hikâyesi böyle. Şimdi, Vahidettin'i daha yakından tanıyalım:

2. Vahidettin'in kişiliği

Bu bölümde, yakınlarının, dostlarının, tarafsız kişilerin tanıklığına ve bazı sağcı tarihçilerin yazdıklarına ve geçerli belgelere dayanılmış, metinler genel-

57) İ.H.Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4.C., s.441.

58) Ahmet Kabaklı ise nedense, tarihi gerçekleri bir yana iterek, şöyle yazıyor: "Son Padişah VI.Mehmet Vahüddin, 17 Kasım 1922'de, Veliaht Abdülmecit Efendiyi Halife ilan etti." (Temellerin Duruşması, s.145)

Şaka mı, baskı yanlışı mı, yoksa sayın Kabaklı kimsenin bilmediği bir sırrı mı açıklıyor?

Oysa Vahidettin, sonuna kadar Halife olduğunu ileri sürmüş, Abdülmecit Efendi için de şöyle demiştir: "Bizim budala, demek ki saltanatsız hilafete razı, yani tekke şeyhi olacak. Gerçi bu kadarı da [ona] çoktur ya." (Aktaran Tütüncübaşı Şükrü Bey, Yakın Tarihimiz, 3.C., s.388)

59) K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.192'de, Mısır'da kalamamasının sebebini, Kral Fuat'ın karşı çıkmasına bağlıyor ama asıl sebebin İngilizlerin izin vermemesi olduğunu ilerde göreceğiz.

likle sadeleştirilmiştir. Yanlış bilgi ve gerçeğe aykırı iddiaları işaretledim ve doğruları belirtmeye çalıştım.

● Kızı Sabiha Sultana yazdığı mektubun üslubu, damadı İ.Hakkı Okday'ın anlattıkları,[60] İstanbul'dan apar topar ayrılırken tek oğlu Ertuğrul'u yanına alması, iyi bir baba olduğunu gösteriyor.

● Sırasında ağlayan ve ağladığını da saklamayan biri.[61]

● Yakınlarına cömert.[62]

● İyi bir besteci. İ.Mahmut Kemal İnal diyor ki: "Eserleri üstadça idi.[63] Hazinedarlarından bir hanımla bu mevzuda konuşurken hangi sazı çaldığını sordum, 'Eline hangi sazı alsa bilerek çalardı. Çalmadığı saz yoktu' dedi."[64]

● Çok sigara içiyor.[65]

● Dindar ama yobaz değil. Mesela Almanya'yı ziyareti sırasında verilen bir ziyafette, masanın kurallarına uyar, İmparatorun şerefine **şampanya** kadehini kaldırır, Padişah-Halifenin Veliahtı sıfatıyla, içmese de ağzına değdirerek içer gibi yapmak inceliğini gösterir.[66] Birçok Vahidettinci yazar, bu olay dışında ağzına damla içki koymadığını yazıyorsa da, yakın adamı Tütüncübaşı Şükrü Bey tersini söylüyor: "[Hünkâr] istediği öte beriyi bana aldırtırdı, bunların başında da daima **konyak** vardı."[67]

1922'de Malta'da, Tigne Villası salonlarında verilen yılbaşı balosuna da katılır.[68]

San Remo'daki köşkün alt katında bulunan misafir salonunun duvarında büyük bir **çıplak kadın tablosu** asılıdır, Halifeliği sürdürdüğünü ilan eden Vahidettin, misafirlerini bu tablonun altında oturarak kabul etmekte sakınca görmez.[69]

---

60) İ.H.Okday, Yanya'dan Ankara'ya.

61) Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.177, 216, 227.

62) San Remo'da bir süre Vahidettin'in yanında kalan T.Mümtaz Göztepe'nin anılarında bu konuda birçok ayrıntı var. (V. Gurbet Cehenneminde)

63) T.M.Göztepe, Vahidettin'in bestelediği bir şarkıdan söz ederken, cümlenin başında 'mahur makamında', cümlenin sonunda ise 'beyati makamında' diye yazıyor. (Vahidettin Mütareke Gayyasında, s.188) Yılmaz Çetiner ise aynı şarkının makamının 'suzidil' olduğunu ileri sürüyor (Son Padişah Vahidettin, s.292) Tek şarkı, iki araştırmacı, üç makam!

64) Son Sadrazamlar, s.2102; Murat Bardakçı, Vahidettin'in 41 şarkısının notalarının yayımlanacağını açıklamıştı (Hürriyet, 5 Kasım 1995), bunun gerçekleşip gerçekleşmediğini bilmiyorum.

65) Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Biraz da Ben Konuşayım, s.32.

66) Lütfi Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, s. 360.

67) Yakın Tarihimiz, 3.C., s.388; Malta'da, sadece 20-30 Kasım 1922'de İngilizlerin yaptığı masrafları gösterir çizelgeye göre, "Vahidettin ve maiyetinin şarap masrafı 5 İngiliz lirası" tutmuştur. (B.N.Şimşir, Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, 28 Kasım 1973, Cumhuriyet gazetesi [F.O, 371/9118/ E. 172: Colonial Office'den Foreign Office'e yazı, 3.1.1923])

68) Osman Öndeş'in Malta gazetelerinde yer alan haberlere dayanarak hazırladığı bir yazı: Vahideddin Malta'da (Hayat Tarih Mecmuası, Mart 1971)

69) V.Gurbet Cehenneminde, s.147.

Amerikan 'Associated Press' muhabiri ile 1919 Aralık ayının ortalarında yaptığı konuşmada şöyle der: "**Türk kadınlarının hürriyetlerine kavuşmaları için** önümüzde açık bir büyük saha bulunuyor. Onlara Amerikalı kızkardeşlerinin statülerini vermek suretiyle ve dinimiz delaletiyle (yardımıyla) en iyi surette başaracağımıza inanmaktayım."[70]

Geleneğe göre Osmanlı hanedanına mensup kızları, nikâhlı da olsalar, kocaları düğünden önce göremezler; buna rağmen Vahidettin düğünden önce, damadı İ.Hakkı'yı davet eder ve –zaten İ.Hakkı ile gizlice buluşmakta olan– kızı Ulviye Sultan'a takdim eder.[71] İ.Hakkı'nın yeğeni Şefik Okday diyor ki: "Osmanlı Sarayı da Avrupalılaşmak yolunda ufak bir adım daha atmış, amcam da korkusuz olarak Sultanla buluşma imkânını elde etmişti."[72]

● Nihal Atsız,"iyi bir binici olduğunu", T.M.Göztepe de, "Osmanlı hanedanı içinde silahşörlüğü ve biniciliği ile ünlü olduğunu" yazıyor.[73]

Dönemiyle ilgili bütün kaynakları taradım, hiçbir kaynakta, 'silahşörlüğünü' ve 'iyi bir binici olduğunu' doğrulayan bir kayıt göremedim. Başkâtibi tabanca taşıdığını yazıyor ama tabanca taşımakla silahşörlük başka başka şeylerdir.[74]

● Sağlığı ve sinir sistemi:

"Şehzadeliğinde zayıf, nahif, hastalıklı bir genç. Denilebilir ki bu haliyle devletin en sadık timsali... Padişahlığında Ali Fuat Beye defalarca söylediğine göre, çocukluk ve gençliği türlü hastalıklar içinde geçmiştir."[75]

Padişahlığında da sağlıklı değil. Tahta çıkış töreni dolayısıyla Topkapı'ya geldiği zaman, arabadan inince, romatizmadan muzdarip olup yol yürümekte zahmet çeker, bastonunu ister, adamları bastonu almayı unutmuşlardır, 'Bu bir felaket!' diye sızlanır."[76]

□ Hususi doktoru Reşat Paşa, bir Fransız gazetesinde yayımlanan açıklamasında diyor ki:

"Padişah çok asabi ve sinirleri vehme mütemayil olacak kadar zayıftı... Mühim anlarda birkaç defa baygınlık geçirmiş ve derhal müdahaleye lüzum hasıl olmuştu. Bunlardan bir tanesi Sevres Muahedesi (andlaşması) şeraitini (şartlarını) ve metnini tetkik için teşkil edilen Saltanat Şûrasına riyaset (başkanlık) etmek üzere salona girecekleri anda vukua gelmişti. [..] Diğer bir bay-

---

70) G.Jeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, s.6, mülakat 17.12.1919 günlü The Times'da yayımlanmış.
71) İ.H.Okday, s. 206.
72) Şefik Okday, Son Osmanlı Sadrazamı ve Oğulları, 7.bölüm, 28.12.1988, Milliyet.
73) Türk Ülküsü, s.86; V.Gurbet Cehenneminde, s.34.
74) Görüp İşittiklerim, s.141.
75) N.F.Kısakürek, Vahidüddin, s.24; M.Kemal İnal diyor ki (sadeleştirilmiştir): "Abdülmecit'in evladı içinde sıhhati ve şuuru tam, tahta layık bir şehzade görülmedi denilemezse de görülenlerde de nice acaip haller görüldüğü inkâr edilemez." Son Sadrazamlar, 4.C., s. 2094.
76) A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.138; aksi gibi o gece Topkapı Sarayının duvarı yanındaki hamam yanar, yangın Harem dairesine sıçrayacak korkusuyla hayli telaş edilir.

günlük da Malaya zırhlısı ile İstanbul'dan müfareket (ayrılma) kararının İngiltere devletince kabul edildiğinin Yaver (Kiraz) Hamdi Paşa tarafından arzı sırasında vukua gelmişti."[77]

□ Başkâtibi Ali Fuat Bey de, önemli olaylar karşısında çok heyecanlandığını açıklıyor; birkaç örnek:

"**Pek** müteheyyiç (heyecanlı) bir halde bulunduğundan..." (s.162), **"Ziyade** (çok) heyecanlı olmasıyla, hasta olduğunu bahane edip..." (s.254), "Zaten heyecanlı bir haldeydi, **büsbütün** sinirlenerek..." (s.175), "**Gayet** heyecanlı bir vaziyette..." (s.255) vb.

□ Meclis Başkan Vekili Hüseyin Kazım Bey:

"Padişah **son derece** heyecanlı idi." (s.172)

□ Rauf Orbay:

"Vahidettin umulabileceğinden **fazla** heyecanlı idi. Parmakları arasındaki sigarasını düşürecek kadar elleri titriyordu. Lütfi Simavi Bey sigarayı yerden kaldırarak tablaya koydu."[78]

□ Vahidettin'le ilk defa görüşen Yüksek Komiser Amiral de Robeck'in 21.8.1920 günlü raporu:

"Heyecanlı hali dikkati çekiyordu... Kelimeleri güçlükle kullanıyordu." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.124)

□ İ.M.Kemal İnal:

"Cebinde tabanca bulundurarak, vehimli büyük kardeşi Abdülhamit'i taklit etmesi, onun gibi daima bir suikast beklemekte ve kendini korumaya hazır olduğunu göstermektedir. Böyle bir korkunç bekleyiş içinde, düşünce doğruluktan, kalb rahattan yoksun olacağından, devlet işlerini iyi idare etmenin zorluğunu açıklamaya gerek yoktur."[79]

Yaşı, sağlık durumu ve tanık olduğu eski ve yeni olaylar dolayısıyla, sinir sisteminin sağlam olmadığı anlaşılıyor. Birçok olay karşısında, gereken metinliği ve soğukkanlılığı gösteremediğini de göreceğiz.

● Diğer özellikleri:

Gençliğinde Abdülhamid'e 'jurnalcılık' yaptığı oldukça yaygın bir söylenti.

□ II. Abdülhamit'in Başkâtibi Tahsin Paşa diyor ki:

"Vahdeddin Efendinin Sultan Hamid'e sürekli havadis taşıyıp getirdiği mevsuken (doğru olarak) rivayet edilirdi ki bunun jurnalcilikten bir farkı yoktu." (Sultan Abdülhamit, s.171)

---

77) a.g.e., s.209.
78) Rauf Orbay'ın Hatıraları, 2.C., s.241, Yakın Tarihimiz.
79) Son Sadrazamlar, s.2101.

□ Başmabeynci Lütfi (Simavi) Bey bu durumdan, "Abdülhamit zamanındaki kötü şöhreti" diye söz etmektedir.[80]

□ Vahidettin'e güvensizliğin Abdülhamit'ten sonra da sürdüğünü gösteren bir olayı Sultan Reşat'ın Başkâtibi H.Ziya Uşaklıgil şöyle aktarmaktadır:

"Bir aralık Sultan Reşat'ın oğlu Necmettin Efendi beni ve Lütfi (Simavi) Beyi kardeşlerinden uzakça bir yere çekerek hemen aynen şu sözleri söyledi:

'Amcamız Vahidettin Efendiden sakınınız!' "[81]

● Öğrenimi:

□ İ.M.Kemal İnal'ın açıklaması:

"Bir devletin idaresini yüklenmek için şehzadeler, zamanın gereğine uygun biçimde eğitim görmek, dünya olaylarıyla ilgilenmek ve onlar hakkında bilgili olmaya çalışmak ve bir devlet adamı olarak yetişmek gerekirken, öğretim ve eğitimlerine itina edilmemek, hatta kendi dilini bile hakkıyla öğretmemek yüzünden ne türlü zararlar doğduğunu açıklamak ve kanıtlamak için sayfalar doldurmak icab eder. Halleri acımaya layık olan bu zavallılar, şayet bir şey öğrenebilmişlerse, o da sırf kendi heves ve gayretleriyledir ki Vahidüddin de onlardan biridir."[82]

□ Vahidettin'in öğrenimi hakkında N.Fazıl Kısakürek, şu bilgiyi veriyor: "Çocukluk ve gençliği türlü hastalıklar içinde geçmiş, bu yüzden layıkiyle okumaya, ciddi bir tahsil görmeye imkân bulamamıştır." (s.24)

□ Rıza Tevfik:

"Kasden açmış olduğum hükümet şekilleri bahsinde biraz konuşunca derhal anladım ki [Vahidettin'in] bu konularda bilgisi yoktur. Fakat buna da şaşmadım ve bu bilgi yoksulluğunun kabahatini kendisine yüklemek istemedim. Zira pek iyi biliyordum ki o zamanlar şehzadeler bilgisizlik içinde yaşarlardı." (s.33)

□ Başkâtibi Ali Fuat Bey:

"Sultan Vahidettin kardeşi Sultan Reşat kadar Arapça ve Farsçayı bilmezse de, o da fıkıhla (İslam hukuku ile) ilgilenmişti."[83] [Ali Fuat Beyin verdiği bu bilgi, Vahidettincilerin dilinde şu biçimi almış: "Fıkıh bilgini idi. [..] Devrin en iyi hukukçuları kadar fıkıh bilirdi."][84]

---

80) Lütfi Simavi, s. 353.

81) Saray ve Ötesi, 1.C., s.65.

82) Son Sadrazamlar, s. 2095; "Sultan Reşat, Manisa mebusu sıfatıyla İstanbul'a avdet ettiğim sırada beni kabul eylemişti. 'Siz Manisa mebusu olmuşunuz, pek mahzuz oldum. Bu Manisa Arnavutlukta mı?' dediği zaman kendimi kaybettim ve ne cevap vereceğimi şaşırdım. [..] Saltanat taraftarı olsam bile bu kadar cahil ve gafil padişahları ilzam edemezdim (tutamazdım)." (Hüseyin Kazım Kadri, Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.248)

83) A.F.Türkgeldi, a.g.e., s.275.

84) Nihal Atsız, s.86; K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.88; Hilafet, s.274. Öteki Vahidettinciler de bu abartıyı tekrar ediyorlar.

□ Vahidettin, Şeyhülislam Musa Kazım Efendiye durumunu açık yürekli-likle itiraf etmiştir:

"**Ben bu makam için hazırlanmadım**. [..] Bu makama gelmeyi bekle-miyordum. Fakat takdir-i ilahi ile bana teveccüh etti, bu ağır vazifeyi üstlen-dim. **Şaşmış bir haldeyim,** bana dua ediniz."[85]

● Yazması, konuşması, zekâsı:

□ Ali Fuat Bey:

"Kitabeti (yazılı anlatımı) ve imlası düzgündü. Fikirlerini kâğıt üzerine koymakta zahmet çekmezdi. [..] Vükelayı (bakanları) topluca kabul ettiği sıra-da gözlerini kapayıp her kelime ağzından birer ikişer dakikada çıkmak sure-tiyle ve hafif sesle birkaç söz söylerdi. Ekser vükela kendisinin iyi söz söyledi-ğine değil, hatta lakırdı söyleyebildiğine bile kani değillerdi. Fakat bir adamı birkaç kere yanına kabul edip de kendisine alıştıktan sonra gittikçe açılarak bazen bir saat düzgün söylerdi. [..] Cin fikirli ve seri-ül intikal (çabuk kavrayış-lı) idi." (s.274 vd.)

□ Başmabeynci Lütfi (Simavi), Vahidettin'in Şehzade iken Avusturya'ya yaptığı ziyareti şöyle anlatmış:

"Veliaht hazretleri İmparator tarafından İmparatoriçe hazretlerine takdim olundular. Bu tanışmada tercüman olarak sadece ben hazır bulundum. Vahi-dettin Efendi, Padişah hazretleri adına önce uygun ve saygılı cümlelerle baş-sağlığı dilediler. Bundan sonra başka konulara geçildi. Kendisinin konuşmayı pek iyi idare ettiğini belirtmek isterim."[86]

Lütfi Bey Almanya ziyareti için de, o zamanın üslubuyla şunları söylüyor: "Veliaht hazretlerinin meftur oldukları (yaradılışında bulunan) nezaket, akl-ü kıyaset (akıl ve uyanıklık) ve evsaf-ı bergüzide (seçkin nitelikler) ise İmparator hazretlerinden bed' ile (başlayarak) kendileriyle temasta bulunanlarca fevkala-de takdir olunmuştur."[87]

□ Almanya gezisine katılan M.Kemal de, bu görgü tanıklarını doğrula-maktadır:

"Vahidettin bu sözleri çok ağır fakat düzgün söylüyordu. Hayret ettim. Aramızda ciddi ve samimi sohbetler oldu... Düşündüm ki bu zat akıllı olmalı-dır. İstanbul'da [Çengelköy'deki köşkünde] ilk buluştuğumuz vakit, o dönemi bilenlerce anlaşılması kolay olan sebep ve şartların tesiri altında garip bir hal gösteren Veliaht, İstanbul'u terk ettikten, kendisini tamamen serbest gördük-ten ve bilhassa muhataplarının güvenilir adamlar olduğunu anladıktan sonra, şahsiyetini olduğu gibi göstermekte artık sakınca görmüyor."[88]

---

85) Son Sadrazamlar, 4.C., s.2095 vd.; bu bilgi yetersizliği ve ehliyetli danışmanlar kullanmamak yüzünden, Vahidettin'in iç ve dış olaylara, doğru bir teşhis koyamadığını göreceğiz.
86) Lütfi Simavi, s.348, 366.
87) Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4.C., s.442.
88) F.Rıfkı Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları; s.29, Sel Y.

□ Osmanlı Mebusan Meclisi Başkan Vekili Hüseyin Kazım Beyin izlenimi de şöyle:

"Vahideddin'i ilk defa görüyordum. Biraz okuyup yazmış, İstanbul hayat ve maişetiyle az çok uyuşmuş bir Anadolu softası şivesiyle söz söylüyordu."[89]

□ Amiral de Robeck'in raporu:

"Büyük bir karakter gücüne veya şahsiyete sahip olmamakla beraber çok samimi ve nazik bir zat olup oldukça zihni bir idrak de göstermektedir." (G.Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.7; 21.8.1920 günlü mülakat hakkında rapor, Br.XIII, No.23)

● Sultan Reşat'tan sonra tahta çıkmasını, savaş ve baskıdan yılgın ve yanık halk, umutla karşılar.

□ Danişmend diyor ki:

"Sultan Vahidüddin, [halkın] kendisini milli bir ümit timsali haline getiren bu ruh halinden yazık ki yararlanamadı." (Osm. T. Kronolojisi, IV.C., s.442)[90]

● Savaşın ağır bir yenilgiyle bitmesi ve acı sonuçları, yeni Padişah için gerçekten talihsizlik olmuştur.

□ Vahidettin diyor ki:

"Eğer akilane (akıllıca), bigarezane (kinsiz) ve bitarafane (tarafsızca) idare-yi umur edecek (işleri yönetecek) bir halefim (bir yeni Padişah adayı) olsaydı, ömrümün devr-i ahırında (son döneminde) bu bar-ı azimi (büyük yükü) vallahi, billahi, tallahi kabul etmezdim...[91] Ben milletin ateşli külü üzerine oturdum, saltanat tahtının kuş tüyünden minderleri üzerine oturup gömülmedim... Dritnavtlarıyla (büyük savaş gemileri ile) mücehhez (donatılmış) bir kuvvet karşısında bulunuyorum."[92]

● Rüyaya inanır, tabir ettirir, adamlarını istihareye yatırıp geleceği keşfetmeye çalışır, gördüğü bir rüyaya dayanarak, bir gün yeniden tahtına döneceğini umut eder. (V.Gurbet Cehenneminde, s.31, 42; Görüp İşittiklerim, s.218; Hilafet, s. 229)

● Ağzı sıkı.[93]

---

89) Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.163.

90) Tahta çıkış yazısına eklemek üzere hazırladığı 10 maddelik not, bu umudu haklı gösterecek niteliktedir. (Ayrıntısı için, S.Selek, Anadolu İhtilali, s.24-25)

91) Belki de bu düşüncesi yüzünden, Temmuz 1919 ve Ekim 1920'de, tahtından ayrılmayı düşündüğü ya da bu izlenimi bıraktığı halde bu kararı verememiştir. (Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.241 vd.) Acaba kendisi akıllıca, kinsiz ve tarafsız yönetti mi? Bunu, olayları izlerken anlayacağız.

92) Görüp İşittiklerim, s.183; H.Hüseyin Ceylan, 'Vahidettin'in, savaşın felaketlerinin sebebi' olarak da suçlandığını ileri sürüyor. (Büyük Oyun, 1.C., s.17) Hiçbir kaynakta böyle bir suçlamaya rastlamadım! Kendi icad edip kendi karşı çıkmış. Gölge boksu yapıyor.

93) Görüp İşittiklerim, s.151, 179, 207.

● Birçok devlet işlerini gizlice yürütmeye meraklı.

□ Anlaşılan eskiden beri gizli iş yapmaya eğilimi var ki Başkâtip H.Z. Uşaklıgil, şöyle yazıyor:

"...Yaradılışında hileye, entrikaya, gizli düzenlere, karışık girişimlere düşkünlüğü olan Vahideddin Efendi..."[94]

□ Tahta çıkınca, İstanbul Elçiliği eski çevirmeni A. Ledoulx, hakkında bilgi toplamak isteyen Fransız Dışişleri Bakanlığına, 6 Temmuz 1918 günü bir not verir. Notunda Vahidettin'i "içten pazarlıklı "diye nitelemektedir.[95]

□ Adına gelen yazıların açılmadan kendisine verilmesini emreder (Görüp İşittiklerim, s.240), hükümetle haberleşmek için görevi bu olan A.Fuat Beyi değil de adamı Refik Beyi kullanır (s.181); bazı kimseleri gizlice özel dairesinde kabul eder, bazı temasları gizlice yürütür (s.188, 210). Ali Fuat Beye, "Her gün yüzlerce gizli yazı aldığını" söyler (s.162). 27 Ocak 1919 günü, yabancıların amansızlığından ve baskısından şikâyet eder. A.Fuat Bey özetle şöyle diyor:

"Bu baskı neden dolayı, kimler tarafından ve hangi aracı ile yapılıyordu? Açıklamadığı için bu, benim için esrarla dolu bir konuşma olarak kalmıştır." (s.182 vd.)

□ Başmabeynci Lütfi Bey daha açık yazmaktadır:

"Mart 1919. Sarayda nizamsızlık (kuralsızlık) ve intizamsızlık (düzensizlik) günden güne ve hissedilir şekilde artmaktaydı. Başmabeynci olduğum halde, benden gizli birçok kimselerin, hatta İtilaf Devletleri (İngilizler, Fransızlar vb) uyruğundan, **kim ve ne oldukları belli olmayan adamların**, vakitli vakitsiz, Padişahın huzuruna kabul edildiklerini duyuyor, görüyordum. Padişah böylelikle güya çok ustaca bir siyaset güttüğü kanaatindeydi."[96]

Bu gizli ilişkilerin ayrıntısını, yerinde göreceğiz.

● Rol yapması:

□ "A.İzzet Paşa ile birlikte huzura girdik. Eski Sadrazamı görünce Padişahın takındığı tavır ve hareket dikkatimi çekti. Padişah yorgun, ağır ve muzdarip görünmeye çalışan bir sesle İspanyol gribinden çok zahmet çekmekte olduğunu öyle bir halde ve öyle bir dilde anlattı ki buna ben de inandım ve gerçekten üzüntü duydum. Hep kendisi konuştu, İzzet Paşaya tek bir kelime bile söyletmedi. [..] İzzet Paşayı uğurlayarak tekrar Padişahın yanına döndüm. Büyük bir şaşkınlığa uğradım. Biraz önce müthiş hasta görünen Padişah şimdi tamamiyle iyileşmişti. Çehresinde hastalıktan en küçük bir iz görülmüyordu.

---

94) H.Z.Uşaklıgil, a.g.e., 1.C., s.226.

95) Tarih ve Toplum, 17. Sayı (Nisan 1985), s.59, dipnot 4 [Fransız Diplomatik Arşivi, Seri E (1918-1929), Dosya 87, s.107-109 'a dayanarak]

96) Lütfi Simavi, s.489.

Sesi de son derece gür ve sağlamdı. [..] Padişahın hiçbir şeyi olmadığı halde, bu kadar ustaca hasta rolü oynayışına hayran kalmıştım."[97]

● Meşrutiyetçi değil.

Parlamento hakkındaki düşüncesi, çağının bütün hükümdarlarının tersine, olumsuzdur. Açıkça mutlakiyetçi saltanattan yanadır. Bu konudaki görüşünü, mütarekeden az önce, Şeyhülislam Musa Kazım Efendiye açıklamış. Kısaca şöyle:

"Şeriatte müşavere (danışma) varsa da danışılacak kimseler ancak ulema ve İslam büyükleridir. Bu bakımdan parlamentonun yerine, Padişahca seçilecek üyelerden oluşan bir kurul kurmak gereklidir. Tabii Padişah, bu kurulun vereceği kararlarla bağlı olmayacaktır."[98]

Meclis-i Mebusanı, ilk seferinde, en gerekli olduğu bir sırada (21.12.1918) kapatır, ikincisini açmak istemez, açılmasını engellemek mümkün olmayınca da hastalık bahane ederek açış konuşması yapmaktan kaçınır.[99] Ama onu da açılışından 3 ay sonra, 11 Nisan 1920'de kapatacak, Osmanlı Meclisi tarihe gömülecektir. Hükümetlerin kuruluşuna ve işine karışır.[100] Olaylar ve belgeler, ülkeyi Meclise dayanmayan, dolayısıyla yalnız saraya bağlı hükümetlerle yönetmek istediğini gösteriyor.[101]

Bu çağdışı tutumu yüzünden, İstanbul yönetimi, çok kısa bir süre sonra, gücünü yitirecek, tabansız ve devre dışı kalacaktır.

● İttihat ve Terakki Partisi'nin amansız bir düşmanı.[102]

Damat adaylarının bile 'İttihatçılığa bulaşmamış olmasına" çok önem vermiştir.[103] İttihatçıların, İngilizler tarafından tutuklanıp Malta'ya götürülmelerini, devletin yargı hak ve yetkisine bir tecavüz olduğunu düşünmez, tersine "hayırlı bir iş" olarak değerlendirir. (Görüp İşittiklerim, s.218)

Çağın baskın eğiliminin milliyetçilik olduğunu bir türlü kavrayamayan çevresi

---

97) a.g.e., s.442; Iki yakını da, kolayca yalan söylediğini aktarıyor: Görüp İşittiklerim, s.179; Lütfi Simavi, s. 202.

98) O zamanki Posta ve Telgraf Nazın Haşim (Sanver) Beye dayanarak Celal Bayar, Ben de Yazdım, 5.C., s.1438.

99) Görüp İşittiklerim, s.252, 254; H.Kazım Kadri, Hatıralarım, s.162 vd., 263 vd.

100) Ali Fuat Türkgeldi'nin verdiği birçok örnek var: s.158, 220, 245, 247, 258; oysa beyannamesinde "meşrutiyet gereklerine uyduğunu" iddia edecektir. (Üçüncü Bölüm, 14.paragraf)

101) Sina Akşın, Vahidettin'in emelini şöyle özetliyor: " Mutlakiyetçi ya da en azından otoriter, gelenekçi, ulusal olmayan 'hilafete, dine dayalı ve İngilizci' bir düzen." (İstanbul Hükümetleri, s. 212)

102) Celal Bayar, Vahidettin'in, 31 Mart olayında, M.Şevket Paşanın ölümü ile biten darbe girişiminde, bütün parti anlaşmazlıklarında,"sinsi ve kirli rolleri" olduğunu yazıyor. (Ben de Yazdım, 1.C., s.16) M.Şevket Paşa da günlüğünde, politika ile uğraşan Şehzade Vahidettin'i ağır biçimde suçlamakta, Veliaht Y.İzzettin Efendinin, Vahidettin'in Çengelköy'deki köşkünü "fesat yuvası" diye nitelediğini aktarmaktadır. (Hayat dergisi, sayı 8/18 Şubat 1965)

103) İ.H.Okday, s.207.

gibi o da Milli Mücadele'yi, bir İttihatçı hareketi ve bolşeviklik olarak görecek ve sonuna kadar da bu saplantısını sürdürecektir.[104]

● Hürriyet ve İtilaf Partisine yakınlığı:

Hürriyet ve İtilaf, 1911'de, sırf İttihat ve Terakki iktidarını devirmek amacıyla biraraya gelen, gırtlağına kadar günlük siyasete gömülmüş din adamlarından, en ileri batıcılık yanlılarına kadar her çeşit muhaliften oluşmuş bir tepki partisi.[105]

□ Lütfi Simavi, partinin liderlerinden Sadık Bey hakkında şu bilgiyi vermektedir:

"Yunan idaresine geçen Selanik'e giderek, oradan Rus İmparatoruna bir telgraf çekmiş, İttihat ve Terakki iktidarının Türkiye'yi mahvettiğinden söz ederek, bu işe el koymasını –açıkçası Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne saldırmasını– istemişti." (s.197)[106]

□ Hürriyet ve İtilaf Partisinin kurucularından ve üyelerinin çoğu gibi eski bir İttihatçı olan Dr.Rıza Nur da anılarında şöyle yazıyor:

"Yakovalı Rıza Bey Sinop'ta sürgündü. Onunla İttihatçılar aleyhinde anlaştık. Kaçıracağım, gidecek, Arnavutluk'ta isyan yapacak. [..] Gidip katıldı. İttihatçılar hükümetini devirdik. Arnavutları isyana teşvik ettiğimi ben kendi elimle yazdım. Bu kusur değil, iftiharım sebebidir." (s.374, 378)

Mahmut Şevket Paşa, Vahidettin'in daha şehzade iken bir 'takım' kurduğunu ve siyasi olaylara karıştığını ileri sürmektedir.[107] Derviş Vahdeti'nin mahkemede verdiği ifadeye göre, Vahidettin'in, Derviş Vahdeti'nin karanlık derneğine de üye olduğu anlaşılıyor. (Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.37,38)

Kısacası günlük politikaya karışmış, taraf tutmuş ilk Şehzade, Veliaht ve Padişahtır.

Damat Ferit'in de bir ara Başkan olduğu[108] bu partinin, Kurtuluş Savaşı dönemindeki tutumunu, Vahidettinci bir yazardan dinleyelim:

□ "Hürriyet ve İtilafçılar, düşmanlarımızla aynı seviyede ve hizada görünmekten bile çekinmemişlerdir. İttihatçıların kendilerine zulmettiğini iddia eden Ermenilerle birlikte hareket edip onlara katıldıkları gibi, Meclisin İttihat-

104) Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.169; Oysa hem İttihatçılara, hem Ankara hükümetine karşı olan Hüseyin Kazım Kadri bile şöyle demektedir: "İttihatçılık hissini ve imanını bu vatanda ebediyen imha eden Anadolu milli hareketi oldu ve bütün bir memleketin İttihatçılıktan kurtulmasını temin etti." (Hatıralarım, s.159)

105) T.Z.Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, s.320, özellikle 26. ve 27. dipnotları; partinin önde gelenleri arasında bulunan Şeyhülislam M.Sabri, Ali Kemal, Feylezof Rıza Tevfik gibi ilginç ve karanlık kimselerle ilerde sık sık karşılaşacağız.

106) Mektubun tam metni ve Sadık Beyin öteki densizlikleri için bkz: Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s. 217 vd.

107) Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.202, 203 (dipnot 170), 212.

108) T.Z.Tunaya, s.322.

çılar tarafından seçilmiş olması sebebiyle dağıtılmasını isteyen İngilizlerle de aynı şekilde düşünüyorlardı. İngiliz emelleriyle inanılmayacak uygunluğa bakınız:

İstanbul'un işgali karşısında Hürriyet ve İtilaf Partisi, sevincini gizlemiyor, tek üzüntüsünün, böyle bir önlemin bu denli geciktirilmesinden doğduğunu açıklıyordu.

İntikam duygusu iliklerine işlemiş olan bu zümre, kolay tatmin olacağa benzemiyordu. İçteki muhaliflerin, dıştaki düşmanlarla ortaklaşa yürüttükleri kin harekâtının parolası, 'Memlekette İttihatçılardan taş üzerinde taş, omuz üzerinde baş bırakmamak' olmuştu." (V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.96)

Vahidettin'in şehzadeliğinden beri yakınlık duyduğu parti,[109] işte böyle uğursuz ve işbirlikçi bir parti.

● Vahidettin'in İngilizciliği:

Bu konu, Üçüncü Bölümde geniş olarak ele alınacak. Şimdilik, General Milne'in **16 Aralık 1918** günlü raporunun özetini aktarıyorum:

□ "Padişah, Türkiye'nin idaresini mümkün olduğu kadar çabuk ele alması için Britanya Hükümetinden istirhamda bulundu, Britanya memurlarının kontrol maksadıyla memleket içine gönderilmesini ve Britanya subaylarının idareye yardımda bulunmalarını rica etti..." (Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.4)

● Sadrazam Damat Ferit Paşa:

Vahidettin'in, yoğun ve ciddi uyarılara rağmen beş kez Sadrazamlığa getirdiği Damat Ferit'i de tanımak gerekiyor. Onunla Vahideddin arasındaki ilişkiyi, görgü tanıklarının yardımıyla izleyelim.

□ İ.M. Kemal İnal:

"[özettir] Ferit Paşa, 1853 doğumludur. Vahidettin'in ablası Mediha Sultan'ın ikinci kocasıdır. Damat olunca Londra Elçiliğini istedi, tayin edilmeyince Abdülhamit'e gücendi. İttihat ve Terakki Derneğine yaranmak ve bu yolla büyük bir makam yakalamak için derneğin meddahı kesildi. İltifat görmeyince bu sefer ona da düşman oldu. Hürriyet ve İtilaf Partisinin kuruluş çalışmalarına katıldı. Alafrangalıkta frenkleri de geçmişti. Pek uzun olan tırnaklarından herkes iğrenirdi. Son Sadrazam Tevfik Paşa Ferit'ten 'yalancı' diye söz eder-

109) Lütfi Simavi diyor ki: "[Şehzade Vahideddin'e] Damat Ferit Paşanın Sadık Beyle birlikte kurmuş olduğu [Hürriyet ve İtilaf adlı] partiye kendisinin onursal başkan olduğu hakkında ortada bazı söylentilerin dolaştığını duyduğumu, hanedan üyelerinin hiçbir partiye mensup olamayacaklarını ileri sürerek bu söylentileri yalanlamakta olduğumu söyledim. Doğrusunu söylemek gerekirse bu söylentiler pek de temelsiz değildi. Vahideddin Efendi, adı geçen partiye onursal başkan olmasa bile, ona karşı bir sempati besliyordu. Ben, bu tutumun doğru olmadığını kendisine ancak böyle dolaylı bir yolla anlatabilirdim. [..] İlerde Padişah olduktan sonra bu partiye olan bağlılığını açığa vuracak, mütareke yıllarında Damat Ferit'i arka arkaya sadrazamlığa getirerek, hem devletin, hem kendisinin felaketini hazırlayacaktı." (s.265)

di. Vahidettin de eskiden 'melun' derdi, sonra devleti teslim etti." (Son Sadrazamlar, s.2029-2094)[110]

□ A. Reşit (Rey) Bey (D.Ferit'in Dahiliye Nazırı):

"Altıncı Mehmet, güvenilir ancak iki kişi bulabilmişti. Bunlardan birincisi eniştesi Ferit Paşa, [ikincisi dünürü Tevfik Paşadır].[111] Ferit Paşa, Abdülmecit'in damadı olduğu için Sultan Aziz koluna, özellikle Veliaht Abdülmecit'e uzak;[112] İttihatçıların da, Hürriyet ve İtilaf Partisi yandaşı olduğu için dışladığı bir adam; bugünü ve geleceği Vahidettin'in varlığına bağlı; öyleyse kendisine ihanet etmesi düşünülemez. Bu görüşle Damat Ferit Paşaya sarılarak İttihat hükümetinin düşmesine kadar eniştesi ile aile muhabbeti yapmış, ondan sonra da kendisini Sadrazamlığa getirmiştir. [..] Hali, hareketi cali (yapmacık), düşüncesi kısa, bilgisi daha kısa idi. En büyük marifeti de gösterişi idi. Bütün hali ve hareketleri incelenirse cahilliğine ek olarak teleyyün-ül dimağı ile malul (beyni sulanmış) olduğuna hükmetmek zaruri idi." (S.Sadrazamlar'dan alıntı, s.2037, 2079)[113]

□ Ali Fuat Türkgeldi:

"Ferit Paşa mütelevvin-ül mizaç (değişken mizaçlı), bukalemun meşrep (her renge girer) bir adam olup bugün ak dediğine yarın kara der ve esas fikrinin ne olduğu bilinmezdi... Ne kimsenin Padişah ile görüşmesini, ne bir yazı sunmasını ve ne de muhalif bir gazetenin Padişah tarafından görülmesini isterdi. Adeta Hünkârı kendi tekeli altına almak isterdi." (s.214, 244)

□ Tevfik Paşa (Okday, son Sadrazam ve Padişahın dünürü):

"[İlk] kabineyi kurmak için uğraşırken, Ayan'da (senatoda) arkadaşımız olan Ferit Paşaya, 'Siz de bir nezaret (nazırlık/bakanlık) kabul etseniz' dedim, 'Aman efendim, ben [önemli bir] işte bulunmadım, bir koca nezareti nasıl idare ederim' dedi. 'Danıştay Başkanlığını alınız, orası nezaretler gibi değildir' dedim. 'Danıştay'ı hiç idare edemem, çünkü oraya başkanlık edecek kimse, devletin kanun ve düzenini bilmelidir, ben bilmiyorum, rica ederim ısrar buyurmayın' dedi." (Son Sadrazamlar, s.2037; İ.M.Kemal İnal'ın eki: "Sonra, daha kolaymış gibi Sadrazamlığı kabul etti.")

---

110) D.Ferit'in bir sözü: "Benim conception'um, Türk mantalitesini kapsayamaz." (Aktaran Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s. 46)

111) Sina Akşin diyor ki: "Hısımı olan Tevfik ve Ferit, sivil paşalar olarak Bab-ı Âli'yi onun istediği biçimde yönetebilecek adamlardı. Birinin ılımlılığı, ötekinin aşırılığı ise Vahdettin'e, siyasal duruma göre almaşık (alternatif) imkânlar tanıyordu." (İstanbul Hükümetleri, s.40)

112) Rıza Tevfik bu sözleri doğruluyor (sadeleştirilmiştir): "Damat Ferit Paşa hanedana pek saygılı, fakat hakikatte yalnız ailenin Sultan Mecit koluna bağlı idi ve Sultan Mecit ile Sultan Aziz evladı arasındaki geçimsizlikte de payı vardır." (Biraz da Ben Konuşayım, s.81)

113) Vahidettin, D.Ferit'i Sadrazam yapmadan önce de Mondros Mütarekesi görüşmelerine Başdelege olarak gitmesi için şiddetle ısrar etmiştir.

□ Lütfi Simavi:

"Vaktiyle 'kız kardeşini bu adama vermekle budalalık ettiğini' yakınlarına söylediğini duyduğum Padişah, sonraları nedense fikrini değiştirmişti. Damat Ferit, Vahdettin tahta çıktıktan bir süre sonra, onun büyük güvenini kazanmış ve onun gözünde memleketin en değerli devlet adamlarından biri imiş gibi görülmeye başlamıştı... Zeki olarak bildiğimiz, hiç olmazsa öyle görmek istediğimiz Sultan Vahidettin, gerçekten çok yazık ki, enistesinin elinde daima bir kötülük aracı (aslı: alet-i şer) olmaktan kendini kurtaramadı." (s.425, 496, 531)

□ Ali Fuat Türkgeldi:

"[Vahidettin'in yakın adamı olan] Refik Beyden işittiğime göre Padişah şehzadeliğinde, 'Dünyada üç melun vardır, bunlar bir saç ayağıdır: Biri bizim hemşire (Damat Ferit'in eşi Mediha Sultan), biri kocası Ferit Paşa, biri de –Mediha Sultanın ilk eşinden olan– oğlu Sami' dermiş.[114] Oysa tahta çıkmasından sonra kızkardeşine saygı ve Ferit Paşaya karşı da, kendi taht ve tacını feda edecek derecede tutkunluk gösterdi. Sami'ye de sevgi ve övgü ile davranmaktaydı.[115] Ferit Paşa hakkındaki bu derece tutkunluğunun sebeblerini anlayamamışımdır... Acemi cinci hoca gibi cinleri topladı da dağıtamadı. Öyle bir zamanda, Ferit Paşa ile yardakçılarının, önüne çıkmaları kendisi için bir felaket oldu." (s.273, 276)

□ Rıza Tevfik:

"Damat Ferit Paşa, Tevfik Paşa kabinesinin devrilmesini dört gözle bekliyordu... Makam tutkunu olduğunu ve kendine çok güvendiğini fark ettim... Dar bir saray muhiti içinde otuz şu kadar yıl yaşadığı için dünyadan kesinlikle haberi yoktu... Avrupa'nın umumi siyasi tarihini de bilmiyordu... Olayların gelişiminden ve içinde bulunduğumuz durumdan tamamen habersizdi..." (s.43, 44, 46, 69)

---

114) "Sabiha Sultan, bu sözün katiyen doğru olmadığını, babasının sadece Damat Ferit'i sevmediğini, kız kardeşiyle yeğenini bilakis çok sevdiğini ve hiç sevilmeyen damadın Sadrazam olmasına sebeb olarak birtakım mücbir (zorlayıcı) sebebler ile tesirler (etkiler) altında kaldığından bahsetti." (Osm.T.Kronolojisi, C.4., s.442) Bütün Vahidettinciler de, zorunlu sebeplere, baskı gibi mazeretlere sarılıyorlar. Ama tarihte, bu 'zorlayıcı sebep ve baskılardan' biri bile belgelenmiş değildir. Tersine D.Ferit, İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Andrew Ryan'a, " kendisinin iktidara gelmesi gerektiği konusunda, Sultanın ısrarlı olduğunu" açıklamıştır. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.299, ilgili belge: 371/4215-76104)

115) Vahidettin'in son Başkâtibi Rıfat Bey özetle diyor ki: **"Sultanzade Sami,** gençliğinde bir İngiliz mürebbiyesinin eline verilmiş yahut bir İngiliz öğretmeni tarafından yetiştirilmiş olmasından dolayı, daima İngiliz kakası karıştırır, asabi ve ukala dümbeleği bir zat idi. Haftada bir veya iki defa Saraya gelir ve dayısı Vahidettin ile saatlerce konuşurlardı. Şuradan buradan işittiği, eğri doğru her şeyi Padişaha anlatırdı. Rahip Fru denilen şahsı saraya dadandırmakta, bu sultanzadenin ilgisi vardır." (Aktaran N.H.Uluğ, s.72)

□ İ.M.Kemal İnal:

"Böyle bir adamdan devlete ve millete hizmet bekleyenler de, her kim olursa olsun, irfan ve iz'anda onun gibi olduklarını kanıtlarlar... Hükümetin başına getirilecek kimsenin her türlü üstün nitelikleri olan seçkin biri olmasına dikkat etmek Padişahın en önemli görevidir. Çünkü seçtiği kimse akılca, yetenekçe ve ahlakça güvenilir ve halkın istediği biri değilse, devlet ve millete türlü zararlar vereceğinden, maddi ve manevi sorumluluk, o kimseden çok Padişaha düşer." (Son Sadrazamlar, s.2051, 2053)

□ Hüseyin Kazım Kadri:

"Damat Ferit'in başarısızlığı ve cahilliği ve tecrübesizliği ile her işte üzülecek duruma düştüğü ardarda anlaşılmış ve çevresinden de yararlanmaya kabiliyet gösteremediği ve Padişahı da sorumluluklarına ortak etmekten uzak kalmadığı defalarca görülmüş iken, Vahideddin'in ona olan sevgi ve güveninin azalmaması, açıklanması kabil olmayan bir haldir." (s.171, 283)

□ İ.Hakkı (Okday):

"Kayınpederim Sultan Vahideddin'in Ferit Paşa hakkındaki anlaşılmaz bağlılığını, aklı başında vükelası da (vekilleri de), bizler gibi yakınları da, hatta bendeganının (yakın adamlarının) ve yaverlerinin büyük bir çoğunluğu da hiçbir vakit anlayamamışlardır. Şu kadar ki, benim gibi Padişahın damadı sıfatıyla pek yakınında bulunanlar, bir şeyden şüpheleniyorduk: Bu da Enişte Paşanın, Hünkârı, kendi uydurması birtakım hayal ürünü tehlikelerle karşı karşıya bırakıp onu korkutmak suretiyle birtakım emellerine muvaffak olabildiğidir.

Mesela Damat Ferit Paşa, Padişahı şuna kesin olarak inandırmıştır ki İstanbul'u işgalleri altında bulunduran düşmanlar ancak kendisi iş başında bulunduğu müddetçe yumuşak davranacaklardır ve şayet kendisi iktidardan uzakta bulunursa, henüz barış yapmamış düşmanlar gayet insafsız hareket edecek, Türkiye'ye kan kusturacaklardır. Zira gerek İngilizler, gerekse Fransızlar, ancak ve ancak kendisine itimat etmekte, devlet dizginlerini onun idare etmesini arzulamaktadırlar. İşte Enişte Paşanın Sultan Vahideddin Han'ın gözleri önünde canlandırdığı umacı, bu realitedir. İşin asıl tuhaf tarafı, Başkâtibinin yaradılış itibariyle zekâsından bahsettiği Sultan Vahideddin'in bu gözbağcılığa bütün varlığı ile inanması, eniştesinin bu oyununa gelmesidir. Sultan Vahideddin Han gibi vesveseli, kararsız, her şeyden şüphelenen, her kelimeyi ağzından ölçü ile çıkaran bu vehimli (kuruntulu) Hükümdar bütün bu safsatalara nasıl inanıyordu?"[116]

□ Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a, 4 Ekim 1920, çok gizli ve kişiye özel yazı:

"Ferit, 'Sultana etki eden tek insan olduğunu' söylüyor..."[117]

---

116) İ.H.Okday, s.382.
117) Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, s.269.

□ Dr.Rıza Nur:

"Ferit Paşa, Türk tarihinin Osmanlı kısmının en uğursuz, en hain bir siması olmuştur. Bu zatı yakından tanırım. Uzun boylu, tahsili orta derecede, zekâsı sınırlı, hele sağduyusu, muhakeme ve mantığı gayet bozuk ve yanlış, fakat gayet mağrur, gayet kendini beğenmiş, kendi düşüncesi gibi doğru düşünce dünyada yok zanneder, pek müstebit ve mütehakkim, her türlü usul ve kanuna hiç uymaz, düşüncesini kanunların üstünde sayar bir adamdı.. Paris Konferansında.. Toros dağlarından aşağıda (ötede) Türk mevcut olmadığını.. söyleyecek kadar cehalet ve alçaklık göstermiş[ti]." (Türk Tarihi, 1.C., s.190)

Vahidettinci yazarların bu konudaki kanıları da şöyle:

□ İ.Hami Danişmend:

"Sultan Vahidüddin'in eniştesi, ana-baba bir kardeşi olan Mediha Sultanın uğursuz kocası Arnavut Damat Ferit Paşadır. Osmanlı yıkılışının en mühim sebeblerinden olan yoz ve çürümüş devşirme ruhunu her manasıyla sürdüren bu vatansız ve imansız Balkan serserisinin, nasıl olup da Sultan Vahidüddin'e o kadar sokulup etkilemiş olduğuna hayret etmemek ve bu hali, Sultan Vahidüddin'in zekâsıyla bağdaştırmak kabil değildir... Sultan Vahidüddin'in hiçbir surette örtbas edilemeyecek en büyük hatası, öyle bir zamanda memleketin başına, ne mal olduğunu çok iyi bildiği Damat Ferit gibi bir kâbusu musallat etmesi ve her dediğini kabul edivermesidir."[118]

□ Nihal Atsız:

"Damat Ferit Paşayı birkaç defa sadrazamlığa getirmiştir. Bunu anlamak güçtür. Çünkü Damat Ferit'ten nefret ettiği malumdur. İhtimal ki İngilizlerin baskısı ile onu sadrazam yapmıştır.[119] Bu Damat Ferit Paşa, zekâsının kıtlığı ve şahsi kinlerini öne katması yüzünden devletin işlerini çıkmaza sokmuş, Sultan Vahdeddin'in de felaketini hazırlamıştır." (Türk Ülküsü, s.86)

□ Mustafa Müftüoğlu:

"Damat Ferit beş kere sadrazamlık yapmıştır ve sadrazamlık süresi, toplam bir sene, bir ay, sekiz gündür... Bu beş sadrazamlığındaki korkunç uygulamaların ayrıntılarına bu kitabın sayfaları müsait değildir. İmparatorluğumuzun son yıllarında devlet idaresine –maalesef– hakim olan bu Balkan serserisinin bütün hayatı, olanca çıplaklığı ile tespit edilip ayrı bir kitapta toplanmalı ve ibret belgesi olarak evlatlarımıza okutulmalıdır... Sultan Vahideddin'in 'melun' dediği Damat Ferit serserisine niçin devlet idaresini teslim ettiği karanlıktır ama Damat Paşanın bütün mel'unlukları, bugün olanca dehşetiyle gözler

118) Osm.T.Kronolojisi, C.4., s.441, 443.
119) İngilizlerin baskısı olmadığını, Üçüncü Bölümde göreceğiz.

önündedir ve bilinen gerçek, Damat Ferit Paşanın Osmanlı Devleti'ne sadrazamlık değil, İngilizlere uşaklık ettiğidir... Sultan Vahideddin'in, Damat Ferit serserisinin kaçtığını duyduğunda söylediği söz, şu olmuştur: '**Çapkın, hem devleti bu hale koydu, hem gitti**.' [..]

Milli Kıyam'ın, Allahın inayetiyle zafere ulaşması üzerine Damat Ferit İstanbul'da barınamamış ve 1922 yılının 22 Eylül Cuma günü gizlice yurt dışına kaçmış, 6 Ekim 1923 günü Nis şehrinde gebermiştir."[120]

● Yakın tarihimizle ilgilenenler arasında, Damat Ferit'i savunan, hainliğini kabul etmeyen sadece iki kişi var.

□ İlki Kadir Mısıroğlu. Diyor ki:

"Vahideddin'in etrafı içinde en sorumlu ve hatalı olanlardan biri Damat Ferit'tir. Gerçekten gayet bilgili ve kuvvetli bir şahsiyete sahip olan Damat Ferit Paşa, katiyyen hain olmamakla beraber, burada izahı imkânsız olan çeşitli sebeplerle çok hatalı bir politika takip etmiştir. O devrin pek buhranlı olan şartlarının getirdiği şaşkınlık ve zorunlukların tahlil ve münakaşasına bu eserde imkân yoktur... 'Melun' diye andığı bir insanı birkaç kere sadrazamlık makamına getirmiş olması elbette sebebsiz değildir. O zaman hükümet, işgal kuvvetleri elinde bir nevi kukla durumundaydı.[121] Hükümeti bu duruma getirenler de ne Sultan Vahideddin, hatta ne de Damat Ferit Paşa idi. Bugün kabahati bunlara yıkan kalemşör ve politikacıların üstadları olan İttihatçılardı.[122] Sultan Vahideddin, Damat Ferit'i bilhassa İngilizlerin zoruyla işbaşında tutmuştur.[123] Birçok kereler onu bu makamdan uzaklaştırmışsa da işgal kuvvetlerinin zorlaması ile yeniden tayine mecbur kalmıştır.

Damat Ferit Paşa, **her nasılsa İngilizlere inanmış**, onların asıl maksatlarının, Ankara Hükümetini değil, İstanbul Hükümetini suçlu duruma soka-

---

120) M.Müftüoğlu, Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 1.C., s.210 vd.; aynı gün Ş.Naili Paşa komutasındaki Türk birlikleri de, halkın coşkun gösterileri arasında, İstanbul'a giriyorlardı. (Jeschke, Kronoloji II, s. 42)

121) Bu tür kukla hükümetlere 'işbirlikçi hükümet' denir, hiçbir ciddi ülke ve sağlıklı bir toplum bunları bağışlamaz, hiç bir bilinçli aydın da korumaz, savunmaz. Mesela Fransa, İkinci Dünya Savaşı biter bitmez, işgal altındaki Fransa'nın Dışişleri Bakanı Laval'i, Almanlarla işbirliği yaptığı için kurşuna dizmiş, bu dönemdeki Devlet Başkanı Mareşal Petain'i bile, Birinci Dünya Savaşı'nın milli kahramanlarından olmasına rağmen, aynı sebeple ömür boyu hapse mahkûm etmiş ve ölene kadar hapiste tutmuştur. Kukla ya da işbirlikçi hükümetlerin başlarına gelenler için yakın tarihe şöyle bir göz atmak yeter.

122) Evet, yenilginin sorumlusu, İttihat ve Terakki Partisi iktidarıdır. Ama bu durum, sonraki yöneticilerin işgalcilerle işbirliği yapmalarının, onlara kuklalık etmelerinin mazereti olarak ileri sürülebilir mi? İşbirliği yapmak, kuklalık etmek, ahlaki ve siyasi bir sorun. Damat Ferit hiç istemediği halde, süngü zoruyla mı beş kez Sadrazamlığa geldi? Reddetmesine ne engel vardı? Bu makama pek hevesle geldiğini bütün tarafsız tanıklar söylemektedir. Geldikten sonra yaptıklarını, Üçüncü Bölümde göreceğiz. Apaçık olayları ve belgeleri görmezden gelerek, ne resmi tarih eleştirilebilir, ne yeni bir tarih yazılabilir.

123) Gerçeğin böyle olmadığını, Üçüncü Bölümde belgeleriyle göreceğiz.

rak Hilafetin yıkılmasını temin etmek (sağlamak) olduğunu anlamakta çok geç kalmıştır.(!)

Hükümet merkezi işgal edilmiş, elinden her türlü selahiyet ve iktidarı fiilen alınmış bir Hükümdar, böyle bir zor altında, Ferit Paşayı sadrazamlığa getirmiş bulunmaktan dolayı kınanamaz.[124] Üstelik o, Damat Ferit Paşanın riyasetindeki hükümetin birçok icraatına icabında karşı çıkmak suretiyle, şahsiyet ve vatanseverliğini mümkün olduğu kadar göstermekten de geri kalmamıştır."[125] (Sarıklı Mücahitler, s.40-42)

□ İkincisi ise, Aynur Mısıroğlu:

"Damat Ferit Paşa bu bildiride ifade edildiği gibi asla 'hain' değildir.[126] Belki siyasetinin yanlış ve hatalı tarafları vardır.[127] Bunlar da İngilizlerin, gerçek hilafına, M.Kemal Paşa ve Kuva-yı Milliye'ye karşı görünmelerinden doğmuştur." (Kuva-yı Milliye'nin Kadın Kahramanları, s.69)

Mısıroğlu ailesine kalırsa, Damat Ferit hain değilmiş ama zavallı adamcağız, M.Kemal ile İngilizler arasındaki gizli anlaşmayı (!) bilmediği için belki bazı yanlışlıklar yapmışmış.

Bu traji-komik iddiayı uzatmanın bir anlamı yok. M.Kemal-İngiliz gizli anlaşması da, Damat Ferit'in yaptığı bu küçük yanlışlıklar (!) da, İkinci ve Üçüncü Bölümlerde ele alınacak.

● Vahidettin'in parayla ilgisi hayli tartışmalı.

□ Bu konudaki ilk tanık II.Abdülhamid'in kızı Şadiye Osmanoğlu. Anılarında diyor ki:

"[Babamın] Beylerbeyi Sarayında, vefat ettiği odada bulunan eşyalar arasındaki [içi mücevher dolu] 'su çantasının' hikâyesi, daha bir müddet meraklı safhalar arzederek devam etmiştir. Çanta Beylerbeyi'nde mühürlü olarak bir iki ay kalmıştı. Herkes tarafından muhteviyatı (içindekiler) merak ediliyor ve bir an önce açılması aile efradı (üyeleri) tarafından arzu ediliyordu. Diğer taraftan, çantanın dedikodusu mübalağalı şekilde sarayın hademelerine kadar

124) Mütareke döneminde Vahidettin'in Sadrazamlığa getirdiği kişi, yalnız Damat Ferit değildir; A.İzzet Paşa, Tevfik Paşa, Ali Rıza Paşa, Salih Paşa gibi kimseleri de Sadrazam olarak seçmiştir. A.Reşit (Rey) Beyi de düşünmüştür. Demek ki D.Ferit Paşanın Sadrazam olması, öyle kaçınılmaz, olmazsa olmaz bir durum değil. Vahidettin'in, daha İngilizler İstanbul'a gelmeden önce, mütareke anlaşması için Damat Ferit'i Mondros'a Başdelege olarak göndermek için girişimlerde bulunması, A.İzzet Paşa itiraz edince de, "Biz onu idare ederiz" diye güvence vermesi, Damat Ferit'i kimin tercih ettiğini gösteriyor. Hiçbir İngiliz belgesinde, Damat Ferit'in Sadrazamlığa getirilmesi için Vahidettin'e baskı yapıldığını gösteren bir bilgi de yok; zaten böyle bir baskıya ihtiyaçları da yok, çünkü Vahidettin'le işbirliği halindeler. Üçüncü Bölümde bu talihsiz işbirliğinin şaşırtıcı ayrıntılarını göreceğiz.

125) Acaba hangi olumsuz icraatına karşı çıkmış? Mısıroğlu açıklasa da herkes bilse.

126) Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-yı Vatan Cemiyeti'nin 24.4.1920 tarihli beyannamesi.

127) K.Karabekir, 9.9.1919 günlü bir yazısında, Damat Ferit'in ilk üç hükümetinin, '20 cürüm' (suç) işlemiş olduğunu belirtiyor. (İstiklal Harbimiz, s.177 vd.) Damat Ferit, asıl hainliğini ise, 4. ve 5. hükümetleri zamanında, 1920 yılında gösterecektir!

kulaktan kulağa yayılmıştı. Hanedan Meclisi de her şeyi bırakmış su çantasının bizim elimize geçmesine engel olacak birtakım itirazlar icat ediyordu. Sultan Vahidettin, bunların arasında, bilhassa başta geliyordu."[128]

□ Lütfi Simavi de anılarında, "Vahidettin Efendinin Paraya Karşı Olan Aşırı Sevgisi" başlığı altında şöyle yazıyor:

"Bir iş için Padişahın (Vahidettin) huzuruna çıktığım zaman orada Başkâtip Ali Fuat Bey ile Hazine-yi Hassa (Hanedan hazinesi) Genel Müdürü Refik Beyi buldum. Padişah bu zatlara haremdeki (Padişahın özel dairesi) ve mabeyindeki (Padişahın resmi dairesi) kasaların içinde bulunan eşya ve mücevherler hakkında bilgi ve emirler vermekte idi. Bu zatlar huzurdan çıktıktan sonra yalnız kaldık. Sultan Vahidettin, Sultan Reşat'ın özel kasalarındaki parayı saydırmakta olduğunu, haremdeki kasanın anahtarlarının ağabeyinin ölümünden ancak bir hafta sonra bulunmasının kendisinde bazı kuşkular uyandırdığını bildirdi. Kasalardan çıkan paranın miktarı, eğer şimdi yanlış hatırlamıyorsam, 3.000'i altın ve kalanı banknot (kâğıt para) olarak 30.000 lira idi. Buna dair Hazine-yi Hassada elbet bir kayıt olmalıdır.

Sultan Vahidettin'in ağabeyinden kalan bu parayı, onun kanuni mirasçılarına vermeyip kendi keyfince harcadığını, bununla birtakım saray eşyası ve sofra takımları yaptırdığını büyük bir şaşkınlık içinde öğrendim. Çadırda yaşayan kabile ve aşiret reislerinin, emirlerindeki insanların her türlü mal ve mülküne sahip çıktıklarını bilirdim ama koskoca Osmanlı hanedanında, buna benzer olayların geçeceğini aklıma bile getirmezdim. Sultan Reşat'a ait bulunan bu para ve mücevherler, devletin kendisine verdiği ödenekten biriktirilmiş paralarla meydana gelmişti. Onun mirasının oğullarına [..] verilmesi hem kanunun, hem şeriatın emrettiği açık bir gerçekti. Bunlara neden saygı gösterilmedi, bunun üzerinde durmak istemiyorum."[129]

Buna karşılık İ.H.Danişmend şöyle diyor:

□ "Bu son Osmanlı Padişahının muhtelif taksiratı (kusurları) içinde para ve umumiyetle servet hırsından da bahsedilir. [..] Bu doğru değildir.

Birçok siyasi hatalarına karşılık, malî ahlak bakımından Sultan Vahidüddin, yeryüzünde misli pek az bulunabilecek kadar namusludur. Bu mühim meziyetinin en büyük delili, memleketten kaçarken, bilinmez bir sona gittiği halde, şahsi miras olarak padişahtan padişaha geçen Hazine-yi Humayun'a (Saltanat hazinesine) katiyyen dokunmamış ve hatta öz babasına ait olan kıymetli eşyaya bile el sürmeyip hepsini millete bırakmış olmasında gösterilebilir. Altıncı Mehmet bu kadarla da yetinmemiş, o sırada oturduğu Yıldız Sarayında ve yanında bulunan musanna (sanat eseri) ve murassa (değerli taşlarla bezeli) bir altın çekmeceyi, hazine dairesine iade ettikten sonra firar ettiği (kaçtığı),

128) Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri, s.49.
129) s.383 vd.

resmi soruşturmayla sabit olmuştur... Altıncı Mehmet'in bırakıp gittiği muhteşem mücevherler içinde, babası Sultan Mecid'in murassa ve ortasında dikdörtgen şeklinde pırlanta büyük bir taş bulunan sorgucu da vardır. Dünyanın bütün kanunları baba malını evlada verdiği halde Sultan Vahidüddin'in bunları götürmeye tenezzül etmemesi, **efsanevi** bir namus ve istikamet (doğruluk) eseridir."[130]

Danişmend'in yaklaşımını paylaşan günümüz Vahidettincileri de şöyle yazıyorlar:

□ "Sultan Vahideddin'in birçok meziyeti yanında bir de **efsanevi** dürüstlüğünü belirtmek icap eder. Bir zamanlar Altıncı Mehmet sözündeki 'altıncı' kelimesinden kinaye olarak altın seven adam manası çıkarılmak suretiyle itham edilmiştir. Halbuki gerçek, bugüne kadar yazılıp söylenenlerin tamamen aksinedir. Memleketten pek haklı sebeblerle ayrılırken, şahsi (kişisel) mirası mahiyetinde, babasından kendisine intikal eden her şeyi bile Hazine-yi Hümayun'a göndermiştir. [..] Padişahlar resmen bir makbuz vermek suretiyle Hazine-yi Hümayun'daki her şeyi getirtip yanlarında alakoyabilirlerdi. Vahideddin isteseydi bu usulü tatbik etmek suretiyle bütün Hazine-yi Hümayun'u beraberinde götürebilirdi. O böyle yapmadığı gibi yanındaki kıymetli eşyaları da oraya teslim edip daha evvel bunlar için verdiği makbuzu geri almak yolunu tutmuştur." (K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s. 95)

□ "Sultan Vahideddin İstanbul'dan çıkmadan evvel, Hazine-yi Hümayun'dan makbuz mukabilinde 'Kıyametname' adlı kitabı getirtmiş ve minyatürleri iki milyon değerinde olan eseri, makbuzunu getirterek yine Hazineye iade etmişti. O zaman yakınları, 'Padişahım! Hazine-yi Hümayununuzdaki bütün eşya, Hükümdarlar tarafından, ecdadınıza ve hanedanınıza hediye edilen eşyadır. Bunlar sizin malınızdır. Geri yollamak istediğiniz kitabın iki, belki de üç milyona alıcısı hazırdır. Hiç olmazsa bunu bir ihtiyat olarak yanınızda alıkoymanız doğru değil midir?' [dediler.] Sultan Vahdeddin şu cevabı verdi: 'Haklısınız. Bunlar, hesabını kimseye vermekle mükellef olmadığımız, şahsi malımızdır. Fakat ecdadım bu milletin hükümdarları olmasalardı, onlara kim bu hediyeleri verirdi? Binaenaleyh bu kıymet biçilmez eşyada benim kadar milletin de hakkı vardır. Ben bu ihaneti kabul edemem.' " (R.Cevat Ulunay, 'Bu Gözler Neler Gördü?', Tercüman gazetesi, 18.11.1969)

□ "Giderken Hazine'den hemen hemen kendine ait eşyalar dışında hiçbir şey almadı. Son anda yolda okumak için istediği Kuran-ı Kerim'in altın bir

130) Osmanlı T. Kronolojisi, 4.C., s.443; İ.H.Danişmend, birkaç sayfa sonraysa, Talat Paşa'dan söz ederken şöyle diyor: "Mali namus meselesi, insanın kolu, budu gibidir; eğer eksik olursa kusur sayılır, olmazsa meziyet değildir.[..] Mali namus sahibi olmak, yani hırsız olmamak bir meziyet midir? Fakat siyasi namus büyük bir meziyettir!" (s.452)
Öyleyse?

mahfaza içinde olduğunu öğrenince, **Roma**'dan altın mahfazayı Beytülmale (hazineye) ait olduğu için İstanbul'a geri iade etti *(Ne Türkçe!).*"[131]

□ "[Vahideddin] tamamen Padişaha ait olan Hazine-yi Hassa'dan bir kuruş almadığı gibi baba yadigârı elmaslı bir sorguç ile altın bir çekmeceyi makbuz karşılığı bırakarak gitmiştir. Milyonları bile götürmesi işten değilken, bugünün parasıyla (!) elli bin lira para ile gitmiştir."[132]

□ "[Vahidüddin Han] Malaya zırhlısına binerken eşsiz devlet hazinesinden bir kıl dahi almamak soyluluğunu göstermişti. Halbuki **Napolyon** [kaçarken] yanındaki sandıklarda, Saray Hazinesinden **çaldığı** dört buçuk milyon altın vardı." (N.Nazif Tepedelenlioğlu, Yeni İstiklal gazetesi, 30.11.1966)

Görülüyor ki İ. Hami Danişmend, Hazine-yi Humayun'daki her şeyi, Padişahın babadan kalma, kişisel malı olarak anlatıyor ve buna uygun sonuçlar çıkarıyor. Öteki yazarlar da bu ifadeye kapılıp coşmuşlar.

Oysa, İ.H.Danişmend'in ifadesinin de, bu yazarların gittikçe köpürterek yazdıkları yazıların da, Osmanlı devlet düzeni ve töresi ile zerre kadar ilgisi yoktur.

Neden mi?

Çünkü Osmanlı Devletinde iki hazine vardı: Biri, **devlet hazinesi** demek olan Hazine-yi Birun, yani dış hazine; öteki ise İ.H.Danişmend'in ve öteki Vahidettinci yazarların söz konusu ettikleri Hazine-yi Enderun yani iç hazine, **saltanat hazinesi.**

Saltanat Hazinesinde, 'Emanat- ı Mübareke' ile Yavuz Selim'den beri sıkı bir kayıt altına alınmış olan değerli eşyalar, savaş ganimetleri, padişahlara gelen armağanlar, padişah yadigârları vb. vardır. Eskiden para da bulunurmuş.

Bu hazine, İ.H.Danişmend'in ve izleyicilerinin iddia ettikleri gibi Padişaha değil, saltanat makamına aittir. Bir padişahın bu hazineyi dilediği gibi kullanma yetkisi yoktur. Tarihçi **Ubucini** diyor ki: "...Bu Hazine kayıtsız şartsız milletin malıdır.

---

131) A.Dilipak, Cumhuriyete Giden Yol, s.117; Vahidettin Roma'ya gitmedi ki mahfazayı oradan geri yollasın!

T.M.Göztepe ise, 'Hazret-i Osman'ın yazdığı söylenen, tarihi ve kıymetli bir Kur'an'ı yanında alakoyduğunu ve Hicaz Kralı Hüseyin'e hediye ettiğini' ileri sürüyor. (V.G.Cehenneminde, s.171)

Vahidettin'le birlikte İstanbul'dan ayrılan Tütüncübaşı Şükrü ise ikisini de tekzip ediyor: "...Bu meşhur ve çok kıymetli kitabı, nasılsa yanına alıp getirmeyi akıl edememiş. Ve buna ömrünün sonuna kadar yanmıştı. Hazret-i Osman'ın bizzat eliyle yazdığı kati şekilde ifade edilen bu Kur'an-ı Kerimi, İstanbul'dan hareketimizden bir ay kadar evvel Topkapı Sarayından getirtmiş, odasında, yanında alıkoymuştu. Fevkalade nefis cildi bile nadide taşlar, değerli elmaslarla süslü olan bu kitaba, elli bin altın biçiliyordu. Biz Hünkârın bunu mutlaka cebine koyduğunu sanıyorduk. Meğer geri vermiş." (Yakın Tarihimiz, 3.C., s.388)

Kısacası uydurup uydurup yazıyorlar! Bari birbirlerinin kitaplarını bir zahmet okuyup da ağız birliği etseler.

132) Vehbi Vakkasoğlu, Bu Vatanı Terk Edenler, s. 51. Yazar Hazine-yi Hassa ile Hazine-yi Hümayun'u birbirine karıştırıyor. Ayrıca 'bugünün parasıyla elli bin lira' ne demek acaba?

Hüküm süren Sultan, bu hazinenin sadece mutemedidir (güvenilir koruyucusu)."[133]

Padişah, bazı eşyayı ancak geçici olarak ve makbuz karşılığı saraya aldırabilir.[134] Kısacası bu hazine, her padişahın dilediği gibi kullanabileceği bir baba mirası değil, saltanata ait bir müze-hazinedir. Her şey kayda geçer. Hazine odalarına giriş çıkış bile çok ayrıntılı kurallara bağlanmıştır. Kapı yüzlerce yıllık töre gereği Yavuz Sultan Selim'in mührüyle mühürlenir.[135] Öyle olmasa bu görkemli hazineden geriye bir efsane kalırdı. Oysa son zamanlardaki en müsrif padişahlar bile içten ve dıştan borç almış ama bu hazinedeki değerlere el uzatmamışlardır. Bu değişmez töre sayesindedir ki 500 yıllık Hazine-yi Hümayun, Topkapı Sarayı'nda duruyor![136]

Bu yüzden Vahidettin'in, geçici olarak yanında bulunan ve Hazine-yi Hümayun'a ait olan altın çekmeceyi, Kıyametname'yi, Kur'an mahfazasını geri vermesi doğal bir olaydır, bozulmaz töre gereğidir.

Durum bu iken, "Hazineye dokunmamış", "Babasının elmaslı sorgucunu almamış", "İstese bütün Hazine-yi Hümayun'u beraberinde götürebilirdi", "Milyonları bile götürmesi işten değildi" gibi dayanaksız ve yavan cümleler, **hem Osmanlı gerçeğine, hem Vahidettin'e saygısızlıktır.** Vahidettin, 500 yıllık saltanat ve devlet töresinin cahili mi ki "Bunlar, hesabını kimseye vermekle mükellef olmadığımız şahsi malımızdır" demiş olsun? Besbelli ki Refi Cevat Ulunay uyduruyor, ötekiler de gözü kapalı inanıyor.

Peki, Vahidettin istese, söz konusu nesneleri birlikte götüremez miydi?

K.Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi koca Hazine'nin tümünü değilse de, yükte hafif, pahada ağır bazı şeyleri pekâlâ götürebilirdi.[137]

---

133) Türkiye 1850, Çev. C.Karaağaçlı, 2.C., s.281.

134) Saltanata ait mülklerin (çiftlik, arazi, maden vb.) de ancak gelirinden yararlanabilir. Hiçbirinin mülkiyeti yeni padişaha geçmediği için bu mülkleri satmak bir yana, bir hayır kurumuna dahi hibe edemez. Sultan Reşat'ın Başyaveri Hurşit Paşa anılarında diyor ki: "Topkapı Sarayı hazinesi, Padişahtan Padişaha geçen fakat Padişahın tasarruf (kullanım) hakkı bulunmayan bir müze gibidir. " (Hayat Tarih mecmuası, 1965/5. Sayı, s.62); Sultan Reşat'ın Başkâtibi de aynı gerçeği şöyle yazmış: " Hazine-yi Hümayun eşyası, saltanatın malı olup hünkârların şahsi tasarrufu dairesinden hariç (kullanım alanının dışında) kaldığı için..." (H.Z.Uşaklıgil, 1.C., s.157, 180, 183)

135) Para darlığı yüzünden, Tanzimattan önce, Padişah ile hükümetin ortak kararıyla, bazı avaninin (değerli kap kacağın) İç Hazineden çıkarılıp darphaneye gönderildiği, kayıtlara gerekli özenin gösterilmediği dönemler olduğu da anlaşılıyor. (İ.H.Uzunçarşılı, s.322; Tahsin Öz, Hazine-yi Hümayun, s.902, Resimli Tarih Mecmuası, Ağustos 1951)

136) M.Z.Pakalın, Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Hazine-yi Hümayun, Hazine-yi Hassa, Ceb-i Hümayun maddeleri; M.Sertoğlu, Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, 1.C., s.137 vd.; İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, s.315-335; ayrıca H.Z.Uşaklıgil, 2.C., s.68 vd.; Ali Seydi Bey, Teşkilat ve Teşrifatımız, s.125.

137) R.C.Ulunay'ın anlattığına inanırsanız, Vahidettin'in yakın çevresi bu işe çoktan teşnedir. Göztepe'nin verdiği bilgi doğru ise, giderayak Topkapı Sarayı Muhafızlığına tayin edilen Vahidettin'in kayınbiraderi Zeki ve bazı kafadarları da, Mukaddes Emanetleri birlikte götürmesi için Vahidettin'e hayli baskı yaparlar; güya 'İşgal Kuvvetleri Zabıta Komutanı Albay Maksivel' gibi bir destekçi de bulmuşlar. (V. Gurbet Cehennerninde, s.15)

Ama o zaman ona da –Napolyon gibi– hırsız denilirdi.

Vahidettin, anlaşılan aile içi para ilişkilerinde zayıf ama töreye karşı dikkatli.[138]

Zaten Hazine-yi Hümayundan bir şeyler alıp götürmesi de gereksizdi. Çünkü ihtiyacı yoktu, çok zengindi.

Ağabeyi Sultan Reşat'ın aylık ödeneği 20.000 altındır.[139] Buna ek olarak saltanat mülklerinden gelen gelirler de vardır.[140] H.Z.Uşaklıgil özetle şöyle diyor:

"Sultan Reşat'a verilen aylık ödenek ve bu mülklerden gelen gelirler birleşince, pek müreffeh ve pek muntazam bir saray hayatına yetti." (Saray ve Ötesi, s.181)

Tabii Vahidettin'e de aynı ödenek verilmiştir. Ancak –ödenek ve mülklerle ilgili işlemleri yapan– Hazine-yi Hassa Genel Müdürlüğünün kayıtları yayımlanmadığı için mütarekeden sonra, saltanat mülklerinden gelir gelip gelmediğini, gelmişse miktarını bilmiyoruz. Bu geliri yok saysak bile Vahidettin'in **aylık ödeneği,** bugünün (1995 Temmuz) parasıyla (1 Reşat altını = 4 milyon lira) en azından 80 milyar lira tutuyor. 1918 Temmuzundan 1922 yılı Kasım ayına kadar 51 ay tahtta kaldığına göre devletten, toplam 1.020.000 altın (yaklaşık 40 trilyon lira) ödenek almış demektir.

● İstanbul'dan ne kadar para ile ayrıldı?

Bu konusundaki iddialar çeşitli. Kızı Sabiha Sultan, yanında kâğıt para '50 bin' lira,[141] Refi Cevat Ulunay '20.000 altın',[142] T.M. Göztepe '35.000 İngiliz lirası'[143] aldığını ileri sürüyorlar. Samiha Ayverdi, 'küçük bir cep harçlığı' ile ayrıldığını yazıyor.[144] Tütüncübaşı Şükrü ise, 'Vahidettin'in yanında 3.000 altın, bir İngiliz bankasındaki hesabında da 20.000 altın' bulunduğunu açıklamaktadır.[145]

138) K. Mısıroğlu şu bilgiyi veriyor: "Sultan Vahdeddin'in vatandan ayrılışından sonra hazine dairesinde yapılan tespitler, her şeyin yerli yerinde olduğunu [..] göstermiştir. Buna dair o zaman tutulan zabıt (tutanak) Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde 35 numarada kayıtlı 'İlmühaber ve Kuyudat-ı Saire Defteri'nde mahfuzdur." (Son Mücahitler, s. 90)

139) H.Z.Uşaklıgil, 1.C., s. 91 ve 92; ayrıca yıllık 50.000 lira ziyafet ve seyahat ödeneği (s.92); sarayların tamiri de devlete ait. (Hurşit Paşa, Hayat Tarih, 1965/3, s.27)

140) Abdülhamit'in bu tür gelirlerden aldığı para, yılda 500.000 altın idi. (Prof. E. Z. Karal, Osmanlı Tarihi, C.8, s.449)

141) Osmanlı T. Kronolojisi, 4.C., s.443.

142) 2.Musahip Mazhar Ağanın verdiği bilgiye dayanarak, Tercüman gazetesi, 18.11.1969.

143) V. Gurbet Cehenneminde, s.100.

144) Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, 3.C., s.195, Damla Y., İstanbul, 1976.

145) Yakın Tarihimiz, 3.C., s.388; Bankada hesabı olduğunu K.Mısıroğlu da kabul ediyor fakat miktarı hakkında, haklı olarak, herhangi bir tahminde bulunmuyor. (Hilafet, s.217 vd., Osmanoğulları'nın Dramı, s.203); T.M.Göztepe, San Remo'da iken, kızkardeşi Mediha Sultandan 8.000 İngiliz lirası, Hicaz Kralından 3.000 altın destek gördüğünü iddia ediyor. (V. Gurbet Cehenneminde, s.171,157) 25 Kasım 1922 günlü Chronicle Ajansı'nın haberine göre, "Sultan Vahideddin Osmanlı Bankasına 75.000 lira yatırmış, bankadaki mücevherlerine karşılık da 50.000 lira almış. Ayrılmadan önce Malta fakirlerine sarf edilmek üzere Genel Valiye 100 İngiliz lirası hibe etmiş, kendisine hizmet etmiş olanlara da nadide (seçkin) hediyeler dağıtmış." (O.Öndeş, Vahideddin Malta'da, Hayat Tarih, s.37,1971 Mart)

Biri ötekini tutmayan ifadeler. Çoğu da inandırıcı değil. San Remo'daki villada yaşayan 40 kişinin yiyip içmesi, 40 odalı köşkün kirası, 25 kişilik hizmetli kadrosunun aylığı, yaver Zeki'nin lükse ve kumara harcadıkları, Vahidettin'in bazı maceracılara yardım için verdiği paralar, 50.000 lira kâğıt para ya da küçük bir cep harçlığı ile karşılanamaz.

R.Cevat Ulunay 20.000 altın diyor ki 152 kilo eder.[146] Dr.Reşat Paşa tarafından taşındığı ve 'Sultan Vahdeddin'in bütün nakdî servetini (parasını) ihtiva ettiği söylenen bir el çantasına'[147] 152 kilo altın sığar mı? 152 kilo ağırlığı, bir el çantası ve bir kişi taşıyabilir mi? Bu tür hesapsız iddialara, ilerde de tanık olacağız.

Yanına aldığı paranın miktarı hakkında Vahidettin bir açıklama yapmamıştır.[148] Tütüncübaşı Şükrü Beyin verdiği oldukça makul bilgiyi esas alırsak, Vahidettin'in yanında ve hesabında 23.000 altın bulunuyor. Bu bile bugünün (1995) parasıyla **92 milyar lira** eder. Buna Mediha Sultan ile Kral Hüseyin'in, ilerde ayrıntısını göreceğimiz desteklerini de eklersek, Vahidettin'in kullandığı gurbet parası **140 milyarı** geçiyor.

Zaten buna yakın bir parası olmasa, o tantanalı sürgün hayatı yaşanamazdı.

Ama bu kadar para, üç buçuk yılda nasıl bitti? Bunun cevabını San Remo'da yaşanan gösterişli hayatı görünce bulacağız.

● Vahidettin'in cesareti, bu bölümün 9. paragrafında; Kurtuluş Savaşı ile ilişkisi ise, Üçüncü Bölümde ele alınacak.

3. Saltanatın kaldırılması ve Vahidettin'in hain ilan edilmesi

30 Ekim 1922 Pazartesi günü, TBMM'nde, son sadrazam Tevfik Paşanın M.Kemal Paşaya özel, Meclis Başkanlığına resmi olarak yazdığı iki yazı, genel görüşme konusu olur. O gün konuşan milletvekillerinin (Efendi ve Hoca diye anılacak olanlar, din bilginleridir), Vahidettin, saltanat ve İstanbul hükümetleri hakkındaki kanı ve düşüncelerini özetle ve sadeleştirerek aktaracağım.

Rasih Hoca (Kaplan, Antalya):

"O tahtta oturan kimsenin (Vahidettin) cani olduğunu bilemiyorduk. Evet canidir! Çünkü bunca kıyım yapan Yunan ordusu, kendini yıllarca Halife or-

146) 5,7 gram X 20.000 = 152.000 gram ya da 152 kilo.

147) V.Gurbet Cehenneminde, s.100.

148) "İngiliz belgelerine göre İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Malta'da bulunduğu sırada Vahidettin'in servetini araştırmış, bir İngiliz Bankasında 20.000 İngiliz lirası kadar bir serveti bulunduğunu tespit etmişti. Ancak bu, para değil, mücevher cinsinden bir servetti. Ayrıca Fransız bankalarında da parası olduğu anlaşıldı ve bir süre sonra harcamasına izin verildi." (Bilal N.Şimşir, Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, 28 ve 29 Kasım 1973, Cumhuriyet gazetesi) Lord Kinross, dayanak göstermeden şöyle yazıyor: "İngiliz Elçiliği, Sultanın paralarıyla değerlerinin dışarıya gönderilmesine aracılık etmişti. Böylece yaşamasına bol bol yetecek parası vardı." (Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu, s.540)

dusu diye tanıttı; düşman bu propagandayı yaparken o, bir beyanname ile olsun, 'Yunan ordusu neden Halife ordusu oluyormuş?' demek cesaretini gösteremedi. İslam alemi kör değil. Durumu görmüş, temsilcilerini İstanbul'a değil, Ankara'ya göndermiştir![149] Milletin aleyhinde hareket eden bu kişiler haindir!" (I.Dönem Zabıt Ceridesi, 24. C., s.272)

Hüseyin Avni (Ulaş, Erzurum):

"Türkiye halkı geçmişteki sisteme isyan etmiştir. Tevfik Paşa makam-ı hilafetten bahsediyor! Makam-ı hilafet nerede? Vahidettin, bacağı kırılsaydı da saltanat şûrasında Sevres Andlaşmasını kabul için ayağa kalkmasaydı. Tevfik Paşa 'Ankara ile Bab-ı Âli arasında hakiki bir ikilik yoktur' diyor. Evet yalnız Bolu hadisesi (isyanı), Konya hadisesi vardır. (Gülmeler. Yozgat hadiseleri sesleri) Sevres'i imza eden Bab-ı Âli değil mi? Tevfik Paşa sadrazam sıfatını kullanmak için hangi mühürü kullanıyor? O mührü kimden almıştır? (Vahidettin'den sesleri) O mühür benim memleketimin, malikâne gibi zorla gasbedilmesi sonucu kullanılan cinayet mühürüdür. O mühür milletin idam kararını mühürledi. Sevres Andlaşmasının üzerinde duruyor. Hilafet perdesi altında, saltanat cinayetlerine kadar kapı açmalarına, memleketi alt üst edecek bir hale düşürecek yasa dışı sıfatlar takınmalarına, TBMM hiçbir zaman fırsat vermeyecektir." (a.g.e., s.274,275)

Rıza Nur (Sinop):

"Türk milleti, üç yıl önce TBMM'ni toplayarak kararını vermiştir: Hakimiyet milletindir. O halde Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, yerine genç ve milli bir Türkiye devleti kurulmuştur ve bütün hakimiyet ondadır." (a.g.e., s.278)

K.Karabekir Paşa (Edirne):

"Kötü ruhlar (aslı: ervah-ı habise) gibi karşımıza çıkan bu adamlar, İstiklal Savaşının başlangıcında, doğudaki en uzak köşelere kadar fesat ellerini salmasalardı, hatta benim birliklerimin, karargâhımın içine kadar Ferit Paşa mel'unu zehirli mektuplar göndermemiş olsaydı, bu şerefli günlere iki yıl önce kavuşurduk. Bunlar idrakten, vicdandan yoksun birtakım insanlar... TBMM'nin kesin emriyle ve ilk fırsatta, İstiklal Mahkemesi ile bu adamlara gereken işlemi yapalım. Tevfik Paşa, 'eğer Bab-ı Âli barış konferansına gitmezse, bunun İslam aleminde büyük etki yapacağını' yazıyor. Genel Savaşta cihad ilan edilmiş iken, kendi şahsım adına ve kumandan olarak söylüyorum, gerek Çanakkale'de, gerek Irak'ta sürekli İslam askerleri ile savaşmak zorunda kaldım. Halbuki bugün, İstiklal Muharebesini yaparken ve İstanbul aleyhimize bir cihat fetvası çıkarmış iken, doğuda İslam, ellerini bize, Anadolu milletine uzatmış ve İstanbul hükümetini lanetlemiştir. Bütün şehitlerimiz, bütün gazileri-

149) Ankara'da Afganistan, Azerbaycan ve İran büyükelçilikleri, Buhara temsilciliği vardır.

miz, ayakları, bacakları kopmuş kardeşlerimiz, bu adamları lanetliyorlar." (a.g.e., s.280)[150]

Hacı İlyas Sami Efendi (Muş):

"İslamın hayatına, bütün İslam muhitinin mukaddesatına kayıtsız kalan Vahidettin'e biat ettiği için sağ elime nefretle bakıyorum. Müthiş bir esirlik çemberi altında olduğu için bu Padişahın böyle haince hareket ettiğini sanacak arkadaşlar bulunur. Bu hareket, esirliğin gereği değil, kişiliğinin sonucudur. Bir an önce, zavallı mabetlerimizi, mescitlerimizi, milletimizi şu alçağın (aslı: leîmin) adıyla kirletmemek için buna bir son verelim." (a.g.e., s.281, 282)

Müfit Efendi (Kurutluoğlu, Kırşehir):

"İstanbul'dakiler bizi onlara karşı isyan etmiş olarak ilan ettiler. İsyan etmedik, hakkımızı istiyorduk. Gasp edilen hakkımızı geri almak ve yaşamaya layık bir millet olduğumuzu dünyaya ispat etmek için toplandık. İslam kardeşlerimizi, bize karşı silah kullansınlar diye kandıranlar, İstanbul'da oturan bir küçük zümredir. Kendilerine verilecek cevap, vatana ihanet suçu işlediklerini bildirmektir!" (a.g.e., s.284, 285)

Ali Fuat Paşa (Cebesoy, Ankara):

"Hâlâ İstanbul entrikası son bulmuyor. Bence düşmanların da sonuncusu (Vahidettin) bugün halledilmelidir!" (a.g.e., s.286)

Nusret Efendi (Erzurum):

"Bab-ı Âli ve Saray ölmüştür. (Bravo, yaşa sesleri) Önce bu kişiyi tahtından indirelim!" (a.g.e., s.289)[151]

---

150) K. Karabekir diyor ki: "M.Kemal Paşa Vahidettin'in [Halife olarak] kalmasını istiyordu. Sebep olarak da, suçlu olduğundan sözümüzden çıkmayacağını, eğer Mecit Halife olursa, bize zorluk çıkarabileceğini ileri sürüyordu. Buna karşı benim mütalaam şu idi: 'Millete bağı (haydut) diyen, bizi asi diye fetva çıkararak idama mahkûm eden ve düşmanlarımızla birleşerek, milli hükümetimize karşı Halife Ordusu gönderen bu adamı tutmak, millete karşı olduğu kadar, tarihe karşı da bizi küçük düşürür. Yeni Halife'nin kıyafet ve vazifelerini tespit etmekle ona bir hat çizebiliriz.'

Fevzi Paşa da benim mütalaamı kabul etmekle kararımız:

Padişahlığın lağvı ve Hilafetin Âl-i Osman'da kalması ve Halife olarak Mecit Efendinin getirilmesi." (U.Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, s.53)

151) Nusret Efendi uzun konuşmasında, Hilafetin gereksiz olduğundan da söz etmiştir. 1911'de Süleyman Nazif de hilafet aleyhinde şöyle yazmıştır: "Hilafet bizim için daima bir bar (yük) olmuş ve dört asırdan beri şevket-i milliyemizi (milli büyüklüğümüzü) kemirmekle tegaddi edip (gıdalanıp) durmuştur." (Resimli Tarih Mecmuası, Ocak 1956, s.44); Babanzade İ.Hakkı Bey de Meclis-i Mebusan'da şöyle demiş: "Hilafet bir bergüzar-ı tarihidir (tarihi bir hatıradır)." (A.F.Türkgeldi, s.269) Rıza Tevfik de anılarında, bir konferasında, 'hilafetin çoktan çürümüş ve taaffün etmiş (kokmuş) bir laşe olduğunu' söylemiş olduğunu açıklıyor (s.407). Kısacası hilafet aleyhindeki akım yeni değildir. Ama Kurtuluş Savaşı sırasında, fetvalar, Kuva-yı İnzibatiye, isyanlar, idam kararları, türlü dinsel içerikli bildiriler, açıklamalar, kışkırtmalar vb. sebebiyle bu akım çok güçlenecektir.

TBMM o gün, bu görüşmelerin ışığında, "Padişah ve İstanbul hükümeti hakkında koğuşturma yapılmasına" da karar verecektir. (306 sayılı karar; s.294)

Diyarbakır milletvekili Hacı Şükrü **Efendi**, "İstanbul hükümetinin ve Vahidettin'in, besmele ile taşlanmasını" önerir; aralarında H.Avni ve Ziya Hurşit'in de bulunduğu 14 kişi de, "İstanbul hükümetinin, milli varlığın ruh ve manasına aykırı olan yazısına cevap bile verilmemesini" ister. (s.291, 292)

Saltanatın kaldırılması hakkında Rıza Nur'un yazdığı önerinin gerekçesinde, Kurtuluş Savaşı'nın kısa bir özeti yapılıyor. Bir bölümünü sadeleştirerek aktarıyorum:

"Birkaç yüzyıldır, Saray ve Bab-ı Âli'nin (hükümetin) bilgisizliği ve akılsızlığı yüzünden devlet, büyük felaketler içinde korkunç biçimde çalkandıktan sonra, sonunda tarihe karışmış bulunduğu bir anda, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu ve gerçek sahibi olan Türk milleti, Anadolu'da, hem dış düşmanlarına karşı ayaklanmış ve hem de o düşmanlarla birleşip millet aleyhine harekete gelmiş olan Saray ve Bab-ı Âli'ye karşı mücadeleye atılarak, Türkiye'de Büyük Millet Meclisi ve onun hükümet ve ordularını oluşturarak, dış düşmanlar, Saray ve Bab-ı Âli ile fiilen ve silahla ve bilinen çetin zorluklar ve acı yoksunluklar içinde savaşıma girişmiş ve bugünkü kurtuluş gününe ulaşmıştır.

Türk milleti, Saray ve Bab-ı Âli'nin **hainliğini** gördüğü zaman, bir anayasa çıkararak, onun birinci maddesiyle egemenliği Padişahtan alıp doğrudan millete... vermiştir. Hal böyleyken, **İstanbul'da düşmanlar ile işbirliği yapmış olanların**, hâlâ saltanat ve Osmanlı ailesinin haklarından söz etmelerini görmekle, şaşkınlığa uğramış bulunuyoruz..." (a.g.e., s.313)

Saltanatın kaldırılması hakkındaki iki maddelik karar, 1/2 Kasım 1922 gecesi kesinleşir. (Karar sayısı 308) Karara sadece bir milletvekili muhalif kalmıştır. (a.g.e., s. 315)[152]

Görülüyor ki Vahidettin'in **hainliği**, resmi tarihçilerin ya da 'devrim kalemşörlerinin' bir iddiası, yakıştırması, iftirası filan değil, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararıdır.

Bu karar kaldırılabilir mi?

Nasıl kaldırılabilir?

Sonra neler olur?

İşte size üç ilginç bulmaca!

---

152) Karşı oyun sahibi Ziya Hurşit'tir (Lazistan). Tutanağın 312. ve 315. sayfaları incelenirse, Ziya Hurşit'in de karara karşı olmadığı, kendisine söz verilmediği için muhalif kaldığı anlaşılır. Karşı olsa, önerinin karma komisyona havalesi için çabalamaz, bu konudaki önergeyi de imzalamazdı.

4. Vahidettin'in İstanbul'dan ayrılmasının sebepleri

□ Önce, Vahidettin'in son Başkâtibi Rıfat Beyi dinleyelim:

"Vahidettin, saltanatı yüzüstü bırakıp kaçmanın, dünyanın gözünde gayet ağır ve namus kırıcı bir hareket olduğunu düşünemez ve vaktiyle Sultan Cem ve Mustafa'nın acı sonunu bilmez bir kimse değildi. 'Asılacağı' sözü halk arasında konuşulmaya başlamıştı. Bazı kimseler, cumhuriyet kurmak için kararlı idiler. Bunlar, Fransız Büyük İnkılabı olaylarını taklit etmekte oldukları için, "O zaman Fransız hükümdarı ihtilalciler tarafından nasıl idam edildi ise, Vahidettin'in de öyle asılacağında şüphe yoktur" yolundaki sözlerini duymuştu ve son derece korkmuş ve can kaygısına düşmüştü."[153]

Vahidettinci yazarların[154] görüşleri de şöyle:

□ K.Mısıroğlu'na göre:

"Sultan Vahidettin'i son derece düşündüren ve endişelendiren bir hadise oldu. Eski devrin önde gelen Nazırlarından (bakanlarından) olup Milli Mücadele'ye karşı yazılar yazan Ali Kemal Bey, İstanbul'da yakalanıp zorla İzmit'e götürülmüş ve orada Nurettin Paşanın emriyle askerlere linç ettirilmişti.[155] Saraya her gün Sultan Vahideddin için iyi düşünülmediğini gösteren haberler

---

153) N.H.Uluğ, s.72 vd.

154) Vahidettin'i öven ilk genişçe yazı, Nihal Atsız'ın 1958'de yayımlanan Türk Ülküsü kitabındaki 'Altıncı Mehmet' başlıklı bölümdür. (s.85 vd.; yazar, sonraki baskılardan bu bölümü çıkarmıştır.) Büyük Doğu ve Büyük Cihat dergisindeki bazı yazılar da bu niteliktedir. Bunları Kadir Mısıroğlu'nun yazdığı "Lozan, Zafer mi, Hezimet mi" adlı kitabın 1964'te yayımlanan ilk cildi izler. [2. cilt 1973'te, 3. cilt ise 1992'de yayımlandı. 1. cildin üçüncü baskısında kitaba, yeni bilgiler eklenmiş: 1. baskı 330, 3. baskı 503 sayfa. Ayrıca 3. cilt genişletilerek Hilafet adıyla ayrı bir kitap olarak da yayımlandı. İlk ciltte, K.Mısıroğlu, Nihal Atsız'ın görüşlerinin çoğunu, kaynak göstermeden ve genişleterek kullanıyor.]

İkinci eser yine K.Mısıroğlu'nun Sarıklı Mücahitler'i (1967), üçüncüsü ise 150'liklerden Tarık Mümtaz Göztepe'nin yazdığı Vahideddin Gurbet Cehenneminde (Temmuz 1968) adlı kitaptır. Sonra şu üç kitap yayımlanıyor:

(1) N.F.Kısakürek, Vahidüddin (Eylül 1968; bu kitap önce gazetede tefrika edilmiştir),

(2) T.M.Göztepe, Vahideddin Mütareke Gayyasında (1969; Utkan Kocatürk'ün verdiği bilgiden, ilk kitapla bu kitabın ana çizgilerinin, Mütareke Gayyasından Gurbet Cehennemine adı altında, 16.8.1944-1.2.1945 tarihleri arasında Yeni Sabah gazetesinde yayımlandığı anlaşılıyor, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.XIX),

(3) K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı (1976).

Öteki bütün Vahidettinci yazarlar, genellikle bu yayınlara dayanıyorlar. İddiaları ve bilgileri hiç denetlemedikleri için de bunlarda bulunan pek çok yanlış devam edip geliyor.

Tarih metodu bakımından da çok ilginç bir tutumları var: Dayanak olarak, birbirlerinin kitaplarındaki kanıtsız, belgesiz iddiaları gösteriyor, bu tür gönderme ve dipnotlar ile ciddi bir araştırma yapmış gibi bir görüntü vermeye çalışıyorlar. Bu arada bazı yabancı kitaplara da, karşılığı olmayan göndermeler yapıyorlar! Bu oyunbazlığın örneklerini göreceğiz.

155) Yahya Kemal, İstanbul'a giderken, müşaviri olduğu Lozan Kurulu'yla birlikte bir akşam İzmit'te kalır. Yemekte, 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa, Ali Kemal'in İstanbul'dan nasıl kaçırıldığını ve İzmit'te linç edildiğini anlattıktan sonra, "İnşallah yakında Vahideddin'i de getirip cezasını vereceğim!" der. R.Nur karşı çıkar: "Onu İnebolu'dan yola çıkaracağız, çünkü Ankara'ya gelip mahkeme karşısında hesap vermesi lazımdır." (Siyasi ve Edebi Portreler, s.98) →

gelmekteydi. Halife sıfatıyla hakarete uğramak istemeyen Padişah, doğup büyüdüğü ve hükümdarı olduğu vatandan (17 Kasım 1922 günü) ayrılmak zorunda kalmıştır. Esasen bir gün önce de TBMM, onu vatan hainliği ile suçlayan bir karar almıştı."[156] (Osmanoğulları'nın Dramı, s.102 vd.)

"Halk zafer sarhoşluğu içindeydi. Gündüzleri meydanda toplanıyor, heyecanlı nutuklar veriyor, akşamları fener alayları tertip ediyordu.[157] Araya karışan bazı kötü maksatlılar, Sultan Vahideddin hakkında da ileri geri konuşuyorlardı. Hatta tramvaylara tebeşirle 'Kahrolsun Sultan Vahideddin!' diye yazılmıştı.[158] Bu durumda kendisini emniyette hissetmeyen [..] Padişah vatanından ayrılmak mecburiyetinde kalmıştır." (Hilafet, s.274)[159]

□ Mısıroğlu, ayrılış sebebi olarak, bir başka yerde de şöyle diyor: "Hanedana hakaret edilmesini önlemek amacıyla..." (S.Mücahitler, s.94)[160]

Ali Kemal'i Nurettin Paşanın nasıl linç ettirdiğini de, olayın görgü tanığı Rahmi Apak açıklıyor. (70'lik Bir Subayın Hatıraları, s. 263 vd:) Ama linç edenler, K.Mısıroğlu'nun yazdığı gibi askerler değil, İnzibat Yzb. Kel Sait'in topladığı ayak takımıdır. (s.265)

Ali Kemal'i İstanbul'da tutuklayıp İzmit'e götüren polis memuru Mazlum ile İzmit'te Ordu karargâhında sorgulayan Necip Ali'nin (Küçüka) anıları için: Asım Us, 1930-1950, s.47-54, İstanbul, 1966; Teğmen Cevdet'in anısı: H.Himmetoğlu, İstanbul ve Yardımları, 2.C., s.423 vd.

156) Söz konusu karar, 16 Kasım'da değil, daha önce gördüğümüz gibi 30 Ekim günü alınmıştır. İ.H.Danişmend de aynı hatayı yapmış: Osm. T. Kronolojisi, 4.C., s.468. Haydi Mısıroğlu tarihçi değil, Danişmend'in yanlışına ne demeli?

157) "4 Kasım günü İstanbul'da 'millet saltanatı bayramı' başladı. Okullar, esnaf dernekleri ve diğer halk kitleleri, başlarında bayrak olduğu halde, mızıkalar çalarak, milli şarkılar söyleyerek, Şark Mahfeline gelip TBMM'ne bağlılıklarını bildirmeye başladılar. Baştan başa bayraklarla donatılmış İstanbul'da, fener alayları da yapıldı. Bayram nedeniyle gençler, okullarını üç gün tatil ettiler." (O günkü gazetelere dayanarak, K.S. Günlüğü, 4.C., s. 800)

Rıza Nur da, 7 Kasım 1922 günü İstanbul'da gazetecilere, "Tek kişiye kölelik devrinin geçtiğini " söyleyecektir. (a.g.e., s.810)

158) H.H.Ceylan, bakınız, bu bilgileri nasıl değiştirmiş ve güncelleştirmiş: "Halife Vahdettin, Yıldız Sarayı'nın etrafında suikast planlarının çoğalması, saraya molotof kokteyller atılması, göstericilerin toplanarak, herkesin gözü önünde 'kahrolsun Vahdettin!' diye slogan atmaları ve sarayın duvarlarına da 'Vahdettin defol!' yazılarının yazılması üzerine, hayatının tehlikede olduğunu düşünerek, yıllarca yaşadığı ve hükmettiği Osmanlı topraklarından ayrılmak durumunda kalmıştı." (Büyük Oyun, 2.C., s.27)

159) Ayrıca Sarıklı Mücahitler (s.92) ve Lozan adlı kitaplarında da (3.C., s.147 ve 172) bu doğrultuda açıklamaları yer alıyor.

160) N.F.Kısakürek'in, bazı Padişahlar hakkındaki görüşlerini, özetin özeti olarak aktarıyorum: **"Abdülaziz:** Abdülmecit'ten daha müsrif... Devlet ağacına aşı yapmak yerine onu kökünden zehirlemek manasına, Osmanlı borcunu 300 milyon altına çıkardı... Muhteşem bir sirk atı gibi seyislerinin emrine bağlı bir insan... Şahane bir yalandan ibaret olan bir donanma kurmuştur.. Avrupa, bu garip adamı, 'Muhteşem Süleyman'ın torunu bu mu?' diye hayret ve istihzalı (alaylı) bir nezaket ile seyreder.." (Vahidüddin, s.16,17,18,19,21,23) **"V.Murat:** Deli... Bir numaralı mason olarak Yahudilik ve kozmopolitlik kütüğüne kaydedilmiş ilk Osmanlı Halife ve Padişahı... İşi gücü köşk yaptırıp yıktırmak, sonra tekrar yaptırıp yine yıktırmak..." (a.g.e., s.25) **"Mehmet Reşat:** İrade ve dayatma kabiliyeti, pelteyi beton gösterecek kadar zayıf... Melek kadar yumuşak fakat insan olduğuna göre 'şapşal' sıfatını giymeye mahkûm bir Padişah..." (a.g.e., s.38, 61) **"Son Halife Abdülmecit:** Kof bir azamet içinde kuklaların en sefili... Abdülmecit'in seciyesini gösteren bu adi, zebunküş ve ahmak sözler..." (a.g.e., s.209)

TC'nin hiçbir resmi tarihinde, bu Padişahlar ve son Halife hakkında, böyle sert ifadeler yoktur.

□ N.Fazıl Kısakürek:

"Önünde [..] İzmit'e götürülüp parça parça edilmiş Ali Kemal misali vardır ve onu bu hale getiren Nurettin Paşa, aynı şeyin Vahidüddin'e de yapılacağını ilan etmiştir. Bu vaziyette ne yapmalı? Ya memlekette kalıp başına gelecekleri tevekkül ve teslimiyetle beklemek yahut sultanlık vasfını kaybetmiş ve adi bir fert düzeyine inmiş insan sıfatıyla vatan dışına göçmek.

Fakat onun bir de Halifelik sıfatı var ki yüz milyonlarca Müslümana şamil bulunmakta ve bu bakımdan mahalli (yerel) kararların üstünde bir mahiyet arz etmekte. O zamanlar İslam kitlelerinin büyük kısmı İngiliz idaresinde olduğuna göre, Halife sıfatıyla alaka isteyebileceği tek devlet İngiltere'dir. Asla İngiliz emellerine alet olmamak şartıyla bu mevzuda onları vazifeye davet etmek hakkıdır. Uzun nefs muhasebe ve murakabelerinden sonra kararını veriyor: Vatanı terk edecektir.

İçinden bir ses, 'Kal ve gerekirse öl!' diyemiyor.

Hemen kıymet ölçümüzü belirtmek için kaydedelim ki Vahidüddin'in asil kalbinde, bu kadar büyük bir şecaat (kahramanlık) ve ulviyete (büyüklüğe) **yer yoktur.**" (Vahidüddin, s.197)

□ Mediha Sultanın oğlu Sami Beyin çocuklarından Rükneddin Bey, Vahidettin'in kaçış sebeplerini şöyle açıklamış:

"Rükneddin Sami Bey, Padişahın memleketi kendi arzusu ile terk etmek çaresizliğinde kaldığını, son derece vatansever ve hamiyetli bir kimse olmasına rağmen, gerek fikirlerine itimat etmek gafletinde bulunduğu Ferit Paşanın hatalı kışkırtmalarının, gerek gösterdiği bütün iyi niyetlerine Anadolu'dan sert ve menfi (olumsuz) karşılık gelmiş olmasının, hatta Milli Mücadele'ye iştirak için gönderdiği Şehzadelerin geri çevrilmiş bulunması gibi sebeblerin onu, bu hazin karara sevketmiş olduğunu söylemiştir." (Aktaran S.Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, 3.C., s.195)

[Ayrıntıları Üçüncü Bölüme bırakarak, iki hususu şimdiden açıklamak doğru olacak:

1. Vahidettin'in gösterdiği bütün iyi niyetlere, Anadolu'dan sert ve olumsuz karşılık geldiği doğru değildir. Vahidettin iyi niyetini belirtecek herhangi bir davranışta bulunmamıştır ki sert ve olumsuz bir karşılık gelmiş olsun! Tersine Ankara, iki kere Vahidettin'e TBMM'ni tanımasını teklif etmiş, Vahidettin ikisini de reddetmiştir. (Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.161-162)

2. Anadolu'ya geçen bir tek Şehzade var: Ömer Faruk. O da Vahidettin'den gizli olarak İnebolu'ya gelir. Bu şehzadenin anılarını da Üçüncü Bölümde aktaracağım. Yani Vahidettin'in Milli Mücadele'ye katılmak için **Şehzadeler** yolladığı iddiası da gerçeğe aykırıdır.]

□ K.Mısıroğlu, Vahidettin'in kaçmasını içine sindirememiş olacak ki başka sebepler de ileri sürerek haklılığını pekiştirmeye çalışıyor ama olayı da doğal yatağından taşırıyor:

"Acaba Sultan Vahideddin'in vatandan ayrılmasını gerektirecek ölçüde hayatına karşı ciddi bir tehlike var mıydı? Doğrusunu isterseniz hem vardı, hem de yoktu. Şöyle ki ona fenalık yapmak isteyen kimseler, hakikaten vardı, bu bakımdan tehlike de vardı. Fakat bunlar, böyle bir emeli gerçekleştirebilirler miydi? İşte burası çok şüphelidir." (S. Mücahitler, s.94)

Az önce TBMM'nin verdiği karardan söz eden kendisi değil miydi? Artık herhangi bir kişinin girişimi söz konusu olabilir mi? Vahidettin'in de TBMM'ne karşı direnebileceği düşünülemez. Ama K.Mısıroğlu düşünüyor. Bakın, Vahidettin nasıl direnebilirmiş:

"İstanbul'da kalıp Ankara hükümetine karşı söz gelimi, İngilizlerin desteği ile fiili mücadeleye girişebilirdi. Onun şahsı ve tahtından başka bir şey düşünmediğini söyleyip yazanlar, bunu olsun kabule mecbur değiller midir?" (S.Mücahitler, s.94)

Yani Halife-Sultan, tahtında kalmak için işgalci İngiliz kuvvetleri ile vatanı kurtarmış Türk ordusunu çarpıştıracak! Mısıroğlu, kaş yapayım derken, göz çıkarıyor. Diyelim ki Vahidettin'in gözü bunu isteyecek kadar karardı. Acaba İngilizler, Vahdettin için muzaffer Türklerle İstanbul içinde dövüşmeyi göze alırlar mıydı, alacak durumda mıydılar?[161] Alsalar, sonuç ne olurdu acaba? İyisi mi, bu boş varsayımları ve yersiz yorumları bir yana bırakıp Mısıroğlu'nun yeni bir iddiasını dinleyelim:

"Fakat hadiseyi hem saraydaki, hem Ankara'daki adamları (!) vasıtasıyla başından beri çok mükemmel bir surette planlayan İngiliz entelicansı (gizli servisi), Vahideddin'in tehlikeyi ciddi kabul etmesini gerektiren bir hava ihdas etmişti (yaratmıştı).[162] Her gün saraya yeni bir ihbar yapılıyor ve Padişah'ın bir suikasde uğrayacağı bildiriliyordu. Bu haberlerin asıl kaynağı İngiliz entelicansı idi. Muhbirler ise Padişahın itimadını kazanmış resmi şahıslardı. Bir kısmı sarayda, bir kısmı Ankara'da bulunan (!) ve İngiliz entelicansı ile irtibatta (bağlantıda) olan bu adamlar, suret-i haktan görünerek Padişahı bu harekete (kaçmaya) sevk için çok mahirane (ustaca) bir rol oynadılar.[163]

İngilizler o zaman Yahudilikle çok haşır neşir olduklarından, bu kimseler de masonlardan seçilmişti. Mesela vefatına kadar Sultan Vahideddin'in yanın-

---

161) İstanbuldaki İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un Curzon'a telgrafı (22 Eylül 1922): "General Harington pek kaygılı. Bir yanardağ üzerinde oturuyoruz. İstanbul'da 20 bin silahlı Rum, bir o kadar da silahlı Türk var. Kuvvetlerimiz yetersiz. Kenti terk edebiliriz." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s. CXVI)

162) Mısıroğlu bir başka kitabında da diyor ki: "Sultan Vahideddin, hayatını tehlikede görünce İstanbul'dan ayrılmayı kararlaştırmış ve bu maksatla General Harington'a müracaat etmişti. Bu, İngilizlerin arayıp da bulamadığı, daha doğru bir ifadeyle, yıllardan beri planladıkları ikiyüzlü siyasetin istenen sonucuydu." (Hilafet, s.183) İngilizlerin Vahidettin'e karşı ikiyüzlü bir politika güdüp gütmediklerini, Üçüncü Bölümde belgeleriyle göreceğiz.

163) Hepsi Mısıroğlu'nun yakıştırması. Çünkü Vahidettin, neden ayrıldığını anılarında (Üçüncü Bölüm, paragraf 14'te) açıklamaktadır.

dan ayrılmayan hususi doktoru Reşat Paşa bunlardan biri idi. Hem masondu, hem de İngilizler hesabına sultanı belli doğrultulara sevk etmeye memurdu. Meşhur Kuva-yı İnzibatiye Kumandanı Süleyman Şefik Paşa da onlardandı." (S.Mücahitler, s.94,95)

□ K.Mısıroğlu bir başka kitabında, bu iddiasını daha da genişleterek şöyle devam ediyor:

"Reşat Paşa, Ankara ve M.Kemal'in casuslarından biri idi. Mason olmasına rağmen yine de asgari bir vicdan sahibiymiş ki San Remo'da, Padişaha 'onu aldatıp ihanet ettiği' yolunda bir mektup yazıp bırakarak intihar etmiştir. Yakınlarından bizzat dinlediğimize göre,[164] Reşat Paşanın kendisinden af dileyen bu mektubu, diğer bir çok vesaikle (belgeyle) birlikte Sultan Vahideddin merhum tarafından zembille şömineye atılıp yakılmıştır." (Hilafet, s.151, 276)

Yazar böyle diyor ama hiçbir dediğini kanıtlamıyor, bir ipucu bile vermiyor. Kısacası aklına ve gönlüne göre bir senaryo yazıyor. Alternatif tarih yazıcılarının, verdiklere sözlere ve tarih metodu hakkındaki açıklamalarına rağmen, böylesi dayanaksız iddialarına, ilerde çok rastlayacağız.

Bakınız, aynı yazar, Sarıklı Mücahitler kitabında, yine böyle kesin bir ifade ile ne diyor:

□ "İstanbul'daki işgal kuvvetleri ve özellikle İngilizler ile Ankara'nın mümessilliğini yapan şahıslar, Sultan Vahideddin merhuma karşı oynanan bu oyunu *[İstanbul'dan uzaklaştırma]* birlikte planlamışlardı. Mesela Padişah adına General Harington'la bu meseleyi görüşen **Miralay** (Albay) Fahri (Engin) Bey, bütün konuştuklarını akrabası Niyazi Bey vasıtasıyla [Ankara'nın temsilcisi] Refet Paşaya **saati saatine** bildirmiştir. [..] Miralay Fahri Bey güya Sultan Vahidettin merhumun **en yakınlarındandı**. O derece ki **gurbete bile kendisiyle birlikte çıkmış** ve ondan **ölünceye kadar ayrılmamıştı**." (s.276)

Doğrular:

(1) Fahri Engin o tarihte albay değil, yüzbaşı; Vahidettin'in 'en yakını' değil, sadece sarayda görevli deniz yaveri. Üstelik bu görevinden memnun da değil, ayrılmak için daha önce başvurduğunu açıklıyor.

(2) Yazarın iddia ettiği gibi Vahidettin'le gurbete de birlikte çıkmamıştır; dola-

164) "Prens (!) Sami Beyzade Fethi Sami Bey, Reşat Paşanın intihardan önce yazıp bıraktığı mektubun canlı şahididir." (K.Mısıroğlu, Lozan, 3.C., s.151) Nasıl inanacağız buna? Fethi Bey bunu kimseye açıklamıyor da yıllarca sonra, acaba neden yalnız K.Mısıroğlu'nun kulağına fısıldıyor?

Ayrıca Osmanlı teşrifatında 'prens'in karşılığı 'şehzade'dir. Şehzadelere de 'bey' değil, 'efendi' dendiğini biliyoruz. Sami Bey şehzade değil! Öyleyse neden Prens? Hele Prens... Bey ne demek?

Bu konuları en iyi Yılmaz Öztuna bilir. Açıklasa da hep birlikte doğruyu öğrensek.

yısıyla ölünceye kadar Vahidettin'den ayrılmamış olduğu da bütünüyle gerçeğe aykırı. İstanbul'da kalmış, Cumhuriyet döneminde Donanma Komutanı olmuş,[165] amiralliğe kadar yükselmiştir.

(3) Harington'la yaptığı konuşmaları Refet Paşaya saati saatine intikal ettirmiş olduğu da yanlış; çünkü Harington'la sürekli değil, Harington'un daveti ve Padişahın izniyle yalnız bir kere konuşuyor. Yazının tek doğru noktası ise şu: Fahri Engin bu tek konuşma hakkındaki raporunu, gerçekten akrabası Niyazi Bey aracılığıyla Refet Paşaya göndermiştir.

Yani bu ayrıntı dışında, Fahri Engin hakkındaki bilgilerin tümü gerçeğe aykırı.[166]

Meraklısı için Amiral Fahri Engin'in bu konuda yaptığı geniş açıklamanın adresini veriyorum: Yakın Tarihimiz, 3.C., s.385 vd.

● Askerlik hayatı ortada olan Amiral Fahri Engin hakkında bile, gerçeğin bu kadar uzağına düşen yazarın, öteki kanıtsız iddiaları nasıl ciddiye alınabilir?

Vahidettin'in, İngilizlere sığınmasına ve İstanbul'dan ayrılmasına, İngilizler ile Ankara temsilcilerinin ortak oyunu sebep olmuş değildir. Çünkü çok öncesi var.

Aşağıda okuyacaksınız.

5. Ayrılış hazırlıkları

Son İstanbul hükümeti, Vahidettin'in istememesine rağmen, 4 Kasımda istifa eder. Halk galeyan halindedir,[167] yerli ve yabancı basın Vahidettin aleyhinde haberlerle doludur.[168] 6 Kasım 1922 günü Ali Kemal'in milliyetçilerce tutuklandığı haberi İstanbul'da bomba gibi patlar. Kurtuluş Savaşı'na karşı olanlar dalga dalga, nedense başka bir elçiliğe değil de, İngiliz Elçiliğine koşup sığınmaya başlarlar.[169]

---

165) Belleten, sayı 211, s.1171.

166) K.Mısıroğlu, Jeschke'nin Kurtuluş Savaşı Kronojisi'nin 2. cildine bakıp (s.11) bu kısa bilgiyi almış ama bu kısa bilginin dayandığı asıl kaynağa bakmamış. Bakmış olsaydı, doğruyu öğrenir, muhayyilesini zorlayıp gerçeği alt üst etmezdi. Oysa kendi bile diyor ki: "Başka vesikaları da görmenin gereğini kim kavrar, kim bu zahmete katlanacak derecede haktanırdır ?" (Hilafet, s.219) Hem bu kadar haklı bir şikâyette bulunup hem de zahmetten kaçmak olur mu?

Mustafa Müftüoğlu, konuyu daha da saptırıyor: "Ankara hükümetince tayin ettirilen (!) Padişah yaverlerinden genç bahriyeli, Refet Paşaya 'Padişahı İngilizler yarın sabah kaçırıyorlar' diye ağlayarak haber vermiş, Refet Paşa da ' Budala, ne üzülüyor, ne ağlıyorsun' vb..." demiş. (Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 8.C., s.152) Dayanağı olmayan uyduruk bir süsleme.

167) Rıza Tevfik, Biraz da Ben Konuşayım, s.235.

168) Jeschke, a.g.e., s.245; B.N.Şimşir, Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, 26.11.1973 (1. bölüm), Cumhuriyet gazetesi.

169) R.H.Karay, Minelbab ilelmihrap, s. 217 vd.; Rıza Tevfik, a.g.e., s.245 vd.

□ R.Tevfik diyor ki:

"...Daha bir müddet Padişah, İstanbul'da kaldı ve arabasıyla şehri dolaşmak suretiyle teveccüh (ilgi, dostluk) kazanmak istedi. Fakat halk tamamiyle kayıtsız kaldı... Padişahlardan hiçbirisi bu derece sefalet ve hakarete düştükten sonra, yine mevkiini muhafazaya çalışmamıştı." (Biraz da Ben Konuşayım, s.191)

Vahidettin 6 Kasım 1922 günü, barış görüşmelerine katılacakları için vedaya gelen İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold ile Baştercüman Ryan'ı kabul eder ve uzun görüşmenin sonunda, '**Britanya makamlarının, yakın bir tehlike vukuunda, şahsını korumak için her şeyi yapacaklarına dair 1920'de yaptıkları vaadi** (sözü) **hatırlatır. Kendisini** [güvenli bir yere] **götürüp götürmeyeceklerini, götüreceklerse Mısır'a mı, Kıbrıs'a mı götüreceklerini sorar.** Rumbold, Mısır'a gitmesinin imkânsız olduğunu, geçici olarak, 10-15 kişiyle her yere gidebileceğini söyler.'[170]

Görülüyor ki İngilizler, Vahidettin'e önceden güvence vermişlerdir.

Çünkü Vahidettin ve Damat Ferit, hayatlarının korunması için İngilizlerden defalarca güvence istemiş ve almışlardır. Bu konunun başlıca evreleri, tarih sırasıyla şöyle:

□ Erzurum Kongresi sürerken Damat Ferit, 30.7.1919'da İngiliz Yüksek Komiserliği Siyasi Müşaviri Tom B.Hohler'den, "**Lüzumu halinde Padişahla kendisinin güvenliklerinin İngilizler tarafından korunup korunmayacağını**" sorar. Hohler, bu hususta Londra'nın talimatına ihtiyaç olduğu, ancak talimat gelene kadar gerekirse meselenin lehlerine mütalaa edileceği (düşünüleceği) cevabını verir.[171]

□ Yüksek Komiser Amiral Calthorpe bu görüşmeyi 31.7.1919'da Londra'ya duyurur, "Her ikisinin de mütareke şartlarına uyarak bunları uygulamak yönünde ellerinden geleni yaptıklarını, dolayısıyla kendilerine her türlü saygının gösterilmesi, onlara dokunulmaması ve **güvenliklerinin korunması için tedbir alınması gerektiğini**" bildirir.[172]

□ İngiliz Dışişleri Bakanlığı 18.8.1919'da, "**Padişah ve Damat Ferit'in kişisel güvenlikleri konusunda gerekli önlemlerin alınmasını**" onaylar.[173]

□ Damat Ferit, Sivas Kongre'sinin sona ermesinden sonra ve istifa etmeden önce, 29.9.1919'da, bu defa yeni Yüksek Komiser Amiral de Robeck'ten, "**Padişahla kendisinin ve taraftarlarının hayat ve özgürlük-**

170) Jeschke, a.g.e., s.248-249; bu konuşmanın genişçe bir özeti Jeschke'de var. Vahidettin hâlâ milliyetçilerin bolşevik ve azınlıkta oldukları kanısındadır.
171) Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.37; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, özeti s. XXXVIII, orijinali s. 66.
172) S. R. Sonyel, Dış Politika I, s.110.
173) a.g.e., s. 110.

lerinin güvenlik altına alınmasını" bir daha rica eder;[174] Amiral de Robeck, "**Sultan'ın, kendisinin ve adamlarının selametini sağlayacak her türlü tedbirin alınacağı**" hakkında güvence verir.[175]

□ Vahidettin 1920 yılı başında da, bir İngiliz aracılığıyla Yüksek Komiser Calthorpe'a,"İngilizlerin istediği her bir kişinin tutuklanıp cezalandırılmasını sağlamaya hazır olduğunu" bildirir. Ne var ki, "geniş ölçüde eyleme geçerse, bir ihtilali tahrik edip hiçbir yarar sağlanamadan, tahttan indirilmesine ve belki öldürülmesine yol açmaktan korktuğu için **müttefiklerin desteğine güvenip güvenemeyeceğini**" öğrenmek ister.[176]

□ 1.10.1920, Amiral de Robeck'in Lord Curzon'a yolladığı yazının özeti:

"Ferit Paşanın, milliyetçilerin iktidara gelmeleri halinde **kendisinin, Padişahın ve yakınlarının kişisel güvenliğinden kaygı duyduğu**... Yüksek Komiserliğe, İngiltere'nin, Padişahı ve Ferit'i koruyacağı yolunda bir vaatte bulunabilmesi için yetki verilmesi..."[177]

□ 4.10.1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a, çok gizli:

"İngiliz Yüksek Komiserliğince Damat Ferit Paşaya şu yolda bir mesaj gönderilmesi düşünülmektedir: 'İstifadan sonra memleketi terk etmek isterse Ferit Paşaya yardım edileceği; memlekette kalırsa kendisinin ve Padişahın korunmalarına çalışılacağı... Tahttan mutlaka çekilmek isterse **Padişahın Türkiye dışına çıkmasına yardım edileceği**...' "[178]

□ 6.10. 1920, Lord Curzon'dan Amiral de Robeck'e:

"Tahttan çekilmesi halinde Padişahın yurt dışına çıkmasına İngiltere'nin yardım edeceği fakat **tahttan çekilmemesi için ısrar edilmesi**..." [179]

□ 10.12.1921, Yeni Yüksek Komiser Rumbold'dan Lord Curzon'a: "...**Padişah güvence altındadır...**"[180]

□ 7 Eylül 1922 (Türk birlikleri İzmir ve Bursa önünde), General Harington'dan Rumbold'a: "Padişahın korunması için alınacak önlemler konusuna dikkatinizi çekerim. Sizce, **Padişah için hangi geminin ayrılması uygun görülür**?"[181]

□ 11 Eylül 1922, Rumbold'dan Harington'a: "**Padişah İstanbul'dan**

---

174) a.g.e., s.147; Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.241; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, özeti s.LX, orijinali s.121.

175) Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.9 (Br.IV No.529) İngilizler bu sözlerini tutmuşlar, yalnız Vahidettin'i değil, birçok kişiyi de yurtdışına kaçırmışlardır. Yerinde göreceğiz.

176) Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.145 vd.

177) B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, özeti XCII, orijinali s.337; E.Ulubelen, İngiliz Belgelerinde Türkiye, s. 268.

178) B.N.Şimşir, a.g.e., özeti s. XCIII, orijinali 338; E.Ulubelen, s.269.

179) a.g.e., 2.C., özeti s.XCIV, orijinali s.340; oysa Vahidettinciler sürekli, İngilizlerin Vahidettin'e destek vermediklerini ileri sürüp duruyorlar!

180) S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.217.

181) B.N.Şimşir, a.g.e., 4.C., özeti XCI, orijinali s.397.

ayrılmak isterse, sizinle ve buradaki Deniz Kuvvetleri Komutanımızla görüşeceğim."[182]

Aralarındaki gizli yazışmalardan da anlaşılıyor ki Vahidettin'in kaçması için İngilizler, herhangi bir telkin ya da baskıda bulunmuş değiller.

Rumbold, 6 Kasım 1922 konuşmasından sonra, Vahidettin'in güvenliğini birlikte sağlamak amacıyla, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserlerini bir toplantıya çağırır (9 Kasım 1922) ve Harington'u da uyarır.

□ Rumbold, son raporunda özetle diyor ki:

"Sultan bana, 6 Kasım'da, etrafında güvenebileceği yalnız iki kişi bulunduğunu, birini sık sık haberleşme aracı olarak kullandığı için kimliğinin anlaşıldığını, öbürünün ise yüksek rütbeli biri olduğunu, bu yüzden daha az göze çarpacak birini bulacağını söyledi." [Son haberleşme için Mızıka-yı Hümayun ve Hademe-yi Hassa Komutanı ve kayınbiraderi Yarbay Zeki'yi kullanacaktır.]

Vahidettin bu ara M.Kemal ile bağlantı kurmak isteyecek ama bu isteğini sonuçlandırmayacaktır.[183]

Vahidettin'in yaverlerinden Fahri Engin'in verdiği bilgiye göre, Vahidettin'den bir haber alamadığı için telaşlanan Harington, 13 Kasımda Vahidettin'in bilgisi ve izniyle İngilizce bildiği için kendisini çağırtır.

□ Olayı Fahri Engin'den dinleyelim:

"Harington beni yalnız olarak kabul etti ve bana söyleyeceği teklifin çok mahrem olduğunu ve bunu ancak Padişahın kendisine arz etmekliğim icap ettiğini söyleyerek şöyle dedi: 'Vaziyet Türkiye'de gittikçe fena bir şekil alıyor. **Padişah isterse**, kendisini Malaya gemimizle Malta'ya nakledebiliriz. **Durum düzelince memlekete dönerler**.' [..] Padişah beni iç mabeyn dairesinde kabul etti. Arkasında robdöşambr vardı, yüzü traşlı, üzgün. Teklifi dinledi. Sonunda hiçbir şey söylemedi, sadece 'Gidebilirsiniz' dedi. [..] Benimle ikinci bir temas olmadı. Fakat Padişahın eşlerinden birinin erkek kardeşi olan Yarbay Zeki'nin, bu işler hakkında Harington'la temasta olduğunu öğrendim."[184]

□ Gerisini Harington şöyle anlatıyor:

"...Bir çarşamba günü *[15 Kasım]* yemekte iken Sultanın yaverinin geldiğini bildirdiler. Bu yaverin Mızıka Komutanı olduğunu öğrendim. Sultanla senelerce beraber bulunmuş olan doktoru dahil bütün saray halkının aleyhe döndüğünü ve Sultanın da Cuma selamlığına çıktığı zaman öldürüleceğini zannettiği için hayatını kurtarmam için bana haber yolladığını bildirdi. Tabiatiyle Sultanı kaçırmakla suçlanmak istemediğim için, bu talebin yazı ile yapılmasını istemek zorunda kaldım."[185]

---

182) a.g.e., özeti s.XCII, orijinali s.397.
183) Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.250; Kronolojisi II, s.11 (14 Kasım 1922).
184) Yakın Tarihimiz, 3.C., s.385 vd.
185) Harington'un anılarından aktaran N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.76; ayrıca, Jeschke, Kronoloji II, s.11 (15 Kasım 1922).

□ T.M.Göztepe, Vahidettin'in Harington'a şöyle bir mektupla başvurduğunu iddia ediyor:

"Son olaylar üzerine hürriyet ve hayatımı tehlikede görmekteyim. Osmanlı saltanatı ve İslam hilafeti üzerindeki bil irs vel istihkak (babadan ve haklı olarak) haiz bulunduğum meşru ve mukaddes haklarımı tamamiyle muhafaza etmek şartı ile hayatımın muhafazasını, en çok Müslüman tebaya malik bir devlet olan İngiltere'der bekliyorum." (V.G.Cehenneminde, s.16)

Göztepe, bir olaya tanık değilse, uydurmaktan çekinmeyen sevimli bir yazar. Bu mektup da onlardan biri. Çünkü Vahidettin'in Harington'a yolladığı yazının aslı şudur:

"İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümden, İngiltere devlet-i fehimesine iltica (sığınır) ve bir an evvel İstanbul'dan mahall-i ahara naklimi (başka bir yere götürülmemi) talep ederim efendim. 16 Teşrin-i sani 1922."

İmza:

"Müslümanların Halifesi Mehmet Vahideddin"[186]

Düşmana sığınan yani resmi esareti kabul eden bir Halifenin halifeliği devam eder mi?[187] Tabii ki etmez. Neyse, Vahidettin'in yazılı talebini alır almaz Harington hazırlığa koyulur.

Padişah, 17 Kasım 1922 Cuma sabahı, Yıldız Sarayı'nın yan kapısından alınacaktır.[188]

---

186) Yazının Türkçe ve İngilizce orijinallerinin fotokopisi Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Atatürk Anadolu'da adındaki, 1958 yılında yayımlanmış olan kitabının 49. ve Harington'un anılarının, 125. sayfasında bulunuyor. (Ayrıca, B.N.Şimşir, Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, 27 Kasım 1973, Cumhuriyet gazetesi, FO, 371/7962) Vahidettin hakkında bir kitap yazan araştırmacı-yazar Yılmaz Çetiner'in, asıl mektubu değil de T.M.Göztepe'nin uyduruk mektubunu yayımlamasını nasıl yorumlamalı? (Son Padişah Vahdettin, s.262)

Tevfik Paşanın oğlu ve Vahidettin'in yaverlerinden Ali Nuri Okday, 85 yaşındayken, N.F.Kısakürek'e şu bilgiyi veriyor: "Vahidettin Padişah sıfatı ile kaçmadı. Belki bir fert (birey) olarak çıkıp gitti. Ankara'da 101 pare top atılarak padişahlık kaldırılmış, Vahidüddin de tahttan indirilmişti. O da üzerinden sıyırdıkları bütün sıfatların içinden, kendisine kalan fert hakkıyla çıkıp gitti." (Vahidüddin, s.200) Oysa Vahidettin Halifeliği bırakmamış ve sığınma yazısını da o sıfatla imzalamıştır. Ali Nuri Okday'ın yaşlılıktan kaynaklanan bu tür yanlış bilgileri ile Üçüncü Bölümde yeniden karşılaşacağız.

187) Mısıroğlu diyor ki: "[Bunlar] Sultan Vahidettin'in, İngilizler elinde adeta esirden farksız bulunduğunu göstermektedir. Öyle ya, bankadaki hesabından kendisi para çekememekte, ailesini dilediği yere nakledememektedir." (Hilafet, s.220)

188) Vahidettin'in İngilizlere sığındığının anlaşılması üzerine, yeni bir Halife seçilmesi için önce Abdülmecit Efendiyle temas edilir. Abdülmecit Efendi kabul ettiğini bir yazıyla İstanbul'daki Ankara temsilcilerine bildirir. K.Mısıroğlu bu olayın devamı hakkında, kısaca şöyle yazıyor: "Ertesi günü yani 18 Kasım 1922'de Rauf Orbay, Abdülmecit Efendinin mektubunu, İcra Vekilleri Heyetinin toplantısında okumuştu." (Hilafet, s.281) Sonra, büyük hayretle şunu ekliyor: "Uçak mevcut olmayan bir devirde, şu sürate bakınız!"

Biri, bu süratin sebebini çözememiş olan Mısıroğlu'na, o tarihte telgraf diye bir haberleşme aletinin çoktan icat edilmiş ve kullanılmakta olduğunu hatırlatsa da, hazreti rahatlatsa.

6. Vahidettin'in ayrılışı ve sonrası

Saraydan oğlu Ertuğrul ve Başmabeyinci Ömer Yaver Paşa, özel doktoru Reşat Paşa, Hademe-yi Hassa ve Mızıka-yı Hümayun Kumandanı yarbay (kimine göre albay; San Remo'dayken yaver diye anılacak) Zeki, Seccadecibaşı İbrahim, Esvabcıbaşı Küçük İbrahim, Tütüncübaşı Şükrü, Berberbaşı Mahmut Beyler, 2.Musahip Mazhar Ağa, 3.Musahip Hayrettin Ağayla birlikte ayrılır (10 kişi).

T.M.Göztepe'ye göre, 'General Harington, muhafızlarıyla birlikte Yıldız Sarayına, **Vahidettin'in ayağına kadar gelmiş**, **aynı otomobile** binmişler'. (s.17)

Oysa General Harington anılarında, bu işe ayırdığı görevlilerin, Vahidettin'i, oğlunu ve maiyetini **iki ambulans ile** deniz kıyısına getirdiklerini, **kendisinin kıyıda beklediğini** anlatıyor ve diyor ki: "Saatlerce sürmüş gibi görünen bir beklemeden sonra Sultanı taşıyan ambülansın yolda lastiği patlamış olduğunu öğrendim, bunun bir zararı olmadı, vaktinde geldiler ve ben de kendisini motoruma alarak Malaya gemisine teslim ettim."[189]

Yine Göztepe'ye göre, 'Vahidettin, İngiliz zırhlısının güvertesine ayağını basarken gürlemeye başlayan selam topları (!) arasında, geminin kıç tarafına dönmüş ve orada dalgalanan İngiliz bayrağını selamlamış.' (a.g.e., s.17)

Kısakürek ise, Vahidettin'in İngiliz bayrağını selamlamasını atlayarak sahneyi şöyle süslüyor:

"İngiliz zırhlısına geçerken top sesleriyle selamlanan, forsu direğe çekilen ve muzaffer bir Hakan muamelesi gören Vahidüddin..." (Vahidüddin, s.207)

Harington ise anılarında, selam topları ne gezer, gizliliği sağlamak için birçok sıkı önlem aldığını anlatıyor ve diyor ki: "Vahidettin'i kaçırdığımızı dört saat müddetle [Yıldız camisindeki Cuma namazına kadar] kimse bilmedi."[190] (N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.81)[191]

Siz kime güvenirsiniz, olayın doğasına da ters düşen bu dayanaksız iddialara mı, yoksa olayın tanığı ve düzenleyicisi olan General Harington'a ve o gün tutulmuş resmi tutanaklara mı?

---

189) Harington'un anılarından aktaran N.H.Uluğ, a.g.e., s.80; Vahidettin'i Yıldız'dan almakla görevlendirilenlerden biri olan İngiliz Yüksek Komiserliği tercümanı Mattews, olayı ayrıntılı olarak kaydetmiştir, B.N.Şimşir, Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, 27 Kasım 1973, Cumhuriyet gazetesi.

190) Abdurrahman Dilipak ise şöyle yazıyor: "Vahdettin'in gidişi gizli değildi." (C. G. Yol, s.319) Alternatif tarihçiliğin ilkeleri yavaş yavaş beliriyor: Uysa da uymasa da, her gerçeğin aksini iddia etmek!

191) Vahidettin de, Malta'ya gittiğinin gizli tutulmasını, basın açıklamasının ancak öğleden sonra yapılmasını ister. Malaya gemisi saat dokuz sularında İstanbul'dan ayrılacaktır. (B.N.Şimşir, aynı yerde)

● İngilizlere sığındığı ve İstanbul'dan ayrıldığı anlaşılınca, Şeriye Vekili Vehbi Efendinin fetvası ve Meclis'in kararı ile Vahidettin Halifelikten alınır ve Meclis, Abdülmecit Efendiyi Halife seçer. (Z.C., 24.C., s.564 vd.)

● Vahidettin bir süre Malta'da kalacaktır. Göztepe'nin anılarında, Hicaz Kralı Hüseyin'in bu sırada Vahidettin'e yolladığı telgrafın metni de var. Göztepe'ye göre Kral Hüseyin, Vahidettin'e şöyle hitap ediyormuş: "Yeryüzünün Halifesi ve umum İslamların İmamı, Emirülmüminin Efendimiz Hazretleri!"[192]

Bu mektubu, Kısakürek (s.210) ve Mısıroğlu (Osmanoğulları'nın Dramı, s.186) ile araştırmacı-yazar Yılmaz Çetiner de (s.284) Göztepe'den aktararak veriyorlar.

N.F.Kısakürek'in kitabında mektubun metnini gören Türkolog J.L.Bac-qué-Grammont ile H.Mammeri'nin, "VI. Mehmet'in Sürgündeki Hac Yolculuğu ve Birkaç Bildirisi" adlı araştırmalarının 14.no.lu dipnotunda şu görüş ileri sürülmektedir:

"Osmanlılarla ilişkilerini koparmasından sonra, Kral Hüseyin'in tutumuna dair bildiklerimiz, kendisinin VI.Mehmet'i Halife olarak tanıdığını ifade edecek şekilde ona hitap etmiş olması ihtimalini çok uzak kılmaktadır. Bu nedenle Kısakürek'in *[gerçekte Göztepe'nin]* metni, **çok büyük bir olasılıkla uydurmadır.**" (Tarih ve Toplum dergisi, s.60, 16. Sayı/ Nisan 1985)[193]

Göztepe'nin, Vahidettin'in Harington'a yazdığını iddia ettiği uydurma mektubu daha önce görmüştük; aynı tutumu sürdürdüğü anlaşılıyor. Zaten bu son mektubu, herhangi bir kaynak da doğrulamıyor.

● Grammont ve Mammeri, Fransa'nın Kahire Büyükelçiliği ve Cidde Başkonsolosluğu raporlarından yararlanarak, Vahidettin'in Malta'dan Cidde'ye kadarki yolculuğunun ayrıntılarını veriyorlar. Aşağıdaki düzeltmeler için bu araştırmayı, ayrıca B.N.Şimşir'in Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan 'Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu' adlı dizi yazısında geçen İngiliz belgelerini esas aldım.

□ Göztepe, Vahidettin'in Malta'dan Süveyş'e '**Barham** zırhlısı' ile geldiğini yazıyor (s.66, 68, 69, 73).

Oysa Fransa'nın Kahire Elçiliği raporuna göre, Port Sait'e '**Ajax** zırhlısı' ile gelmiştir. (Tarih ve Toplum, s.54/ 16. sayı) Bu konudaki İngiliz belgeleri daha da ayrıntılı: Kral Hüseyin 'Vahidettin'in Cidde'ye kadar bir İngiliz savaş gemisi ile yol-

---

192) V.G.Cehenneminde, s.39.

193) Zaten 1919'dan beri Hicaz'ın birçok kesimlerinde hutbede, Vahidettin'in değil, Kral Hüseyin'in adı zikredilmektedir ki bu olgu da mektubun uydurma olduğunu kanıtlıyor. (Bilal N.Şimşir, Halifesiz Elli Yıl, dizi yazının 1.bölümü, 24 Mart 1974, Cumhuriyet) Nitekim 7 Mart 1924 günü Hüseyin, Halifeliğini resmen ilan edecektir. (C.Kutay, Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, 20.C., s.11256) Ama İslam alemi genel olarak, ne Vahidettin'in halifeliğinin sürdüğünü kabul etmiş, ne Abdülmecit'in halifeliğini ciddiye almış, ne de Hüseyin'in kendini Halife ilan etmesine önem vermiştir. Çünkü şartlar bütünüyle değişmiş, ümmet dönemi sona ermiş, Yakın Doğuda da milli devletler dönemi başlamıştır.

lanmasını' ister ve 'bunun, İngiltere'nin prestijine daha uygun olacağını' ileri sürer ama İngiltere reddeder. Ajax, Vahidettin'i 9 Ocak'ta Port Sait'e bırakır. Bir gece orada bekletilir, ertesi günü Clematis adlı ikinci sınıf bir yolcu gemisine bindirilir. Clematis de ancak Süveyş'e kadar götürecek, Vahidettin bir gece de burada kalacaktır. (B.N.Şimşir, Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, 28 Kasım 1973, Cumhuriyet)

● Göztepe'ye göre Vahidettin Süveyş'ten Cidde'ye de şöyle gelmişmiş:

"Bir İran kumpanyasına ait bulunan ve o tarihlerde İran bayrağı ile seyrüsefer eden biricik Acem vapuru bulunan '**Zemzem**' isimli bir yolcu vapuru, Hicaz hükümeti tarafından kiralanarak Sultan Vahidettin'in Hicaz seyahatine tahsis edilmişti... Vapur pruva direğine, ortasında beyaz şualı bir güneş bulunan al zeminli Hanedan-ı Âl-i Osman forsunu çekerek Kızıldeniz'e açılmıştı."(s.74)

Karşılamada bulunan Cidde Başkonsolosunun raporuna göre, Vahidettin Cidde'ye, 15 Ocak 1923 sabahı, Mısır'ın Hidiv Deniz Şirketine ait, '**Mansura**' adlı mütevazi bir gemi ile gelir. Vapurun direğinde hanedan forsu degil, Türk bandırası vardır; üstelik gemi Vahidettin'e ve yanındakilere de tahsis edilmiş değildir, çünkü 'patates torbaları ve domates sepetleri ile yüklüdür'. Fransız Başkonsolos, Vahidettin'in böyle bir gemi ile gelmesinin, şehirde olumsuz bir hava yarattığını yazıyor. (Tarih ve Toplum, s.54/ 16. sayı)

General Allenby, Kızıldeniz'de sefer yapan bu üçüncü sınıf yolcu gemisinin uygun olmadığını Londra'ya bildirmiştir ama Londra üzerinde bile durmaz. (B.N.Şimşir, aynı yer)

● Göztepe'ye göre Vahidettin Cidde'de şöyle karşılanmış:

"[Sultan Vahiddedin] gemiden römorköre atlar atlamaz, denizin yüzünü dolduran irili ufaklı yüzlerce yelkenliden bir çığlıktır kopmuştu. Denizin yüzü bir Lale devrinden nişan verirken, Cidde toprakları da çeşitli karşılama şenlikleriyle çınlıyordu." (s.77)[194]

Fransız Başkonsolos ise günlük raporunda, 'Kral Hüseyin ve Veliahtı Ali'nin, şehre kadar Vahideddin'e refakat ederek, halkın genel ilgisizliği arasında ikametine tahsis edilen yere götürüp yerleştirdiklerini' bildiriyor ve şunları ekliyor: "Bu gibi merasimlerde âdet olduğu üzere Peygamberin sancağının karşılamada açılmaması dikkati çekmişti. Bana kalırsa Hicaz Kralının bu hareketi, Vahideddin'i Halife sıfatıyla karşılamadığını ifade eden kararının sonucudur." (Tarih ve Toplum, s.54/ 16. sayı)

Karşılamayı, Connflower adlı bir İngiliz gemisinin kaptanı da izlemiştir. İzlenimlerini İngiliz Deniz Bakanlığına şöyle bildirir [özet]: "Cidde halkı bu karşılamaya... siyasi veya dini bakımdan tamamen kayıtsız kalmıştır." (B.N.Şimşir, aynı yer)

Bir yanda, bu yolculukta bulunmayan ve olayı 45 yıl sonra anlatan

194) R.Cevat Ulunay, bulunmadığı karşılama sahnesini, daha da süslü anlatıyor. (14 Kasım 1969, Tercüman)

T.M.Göztepe ve R.C.Ulunay, öte yanda, bu olayları izleyen ve aynı gün belgeleyip tarihe teslim eden görgü tanıkları! Bizimkilerin, ne kadar ayrıntılı yalan söylediklerine dikkatinizi çekerim.

● Vahidettin Mart 1923'te İngilizlere, 'Sağlık durumunun Hicaz'da kalmaya müsait olmadığını' yazarak, '**Eğer büyük İngiliz Devleti bir sakınca görmezse Hayfa veya civarına yerleşmek istediğini**' bildirir.[195] (K.Mısıroğlu, Lozan, 3.C., s.164)

Olayın devamını İngiliz belgelerinden izleyelim:

İngiltere hükümeti, Taif'te oturmasının uygun olacağını bildirir. Sömürgeler Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığı 28 Nisan'da şu ortak kararı açıklarlar: "Eski Sultan'ın İngiliz topraklarında kalması arzu edilmemektedir."

Kullandıkları sürece pek saygılı davrandıkları Vahidettin, artık İngilizler için önemini yitirmiştir.

Bunun üzerine General Allenby, İskenderiye'ye gelen Vahidettin'i, apar topar İsviçre'ye yollatır.[196] Ama İngilizler, Lozan'da barış görüşmeleri yapıldığı sırada, Vahidettin'in İsviçre'de oturmasını da sakıncalı bulacaklardır.[197]

Emperyalist ahlakı bu: Kullan, at!

Vahidettin 20 Mayıs 1923'te Cenova'ya çıkar.

● Şimdi de T.M.Göztepe'den, Vahidettin'in Cenova'da nasıl karşılandığını dinleyelim. Belki bu sefer doğruyu yazıyordur:

"Cenova limanında İtalyan toprağına ayağını basan sabık Padişah, bu limanda enistesi ve eski Sadrazam Damat Ferit, Mediha Sultanın oğlu Prens Sami ve onun oğlu Bahattin Beyler, Kuva-yı İnzibatiye Kurmay Başkanı Miralay Yanyalı Tahir Bey ve **İtalyan Kralı Viktor Emmanuel** ile o zamanki **İtalyan Başvekili Mussolini tarafından karşılanmış** ve doğruca, hususi bir trenle **San Remo**'ya hareket etmişti." (V.G.Cehenneminde, s.99-100)

Bu şatafatlı ve resmi karşılanış, Vahidettinci yazarların çoğunun kitabında yer alıyor. Almaz mı? Eski bir hükümdarın, İtalyan Kralı ile Başbakanı tarafından karşılanması önemli bir olay.

---

195) Doğrusu: Vahidettin, "Hayfa, Kıbrıs veya İsviçre'ye yerleşmek istediğini" bildirmiştir. Vahidettin'in İngilizlere ne kadar teslim olduğuna ilginizi çekerim.

Dr.Rıza Nur anılarında şöyle yazıyor: "Vahidettin İngiliz harp gemisiyle kaçtı, Malta'ya, oradan Hicaz'a gitmiş, Şerif Hüseyin biraz sonra Vahidettin'i kovmuş." (Hayat ve Hatıratım, s.980)

Şerif Hüseyin'le Vahidettin arasında bir anlaşmazlık çıktığı, Vahidettin'in beklenenden önce Hicaz'ı terk etmesinden anlaşılıyor ama Hüseyin'in Vahdettin'i kovduğu doğru değildir, hiçbir kaynakta bu iddiayı doğrulayan bir kayıt bulunmuyor.

196) J.L.Grammont-Mammeri, Fransa'nın Cidde Başkonsolosunun raporlarına dayanarak, Vahidettin'in "Hacdan birkaç hafta önce, yani Hac görevini yerine getirmeden, 2 Mayıs 1923'te bir ticaret gemisiyle Cidde'den ayrıldığını" belirtiyorlar. (Tarih ve Toplum, s.58, dipnotlar: 42. ve 50/16.sayı)

197) B.N.Şimşir, aynı tefrika, 4. ve son bölüm, 29 Kasım 1973, Cumhuriyet gazetesi; belgelerin künyeleri var.

Fakat gerçek böyle değil.

Nereden mi biliyorum?

Vahidettin'in, 1923 yılında, İstanbul'da bulunan kızı Sabiha Sultana yazdığı, üstelik Kadir Mısıroğlu'nun yayımladığı mektuptan.

Vahidettin mektubunda diyor ki:

"Cenova'ya muvasalatımızda (geldiğimizde) **gayr-i resmi** (resmi olmayan) **hükümet-i mahalliyeden** (yerel hükümetten yani Cenova belediyesinden) pek ciddi hürmet gördüm. **Bir hafta ikametim** (kalmam) esnasında her güna (her türlü) teslihata mazhar oldum (kolaylığı gösterdiler). Akıbet (sonunda) San Remo'ya geldim." (Osmanoğulları'nın Dramı, s.197)[198]

Ne Kral söz konusu, ne Başbakan, ne öteki karşılayıcılar, ne de özel bir trenle doğruca San Remo'ya hareket!

Vahidettinciler, Vahidettin'in mektubunu biraz dikkatle okusalardı, Göztepe'nin palavrasına kapılmazlardı. Ama yazan Vahidettin de olsa, "kim okur, kim dinler, varak-ı mihr-i vefayı?"[199]

● Böylece, Vahidettincilerin, gerçekleri nasıl değiştirdiklerini, ayrıntılı sahneler bile uydurduklarını, az çok öğrenmiş bulunuyoruz.

Daha da ayrıntılı masallarını ilerde göreceğiz!

7. Vahidettin'in ayrılışını nasıl değerlendiriyorlar?

□ İ.Hami Danişmend:

"Herhalde makamına ve atalarının yiğitliğine layık olan hareket, kaçmak değil, her vaziyette ölümü göze almak ve hatta **ölmekti**. Fakat bir rivayete göre Vahidüddin o kadar metin değildir. Dahiliye Nazırı A.Reşit Beyin anılarında, onun bu zayıf tarafı şöyle izah edilir: 'Memleketlerin mukadderatına hakim olanları başkalarından ayıran azim ve sebat ve hayatı hiçe sayma gibi meziyetlerden nasibi az, belki kibrini bile feda edecek kadar kendini düşünür idi.' " (Osm. T. Kronolojisi, 4.C., s.444)

□ Nihal Atsız:

"Vahdeddin'in ikinci yanlışı [Atsız'a göre birinci yanlışı, D.Ferit'i sadrazam yapması] İngilizlere sığınmasıdır. Hayatını tehlikede gördüğü için böyle yaptığı muhakkaktır. Hayatı tehlikede olan insanların her çareye başvurması da normaldir. Fakat Osmanoğulları gibi yüzlerce yıldan beri ölümle kaynaş-

198) Fransa Başkonsolosu, 1 Haziran 1923 günlü raporunda, "Sabık Sultanın, beklenenden 15 gün önce, genel ilgisizlik içinde, San Remo'ya gelip yerleştiğini" bildirmektedir. (Tarih ve Toplum, s.61, dipnot: 51/16. sayı)

199) A.Dilipak ise, şöyle yazıyor: "Vahdeddin, Malta üzerinden Roma'ya gitti." (C.G.Yol, s. 117) Hicaz'ı atladığı gibi, Vahidettin'i de, hiç görmediği Roma'ya yolluyor.

mış ve onu bir sevgili gibi bağrına basmaya alışmış bir hanedanın temsilcisi olarak Sultan Vahdeddin'in **ölümden korkması**, kendine yakışmamıştır." (Türk Ülküsü, s.86)[200]

□ Samiha Ayverdi:

"[Saltanatın kaldırılması kararı üzerine] Altıncı Sultan Mehmet, bilhassa siyasi basiretten mahrum Sadrazam Ferit Paşanın baskısı ve teşviki de eklenince, bu siyasi oldu bittiyi, ne kavrayabilmiş, ne hazmedebilmişti. Aksine, altı yüz yıllık Osmanlı tahtının tasfiyesi kararı ile irkilip küserek, açılmakta olan yeni devre ve bu devrin kendisini hiçe saymasına küsüp fikir selametini kaybeder hale gelmiş bulunduğu da bir hakikattir. [..] Sultan Vahideddin, aleyhinde birleşmiş olan bütün şartlara rağmen, icap ettiği takdirde, tahtının yanı başında **ölmeyi bilmeli**, fakat her şeye rağmen bir İngiliz harp gemisiyle memleketi terk etmeyi kabul etmemeli idi." (Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, 3.C., s.194)

□ Vahidettin'in son başkâtibi Rıfat Bey:

"Hanedan arasında böyle iki firar (kaçış) olayı vardır. Biri Sultan Cem, diğeri Sultan Mustafa'dır. Fakat bunlar henüz şehzade iken firar ettiler ve sonları ne kadar acı oldu. Hükümdar olmuş olanlar kaçmamıştır. Bir Hükümdar, özellikle Halife bu küçüklüğü nasıl yapar, hayret!" (Aktaran, N.H.Uluğ, s.79)

□ Şehzade Abdürrahim Efendi:

"Bu hadise hepimizi müteessir etmiştir. Gazetelerden öğrendiğimizde hayretler içinde kaldık." (19 Kasım 1922,Tanin'den aktaran, KS Günlüğü, 4.C., s.842)

□ Vahidettin'in yaveri Ali Nuri Okday:

"... Kendi rızası ile ecnebi himayesine giren bir Halifenin, bu deni (alçakca) hareketiyle Müslümanların gözünde, Halifeliği düşer." (Bir mektubundan aktaran, oğlu Şefik Okday, Son Sadrazam ve Oğulları, dizi yazı, 8.bölüm, 29.12.1988, Milliyet)

□ Şehzade Mahmut Şevket Efendi:

"Padişah Mehmet Vahdettin, İstanbul'dan bir İngiliz harp gemisi ile uzaklaşmakla hata etmiştir. Bunu kabul ederim. Esasen o bu kararı kendi başına almış, hanedana mensup tek bir Şehzade bile kendisini takip etmiş değildir. O bunu niye yaptı? Sadece şahsı için duyduğu kaygıdan." (Röportajı yapan Murat Sertoğlu, 6 Temmuz 1967, Tercüman gazetesi)[201]

---

200) K.Mısıroğlu ise diyor ki: "Hiç kimsenin, 'niçin ölmeyip de kaçtığını' ileri sürerek onu vatan ihaneti ile suçlandırması, akıl ve mantık işi değildir." (Lozan, 3.C., s.148)
Bu da bir görüştür. İnsana fazla ters de gelmiyor. Ama kaçtıkları için Enver, Talat ve Cemal Paşaları neden aşağılıyor? Arada ne fark var?

201) N.F.Kısakürek, Abdülhamit'in sadrazamlarından Sait Paşa için diyor ki: "...sıkışınca, bir yabancı elçiliğe sığınacak kadar bedbaht ve seciyesiz adam..." (Vahidüddin, s.44)

□ Hasan Hüseyin Ceylan:

"Bize göre, Halife-Sultan Vahdettin'in hayatındaki bu tek hata, yapılmaması gereken ve hele hele vatanseverlikte bir zirve olan Vahdettin'in, hiç yapmaması gereken bir eylemdi." (Büyük Oyun, 2.C., s.27)[202]

□ Son olarak da, dilini sadeleştirerek Vahidettin'i dinleyelim:

"Bu ayrılığım, özellikle dünya savaşından sonra, kendi yaptıklarının hesabını vermek durumunda bulunanlara karşı, yaptıklarımın hesabını vermekten korkmak kabilinden olmayıp, belki hiçbir kanuna uymayan insanlar elinde, savunma ve söz hakkından yasaklı bir halde, hayatımı göz göre göre tehlikeye teslim etmek gibi Allah buyruğunun ve sağduyunun kabul etmeyeceği bir şeyden kaçınmak ve hem de 'El-firaru mimma layütak min sünen-il mürselin (takat getirilemeyecek güçlüklerden kaçmak peygamberlerin sünnetlerindendir)' sözünü dikkate alarak, vekili olduğum şanlı Peygamberin Mekke'den Medine'ye göçmesi örneğine uymaktan ibarettir." (Vahidettin'in 1923'te Mekke'de yayımladığı beyanname, K.Mısıroğlu, Hilafet, s.196)[203]

---

202) Hindistan Müslümanlarının görüşünü yansıtan bir gazeteden:
"Halife-yi mazul Vahideddin, harekat-ı şahsiye ve siyasiyesiyle, sonuna kadar Britanya hükümeti ve düşmanlarla teşrik-i mesai ederek, İslamı ve Anadolu'yu temsil eden BMM hükümetini ezmek ve mücehedatını akim bırakmak ve binnetice alem-i İslamı baltalamak gayesini takip etmiştir. En son ihaneti, Britanya hükmetine ilticasıdır ki bununla, yüzündeki perdeyi kaldırmış ve alem-i İslamın bazı köşelerince meçhul kalan hüviyet ve amal-i gayr-i meşruasını, uluorta meydana koymuş olmasıdır... İngiltere hükümeti, bu şahs-ı menfuru, Hindistan veya diğer diyar-ı İslamiyeden birisine ikame eylemekle bir şey kazanamayacaktır. Çünkü alem-i İslam, artık intibaha gelmiş (uyanmış) ve her hangi kisve ile olursa olsun, aldatılmaya razı olmadığını, efali ile ilam ve ilan eylemştir." (Aktaran Mim Kemal Öke, Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası, s.121)

203) M.Müfit Kansu, son Osmanlı Meclisi'ne milletvekili seçilmiştir. Şubat 1920'de Meclis'e katılır. Sıvas Kongresi Heyet-i Temsiliyesi üyelerinden olduğu için Vahidettin'in kendisini görmek istediğini haber verirler. M.Müfit Kansu anılarında, Vahidettin'le konuşmasını şöyle anlatıyor [özet]:
"İlk söze başlayarak, 'Heyet-i Temsiliye benim saltanat tacımın pırlantalarıdır. Allah sizden razı olsun, vatan ve milleti, saltanat ve hilafeti kurtardınız. M.Kemal Paşa hazretleri inşallah afiyettedirler, İstanbul'u teşrif etmeyecekler mi? Kendisiyle buluşmaya hasretim.' dediler. Şaşırdım. Şöyle böyle bir cevap ile karşılık verdim... Nihayet, 'Beyefendi, düşmandan memleketimizi kurtarmak için ne gibi çare düşünüyorsunuz?' dedi. O zaman Bursa henüz Yunanlılar tarafından işgal edilmemişti. Ben de, 'Efendimizin Anadolu'ya hatta Bursa'ya kadar teşrifleriyle (gelmeleriyle) mesele hallolunur.' dedim. Buna cevaben, 'Ne suretle?' dedi. 'Çünkü halk Padişahlarını başlarında görürse bir genel ayaklanma olur ki düşman buna karşı duramaz' dedim. Fakat bu sözüm Vahidettin'i öfkelendirdi, sert bir tavırla ayağa kalktı: ' Beyefendi, büyük atalarımın başkentinden bana firar mı (kaçmayı mı) teklif ediyorsunuz? ' demesi üzerine, 'Hayır, milletin ve vatanın bu sıkışık ve zor zamanında, büyük atalarınız gibi milletin başına geçmenizi teklif ediyorum.' dedim.
Ben de bunu galiba biraz sert söylemiş olacağım ki Vahdettin cevap vermeyerek başını sağa doğru çevirdi ve denize bakmaya başladı, ben de kapı hizasında duran Yaver Paşaya baktım; bir işaretle görüşmenin sona erdiğini, odadan çıkmak lazım geldiğini anlattı. Bir temenna ederek (selam vererek) kapı dışarı çıktım." (Atatürk'le Beraber, 2.C., s.539 vd.)
Anadolu'ya geçmesi önerilince, bunu, ulu atalarının başkentinden kaçmak olarak niteleyen Vahidettin, hayatı söz konusu olunca, gizlice İstanbul'dan ayrılacaktır.

Bazı dostlarının suçlamalarını da, Vahidettin'in savunmasını da okudunuz.

Kaçmakta ve İngilizlere sığınmakta haklı mıydı, değil miydi?

Kararı siz verin.

8. San Remo günleri

□ T.M.Göztepe, San Remo'yu şöyle anlatıyor:

"San Remo, son zamanlarını tam bir istirahat ve sessizlik içinde geçirmek isteyen servet sahipleri ve canının kıymetini bilir zevk ve keyif ehilleri için kurulmuş bir dünya cenneti gibidir." (V.G.Cehenneminde, s.111)

Önce oldukça küçükçe bir villa kiralanır. 1924 Martında ise, İstanbul'da bıraktığı eşleri ve eşlerinin yardımcıları geleceği için Manolya (Magnoli) Villası adını taşıyan bir büyük köşk tutulur.[204]

□ Yeni köşkü, Göztepe'den dinleyelim:

"...Nefis bir saray yavrusu olan villa, 40 odası, 15 dönümden geniş bir portakal, limon korusu ve bahçesi bulunan, beyaz renkli mükellef bir kasırdı. [..] İstanbul'dan gelen harem erkânı arasında başharemi Nazikeda, ikinci haremi Meveddet Kadınefendiler ile son haremi Nevzat ve hemşiresi Nesrin Hanımlar ve Sultan Vahdeddin'in 2. Hazinedarı ile birkaç saraylı bulunuyordu. [..] Derhal kadınefendileriyle, hazinedar ustalarıyla mükellef bir harem hayatı vücuda gelmiş, musahipler, yaverler ve esvapçıbaşıdan ibriktarbaşına kadar bütün beyler kadrosu kuruluvermiş ve meşhur Mabeyn-i Hümayun tam tertip canlanmıştı. [..] Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün teşrifat ve merasim usulleri olanca titizliği ile korunuyordu [..] Sultan Vahdeddin'in hususi hizmetine ayrıca Natalina (Natalia) isimli, ufak tefek ve sarışın bir İtalyan kızı tayin edilmişti. [..] Bu kasrın tam karşısında küçük ve zarif bir kasır (küçük köşk) daha vardı; Sultan Vahidettin sarayının bir nevi mabeyn dairesi haline getirilmişti. [..] Yaver Zeki bu küçük kasırda kalıyordu. Burası, dominyonlarda vazife alan zengin ve hakim-i mutlak İngiliz müstemlekecilerine (sömürgecilerine) parmak ısırtacak bir refah ve konfor bolluğu içinde yüzüyordu. [..] Kasrın bütün kapılarında şık İtalyan polislerinden çifter çifter selam ve ihtiram (saygı) memurları nöbet bekliyor...[205] Küçük kasırda da çifter çifter İtalyan kızları pervane gibi dolaşarak hizmet ediyorlardı." (V.G. Cehenneminde, s.100, 101, 112, 140, 147)

---

204) Yıllığı 600 İngiliz lirasına. (A.Şükrü Esmer, Vahidettin'le Sen Remo'da Bir Karşılaşma, Yakın Tarihimiz, 4.C., s.215-217)

205) Ankara'nın Roma Temsilcisi Celalettin Arif Beyin 30 Mayıs 1923 günlü raporu: "İtalyan hükümeti kendisini polis nezareti (gözetimi) altında bulunduruyor." (B.N.Şimşir, Bizim Diplomatlar, s.204)

□ "Sultan Vahideddin... adamlarına Padişahlığı esnasında aldıkları maaşları, gurbette de fazlasıyla ve düzenli olarak veriyordu... Bu bol maaşlı kapı yoldaşlarına gün doğmuştu. Hepsi de **İstanbul'daki ikbal günlerinde aldıkları maaşlardan yüksek aylık alıyor**, ayrıca da Yıldız Sarayının meşhur mutfağını aratmayacak mükellef ve zengin bir mutfak sofra sofra yemekler yetiştiriyordu. Öğle ve akşam yemeklerine burada bir de mükellef sabah ve ikindi kahvaltıları ilave edilmişti. Yıldız Sarayının o zengin ve meşhur mutfağı, çeşit ve nefisliğinden çok şey kaybetmeden San Remo'da da devam ediyordu." (a.g.e., s.107)

□ "Bu küçük Yıldız Sarayında yaşayanlar, Vahidettin'in **25 kişiden fazla** olan maiyeti (hizmet eden kişiler) ve saray mensuplarıyla birlikte **40 kişiye** yakındır." (a.g.e., s.138, 166)[206]

Şu sürgün hayatına bakınız! Sanki Padişah, maiyetiyle birlikte San Remo'da yaz tatili yapıyor.

Kadrosu da hayli hovarda:

□ "Yaver Zeki'den başka iki içki düşkünü ve keyif ehli daha vardı. Bunlardan biri İkinci Musahip Mazhar Ağa, diğeri de Tütüncübaşı Şükrü Bey. Bunlar sakızlı mastika ve düz rakının adeta küplüsü olmuşlardı. Şükrü, San Remo'ya gelince işi adamakıllı ayyaşlığa dökmüş ve postu San Remo meyhanelerine ve pavyonlarına kurmuştu. [..] Mazhar Ağa da akşam olup da içki zamanı gelince kafayı iyice tütsüleyip körkütük oluyordu. [..] Üçüncü Musahip Hayrettin Ağa da şehrin gezip tozma yerlerini, zevk ve sefa köşelerini karış karış biliyordu. [..] Yaverler, mabeynciler, ağalar ve beyler, mirasyediler gibi bir sayfiye ve tebdilhava hayatı sürüyorlardı."[207]

Bu gereksiz, özenti, gösterişli hayata, bu hesapsızlığa ve savurganlığa para mı dayanır?

Biraz daha ilerleyelim ve gurbet parasının erimesinin ikinci ve daha şaşırtıcı sebebini de görelim. Vahidettin, bazı serüvencilerin, Türkiye Cumhuriyeti ve M.Kemal aleyhindeki projelerini paraca destekler, San Remo'da kaldıkları sürece yemek ve içki dahil bütün otel giderlerini de öder.[208]

□ T.M. Göztepe diyor ki:

"Sultan Vahidettin, San Remo'ya geldiği günden beri, çeşit çeşit teşkilat projeleri ile buraya akın eden bir sürü muhalefet grupları, sabık Padişahın sayılı ve sınırlı servetinden hayli paralar vurup Paris'in, Londra'nın zevk ve sefa-

206) A.Dilipak ise şöyle yazıyor: "Aç yaşadı ama onurlu öldü." (C.G. Yol, s.282)

207) V.G.Cehenneminde, s.110, 143, 144, 150. Bu geniş kadroya, büyük bir pişkinlikle T.M.Göztepe de katılacaktır: "Bu dakikadan itibaren ben de bu dört başı mamur villanın daimi ve itibarlı sakinlerinden biri oluyordum... Berlin'de canıma tak diyen kıtlığın ve karşılaştığım sayısız zorlukların burada ağız tadıyla acısını çıkaracağıma iyiden iyiye aklım kesmeye başlamıştı." (s.140,141) Vahidettin'in ölümüne kadar da köşte kalır.

208) V.G.Cehenneminde, s. 127, 159.

hat yerlerinde, bu paraların altından girip üstünden çıkmışlar." (V.G. Cehenneminde, s.148)

Göztepe, ayrıca birkaç örnek vererek, bu projelerin niteliğini ve anlamını da aydınlatıyor:

● Vehip (Kalçi) Paşa,[209] Gümülcineli İsmail, eski Şeyhülislam **M.Sabri Efendi**[210] ve Damat Ferit'in Dahiliye (İçişleri) Nazırı Mehmet Ali, San Remo'ya gelirler.

□ Vehip Paşa söze şöyle başlar:

"M.Kemal'i taht ve tacıyla birlikte yerle bir etmek başlıca emelimdir."

Gelenlerin amacı, "M.Kemal gibi kişilerin hakkından gelip gurbet köşelerinde sürünmekten kurtulmak", buna hazırlık olmak üzere de "Paris'te bir gazete çıkarmaktır."[211]

Bu tasarıyı gerçekleştirebilmek için Vahidettin'den para isterler.

Vahidettin **2.000 İngiliz lirası** verir.[212]

● **Mevlanzade Rıfat,** San Remo'ya ilk defa, '1922'de Yunanistan'da iktidarı ele geçirmiş bulunan ihtilal hükümetinin reisi General Plastiras'ın temsilcisi olduğunu söyleyen bir Yunanlı albayla birlikte' gelir ve 'Yunanistan ile Vahidettin arasında, Ankara'ya karşı bir kombinezon (anlaşma) yapmak istediğini' bildirir... Vahidettin, Mevlanzade Rıfat'a da para verecektir.[213]

● Mevlanzade'nin ikinci gelişini, Göztepe şöyle anlatıyor: "Bu sefer bambaşka bir şahsiyet olarak gelmişti. O artık bir Türkiye muhalefet politikacısı değil, **bir Kürt ihtilalcisi idi**... Yanında Edirne'nin Yunanistan tarafından işgali sıralarında Edirne mebusu sıfatıyla Yunan Mebusan Meclisine iltihak eden Neyir[214] isimli bir **vatansızı** getirmişti."

Göztepe, Mevlanzade'nin bu seferki teklifinin ayrıntılarını açıklamıyor ama bazı anahtar kelimeler veriyor: "Kürt şeyhleri... Mühim bir sır... Büyük vazife... Komite... Bomba patlatmak..."[215] Fakat Vahidettin'de 'paralar suyu-

---

209) Vehip Paşa ile Çanakkale Savaşı dolayısıyla ilerde bir daha karşılaşacağız.

210) M.Sabri Efendi hakkında, Üçüncü Bölümde bilgi verilecektir.

211) Açıkcası, Cumhuriyeti devirip yeniden iktidara gelmek için!

212) V.G.Cehenneminde, s.128 vd.

213) V.G.Cehenneminde, s.159; Mevlanzade Rıfat, bütün ayrılıkçı Kürt hareketlerinde yer alan bir politikacı-yazardır. (U.Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması, s.11,16,59,184,186); 24.10.1921 günlü İngiliz istihbarat raporunda da, Mevlanzade Rıfat için özetle şöyle deniyor: "Mevlanzade Rıfat ile öteki Kürt önderlerin, kendilerine mali yardım yapılırsa, Yunan davasını desteklemeyi kabullendikleri biliniyor." (S.R.Sonyel, İngiliz İstihbarat Servisi, s.216)

Böyle biri olan Mevlanzade'yle, 'Türkiye İnkılabının İçyüzü' adlı kitabı ve bazı iddiaları dolayısıyla, Üçüncü Bölümde, yeniden karşılaşacağız.

214) Edirne İstatistik Md. ve Edirne'de Yunan desteğiyle çıkarılan Te'min gazetesinin sahibi (Mustafa) Neyir hakkında kısa bilgi için: Ö.Sami Çoşar, Milli Mücadele Basını, s.208) M.Neyir, zaferden sonra Selanik'e kaçar, Yunan parası ile Hakikat adında bir gazete çıkarır ve Türkiye aleyhinde yayınlar yapar. (a.g.e., s. 209, dipnot 2)

215) Cemal Behçet, Şeyh Sait İsyanı, s.16.

nu çektiği için bu defa hatırları ve gönülleri kırılmadan baştan savılırlar.' Bununla birlikte, 'yine Vahidettin hesabına kaldıkları oteldeki masraflar, **hatırı sayılır bir yekûn** teşkil etmiştir.'[216]

Türkiye Cumhuriyetini devirmek... Yunanlılarla kombinezon... Kürt ihtilali... Komite... Bomba... Tüyleriniz ürpermiyor mu? Başka kitaplarda da bu tür San Remo kaynaklı birçok şaşırtıcı iddia var.[217] Kapanmış bir yarayı kaşımamak için bilgi aktarmaktan kaçınıyorum ve konuyu, Göztepe'nin bir özetiyle kapatıyorum:

"Sultan Vahideddin'in ölümüne kadar, San Remo'da çok meraklı ve esrarlı hadiseler geçecek, politika entrikalarına şahit olunacak, nice hacıların koltuklarının altından haçları çıkacak, siyaset perdesi altında, hatıra gelmez dolandırıcılık vakaları, 'teşkilat' namı altında vurgunculuk sahneleri seyredilecektir."[218]

Vahidettin'in servetini eriten sebeplerin üçüncüsüne ve sonuncusuna geldik.

● Paranın, Vahidettin'in mutemedi olarak Dr.Reşat Paşada durduğunu ve masrafları onun yaptığını görmüştük. Göztepe'ye göre, "bu mühim paranın sarf ve idaresini eline geçirmek için çırpınan yaver Zeki, bu yüzden Dr.Reşat Paşaya diş bilemektedir."[219]

"Günlerden bir gün (15 Mart 1924 günü) Sultan Vahideddin, kasrın alt katındaki bir odada otururken, ani bir silah sesinden sonra, kapısının önüne, müthiş bir feryat koparark ağır bir cismin yuvarlandığını işitmiş ve dışarı fırladığı zaman, başhekimi Reşat Paşanın kanlar içinde yere serildiğini görmüştü. Sultan Vahidettin pek eski ve emektar doktorunu bu feci vaziyette görünce, büyük bir heyecanla, 'Ne yaptın paşa?' diye üzerine kapanmıştı. Saray mensupları vaka yerine yetiştikleri zaman Reşat Paşayı can vermekle meşgul bir halde buldular.

Sertabib yarı açık gözlerini Sultan Vahdeddin'e dikerek, 'Efendim, ben ölüyorum,' diyebilmiş ve kendinden geçmişti. Sırt üstü yere serilmiş olan paşanın sağ eli açıktı ve biraz ötesinde küçük bir browning tabanca yerde duruyordu. Paşa, intihar mı, cinayet mi olduğu hâlâ layıkıyla aydınlanamayan, esrarlı bir ölümle hayata veda edecek ve bu paraları har vurup harman savurmak fırsatı tamamiyle Zeki'nin eline geçecektir."[220]

İdareyi eline geçiren Zeki'nin San Remo'daki öteki marifetlerini görmeden önce, Dr.Reşat Paşanın ölümü üzerinde biraz duralım.

---

216) V.Gurbet Cehenneminde, s.159 vd.
217) Mesela H.R.Soyak, 1.C., s.315-316, 335 vd.; E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri s.384, 391-393.
218) a.g.e., s.114.
219) a.g.e., s.100.
220) a.g.e., s.100, 108, 140.

Olay İstanbul'a yansıyınca basın, "Paşanın Vahidettin'le beraber gitmekten pişman olduğunu, Ankara ile temasa geçtiği ve Türkiye'ye dönme izni aldığını, Padişaha bağlı Tarikat-ı Selahiye adlı örgütün,[221] paşayı bu ihaneti yüzünden öldürdüğünü" yazar. Üçüncü Musahip Hayrettin Ağaya göre "olay eğer cinayet ise, mutlaka yaverlerden [ve Tarikat-ı Selahiye adlı gizli örgütten] Kiraz Hamdi Paşa tarafından hazırlanmış ve Zeki tarafından uygulanmıştır." Dr.Reşat Paşanın damadı Salih (Keçeci) Bey dava açar. Zeki, yokluğunda idama mahkûm edilir.[222]

Gelelim Yaver Zeki'ye.

Zeki, kıskandığı için Vahidettin'i bırakıp saraydan ayrılan Çerkez güzeli İnşirah Hanımın erkek kardeşidir.[223] İstanbul'dayken, son görevi Hademe-yi Hassa ve Mızıka-yı Hümayun Kumandanlığıdır. General Harington'la son gizli temasları yapmakla görevlendirildiği için "Padişahın kaçmasını ben sağladım, hayatını bana borçlu" diye böbürlenir.[224] Dr.Reşat Paşayı öldüren ya da öldürdüğü sanılan Zeki'nin San Remo'daki birkaç marifeti:

Musahip Mazhar Ağayı dövüp, tabancasının kabzasıyla burnunu kırar. (V.G. Cehenneminde, s. 111)

Vahidettin'in özel hizmetine bakan İtalyan kızını gebe bırakır ve zavallı Vahidettin iş kapansın diye birçok para öder. (a.g.e., s.101)

"[Ele geçirdiği serveti] vur patlasın, çal oynasın, har vurup harman savurur... delice bir hırsla giyime ve içkiye harcar, sonunda kumarda bitirir." (a.g.e., s.141, 154)[225]

---

221) Ayrıntı için: Prof.Dr.Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, 378.

222) M.Bardakçı, Show dergisi, 30 Nisan 1995, sayı 111.

223) N.F.Kısakürek, s.207; Dr.Rıza Nur, bu iki kardeş için şu bilgiyi veriyor: "Zeki, San Remo'dan bana mektup yazdı. Diyor ki: 'Size söyleyeceğim pek mühim sırlar var. Oraya geleyim. Fakat bana yazacağınız mektubu şu adrese yazınız. İşi pek gizli tutmalıyım. Vahidettin haber almasın.' Bu adam casus da. Hem velinimetine ihanet ediyor. Eder, çok ahlaksız bir çirkeftir. Zaten kız kardeşi de Zeki'ye lanet okuyur. Diyor ki: ' Beni sokağa atan Vahidettin gibi bir adama gitti de yaver oldu, ona hizmet ediyor. Benim kardeşim alçaktır. ' Bu kadın Vahidettin'in müstefreşesi (odalığı) idi. Sinoplu ve Çerkesdi... Sonra karısıyım diye Mısır'a gelmiş, evkaftan aylık bağlatmış, kendisini Nil'e atmış, kurtarmışlar. Sonra Kahire'de evlenmiş, boşanmış, kerhane açmış, nihayet Zengibar'a gitmiş, şimdi orada 'Padişah karısıyım' diyor ve bir kerhane işletiyormuş." (3.C., 980 vd.)

224) Zeki'nin, herhalde paranın bittiği sıralarda, birkaç kuruş alırım umuduyla, bir ara gerçekten Ankara hesabına çalıştığı ve Cenova Konsolosluğu aracılığı ile Roma Büyükelçiliğimize, Vahidettin'in ilişkileri hakkında gizli raporlar gönderdiği anlaşılıyor. (B.N.Şimşir, Bizim Diplomatlar, s.207 vd.) Buna karşılık, para alıp almadığı belli değil.

225) Bazı yazarlar Vahidettin'in, yurt dışında yaşayan bir Osmanlı paşasının aracılığı ile M.Kemal'den para yardımı istediğini yazıyorlar. (Mesela D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.208) Bu iddianın kaynağı H.Rıza Soyak'ın anılarıdır. (1.C., s. 31) Ama H.R.Soyak'ın verdiği bilgi farklı. Söz konusu Osmanlı paşası, 1923 yılı yazında, "...hal ve tavrından [Vahidettin'in] maddi sıkıntı içinde olduğunu, yardıma muhtaç bulunduğunu sezdim" diye yazmış ve M.Kemal'den, Vahidettin'e yardımda bulunmasını rica etmiş. Yani yardım isteyen Vahidettin değil. Üstelik o tarihte henüz yardıma da ihtiyacı yok; paşanın gayretkeşlik ettiği anlaşılıyor.

Para bulmaları için Vahidettin'e ve Mediha Sultan'ın oğlu Sami'ye baskı yapar, Vahidettin'e "Ulan" diye bağırır. (a.g.e., s.177)[226]

Ve adamı kovamazlar!

N.Fazıl Kısakürek, Vahidettin'in "bu şirret adamı kovacak hamleyi gösterememesini", 'ulan' hitabına bile "bir karşılıkta bulunamamasını", "nice Avrupa kral hanedanından hiçbirinde mevcut olmayan bir asalet fakat korkunç **bir zaaf** (zayıflık, güçsüzlük)" olarak değerlendiriyor ve şöyle devam ediyor:

□ "**Allah ona hiç kimseye karşı durabilecek mukavemet bünyesi vermemiş**, bunun yerine sultanî bir vekar ve asaletle her şeye katlanma seciyesi vermiş."[227]

Daha da şaşırtıcı bir bilgi aktarayım.

Son çare olarak Mediha Sultan'ın yüzüğü satılacak ve alınan 8.000 İngiliz lirası, idare etmesi için yine Zeki'ye verilecektir! (V.G. Cehenneminde, s.157)[228]

Çünkü, "Zeki'ye karşı **Sultan Vahideddin başta olduğu halde**, gözünün üzerinde kaşın var diyecek **cesareti** hiç kimse kendinde bulamamaktadır." (a.g.e., s.144)

9. Vahidettin'in cesareti

Bu olaylara rağmen, bazı yazarlar, Vahidettin'in cesur olduğunu söylüyorlar.[229] Söz gelimi K.Mısıroğlu, "Sultan Vahideddin asla korkak değildi.. Şehzadeliğinden beri onun gayet cesur bir insan olduğunu gösteren pek çok vak'a vardır... Bunun pek çok delilinden bir ikisini zikredelim." diye yazıyor ve üç örnek veriyor. Zaten kaynaklardaki örnekler de bu kadar, başka örnek yok.

□ "... Bab-ı Âli baskınını müteakip takibe (koğuşturmaya) maruz kalan Mülazım (teğmen) Şaban Efendi, Şehzade Vahideddin Efendinin Çengel-

---

226) Zeki'nin Vahidettin'e söylediklerinin tamamı şu: "Ulan, ne rezalet bu be! Çarşıya çıkamıyorum, ayıptır, rezil ü rüsva olacaksınız. Biraz utanmak lazımdır!"

227) Vahidüddin, s.218, 220.

228) V.G. Cehenneminde, s.15; Yılmaz Çetiner "Son Padişah Vahdettin" adlı kitabında, bu yeni yaver, eski Haderne-yi Hassa ve Mızıka-yı Hümayun Kumandanı Zeki'den şöyle söz ediyor: "Zeki Bey (Önger) sarayın Mızıka-yı Hümayun Müdürüdür, İstiklal Marşımızı aynı Zeki Bey bestelemiştir." (s. 262, dipnot)

Bir cümleye bu kadar çok ve şaşırtıcı yanlışı sığdırmak da büyük ustalık! İstiklal Marşının bestecisi Zeki Beyin soyadı Önger değil, Üngör'dür; Mızıka-yı Hümayun'un Müdürü değil, saray orkestrasının şefidir; Cumhurbaşkanlığı Orkestrasında şeflik, Musiki Muallim Mektebinde müdürlük yapar, 1934'de emekliye ayrılır, 1958'de ölür. Yaver Zeki ise, Mızıka-yı Hümayunun müdürü değil, orada görevli askerlerin kumandanıdır, 150'likler listesinin 2. sırasında yer almaktadır ve 1930'larda Nis'te intihar etmiştir.

229) K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.91; H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.21.

köy'deki köşküne sığınır. Yakalamak için gelen polislere Vahidettin der ki: 'Bana mensup olan, sarayıma iltica eden, masumiyeti de bence malum olan (?) bir adamı, garezkâr düşmanlarına teslim edemem. Zorla içeri girmek isteyenleri vururum. **Beni öldürmedikçe Şaban Efendiyi alamazlar.**' "[230]

Kanuna aykırı ama doğruysa, sahiden cesur bir davranış. Yazık ki Padişahlığı sırasında, İngilizler karşısında titrediğini göreceğiz.

□ "Veliaht iken Almanya'ya yaptığı ziyarette, siperleri dolaşırken, umulmadık bir tehlikeye karşı başını eğmesi ihtar edildiği zaman şu cevabı verir: 'Türk başı düşman karşısında eğilmez!' "[231]

Bu ziyarette Başmabeynci Lütfi Simavi de bulunmuştur. Lütfi Simavi anılarının 364. sayfasında '2.Wilhelm istihkâmlarını ve Kolmar batısındaki cepheyi ziyaretlerini' ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Ama Vahidettin'in her olumlu davranışını raporuna aldığı halde, bu cesaret sahnesinden hiç söz etmiyor!

□ "[Kılıç Alayından sonra] Eyüp'te arabalara bineceği sırada Talat Paşa Çanakkale Boğazı'ndan düşman tayyare filoları geçmiş olduğuna dair telgraf aldığını haber vermişse de Hünkâr, 'Onlar mütemeddin (uygar) adamlardır, böyle dini merasim (!) esnasında taarruz etmezler' diyerek telaş eseri göstermedi."[232]

Padişahın o kadar güvendiği uygar İngiliz uçakları, 18 Ekim günü, savunmasız İstanbul'a uygarca saldıracak, elli kişinin ölmesine, yüz kadar İstanbullunun yaralanmasına yol açacaklardır.[233]

● Şimdi de Milli Mücadele dönemine ait bir sahne görelim.

İşgal güçlerinin İstanbul'da yönetime resmen el koyduğu gün (16.3.1920) Vahidettin, Sivas milletvekili Rauf (Orbay), Balıkesir milletvekili Abdülaziz Mecdi Hoca (Tolon) ve Konya milletvekili Vehbi Hoca (Çelik)'dan oluşan Meclis Kurulunu kabul etmiştir. Bu ilginç görüşmede yapılan konuşmaları aktarıyorum:

"Vahidettin - **Bu adamlar (İngilizler) daha çok şey yaparlar, her istediklerini yaparlar! Her şeye cüret edebilirler! Meclis'teki sözlerinize ve hareketlerinize dikkat ediniz!**

Vehbi Hoca - Efendimiz, onların kudreti milleti yıldıramayacaktır. Millet azimlidir, kararlıdır, Hakkın yardımıyla, haklarından gelecektir. Milletiniz, memleketi de, sizi de kurtaracaktır. Müsterih olunuz padişahım.

Vahidettin - **Hoca! Hoca! Dikkatli olun! Bu adamlar, her istediklerini yaparlar!**

---

230) A.Reşit Rey, Gördüklerim-Yaptıklarım, s. 263'e dayanarak, Sarıklı Mücahitler, s.91.
231) Nihal Atsız, Türk Ülküsü, s.85'e dayanarak, S. Mücahitler, s.91.
232) Görüp İşittiklerim, s.146'ya dayanarak, Sarıklı Mücahitler, s.91.
233) İ.H.Okday, s.354.

Mecdi Hoca - Padişahım, bu kâfirlerin kudreti zahiridir, şu gemilerin top menzili dışına çıkamaz. Senin milletinin yüreği, onların demirinden metindir. Millet, istiklali uğruna giriştiği mücadeleden muhakkak muzaffer çıkacaktır. Endişe buyurmayınız.

Vahidettin - **Hoca, vaziyet meydanda! Hadiseler ortada! Bu adamlar isterlerse yarın Ankara'ya giderler!**

Rauf - Efendimiz, biz huzurunuzda milleti temsilen bulunuyoruz. Millet, haysiyet ve istiklale aykırı bir kaydı kabul etmemeye kesin kararlıdır. Eğer milletin hislerine tercüman olduğumuza kani iseniz, arz ediyoruz ki milletin sizden istirhamı (ricası), haysiyet ve istiklale aykırı bir antlaşmaya ve sözleşmeye imza koymamanızdır. Aksi takdirde istikbali çok karanlık görüyoruz.

Vahidettin - **Rauf Bey, millet koyun sürüsü! Bu sürüye bir çoban lazım! İşte o da benim!**"[234]

Yolda, Vehbi Hoca, derin bir acı içinde olan Mecdi Hoca'nın omuzuna elini koyar, 'Gam çekme efendi...' der, ' Allah büyüktür! Bu millet kurtarıcısını bulacaktır. Milleti koyun sürüsü saymak, rıza-yı ilahiye de aykırıdır. Yaşarsak, çok şey göreceğiz.' "[235]

● Son olarak da İngilizlerin izlenimini gösterir bir örnek:

"... Sultan, Yıldız'da **titreye titreye** oturmaktadır... Belki de bazı hadiselerin kendini taç ve tahtından yoksun kılacağından korkmaktadır. Bu hanedana mensup hiç bir Prens (şehzade), halkını idare edebilecek kâfi (yeterli) kaabiliyet ve enerjiye sahip görünmemektedir."[236]

10. Bazı görgü tanıklarının Vahidettin hakkındaki görüşleri

□ II. Abdülhamid'in Başkâtibi Tahsin Paşa:

"Sultan Hamid, Vahideddin Efendiyi bu derece beğenmekle pek aldanıyordu. Çünkü Vahideddin Efendi, Sultan Hamid'e bir maksat ve çıkar karşılığında hizmet ediyordu, yoksa Sultan Hamid'e hiç sevgisi ve bağlılığı yoktu. Nitekim, inkılaptan (1908'den) sonra, Sultan Hamid aleyhinde en ileri gidenlerden biri Vahideddin Efendi olmuştu... Vahideddin Efendinin readet-i ahlakiyesi (ahlakının bozukluğu) sonra bütün feciliği ile kendini göstermiş ve saltanat makamına geçince, yaltaklanma ve dalkavukluk huyu gereğince, bu sefer

234) Vahidettin aynı sözü Rauf Orbay'a, 8 Kasım 1918 günü de söylemiştir. (Yakın Tarihimiz, 2.C., s.240)
235) C.Kutay, İstiklal Savaşının Maneviyat Ordusu, s.172 vd.; Yakın Tarihimiz, 2.C., s.240.
236) G.Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.6; İngiliz Yüksek Komiserliği siyasi müşaviri T.B. Hohler'in 4 Kasım 1919 günlü raporu, Br. IV. No.578.

kuvvet ve nüfuz sahibi gördüğü yabancı ve düşman millete sokulup yanaşma yolunu tutmuş ve melanette (kötülükte) daha ileri giderek, vatanlarını düşman istilasından kurtarmak için gaza ve bu uğurda canlarını feda eden Türkleri vurdurmaktan çekinmemiştir." (Sultan Abdülhamid, s.171)

□ Vahidettin'in Başkâtibi Ali Fuat Türkgeldi:

"Aşırı derecedeki tevehhüm (kuruntu) ve tereddütü, öteki meziyetlerini örterdi... Sultan Vahdettin, Sultan Reşat'tan daha aklı başında ve daha bilgili olduğu halde inat ve ısrarının, vehimliliğinin ve kararsızlığının kurbanı oldu... Sultan Reşat'ın kalbi daha temizdi... Onurlu bir zat olduğundan, mütarekeden sonra Vahdettin'in uğramış olduğu hücumlara uğrasaydı, ya felç olup yatar yahut yüreğine inip ölüp giderdi."[237]

□ İngiliz Yüksek Komiserliği Siyasi Müşaviri T.B.Hohler'in 4 Kasım 1919 günlü raporu:

"Hükümdar zayıf karakterli olup pek cesur olmamasına rağmen yüksek prensip ve emellere sahip görünmektedir." (G.Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.6; Br.IV, No. 578)

□ Amiral de Robeck'in raporu:

"Büyük bir karakter gücüne veya şahsiyete sahip olmamakla beraber çok samimi ve nazik bir zat olup oldukça zihni bir idrak de göstermektedir." (G.Jeschke, İng.Belgeleri, s.7; 21.8.1920 günlü mülakat hakkında rapor, Br.XIII, No.23)

□ A.Reşit Rey:

"Oldukça zeki fakat fazla **müteenni** (fazla temkinli) ve **müteredditti** (tereddütlüydü/ kararsızdı). Diyebilirim ki anlayış ve kavrayışta hızlı, karar ve harekette **yavaş** idi."[238]

□ Rıza Tevfik:

"Kendisi bir **kukla** durumunda idi." (Biraz da Ben Konuşayım, s.191)

□ İ.M.Kemal İnal:

"Eski Adliye Nazırı İbrahim Bey, yeni Padişahın kendisine şöyle dediğini birkaç gün sonra bana nakletmişti: '**Aczim var**, korkuyorum. Maddeten hiç bir şeyden korkmam. Fakat pek ağır bir vazife yüklendim. Allah'tan korkarım.'

Padişahın aczini itiraf etmesi, Allah'tan korktuğunu ve pek ağır bir vazife yüklendiğini söylemesi, haktanırlığını, doğru söylerliğini belirttiği için takdire değer. Fakat aczini ve pek ağır bir vazife yüklendiğini itiraf eden bir kimsenin, tecrübeli ve yeterli olanları kullanmak ve onlardan yararlanmak gerekir-

---

237) A.F.Türkgeldi, s.274, 275, 276; A.F.Türkgeldi'nin, üstü kapalı ve dikkatli bir dil ile Vahidettin'i nasıl eleştirdiğini, hatta aşağıladığını dikkatinize sunarım.

238) Osm.T.Kronolojisi, C.4, s. 441 ve 444'ten aktarılmıştır.

ken, Ferit Paşa gibi hükümet yönetiminde aczi ve devlet işlerinde tecrübesizliği bilinen ve halkın güveninden yoksun olan bir adamı, öyle tehlikeli bir zamanda, ardarda sadrazamlık makamına getirip türlü zararlara sebep olması, sözüyle özünün birbirine uygun olmadığını göstermiştir. Allah'tan korkan, Allah'ın yasakladığı şeyleri, özellikle emaneti, yani millet işlerini, ehil olmayanlara vermekten sakınır."[239]

□ Dr.Rıza Nur:

"Yeryüzünden nice milletler gelmiş geçmişler, azametli saltanatlar kurmuşlar, sonra da batmışlardır; fakat batarken hepsinin padişahları başlarında bulunmuş, düşmanlarıyla dövüşmüşlerdir. Halbuki bizim yıkım ve istiklal davamızda padişahımız, vatan düşmanlarıyla birleşmiş, millet aleyhinde hareket etmiştir." (Türk Tarihi, 1.C., s.198)

□ Hüseyin Kazım Kadri:

"Benim anladığıma göre, Vahideddin medeni cesaretten yoksun, müteredditt (kararsız) bir adamdı. Ferit Paşa adeta bu adamı büyülemişti. Her şeyi onun gözüyle görür ve onun kafasıyla düşünürdü." (s.201)

□ Damadı İsmail Hakkı Okday:

"Kayınpederim hem zeki, hem müteredditt (kararsız) ve vesveseli (kuşkucu) bir hükümdardı."[240]

□ Şehzade Abdülhalim Efendi:

"Bu hanedan bitmiştir. Bizden millete hiç bir hayır beklenemez artık. Bizi bir tarafa atarak, millet kendini kurtarmalıdır!"[241]

□ Son Halife Abdülmecit Efendi:

"O hain, yalnız vatanımıza hıyanet etmedi, hanedanımızın şerefiyle de oynadı. Artık vatandan da, hanedanımız sicilinden de kovulan bu adamdan bahsetmiyelim." (Aktaran N.F.Kısakürek, s.209)[242]

11. Ölümü

"1926 yılı 15/16 Mayıs gecesi kalp rahatsızlığından vefat etmiştir.[243] Ailesinin isteği üzerine otopsi yapıldıktan sonra cenazesi Şam'a nakledilmek için tahnit edilmişse de 120 bin lira borcu olduğu için İtalyan alacaklıları tara-

239) Son Sadrazamlar, 4.C., s.2096 vd. Metin sadeleştirilmişitir.
240) İ.H.Okday, s. 380.
241) Yakın Tarihimiz, 3.C., s.316.
242) Vahidettin hakkında, belgelere ve olgulara dayalı genel bir analiz: S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s. 591-600.
243) N.F.Kısakürek diyor ki: "Vahidettin'in Başyaveri Avni Paşaya göre Padişah, parasının tam bittiği anda bu ölümü kendisi hazırlamıştır, yani intihar etmiş... Onun intihar kastı güttüğüne ihtimal verilemez. Çünkü derin ve şiddetli bir mümindir." (Vahidüddin, s. 225)

fından tabutuna varıncaya kadar haciz koydurulmuş, sırf bu yüzden cenaze bir ay evinde kalmış (?) ve nihayet kızı Sabiha Sultan para tedarik edip haczi kaldırtarak Şam'a naklettirip Sultan Selim Camiinin bahçesine defnettirilmiştir."[244]

12. Birinci Bölümün sonu

Bu bölümde yer alan bilgilere, belgelere ve tanık ifadelerine dayanarak, Vahidettin hakkında şu hükmü vermek, haksızlık olmaz sanıyorum: Kusurları meziyetlerini aşan bir insan, dönemin gerektirdiği niteliklere sahip olmayan, sıradan ve zayıf bir hükümdar.

Peki, hain miydi?

Buna, Üçüncü Bölümde, Kurtuluş Savaşı sırasındaki tutumunu ve bunu belirten belgeleri de gördükten sonra, siz karar vereceksiniz.

244) Osm.T.Kronolojisi, 4.C., s.444.

İKİNCİ BÖLÜM
MUSTAFA KEMAL

1. M.Kemal aleyhindeki çeşitli iddialara giriş

Bazıları M.Kemal'e karşı. Olabilir. Herkes M.Kemal'den yana olacak değil ya.

Ama bir kısmı, yalnız Milli Mücadele ve sonraki dönemdeki bazı düşünce ve uygulamalarını eleştirmekle yetinmiyor, M.Kemal'i, annesinden başlayarak[1] bütünüyle karalamaya, onunla ilgili her olayı, bu arada Milli Mücadele'yi de küçültmeye çabalıyorlar.

En çalışkanları, sağda Kadir Mısıroğlu, solda Yalçın Küçük.

Ayrıca bir bölümü, tarihin M.Kemal'e göre değiştirildiğini de ileri sürüyor. Mesela Y.Küçük diyor ki: "Geçmişinde başarıdan çok başarısızlık olan bir kimse, ihtilal lideri olursa ve iktidarda kalırsa, tarihi, geçmişini güzelleştirebilecek biçimde yazmak ve yazdırmak durumundadır." (T.Ü. Tezler 5, s.255)

M.Kemal'in şişirme bir geçmişe ihtiyacı olduğunu hiç sanmıyorum. Zaten zaferle sonuçlanan Milli Mücadele'nin siyasi ve askeri lideriydi. Bu tarihi rol onu, sonraki döneme de lider olarak taşımaya yetecek önem ve ağırlıktadır.

İleri sürülen bütün iddiaları, tarih sırasına göre aktaracağım. Y.Küçük'ün, 'sonradan eklendiğini ya da güzelleştirildiğini' iddia ettiği üç konu var: Vatan ve Hürriyet Partisi, Hareket Ordusu ve Çanakkale. (T.Ü. Tezler 5, s.255) İlkinden başlayalım.

---

1) Osmanlı hanedanından, izin vermediği için adını açıklayamadığım bir sultanın, bu konudaki görüşünü, Dr.Rıza Nur Dosyası adlı kitabımdan aktarıyorum:
"Bu iddiada bulunanlar, bir devri ve son üç Padişahı da küçülttüklerinin farkında değiller. M.Kemal Paşa, Sultan Abdülhamit devrinde askeri okula girmiş, resmi adı Mekteb-i Fünun-u Harbiye-yi Şahane olan Harbiye'ye, daha sonra da erkan-ı harp (kurmaylık) sınıflarına devam etmiş, Sultan Reşat zamanında paşalığa terfi etmiş, Sultan Vahidettin de kendisini fahri yaverliğine seçmiştir. O devirlerin şartlarını bilen, biraz tarih bilgisi olan bir kimse, M.Kemal Paşanın rahmetli annesi konusundaki bu çirkin iddianın, kasıtlı bir iftira olduğunu anlar." (s.160)

2. Vatan ve Hürriyet Partisi (1905-1906)

□ Y.Küçük diyor ki:

"M.Kemal için 'Vatan ve Hürriyet partisi kurmuş' deniliyor. Ben bar bar bağırıyorum, 'ne zaman kurmuş' diye."[2] [..] "1919 yazına kadar Kemal'in yaşamında hiç politika bulunmuyor. Vatan ve Hürriyet partisinin tümüyle bir hayal olması ihtimali çok yüksek görünüyor; **ilk kez 1937 yılında** ortaya atılıyor. Ortaya atan Kemal Paşadır, yazan Afet (İnan),[3] tanıklık eden de o sırada Kemal'in milletvekili yaptığı iki kişidir.[4] Bir tarih dergisinde bunların yayımlanması utanç kaynağı olmalıdır. Yönetimini sağlama almış bir lider, otuz yıl sonra, kendisinin geçmişe dönük hayal ettiği bir proje ile ilgili iki *[yalancı]* tanık bulmakta güçlük çekmeyebilir." (T.Ü.Tezler 5, s.47)

Y.Küçük yanılıyor.

1. Önce, Vatan ve Hürriyet, bir parti değil, gizli bir 'cemiyet'tir; kaynaklarda 'örgüt', 'komite' diye de niteleniyor.

2. Konu ilk defa 1937'de ortaya atılmış da değildir. M.Kemal, çok önce, daha 1922'de Ahmet Emin Yalman'a bu konuyu anlatmış ve açıklaması **10 Ocak 1922** günlü ve 1468 sayılı Vakit gazetesinde yayımlanmıştır.[5]

3. Ciddi kaynaklarda bu konu ayrıntılı olarak incelendiği için ben sadece Hollandalı araştırmacı Eric Jan Zürcher'in Milli Mücadelede İttihatçılık adlı kitabından bir parçayı olduğu gibi aktarıp bu konuyu kapatacağım:

"M.Kemal'in, Suriye'de gizli bir örgütün (Vatan ve Hürriyet Cemiyeti)[6] üyesi olduğunu ve bu örgütün Selanik'te bir şubesini kurduğunu doğrulayan iki bağımsız kaynak var: İlk kaynak, M.Kemal'in **ünlü olmasından çok önce, 1913**'te Alman generali İmmhof tarafından yazılmış bir makaledir... İkinci kaynak, **1912**'de Selanik'te basılmış, Faik Reşit Unat'ın bulduğu bir ders kitabıdır." (s.71)[7]

---

2) 3 Aralık 1986 günlü Yeni Nesil gazetesinde yayımlanan açıklaması. (Aktaran GRYT Ans.1.C., s.121)

3) Belleten, C.1., sayı 2, s.290-309; 1937; Afet İnan'ın bu yazıyla bağlantılı bir yazısı daha var ki Y.Küçük onu bildirmiyor: Mukaddes Tabanca, C.1., sayı 3-4, s.605-610, Belleten, 1937.

4) Müfit Özdeş, Mustafa Cantekin.

5) Mülakatın tam metni, A.E.Yalman'ın Gördüklerim ve Geçirdiklerim adlı kitabının 2'nci cildinin 253- 266. sayfalarında, cemiyetle ilgili açıklama ise 257. ve 258. sayfalarında bulunmaktadır.
Ayrıca Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nden bir kurulun yazdığı, 1931'de yayımlanmış 'Tarih III' adlı kitabın 141. sayfasında da bu konuya yer verilmiştir. (Maarif Vekaleti Y., Ankara)

6) Cemiyet önce Vatan adıyla kurulmuş, sonra Vatan ve Hürriyet adını almış. (Doç.Dr. Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, s.65 vd.)

7) Bu konuda ayrıca: H.Sami Kızıldoğan, Vatan ve Hürriyet, Belleten, sayı 3/4,1937; F.R.Unat, Atatürk'ün 2.Meşrutiyet İnkılabının Hazırlanması Rolüne Ait Bir Belge, Belleten, sayı 102/ 1962; A.F.Cebesoy, Sınıf Arkadaşım Atatürk, s.90 vd.; Uluğ İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı, s.9 vd.; Fahri Belen, Atatürk'ün Askeri Kişiliği, s.52; Dr.Fethi Tevetoğlu, Atatürk-İttihat ve Terakki, s.614, AAMD, sayı 15/ Temmuz 1989.

Y.Küçük'ün doğru olmadığını iddia ettiği birinci yurttaşlık bilgisi buydu. Demek ki doğruymuş!

3. Hareket Ordusu (1909)

Bu tek konuda Y.Küçük şu dört iddiada bulunuyor. Hepsini görelim:

3/1. M.Kemal Hareket Ordusu ile İstanbul'a gelmemiştir.

Bu iddiasını, M.Kemal hakkındaki tezlerine[8] ve M.Kemal'in **1919**'da C.Abbas'a yazdırdığı ve Tasvir-i Efkâr gazetesinde yayımlanan hayat hikâyesine dayandırıyor[9] ve şunları yazıyor:

"[Hayat hikâyesinde] M.Kemal Hareket Ordusu ile birlikte İstanbul'a geldiği ve savaştığı iddiasında hiç bulunmuyor. Bu anlatımda İstanbul'a geldiği iddiası bile bulunmuyor (T.Ü.Tezler 5, s.36). Uğur Mumcu, M.Ali Aybar'ın anılarını Cumhuriyet gazetesinde yayımladığı sırada, Hüsnü Paşa ile M.Kemal'in birlikte bir fotoğrafını yayımlayarak, bunun Hareket Ordusu'nun girdiği İstanbul'da, Sirkeci'de çekilmiş olduğunu iddia etti. Derhal bir mektup yazarak bunun doğru olamayacağını iddia ettim; gerekçelerimden birincisi, M.Kemal'in Çatalca'ya geldiğine dair bir işaretin olmadığı noktasında toplanıyordu (s.36). Öyle anlaşılıyor ki kuvvetler "İstanbul'a hareket" ediyor ve kendisi bulunmuyor (s.53). Kemal'in Hareket Ordusu ile birlikte İstanbul'a yürüdüğü konusunda, hiçbir kayıt veya işaret yok (s.56). Bürokratik mekanizmalar içinde kalarak yükselmeyi planlayan Kemal, hem Mekadonya'daki silahlı özgürlük hareketlerinin, hem de İstanbul'a yürüyüşün dışında kalarak, düzen ile bağlarını sürdürüyor (s.62)."

Sayfalarca süren bu tür kesin ifadelerden ve yakıştırmalardan sonra birdenbire iş değişiyor; çünkü Y.Küçük, ilk kez varlığını öğrendiği bir kaynakta değişik bir bilgiye rastlamış.[10] Hayretle diyor ki:

"Bir kaynakta Çatalca'da Hareket Orduları savaş düzenini bulabildim; burada Tümen Kurmay Başkanı olarak Yüzbaşı M.Kemal var (s.247)."

---

8) Yorumu size bırakarak aktarıyorum: "M.Kemal'in 1919'a kadar devrimci mücadelenin dışında geçen bir yaşamı var (T.Ü.Tezler 5, s.37). Kendine güveni olmayan bir kişiliğe sahip görünüyor (s.41). Politikaya ve özgürlük mücadelesine uygun bir yapısı yok (s.42). İnsan topluluklarıyla ilişki kuramıyor (s.44)."

9) Hayat hikâyesinde yer alan bilgi şöyle: "31 Mart hadisesi üzerine Selanik'ten İstanbul'a hareket eden kuvvetlerin Erkan-ı Harbiye Reisliğinde (Kurmay Başkanlığında)... bulunmuştur." (T.Ü. Tezler 5, s.32)

10) Kaynak şu: Francis McCullagh, The Fall of Abdülhamit, London, 1910; kitabın Ç.Gülersoyca yapılan çevirisi, Abdülhamid'in Düşüşü adıyla 1990'da yayımladı. Y.Küçük'ün ancak 1995'de varlığını keşfettiği bu kaynağı, Sina Akşin, 1970'te yayımlanmış olan Şeriatçı Bir Ayaklanma adlı eserinde bol bol kullanmıştır.

Bunun üzerine, bir U dönüşü yapıp M.Kemal'in Çatalca'ya kadar geldiğini kabul ediyor ama daha ileri gittiğine ihtimal vermiyor:

"**Çatalca**'da kaldığı anlaşılıyor." (s.247)

Fakat işe bakın, kitabını yazadururken yeni bir kaynak daha keşfediyor: Rauf Orbay'ın kırk yıllık anıları! Rauf Orbay anılarında şöyle demektedir:

"M.Kemal Paşayı ilk defa, 1909 yılı Nisanında, İstanbul'un o zaman Makriköy denilen **Bakırköy** telgrafhanesinde görmüştüm. Erkan-ı Harbiye Kolağası (kurmay önyüzbaşı) rütbesinde idi. Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşanın emirlerini yazdırıyordu. Telgraf Müdürünün koltuğunda Mahmut Şevket Paşa oturuyordu." (s.302)[11]

Y.Küçük, bunun üzerine şöyle yazıyor:

"Bakırköy'e kadar geldiği anlaşılıyor." (s.302)[12]

Ve bu konudaki bilimsel dansına, dördüncü iddiasına kadar kısa bir ara veriyor. Dördüncü iddiası dolayısıyla bu konuya yeniden döneceğiz.

3/2. Y.Küçük, "M.Kemal Hareket Ordusu Komutanı değildir." diye yazıyor. (s.255) Zaten böyle bir iddiada bulunan yok. Kendi ileri sürüyor, kendi karşı çıkıyor.

3/3. Y.Küçük'ün bir başka iddiası da M.Kemal'in Hareket Ordusunun Kurmay Başkanı olmadığı. Diyor ki: "Hareket Ordusu eninde sonunda bir ihtilalci yürüyüşüdür; Kemal'in ise bu tür hareketlenmelerle bir ilgisi görülmüyor; daha çok bir kariyer subayı. Hareket Ordusu düzensiz, karışık ve bir anlamda gerçekten derme çatma bir kuvvet olduğu için gerçek Kurmay Başkanının olup olmadığı ve varsa kimliği üzerinde karar vermek kolay görünmüyor. Kesin olan, bunun M.Kemal olmadığıdır." (s.56)

Ve şu sonuca varıyor:

"M.Kemal Paşanın Hareket Ordusu Kurmay Başkanlığı, çok sonraki yıllarda, Kemal Paşa yeni yönetimin başı olarak durumunu sağlama alınca, Kemal Paşayı süslemek için icad edilmiş bir bilgidir." (s.247)

Ama 200 sayfa sonra, şöyle yazıyor:

"Bir kaynakta Çatalca'da Hareket Orduları savaş düzenini bulabildim; burada Tümen Kurmay Başkanı olarak Yüzbaşı M.Kemal var. [..] Redif Tümeni Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşanın Kurmay Başkanı olduğu anlaşılıyor." (s.247)

---

11) Y.Küçük, R.Orbay'ın anılarının devamını vermiyor. Oysa Orbay diyor ki: "[M.Kemal ile] Hareket Ordusu İstanbul'u işgal ile isyan bastırıldıktan sonraki günlerde, M.Şevket Paşanın karargâhında rastgeldikçe görüşürdüm." (Y.Tarih, 2.C., s.304) M.Şevket Paşanın karargâhı Harbiye Nezaretindedir... (K.Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti, s.456)

12) Sayfalar arasındaki büyük farklara bakıp da aradaki sayfaları dikkate almadığımı sanmayın sakın. Çünkü Y.Küçük daldan dala atlıyor, bir sıralama ve sınıflama yapmadan yazıyor. Böyle arabesk bir üslubu var. Vahidettinciler zaten böyle ama akademik kariyerden gelen birinden, daha sağlıklı bir yaklaşım içinde olması beklenirdi.

Kendi de daha önce, gerçeği az çok yansıtmış ama farkında bile değil; şöyle yazıyordu:

"31 Mart gerici asker başkaldırısı Selanik'te duyulunca bir kuvvet gönderilmesi düşünülmüştür; redif kuvvetleri *[11.Redif Tümeni]* komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa, bu ilk oluşturulan gücün *[1.Karma Tümen'in]* başına geçiyor. M.Kemal de bunun erkan-ı harp subayı ya da Kurmay Başkanıdır." (s.36) *[Kurmay Başkanıdır ve bu göreve 13 Ocak 1909'da atanmıştır]*[13]

Ama M.Kemal'in İstanbul'a gelmediği düşüncesine saplanıp kaldığı ve olayı pek az incelediği için gerisini bir türlü çözememiş. Oysa gerçek çok açık ve basit:

M.Şevket Paşa Selanik'ten gelip de komutayı devralıncaya kadar, Çatalca'da toplanıp Bakırköy'e ilerleyen birliklerin[14] komutanı H.Hüsnü Paşadır; M.Kemal de onun, yani Hareket Ordusu'nun Kurmay Başkanıdır.[15] Bu yüzden de, 19 Nisan 1909 günü Hareket Ordusu adına yayımlanan iki bildiri de, H.Hüsnü Paşanın imzasını taşımaktadır.[16] 3.Ordu Komutanı M.Şevket Paşa, ancak 22 Nisan 1909'da gelecek ve Hareket Ordusu'nun komutasını üstlenecektir.

Rauf Beyin anılarından, M.Kemal'in İstanbul'da, M.Şevket Paşanın karargâhında çalıştığı da anlaşılıyor.[17] Yani Bakırköy'de kalmamış, İstanbul'a da gelmiştir!

M.Kemal 20 Mayısta Selanik'e döner.[18]

Gerçek de bu, resmi tarihin yazdığı da bu.

Kurmay Başkanlığı görevinin, Y.Küçük'ün iddia ettiği gibi tanıklar hayattan ve ortadan çekilince, çok sonradan icad edilmiş olmadığını da, M.Kemal'in bütün tanıklar sağ ve ortada iken, **10 Ocak 1922** günlü Vakit gazetesinde yayımlanan

---

13) H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.34.

14) Çatalca'ya gönüllüler ve çetelerden başka, Edirne'deki 2.Ordu'dan, komutanı Şevket Turgut Paşa ve Kurmay Başkanı K.Karabekir olan ikinci bir karma tümen daha gelecektir.

15) M.Kemal şöyle anlatıyor: "Hareket Ordusu adını ben buldum. O zaman bunun manasını kimse anlamamıştı. Mesele şundan ibaretti: İstanbul'a hitaben bir beyanname yazmak lazım geldi. Sonra sefirlere (elçilere) ikinci bir beyanname yazdık. Ne imza konulması münasip olacağını düşündük. Bazı arkadaşlar 'Hürriyet Ordusu' dediler. Halbuki bütün ordu hürriyet ordusu durumundaydı. Hareket halindeki kuvvetlerin durumunu göstermek için 'Hürriyet Ordusunun Operasyon Kuvvetleri' denildi. Ben bu operasyon kelimesinin Türkçeye tercümesini düşünerek 'Hareket Ordusu' dedim. (A.E.Yalman, 2.C., s.259) M.Kemal sözünü ettiği 'bazı arkadaşların' Alb.Hasan İzzet, Yb.Salahattin, Yb.Cemal olduğu anlaşılıyor. Bak. C.Bayar, 2.C., s.625-629'daki rapor ve S.Akşin, a.g.e., s.161.

16) Bildirinin tam metni, C.Bayar, 2.C., s.583'de; Bildiri M.Kemal tarafından hazırlanmıştır; kendi el yazısıyla olan taslak, Atatürk Arşivinden Seçmeler III'de var.

17) Ama artık Kurmay Başkanı değildir; Hareket Ordusu İstanbul'a girince, Kurmay Başkanlığına Ali Rıza Paşa getirilecektir. (K.Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti, s.456)

18) U.Kocatürk, KA Günlüğü, s.10.

Konuyla ilgili bazı kitaplar: İttihat ve Terakki Katib-i Umumisi M.Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, s.67; Prof.Dr.Sina Akşin, Şeriatçı Bir Ayaklanma/ 31 Mart Olayı, s.66; Doğan Avcıoğlu, 31 Martta Yabancı Parmağı; E.J.Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık, s.98; F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.104; Y.Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 1.C., 2.kısım; Uğur Mumcu, K.Karabekir Anlatıyor, s.19,; Kazım Özalp, Atatürk'ten Anılar, s.3 vd.

açıklaması kanıtlamaktadır. M.Kemal bu açıklamasında, Y.Küçük'ün adım adım ve inleye inleye kabul etmek zorunda kaldığı gerçeği kısaca belirtmektedir: "31 Mart vakası oldu. Bu vaka üzerine Makedonya'dan giden kıtaların ve ilk devirde Edirne'den bunlara katılan kuvvetlerin Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a geldim. Başlangıçta kumandan Hüsnü Paşaydı." (A.E.Yalman, a.g.e., 2.C., s.258)

3/4. Y.Küçük'ün bu konudaki dördüncü iddiası da şu:

"Bütün tarihi kendi adına göre yazdırmasına karşın, ne Kemal Paşadan ve ne de resmi tarih yazıcılarından çıkan, Kemal'in İstanbul için savaştığına dair bir iddia da bulunmuyor." (s.56)

Kendi de bir Kurmay Başkanının elde tüfek doğrudan savaşa katılmasının söz konusu olmayacağını kabul ediyor ve "kurmay görevi karargâhta yapılır" diye yazıyor ama yine de ve ille, "kerhen[19] bulunduğu gönüllü ordu İstanbul için sokak savaşı yaparken, M.Kemal'in Çatalca'da kaldığını" ileri sürüyor. (s.247) Yoksa bütün tezleri iflas edecek!

Zehi tasavvur-u batıl, zehi hayal-i muhal![20]

Askeri Tarih ve Stratejik Etüdler Dairesi (ATASE), 1994 yılında, yani T.Ü.Tezler'in 5.cildinin yayımından bir yıl önce, Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler dizisinin üçüncüsünü yayımladı. İçinde M.Kemal Paşanın 1909 yılına ait 10 sayılı özel not defterinin hem aslı, hem yeni yazıya çevrimi var. (47-74. sayfalar)

Y.Küçük, "Çankaya arşivleri açıldığı takdirde, tarihin alt üst olacağından kuşku duymuyorum" diye yazıyordu (s.256).

M.Kemal Paşanın bu özel not defteri, resmi tarihi değil ama Y.Küçük'ün kendine göre yazmaya yeltendiği özel tarihi alt üst ediyor; çünkü M.Kemal'in Hareket Ordusu ile İstanbul'a girdiğini ve askeri düzenlemelere etkin olarak katıldığını belgeliyor. Çünkü defterde, Hareket Ordusunun İstanbul'da aldığı askeri önlemlerle ilgili birçok notlar, sayılar, adlar, bilgiler, emir taslakları bulunmaktadır.

Y.Küçük'ün doğru olmadığını kanıtladığını iddia ettiği ikinci yurttaşlık bilgisi de buydu. Ama bu konudaki iddiası da doğru çıkmadı.

Üçüncü iddiası Çanakkale'de M.Kemal'in önemli bir rolü olmadığıdır. Bu konuyu Çanakkale paragrafında ele alacağım.

4. Balkan Savaşı (1913)

Sıra K.Mısıroğlu'nda. Onun bu konudaki iddiasının kaynağı, Dr. Rıza Nur'un malum ve mahut anıları.

R.Nur'un yazdıklarını, doğruları ile birlikte veriyorum:

---

19) 'Kerhen', istemeden, zorla demektir. M.Kemal istemeden görev almışmış. Bu iddiasının bir dayanağı var mı? Var tabii, kendi kutsal saplantıları!

20) Bu ne güzel fos istek, bu ne güzel boş hayal!

"Balkan Harbinde son devrede Bulgar ordusu Tekirdağı'nda ve daha yukarılarda bulunuyordu."

(**Doğrusu**: Tekirdağ'ın yukarılarında değil, Çatalca savunma hattının karşısında)

"Tarafımızdan Gelibolu yarımadasına bir ordu gönderilmişti."

(**Doğrusu**: Kolordu).[21]

"Bunun erkan-ı harbi (kurmayı) Ali Fethi (Okyar) ile M.Kemal'di."

(**Doğrusu**: Bnb.Ali Fethi Kolordu Kurmay Başkanıdır, Bnb.M.Kemal ise Harekât Şubesi Müdürü).

"Enver'in (Enver Paşa) tertibi üzere aynı zamanda bunlar da Bulgarlara hücum edecekler, Bulgar tümenlerini mahvedeceklerdi. Tertip yapıldı. Fakat Enver'in hücumunu beklemeden, **M.Kemal Bulgarlara hücum etti** ve perişan olup kaçtı."

(**Doğrusu**: Plan Enver tarafından değil, Başkomutanlıkça hazırlanmıştır. Plan kısaca şöyle: Hurşit Paşa komutasındaki 10.Kolordu [Kurmay Başkanı Yarbay Enver], 8 Şubat günü Şarköy'e çıkarma yapacak ve Gelibolu'daki Mürettep Kolordu ile birlikte, Bolayır karşısında bulunan Bulgar tümenine taarruz edilecek. Amaç, Bulgar ordusunun geri çekilmesini sağlamak ve Edirne'yi kurtarmak. Mürettep Kolordu, kararlaştırılan günde [8 Şubat 1913], iki tümeniyle [Nizamiye Tümeni ve 27.Şam Tümeni] taarruza geçer. Fakat 10.Kolordu, çıkarma gemilerinin 4-5 saat gecikmesi yüzünden, kararlaştırılan zamanda Şarköy'e çıkarma yapamaz. Patlayan fırtına da çıkarmayı zorlaştırır. Ertesi sabaha kadar ancak bir tümenin çıkarılması tamamlanabilir. Bu arada Mürettep Kolordu, Bulgarların Marmara kıyısındaki kanadını geri atar ama sisli bir havada Bulgar mevzilerine giren 27.Şam Tümeninin Arap askerleri savaşı bırakıp çapulculuğa kalkar, Bulgar ihtiyatlarının karşı taarruzu ile dağılarak kaçmaya başlarlar. Bu düzensiz çekilme Şam Tümeninin diğer birliklerine de yayılır. 10.Kolordu da zamanında yetişip taarruza geçemeyince, Nizamiye Tümeni de geriye alınır. Başkomutan A.İzzet Paşa, 10. Kolordunun karaya çıkan tümeninin de geri çekilmesini emreder. Hareketten bir sonuç alınmaz. Olay bu.[22]

Bir kolorduyu, Harekât Şubesi Müdürünün hücum ettirdiğini ileri sürmek, Rıza Nur'a yakışır bir zırva! Bu kolordunun Komutanı, komutayı Harekât Şubesi Müdürü Bnb.M.Kemal'e bırakmış, Kurmay Başkanıyla kahvede tavla mı oynuyordu?)

---

21) Kısaca, Mürettep Kolordu diye anılıyor. Tam adı 'Bahr-i Sefit (Akdeniz) Boğazı Kuva-yı Mürettebesi; daha sonra Bolayır Kolordusu adını alacaktır. (Askeri Yönüyle Atatürk, s.19 vd.; U.İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı, s.27)

22) Bu konuda 228 sayfalık, yüzlerce belgeye dayalı, ayrıntılı bir inceleme var: Kur.Yb.Hüsnü Ersu, 1912-13 Balkan Harbinde Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebesi, 109 sayılı Askeri Mecmua'nın tarih eki, Haziran 1938.

Ayrıca, Fahri Belen, Yirminci Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.164 vd.; Mahmut Şevket Paşanın Günlük Not Defteri, Hayat dergisi, 3.sayı/1965.

"Artık Bulgarların Gelibolu yarımadasına girmesinden korkulup Enver'in kuvveti de oraya gönderildi."

(**Doğrusu**: Başkomutan, Bulgarların ilerlemesinden değil, Gelibolu'ya yapılacak bir Yunan çıkarmasından çekinmiştir.)[23]

"M.Kemal'in bu hıyaneti yapmasının sebebi, Enver'in şeref kazanmaması, bu şerefi kendisinin almasıdır. Ne fecidir. Bizde böyle hıyanetler cezasız kalır." (Rıza Nur'un anıları, 2.C., s.407)

Dr.Rıza Nur'un, başından sonuna kadar içinde yaşadığı Kurtuluş Savaşı hakkında verdiği basit bilgilerin bile ne kadar yanlış ve uydurma olduğunu, Dr.Rıza Nur Dosyası adlı kitabımda, ayrıntılı olarak açıklamıştım. Üstelik R.Nur, Balkan Savaşı'nın bu bölümü sırasında yurt dışındadır (2.C., s.407) ve ancak 5 yıl sonra, 1918'de dönecektir. Beş yıl sonra, yarım yamalak öğrenebildiği bazı olayları, ruh dengesinin iyice bozulduğu 1927'de, yani olaydan 14 yıl sonra yazarken, iyice birbirine karıştırıp çarpıtmış.

M.Kemal aleyhinde ya, K.Mısıroğlu hemen bu bilgiden (!) yararlanıp yanlışları derinleştirerek şöyle yazıyor:

"M.Kemal, Balkan Harbi gibi erken bir devrede, Şarköy çıkarması sırasında uğradığı bozgun ve sebep olduğu büyük kayıp (22.000 kişi) yüzünden Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından Sofya'ya sürgün edilmiştir." (Hilafet, s.142)[24]

Hangi yanlışı düzeltmeli?

Bir kolordunun yenilgisi, Harekât Şubesi Müdürüne yüklenilir mi? O kolordunun komutanı, kurmay başkanı, tümenlerin komutanları yok mu ? İnsan bir iddiada bulunur ama hiç olmazsa enini boyuna denk düşürür, böyle kesin konuşabilmek için de olayı biraz olsun inceler.

(1) Zayiat, K.Mısıroğlu'nun yazdığı gibi 22.000 kişi değil, 2.679 kişidir:

Şehit	:	15 subay,	867 er
Yaralı	:	41 subay,	1801 er
Kayıp	:	55 er	(Toplam: 2679)[25]

(2) Mürettep Kolordu ile 10.Kolordu yetkilileri arasında gerçekten tartışma çıkmış, olay Başkomutana, hatta Sadrazama kadar yansımış,[26] Enver ile M.Kemal'in arasındaki soğukluk daha da artmıştır ama M.Kemal, Sofya'ya sürgün

---

23) F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.164 vd.

24) A.Dilipak da diyor ki: "M.Kemal Sofya'da iken burada kendisine bir de Fransız sevgili bulmuştu. Gelişmeleri sık sık Madam Corinne'e yazıyordu." (Cumhuriyete Giden Yol, s.16) Birkaç satır aşağıda da, Madame Corinne'in İtalyan olduğunu, İstanbul'da yaşadığını yazıyor. Bu bir şey değil, Dilipak'ın asıl yanlışlarını ve emsalsiz incilerini ilerde göreceğiz.

25) Kur.Yb.Hüsnü Ersu, s.143.

26) Erik Jan Zürcher, s.108; Askeri Yönüyle Atatürk, s.20 vd.; M.Şevket Paşanın Günlük Not Defteri, Hayat dergisi, 3/1965; M.Sertoğlu, M.Kemal'den M.Şevket Paşaya [Mektup], 5.3.1986, Cumhuriyet gazetesi.

edilmez, tersine 1.Mürettep Kolordunun Kurmay Başkanlığına getirilir; 22.7.1913' ten itibaren 1.Mürettep Kolordu Komutanlığına da vekalet edecektir.[27]

(3) M.Kemal'in Sofya ataşemiliterliğine" atanması, söz konusu olaydan **altı ay sonra**, 27 Ekim 1913'tedir.[28] Enver de, bu olaydan ancak **9 ay sonra**, Ocak 1914'te Harbiye Nazırı ve paşa olacaktır; Başkomutan Vekilliği ise savaşa girdikten sonradır.[29]

Kısacası bu alternatif tarih yazarının iddiaları, iki anlamıyla da tarihe uymuyor!

Ama Mısıroğlu, bu iddialarını, Lozan adlı kitabının 1.cildinin 148-151. sayfalarında genişleterek tekrar ediyor; Kolordu Kurmay Başkanı Bnb.Ali Fethi'nin, 'başarısızlığın sebeplerini açıklayan' broşürünü de, derin askeri bilgisiyle (!), "gösterdiği sebepler askeri ve mantıki bakımdan tatminkâr (doyurucu) değildir" diye eleştiriyor ve şu cümleyi ekliyor:

"Dr.Rıza Nur, Bolayır Kolordusunun bozgununun, M.Kemal ve Fethi Beylerin, Edirne'nin geri alınması şerefini Enver Paşaya kaptırmamak gayesinden doğmuş dehşetli bir bozgun olduğunu kaydetmektedir." (s.151)

İddiasını Rıza Nur'a dayandıran bir yazarın, haklı çıkması mümkün mü? Edirne için bir yarış vardır ama o da Bolayır olayından beş buçuk ay sonra, 22 Temmuz 1913'tedir. Bu yarışın ayrıntısını, 2.Mürettep Kolordu Komutanlığı Emir Subayı İ.Hakkı Okday'ın anılarından izleyelim.[30]

"Edirne'yi Bulgarlardan geri almak gayesi ile harekete geçtik. Kolordu bu ileri harekâtında ciddi bir Bulgar mukavemeti ile karşılaşmadı. Kaçan Bulgarları kovalamaktaydık. Ara sıra, ufak tefek artçı çatışmaları oluyordu ama önemli bir savaş da vermiyorduk. Kahraman Edirne'yi Bulgar pençesinden kurtarmak, bu gazi şehri yeniden fethetmek şeref ve neşesi içinde uçuyorduk. Kolordu Edirne'ye 10 km. yaklaşmıştı ki arkamızdan tozu dumana katarak yaklaşan bir otomobil içinde bulunan Hürriyet Kahramanı Enver Bey, yanımızdan hışımla geçti ve Edirne istikametinde uzaklaştı. Bu suretle 'Edirne Fatihi' ünvanını kazanmış oldu. Halbuki Edirne'ye yaklaşıncaya kadar Bulgar kuvvetlerini kovalayan, dümdar (ardçı) savaşlarını veren bizim kolordu idi. Enver Bey o sırada başka bir kolordunun (**Doğrusu**: Sol Kanat Ordusu) Kur-

---

27) C.Erikan, Komutan Atatürk, s.108; İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.35.

28) Zürcher, M.Kemal'in ataşemiliterliği, Fethi Okyar ve Cemal'in (Büyük Cemal Paşa) ısrarıyla kabul ettiğini yazıyor. (s.113) K.Özalp "Fethi Beyin teklifiyle..." diyor (Atatürkten Anılar, s.8); F.Tevetoğlu ise, İttihat ve Terakki Kongresinde yaptığı ve dernek yöneticilerinin görüşlerine ters düşen konuşması yüzünden, Sofya Ataşemiliterliğine atanarak 'uzaklaştırıldığını' ileri sürüyor. (Atatürk ve İttihat ve Terakki, s.618, AAMD, sayı 15)

29) Fahrettin Altay, On Yıl Savaş ve Sonrası, s.81.

30) İşin komik yanı, İ.Hakkı Okday'ın anılarını K.Mısıroğlu yayımlamıştır. Ama önsözünde, "Gördüklerini bir objektif sadakatiyle tespit ve ifade etmiştir" diye övdüğü yazarın kitabını okumadığı anlaşılıyor.

may Başkanı bulunuyordu. Fakat fırsatı kaçırmak istememiş, Edirne'yi geri alma şerefini başkalarına mal etmeyi hazmedememiş, arkamızdan bir otomobile atlayıp, biz Edirne'ye on kilometre yaklaşmış olduğumuz bir sırada, bizim kolorduyu geride bırakarak, Edirne'ye giren ilk komutan sıfatıyla Edirne'nin fuzuli fatihi olmak hevesine kapılmıştı." (Yanya'dan Ankara'ya, s.190)

Kısacası Rıza Nur bir balon uçurmuş, K.Mısıroğlu da havada kapıp biraz daha şişirmişl

Çünkü amaç, M.Kemal'in asker yanını da örselemek ama bu yetmez ki. Çanakkale'deki ve Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü de küçültmek gerek.

Buna çalıştıklarını da sırasıyla göreceğiz.

5. Çanakkale Savaşı (1915)

5/1. Savaşın çok kısa bir özeti

Bu konudaki değişik iddiaları görmeden önce, Çanakkale Savaşının çok kısa bir özetini vermek istiyorum.

27. 9. 1914	Çanakkale Boğazı bütün gemilere kapatılır.
29.10.1914	Amiral Souchon kumandasındaki Osmanlı filosu Odesa ve Sivastopol'u bombardıman eder.
1.11.1914	Rus ordusu Doğu Beyazıt sınırını geçer, İngiliz birlikleri Basra körfezine çıkar.
3.11.1914	İngiliz-Fransız Birleşik Filosu, Çanakkale Boğazı giriş tahkimatını bombardıman eder.
25.11.1914	Churchill, Savaş Komitesine Çanakkale Boğazı'na taarruz edilmesini önerir.
11. 1. 1915	Amiral Carden, Deniz Bakanlığına Çanakkale'ye taarruz için hazırlanan planı sunar.
28.1. 1915	Savaş Komitesi, Çanakkale Boğazı'nın donanmayla zorlanmasına karar verir.
19.2.-17.3.1915	Birleşik Filo, Çanakkale Boğazı girişindeki ve orta kesimdeki tabyaları (korunaklı sabit bataryalar) tahribe çalışır. Bu süre içinde Boğaz'ı ve Bolayır'ı, on dördü gündüz, yirmi biri gece olmak üzere bombalayacaktır. Girişteki tabyaları susturulur. Mayın arama ve tarama etkinliği kesintisiz sürdürülür. Ruslar da İstanbul Boğazı'na çıkarma için hazırlık yaparlar. İngiliz kara birlikleri Mondros adasında toplanmaya başlar. Birleşik Filo Komutanlığına Amiral de Robeck, Kara Kuvvetleri Başkomutanlığına Orgeneral İan Hamilton atanır. Her şey umut verici görünmektedir. 18 Mart günü

Boğaz'ın donanma ile zorlanmasına karar verilir. Ama Nusret mayın gemisi, 17/18 Mart gecesi, Karanlık Liman ile Morto Limanı önüne, gizlice 30 kadar mayın bırakacak ve düşman karakol gemilerine ve mayın tarayıcılara görünmeden geri dönecektir.

18 Mart 1915 (Deniz savaşı) Sabah, savaş planına göre üç sıra olarak dizilmiş gemiler (15 İngiliz, 4 Fransız zırhlısı, 3 kruvazör, birçok yardımcı savaş gemisi, torpidobot ve mayın arama-tarama gemisi) Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp Marmara'ya geçmek üzere ilerlemeye başlarlar. Yedi saat sonra Birleşik Filo geri çekilir; çünkü Boğaz'ın mayınlardan temizlenmiş olduğunu sanan 16 savaş gemisinden 3'ü, Nusret'in bıraktığı mayınlara çarparak batmış, 3'ü topçu ateşi ve mayın dolayısıyla ağır yara almış, 3 torpidobot da sulara gömülmüş, kuvvetinin üçte birini yitirmiştir. Tarafların insan kayıpları: Türk tarafı 97 şehit ve yaralı, İngiliz ve Fransızlar 800 ölü.[31]

24 Mart 1915 Çanakkale'nin savunulması için 5.Türk Ordusu kurulur ve Mareşal Liman von Sanders, 5.Ordu Komutanlığına atanır.

27 Mart 1915 İngiliz Savaş Komitesi, Çanakkale'nin aşılması için deniz ve kara kuvvetlerinin birlikte hareket etmelerine karar verir.

28.3-24.4.1915 Çanakkale'ye asker çıkarmak için hazırlık.

25 Nisan 1915 Gün doğmadan, 308 savaş ve nakliye gemisi ve çıkarma aracıyla Boğaz'ın Asya yakasına ve Gelibolu'nun çeşitli kesimlerine çıkarma başlar.

Birleşik Filonun çok güçlü ateş desteği altındaki müttefik kara kuvvetleri ile Türk birlikleri arasındaki kanlı savaş 25 Nisan 1915'ten 1916 yılının başına kadar, sekiz buçuk ay sürecektir. İstanbul yolunu açamayan Müttefik kuvvetleri, **19/20 Aralık 1915**'te Arıburnu, **8/9 Ocak 1916**'da Seddülbahir kesimini boşaltarak çekilirler.

Birleşik Filo bu süre içinde de, Goliath, Triumph ve Majestic savaş gemileri ile birçok nakliye gemisi kaybedecektir.[32]

---

31) Çanakkale Cephesi, 1.Kitap, s.211; 3 Kasım 1914-18 Mart 1915 arası toplam zayiatımız ise 21 şehit ve 4 yaralı subay, 158 şehit, 197 yaralı ve 1 kayıp er. (s.276)

32) Özetin dayanakları: Çanakkale Cephesi, 1., 2. ve 3.Kitaplar; Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C.; Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 2.Kısım; İan Hamilton, Gelibolu Günlüğü; Alan Moorehead, Gallipoli/ Çanakkale Geçilmez; Tuğg. C.F. Aspinall Oglander, İngilizlerin Gelibolu Seferinin Resmi Tarihi, BTT Dergisi, sayı 13/ Mart 1986 vd.

İki yanın kayıpları (25 Nisan 1915 - 8 Ocak 1916)

Türkler'in genel kaybı (şehit, yaralı, hasta, esir vb.): **213.882.**[33]

Müttefikler'in genel kaybı: 252.000.[34]

Artık Çanakkale Savaşı hakkında bazı aydınlarımız ile Y.Küçük ve Vahidettinci yazarların neler dediklerini gözden geçirebiliriz.

5/2. Çanakkale bir zafer midir?

Aktüel dergisinin 18 Mart 1992 günlü 36. sayısında, Sefa Kaplan'ın Çanakkale Savaşını ele alan bir yazısı var; yazısının başlığı şöyle: "Çanakkale Savaşı: Zafer mi, Yas mı?"

Dergi yazarı, Çetin Altan'ın bu doğrultudaki görüşlerine yer vermiş. Aktarıyorum:

"Bizdeki optik hatalar, Çanakkale savaşlarının bir zafer olarak gösterilmesiyle başlar. Birinci Dünya Savaşında Alman Genelkurmayının kendi donanmasını riske etmeden, düşman donanmasını Çanakkale'de bizim 250 bin köylüyü öldürterek durdurması, belki Feldmareşal Liman von Sanders için o sıralarda bir zafer idi ama hiçbir Alman'ın burnunun kanamadığı bu kanlı plan bizim için tam bir Alman kazığıydı.[35] [..] Her yıl kutladığımız Çanakkale Zaferi, aslında 'Çanakkale Yası' olarak anımsandığı zaman düzelebilir oradaki optik hata. Çünkü 250 bin kişi öldükten sonra İstanbul yine işgal edildi.

---

33) Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.500 ve 4 sayılı cetvel. Şehit sayısı: 57.084; yaralı sayısı: 96.847; yaralılardan 18.746'sı hastanelerde ölmüştür. (a.g.e., s.500)

Hastanelerde ölenlerle birlikte genel şehit sayısı: 57.084+18.746= 75.830.

Genel kayıp (şehit, yaralı, kayıp, esir) sayısının yüz bin kadarının öğretmen, mülkiyeli, tıbbıyeli ve okur-yazar olduğu sanılmaktadır. (Çanakkale Cephesi, 1.Kitap, s.289, ATASE Y., Ankara, 1993)

Savaşa ikmal erleriyle birlikte toplam 350.009 kişi katılmış, yaralılardan 24 bini, tedaviden sonra yeniden cepheye dönmüştür. (Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik, s.203)

34) Alan Moorehead, s.475; Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.499.

35) Çetin Altan şöyle devam ediyor: "Biz Alman Feldmareşalinin bir anlık zaferini, başarılı bir yarbayın (yani M.Kemal'in) zaferiymiş gibi göstereceğiz derken, yine aynı yılda Alman Genelkurmayı tarafından planlanmış olan Türk-Ermeni dramlarının savunmasını üstlenmek durumunda kaldık. 1915'te bütün Osmanlı ordusunun üst birimleri Almanlara teslim edilmişti ve bütün istihbarat doğal olarak onlarda toplanıyordu. Dolayısıyla Ermenilere karşı oluşturulan Osmanlı politikasında doğrudan Almanların parmağı vardır. [..] Bin yıl birlikte, sarmaş dolaş yaşamış insanların bir anda birbirlerinin boğazına sarılması, araya Osmanlı politikacısını tanıyan yabancı bir Genelkurmay girmeden olamazdı zaten. Ve Türk-Ermeni dramlarından sorumlu olan yabancı genelkurmay, Berlin Genelkurmayı idi."

Türk-Ermeni konusu, bu çalışmanın sınırları dışında ama birkaç satır yazmadan da geçemeyeceğim. Eğer Aktüel yazarı, Ç.Altan'ın yazısını doğru özetleyip aktarmışsa ve Çetin Altan da şaka yapmıyorsa, iddia şu: 'Bin yıl birlikte, sarmaş dolaş yaşamış olan Türkler ve Ermeniler, Berlin Genelkurmayının araya girmesi sonucu, 1915 yılında, bir anda birbirlerinin boğazına sarılırlar.' →

Böyle ters sonuçlu zafer nerede görülmüştür? **Adına Çanakkale Zaferi dediğimiz şey, zafer filan değildir.**"[36]

Türk-Alman anlaşmasından sonra, bir an önce savaşa girelim diye Almanların bizi nasıl zorladıklarını, o tarihte Genelkurmay İstihbarat Şubesi Müdürü olan Kazım Karabekir, iki kitabında anlatır.[37] Yüzbaşı Selahattin'in, Rauf Orbay'ın, M.Kemal'in anılarında, Hikmet Bayur'un bu olayları yabancı belgelerle destekleyen kitabında, Prof.Dr. Jehuda L.Wallach'ın[38] ve Peter Hopkirk'in[39] eserlerinde, Almanların bize attıkları kazıklarla ilgili birçok örnek yer almaktadır. Almanların, kendi üzerlerindeki baskıyı azaltmak için bizi doğuda Rusya'ya saldırmaya ve güneyde de İngilizlere karşı Kanal hareketine özendirdiklerini artık her ilgili biliyor.

Ama "Alman Genelkurmayının kendi donanmasını riske etmeden, düşman

---

Allah Allah! Biz de saf saf, Ermeni sorununun 19. yüzyılda ortaya çıktığını, İngiliz ve Rus etkisi ile geliştiğini, birçok milletlerarası evrelerden geçtiğini, Ermenilerin 1880'de isyan hazırlıklarına koyulduklarını, bu amaçla çeşitli demek ve terör örgütleri kurduklarını, 20 Haziran 1890'da Erzurum'da ilk ayaklanmayı başlattıklarını, bunu mesela Kumkapı (1890), Yozgat (1893), 1. Sason (1893), Bab-ı Âli (1895), Merzifon (1895), Amasya (1895), Trabzon (1895), Diyarbakır (1895), Zeytun (1896), Van (1896), Osmanlı Bankası (1896), 2.Sason (1897), Yıldız suikastı (1905), Adana (1909) gibi birçok kanlı ve üzücü olayın izlediğini sanıyorduk. Meğerse hiçbiri olmamış. Binlerce araştırmacı hayal görmüş, her şey 1915'te ve bir anda başlamış.

Aktüel yazarı diyor ki: "Çetin Altan'ın söyledikleri, tarihi belgeler ışığında yapılan ve farklı bir perspektif içeren bir analiz."

Aktüel yazarı, şu tarihi belgeleri açıklasa da optik yanlışlıklarımızı düzeltsek.

Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra, Ermenilerin Ruslara casusluk yapmaları, yer yer ayaklanma hazırlığı içinde olmaları, bazı yerlerde ayaklanmaları (Zeytun, Van, Muş, Bitlis, Elazığ vb), Doğu Cephesindeki ordularımızı takviye için yola çıkarılan perakende birlikleri vurmaları, askerden kaçmaları, askerleri kaçmaya teşvik etmeleri gibi olaylar üzerine 14 Mayıs 1915'te, 'gerekenlerin başka yere nakil ve iskan ettirilmeleri' hakkındaki 3 maddelik kanun kabul edilmiştir.

(Kanun metni için: S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 1.C., s.122; Konuyla ilgili birkaç kitap: Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi; Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası; Kazım Karabekir, Ermeni Dosyası; Bilal Ş.Şimşir, Osmanlı Ermenileri; Mim Kemal Öke, Ermeni Sorunu; Belgelerle Ermeni Sorunu, ATASE Y., Ankara, 1992)

36) Çetin Altan, bu görüşleri 8 Temmuz 1996 günlü Yeni Yüzyıl'da, Neşe Düzel'le yaptığı konuşmada da tekrar ediyor: "Çanakkale Savaşı'nı, 250 gün içinde 250 bin kişi öldürmeyi de müthiş bir başarıymış gibi gösterirsiniz. Çanakkale Savaşı'nın aslında bir yas günü olması gerekir... Niye Alman donanması, İngiliz armadasını Akdeniz'de karşılamadı da, bizim köylülerimizi kalkan olarak kullandı ki? Kendi armadasını riske etmedi. Bunları hiç kimse kurcalamaz."

Onca doğru sözün arasında, bu yanlışların işi ne?

Nilgün Cerrahoğlu ile yaptığı sohbette de aynı görüşü savunuyor: "250 günde 250 bin kişi öldürülür mü? Bu oldu Çanakkale'de. Yas günü olması lazım... " (Milliyet, 28 Temmuz 1996)

37) Birinci Cihan Harbine Neden Girdik; Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik?

38) İlhan Selçuk, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 1.C., s.382 vd.; Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz, 1. sayı, s.20 vd.; F.R.Atay, Atatürk'ün Bana Anlattıkları, s.16 vd.; H.Bayur, Türk İnkılap Tarihi, 3.C., 4.Ks., s.201 vd.; Prof. Dr.J.L.Wallach, Bir Askeri Yardımın Anatomisi (1835-1919), mesela s.136.

39) İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun.

donanmasını Çanakkale'de bizim 250 bin köylüyü öldürterek durdurması..." cümlesinin anlamı ne? Daha doğrusu bir anlamı var mı?

a. Çanakkale Boğazı'nın Alman Donanmasıyla savunulması söz konusu bile olmamıştır, çünkü az sonra açıklanacağı gibi, bu hem imkânsız, hem gereksizdi.[40]

Savaş patlamadan kısa bir süre önce, Almanların Akdeniz'de, 'Akdeniz Tümeni' adı altında sadece iki savaş gemisi vardır: Göben ve Breslau.[41] İngiltere'ye sipariş ettiğimiz ve parasını peşin ödediğimiz iki savaş gemisini İngiliz hükümetinin teslim etmeyeceği anlaşılınca (2.8.1914),[42] Osmanlı hükümetinin isteği üzerine Almanya, o sırada Adriyatik'te bulunan bu iki gemiye, İstanbul'a hareket etmeleri emrini verir (3/4 Ağustos 1914). Gemiler 10 Ağustos 1914 günü Çanakkale Boğazını geçerek Marmara'ya girer. Biri Yavuz Sultan Selim, öteki Midilli adını alarak Osmanlı Donanmasına katılırlar.

Almanya'nın, kendi ülkesini korumayı bir yana bırakıp da bütün donanmasını Osmanlıların yardımına yollamasını istemek, platonik bir yaklaşımdır. Ama donanmasının bir bölümünü daha Çanakkale'ye yollayamaz mıydı?

Alman savaş gemilerinin bunu gerçekleştirebilmeleri için önce tehlikeli Manş ya da Kuzey Denizinden, sonra da İngilizlerin elindeki müstahkem Cebelitarık Boğazından geçmeleri ve Akdeniz'de, İngiliz Akdeniz Filosu ile Fransız deniz kuvvetlerini yenmeleri gerekirdi. Bu da mümkün değildi. Zira İngiliz Donanması bile tek başına Alman Donanmasından çok daha güçlüydü.[43] Bu yüzdendir ki Almanlar denizaltı savaşına önem vermişler fakat sonunda yalnız karada değil, denizde de yenilmişlerdir.[44]

b. Kaldı ki Çanakkale Boğazı gibi dar bir su geçidinde bir deniz savaşı yapılamayacağı için bir karşı-donanmaya da gerek yoktu. Deniz savaşı, İngiliz ağırlıklı Birleşik Filo ile iki kıyıdaki toplar, o topları kullanacak olanların direnci ve mayın hatları arasında geçecektir.

Bu işin bir yanı.

c. Öbür yanına gelince, Alman Donanması yardıma koşmadı diye Çanakkale'yi savunmayacak, kayıp vermemek için hemen teslim mi olacaktık?

---

40) H.Bayur, a.g.e., s.7-38.

41) Amiral Dönitz'ın Hatıraları, sunuş, s.6, Hayat Tarih Mecmuası, 1966/1.

42) 20.Yüzyıl Tarihi, Richard Humble, 1.C., s.345; B.Tuchman, Korkunç Takip, Hayat Tarih Mecmuası, 1967/10.

43) 20.Yüzyıl Tarihi, R.B.McCallum, 1.C., s.157.

44) Almanya Türkiye'ye ve Akdenize çeşitli zamanlarda, 13 denizaltı yollamıştır. Bunlardan U-21, Triumphe ve Majestic'i, U-14 ise bir İngiliz denizaltısını batırır. (Dr.İ.Görgülü, Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları, s.126, AAM dergisi, 28.sayı, Mart 1994; Çanakkalesi Cephesi, 3.Kitap, s.511) Liman Paşa anılarında şöyle diyor: "Denizaltılarımızın Çanakkale'de gösterdikleri faaliyet sonunda, İngiliz harp gemilerinin muharebe meydanından çekildikleri yolunda Alman gazetelerinde yer alan haberler tamamen yanlıştır." (Türkiye'de Beş Yıl, s.99)

d. Çanakkale Savaşı'ndaki yüksek kaybın sebebi, Liman von Sanders'in sakat savunma anlayışıdır; ayrıntısını aşağıda göreceğiz. Bazı Türk subayları, Ordu Komutanının bu sakat savunma anlayışıyla, İngiliz birliklerini Çanakkale topraklarında tutarak, Batı Cephesindeki Alman birlikleri üzerindeki baskıyı hafifletmek istemesinden kuşkulanmışlardır.[45] Gerçi Liman Paşanın bu davranışının, 'donanmanın ateş gücünden çok çekinmesi' ve 'Türk birliklerinin dayanıklılığına güvenememesinden' kaynaklandığı anlaşılacaktır ama yine de ilk 24 saat içindeki tutumu hayli düşündürücüdür. Ç.Altan, tarihin derinliklerinde kalmış olan bu durumu ele alsa, tartışmaya değer bir konu açmış olurdu.

Kısacası, ne Almanların donanmalarını riske etmeleri mümkündü, ne de Alman donanmasının Çanakkale'ye gelmesi gerekiyordu.[46]

Çanakkale'de kurulan 5.Ordu Komutanlığına Liman von Sanders'i getiren de, Alman Genelkurmayı değil, Enver Paşadır. Sanders'in Kurmay Başkanı da, Kurmay Kurulunun çoğunluğu da Türk'tü.[47] Fakat Liman Paşa, Çanakkale'de Ordu Komutanı olmadan önce, bir büyük birlik komutanı olarak, hiçbir muharebede bulunmamıştır. Türkiye'ye gelmeden önce Kassel'da bulunan 22. Süvari Tümeni'nin komutanıydı. General von Seck diyor ki: "Almanya'da kolordu komutanlığı için uygun görülmeyen biri, bütün Türk ordusunun yeniden teşkilini (kurulup düzenlenmesini) üzerine alacaktı."[48]

İşin asıl hazin, acı yanı bu.

● Düşman donanmasının Boğazı zorladığı 18 Marttaki kaybımızı daha önce vermiştim: Şehit ve yaralı olarak toplam 79, o günkü ölü ve yaralı Alman kaybı da 18'dir; toplam kayıp 97.

Bütün savaş boyunca, subay ve er, şehit olanlar 250 bin değil, 57.084'tür. Hastanede ölenleri de bu sayıya eklersek, toprağa verdiklerimizin sayısı, en fazla 75.830 ediyor.

Madem ki gerçekleri konuşacağız, şu sürüp gelen '250 bin şehit' edebiyatını da artık bir yana bırakalım.[49] 76.000 kayıp az mı?

---

45) Albay Şefik Aker, Arıburnu Savaşları ve 27.Alay, s.18.

46) Asıl tartışılacak üst sorun şu: Savaştan kaçınmak mümkün müydü? Savaş böyle mi yönetilmeliydi ya da nasıl yönetilmeliydi gibi sorunlar, ancak bu temel sorunun çözümünden sonra anlamlı bir irdeleme konusu olabilir.

47) Türkiye'de Beş Yıl, s.77.

48) Türkiye'ye tümgeneral olarak geldi (1913), rütbesi bazı politik sebeplerle, Alman İmparatoru tarafından, vaktinden önce süvari orgeneralliğine yükseltildi (1914). Türkiye'de, anlaşma gereğince bir üst rütbe ile çalıştı (müşir/mareşal). 1918'de İngilizlerce tutuklanarak Malta'ya sürgün edildi, 1919'da Almanya'ya döndü ve orgeneral olarak emekli oldu. Yani feldmareşal olmadı.

1922 yılında yayımlanan anılarına Malta'da başlamıştır. (Liman von Sanders, s.11,19; Alan Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.472; Bir Yardımın Anatomisi, s.121; bu kitabın 111-135. sayfaları Liman von Sanders'le ilgilidir ve çok ilginç ayrıntılar içermektedir)

49) Mısıroğlu, Çanakkale Savaşı'ndaki kayıplarımız için şöyle yazıyor: " 250.000 şehit ve 150.000 hastanelerde vefat etmiş yaralı.." (Lozan, 1.C., s.293)

Kültür Bakanlığı da, 18 Mart 1996 günü, Milliyet gazetesinde, Çanakkale Anıtı için sanatçılara yaptığı duyuruda, şehit sayısını 253.000 olarak verdi. Efsane gerçeği bastırıyor! →

Küçük bir kent nüfusu kadar!

● Ç.Altan diyor ki: "250 bin kişi öldükten sonra İstanbul yine işgal edildi. Böyle ters sonuçlu zafer nerede görülmüştür? Adına Çanakkale Zaferi dediğimiz şey, zafer filan değildir."

Çetin Altan yanılıyor.

Niye yanıldığını belirtmeden önce, gençler için kısa bir açıklama yapmak istiyorum. Harp ve muharebe terimlerinin ikisini de savaş kelimesi ile karşıladığımız için aralarındaki fark ortaya çıkmıyor. Bir harp, zaman ve mekân bakımından farklı, birçok değişik türdeki birçok muharebe'den oluşur. Söz gelimi Almanlar, Birinci Dünya Savaşında, Tannenberg muharebesinde Ruslara karşı, İkinci Dünya Savaşında Dunkerque muharebesinde İngiliz ve Fransızlara karşı zafer kazandılar ama sonunda iki harbi de kaybettiler. Yunanlılar da, Kütahya-Eskişehir muharebesini kazandılar ama harbi kaybedip çöktüler.

Çanakkale, Birinci Dünya Harbinde kazandığımız muharebelerden biridir ve tam bir savunma zaferidir. Tıpkı Kanije, Plevne, Verdun, Yanya, Edirne, Antep, Stalingrad gibi.

Çanakkale muharebesinden 4 yıl sonra, harbi kaybettiğimiz için Müttefiklerin İstanbul'u işgal etmeleri, Çanakkale zaferini küçültmez. Galipler, 1918'de Çanakkale ve İstanbul'u işgal ettiler ama Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması üzerine, İstanbul ve Boğazlar hakkındaki hiçbir tasarılarını gerçekleştiremeden de 'geldikleri gibi gittiler'. (Ekim 1923)

Asıl ters sonuçlu olan zafer, acaba hangisi?

5/3. TRT'nin 18 Mart 1988 günü yayımladığı Çanakkale programı

TRT'nin 18 Mart 1988 günü, Çanakkale zaferi dolayısıyla yayımladığı bir program sorun olmuştu. Programın büyükçe bir bölümü, M.Akif'in Çanakkale şiirinin görüntülenmesinden oluşuyordu. Ancak programda M.Kemal'in adının hiç geçmemesi, büyük tepkilere ve tartışmalara yol açtı. Etkisi birkaç yıl sürdü. Bu konu ile ilgili birkaç yazıdan örnekler vereceğim. Bu vesile ile bazı çevrelerin ve yazarların konuya yaklaşımını da şimdiden görmüş oluruz.

□ Gayr-i Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi:

"Program, tarih yanlışı yapmadığı için ister istemez Atatürk'ten bahsetmemişti. Çünkü 18 Mart 1915 günü noktalanan muharebelerde böyle bir isim yoktur. (1.C., s.58) Olayın tarihi gerçeklere uygun bir şekilde sahnelenmesi üzerine, yanlışı gerçek zannedenler kazan kaldırdılar. (s.60) 18 Mart'a kadar deniz muharebeleri cereyan etmiştir ve M.Kemal ismi yoktur. Daha

[Hastanede ölenlerin sayısının doğrusunu, bir daha veriyorum: 18.746, Çanakkale, 3.Kitap, s.500]

sonra cereyan eden kara muharebeleri esnasında ise, **M.Kemal sadece o harplerde bulunmuş bir yarbaydır.** (s.61)"

□ Tuncay Öztürk (programın yapımcısı):

"Program metni, M.Akif Ersoy'un Boğaz Harbi adlı şiirinden yola çıkılarak yazılmıştır. Şiirde de hiçbir isim geçmemektedir. Biz Atatürk'ü vermeyi düşündük. Ancak şiirin ve metnin içinde yama gibi kalacağını gördüğümüz için vazgeçtik."[50] (GRYT Ans., 1.C., s.61)

□ Mustafa Kaplan:

"Atatürk'e yer verilmemesi programa inandırıcılığı artırmıştır. Çünkü Çanakkale harbinin merhum Akif tarafından ebedileştirilen tabloları, 1914 kışı ile 18 Martı arasında cereyan eden deniz hücumlarına gösterilen mukavemet esnasında gerçekleşmiştir.[51] **Yanlışlarla beyin yıkamanın vakti geçmiştir**... O kısımda, rütbesi kaymakam (yarbay) olan M.Kemal Beyin bir rolü yoktu." (Aktaran, GRYT Ans., 1.C., s.63, 71)

□ Yeni Nesil gazetesi:

"Aslında Çanakkale zaferi kutlanırken birinin isminden mutlaka bahsedilecekse, o da Sultan V.Mehmet Reşat'tır. Çünkü ülkeyi o idare etmektedir.[52] Çanakkale zaferi onun idaresi altında kazanılmıştır. Askeri bakımdan da Padişah adına Başkumandanlığa vekâlet eden Enver Paşa birinci sırada yer alır. Zaferin nüvesini (çekirdeğini) teşkil eden deniz savaşları yapılırken, M.Kemal harbin bilfiil içinde değildir. [..] **İstibdatla tarihe yön verip** suni olarak şekillendirmenin bir çare olmadığını, son hadise ortaya koymuştur." (Yeni Nesil, 21 Mart 1988, Tahlil adlı imzasız köşe yazısından aktaran, GRYT Ans., 1.C., s.65)

□ Aktüel yazarı Sefa Kaplan:

"Belki şaşıracaksınız ama M.Kemal Paşa, 18 Marttaki savaşta kendisinin pek fazla rolü olmadığını yine kendisi söylüyor.[53] Ruşen Eşref'e şunları söy-

---

50) Programda yalnız şiir değil, şiir dışı bölümler ve bu bölümleri destekleyen görüntüler de vardır. (Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun 5.4.1988 gün ve RTYK-01.88/0232 sayılı yazısına bağlı rapor.)

51) M.Kaplan, M.Akif'in şiirini ya okumamış, ya okumuş anlamamış, ya da gerçeği bile bile çarpıtıyor. Şiirde geçen "en kesif ordular", "tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya", "ufacık bir karaya ne hayasızca tahaşşüd (yığılma)", "Avustralya ile beraber Kanada", "Hindu", "lağım", "tüfek" gibi sözler, deniz savaşlarıyla mı ilgili? O şiir de, tıpkı Çanakkale Günü gibi bütün savaşları kucaklamaktadır.

52) Sultan Reşat'ın, meşrutiyet döneminde, ülkeyi yönettiğini ileri sürmek için yalnız tarih, hukuk ve siyasetten haberli olmamak yetmez, Sultan Reşat hakkında da tam bir bilgisizlik içinde yüzmek şarttır.

53) M.Kemal'in açıklamasına, asıl Sefa Kaplan şaşırmış görünüyor! Belli ki bu konuda pek hazırlıksız. Gül Dirican da, A.A.Pallis'in Yunanlıların Anadolu Macerası kitabını okuyunca şaşırmış ve kitabı tanıtmak için yazdığı yazıya, şöyle bir başlık atmış: "Bize Hiç de Böyle Anlatmamışlardı": (22.6.1995, Milliyet) →

lüyor M.Kemal: 'Bu tamamiyle bir deniz harekâtıdır. Kıyı savunması Cevat Paşa Hazretlerinin emri altında bulunuyordu.' " (36. sayı, 12-18 Mart 1992)

□ Y.Küçük:

"Türkiye'de her yılın Mart ayının on sekizinde top atışlarıyla kutlanan zafer bu kısa süreli deniz savaşıdır... Emperyalist donanmanın 18 Mart 1915 tarihinde durdurulmasında Kemal'in hiçbir rolü bulunmuyor..." (T.Ü. Tezler 5, s.64, 66)

Yazarlar, M.Kemal'den söz edilmediği için programı kınayanları, böyle eleştiriyor ve M.Kemal'in o günkü deniz savaşına katılmadığını da, vurgulaya vurgulaya belirtiyorlar.

Oysa katıldığını iddia eden hiç kimse yok![54] Bunu belirtmek için zahmete girmek bile gereksiz. Bir kara birliği komutanının, deniz savaşında işi ne? Bu yazarlar, kendi ürettikleri bir hayale saldırıyorlar.

Ama bir kısmının unuttuğu, bir kısmının da ağız kalabalığına getirip unutturmaya çalıştığı, kısacası hiçbirinin üzerinde durmadığı bir husus var: **18 Mart törenlerinde yalnız 18 Mart deniz zaferi anılmaz;** çünkü Çanakkale Zaferi yalnız o günkü savaştan ibaret değil, geride 8,5 ay süren kara muharebeleri var. Asıl kaybın verildiği muharebe de bu. **18 Mart, çok uzun yıllardan beri, deniz ve kara savaşlarını birlikte anmak üzere 'Çanakkale Günü' olarak kabul edilmiştir.**

Deniz ve kara zaferleri, o gün birarada kutlanır.[55]

O yüzden de 18 Mart Çanakkale Günü, M.Kemal'den söz edilmesi çok doğaldır. Neden doğal ve doğru olduğunu yerinde göreceğiz. Doğal ve doğru olmayan, ondan söz etmemek ve söz edilmemesini savunmaktır.

Böyle ayrıntılar ve özel konular, elbette okulda anlatılmaz, ders dışı kitaplardan öğrenilir. Bu konuyla ilgili, yayımlanmış ve okunmayı bekleyen pek çok kitap var!

Üçüncü Bölüm, 7. paragrafta aynı şaşırmayı, Fatih Çekirge'de de göreceğiz.

Anlaşılan bu sevgili gençler, yazmaktan okumaya vakit bulamıyorlar.

54) M.Kemal 18 Mart ile ilgisini Ruşen Eşref'e şöyle anlatır: "Benim bu harekâtla alakam, dolayısıyladır. Yalnız, 18 Mart gününün sabahı Cevat Paşa hazretleri, Maydos'ta bulunan karargâhıma geldi. Kendisine Seddülbahir sahil mıntıkasındaki tertibatı göstermek üzere beraber Kirte'ye gittik." (M.Kemal ile Mülakat, s.15) Y.Küçük, M.Kemal'in verdiği bu kısa bilgiye bile gözü kapalı itiraz ediyor ve diyor ki: " Söylediklerinin gerçekle hiçbir ilgisini bulamıyorum. Cevat Paşanın, Gelibolu'da, Maydos yakınındaki karargâha giderek, bir ihtiyat tümenin yarbay rütbesindeki komutanını ziyaret etmesi imkân dahilinde görülmüyor; usule ve savaşın gereklerine denk düşmüyor." (T.Ü. Tezler 5, s.71) Doğrusu, sözü Cevat Paşa'ya bırakmak olacak. Cevat Paşa özetle diyor ki: "İlk gün M.Kemal'le beraberdik. O kara cihetine, ben deniz cihetine bağlı idik. Seddülbahir'e gittik... Düşman donanmasının ilerlemekte olduğunu görünce, geriye dönüp Alçıtepe yolunu tuttuk. O esnada ilk düşman mermisi başımızın üstünden geçerek Alçıtepe'ye düştü. İşte, 18 Mart sabahı böyle başlamıştı." (Yakın Tarihimiz,1.C., s.77)

55) Bu gelenek ilk defa bu yıl (1996) değişti. Ayrıca Anafartalar Günü de kutlandı. Ama yanlış tarihte.

Hayret!

5/4. M.Kemal'in Çanakkale Savaşı'ndaki rolü konusunda farklı yaklaşımlar

● En uçta, hiçbir komutanın rolü olduğunu kabul etmeyenler bulunuyor.

□ Bunların en kıdemlisi, işbirlikçi ve Milli Mücadele düşmanı, gazeteci Ali Kemal:

"...Çanakkale müdafaasının en birinci kahramanı, ne Liman Paşa, ne bilmem ne paşa idi... Ateşe bile atılmaktan korkmayan **Türk askeri idi**." (Aktaran Ş.Kutlu, Ali Kemal, s.74, HTM, sayı 12/Ocak 1971)

□ İ.Hami Danişment:

"Türk tarihinin en muhteşem destanlarından olan Çanakkale menkıbesinin bütün şan ve şerefi, Mehmetçik denilen eşsiz Türk neferine aittir. İstanbul'u kurtaran, onun cehennemle boğuşup muzaffer çıkan imanı ile milli kudretidir... **Çanakkale yalnız Mehmetçiğin şaheseridir**." (Osm. T. Kronolojisi, 4.C., s.429 vd.)

□ K.Mısıroğlu:

"Çanakkale muharebeleri **Mehmetçik için büyük bir şeref** olduğu halde, orada kumandanlık etmiş subaylar için hiç de yüz ağartıcı değildir. Bunun uzun ve teferruatlı sebepleri üzerinde durmuyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki; Çanakkale sırtlarına dört yüz bin *(Sayı daha da arttı!)* vatan evladını gömen bir subay kadrosunun muvaffakiyetinden elbette bahsedilemez. Muharebede zayiatın (kayıpların) bir numaralı etkeni, muhakkak ki kötü sevk ve idaredir. Buna göre, oradaki kumandanlardan herhangi birisine 'kahramanlık' veya 'kurtarıcılık' sıfatları elbetteki izafe edilemez. Edilirse, mutlak yalan ve sahtekârlıktan başka bir şey olmaz. Bu kumandan M.Kemal Paşa olsa bile!" (Lozan, 1.C., s.156)

□ Y.Küçük:

"Gelibolu, kahraman komutanı imkânsız bir mücadele alanıdır. Gelibolu'da ancak inatçı kütleler savaşabiliyor; her iki tarafta da kütlelerin inatçılığı ve kahramanlığı söz konusu olabiliyor... Gelibolu, topoğrafyası gereği (!) kahramanı olmayan bir direniştir... **Kahramanlar**, sadece iki taraftan savaşa katılan **sıradan askerlerdir**." (T.Ü. Tezler 5, s.67, 255) Ve sözünü şöyle bağlıyor: "Gelibolu savaşını bir yarbayın *[yani M.Kemal'in]* hanesine yazmak, tarihin tam bir falsifikasyonu (çarpıtılması) ve aklın tümden bozulması demek oluyor. (s.83) M.Kemal, [1919 tarihli hayat hikâyesinde][56] Gelibolu'da

---

56) Y.Küçük'ün, bu hayat hikâyesini, Milliyet gazetesine ek olarak yayımlanan İstiklal Savaşı Gazetesi'nde (1969-70) gördüğünü yazıyor. Oysa tam ve doğru metni, Nutuk'un 3. cildinde var: 144 no.lu belge. Demek ki Y.Küçük ilk kez 1927'de eski yazıyla, 1934'te yeni yazıyla basılan, o günden bu yana da defalarca basılmış olan Nutuk'u bile okuyup incelememiş. Ama M.Kemal ve Kurtuluş Savaşı hakkında, ciddi bir inceleme yapmışcasına fikir yürütüyor! →

görev yaptığını belirtiyor ve hiçbir kahramanlık iddiasında bulunmuyor."[57] (s.35)

Bu yazarlara kalırsa, Çanakkale Savaşını, kahraman erlerimiz kendi başlarına kazanmışlar. Onları eğitip yetiştiren, önlerine düşüp taarruza kaldıran subayların da, bütün yönetim ve komuta kadrosunun da hiçbir etkisi, katkısı, yararı olmamış; hepsi başarısız, biri bile kahraman değil. Anlaşılan sekiz buçuk ay süren Çanakkale Savaşı, meydan kavgası gibi bir şey. Tümden sağduyuya aykırı bu ucuz iddiaların tek sebebi var:

Aman M.Kemal'e zaferden bir pay düşmesin!

Bu hırsla, iki bin şehit ve yaralı vermiş olan subayların ve komutanların hakkını yemekten bile çekinmiyorlar.

● Bir kısım yazarlara göre ise, Çanakkale'de M.Kemal'in rolü vardır ama önemli değildir, sonradan abartılmış, asıl kahramanlar unutturulmuştur:

□ Gayr-i Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi:

"Çanakkale zaferinin gerçek kahramanları, Cevat ve Selahattin Adil Paşalar unutturuldu. (1.C., s.55) M.Kemal'in tümeni **yedeğin yedeği** idi. (s.85) Padişah adına ordular Enver Paşanın emrinde savaştı. Ancak nedense zaferin ganimeti, ondan başkasına verildi. (s.101) M.Kemal **kara harplerinde geri planda** vazife yaptı. (s.121) Devletin kitaplarının yanında, TRT'nin de aynı yanlışı tekrarlaması, Yarbay M.Kemal Beyin 'Çanakkale Kahramanı' zannedilmesine sebep olmuştur... M.Kemal Paşa, Çanakkale'de göğsünü düşmana siper etmiş 1887 subaydan **sadece birisidir**... **İstiklal Harbinde bile vatanı kurtardığı söylenemez**." (1.C., s.133; 3.C., s.115-116)

□ Abdurrahman Dilipak:

"Fevzi Çakmak'la (!) Liman von Sanders arasında çıkan bir ihtilaf yüzünden M.Kemal, **harekât subayı** (!) olarak savaşa katılır." (CG Yol, s.21. Yazar iki bilgi veriyor, ikisi de yanlış. Doğrular aşağıda.)

□ Yeni Nesil:

"Kara savaşlarında M.Kemal ve onun rütbesindeki subaylara sıra gelinceye kadar, Alman General **Liman von Sanders, Esat ve Vehip Paşa** gibi askeri simalar önde gelir." (Yeni Nesil, 21 Mart 1988 günlü Tahlil adlı imzasız köşe yazısından aktaran GRYT Ans., 1.C., s.65)

M.Kemal, söz konusu hayat hikâyesini, gazeteci Velit Ebüzziya Beyin sorduğu 21 sorudan birinin cevabı olarak, yaveri Cevat Abbas'a dikte ettirmiştir. Bu kısa hayat hikâyesinde, sadece o güne kadar bulunduğu görevleri sıralamaktadır. Hizmetlerinin değerlendirilmesini ise geleceğin gerçeğe saygılı tarihçilerine bıraktığı anlaşılıyor.

57) M.Kemal hiçbir zaman 'kahramanlık iddiasında' bulunmuş, kendini övmüş değildir ki. Daima başkalarını yüceltmiştir. Bunun en iyi örneği, 30.8.1924'te Dumlupınar'da yaptığı konuşmadır; zaferin bütün şerefini, arkadaşlarına ve ordunun subay ve erlerine paylaştırmıştır. Kendini, dolaylı olarak bile övdüğü bir tek konuşması yoktur!

□ Bünyamin Ateş:

"M.Kemal'in rütbesi **yarbaydı**. Onun üzerinde albaylar, paşalar vardı. Padişah adına Başkumandan Vekili de Enver Paşaydı. Onun ve diğer paşaların tedbir, plan, sevk ve idaresi, 250 bin şehidin (!) kanı ile Çanakkale destanı yazılmıştır. Bu gerçeklere, hatta M.Kemal'in sarih ifadesine rağmen koskoca destanın sevabını, götürüp M.Kemal'e boca etmek insafa, mantığa ve akla sığar mı?" (20 Mart 1988 günlü Yeni Nesil gazetesinden aktaran GRYT. Ans.1.C., s.62)

□ Çetin Altan:

"Çanakkale şayet zaferse, bunun başarısı, anma günlerinde adını bile anmadığımız Çanakkale Cephesi Komutanı Alman Generali Liman von Sanders'e ait olmak gerekir. Çünkü harekâtın tüm planlarını o hazırlamıştır ve zaferler de, yenilgiler de komutanların adıyla kaydedilir tarihe. Haydi Liman'ı geçelim, Esat, Vehip, Cevat Paşalar var komutan olarak. Çanakkale'yi tümüyle M.Kemal'e mal etmek olacak iş mi yani? M.Kemal'in de uzunca bir süre, pek böyle bir iddiası yoktur aslında. Resmi tarih yazımı, sonradan kendine göre biçimlendirmiştir Çanakkale Savaşlarını." (Aktüel, 36.sayı, 12-18 Mart 1992)

□ Ahmet Altan:

"M.Kemal, Çanakkale'de, yarbay rütbesi ile ve komuta kedemesinde 17. sırada (?) olmasına rağmen, resmi tarih onu gerçek kahraman göstermiştir."[58]

□ Yalçın Küçük:

"M.Kemal Paşanın [Çanakkale] kahramanlığı da, Kurtuluş Savaşını yönetmesi ve liderliğini perçinlemesinden sonra yaratılıyor... Çanakkale direnişinde M.Kemal'in rolü, daha sonraki zamanlarda, çok fazla abartılıyor... Kemal Bey daha çok kuzeyde, bir **ihtiyat tümeninin başında** bulunuyor. Aylar süren Gelibolu direnişini, Anafartalar'daki anlık bir çıkıya (?) bağlamak, ancak aptal tarihçilerin işi olabilir." (T.Ü. Tezler 5, s.102, 248, 255)

□ Mete Tunçay:

"Tamam, Çanakkale'de M.Kemal'in **kısmî başarısı** vardır ama **zafer M.Kemal'e ait değildir**. Ordu Osmanlı ordusu, ne var ki **zafer Almanla-**

---

58) A.Altan bu sözleri, Prof.Dr.Ergün Aybars'ın da katıldığı ve kendisinin yönettiği, Dinamit adlı Tv. programında söylemiş ve katılanların düşüncelerini sormuş. Mete Tunçay, Murat Belge ve Asaf Akat, "17. sıradaki (?) birisinin, cephenin gerçek kahramanı olamayacağını" ileri sürmüşler. İnsanlarımızı bilmedikleri konuda konuşmaya ve ahkam kesmeye zorlayan özel ve gizli bir yasa mı var?

Ergün Aybars, Churchill'in anılarında, 'siyasi yaşamını yirmi yıl ileri atan ve Savaş Bakanı Lord Kitchener'inkini yıkan kişinin, M.Kemal olduğunu' yazdığını ve R.Eşref'in 1918'de, daha Dünya Savaşı bitmeden, 'Anafartalar Kahramanı M.Kemal ile Mülakat' yaptığını söylemiş. Ama program, 12 dakikalık bu bölüm makaslanarak yayımlanmış! (Prof.Dr.E.Aybars, Milliyet, 29 Ekim 1996, 18.sayfa)

rın. Çünkü savaşta zaferleri komutana izafe etmek bir gelenektir." (Aktüel, 36. sayı, 12-18 Mart 1992)

Önce elma ile portakalı birbirinden ayıralım. Çanakkale'de iki ayrı muharebe var. İlki 18 Mart deniz muharebesi, ikincisi 25 Nisanda başlayan ve Ocak 1916'da biten kara muharebeleri. 'Çanakkale Zaferi' deyimi ikisini birden kapsıyor.

Bu ikiz zaferin ortak bir kahramanı yoktur.

En üstte bulundukları için zaferi Sultan Reşat'la Enver Paşaya yakıştıranlar da var ama zaferi, Sultan Reşat'ın hesabına yazmak gülünç olur. Enver Paşa da söz konusu olamaz. Çünkü geçerli kurala göre zafer, savaşı planlayan ve birlikleri doğrudan yöneten komutanına yazılır. Nitekim Kut-ül amare zaferi, Başkomutan Vekili Enver Paşaya değil, 6.Ordu Komutanı Halil Paşanın adına yazılmıştır.

● 18 Mart deniz savaşının önde gelen kahramanları, Müstahkem Mevki Komutanı Albay Cevat Bey (ilerde paşa, Çobanlı)[59] ile savaşı saat 14.00'e kadar yöneten Müstahkem Mevki Kurmay Başkanı Yarbay Selahattin Adil Bey,[60] son mayınları döken Nusret mayın gemisinin kaptanı Yüzbaşı Hakkı Bey ile Müstahkem Mevki Mayın Komutanı Yüzbaşı Nazmi (Akpınar) Beydir.[61] Bunlara Üsteğmen Hasan, Teğmen Mevsuf, Seyid Onbaşı vb. kahramanları da eklemek haktanırlık gereğidir.

---

59) Birçokları gibi onun da rütbesi, daha önce bir derece aşağı indirilmiş olduğu için Cevat Çobanlı, 18 Mart 1915 günü paşa değil, albaydır. (F.Altay, s.83)

60) Cevat Bey, sabah erkenden Çanakkale kasabası civarında bulunan karargâhından, Gelibolu kıyısına geçmiş ve saat 14.00'e doğru dönmüştür. S.Adil anılarında şöyle yazıyor: "[Savaş sona erince] hepimiz bu büyük günün zaferinden dolayı kumandanımızı usule göre tebrik ettik." (Hayat Mücadeleleri, s.222-228) Y.Küçük, S.Adil'i, 40. sayfada "Çanakkale'de topçu komutanı" diye tanıtmış, 68. sayfada "Boğaz'ı savunan komutanlardan" olduğunu yazmış, nihayet doğruyu keşfedip 71. sayfada 'Müstahkem Mevki Kurmay Başkanı" olduğunu açıklamış.

61) Churchill diyor ki: "1915 yılında bütün Avrupa'da, milyonlarca insanın hayatına mal olan büyük taarruzlar yapılmıştı. Fakat bunlardan hiçbiri, Nusret'in döktüğü mayınlar kadar harbin devamına ve düşmanın istikbaline müessir olacak bir başarı gösterememiştir." (Hayat Tarih, s.59, sayı 2, Mart 1972)

Bu başarıya Almanlar ortak olmaya kalkışmışlardır. Liman Paşa, "Türkiye'de mayın uzmanı olarak çalışan Üsteğmen Gehl'in Erenköy körfezine, 18 Marttan az önce yerleştirdiği mayınların da bu zaferde rolü olsa gerektir" diye yazıyor. (Türkiye'de Beş Sene, s.75)

Ama bir sonraki dipnotta sözü edilecek olan eserde, Dr.Mühlmann ise, Üsteğmen Gehl'in, '18 Marttan az önce yerleştirilmiş mayınlarla' ilgisi olmadığını, 'Boğaz ortasındaki mayın hatlarının düzenlenmesinde çalıştığını, Nusret gemisinin bahriye mühendisi Reyder'in komutası altında olduğunu' yazıyor.

Dr.İsmet Görgülü, Nusret gemisinin günlüğünde, süvari olarak Yüzbaşı Reyder'in değil, Yüzbaşı Hakkı'nın adının yazılı olduğunu açıklıyor ve diyor ki: "Bir bahriye mühendisinin bir gemiye komutan olması çok uzak bir ihtimaldir. Ayrıca bu isim diğer kaynaklarda hiç yer almadığı gibi Almanlar tarafından hazırlanan,1756'dan 1939'a kadar Türkiye'de vazife alan Alman subayları açıklayan Duetsche Offiziere in der Türkei isimli kitapta da bu isim ve hatta benzeri dahi yer almamaktadır." (Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları, s.118, AAMD, sayı 28/ Mart 1994)

Müstahkem Mevki Kurmay Başkanı Yb.S.Adil de, kaptanın Yüzbaşı Hakkı, mayınları hazırlayıp atanların da Yüzbaşı Hafız Nazmi ve arkadaşları olduğunu, ancak bu son mayınları dökme teklifinin, "sevimli, uysal bir ihtiyar olan" Alman Amiral Marten Paşadan geldiğini açıklamaktadır. (Hayat Mücadeleleri, s.221) Almanların olayla ilgisi, bu kadar.

25 Nisan 1915 - 9 Ocak 1916 arasındaki kara muharebeleri sırasında ordu Komutanı olan Liman Paşanın durumunu tartışmadan önce, hemen bir konuyu netleştirmek gerekiyor.

□ Mete Tunçay, "Ordu, Osmanlı ordusu; ne var ki zafer Almanların. Çünkü savaşta zaferleri komutana izafe etmek bir gelenektir" diyor ve Liman Paşa Alman diye, Çanakkale zaferini Almanlara armağan ediyor.

Mete Tunçay gibi bir eleştirel tarihçinin bu yaklaşımına hayret ettim.

Bir zaferi, komutanın milletine mal etmek de mi gelenek ? Ne zamandan beri? Liman Paşa, Suriye yenilgisi sırasında da Yıldırım Orduları Grubunun Komutanıydı; Suriye yenilgisini de Alman yenilgisi olarak mı kabul edip değerlendireceğiz? Yoksa zaferi, komutanın mensup olduğu millete, yenilgiyi ise orduyu oluşturan millete yazmak gibi benim cahili olduğum bir gelenek mi var? Ya da bu gelenek, yalnız Çanakkale ve M.Kemal için mi geçerli?[62]

Çanakkale Türk kanı, inancı, kafası, emeği ve silahı ile kazanılmış, örneksiz bir savaştır.[63] Böyle bir zaferi Almanlara armağan etmek, tarihe haksızlık, gerçeğe aykırılık, orada dövüşenlere ve şehit olanlara saygısızlık olmaz mı? Almanlar bile bütününe sahip çıkmaya cesaret edememişler, kenarından kıyısından zafere ortak olmaya çalışmışlardır.

Mete Tunçay'ın dili sürçtü herhalde.

5/5. Zafer kimin?

Kara savaşının zaferi, Almanlara değil ama belki kişisel olarak Liman von Sanders'in (ya da Türklerin andığı gibi Liman Paşanın) adına yazılabilirdi.

Neden 'belki'?

Çanakkale savaşlarıyla ilgili Türk askerî kitaplarında, Liman Paşanın bir komutan olarak övülüp büyütüldüğünü hiç görmedim; tam tersine, birçok ka-

---

62) Dr.İsmet Görgülü'nün verdiği bilgiye göre, Alman Arşiv Kurulu 1927'de Genel Harp Olayları dizisini yayımlar; dizinin 16. Cildi, Dr.Carl Mühlmann'ın yazdığı 'Çanakkale Muharebesi-1915'tir. İ.Görgülü, İngilizlerin Gelibolu'dan sessizce çekilmeyi başarmaları üzerine, o noktaya kadar zaferi bir Türk-Alman ortak zaferi olarak gösteren yazarın, şöyle yazdığını aktarıyor: "İtiraf etmek gerekir ki İngilizler, Türkleri aldatmaya ve şaşırtmaya çok güzel muvaffak olmuşlardı." (Çanakkale Zaferi Üzerine Alman İddiaları, s.105)

Almanlar kâra ortak çıkıyorlar, zararı Türklerin hesabına yazıyorlar.

Ne hoş ticaret!

63) Alman katkısının derecesini Liman Paşadan dinleyelim: "5.Ordu emrine, Haziran sonuna doğru, Çanakkale muharebeleri sırasında hizmet gören tek ve biricik Alman birliği geldi. Bu birlik, bir istihkâm bölüğü idi. 200 mevcutlu bu bölük, iklimin etkisi, beslenme tarzı, ağır muharebeler ve zayiat yüzünden kısa zamanda 40'a düştü. Bunun dışında Çanakkale'ye Almanya'dan başka kuvvet gönderilmedi. [..] Çanakkale harp sahnesinde bulunun Alman er, astsubay ve subayların sayısı ise en çok 500 kişiye çıkmıştır. İlk Alman topçu cephanesi Çanakkale'ye savaş sona ermek üzereyken, Kasım 1915'te, ilk batarya 15 Kasım'da, ikinci ve son batarya ise Aralık 1915'te gelecektir." (Türkiye'de Beş Yıl, s.100,121)

Çanakkale Savaşına katılan Türklerin sayısı ise 350.000'dir.

rarı yüzünden acı bir biçimde eleştiriliyor.[64] Yöneltilen eleştiriler şöyle özetlenebilir:

Liman Paşa, yaptığı savunma planının zaafını, ardarda yaptırdığı taarruzlarda dökülen Türk kanıyla kapatmaya çalışmıştır.

Türk askerlerinin bu eleştirileri sonradan icad edilmiş değildir, savaş içinde belirtilmiştir.[65] Mesela 3.Kolordu Komutanı Esat Paşanın,[66] Kurmay Başkanı Yarbay Fahrettin'in (Altay), Yarbay S.Adil'in anılarında yer alan olaylar ve yargılar, M.Kemal'in Enver Paşaya yolladığı Liman Paşa aleyhindeki yazı,[67] bunun birçok kanıtından sadece dördüdür. Türk askerî tarihinde ve askerî inceleme kitaplarında, birçok eleştiri ve suçlama daha yer almaktadır. Sadece F.Altay'ın, S.Adil'in ve Çanakkale Savaşı'na da katılmış olan askeri tarih yazarı E.Korgeneral Fahri Belen'in[68] başlıca eleştirilerini, çok özet olarak aktarıyorum:

Müstahkem Mevki Komutanlığı, 3.Kolordu ve Tümenler, düşmanın Seddülbahir ve Kabatepe'ye çıkacağını düşünmektedirler. Ama Liman Paşa yanlış bir tahminle, düşmanın Gelibolu yarımadasının boynuna (Saros körfezinin bitimine) veya Beşige'ye (Anadolu yakasında bir kesim) çıkacağına inanır, Anafarta çıkarmasına (Ağustos 1915) kadar da bu yanlış görüşte israr eder. (S.Adil, 235, 236; F. Altay, 86; F.Belen, 261)[69]

---

64) Yahya Kemal gibi sivil bir yazar bile, 28 Mayıs 1921 günlü İleri gazetesinde, Liman Paşanın yeni yayımlanmış olan anılarını çok ağır bir dille eleştirmekte ve 'ellerini Türk kanıyla yıkadığını' yazmaktadır. (Eğil Dağlar, s.161 vd.)
Bu da gösteriyor ki Liman Paşayı eleştirmek, daha sonra ortaya çıkmış bir tutum değil!

65) 9.Tümen Komutanının yeni düzene yazılı itirazı: Çanakkale Cephesi, 1. Kitap, s.224.

66) Esat Paşanın Çanakkale Anıları, yay. haz. İhsan Ilgar, Baha Matbası, İstanbul, 1975; 307 sayfalık kitabın üçte biri, İ.Ilgar'ın açıklamaları ve yorumları ile dolu. Esat Paşanın anılarını, gerekli yazım işaretleri konulmadığı ve tutarlı bir sayfa düzeni yapılmadığı için bunlardan ayırdetmek hayli zor, çok dikkatli okumak gerekiyor. Bu anıların bir kısmı, Hayat (1959) ve Hayat Tarih (1965/3) dergilerinde de yayımlanmıştır. Esat Paşanın 6 cilt olan anılarının sadece 3. cildi, Çanakkale ile ilgilidir.

67) 3 Mayıs 1915 günlü bu çok dikkate değer yazıdan bazı parçalar: "Sanders Paşa hazretleri bizi, bizim orduları, bizim memleketi tanımadığı ve layıkıyla tetkikatta bulunacak kadar bir zamana malik olamadığından, sahilde ihraç (çıkarma) noktalarını kamilen açık bırakacak tertibat almış ve düşmanın karaya asker ihracını teshil eylemiştir (kolaylaştırmıştır). [..] Vatanımızın müdafaasında kalp ve vicdanları bizim kadar daraban etmeyeceğine (çarpmayacağına) şüphe olmayan, başta von Sanders olmak üzere bütün Almanlar... " (İ.Görgülü, Atatürk'ün Arıburnu Muharebeleri Raporu ve Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe Adlı Eserlerinde Yer Almayan Emir ve Raporlardan Bir Demet, s.93, AAM dergisi, Sayı 19, Kasım 1990)

68) 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti.

69) Liman Paşa Suriye Cephesindeyken de, İngiliz taarruzunu inatla doğu kanadından bekleyecektir. Belen özetle diyor ki: "Bu onda 'sabit fikir' haline gelmişti. 8.Ordu Komutanı Cevat Paşa (Çobanlı) cephenin kendi bölgesinden yarılacağını anlamıştı. Hindli bir asker, ayın 19'unda deniz kıyısından (Batıdan) büyük ölçüde bir taarruz yapılacağını haber verdi. Ama Liman Paşa görüşünü korudu. İngiliz ordusu batıdan (deniz kıyısından) taarruza geçer, 8.Ordu yok olur, cephe yarılır ve dağılır." (F.Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.366)

Bu yüzden ilk savaş günü, Saros -Bolayır çevresinde bulunan iki tümeni yerinde bırakır ve asıl savaş yerine (güneye) göndermez. (S.Adil, 240; F.Belen, 247)

Liman Paşa, daha önce Türk komutanların hazırladığı 'düşmanı mümkün olduğu kadar kıyıda karşılama' planını ve buna dayalı düzeni, birliklerin donanmanın ezici ateşine dayanamayacağı[70] düşüncesiyle değiştirir, 'kuvvetleri merkezde toplamak ve nereye çıkarma yapılırsa oraya taarruz etmek' diye özetlenebilecek bir savunma planı yapar.[71]

Bu plan gereğince, Türk komutanların kıyılara yerleştirdikleri birlikleri geriye aldırır, kıyılardaki alaylar da birer tabura indirilir.[72] Mesela yarımadanın en güneyinde (Seddülbahir'de) sadece bir tümen (9.Tümen) bırakır. F.Belen diyor ki: "Halbuki bu bölgede düşman, 7-8 kilometre ilerlemekle Boğaz tahkimatının gerisine çıkabilirdi. 30 km.lik bir kıyıyı bir tümenin savunması mümkün değildir." (s.244) Düşman bu sebeple her çıktığı yerde tutunacaktır. Bu görüş farkı, düşmanı durdurmanın çok pahalıya mal olmasına yol açar. (S.Adil 236, 237)[73]

Liman Paşa, çıkarmanın başladığı sabah, Gelibolu'daki karargâhından ayrılıp Saros'a gider; güneyde kıyamet koparken, gece de orada kalıp ancak ertesi günü döner.[74] Kimseye karar yetkisi de bırakmamıştır. (F.Altay, 88) M.Kemal, bu sebeple emir almadan harekete geçmek zorunda kalacaktır.

Liman Paşa, savaşın ilk günlerinde, Başkomutanlıkça yollanmakta olan takviyeleri bekleyip cephelerden birine hazırlıklı ve etkili taarruz yapacağı yerde, birlikleri gece taarruzlarına zorlar. (F.Belen, 248) Gelen her yeni birliği cepheye sürerek, bu manasız taarruzlarla erimelerine yol açar. (S.Adil, 246)

3 Mayıs gecesi 7.Tümen ile henüz yoldan gelmiş olan 15.Tümeni bir gece taarruzuna kaldırır. Bu taarruzu Alman Albay von Sonderstern yöne-

---

70) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 2.Kısım, s.278.

71) Türk görüşünü belirleyen belgeler, Çanakkale Cephesi adlı askerî tarihin 1. Kitabının 212-216. sayfalarında; Liman Paşanın planını açıklayan 26.5.1915 günlü yazısı ise 218-220. sayfalarında bulunuyor. M.Kemal'in rolünü küçültmekten başka bir şey düşünmeyen GRYT Ansiklopedisi, Liman Paşanın yanlış planını savunuyor. (1.C., s.81,101, 107) Çetin Altan da savunuyordu: "Çanakkale şayet zaferse, bunun başarısı... Çanakkale Cephesi Komutanı Alman generali Liman von Sanders'e ait olmak gerekir. Çünkü harekâtın tüm planlarını o hazırlamıştır." (Aktüel, 36. sayı, 12-18 Mart 1992)

72) Bu konudaki Türk eleştirisi çok kısaca şöyle: Gelibolu'da, düşmanın Türk direncini çökertebilmek amacıyla çıkarma yapabileceği kesimler çok azdır ve bellidir; bu bakımdan düşmanı eldeki kuvvetlerle kıyıda karşılamak mümkündü. S.Adil, "Liman Paşa ne yazık ki bölgeyi yalnız bir iki motor veya otomobil gezintisi ile pek yüzeysel bir bakışla görmüş, özel durumlarını görememişti." diye yazıyor. (s.235)

73) Çanakkale Cephesi, 1. Kitap'ta bulunun 13. ve 15. krokiler, Türk Komutanlar ile Liman Paşanın planı arasındaki büyük farkı göstermektedir.

74) Liman von Sanders, s.87, 88.

tir.[75] İki tümenimiz toplam 16.000 kayıpla geri çekilecektir. (S.Adil, 247; F.Belen, 250)

Liman Paşa anılarında, 18/19 Mayıs gecesi yaptırdığı ve bize 9.000 kayba mal olan bir başka taarruz için de şöyle diyor: "Bahis konusu taarruzun tarafımdan işlenmiş bir hata olduğunu itiraf ederim. Bu hatayı düşman kuvvetini iyi takdir edememekle ve elimizdeki az topçu kuvvetiyle ve çok sınırlı cephaneyle bu işi başaracağımızı önceden hesaplayamamakla işledim." (s.98)

Liman Paşanın, bazı sıradışı nitelikleri ve özellikle eğitime yönelik başarılı hizmetleri olmakla birlikte, savaşlar gün gün incelenir, belgeler harita yardımıyla okunursa, yalnız bir bölümünü aktardığım yanlışlarının ağır bastığı daha açık olarak görülebilir.

Çanakkale zaferi, Liman Paşanın, sonuçları zorlukla ve ancak bol kan dökülerek düzeltilebilmiş yanlış tahminlerine ve yanlış savunma planına rağmen, her rütbeden Türk askerinin inanılmaz çabası ve can cömertliği ile kazanılmıştır.

Yine bir Alman olan von der Goltz Paşayı saygıyla anan Türk askerî kamuoyu, bu yüzden olsa gerek, Liman Paşaya daima uzak ve soğuk kalmıştır.[76]

Liman Paşa, hizmet ve kusurlarıyla zaten askerî tarihlerimizde yer alıyor, inceleme ve araştırmalarda söz konusu ediliyor ama bazı yazarlar, törenlerde de adının geçmesini istiyor, geçmemesini eleştiriyorlar.

Milli ve kısa süreli bir tören, bir seminer ya da sempozyum değil ki savaş uzun uzun irdelensin, tartışılsın ve Liman Paşanın yanlışları ve bunların acı sonuçları açıklanıp eleştirilsin.

Bu bakımdan, anılmaması, anılmasından daha zarif bir harekettir.

Kaldı ki savaşla ilgili törenler, havası da, amaçları da değişik olaylardır. Bu tür duygu ortamlarında, milli değerlerin vurgulanmasından daha doğal ne olabilir?[77]

---

75) Bu taarruzun büyük kayıp ve başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Sondenstern'in yerine Weber Paşa atanır.

76) "3.Kolordu Komutanı General Esat, çıkarmanın merkez kesimine yapılacağını değerlendirmiş ve Çanakkale savunmasını buna göre planlayıp kurmuştu. Komutanlığın yabancı ele teslimi ve bu planın tamamen tersinin uygulanışı cidden çok üzücüdür ve bize çok pahalıya mal olmuştur. [..] Liman von Sanders'te bir Saros fobisi vardı. Bu nedenle 5. ve 7.Tümenleri o bölgeden ayırmıyordu. Nihayet Başkomutanlık (İstanbul) bunun farkına vardı ve 26 Nisan akşamı 5.Tümeni güney bölgesine göndermesi için verdiği bir emirle Ordu Komutanını uyardı. Fakat geç kalınmıştı. " (Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi, No.4, s.23 - 24)

77) Komutanla ordu aynı millettense, zaferi komutana izafe etmek bir gelenektir. Ama komutan ve ordu aynı milletten değilse, milli tarihlerde ve genel olarak edebiyatta bu geleneğe pek uyulmadığını gözlüyoruz. İkinci Dünya Harbindeki muharebeler anlatılırken (roman, film, televizyon dizisi), her milletin kendi komutanlarını ya da birliklerini öne çıkardığına tanık olmaktayız. Çanakkale Savaşı yazarlarından Avustralyalı Alan Moorehead, doğal olarak daha çok Anzakları anlatır, İngiliz R.R.James de İngilizleri. Liman Paşa da anılarında, Suriye cephesindeki savaşlardan söz ederken, Alman komutan, subay ve birliklerine öncelik ve ağırlık vermiştir.

● Bazı yazarlar da, kara savaşlarına katılmış iki kardeş komutanın adını vererek, onların anılmamalarını eleştiriyorlar: Esat (Bülkat) ile Vehip (Kalçi) Paşalar. Niye yalnız ikisinin anılmasını istiyorlar acaba? Çanakkale'deki üst komutanlar bu ikisinden ibaret değil ki. Kolordu Komutanı yetkisiyle grup komutanı olan Albay M.Kemal'in dışında, on kolordu ve grup komutanı daha var: Albay Nikolai Bey, Albay Kannengiesser Bey, Weber Paşa, Trommer Paşa, Albay Ahmet Fevzi Bey, Çolak Faik Paşa, Mehmet Ali Paşa, M.Fevzi Paşa (Çakmak), Albay Cevat Bey (Çobanlı), Albay Ali Rıza Bey.

İçlerinden pek azının bu isimleri bildiğini tahmin ediyorum. Bilenlerin de anmamaları doğaldır. Çünkü bazısı kısa süreli ve geçici komutanlık yapmıştır, bazısı da önemli sayılabilecek bir savaş yönetmemiştir. Zaten bir savaşa katılan bütün komutanların adları ancak ayrıntılı askeri tarihlerde bulunabilir. Yoksa her tarih kitabı, telefon rehberine dönerdi.

Elbette yalnız önemli olanlar vurgulanacak.

Esat ve Vehip Paşalar, Yanya savunmasındaki hizmetleriyle ün kazanmış iki komutan.[78] Fakat Vehip Paşanın Güney Grup Komutanı olarak Çanakkale'deki hizmet süresi sadece üç aydır (9 Temmuz-9 Ekim 1915).[79] Seddülbahir kesimindeki on bir savaşın yalnız üçünde bulunmuş, sekizinde bulunmamıştır. Esat Paşa bile kendi yazdığı hayat hikâyesinde, Çanakkale zaferine katkıda bulunanlar arasında kardeşi Vehip Paşaya yer vermiyor.[80]

Çanakkale'de en uzun bulunan üst komutanlar, Albay Cevat Bey, 3. Kol-ordu Komutanı Esat Paşa[81] ve Albay M.Kemal' dir.[82]

● Çanakkale savaşlarını ya hiç bilmeyen ya da bildiğini de çarpıtarak anlatan yazarların, "yarbay","yedeğin yedeği", "geri planda görevli", "harekât subayı" diye önemsizleştirmek için çırpındıkları M.Kemal hakkında birkaç kısa not:

M.Kemal savaşa yarbay olarak başlamıştır ama beş hafta sonra, 1 Haziran 1915'te albay olacaktır.

30 Nisan'da gümüş imtiyaz madalyası alır,[83] bunu altın ve gümüş liyakat madalyaları izleyecektir.[84]

8 Ağustos'ta Anafartalar Grup Komutanlığına getirilir. Bu görevi, Ça-

---

78) Yanya Savunması ve Esat Paşa; kitabın sonunda Esat Paşanın kendi yazdığı hayat hikâyesi var.
79) İ.Görgülü, 10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.79 ve 82.
80) Yanya Savunması ve Esat Paşa, s.102.
81) Esat Paşa da savaşın başından 3 Kasım 1915'e kadar hizmet görmüş, 3 Kasımda 1.Ordu Komutanlığına atandığı için Çanakkale'den ayrılmıştır. (Yanya Savunması ve Esat Paşa, s.102; Çanakkale Cephesi, 3.K., s.473)
82) Savaşın başından 10 Aralık 1915'e kadar.
83) General Lütfi Doğancı, 57.Alayın Tarihçesi.
84) H.Bayur, Atatürk- Hayatı ve Eseri, s.359 (Harp Tarihi Dairesince verilen bilgiye göre); Sadi Borak, Atatürk, s.137. →

nakkale'den ayrıldığı tarih olan 10 Aralığa kadar sürecektir. Anafartalar Grup Komutanı olarak emri altında 3 kolordu (2., 16. ve 15. kolordular)[85] toplanır. Bu, ordu komutanlığı niteliğinde bir komutanlık demektir. Çanakkale Savaşı boyunca, Liman Paşa dışında hiçbir komutan, bu kadar uzun zaman, bu kadar çok birliğe ve bu kadar geniş bir alana komuta etmemiştir.

'Kısmî başarısı vardır', 'rolü abartılmıştır' vb. iddiaların, gerçekle ilgisi olmadığını, ayrıntısıyla göreceğiz.

Çanakkale, M.Kemal'siz ne anlatılabilir, ne de anlaşılabilir.

Sonuç

76.000 şehit ve üç yüz bine yakın gazi, tek tek anılamayacağına göre, ister istemez bir seçme yapmak zorunlu. M.Kemal'in en başta anılmasının, kimseye haksızlık olmadığını göreceğiz. Esat Paşa da "Çanakkale'de kesin sonuç sağlayan Anafartalar kahramanı M.Kemal Paşadır" diyor.[86]

Onunla birlikte, elbette 18 Mart kahramanlarını ve Yahya Çavuş'tan Esat Paşaya kadar birçok kahramanı da anmak gerekir.

5/6. M.Kemal'in rolünün sonradan büyütüldüğü

Çanakkale Savaşının ayrıntılarına girmeden önce, Yalçın Küçük'ün, bazı sağcı yazarlarca da paylaşılan bir iddiasına yer vermek istiyorum. Y.Küçük kesin bir dille diyor ki:

"Kemal Paşa için parlak bir askeri geçmiş yaratmak için bulunabilen ve seçilen tek yer Gelibolu oluyor... Yaptıklarından dolayı zamanında **bir kahraman sayılmıyor**. Kahramanlığının ilanı çok sonraki yıllara denk düşüyor."[87] (T.Ü. Tezler 5, s.248) V.Vakkasoğlu da diyor ki: "[1919'da] Halk ve hatta münevver zümre (aydınlar), M.Kemal Paşayı tanımamaktadır." (Son Bozgun, 3.C., s.19/ dipnot)

Ama tanıklar ve belgeler, tam tersini söylüyorlar:

□ Esat Paşa:

"Bugün (**11 Mayıs 1915**) Enver Paşa, yaverleri ve erkan-ı harbi (kur-

---

Esat Paşa anılarında bu madalyaların verilmesini 27 Mayıs 1915'te kendisinin önerdiğini yazmaktadır. (Hayat Mecmuası, sayı 29 /1959) Kaynak taraması yapmadığı anlaşılan Y.Küçük ise şöyle yazıyor: "Gelibolu'da hiçbir komutana 'kahraman' denmez; nitekim madalyalar Sultan'a ve direnişi yöneten en üst düzey komutanlara veriliyor." (T.Ü. Tezler 5, s.255) Y.Küçük'ün bu tür dayanaksız yorumlarına ve gerçeğe aykırı iddialarına daha çok tanık olacağız.

85) İ.Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.93.

86) Yanya Savunması ve Esat Paşa, s.102.

87) Y.Küçük kitabının bir başka sayfasında da şöyle yazıyor: "Kemal'in Anafartalar Kahramanlığı, ilk kez, hevesli ve genç bir gazeteci-yazar olan Ruşen Eşref tarafından, 1918 yılı Mart ayında ortaya atılıyor.1919 yılı yaz ortalarına gelindiği zamanda bile, kahraman susuzluğu yaşayan ülkede, bunun fazla tutmadığı anlaşılıyor." (s.398)

mayları) ile karargâhıma geldi. 19.Tümen Kumandanı M.Kemal Beyin karargâhı hâlâ Kemalyeri'ndeydi.[88] Oraya gittik. Enver Paşa, M.Kemal Beyi kucakladı ve bugüne kadar göstermiş olduğu kahramanlıklardan dolayı takdirlerini bildirdi..."[89] (Esat Paşanın Anıları, s.83)

□ Vecihi Timuroğlu:

"M.Emin Yurdakul'un 1915 Eylülünde 'Tan Sesleri' diye bir şiir kitabı yayımlanmıştır. Bu kitapta 'Ordunun Destanı' adlı uzun bir manzume yer almaktadır. **15 Eylül 1915** tarihini taşıyan bu manzumenin ilk dörtlüğünde M.Kemal'den söz edilir. Sanıyorum Türk şiirine M.Kemal adı bu şiirle girmiştir."[90] (Aktaran Oktay Akbal, 28.3.1992, Milliyet gazetesi)

□ Ali Fuat Türkgeldi:

"Anafarta hücumu, Gazi hazretlerinin himmet-i mahsusaları ile def olundu ve kendisi Anafartalar Kahramanı ünvanını ihraz eyledi (kazandı)." (Görüp İşittiklerim, s.118)

□ Eski Sultan Abdülhamit:

"Hayatımın en karanlık günlerini bu devrede yaşadım. Gazeteler, Çanakkale'de düşmanın durdurulduğunu, büyük zayiata uğratıldığını yazıyorlardı. Ben bir türlü bu haberlere inanamıyordum. Fakat İngiliz ve Fransız donanmasının Çanakkale Boğazı'nı zorladığı ve giremediği bir hakikatti. Çıkartma yapmaya muvaffak olmuş ama ordumuzun karşısında mıhlanıp kalmıştı. Her vasıta ile cepheden haber almaya çalışıyordum. Muhafız Kumandanı Asım Beyi sık sık Saraya göndererek sahih (doğru) malumat almak çırpınıyordum. İşte bu sırada, Rabbime şükürler olsun ki, ummaya bile cesaret edemediğim zafer haberi ulaştı... Bu büyük zaferi, M.Kemal Bey adında bir miralay (albay) kazanmış.

Allah, devletime hizmeti geçenlerden razı olsun! (Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri, s.158)

□ Lütfi Simavi:[91]

"Bu gezide, o sırada İstanbul'da bulunan Çanakkale kahramanlarından M.Kemal Paşa ile Miralay Naci Bey (Eldeniz) de bulunmaktaydı... M.Kemal Paşayı ilk defa olarak, **1917 yılı Aralık ayında**, Sirkeci garında, o vakitki

---

88) Söz konusu yere bu adı 3. Kolordu Kurmay Başkanı Fahrettin Bey (Altay) vermiştir (F.Altay, On Yıl Savaş, s.93); Esat Paşa da anılarında şöyle diyor: "Bu tarihi adın günlük emirle yapılmasını ve haritalara kaydını emrettim." (Esat Paşanın Hatıraları, Hayat Mecmuası, sayı 30,1959)

89) Esat Paşa, 1936'da, gazeteci Selahattin Güngör'le yaptığı uzunca konuşmanın bir yerinde, şöyle diyor: "Hayatımın son yıllarında duyduğum en büyük zevk, memleketi kurtaran o harikulade şahsiyetle bir zaman silah arkadaşlığı yapmış bulunmamdır." (S.Güngör, Kumandanlarımızın Harp Hatıraları, s.34)

90) "Ey bugüne şahit olan sarp hisarlar / Ey kahraman Mehmet Çavuş siperleri / Ey Mustafa Kemaller'in aziz yeri / Ey toprağı kanlı dağlar, yanık yerler."

91) Lütfi Simavi'nin anıları ilk defa 1924'te yayımlanmıştır.

Veliaht Vahidettin Efendinin beraberinde Almanya'ya gideceğimiz gün gördüm. Trene bineceğimiz sırada, orada bulunan bir zat, 'Tanışmıyor musunuz?' diye sorarak bizi birbirimize takdim etti. Çanakkale'deki övünç ve gurur verici hizmetleriyle, herkes gibi ben de kendisini gıyaben tanıyordum; fakat şahsen görüşmemiştik. Hizmetlerinden ve başarılarından dolayı kendisini orada tebrik ettim. Tanışmaktan duyduğum şeref ve iftihar duygularımı bildirdim." (Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.356, 381)

□ İsmail Hakkı Okday (Vahidettin'in damadı):

"Vahideddin Efendi bu seyahate çıkarken, kendisine refakat etmek üzere, o zaman "Anafartalar Kahramanı" diye anılan M.Kemal Paşayı da yanına almıştı." (Yanya'dan Ankara'ya, s.329)

□ R. Eşref Ünaydın:

"Ben, Kanije müdafii Tiryaki Hasan Paşa ile yahut Plevne aslanı Gazi Osman Paşa ile görüşmek mukadder olsaydı, bugünkü muhavereden (konuşmadan) daha fazla mı bir heyecan duyacaktım? Memleketin en tehlikeli zamanlarında, can verircesine vazife başına atılan bu kahramanın elini sıktım. İçimde ona karşı derin bir hürmet, bir İstanbul çocuğu ruhu ile derin bir şükran olduğu halde yanından ayrıldım. **28 Mart 1918**. (Anafartalar Kumandanı M.Kemal ile Mülakat, s.48, 91, Hamit Matbaası, İstanbul, 1930; bu mülakat ilk olarak 1918 yılında Yeni Mecmua'nın Çanakkale özel sayısında yayımlanmıştır.)[92]

□ Rıza Tevfik:

"Aşiyan'da Tevfik Fikret'e yapılan ilk anma töreni için... geldiği zaman kendisini kapıda karşılamış ve ihtifale başlamadan evvel, orada bulunanlara ve T.Fikret'in eşine, 'Anafartalar kahramanı meşhur Miralay M.Kemal Beyefendi' diye takdim etmiştim." (19.8.1918, Biraz da Ben Konuşayım, s.49)

□ M.Z. (M.Zekeriya Sertel):

"Osmanlı tarihinin en şerefli bir sayfasını işgal edeceğine şüphe olmayan Çanakkale başarısı, orada çarpışan Türklük ruhunu, Türklük fedakârlığını ispat ettiği gibi bir de M.Kemal gibi büyük bir kahramana malik olduğumuzu gösterdi. Tarih Çanakkale vakasını kaydederken hiç şüphesiz M.Kemal ve Cevat Paşaların isimlerini de altın harflerle yazacaktır... Büyüklerini tanımak mecburiyetinde olan gençlik, Mustafa Kemal adını da belleklerine eklemeli ve kurtarıcılarımızdan birinin de o olduğunu unutmamalı." (20 Mart 1919, Büyük Mecmua, 3. Sayı, aktaran M.Kaplan, Devrin Yazarları, 1.C., s.84)

□ Kont Sforza:

"M.Kemal'in ünü halk arasında yaygındı." (1919, Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.101)

---

92) Tarih ve Toplum dergisinin 16. sayısında (1985), Yeni Mecmua'nın bu özel sayısı hakkında geniş bilgi var. (s.62-65)

□ Amiral Cartorpe'tan Lord Curzon'a:

" Çanakkale Savaşı'nda ün yapmış bulunan M.Kemal Paşa..." **(23 Haziran 1919, B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, 1.C., s.XXVI)**

□ Amiral Webb'ten Sir R.Graham'a:

"Çanakkale Savaşı'nda bir hayli ün yapan M.Kemal, Sadrazam tarafından Samsun'a müfettiş olarak gönderildi." **(28 Haziran 1919, E.Ulubelen, s.192, belge sayısı 433)**

□ Albayrak gazetesi (Erzurum):

"Anafartalar'da milli şerefi, tarihin bugünkü nesilden beklemekte olduğu kutsal görevi yükselten ve yücelten bu saygıdeğer komutanı, bugün de Milli Mücadele'nin başında görmek, mutlu bir görüntüdür." **(14 Temmuz 1919, C.Dursunğlu, Milli Mücadele'de Erzurum, s.94)**

□ L'İllustration dergisi:

"Kararlı, sert ama iman etmiş olan M.Kemal Paşa, dünyaya baş kaldırmıştır. Meslekten askerdir. Çanakkale'de, İngilizler karşısında kazandığı büyük zafer, anılmaya değer." **(26 Şubat 1921/4069. sayı, aktaran İ.Bardakçı, Taşhan'dan Kadifekale'ye, s.168-170)**

□ Tevhid-i Efkâr gazetesi:

"Çanakkale'de iki defa İstanbul'u kurtarmış olan M.Kemal Paşa, bu defa da vatanı kurtaracaktır." **(31 Ağustos 1921, KS Günlüğü, 4.C., s.21)**

□ Arnold J.Toynbee:

" M.Kemal, Çanakkale muharebelerinde Anafartalar'da, İngiliz kuvvetlerini durdurduğu zaman, hem Türkiye'de, hem Almanya'da bir **kahraman** olarak tanınmıştı." **(Turkey/Türkiye, s.98; kitabın orijinali 1926'da yayımlanmıştır)**

Oysa Y.Küçük, mırıl mırıl ne masallar anlatıyordu:

"Ortaya çıkardığım bulguların şaşırtıcı olduğunu biliyorum! **(T.Ü. Tezler 5, s.9)** Doğru ve bilimsel tarihin, benim işaret ettiğim doğrultuda yazılacağından kuşku duymuyorum! **(s.41)** Benim geliştirdiğim tezlerden birisi, Amasya'yı buluncaya kadar M.Kemal'in hiçbir planda önemli olmadığıdır. **(s.353)** M.Kemal, parlak subaylar için bir model olmaktan uzak düşüyor." **(s.366)**

Şimdi ne diyeceğini merak etmez misiniz?

5/7. Çanakkale Savaşı'nı nasıl değerlendiriyorlar?

5/7.1. Genel değerlendirmeler

□ K.Mısıroğlu:

"Çanakkale muharebeleri, bir savunma harbi olması bakımından Milli Mücadele'ye son derece benzer fakat elde edilen başarı bakımından Milli Mücadele'yle karşılaştırılamayacak kadar büyük bir şerefi haizdir." **(Lozan, 1.C., s.155-156, 292-293)**

Her iki olay da bizim için çok değerli ve anlamlı. Birini ötekiyle karşılaştırmak, ne iyi niyet ve mantıkla bağdaşır, ne de amaç ve imkânlar bakımından doğru olur. Askeri ve siyasi sonuçları bakımından da tamamen iki ayrı olay. İlki, sonu yenilgiyle bitmiş bir harp içinde kazanılmış şerefli bir muharebe, ötekisi ise kesin bir zaferle sonuçlanmış şerefli bir harp.

Yazar, sırf liderine karşı olduğu için Milli Mücadele'yi küçültmek amacıyla Çanakkale'yi büyütüyor. Aksi gibi Çanakkale zaferinde M.Kemal'in de büyük rolü ve payı var. Öyleyse, ne yapmalı da bu rolü ve payı küçültmeli? K.Mısıroğlu, GRYT Ansiklopedisi yazarları ve Y.Küçük, bunu sağlamak umuduyla şöyle bir yöntem kullanmışlar:

Çanakkale savaşları ile ilgili, ister Türk, ister İngiliz, tüm askeri tarih kitaplarından[93] ilke olarak yararlanmıyorlar; bazı gelişmeleri anlatmak için alıntı yapmak zorunda kalırlarsa, M.Kemal'in övüldüğü kısımları büyük bir dikkatle atlıyor ya da zorlama yorumlarla gölgelemeye çalışıyorlar. Bazı kitap ve anılardan, amaçlarına denk düşen cümleler, parçalar, bilgi kırıntıları toplayıp kendi niyetlerine uygun bir mozaik oluşturuyorlar.[94] Arada bir, bazı ciddi kaynaklara gönderme yaparak sahte

---

93) K.Mısıroğlu, Harp Tarihi Dairesini, "...tam bir Kemalist telkin altında yetişen subaylardan kurulu" diye niteliyor. (Lozan, 1.C., s.43) Y. Küçük de, "Savaş tarihi arşivlerini, tarih eğitimiyle hiçbir ilgileri olmayan emekli subaylara açmak, tarihi örtmeye çalışmak demek[tir.]" diyor. (T.Ü. Tezler 2, s.634) Bu yüzden Türk harp tarihlerinden yararlanmaktan kaçınıyorlar. İngiliz harp tarihinden de uzak duruyorlar, çünkü o da M.Kemal'i övüyor. Ne yapsınlar? Zorunlu olarak dedikodu tarihçiliği yapıyorlar!

94) Mesela Mısıroğlu esas olarak, Y.Küçük'ün bile "M.Kemal'e kinle dolu İngiliz istihbaratçısı" diye nitelediği (T.Ü. Tezler 5, s.42) Yüzbaşı **H.C.Armstrong**'un Grey Wolf (Bozkurt) adlı, tartışmalara yol açmış, içinde pek çok yanlış bulunan kitabına dayanıyor.

(Armstrong ve kitabı hakkında, ilerde, kısa bilgi sunulacaktır. Türkiye'ye sokulması yasaktı. 19 Mayıs 1919'a kadarki bölümü, Peyami Safa'nın çevirisiyle, Sel yayınları arasında çıkmıştır. Bizi de kitabın bu kısım ilgilendiriyor zaten. Bozkurt'un tamamı, 1996'da Arba Yaynevi tarafından yayımlanmıştır. Çev. Gül Çağalı Güven)

Mısıroğlu, bir yerde de İngiliz gazeteci **Ashmead-Barlette**'in La Verite sur les Dardanelles adıyla Fransızcaya çevrilmiş olan (Orijinali: The Uncensored Dardanelles, Londra, 1927) kitabından bir paragraf aktarıyor. Fakat bu iki yazarın savaş hakkında verdiği bilgilerin tamamını aktarmıyor, olayların tarihlerini değiştiriyor, maksadına göre bir düzenleme yapıyor. Göreceğiz.

GRYT Ansiklopedisi yazarlarının dayanakları ise, **"1915'te Çanakkale'de Türk"** adlı tek bir kitapçık. Kitap, M.Eğitim Bakanlığının 1957 yılında, orta öğretim öğrencilerine parasız dağıtılmak için bastırdığı 103 sayfalık bir anma kitabıdır. Ama 'Genelkurmayın yayımladığı kitap' diye tanıtıyorlar. (1.C., s.101) Kitapta, Harp Tarihi Dairesince hazırlanmış **14 sayfalık** basit bir Çanakkale Savaşı özeti var, gerisi anı, şiir ve fotoğraf. Çanakkale Savaşı ile ilgili bütün bilgilerinin kaynağı işte bu 14 sayfalık basit özet! Ayrıca **Liman von Sanders**'in anıları ile General Hamilton'un güncesinin de tamamını değil, Hayat Tarih mecmuası ile Yıllar Boyu Tarih dergisinde yayımlanmış özetlerini okumuşlar. (1.C., s.81,139) Bu bilgi düzeyi ile gerçekleri tersine çevirmeye yelteniyorlar. İnsan 6 ciltlik ansiklopedinin "gayr-i resmi" mi, yoksa "gayr-i ciddi" mi olduğuna karar veremiyor.

Y.Küçük ise, **R.R.James**'in ve **A.Moorehead**'in kitaplarından yararlanıyor ama ikisini de dikkatle okumamış, okusa Çanakkale Savaşını kavrardı; şöyle bir tarayıp ya da birine taratıp yalnız işine gelen birkaç paragrafı almış. M.Kemal'i öven bütün bölümlerin uzağından geçiyor.

bir bilimsellik havası yaratmaya çalışıyorlar ama hepsi dekoratif; hiç bir gönderme, esaslı bir konuda değil. Kaynaktaki bilgiyi de ya abartıyor ya da değiştiriyorlar.

Seçtikleri bu maksatlı ve kısır yöntem yüzünden Çanakkale Savaşını öğrenememişler. Bunun için de en basit ayrıntılarda bile yanılıyorlar; bilgi boşluklarını, yakıştırmalar ya da mantık dışı yorumlarla dolduruyorlar.

İşte bazı örnekler.

□ Y.Küçük:

"[Gelibolu savaşı] düzenli birliklerin yaptığı bir gerilla mücadelesidir... Gelibolu'da savaş, askerlik sanatıyla ilgili görünmüyor; ölecek daha çok kütlesi bulunan ve şu veya bu şekilde bunu ileri sürebilen taraf, kazanmaya mahkûm görünüyor... Gelibolu savaşının askerlik sanatı ile ilgili bir yanı bulunmuyor. İnattır ve ölüm-kalım savaşıdır." (T.Ü. Tezler 5, s.65, 68, 81)

Durumu Y.Küçük gibi kavramamış olan komutan ve kurmaylarsa, strateji, taktik, cephe, kanat, direnek noktası, kuşatma, çevirme, taarruz, baskın, yarma, savunma, tahkimat, mevzi savaşı filan gibi gereksiz düşünce ve işlerle oyalanıp durmuşlar. Hay şaşkınlar hay!

"Gelibolu, birbirine iki yatak kadar çok yakın dereler, vadiler, sırtlar ve tepeler topoğrafyasıdır. Hangi sırt, bayır, vadi veya tepenin, diğerinden daha önemli veya stratejik olduğu üzerinde her türlü tartışma yapılabilir; ayırdetmek çok zor görünüyor. Kaba Tepe, Çimen Tepe (Kocaçimen demek istiyor olmalı), Savaş Tepe (?), Abdül rahman Burnu (Herhalde Abdurrahman Bayırı'nı kastediyor) ve sayısız sırt ile vadiden hangisinin daha önemli olduğunu tartmak pek zor olmalıdır." (T.Ü. Tezler 5, s.68)

İngilizler, araziyi değerlendirmeyi ve savaş planlarını buna göre yapmayı bir yana bırakarak, hurraaaaa deyip yığın halinde ilerlemeleri gerekirken, nedense Kocaçimen, Conkbayırı gibi yerleri ele geçirmek için didinip durmuş, yalnız Conkbayırı için 50.000 kayıp vermişler.[95] Talihsiz İngilizler, Y.Küçük'ü okuyunca, Çanakkale'de onun gibi bir kurmayları olmadığına kimbilir ne kadar yanacaklar![96]

"Gelibolu savaşında hiçbir zaman bir cephe çizgisi, M.Kemal'in daha sonra ünlenen sözcüğüyle bir cephe hattı bulunmuyor; savaş dereler, bayırlar, sırtlar ve tepelerden oluşan bir yüzey, yine Kemal Paşanın daha sonra kullandığı bir sözcükle, bir satıh üzerinde gerçekleşiyor; Kemal'in 'hatt-ı müdafaa yok, sath-ı müdafaa var' sözü, Kurtuluş Savaşı'ndan daha çok Gelibo-

95) A.Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.178.

96) Çanakkale savaşları hakkındaki İngiliz harp tarihini yazan General Aspinall Oglander diyor ki: "Conkbayırı'nın 1915 Ağustosundaki hayati önemini veya bu yüksek noktanın İngilizlerin elinde bulunmasıyla Türklerin maruz kalacakları tehlikeyi anlamak için pek az bir askeri bilgi yeter." (Aktaran C.Conk, s.78)

"Arazi, gerek stratejik, gerek taktik hareketlerde, önemli rol oynar. Açık, kapalı, arızasız, çok arızalı, kesik, sarp yamaçlı, ormanlık vb. olduğuna göre harekâtı zorlaştırır ya da kolaylaştırır. Bu sebeple araziden yararlanmasını bilen komutan, kendisine doğal bir yardımcı kazanmış, kuvvetini çoğaltmış olur." (Kur.Albay S.Kip, Askeri Kamus, s.12)

lu'ya uygun düşüyor. Çerkes Ethem'in gerillaları temizlendikten sonra, Kurtuluş Savaşı, bir yüzey savaşı değil, bir cephe mücadelesidir." (T.Ü. Tezler 5, s.97)

Y.Küçük'ün bu önemli açıklamasından haberi olmayan Çerkes Ethem de, ha bire, 'Nazilli Cephesi', 'Salihli Cephesi', 'cepheler', 'Garp Cephesi', 'Gediz Cephesi' deyip duruyor (Çerkes Ethem'in Hatıraları, s.13, 27, 49, 107).

"Eğer Çunuk Bayırı'nda[97] başarılı olmaları halinde, düşman kuvvetlerinin Sarıbayır'ı[98] da ellerine geçirecekleri ve böylece ilerleyerek Boğaz'ı açacaklarını düşünme ve ileri sürmenin fazla inandırıcı olamayacağını sanıyorum. Daha önce de belirttim, Gelibolu'da her tepe önemlidir. Aynı zamanda her tepe önemsizdir." (T.Ü. Tezler 5, s.101)

Yarımadanın kuzeyindeki bütün savaşlar, sözünü ettiği o yerlerin çevresinde yaşanıyor ve oralarda da hep M.Kemal var; bu yüzden Y.Küçük bu yerlerin, dolayısıyla da M.Kemal'in önemsiz olduğunu kanıtlamak için çabalıyor. Haydi, biz bu sözleri ciddiye alalım, gelgelelim İngilizleri inandırmak zor görünüyor. Mesela Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood diyor ki: "Sarıbayır Boğaz'ın kalesi, Conkbayır ise onun anahtarıdır."[99]

"Gelibolu, kahraman komutanı imkânsız bir mücadele alanıdır... Gelibolu'da hiçbir komutanın *[M.Kemal'in],* kahraman olma imkânı bulunmuyor. (s.67) Tekrar etmekte yarar var, kahraman komutanı imkânsız bir savaş yaşanıyor. (s.84)"

Ve tezini bir daha açıklıyor:

"Bir komutan savaşı olmayan bir savaşta, bir ihtiyat tümeninin komutanının *[M.Kemal'in],* bütün birlikleri aşarak savaşı kazanmak ve kahramanlık iddiasında bulunmasını, hiçbir ciddi tarih yazıcısının ciddiye almasını, imkân dahilinde göremiyorum." (s.85)

Son cümleyi trajik akıbeti ile başbaşa bırakarak, birkaç bilgi yanlışı daha sergiliyorum:

□ Savaşın başladığı gün, Anafartalar'da bir tümenin bulunduğunu sanan K.Mısıroğlu diyor ki:

"Anafartalar'daki 9.Tümenin komutanı, bir Alman zabiti olan Kannengiesser'di.[100] M.Kemal'in ihtiyatta olan 19.Tümenine çıkarmayı haber verdi." (Lozan, 1.C., s.157, 158)

---

97) Y.Küçük'ün **"Çunuk Bayır"** dediği yer, bildiğimiz Conkbayırı. Mısıroğlu da **"Şunuk Bayırı"** diyor. (Lozan, 1.C.,s.158) Yalnız birkaç yabancı kitaptan yararlandıkları için yerleri, Lorel-Hardi diksiyonuyla adlandırıyorlar.

98) Kocaçimen, Conkbayırı, Besim Tepe, Düztepe'nin yer aldığı yükselti kütlesine İngilizlerin verdiği ad.

99) Aktaran H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 2.Ks., s.332.

100) Mısıroğlu'nun bu yanlışının kaynağı, Armstrong'un kitabı. Armstrong yanlış yazıyor, Mısıroğlu da bu yanlışı bize satıyor. (P.Safa, Bozkurt, s.50,57)

□ Buna karşılık GRYT Ansiklopedisi de şöyle yazıyor:

"Mısıroğlu'nun, Albay Kannengiesser'i 9.Tümen Komutanı olarak göstermesi pek gerçeklere uymamaktadır. Bu bölge komutanının Vehip Paşa olduğu katidir." (1.C., s.104. Ansiklopedi bu yanlışı, sürekli tekrar ediyor.)

Doğrusu: İkisi de atıyor! Aşağıda Y.Küçük'ün de bu karavana atışa hararetle katıldığını göreceğiz. İlk günü bütün Anafartalar kesiminde sadece bir tabur var, o da aksi gibi M.Kemal'in 19.Tümeninin 77.Alayına bağlı 3. Tabur.[101] 9.Tümenin karargâhı ise, o tarihte Anafartalar'da değil, yarımadanın ta doğu kıyısında, Maydos'da.[102] Komutanı da o tarihte ne Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi Kannengiesser, ne de bizim ansiklopedistlerin ileri sürdüğü gibi Vehip Paşa, Albay Halil Sami Bey.[103] Mısıroğlu, Kannengiesser için general diyor, o tarihte Kannengiesser, general de değil.[104]

□ GRYT Ansiklopedisine göre, Ağustosta, Saros'dan Anafartalar kesimine getirtilen ve Anafartalar Grup Komutanlığına atanan 16.Kolordunun Komutanı Albay Fevzi Bey, "daha sonraki ünvanıyla Mareşal Fevzi Çakmak'tır." (1.C., s.125). Ansiklopedi, Fevzi Çakmak'ın kocaman bir resmini de koyarak sayfayı süslemiş.[105]

Doğrusu: 16. Kolordu Komutanı Albay (Beylerbeyli) Ahmet Fevzi Bey başka biri, (Kavaklı) Mustafa Fevzi (Çakmak) Paşa başka. İki ayrı kişi. Üstelik M.Fevzi (Çakmak) Paşa, tam bu sırada, Gelibolu'nun güneyinde bulunan 5.Kolorduya komuta etmektedir.[106] A.Fevzi Bey, yerine Albay M.Kemal atanınca, İstanbul'a dönecek, daha sonra da Viyana askeri ataşeliğine tayin edilip savaş bitene kadar orada kalacaktır.[107] Hem Hikmet Bayur, hem Celal Erikan, Fevzi Bey ile Fevzi Paşayı karıştırmasınlar diye okuyucularını uyarmışlar da.[108]

---

101) Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.34.

102) Çanakkale Cephesi, 1. Kitap, s.237 vd., ayrıca 15 No.lu kroki.

103) Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.18; Kannengiesser Haziran ortasında 9.Tümen komutanı olacaktır. (F.Belen,1. Dünya Harbinde Türk Harbi, 1.C., s.17)

104) Sonradan generalliğe terfi eden Hans Kannengiesser, Çanakkale'yle ilgili bir anı-tarih yayımlamıştır: Gallipoli, Beteutung und Verlauf der Kämpfe 1915, Berlin, 1927; bu kitabında M.Kemal'den şöyle söz ediyor: "M. Kemal, yaman adam. Her kararı kendi başına veriyor, ne istediğini gayet iyi biliyor." (Aktaran, Selahattin Çiller, Atatürk İçin Diyorlar ki, s.27)

105) Abdurrahman Dilipak da, A.Fevzi Beyi, Fevzi (Çakmak) Paşa sanıyor. (CG Yol, s.21)

106) İ.Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.80.

107) İ.Görgülü, a.g.e., s.98; S.Adil, Hayat Mücadeleleri s.260; Ansiklopedi, verdiği yanlış bilginin kaynağını da göstermiş: "Hayat Tarih mecmuası, Mart 1965." Oysa gösterdiği kaynakta deniliyor ki: "Anafartalar Cephesi kumandanlığında bir ara Fevzi Paşa (Mareşal Fevzi Çakmak) da bulunmuştur." Bu cümleden o anlamı çıkarmak da büyük bir beceri. Fevzi (Çakmak) Paşa gerçekten Anafartalar Cephesi Komutanlığına vekalet edecektir ama dört ay sonra, M.Kemal'in bu görevden ayrıldığı 10 Aralık 1915'te. (İ.Görgülü, a.g.e., s.98)

Bizimkiler inceleme özürlü oldukları için yalnız tarihleri değil, kişileri de birbirine karıştırıyorlar.

108) H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.88; C.Erikan, Komutan Atatürk, s.159.

□ Y.Küçük'e göre, 25 Nisanda çıkarma başlarken, Türk kuvvetlerinin yerleşimi de, meğerse şöyleymiş:

"Gelibolu, çok parlak iki komutan olan Esat ve Vehip Paşaların komutasında iki kolorduya ayrılmış bulunuyor. Vehip güney bölgesine; Esat ortada, Anzakların karşısındaki bölgeye komuta ediyor; kuzeyde, Bolayır'da Fevzi Bey var... Bunların emrinde tümenler ve tümen komutanları var. Kemal Bey, ihtiyata ayrılmış 19.Tümenin komutanı oluyor... Bir ordu komutanını, iki kolordu komutanını, pek çok tümen komutanını bir kenara atarak, bütün mücadeleyi ihtiyat tümeni komutanı olarak bu savaşa katılan Kemal Beyin adına yazabilmek için yalnız tarihin falsifikasyonu (çarpıtılması) yeterli olmayabilir; aynı zamanda aklı bozmak zorunludur." (T.Ü. Tezler 5, s.66; bu iddiaları, 81. ve 85. sayfalarda da tekrar ediyor.)[109]

Aralarında yanlış değiş tokuşu mu yapıyorlar, nedir, GRYT Ansiklopedisinde de aynı şeyler yazılı:

"Müttefiklerin ciddi hücumuna uğrayan bölgenin kuzeyinde Esat Paşa kumandasındaki birlikler, güneyinde de Vehip Paşa kumandasındaki birlikle bulunuyordu... Müttefiklerin gözünü diktiği Seddülbahir bölgesi (yarımadanın en güneyi) Vehip Paşanın kumandası altındaydı; savunmadan daha çok, gözetleme hizmeti ile vazifelendirilen bu 9.Tümen, çok geniş bir cephe üzerinde bulunuyordu." (1.C., s.89, 91)[110]

Doğrusu:

Bu tarihte Vehip Paşa Gelibolu'da değil; Trakya'daki 2. Ordunun komuta-

---

109) Y.Küçük, Tezler 5'in 85. sayfasında, sanki tersini yazan olmuş gibi, M.Kemal'in ordu ihtiyatındaki bir tümenin komutanı olduğunu kanıtlamak azmiyle M.Larcher'in La Guerre Turque Dans Le Guerre Mondiale adlı eserinin 212. sayfasında bulunan bilgileri Fransızca olarak aktarmış. (Söz konusu kitap, 3 cilt olarak Yb.M.Nihat tarafından Türkçeye çevrilmiş ve 1927'de Genelkurmayca yayımlanmıştır.) Ama yaptığı Fransızca alıntıya şöyle bir göz ucuyla olsun bakmamış; baksa, Vehip Paşanın da, A.Fevzi Beyin de adlarının geçmediğini görür, o tarihte Gelibolu'da bulunmadıklarını anlardı.

Vehip Paşa hakkında bilgi verirken de, 'İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya götürüldüğünü, oradan kaçtığını' ileri sürüyor. (s.84) Bu bilgi de doğru değil. Vehip Paşa ne Malta'ya sürülmüş, ne de Malta'dan kaçmıştır. (Malta'ya sürülenlerin genel listesi: B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.415-420; ayrıca, Malta'ya sürülen subayların tam listesi, İ.Görgülü, 10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.192)

Vehip Paşa, ilk tutuklama furyası sırasında yakalanıp Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmişse de oradan kaçıp İtalya'ya gitmiştir. (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.C., s.17; HTM, 1972/5, s.21) T.M.Göztepe, Vehip Paşanın, "Batum'da yaptığı söylenen milyonluk bir petrol yolsuzluğu suçuyla tevkif edildiğini" ileri sürüyor. Günahı boynuna! (V. M. Gayyasında, s.91)

110) Vehip Paşayı 9.Tümen Komutanı sanan ansiklopedistler, olayları kavrayamayınca şöyle yazıyorlar: "Ama Vehip Paşanın kumandayı ele alış tarihi bizce tam tespit edilememiştir. (!) Asıl 9.Tümen kumandanı olan Albay H.Sami Beyin ne zaman kumandayı bıraktığı veya devrettiği ise açıklık kazanmamamıştır.(!)"

Ansiklopedistlere not: 10 Yıllık Harbin Kadrosu adlı kitapta (s.71,79, 90) yeterli bilgi var!

nı. Kara savaşlarının başlamasından iki buçuk ay sonra, 9 Temmuzda Gelibolu'ya gelecektir.[111] O tarihte A.Fevzi Bey de daha İstanbul'da.[112] Saros Grubu Mayıs sonunda kurulacak ve Fevzi Bey bu grubun komutanlığına o zaman getirilecektir.[113] Savaş başladığı zaman Gelibolu'da, adı geçenlerden yalnız Esat Paşa bulunuyordu ama onun emrinde de, öyle bol keseden attıkları gibi 'tümenler', 'birlikler' değil, ilk gün Liman Paşa 7.Tümeni Saros'a sevk ettiği için yalnız bir tümen kalmıştı: 9. Tümen!

M.Kemal'in ihtiyat tümeni komutanı olması konusuna gelince, aşağıda göreceğiz, daha savaşın ilk günü, sabah saat 08.00'de, 19.Tümenin ihtiyat birliği olma niteliği sona erecektir. Sanki bütün savaş boyunca ihtiyat tümeni komutanı kalmış gibi M.Kemal'den sürekli 'ihtiyat tümeni komutanı' diye söz etmenin sebebi yalnız bilgisizlikle açıklanamaz, Küçük'ün üslubuyla söyleyeyim, aklı M.Kemal ile bozmak da zorunludur.[114]

Savaşı işte bu bilgi düzeyi ile analiz edip değerlendiriyorlar.

Tartışma konusu M.Kemal olduğu için ilk günkü savaşı, onunla ilgili hususları öne alarak özetleyeceğim.[115]

5/7.2. İlk gün ve Arıburnu savaşları

25 Nisan 1915 günü düşman, Saros'a ve Asya kesiminde Beşige'ye çıkarma yapacakmış gibi davranır, bir düşman alayı Asya yakasındaki Kumkale civarına, 3 düşman tümeni Gelibolu yarımadasının Seddülbahir kesimine, 2 tümen (Anzak Kolordusu) de Kabatepe-Arıburnu arasına çıkmaya başlar. 24 saatte toplam 75.000 asker çıkarılacaktır.

Arazinin özelliği:

Gelibolu yarımadasınının ortasında, yarımadanın belkemiği olarak nite-

---

111) Vehip Paşa, 9.7.1915'te 'ordu komutanı yetkisiyle Güney Grubu Komutanlığına' getirilecektir. (Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.222); ayrıca, İ.Görgülü, a.g.e., s.79; Liman Paşa da anılarında Vehip Paşanın cepheye geliş tarihini belirtiyor (s.100) ve bizimkiler Ordu Komutanının anılarını bile okumadan Çanakkale'yi analize yelteniyorlar.

112) Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.82.

113) a.g.e., s.84.

114) M.Kemal'in ihtiyat tümeni komutanı olduğu, Y.Küçük'ün şifa bulmaz bir takıntısı. O kadar ki 18 Mart günü bile ihtiyat tümeni komutanı olduğunu ileri sürüyor. (s.71) Soyadıyla ters orantılı bir yanlış. Çünkü M.Kemal'in tümeninin ordu ihtiyatı olması, 5.Ordunun kurulup (25 Mart) Liman Paşanın Ordu Komutanlığına atanması ve birlikleri yeniden düzenlemesinden sonradır.

18 Martta M.Kemal'in 19.Tümeni, Maydos-Seddülbahir-Morto limanı kıyılarının korunmasıyla görevliydi ve ayrıca, 9.Tümenin 26.ve 27. Alayları da emrindeydi. (Prof.Dr. A.Çaycı, Çanakkale ve Atatürk, s.34, AAMD, sayı 19; H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.72; Fahri Çeliker, Çanakkale ve M.Kemal, s.641 vd., AAMD, sayı 9)

115) Özet için yararlandığım kaynaklar: Esat Paşanın anıları; C.Erikan, Komutan Atatürk; F.Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti; Tuğgeneral C.F. Aspinall Oglander'in yazdığı İngiliz resmi tarihi: Gelibolu; Çanakkale Cephesi adlı askeri tarihin 2. Kitabı; Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi No. 4 (27.Alay ile 19.Tümenin 25 Nisandaki hareketleri inceleniyor); düşmanı ilk karşılayan 27.Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker'in anı-raporu (Arıburnu Savaşları ve 27.Alay).

lendirilen bir yükselti kütlesi (İngilizler buraya Sarıbayır diyorlar) vardır. Bu yüksekliği elinde bulunduran taraf, Ege denizi ve Boğaz'a kadar olan bütün araziyi denetimi altına alacağı için duruma egemen olur.[116] Kocaçimen Tepesi bu yükseltinin en yüksek noktasıdır. Sarıbayır yükseltisi, Kuzey Arıburnu ile Kaba Tepe arasına, çeşitli kollar halinde ve gittikçe alçalarak iner. Conkbayırı, Düz Tepe, Besim Tepe, Kemalyeri, Kanlısırt, Kırmızısırt vb. gibi savaşlarda adları çok geçecek olan tepeler ve mevkiler, bu kolların üzerindedir. Seddülbahir kesimi dışındaki bütün muharebeler bu sarp bölgede geçecektir.[117]

Düşmanın planı özetle şöyle:

Asya yakasında Kumkale kesimi: Oradaki 2 Türk tümenini yerinde tutup Gelibolu'ya geçirilmelerini önlemek için az kuvvetle çıkarma yapıp oyalama savaşı yapmak ve çekilmek, Beşike limanlarına ise çıkarma yapacak gibi aldatıcı hareketlerde bulunmak,

Saros Körfezi: Bolayır çevresine çıkarma yapacak gibi aldatıcı hareketlerde bulunmak,

Kabatepe-Arıburnu kesimi: Öğleye kadar Kabatepe-Conkbayırı-Kocaçimen Tepe çizgisini ele geçirerek, taarruzu doğuya doğru geliştirmek ve böylece Seddülbahir'deki Türk kuvvetlerini (yani 9.Tümeni) kuzeyden kuşatmak,

Seddülbahir kesimi: İlk hamlede, kıyıdan 6 km. uzaktaki Alçı Tepe'yi ele geçirmek ve yarımadanın güneydeki en dar yeri olan Kaba Tepe-Maydos çizgisine ulaşmak.

Seddülbahir ve Arıburnu kesimlerine çıkan kuvvetlerin ortak hedefi, Çanakkale Boğazına bakan Kilitbahir yaylasını (platosunu) işgal etmek[118] ve Boğaz'a ve iki yakadaki tabyalara egemen olan bu alandan, Türk savunma sistemini çökertmek.[119]

5.Türk Ordusunda, toplam 6 tümen (50.000 kişi) var; tümenlerin yerleşimi de şöyle: Anadolu yakasında, Weber Paşa komutasında 2 tümen; Rumeli yakasında 4 tümen; bu 4 tümenden biri kuzeyde, Saros kesiminde

---

116) General Hamilton, "Bütün tertipler... Sarı Bayır'ın doruklarına (Kocaçimen, Conkbayırı) bağlı" diyor. (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.315)

117) Arazi ve taktik noktalar hakkında daha fazla bilgi için Şefik Aker, s.13 vd.

118) İngiliz resmi harp tarihinden: "İstila kuvvetleri 25 Nisan'da Seddülbahir ve Anzak (Arıburnu) çevresinde karaya çıkarıldığı vakit, iki gün sonra İngiliz ve Avustralyalı piyadelerin, Kilitbahir yaylasına hücum ederek... burayı alacakları ümit ediliyordu." (A. Oglander, s.35, BTTD, Sayı 13, Mart 1986)

"Çanakkale Boğazı'nın merkez tahkimatını bu plato (Kilitbahir) korumaktadır." (Çanakkale Cephesi, 1. Kitap, s.15)

119) "Mareşal Liman von Sanders'in planı, adeta bu planın uygulanmasını kolaylaştırıyordu." (Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi No.4, s.12)

(5.Tümen, komutanı Alb.Basri Somel); Liman Paşa, 25 Nisan sabahı Gelibolu'da bulunan 7. Tümeni de (Komutanı Alb. Remzi Alçıtepe) Saros'a sevk edince, yarımadada yalnız 2 tümen kalır.

Biri, 3.Kolordu Komutanı Esat Paşaya bağlı olan Alb.Halil Sami Bey komutasındaki 9.Tümendir. (Ötekisi, M.Kemal'in ordu emrindeki 19.Tümeni)

Seddülbahir'de birkaç ayrı noktaya çıkan düşman birliklerini, 9.Tümenin kıyıda bulunan zayıf kuvvetleri karşılayacak ve erime pahasına akşama kadar direnecektir.[120] Tümenin ihtiyattaki 25. ve 26. Alayları yetişince, durum dengelenmese bile direnme gücü artar.

Kaba Tepe-Arıburnu arasındaki kesiminin kıyı güvenliği de, yine 9.Tümenden 27.Alaya aittir. Liman Paşanın savunma planına göre bu alayın da büyük kısmı hayli geride, Maydos civarında bulunuyor. 12 km.lik kıyıda sadece küçük birlikler halinde yayılmış olan bir tek tabur var. 27. Alay Komutanı (Yb.Şefik Aker), çıkarmadan önce, alayını ileriye yanaştırmayı ve bölgenin en kritik kıyılarını daha kuvvetli tutmayı birkaç kez önermişse de, ordunun genel savunma sistemi hatırlatılarak red olunmuştur. Bu tek taburun kıyı boyunca yayılmış küçük birlikleri, düşmanın sayıca ezici üstünlüğü ve donanmanın korkunç ateşi altında eriye eriye gerilemeye başlayacaklardır. (2.Kitap, s.97 vd.)

Liman Paşaya bağlı ve ordunun genel ihtiyatı olan ve M.Kemal'in komuta ettiği 19.Tümen ise, merkezde bir yerde bulunuyor (Bigalı-Maltepe); fakat Ordu Komutanının izni olmadan kullanılması mümkün değil. Liman Paşa, o sabah, asıl çıkarmanın Saros-Bolayır kesimine yapılacağını tahmin ederek, oraya gitmiş, bu tümenin nasıl kullanılacağı konusunda bir talimat da bırakmamıştır.[121]

---

120) '1915'te Çanakkale'de Türk' adlı kitapçıkta yer alan özette, 9.Tümenin alaylarının yerleşimi açıklandıktan sonra da şöyle deniyor: "... 9.Tümen, düşman çıkarma faaliyetine göre ihtiyatındaki kuvvetlerini kullanmada serbest bulunuyordu. 9.Tümenin gerisinde, Bigalı-Maltepe çevresinde, ordunun ihtiyatı olarak Yarbay M.Kemal Beyin kumandasında 19.Tümen vardı." (s.7)

GRYT Ansiklopedisinin yazarları, bu bilgiyi bakınız nasıl yorumluyorlar: "Genelkurmayın da açıkladığı gibi düşman ordusu ile yüzyüze gelecek olan Osmanlı ordusunun ihtiyat birliği 9.Tümen idi. Yarbay M.Kemal Beyin kumandasında bulunan 19.Tümen ise ordunun ihtiyatı, yani yedeğin yedeği idi." (1.C., s.85) Sayfanın başına da, "M.Kemal'in tümeni yedeğin yedeğiydi" diye iri harflerle başlık atmışlar!

9.Tümen, Gelibolu'nun muhtemel çıkarma noktalarında görevli bir birlik, yani ilk hatta. İlk hatta bulunan bir birlik, ordu ihtiyatı olur mu? Askercilik oynayan çocuklar bile olmayacağını bilir. Her savaşacak birlik, zaten bir kısım kuvvetini ihtiyat olarak geride bulundurmak zorundadır; 9.Tümen, Liman Paşanın planı uyarınca, kuvvetinin gerekenden daha çoğunu geride tutmaktadır. Söz konusu özet, tümenin, bu sakat anlayış yüzünden, kendi ihtiyatlarını ancak savaş başladıktan sonra kullanabildiğini belirtmek istiyor.

GRYT Ansiklopedisi yazarları, M.Kemal'i önemsizleştirebilmek için bu basit özeti bile anlamamış görünmeyi göze alıyorlar...

121) Çanakkale Cephesi, 1. Kitap, s.235-239 ve 15. sayılı kroki. →

Kısacası, Seddülbahir ve Arıburnu'na çıkan düşman, savaşın ilk saatlerinde, karşısında yalnız 9.Tümene bağlı küçük ve birbirinden uzak birlikler bulacaktır.

Saat 05.10: 9.Tümen Komutanı, Kolorduya ve 19.Tümen'e, Seddülbahir'e ve Arıburnu'na çıkarmanın başladığını bildirir; 27.Alay Komutanı, 'alayının hemen o kesime hareket etmesini' teklif edecek ama 9.Tümen Komutanı kabul etmeyecektir. (F.Altay, s.88, Ş.Aker, s.32) Bu arada M.Kemal, keşif için tümen süvari bölüğünü Conkbayırı kesimine yollar ve birliklerine alarm verir (Belen, s.245; Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.107) ve Esat Paşa ile telefonla konuşur; Saros'tan ve Anadolu yakasından bilgi gelmediğini, tüm çıkarma yerlerinin daha belli olmadığını öğrenir. (Erikan, s.129)

Saat 05.30: 9.Tümen komutanı Albay H.Sami Bey, 19.Tümen Komutanlığına şu mesajı verir: "Düşman, Arıburnu'ndan Kabatepe sırtlarını sarmaktadır. Yakınlığınız dolayısıyla, Maltepe'deki kuvvetinizden bir taburu, Kabatepe'nin kuzeyindeki Arıburnu'na karşı olan sırtlara ivedilikle gönderip sonucunu bildirmenizi rica ederim." (Bayur, s.76, Erikan s.130)

Saat 05.45: 9.Tümen Komutanı, gecikmeli olarak, iki taburlu 27.Alayı Arıburnu'na doğru yola çıkarır. (Ş.Aker, s.33; Çanakkale Cephesi 2. Kitap, s.101; F.Altay, s.88)

Saat 06.30: 9.Tümenin yardım isteyen mesajı 19.Tümene ulaşır. (Erikan, s.129)

Genel durum henüz aydınlanmadığı için 19.Tümenin orduca nerede kullanılacağı daha belli değildir.[122] M.Kemal diyor ki: "... düşmanın Kabatepe civarında önemli kuvvetle karaya çıkmaya teşebbüsü, demek ki vuku buluyor-

---

Esat Paşanın Kurmay Başkanı Fahrettin (Altay) özetle diyor ki: ' M.Kemal savaşın başlamasından önce, birliğinin, tehlikeli gördüğü Arıburnu kesimine kaydırılmasını istemiş, Liman Paşa kabul etmemişti; hiç olmazsa Kocaçimen Tepeye yaklaştırılmasını önerdi, Liman Paşa bu öneriyi de reddetti.' (Belleten, XX/80, s.605)

122) Fahrettin (Altay) diyor ki: "M.Kemal de Arıburnu'na hareketine müsaade istiyor. Bu tümen ordunun emrinde olduğundan, oradan soruluyor. Ordu emir vermekte gecikiyor." (s.88) Liman Paşa bu sırada Bolayır'dadır. Esat Paşa da diyor ki: "Durumu bildirmek, gerekli emirleri almak üzere kendisini (Liman Paşayı) aramaya gittim... Kendisinden yapılacak hareket hakkında hiçbir talimat alamadım." (Esat Paşanın anıları, s.38) F.Altay, 'Ordu emrinin ancak dört saat sonra geldiğini" kaydetmektedir. (On Yıl Savaş, s.95)

C.Erikan, M.Kemal'in verdiği bu riskli kararı, birçok açıdan değerlendirdikten sonra diyor ki:

"M.Kemal'in hareketi ne diye nitelendirilebilir? İsterseniz gördüğü bir tehlikeyi ortadan kaldırmak ve süren durumdan kurtulmak için üstün bir inisiyatifle hareket, isterseniz ayaklanma, isterseniz keyfe göre hareket deyiniz. Bu hareketinin sorumluluğuna göğüs gerecekti." (Komutan Atatürk, s.131)

Liman Paşa, ilerde göreceğiz, emrini savsaklayan 16.Kolordu Komutanı A.Fevzi Beyl, derhal görevden alacak ve cephe gerisine postalayacaktır. Eğer olayların gelişimi, bu kural dışı kararın doğru ve gerekli olduğunu kanıtlamasaydı, herhalde M.Kemal de aynı akıbete uğrardı.

du. Bu işin içinden bir taburla çıkmak mümkün olamayacağını, herhalde evvelce tahmin ettiğim gibi bütün tümenimle düşmana yönelmenin kaçınılmaz olduğunu takdir ediyordum." (M.Kemal ile Mülakat, s.19) Ve ordunun iznini beklemeden, 'bir alay ve bir dağ bataryası ile' başından beri tehlikeli bulduğu 'Arıburnu kesimine yetişmeye karar verir, öteki iki alayına da harekete hazır olmalarını emreder'. (M.Kemal'in ATASE Arşivinde bulunan Arıburnu Muharebeleri Raporu'ndan aktaran C.Erikan, s.130; M.Kemal'in yazılı emri, s.132)

Saat 07.00: Anzak (Avustralya-Yeni Zelanda) birlikleri, kıyının 100 metre yakınına kadar sokulmuş bazı savaş gemilerinin ateş desteği altında, kuzeyde Conkbayırı doğrultusunda ilerlemiş, güneydoğuda Kanlısırt ve Kemalyeri'ne yaklaşmışlardır.

Saat 07.50: M.Kemal Gelibolu'daki 3.Kolordu Komutanı Esat Paşaya özetle şu raporu yollar: "Düşmanın Kocadere batısındaki sırtları (Conkbayırı kesimi) işgal etmesine meydan vermemek için, 57.Alay ve bir dağ bataryasını şimdilik o tarafa hareket ettiriyorum. Düşmanın kuvvet ve durumunu anlamak, ona göre gerekli tedbirleri almak üzere, Tümen Kurmay Başkanını karargâhta bırakarak bizzat oraya gidiyorum. Tümen büyük kısmının kullanılmasını gerektirecek bir durum olunca, tümenin başına geleceğimi arz ederim." (Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi, No.4, s.19)

Saat 08.10: M.Kemal, 57.Alay (Komutanı Bnb.H.Avni) ve Dağ Topçu Taburuyla birlikte Kocaçimen'e doğru yola çıkar. (C.Erikan, Komutan Atatürk, s.133) **Böylece ihtiyatta bekleyen bir tümen olma niteliği sona erer.**

Saat 08.25: 9.Tümen Komutanından 27.Alay Komutanına emir: "19.Tümen şimdi 57. Alayını, Kocaçimen istikametine hareket ettirdi. 19.Tümen Komutanı da alayla beraber gidiyor. İrtibat tesisi ile (bağlantı kurarak) tevhid-i hareket ediniz (birlikte hareket ediniz)." (Ş.Akers.47)

Saat 09.00: Anzaklar, Conkbayırı'na ulaşmış, (Erikan, s.135) Kanlısırt'ta bulunan batarya da, 3 topunu düşmana kaptırarak geri çekilmiştir. (Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi, No.4, s.16)

Saat 10.00: M.Kemal 57. Alayı, düşmanın kuzey (sol) kanadına taarruza kaldırır,[123] 9.Tümenin 27.Alayına da, batıya doğru taarruzunu sürdürmesi haberini yollar. (C.Erikan, Komutan Atatürk, s.134) Bu sırada Anzakların karaya çıkan kuvveti 12.000 kişiye ulaşmıştır. (C.Erikan, Komutan Atatürk, s.135)

---

123) Arazinin yapısı gereğince, Conkbayırı kesimine çok önem veren M.Kemal, bu taarruzdan önce 57.Alayın subaylarına şöyle diyecektir: "Ben size taarruz etmeyi emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize başka kuvvetler ve komutanlar kaim olabilir (geçebilir)." (M.Kemal ile Mülakat, s.30) Conkbayırı'na önem vermekte ne kadar haklı olduğu, hem olayların gelişiminden, hem de savaştan sonraki resmi ve özel yayınlardan anlaşılıyor.

Saat 10.24: M.Kemal karargâhta bıraktığı Kurmay Başkanı Bnb.İzzettin Çalışlar'a, tümenin kalan iki alayının da Kocadere'ye yaklaştırılması emrini verir ve kararını yeni bir raporla da Kolorduya bildirir. (C.Erikan, Komutan Atatürk, s.134; raporun tam metni için R.Eşref, s.28; ayrıntılar için Çanakkale Cephesi, 2.Kitap, s.109 vd.)

O gün yapılan kanlı savaşlar sonunda, bütün Anzak birlikleri, kuzeyden 19.Tümenin, doğudan 27.Alayın taarruzları karşısında, aldıkları bütün yerleri Türklere bırakarak kıyıdaki sırtlara kadar geri çekileceklerdir. Hızla ele geçirileceği umulan Kaba Tepe- Conkbayırı- Kocaçimen çizgisi çok uzakta kalmıştır.

Özet için esas aldığım kitaplar, İngiliz Harp Tarihi de dahil, Arıburnu savaşının ilk gününü şöyle değerlendiriyorlar:

'M.Kemal, düşmana taarruz etmek için Ordu Komutanının iznini bekleseydi, düşman, daha ilk saatlerde bölgeye egemen olan Conkbayırı ve Kocaçimen'i ele geçirerek Boğaz yolunu açmış ve Seddülbahiri'i savunan 9.Tümeni kuzeyden kuşatmış olacaktı. M.Kemal, hızla hareket edip Anzak birliklerini sert bir taarruzla geri sürerek, belki de savaşı sona erdirecek olan bu çok tehlikeli gelişmenin önüne geçmiştir.'

Buna karşılık düşmanın sahte çıkarma gösterilerine kapılan Liman Paşa, 5. ve 7.Tümenleri Saros civarında, Asya Grubu Komutanı Weber Paşa da 11.Tümeni Beşige civarında boş yere tutarak, Gelibolu'daki 2 tümenimizi, Birleşik Filonun yüzlerce ağır ve uzun menzilli topu tarafından desteklenen düşman kuvveti karşısında yalnız bırakırlar.[124]

Ateş, malzeme ve sayı üstünlüğüne karşı denge, ancak kanla sağlanacak[125] ve savaş sonuna kadar da böyle korunabilecektir.

---

124) "25 Nisan günü, iki Alman subayının eli altında bulunan kanat kuvvetleri, tamamen hareketsizliğe mahkûm edilerek, düşmanın karaya çıkmasına ve tutunmasına fırsat verilmiştir." (Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi, No.4, s.24)

125) Hamilton'un, denizden bombardımana ilişkin bazı notları: "25 Nisan, Arıburnu kesimi: Queen Elizabeth bütün gücüyle düşman üzerine çullandı. Her top alev saçıyor, kükrüyor ve gökteki yıldızları titreten bir şiddetle patlıyordu. Kulaklarımız mumla tıkalı, gözlerimiz nefes kesici sarı infilaklardan yarı yarıya kör halde. 15 inçlik ağır toplar, yüksek patlayıcı madde doldurulmuş mermileriyle, düşman topraklarını hallaç pamuğu gibi atıyor... 26 Nisan, Arıburnu kesimi: Türklerin dehşetli karşı taarruzları başladı... Bu defa organize bir gayretle merkeze yükleniyor... Prince of Vales kruvazörü, derhal Türklerin üzerine çevirdiği toplarıyla ateşe başlıyor. Arkasından Queen Triumph, Majestic, Baccante, London zırhlıları toplarıyla ölüm saçmaya başlıyorlar. Mermiler, mevzilenmiş birliklerimizin üzerinden geçerek, tepenin yüksek yamaçlarını cehenneme çeviriyor. Taş, toprak, kemik, et yığınları birbirine karışıyor... İşte, düşman çimenlik bir arazi parçasından geçmek istiyor. Queen Lizzie zırhlısı derhal yakalıyor, tetiklere basılıyor. Düşman hedefi yok artık..." (Gelibolu Günlüğü, s.102, 106 vd.)

Çanakkale Savaşında Türkler, 8,5 ay, işte bu cehennem ateşi altında dövüştüler.

Sabah gittiği Saros'tan öğle üzeri dönen Esat Paşa, Arıburnu'nda savaşan kuvvetlerin komutasını M.Kemal'e verir (F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.247); 27. Alay da 19.Tümene bağlanır. 19.Tümen, 26-27 Nisan günleri gelen iki yeni alayla da (33. ve 64. Alaylar) takviye edilir. Böylece M.Kemal'in komutası altında, 6 alay, bir başka ifade ile 2 tümen toplanmış olacaktır.[126]

Görüldüğü gibi sabah saat 08.00'den itibaren M.Kemal'in tümeni, artık ihtiyattaki bir birlik değil, muharip (muharebe eden) bir birliktir; muharebenin sonuna kadar da öyle kalacak, hep ilk hatta bulunacaktır.

Şimdi de Başkomutan General Hamilton'un, 25 Nisan'da günlüğüne yazdıklarından bazı cümleleri birlikte okuyalım:

"Sabah, Kaba Tepe açıklarındayız... Askerler Sarıbayır'a ulaşmaya çalışıyorlar... Dalgalar halinde ilerliyor ve kaybolan izler ardında yeni dalgalar beliriyor... Türklerin bir sürpriz yapıp bu manzarayı bozmayacaklarını ümid ederim... Avustralyalılar Türk ordusunu Maltepe'den (Sarıbayır'ın doğusu) tamamen silkip atarlarsa, Gelibolu yarımadası kazanılmış olacak... Savaş gemileri Türk siperleri üzerine mermi yağdırıyor... **Zafere ulaşma yolundayız**..." (Gelibolu Günlüğü, s.92-103)

Umutlu Başkomutan, birliklerinin feci durumunu gece yarısı, Anzak Kolordusu Komutanı General Birdwood'un raporundan öğrenecektir:

"Tümen ve tugay komutanlarım, askerlerinin... dağılabileceklerinden endişe duyduklarını arz ettiler. Ateş hattından durmadan yaralı gelmekte ve çetin arazide birlikler toparlanamamaktadır... Birlikler yarın sabah da ateşe maruz kalırlarsa, yerlerine ileri sürebileceğim yeni kuvvetler olmadığından, durum bir fiyasko ile sonuçlanabilir. Maruzatımın ne derece ciddi olduğunun farkındayım: **Eğer burayı boşaltacaksak, bu boşaltma bir an önce yapılmalıdır**!" (A.Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.195-198)[127]

İlgili amiral, boşatmanın ancak üç günde yapılabileceğini söyleyince Hamilton, General Birdwood'a, sonu şöyle biten umutsuz bir mesaj yollar: "...Emniyete kavuşuncaya kadar sadece siper kazdırınız, siper kazdırınız, siper kazdırınız!" (Hamilton, Gelibolu Günlüğü, s.105, 106)

Arıburnu kesiminde ilk savaş günü, etkisi bu kadar şiddetli olan Türk başarısıyla sona ermiştir. Kıyıdaki daracık bir alana sürülüp sıkıştırılan düşman, özellikle İngiliz donanmasının kesintisiz ve yoğun ateşi yüzünden yazık ki denize dökülemez, başarı kesin bir zafere dönüştürülemez.

Şimdi bu gün için bizimkilerin ne gibi iddialarda bulunduklarını izleyelim.

---

126) 10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.85.

127) General Hamilton, ilk gün birliklerinin üçte birini kaybettiklerini yazıyor. (Gelibolu Günlüğü, s.115)

5/7.3. M.Kemal, kendiliğinden değil, emirle hareket etmiş

Savaşın önemi ve sonucu yanında, bu üçüncü derece bir konu ama Mısıroğlu ve ansiklopedistler, o günkü sonucu bir yana bırakıp M.Kemal'in emirle hareket ettiğini kanıtlamak için çırpınıp duruyorlar. Neşelenmeniz için aktarıyorum:

□ K.Mısıroğlu diyor ki:

"Anafartalar'daki (!) tümenin kumandanı, M.Kemal'in ihtiyatta olan 19.Tümenine bu çıkarmayı haber verdi ve bir taburla sol kanadını (!) takviye etmesini istedi. **Bu emir üzerine** M.Kemal, tümeninin 57.Alayından iki yüz kişiyi (!), saat beş buçukta (!), **Şunuk Bayırı**[128] istikametine sevk ederek, ilerlemekte olan düşmana karşı süngü hücumu yaptırdı." (Lozan, 1.C., s.158)[129]

Her satırında bir yanlış var ama düzeltmeye üşeniyorum artık. Yanlışları, (!) işareti ile vurgulayıp geçmeyi tercih ettim. Birkaç sayfa geri dönenler, savaşın özetinde doğruları bulabilir. Mısıroğlu'nun yazdıklarını haritaya uygularsanız, ortaya müthiş bir karikatür çıktığını da görürsünüz. İnsan bir savaşı analiz etmeye yeltenmeden önce, basit bir krokiye olsun göz atmaz mı? Anafartalar'da bu sırada ne bir Türk tümeni var, ne bir tek düşman askeri! Düşman Arıburnu ile Süddülbahir'e çıkıyor. Anafartalar nire, Arıburnu, Seddülbahir ve Conkbayırı nire?

□ GRYT Ansiklopedisi ise, 9.Tümen Komutanının, "bir tabur yollaması için M.Kemal'den ricada bulunmasını", şöyle yorumluyor:

"Demek ki vaziyetin ehemmiyetini gören Güney Cephesi Kumandanı (!), ordunun umumi yedeği olan 19.Tümene de bir rapor göndererek acele bir taburluk yardım istemiş... Burada anlaşılamayan bir nokta belki şu olabilir: Acaba 5.Ordunun yedeği olan 19.Tümen, sadece Ordu Kumandanı Mareşal Liman von Sanders'in mi emriyle hareket edecekti (!), yoksa direkt bağlı bulunduğu (!) 3.Kor. K. Esat Paşa'dan mı emir alacaktı (!) veyahut da başı sıkışan yakın birliklerin imdat istemesine de kulak verecek miydi? Bu husus iyice aydınlatılmadığı için (!), ister istemez, **yıllar sonra Atatürk soyadını alan Türkiye Cumhuriyetinin tek adamına yaranmak isteyen çevreler, hadiseyi çarpıtma yoluna gittiler**... Albay Kannengiesser ya da Albay H.Sami ya da Vehip Paşa... Bu isimlerden hangisi o gün 9.Tümenin başında bulunursa bulunsun, üçünün de M.Kemal'den rütbece üstün olduğu açıktır ve dolayısıyla da acele **bir taburla** Conkbayırı'na yardım etmesini **emir buyurmaları** normaldir! " (1.C., s.103, 104)

---

128) İzninizle tercümanlık yapayım, hazret 'Conkbayırı' demek istiyor.
129) Bu yanlışların kaynağı da Armstrong'un kitabı (P.Safa, Bozkurt, s.51).

Bu sözleri okur yazar olmayan biri söylese, gülüp geçilir. Oysa ansiklopedinin üç yazarı da yüksek öğrenim görmüş, üstelik biri de öğretmen!

[O sırada Güney Cephesi Komutanlığı diye bir makam yok. 19.Tümen de 'direkt olarak' Esat Paşaya değil, Liman Paşaya bağlıdır. Ansiklopedistlere not: Aydınlanmak ve 9.Tümen komutanının kim olduğunu kesin olarak öğrenmek istiyorsanız, bir zahmet ciddi kaynakları okuyun!]

Bu yakıştırma ve yanlışlarla oyalanmamak için M.Kemal'in, bir taburunu yola çıkarmak için emir aldığını kabul edelim. Ama 57.Alayı ve bataryayı kimin emriyle yola çıkarıp savaşa soktu, tümeninin öteki alaylarının savaş hattına yaklaştırılması emrini kim verdi? Bunları da dürüstçe ve gerçekçi olarak açıklamak gerekmez mi? Gerekir ama böyle bir açıklama M.Kemal lehine sonuç vereceği için susmayı tercih edip gerçeği örtüyorlar, hele Liman Paşa ile Esat Paşanın bugün için söylediklerinden hiç söz açmıyorlar.

Neden mi?

Çünkü Liman Paşa şöyle diyor:

"İlk askeri başarısını Trablusgarp'te[130] gösteren M.Kemal, sorumluluk ve görevden zevk duyan bir komutan özelliğine sahipti. Daha 25 Nisan sabahı, 19.Tümen ile ve **hiçbir yerden emir almadan**, **kendiliğinden** muharebeye girerek, düşmanı sahile kadar püskürtmüş ve bundan sonra da üç ay süre ile kırılmaz bir azimle devamlı düşman saldırılarına karşı koymuştu. Ona tam anlamıyla güvenilebilirdi." (Türkiye'de Beş Yıl, s.109)[131]

Esat Paşayı da dinleyelim:

"[Saros'tan döndüğüm zaman][132] M.Kemal Beyi, tümeninin 57.Alayını ve 9.Tümene bağlı olup Arıburnu-Kaba Tepe hattı gerisinde bulunan 27. Alayı, **kimseden izin almadan** Arıburnu'na doğru göndermiş, tümeninin 72. ve 77.Alaylarını [ilerletip] Maltepe ile Kocadere arasında ihtiyatta tutmuş durumda buldum." (s.38)[133]

Her türlü atmasyona son veren bu açıklamalardan sonra, bu konuyu kesin olarak kapatabiliriz değil mi?

---

130) Bu yerin adı, Liman Paşanın anılarının Almancasında 'Syrenaica', Frasızcasında ise 'Cyrenaïque' diye geçiyor (Türkçesi Bingazi'dir). Y.Küçük, 'Cyrenaïque'i, 'Suriye' diye çevirmiş ve yalnız cümlenin anlamını değil, tarihi de tepetaklak etmiş. (T.Ü. Tezler 5, s.77, dipnot) M.Kemal'le ilgili bu pasajın da sadece ilk cümlesini vermiş, M.Kemal övüldüğü için gerisini kesmiş.

131) Bu anlayışa göre, anılarını 1919'da yazan Liman Paşa, 'ilerde Atatürk soyadını alacak olan Türkiye Cumhuriyetinin tek adamına yaranmak için hadiseyi çarpıtan' ilk kişi oluyor!

132) Kolordu karargâhı, bu arada, Gelibolu'dan Maltepe'ye alınmıştır. Esat Paşa Saros'tan Maltepe'ye öğle üzeri döner.

133) Y.Küçük diyor ki: "Esat Paşanın, çok kısa bölümleri yayımlanmış anılarından bazı aktarmalar yapmak istiyorum; bunlar, yazılan tarihe ciddi kuşkular getirecek boyutlara ulaşıyor." Bu açıklamadan sonra, Esat Paşanın cümlesini aktarıyor: "M.Kemal Beyi, tümenin 57.Alayını, 9.Tümene bağlı olup Arıburnu-Kaba Tepe hattı gerisinde bulunan 27.Alayı, kimseden izin almadan Arıburnu'na doğru göndermiş..... buldum." Y.Küçük şöyle devam ediyor: "Yazılmayan (yani nokta nokta geçilen) kısımlar bana ait değil; Esat Paşanın anılarından kısa bölümleri yayımlayana ait bulunuyor." (s.86) →

5/7.4. M.Kemal ordunun tüm yedeklerini kullanarak savaşı tehlikeye atmış

□ Y.Küçük diyor ki: "Bu monografi de (A.Moorehead'in Çanakkale Geçilmez adlı kitabı), daha önce geliştirdiğim düşünceleri destekliyor; sınırlı bir Anzak kuvvetlerine karşı M.Kemal'in nerede ise bütün 5.Ordunun ihtiyatlarını, izin almadan kullandığı ve bütün hareketi tehlikeye attığı, açıklıkla yazılıyor." (s.95)

Anzak kuvvetlerinin sınırlı olduğu, Y.Küçük'ün yakıştırması. O sırada sahile 8 tabur çıkmış bulunuyordu ve yeni birlikler de çıktıkça savaşa katılıyorlardı. Türkler ise beş taburdu.[134] Ayrıca A.Moorehead'in yazdığı ile Y.Küçük'ün yaptığı özet arasında da ciddi fark var. Moorehead diyor ki:

"Bir tümen komutanı olarak M.Kemal'in, Liman'ın elindeki bu yedek tümeni kullanmaya yetkisi yoktu. Eğer İttifak güçleri, bir başka yerde, bir başka çıkarma planlamış olsalardı, durum umutsuz olurdu."[135]

Yani M.Kemal'in, 'bütün hareketi tehlikeye attığını' değil, daha durum tam aydınlanmamışken verdiği kararın önemini ve riskini belirtiyor. C.Erikan'ın bu konudaki değerlendirmesini daha önce aktarmıştım. Y.Küçük, Moorehead'in bu saptamasını, yeni bir yaklaşım sanarak heyecana kapılmış.

Kaldı ki Moorehead de durumu abartıyor. Çünkü M.Kemal, ilk aşamada sadece bir alayını ileri sürmüş, kalan iki alayını ise yeni bir duruma ya da ordu emrine göre kullanmak üzere harekete hazır halde tutmakla yetinmiştir.[136]

Y.Küçük, A.Moorehead'in, bu iki cümlesinin dayanağı olan cümlelerini de atlamış. Okuyunca neden atladığını anlayacaksınız. Moorehead diyor ki:

---

(1) Esat Paşanın anılarının hiçbir yeri, 'yazılan tarihe ciddi kuşkular getirecek' nitelikte değildir. Y.Küçük, savaşın bütününü bilmediği için anı parçalarını, savaşın akışı içine yerleştirmeyi başaramıyor, bu yüzden de eksantrik yorumlarda buluyor. Hepsinin Toriçelli borusu kadar boş olduğunu göreceğiz.

(2) Aktardığı cümlede bulunan..... biçimindeki boşluğa dikkati çekerek, 'anıların aslında, M.Kemal aleyhinde bir ifade varmış da yayına hazırlayan o bölümü atlamış' gibi bir kuşku uyandırmaya çalışıyor. Oysa anıların 1975'te yapılmış tek baskısı var ve benim elimdeki nüshada böyle nokta nokta bir boşluk yok. Nitekim cümlenin tamamını nokta noktasız olarak yukarda okudunuz. Öyleyse Y.Küçük niye böyle yazıyor? Ben çözemedim. Belki siz çözebilirsiniz.

(3) Esat Paşanın tam anılarının bir nüshasının Harp Akademileri kütüphanesinde; bir nüshasının ise ATASE Arşivinde olduğu belirtiliyor. (10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.322; Yanya Savunması ve Esat Paşa, s.105) İsteyenin inceleyebileceğini sanıyorum. Verilen bilgilerden, Çanakkale Savaşı'nın, anıların sadece bir bölümünü (3.cilt) oluşturduğu da anlaşılıyor. Geri kalan bölümlerin, öteki savaşlar ve eğitim hizmetleriyle ilgili olduğunu, Esat Paşanın kendisi yazıyor. (Yanya Savunması ve Esat Paşa, "Kendi Kalemiyle Hayat Hikâyesi", s.103)

134) İngiliz harp tarihine dayanarak, Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.111; düşman mevcudu ertesi günü de 15.000 kişiye çıkacaktır, 2. Kitap, s.119.

135) Y.Küçük'ün A.Moorhead'den aktardığı (s.95) uzunca bölümün doğru çevirisi için, Çanakkale Geçilmez, s.179.

136) Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.107-108.

"...M.Kemal'in komutan olarak o hayrete değer mesleği, o andan itibaren başlamıştır.. İttifak devletleri adına harekâtın en kötü rastlantılarından biri, bu deha sahibi küçük rütbeli Türk komutanının tam o anda, o noktada (Conkbayırı) bulunmasıydı. Çünkü aksi takdirde Avustralyalılar ve Yeni Zelandalılar, pekâlâ o sabah Conkbayırı'nı ele geçirebilirler ve savaşın kaderi orada, o anda belli olurdu." (s.178)

Bir bütünden yalnız işine gelen iki cümleyi al, onu da yanlış aktar, sonra da o iki yanlış aktarılmış cümleye dayanarak yorum yap, yargıda bulun!

Ne derler buna?

5/7.5. Arıburnu Savaşlarında M.Kemal'in başarısız olduğu[137] ve askeri savurganca kullandığı

□ K.Mısıroğlu, hiçbir belge ve kanıt göstermeden diyor ki:

"M.Kemal, tümeninin 57.Alayından iki yüz kişiyi, saat beş buçukta, Şunuk Bayırı (yani Conkbayırı) istikametine sevk ederek, ilerlemekte olan düşmana karşı süngü hücumu yaptırdı. Fakat hiçbir netice alamadı. 57. Alayın mütebaki (kalan) kısmını süngü hücumuna kaldıran ve bunun da erimesinden sonra emrindeki iki Arap alayı[138] ile aynı taarruzları tekrarlayan M.Kemal yine hiçbir netice elde edemedi." (Lozan, 1.C., s.158)[139]

---

137) GRYT Ansiklopedisi diyor ki: "Takviyeli müttefik birliklerinin Seddülbahir'de çakılıp kaldıklarına kimse itiraz etmiyor. Ama mesele Arıburnu'na yapılan Anzak çıkarmasına gelince iş çatallaşıyor ve kaynakların verdiği bilgiler, birbirini pek tutmuyor. Bu karışıklığı çözebilmek için değişik kaynakların verdikleri bilgileri, biraraya getirerek, doğru sentezi yapmaya çalışacağız. Bu cepheleri anlatan tezat, 19.Tümenin başında Yarbay M.Kemal Beyin bulunmasından ileri geliyor. Daha sonra Türkiye Cumhuriyetinin yıllarca Reisicumhurluğunu yapan M.Kemal Beyin o günkü durumunu, olduğundan farklı göstermek isteyenler ile gerçeği olduğu gibi aktarmaya çalışan kaynakların (!) anlatma metodları değişik görülüyor." (1.C., s.100)

Kimler gerçekleri saptırıp farklı göstermeye çalışıyor, kimler doğruyu yazıyor, hele ansiklopedi nasıl doğru sentez yapıyor, hep birlikte ve ibretle göreceğiz.

138) Savaştan önce M.Kemal, tümenindeki iki Türk alayıyla değiştirilen bu yeni alayların (72.ve 77.Alaylar) yerine, ilk alaylarının geri verilmesini istemiş ama kabul edilmemiştir. (Altay, On Yıl Savaş, 82) Fahrettin Altay diyor ki: "[Arıburnu'nda savaş devam ederken] 72.Arap Alayının çadırlı ordugâhında, alaydan kaçan birçok Arap erinin çadırlarda saklandıklarını ve nargile içmekte olduklarını gördük. Bunları toplayarak cepheye gönderdik." (s.95)

27.Alay Komutanı Ş.Aker de 77.Arap Alayı erlerininin, nasıl kaçıp fundalıklara gizlendiklerini, Türk askerlerine arkadan ateş ettiklerini, savaş hattına sessizce yaklaşmaları gerekirken hücum çığlıkları atarak düşmanı uyardıklarını uzun uzun açıklıyor (s.69-71) ve diyor ki: "Biz o güne kadar bu alayın erlerini Türk sanıyorduk ve bu sebepten dolayı [M.Kemal Beyin solumuza sevk ettiği] bu alayın yapacağı bir taarruzla, esasen sarsılmış ve gerilere atılmış olan Anzakları deniz kenarına dökmek ümidini bize vermişti. Arıburnu mıntıkasında daha yedi aydan fazla bir müddetle kan dökülmesine belki yegâne sebep, bu alay erlerinin Arap olması oldu." (s.71)

139) M.Kemal'in, Arap alaylarını, nasıl, ne zaman ve nerelerde savaşa soktuğunu, görmüştük. Mısıroğlu'nun bu yanlışlarının kaynağı yine Armstrong'un kitabı. (P.Safa, Bozkurt, s.51)

Ayrıntıların tümü yanlış, sonuç da doğru değil. Sadece bir soru sorup geçeceğim: Conkbayırı'na kadar ilerlemiş olan Anzaklar, Conkbayırı'ndan ta kıyıya kadar neden çekildiler acaba, izinleri o kadardı da akşam olunca kendiliklerinden mi deniz kıyısına geri döndüler?

□ Mısıroğlu, işin bu yanını aydınlatmaktan dikkatle kaçınarak, şu askerî eleştiride bulunuyor:

"Burada dikkat edilecek husus şudur ki M.Kemal elindeki kuvvetleri kolayca yutulabilecek küçük küçük lokmalar haline getirmek suretiyle düşman üzerine sevk etmektedir. Normal bir asker mantığı ile bu hareket tarzını izah etmeye imkân yoktur. İlk hücumda netice alınamayınca, ikincide daha büyük kuvvetler sevki gerekmez miydi?" (Lozan, 1.C., s.158)

M.Kemal, elindeki kuvveti, küçük lokmalar halinde düşmanın üzerine sevk etmemiştir. Armstrong bile böyle bir iddiada bulunmuyor. Kahraman K.Mısıroğlu, Allahtan da, kuldan da korkmadan, uyduruyor! Sonra da, bu uyduruk bilgilere dayanarak, 'normal asker mantığı' adına değerlendirme yapıyor.

Zırvalamak zorunlu olmadığı halde, Mısıroğlu niye böyle yapıyor, anlamıyorum.

□ Ansiklopedi yazarları, önce, '1915'te Çanakkale'de Türk' adlı kitaptaki özetten şu paragrafı aktarıyorlar:

"... [M.Kemal] bir yandan da emir subayı ile gönderdiği emirle, bu sarp arazide yürüyüş derinliği uzamış olan 57.Alayın kolbaşındaki taburunu Conkbayırı'na yetiştirdi. Buraya kadar pervasızca yaklaşmış olan düşman, önce olduğu yerde durduruldu. Sonra da bu taburun arkasından batarya ile yetişen tekmil 57.Alayın Conkbayırı'ndan ve 27.Alayın soldan, Kemalyeri üzerinden yaptıkları süngü hücumu ile Anzaklar yüz geri ettirildi ve sahil yakınlarına kadar sürülüp atıldılar. Bu muharebelerde 19.Tümenin 57. ve 9.Tümenin 27. Alayları vaktinde harekât sahasına yetişmeleri ve düşmana kahramanca saldırışları ile öne çıktılar ve altın, gümüş imtiyaz madalyaları ile taltif edildiler."

Bizim ansiklopedistler, bu alıntının hemen arkasından, "Aynı hadisenin yorumunu yapan Kadir Mısıroğlu ise Lozan isimli eserinde şöyle diyor" diye yazarak, Vahidettincilerin askeri otoritesinin yukarda aktardığım eleştirisine yer veriyorlar. Sonra da özetle şöyle diyorlar:

"Anzak tugaylarının Conkbayırı'nda durdurulduğu doğrudur. Bu durduruşta en mühim pay, 9.Tümene bağlı 27.Alay ile M.Kemal Beyin 19. Tümenine bağlı 57.Alayındır. [Sonunda M.Kemal'in bir hizmetini olsun kabul etmişler diye hemen umuda kapılmayın! İşte, devamı geliyor] Fakat burada Mısıroğlu'nu doğrulayan bir nokta var. Bahsi geçen kahramanlığı gösteren ve M.Kemal Beye bağlı bulunan 57.Alay, kumandanları başta olmak üzere, **o gün** kamilen (bütünüyle) şehit olmuşlardır... Zaten ordunun ihtiyatı olan 19.Tümenin elindeki tek sağlam alay, bu kamilen şehit olan 57.Alay idi. Artık bu netice-

nin, düşmanın üstün kuvvetinden mi, yoksa Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi kumanda hatasından mı kaynaklandığı, henüz net bir şekilde ortaya konamamıştır... (!) Müttefik kuvvetlerin ikinci derece önem taşıyan (!) Anzak birliklerini, bir alayı şehit etme pahasına durdurmanın, pek de o kadar mübalağa edilecek bir kahramanlık olmadığı görülebilir. Ki o cephede bir de 9.Tümene bağlı 27.Alay çarpışmıştır, yani bütün mesuliyet *(şeref demeye dilleri varmıyor!)* 19.Tümende değildir." (1.C., s.106)

Hangi yanlışı düzeltmeli?

(1) Acaba Anzaklar, neden ikinci derece önem taşıyorlar? O gün Arıburnu'na çıkanlar bütünüyle Anzaklardır ve Çanakkale savaşları boyunca da, en iyi onlar savaşmıştır.

(2) 25 Nisandaki muharebe de, Anzakları sadece Conkbayırı'nda durdurmaktan ibaret değildir. Anzaklar, kıyı başına kadar sürülmemişler miydi? Bundan hiç söz yok. İş M.Kemal'in başarısına dayanınca, bizimkiler dut yemiş bülbüle dönüyor ya da ilerde göreceğiz, yalana başvuruyorlar. Hiç olmazsa o günkü sonucun alınması için şehit olanlara saygı gösterseler.

(3) Komutanıyla birlikte bütün 57.Alayın o gün şehit olduğu iddiası da doğru değil. Bu Iddianın iki kaynağı var. İlki R.Eşref'in "M.Kemal ile Mülakat" adlı eserindeki bir cümle; M.Kemal o mülakatta diyor ki: "...57.Alay, meşhur bir alaydır bu, çünkü hepsi şehit olmuştur..." (s.20) İkincisi ise H.Bayur'un şu notu: "Atatürk, çok üstün kuvvetlere saldıran ve savaş gemilerinin ateşini de yiyerek hemen kamilen (neredeyse bütünüyle) yok olan 57.Tümenin şehit komutanı Hüseyin Avni Beyi daima sevgi ile anardı." (Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 2.Ks., s.295)

Ama M.Kemal ve H.Bayur, Alay Komutanının **o gün** şehit olduğunu söylemedikleri gibi, alayın **o gün** 'kamilen şehit olduğunu' da söylemiyorlar. Savaş süresince oluşmuş bir durumu belirtiyorlar. Çünkü 57.Alayın Komutanı H.Avni Bey, 12 Mayısta yarbaylığa terfi edecek, üç ay sonra, 13 Ağustos Cuma günü şehit olacaktır.[140] 25 Nisan günü hiçbir tabur komutanı da şehit olmamıştır.[141] Öteki bütün alaylar gibi elbette 57.Alay da 25 Nisanda ağır kayıp vermiştir ama 'kamilen yok' olmadığı şundan anlaşılır ki 57.Alay, 6 Mayısa kadar tek takviye almadan[142] bütün taarruzlara katılacaktır.[143]

---

140) İ.Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s.89.

141) 10 Yıllık Kadrosu, 83, 85, 86, 87, 88. sayfalardaki komutanlar çizelgeleri. Alay sancağına madalya takılması töreni, tam bir yıl sonra, 25 Nisan 1916'da yapılacaktır. (57.Piyade Alayı Tarihçesi, s.32)

142) Çanakkale Cephesi, 2.Kitap, s.168.

143) A.Moorehead de aynı dikkatsizlikle, "57. Alayın hemen bütünüyle yok olduğunu", sonra da, kaynak göstermeden, 'M.Kemal kuvvetlerinin o günkü kaybının 2.000 kişi olduğunu' yazıyor. (s.180, 201). O gün savaşan yalnız 57.Alay olmadığı gibi, 57.Alayın Tarihçe'sine göre alay savaşa 49 subay ve 3.638 erle girmiştir. (s.19) Kayıp 2.000 kişi ise, 57. Alayın 'hemen bütünüyle yok olduğu" iddiası da havada kalıyor. Buna karşılık Esat Paşa, 19.Tümenin 25-27 Nisan günlerine ilişkin kaybının "bine yakın yaralı olduğunu" söylüyorsa da (s.62), onun verdiği

(4) 27. Alaya gelince, komutanı Şefik Aker'in ifadesiyle, "26 Nisan günü, saat 11.30'dan itibaren, (M.Kemal'in) emir ve kumandasına girmiş, bu andan itibaren 19.Tümenin bir alayı olarak çalışmıştır." (Ş.Aker, s.60 ve dipnot)

İşte böyle.[144]

□ Y.Küçük aynı görüşü genişleterek paylaşıyor:

"Gelibolu'nun savaş tarihini yazan yabancı araştırıcılar, Kemal'in israf derecesinde asker kullandığında birleşiyorlar" diyor (T.Ü. Tezler 5, s.95) ve Robert Rhodes James'in Gallipoli (Gelibolu) adlı eserinden aldığı bir cümleyi ileri sürüyor. Cümleyi yine yanlış çevirmiş; orijinaldeki 'the beginning of May' (Mayıs ayı başı), Y.Küçük'ün çevirisiyle "Mayıs ayı sonu" olmuş (T.Ü. Tezler 5, s.69): "Eğer Kemal'e kalsaydı, Mayıs ayı sonuna kadar (doğrusu: Mayıs ayı başına kadar) Anzak bölgesinde hayatta kalan bir tek Türk askeri olmazdı."

Y.Küçük, cümleyi çevirirken Mayıs ayı sonuna kadar genişlettiği süreyi, 95.sayfada, iyice genişletip 'yaz ortasına kadar' yayıyor: "...Yabancı araştırmacılar (!), Kemal'e bırakılması halinde, yaz ortasına kadar canlı bir Türk askerinin bile kalmayacağını açıkça yazabiliyorlar." (T.Ü. Tezler 5, s.95)[145]

'Yabancı araştırmacılar' diyor ama böyle yazan ikinci bir araştırmacı bulamadım!

● Bu yakıştırmalara kısa bir ara verip, şu Mr. James'in kitabı üzerinde biraz duralım.

---

sayı da, o kıyamet günleri içinde yapılmış kabataslak bir tahminden öteye geçmiyor, çünkü savaşın şiddetini yansıtmıyor. 1918 yılında Suriye Cephesinde esir düşen 57.Alayın 'harp ceridesi' (birliğin resmi güncesi) bulunamadığı için alayın tarihçesinde kayıplarla ilgili açık ve tutarlı bilgi yok. Kısacası bu konuda ne söylenip yazılsa spekülasyon olur.

Yanlış yanlışı doğurur. Ünlü Lord Kinross da aynı yanlışı sürdürüyor. (Atatürk, s.130)

144) 17 Mayıs'ta, Kuzey Grup Komutanlığı kurulur ve bu kesimdeki bütün birlikler Esat Paşaya bağlanır. Böylece M.Kemal'in Arıburnu Kuvvetleri komutanlığı sona erer; artık sadece 19.Tümen Komutanıdır. GRYT Ansiklopedisi bu olaydan şöyle söz ediyor: "Bu hadiseyi nakleden Y.H.Bayur, Seddülbahir bölgesinden mesul (sorumlu) Güney Cephesi Kumandanının Vehip Paşa olduğunu, Esat Paşanın da sırf Vehip Paşanın ağabeyisi olduğu için 17 Mayıstan itibaren Arıburnu Grubu Kumandanlığını üstlendiğini yazıyor ki gerçeklere dayanmayan bir iddiadır." (1.C., s.110)

Bir de Y.H.Bayur'un ne yazdığına bakalım: "17 Mayısa kadar orada (Arıburnu'nda) komuta M.Kemal Beyde idi. Bu günden sonra o yine 19.Tümen Komutanı kalır ve Arıburnu Grubunun komutası, 3.Kolordu Komutanı Esat Paşaya geçer. O Vehip Paşanın ağabeyisidir." (3.C., 2.Ks., s.336'daki dipnot)

(1) Görüldüğü gibi, H.Bayur, 'Vehip Paşanın, bu değişikliğin olduğu tarihte (17 Mayısta) Güney Cephesi Komutanı olduğunu' yazmıyor. Yazamazdı da. Çünkü Vehip Paşa daha Gelibolu'ya gelmemişti.

(2) 'Esat Paşanın sırf Vehip Paşanın kardeşi olduğu için 17 Mayıstan itibaren Arıburnu Komutanlığını üstlendiğini' de yazmıyor. Sadece, yeri geldiği için Vehip Paşanın ağabeyisi olduğunu belirtiyor.

Peki bu yakıştırmalar, uydurmalar ne? Cevap: Alaturka alternatif tarihçilik!

145) 'Açıkça yazabiliyorlar' ne demek ? Engel mi var a efendim? Uydur uydur yaz!

Mr.James, zamanında açıklanmış ya da sonradan incelemeye açılmış bütün İngiliz belgelerini incelemiş,. savaşa katılan askerlerin bir kısmının mektuplarını ve anı defterlerini derlemiş ve İngilizler açısından Çanakkale Savaşı'nı ayrıntılı bir biçimde yazmış. Müttefikler hakkında verdiği bilgiler doğru olsa gerek. İngilizlerin içinde bulundukları koşulları ve yaptıkları yanlışları öğrenmek isteyenler için zengin malzemeyle dolu, önemli bir kaynak.[146]

Buna karşılık Türk tarafını, amacı dışında olduğu için, ancak gerektikçe anlatıyor. Bu yüzden hiçbir Türkle ve Türk kuruluşu ile ilişki kurmamış (s.XIII); sadece 1962'de Çanakkale'yi gezdiği sırada kendisine kolaylık gösteren Türk askerî makamlarına teşekkür ediyor. Bazı Türk kaynaklarından yararlandığı anlaşılıyor ama hiçbirinin künyesini vermiyor, "bir Türk tarihçisi" ya da "Türk resmi tarihi" deyip geçiyor. Kim, hangisi, belli değil. Türkiye ve Türkler ile ilgili bilgiler için daha çok, Yzb. Armstrong'un mahut kitabına, İstanbul'daki ABD Elçisi Morgenthau, Liman von Sanders ve bazı Alman subaylarının (Prigge, Kannengiesser ve Mühlman'ın) anılarına dayanıyor. Bir iki yerde de M.Kemal'in Arıburnu ve Anafartalar'la ilgili rapor ve tarihçesinden çok kısa alıntılar yapmış. (Çevirici, M.Kemal'den alıntıların pek doğru olarak çevrilmemiş olduğunu belirtmektedir, s.ix ve 57. dipnot) Dört yerde de, 57.Alayın 1.Tabur Komutanı olduğunu açıkladığı Zeki adındaki bir binbaşının 'notlarından' parçalar veriyor. (s.268, 375, 377, 378) Çanakkale ile ilgili bütün yayınları gözden geçirdim,[147] aralarında Binbaşı Zeki adında bir not yazarına rastlamadım. Her neyse, Mr.James, işte bu kaynaklardan elde ettiği bilgilerin bazısını aynen aktarmış, bazısını ise oryantalist bir bakışla[148] kendine göre işleyip süslemiş.[149]

Türk taarruzlarını, genellikle "koordinasyonsuz, kaba, dağınık" vb. gibi eleştirici, küçümseyici sözlerin eşliğinde yansıtıyor. Hangi belgelere, kaynaklara, uzmanlara dayanarak böyle yazdığını açıklamaya da gerek duymuyor. Türk askerini de, bu savaşın Türkler açısından taşıdığı anlamı da kavradığını

146) Alan Moorehead'in İngilizlerle ilgili birçok bilgi ve değerlendirme yanlışını da düzeltmiş, eksiklerini tamamlamış: 31,33,48,70,72,123,125, 138,143,162 ve 175 No.lu dipnotlar. Biri de, zahmet edip Moorehead'in, Armstrong'un ve R.R.James'in, Türk cephesi hakkındaki yanlışlıklarını düzeltse! Şahane tembelliğimiz yüzünden, yanlışlar ve yalanlar, kök salıyor.

147) 10 Yıllık Harbin Kadrosu ile Çanakkale Cephesi adlı kitapların sonunda, yayımlanmış Türkçe eserlerin tam listesi bulunuyor.

148) Batılıların doğuya ve doğululara -üstten- bakışı hakkında yeni bir çalışma için: Prof.Dr.Oya Batum Menteşe, L.Durrell'in Kıbrıs'ın Acı Limonları, Türk Dili dergisi, sayı 525 (Eylül 1995); ayrıca Thierry Hentch, Hayali Doğu.

149) Şişirme, süsleme hastalığına, Alan Moorehead'te de rastlıyoruz. Roman olsa sorun yok ama tarih yazdıkları iddiasındalar.

söylemek hayli zor. Türk kayıplarına yol açtığı için Liman Paşayı eleştiren bir Türk askerî tarih yazarını "nankörlükle" suçluyor (s.109) ve hiçbir dayanak göstermeden şöyle bir sahne yazıyor: "**Türkler teslim olmaya pek istekliydiler** ve zahmetle zirveye tırmanan iki bölük Yeni Zelandalıyı, **tezahürat ve alkışla karşıladılar**!" (s.379)[150]

Y.Küçük'ün her satırına gözü kapalı inandığı kitap, Türkler bakımından işte böyle bir şey.[151]

Gelelim sadede.

Düşman sayıca ve ateşçe çok üstün, Liman Paşanın savunma planı yanlış. Bu üstünlük ve zaafın, Arıburnu cephesinde de, Seddülbahir cephesinde de, ancak kan fedakârlığı ile dengelenip kapatılabildiğini, Türk komutanlarına ve askerî tarihçilere dayanarak daha önce belirtmiştim.

Müttefikler de çok azimli ve kararlı, onlar da ne pahasına olursa olsun sonuç almak istiyorlar; bu amaçla da dar bir alana yüz binlerce asker yığıyorlar. Churchill diyor ki: "Çanakkale'de 500 metre bir ilerleyiş, sonuca –hem de nasıl bir sonuca!– atılmış bir adımdır."[152] Seddülbahir'deki birliklerin Komutanı General Hunter Weston da, "Girişilen sefer başarılı olursa, mükâfatı çok büyük olacaktır... Bu uğurda hiçbir kayıp büyük sayılmaz!" diye yazıyor.[153]

İki tarafın toplam genel kaybı, bu yüzden 400.000'i aşar.

Savaş boyunca ne yalnız 57.Alay eridi, ne 76.000 er ve subay M.Kemal'in emri altında şehit oldu. Sertlik Çanakkale Savaşının genel özelliğidir; bunu yalnız M.Kemal'e özgü bir tutum gibi göstermek, Çanakkale Savaşını hiç anlamamış olmak demektir.

● Bu arada K.Mısıroğlu'nun, İngiliz yazarı H.C.Armstrong'dan yaptığı bir alıntıya da değinmek istiyorum. İddia, ileri bir tarihteki olaya ilişkinse de, konu yine asker israfı ile ilgili. Armstrong'un iddiası şu:

"...Yeni teşkil edilen 18.Alay, mevcudu bir hayli azalmış bulunan 19.Tümen emrine verildi. M.Kemal bu taze kuvvetle 28 Haziran'da yeni bir taarruz planladı ise de Cephe Kumandanını ikna edip gerekli müsaadeyi alamadı. Tam bu sırada, 26 Haziranda Enver Paşa, Başkomutan Vekili sıfatıyla cepheyi teftişe geldi. M.Kemal'in planladığı taarruzu öğrenince bunu saçma bularak engelledi, 'lüzumsuz taarruzlarla emrindeki askerleri israf ettiğini' söyledi. M.Kemal, Enver Paşanın hakaret dolu tenkitlerine içerleyerek istifa

150) Kitabın askeri açıdan kısa bir eleştirisi: F.Belen, Türklerin Başarısı, 20. Yüzyıl Tarihi, 1.C., s.369-371.

151) Liman Paşa Başkomutanlığa yazdığı bir raporda (9.6.1915) diyor ki: "İngilizlerin her yazdığına inanmak gerekseydi, şimdiye kadar ilerledikleri (!) mesafe ile Gelibolu yarımadasının tümünü ele geçirmiş olmaları gerekirdi." (Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.93)

152) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., Ks.2, s.328.

153) a.g.e., s.283.

etti. Liman von Sanders'in Enver Paşa nezdindeki ısrarlı teşebbüsleri sonunda bu istifa durdurulduğu gibi istenen taarruz izni de verildi. Ne yazık ki bu taarruzdan da sonuç alınamayarak taze kuvvetlerden oluşan 18.Alay da bütünüyle mahvoldu." (Grey Wolf, s.74'ten aktaran Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.159; Bozkurt'un son çevirisinde, s.47-48)

K.Mısıroğlu'nun hemen benimseyip aktardığı, GRYT Ansiklopedisinin de baştacı ettiği bu iddiaları[154] değerlendirmeden önce, Alan Moorehead'in, bu dayanaksız iddia hakkındaki süslemelerini de görelim:

"Enver Paşa, Haziran ayında İstanbul'dan gelerek savaş bölgesine yapmış olduğu periodik ziyaretlerden birinde, M.Kemal'in Anzak cephesine düzenlediği bir saldırıyı iptal edince, kıyametler koptu. Enver Paşa Kemal'in askerleri boş yere kırdığını söylüyordu. M.Kemal hemen istifasını verdi. Liman ikisinin arasını güçlükle buldu. Ama saldırı tam bir felaketle sonuçlanınca, suçlamalar yeniden başladı. M.Kemal, Enver Paşanın karışmasıyla planının bozulduğunu ifade ediyordu. Enver Paşa ise birliklere bir genelge göndererek, böylesine beceriksiz kumanda altında bile kahramanca çarpışmış oldukları için takdirlerini bildiriyordu." (Çanakkale Geçilmez, s.328-329)[155]

Doğrular:

(1) 19.Tümen'in taarruzu, 29/30 Haziran gecesi yapılmıştır.

(2) Enver Paşa, 26 Haziranda değil, 29 Haziranda Gelibolu'ya gelmiştir.[156] Beraberinde Hüseyin Cahit (Yalçın) ve şehzade Ömer Faruk Efendi vardır.[157] O gün öğleden sonra, Ordu Komutanlığı ve Kuzey Grubu Komutanlığı karargâhları ile bazı birlikleri, bu arada M.Kemal'in karargâhını da ziyaret ederler. (2. Kitap, s.172; H.C.Yalçın, s.223) H.Cahit Yalçın anılarında, "M.Kemal'in kıyafeti, ayran ikram ettiği, tümen bandosunun Carmen operetinden bir parça çaldığı" gibi ayrıntılara kadar her şeyi anlatıyor ama 'hakaretamiz tenkitlerden', 'M.Kemal'in istifasından', 'kıyametler koptuğundan' tek kelime bile etmiyor. (s.224 vd.)[158] Liman Paşanın, Esat Paşanın anılarında da böyle bir olayın izi yok.

---

154) K.Mısıroğlu'nun Armstrong'tan yaptığı bu alıntıyı, GRYT Ansiklopedisi de aynen aktarmış ama sürekli Mısıroğlu'dan yararlanıyor görünmemek için kaynak olarak, Dagobert von Mikusch'un kitabının Fransızca çevirisinin 104. sayfasını göstermiş. (1.C., s.119) Kitabın Fransızcasını Milli Kütüphane'de buldum, fotokopisi önümde duruyor: 104. sayfada Çanakkale Savaşı ile ilgili tek bir hece bile yok, 1908 olayları ve M.Şevket Paşa olayı anlatılıyor. Göz boyama değil de ne bu? İlerde, K.Mısıroğlu'nun da yine bu her derde deva 104. sayfaya, bambaşka bir konuda gönderme yaptığını göreceğiz.

155) Armstrong'un verdiği bu asılsız bilgiyi, hiç araştırmadan Lord Kinross da kullanmış ama hiç olmazsa A.Moorhead gibi şişirip süslememiş. (a.g.e., s.136)

156) Enver Paşanın Gelibolu'ya geldiği tarihler: 11 Mayıs, 29 Haziran, 28 Temmuz, 23 Ağustos, 24 Eylül (Çanakkale Cephesi, 2.Kitap, s.180; 3.Kitap, s.176, 263, 460, 468)

157) Esat Paşanın anıları, Hayat mecmuası, sayı 35, 1959; H.C.Yalçın'ın Siyasal Anıları, s.224 vd.

158) M.Kemal ile Enver Paşa arasında sebebi ve içeriği bilinmeyen bir tartışma olmuştur ama o bir buçuk ay daha önce, 11 Mayıstadır. Ayrıntı için: Esat Paşanın anıları, s.83'teki dipnot ve F.Altay, s.94.

(3) Düşman Arıburnu'nda yer yer ateş baskınlarına girişmektedir. 57. Alayın 1. Tabur Komutanlığından alınan habere göre bu tabur cephesine taarruza kalkar. M.Kemal de karşı taarruza karar verir; zaten daha önce, düşman cephesinin 'can alıcı bir noktası olan' Yükseksırt'a taarruz için Grup Komutanı Esat Paşanın onayını almış, hatta Esat Paşa bu taarruz için 18. Alayı ve bir havan bataryasını tümen emrine vermiştir. (Rapor, s.167,168) Alaylarına taarruz hazırlığı yaptırır ve durumu, 29 Haziran saat 22.20'de Grup Komutanlığına bildirir. (Rapor, s.162) Grup Komutanlığından olumsuz bir emir gelmeyince, saat 24.00'te taarruzu başlatır. Yani Cephe (Grup) Komutanı Esat Paşanın taarruza izin vermediği iddiası doğru değildir.

(4) Kuzey Grubu karargâhında bulunan Enver Paşa, grup gözetleme yerinden taarruzu izler.[159] (Esat Paşanın 14.7.1915 günlü ve 1675 sayılı yazısı, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.165) Yani Enver Paşanın taarruzu engellediği de, bunun üzerine M.Kemal'in istifa ettiği de doğru değildir.

(5) Taarruz gün ağarırken, sona erer. Bütün çabalara rağmen, Yükseksırt geri alınamamıştır. Tümenin kaybı, M.Kemal'e göre '800 kişiden fazladır' (s.164); Enver Paşa yuvarlak bir ifadeyle 'yaklaşık bin kişi' diyor. (Enver Paşanın 3.7.1915 günlü yazısı, Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.165) Yani 18.Alayın 'tamamen mahvolduğu' iddiası da gerçeğe aykırıdır.

(6) 30 Haziranda Arıburnu'ndan Seddülbahir'e geçen Enver Paşa, bu sefer 3. Zığındere muharebesini izler. (2.Kitap, s.172) Güney Grubunun yaptığı karşı taarruzun başarılı olmaması üzerine, önce Güney Grubu Sağ Kanat Komutanı Faik Paşayı, sonra da Grup Komutanı Weber Paşayı görevden alır. (2.Kitap, s.183, 211)

Buna karşılık, Ordu Komutanlığına yolladığı 3 Temmuz günlü kapalı telgraf emrinin bir maddesinde, M.Kemal'in taarruzunu eleştirmekle yetinecektir.[160]

Demek ki M.Kemal'in taarruzu ile Güney Grubunun yaptığı taarruzu, aynı kefeye koymamış.

Enver, Liman ve Esat Paşaların yazılarında, A.Moorehead'in sözünü ettiği genelge içeriği ile uzak-yakın ilgisi olan tek kelime, hatta bir ima bile bulunmamaktadır. Sözün özü, Enver Paşanın "birliklere M.Kemal'i suçlayan bir genelge gönderdiği" iddiası da doğru değildir.

---

159) Sekiz gün süren 3. Zığındere muharebesindeki Türk kaybı y. 16.000 kişidir. (Çanakkale Cephesi, 2.Kitap, s.207)

160) Eleştirisi şöyle: 'Hazırlanmadan ve bir maksada dayanmadan yapılmış bir taarruz...'
Liman Paşa, bu emri Esat Paşaya iletir; o da taarruz hazırlığından ve son taarruzdan hiç haberi yokmuş gibi bir hava içinde, emrin bu bölümünü, 'kişiye özel olarak' M.Kemal'e yollar.
M.Kemal, emri ve buna dayanarak Liman ve Esat Paşaların yolladıkları yazıları, raporunun 165 ve 166. sayfalarına almış ve ikisinin de, bu taarruzdan habersizmiş gibi davranmalarını açıkça eleştirmiş, Başkomutan Enver Paşanın eleştirisini de cevaplamıştır.

Sonuç

Armstrong, Enver ile M.Kemal'in çekişmelerini ve bu son olayı şöyle bir duymuş ama ciddi bir inceleme yapmamış, kulaktan dolma bilgiyi, hayali ayrıntılarla iyice şişirip aktarmış, A.Moorehead de bu yalancı pastanın üstüne sahte tüy dikmiş!

Yabancı kaynaklardaki her bilginin doğru olduğunu sanmak, Tanzimat döneminden kalma sakat bir alışkanlıktır. Yeri gelmişken, **Armstrong ve Gray Wolf adlı kitabı hakkında kısa bir bilgi** sunmak istiyorum.

• Haron Courtenay Armstrong, Kut-ul- Ammare'de Türklere esir düşmüş, mütareke yıllarında, istihbaratçı olarak İstanbul'da bulunmuş bir İngiliz yüzbaşısıdır. Yine istihbaratçı olan ve birçok kirli işler çeviren Yüzbaşı Bennet gibi, o da arkasında kötü bir ün bırakarak memleketine döner. İlk kitabı, mütareke gözlemlerini ve anılarını anlattığı Turkey in Travail'dır. (John Lane, London, 1925) 1933'te de, ikinci ve bizimle ilgili son kitabını yayımlar: "Gray Wolf: Mustafa Kemal."

Sadi Borak, kitapla ilgili bazı tepkileri derlemiştir. (Armstrong'tan Bozkurt M.Kemal ve İftiralara Cevap) Fransız devlet adamı E.Herriot'nun, Yunan gazetecisi Spanuidi'nin konuşma ve yazılarının yanında, o tarihteki bazı yabancı gazetelerde çıkan makalelerden da alıntılar yapmış: "Bu kitap, tarihçiler için kaynak olacak nitelikte değildir." (Sunday Times); "Bu kitap gerçek bir hikâyeyi değil, merak uyandıran bir sinema filminin senaryosunu andırıyor." (The Observer)

Necmettin Sadak, –Sadi Borak'ın yazdığına göre, M.Kemal'in verdiği bilgilere dayanarak– kitaptaki belli başlı yanlışlara işaret eder ve doğruları açıklar. (7 Aralık 1932, Akşam; Borak'ta, bu cevabın tamamı var: s.23- 55)

N.Sadak, Çanakkale ile ilgili pek az yanlışını cevaplamaya değer bulmuş ya da savaş ayrıntılarına yer vermek istememiş. Oysa Armstrong'un Çanakkale Savaşı hakkında verdiği bilgiler arasında, birçok doğrunun yanında, pek çok da yanlış var.

Peyami Safa, çevirisinin 1. cildine yazdığı önsözde şöyle diyor: "[Armstrong'un] sokak rivayetlerine değer vermeyi tercih etmesi, kitabı için kolay tesir ve satış başarılarından başka bir şey aramadığını gösterir. Bu eserde, Atatürk'ün karakterine, hususi hayat ve davranışlarına ait oldukça doğru hükümler, başarılı tahlil ve tasvirler yok değildir. Bir bakıma kitabı değerlendiren, fakat hakikat aleyhine tehlikeli bir eser haline getiren de budur. **Tehlikeli, çünkü bir hakikat lokomotifinin peşine takılan bir sürü yalan ve iftira vagonu da, hakikat istikametinde yol almakta, aynı derecede doğru görünmek şansını kazanmaktadır."** (s.6)[161]

Kısacası, tamamını doğru sanıp ciddiye alanı, yanlışlara sürekleyen, tuzaklarla dolu bir kitap. Genel gerçekleri, doğru yansıtıyor, arka plana kendi senaryola-

161) Peyami Safa şöyle devam ediyor: "İki ciltte tamamlanacak olan olan bu çevirinin sonunda, Armstrong'un delilsiz iddialarını ve yanıldığı birçok noktayı göstermeye çalışacağım. Cevaplarımıza sıra gelinceye kadar, okuyucudan bu kitabı şüpheli bir dikkatle okumasını rica ederim. Sağduyuları kuvvetli olanlar, birçok yalan ve mübalağaları sezeceklerdir."
Yayınevi kapandığından, çevirinin ikinci cildi ve cevaplar yayımlanamadı.

rını yerleştiriyor. Yani bir istihbaratçı olarak iyi bildiği gri propaganda tekniğini kullanıyor: Yalanı, gerçekle besliyor!

İlginç kitabının kapağına da, M.Kemal ve Çanakkale Savaşı hakkında şu ilginç cümleyi koymuş: "1915'te, Gelibolu'da, İngiliz İmparatorluğu'nu ezen adam!"[162]

K.Mısıroğlu'nun ilgi ve bilgisine sunulur.

5/7.6. M.Kemal'in düşmanı denize dökemediği

□ Y.Küçük diyor ki:

"S.Adil anılarında şunları bildiriyor:

'19.Tümen Kumandanlığından 25/26 Nisan gecesi Müstahkem Mevkie gelen bir telgrafta, düşmanın tamamen kıyıya atıldığı ve yalnız Arıburnu'nda kalan zayıf bir bölümün de 26 Nisan sabahı şafakla denize dökületeceği haber veriliyordu. Bunda başarı elde edilmemekle beraber, birliklerimiz Conkbayırı-Kanlısırt hattında sağlam bir yere yerleşmiş oldular.' S.Adil böylece Kemal Beyin gerçekleşmemiş bir zafer için önceden telgraf çektiğini yazmış oluyor." (T.Ü. Tezler 5, s.89)

Esat Paşa da bir emrinde aynı şeyi yazıyor: "Kuzey Grubu... yarın (19.5.1915) öğleden önce saat 03.30'da, baskın suretiyle düşmana şiddetle hücum ve işgal ettiği mevzileri ele geçirerek düşmanı denize dökecektir." (Arıburnu Muharebeleri Raporu, s.138)

Esat Paşa da, 'gerçekleşmemiş bir zafer için önceden telgraf çekmiş' mi oluyor?[163]

Tabii ki hayır! Çünkü her taarruz emrinde, birliklere bir hedef verilir de ondan böyle yazıyorlar. Taarruz, hedefine ulaşır ya da ulaşamaz, o başka bir şey.

Y.Küçük, M.Kemal'in [yine Esat Paşanın anılarında yer alan] 'düşmanın denize döküldüğünü' bildiren bir raporuna daha değindikten sonra şöyle yazıyor:

"Kemal'in bu son derece abartılı raporlarıyla ilgili olarak Esat anılarında, '19. ve 9.Tümenler bugün düşmanı denize dökmeyi başaramamışlarsa da ilerlemesini önlemişlerdir' diye yazıyor; böylece Kemal Paşanın en yakın komutanı, çok tekrarlanan ve kendisini kahraman yapan bir iddiasını doğrulamıyor." (T.Ü. Tezler 5, s.90)

---

162) Kitabın yeni ve tam çevirisi Bozkurt adıyla çıktı, Çev. Gül Çağalı Güven, Arba Y., İstanbul, 1996. Çeviren, kitaptaki bazı yanlışları düzeltmeye çalışmış. Ama, kendi açısından haklı olarak, savaşlarla ilgili yanlışları, olduğu gibi bırakmış. Bu tür tartışmalı kitapların, tam bir edition critique olarak basılmasının gerekli olduğuna inanıyorum. Çünkü basılı ve hele yabancı imzalı yalanlar, bizde pek itibar görüyor ve kuşkuya düşülmeksizin bütünüyle benimseniyor.

Kuva-yı Medya dergisinin 33. sayısında (25 Kasım 1996), Armstrong ve kitabı hakkında ilginç açıklamalar var.

163) Liman Paşanın aynı nitelikteki emirleri için, 2.Kitap, s.149,175,181 vb.

Doğrular:

(1) Yalnız Arıburnu'nda değil, Seddülbahir'de de düşmanı denize dökme, yazık ki mümkün olamamıştır. Dökebilseydik, zaten savaş sona ererdi.[164] M.Kemal düşmanı denize döktüğü için değil, Arıburnu, Anafartalar ve Conkbayırı savaşlarının galibi olduğu için kahraman diye anılmaktadır. Hiçbir ciddi tarih kitabında M.Kemal'in düşmanı toptan denize döktüğüne ilişkin bir ifade görmedim. Y.Küçük nerede okumuş acaba?

(2) M.Kemal'in, 'düşmanın denize döküldüğü' hakkında daha başka raporları da var. Besbelli ki ilk hatta savaşan komutanlar, kıyı şeridine sığınan Anzakların paniğini, hatta bazılarının sandallara bindiklerini görüp durumu böyle bildiriyorlar. M.Kemal de ilk hattan gelen bu rapor ve mesajlar ile esirlerin verdikleri bilgileri ve kendi gözlemlerini 'denize' ya da 'sahile dökülme' diye üst komutanlığa ve öteki birliklerine duyurmuş. (A.Muharebesi Raporu, s.56)

(3) Zaten bir ordunun, moloz yığını gibi denize süpürüldüğü ya da topuyla tüfeğiyle denize çekilerek toptan boğulduğu tarihte görülmemiştir; arkası denize yaslanan bir birlik, ya gemilere binip kaçar ya da teslim olur. Bilebildiğim kadarıyla 'denize dökme', askerî edebiyatta, denize kadar gerileyen bir düşmanın gemilere binip kaçtığını ya da bu durumun eşiğinde bulunduğunu anlatmak için kullanılan bir deyim. A.Moorehead'in ve R.R.James'in kitaplarında, Anzak Kolordusunun içine düştüğü durumu yansıtan sayfaları okuyanlar, olayı ateş perdesi arkasından izleyen ileri hat komutanlarının, bu tür değerlendirmelerini haksız bulmazlar.

Çünkü Anzak birlikleri kaçmaya hazırlanıyorlardı. Ama yetkililerin, boşaltmanın güçlüğünü belirtmeleri üzerine, çaresiz, sığındıkları yerlere yapışıp kalmışlardır. (Hamilton; Gelibolu Günlüğü, s.104 vd.; Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.195; R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.158,178; R.R.James'e göre, İngilizler 9 Mayısta bile hâlâ Arıburnu kesimini boşaltmayı görüşmekteydiler, s.254)[165]

5/7.7. Meğer M. Kemal izinsiz ricat etmiş (geri çekilmiş)

□ Y.Küçük diyor ki:

"Esat Paşanın özet olarak yayımlanan anılarından, düşman Arıburnu'na yakın bir kumsaldan karaya çıktığı sırada, Kemal'in, **birlikleri ile birlikte geriye geldiği, mevzilerini terk ettiği**, kendisinin [Esat Paşanın] 'ölmek var, dönmek yok' emriyle geriye gönderdiği anlaşılıyor. (T.Ü. Tezler 5, s.73) Öyle anlaşılıyor ki Kemal hiç kimseden emir almadan bir ricat hareketine gi-

---

164) Harp tarihleri bunun birçok sebebini sıralıyor. Birini açıklayacağım: Anzakları koruyan savaş gemilerinin, çoğu büyük çaplı olan 255 topuna karşılık, 19.Tümen emrinde sadece kısa menzilli ve küçük çaplı 36 top vardı. (Çanakkale Cephesi, 2. Kitap, s.143-144)

165) "Çanakkale'de, Anzaklarla büyük amaçları arasında, yalnız bir engel vardı: M.Kemal! Sarışın yüzü ve gergin bakışlarında ürkütücü bir karar bulunan bu adam, bitkin Türkleri dar Conkbayırı tepesinde dayandırıyor ve sırf kendi kişiliğinin etkisiyle müttefik kuvvetlerini bir bozgunla karşı karşıya bulunduruyordu." (J.Benois Méchin, Kurt ve Pars, M.Kemal, s.39)

rişiyor. (s.86) Bütün bunlar doğru mu? Mustafa Kemal Gelibolu'da ricat etti mi? Araştırılması gerekiyor; normal bir durumda önemli bulunmayabilir. Ancak tarihin bu kadar abartıldığı bir zamanda araştırılmasının gereğine kesinlikle inanıyorum. Ancak ayrıntısıyla araştırılmasının benim işim olmadığını belirtmek durumundayım. (s.87) Bulduğum kaynak ve anılarda Kemal'in izinsiz olarak düşmanın üzerine gitmesi yerine, izinsiz olarak düşmanı bırakıp geri dönmesi söz konusu ediliyor. Bu kadar da değil; Kolordu Komutanının sert çıkışıyla düşmanın üzerine gittiği anlaşılıyor." (s.89)

Y.Küçük, 'bulduğum kaynak ve anılarda' diyor ama bu iddiasına dayanak olarak, yalnız Esat Paşanın şu paragrafını gösterebiliyor:

"...Bu sırada M.Kemal Bey yanıma geldi. Tümenini, düşman donanması tarafından yapılan ve birçok kayıplara sebebiyet veren ateş yağmurundan kurtarmak için **Eğer Tepe**'ye geri almak düşüncesinde olduğunu söyledi. 'Beyefendi, askerimiz eğitimi henüz noksan olduğundan, tarihte birçok örnekleri görüldüğü üzere bu çekilişi bozgun sayarak istediğiniz yerde durmayarak kaçmaya kalkışacaktır. Bunun içindir ki tümeniniz yerinde kalarak, gerekirse düşmana saldıracaktır, ölmek var, dönmek yok!' dedim." (Esat Paşanın anıları, s.39)[166]

Y.Küçük'ün ricat (geri çekilme) diye allayıp pullayarak anlattıklarının tek kaynağı işte bu dört cümle! Kurmay Başkanı Fahrettin Altay anılarında, bu olayın aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacak olan sebebini ve aslını anlatmış (s.90) ama Y.Küçük, M.Kemal aleyhinde bir olay yakaladığını sanmanın esrikliği içinde, hemen saldırıya geçiyor:

"Fahrettin (Altay) anılarında, Kemal'in ricat ettiğini yazamıyor... Savaşta komutana sormadan, cepheyi ve mevzii bırakıp geri gelmeye 'ricat' adı veriliyor. Orgeneral Fahrettin Altay, yıllar sonra ve Kemal Paşa öldükten sonra yayımladığı anılarında bile Kemal'den korkusundan kurtulamıyor." (T.Ü. Tezler 5, s.88)

Y.Küçük, tıpkı Vahidettinci arkadaşları gibi savaşın hiçbir ayrıntısını bilmediği için boşa kılıç sallıyor. Esat Paşanın verdiği bu kısa bilginin önünü ardını araştırsa, hiç olmazsa olayın hangi gün geçtiğini saptasa, koşulları ve savaşın akışını incelese, bir krokiye bakarak Eğer Tepe'nin nerede olduğunu öğrense, baltayı taşa vurmazdı![167]

---

166) Esat Paşanın bundan sonra gelen cümlesini vermiyor. O cümle şöyle: "Kendileri cepheye dönerek bölgeyi kahramanca savunup, düşmanı bir adım dahi ilerletmedi."

167) Y.Küçük'ün ricatın (çekilmenin) anlamını da bilmediği, firar (kaçma) ile karıştırdığı anlaşılıyor. Ricatın tanımı şöyle: "Muharebe eden bir ordunun veya kıtaatın (birliklerin), isteyerek veya mecburen, düşmandan uzaklaşmak için yaptığı harekettir. Çözülme (sıyrılma) ile başlayarak, artçıların yürüyüş koluna geçmeleri ile -yani geri yürüyüşe geçmekle- nihayetlenen muharebe safhasıdır." (Askeri Kamus, s.46)

Burada ne ricat söz konusu, elbette ne de firar!

Ama bu zahmete ancak gerçeğe saygı duyanlar katlanır. Y.Küçük'ün amacı gerçeği ortaya çıkarmak değil, ya küllemek, ya saptırmak.

Esat Paşanın yazdıklarını şimdilik doğru kabul edelim, 'şimdilik' diyorum, çünkü az sonra, belleğinin Esat Paşaya oyun oynadığını göreceğiz.

Ne olmuş yani? Bir Tümen Komutanı, Kolordu Komutanıyla görüşmek için geriye gelmiş. Bu ricat mıdır? Esat Paşa da savaşın ilk günü, karargâhından ayrılıp Bolayır'a gitmişti; bu hesapça o da mı ricat etmiş oluyor?

Peki, neydi o gürültülü iddialar?

Hani M.Kemal, birlikleri ile birlikte geriye gelmişti?

Hani mevzilerini terk etmişti?

Hani hiç kimseden emir almadan bir ricat hareketine girişmişti?

Oysa ne yapmış? Tek başına ve kendi karargâhına gelmiş, Esat Paşa ile karşılaşmış. Esat Paşa ne diyor: "Tümenini ateş yağmurundan kurtarmak için Eğer Tepe'ye geri almak düşüncesinde olduğunu söyledi". Tümenini, Eğer Tepeye geri mi almış ? Hayır! Esat Paşaya göre "geri almayı düşünüyormuş". (Demek ki düşünce suçu işlemiş!) Paşa uygun görmeyince de, yine Esat Paşanın ifadesiyle, "cepheye geri dönerek bölgeyi kahramanca savunup düşmanı bir adım dahi ilerletmemiş." (Esat Paşanın anıları, s.39)

Esat Paşanın anlattığına göre durum bu. Ama gerçek, böyle de değil.

Doğrular:

(1) Olay, savaşın ilk günü olan 25 Nisanda, öğle üzeri, savaşın en kritik ânında ve bütün şiddetiyle devam ettiği sırada geçmiştir.[168]

(2) 9.Tümenden gelen bir süvari subayı, o sırada Conkbayırı'nda bulunan M.Kemal'e, Kolordu Komutanlığına gönderilmiş bir raporun özetini sözlü olarak aktarır, ancak savaş heyecanı ile Kaba Tepe yerine, 'Kum Tepe'ye çıkarma yapıldığı' söyler.[169]

Kum Tepe, Arıburnu kesiminin güneyinde, Kaba Tepe ile Seddülbahir arasında bulunan kritik bir yer. Kum Tepe kıyısına çıkan düşman, Seddülbahir'deki birlikleri kuşatabilir; ayrıca 27.Alayın da gerisine düşer. Elde, bu düşmanı durduracak başka bir kuvvet de yok. Bunun üzerine M.Kemal, düşmana taarruz etmekte olan 57. ve 27.Alaylara şu emri verir: "...Taarruzlar devam edecektir. Düşmanın Kum Tepe ve Seddülbahir bölgelerinde de karaya çıktığı haber alındı. Ben, 19.Tümenin büyük kısmını *(yani kalan iki alayı)* Kayal Tepe'ye *(Kum Tepe karşısında bir tepe)* yanaştıracağım ve bizzat oraya gideceğim. Kum Tepe-Sarıburun arasındaki tekmil cüz ü tam (birlik) kumandanları benimle **Eğer Tepe**'de *(Kayal*

168) Y.Küçük, olayın zamanını kestirebilse, belki daha ölçülü yazardı; bunu beceremediği için de, neresinden tutarsa fili ona göre tarif eden kör gibi, bir bilgi parçasına yapışıp kalem oynatıyor.
169) Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi, No.4, s.21; Çanakkale Cephesi, 2.Kitap, s.112.

Tepe'nin iki kilometre kuzeybatısında bir başka tepe) bağlantı sağlayacaklardır." (2.Kitap, s.112 ve 28. kroki; Arıburnu Raporu, s.26)

Bekleyen iki alayını harekete geçirmek için hızla Maltepe kesimine hareket eder.

(3) Saat 12.30'da, sabahleyin ileri yanaştırılmasını emrettiği 77.Alayını görür ve onu derhal Kum Tepe yönüne yola çıkarır. (2.Kitap, s.112,113) Oradan da 72.Alayının bulunduğu Maltepe'ye gelir. (Saat 13.00) Bu sırada, Saros'tan Maltepe'deki yeni karargâhına gelmiş olan Esat Paşa da, durumu görmek için ileri çıkmıştır.

Karşılaşırlar.

Bu noktada bir an durup, M.Kemal'in, o sabah saat 07.50'de Esat Paşaya yollamış olduğu raporu hatırlayalım. Raporunun sonunda diyordu ki: "Tümen büyük kısmının kullanılmasını gerektirecek bir durum olunca, tümenin başına geleceğimi arz ederim."

Tümenin büyük kısmının kullanılmasını gerektirecek tehlikeli bir haber almış ve tümeninin başına gelmiş: Birliklerini geri çekmek için değil, tam tersine, savaşa sürmek için!

Zaten Conkbayırı'nın batı ve güney eteklerinde düşmanla boğuşmakta olan 57. ve 27.Alayları, savaşın dişlerinden koparıp da **Eğer Tepe**'ye çekmek mümkün değildir. Çünkü **Eğer Tepe**, bu birliklerin hemen gerisinde, yakınında bulunan bir mevki değil, Conkbayırı'nın 10 km. güneydoğusunda, Kum Tepe'nin karşısında, yani savaş hattının çok dışındaki, o andaki durumla tamamen ilgisiz, uzak bir yer. Tümeninin öteki iki alayı ise Maltepe çevresinde, savaş dışı bir kesimde, bekleme halinde.

Kitabın sonundaki basit krokimize bakan, Esat Paşanın anılarında verilen bilgilerin yanlışlığını ve tutarsızlığını kolayca anlar.

M.Kemal, Esat Paşaya, aldığı bilgiye dayanarak Kum Tepe'ye çıkarma yapıldığını, 77.Alayını oraya sevk ettiğini, şimdi de 72.Alayı alıp o kesime gitmek istediğini söyler.[170]

Kolorduya gelen raporla M.Kemal'in aldığı bilgi karşılaştırılır, Kum Tepe'ye çıkarma olmadığı, süvari subayının tepe adlarını karıştırdığı anlaşılır.[171] Ordudan hâlâ hiçbir talimat almamış olan iki dertli komutan durumu değerlendirirler. Bunun üzerine M.Kemal, 77.Alaya, Kum Tepe'ye değil, 27.Alayın sol kanadına yanaşması için emir yollar, 72.Alayını da Conkbayırı'na, 57.Alayın sağ kanadına yollar. Kendi de Conkbayırı'na döner.

---

170) Çanakkale Cephesi, 2.Kitap, s.113; F.Altay, s.90; Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi No.4, s.21; M.Kemal Ile Mülakat, s.32; Arıburnu Raporu, s.25 vd.

171) Y.Küçük, anılarında bu yanlışlığı anlatan F.Altay'la aklınca şöyle alay ediyor: "Kemal'in ricat ettiği, ancak bunun sorumlusunun, yanlış rapor yazan bir subay olduğu böylece kanıtlanmış oluyor!" (T.Ü. Tezler 5, s.88) Bunu yazarken, asıl kendi bilgisizliğini kanıtladığının farkında bile değil.

9.Tümen Komutanının yolladığı raporun aslı, Arıburnu Raporu, s.26'da var!

Y.Küçük'ün anlattığı ricat (!) öyküsünün aslı astarı bu.[172]

(4) Peki, Esat Paşa olayı niye böyle anlatmamış?

Esat Paşa anılarını 1946'da Avni Bari adında birine söyleyip yazdırmış.[173] Esat Paşanın anılarını gözden geçirenler, birçok ayrıntıyı atladığını, önemli olayları bile ancak kalın çizgilerle aktardığını, savaşın genelini yansıtmadığını görebilir. Anlaşılan Avni Bari, Esat Paşanın söylediklerini çalakalem kaydetmiş, Esat Paşa da sonradan bir düzeltme, derleyip toparlama yapmamış. Bu yüzden anılar, dağınık, gelişigüzel, boşluklarla ve Türkçe yanlışlarıyla dolu. O kadar ki Esat Paşanın verdiği bazı çok isabetli kararlar bile doğru dürüst açıklanmış değil.[174]

Esat Paşanın aklında, M.Kemal'in bağlantı noktası olarak seçtiği **Eğer Tepe** adı kalmış herhalde. Gerisi, belleğinin oyunu. Çünkü anılarının bu parçası, saat saat belgelenmiş olaylara ve o andaki savaş durumuna ve birliklerin konumuna tümden aykırı.

● Yıllarca sonra yazılan ya da anlatılan savaş anılarının çoğunda bu tür birçok ayrıntı yanlışı bulunmaktadır. Bazı örneklerini ilerde göreceğiz. Bu yüzden askeri tarihlerde, anılara pek az yer verilmekte, rapor, emir, harp ceridesi, tutanak, kuvve cetveli vs.gibi günü, saati, yeri ve yetkililerin adlarının kayıtlı olduğu, somut ve geçerli belgeler esas alınmaktadır. Bu sayede, 80 yıl önce bir bataryanın, hangi gün, kaç mermi sarf ettiğini, ayrıntılı olarak öğrenebiliyoruz. Yazık ki böylesine düzenli ve ayrıntılı bir kayıt sistemi, ordudan başka hiçbir kurumumuzda yok.

● Acaba düşman bugün için ne diyor, bir de ona bakalım.

İngiliz Resmi Harp tarihi: "**25 Nisanda M.Kemal, Arıburnu çevresindeki durumu derhal kavramış olmakla, çıkarılan ilk Anzak Kolordusu'nun, hedefine erişmemesini ve yenilgisini sağlamıştı. Bu, İngiliz kuvvetlerinin kıyıda saplanıp kalmaları sonucunu doğurmuştur.**"[175]

Churchill de anılarında, bugünkü başarısından dolayı M.Kemal'i "**kaderin adamı**" diye niteleyecektir.[176]

Kısacası düşman, 'yenildik' diyor ve başarısından dolayı M.Kemal'i övüyor; bizimkilerse, 'hayır, estağfurullah, ne münasebet, asla yenilmediniz! O gün Arıburnu'nda bulunan kuvvetlerin başındaki M.Kemal, başarılı değildi' diye feryat ediyorlar.

Böyle harika bir güldürü sahnesi, Molière'de bile yok!

---

172) Olay hakkında geniş ayrıntı için: Arıburnu Raporu, s.25-27.
173) Yanya Savunması ve Esat Paşa, "Kendi Kaleminden Özgeçmişi", s.103.
174) Y.Küçük de belirtiyor: "Anıların her ayrıntısına güvenmemek gerekiyor." (s.55)
175) Gelibolu Seferinin Resmi Tarihi, BTTD, s.50, Sayı 32/ Ekim 1987.
176) Churchill'in anılarından [The World Crisis, 2.C., s.255] aktaran H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 2.kısım, s.295.

5/7.8. Anafartalar ve Conkbayırı savaşları

Bizimkilerin bu konudaki görüşlerini aktarmadan önce, bu savaşların da çok kısa bir özetini vermek istiyorum.[177] Yapacakları analizlerin tadına varmak için bu özeti okumanızı tavsiye ederim.

Savaş Bakanı Mareşal Kitchener'in yeni birlikler vermeyi kabul etmesi üzerine General Hamilton, Ağustosta genel bir taarruza geçmeyi kararlaştırır. Anzak Kolordusu 25.000 kişiyle takviye edilecek, ayrıca Arıburnu'nun daha kuzeyinde, Anafartaların karşısında bulunan Suvla koyuna da gizlice yeni bir kolordu daha çıkarılacaktır.[178] Asker sayısı 125.000 kişiye yükselir. (Moorehead, s.318) Ortak hedef, –Y.Küçük kızacak ama– yine Conkbayırı ve Kocaçimen Tepesidir (Sarıbayır bloku)! Çünkü bu savaşı kazanmak için bu yüksek blokun ele geçirilmesi şarttır.

Bunun için Anzak Kolordusundan ayrılacak birlikler ile Suvla'ya çıkarılan iki tümenli kolordu ilerleyip birleşerek bu bloku ele geçirecek, böylece Arıburnu'ndaki Türk cephesi, sağ kanadının açığından ve kuzeyinden kuşatılmış olacaktır. Aynı gün Güney kesiminde de (Seddülbahir'de) kuzey kesimine kuvvet kaydırılmasını önlemek amacıyla gösteriş taarruzları yapılacaktır.

Bütün yaz bu taarruz için hazırlık yapılır. Filoya, birçok gemiden başka, iki de uçak gemisi eklenir. Bundan sonra her hava hücumuna 12 uçak birden katılacaktır. Cephane üretimi bütünüyle Çanakkale'ye ayrılır.

Savaş 6 Ağustos günü başlayacaktır. Her kesim için saldırı saatleri, Türk Komutanlığını şaşırtmak amacıyla, farklı biçimde ayarlanmıştır.

Arıburnu'ndaki Anzak birliklerinin bir bölümü, o kesimdeki Türk cephesine taarruz ederek bunları geri sürmeye çalışacak, öbür bölümü ise (asıl taarruz birlikleri, ilk aşamada 20.000 kişi) iki kol halinde, Türk cephesinin sağ açığından geçip, geniş bir kavis çizerek Conkbayırı-Kocaçimen'e doğru ilerleyecektir.

Bu sırada Arıburnu kesimindeki Türk cephe hattında yalnız iki tümen var: Sağda M.Kemal'in **19.Tümeni** (Cephesi: Sazlı Dere'den Kırmızısırt'a kadar), solda **16.Tümen** (Cephesi: Kırmızısırt'tan Kaba Tepe'ye kadar). 5. Tümen geride, ihtiyatta; 9.Tümen ise Arıburnu ile Seddülbahir arasında, kıyı korumasında.

---

177) Özet için öncelikli olarak A.Moorehead'in Çanakkale Geçilmez, R.R.James'in Gelibolu Harekâtı adlı kitapları ile İngiliz Resmi Harp Tarihini esas aldım; Türk cephesi ile ilgili bazı ayrıntılar için de Çanakkale Cephesi 3. Kitap ile Cemil Conk'un Conkbayırı Savaşları adlı kitabından yararlandım (Harp Tarihi D. y.)

178) Bazı kaynaklarda yalnız bu kolordudan, bazılarında ise bütün İngiliz birliklerinden, Savunma Bakanı Mareşal Kitchener'e izafetle ' Kitchener Ordusu' diye söz edilmektedir.

Savaş **6 Ağustos** günü, çok yoğun bombardımanlardan sonra başlar.[179]

Bir Anzak birliği 17.30'da, **16.Tümen** cephesine taarruz eder ve Kırmızısırt'ın güneyinde bulunan Kanlısırt'ı (İngilizler buraya Tek Çam Tepesi diyorlar) bir hamlede ele geçirir.[180] Bu kritik yerin elden çıkması üzerine, Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa, hemen ihtiyatındaki **5.Tümeni**, **16.Tümenin** arkasına yanaştırır, sol kanat açığındaki **9.Tümene** de cepheye yaklaşması emrini verir. **16.Tümen** ardarda taarruz ederse de Kanlısırt'ı geri alamaz. **16.Tümen** kesiminde cephenin yarılması tehlikesi baş gösterir. Bunun üzerine Ordu Komutanlığı da Güney Grubunun ihtiyatındaki **4.Tümeni** (Komutanı Yarbay Cemil Conk) kuzeye kaydırır.

Bir başka Anzak birliği de, aynı akşam, M.Kemal'in **19.Tümenine** ardarda taarruz eder, bütün taarruzları kırılır. Bunun üzerine Esat Paşa **16.Tümene** şu emri yollar: "**19.Tümene** ardarda taarruz eden düşman, Tanrının yardımıyla püskürtülmüştür. Sizden de, her neye mal olursa olsun, derhal [kaybedilen] siperlerin geri alınması haberini kesinlikle beklerim." (3.Kitap, s.338. 16.Tümen, Kanlısırt'ı geri alamaz ama Anzak birliğinin daha fazla ilerlemesini engelleyecektir.)

Anzak taarruz kolları da, saat 22.00'de, Sazlıdere vadisi ile Azmak Dere arasındaki 5 km. genişliğindeki sarp bir arazi şeridinden, kuzeye doğru ilerlemeye başlarlar. (3.Kitap, kroki 38,39) Burası, M.Kemal'in, 'olası bir düşman taarruzuna karşı kuvvetli tutulması' için Esat Paşayı uyardığı, Esat Paşanın da, "Merak etme Beyefendi, [buradan] gelemezler!" dediği yerdir.[181]

Aynı saatte iki tümen de Suvla'ya çıkmaya başlamıştır.

İngiliz resmi harp tarihi, çıkarma filosunu şöyle anlatıyor:

" Filonun ilk kademesi, on bin askeri savaş alanına götürüyordu. İstif halindeki bu birlikleri on torpido muhribi taşıyordu. Her muhrip, bordasında büyük bir mavnayı ve arkasında bir karakol gemisini yedekte çekmekteydi. Bu on torpidoyu, Kuzey Denizine özgü balıkçı tekneleri, büyük sallar izliyordu. Bunların arkasına da kurtarma sandalları ve salapuryalar dizilmişti. Son bölümü ise transatlantiklerden Manş Denizi araba vapurlarına, yandan çarklı va-

---

179) Güneydeki (Seddülbahir) taarruz 6 Ağustosta, saat 16.00 başlayacak, 9 Ağustosta yavaşlayıp 13 Ağustosta kesilecektir.

180) İngilizler, Türk siperlerinin önünde sona eren 500 metre uzunluğunda bir tünel kazar ve top ateşi sona erer ermez, tünelin ağzındaki kum torbalarını kaldırarak baskın halinde hücuma geçerler. Türk siperlerini örten kalaslar da, ağır bombardıman yüzünden çökmüş, içindekilerin çoğu yıkıntı altında kalarak hayatlarını yitirmiştir. Esat Paşa anılarında diyor ki: "Kanlısırt'ı koruyan 47.Alayın 1.Taburunun büyük kısmı, 3.Taburunun hemen hemen hepsi şehit düşmüştü. 2.Taburdan da ancak elli yaralı ercik kalmıştı." (s.253)

181) M.Kemal, Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe. s.5 ve devamında, bu olayı ayrıntıları ve belgeleri ile açıklıyor. Olayın önemini zerre kadar kavramadığı anlaşılan GRYT Ansiklopedisi, bu tartışmaları, 'kumandanlık çekişmesi' başlığı altında veriyor; M.Kemal'in sonunda haklı çıktığını da görmezden geliyor. (1.C., s.115 vd.)

purlara kadar hemen hemen dünyada mevcut her çeşit büyük, küçük deniz izliyordu. Filonun arasında ise kruvazörler, hastane gemileri, buharlı yatlar, kablo ve balon gemileri, Times nehrine özgü römorkörler ve yelkenliler vardı." (BTTD, Sayı 27, s.52, Mayıs 1987)

Liman Paşa anılarında diyor ki: "Sekiz buçuk ay süren Çanakkale seferinin ortalarına rastlayan Anafartalar çıkarması, bu muharebelerin askeri ve politik bakımdan zirve noktasını teşkil ediyordu." (s.113)

Ve Anzak taarruz kolları ile Suvla'ya çıkan kolordunun karşısında, o kesimden sorumlu olan Yarbay Willmer Müfrezesinin küçük ve yayılmış birliklerinden başka birlik yoktur.[182]

7 Ağustos: Arıburnu Cephesinde kalan Anzak birliği, sabah, **19.Tümenin** sol kanadına üç kere daha taarruz edersè de yine başarılı olamaz.[183]

Anzak sağ taarruz kolu ise, Türk ileri karakollarını atarak Conkbayırı yakınındaki Şahin Tepe'yi ele geçirir. Conkbayırı-Kocaçimen Tepesi hattında o sırada hiçbir kuvvet yoktur. M.Kemal, kendi kesiminin dışında olmakla birlikte, ihtiyatındaki bir taburu Kocaçimen'e, iki bölüğünü de tümen bataryalarını korumak üzere Conkbayırı'na yollar; düşmanın taarruz doğrultusunu kapayan ilk kuvvetler bunlar olacaktır. (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.389. İngiliz Harp Tarihi, BTTD, 24.sayı, s.39, Şubat 1987. 3.Kitap, s.349)

Durumu izleyen Esat Paşa, sabaha karşı, **9. Tümeni** Conkbayırı'na hareket ettirir.

9. Tümen Komutanı Albay Kannengiesser, saat 07.00'de Conkbayırı'na ulaşacaktır. Daha birlikleri gelmemiştir. Keşif yaparken, Şahin Tepe'ye yerleşen düşmanın makineli tüfek ateşiyle yaralanır; komutayı Kurmay Başkanı Binbaşı Hulusi Bey üstlenir. Tümenin iki alayı vardır, ikisi de açılarak savaş düzeni alır. Düşmanın sağ taarruz kolu (Yeni Zelandalılar+Gurkhalar) hücuma kalkar, **9.Tümen** bu ilk hücum dalgasını durdurur.

Saat 13.30'da, Conkbayırı-Kocaçimen'deki kuvvetlerin komutanlığına, **4. Tümen** Komutanı Yarbay Cemil Conk getirilecektir. Conkbayırı kesimindeki Türk cephesi, yüzü batıya dönük olarak soldan sağa şu düzeni almıştır: Solda M.Kemal'in yolladığı bölükler, ortada 9.Tümen, sağda Willmer müfrezesinden birkaç küçük birlik. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.354)

---

182) Dört piyade taburu, bir süvari bölüğü, bir istihkam bölüğü, üç batarya, toplam 3.000 kişi. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.384)

183) "Sabah 05.40'ta düşman, 19.Tümen cephesini gece yarısından itibaren şiddetli topçu ateşi altına alarak, 18. ve 27.Alayın cephelerinde bir lağım patlatarak, 31 No.lu siperimize saldırmış ise de kayıplar verdirilerek üç bölgeden de geri atılmıştı." (Esat Paşanın anıları, s.259)

Daha sarp yoldan ilerleyen Anzak ikinci taarruz kolu (sol kol) ise, çok yorulmuş, adım adım gerileyen küçük Türk birliklerinin ateşinden de hayli kayıp vermiştir; Kocaçimen'e taarruzu ertesi güne erteler ve takviye ister. Hemen bir tugay yola çıkarılır.

Suvla'ya çıkmış birlikler de Anafartalar ovasını çevreleyen tepelere doğru ilerlemektedir. Ama küçük Türk birliklerinin direnmeleri ve Kolordu Komutanı General Stopfort'un ağırdan alması yüzünden, bu ilerleyiş çok yavaş gelişmektedir.

Gece, **9.Tümenin** bir alayı, Şahin Tepe'ye taarruz ederse de sonuç alamaz.

Durum kritikleşmektedir.

Liman Paşa, Saros Grubunu (iki tümen) Anafartalar kesimine yola çıkarır ve Saros Grubu Komutanı Albay A.Fevzi Beyi, Anafartalar Grup Komutanlığına getirir. Ayrıca, Yarbay Cemil Conk'un ve Yarbay Willmer'in birliklerini de, Esat Paşanın emrinden alarak, A.Fevzi Beyin komutası altına verir.

Saros Grubunu oluşturan **7. ve 12. Tümenlerin** görevi, geldikleri anda, Anafarta ovasına yayılan ve ovayı çevreleyen tepelere yürüyen düşmana taarruz ederek durdurmak, bu birliklerin Anzak taarruz kollarıyla birleşmesini önlemektir.

Önlenememesi halinde, Türk cephesi batıdan ve kuzeyden kuşatılmış olacak ve iş bitecektir.

8 Ağustos: Gün, Conkbayırı çevresinde, çok kanlı taarruz ve karşı taarruzlarla geçer. Bazı yerlerde, tarafların arasında, 25-30 metre bir mesafe vardır. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.359)

Liman, rastlantı eseri karargâhında bulunan, demiryolu işleriyle ilgili Yarbay Pötrich'i **9.Tümen** Komutanlığına atar; Yarbay Pötrich gelir ama türlü komuta sorunları çıkarır, ateş altında kalınca da bir yere saklanır. Conkbayırı'ndaki bunalımı öğrenen Esat Paşa, Güney Grup Komutanı Vehip Paşadan yardım ister, o da iki alaylı Ali Rıza Bey komutasındaki **8.Tümeni** yollar. (23. ve 24.Alaylar) Esat Paşa 24.Alayı, artık Conkbayırı kesimi kendisine ait olmadığı halde, oraya yürüyen düşmana taarruz etmekle görevlendirir. (Esat Paşanın anıları, s.270)[184] 24.Alay o gece Conkbayırı'na ulaşıp savaşa girer ama cephesindeki düşmanı geri sürmeyi başaramaz. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.366)

184) Esat Paşa anılarında diyor ki: "Gerçi Conkbayırı, Anafartalar Grubuna bağlı ise de, yetkim dışı bir harekette bulunmam, Gelibolu yarımdasının ve dolayısıyla Çanakkale Boğazı'nın en önemli, kilidi sayılabilecek bir yer olması dolayısıyla, bu sorumluluğu üzerime alıyordum." (s.270)

Bu kritik durumda, Conkbayırı'nda ciddi bir komuta kargaşalığı yaşanmaktadır.

Yeni kurulan Anafartalar Grubu Komutanı A.Fevzi Bey ise, Anafartalar ovasında ilerleyen düşmana, askerin yol yorgunu olduğunu vb. ileri sürerek taarruz etmeyi ardarda ertelemektedir.[185] Liman Paşa, Albay Fevzi Beyi Anafartalar Grup Komutanlığından alır, yerine, saat 21.45'te, 'kolordu komutanı yetkisiyle' **19.Tümen** Komutanı Albay M.Kemal'i getirir.

Liman Paşa anılarında şöyle diyor: "O akşam, Anafartalar civarında toplanan bütün birliklerin komutasını, Arıburnu cephesinin kuzey (sol) kanadında bulunan **19.Tümen** Komutanı Albay M.Kemal Beye verdim. M.Kemal, sorumluluk ve görevden zevk duyan bir komutan özelliğine sahipti.. **Ona tam anlamıyla güvenilebilirdi**." (s.109)

M.Kemal, 19.Tümen Komutanlığını 27.Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker'e bırakır, gecikmiş taarruzu başlatmak için gece yarısına doğru, dağ yollarından Anafartalar kesimine hareket eder. 01.30'da Anafartalar Grubunun karargâhına gelir. A.Fevzi Bey çadırında uyumaktadır, kalkmaz. Birliklerin durumu hakkında, Grup Kurmay Başkanı da açık ve ayrıntılı bilgi veremez. M.Kemal ancak bütün kurmay subayları toplayıp tek tek bilgi alarak, genel durumu ve eski komutanın verdiği emirlerin ana çizgilerini öğrenebilecektir. Artık birliklere yeni bir savaş düzeni vermeye vakit yoktur. Gün doğmadan taarruza geçilmesi gerekmektedir.

O âna kadar ihmal edildiği anlaşılan yiyecek, haberleşme ve sağlık hizmetlerini de düzenler ve yazılı taarruz emrini, saat 04.00'te haber subayları ile tümenlere yollar.

9 Ağustos [1. Anafartalar Muharebesi]:

Liman Paşa anılarına şöyle devam ediyor:

"Nitekim 9 Ağustos sabahı erkenden, evvelce üç defa emredildiği halde yapılamayan taarruz yapıldı ve düşman, çeşitli yerlerden sahile doğru sürüldü." (s.109)

M.Kemal akşama kadar taarruzu yönetir.[186]

---

185) Fevzi Beyin, bu olay hakkında Enver Paşaya verdiği raporun tamamı, Cemil Conk'un kitabında var. (s.83 vd.) Raporunda, Ordu Komutanı Liman Paşanın, 8 Ağustosta, ilerleyen düşmana üç defa taarruz etmesi için emir verdiğini ama çeşitli gerekçelerle üçünü de dinlemediğini açıkça yazıyor. Bu emirler hakkında raporunda kullandığı, "muvaffakiyet beklenemez", "muvaffakiyet ümit etmiyorum", "çok tehlikeli", "meçhul arazi", "hezimeti mucip olur", "tehlikeli görüyorum" gibi deyimler, Fevzi Beyin bu sert savaşların aradığı nitelikte bir komutan olmadığını gösteriyor. İstanbul'a dönünce, Enver Paşa tarafından önce emekli edilir; sonra emeklilik işlemi geri alınacak ama bir cepheye değil, Viyana ataşemiliterliğine gönderilecektir. (C.Conk, s.88)

186) M.Kemal'in bu muharebe boyunca verdiği çeşitli emirler, Anafartalar Muharebatına ait Tarihçe'de (s.36- 44), ayrıca AAMD'nin 19. sayısında ve Çanakkale Cephesi, 3.Kitapta bulunmaktadır.

Anafartalar'a ilerleyen İngiliz Kolordusu ile Conkbayırı-Kocaçimen kesimine taarruz eden Anzak taarruz kollarının birleşmesi engellenir.

İngiliz resmi harp tarihinde deniliyor ki: "Bir Türk komutanı, Çanakkale savaşlarının kaderine hakim olmuştu." (BTTD, sayı 26, s.57)

Alan Moorehead Anafartalar taarruzunu şöyle anlatıyor:

"Bu korkunç bir hücumdu ve İngiliz birliklerini yok etti. Birkaç dakika içinde bütün subaylar öldürüldü. Tabur ve tugay karargâhları, silindirle ezilmiş gibi oldular. Askerler darmadağınık bir halde her tarafa kaçışıyorlardı. Makineli tüfeklerin yoğun ateşinden fundalıklar tutuşmuştu. Buralara gizlenmiş askerler, kıçlarından alevler, dumanlar saçarak tavşanlar gibi ortaya çıkıyorlardı. Güneş doğarken Triad'ın güvertesinden durumu seyretmekte olan General Hamilton, acı bir manzaraya tanık oluyordu. Askerleri, Suvla ovasına doğru, binlerce kişilik yığınlar halinde, karmakarışık kaçışıyorlardı. Saat 06.00'da, çarpışmanın başlamasından bir buçuk saat sonra, durum tam bir çöküş halini almıştı. Sadece tepeler kaybedilmekle kalmamış, askerlerden bir kısmı tam bir kaçış halinde tuz gölüne, hatta denize kadar çekilmişlerdi." (Çanakkale Geçilmez, s.389)

General Hamilton da o günü şöyle anlatıyor:

"Yüreğim, yarımadadaki mücadelelerin ortasında katılaşmıştı, fakat bu manzaranın fecaati karşısında adeta paralandı. Beni ayakta tutan Sarıbayır'ın görünüşüydü. Gözlerimi Sarıbayır'dan (Conkbayırı-Kocaçimen kesimi) ayıramıyordum." (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.417)

Şimdi biz de General Hamilton'la birlikte gözlerimizi, düğümün çözüleceği Conkbayırı -Kocaçimen kesimine çevirelim.

Bugün Esat Paşanın isteği üzerine Vehip Paşa son olarak iki alay daha (28. ve 41.Alaylar) yollamıştır. Ama 28.Alay ancak gece yarısından sonra Conkbayırı'na ulaşır. 41.Alayın ise ne zaman ulaşabileceği belli değildir.

Bu sırada Anzak birlikleri, Conkbayırı-Besim Tepe-Kocaçimen hattının çeşitli kesimlerine, dalga dalga taarruz etmektedirler. Wellington Taburu, bir ara Conkbayırı Tepesi'nin zirvesini ele geçirir ama ağır zayiatla geri sürülür. (R.R. James, Gelibolu Harekâtı, s.401) Binbaşı Allanson'un emrindeki tabur ise kanlı bir boğuşmadan sonra, Besim Tepe'nin (İngilizler Q Tepesi diyor) güney zirvesini ele geçirir. Binbaşı Allanson, bu yükseklikten Çanakkale Boğazı'nı, Alçı Tepe'nin arkasındaki yolları gören ilk ve son İngiliz olur. Yaralı olmasına rağmen, o heyecanla Boğaz doğrultusunda ilerlemeye karar verir; daha 100 metre ilerlemeden, müfrezenin ortasında altı tane mermi patlar. Binbaşı Allanson bu olayı raporunda şöyle anlatıyor: "Koyda bir parlama gördüm ve kendi donanmamız, tam ortamıza **6 tane** 12 inçlik monitor mermisi indirdi. Müthiş bir karışıklık oldu. Esef edilecek bir faciaydı bu." (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.408)

Anzakların verdiği 12.000 kayıp içinde[187] 100-200 arasında olduğu anlaşılan bu küçük kaybın askeri açıdan hiçbir önemi yoktur ama Binbaşı Allanson'un, bu mermileri donanmanın attığında ısrar etmesi üzerine, olay tartışma konusu olacaktır.

Donanma, Allanson'un iddiasını reddeder.

□ R.R.James de diyor ki:

"Allanson, mermilerin bahriye mermisi olduklarında ve arkasından geldiğinde israr etti. Allanson'un kendi ifadesinden, mermiler atıldığı vakit arka yamaçta bulunduğu ve oradan İngiliz gemilerini görmesine imkân olmadığı açıkça bellidir... **Ancak, bu felaketin, muharebenin seyrini değiştirdiğini iddia etmek, durumu yanlış yorumlamak olur**; bir Amerikan askeri yazarının dediği gibi, 'hücum başladıktan 56 saat sonra atılan birkaç mermi, o meşhur tepenin akıbetini tayin edemezdi.' " (Gelibolu Harekâtı, s.409, ayrıca 157. ve 158. dipnotlar)[188]

Bu basit konu üzerinde bu kadar durmamı bağışlayınız. Sebebi ilerde anlaşılacak.

M.Kemal, o gece ve ertesi gün için gerekli emirleri verdikten sonra, 17.30'da yola çıkar, maceralı bir yolculuktan ve akşamdan sonra Conkbayırı'ndaki **8.Tümenin** karargâhına gelir.

10 Ağustos (Conkbayırı Muharebesi):

M.Kemal, **8.Tümenin,** biri hayli zayiat vermiş olan iki alayı ile bir süngü hücumu yaptırarak Conkbayırı'nı düşmandan temizlemeye karar vermiştir. Conkbayırı-Kocaçimen cephesi karşısındaki düşman, iki tümenden fazladır. (3.Kitap, s.372) **8.Tümenin** Kurmay Başkanı itiraz ederse de, M.Kemal kararından dönmez. Derin bir sessizlik içinde, Conkbayırı zirvesinin arka tarafında, taarruza hazırlanılır. Taarruzdan önce topçu ateşi açılmayacak, birinci ve ikinci taarruz kademeleri sık avcı hattı, üçüncü taarruz kademesi ise yanaşık düzen halinde hücum edecektir. Taarruz, gün doğmadan, M.Kemal'in işareti ve 23. ve 24.Alayların unutulmaz süngü hücumu ile başlar. Öteki tümenler de bu hücumla birlikte, kendi kesimleri karşısındaki düşman birliklerine taarruza kalkarlar.

Conkbayırı ve çevresi, düşmandan tümüyle silinip süpürülür.

Gece yarısından sonra güneyden gelerek **8.Tümenin**, dolayısıyla M.Kemal'in emri altına giren 28.Alaya da Şahin Tepe'yi ele geçirme görevi verilir ama yorgun alay ancak en yüksek sırtı ele geçirebilecektir. (Alayın komutanı Alman Binbaşı Hunker'dır, savaşı uzaktan izlediği için M.Kemal'den azar işite-

187) General Hamilton'un savaş raporundan aktaran C.Conk, s.71.

188) Conkbayırı- Besim Tepe- Kocaçimen Tepesi kesimi karşısında bulunan takviyeli iki Anzak tümeninin, 7-10 Ağustos arasındaki kaybı 12.000 kişidir. 100-200 kaybın, bu kanlı savaşın sonucu bakımından bir önem taşımadığı açıktır.

cektir.) Şahin Tepe'den atılamayan düşmanın ve donanmanın yoğun ateşi yüzünden, saatlerdir durmadan savaşan coşkun birlikleri de dinlendirmek amacıyla taarruz durdurulur.

İngiliz kuşatması bütünüyle suya düşmüştür.

M.Kemal yeniden Anafartalar'daki grup karargâhına döner.

● Bundan sonraki olayları anlatmadan önce, İngiliz ve Avustralyalı yazarların ve General Hamilton'un, bu hücumu nasıl değerlendirdiklerini görelim:

"Türk taarruzu dehşet verici bir manzaraydı. Şaşkınlıktan serseme dönen İngilizler, ufuk hattının üzerinden boşanan, ateş etmeden süngüleriyle ilerleyen, karanlık, yoğun Türk kitlelerini gördüler. Conkbayırı ve zirvedeki siperler hemen çiğnendi ve İngilizlerin askerlerinden hiçbiri –1.000'den fazlaydılar– kurtulamadı... Türkler, fırtına gibi süratle aşağıya gidiyorlar ve o kadar kısa bir zaman görünüyorlardı ki sağ kalan coşkun fanatikler, yaylaya büyük sayılar halinde vardılar. General Baldwin'in adamları, ümitsizliğin verdiği cesaretle, bunları karşılamak üzere ayağa kalktılar... Saat 10.00'da, güneş iyice yükseldiği vakit, Baldwin ve subaylarının hemen hepsi ölmüş bulunuyor ve kalanlar, minicik yaylada binden fazla ölü veya ölmekte olan subay ve er bırakarak, derelere sığınmak üzere geri çekiliyorlardı. Kaçanlardan çoğu dere yataklarında kaybolduklarından, kendilerinden bir daha haber alınamadı." (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.421)

"Şafaktan birkaç dakika önce M.Kemal... düşman siperleri önünde ayağa kalktı, bir mermi saatini parçaladı ama o kırbacını kaldırarak İngiliz hatlarına doğru ilerledi. Dört saat sonra, Sarıbayır sırtlarında tek bir İttifak Devleti askeri kalmamıştı. Bu saldırı Suvla'dakinden daha şiddetli, daha dolgun, çok daha çılgınca olmuştu.. 10 Ağustos öğle vakti, Suvla ve Anzak cephelerinde, hiçbir önemli tepe İngilizlerin elinde bulunmuyordu." (A.Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.391)

"Son 24 saat içerisinde Türkler, büyük bir komutana sahip olmanın, düzenin, askerliğin, kahramanlığın, mücadelenin bütün örneklerini vermişlerdi... Anzaklar bu muharebede 12.000 kişi kayıp vermişlerdir... Türkler cephenin bütün hakim noktalarına yerleşmişlerdi. Bu muharebeler sonunda İngilizler, önceden sahip bulundukları üstünlüklerini yitirdiler." (A.Oglander, İngiliz resmi tarihi, BTTD, s.56, sayı 28/ Haziran 1987)[189]

"Türk ordusu kahramanca savaşmakta ve mükemmel surette sevk ve idare edilmektedir." (General Hamilton'un Mareşal Kitchener'e 17.8.1915'te çektiği telgraf, İngiliz resmi tarihi, BTTD, s.59, sayı 28/ Haziran 1987)

---

189) Buna karşılık Mısıroğlu şöyle yazıyor: "Sadece bir Albay sıfatıyla küçük bir bayırı tutmuş bulunan M.Kemal.." (Lozan, 1.C., s.293)
Ne kadar bilimsel ve dürüst bir değerlendirme, değil mi?

Anafartalar kesiminde de, sabahleyin başlayan İngiliz taarruzu, bütün kesimlerde kırılır.

İngilizler, yeniden takviye alarak, Anafartalar doğrultusunda bir daha taarruz etmek için hazırlığa girişirler.

15 Ağustos: Bugün başlayan ve inatla ertesi günü de sürdürülen İngiliz taarruzu yine Anafarta ovasında ve ovadaki tepelerde kırılacak ve bu başarısızlık üzerine İngilizler üst komutanları değiştireceklerdir. Bir kez daha şanslarını denemek için yeniden hazırlığa başlarlar.[190]

21 Ağustos [2. Anafartalar Muharebesi]:

İngilizler ihtiyat tümenlerini de karaya çıkartarak, bir kere daha ve son olarak taarruza geçerler. Katılan asker sayısı bakımından bu, Çanakkale Savaşı'nın en büyük muharebesidir. (A.Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.394; R.R. James, Gelibolu Harekâtı, s.432) Savaş bütün gece ve ertesi gün de sürer.

M.Kemal'in yönettiği Anafartalar Grubu, bu büyük ve son taarruzu kırmakla kalmayacak, bütün düşman birliklerini çıkış hatlarına kadar geriye sürecektir. Liman Paşa, Alman Genel Karargâhına şu bilgiyi verir:

"İngilizlerin büyük kuvvetlerle giriştiği Anafarta çıkarması, tam bir yenilgiye uğramıştır. İngilizler, Arıburnu'nda olduğu gibi, Anafartalar kesiminde ve Suvla körfezinde de, ancak donanmalarının himayesinde muhufaza edebildikleri şerit halindeki sahil kesiminde ve tahkimat yapmak suretiyle tutunabilmişlerdir. İngiliz ordugâhları tamamen deniz kenarında bulunmaktadır ve bu dar kesime hakim tepler kamilen Türk ordusunun elindedir." (s.118)

Bu savaş, İngilizler için sonun başlangıcı olur.

6 Ağustos'tan beri verdikleri kayıp 45.000 kişidir. (Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.396; R.R.James, Gelibolu Harekâtı, 452)

15 Ekim günü Başkomutan General Hamilton da görevden alınır.

Artık Gelibolu'dan çekilme zamanı gelmiştir.

Aralık sonunda Suvla ve Anzak'tan, Ocak başında da Süddülbahir'den çekilmeyi başarırlar.

Müttefiklerin Çanakkale'deki tek başarısı, bu çekilişi kayıpsız gerçekleştirmiş olmalarıdır.

Çanakkale Savaşı hakkındaki **İngiliz resmi tarihi,** şu genel değerlendirme ile bitmektedir:

"Çanakkale'de geleceği elinde tutan komutan, üstün şahıs, M.Kemal'di. Çanakkale muharebelerinde göstermiş olduğu çok yüksek sevk ve idare, fedakârlık ve feragat, her türlü övgünün üzerindedir ve bu hususta ne söylense azdır.

190) M.Kemal'in emri altında yedi tümen, bir süvari alayı toplanmıştır. Bu sırada Esat Paşanın grubunda iki tümen, Vehip Paşanın grubunda dört tümen, Asya Grubunda iki tümen var.

Başlangıçta M.Kemal Paşa, Gelibolu yarımadasında, bir piyade tümeninin başında, harbin sevk ve idaresi yönünden çok dikkati çeken, açık bir deha örneği vermiştir; 25 Nisanda, Arıburnu çevresindeki durumu derhal kavramış olmakla, Anzak Kolordusunun karaya çıkarıldığı ilk günde, hedefine erişmemesini ve mağlubiyetini sağlamıştı. Bu önemli bir sebep olarak, İngiliz kuvvetlerinin kıyıda saplanıp kalmaları sonucunu doğurmuştur.

İngilizlerin hakim noktaları elde edemeyerek dar kıyıda sıkışıp kalmaları ve 9 Ağustosta [Suvla-Anafartalar kesimindeki] İngiliz kolordusunun iflas ve hezimetinin de başlıca sebebi yine Gazi M.Kemal'den başkası değildi.

Anafartalar Grubu Komutanlığı kendisine verilince, derhal yaptığı sert ve şiddetli bir hareketle, İngiliz kolordusunun karaya çıktıktan sonraki gecikmiş hareketini hem durdurmuş, hem de bu yeni İngiliz kolordusunu hezimete uğratmıştı.

Gelibolu yarımdasında başarısı, yalnız bu da değildir.

Anafartalar'da İngiliz kolordusunun ileri hareketini durdurup hezimete uğrattıktan 24 saat sonra, bir başka cephede, Türk ordusuna parlak bir zafer daha sağlamıştır. Bizzat yaptığı keşif sonunda, Conkbayırı'nda, İngilizlere parlak bir karşı taarruz yapmıştır. İşte bu taarruzda kazanılan zafer sonunda Türkler, Çanakkale boğazına hakim olan Sarıbayır sırtına yerleşmişler ve kesin olarak orada tutunmuşlardır. Bir daha İngilizler bu hakim yeri ele geçirememiş ve Türklerle savaşamamıştır.

Bu suretle Çanakkale savaşlarının kaderinde, tek tayin edici rolü oynamış, Çanakkale'nin kaderini tayin etmiştir... **Kısacası, Gelibolu muharebeleri, bütünüyle, M.Kemal'in üstün deha ve zekâsıyla etkili olduğu bir tarihi anlatır.**" (BTTD, s.50, sayı 32/Ekim 1987)

Yenilen düşman bile M.Kemal'in Çanakkale Savaşı'ndaki rolünü işte böyle değerlendiriyor.[191]

Bir de bizimkileri dinleyelim.

5/7.9. Bizimkiler ne diyorlar?

a. Albay A.Fevzi Beyin yerine, Albay M.Kemal'in atanması olayı

□ K.Mısıroğlu diyor ki:

"İngilizlerin çıkarma yaptığı mıntıkaya yetişmek üzere kolordusuyla hareket emrini alan Fevzi Bey, gideceği yere yaklaşık 60 km. mesafede bulunuyordu. Bu mesafeyi bir kolordunun bütün ağırlıklarıyla süratle aşıp cepheye yetişmesi ve ilerlemiş düşman kuvvetleri karşısında, bu yolu katetmenin verdiği yorgunluk üzerindeyken, taarruza geçmesi veya müdafaada bulunması, im-

191) Gallipoli adlı ünlü filmi çeken ve Müttefiklerin yenilgisini anlatan Peter Weir da sakın Kemalist olmasın?

kânsız denecek bir şeydi... Emrindeki askerlerin hayatı üzerine bir kumara girişmeyi vicdanı asla caiz görmeyen Fevzi Bey, askerin mutlaka ve en az bir gece istirahat ederek, sıcak bir çorba içip birkaç saat uyku uyumadıkça, taarruz etmesinin kaabil olmadığını ve ancak böyle bir istirahatten sonra şafakla taarruza geçebileceğini kati bir lisanla ifade etmesi üzerine fevkalade canı sıkılan Liman von Sanders, onu bulunduğu mevkiden alıp yerine bir başka kumandan tayin etme hevesine (!) kapıldı." (Lozan, 1.C., s.162, 163)

Doğrular:

(1) 16.Kolorduyu oluşturan 7. ve 12.Tümenler, dinlenmeleri için bir buçuk ay önce Güney Cephesinden çekilip bu kesime gönderilmiştir. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.404) Yürünecek mesafe de 60 km. değil, alayların bulundukları yere göre, 25-40 km. arasındadır. (3.Kitap, s.405)

(2) 7.Tümene, iki alayını yola çıkarması emri, 7 Ağustos saat 01.40'da verilmiş ve alaylar, 7 Ağustos sabahı, saat 05.45 ve 08.00'de yola çıkarılmıştır. Ordu emrine göre alaylar yanlarına, hızlı yürüyebilmek için, bütün ağırlıklarını değil, 'küçük ağırlık' denilen muharebe ağırlıklarını almışlardır. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.397) 12.Tümenin yola çıkarılması emri de, 7 Ağustos günü, saat 07.00'de verilir, bu alaylar da öğle üzeri yola çıkarılır. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.398)

(3) 7 Ağustos saat 22.00'de, 12.Tümenin 36.Alayı dışındaki bütün birlikler, Anafartalar kesimine gelir, sıcak çorbalarını içer ve 'birkaç saat uyurlar'. (Fevzi Beyin raporundan aktaran, C.Conk, s.86) Yani yoldan gelir gelmez, taarruza geçmez, dinlenirler. Üstelik yol yorgunluğu ile taarruz etmek, birçok örneği olan doğal bir olaydır. [Mesela Sakarya Savaşında birçok tümen, uzun mesafeler aştıktan sonra, dinlenmeden savaşa girmiştir.] Cephedeki öteki askerler de iki gündür uykusuzdu ve durup dinlenmeden savaşmaktaydılar. Ayrıca, bu tümenlerin 8 Ağustos sabahı yapması gereken taarruz da, A.Fevzi Beyin isteği üzerine ertelenecektir. (3.Kitap, s.402)

(4) Saros Grubunun birlikleri, 8 Ağustos günü saat 10.30'da, gerekli düzeni alırlar. Bu arada 36.Alay da sağ kanat gerisine yanaşır. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.404)

(5) Suvla kesimindeki İngiliz hareketinin gittikçe gelişmesi üzerine, Liman Paşa, 8 Ağustos öğle üzeri, 12.Tümenin Mestan Tepe'de bulunan düşmana taarruza geçmesini emreder. Albay A.Fevzi Bey raporunda diyor ki: "12.Tümen Komutanı S.Adil Beyin, 'Ben askerim, verilen emri icra ederim' demesine rağmen, ben bu taarruzu da bugün yapmayı doğru bulmadım." (A.Fevzi Beyin raporudan aktaran, C.Conk, s.86)

(6) Liman Paşa, saat 15.00'te de, bir emir subayı ile 'akşam taarruz edilmesi' için yazılı emir yollar. Vahidettincilerin övdüğü A.Fevzi Bey bu emri de yeri-

ne getirmez. Raporunda bu tavrının gerekçesini şöyle açıklıyor: "...gece karanlığında, meçhul bir arazide, uzun bir yürüyüşle hücum etmek, herhalde hezimeti mucip bir hareket idi. Esasen bugün taarruz etmemeye karar vermiş ve ona göre tertibat almış olduğumdan, Liman Paşanın bu emrinin de bir tesiri olmadı." (Feyzi Beyin raporundan aktaran, C.Conk, s.87)

Akşam saat 22.00'de Ordu Kurmay Başkanı, telefonla Fevzi Beyi arar ve der ki: "Liman Paşanın yanındayım. Kendileri soruyorlar, 'Ben bugün Fevzi Beye, düşmana taarruz için emir göndermiştim. Niçin taarruz etmedi?' "

A.Fevzi Bey raporunda, şu cevabı verdiğini açıklıyor: "...hücumun yarın şafak zamanına tehir edilmesini (ertelenmesini) rica ettim. Kabul etmediler, 'Ne olursa olsun, benim emrim icra olunacaktır!' buyurdular. Bendeniz ise emirlerinin icrasında tehlike gördüğümden, icra etmedim (yapmadım). Taarruzu yarın şafak zamanına (9 Ağustos sabahına) bıraktım ve ona göre icap eden emri verdim." (A.Fevzi Beyin raporundan aktaran, C.Conk, s.88)

Ordu Komutanının bir türlü harekete geçiremediği A.Fevzi Bey, biraz sonra gelen şu emirle görevden alınır ve İstanbul'a postalanır:

"Anafartalar Grubu Kumandanlığına tayin edilen M.Kemal Beyin muvasalatıyla (gelmesiyle) beraber, emir ve kumandayı mumaileyhe (adı geçene) tevdi ile İstanbul'a hareketiniz rica olunur. 5 nci Ordu Kumandanı Liman von Sanders" (Fevzi Beyin raporundan aktaran, C.Conk, s.88)

Olayı, Fevzi Beyin kendi raporunu esas alarak aktardım.

Liman Paşanın yerinde olsaydınız, siz ne yapardınız?

K.Mısıroğlu'nu dinlemeye devam edelim:

"İşte bu sırada Liman von Sanders'in yanında bulunan ve M.Kemal'in İttihatçı arkadaşlarından olan Kazım (İnanç) Bey, Fevzi Beyin yerine M.Kemal'i tayin etmesi teklif ve telkininde bulundu. Bunun üzerine kendisine telefon edilen M.Kemal, bu defa bir kolorduya hükmetmek fırsatı çıkınca, yapılan teklifi hiç duraksamadan kabul etti. Önemli olanı şu ki M.Kemal için bir kolordu kumandanlığının, o güne kadarki askeri hayatı bakımından biraz ağır bir yük olduğunu ve böyle bir yükün altından kalkabilmesinin mümkün olup olmadığını soran Kazım Beye, 'Ne münasebet. Az bile gelir! Derhal kabul ediyorum. Paşaya söyle, tayinimi emretsin!' demiştir. Bu suretle Fevzi Bey yerinden alınarak 19. Tümen Kumandanı M.Kemal Bey, onun emrindeki kolorduya tayin edildi." (Lozan, 1.C., s.163)

Hepsi yanlış!

Doğrular:

(1) Kurmay Başkanı F.Altay anılarında, 'işlerin kötü gitmekte olduğunu görerek, Conkbayırı kesimine, kudretli bir komutanın atanması gerektiğini, onun için de M.Kemal Beyin kolordu komutanı olarak bu bölgeye verilmesini Esat Paşaya söylediğini' yazıyor. (On Yıl Savaş, s.109) Esat Paşa da olayı şöyle anlatıyor:

"Conkbayırı'na komuta etmek üzere, buradaki durumu bilen 19.Tümen Komutanı M.Kemal Beyin görevlendirilmesi lüzumunu Ordu Komutanına bildirmek üzere Kurmay Başkanım Fahrettin aracılığı ile Ordu Kurmay Başkanına telefon ettirdim." (On Yıl Savaş, s.272) F.Altay, Esat Paşa ve kendi adına, bu teklifi Kazım Beye telefonla duyurur ama Kazım Bey Liman Paşanın kabul edeceğini sanmadığını söyler. (On Yıl Savaş, s.109) F.Altay saat 20.00'de Kazım Beyi yeniden arar, telefon hatları karışmıştır, M.Kemal ile Kazım Beyin konuşmalarına kulak misafiri olur; bu olayı anılarında şöyle aktarıyor:

"M.Kemal diyordu ki: 'Bütün kuvvetler bir elden idare olunursa, başarı elde edilebilir. Anafartalar'a gelen kuvvetleri de benim emrime verirseniz, o zaman kabul ederim.'

Bu sırada telefon konuşması kesildi, gülerek Esat Paşaya döndüm, 'Bizim teklifimiz olan kolordu komutanlığını çok gördüler, şimdi ordu komutanı yapmaya mecbur olacaklar.' [dedim.]

Nitekim 21.45'te (teklifimizden 8 saat sonra) M.Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığına tayin edildiği emri geldi." (On Yıl Savaş, s.110)

(2) M.Kemal'in bu konudaki kısa açıklaması da şöyle:

"Ordu Kurmay Başkanı, Liman von Sanders Paşa Hazretleri adına beni telefon başına çağırdı. Komutanın durumu nasıl gördüğümü ve düşüncemi sorduğunu bildirdi. Kendisine Conkbayırı'nın durumunun kritikliğini ve durumun düzeltilmesi için daha bir an kaldığını ve bu ânın da kaybedilmesi halinde felaketin pek muhtemel olduğunu bildirdim. Durum genelleşmiş, Anafartalar'a çıkmış ve çıkmakta olan büyük düşman kuvvetlerini dikkate ve ona göre genel önlemler alarak, sevk ve idareyi birleştirmek ve sağlamak gerekiyordu. Bu sebeple, Kurmay Başkanının, 'Çare kalmadı mı?' sorusuna verdiğim cevapta, 'Bütün mevcut kuvvetlerin komutam altına verilmesinden başka çare kalmadığını' söyledim. 'Çok gelmez mi?' dedi, 'Az gelir!' dedim." (Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, s.26)[192]

(3) Bu konuda kaynakların hiçbirinde, Kazım (İnanç) Beyin, 'İttihatçılık gayretiyle M.Kemal'in atanmasını teklif ve telkin ettiğini' gösteren bir ifade yer almıyor. Tersine, hepsi, Kazım Beyin, bu konudaki teklifleri tereddütle karşıladığını gösteriyor. Zaten tereddüt etmese, "Çok gelmez mi?" diyerek kendi teklifiyle çelişkiye düşer miydi?

(4) Ayrıca Mısıroğlu, M.Kemal'in Kazım Beye, "Derhal kabul ediyorum. Paşaya söyle, tayinimi emretsin!" dediğini yazıyor ve dayanak olarak da, F.R. Atay'ın Çankaya adlı kitabının 1969 baskısının 91. ve 92. sayfalarını gösteriyor. Söz konusu sayfalarda böyle bir konuşma yok!

Hazret yine karşılıksız çek yazmış!

---

192) M.Kemal, anılarında, bu olayı, biraz daha ayrıntılı anlatmaktadır. (F.R.Atay, Atatürk'ün Hatıraları, s.8) F.Altay, Liman Paşanın, bu atama için Enver Paşanın iznini aldığını tahmin ediyor. (F.Altay'ın Hayat Mecmuasında (1958) yayımlanan anılarından aktaran İ.Ilgar, Esat Paşanın anıları, s.178)

Mısıroğlu devam ediyor:

□ "Bu suretle Fevzi Bey yerinden alınarak 19.Tümen Kumandanı M.Kemal Bey, onun emrindeki kolorduya tayin edildi." (Lozan, 1.C.,s.164)

M.Kemal, 16.Kolordu Komutanlığına değil, Anafartalar Grup Komutanlığına tayin edildi. İkisi arasında fark var, çünkü Anafartalar Grubunda, 16. Kolorduдan başka, ilk aşamada şu birlikler de bulunmaktadır: 4.Tümen, 5.Tümen, 8.Tümen, 9.Tümen, Yb.Willmer Müfrezesi ve bir süvari tugayı!

□ "Fakat tuhafı şu ki 19.Tümen bir hayli geride bulunduğundan, M. Kemal'in taarruz edilmesi istenilen noktaya kadar gelinceye kadar geçen zaman, Fevzi Beyin istediği mühletten bile **fazla** oldu. Yani bu noktada, taarruzu fiilen gerçekleştirebilmek için M.Kemal'in tayininin mantıki hiçbir ciheti yoktu. Çünkü cepheye derhal ulaşabilecek bir mesafede bulunmadığı için fiilen mümkün olmayan bir taahhütte bulunmuş oluyordu." (Lozan, 1.C., s.164)

Yine yanlış. 8 Ağustos akşamı taarruz etmesi emredilen A.Fevzi Beyin, taarruzu **9 Ağustos** sabahına bıraktığını az önce görmüştük. M.Kemal, A.Fevzi Beyin karargâhına 8/9 Ağustos gecesi, 01.30'da gelmiş ve M.Kemal, talip olduğu görevi, tam zamanında yerine getirerek, yine **9 Ağustos** sabahı birlikleri taarruza geçirmiştir. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.406.) Gecikme söz konusu değildir.

□ GRYT Ansiklopedisi, Mısıroğlu'nun bu yanlışını da kopyalamış:

"Albay M.Kemal Bey de zaten ancak 9 Ağustos sabahında yeni birliğine ulaşabilmişti. Yani Fevzi Beyin istediği mühlet, ister istemez **geçmiş** oluyordu." (1.C., s.127)

İsteseler, parmak hesabıyla bile doğruyu bulurlardı. Ama niyetleri bu değil.

□ "Ertesi gün cereyan eden hücumlarda (1.Anafartalar Savaşı) elde edilen başarı, M.Kemal'e mal edilmek istenmişse de, bu tarihen ve fiilen doğru değildir. Çünkü burada dövüşen, M.Kemal'in talim ve tensiki altındaki 19.Tümen değil, Fevzi Beyin çok iyi donatıp talim ettirmiş olduğu 16.Kolordu[193] ve Vehip Paşanın bu noktaya yığdığı ihtiyat kuvvetleridir." (K.Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.164)

Doğrular:

(1) Bu çarpık mantığa göre, bir savaşı başlatan, yöneten ve başarıya ulaştıran komutanın, 'tarihen ve fiilen' bir önemi yok; asıl önemli olanlar, birlikleri talim ettirenler ile emir ya da istek üzerine, o cepheye birlik yollayan komu-

193) 'Bu tümenlerin mevcutları kısmen tamamlanabilmişti. Taburlar, yoldaki dökümtülerden dolayı, ortalama olarak 300-800 kişiyle gelebilmişlerdi. Yine bu birlikler, uzun süredir siperlerde bulunduklarından, yürüyüş yeteneklerini büyük ölçüde yitirmiş ve idmansızlaşmışlardı.' (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.404) Mısıroğlu'nun "Fevzi Beyin çok iyi teçhiz ve talim ettirmiş olduğunu" yazdığı birliklerin gerçek durumu böyle.

tanlar. Bu takdirde, Fatih'e, Yavuz'a, Kanuni'ye de hiçbir zafer mal edilemez; çünkü hiçbiri, bir birliği talim ettirmiş değildir.

(2) "Vehip Paşanın bu noktaya (yani Anafartalar'a) yığdığı kuvvetler" ifadesi de bütünüyle gerçeğe aykırıdır. Çünkü Vehip Paşanın yolladığı toplam 6 alaydan[194] biri bile Anafartalar Savaşı'na katılmamıştır. (Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.409 vd., kroki 50.)

b. Anafartalar ve Conkbayırı savaşlarının aslı ne imiş?

□ K.Mısıroğlu:

"...Bununla beraber yine de her iki taraf da çok büyük kayıplara uğramışlardır. İşte tam bu esnadadır ki İngiliz donanması, kendi kuvvetlerini topa tutmuş ve onların ricatlerine (geri çekilmelerine) sebep olmuştur. İşte bugüne kadar anlatıla anlatıla bitirilemeyen **Anafartalar Kahramanlığı'nın iç yüzü** kısaca bundan ibarettir." (Lozan, 1.C., s.164)

Anafartalar ve Conkbayırı savaşları, zaman ve yer bakımından, iki ayrı savaş. 'İngiliz donanmasının kendi kuvvetlerini topa tutması' (?) diye anılan olay da Anafartalar'da değil, bilindiği gibi Conkbayırı kesiminde olmuştur, Anafartalar kesimi ve muharebesiyle hiçbir ilgisi yok!

Kaldı ki 6 mermi olayı da **9 Ağustos**'ta geçer; M.Kemal'in yönettiği Conkbayırı taarruzu ise **10 Ağustos**'ta yapılacaktır!

İnsanın içinden, "Edep yahu!" diye haykırmak geliyor!

Ve K.Mısıroğlu, Arıburnu, 1. ve 2. Anafartalar ve Conkbayırı muharebelerini, birbirlerinden ayırmadan, sanki hepsi bir yerde ve aynı zamanda yapılmış tek bir muharebeymiş gibi şöyle özetliyor:

"Temmuzda (!) İngilizler, taze kuvvet getirerek 9. ve 19. Tümenlerin cephesinde yeniden taarruza geçtiler (!). Taarruz muvaffakiyetle neticelendi (!) ve Alman generali (!) Kannengiesser yaralandı. Şiddetli topçu ateşiyle Türk kıtaları çekiliyor (!), Çanakkale'ye hakim bütün tepeler boşalıyordu (!). Birdenbire topçu ateşi kesildi. İngiliz kıtaları (!) süngü nizamında ilerliyorlardı. Sarıbayır'ı (!) işgal ettiler. Birkaç adım daha atabilseler (!), Boğaz sahiline inmiş bulunacaklardı. Bu arada, tarihte ender rastlanan bir hata ile İngilizler, donanmalarından kendi bataryalarına ateş açtılar. Birçokları yaralandı ve kalanlar da müteredditbir surette kaçmaya başladılar.[195] İşte o zaman Türkler, eski mevzilerini yeniden işgal edebildiler (!)." (Lozan, 1.C., s.159 vd.)

---

194) 2 alaylı 4.Tümen (ordu emri ile), 2 alaylı 8.Tümen ile 28. ve 41.Alaylar (Esat Paşanın isteği üzerine).

195) Mısıroğlu, cümlenin ortasında, 'müteredditi' kelimesinden hemen sonra, dip not işareti vererek, Dagobert von Mikusch'un La Résurrection d'un Peuple adıyla Fransızcaya çevrilen kitabının 104. sayfasına gönderme yapıyor. (Lozan, 1.C., s.119) Söz konusu sayfada Çanakkale Savaşı ile ilgili herhangi bir bilgi yok. Hatırlayacaksınız, GRYT Ansiklopedisi de, bir başka konu için

6 Ağustostan 21 Ağustosa kadar süren bu çok kanlı ve kapsamlı muharebeleri, '9. ve 19.Tümenlerin cephesine yapılmış bir taarruz ve donanmanın yanlış ateşi sonucu, Türklerin eski mevzilerini yeniden işgal etmesi' diye özetlemek için Çanakkale Savaşı hakkında açılmış özel ve yoğun bir bilgisizlik kursundan geçmiş olmak gerekir.[196]

Yanlışları işaretledim ama özeti atlamış olanlar için birkaç kısa açıklama yapmak istiyorum.

(1) İngiliz taarruzu, Temmuz'da değil, 6 Ağustosta başlar.

(2) 6 Ağustos'ta 9.Tümen, bilindiği gibi birinci hatta değil, kuzey ile güney kesimleri arasında, savaş alanı dışındadır; onun cephesine bir taarruz olmamıştır.

(3) "Şiddetli topçu ateşiyle Türk kıtaları çekiliyor, Çanakkale'ye hakim bütün tepeler boşalıyordu" ifadesi de anıtsal bir yanlış. Bu taarruzun geliştiği ve yöneldiği kesimlerde, öyle kıtalar filan değil, sadece Yarbay Willmer müfrezesinin bazı küçük birliklerinin bulunduğunu görmüştük. Ayrıca, Çanakkale'ye hakim tepelerde zaten hiç kimse yoktu ki boşaltıldığından söz edilebilsin. (3.Kitap, savaşın evrelerini gösteren 38-43. krokiler; Mısıroğlu önünde, bir karayolları haritası bile bulundursaydı, gerçeği az çok kavrar, bunları yazmaktan kaçınırdı.)

(4) Mısıroğlu, "Birdenbire topçu ateşi kesildi. İngiliz kıtaları süngü nizamında ilerliyorlardı..." diyor. Yani sportmen düşman, o uzun ve engebeli yolu, taarruza kalktığı gün, ışık hızıyla aşıp Sarıbayır'a ulaşmış:

"...Sarıbayır'ı işgal ettiler."

Anlaşılan hazret, Sarıbayır'ı, adına bakarak, bir tepenin bayırı sanıyor. Oysa Sarıbayır, tepeler, vadiler, sırtlar, boyunlar, uçurumlar, geçitler, dere yataklarından oluşan 100 km. kare genişliğinde koskoca bir kütle; işgal edilse, savaş biterdi. Mısıroğlu'nun İngiliz kıtaları diye şişirerek anlattığı kuvvet de, Binbaşı Allanson'un taburu. Allanson'un ele geçirdiği yer de, hoşgörünüze sığınarak tekrar ediyorum, ne Conkbayırı'dır, ne de koca Sarıbayır! Kocaçimen ile Conkbayırı arasında bulunan, iki zirveli Besim Tepe'nin güney zirvesi. (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.400; A.Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.376; C.Conk, s.30)

(5) Mısıroğlu'na kalırsa, tepeleri boşaltan Türk kıtalarından hiçbiri, bir yerde durup da savunmaya geçmeyi göze alamamış. O sıra Gelibolu'da 15 Türk tümeni var ama anlaşılan, o gün tatildelermiş ki kıllarını bile kıpırdatmamışlar. Böylece bir İngiliz taburu, o koca Sarıbayır'ı hızla ve kolayca işgal edivermiş. Ee, sonra ne olmuş?

---

yine bu sayfaya gönderme yapmıştı. İkisi de, var olmayan bir hesabı karşılık göstererek, çek yazıyorlar!

Dagobert von Mikusch'un kitabının Türkçesi, Gazi Mustafa Kemal adıyla yayımlanmıştır. (104. sayfanın karşılığı, çeviride 118 ve 119. sayfalardır)

196) Kisbsiz ta o kadar cehl olmaz
Cehlin ol mertebesi sehl olmaz

"... Birkaç adım daha atabilseler, Boğaz sahiline inmiş bulunacaklardı..."[197]

Eyvah, Çanakkale destanı, neredeyse sona ermek üzere. Fakat...

"...Bu arada, tarihte ender rastlanan bir hata ile İngilizler, donanmalarından kendi bataryalarına ateş açtılar.[198] Birçokları yaralandı ve kalanlar da müteredditbir surette kaçmaya başladılar."

Hayret! Donanma bataryalara ateş açmışsa, ilerdeki piyadelere ne, yürüyüp sahile inseler ya, Türkleri bitirmek üzereler, neden birkaç uzun İngiliz adımı daha atmıyorlar? Atamıyorlar, çünkü bataryaların üstüne düşen altı mermi, nasıl oluyorsa, üç-beş kilometre ilerde yürüyen hassas piyadeleri de yaralıyor, kalanlar da müteredditt (tereddütlü) bir surette geri kaçıyorlar. Allah Allah! Bu tereddütün sebebi ne ola ki? Belki şu iki olasılık arasında tereddüt geçirmişlerdir: Yol açık, öyleyse sahile inip Boğaz kıyısında temiz hava mı almalı, yoksa çay saati geldi, geriye kaçıp maviş Ege denizine karşı misk gibi Seylan çayı mı içmeli? Anlaşılan bu kısa tereddüt ânından sonra karara varıyor ve bu sefer bilatereddüt (tereddüt etmeden) çay saatine yetişmek için geriye kaçıyorlar.

"Türkler de geri gelip eski mevzilerini işgal ediyorlar."

İşte Vahidettincilerin askeri otoritesi Mısıroğlu'na göre, o ünlü Conkbayırı muharebesinin aslı buymuş.

□ Mısıroğlu, bir de tanık gösteriyor: Yüzbaşı Armstrong! Bu yazar, 'olayı şöyle izah ediyormuş':

"İngiliz kıtaları (!) Koca Çemen Boğol noktasını (?) süngü hücumu ile zaptettiler ve Türkleri sırtın öbür tarafına attılar. Fakat müthiş bir hata neticesi, İngiliz Donanması, ateşini bizzat kendisine (!) tevcih etti. Büyük zayiata sebebiyet vererek[199] onları geri çekilmeye mecbur etti."

Metnin aslı böyle değil. Doğrusunu göreceğiz. Zaten kâğıttan bir ordu mu ki bu, 6 mermi yiyince çözülüp kaçsın? Cepheye yayılmış ve hedefe yaklaşmış dört tugay,[200] sırf 6 mermi yüzünden geri çekilir mi?

Bakalım Armstrong, bu sahneyi böyle mi anlatmış? Yoksa Mısıroğlu, Armstrong'un yazdıklarını değiştirerek mi aktarıyor? Armstrong'un ne yazdığını görelim:

"**[9 Ağustos günü]**[201] Conkbayırı ve Kocaçimen için muharebeler, bir aşağı bir yukarı devam ederken, kâh bir taraf, kâh öteki taraf, birbirine üstünlük

197) En yakın Boğaz sahili 7 km. uzakta.

198) 25 Nisan günü öğleden sonra, 27.Türk Alayı da kendi topçusunun ateşi altında kalmıştır. (2.Kitap, s.115) Gerçek askerler bu gibi aksilikleri, savaşın sayısız cilvelerinden biri sayıp mesele yapmıyorlar.

199) Kayıp sayısı, R.R.James'e göre '100'den fazla' (s.409), Allanson'a göre '150' (Allanson'un raporundan aktaran C.Conk, s.61), İngiliz Resmi Tarihi'ne göre ise '200'den fazladır' (BTTD, 25. sayı, s.50). Armstrong'un ve Mısıroğlu'nun büyüttükleri kayıp bu kadar.

200) İngiliz resmi tarihi, BTTD, s.59, Sayı 26/ Nisan 1987.

201) Bilindiği gibi 9 Ağustosta M.Kemal, Anafartalar kesiminde, 1.Anafartalar Savaşı'nı yönetiyordu.

gösteriyordu. Türkler, İngilizleri Kocaçimen'den biraz aşağıya sürmeye muvaffak olmuştu. Öte yanda, Hintli (Gurkha) ve İngiliz askerlerinden müteşekkil **bir kol, süngü takarak boyuna hücum etmiş, burada bulunan Türkleri önlerine katarak kovalamaya başlamıştı. Fakat İngiliz donanmasının büyük topları, yanlışlıkla bunların üzerine ateş açmış, kendi adamlarına ağır** (!) **zayiat verdirerek, geri çekilmeye mecbur etmişti.** Bir başka köşede, Yeni Zelandalılar, Conkbayırı sırtlarında, biraz daha yukarı (?) çekilmişti. Buradan Türk hatlarını yan ateşine alıyorlardı. Türklerin yaptığı karşı taarruz muvaffak olamamış, bunları geri atamamıştı..

..M.Kemal'e telefon ettiler.. M.Kemal telefonda, 'Merak etmeyin!' diye bağırdı, sesi gayet soğukkanlı, cesaret verici idi, 'Ben, Anafarta önünde işleri düzene sokana kadar, yirmi dört saat dayanın. Hemen geleceğim, işler yoluna girecek, göreceksiniz.'

Akşam sekizde, M.Kemal Conkbayırı'na dönmüştü.. O gece hazırlık yaptı.. Siperleri tıka basa askerle doldurdu. Birbirlerine yakın olmak, cesaretlerini artırmıştı. Kendisi de aralarında dolaşıyor, konuşarak, gülüşerek, onlara cesaret veriyordu..

[**10 Ağustos**] sabaha karşı M.Kemal ön siperlere geldi. İngilizler onu açıkta görünce ateş ettiler. Kurşunlardan biri göğsüne geldi fakat saatinin üstünden sekerek, ona dokunmadı.. Elini kaldırıp ileri doğru atıldı. Bütün Türk piyadesi de, korkunç naralar atarak, peşinden geliyordu. Pırıl pırıl yanan süngü dalgasına dayanmak imkânı yoktu. İki İngiliz taburunu ezip geçtiler.. Şafak sökerken Türkler, sahildeydiler. Conkbayırını temizlemişler, vaziyeti kurtarmışlardı." (Armstrong, Bozkurt, Peyami Safa çevirisi, s.59-61. Gül Çağalı Güven'in yeni çevirisi, s.52-54)

Armstrong dahi, savaşları da, savaş mekânlarını da, altı mermi olayının geçtiği gün ile M.Kemal'in yönettiği Conkbayırı süngü hücumunun günlerini de, birbirinden ayırıyor, Türk zaferini de altı mermi yiyen bir düşman **kolunun** geri çekilmesine bağlamıyor.[202]

Mısıroğlu'nun çarpıtması bu kadarla kalmıyor. Dahası var.

□ Mısıroğlu, İngiliz gazetecisi Ashmet -Barlett'in, kitabında şöyle yazdığını da iddia ediyor:

"Sarıbayır'ın İngilizler tarafından tahliyesine (boşaltılmasına) İngiliz donanmasının ateşi sebep oldu, bu husus İngiliz Genelkurmayı raporlarında zikredilmiştir." (Lozan, 1.C., s.161)

Mısıroğlu, bu cümleyi, Ashmet-Barlett'in kitabının 212. sayfasından aldığını söylüyor ama inanmak çok zor; çünkü kendisi, ilgisiz sayfalara, var olmayan bilgilere dekoratif göndermeler yapmaktan, asıl metinleri işine geldiği gibi değişti-

202) Armstrong sonra şöyle devam ediyor: "...Türklere zaferi kazandıran ve yarımada ile İstanbul'u kurtaran, eldeki bu bir avuç asker ile M.Kemal'in olağanüstü kişiliği olmuştur." (Gül Çağalı Güven'in çev. s.54)

rip aktarmaktan sabıkalı. Nitekim, adı geçen gazeteci, sıcağı sıcağına, 13 Eylül 1915 günlü Times gazetesinde yayımlanan yazısında, Sarıbayır'ın boşaltılmasının sebebinin, 10 Ağustos günkü olağanüstü Türk hücumu olduğunu yazıyor. Ne altı mermiden söz ediyor, ne Türk başarısını **9 Ağustos**'taki altı mermi olayına bağlayacak kadar komik oluyor. Ashmet-Barlett'in yazısını özet olarak aktarıyorum:

"Bu muharebe, devler memleketinde bir devler muharebesi idi. 10 Ağustos sabahı Türkler, fecirle beraber son derece şiddetli bir saldırışla süngü hücumu yaptılar. Hayatlarını hiçe sayan ve ölümle alay edercesine yapılan bu hücum karşısında birliklerimiz sırtın eteklerine doğru çekilmek zorunda kaldılar... Bu bölgenin değer ve önemini takdir eden Türkler, bugün kuşkusuz pek büyük cesaret ve yiğitlikle savaştılar. Conkbayırı'nı bize kaptırmamaya çalıştılar ve başardılar." (3.Kitap, s.609)[203]

İkinci tanık da, Conkbayırı hücumunu 'devler savaşı' diye niteleyip övüyor. Buna karşılık Mısıroğlu, bir gün önce geçen sıradan bir olayı, İngiliz yenilgisinin sebebi olarak göstermek, Anafartalar ve Conkbayırı'nda elde edilen başarıları küçültmek için çabalayıp duruyor.

(6) Üstelik Allanson'un taburu da, mevzilerini boşaltıp geri kaçmamış, '100 metre kadar açıldıktan sonra' yine Besim Tepe'nin güney zirvesine geri dönmüş ve geceye kadar beklemiş, gece de yerini yeni bir birliğe bırakmıştır. (Allanson'un raporu, R.R.James, Gelibolu Harekâtı, 409; General Hamilton'un raporu, aktaran C.Conk, s.55; A.Moorehead, Çanakkale Geçilmez, s.381, 390) Söz konusu tabur, mevziini bırakıp geri çekilmiş bile olsaydı, bunun Türkler açısından fazla bir önemi olmazdı; çünkü Conkbayırı çevresinde, bildiğimiz gibi 4 İngiliz tugayı (20 tabur) daha bulunuyordu.[204]

Ertesi günü, Conkbayırı'ndan, işte bu dört tugay (20 tabur) sökülüp atılacaktır!

(7) O tarihte Conkbayırı-Kocaçimen Bölgesi Komutanlığını yürüten 4. Tümen Komutanı Yarbay Cemil Conk'un (ilerde paşa) kısa anıları, 1947 yılında, M.Kemal'in ölümünden 9 yıl sonra, Canlı Tarihler'in VI. cildinde yayımlanmıştır. C.Conk, anılarında, bu tartışmalı bombalama konusuna, kısaca değinmiştir. Ama 1959'da yayımlanan Conkbayırı Savaşları adlı kitabında, bu konuyu daha ayrıntılı olarak ele alır. Bu kitabında, söz konusu mermilerin Türk bataryalarının mermileri

---

203) Ashmead-Barlett, General Hamilton'a şu öneride bulunur: "Türk askerlerine, adam başına 10 şiling bahşiş verileceği söylenir ve kendilerine dokunulmayıp affedilecekleri ilan edilirse, her asker silahı ve teçhizatı ile gelip teslim olur, ateş hattında dövüşecek kimse kalmaz." (General Hamilton, s.190, 26.6.1915)

Türk askerinin namusuna 10 şiling değer biçen Asmead-Barlett bile gerçeğin hakkını veriyor da bizim alternatif tarih yazıcıları, gerçeği tersine çevirmek için her yolu deniyorlar.

204) Yalnız Conkbayırı'nın yakın çevresinde 5.500 kişi vardır. (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, s.418)

olduğunu yazıyor; bu gerçeğin, General Hamilton'un raporunun yanı sıra, İngiliz resmi tarihinin 112. sayfasında da, açıkça belirtildiğini ekliyor. (s.55, 60)

Mısıroğlu, böyle yazdığı için Cemil Conk'a da sataşıyor:

□ "M.Kemal'i suni bir surette medih gayretlerine rağmen, bu muharebeyi kendine mal etmek isteyen Cemil Conk Paşa, hatıratında, İngilizlerin kendi askerlerini yanlışlıkla topa tutmaları meselesi hakkında şunları söylemektedir:

'Bu muharebeye dair rapor veren İngiliz kumandanlarından biri (Bnb. Allanson) ise, kendi topçu ateşlerinin tesiri altında kaldıklarından dolayı çekildiklerini iddia etmiştir. İngiliz kumandanının sözü, askerlikte mazeret teşkil etmez. Çünkü muharebede her asker kendi topçu ateşinin tesiri altında kalabilir. Bundan kurtulmanın biricik çaresi ise, mevkiini bırakıp geri çekilmek değil, bilakis ilerlemektir.'

Halbuki söz konusu olan, bu hareketin, **düşman ricatine** (çekilişine) bir mazeret teşkil edip etmeyeceği hususu değil, fiilen böyle bir vakanın (yani düşmanın çekilmesinin) olup olmadığı noktasıdır. Binaenaleyh Conkbayırı savunmasını kendine mal ederek, soyadını Conker (!) alan bir kimse bile, İngiliz donanmasının böyle bir hataya düştüğü hususundaki iddiayı reddetmemek ve ancak bunun bir mazeret teşkil etmeyeceğini beyan eylemek suretiyle, gerçeği teslim etmiş olmaktadır. Bu itibarla, düşmanın kendi hatasından doğmuş bulunan bir **hezimetin**, Cemil Paşa ile M.Kemal Paşa arasında, istenildiği kadar şeref taksimi kavgası yapıla dursun, aslında hiçbiri için de, bunda bir hak ve şeref payı olmadığını, kaynakları karşılaştırmalı bir surette inceleyenler, teslimde tereddüt etmezler." (Lozan, 1.C., s.161)

Doğrular:

(1) Başlangıçta Conk diye yazdığı soyadını, yedi satır sonra, Conker yapmış. Bu dağınık zihin ve bu sallapati tutumla, tarih yazılır mı?

(2) Mısıroğlu, Cemil Conk'un Conkbayırı Savaşları adlı kitabını, ya okumamış ama okumuş gibi yorumlayarak okuyucuyu aldatıyor, ya da okumuş ama gerçeği göz göre göre saptırıyor. Çünkü Cemil Conk Paşa anılarında da, bu ayrıntılı kitabında da, ne Conkbayırı savaşlarını kendine mal etmeye çalışmıştır, ne de M.Kemal Paşa ile şeref taksimi kavgası yapmıştır. Tam tersine, M.Kemal gelmeden önce, 10 Ağustosa kadar, kendi komutanlığı altında yapılmış olan Conkbayırı savaşlarının şerefini bile arkadaşlarının adına yazıyor; aktarıyorum:

"Yerli ve yabancı eserlerde, [komutanı olduğum] 4.Tümenin Conkbayırı'na yetişmesi ile tehlikenin önlenmiş olduğu kanaati, çok önemli bir yanlıştır. Conkbayiri'nın en çetin ve kanlı boğuşmalarını, 9.Tümenin 25. ve 64.Alayları yapmıştır. 25.Alay Komutanı Yb.Nail şehit olmuş, 64.Alay Komutanı Yb.Servet Bey (General Yurdatapan), daima büyük gayret ve kahramanlıkla mukabil taarruzlar yaptırarak, düşman hamlelerini durdurmuştur... Her şeyin hakkını vermek gerekir. Bu kesimde 4.Tümenden yalnız

11.Alaydan iki tabur bulunmuştur. Tekrar ediyorum, Conkbayırı ilk iki gün, kendi yağı ile kavrulmuş, oranın kahramanca müdafaasını, yalnız 9.Tümenin iki alayının yiğit ve fedakâr er ve subayları yapmış, bunda benim tümenimin hiçbir tesiri olmamış, yalnız talih, kumandanını orada bulundurmuştur. Orada canlarını veren kahraman şehitlerin ruhları önünde saygı ile eğilirim ve sağ kalan fedakâr gazilerin namlarını överek anarım." (s.24)

Bir şu cümlelerdeki inceliğe, alçakgönüllüğe ve haktanırlığa bakınız, bir de Mısıroğlu'nun kaba üslubuna ve dayanaksız suçlamalarına! Bu satırları yazan insanı, "Bu muharebeyi kendine mal etmek isteyen, Conkbayırı müdafaasını nefsine hasreden, şeref taksimi kavgası yapan" biri olarak sergilemekten çekinmiyor.

Vicdansızlık bu değilse, nedir?

(3) Mısıroğlu'nun iddiasına göre, 'düşman, işte bu **9 Ağustos**'taki yanlış bombalanma yüzünden, yani kendi hatasından dolayı '**ricat etmiş, hezimete uğramış.**' Mısıroğlu inatla, İngiliz ve Anzak kolordularının Anafartalar ve Conkbayırı savaşlarında uğradıkları yenilgileri, altı mermiye ve bir taburun geri çekilmesine bağlamak için çırpına çırpına helak oluyor.

Yalnız Conkbayırı'nın temizlenmesi, yedi bin beş yüz Türk'ün kanı ve canı pahasına gerçekleştirilmiştir. Bu şehit ve gazileri rahmet ve saygıyla anacağına, M.Kemal'in bir başarısını daha perdeleyebilmek uğruna, onları da gözünü kırpmadan harcıyor.

(4) Mısıroğlu sonunda diyor ki: "Aslında hiçbiri için bunda (yani bu zaferde) bir hak ve şeref payı olmadığını, kaynakları karşılaştırmalı surette inceleyenler, teslimde tereddüt etmezler."

Sevsinler böyle karşılaştırmalı incelemeyi!

Hazretin yararlandığı iki kaynak var: Armstrong ile İngiliz gazetecisi Ashmet-Barlett'in kitaplarından alınmış, kısa iki paragraf! Hepsi bu. Hangi günlere ilişkin bilgiler olduklarını açıklamıyor, üstelik yanlış günlere oturtarak okuyucularını aldatmaya çalışıyor, devamlarını da vermiyor.

Bu iki paragrafın karşısında ise bütün Türk ve İngiliz resmi yayınları, özel araştırmalar, incelemeler, anılar ve gerçeğin ta kendisi duruyor.

Sormanın sırasıdır:

Hani "iddialarını, tarih açısından değer taşıyan, doğruluğu araştırılıp kontrol edilmiş, başka belgelerle karşılaştırılmış, kanıtlanmış ciddi ve gerçek belgelere, onlar kadar sağlam anılara, güvenilir tanıklara dayayacaklar, gerçeği tek bir belgeye bağlamayacaklar, olayları his ve arzularına göre yorumlamayacaklar, en küçük ayrıntısına kadar adalet ve haktanırlık ölçüleriyle değerlendireceklerdi?"

Yalandan vergi alınsa, hepsi iflas ederdi.

□ Mısıroğlu, bu yutturmacalarına, Vehip Paşanın verdiği bir bilgiyi de ekliyor. Vehip Paşa, bu bilgiyi Mısır'dayken Osmanlı hanedanından Mahmut Şevket Efendiye, M.Şevket Efendi de yıllarca sonra, Fransa'da iken Mısıroğlu'na aktarmış. Vehip Paşa demişmiş ki:

"...Anafartalar'daki müşkil vaziyeti anlayarak, Seddülbahir'deki ihtiyatın bir kısmını, kendi sorumluluğum altında Anafartalar cephesine göndereceğimi Esat Paşaya söyledim. 28. ve 48.Alaylardan (**Doğrusu**: 41.Alay) mürekkep bir tümeni (böyle bir tümen yok; yolladığı iki alay, Conkbayırı'nda savaşan 8.Tümenin emri altına girmiştir)[205] ve bir topçu bataryasını Seddülbahir'den alarak Anafartalar cephesine (**Doğrusu**: Conkbayırı'na) gönderdim. Bu alaylar mukabil taarruza geçtiler (!). M.Kemal tümeninin düşmana terk ettiği yerleri (!) yeni baştan geri aldılar (!)" (Lozan 1.C., s.160)

Eğer M.Şevket Efendi'nin aklında doğru kalmış ve doğru aktarmış, Mısıroğlu da doğru not etmiş ise Vehip Paşa, açıkca yalan söylüyor ve yanlış bilgi veriyor.

Doğrular:

(1) M.Kemal'in tümeni, savaş hali bu, cephesindeki bir kısım araziyi elden çıkarmış da olabilirdi ama çıkarmamıştır. Terk edilmemiş yerlerin geri alınması da elbette söz konusu olmaz. Bunu anlamak için 3.Kitap'ta bulunan ve savaş durumunu günü gününe yansıtan krokilere bir göz atmak yeter. Esat Paşanın 16.Tümene yolladığı emri de hatırlatırım.

(2) Düşman, Arıburnu'ndaki cephemizin sağ yanında bulunan 19.Tümeni geri sürebilse, Conkbayırı'ndaki kuvvetlerini takviye etmek için yolladığı birlikler, o kadar uzak, sarp ve çetin araziden geçmek, geniş bir kavis çizmek zorunda kalmazlardı.

(3) M.Kemal'in 19.Tümeni, savaş sonuna kadar Arıburnu cephesinde kalmış, Vehip Paşanın yolladığı iki alay ise Conkbayırı'na gelmişlerdir. Arıburnu'nda bulunan 19.Tümen, bazı yerleri sahiden düşmana terk etmiş bile olsaydı, Conkbayırı'nda savaşan Vehip Paşanın alayları, o yerleri nasıl geri alacaklardı ki?

Bir daha tekrar edeceğim: Arıburnu nire, Conkbayırı nire, Anafartalar nire ?

Bir ortaokul atlasına bakmak bile akıllarına gelmiyor.

Kısacası, bu yalanın da eni boyuna denk düşmemiş.

□ GRYT Ansiklopedisi de, bu çarpıtmalara kendince katkıda bulunuyor:

"M.Kemal Bey Anafartalar Grup Kumandanı tayin edilince, Esat Paşa da Arıburnu Grup Kumandanı idi (**Doğrusu**: Kuzey Grubu K.) ve Conkbayırı da paşanın mıntıkasında idi. (**Doğrusu**: Değildi!) Nitekim M.Kemal Bey 9 Ağustosta kendi grubundaki 16.Kolordunun başına geçerek Anafartalar bölgesindeki İngiliz kolordusunun karşısına çıkarken, 10 Ağustos günü Esat Paşanın kuvvetleri de Conkbayırı'nı geri almışlardı." (1.C., s.129)

Bunlar uydurma ve saptırma yarışına çıkmışlar.

205) On Yıllık Harbin Kadrosu, s.89.

Doğrular:

(1) Conkbayırı-Kocaçimen bölgesi ile burada bulunan bütün birlikler, 7 Ağustos günü, saat 22.10'da, ordu emri ile Kuzey Grubundan alınıp Anafartalar Grubuna bağlanmıştır. (Esat Paşanın anıları, s.265; ayrıca 3.Kitap, s.371, 397) Esat Paşa da anılarında bu durumu açıklıyor: "Benim emrimde yalnız 19. ve 16.Tümenler kalmıştı." (s.227)

(2) 10 Ağustos günü yapılan Conkbayırı taarruzu ile ne Esat Paşanın, ne emrinde kalan iki tümenin bir ilgisi vardır. Taarruz, Anafartalar Grubu Komutanı Albay M.Kemal'in kararı, düzeni ve yönetimi altında yapılmıştır. (R.R.James, Gelibolu Harekâtı, 421; A.Moorehead, Çanakkale Geçilmez, 391; İngiliz resmi tarihi, BTTD, s.59, sayı 28/Haziran 1987; Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.372 vd., ayrıca 42. ve 43. krokiler)

□ GRYT Ansiklopedisi, H.Bayur'un Türk İnkılabı Tarihi adlı kitabından şu alıntıyı yapıyor:

"...İngilizlerin, 6 Ağustosta başlayan yeni taarruzları da istenileni vermemişti. Böylelikle, yeni İngiliz hükümetinin Çanakkale'de kesin sonuç elde etmek amacıyla gönderdiği kuvvetler, her yerde, pek ustalıkla stratejik baskın yaptıktan ve iki gün boyunca Gelibolu yarımadasının anahtarı olan Conkbayırı'nı elde tuttuktan sonra oradan atılmış ve Suvla-Anafartalar bölgesinde dar bir kıyıda sıkışıp kalmışlardı." (Lozan, 1.C., s.131)

Gayri Ciddi Ansiklopedi, bu alıntıyı şöyle değerlendiriyor:

"Atatürk'ün Genel Sekreterliğini de yapan Bayur da itiraf ediyor ki müttefik kuvvetleri, **sadece** Anafartalar Grup Kumandanı olan Albay M.Kemal Beyin cephesi olan Suvla-Anafartalar kıyılarında tutunabilmişlerdir." (1.C., s.131)

Ee, "İngilizler, sadece "M.Kemal'in cephesi olan Suvla-Anafartalar kıyılarında tutunabilmişler" de, Arıburnu ve Seddülbahir cephesi Komutanları Esat ve Vehip Paşalar, cephelerindeki İngilizleri denize mi dökmüşler? Söz konusu bile değil! Hepsi yerli yerinde duruyor. Zaten durmuyor olsalardı, bütün birliklerimiz toplanıp, 'sadece M.Kemal'in cephesinde' kalan İngilizleri de denize süpürüvermezler miydi?

Bu yazarlar, yalan bağımlısı olmuşlar!

□ Y.Küçük ise Suvla'ya çıkartma yapan İngiliz kolordusunun, 'Çunuk Bayırı'nda [Conkbayırı'nda yani] durdurulduğunu yazıyor, yani o da Mısıroğlu gibi 1. Anafartalar muharebesini bütünüyle yok sayıyor. 2.Anafartalar muharebesinden de haberi yok galiba. (T.Ü.Tezler 5, s.101) Sonra da ciddi ciddi şöyle diyor:

"Çunuk Bayır'da başarılı olmaları halinde düşman kuvvetlerinin, Sarı Bayır'ı da ellerine geçirecekleri ve böylece ilerleyerek Çanakkale Boğazı'nın en dar geçidini kontrolleri altına alarak Boğaz'ı açacaklarını düşünme ve ileri sürmenin, fazla inandırıcı olamayacağını sanıyorum; daha önce de belirttim, Gelibolu'da her tepe önemlidir. Aynı zamanda her tepe önemsizdir." (s.101)

Bir açıklamasında da, "M.Kemal'in Anafartalar'daki rolü de ehemmiyetsiz." demiş.[206] Bir başka açıklaması da şöyle:

"M.Kemal için Anafartalar'daki rolü ehemmiyetsiz diyorum. Neden Anafartalar Kahramanı diyoruz? M.Kemal bu savaştan sonra, bir anlamda açığa alınıyor, terfi ettirilmiyor." (Erkekçe dergisi, Ekim 1986)

Zırvalamak yasak değil. Y.Küçük, bu özgürlüğün iyice tadını çıkarıyor.

5/7.10. M.Kemal'in saatinin parçalanması

Y.Küçük de diyor ki:

□ "Esat Paşa, anılarında, M.Kemal'in Kurmay Başkanı Yüzbaşı İzzettin'in (Çalışlar), **1919** başında, Harp Tarihi dergisindeki yazısından bir paragraf aktarmayı gerekli görüyor ve ben de buraya alıyorum:

'Bir aralık topçu tabur komutanı Binbaşı Nafiz ve batarya komutanı Teğmen Fethi ile batarya gözetleme yerinde –ki burası açık bir toprak çukuruydu– dururken, önümüzde patlayan bir gemi mermisinin dip tablası benimle Teğmen Fethi'nin omuzları arasından geçerek önümüze düştü.'

Böylece bir şarapnel parçası Türkiye tarihine girmiş oluyor."

Y. Küçük buraya bir dipnot işareti koyarak, sayfanın altında şu açıklamayı yapıyor:

□ 'Kemal Paşa, **daha sonra**, **1918**'de, Gelibolu'yu R.Eşref'e anlatırken, denizden açılan top ateşinden söz ediyor ve tam bu sırada yaveri Yüzbaşı Cevat, söze karışarak, 'bu şarapnel misketlerinden bir tanesi de paşanın göğsünü okşamıştır' diyor. Bir cep saatinin paşanın yaşamını kurtarması, işte bu şarapnel nedeniyle oluyor.' "

Y. Küçük sonra şöyle devam ediyor:

□ "Daha sonra böyle onurlu bir şarapnelin, Yüzbaşı İzzettin'in anıları arasında kalmasına bazılarının gönlü elvermiyor." (T.Ü.Tezler 5, s.90)[207]

Yani M.Kemal'in göğsüne çarpan şarapnel olayının **daha sonra** uydurulduğunu söylemek istiyor. Oysa kendi de belirtmiş, İzzettin'in yazısı **1919**'da yayımlanmış, M.Kemal ve Cevat [Abbas] ise, bu olayı R.Eşref'e, bu yazıdan bir yıl önce, **1918** Martında anlatmışlar.

M.Kemal sendromuna yakalanmış olanların şu hallerine bakınız! Yılların sırasını bile dikkate almıyorlar.

---

206) 3.12.1986 günlü Yeni Nesil gazetesinden aktaran, GRYT Ans.,1.C., s.121.

207) Meraklısı için not: Cemil Conk'un kitabının 68. sayfasında, 64.Alay Komutanı Servet (Yurdatapan), saatin parçalanmasını; 69. sayfasında, Anafartalar Müfrezesi Kurmay Başkanı Haydar Mehmet (Alganer) da Liman Paşa ile M.Kemal'in saatlerini nasıl değiştirdiklerini anlatıyorlar. Her ikisi de, anlattıkları olayların görgü tanıklarıdır.

5/7.11 Çanakkale'nin boşaltılması sırasında M.Kemal neredeymiş?

□ K.Mısıroğlu:

"...Çanakkale'deki düşman kuvvetleri, önceleri sadece doksan bin kişi olduğu halde, sonraları dört yüz bin kişiye kadar çıkmıştı... Muazzam düşman kuvvetlerinin, boğazdaki düşman gemilerine taşınıp yüklenmesini fark edemeyen bir kumanda heyetinin, kahramanlıkla veya en azından kumandanlıkla ne ilgisi olabilir?" (Lozan, 1.C., s.165)

Mısıroğlu, M.Kemal'in bu boşaltma sırasında Gelibolu'da olmadığını belirtmiyor. Oysa Albay M.Kemal, rahatsızlığı sebebiyle 10 Aralık 1915'te Gelibolu'dan ayrılmış, yerine Güney Grubundan 5.Kolordu Komutanı Fevzi (Çakmak) getirilmiştir.[208]

İngilizlerin o tarihte 'dört yüz bin kişi kadar olduğu' da doğru değildir, aklına geleni yazmayı sürdürüyor hazret; Arıburnu ve Suvla kesiminde 83.048, Seddülbahir'de 35.286 İngiliz bulunuyordu.[209]

□ GRYT Ansiklopedisi soruyor:

"Peki, düşmanın bu gayet mahir (ustaca) çekilişi sırasında, Anafartalar Kahramanı *[M.Kemal]* nerede idi?"

İstanbul'daydı.

Ama ansiklopedi, o sırada Çanakkale'de yedeksubay adayı olarak bulunan yazar Mahmut Yesari'nin bir yazısına dayanarak, M.Kemal'in boşaltma sırasında Çanakkale'de bulunduğunu ileri sürüyor. M.Yesari diyormuş ki:

'İngilizler çekildikten sonra, kalan ganimetlerden payına düşeni M.Kemal, ihtiyacı olan erkana, zabitlere, küçük zabitlere bağışlamışmış...' (1.C., s.138)

M.Yesari böyle yazdığına göre, akan sular durur. M.Kemal ve Fevzi Paşanın sicil dosyalarının[210] ve askeri belgelerin filan, ne önemi var? Meğerse M.Kemal oradaymış!

Mübarek olsun!

---

208) 10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.93. Askeri Yönüyle Atatürk, s.44; Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.493; F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.268; Celal Erikan, Komutan Atatürk, s.181; Prof.Dr. U.Kocatürk, KA Günlüğü, s.46. Boşaltma sırasındaki komutanlar: Ordu Komutanı Liman Paşa, Anafartalar Grubu Komutanı M.Fevzi (Çakmak) Paşa, Kuzey Grubu Komutanı Alb.Ali Rıza, Güney Bölgesi Komutanı Hilmi Paşa. (Çekilişlerini örtmek için İngilizlerin aldığı başarılı önlemler için, Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.486 vd.)

209) İngiliz resmi tarihine dayanarak, Çanakkale Cephesi, 3.Kitap, s.482, 498.

210) Süleyman Külçe, Fevzi Çakmak, s.71.

5/6.12. Enver Paşa - M.Kemal çekişmesi

□ GRYT Ansiklopedisi, önce, H.Bayur'dan şu alıntıyı yapıyor:

"İkinci defa olarak İngilizlerin, yarımadanın ortasındaki dar yerinden Marmara kıyılarına ulaşmak ümitleri kırılmış ve her iki defasında da bu işi aynı adam, M.Kemal önlemiştir. O aynı zamanda İstanbul'u da ikinci defa kurtarmış ve Rusya'nın Boğazlar yoluyla yardım görmesi ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Almanya'da ve bütün savaşan devletlerde, başarı kazanan komutanların adları ve başarıları ilan edildiği halde, İstanbul'da sansür, M.Kemal'in adının anılmasına izin vermemiş[tir.]" (Türkiye İnkılabı Tarihi, 3.C., 2.Kısım, s.357)

Sonra da şu yorumda bulunuyorlar:

"Çanakkale Zaferini, olduğu gibi, önce yarbay, **sonra da albay olan** M.Kemal Beye verme gayretkeşliğinin bir ürünü olan şu satırlara, muharebe safhalarını başından buraya kadar takip ettikten sonra, anlam vermek mümkün olmuyor. Evet, Enver Paşa ile M.Kemal Bey arasında bir çekişmenin olduğu biliniyor ama bu çekişmenin, terfi etmeyi hak etmiş bir subaya, basında sansür tatbik ettirmek şeklinde belirmesi biraz garip kaçıyor. O günün basınında, M.Kemal'in adının geçmemesi, kendisinin **muharebeler içinde fazla rolünün olmamasından** ve bir de ondan daha kıdemli bir sürü kumandanın bulunmasıdır... Çanakkale muharebelerinde M.Kemal Beyi "zafer kazanmış" gibi göstermeye kalkmak, yani bir **yarbaydan bahsetmek**, ne kadar realist bir davranış olabilir ki?

M.Kemal Bey, 18 Mart 1915'te hiç yoktur; Arıburnu muharebelerinde, ihtiyat tümeni kumandanı, bir yıllık bir yarbaydır ve emrindeki iki alay (!) bütünüyle şehit olmuştur. Anafartalar Grup Kumandanlığı ise, Ordu Kumandanını kızdıran ve bu yüzden azlolan **Albay Fevzi Çakmak Beyin** (!) askeri ve planı ile yürümüştür. Gerçekler böyle olunca, ister istemez, o günkü İstanbul basınında, kendisinden bahsedilmemiştir. Çanakkale Zaferini, M.Kemal Paşa Türkiye'nin tek adamı olduktan sonra ona bağlayanlar, bu bahsedilmeyişin kabahatini Enver Paşanın çekemezliğine yüklüyorlar." (1.C., s.132, 140. Bir yazı ki yanlışsız, yalansız tek satırı yok!)

□ Y.Küçük:

"**Türk tarih yazıcılığında**, her zaman kullanılan bir 'şeytan' var; tarihçi, Kemal'in parlak başarılarını saydıktan sonra, bunu somut terfi veya ödüllendirmelerle kanıtlayamayınca, sorumluluğu hep Enver'in kıskançlığına bağlıyor." (T.Ü. Tezler 5, s.103)

Birkaç tanık dinleyelim, bakalım onlar ne diyor:

□ Refik Halit Karay:

"Harbin son yılında, Ziya Gökalp'in Yeni Mecmuası, Çanakkale hususi nüshası çıkardığı zaman, Ruşen Eşref'in o nüshadaki mülakat şekilli yazılarını

dikkatle okumuş[tum.]... O nüshada Çanakkale zaferi başarısı, daha ziyade M.Kemal Paşanın eseri olarak kabul ediliyordu; **buna Enver kızmış,** Merkez-i Umumi ile mecmua sahibi, merkez azasından dostum, rahmetli Küçük Talat Beyi telaşa düşürmüştü. Son saatte mecmuanın içine, Alman kumandanının büyük kıtada resmi konulmuş, bir şeyler yapılarak, son günlerini yaşayan **Başkumandan Vekilinin öfkesi** yatıştırılmıştı." (Bir Ömür Boyunca, s.189 vd.)

□ F.Rıfkı Atay (Akşam gazetesi yazarı):

"**Enver Paşanın adamları**, Çanakkale zaferi üzerine 'Harp Mecmuası'na M.Kemal'in bir resmi konulmasını bile kıskanmışlar, mecmua baskıda iken M.Kemal'in klişesini Liman von Sanders'in klişesi ile değiştirmişlerdi." (Çankaya, s.305)

□ Abidin Daver (Tasvir-i Efkâr gazetesi yazarı):

"Bu muharebeler sırasında, Boğaz'ı ve İstanbul'u birkaç defa kurtarmış olan o kahraman kumandanın resmini basmak için ne güçlükler çektiğimizi şimdi tessürle hatırlıyorum. Merhum **Enver Paşa ile arası çok açık bulunduğu için** askeri sansür, M.Kemal'in resimlerini neşrettirmek istemezdi." (Aktaran da, şaşacaksınız ama GRYT Ans.,1.C., s.140)

□ Ali Fuat Cebesoy:

"Enver, M.Kemal'i kendine **rakip olarak görür ve onu kıskanırdı.**" (Sınıf Arkadaşım Atatürk, s.171)

□ Sultan Abdülhamit:

"...M.Kemal Paşa, kendisine (oğlu Abit Efendiye) iki ceylan yavrusu hediye etmiş. Bundan memnun oldum. Devletimin yüzünü ağartmış bir paşanın, Abit Efendiye yakınlık göstermesi, bir şahsiyeti olduğunu anlatıyordu. Oğluma münasip bir mukabelede bulunmasını hatırlattım. Biraz vakti halim olsa, 'bir altın saat' diyecektim ama hem dedikodusundan çekindim, hem oldukça geçim sıkıntısı içinde olduğum için bir şey söylemedim. 'Bir daha arkadaşına (Salih Bozok'a) gelecek olursa, haber ver, ben de göreyim' demekle yetindim. Gerçekten bir defa daha gelmiş, bana haber verdiler. Sırtında bir pelerin vardı ve arkadaşına veda ediyordu. Uzaktan yüzünü iyice seçemedim ama sıradan askerlere benzemiyordu; tehlikeli bir sükûneti vardı. **Enver Paşanın kendisinden niçin çekindiğini o zaman anladım.** Bunu Talat Paşa tutuyormuş. Bunlar küçük şeyler! Çanakkale'de, İngiltere, Fransa gibi iki büyük devletin ordusunu, donanmasını durdurdu, yüzgeri ettirdi ya, bana lazım olan odur. Muvaffakiyeti için dua ettim." (Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, s.159)

□ Lütfi Simavi Bey (Başmabeynci):

"**Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, M.Kemal Paşayı daima kendisine rakip görür ve onu çekemezdi.**" (Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.381)

□ M.Şükrü Bleda (İttihat ve Terakki Partisi Genel Sekreteri):

"...Düşmanı olduğu yeré mıhlayan M.Kemal'in bu başarısına rağmen, neden hâlâ terfi ettirilmeyişi, hepimiz gibi Dr.Nazım'ın da dikkatini çekmişti. Bir gün Merkez-i Umumi'de, Talat Paşanın da bulunduğu toplantıda, Dr.Nazım heyecanlı bir ifade ile, 'Paşa, M.Kemal'in terfi meselesi neden bu kadar uzadı?' diye sordu. Talat Paşa böyle bir soru ile karşılaşacağını biliyor olacak, derhal şu cevabı verdi: '**Bu Enver'e ait bir iştir.**'... Çanakkale savaşları sona erip Anafartalar Kahramanı M.Kemal İstanbul'a döndüğü günlerde idi. Talat (Paşa) ile aramızda, M.Kemal'in lafı geçti. İkimiz de kendisini Selanik'ten tanırdık. Meziyetlerini takdir eder ve severdik. Oysa **Enver, M.Kemal'in şahsında kendisi için bir rakip mi görürdü, bilinmez, ona karşı daima soğuk ve çekinser davranırdı.**" (İmparatorluğun Çöküşü, s.101 ve 102)

Bu kadar tanık yeter, değil mi? Hiçbiri de resmi tarihçi değil.[211]

5/7.13. M.Kemal'in parlak bir asker olmadığı

□ Y.Küçük:

"Kemal'in bütün yaşamı boyunca, savaş sanatında parlaklığına işaret eden bir tek kanıtın bulunabileceğini sanmıyorum. Kemal'de hiçbir deha işareti de göremiyorum. Deha, olağanüstü hızlı görebilmektir. Dahi, süratli şimşek çakması içinde yaşayan insandır. Dahi, her an çaktırdığı şimşeklerle sıradan insanların karanlıklarını yırtabilen insan oluyor. Kemal, hiçbir zaman arkadaşlarından önce görmüyor. M.Kemal Paşa, başkalarının açtığı aydınlıktan yürüyen liderler kategorisine giriyor." (T.Ü. Tezler 5, s.70)

En iyisi Y.Küçük'ü, bu iddiası ile başbaşa bırakmaktır. Ama gençler için M.Kemal'in askerliği ile ilgili birkaç görüşü aktarmak istiyorum:

□ Liman von Sanders:

"Albay M.Kemal Beyi, vatanın bu büyük savaşta hizmetlerine muhakkak surette muhtaç olduğu çok müstesna kaabiliyetli, yetkili ve cesur bir subay olarak tanıdım. [..] Öyle ki kendisine takdirimi ve şükranımı tekrar tekrar ifade ettim." (Liman Paşanın Enver Paşaya yazdığı 10.8.1915 günlü mektup, aktaran Sadi Borak, Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları, s.208)

□ General Aspinal C.F.Oglander (Çanakkale askeri tarihi yazarı):

"Bir tümen komutanının üç ayrı yerde, kendi inisiyatifi ile giriştiği hareketlerle, sadece muharebenin değil, bir harbin, hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazandığı tarihte pek az görülür." [History of the Great War - Military Operation, Galipoli (İngiliz resmi tarihi), 2.C., s.485'ten çeviren C.Enginsoy, AAMD., s.80, sayı 19]

---

211) Geniş bilgi için: S.R.Sonyel, M.Kemal-Enver Çatışması (1919-1922), Belleten, No.209, s.381 vd.

□ Mareşal Birdwood (Çanakkale'de Anzak Kolordusu komutanı):

"Atatürk kadar kahraman ve yüce gönüllü bir komutan tanımadım!" (Atatürk İçin Diyorlar ki, derleyen, S.Çiller, s.27)

□ General Mac Arthur:

"Askerlik dehasıyla insanlık idealini Atatürk kadar nefsinde birleştirmiş bir adamı tanımıyorum." (Aktaran Ali Fuat Erden, Atatürk, s.132)[212]

5/7.14. Resmi tarih, M.Kemal ve Çanakkale

Orta öğretimde okutulmak üzere, Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nden bir kurul, 'Tarih III' adlı bir ders kitabı yazmıştır. İlk baskısının tarihi 1931. GRYT Ansiklopedisinin yazarları, bu kitabın 1933 baskısında da aynen yer alan Çanakkale Savaşı bölümüne yer verdikten sonra, bu bölümü şöyle eleştiriyorlar:

"Başından beri Çanakkale muharebelerinin seyrini takip edenler, gerçeklerin hiç de şu anlatılanlara benzemediğini görmüşlerdir. Devletin resmi tarihi böyle olursa, ister istemez Yusuf Bayur gibi vazifeli zevatlarla *(Ne Türkçe!),* gerçeği söylemek yerine dalkavukluk etmeyi tercih edenler yüzünden, yıllardır bu hep böyle zannedilmiştir. Yine devletin kitaplarının yanında, TRT'nin de aynı yanlışı tekrarlaması, Yarbay M.Kemal Beyin 'Çanakkale Kahramanı' zannedilmesine sebeb olmuştur. " (1.C., s.132, 133)

Şimdi bu ilk resmi tarihin, Çanakkale Savaşı ile ilgili bölümünü aktarıyorum:

"...İtilaf Devletleri Gelibolu yarımadasına kuvvetler çıkardıkları zaman, M.Kemal kendi inisiyatifiyle derhal Arıburnu mıntıkasına yetişerek taarruz ve düşmanı sahilde tuttu.

Yarımadanın boşaltılmasına kadar düşmanın ilerlemek için yaptığı müteaddit taarruzlar, şiddetli hücumlar hep sonuçsuz kaldı, düşman kuvvetleri yapışıp kaldıkları Arıburnu'nun yalçın yamaçlarından ileri bir adım bile atamadılar.

Türk cephesini yandan, Anafartalar'dan çevirmek için çıkan yüz bin kişilik (Lord) Kiçner ordusu da karşısında M.Kemal'i buldu. Miralay (Albay)

212) "9 Ağustosta M.Kemal, Anafartalar'a gelen kuvvetleri, yeni karaya çıkan düşmana karşı tertip ettikten sonra, 10 Ağustosta Conk Bayırı'na gelmiş, oradaki kuvvetleri de düzenlemiş ve bir saldırı yaparak, düşman kuvvetlerini geri atmaya muvaffak olmuştu. İşte M.Kemal'in saati de bu savaşta parçalanmıştı. İngilizlerin büyük ümitlerle gelen kolorduları, artık oldukları yerde mıhlanıp kalmış, zafer tamamı ile bizim olmuştu. M.Kemal 10 Ağustosta yalnız İstanbul'un değil, bütün bir memleketin işgalini önlemişti. Artık ümitleri kalmayan İngilizler, iki ay sonra Gelibolu yarımadasını boşaltıp çekilip gitmeye mecbur kalıyorlardı. [..] Albay M.Kemal, 16.Kolordu K. olarak Edirne'ye gönderilmiş, Edirne halkı onu çok büyük gösterilerle karşılamıştı. Yeni yıldızın ışığı büyümeye başlamış, her tarafta Anafartalar kahramanına saygı, hürriyet kahramanlarınkini geçer gibi olmuştu." (O zaman 3.Kolordu Kur.Başk. F.Altay, On Yıl Savaş, s.110,114)

M.Kemal Bey, Ağustos günleri, Suvla limanı istikametinde, Conkbayırı'nda ve Kocatepe'de (Kocaçimen Tepesi'nde) yaptığı şanlı taarruzlarla Kiçner ordusunu da mağlup etti ve ordumuzun vaziyetini bir kere daha tehlikeden kurtardı. Conkbayırı muharebesi sırasında bir mermi parçası ta kalbinin üzerine gelmiş iken, cebindeki saatin parçalanmasile hayatı kurtulmuştu; Türk'ün talii onu muhafaza etmişti.

Türk Ordusunun Gelibolu Yarımadasında, dünyanın en muntazam ve mükemmel ordularına karşı gösterdiği kahramanca mukavemet ve onları ricate (geri çekilmeye) mecbur ederek kazandığı büyük zafer, Türk neferinin ve Türk milletinin fıtri (doğuştan gelen) fedakârlığını ve yüksek hasletlerini en iyi anlayan ve ondan istifade etmesini bilen M.Kemal'in eşsiz dehası sayesinde olmuştur. M.Kemal Çanakkale savunması ile İmparatorluğun başkentini istiladan kurtardı." (1931 baskısı, s.150; 1933 baskısı, s.307-308)[213]

Ağırlıklı olarak İngiliz kaynaklarına dayanarak yaptığım özetten ne farkı var bu anlatımın? İngiliz resmi tarihi, M.Kemal'i, bizim bu ilk resmi tarihimizden daha fazla övüyor ve yüceltiyor. İngiliz ve Avustralyalı yazarların ve tanıkların değerlendirmeleri bile, resmi tarihimizden çok daha ateşli ve coşkun değil miydi?

Ee?

● Mısıroğlu'na göre, hatırlayacaksınız, Arıburnu, üzerinde durulmayacak kadar basit bir çatışmaydı. Anafartalar ile Conkbayırı muharebelerini de öyle değerlendiriyor. Kaybedilen yerleri de, Vehip Paşanın yolladığı iki alay geri alıvermiş, bu arada İngiliz donanması da yanlışlıkla kendi askerinin üzerine 6 mermi atmış, bunun üzerine İngiliz ordusu, Conkbayırı'ndan ve Anafartalar'dan çekilerek kıyıya dönmüş.[214]

Böyle diyor ama kuzey kesiminde, M.Kemal'in komuta ettiği bu üç muharebeden başka, büyük, önemli ve savaşın kaderini değiştiren ve etkileyen hiçbir muharebe yok! Bu muharebeler, sıradan, önemsiz muharebelerse, demek ki Çanakkale Destanı gibi laflar da palavra!

F.R.Atay diyor ki:

"Mareşal Petain, İkinci Dünya Harbi'nde, Almanlarla işbirliği ettiği için Fransız vatanseverleri tarafından mahkûm edilerek bir zindan köşesinde ölmüştür. Fakat Mareşal Petain'in Birinci Dünya Harbi'nde Fransız ordusuna

---

213) Aynı metin, biraz daha kısa olarak, 'Tarih IV', s.22'de de var. (Maarif Vekaleti Y., Ankara, 1931)

214) İ.Hami Danişmend de şöyle yazıyor: "[İngilizlerin] Bu muharebelerde, askerinin üzerine, kendi top mermileri düştüğü için sahile kadar çekilmek mecburiyetinde kaldığından bahsedilir." (Osm.T.Kronolojisi, 4.C.,s.425)

İşte size, iki ayrı yerde ve iki ayrı zamanda muharebe eden iki İngiliz kolordusunun birden, "üzerlerine kendi top mermileri düştüğü için sahile çekildiklerini" kayda değer bir ihtimal olarak gören bir masalcı tarih yazarı daha!

kazandırdığı şeref, bir milli şeref olarak kalmıştır. Hatta o şeref Petain'in adından ayrılmamıştır. Hiçbir Fransız politikacısı, Petain'in ne kadar kötü bir Fransız olduğuna kendi milletini inandırmak için Fransız tarihinin bir şerefine, hakaret ve iftira etmeyi düşünmemiştir." (Çankaya, s.167)

Bizimkiler ise, cumhuriyetçi ve laik olduğu ya da komünist olmadığı için M.Kemal'in önemini azaltabilmek umudu ile Türk tarihinin kaç şerefini birden hoyratça çiğnemekten çekinmiyorlar!

● Y.Küçük ne demişti:

"Üç yurttaşlık bilgisinin doğru olmadığını kanıtlayabilmiş durumdayım." (T.Ü. Tezler 5, s.255)

İlk konu Hürriyet ve Vatan Partisi, ikinci konu Hareket Ordusu idi. Bu iki konudaki iddialarının doğru olmadığını görmüştük. Üçüncüsü ise Çanakkale konusundaydı. Bu konudaki iddialarının da gerçeğe aykırı olduğunu görmüştük.

Son olarak, mizah sanatını parlatan iki iddiasını daha aktarayım:

"Resmi tarihi **altüst** ettiğimi kabul ediyorum. Tarihin tahrifatını (değiştirilmesini) ortadan kaldırarak, doğru tarih yazımı ve geçerli bir tarih felsefesine başlangıç yapabildiğimi düşünüyorum." (T.Ü. Tezler 5, s.15, 98)

Bu bir film senaryosu olsaydı, senarist bu cümleden sonra, şöyle yazardi: "Efekt: Kahkaha sesleri yükselir!"

● Çanakkale konusunu, Vahidettinci yazar Vehbi Vakkasoğlu'nun bir iddiası ile bitirmek istiyorum:

"**Sultan Vahideddin,** ordunun kendi şahsını korumakla görevlendirdiği taburu, Çanakkale Boğazı'nın zorlandığı tehlikeli zamanlarda, Ayasofya etrafında sipere sokmuş ve şu emri vermişti: 'Camiye çan takmak veya müze yapmak isteyenlere ateş ediniz!' " (Bu Vatanı Terk Edenler, s.51)[215]

Nasıl?

İki cümlede yedi yanlış!

---

215) Meraklısı için not: Böyle bir söylenti çıktığını ve halkın telaşa kapıldığını F.R.Atay yazmıştır ama anlattığı olay 1919'da geçmiştir. (Çankaya, s.136) Vakkasoğlu, bu olayın 1919'da geçtiğini de biliyor. Çünkü bir başka kitabında F.R.Atay'ın bu yazısından alıntılar yapmış. (Son Bozgun, 1.C., s.185) Yani gerçeği bildiği halde, Vahidettin'e Çanakkale Savaşı'ndan da bir pay çıkarabilmek için olayı, fütursuzca 1915'e aktarmış. Açıkcası, uydurmuş.

Çanakkale Savaşı olduğu sırasında Vahidettin, sadece 2.Veliaht idi. 2.Veliaht'ın şahsını korumak için bir taburun görevlendirilmesi, usulden değildir. Ayrıca, meşruti bir Sultan bile, şahsını korumakla görevli bir taburu, istediği gibi ve dilediği yerde kullanamaz. Böyle kural dışı olaylar, ancak ve belki Hoko Moko kabilesi gibi ilkel bir toplulukta olur. Üstelik 1915'te, ne kimse Ayasofya'ya çan takmaya cesaret edebilirdi, ne de Ayasofya'nın müze yapılması söz konusuydu. Neresinden bakılsa, gülünç bir masal!

Ayasofya 1935'te müze yapılmıştır. Vakkasoğlu, bu kararı eleştirebilir, hakkıdır. Bunu açıkça yazmak dururken, tarihle oynuyor, olmamış ve de olamaz bir olay uyduruyor, Vahidettin'i de, kendini de gülünç duruma düşürüyor, kısacası tarihin gözünün içine baka baka masal söylüyor.

6. Suriye Cephesi

□ K.Mısıroğlu diyor ki:

"Önemle belirtilmesi gereken tarihi bir gerçek vardır ki o da, bir ihanete kurban gittiğimiz Filistin Cephesi hariç tutulursa, her tarafta başarılı savunmalarla vatanımızı koruyabilmiş olmamızdır." (Sarıklı Mücahitler, s.30)

Sanırsınız ki Mısıroğlu, Filistin Cephesindeki ihanetten söz ederken, Arapları kasdediyor. Hayır. Yazarın kasdettiği M.Kemal'dir. Az sonra daha açık yazacak. Peki, nasıl ihanet etmiş M.Kemal? Mısıroğlu'nun, şimdilik üstü kapalı ifadesine göre, General Allenby ve casus Lawrens'le gizlice ilişki kurarak. İlerde bu hususu daha açıkça belirtecek:

"...Bu bölgede Türk ordusunu yenilgiye uğratabilmek için İngiliz Entellijansı hummalı bir faaliyete geçti. Yıldırım Ordular Cephesi denilen ve 4.,7. ve 8. Ordulardan teşekkül eden cepheyi çökertebilmek için Yahudi asıllı İngiliz Başkumandanı General Allenbi (Allenby),[216] meşhur İngiliz casusu Lavrens (Lawrens) aracılığıyla emeline muvaffak oldu." (Lozan, 1.C., s.168)

K.Mısıroğlu'nun bu gülünç iddialarının kaynağı, eski Şeyhülislam M.Sabri'nin genel bir iddiası ile Büyük Doğu dergisinin 25.sayısında, "Dedektif X" imzasıyla yayımlanmış olan yazılı bir hezeyandır.

M.Sabri'nin iddiasını daha sonra ele alacağım.

Önce Büyük Doğu'da Dedektif X-1 imzası ve Hakikat başlığıyla yayımlanan ciddi (!) yazıda yer alan iddiaları aktarıyorum:

"Şeria nehrinin sağında 4.Ordu, solunda da 7. ve 8.Ordular var. (Dedektif X-1, daha orduların konumunu bile bilmiyor) Bu arada M.Kemal Paşanın, herhangi bir maddi menfaat bahis mevzuu olmaksızın, İngiliz kumandanı Allenbi ile hususi temaslarda bulunduğunu da bir gün tarih tespit edecektir. (Mısıroğlu bu palavraya bir de Lawrens'i ekliyor) Nihayet 31 Ağustos 1918... [M.Kemal'in komutanı olduğu] 7.Ordu, ne sağındaki 4.Orduya, ne de solundaki 8.Orduya ve bilhassa Ordular Grubuna hiçbir haber vermeden ve hiçbir şey sızdırmadan, birdenbire Bisan istikametinde son süratle çekilmeye başlıyor. Birdenbire, cephe üzerinde müthiş bir yarık hasıl olmuş ve 4.Ordu ile 8.Ordu, birbirinden uzakta ve temassız halde kalmışlardır. İngiliz ordusu hemen bu yarıktan içeri dalarak, 8.Ordunun gerisine düşüyor ve bu orduyu kuşatıp kamilen esir alıyor. Ancak Tul-u Kerem mevkiindeki Cevat Paşa birkaç kişilik maiyeti ile zor bela kurtulabiliyor. İngiliz baskısı oradan, derhal 4.Ordu üzerine dönüyor. Vaziyeti birdenbire ve tepeden inme haber alan 4.Ordu ise, tarih boyunca misli görülmemiş bozgun seli halinde, Haleb'e doğru akmaya başlıyor. Vaziyet tek kelimeliktir: Kahhari hezimet (Tam yenilgi)! 4.Ordu artıkları, Şam'a doğru mahşeri bir ana-baba akışıyla kulaç atarken, 7.Ordu hiç-

216) Allenby'nin Yahudi asıllığı olduğunun, Mısıroğlu'nun yakıştırması olduğunu sanıyorum.

bir baskı görmeden (!) Haleb'e çekilmiş ve orada karargâh kurmuştur. İşte bunun üzerine memleket tek kalemde tepetaklak olmuş ve Mondros'un imzası zorunluğu doğmuştur."

Bir tek kelimesi bile doğru olmayan, miğde bulandırıcı bir laf salatası! Mısıroğlu'nun esin kaynağı, işte Dedektif X-1'in bu hezeyanları. Doğrular, ilerde de belirtilecektir.

İhanet, İngiliz Entellijansı (gizli servisi), Albay Lawrens'in aracılığı,[217] yenilgi ve General Allenby'nin emeline kavuşması gibi arabesk süslemeleri çıkarın, geriye işin özü olan savaş kalır. M.Kemal-İngiliz gizli anlaşmasını (!) şimdilik bir yana bırakıp Filistin/Suriye cephesindeki savaşın doğrusunu görelim.

• Savaşın özeti[218]

Türk ordusu savaşa savaşa, yenerek, yenilerek ve gittikçe zayıflayarak, üç yıl içinde, Sina'dan Kudüs'ün 50 km. kuzeyine kadar çekilmek zorunda kalmıştır.

Daha 1917 sonunda asker kaçaklarının sayısı 300.000'i aşmıştır. (Liman Paşanın 13.12.1917 günlü raporu, Türkiye'de Beş Yıl, s.222)

Enver Paşa ise, iyice zayıflamış Suriye ve Irak cephelerini takviye edeceği yerde, doğudaki iki ordumuzu, 'Büyük Turan İmparatorluğu' hayali içinde[219] İran'a, Azerbaycan'a ve Kafkasya'ya doğru yürütmektedir.

1918 Martında Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olan Liman Paşa, Suriye Cephesindeki acı durumu anılarında özetle şöyle anlatıyor:

"Yıpranan tümenlerin geriye alınması ya da değiştirilmesi, ihtiyat kuvvet bulunmadığı için mümkün değildi. Topçu cephanesi de o kadar az geliyordu ki bataryalarda hiçbir zaman gereken sayıda cephane bulunmuyordu. Türk askerleri, ölü İngiliz erlerinin ayaklarındaki çizme ya da postalları gıpta ile seyrediyorlardı. Kendi ayaklarında, yırtık çarıklar vardı hatta çok defa bu bile yoktu. Ayaklarını paçavralarla sarıp savaşıyorlardı. Subayların çoğu bile düzgün bir ayakkabıdan yoksundu. Keşif kolları, görevden her defasında, kan içinde kalmış ayaklarla dönüyorlardı.

Malarya ve dizanteri, bu sıcak yaz mevsiminde pek çok kurban verilmesine sebep oldu.

---

217) Bu konuda, yazık ki Mısıroğlu'nun canını sıkacak bir belge sunmak zorundayım. The Sunday Times gazetesi, 30 Mayıs 1920 günü, ünlü İngiliz ajanı Albay T.E. Lawrens'in bir açıklamasını yayımlamıştır. Bu açıklamadan bir cümle: "Türkiye'de, ne yazık ki tek müttefikimiz, Sultandır, İran'da olduğu gibi." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.202)

218) Özet için dayanaklar: Sina-Filistin Cephesi, 4.C., 2.Kısım; F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti; Liman von Sanders, Türkiyede Beş Yıl.

219) Enver Paşanın Halil (Kut) Paşaya telgrafı: "Büyük Turan İmparatorluğunun Hazer kenarındaki zengin bir konak yeri olan Baku şehrinin zaptı haberini büyük bir meserretle (sevinçle) karşılarım." (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 1.C., s.414. Yzb. Selahattin, Halil Paşanın yaveridir)

Yazlık elbisesi olmayan, ancak kalın yün kumaş giyen (bunlara paçavra demek daha yerindedir) ve dörtte üçünden fazlasının artık iç çamaşırı da kalmayan Türk erlerinin, doğrudan tenlerine giydikleri bu kalın kumaş altında ve 55-65 derece sıcaklıkta, ne kadar zahmet çektikleri açıktır.

Birkaç aydan beri, günde ancak 1-1,5 kilo, o da varsa, arpa verilebilen hayvanlar, çok zaman susuz kalıyor, her üç orduda her gün yüzlercesi ölüyordu. Hayvanların bitkinliği o dereceye varmıştı ki bazı bataryaların birkaç yüz metre içinde mevzi değiştirmeleri için verdiğim emirler bile güçlükle yerine getirilebiliyordu. Süvarilerin atları da acınacak durumda idi.

Enver Paşa, 11 Eylül tarihli telgrafında her türlü yardımın yapılacağını yine vaad etti. Ama bu vaadlerin biri olsun yerine getirilmedi. Sekiz tümen altı aydan fazla bir süredir değiştirilmeden, cephede bulunuyordu ve altı aydan beri yeni gelmiş hiçbir tümen yoktu. Tümenlerin mevcutları pek az olduğu için ilk hatlarda az piyade bulundurmak, boşlukları makineli tüfeklerle doldurmak gerekiyordu.

Bir İngiliz taarruzu başlamadan, kendiliğimizden geri çekilerek Teberiye gölü ile Yermuk vadisi arasında bir mevziye girmeyi düşündüm ama Türk askerlerinin yürüyüş kaabiliyeti çok azalmış olduğu ve koşum hayvanlarının da artık çekiş kuvvetleri kalmadığı için, mevzilerde kalıp direnmenin daha güvenli olduğuna karar verdim."[220] (s.283, 294, 295, 303, 306, 307, 308, 309, 312)[221]

Akdeniz ile Şeria nehrinin doğusundaki Maan bölgesi arasında, 95 km.lik bir cephede, durumu yukarda açıklanmış olan üç Türk ordusu bulunuyor: Akdeniz tarafında 8.Ordu yer alıyor. Komutanı Cevat Çobanlı Paşa. Ortada, M.Kemal Paşanın komutasındaki 7.Ordu[222] var, Şeria nehrinin batı kı-

---

220) Vehbi Vakkasoğlu, işte bu durumdaki Türk ordusuyla şöyle alay ediyor: "Düşmanın üzerine gitmekte değil, geri çekilmekte yıldırım gibi hareket etmesiyle tarihe mal olmuştu bu ordumuz." (Son Bozgun, 1.C., s.43)

221) M.Kemal daha önce de (Eylül 1917) 7. Ordu Komutanı olarak Suriye'de (Halep) bulunmuş, ordusunun Sina Cephesinde görevlendirilmesi üzerine, Yıldırım Ordular Komutanı General Falkenhayn'ın emrinde çalışmak istemediğini ileri sürerek 7.Ordu Komutanlığından ayrılmıştır. (KA Günlüğü, s.56-61)

A.Dilipak diyor ki: "Filistin cephesinde pek önemli bir göreve getirilmediği gibi bir yararlılık da gösteremedi." (CG Yol, s.27)

7.Ordu Komutanı ama anlaşılan Dilipak, bu görevi önemli bulmuyor. Acaba nasıl bir görev tatmin ederdi Dilipak'ı?

Ayrıca, M.Kemal o cephede bulunurken, herhangi bir savaş olmamıştır ki bir yararlılık gösterip gösteremediği ileri sürülebilsin?

Bu muhterem, bilmediği konularda susmayı neden deneniyor acaba ?

222) Bu seferki görev M.Kemal'e bir oldu bitti ile kabul ettirilmiştir. (Atatürk'ün Hatıraları, s.60 vd.) Liman Paşa diyor ki: "Uzun süredir hasta yatan Fevzi (Çakmak) Paşa, 1 Ağustosta uzun bir izin alarak ayrıldı. 7.Ordu Komutanlığına önce vekaleten Nihat (Anılmış) Paşa, daha sonra o ay içinde asaleten M.Kemal Paşa getirildi. Çanakkale muharebelerinde tanıdığım bu değerli komutan, buraya gelince, ordunun mevcut itibariyle azlığını ve birliklerin perişan halini gördü ve aldandığını anladı. Enver ona gerçeklerden uzak rakamlar vermiş ve ordunun durumunu

yısı ile doğusunda ise Cemal (Mersinli) Paşanın 4. Ordusu. Tümenler, ortalama 1.300 tüfek gücünde. (Liman, s.307) Üç ordunun toplam mevcudu ise, 40.000 muharip er ve sadece **20.000** tüfek. 8.Ordu emrindeki 1.100 tüfekli bir tümenden başka, ne Ordular Grubu Komutanlığının ve ne de orduların elinde yedek kuvvet bulunuyor. Bütün cephedeki uçaksavar topunun sayısı, iki! (Türkiye'de Beş Yıl, s.307, 314; Filistin-Sina Cephesi, s.616)

"7.Ordu ile 8.Ordunun ön hatlarında bulunan ve kuvvetlerine oranla çok geniş bir cepheyi tutan tümenlerinin gerisinde, muharebe birliklerinden tamamen yoksun, 200 km.lik bir boşluk bulunuyordu. Burada menzil birlikleri, amele taburları, uçak alanları, otomobil kolları, depolar, tamirhaneler, hastaneler vs.vardı." (Türkiye'de Beş Yıl, s.320)

İngilizler ise, Filistin ve Suriye'yi ele geçirmek için çok büyük hazırlık yapmışlardır. Cepheye kadar günde altı yüz bin galon arıtılmış su akıtan boru hattı ile demiryolu döşenir. İkmal noktaları ve birliklerde 6.000 motorlu araç, 35.000 deve, 100.000 at toplanır. Geri bölgede çalışan işçi sayısı 135.000; tüm kadro 400.000'e yükselir. Bu kadronun yalnız yiyecek gideri, günde 43.385 İngiliz altınıdır. (F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.331)

İngiliz ordusu, 67.000 kişi, **56.000** tüfek, 11.000 kılıç, 552 top gücünde. Genel olarak, piyadede 3 misli, süvaride 4 misli üstünler. (Filistin-Sina Cephesi, s.615)

General Allenby'nin planı, Türk cephesini, deniz kıyısından yarmaktır. 6 tümenli İngiliz piyade kolordusu, bu kesimde, 10 km.lik yerden (8.Ordu cephesinin sağında bulunan 22.Kolordunun cephesi) cepheyi yarayacak, onun gerisinde toplanacak olan 4 tümenli süvari kolordusu, açılan gediklerden Türk cephesinin gerisine sarkacaktır. Bu kesime 384 top yığılır. 2 tümenli öteki İngiliz Kolordusu ise, ortadaki 7.Ordu cephesine taarruz edecek, bu cepheyi Şeria nehrine yakın bir noktadan (20.Kolordu cephesi) yarmaya çalışacak, 4.Ordunun karşısında bulunan, bir tümen ve bir tugaydan kurulu Chaytor Grubu ise, İngiliz cephesinin sağ yanını koruyacaktı.' (F.Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.366; Filistin-Sina Cephesi, s.615, 622, 623, kroki 54) 4.Ordunun sol açığında da, saldırıya geçmek için İngilizlerden emir bekleyen Faysal komutasındaki Arap birlikleri bulunuyor.[223]

---

da hayli elverişli göstermişti. M.Kemal Paşa, 12 Ağustostan itibaren gelmeye başlayan 109.Alayın iki taburunu, hiç yedeği bulunmayan cephesinin gerisine çekti... Bu alayın komutanı ve alay karargâhının diğer erkanı, Doğu Kafkasya'da bir göreve atandıklarından, İstanbul'dan oraya gitmişler ve bu subayların yerine ise kimse tayin edilmemişti." (Türkiye'de 5 Yıl, s.300 vd.)

Sadi Borak, birçok kaynaktan farklı olarak M.Kemal'in Nablus'a geliş tarihinin, kesinlikle 8 Eylül olduğunu ileri sürüyor. (Atatürk, s.165)

223) Emir Hüseyin'in oğlu Faysal, Araplara şu bildiriyi yayımlar: "...Uyanınız! Elele vererek, Osmanlı saltanatını yıkma zamanı geldi!" (20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.330, dipnot)

17 Eylülde, 8.Orduya sığınan Hindli bir çavuş, İngilizlerin deniz kıyısından taarruz edeceklerini bildirir. Cevat (Çobanlı) Paşa durumu hemen Liman Paşaya duyurur ve takviye ister. Sağ kanadı denize dayalı olan 22.Türk Kolordusunun Komutanı Albay Refet (Bele) Bey, bunun üzerine, mevzilerini geride bulunan bataklık bölgeye çekip cephesinin daraltılmasını önerir. Liman Paşa bu istek ve öneriyi kabul etmez. (F.Belen, 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.368; Filistin-Sina Cephesi, s.620 vd.)

Cevat Paşa bunun üzerine istifa ederse de, ayrılmadan olayların içinde kalacak ve ordusunun dağıldığını görecektir.

İngilizler, 8.Ordu cephesinde **5 kat**, yarma bölgesinde ise **14 kat** üstünlük sağlamışlardır. (Filistin-Sina Cephesi, s.622)

7.Ordu cephesine taarruz, asıl taarruzdan bir gün önce, 18 Eylül Çarşamba günü başlar. 7.Ordu cephesinde, sağda Albay İsmet (İnönü) komutasındaki 3.Kolordu (2 tümenli), solda, Şeria nehrine yakın kesimde de Ali Fuat (Cebesoy) Paşa komutasındaki 20.Kolordu (2 tümenli) bulunuyor. Gün topçu ateşi ile geçer. Düşman gece, 20.Kolordunun özellikle sol kanadına yüklenir. İleri hatta bulunan 163.Alay, düşman topçusunun, gaz mermileri kullandığını bildirir. (Filistin-Sina Cephesi, s.629) 20.Kolordunun sol kanadındaki 26. Tümen, birçok kez karşı taarruza kalkarak düşmanı durdurur. Düşman cepheyi yarmayı başaramaz. (Filistin-Sina Cephesi, s.632, kroki 55)

İngilizlerin asıl ve kesin sonuçlu taarruzu, **19 Eylül 1918** Perşembe günü, saat 03.30'da, 8.Ordu cephesinde başlayacaktır.

Refet Bele'nin komuta ettiği 22.Kolordu cephesinde, iki zayıf tümen tarafından tutulan birinci hat mevzileri, çok yoğun topçu ateşiyle yıkılır. İkinci hat mevzileri de yer yer çöker ve cephe yarılır, Ordular Grubunun sağ yanı, her türlü düşman hareketine açılır. (Liman von Sanders, Türkiye'de 5 Yıl, s.314, 316) 07.30'da İngiliz Süvari Kolordusu, açılan kıyı yolundan kuzeye doğru hızla ilerlemeye başlar. 8.Ordunun sağ kanat birlikleri, piyadeler, topçular, araçlar Tul-u Kerem'e (kuzey doğuya) çekilirler. (Filistin-Sina Cephesi, s.630 vd., kroki 55) Tul-u Kerem kısa zamanda mahşer yerine döner.

"Yarım saatte bir değişen İngiliz uçak filolarının attıkları bombalar, yolları insan ve hayvan ölüleri ve nakil vasıtası parçalarıyla doldurur." (Liman von Sanders, Türkiye'de 5 Yıl, s.319) 8.Ordu Komutanı, Ordular Grubu Komutanlığına, sol kanadını da (16. ve 19.Tümenler ile Alman Asya Kolu) geceleyin geriye çekeceğini bildirir. (Filistin-Sina Cephesi, s.631)

Bunun üzerine, sağ kanadı açıkta kalacak olan ortadaki 7.Ordu Komutanı M.Kemal, 19/20 Eylül gecesi, önceden hazırlanmış olan ikinci hatta çekilmeye karar verir. (F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.368) "**Bu kararını, komşu Ordu Komutanlıklarına ve Yıldırım Ordular Grubuna bildirir. Aynı zamanda, Ordular Grup Komutanlığından, sonraki harekât için direktif ister.**" (Filistin-Sina Cephesi, s.632)

Liman Paşa, saat 17.45'te, özet olarak şu direktifi verir: "Ordu için gösterilen gerideki savunma hattıyla aynı fikirdeyim.[224] Bundan sonraki harekât için düşüncemse, tutulacak olan bu hattın kesin olarak savunulmasından ibarettir." (Filistin-Sina Cephesi, s.633)[225]

Liman Paşa, "Eğer geride biraz ihtiyat kuvvet bulunsaydı, İngilizlerin durdurulması mümkün olabilirdi" diyor. (Türkiye'de 5 Yıl, s.319)

Bu arada bir İngiliz süvari tümeni, Tul-u Kerem'e girer. Asıl süvari kitlesi ise kuzeye ve doğuya doğru ilerler. Asıl kitlenin, 8. ve 7.Orduların arkasından geçerek, Şeria nehri üzerindeki **Bisan** geçidini tutması tehlikesi belirmiştir. Oysa 8. ve 7.Ordunun, daha geniş bir çekiliş durumunda kullanabileceği tek güvenli geçit budur. Liman Paşa, oradan buradan tasarruf ettiği birlikleri, Tul-u Kerem yönüne sevk eder; fakat Bisan geçidinin güvence altına alınmasını, tehlikeyi o kadar yakın görmediği için erteler. (Filistin-Sina Cephesi, s.635)

Fakat **20 Eylül** sabahı, deniz kıyısından ilerleyen İngiliz Süvari Kolordusunun bir kolu, 05.30'da Ordular Grup Karargâhının bulunduğu Nasıra'yı basacak, karargâh dağılacaktır. (Türkiye'de 5 Yıl, s.320) Liman Paşa, bir kısım maiyeti ile Nasıra'dan ayrılır. 15.30'da Taberiye'ye ulaşır. Ancak 4.Ordu Komutanı Cemal (Mersinli) Paşa ile bağlantı kurabilir. Cemal Paşa birliklerini kuzeye çekmeye hazırlandığını bildirir.[226]

Bu sırada İngiliz Süvari Kolordusu durmadan doğuya doğru ilerlemektedir. Bir kolu akşama doğru, Bisan kesimine ulaşır, Bisan geçidi ile kuzeyindeki köprüyü denetimi altına alır. Öbür kolu ise 8.Ordunun kuzeye çekilme yolunu (Cenin) keser. (Filistin-Sina Cephesi, s.636)

8. ve 7.Orduların belli başlı bütün çekiliş yolları kapanmıştır. (Filistin-Sina Cephesi, s.637)

8.Ordu Komutanı Cevat Paşa, düşman taarruzu şiddetle devam ettiği için elinde kalan son birlikleri, önceden haber verdiği hattın da gerisine çekmeye karar verir.

Bu bilgi, 7.Ordu Komutanlığına saat 13.30'da ulaşacaktır. (Filistin-Sina Cephesi, s.641)

---

224) Liman Paşa diyor ki: "7.Ordu, bu zamana kadar mevzilerinde kalabilmişti. " (Türkiye'de 5 Yıl, s.316)

225) Fahri Belen'in değerlendirmesi: "19 Eylül günü, yarma haberi alındıktan sonra, geniş ölçüde bir çekilme emri vermek gerekirdi. Hicaz'daki kolordu feda edilerek, Maan'daki 2.Kolorduyu kurtarmak ve bunu demiryolu ile kuzeye nakletmek uygun olurdu." (20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.368)

226) 4.Ordu, çeşitli sebeplerle hemen çekilemez, iki gün kaybedilir. Bu yüzden 7. ve 8.Orduların Şeria nehrini geçişlerini güven altına almaya yetişemez, üstelik Maan'daki 2.Kolordusu da bütünüyle tutsak düşer. (Filistin-Sina Cephesi, 660; F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.370)

7.Ordu o gece çekilip yerleştiği yeni mevzilerde, cephesine yönelmiş düşman taarruzuna direnmeye çalışmaktadır. M.Kemal Paşa, 8.Ordunun yeni durumuna uymak için 13.45'te, **iki kolordusuna, komşu birliklerle bağlantıyı koruyarak**, daha gerideki bir hatta çekilmelerini emreder, taşınamayacak malzemenin tahribini, çekilmenin güvenliği için alınacak önlemleri bildirir. Ordunun Nablus'u boşaltarak Beyt-i Hasan'a gideceği, Nablus'daki askeri ve sivil makamlara duyurulur. Akşam üzeri M.Kemal, emir subayları ve Kurmay Başkanıyla Beyt-i Hasan'a hareket eder. Karargâhın geri kalanı da saat 18.00'de yürüyüşe geçer. (Filistin-Sina Cephesi, s.641, 642)

8.Ordunun elde kalan birlikleri de dağınık bir biçimde Tul-u Kerem'den Nablus'a çekilmektedir.

21 Eylül günü öğle üzeri, Nablus çıkışında, 8.Ordu karargâhı düşman süvarisinin taarruzuna uğrar; Cevat Paşa ve Refet Bey, tutsak olmaktan güçlükle kurtulurlar. (Filistin-Sina Cephesi, s.647) İngiliz uçakları, 8.Ordunun, Şeria nehrine doğru vadilerde ilerleyen düzensiz birliklerini yakalar ve üst üste saldırarak ağır kayıp verdirir; devrilen araçlar yolları tıkar. (Filistin-Sina Cephesi, s.645 vd.)

Bu sırada 7.Ordunun iki kolordusu savaşarak yeni hatta çekilmektedir.[227] Yolların tıkanmış olması, çekilişi çok ağırlaştırır. (Filistin-Sina Cephesi, 654) Kalabalık filolar halindeki düşman uçakları, 3. ve 20.Kolordu birliklerini de sürekli hırpalamaya başlamışlardır.

4.Ordu karşısında bulunan Chaytor Müfrezesi, Şeria nehrinin doğusuna geçmek ve geçitleri tutmak için taarruzunu şiddetlendirir. Emir Faysal komutasındaki Arap birliği de demiryollarını ve haberleşme hatlarını sabote ederek İngilizlere yardım etmektedir. (Filistin-Sina Cephesi, s.649, 659)[228]

8.Ordu Komutanı, Kurmay Başkanı ile birkaç subay ve 20.Kolordu karargâh mensupları, 7.Ordu karargâhına gelirler. Durum birlikte değerlendirilir. Komutanlar, Bisan'ın tutulduğu anlaşıldığından, en kısa yoldan Şeria'nın doğusuna geçilmesi gerektiği düşüncesinde, görüş birliğine varırlar. Cevat Paşa, Bisan'ın güneyinde, henüz savaş yeteneğini yitirmemiş bazı birliklerinin bulunduğunu öğrenince, bunların başına gitmeye karar verir. Giderken, 3.Kolordu karargâhına uğrayıp bu kararı bildirmeyi de ihmal etmez. (Filistin-Sina Cephesi, s.657)

---

227) M.Kemal'in, 21 Eylül saat 01.30'da, Liman Paşa ile bağlantı sağlayamayan Enver Paşanın telgrafına verdiği cevap: "8.Ordu kalmamıştır. 7.Orduyu Vadi-i Fara kuzeyine çekmeye çalışıyorum. Ordu henüz düzenini korumaktadır. Ancak yiyecek ve cephane durumu düşünülmeye değer. 4.Ordu henüz taarruza uğramamış, sağlamdır. Bisan'ı tutturmaya çalışıyorum. Her halde kuzeyden, bu noktaya kuvvet yetiştirilmesi hayat ve memat sorunudur. Ben karargâhımla Beyt-i Hasan'dayım. Grup komutanlığı ile irtibatım yoktur." (Filistin-Sina Cephesi, s.656)

228) Emir Faysal'ın 11 Ağustos 1919 günlü mektubu: "Bütün Müslümanların gözleri İngiltere'ye dikilmiştir. Türk-Müslüman İmparatorluğunun yıkılmasında asıl kuvvet olan Araplar, şimdi ödüllerinin ne olacağını bilmek istiyorlar." (E.Ulubelen, s.118, belge no. 278)

Keşifler, Bisan güneyindeki kesimden, Şeria nehrini geçmenin mümkün olmadığını göstermektedir. 4.Ordunun Şeria batısında bulunan 24.Tümeninin süvari bölüğü komutanı, kaçak toplama ve alım işleri dolayısıyla çevreyi iyi tanıdığını açıklayınca, onun bilgisinden yararlanmaya karar verilir. (Filistin-Sina Cephesi, s.657)

21/22 Eylül gece yarısı, nehir kıyısına ulaşmak için yürüyüşe geçilir. Dağlık, yolsuz ve uçurumlu bir bölgeden geçilecektir. Asker bitkin ve açtır. Disiplini sağlamak için sert önlemler alınır.

22 Eylül gün ağarmadan nehir kıyısına ulaşılacaktır.

50-60 metre genişliğindeki nehrin geçilebilir yeri, zikzaklı bir yol izlemektedir. Geçit, soyunmuş erlerin tuttukları iplerle işaretlenir ve hayvanların ya da erlerin sırtında karşıya geçilir.[229] Geçiş gün doğmadan sona erer. (Filistin-Sina Cephesi, s.667) Biraz güneyde bulunan 20.Kolordu birlikleri de sahra toplarını tahrip ederek, zorlukla nehri geçer.

3.Kolordudan ise haber yoktur. Gerisinde harekete elverişsiz bir arazi bulunan bu kolordu, kuzeyden ve güneyden kuşatılmak üzeredir.

Bugün bazı küçük birlikleri ile doğu kıyısına geçmiş olan 8.Ordu Komutanı Cevat Paşa, yeniden 7.Ordu karargâhına gelir. (Filistin-Sina Cephesi, s.672) 4.Ordunun güney kanadında bulunan bazı birlikler ve perakendeler de 7.Ordu karargâhına katılmıştır. M.Kemal, doğusunda ve batısında düşman hareketlerinin çoğaldığı nehrin uzak bir noktasından (İrbit üzerinden) geçerek kuzeye çekilmeye karar verir.

3.Süvari Tümeni, nehri geçecek birlikleri korumak üzere artçı bırakılarak, **22/23 Eylül** akşamı yola çıkılır. (Filistin-Sina Cephesi, s.673, kroki 57)

Bu sırada 3.Kolordu, **23 Eylül** günü, Şeria'ya yaklaşmaya çalışmaktadır. Cephane çok az kalmış, su ve yiyecek bitmiştir. Bazı komutanlar muharebeye son verilmesini isterler. Albay İsmet teslim olmanın askeri namusla bağdaşmayacağını söyleyerek reddeder; teslim tutanağı hazırlandığı öğrenince, "Böyle bir tutanağı getiren kişiyi öldüreceğini" söyleyerek yılgınlığı bastırır. (Filistin-Sina Cephesi, s.675)[230]

---

229) Mısıroğlu'na göre, Bulgaristan'da yayımlanan Yarın gazetesinin 20 Mayıs 1934 günlü sayısında çıkan yazısında Arif Oruç şöyle yazıyormuş: "Bizzat M.Kemal Paşa bile az daha esir olacaktı. Emir zabiti Yüzbaşı Bedri Bey, Şeria nehrinde tesadüfi bir geçit buldu. Büyük şef hayatını bu suretle kurtarabildi. " (Lozan, I.C., s.176)

Bu uydurma yazının yazarı Arif Oruç, 1921'de Çerkes Ethem olayı ile ilgili görülerek, sürgün cezasına çarptırılmış, bir süre sonra affedilmiştir. İstanbul'da yayımladığı Yarın gazetesi (1929) ile Serbest Fırka'yı destekler, Serbest Fırka kapanınca Bulgaristan'a geçer ve Yarın'ı yayınlamayı orada sürdürür. (AnaBritannica, 17/195)

230) İ.İnönü, anılarında, kendini yücelten bu konuya hiç değinmemek inceliğini gösteriyor. La Fontaine'nin kurbağası gibi şişinenlerin kulakları çınlasın!

24 Eylül sabahı savaşarak geçitlere yanaşırlar. Düşman süvarilerinin, kolordu ile nehir arasına sokuldukları görülmektedir. Albay İsmet, geçitleri tutan düşman süvarisini yarmak ve zorla nehri aşmak için harekete geçilmesini emreder.[231] Geçişin korunması için gerekli düzen alınır. İki tümen geçitlere doğru ilerler. Kuzeydeki tümenin öncüsü düşmanla çatışmaya girer. Düşman topçusu da, güneydeki tümenin geçit yerini ateş altına alır. Ayrıca bir süvari birliği de bu tümene saldırır. Geçiş, top ve makineli tüfek ateşi altında ve savaşa savaşa gerçekleştirilir. Kolordu ve tümen karargâhları ile zayıflamış birlikler, doğu kıyısına çıkmayı başarırlar. Ama Bisan'dan doğu kıyısına geçmiş bir düşman süvari birliği yaklaşarak, artçı olarak bırakılmış Süvari Tümenini geri atacak ve doğu kıyısına geçebilmiş olan bu askerlerin bir bölümünü yok edecektir. Bir yerleşim merkezine ulaşmak için Aclun dağlarını aşmak üzere dinlenmeden yola çıkarlar. (Filistin-Sina Cephesi, s.676)

7.Ordunun birlikleri ile İngilizlere ve Araplara tutsak vere vere geriye çekilen, gecikmiş 4.Ordunun kalan birlikleri ve kurtulabilen geri birimler, Dera kesiminde biraraya gelirler.

Çekiliş, İngiliz süvari kolordunun takibi, Arap birliklerinin ve yağmacı aşiretlerin saldırıları altında, Haleb'in düştüğü 25/26 Ekim 1918 gününe kadar sürecektir. (Filistin-Sina Cephesi, s.682)

Liman Paşa, Rayak'ta kuvvet toplamaktadır. 28 Eylül günlü yazılı emriyle M.Kemal Paşayı Rayak'a çağırır ve Rayak Cephesi Komutanlığına atar. (F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.370; Filistin-Sina Cephesi, s.690; Türkiye'de 5 Yıl, s.338)

Savaşın ve Şam'a kadar çekilişin, belgelere dayalı gerçek hikâyesi bu.

□ Mısıroğlu'nun bu savaş hakkındaki şaşırtıcı iddialarını, değişik kitaplarından derleyerek biraraya getirmeye çalıştım; doğrularıyla birlikte topluca aktarıyorum:

"M.Kemal Paşanın.. Sofya'da, onun ve Almanların aleyhtarı, binnetice (sonuç olarak) İngiliz taraftarı mevkiine sürüklendiği malumdur (!). Hilafetin amansız düşmanı olan İngilizlerle bu paralelliğin, Filistin Cephesinde de devam ettiği, bilinen (!!!) bir hususdur. Fakat bu safhalarda M.Kemal ile İngilizler arasında, **hilafet ve buna benzer meselelerin** söz konusu olduğu söylenemez. Amaç, olsa olsa, Enver'in sağladığı Alman desteğine benzer bir destek sağlayarak, devlet kademelerinde bir yere, mesela Harbiye Nazırlığına gelebilmekti. Ancak olayların gelişmesi, M.Kemal'i Anadolu'ya gönderebilmek gibi önemli bir rol sahibi kılınca, onunla Türkiye'nin gelecekteki kimliği üzerinde

231) Fahri Belen diyor ki: "İki düşman arasında kalan kolordunun, düşman süvarisini yararak, ateş altında nehri geçişi, tarihte az görülen olaylardandır. Burada genç kolordu komutanının cesareti ve azmi şahlanmış gibidir." (20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.369-370)

anlaşmanın gereğini ortaya çıkarmıştır." (Hilafet, s.142 vd.; ayrıca Lozan, 1.C., s.107)

(1) M.Kemal Genelkurmayın Almanlara teslim edilmesine ve savaşa girilmesine gerçekten karşıydı. Savaşın hesapsız idare edilmesine de karşı çıkmıştır. Bu konudaki yazı ve açıklamaları, birçok yerde yayımlandı.[232]

Vahidettin de savaşa karşıydı.[233]

(2) Enver'in ve savaşın karşısında olmak, neden İngiliz taraftarı olmayı gerektirsin? Mısıroğlu'nun yazılarından, İngiliz aleyhtarı olduğu anlaşılıyor; öyleyse onu da, IRA ve Sinn Fein taraftarı olarak mı kabul edeceğiz? Karşıt gücün yanında yer almak, kaçınılmaz bir şart mıdır?

3) Yazarın iddialarına göre:

a. M.Kemal Sofya'dayken, sırf bir mevki elde etmek için İngilizlerle ilişki kuruyor,
b. Bu paralellik Filistin/Suriye Cephesinde de devam ediyor,
c. M.Kemal'in Anadolu'ya gitmesi söz konusu olunca, **Türkiye'nin gelecekteki kimliği ve hilafetin yarını üzerinde,** İngilizler ile M.Kemal gizlice anlaşıyorlar.

Kurtuluş Savaşı içindeki M.Kemal-İngiliz ilişkileri, Üçüncü ve Dördüncü Bölümlerde ele alınacak. Şimdilik, M.Kemal'in bir mevki elde etmek için İngilizlerle ilişki kurduğu iddiasına değinmek istiyorum: Yazar bu konuda hiçbir belge ve tanık göstermiyor. Elinde belge olsa, davul zurna eşliğinde açıklar, sağır sultan bile duyardı; 'malumdur' deyip geçiyor. Bu ağırlıkta bir iddia, böyle temelsiz, dayanaksız, kanıtsız ileri sürülür mü? Vahdettincilere özgü bir yöntem bu.

M.Kemal-İngiliz anlaşmasına sonra yeniden değinmek üzere Mısıroğlu'nu okumaya devam edelim:

---

232) **"Ben, Almanların bu savaşı kazanacaklarına kesinlikle inanmıyorum."** (M.Kemal'den Salih'e (Bozok) mektup, S.Borak, Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları, s.34; Aralık 1914/ Sofya)

M.Kemal'in, 20 Eylül 1917'de, Halep'ten Başkomutanlığa yolladığı raporun bazı cümleleri: "...Askeri siyasetimiz, bir savunma siyaseti ve elimizde bulunan kuvvetleri ve bir tek neferi, son âna kadar saklamak siyaseti olmalıdır. **Bu siyaset, memleketimiz dışında bir tek Osmanlı neferi kalmasına tahammül etmez...** Bugün içinde bulunduğumuz bataklıktan, sonuna kadar Almanlarla birlikte bulunarak kurtulmanın zaruri olduğu açıktır. Fakat Almanların, bu zaruretten ve harbin devamından yararlanarak bizi, sömürge şekline sokmak ve memleketimizin bütün kaynaklarını kendi ellerine almak siyasetine karşıyım ve yöneticilerin, bu hususta hiç olmazsa Bulgarlar kadar müstakil ve kıskanç olmalarını gerekli görürüm." (Hikmet Bayur, Hayatı ve Eseri, s.125'ten sadeleştirilerek) Gelecekte olacakları adeta resimleyen bu rapor, M.Kemal ile arkadaşları arasındaki teşhis, bakış ve seziş farkını da belirtiyor.

233) Vahidettin, 24 Kasım 1918'de, The Daily Mail muhabirine diyor ki: "Eğer ben tahtta olsaydım, bu esef verici hadise olmazdı." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.3)

Vahidettin, Suriye Cephesinin çökmesinden önce, Almanya'ya haber vermeden ayrı bir barış yapmayı düşünmüş ve bunun için girişimlerde bulunmuştur. (Vahidettin'in 1923 beyannamesi: Hilafet, s.186 ve 210; Jeschke, İng. Belgeleri, s.1)

□ "M.Kemal Paşa, 7.Ordu Kumandanı olarak Nablus'a gitti. Onun cepheye gelmesinden sadece birkaç gün sonra İngilizler yeniden taarruza geçtiler. Kendisi diyor ki: 'Bu gece şiddetli bir muharebe ile geçti ve **ordumun sol cenahı (kanadı) bozuldu ve esir düştü.** Buradan düşman süvarisi geçti, Liman von Sanders'in karargâhına kadar ulaştı.. Ordumla sahralar ve nehirler geçerek, **Şam'a ricate mecbur oldum.** Burada çekilen zorlukların açıklaması uzun sürer.' " (Lozan, 1.C., s.174)

Mısıroğlu, "M.Kemal Paşanın ayrıntılı açıklamak istemediği olayların içyüzü şudur" deyip yazısına devam ediyor; devamını sonra aktaracağım. Önce birkaç hususu açıklamak gerekiyor:

(1) M.Kemal'in bu savaşla ilgili anıları, 1926'da, Hakimiyet-i Milliye ve Milliyet gazetelerinde yayımlanmış, sonra kitap olarak da çıkmıştır. Mısıroğlu, M.Kemal'in bu savaşla ilgili anı ve açıklamalarını, aslından değil de, Abdülaziz Hanci adlı Mısırlı bir yazarın, M.Kemal'in anılarına dayanarak yazdığı Arapça 'Müzekkerat-ı Kemal Paşa' adlı kitaptan çevirerek aktarıyor. (Lozan, 1.C., s.174) Yani Türkçesi ve aslı varken, anıların Arapçasını yeniden Türkçeye çevirip kullanıyor. Ama M.Kemal'in anlattıkları ile Mısıroğlu'nun Abdülaziz Hanci'den aktardıkları arasında büyük fark var.

(2) M.Kemal'in söylediklerinin aslı şu:

"Gece muharebe ile geçti. Benim ordumun **sağ kanadındaki ordu esir oldu** ve boş kalan bu cepheden geçen düşman süvarileri, Liman von Sanders'in karargâhını bastı.. Hakikat anlaşılmıştı fakat neye yarar? Anlatılması uzun sürecek güçlükler içinde, nehirlerden geçerek, çöllerden aşarak, ordumu Şam'a kadar getirebildim." (Atatürk'ün Hatıraları, s.65)

(3) "**Ordumun sol kanadı bozuldu ve esir düştü**" demiyor, "**ordumun sağ kanadındaki ordu esir oldu**" diyor. İkisinin arasında, yalanla gerçek arasındaki kadar büyük fark var! Bu fark, Abdülaziz Hanci'den mi kaynaklanıyor, yoksa Mısıroğlu mu böyle çevirmiş, kestirmek zor. Ama ikisinden birinin, ayıp ettiği açıktır.

□ Mısıroğlu devam ediyor:

"Filistin Cephesi'nde üç ordumuz vardı. 4., 7. ve 8.Ordulardan kurulu olup Yıldırım Orduları adını alan bu kuvvetlerin Cephe Kumandanı, Liman von Sanders'ti. 4.Ordu kumandanı Cevat (Mersinli) Paşa, 8.Ordu Kumandanı Cevat (Çobanlı) Paşa, 7.Ordu Kumandanı ise M.Kemal Paşa idi. Cephe genel karargâhı Nasıra'da bulunuyordu. 31 Ağustos 1918'de *(Mısıroğlu da hiçbir savaşın başlama tarihini bilmiyor !)*,[234] bu cephede o kadar ani bir çöküş oldu ve bu hal, o derece süratli bir bozguna yol açtı ki kilometrelerce geride bu-

234) Çünkü bu savaşla ilgili hiçbir kitabı okumuş değil. Büyük Doğu dergisinde yayımlanan 'Dedektif X-1'in yazısına dayanıyor. Detektif X-1, savaşın başladığı tarihi, yanlış olarak 31 Ağustos diye yazmış, Mısıroğlu da, gerçek sanıp benimsemiş.

lunan Ordu Kumandanları bile canlarını güçlükle kurtarabildiler. Gerçekten, devletimizi Mondros Mütarekenamesini imzalamaya mecbur bırakan bu hezimet esnasında, 8.Ordu Kumandanı Cevat (Çobanlı) Paşa, karargâhından kalpağını bile alamadan kaçıp kendini Şam'a zor atmış ve burada 3.Kolordu Kumandanı İsmet (İnönü) Paşayı tellal bağırtarak aramaya mecbur kalmıştı. (!)"

"Bu hezimet, 7.Ordu Kumandanı M.Kemal Paşanın, sağ ve solundaki 4. ve 8. Ordulara haber vermeden, ani bir şekilde ricat etmesiyle ortaya çıkmıştır. (!) Bu suretle merkezi durumdaki 7.Ordunun ani ve habersiz ricati ile (!) cephede açılan boşluktan saldıran İngilizler, sağ ve soldaki Yedinci ('Sekizinci' demek istiyor ama zihni yine dağınık herhalde) ve Dördüncü Orduları arkadan kuşatarak (!) yetmiş beş bin esir ve üç yüz yetmiş beş adet top ele geçirmişlerdir." (Hilafet, s.146)

"Diğer kumandanlar gibi M.Kemal Paşa da sekiz kişilik maiyeti ile resmi elbiselerini bile giyemeden (!), kendisini Şam'a atmış (!), fakat burada da duramamıştır. Kalan kuvvetlerin kumandasını Cemal Paşa'ya terk ederek[235] trene atlayıp Rabat'a (Doğrusu Rayak'tır. Rabat Fas'ta bir şehir !) gelen M.Kemal Paşa, bu olayı gazetecilere şöyle anlatmıştır: 'O gece şunu anladım ki, bütün kıtaat ve cephelerde kumandanlık kalmamıştı. Binaenaleyh mecnunane bir emir verdim. Şam'a bıraktığımız kuvvetler İsmet Beyin, Rayak civarındaki kuvvetler ise Ali Fuat Paşanın emrinde ve bu kuvvetlerin hepsi şimale doğru hareket etsinler.'[236]

Gazetecilere *(M.Kemal'in anılarını anlattığı F.R.Atay ile Mahmut Soydan'ı kastediyor herhalde)* bir askeri emir gibi not ettirilmiş bulunan bu sözlerin manası açıktır: 'İstikamet kuzey, herkes başının çaresine baksın!'[237] Filhakika bu emrin hakiki mahiyetinin, yorumladığımız gibi olduğunu M.Kemal Paşa da doğrulayarak, 'Bu hareket amelî idi. Yedinci Ordunun isminden ve bazı döküntülerinden başka bir şey kalmamıştı. Bu döküntüleri Suriye'nin kuzeyinde, Halep'te toplamak ve orada yeni bir karar vermek lazım geliyordu.' demektedir."[238]

---

235) M.Kemal Rayak'a, kendiliğinden değil, Liman Paşanın 28 Eylül günlü yazılı emrinin 3.maddesi üzerine gelmiştir. (Filistin-Sina Cephesi, s.688)

236) Abdülaziz Hanci'den çevirerek aktarıyor. Aslı şöyle: "O akşam bende bir uyanma oldu: Bütün cephelerde ve bütün kuvvetler üzerinde, emir ve kumanda kalmamıştır. Adeta delice bir emir verdim. Bu emrin esaslı noktaları şunlardır: Şam'da bulunan bütün kuvvetler, benim orada bıraktığım İsmet Beyin emri altında, Rayak taraflarındaki kuvvetler Ali Fuat Paşanın kumandası altında, şimale (kuzeye) hareket edeceklerdir. Emrin bir suretini, bütün kuvvetlerin kumandanı olan Liman von Sanders Paşanın malumat edinmesi için kensine yolladım." (Atatürk'ün Hatıraları, s.67-68)

237) M.Kemal'in 1 Ekim günlü bu emrinin aslı ve tamamı, Filistin-Sina Cephesi, s.705'te var. Emri, 'herkes başının çaresine baksın!' diye yorumlayabilmek için Mısıroğlu olmak gerek.

238) Aslı: "Amelî kararım şu idi: Ortada kalan, Yedinci Ordunun ünvanı ve birçok enkaz. Bunları Halep'te, Suriye'nin şimali sonunda toplamak, ondan sonra yeni bir karar almak. Bunu bizzat ben yapacaktım. Liman von Sanders bu teklifimi kabul etti. " (Atatürk'ün Hatıraları, s.68)

"Gerçekten altı yüz kilometrelik (?) mesafeyi, yani ancak 25 günde (?) geçilebilecek bir yolu süratle aşıp Halep'e gelen M.Kemal Paşa, burada kendi ifadesine göre, 'ahalinin hücumuna uğramış ve sokak muharebeleri yapmış!'[239] Kendisine ateş açıldığı bir sırada, yanında (?) bulunan şoförüne işaretle yavaşlayan otomobiline atlamış, atlarken de Halep Kumandanına emir vermiş: 'Halep ve civarındaki kuvvetleri şimale çekin, orada harp edeceğiz!..'[240]

"Bu emir üzerine, Yıldırım Ordular Grubu karargâhı Halep'ten Fatıma'ya (?) naklolundu ve Yıldırım Ordular Kumandanlığına, 'Umum Cenup Orduları Kumandanı' sıfatıyla (?) M.Kemal Paşa, Cephe kumandanı tayin edildi. Fakat bu ünvan da onun Halep civarında yeni bir müdafaa hattı teşkil ederek düşmanı durdurmasını temin edemedi, karargâhını 200 km. daha geride bulunan Adana'ya çekti." (Lozan, 1.C., s.176 vd.; Hilafet, s.145 vd.)

Mısıroğlu'na göre Suriye savaşı böyle olmuşmuş.

Doğrular:

(1) Baş kısımdaki uydurmaların doğrusunu daha önce belirtmiştim.

(2) M.Kemal'in **emri üzerine** Halep'ten çekilen, Yıldırım Ordular Grubu karargâhı değil, 7.Ordu karargâhıdır. Çünkü Yıldırım Ordular karargâhı, daha önce, 22 Ekimde Halep'ten ayrılarak 24 Ekim Perşembe günü Adana'ya gelmiş bulunuyordu. (Filistin-Sina Cephesi, s.720; Türkiye'de 5 Yıl, s.351)

7.Ordu karargâhı, 25/26 Ekim akşamı Halep'ten Katma'ya, 30 Ekimde ise Raco'ya alınır. (Filistin-Sina Cephesi, s.728, 730, 734)

Fatıma adındaki yeri, yer adları indeksi de bulunan, 1935 baskısı, 1/400.000 ölçekli Andrees atlasında bile bulamadım.

(3) M.Kemal, 'Umum Cenup Orduları Kumandanı' gibi bir ünvanla 'cephe kumandanı' tayin edilmemiştir. 7.Ordu Komutanıyken, Sadrazam A.İzzet Paşanın emri ile 30 Ekim günü, Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığına tayin olunur[241] ve

---

239) M.Kemal ve karargâhı, Halep'e 5 Ekim sabahı gelmiş, Halep sokak muharebesi 25 Ekimde olmuştur. (Filistin-Sina Cephesi, s.710, 724; Liman von Sanders, Türkiye'de 5 Yıl, s.352) M.Kemal'in çabalarıyla 7.Ordu, bu süre içinde yeniden düzenlenip kurulmuştur. (Filistin-Sina Cephesi, s.710 vd.)

240) Aslı: "Hücum edenler yenilip kaçtılar. Şehirde vaziyete tamamen hakim olduk. Sükûnet geldi. Akşam oldu. Sokak muharebesini idare ettiğim noktanın yakınında şoför bekliyordu. İşaret ettim, bulunduğum noktaya yanaştı. Otomobile binmeden evvel Halep Kumandanına emirlerimi ve talimatımı verdim. Verdiğim talimatta esas olan şu nokta vardı: 'Bu akşam Halep ilerisindeki kuvvetleri geriye çekeceğim, yarın Halep'in şimal garbında, İngiliz ve Araplarla muharebe edeceğim, buna göre hareketinizi tanzim ediniz.' Vakalar dilediğim gibi geçti. " (Atatürk'ün Hatıraları, s.70 vd.; Filistin-Sina Cephesi, s.726 vd.; Liman von Sanders, Türkiye'de 5 Yıl, s.352)

241) Harp Tarihi Vesikaları dergisi, 27.Sayı, belge No. 693.

görevi, Liman Paşa'dan Adana'da devr alır. (Türkiye'de 5 Yıl, s.353;[242] Filistin-Sina Cephesi, s.730) Ayrıntılar üzerinde, yazarın gerçekleri sürekli olarak saptırıp çarpıttığını belirtmek için duruyorum.

(4) 'Fakat bu ünvan da onun, Halep civarında yeni bir müdafaa hattı teşkil ederek düşmanı durdurmasını temin edemedi, karargâhını 200 km. daha geride bulunan Adana'ya çekti' diyor ki bu da tamamen uydurmadır.

7.Ordu Komutanı M.Kemal Paşanın kurduğu savunma hattı, düşmanı Halep kuzeyinde durdurmuştur.

Bakalım Liman Paşa, bu konuda ne yazıyor:

"M.Kemal Paşa, akşama doğru şehri (Haleb'i) boşalttı. Ali Fuat Paşanın komutası altında bulunan ve Bedeviler tarafından yakından takip edilen 1. ve 11.Tümenler, şehrin batısından kuzeye çekildiler. 20.Kolordu adını alan bu tümenler, 26 Ekim sabahı, Haleb'in 8 km. kuzeyindeki Höyük Tepeleri'nde mevzilendiler. Saat 10.45'te düşmanın dört süvari alayı, zırhlı otomobiller ve piyadelerin de katıldığı bir taarruz yaptı. 1.Tümen, bir saat süren çarpışmalardan sonra bu taarruzu kırdı.. Bundan sonraki günlerde M.Kemal Paşanın 7.Ordusu, birçok taarruza uğradı ama hepsini geri püskürtmeyi başardı." (Türkiye'de 5 Yıl, s.352; daha ayrıntılı bilgi için Filistin-Sina Cephesi, s.726-730)

Tamam mı?

M.Kemal'in, karargâhını Adana'ya çektiği ifadesi de yanlıştır; Yıldırım Ordular Grubu karargâhı çoktan Adana'daydı; M.Kemal görevi devralmak için oraya gitmiştir.

□ Vehbi Vakkasoğlu, Mısıroğlu'nun yazdıklarını, her zamanki gibi hiç denetlemeden, yazım yanlışlarıyla birlikte, aynen alıp yayımlamış. (Son Bozgun, 1.C., s.45-47)

□ A.Dillipak da, Yıldırım Ordular Grubu Komutanının Liman Paşa olduğu gerçeğini gözardı ederek, "M.Kemal'in son Filistin görevi, kendi komutasındaki üç ordunun (4,7 ve 8.ordu) kesin olarak imha ve tasfiyesi ile sonuçlanmıştır." diye yazıyor. (CG Yol, s.31; Dilipak'ın yazmaktan ve konuşmaktan, doğruları öğrenmeye vakit ayıramadığı anlaşılıyor.)

● Artık M.Kemal ile İngilizler arasındaki şu gizli anlaşma masalına değinebiliriz.

Eski Şeyhülislam, İngiliz işbirlikçisi ve 150'liklerden M.Sabri Efendiye göre Kurtuluş Savaşı, M.Kemal ile İngilizler arasındaki gizli anlaşmaya dayanan

---

242) Liman Paşanın, 31 Ekim 1918 günü birliklere yolladığı veda yazısının ilk cümlesi: "Ordular Grubunun sevk ve idaresini, M.Kemal Paşanın birçok harpte şeref kazanmış kudretli ellerine bırakmak zorunda olduğum şu anda, emrim altında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yararına savaşmış bütün subay, memur ve erlerin hepsine candan teşekkürlerimi sunarım." (Liman von Sanders, Türkiye'de 5 Yıl, s.353)

bir oyunmuş. (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.95; M.Sabri Efendi'nin yazısı ve M.Kemal-İngiliz ilişkisinin son perdesi, Üçüncü ve Dördüncü Bölümde ele alınacak.)[243]

K.Mısıroğlu bu senaryoyu pek sevmiş. Ama bu gizli ilişkiyi, birdenbire Kurtuluş Savaşı'yla başlatmak, inandırıcı olmayacak. Buna bir 'evveliyat' uydurmak gerek. Bu sebeple de senaryoyu, Sofya'dan başlatıyor. Peki, belge? Yok ama ne önemi var, okuyucu nasıl olsa kurcalamaz, önüne ne koysan yer. Dedetif X-1'nin masalından yararlanarak, senaryosuna bir de Suriye Cephesini ekliyor, araya da Entellijans Servis, Albay Lawrens gibi bazı esrarlı sözcükler sokuşturuyor. Ama bu yetmeyeceği için savaşı da, olduğundan başka türlü anlatmak gerek. Belgeler, harp tarihleri, araştırmalar, anılar var ama önemli değil, nasıl olsa kimse araştırmaz; bilenler de, ya bu tür iddiaları zırva buldukları için susarlar ya da bir tartışmaya bulaşmamak için karışmazlar. Bir kurcalayan çıkarsa, onun da çaresi var: Lafazanlıkla işi boğuntuya getirmek ve hakaret etmek![244] Ve savaşı, tarihten sıkılmadan, gerçeklere aykırı bir biçimde anlatmaya koyuluyor.

□ Mısıroğlu, Büyük Doğu dergisindeki yazılı hezeyanda yer alan şu ayrıntıyı da aktarıyor:

"8 Eylül 1950 tarih ve 25 numaralı Büyük Doğu dergisi, bu inanılmaz hadiseyi naklederken, o zaman hayatta bulunan Ömer Lütfi Bey adında bir zatın muhatap olduğu, İngilizlerle anlaşma teklifini şu surette nakletmiş ve bu neşriyat tekzip edilmemiş bulunmaktadır:

'Günün birinde M.Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Levazım Reisi Merzifonlu Miralay (Albay) Ömer Lütfi Bey (İstiklal Harbi sırasında Nafıa Vekili) ile Ordular Grubu Erkan-ı Harp Reisi (Kurmay Başkanı) Diyarbekirli Kazım Paşayı nezdine (yanına) çağırıyor ve diyor ki:

'Enver Paşanın idaresi, orduyu ve vatanı her yerde felakete sürüklüyor. Bu vaziyetten kurtulmak için tek çare, İngilizlerle anlaşmaktır. Başka hiçbir çıkar yol kalmamıştır!'

Her iki asker de bu teklifi şiddetle reddediyor ve böyle bir hareketin korkunç bir şey olacağını söylüyorlar ve yerlerine gidiyorlar. Teklif neticesiz kalıyor. (İşbu Ömer Lütfi Bey, iman ve namusu ile tanınmış bir zattır ve elyevm (şimdi) sağdır.)' " (Lozan,1.C., s.175)

---

243) M.Sabri Efendinin iddiaları, Yunanistan'da çıkardığı haftalık Yarın gazetesinin 1 ve 2 Kasım 1929 günlü sayılarında yayımlanmış. (K.Mısıroğlu, Lozan, 3.C.,s.156)

244) Askeri tarih yazarı Cihat Akçakayalıoğlu, 1966 yılında, Mısıroğlu'nun Lozan adlı kitabının 1.Cildinin ilk baskısı üzerine bir eleştiri yazısı yayımlamış. Mısıroğlu, 1.cildin 3.baskısının önsözünde, bu eleştiriye cevap verirken, şu nazik ve edebi sözleri kullanıyor: 'İnkılap yobazı, çirkin mugalata, züppe yazar, şu zavallı kemalistler, mantık fukarası, mantığını sevsinler, acemi silahşor, pespaye yalanlar, tatlı su frenkleri' vs.(Lozan, 1.C., s.38-52)

Şu palavranın üzerinde biraz duralım.

(1) Ne zaman olmuş bu olay? Büyük Doğu yazarına göre, "günün birinde"! Yani tarihi belli değil.

(2) Peki, Büyük Doğu dergisinin tarih polisi Dedektif X-1, bilgiyi kimden almış? Bu da belli değil. Ömer Lütfi Bey ya da Kazım Paşadan öğrenmiş olsa, bunu elbette altını çizerek belirtirdi.

Bu hale göre iki ihtimal var: Ya bu olayı başka birinden duymuş (Bunu da açıklamıyor, çünkü böyle yalanı her babayiğit söyleyemez) ya da ve açıkçası, uydurmuş.

Mısıroğlu, bu uyduruk yazının 'yalanlanmamış olmasını', doğruluğunun kanıtı olarak ileri sürüyor. Her yazı yalanlanır mı? Hele böyle bir saçmalamayı kim ciddiye alıp da yalanlar? Tarih, bu tür hezeyanlara değil, ciddi belgelere dayanılarak yazılır.

(3) İddiaya göre, M.Kemal, bu iki kişiyi Nablus'a çağırmış, 'Enver'den şikâyet etmiş ve İngilizlerle anlaşmak gerektiğini' söylemiş; her iki asker de bu teklifi şiddetle reddetmiş ve böyle bir hareketin korkunç bir şey olacağını söylemiş ve yerlerine gitmişlermiş.'

Sonra?

Şiddetle reddettikleri bu ihanet teklifini Harbiye Nazırlığına, Genelkurmaya, Liman Paşaya, karargâh arkadaşlarına bildirmişler mi? Hayır! Hele 'iman ve namusu ile tanınmış' Ömer Lütfi Bey acaba neden susmuş? Böyle bir ihanet teklifini saklamak da ihanete ortak olmak değil midir?[245] M.Kemal neden bu etkisiz iki kişiye açılıyor? Ne kuvvetleri var, ne karar yetkileri. O geniş cephede, Ordular Grubu Komutanı, iki ordu komutanı, sekiz kolordu ve on dört tümen komutanı daha bulunuyor.[246] Bütün bu komutanlara rağmen böylesi bir ihanet gerçekleştirilebilir mi? Ordusunu kimseye haber vermeden geri çekmesi yeterli idiyse, niye gereksiz yere bunlara açılmış?

Ve bir Ordu Komutanı, cepheye yayılmış iki kolordusunu (4 tümenini), tek başına karar vererek, sebepsiz ve gereksiz yere, iki yanındaki ordulara haber vermeden, ani olarak nasıl geri çekebilir ? Bu kararının gerekçesini Kolordu Komutanlarına nasıl açıklar? Böyle bir şey olamaz ya, Kolordu Komutanlarına, 'komşu birliklerden gizli olarak geri çekilmeleri' için emir verdiğini varsayalım. Sonra? Kolordu Komutanları, bu kuşku uyandırıcı, gereksiz, sebepsiz emri, tümenlere, tü-

245) Alb.Ömer Lütfi Bey, bu ihanet teklifinden (!) iki ay sonra, Halep'ten İstanbul'a gelerek, M.Kemal'in Harbiye Nazırlığına tayin edilmesi için kulis yapacaktır. (Rauf Orbay'ın Hatıraları, Yakın Tarihimiz, 1.C., s.179) Büyük Doğu'nun yazdığı doğru olsa M.Kemal, Ö.Lütfi Beyi eline özel şifre vererek İstanbul'a yollar, Ö.Lütfü Bey M.Kemal'in Harbiye Nazırı olması için çalışır mıydı?

Denize düşen yılana sarılıyor, M.Kemal'e karşı olanlar da yalana!

246) Filistin-Sina Cephesi, kuruluş 4.

men komutanları da alay komutanlarına yollayacak, dört tümen ve bütün bağlı birlikler, sessizce toparlanıp geri çekilecek, bu yüzden Türk ordusu bozguna uğrayacak ama bu olayın hiçbir yankısı, gümbürtüsü olmayacak, kıyamet kopmayacak, hiç kimse konuşmayacak, yazmayacak, anlatmayacak, bu tümenlerden birinin, 3.Kolorduya bağlı 1.Tümen Komutanı olan Alman Yarbay Guhr bile ağzını açmayacak![247]

Böyle bir şey olabilir mi?

Osmanlı ordusu toptan hain mi?

(4) Oysa, bir buçuk yıl sonra da, 'iman ve namusu ile tanınmış' Merzifonlu Ömer Lütfi (Yasan) Bey, TBMM'ne Amasya milletvekili olarak katılacak ve Bayındırlık Bakanı olacaktır. (27.12.1920 -14.11.1921)[248] Kazım Paşa (İnanç) da, 1920'de Anadolu'ya geçecek, M.Savunma Bakanlığı Müsteşarı, Sakarya Savaşı sırasında Başkomutanlık Bürosu Başkanı, Büyük Taarruz'da da 6.Kolordu Komutanı olarak görev alacaktır.

M.Kemal'in liderliğini ve komutanlığını kabul ettiklerine göre, bunlar da sonradan İngiliz ajanı mı oldular acaba?

Ömer Lütfi (Yasan) Beyin, **M.Kemal'i yücelten anıları**, C.Kutay'ın yayımladığı, Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi'nin 19. cildinin 10.958-10.961'inci sayfalarında yayımlanmıştır!

Mısıroğlu'na duyurulur.

● Mısıroğlu'nun iddialarını topluca hatırlayalım:

"7.Ordu Kumandanı M.Kemal Paşanın, sağ ve solundaki 4. ve 8.Ordulara haber vermeden, ani bir şekilde ricat ettiği",

"Ortadaki 7.Ordunun ani ve habersiz ricati ile cephede açılan boşluktan İngilizlerin saldırdığı",

"Diğer kumandanlar gibi M.Kemal Paşanın da kaçarak, sekiz kişilik maiyeti ile resmi elbiselerini bile giyemeden, kendisini Şam'a attığı, burada da duramayıp kalan kuvvetlerin kumandasını Cemal Paşa'ya terk ederek, trene atlayıp Rayak'a geldiği."

"8.Ordu Kumandanı Cevat (Çobanlı) Paşanın, kendini Şam'a zor attığı ve burada 3.Kolordu Kumandanı İsmet Paşayı tellal bağırtarak aramaya mecbur kaldığı... vs."

Ne M.Kemal Paşa, yanındaki ordulara haber vermeden çekilmiş, ne İngilizler o boşluktan yararlanarak ilerlemiş, ne M.Kemal Paşa resmi elbiselerini bile giymeden kaçmış, ne de Cevat Paşa Şam'da İsmet Paşayı tellal bağırtarak ara-

247) 10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.152.
248) Türk Parlamento Tarihi, s.66, 3.C., TBMM Vakfı Y., Ankara, 1995.

maya mecbur kalmıştır.[249] Birinin bile doğru olmadığını, olmasını gerektirecek bir durumun da bulunmadığını, savaşı izlerken gördük.

Velhasıl gerçeklere aykırı, baştan sona yalan, yanlış, düzmece, bilgisizce ve maksatlı iddialar![250]

□ Vehbi Vakkasoğlu da şöyle yazıyor:

"M.Kemal Paşa ile Enver Paşa arasındaki zıddıyet, zaman zaman şiddetlenmiş ve tehlikeli safhalar arz etmiştir. Bu tehlikeli safhalardan biri de Suriye bozgunundan hemen sonra cereyan etmiş ve neredeyse M.Kemal Paşanın idamına sebep olacak hale gelmişti. Mareşal Fevzi Çakmak hatıratında bu olayı şöyle anlatıyor."[251]

Ve Fevzi Çakmak'ın anısını (!) aktarıyor. Anı şöyleymiş:

"Eylülün ilk haftasında Suriye'den çok fena haberler geldi. İngilizler büyük bir taarruza geçmişler ve bir hamlede tekmil Filistin ve Suriye'yi ele geçirmişlerdi."

Artık hepimiz biliyoruz ki İngiliz taarruzu, Eylülün ilk haftasında değil, 18/19 Eylülde başlamıştır. İngilizler de, Filistin'in çok büyük bir bölümünü, daha 1917'de ele geçirmişlerdi ve Fevzi Paşa o tarihte, o cephede bulunan 7.Ordunun komutanıydı.[252] Fevzi Paşa, 'İngilizlerin tekmil Filistin'i, bir hamlede ele geçirmediklerini' bilmez mi? Bilmeyen o değil, onun adına 'hatırat' uyduran kişiler! Fevzi Çakmak'ı (!) dinlemeye devam edelim:

"General Liman von Sanders, Alman Kurmayı ve M.Kemal Paşalar (?) da geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Ben bu acı haberi öğrendiğim anda Enver Paşa, bir top güllesi gibi bulunduğum odaya girdi. Beni görünce, 'M.Kemal Paşa ordusunu bırakıp kaçmış. Hemen kurşuna dizilmesi için emir vereceğim!'[253] dedi. Odada daha bazı arkadaşlar da vardı. Hemen cesaretimi topladım, 'Paşam, gelen haberlere göre M.Kemal Paşa, Alman generali ile birlikte

---

249) İsmet Beyin komutanı olduğu 3.Kolordu, Şam'a girmeden, şehrin güneyinden geçmiştir. (İ.İnönü'nün Hatıraları, 1.C., s.134)

250) Büyük Doğu'da ya da Bulgaristan'da yayınlanan bir gazetede çıkmış dayanaksız iki yazı ya da Mısır'da yayınlanmış bir kitabın yanlış çevirisi yerine, Filistin-Suriye Savaşı hakkında yayınlanmış o kadar askeri tarih, kitap ve anı var, onlardan yararlanabilirdi. Ama ciddi kaynaklara bağlanmak hazretin işine gelmiyor. Gerçeğe allerjisi var. Ve bunca yoksunluğa ve güçsüzlüğe rağmen, sonuna kadar silahının namusunu korumuş olan bir orduya da sürekli haksızlık ediyor.

251) **Söz konusu yayının, F.Çakmak'ın anıları olmadığını hemen belirteyim.** Vakkasoğlu'nun dayandığı sahte 'hatırat'ın içyüzü aşağıda açıklanacak. Bu sözde anılardaki gerçeklere aykırı iddialar bulunduğuna ilk önce, harp tarihi yazarı C.Akçakayalıoğlu dikkati çekmiştir. (Mareşal Fevzi Çakmak'ın Anıları ve Atatürk, s.81-92, Belleten, 157/1976)

252) 9 Ekim 1917- 1 Ağustos 1918, Nusret Baycan, Mareşal Fevzi Çakmak, s.180, AAMD, sayı 16/Kasım 1989.

253) Bundan sonra M.Kemal'i öven dokuz satır var ama V.Vakkasoğlu onları sessizce atlamış.

çekilmek zorunda kalmış. Eğer kendisini kurşuna dizdirmeye kararlı iseniz, aynı suçu işleyen bütün Alman general ve subaylarını da kurşuna dizdirmeniz gerekebilir. Adalet bunu icap ettirir.' dedim.

Bu sözler, üzerinde büyük bir tesir yaptı. Biraz düşündükten sonra bir şey demeden odadan çıktı. Ve gider ayak böyle delice bir son emir vermekten vaz geçti." (Mareşal Çakmak'ın Hatıraları, 2.bölüm, Hürriyet gazetesi, 11 Nisan 1975'ten aktarılarak, Son Bozgun, 1.C., s.49)

Fevzi Çakmak'ın sözde anılarında, Enver Paşanın bu kararının gerekçesini (!) belirten iki cümle daha var ki Vakkasoğlu onları vermiyor:

"Enver Paşa memleketin batmak ve kendisinin gitmek üzere olduğunu biliyordu. Giderayak, kaderini bağlamış bulunduğu Almanları memnun etmek üzere, hiç olmazsa bir Türk paşasını harcamaya karar vermiş bulunuyordu." (aynı yer, 1.sütun)

Doğrular:

(1) Liman Paşanın Kurmay Başkanı, Alman değil, Kazım (İnanç) Paşadır. Kurmay Kurulunda da Türkler çoğunluktadır.

(2) Cephenin yarıldığı ve orduların çekildiği haberi İstanbul'a ulaştığı sırada, Fevzi (Çakmak) Paşa, Filistin'de yakalandığı amipli dizanteri hastalığından dolayı, Beykoz'daki evinde yatıyordu.254 (S.Külçe, s.88) Bir görevi ve Harbiye Nezaretinde bir odası yoktu ki 'odasına dalan Enver Paşa' ile böyle bir konuşma yapmış olabilsin?

(3) Olaylar, ilk günlerde kesintili de olsa, sürekli İstanbul'a bildirilmekteydi. (Türkiye'de 5 Yıl, s.328; Filistin-Sina Cephesi, s.656) Enver Paşanın gerçekleri bilmediği, düşünülemez.

(4) Enver Paşa birçok açıdan eleştirilebilir, suçlanabilir ama 'Almanları memnun etmek üzere hiç olmazsa bir Türk paşasını harcamaya karar verdiğini' iddia etmek, pek kaba ve haksız bir yakıştırmadır.

Kıcacası, bütünüyle ham, cahilce ve uydurma bir anı.

Peki bu anıları imal eden kim ya da kimler?

Anlatan Fevzi Çakmak'ın yeğeni Adnan Çakmak, yazan da Murat Sertoğlu!

□ Adnan Çakmak, 1959'daki utanç verici Uşak olayları sırasında, Uşak Emniyet Müdürüydü. İşte bu zat, Fevzi Çakmak'ın ölümünden tam 25 yıl sonra, diyor ki:

"Rahmetli amcam her zaman bin bir olay içinde geçmiş askerlik ve politika hayatı hakkında hatıralarını anlatırdı. Ben de bunları not ederdim. Murat

254) İlk defa, 24 Aralık 1918'de, hastalığının devam etmesine rağmen, Genelkurmay Başkanlığı görevini kabul edecektir.

Sertoğlu'na verdiğim notlar bunlardır... Gençlik, bu büyük adamı hakkıyla tanıyamamaktadır... İşte bütün bunları düşündüğüm içindir ki rahmetli amcam Mareşal Fevzi Çakmak'ın bana anlattıklarını, onun ağzından dinlediğim gibi nakletmekle, büyük ölüye ve tarihe karşı son ödevimi tamamlamış bulunduğuma inanıyorum." (Hürriyet, 1. ve 11.sayfa, 10 Nisan 1975)

Oysa bu tefrikada yer alan anıların büyük çoğunluğu, Süleyman Külçe'nin, 'Mareşal Fevzi Çakmak-Askeri ve Hususi Hayatı' adlı kitabından devşirilmiştir.[255]

S.Külçe, bu kitabı yazarken, bazı gazete, dergi ve kitaplarda yayımlanmış kısa anılar ile bilgilerden de yararlanmıştır ama derlediği yazılardaki bilgi yanlışlarını olduğu gibi bırakmış, kendi de gerçeğe aykırı bazı eklemeler yapmıştır. Adnan Çakmak, S.Külçe'nin yalan-yanlış yazdıklarını, Fevzi Çakmak'tan dinlemiş ve not etmiş gibi, yanlışları ve abartılarıyla birlikte aktarıyor. Aktarmakla yetinmiyor, bunların arasına, yukardaki örnekte olduğu gibi, gerçeklere ve sağduyuya aykırı türlü uyduruk polisiye sahneler de ekliyor. (M.Sertoğlu bunları nasıl yutmuş, o da ayrı sorun!)

Bu uydurma anılar ve anılardaki bu cins yalanlar, F.Çakmak'ı yüceltmemiş, yazık ki yalancı duruma düşürmüş ve küçültmüştür. Bunu, sözde anıların Kurtuluş Savaşı ile ilgili bölümlerini incelerken, daha somut olarak göreceğiz.[256]

7. Mütarekeye doğru

□ K.Mısıroğlu diyor ki:

"Kemal Paşa, Adana'nın Bahçe kasabasından Padişaha çektiği bir telgrafla, 'A.İzzet Paşanın Sadrazamlığa, kendisinin ise Harbiye Nazırlığına getirilmesi, İsmet ve Fevzi Paşalarla Fethi Bey (Okyar) gibi daha bazı kimselerin de dahil olacağı yeni bir kabinenin kurulması' ricasında bulundu." (Lozan,1.C., s.179) "Bu telgraf, 'Bahçe Telgrafı' diye meşhurdur." (Hilafet, s.211) "Saray, yapılan teklifi aynen benimseyerek o kabineyi teşkil eylemiştir." (Hilafet, s.211)

Doğrusu:

Talat Paşa Sadrazamlıktan 8 Ekimde istifa edince, Vahidettin, hükümeti kurma görevini Tevfik Paşaya verir. Tevfik Paşa, hükümeti kurmayı başaramadığını

255) Adnan Çakmak'ın yararlandığı sayfalar: 12-17, 26-28, 32-33, 36-38, 66, 69, 78-86, 96-99, 121, 141-142, 148-152, 179, 191, 214, 220, 236.

256) Birinci el anıları bile ihtiyatla okumak ve denetleyerek dikkate almak gerekiyor. Yıllardır bu anılar arasında dolaşıp duran biri olarak şunu söyleyebilirim: Gerçekleri değiştirmeden yazan ya da anlatanların sayısı pek az. Hele böyle ikinci el anıları, her an tetikte durarak okumak şart. Çünkü bir de ikinci kişinin bakış açısı, niyeti ve bilgi eksikliği devreye giriyor.

10/11 Ekim gecesi Padişaha bildirir.[257] O gece Padişah Talat, Tevfik ve A.İzzet Paşalarla görüşür ve görevi, Talat Paşanın önerisini uygun bularak, bu kez A.İzzet Paşaya önerir.[258] A.İzzet Paşa kabinesi **14 Ekim 1918**'de kurulur. (İ.H.Danişmend, Osm. T. Kronolojisi, 4.C., s.449) M.Kemal ise bu tarihlerde Halep'tedir ve 25 Ekim akşamına kadar da orada kalacaktır. (Filistin-Sina Cephesi, s.728)

(1) Telgraf da, Adana'nın Bahçe kasabasından değil, Halep'ten çekilmiştir. 'Bahçe Telgrafı' diye meşhur olduğu, Mısıroğlu ürünüdür.

Telgraf, Başyaver Naci Bey aracılığıyla Padişaha iletilmek üzere Dr.Rasim Ferit (Talay) Beye yollanmıştır.[259] M.Kemal bu telgrafında, 'Sadaretin A.İzzet Paşaya verilmesini, Fethi (Okyar), Tahsin (Uzer), Rauf (Orbay), İsmail Canpulat, Azmi Beyler ile Şeyhülislam Hayri Efendi ve kendisinin katılacağı bir hükümet kurulmasını zorunlu gördüğünü, bu kimselerden kurulacak bir hükümetin duruma egemen olabileceği kanısında olduğunu' yazmaktadır.[260]

(2) M.Kemal, İsmet Bey ve Fevzi Paşanın hükümete alınmasını yazmış değildir.

(3) Hükümet, aynen M.Kemal'in teklif ettiği gibi de kurulmuş değildir. (Hükümet listesi, T.M.Göztepe, V.M.Gayyası, s.29'da var!)

(4) Bu telgrafla kendisine açıkca Harbiye Nazırlığı verilmesini de istememiş, sadece hükümette yer almak istediğini belirtmiştir. M.Kemal, Harbiye Nazırlığına, A.İzzet Paşaya çektiği ayrı bir telgrafla talip olacaktır. (İslam Ansiklopedisi, 1.C., s.728; İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.168)[261]

□ Vehbi Vakkasoğlu da, gerçeği başka türlü çarpıtıyor:

"M.Kemal Paşa, Halep'ten Padişaha bir telgraf çeker. Bu telgrafında Talat Paşanın başkanlığındaki kabinenin düşürülerek, yerine iş görebilir bir kabine teklif eder. Paşanın teklif ettiği kabinede, İzzet Paşa Sadrazam, kendisi Harbiye Nazırı olacak, ayrıca İsmet (İnönü), Fevzi Paşa (Çakmak) ve Fethi (Okyar) da bulunacaktı. [..] Gerçekten, bu telgraftan sonra Talat Paşa hükümeti istifa etti ve A.İzzet Paşa başkanlığında yeni hükümet kuruldu. Fethi Beyle Fevzi Paşa bu hükümete girmişti." (Son Bozgun, 1.C., s.73)

---

257) M.Kemal, Tevfik Paşanın hükümeti kurmakta zorluklarla karşılaştığını, Dr.Rasim Ferit'in (Talay) yolladığı şifreli telgraftan öğrenir. (H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.164)

258) A.Reşit (Rey) Beyin anılarına dayanarak, Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.19; ayrıca, M.K.İnal, Son Sadrazamlar, 4.C., s.1715-1716.

259) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 4.Kısım, s.710; Hayatı ve Eseri, s.164 vd.

260) Telgrafın tam metni için: H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.164. Tevfik Paşa, 'Cavit Bey, Hayri Efendi ve Rahmi Beylerin kabineye alınmasını Talat Paşanın istediğini' açıklamaktadır. (M.K.İnal, Son Sadrazamlar, 4.C., s.1715)

261) M.Kemal neden Harbiye Nazırı olmak istediğini, Hikmet Bayur'a şöyle açıklamış: "Padişah ve hükümeti alıp Anadolu'ya çekilmek, mütareke ve barış görüşmelerini oradan idare etmek". (H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.166) İ.İnönü de şöyle diyor: "Atatürk'e hakim olan fikre göre, hedefini, vaziyetini iyi bilen bir hükümet, memleketin kuvvetini müsait şartlarda değerlendirerek çok iş yapabilirdi."(Hatıralar, 1.C., s.167)

M.Kemal'in Talat Paşa hükümetinin düşürülmesini teklif ettiğini, Talat Paşa hükümetinin de bu teklif üzerine istifa ettiğini yazmak, Osmanlı Devletinin can çekişme dönemini hiç bilmemek demektir. Ne biçim Osmanlıcı bunlar? Osmanlı Devletinin son günlerini bile bilmiyorlar![262]

Öteki yanlışları aşağıdaki paragrafta açıklanacak.

□ Mısıroğlu devam ediyor:

"Sebep olduğu (!) müthiş hezimete rağmen M.Kemal Paşanın, Sultan Vahideddin üzerindeki tesir ve nüfuzunun devam etmekte olduğunu gösteren bir hadise olarak, bu telgraf üzerine A.İzzet Paşanın sadarete getirildiğini, Fethi ve Rauf Bey ile Fevzi Paşanın kabineye dahil edildiklerini ve İsmet Paşanın ise Harbiye Nezareti Müsteşarlığına tayin edildiğini görüyoruz." (Hilafet, s.149)

(1) M.Kemal bile, "Bu yeni kabinenin benim telgrafımla alakadar (ilgili) olup olmadığı hakkında bir şey diyemem" diyor. (Atatürk'ün Hatıraları, s.73) Rauf Orbay'ın anılarından, hükümete girecek kimselerin, M.Kemal'in telgrafından daha önce kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır. (Y.Tarihimiz, 1.C., s.51 vd.)[263] A.İzzet Paşanın anılarında da Mısıroğlu'nun iddiasını doğrulayacak hiçbir işaret bulunmuyor. (İ.M.K. İnal, Son Sadrazamlar, s.1982-1985)

(2) Mısıroğlu, Vakkasoğlu ve GRYT Asiklopedisi (2.C, s.232), Fevzi (Çakmak) Paşanın A.İzzet Paşanın hükümetinde yer aldığını yazıyorlar ki bu da yanlıştır. A.İzzet Paşa, Harbiye Nazırlığını elinde tutmuştur.[264]

(3) Albay İsmet Bey ise, doğrudan A.İzzet Paşa tarafından Müsteşarlığa getirilmiştir. (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.8; İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.163) İsmet Bey, A.İzzet Paşanın, Yemen'deyken kurmayı (1910), 2.Ordu Komutanıyken de (1916) Kurmay Başkanıdır. İkisi de eski silah arkadaşı, birbirlerini gayet iyi tanıyorlar. M.Kemal, İsmet Beyin Harbiye Müsteşarlığına atanmasını isteyecektir ama o tarihten bir yıl sonra, 3 Ekim 1919'da ve Ali Rıza Paşa hükümeti zamanında. (A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.234)

(4) Mısıroğlu, kabinenin M.Kemal'in telgrafına uyularak kurulduğu konusunda neden bu kadar kesin konuşuyor ve Vahdettin'i M.Kemal'in talimatıyla hareket eder bir robot durumuna düşürüyor, bir bildiği mi var? Yoo. Niyeti, mütareke anlaşmasının sorumluluğunu da M.Kemal'in üzerine yıkmak.

---

262) Vakkasoğlu ile GRYT Ansiklopedisi, M.Kemal'in Padişahtan, 'kendisini sadrazam yapmasını istediğini' yazıyorlar. (Son Bozgun,1.C., s.84; GRYT Ans.1.C., s.169) Bu iddianın kaynağı, Vahidettin'in yaverlerinden Ali Nuri Okday!'dır. Ondan başka bu iddiada bulunan olmadığını sanıyorum. A.N.Okday, 1968 yılında, N.F.Kısakürek'e şöyle demiş: "Birçoklarının sandığı gibi Harbiye Nazırı olmak değil, Sadrazam olmak gayesini güdüyordu." (Vahidüddin, s.154) A.Nuri Okday'ın tanıklığının ne derece sağlıksız olduğunu, Üçüncü Bölümde göreceğiz.

263) Cavit Bey ile iki İttihatçının kabineye alınmasını Talat Paşa şart koşmuş, Padişah da bunu kabul etmiştir. (Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz, 1.C., s.80 vd.; Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.19.; Osm. T.Kronolojisi, 4.C., s.448)

264) İzzet Paşa, Harbiye Nezareti ile Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye Riyasetini de elinde tutmuştur. (14 Ekim 1918, İ.H.Danişmend, Osm.T. Kronolojisi, 4.c., s.449)

Bu amaçla da diyor ki:

□ "Mondros Mütarekenamesini imzalayan kabine, M.Kemal'in tavsiyesi üzerine kurulan bu kabinedir! Aziz vatanımızın sonradan uğradığı işgaller de bu mütarekenamenin 7. maddesine dayanılarak gerçekleştirilmiştir." (Lozan, 1.C., s.178)

Yani işgallerden de M.Kemal sorumluymuş!

□ Mısıroğlu bir başka yerde de şöyle yazıyor:

"Osmanlı devleti, Yıldırım Orduları cephesindeki bu bozgunun doğurduğu yılgınlıkla Mondros Mütarekenamesini imzaya mecbur kaldı." (Hilafet, s.148)

Şu M.Kemal'in sınırsız kudretine bakınız! Önce, cephenin yıkılmasını sağlıyor, sonra da, bu yüzden mütareke anlaşmasını imzalamak zorunda kalacak olan hükümeti, bir telgrafıyla kurduruveriyor! Hiç kimse de gık demiyor.

Bazı dalkavukları bile M.Kemal'e bu kadar olağanüstülük yüklemeyi beceremediler.

Ama bu kadar kudretli Paşa, nedense Harbiye Nazırı olmayı başaramıyor.

Suriye Cephesinin çökmesi, mütareke istenmesinin sebeplerinden biridir ama tek sebebi değildir; belki en önemli sebep bile değildir.[265] İngiliz Generali Tawnshend, anılarında şöyle yazıyor: "Türkler, Allenby'ye daha dört-beş ay, belki de bundan daha fazla karşı koyabilirlerdi."[266]

Haklı. Çünkü ezilmemiş olan 2.Ordu ile az-çok toparlanmış 7.Ordu, anayurdun eşiğinde, Antakya-Halep kuzeyi arasında kurulan savunma çizgisini (aşağı yukarı bugünkü sınırımızı) tutmuş, arkasını Anadolu'ya dayamıştır. Bu tarihte, silah altındaki Osmanlı Ordusunun mevcudu da, cephe gerisi teşkilleriyle birlikte 400.000'i aşıyor. (Mondros, s.61) Ama İstanbul'da panik erken başlamıştır.[267]

---

265) Askeri tarihçi F.Belen diyor ki: "En yakın tehlike, Batı Trakya'dan ilerleyen General Milne komutasındaki İngiliz ordusu idi." (20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.377) İstanbul'a yürüyecek birlik ve komutanının kim olacağı konusundaki İngiliz ve Fransız çekişmeleri hakkında: H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 4.kısım, s.728 vd.

266) Sir Charles V.F. Tawnshend, Ma Campagne de Mésopatamie (1915-1916), s.250'den aktaran H.Bayur, Hayatı ve Eserleri, s.159.

267) M.Şükrü Bleda, s.115 vd.

A.İzzet Paşa kabinesinin 18 Ekim günlü toplantısına, Genelkurmay temsilcisi olarak Kurmay Binbaşı Ali Nuri Bey (Okday, Tevfik Paşanın oğlu) katılır ve cephelerdeki durumu açıklar. Hayatında hiç savaş görmemiş, ömrü yaverlikte geçmiş olan bu subay (Tarih ve Toplum, 6.Sayı, s.22'de biografisi var) öyle bir tablo çizer ki kabine üyeleri, 'harbi durdurmaktan başka çare kalmadığına' karar verirler. (R.Orbay, Y.Tarihimiz, s.116, 144 vd.)

A.İzzet Paşa da yalnız Genelkurmay 2. Başkanı Alman Generali von Seckt'e danışmıştır. (Y.Tarihimiz,1.C., s.145) Ordulardan ne bilgi istenir, ne de görüş alınır. (TİH, Mondros, s.63)

Çünkü Avusturya hükümeti 14 Eylülde barış girişiminde bulunmuş, Bulgaristan 19 Eylülde mütareke istemiş, Kuzey Yunanistan'da bulunan General Milne kuvvetleri de, İstanbul üzerine yürümek üzere Meriç sınırına yaklaşmıştır.[268]

Asıl tehlike buydu.

8. İkinci Bölümün sonu

Buraya kadarki iddia ve açıklamalardan anlaşıldığı gibi özellikle Vahidettinci yazarlar ve Y.Küçük, yakın tarihimizin belli başlı olaylarını ya hiç bilmiyor ya da pek az biliyorlar. Ama mahcup olmaktan hiç korkmadan, cayır cayır yazıyor, konuşuyor, tartışıyor ve hüküm veriyorlar.

Masum, maksatsız, bir hesaba dayanmayan yanlışlıklar hoş görülebilir, hatta gerçeklerin açığa çıkmasına yardımcı oldukları için yararlı bile sayılabilirler.

Ama biri biterken öbürü başlayan saptırmalara, çarpıtmalara, eklemelere, uydurmalara, kısacası masallara ne demeli?

Bugüne kadar herhalde bu kadar çok yalanı birarada görmemişsinizdir.

Daha da sunturluları, Üçüncü ve Dördüncü Bölümde!

268) H.Bayur'un Türk İnkılabı Tarihi adlı eserinin 3.C., 4.Kısım, 673- 696. sayfalarında, bu gelişimler, dış kaynaklı belgelerden yararlanılarak, ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAHİDETTİN VE MUSTAFA KEMAL

1. Mütareke

□ K.Mısıroğlu diyor ki:

"[Sultan Vahideddin] bu görüşmeleri yürütmeye Damat Ferit Paşayı memur etmek istiyordu. Bu tayine A.İzzet Paşa kesinlikle itiraz etmiş ve böylece, Mondros Mütarekenamesinin imzası, Saraya rağmen ve Sultanın etkisi dışında ortaya çıkmıştır." (Lozan,1.C., s.179)

Vahidettin'in, mütareke anlaşması için eniştesi Damat Ferit'i memur etmek istediği doğrudur. Bunun için çok da ısrar etmiştir. Sebebi kısaca şöyle açıklanabilir:

Çarlığın yıkılması ve Çar Nikola'nın öldürülmesi, zaten bütün hanedanları sarsmıştı. Bunu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması ve Avusturya'da 30 Ekimde cumhuriyet ilan edilmesi izler.[1] Yenilgi üzerine Bulgar Kralı Ferdinant da tahttan çekilmek zorunda kalır (4 Ekim 1918). Kayser Wilhelm'in tahtı da sallanmaktadır.[2] Çünkü Almanya'nın yaptığı ateşkes ve barış teklifini Başkan Wilson, 'Almanya'da **demokratik** bir idare olmadığını' ileri sürerek reddetmiştir.[3]

Savaş sonunda rejimlerin ve hanedanların durumu bu.

Vahidettin'in bu fırtınadan kaygı duyması doğaldır. Rauf Orbay anılarında özetle diyor ki: 'Sultan Vahidettin, galiplerin kendisini de tahttan düşürecek bir karar vermelerinden kuşkulanıyordu.' (Y.Tarihimiz, 1.C., s.180) Bu kuşkuya, ordunun idareye el koyacağından kaygılanmasını da ekleyebiliriz. M.Kemal'e sorduğu ilk soru, 'Kumandan ve zabitlerden, kendisine bir fenalık gelip gelmiyeceği' olmuştur. (Atatürk'ün Hatıraları, s.84)

Bu kuşku ve kaygı içinde, eniştesi Damat Ferit'e dört elle sarılır ama hükümet dayatınca, ısrarından caymak zorunda kalır. Bunun üzerine, delegelere veri-

---

1) İmparator Karl, 11 Kasımda tahttan çekilmek zorunda kalır.
2) Kayser Wilhelm de 10 Kasımda tahtını bırakmak zorunda kalacak ve Almanya'da cumhuriyet ilan olunacaktır. Eski imparator Hollanda'ya çekilir, bir köyde eşiyle birlikte sade bir hayat sürer.
3) H.Bayur, Türk İnkılap Tarihi, 3.C., 4.Kısım, s.685 vd.

lecek talimata eklenmesi için hükümete iki maddelik bir not yollar; Türkiye'yi bin türlü facianın beklediği apaçık iken, verdiği notun birinci maddesi, özet olarak şöyledir:

"Hilafet, saltanat ve hanedan haklarının korunması!' (Görüp İşittiklerim, s.155)[4]

'Yalnız kendini ve tahtını düşündü' şeklindeki suçlamalara yol açan ilk somut ve belgeli davranışı budur.[5]

Ama Vahidettin, kısa zamanda kuşkulanmasına ve kaygılanmasına gerek olmadığını anlar. Çünkü emperyalistler Doğuda, saltanat rejimini tercih etmektedirler. Bir hükümdarla onun kullarını idare etmek, demokratik rejimle yönetilen özgür bir yurttaşlar topluluğunu idare etmekten çok daha kolaydır. Mareşal Liautey, Fransız sömürgesi olan Annam'ın İmparatoru hakkında diyor ki: "O, yoldan geçerken halkın toz içinde yere kapandığı, serçe parmağının bir işaretinin kesin buyruk sayıldığı büyük bir sosyal kuvvettir. Mademki bu sosyal kuvvetin ipleri elimizde, onu kullanalım ve bu kuvveti zayıflatmayalım!"[6]

İstanbul'un işgal edilmesi üzerine İşgal Kuvvetleri Komutanlığınca yayımlanan bildiride de, 'Kuva-yı Milliyeciler, Padişahın emirlerine uymadıkları için suçlanır ve herkes, Padişah hükümetince verilecek emirleri dinlemeye çağrılır.'[7]

Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar Vahidettin'i destekleyeceklerdir.

Aynı yöntem.

Damat Ferit'in Başdelege olarak gönderilmesine itiraz eden sadece A.İzzet Paşa da değildir; bütün nazırlar da kesin tavır almış, Saray Başkâtibi Ali Fuat Bey aracılığıyla Padişaha, ısrar halinde topluca istifa edeceklerini bildirmişlerdir. (Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz, 1. C., s.180; Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.154)[8]

---

4) Irak, Suriye ve Hicaz'ın geleceği hakkındaki ikinci madde ise müphemdir. Kesin bir anlam çıkarmak zor. H.Bayur, bu yüzden maddeyi ihtiyatla yorumluyor. (Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 4.kısım, s.740)

5) Hayatının korunması için İngilizlerden güvence istediğini birinci bölümde görmüştük. Tahtını güvence altına almak için İngilizlere yaptığı şaşırtıcı öneriler ise bu bölümün 13. paragrafında açıklanacaktır.

6) Gouraud'nun 'Liautey' adlı kitabının 16 ve 17. sayfalarından aktaran H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 4.Kısım, s.754.

7) Bildirinin tam metni: A.F.Cebesoy, M.M. Hatıraları, s.308 vd.

8) A.İzzet Paşa, Damat Ferit'in, mütareke görüşmelerinde izleyeceği yolu şöyle açıkladığını aktarıyor: "Amirali görür görmez, devletin tamamiyet-i katiyet-i mülkiyesi üzerine mütareke akdini (yapılmasını) talep edeceğini, Amiral kabul etmezse, Londra'ya gitmek üzere bir kruvazör isteyeceğini ve oraya vasıl olunca Krala, babasının eski bir dostu (!) geldiğinden, kabul edilmesini bir tezkere ile rica edeceğini ve bu suretle İttihatçıların düşürdükleri girdaptan (burgaçtan) devleti tahlis edebileceğini (kurtarabileceğini) [..] söyledi." (İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, s.1987)
Vahidettin'in beş kez Sadrazamlığa getirdiği Damat Ferit'in zekâ, bilgi, deney ve görgü düzeyi bu!

Damat Ferit'i Başdelege yaptıramayan Vahidettin, Mondros'tan dönen delegeler kurulunu kabul etmez; üyeler, "Padişahın hareme girip soyunmuş olduğu' söylenerek baştan savılır. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.156)

Vahidettin'in bu önemli konuya yaklaşımı da böyle.

□ V.Vakkasoğlu diyor ki:

"Bahriye Nazırı (Deniz Bakanı) Rauf (Orbay) Başkanlığındaki heyet, göz yaşları içerisinde ateşkes anlaşmasını imzalamışlardır." (Son Bozgun, 1.C., s.76)

İmza sahnesini anlatan sadece iki eser var: Biri Rauf Orbay'ın anıları, öteki ise Kurul Kâtibi Ali Türkgeldi'nin, 'Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi' adlı eseri. Birincide de, ikincide de, anlaşmanın 'göz yaşları içerisinde imzalandığını' gösterir hiçbir bilgi bulunmuyor. Tam tersine Türk Kurulu, çok başarılı bir anlaşma yapıldığı vehmi içinde sevinçlidir. Delegeler, İstanbul'a o sevinçle döner ve kamuoyuna o yolda bilgi verirler.[9]

Anlaşılan desteksiz atış, Vahidettinci tarih yazıcılarının ortak niteliği.

□ K.Mısıroğlu şöyle yazıyor:

"Sultan Vahideddin, bu mütarekenin ilerde nasıl uygulanacağını çok iyi kavramıştı. İçinde su-i istimale (kötü kullanıma) elverişli maddeler vardı. Bu sebeple onu Müttefiklerin teklif ettiği tarzda ve aynen kabul eden hükümeti değiştirdi."[10] (Osmanoğulları'nın Dramı, s.79)

Vahidettin'in kabineyi, mütareke anlaşmasını beğenmediği için değiştirdiği iddiası, gelişmelere de, belgelere ve tanık ifadelerine de uymuyor. Öyle olsa, kabineyi hemen değiştirirdi. Zaten Vahidettin kabinenin çekilmesini değil, sadece bazı Nazırların değiştirilmesini istemiştir.

Ahmet Rıza Beye, şöyle der: "Mütareke imzalandı, ecnebiler yanımıza gelecekler, vükela (bakanlar) ile temasta bulunacaklar, barış olacak. Harp zamanında Heyet-i Vükelada bulunan iki zatın bu aralık Heyet-i Vükelada bulunmalarını uygun görmüyorum. A.İzzet Paşa sizin dostunuzdur. Hususi ve gayr-i resmi bir su-

---

9) H.Bayur, Türk İnkılap Tarihi, 3.C., 4.Kısım, s.756-759; "[Rauf Bey] İstanbul'a dönünce, gazetelere yaptığı açıklamada, 'Mütarekeyi imzaya giderken bu günkü gibi sevinçli döneceğimi tahmin etmiyordum. Müzakereler sırasında İngilizler, çok açık kalbli ve samimi hareket ettiler. Bu mütareke ile devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tamamiyle kurtarılmıştır. Bu mütareke, galip ile mağlup arasında yapılmış bir mütareke değil, savaş halinden çıkmak isteyen denk iki kuvvetin aralarındaki düşmanlığı durdurmaları gibi bir şeydir' demiş ve 'İstanbul'a tek bir düşman askeri çıkmayacağını, Adana'nın işgal edilmeyeceğini' sözlerine eklemişti. (2 Kasım 1918 günlü Yeni Gün gazetesinden aktaran Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 1.C., s.33)

10) Ali Fuat Türkgeldi özetle diyor ki: "Bizde Padişahlar, sadrazam ve kumandan değiştirilmesi gibi hususları, daima en nazik ve en bunalımlı zamanlarda yaparlar ve bu yüzden gerek devlete ve gerek kendilerine gelecek zararı düşünmezler.. A.İzzet Paşa kabinesinin, mütareke anlaşması yapılmasının arkasından ve en bunalımlı zamanda değiştirilmesi de buna bir örnektir. Çünkü mütarekeyi imzalayan İngiliz Amirali (Calthorpe), kendisine söz verdiği adamın yerinde başkalarını ve özellikle Hariciye Nezaretinde (M.) Reşit Paşa gibi zayıf bir adamı görünce, mütarekenin uygulama şartlarını ağırlaştırdıkça ağırlaştırmıştır." (Görüp İşittiklerim, s.160)

rette bunu anlatınız. Cavit Beyin, özellikle cihat fetvası veren Hayri Efendinin yerlerine, uygun birilerini tayin etsin. Şayet bu iki zat, istifalarını verip çekilmeyecek olurlarsa, İzzet Paşa kabinesi istifa etsin. Söz veriyorum, ben yine İzzet Paşayı kabine kurmaya memur ederim."[11]

Bu hususu Ali Fuat Türkgeldi de doğrulamaktadır. (Görüp İşittiklerim, s.162)

Görüldüğü gibi Vahidettin'in amacı, sadece kabinedeki İttihatçıların ayrılmasını sağlamaktır. Sina Akşin özetle diyor ki: 'Osmanlı devletinin ve Osmanlı hanedanının alın yazısını İtilaf (galip devletler) belirleyecekti. Vahidettin, onlara uygun bir kabine kurmak telaşındaydı.' (İstanbul Hükümetleri, s.64)[12] Vahidettin'in sonraki davranışları, bu yargıyı defalarca doğrulayacaktır!

Üstelik Vahidettin, içi dinamit dolu anlaşmayı da şöyle değerlendirir: "Bu şartları, ağır olmalarına rağmen kabul edelim. Öyle tahmin ederim ki İngilizlerin doğuda asırlarca devam eden dostluğu ve lütufkâr siyaseti değişmeyecektir. **Biz onların müsamahasını** (hoşgörüsünü) **daha sonra elde ederiz.**" (Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.2; T.Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.VIII)

Siyah dizili cümle, Vahidettin'in mütareke boyunca izleyeceği siyasetin özetidir. İngilizlerin müsamaha ve lütfunu elde etmek amacıyla giriştiği aralıksız girişimleri yerinde göreceğiz.

● M.Kemal'e karşı olan yazarlar, 10 Kasım 1918'e kadarki süre içinde, M.Kemal'in girişimlerinden hiç söz etmiyorlar.

Birkaç örnek vermek istiyorum:

□ "İstanbul'dan Gaziantep'e gelirken Katma istasyonunda M.Kemal Paşaya tesadüf ettim. İstasyon binasındaki karargâhında 'nereden geldiğimi, nereye gittiğimi' sordu. 'Antep'te hemşirem, kayınvaldem ve akrabalarım var. Antep vilayeti Maraş'a naklediliyormuş. Çapulcular şehir yakınlarına gelerek yağmaya başlamışlar. Ordu Adana'ya çekildikten sonra, düşman ayağı altında kalacaklar. Onları başka tarafa nakil için gidiyorum' dedim. Paşa dedi ki:

'Memlekette adam kalmadı mı? Kendinizi müdafaa etmek çaresini düşününüz!'

Hayretle sordum.

'Ne ile, nasıl?'

---

11) Ahmet Rıza Beyin Anıları, s.72; A.Rıza Bey, bu düşünceyi Vahidettin'e, 150'liklerden M.Sabri Efendi ve hempasının (ayaktaşları) telkin ettiğini ileri sürüyor. (s.72)

12) M.Kemal'in tam bu sırada, 8 Kasım 1919'da, A.İzzet paşaya yazdığı yazıdan birkaç cümle: "...Hatta Osmanlı Nazırlarının, İngilizler tarafından seçilmesi gerektiği gibi teklifler karşısında kalınması uzak bir ihtimal değildir." (H.Bayur, T.İnkılabı Tarihi, 3.C., 4.kısım, s.771) Ama ilk teklif İngilizler adına Vahidettin'den geliyor!

Şunu da açıklamak gerekir ki İngilizlerden korkan, çekinen, yalnız Vahidettin değildir. Büyük Taarruz'da 1.Orduya komuta edecek olan Nurettin Paşa bile, Anadolu'ya geçtiği sırada (1920), "İngiltere gibi galip bir devletle başa çıkılamayacağını" ileri sürecektir. (F.Kandemir, Siyasi Dargınlıklar, 1.C., s.60)

'Teşkilat yapmalı, milli bir kuvvet vücuda getirmeli! Kendinizi müdafaa edin! Ben istediğiniz silahı veririm!'

Gerçekten o zaman Paşanın emri üzerine verilen silahlar, müdafaa teşkilatının çekirdeğini teşkil etmiştir." (Ali Cenani'den aktaran F.R.Atay, Atatürk'ün Hatıraları, s.73)

□ "M.Kemal Paşa, 'yarın Adana'yı teşrif ediniz. Sizinle mühim şeyler konuşacağım.' dediler. Ertesi günü Adana'ya giderek M.Kemal Paşayla buluştum. Son olayları birlikte gözden geçirdik. Bana, Başkumandanlık Kurmay Başkanlığı ile yaptığı yazışmaları gösterdi. Hükümetin çok müterediddit davrandığını ve mütarekenin fesh edilmesinden korktuğunu, bununla birlikte bir hükümet değişikliğinde, A.İzzet Paşanın hükümetinin yerine gelecek bir hükümetin, bu kadar dahi bir varlık gösteremeyeceğini söyledi.

Vardığımız ortak kanı şu idi:

İngilizler ve onu izleyerek öbür İtilaf devletleri, mütareke filan dinlemeyecekler, oldu bittilerle memleketimizi işgal edecekler, Türk ordusunun sınır boylarındaki kısımlarını esir almaya kalkışacaklar veyahut bunları memleket içine sokulmak zorunda bırakarak terhisini sağlayacaklardı. Vatanımızı her türlü savunma ve direnme araç ve imkânlarından yoksun bıraktıktan sonra da arzularını zorla ve baskıyla kabul ettireceklerdi. Mustafa Kemal Paşa, **'Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve müdafaa etmesi, bizlerin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lazımdır.'** dedi ve sonra aynı fikirde olup olmadığımı sordu. 'Aramızda tam bir anlaşma var paşam' cevabını verdim." (4 Kasım 1919, A.Fuat Cebesoy, M.M. Hatıraları, s.28 vd.)

□ "Mütarekenin maddeleri ağır şartlar ihtiva ettiğinden M.Kemal Paşa, Adana'nın ileri gelenlerini ve söz sahibi kimselerini nezdine davet ederek, 'Durumu iyi görmediğini, mütareke hükümlerine İtilaf devletlerinin riayet etmeyeceklerini, daha ağır şartlar altında memleketi ezeceklerini, Adana'nın büyük zayiata uğrayacağını, **şimdiden işgal kuvvetlerine karşı koymak ve hazırlıkta bulunmak için aralarında bir teşkilat kurmalarını, münasip yerlerde siper kazmalarını, lazım gelen silah ve malzemenin tarafından temin edileceğini'** istikbali görür gibi anlattı. Çok yazık ki harp bıkkınlığı, halkı çok durgun ve hareketsiz bir hale getirmişti. Kimsede bu doğru sözü dinleyecek takat ve kuvvet yoktu. Çukurova, Suriye, Irak, Filistin ve Kanal seferlerinin bütün ağırlığını, harp boyunca omuzunda taşımıştı." (1.Dönem Adana Milletvekili Damar (Zamir) Arıkoğlu, Hatıralarım, s.71)

Vahidettin ise, bu tarihlerde, İngilizlerin bütün Anadolu'yu işgal etmesini istemektedir. İlerde göreceğiz!

M.Kemal'e karşı olan yazarlar, mütarekenin uygulanması konusunda, M.Kemal - A.İzzet Paşa arasındaki yazılı çekişmeden, M.Kemal'in İngilizler hakkındaki düşüncelerini belirttiği için hiç söz etmiyorlar.

Yıldırım Orduları Komutanı M.Kemal Paşanın, 3-8 Kasım 1918 tarihleri arasında, Sadrazam ve Harbiye Nazırı V. A.İzzet Paşa'ya yazdığı yazılardan, sadeleştirerek bazı cümleler aktarmak istiyorum:

"...' Toros tünellerini işgal edecek kuvvetin sayısı, İngiliz Komutanlığı tarafından bildirilir' buyuruluyor. **Bu kuvvet mesela, icabında bütün Anadolu'yu hükmü altına alacak derecede dahi olursa, müsaade edilecek midir?**

[..] Orduları terhis edecek ve **İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak, İngilizlerin ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır.**

[..] İskenderun'a her ne sebep ve bahane ile asker ihracına (çıkarılmasına) teşebbüs edecek **İngilizlere, ateşle engel olunmasını emrettim.**[13]

[..] İngilizlerin tekliflerine, bugüne kadar olduğu tarzda karşılık verildiği takdirde, bugün Payas-Kilis hattına kadar olan araziyi isteyen İngilizlerin, yarın Toroslar'a kadar olan Kilikya mıntıkasının ve daha sonra Konya-İzmir hattının işgaline gerek olduğu şeklindeki tekliflerinin birbirini izleyeceği ve sonuç olarak ordumuzun kendileri tarafından sevk ve idaresi, hatta **Osmanlı Hükümeti Bakanlarının Britanya Hükümeti tarafından seçilmesi gibi teklifler karşısında kalınacağı günler, uzak değildir.**"[14]

Vahidettinciler, böyle düşünen ve davranan M.Kemal'in, bir süre önce İngilizlerle el altından anlaşarak cepheyi çökertmiş olduğunu iddia ediyorlar!

Gerçekler nerede, bizim hazretler nerede? Gerçekle aralarında, aşılmaz bir utanç duvarı var sanki!

● Y.Küçük diyor ki:

□ "Mondros Bırakışmasından sonra, Kemal Paşanın, **birliklerini bırakarak**, kuvveti olmayan bir general... kendini kızağa aldırmış bir kamu görevlisi olarak, İstanbul'da yaşaması çok düşündürücüdür; bunun üzerinde düşünmeden, bilim ve tarih yazımı olacağını sanmıyorum. Başkaları var; Mondros Bırakışmasına karşın, birliğini ve silahını bırakmayan ve bu nedenle daha sonra Büyük Britanya işgalcileri tarafından savaş suçlusu sayılan generaller biliniyor." (T.Ü. Tezler 5, s.38)

(1) M.Kemal 'birliklerini bırakarak' kendiliğinden İstanbul'a dönmüş değildir. 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu ile 7.Ordu karargâhları İstanbul hükümetince lağvedilir, M.Kemal Harbiye Nezareti emrine alınır ve A.İzzet Paşa kendisini İstanbul'a çağırır.[15]

---

13) A.Dilipak şöyle yazıyor: "M.Kemal'in İskenderun'da uygulamaya koymak istediği taktik ile Filistin topraklarında izlediği politika birbirine uymamaktadır. " (CG Yol, s.32)
Filistin'in büyük bölümü daha önce elden çıktığına göre, olsa olsa Suriye topraklarından söz edilebilir. 'Suriye topraklarında izlenecek politika ile İskenderun için uygulanacak taktik' birbirine uyar mı? Suriye toprakları ile anayurdun bir parçası, aynı şey mi?

14) Mondros, s.63-80.

15) Mondros, s.80; Jeschke,TKS Kronolojisi I, s.2, Takvim-i Vakayi No.3390; KA Günlüğü, s.73.

(2) Harbiye Nezareti emrine alınmasını da o istemiş değildir ki 'kendini kızağa çektirdiği' ileri sürülebilsin.

(3) Mütarekeye rağmen, birliğini ve silahını bırakmayan komutan, yalnız Medine Komutanı Fahrettin Paşadır. Ama bu yüzden değil, 'Ermeni kırımına katıldığı' iddiasıyla tutuklanıp Malta'ya sürülecektir. (B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.137)

(4) Bazı komutanlar, gerçekten tutuklanıp Malta'ya sürülmüşlerdir ama bunun çeşitli sebepleri vardır. Hiçbiri, 'birliğini ve silahını bırakmadığı' için tutuklanıp sürülmemiştir. (B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.205, 206, 218, 222, 223 vb.)

● Bir kısım Vahidettinciler, bütün savaşa katılanları, savaş suçlusu sanıyorlar. Bu yüzden, M.Kemal'in, İsmet (İnönü) ve Rauf (Orbay) Beyin, savaşa katıldıkları halde tutuklanmamış olmalarına, kuşku uyandırıcı ifadelerle değiniyorlar. (Mesela, V.Vakkasoğlu: "M.Kemal'in tevkif edilmemesi düşündürücüdür." Son Bozgun, 1.C., s.97; K. Mısıroğlu, Hilafet, s.174 vb., Lozan, 1.C., s.191, 200)

Doğrusu:

İşgalciler, 5 Şubat 1919'da, kendilerine göre yedi suç grubu belirler ve İstanbul hükümetine bildirirler.[16] Toptan 'savaş suçu' diye anılan bu yedi suç grubu, dört genel başlık altında toplanabilir: Savaş yasa ve törelerine aykırı davranmak, İngiliz esirlerine kötü davranmak ve subaylarına hakaret etmek, mütareke hükümlerine uymakta kusur etmek ve hükümlerin uygulanmasına engel olmak, Ermeni olaylarına karışmış olmak.[17]

M.Kemal, Rauf Orbay ve Albay İsmet Bey gibi Fevzi (Çakmak), Cemal

16) Jeschke, İng. Belgeleri, s.175; Bilal N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.38, 216.

17) Bir kısım İstanbul basını ile Hürriyet ve İtilaf Partisi ileri gelenleri, İttihatçıları kötülemek ve İngilizlerin gözüne girmek için İttihatçıların Ermeni kıyımı yaptırdığını sürekli iddia edeceklerdir. Refi Cevat Ulunay şöyle yazıyor: "Sehpalar bu adamlara layık değildir. Koparılmaları lazım gelen bu kafalar, kütükler üzerinde kesilip günlerce ibret taşında kalmalı!" (12.3.1919) "Daha ziyade şiddet!" (13.3.1919; aktaran S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.199)

Yeni kurulan özel Harp Divanınca suçlu bulunup idam edilen (10.4.1919) Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Beyin cenaze törenine subaylar da katılır, tören görkemli bir protesto gösterisine döner. Hükümet panikler. Ertesi günü Cuma selamlığında Vahidettin'le görüşen K.Karabekir şöyle yazıyor: "Büyük bir korku içinde kıvranıyordu." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.35)

Refi Cevat, iki gün arka arkaya, göstericilere çatar, onlar hakkında koğuşturmaya geçilmesini ister. (14 ve 15 Nisan 1919, KS Günlüğü,1.C., s.205, 206) Yüzbaşı Selahattin'in aktardığına göre, yazılarında, cenazeye katılan subaylara da hakaret etmiş. Gerisini, özet olarak Yzb.Selahattin'den dinleyelim: "Üç gün sonra yedi-sekiz subay Tepebaşında oturuyorduk... İçimizden biri, karşı masada oturan adamı göstererek, "Refi Cevat!" dedi. Hemen karar verip kalktık... Çevresini sardık. Şaşırdı... Yardım gelinceye kadar cehennemi boylayacağını kestirdi. Söyleyeceğimizi söyledik... Yeni bir yazı ile özür dileceğine yemin etti." Refi Cevat, ertesi günü tükürdüğünü yalayacaktır. (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.C., s.34)

Rıza Nur, Refi Cevat için diyor ki: "Kumarbaz, kerhaneci, dolandırıcı, casus, p..., i..., h..., vatan haini biridir. Ben de bilirdim, herkes de bilir. Bu kadar namussuz azdır." (4.C., s.1452)

(Mersinli), Kazım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Cevat (Çobanlı), Nihat (Anılmış), Kazım (İnanç), Y.İzzet ve Nurettin Paşalar, Albay Refet (Bele), Albay Fahrettin (Altay), Albay S.Adil Beyler de tutuklanmamışlardır. Çünkü hiçbiri, galiplerce belirlenmiş suçları işlemiş değillerdi.

Bu yedi suça, 1920'de, sekizinci suç olarak, 'kuva-yı milliyeci ya da kuva-yı milliyeye yardımcı olmak' da eklenecektir. Rauf, Kara Vasıf ve Galatalı Şevket Beyler, Cevat ve Cemal Paşalar vb. bu iddia dolayısıyla tutuklanıp Malta'ya gönderilirler.

Mısıroğlu şöyle devam ediyor:

□ "Kont Sforça (Sforza), bu mütarekeden bahsederken, İngilizlerin kara ordusuna karşı mutedil (yumuşak) davrandıklarını söylüyor. Donanmanın hemen teslimi istenildiği halde, kara ordusunun kaldırılmasından veya hemen silahları bırakmasından bahsedilmiyormuş. Tersine sadece seferberliğin kaldırılması istenirken, içte asayişin sağlanması ve sınırların korunması için gereken ordu miktarı, terhisten istisna ediliyormuş." (Lozan, 1.C., s.193)

Mısıroğlu'na göre Kont Sforza "bunda gizli bir maksat görüyor" ve diyormuş ki:

"İngiltere Hükümeti, Osmanlı devletinin mirasçıları arasında şimdiden bir anlaşmazlık görüyor ve bilinen ikiyüzlü siyasetiyle şunu istiyor: Eğer Müttefiklerin talepleri İngilizleri sıkacak bir şekil alırsa, henüz direnme yeteği olan Türkleri, kendi çıkarları için kullanılabilir bir mevkiye koyabilsinler."[18]

□ "Bu durumdan anlaşılıyor ki daha mütarekenin imzası günü, yani Padişahın daha Anadolu'da bir kuvvet kurulmasını hayalinden bile geçirmediği zamanda, İngilizler Kont Sforça'nın fikrine göre, bu kuvvetin kurulmasını düşünmeye başlamışlar, hatta bunun için M.Kemal Paşayı Sultan Vahideddin'den önce bulmuşlardır." (Lozan, 1.C., s.193)

Böylece, M.Kemal - İngiliz gizli anlaşması masalının, Kurtuluş Savaşı ile ilgili bölümünü açıyor ve şöyle devam ediyor:

□ "Sultan Vahideddin ve Sadrazam Ferit Paşa, M.Kemal Paşayı, 'memlekette büyük şöhreti vardır, itimat edilecek namuslu insandır' diye İngilizlere karşı müdafaa edip Anadolu'ya göndermeye çalışırken, M.Kemal Paşa da İstanbul'da galip devletlerin ileri gelenleri ile münasebette bulunuyor ve **onlardan talimat alıyordu**." (Lozan,1.C., s.194)

Mısıroğlu, bu iddiasına dayanak olarak Dagobert von Mikusch'un kitabının 164. sayfasını gösteriyor. **Ama 164. sayfada, bu iddia ile ilgili bir tek kelime**

---

18) Kont Sforza, 1920 yılı sonunda,Sevres Andlaşmasındaki bazı hükümlerin yumuşatılmasını ileri süren Fransız Başbakanına karşı çıkan ilk kişidir. (Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.134 vd.)

bile bulunmuyor! (Türkçe çeviride 190. ve 191. sayfalar) K.Mısıroğlu, göz boyamak ve okuyucusunu aldatmak için bu sahte kaynak gösterme yoluna, gittikçe daha sık başvurmaya başladı. Bilerek, isteyerek sürdürdüğü bu tutumun, hukukta, çok ağır bir adla anıldığını sanıyorum.

Kont Sforza'nın iddiasına gelince:

(1) Kont Sforza, her mütareke anlaşmasında, sınırların ve iç asayişin korunması için belli sayıda asker ve jandarma bulundurulmasına imkân verildiğini bilir. Yenik bir devletin sınırlarını açık bırakan ve iç asayişi gözardı eden bir tek mütareke anlaşması yoktur.[19]

(2) K.Mısıroğlu, Sforza'nın anılarıyla oyalanacağına, mütareke anlaşmasının 5. ve 6. maddelerine baksaydı, gerçeği anlardı.[20] Kara kuvvetlerine karşı ölçülü davranıldığı iddiası, kesinlikle doğru değildir. Keşke doğru olsaydı. Kurtuluş Savaşı daha çabuk biterdi.

(3) Mütareke anlaşmasının 5. maddesi uyarınca, "sınırların korunması ve iç asayişin sağlanması için gereken asker ve jandarma sayısının beraber saptanması", işgalciler ve Osmanlı makamları arasında uzun süre çekişme konusu olmuş, bu çekişme bütün ordu Ankara'nın emrine girinceye kadar sürmüştür.

Bu arada Vahidettin ve Hariciye Nazırı M.Reşit Paşanın, Doğu sınırındaki Türk birliklerini İngilizlerin emrine vermek için gizli bir girişimleri olur ama İngilizler kabul etmezler.[21]

(4) Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı adlı kitapta, uygulamanın nasıl huku-

---

19) Mütareke anlaşmasına göre, Bulgarlar da, 3 silahlı tümen bulunduracak, ancak artan silahlar galiplere teslim edilecektir. (H.Bayur, Türk İnkılap Tarihi, 3.C., 4.Kısım, s.679) Almanlara bile mütareke döneminde 80.000, barış andlaşmasından sonra 100.000 asker bulundurmak hakkı tanınmıştır. (Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.220)

20) Madde 5: Hudutların muhafazası ve asayiş-i dahilinin (iç asayişin) idaresi (devamı) için lüzum görülecek kuva-yı askeriyeden maadasının (başkasının) derhal terhisi. İşbu kuva-yı askeriyenin miktar ve vaziyetleri, İtilaf hükümeti tarafından Devlet-i Âliye ile müzakere edildikten sonra takarrür ettirilecektir (kararlaştırılacaktır).

Madde 6: Osmanlı kara sularında zabıta (güvenlik) ve buna mümasil (benzer) hususat için istihdam edilecek sefain-i sagire (küçük gemiler) müstesna (ayrık) olmak üzere, Osmanlı sularında veya Devlet-i Aliye tarafından işgal edilen sularda bulunan kaffe-yi sefain-i harbiye (bütün savaş gemileri) teslim olunup, gösterilecek Osmanlı liman veya limanlarında mevkuf (bağlı) bulundurulacaktır.

21) Sina Akşin özetle şöyle yazıyor: '16 Aralık 1918'de, Sami Bey adında biri [..] İngiliz genel karargâhına başvurur. Padişah ve Hariciye Nazırı adına geldiğini söyler. Çeşitli önerilerden sonra, Kafkasya'daki Türk askerinin İngilizlerin buyruğuna verilebileceğini söyler.' (İstabul Hükümetleri, s.144,145) Akşin, İngiliz belgelerine dayanarak verdiği bu bilgiye, Jeschke'nin TKS Kronolojisi'ndeki kısa bir cümlesinden yola çıkarak, şu notu eklemiş: "Bu öneriyi, sonradan, daha somut olarak Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, General Milne'e yapacak, 40.800 tüfekli er teklif edecektir." (a.g.e., s.145; aynı görüşü 165. sayfada da yineliyor) Oysa Fevzi Paşanın 40.800 tüfekli asker teklifi, Osmanlı Genelkurmayı ile işgalciler arasındaki silah ve asker sayısı çekişmesi sırasında, Genelkurmayın yaptığı önerilerden biridir. Jeschke, TKS Kronolojisi'nde, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı adlı kitabın 1.baskısının (1962) 178. sayfasındaki bilgileri özetlemiştir (2. baskıda 263. sayfa); bu özetin Sami Beyin önerisiyle hiçbir ilgisi yok. S.Akşin, Jeschke'nin tek satırlık özeti ile yetinmeyip gönderme yaptığı kaynağa baksaydı, değerli eserini bu önemli yanlıştan korumuş olurdu.

ka ve ahlaka aykırı bir tarzda ve ne kadar haşince yapıldığı, ordunun nasıl soyulup güçsüzleştirildiği, ibret verici belgelerle ve ayrıntılı olarak belirtilmektedir.[22]

İstanbul derhal terhise başlanmasını emrederek orduların iskelete dönmesini çabuklaştırır,[23] arkasından da bütün ordu komutanlıklarını kaldırır. (Mondros.., s.272 vd.)[24] İşgal kurulları, topların kamalarını, tüfeklerin mekanizmalarını toplar, birçok silahı da denetimi altında tutabileceği ambarlara taşıtır.[25]

Ordu iyice güçsüzleşince de, Müttefik birlikleri, mütareke sınırlarını aşarak ilk aşamada Güneydoğu Anadolu'ya, Trakya'ya, Kars'a girecek ve İstanbul'u işgal edeceklerdir. Doğuda İngilizler, güneyde de Fransızlar, Ermeni birliklerinden yararlanırlar. Karadeniz kıyısı boyunca, özendirilen Pontuscu Rum çeteleri faaliyete geçer. Kürtler ve Çerkesler okşanır. Yunan ordusu İzmir'e çıkarılır ve yayılmalarına yeşil ışık yakılır, iç isyanlar körüklenir vb. Amaç, Türkiye'yi parçalayıp ezerek, bir daha emperyalistlere kafa tutamayacak hale getirmektir.

Kurtuluş Savaşı, M.Kemal, Nihat (Anılmış), Y.Şevki (Subaşı) vb. komutanların yurt içine taşıtabildiği, birlik komutanlarının da işgalcilerden saklayabildiği silah ve cephane ile başlamıştır.

K.Mısıroğlu ile gerçek, hiç barışmayacaklar mı?

2. Vahidettin ile M.Kemal'in tanışmaları

Vahidettin ile M.Kemal ilişkisi, Almanya gezisi ile başlıyor. Bu gezi **15 Aralık 1917**'de başlamış ve **4 Ocak 1918** 'de sona ermiştir (20 gün).

□ K.Mısıroğlu'nun bu geziyle ilgili iddiaları:

"Hasta olan Sultan Reşat'ın yerine Alman Cephesini ziyarete giden Veli-

---

22) Suriye Cephesi: s.71-107, Irak Cephesi: 108-158, Çanakkale-İstanbul Boğazları: 159-187, Batı Anadolu: 188-220, Doğu Cephesi: 221-253.; N.Karacebe, Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası, s.54 vd.; T.Bıyıklıoğlu, Trakya'da Milli Mücadele, 1.Kolordunun silahsızlandırılması, s.198.

23) 3387 No.lu Takvim-i Vakayi'ye dayanarak Jeschke,TKS Kronoloji I, s.5 (5 Kasım 1918); Mart 1919 sonuna kadar 337.615 er terhis edilmiştir. (F. Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.37) Elde 43.196 er kalmıştır. Bu sayı, galiplerin izin verdikleri sayıdan bile 18.000 er daha azdır. (Celal Erikan, Komutan Atatürk, s.277)

24) Mesela 9.Ordu, 15.Kolordu Komutanlığına; 6.Ordu, 13.Kolordu Komutanlığına dönüştürülmüştür. (T.Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.46)

25) 1919 Mart ayı sonuna kadar 295 topun kaması, 138 bin tüfeğin süngü kolu ile 48 bin tüfek toplanır. (Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s.267'de ayrıntılı bir cetvel var) Kesin sonuç şöyledir: "İşgalcilere teslim edilen tüfek sayısı 78.638; depolara alınan tüfek sayısı 643.905; bu tüfeklerin 134.744'ünün süngü kolu da işgalcilerce toplanmış, 25.747 süngü kolu ile 738 tüfek de denize dökülmüştür; ordunun elinde kalan tüfek sayısı, 68.631. 1.180 kıyı ve kale topundan 141 topuna el koyar, 957'sinin kamalarını toplarlar, elde kalan 82 top, bunlar da doğu bölgesinde. 806 sahra ve dağ topundan 454 topun kaması alınır, 152 top depolara kaldırılır, elde kalan top 200 kadardır. Bunların bir kısmının da ya mermileri yoktur ya da çok azdır. (1.Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik, s.583)

aht Vahideddin Efendinin, bu seyahatte, yanındaki subaylardan biri de M. Kemal'di."

Heyette sadece iki subay var: Biri askeri danışman Albay Naci (Eldeniz) Bey, ötekisi de geziye ordu temsilcisi olarak katılan M.Kemal Paşa.[26]

□ "Onu bu vazifeye tayin eden İttihat ve Terakki hükümeti olduğu halde, Veliaht Vahideddin Efendinin, Enver Paşa ve İttihatçıların şiddetle aleyhinde olduğunu görünce, kendisi de bu yönde fikirler ileri sürerek, ikbal (yükselme) yolunda ilk ciddi adımını atmıştır." (Hilafet, s.143)

Yani M.Kemal, aslında Enver Paşadan ve İttihatçılardan yanadır ama bir mevki kapmak için onların aleyhinde görünür.

Doğrular:

1. M.Kemal 1908 yılının başında İttihatçılara katılmıştır. Derneğin Türk milliyetçiliğini savunan radikal kanadına mensuptur. 22 Eylül 1909'daki 2. Kongrede, 'askerlerin siyaset dışı kalması tezini' savunduğu için derneğin ileri gelenlerinin düşmanlığını kazandığı, Enver'e ve İttihatçı hükümetlerin yönetim tarzına karşı olduğu, her ciddi araştırmacının kabul ettiği bir gerçektir.[27] Mısıroğlu, M.Kemal'in, Veliahtın gözüne girmek için Enver ve İttihatçı yönetim aleyhinde konuştuğunu iddia ederek, açık gerçekleri maksatlı olarak tersine çeviriyor.

2. M.Kemal'in bu yolla, 'ikbal yolunda ilk ciddi adımını attığı' iddiası da duruma ve gelişime hiç uymayan bir yakıştırma. M.Kemal, bu sırada zaten ordu komutanıdır. Vahidettin zamanında da yine ordu komutanlığı yapacaktır. İlkinde, Filistin/Suriye cephesine gönderilir (1918 Ağustos); ikincisinde ise Anadolu'ya (1919 Mayıs). İkinci görevine başlamasından iki ay sonra ordudan ayrılmak zorunda kalacak, rütbesi ve nişanları alınacak, idama mahkûm edilecektir.

Bu mu ikbal?

□ "Buna dair birkaç yabancı gözleminden söz edelim." (Hilafet, s.143)

Mısıroğlu bu cümleden sonra, H.C.Armstrong ve Dagobert von Mikusch'un kitaplarından yaptığı alıntılara yer veriyor. Aktarmadan önce, bir hususu belirtmek istiyorum:

a. Vahidettin ile M.Kemal'in tanışmaları ve görüşmeleri hakkında bilgi veren bir tek kaynak var: M.Kemal'in anıları![28] Hem bu gezideki, hem de ilerdeki görüşmeleri hakkında, Vahidettin bir açıklama yapmamıştır; bir üçüncü kişinin tanıklığı da söz konusu değil, çünkü bütün gö-

---

26) Mehmet Önder, Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri, s.9, 1993; L.Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.356.

27) Zürcher, s.81, 98; Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, s.148. Ayrıca, 1909 Kongresinin Genel Sekreteri Dr.T.R. Aras'ın açıklaması, aktaran Celal Bayar, Atatürk'ten Hatıralar, s.16 vd.

28) Bir de L.Simavi'nin, bu gezi hakkında hükümete verdiği rapor var ama bu ilişkinin ayrıntılarına ışık tutmuyor. (Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.356-366)

rüşmeler ikisinin arasında geçiyor. Şu halde, her araştırmacı, bu konularda yalnız M.Kemal'in anılarına dayanmak zorunda. İsteyen inanır, istemeyen inanmaz. Ama dürüst bir yazar, anıları keyfine ve maksadına göre değiştiremez, saptıramaz, şu ya da bu yönde süsleyemez, M.Kemal'i de kendi istediği gibi konuşturamaz.

b. Mısıroğlu, bu tek kaynak dururken, yine yabancı aktarıcılara başvuruyor; üstelik doğru olarak aktarıp aktarmadıklarını da denetlemiyor. Ayrıca, bu alıntıları "ecnebi gözlemi" diye sunuyor. Bunların gözlem olabilmesi için yazarlarının olaylara tanık olmaları, orada bulunmaları gerekirdi. İkisi de olayların tanığı değil.

c. İki yazar da söz konusu paragrafları, M.Kemal'in anılarına dayanarak yazmışlar ama doğru aktarmamışlar, ayrıca Mısıroğlu da yanlış çeviriyor. Bu alıntılardaki yanlış, abartı, değiştirme ya da süslemeleri belirtmek için anıların aslını da dipnot olarak vereceğim:

□ "Veliaht Vahideddin Efendinin zekâ ve dirayetinden takdirle bahseden M.Kemal, trende kendisi ile dost olmuş, Veliaht kendisine karşı pek büyük itimat izhar ederek, paşayı daha önce tanımadığından dolayı teessürlerini beyan etmiştir." (Bu paragrafın kaynağı, Armstrong, s.93 imiş, Hilafet, s.143)[29]

□ "Dostlukları o kadar ilerlemişti ki bir gün Berlin'de, Adlon Oteli'nde M.Kemal, Veliahta, 'Sizden sarahatle (açıkca) bir şey söylemek müsaadesi isteyeceğim. Size öyle bir teklifte bulunacağım ki eğer kabul ederseniz, beni hayatınız müddetince kendinize bend edeceksiniz (bağlayacaksınız)' mukaddimesiyle (diye söze başlayarak), İstanbul'a gidince bir ordu kurulmasını talep ve kendisini de bu orduya Erkan-ı Harp Reisi (Kurmay Başkanı) yapmasını teklif etti. Veliaht, 'Reddecekler!' dedi. M.Kemal, 'Cesaret edemeyecekler. Onlara gösteriniz ki hesaba katılması lazım gelen birisiniz. Zat-ı necabetpenahileri gölgede kalmamalısınız' dedi. Veliaht, 'İstanbul'a gidince görüşürüz' cevabını verdi." (Bu paragrafın kaynağı, Armstrong, s.96 imiş, Hilafet, s.144)[30]

□ "Seyahatleri esnasında bir gün de Naci Paşa, M.Kemal Paşaya Veliaht

---

29) Aslı: "Düşündüm ki bu zat akıllı olmalıdır." (Atatürk'ün Hatıraları, s.29) Anılarda Vahidettin'in zekâsı hakkındaki tek ifade bu. Ötesi uydurma.

30) Aslı şöyle: "Gazeteciler çekildikten sonra, salonda ikimiz kaldık. Bana sordu: 'Ne yapmalıyım?' Şu yolda cevap verdiğimi hatırlarım: 'Osmanlı tarihini biliriz, bu tarihin birtakım safhaları vardır ki sizi korku ve endişeye sevk ediyor ve bunda haklısınız. Ben size bir şey söyleyeceğim, o teşebbüste hayatımı sizinle birleştireceğim. Memnun olur musunuz?' 'Söyleyiniz' dedi. 'Henüz Padişah değilsiniz, fakat Almanya'da gördünüz ki İmparator, Veliaht ve Prensler, hepsi bir iş üzerindedir. Neden siz bütün işlerden uzak kalasınız?' 'Ne yapabilirim?' diye sordu. 'İstanbul'a gider gitmez, bir Ordu Kumandanlığı isteyiniz, ben de sizin Erkan-ı Harbiye Reisiniz (Kurmay Başkanınız) olurum.' 'Hangi ordunun kumandanlığını?' 'Beşinci Ordu Kumandanlığını. ' Bu numaradaki ordu, Liman von Sanders Paşanın emrinde bulunan veya bulunmak lazım gelen ve Boğaz'ı müdafaa edecek olan ordu idi. Vahideddin, 'Bu kumandanlığı bana vermezler!' dedi. 'Siz isteyiniz' dedim. 'İstanbul'a gittiğim zaman düşünürüz' cevabını verdi." (Atatürk'ün Hatıraları, s.54,55) →

hakkındaki fikrini sormuştu. M.Kemal Paşa şöyle cevap verdi: 'Daima göz önünde bulundurmak ve ona sadakatle (sadık olarak) hizmet şartıyla, bu adam ile çok iş görülebilir.' (Bu paragrafın kaynağı da Dagobert von Mikusch, s.120 imiş, Hilafet, s.144)[31]

Mısıroğlu'nu izlemeyi sürdürelim:

□ "Yukardaki izahattan anlaşılacağı üzere M.Kemal, İttihat ve Terakki'nin kendisine olan itimadından, kendi adına pek güzel yararlanmış ve seyahat esnasında Veliahta azami surette tesir ederek, sonradan kendisinin yaveri olabilmek imkânını elde etmiştir." (Hilafet, s.144)

Bu yolculuk sırasında yaverliği söz konusu olan, M.Kemal değil, Albay Naci (Eldeniz) Beydir.[32] M.Kemal'e fahri yaverlik bir yıl sonra, 22 Eylül 1918'de verilecektir.[33] Fahri yaverlik, bir onur ünvanı olup gerçek yaverlik değildir. Asıl yaverlik hizmetini birkaç kişi yapar, ötekiler ancak törenlere katılır.[34]

Mısıroğlu bu konuyu şöyle kapatıyor:

□ "Bu hususdaki diğer bir gerçek de şudur: Veliaht Vahideddin Efendi, bu seyahat esnasında, beraberindeki **damadı** Şehzade Ömer Faruk Efendiye, M.Kemal'in hakiki düşüncelerini sezdirmeden öğrenip kendisine rapor etmesini emretmişti. Ömer Faruk Efendi de, onu yol boyunca, çeşitli suretlerde yoklamış ve sonuç olarak Veliaht'a, M.Kemal'in İttihatçı aleyhtarı ve hilafete bağlı olduğu tarzında rapor vererek, ilerde Anadolu'ya gönderilmesi esnasındaki güvene zemin (ortam) hazırlamıştı." (Hilafet, s.145)

Oooof! Kaç atmasyon bir arada.

Aradaki büyük farka dikkatinizi çekerim! H.H.Ceylan da şöyle diyor: "M.Kemal Vahdeddin'den, kendisinin Erkan-ı Harbiye Reisi (Genelkurmay Başkanı) yapılmasını ister." (Büyük Oyun, 1.C., s.19) Parantez icindeki italik açıklama H.H.Ceylan'ındır. Bu yazara, bir ordunun Kurmay Başkanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasındaki farkı nasıl anlatmalı?

31) Aslı: "Bende hasıl olan kanaat şu idi ki bu adamla, kendisini tenvir etmek (aydınlatmak) ve kendisine, yakından ve samimi müzaheret (yardım) etmek şartıyla, bazı işler yapmak mümkündür. Bu görüşümü gerek Naci Paşaya, gerek öteki zatlara söyledim." (Atatürk'ün Hatıraları, s.41) Aradaki farka dikkat!

32) Aslı: "Bir gün otelde Naci Paşa (Naci Bey o sırada paşa değil, albaydır; anılarını anlattığı sırada paşa olduğu için M.Kemal, Naci Eldeniz'den paşa diye söz ediyor) bana dedi ki: 'Vahidüddin beni yaver almak istiyor. Bilirsiniz ki ben saray hizmetinde bulunmaktan memnun olmam.' Cevap verdim: 'Eğer Vahidüddin size bunu teklif etmişse, derhal kabul etmekliğiniz lazımdır. Bu adam yarının Padişahıdır. Siz temiz bir adamsınız. Onun yanında kendisine hakikatleri pervasızca söyleyecek biri bulunması lazımdır. Gerçi saray hizmetinde bulunmak güçtür. Fakat memleket için her şey yapılır.' " (Atatürk'ün Hatıraları, s.54)

33) S.Borak, Atatürk, s.165.

34) Abdülhamit'e de yaverlik yapmış olan Ali Nuri Okday'ın oğlu Şefik Okday, Abdülhamid'in bu tür, 89'u paşa, 255 yaveri olduğunu yazıyor. Bilmem doğru mu? (Son Osmanlı Sadrazamı ve Oğulları, 2.bölüm, 23 Aralık 1988, Milliyet)

(1) Bu gezi **15 Aralık 1917**'de başlayıp **4 Ocak 1918**'de bitmiştir. Oysa Abdülmecit'in oğlu Ömer Faruk Efendi ile Vahidettin'in kızı Sabiha Sultan, bir yıl dört ay sonra, **29 Nisan 1919**'da evleneceklerdir.[35] Kısacası, Ömer Faruk Efendi o tarihte **damat**, hatta damat adayı bile değildir. Bu sırada damat adayı olanlar hakkında, İ.H.Okday'ın anılarında bilgi var. (s.366-372)

(2) Almanya'ya giden heyette, Ömer Faruk Efendi, herhangi bir sıfat ve görevle de bulunmuş değildir! (İ.Hakkı Okday, Yanya'dan Ankara'ya, s.329; M.Önder, Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri, s.9)

(3) Geri kalan ayrıntıların, Mısıroğlu'nun muhayyilesinin ürünü olduğunu söylemeye gerek yok.

● Ünlü tarihçi Wells, ne diyordu?

'Kronolojiyi temel sayacaksın, olayları his ve arzularına göre yorumlamadan olduğu gibi yansıtacaksın, en ince ayrıntıyı bile adalet ve haktanırlık ölçüsünde kaydedeceksin! Olayları bunlara dikkat etmeden değerlendirmeye kalkışanlar, tarih değil, hoşa giden masal yazmış olurlar.'

Bu tür yalanlar, yanlışlar, gerçeği ters yüz etmeler o kadar çok ki hepsinin doğrusunu açıklamaya ömrüm yetmez. En basit gerçekleri bile bilmediklerini göstermek için yakın tarihimizle ilgili bazı yanlışlarından örnekler vereceğim, sonra da yalnız belli başlı iddialara değineceğim.

3. Kurtuluş Savaşı konusuna girmeden önce, eğlencelik birkaç örnek

□ "[1914 yılındaki] cihat fetvasını **Şeyhülislam Suat Hayri Ürgüplü** imzalamıştı." (H.Hüseyin Ceylan, Din-Devlet İlişkileri, 1.C., s.127)

Fetvayı veren Şeyhülislam Hayri Efendidir. Suat Hayri Ürgüplü ise Hayri Efendinin oğludur; Cumhuriyet döneminde milletvekilliği, bakanlık, büyükelçilik, senato başkanlığı ve başbakanlık yapmıştır! (M.Larousse, 12.C., s.485)

□ "Şark (Doğu) Cephesi Kumandanı **Mareşal** Kazım Karabekir..." (H.Hüseyin Ceylan, Din-Devlet İlişkileri, 1.C., önsöz)

K.Karabekir ordu komutanlığından korgeneral olarak ayrılmış ama askerlikle ilişiği kesilmediği için 1.11.1927'de, açıktan orgeneralliğe (1.Ferikliğe) yükseltilmiştir. (On Yıllık Harbin Kadrosu, s.199; M.Tuncay, T.C'nde Tek Parti, s.114) Mareşal değildir. T.C.nin iki mareşali var: M.Kemal ve Fevzi Çakmak!

---

35) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.10; İ.Hakkı Okday'ın anılarında, Sabiha Sultanın evlenişi hakkında hayli geniş ve ilginç bilgi var; s.366-372.

□ "Eski Meclis **Başkanlarından** Rauf Orbay..." (H.Hüseyin Ceylan, Din-Devlet İlişkileri, 1.C., s.128)

H.H.Ceylan bol keseden rütbe ve makam dağıtmaya devam ediyor. Rauf Orbay hiç Meclis Başkanlığı yapmamıştır. (Türk Parlamento Tarihi, H.Rauf Orbay'ın biografisi, 3.C., s.879 vd.)

□ "Sultan Vahideddin'in **oğlu** Şehzade Ömer Faruk Efendi..." (H.H.Ceylan, Büyük Oyun,1.C., s.78)

H.H.Ceylan, Vahidettin'in milli mücadeleye katkısını kanıtlamak için "yüzlerce belge taradığını" iddia ediyor (Büyük Oyun, 1.C., s.87) ama Ömer Faruk Efendinin Vahidettin'in oğlu olmadığını bilmiyor. Bu nasıl belge tarama, bilgi toplama? Ömer Faruk, Veliaht Abdülmecit'in oğludur, Vahidettin'in de damadı.

□ "K. Karabekir Paşa, M. Kemal'den **daha yüksek** rütbeye sahipti." (GRYT Ansiklopedisi,1.C., s.359, resim altı)

M.Kemal **1 Nisan 1916**'da, K.Karabekir ise **28 Temmuz 1918**'de mirliva (paşa) olmuşlardır. (KA Günlüğü, s.49; N.Baycan, Çeşitli Cephelerde K.Karabekir, s.451, AAMD, sayı 11/Mart 1988) Demek ki GRYT Ansiklopedisi yazarlarına göre, 27 ay sonra terfi eden, daha yüksek rütbe sahibi oluyor. Aferin!

□ "Birinci Dünya Savaşı'nın insan zayiatı 371.508.686 kişi idi." (A.Dilipak, CG Yol, s.280)

Huy canın altındadır. Bu abartma huyunu, M.Kemal'e verildiği iddia edilen altınlar ile İstiklal Mahkemelerince verilmiş idam kararlarının sayısı konusunda da göreceğiz.

□ "... İngilizler, İstanbul'dan 676 siyasi tutukluyu Malta'ya sürdü." (A.Dilipak, CG Yol, s.43)

Sürülenlerin tamamı 144 kişi. Tam liste, B.N.Şimşir'in Malta Sürgünleri kitabının 415-420. sayfalarında var. Dilipak, Malta'ya sürülenleri, beş kat fazla gösteriyor.

□ "Erzurum'da da Felah-ı Vatan grubu çalışmalarına başladı. (A.Dilipak, CG Yol, s.58)

'Felah-ı Vatan', Müdafaa-yı Hukukçu milletvekillerinin, 6 Şubat 1920'de, İstanbul Mebusan Meclisi'nde kurduğu grubun adıdır. (KA Günlüğü, s.131) Bir meclis grubunun şubesi olmaz; İstanbul'daki grup hafta sonu tatili için Erzurum'a gelmiş de olamaz, çünkü yolculuk gidip gelme otuz gün sürüyor. Dilipak'ın Erzurum'da çalışmaya başladığını iddia ettiği bu grup da ne ? Anlayan beri gelsin![36]

---

36) Dilipak, belki inanmayacaksınız, Müdafaa-yı Hukuk demeklerinden de, "Hukuk-u Müdafaa-yı İslamiye" diye söz ediyor. (CG Yol, s.127)

□ "Said-i Nursi birinci Mecliste, vatanın kurtarılması yolunda çalışan **aktif bir milletvekilidir**!" (A.Dilipak, CG Yol, s.62)

'Yanlışlıklar Komedyası' tam gaz sürüyor: Said-i Nursi TBMM'nde milletvekili olarak hiç bulunmamış, sadece 9 Kasım 1922 günü, 2. oturumu dinleyici locasından izlemiştir. (ZC., 24.C., s.439)[37]

□ "11 Nisan 1920'de Osmanlı Meclis-i Mebusanı fiilen kapandı." (A. Dilipak, CG Yol, s.65)

Osmanlı Meclis-i Mebusanı, 11 Nisan 1920'de fiilen değil, Vahidettin'in aynı tarihli iradesiyle, resmen ve hukuken kapatılmış ve bu karar zorla uygulanmıştır. Milletvekilleri İstanbul Muhafızı M.Natık Paşa ve beraberindekiler tarafından dağıtılır ve kapılar kilitlenir. (Jeschke, TKS Kronoloji I, s.98; İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, s.2057-2058)[38]

□ "18 Nisanda, Düzce isyanı başladı. Düşmana karşı savaşmak, daha çok iç isyanlara karşı koymak amacıyla Ankara'da Kuvve-yi İnzibatiye kuruldu." (A.Dilipak, CG Yol, s.65)

Ankara'da 'Kuvve-yi İnzibatiye' adıyla bir birlik, hiçbir zaman kurulmamıştır. 18 Nisan günü 'Kuva-yi İnzibatiye' adını taşıyan bir birlik kurulmuştur ama Ankara'da değil İstanbul'da, düşmana karşı savaşan milli kuvvetleri tepelesin diye ve Vahidettin'in de imzasını taşıyan bir kararname ile. (TİH, 6.C., İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, s.120)

□ "Cumhuriyet Halk Fırkasına karşı Serbest Fırkayı kuran Kazım Karabekir Paşa..." (A.Dilipak, CG Yol, s.80)

Tarih meraklılarının artık kahkahalarla güldüklerini tahmin ediyorum. Gençler için not: K. Karabekir Paşa, Serbest Fırkanın değil, 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucularından biri ve başkanıdır. Serbest Fırka ise 1930 kurulacak olan bambaşka bir parti, başkanı da Fethi Okyar.

□ "13 Eylül 1920'de M.Kemal, "Halkçılık Programı" adı altında bir broşür hazırladı ve TBMM üyelerine dağıttı. Bu hareketi ile M.Kemal, Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetlerini, Cumhuriyet Halk Fırkasına dönüştürme yolundaki ilk adımlarından birini atmış oluyordu." (A.Dilipak, CG Yol, s.81)

---

37) Bu masalı süslemek işini de H.H.Ceylan üzerine almış. 1992 yılında Almanya'da verdiği 'Vatan Haini Bunlar' adlı konferansta şunları söylüyor: "...Bediüzzaman hep öyle bağlıyor sarığını. Çok haşmetli görünüyor tabii. Mustafa [Kemal] korkmuş! Meclis'in önünde yakalıyor, 'ya Molla Sait, ben seni çok aydın bir din adamı olarak çağırdım Meclis'e (?), büyük hizmetler bekliyorum senden, hâlâ sen bu sarığı, cüppeyi çıkarmadın. Derhal bu sarığı çıkarmanı istiyorum!' diyor. Bediüzzaman yakasına yapışıyor, 'Bana bak Paşa! Bu sarık ancak bu kelle ile beraber çıkar, bunu bilesin haaa!' diyor." (15 Kasım 1996, Kanal D ana haber bülteninde yayımlanan banddan)

Bunlar, masalcılığın, Vahidettincilerin iliklerine işlemiş olduğunu gösteren birçok örnekten sadece birkaçı. İlerde daha da işlenip süslenmişlerini okuyacaksınız.

38) N.F.Kısakürek diyor ki: "Meclis, D.Ferit Paşanın marifetiyle feshedildi." (Vahidüddin, s.190)

Dilipak, devletin kuruluşuyla ilgili en önemli belgelerden birini, 'M.Kemal'in hazırladığı broşür' sanıyor ve öyle tanımlıyor. Bir daha tekrarlamak ihtiyacını duyuyorum: Bunlar ne Osmanlı tarihini biliyorlar, ne de Cumhuriyet tarihini.

Yazarın broşür sandığı Halkçılık Programı, "Vekiller Heyetinin siyasi, içtimai, idari, askeri görüşlerini hülasa eden ve idari teşkilat hakkındaki kararlarını gösteren bir programdır". 13 Eylül günü TBMM'nde, hükümet beyannamesi olarak okunur, tartışılır ve karma bir kurula havale edilir. Karma Kurul, bu programa dayanarak bir anayasa tasarısı hazırlayacak ve ilk anayasa, uzun görüşmelerden sonra, 20 Ocak 1921'de kabul edilerek yürürlüğe girecektir. Yani Halkçılık Programının, Müdafaa-yı Hukuk Cemiyetlerinin CHF'na dönüştürülmesi ile hiçbir ilgisi yok.[39]

□ "Daha Mudanya Mütarekesinin üzerinden 20 gün geçmeden hilafet kaldırılmış, hilafetin kaldırılmasının üzerinden 20 gün geçmeden Lozan Konferansı çalışmalarına başlanmıştı." (A.Dilipak, CG Yol, s.119)[40]

Şu işe bakın! Yazar, o kadar önemsediği hilafetin kaldırıldığı tarihi bile bilmiyor. Kendisine yardımı olur umuduyla doğru tarihleri bildiriyorum.

Mudanya Mütarekesinin imzalanması: **11 Ekim 1922**! Lozan Konferansının çalışmaya başlaması: **20 Kasım 1922**! Hilafetin kaldırılması: **3 Mart 1924**!

□ "1920 yılı Mayıs ayı başına gelindiği zaman, ortalıkta Yunanlıların da İzmir'e bir çıkarma yapacakları söylentileri dolaşmaya başlamıştı." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.153)

Yunan ordusunun İzmir'e 1920'de değil, 15 Mayıs 1919'da çıktığını, K. Mısıroğlu'nun bile bildiğini sanıyorum. Bu, herhalde bir dizgi yanlışı. Ama öteki yanlışlarına bakarak diyebiliriz ki böyle bir yanlış, hazrette pek de yadırganmıyor.

Daha bu tür binlerce eğlendirici yanlış var. Ama bunları bir yana bırakıp, belli başlı konuları ele almak istiyorum.

Önce Vahidettin ve İstanbul yönetiminin, Milli Mücadele'ye karşı, nasıl bir tavır takındıklarını görelim.

---

39) 1.Devre Zabıt Ceridesi, 3.C., s.179 vd.- 7.C., s.339 vd.; Samet Ağaoğlu, Kuva-yı Milliye Ruhu, s.55- 91; İsmail Arar, Atatürk'ün Halkçılık Programı.

40) A.Dilipak, olaylar dizisi için U.Kocatürk'ün Kaynakçalı Atatürk Günlüğü'nden yararlandığını açıklıyor. (önsöz, s.9) Açıklıyor ama çok üstünkörü yararlandığı ve başkaca bir ciddi kitap okumadığı, tarih yanlışlarından anlaşılıyor. Üstelik bütün olayları kendi kafasına göre yeniden yazıyor ve amacı doğrultusunda yorumluyor; araya da kulaktan dolma bilgiler, türlü dedikodular, yersiz iddialar sokuşturuyor. Belgeleri, tanıkları, kaynakları yani bütün bir tarihi, göz göre göre tersine çevirmeye çabalıyor. Sonuç, 336 sayfalık bir hata koleksiyonu! Sonra da önsözünü şöyle bitiriyor: "Bu çalışmamdaki muhtemel hatalarımdan, eksikliklerimden dolayı affınıza sığınırım."

Bir iki hata elbette hoşgörülür. Ama kimi maksatlı, kimi bilgisizlikten kaynaklanmış yüzlerce yanlışı affetmeye kimsenin gücü yetmez! Allah affetsin.

Bütün yanlışlarını aktarsam, bu mütevazi araştırma, bir mizah antolojisine dönerdi. Onun için birkaç örnekle yetindim.

4. Vahidettin ve D.Ferit hükümetleri hakkında bazı ön bilgiler

4/1. Anadolu'da durum

Anadolu ne durumdaydı? Sessiz sedasız savaş yaralarını mı sarıyordu, yoksa kan gölüne mi dönmüştü? Konuyu yaymamak için örnekleri Ege'den aldım. İzmir'in işgali ve işgali izleyen kırk güne ilişkin birkaç örnek:

● 15 Mayıs 1919: İzmir'deki askeri birlikler, Ali Nadir Paşanın emrine uyarak, İzmir'e çıkan Yunanlılara direnmezler, buna rağmen o gün akşama kadar Yunanlıların ve Rumların çılgınlıkları sürer.[41] Sonuç: 500'den fazla subay ve er, şehit ve yaralı; binden fazla sivil kayıp; birçok ırza tecavüz ve yağmalama olayı.[42] Birkaç somut örnek:

1. İzmir'de, Yunan askerleri, yokluğundan yararlanarak evine girdikleri bir subayın eşine tecavüz ettikten sonra 4-5 yaşındaki kızının bikrini de parmakla bozarlar. (T.Yalazan, Türkiye'de Yunan Vahşeti ve Soy Kırımı Girişimi, 1.C., s.16)

2. Kordonboyunda şehit edilen Yzb.Necati Beyin 8 yaşındaki oğlu, babasının cesedi üzerine kapanınca, Yunanlılar çocuğu da süngülerler. (N.Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken s.253)

3. İzmir limanındaki gemisinden kıyıyı *(daha doğrusu kıyımı)* seyreden bir İngiliz deniz subayı, bu sırada rıhtımda 'su' diye inleyen yaralı bir Türk erinin üzerine çömelen bir Rum kadının, askerin ağzına işediğini görür. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.92)[43]

---

41) A.Dilipak şöyle yazıyor: "Resmi tarihte belirtildiği üzere, İzmir'de Milli Mücadele'nin ilk kurşunu, bir dönme olan Hasan Tahsin tarafından sıkılmamıştır. Şehrin dört bir yanından silah sesleri geliyordu. Şehir meydanında da birçok kişi aynı anda ateş açmışlardı. Ama bu işin şanı şöhreti de, bir dönmeye kaldı." (CG Yol, s.109)

a. Meraklısı, ilk kurşunla ilgili geniş, karşılaştırmalı ve ayrıntılı bir çalışma için Prof. Dr.Bilge Umar'ın şu kitabına bakabilir: İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, s.119-171, Bütün iddia ve söylentileri değerlendiren B.Umar, ilk kurşunu atanın Hasan Tahsin olduğu sonucuna varıyor. [Mihail L.Roda'nın, Yunanistan Küçük Asya'da adlı kitabının 22.sayfasında, bu sonucu doğrulayan, ilginç bir ipucu var.]

b. B.Umar'ın aktardığı hayat hikâyesine göre Hasan Tahsin, Dilipak'ın iddia ettiği gibi 'dönme' de değildir. (s.116-199) Kaldı ki dönme olması, olayın değerini ve H.Tahsin'i niçin küçültsün? Dönme demek, kendi isteği ile İslam dinini seçen kişi demektir. Müslümanlıkta buna 'ihtida' (doğru yola girme) denir ve memnunlukla karşılanır. Muhammet Ali Clay de dönme değil mi? Onun dönmesi neden yüceltiliyor da H.Tahsin'inki aşağılanıyor, anlamadım. Hazret-i Muhammed, Müslümanlığa çağırmadan önce Mekkelilerin hiçbiri Müslüman değildi; ilk Müslümanlar, Müslümanlığı sonra seçtiler. Yoksa yanılıyor muyum?

42) Uluslararası Soruşturma Kurulu raporundan: "15 ve 16 Mayıs günleri, şehirde Türk halkına ve evlerine karşı şiddet ve yağma hareketlerine girişilmiştir... Birçok kadınlara tecavüz edilmiş ve cinayetler işlenmiştir." (15. madde, aktaran T.Yalazan, s.45.)

43) İzmir Valisi Kambur İzzet, bir genelge ile işgali genişleten Yunan birliklerinin 'özel törenle ve saygı ile karşılanmalarını' isteyecektir. (KS Günlüğü, 1.C., s.280) İngilizler de 19 Mayıs 1919 günü İzmit'i işgal ederler. (KS Günlüğü, 1.C., s.259)

Bu olaylar, Yunanlılar işgal sınırlarını genişlettikçe yayılıp artacak, yerel yetkililerce de, sürekli olarak İstanbul 'a bildirilecektir:

• 27 Mayıs 1919: Aydın işgal edilir. Kıyım, yağma ve kundaklama başlar.

1. Birçok mahalleden biri olan Cuma mahallesinde çıkarılan yangın sonucu, 550 ev ve 30 dükkân kül olur. 50'nin üzerinde ölü. (T.Yalazan, a.g.e., s.21 [44])

2. Kulaksızzade Mehmet Efendinin evine zorla girilir, kendisi, eşi, kızı ve kızının biri beş yaşında, öteki 6 aylık olan iki çocuğu, süngülenerek öldürülür. (T.Yalazan, a.g.e., s.22)

3. Yunan devriyeleri, Aşağı Kozdibi mahallesinden 18 yaşındaki ..... Hanıma tecavüz ettikten sonra, ellerini kesip dişilik organına sokarak öldürürler. (T.Yala-zan, a.g.e., s.27)[45]

• 29 Mayıs 1919: Söke'nin Yoran köyünde, ... Efendinin evi yağma edilir, eşine kocasının gözü önünde tacavüz edilir. (T.Yalazan, a.g.e., s.36)

• 4 Haziran 1919: Nazilli işgal edilir. Tecavüz, yağma ve öldürme başlar, ezan okuyan müezzinler kurşunlanır.

1. Eşraf ve memurlardan 38 kişi, zorla şehir dışına götürülüp öldürülür,

2. Sonra da Yunan askerleri evlere zorla girerek yağma ve tecavüze girişirler,

3. Bu durumdan şikâyetçi olan bir kişiyi kurşuna dizerler. (T.Yalazan, a.g.e., s.34)

• 12 Haziran 1919: Yunanlılar Bergama'yı işgal ederler. Çok acı olaylar sonucu seksen bine yakın Türk Bergama'dan göç edecektir. (KS Günlüğü, 1.C., s.318)

• 17 Haziran 1919: Menemen kıyımı. Kaymakam, jandarmalar ve bine yakın sivil öldürülür. (KS Günlüğü,1.C., s.327)

• 25 Haziran 1919: Balatçık istasyonunda Yunan Muhafızları tarafından trenden indirilen İslam yolcuların kadınlarına, erkeklerinin gözleri önünde tecavüz edilir. (T.Yalazan, a.g.e., s.29 [46])

Kadir Mısıroğlu bile diyor ki: "Müslümanlar, her ne pahasına olursa olsun, mukavemete mecbur kaldılar." (Yunan Mezalimi, s.190) F.Rıfkı Atay da Akşam gazetesinde şöyle yazar: "...Sade düşmana karşı vatanı değil, katile karşı canımızı koruyoruz." (Eski Saat, s.100)

Ama İstanbul, halkın bu tepkisini, 'isyan' diye niteleyecektir!

---

44) Uluslararası Soruşturma Kurulu raporundan: "Yangınlar, Aydın şehrinin 2/3'ünü tahrip etmiştir. Yanmamış olan evler ise yağma edilmiştir... Alevler içinde kalan mahallelerden kaçanların büyük bir kısmı, Yunan askerleri tarafından sebepsiz olarak öldürülmüşlerdir." (32. ve 35. maddeler, aktaran T.Yalazan, a.g.e., s.48 vd.); ayrıca, M.L.Smith, Türkiye'nin Üzerindeki Göz, s.127.

45) Vahidettin, Aydın'ın mezbahaya çevrilmesinden 42 gün sonra, 8 Temmuzda, "Aydın'ın mezbahaya döndüğünü" ileri sürerek İngilizlerin yardımını isteyecektir. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.49; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.415) Aradaki uzun süre, amacının, Aydın felaketini vesile ederek İngilizlerin yardımını istemek olduğunu düşündürüyor.

46) Yunan zulümleri hakkında, ayrıca: K.Sağlamer, Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi, BTTD, 49/1971; M.L.Smith, Türkiye'nin Üzerindeki Göz, s.102 vd.; S.R.Sonyel, İngiliz Belgelerine Göre Anadolu Yanıyor, dizi yazı, Cumhuriyet gazetesi, Ekim 1992.

4/2. Bu facialar karşısında İstanbul yönetiminin 1919'daki tutumu

Sadece küçük bir bölümü aktarılmış olan bu acı olayları bilen İstanbul yönetimi, bu durumda ne yapar? Yer yer direnişe geçen halka, hiç olmazsa el altından destek ve cesaret mi verir? Yazık ki hayır! Pek kısa bir süre bocaladıktan sonra,[47] direnişi söndürmeyi kararlaştırır. Kısacası, hem halkın ırzına, namusuna, evine barkına, tarlasına tapanına, çoluğuna çocuğuna, geleceğine, devletin bağımsızlığına ve onuruna sahip çıkmaz, hem de sahip çıkmak için çırpınanlara engel olmaya çalışır. İşte İzmir'in işgalini izleyen 40 gün içinde, İstanbul yönetiminin tutumunu belirten bazı örnekler:

• Dahiliye Nazırı Ali Kemal, Redd-i İlhak ve Müdafaa-yı Hukuk gibi yeni kurulan milli örgütlerin telgraflarının çekilmesi yasaklar ve Yunanlılarla çatışmaya başlamış olan milli kuvvetlerin **bastırılıp dağıtılması** için genelge yayımlar (18 Haziran 1919, R.Halit Karay, Minelbab İlel Mihrap, s.127; Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.43),[48]

• Hükümet, işgalin protesto edileceği İstanbul mitinglerini **yasaklar** (KS Günlüğü, 1.C., s.261, 277; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.307),[49]

• D.Ferit hükümeti, 21 Haziran 1921 günlü kararıyla Milli Mücadele'ye karşı açıkça tavır alır: "Her ne ad ile olursa olsun, hususi birtakım teşkilat kurulmasına ve halktan bu yolda mali ve bedeni isteklerde bulunulmasına, askeri ve mülki makamlarca **asla meydan verilmemesi** ve müteşebbisleri hakkında takibat-ı şedide icrası (şiddetli koğuşturma yapılması)..." (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.388; kararın orduya tamimi: 8.7.1919, HTVD, sayı 2, belge no.34),

• Damat Ferit, Valiliğin izni ile toplanan Erzurum Kongresini yasa dışı ilan eder, sivil ve asker her türlü yetkilinin bu kongreyi önleyip **dağıtması** için 20 Temmuz 1919'da emir verir ve özetle şöyle der: **"Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin arzu ve iradelerine ve vatanın yüksek menfaatlerine tamamiyle aykırı olan bu hareketin engellenmesi**..." (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.84; Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.137; F.Kandemir. M.Kemal, Arkadaşları ve Karşısındakiler, s.111),

---

47) Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.311.

48) Ali Kemal'in genelgesi: "Yunan işgali ne kadar gaddarane ve ne kadar haksız olursa olsun, mukavemet edilmemesi (direnilmemesi), memleket kurtuluşunun ancak diplomasi yoluyla mümkün olabileceği ve İstanbul siyasetinden ayrılmanın memlekete ihanet olacağı, aksi surette hareket edenlerden hesap sorulacağı..." (TİH, 2.C., 1.kısım, s.157) Hükümetten ayrılmadan önce illere yolladığı 26.6.1919 günlü son genelgeden de birkaç cümle: "Biz bugün Yunan veya İtalyan, herhangi bir devletle olsun savaşa giremeyiz... Ordudan verilecek emirleri yerine getirmeyiniz!" (T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 1C., s.149; genelgenin tam metni ve fotokopisi: BTTD, sayı 7/ Nisan 1968)

Bu hükümet mi Milli Mücadele'den yanaydı?

49) Kadıköy kadınlarının çeşitli yerlere çektikleri telgraftan: "Milli hukukumuzu ve namusumuzu koruyacak hükümet ve erkek yoksa, biz varız!" (F.R.Atay, Çankaya, s.135 vd.)

• **D.Ferit hükümeti, 29.7.1919'da, M.Kemal ve Rauf Beyin tutuklanmasını kararlaştırır** (Jeschke, İng. Belgeleri, s.138; Gökbilgin, M. M. Başlarken,1.C., s.170; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.478),[50]

• Dahiliye Nazırı Adil'in demeci: "**İzmir**'de çete teşkil edenleri **dağıtmak** için icab ederse askeri kuvvete müracaat edeceğiz." (2 Ağustos 1919, KS Günlüğü, 2.C., s.28)

• Dahiliye Nazırı Adil, 8 Ağustos 1919'da şu genelgeyi yayımlar: "Teşkilat-ı Milliye adı altında toplanan kuvvetlerin gecikilmeksizin **dağıtılması**..." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.140) Gazetelere de şu demeci verir: "İzmir'de çete teşkil edenleri dağıtmak için icap ederse askeri kuvvete müracaat edeceğiz." (KS Günlüğü, 2.C., s.28),

• Dahiliye Nazırı Adil, 13 Ağustos 1919'da Balıkesir Kongresi'nin **dağıtılmasını** ister; bu emre dayanarak İzmir Valisi Kambur İzzet, kongrenin öncülerinden H.Muhittin Çarıklı'nın tutuklanması için şu emri verecektir: "...ellerine kelepçe vurularak **adi bir suçlu gibi** gözetim altında İstanbul'a gönderilmesi." (KS Günlüğü, 2.C., s.48; H.M. Çarıklı, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, s.32),

• Dahiliye Nazırı Adil, 13 Ağustosta, Denizli Mutasarrıflığına verdiği emirle Alaşehir Kongresi'nin de **engellenmesini** isteyecektir (H.M.Çarıklı, s.242; Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.57),

• Dahiliye Nazırı Adil ve Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa, Sıvas Kongresinin **dağıtılması** için 3 Eylül 1919'da, yeni Elazığ Valisi Ali Galip[51] ile Ankara Valisi Muhittin Paşayı görevlendirirler (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.202; Ş.Turan, s.211, 247, 250; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.555 vd.),[52]

• Çete kurmak, kongre toplamak, direnişte bulunmak gibi etkinliklerin **önlenmesi** için Tahkik Heyetleri oluşturulur (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.447 vd., 550),

---

50) İngiliz denetim subayı Yb.Rawlinson, Erzurum Kongresini engellemeye çalışır (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C, s.94); Fransız Yzb. Bruno da Sivas Valisini, 'M.Kemal Sıvas'ta bir kongre toplamaya kalkışırsa, bölgenin 5,10 gün içinde işgal olunacağını' söyleyerek tehdit eder. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.512)

51) Ali Galip konusu için: TİH, 6.C. (İstiklal Harbinde Ayaklanmalar), s.43-52; Yunus Nadi, Ali Galip Olayı; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.540 vd.; Mim Kemal Öke, İngiliz Ajanı Binbaşı Noel; Nazırların verdiği emir metni, K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.202; bu konuda 15.Kolordunun beyannamesi, s.219.

K.Karabekir diyor ki: "Hükümet-i merkeziye (İstanbul), valisiyle birlikte, İngilizlere yardım ederek, bütün şarkın felaketini mucip olacak bir Kürt ihtilali hazırlıyor. Tarihimizde bu kadar iğrenç vaka bilmiyorum!" (s.225)

D.Ferit, İngilizlere, 1920'de de, milliyetçilere karşı Kürtleri birlikte kullanmayı önerecektir! (Jeschke, İng.Belgeleri, s.145)

Mısıroğlu, D.Ferit'in 'asla hain olmadığını' yazıyordu. Başka nasıl hain olunur?

52) Vahidettin, 4 Eylül 1919'da, Dahiliye Nazırı Adil'e ikinci rütbe Osmanlı nişanı, S.Şefik Paşaya da usul dışı olarak "yaver-i ekremlik" ünvanı verecektir. (3643 sayılı Takvim-i Vakayi'ye dayanarak, KS Günlüğü, 2.C., s.87)

• Jandarma Genel Komutanı Kemal Paşa, Batı Anadolu'ya gelerek, Kuva-yı Milliye'yi **dağıtmaya** çalışır (TİH, 2.C., 1.kısım, s.164 vd.),[53]

• **Vahidettin**, Erzurum'a Vali atanan Reşit Paşaya şöyle der: "Birtakım **celali eşkiyası** türedi ise de bunlar **imha edilecektir.**" (1919 Temmuz sonu, K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.145),[54]

• **Vahidettin**, 20 Eylül 1919'da yayımladığı beyanname ile hükümetin bu uygulamalarını savunur, milli mücadeleyi hazırlayan ve devamını sağlayan bütün **etkinlikleri kınar**, iyi bir barış andlaşması yapılacağını vaad eder (I) ve D.Ferit hükümetine güvenilmesini ister (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.581; K.Özalp, Milli Mücadele, 1.C., s.58).[55]

• Hepsi sonuçsuz kalan bu kösteklemeleri, Damat Ferit hükümetleri, Hürriyet ve İtilaf Partisi[56] ve İngilizlerin desteklediği yerel ayaklanmalar ve olaylar izleyecektir: Adapazarı olayları (Ekim 1919 [57]), Şeyh Recep olayı (18 Ekim 1919[58]), Birinci Anzavur Ahmet Ayaklanması (25 Ekim-30 Kasım 1919[59]), Birinci Bozkır

---

53) Jandarma Komutanı Kemal Paşanın Denizli Heyet-i Milliyesi üyelerine söyledikleri: "Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin sizlere selamı var. Bu selamı tebliğ ediyorum. Rica ederim Yunan'la çarpışmaktan vaz geçiniz. Zira bu teşebbüsünüz beyhudedir (bir sonuca ulaşmaz)." (A.Akif Tütenk, Milli Mücadele'de Denizli, s.31'den aktaran U.Kocatürk, TC Kronolojisi, s.76)

54) Vahidettin Milli Mücadele'ye karşı olduğunu, 1923 tarihli beyannamesinde, açıkça belirtmektedir, bu bölümün 14.paragrafında göreceğiz.

Reşit Paşa, Erzurum'da göreve başlama töreninde aynı çirkin sözü tekrar edince münasip şekilde uyarılır ve Paşa bir daha bu sözü ağzına almaz. (M.M.Kansu, Atatürk'le Beraber, s.135 vd.) Ama İstanbul yönetimi ve işbirlikçi basın, Milli Mücadale boyunca, Ermeniler, Fransızlar, Pontusçu Rumlar ve Yunanlılarla dövüşen bütün Kuva-yı Milliyecileri, "erbab-ı şekavet" (haydutlar), 'bagiler, asiler' (isyancılar) diye anacaktır. (Devrin Yazarları, 1.C., s.251)

10. paragrafın 'basın' maddesinde birçok örnek bulacaksınız.

55) Vahidettin 15 Temmuzda, Morning Post muhabirine şu demeci verir: "Binlerce sessiz halk... Yunan askerleriyle Rum çeteleri tarafından insan kırımına, yağma ve çapula, vurgunlara maruz tutuluyor. Milletimin uğradığı zulüm ve hakaretler karşısında teskin edilmeleri müşkül olmaktadır. Adamlarımız şereflerini, hayat ve meskenlerini korumak için boğuşmaktadır. " (Jeschke, İng.Belgeleri, s.87)

Kısacası bunları bildiği halde, direnişi boğmaya çalışanlara destek verir. Sonra da yaptığından korkup D.Ferit aracılığıyla 29 Eylülde Y.Komiser Amiral de Robeck'ten hayatının güvence altına alınmasını ister. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.147)

56) Hürriyet ve İtilaf Partisi, 13 Ekim 1919 günü hükümete verdiği bir muhtırada, Kuva-yı Milliye'den " Kuva-yı Bagiye" (asi kuvvetler) diye söz etmektedir. (KS Günlüğü, 2.C., s.155)

57) Sait Molla-Rahip Fru'nun işi; Sait Molla'nın 1., 2. ve 10. mektupları, Nutuk, s.209, 210, 214; TİH, 6.C., s.89 vd.; olayla ilgili olarak Yzb.Campbell'in raporu için: B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LXXXIV/260 .

58) Sait Molla- Rahip Fru'nun işi; Sait Molla'nın 7. mektubu, Nutuk, s.212.

59) İlk Anzavur isyanı, hem Kuva-yı Milliye'ye, hem Kuva-yı Milliye'ye yakınlık gösteren Ali Rıza Paşa hükümetine karşıdır. Anzavur, Bursa halkını milliyetçilere ve İttihatçılara karşı cihada çağıran bir bildiri yayımlar. (S.R.Sonyel, İngiliz İstihbarat Servisi, s.58) Bu isyanın bastırılmasını Ali Rıza Paşa hükümeti de destekler. Bastırılınca, birtakım kişiler, Anzavur'u desteklemek üzere İstanbul'da Ahmediye Cemiyeti adı altında karanlık bir örgüt kurarlar; bu kişilerden bazıları: Nemrut Mustafa, Kiraz Hamdi Paşa, Refi Cevat, Ali Kemal, Zeynelabidin Hoca vb... (18 Aralık 1919 günlü İngiliz istihbarat raporuna göre Hürriyet ve İtilaf Partisi de Anzavur'u desteklemektedir, B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XC/284) Y.İzzet Paşa, Harbiye Nezaretine yazdığı yazıda, "Anzavur'un İstanbul'dan kışkırtıldığını, 'ben Padişah tarafından gönderildim' dediğini" yazmaktadır. (16 Kasım 1919, KS Günlüğü, 2.C., s.212) →

Ayaklanması (27 Eylül-4 Ekim 1919[60]), İkinci Bozkır Ayaklanması (20 Ekim-4 Kasım 1919[61]).

İstanbul yönetiminin, sonuna kadar Milli Mücadele'ye karşı, bu tutumu sürdürdüğünü ilerde göreceğiz.[62]

Sormak hakkımızdır:

Bu Hükümdar,[63] bu hükümet[64] mi halktan ve Milli Mücadeleden yanaydı?[65]

Kara Ahmet, Gavur İmamı ve İngilizlerden 5.000 altın alan Şah İsmail'in çeteleri de Anzavur'a katılırlar ve Anzavur, 16 Şubat 1920'de milli kuvvetlere ikinci defa saldırır. Akbaş cephaneliği kahramanı Hamdi Beyi, Soma Milli Alay Komutanı Hafız Emin Beyi, Yarbay Rahmi Beyi, birçok subayı, eri, millicileri destekleyen bazı sivilleri şehit eder, Gönen'i ve köyleri yağmalarlar. Yunan cephesinden çekilen bazı birliklerle desteklenen bastırma kuvveti, 16 Nisan günü Anzavur kuvvetlerini Susurluk kuzeyinde ezip dağıtacaktır. Anzavur, bir İngiliz gemisiyle Karabiga'dan İstanbul'a kaçar. (TİH, 6.C., s.71-87; Uluğ İğdemir, Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları; Zühtü Güven, Anzavur İsyanı; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.352 vd.; Rahmi Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.123 vd.; BTTD, sayı 7/ Eylül 1985)

60) Vali Artin Cemal ayaklanmanın zembereğini kurduktan sonra 24 Eylülde Konya'dan İstanbul'a kaçacaktır. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.66; Nutuk, belge No.107; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.195, 228) Bu hizmetine karşılık, D.Ferit tarafından Dahiliye Nazırlığına getirilir.

61) Hürriyet ve İtilaf Partisi ileri gelenlerinden Konyalı Zeynelabidin Hoca, Vahidettin'i ziyaret ederek, 'Konya halkının harekât-ı milliyeye katılmadığını, asla katılmayacağını" açıklamış, 'Vahidettin de bu açıklamadan memnun kalmış'. (O tarihteki gazetelere dayanarak, K.Erdaha, M.M.'de Vilayetler ve Valiler, s.275)

27 köyün eşrafının, 28 Ekim'de Konya'daki İngiliz temsilcisine başvurusu: " Bizim hükümetimiz zayıf olduğu için milliyetçileri ezemez. Milliyetçileri ezmek için İngiliz hükümetinin bize yardım elini uzatması..." (E.Ulubelen, s.206, Belge no.613; belgede 26 köyün adı var; ayrıca B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LXXXIV/259)

H.H.Ceylan ise, Bozkır isyanlarının sebebinin, "Milli Mücadele'nin İstanbul hükümetinden ayrı olarak değil, birlikle yürütülmesi" isteği olduğunu ileri sürüyor ve bu isyanları savunuyor. (Din-Devlet İlişkileri, 1.C., s.97)

İstanbul, Milli Mücadele'den yana olmadığına göre, Anadolu ne yapmalıydı acaba? Hemen Milli Mücadele'yi tatil edip İngilizlerin ve Yunanlıların lütfuna mı sığınmalıydı, yoksa hem düşmanla hem işbirlikçi İstanbul'la mücadeleye devam mı etmeliydi? Ceylan, birinci yolu mu uygun buluyor? Bulmuyorsa, neden bu isyanları savunuyor?

62) Vahidettin'in yaveri Ali Nuri Okday'ın 1920'de, Tevfik Paşayla birlikte Paris'e, Barış Konferansına giden ağabeyisi İ.Hakkı Okday'a yazdığı mektuplardan iki kısa alıntı: "Bazı kişiler, İttihatçıların intikamından korkarak, Yunan ordusunun galip gelmesini arzu ediyorlar. Lanet olsun! Kuva-yı Milliye'ye İttihatçı rengini veren Ali Kemal'dir. Allah cezasını versin! İttihatçı güruhu sınırlı bir topluluk iken, Ali Kemal'in gayretleriyle bütün millet galip devletlerin gözünde İttihatçı görünüyor ve bunun cezasını çekiyoruz... [Burada] Yunan birliklerinin muzaffer olmasını isteyen hayli alçaklar var. Şimdilik isim yazmak istemiyorum. Allah cezalarını versin! " (Tarih ve Toplum, s.53, sayı 7/ Temmuz 1984)

63) Vahidettin, ünlü Sultanahmet mitingi temsilcilerine şöyle der: "Bağıralım fakat elimizi kaldırmayalım!" (KS Günlüğü,1.C., s.271)

İşte Vahidettin'in stratejisi!

Bağırarak kazanılmış bir istiklal savaşı billyor musunuz?

64) Bunca olgu ve belgeye rağmen, Vakkasoğlu özetle şöyle yazabiliyor: "2.Ferit Paşa hükümeti, şöyle bir politikayı benimsemişti: Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı başlamış olan milli mücadele faaliyetlerini el altından desteklemek!" (Son Bozgun, 2.C., s.108)

65) Bu sırada, bazı işbirlikçi gazetelerde de uyuşturucu ve teslimiyetçi yazılar yayımlanıyordu: "İngilizler, zayıf ve bahtsız milletlerin koruyucusu, İslam aleminin büyük bir savunucusudur." (Sa-

Bu Hükümdar mı Milli Mücadeleyi planlamış ve M.Kemal'i Anadolu'ya göndermişti?

Esat (İleri) Hoca,1919'da, Nasihat Kurulu'nun Başkanı Şehzade Abdürrahim Efendiye şöyle demiştir: "Millet bizim yolumuzdadır. **Sizin yolunuzda kimsecikler yürümez!**"[66]

Gerçekten de Anadolu halkı, ancak birkaçı belirtilmiş olan bu çeşit engelleme, sindirme, dağıtma, yok etme girişimlerine rağmen, İstanbul yönetiminin teslimiyetçi ve işbirlikçi politikasını benimsemeyecek, milliyetçilerin açtığı zor ama onurlu yoldan yürüyecektir.[67]

Durum bu.

Ama Vahidettinci tarih yazıcılarının hiçbiri bu olaylardan söz etmiyor. Onun yerine, Vahidettin'in vatanseverliğini kanıtlamak için türlü masallar uydurmaya, çocukça senaryolar yazmaya, kısacası sahte bir tarih üretmeye çalışıyorlar.

5. Vahidettin'in vatanseverliğinin kanıtı olarak ileri sürülen olaylar

Vahidettincilerin gösterdikleri örnekler, genel olarak Ali Fuat Türkgeldi'nin anılarına dayanmaktadır. Hepsini eksiksiz olarak aktarıyorum:

□ "[Fransızların bazı sultan ve şehzade evlerinin boşaltılıp kendilerine verilmesini istemeleri üzerine, Ali Fuat Türkgeldi ağlar. Vahdettin ertesi günü der ki:] 'Bence Al-i Osman'ın mülküne girdikten sonra, sınırda bir kulübeye girmekle benim sarayıma girmek arasında bir fark yoktur.' " (s.176)

---

bah, 21.5.1919), "Türkler, kendi güçleri ile adam olamaz. İngilizler elimizden tutarak bizi kurtaracak." (R. C. Ulunay, Alemdar, 21.5.1919), "Bazı sefiller, Türkiye'nin parçalanmasına karar verildiği yalan haberini yayan siyah çerçeveli kâğıtlar bastırıp dün gizlice dağıttılar. Halkın bu sefillere inanmamalarını rica ederiz." (Alemdar, 24.5.1919), "İzmir'in işgali geçicidir!" (Sabah, 2.6.1919), "Neyle, hangi kuvvetle doğrulacağız? Aklımızı başımıza alalım, şunun bunun lakırdısına kulak asmayalım." (R.C.Ulunay, Alemdar, 23.6.1919), "İngilizlere karşı muhabbetimizi gösterirsek, İngiliz yardımını sağlarız." (Sait Molla, İstanbul, 29.6.1919) [Hepsi için kaynak: KS Günlüğü]. Basının ve hükümetin bu yaltaklanmalarına İngiltere, Sevres Barış Andlaşması ile cevap verecektir. İşbirlikçileri bu acı darbe de uyandırmaz; yaltaklanmayı daha da şiddetli olarak sürdürürler.

66) Mevlut Çelebi, Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti, s. 584, AAMD, sayı 18 /1990.

67) Yunanlılar, bu alçaklıklarının cezasını, savaş alanında fazlasıyla ödemişlerdir. Ama Mısıroğlu, tazminat alınmadığını ileri sürerek, "bu facialar Lozan'da affedilmiştir" diyor ve Lozan Andlaşmasını eleştiriyor. (Yunan Mezalimi, s.375 vd.) Ya bu faciaları görmezden gelen, karşı duranları idama mahkûm eden, Milli Mücadele'yi söndürmek için elinden geleni yapan İstanbul yönetimine ne demeli? K. Mısıroğlu bu duruma değinmiyor bile. Nasıl değinsin? Ucu Vahidettin'e dokunuyor!

□ "[Ali Fuat Türkgeldi'nin, Bosna ve Hersek Müslümanlarının yardım istekleri, Urla'da Rumların yaptıkları kıyım, Burdur'a yerleştirilen ve evleri Ermenilere geri verilince aç ve sokakta kalan Vanlıların yakınmaları hakkındaki yazıları okuması üzerine...] Zat-ı Şahane gözlerinden yaş gelerek, ' Dün siz ağlıyordunuz, bugün de ben ağlıyorum. Ne yapayım? Buna beşeriyet kuvveti, hatta nübüvvet (nebilik) kuvveti bile kâfi gelmez. Ancak uluhiyet (Tanrı) kuvvetine muhtaç.' dedi." (s.176,177)

□ "[26 Mayıs 1919'da, 1.Saltanat Şûrasını açtıktan sonra] Abdülmecit Efendi, koltuğuna girerek, orta kattaki özel dairelerine dönmek üzere melul ve mahzun bir halde servis merdivenlerinden inerken, Sultanın iki gözünden yaş akıp 'Karılar gibi ağlıyorum!' diyordu."[68] (s.216. Hatırlayacağınız gibi toplantıya girmeden önce de bayılmıştı.[69])

□ "[Yıldız sarayındaki özel dairesinde çıkan yangın üzerine ağlayan bekçiye:] Vahdettin, 'Benim milletimin ocağı yanıyor, ben onu düşünüyorum, kendi evim yanmış, ne ehemmiyeti var?' dedi."[70] (s.227)

Ali Fuat Beyin anlattığı olaylar bu kadar.[71] Tanığın dürüstlüğünden kimsenin kuşkusu bulunmuyor. **Ama bu örnekler, Vahidettin'in vatanseverliğini kanıtlar mı, kanıtlamaya yeter mi?**

(1) Sultan Vahidettin'in yenilgiye, halkın çaresizliğine, İzmir'in işgaline, Sevres Andlaşmasına hiç üzülmediğini iddia eden yok. Duygusuz bir insan bile bu olaylara kayıtsız kalamaz. Ama üzülmek başka, doğru düşünüp gereğini yapmak, bunun için zahmeti ve tehlikeyi göze almak başka şeydir.

(2) Zaten Vahidettin, bu olaylara üzülmediği için değil, teslimiyetçiliği seçti-

---

68) Tahsin Ünal, Vahidettin'in hain olmadığını düşünen bir tarihçidir. Buna rağmen bu sahne için şöyle yazıyor:

"Son Osmanlı Padişahı gibi son Endülüs Hükümdarı Abdullah da, memleketi müdafaa etmeden İspanya'dan Afrika'ya çekilirken, 'Kendimi tutamıyor, kadınlar gibi ağlıyorum' diyordu. Tarih, ezeli bir tekerrür mü demeli? Yoksa her iki Hükümdara, Abdullah'ın annesinin dediği gibi, 'Ağlayın sefihler, ağlayın! Erkek olup müdafaa edemeyip acz gösterdiğiniz vatanınıza ve hükümdarlığınıza, oturup kadınlar gibi ağlayın' mı demeli?" (Türk Siyasi Tarihi, s.506)

69) Bu aşamada Vahidettin'in İzmir işgaline çok üzüldüğü bir gerçektir. Ama İzmir'in işgalinden çok daha feci olan Sevres Andlaşmasının görüşülüp kabul edildiği 2.Saltanat Şûrası'na da başkanlık eder ve bu sefer, ne bayılır, ne de ağlar. Sebebini, İngiliz belgelerini görünce ve beyannamesini okuyunca anlayacağız!

70) Nedense devamını aktarmıyorlar. Devamı şöyle: "Sonra bütün levazım ve eşyasının yanmış olduğu anlaşılınca ve aradığı hiçbir şeyi bulamayınca, o da üzüntüsünü açıkca belli etmeye başladı."

Amiral Calthorpe'un 17 Haziran 1919 günlü raporu da bu ifadeyi doğruluyor: 'Yangından ötürü Padişahın sinirlerinin pek bozuk olduğu...' (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.415)

71) Vahidettin'in, başlangıçta iki davranışı var ki zamanında halkın hayli hoşuna gittiği belirtiliyor. Zeyrek'teki yangını duyunca yangın yerine gelir, sönene kadar bekler. (L.Simavi Beyin anıları. s.396 vd., 27 Ağustos 1918) Kızılay, Müdafaa-yı Milliye ve Donanma Dernekleri gibi halkın önemsediği ve desteklediği derneklerin koruyuculuğunu üstlenir. (H.Bayur, T.İnkılabı Tarihi, 3.C., 4.Ks., s.353)

Mütareke ile birlikte bütün bu jestler sona erecek, sarayına kapanacaktır.

ği ve yanlış bir yol tutarak, tahtını ve hanedan hükukunu korumak için Milli Mücadele'yi engellemeye ve söndürmeye çalıştığı için suçlanıyor.[72]

Bu ağlayıp sızlanmalarının dışında, vatan ve milletseverliğini belirtecek bir açıklaması, basına yansımış ya da kayda geçmiş hiçbir jesti yok.

Vahidettin sarayından çıkıp da bir hastaneyi, yurdu, okulu, askeri birliği ziyaret etmiş, bir tek gaziyle,[73] hastayla, yetimle, Rumeli ya da Ege göçmeniyle ilgilenmiş midir? Hayır! Hiç moral ve umut verici bir açıklama yapmış mıdır? Hayır! Onca çocuğunu şehit vermiş olan milletine, bir kez olsun teselli edici, gönül alıcı, umut verici bir cümle söylemiş midir?[74] Hayır! Anadolu'nun kazandığı herhangi bir başarıyı kutlamış mıdır? Hayır! Söz gelişi, Kars'ı geri alan Doğu Cephesi birliklerine olsun, bir selam yollamış mıdır? Hayır! Ege'de ve Marmara'nın doğusunda Yunanlılar, her gün cinayet işlerken, ırza geçerken, ezan okuyanlara ateş edip eğlenirken,[75] bu davranışları hiç protesto etmiş midir?[76] Hayır! Mesela Antepliler, Maraşlılar, Urfalılar, Adanalılar, Mersinliler, Fransız ve Ermenilere karşı namus kavgası verirlerken, desteklemek bir yana, hiç olmazsa bu olaylarla ilgilendiğini gösterir bir tek açıklaması olmuş mudur? Hayır! İngilizler yakaladıkları Kuva-yı Milliyecileri asarken[77] sesini çıkarmış mıdır? Hayır! Yunan ordusunu 'Halife'nin ordusu' olarak gösteren propagandayı yalanlamış mıdır? Hayır!

Tavrını, bu bölümün 13., 14. ve 15. paragraflarında, belgeleri ve kendi itirafları ile göreceğiz.

Bazı Vahidettinciler ile hanedana saygı duyanlar, bu ağlayıp sızlanma sahnelerinin yetersizliğini iyice kavramış olmalılar ki vatanseverliğini doğrular umuduyla üç iddia daha ileri sürüyorlar. Şimdi bu ek iddiaları görelim:

● K.Mısıroğlu diyor ki:

"Daha **tahta çıktığı gün**, Eba Eyyüb-ül Ensari hazretlerinin türbesinde yapılan geleneksel kılıç kuşanma töreninde, o törenin vekar ve gereğini unu-

---

72) Vahidettin'in Milli Mücadele aleyhindeki politikasını, hem İngiliz belgelerinden izleyeceğiz, hem beyannamesinde apaçık göreceğiz.

73) D.Ferit hükümetleri, cephelerden ve esaretten dönen askerlerle, sanki bu devletin emriyle ve bu devlet için dövüşmemişler gibi hiç ilgilenmez, memleketlerine göndermeyi bile üstlenmezler. Esaretten dönen, yakın cephelerden gelen parasız, yorgun, sakat ve hasta askerler, cami avlularına sığınır. dilenmek zorunda kalırlar. Bazı azgın Rumlar ve Ermeniler, kolsuz, bacaksız gazi askerleri döveceklerdir. (R.Orbay, Hatıraları, Y.Tarihimiz, 2.C., s.404; Nebizade Hamdi, 16 Mart, Devrin Yazarları,1.C., s.509) İstanbul yönetiminin kılı kıpırdamaz!

74) T.M.Göztepe bile özetle diyor ki: 'O günlerde Ayan Reisinden belli başlı devlet adamlarına kadar bütün resmi şahıslar, iki söz arasında, güya siyaset icabı imiş gibi, öldürülen Ermenilerin, sürülen Rumların, asılan Arapların arkasından yanık mersiyeler okuyorlardı. Öte taraftan şehitlerimizi anan yoktu.' (V.M.Gayyasında, s.36)

75) Jeschke, İng. Belgeleri, s.56.

76) Bu olayları aktaranlardan biri de K.Mısıroğlu'dur: Yunan Mezalimi adlı kitabında birçok acı ayrıntı var.

77) Kurtuluş Savaşı'mızın Bir Tahlili, Kont Sforza'nın anılarından alıntı, s.51, HTM, sayı 12/ Aralık 1975.

tarak, hüngür hüngür ağlıyordu. Vatan sınırlarından gelen yenilgi haberlerinin derin ıstırabı ile kıvranarak, 'Bugünler için mi kılıç kuşanıyoruz?' diyordu. Devrin başı göklerde din adamı Şeyh Sünusi hazretleri tarafından yapılan bir dua ile kendisine Hazret-i Ömer'in kılıcı takılırken o, ağlamaktan töreni izleyemez hale gelmiş ve Yaver Ömer Paşanın, bu tavrın padişahlık vekar ve mehabetine yakışmayacağı hususundaki niyazını (yalvarısını) kulağına fısıldamasıyla kendine gelebilmişti." (S.Mücahitler, s.45)[78]

Bu iddia bütünüyle uydurmadır.

Doğrular:

(1) Vahidettin'in kılıç kuşanma törenini anlatan sadece dört kaynak var: Vahidettin'in Başkâtibi Ali Fuat Türkgeldi, Başmabeyncisi Lütfi Simavi ve damadı İ.Hakkı Okday gibi üç görgü tanığının anıları ve töreni gazeteci olarak izleyen R.Eşref Ünaydın'ın İki Saltanat Arasında adlı kitapçığı.[79] Dört kitapta da, kılıç kuşanma töreninde Vahidettin'in ağladığına ilişkin tek kelime bulunmuyor. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.146; L.Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.400; İ.H.Okday, Yanya'dan Ankara'ya, s.352)

(2) Mısıroğlu da iddiasını bir kaynağa dayandıramıyor, çünkü bunlardan başka kaynak yok. Muhayyilesini çalıştırmış.

(3) Bu sahnenin uydurma olduğu, ayrıntılardan da belli:

a. Padişahlar, tahta çıktıkları gün, kılıç kuşanmazlar. Kılıç kuşanma töreni, daha sonra yapılır. Nitekim Vahidettin de **4 Temmuz 1918**'de tahta çıkmış ama kılıç kuşanma töreni **30 Ağustos 1918** günü yapılmıştır.[80] Kısacası Vahidettin'in, "tahta çıktığı gün kılıç kuşandığı" ifadesinin gerçekle de, Osmanlı töresiyle de bir ilgisi bulunmamaktadır.[81]

b. O tarihte, Padişahı daha hüngür hüngür ağlatacak bir durum da yok.

---

78) H.H.Ceylan da şöyle yazıyor: "Hele onun [Vahidettin'in] vatanseverliği, daha tahta çıktığı günden itibaren kendini gösterir. Tahta çıktığı gün, sahabeden Halit bin Zeyd Eba Eyyüb ül Ensari'nin türbesinde yapılan geleneksel kılıç kuşanma töreninde, o merasimin vekar ve diplomasisini (?) unutarak, vatan hudutları içerisinden gelen mağlubiyet haberlerinin derin üzüntüsü ile kıvranarak, "Bu günler için mi kılıç kuşanıyoruz?" diyerek hüngür hüngür ağlaması, devletin zirvesindeki vatanseverliğin fiziksel görüntüleri olarak kendini gösteriyordu." (Büyük Oyun, 1.C., s.23)

Yazar bu sahneyi, yanlışlarıyla birlikte Mısıroğlu'ndan kopya çekmiş. Ama kaynak olarak K.Mısıroğlu'nun kitabını değil, K.Karabekir'in İstiklal Harbimiz adlı kitabının 18.sayfasını gösteriyor. 18. sayfada, bu konuyla ilgili tek kelime dahi yok! Yeni bir karşılıksız çek yazma olayı daha! Yoksa, okuyucuyu kandırmak, aldatmak sevap mı ?

79) Kanaat Kütüphane ve Matbaası, İstanbul, 1918. (M.Şahin,Tarih ve Toplum, Kitabiyat bölümü, sayı 16/ Nisan 1986) M.Şahin, kitapçık hakkında bilgi vermekle kalmamış, konumuzla ilgili sahneleri anlatan parçaları da aktarmış.

80) Mufassal Osmanlı Tarihi, 4.C., s.3574; N.F.Kısakürek, Vahidüddin, s.107; A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.138, 145.

81) İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinde Saray Teşkilatı, s.189 vd; M.Z.Pakalın, 2.C., s.259.

Suriye ve Irak cephelerinde durgunluk sürüyor. Doğuda ise Osmanlı birlikleri, dolu dizgin Kafkasya ve İran içine ilerliyorlar. Batıda da henüz yakın bir tehlike görünmüyor. Vahidettin'in ilk Hatt-ı Hümayunu da, ordu ve donanmaya beyannamesi de, bu yüzden oldukça iyimserdir.[82] Yenilgi ve tehlike haberleri, Eylül ortasından sonra yağmaya başlayacaktır.

c. Mısıroğlu, 'Yaver Ömer Paşa' diyor, doğrusu 'Ömer Yaver Paşa'dır. Hazret, galiba bu sıralama yanlışı yüzünden, adı Ömer Yaver olan paşayı, Padişahın yaveri sanıyor. Yaver olmadığı gibi kılıç kuşanma töreni sırasında, ne sarayda görevlidir, ne de hükümette; İzmir'de oturmakta olan emekli bir paşadır. İlk defa **Ocak 1919**'da, yani kılıç kuşanma töreninden 4 ay sonra, Tevfik Paşanın 2. Hükümetinde Harbiye Nazırlığına atandığı için yollanan özel bir deniz aracıyla İstanbul'a getirtilecektir.[83] Vahidettin'in Başmabeynciliğine ise, 31 Mart 1919'da atanır. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.24)

d. Hanedan ileri gelenleri ile Başkâtip, Başmabeyinci, Başyaver ile öteki saray mensupları ve devlet ileri gelenlerinin bulunduğu kurallı bir törende,[84] resmi görevi olmayan emekli bir paşanın, Padişahın yanına sokulup da kulağına, "bu tavrın padişahlık vekar ve mehabetine yakışmayacağı hususundaki niyazını fısıldaması" ise hiç mümkün değildir.

Böyle bir masal, yazarın, Osmanlı saray teşrifatını da, kılıç alayı törenini de hiç bilmediğini gösteriyor.

Bu uydurmaları okuyup da inananlara ne yazık![85]

K.Mısıroğlu'nun ve kopyacısı H.H. Ceylan'ın yazıları, Vahidettin ve dönemi ile ilgili bir araştırma yapmadıklarını, olaylar sırasını bile bilmediklerini belli ediyor.[86] Yüceltmeye çalıştıkları Vahidettin konusunda dahi bu kadar gevşek, üstünkörü, gelişigüzel davranan bu kimselerin, Kurtuluş Savaşı hakkında ciddi bir araştırma yapmış olmaları düşünülebilir mi?

---

82) Görüp İşittiklerim, s.144; L.Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.377; Vahidettin bu beyannamesinde Almanlardan, "kahraman müttefiklerimiz " diye söz etmektedir.

83) T.M.Göztepe, V. M. Gayyasında, s.89; General Allenby'nin saygısız davranışından dolayı nazırlıktan istifa eder. 31 Mart 1919'da Lütfi Simavi'nin yerine Başmabeynciliğe getirilir. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.180, 201; Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.24)

84) Görüp İşittiklerim, s.144.

85) Bu yanlışlan yapan K.Mısıroğlu bir başka yazarı şöyle suçluyor: " Mantığını bu derece zorlayacağı yerde, biraz ciddi araştırmaya yönelse, belki gülünç duruma düşmekten kurtulabilirdi. Biri çıkıp da bu yazarcıklara biraz tarih, biraz da hakikat sevgisi dersi verse, acaba faydası olur mu, ne dersiniz?" (s.Mücahitler, s.34)
Sahi, ne dersiniz?

86) Mütareke Acıları adlı bir kitapta da, Vahidettin'in müşir üniformasını giyip, işgalcilerin çaylarına, balolarına katıldığı gibi iddialar yer almaktadır. Bu da, sırf Vahidettin'i kötülemek için uydurulmuş bir yalandır.

Yapmadıkları için de rahat rahat uyduruyor, kaydırıyor, saptırıyor, gerçekleri alt üst ediyorlar.

Bu tür tarih Zati Sungurluklarına, çok tanık olacağız.

●● Ali Nuri ve İ.Hakkı Okday kardeşler de bu konuda bazı iddialar ileri sürüyorlar. İkisi de Tevfik Paşanın oğlu ve Vahidettin'in yaveri; İ.Hakkı Okday ayrıca Saray Kurmay Başkanı ve Vahidettin'in damadı.

N.F.Kısakürek'in yazdığına göre, "zaman zaman Padişaha, harita üzerinde askeri bilgi verdiğini anlatan" Ali Nuri (Okday) Bey, "[Vahidüddin] '**her zafer haberini** alışında şükür secdesine varmakta ve saadetinden uçmaktadır' demiş." (Vahidüddin, s.192)[87]

Bu bilgiye inanmak çok zor. Çünkü:

(1) Başyaver Naci Bey, 15 Nisan 1920'de, Damat Ferit'in baskısı sonucu görevden uzaklaştırılmış[88] ve yerine Avni Paşa atanmıştır. Sonuna kadar Vahidettin'e bağlı kalan Avni Paşa bile N.F.Kısakürek'e, 'Vahidettin'in her zafer haberi alındığında şükür secdesine kapandığından' söz etmiyor.[89] İ.Hakkı Okday da sadece sevindiğini kaydetmekle yetiniyor ki bu ifadenin de doğru olmadığını göreceğiz. (Yanya'dan Ankara'ya, s.388)

(2) Saray Kurmay Başkanı İ.Hakkı Okday, saraydaki küçük kurmay teşkilatını ve Vahidettin'e askeri durum hakkında nasıl bilgi verdiğini anlatırken, kardeşi Ali Nuri'den hiç bahsetmiyor, yalnız yardımcısı Yüzbaşı Neşet'in (Bora) adını veriyor.[90] (s.347-349) Haklı. Çünkü Ali Nuri'nin asıl görevi Harp Akademisinde öğretmenliktir. Nitekim Ali Nuri'nin oğlu Şefik Okday şöyle yazıyor: "Babam Ali Nuri Bey, bir taraftan Harp Akademisindeki görevine devam ediyor, diğer taraftan Sultan Vahidettin'in yaveri bulunuyor, ayrıca da akşamları Alman firmaları ile mektuplaşıyor, serbest iş hayatına atılmak için ilk denemelerini yapıyordu." (Son Osmanlı Sadrazamı ve Oğulları, 8.Bölüm, Milliyet, 28 Aralık 1988; R.Orbay'ın anılarından,

---

87) Büyük Zafer sırasında Başbakan olan Rauf Orbay, anılarında şöyle yazıyor: "Ordular, durmadan, düşmanı eze çiğneye ilerliyorlardı. Her tarafta sevinç içinde şenlikler yapılıyordu. İstanbul da, henüz işgal altında bulunmasına rağmen, Zafer müjdeleriyle yerinden oynamış, günlerdir bayram havasında yaşıyordu. Oradan aldığımız haberlerden, mahalle aralarına varıncaya kadar bütün Türk semtlerinin bayraklarla donatıldığı, yalnız saray ile resmi dairelerin, bu umumi şenliğe katılmadıkları anlaşılıyordu." (Cehennem Değirmeni, 2.C., s.84-85)

88) Görüp İşittiklerim, s.262-264.

89) N.F.Kısakürek, Vahidüddin, s.219,225. R.Halit Karay diyor ki: "Avni Paşa gurbette defter defter hatıralarını yazıyordu. O da fücceten sürgünde öldü. Acaba 'İstiklal Harbi'nin İç Yüzü ve Üç Yüzü' isimli hatıra defterleri ne oldu? " (Bir Ömür Boyunca, s.251) T.M.Göztepe, Avni Paşanın anılarının, Mısır'da, Mahmut Muhtar Paşanın mirasçılarında bulunduğunu ileri sürmektedir. (V.M.Gayyasında, s.409) Dileyelim ki doğru olsun. Bir gün ortaya çıkar, olayları bir de onun ağzından ve açısından dinleriz.

90) Ali Nuri Bey ise şöyle diyor: "[Sultan Vahidüddin] beni sık sık huzuruna çağırır, dahili ve askeri vaziyetler üzerinde benden fikir alırdı. Taş basması büyük bir harita yaptırmıştım. Bu harita üzerinde, kırmızı ve mavi iğne bayraklarla vaziyeti Sultana izah eder ve askeri durumu gösterirdim." (Vahidüddin, s.153)

Genelkurmay'da da çalıştığı anlaşılıyor: Y.Tarihimiz, 1.C., s.116, 144 vd.) Yani pek gezegen biri olup ara sıra sarayda bulunmaktadır.

İ.Hakkı Okday, 28 Ocak 1922'de milliyetçilere katılmak üzere, kayınpederi Vahidettin'den ve eşinden gizli olarak Anadolu'ya geçip orduya katılacaktır. (Yanya'dan Ankara'ya, s.388, 416)[91]

(3) Bu hale göre, A.Nuri'nin, ancak bu tarihten sonra Vahidettin'e, zaman zaman askeri bilgi verdiği düşünülebilir. Ama İ.Hakkı'nın ayrıldığı tarihten sonra da, tek savaş ve zafer var: Büyük Taarruz! Oysa Vahidettin, bu zafer dolayısıyla şükür secdesine kapanmak bir yana, hükümetin ricasına rağmen, milli orduyu kutlamamış, hükümetin kutlamasını da uygun görmemiştir. (BTTD, Ekim/1967; Jeschke, TKS Kronolojisi I, 14 Eylül 1922, s.194) Tersine, bu zaferden dolayı büyük endişeye kapıldığını göreceğiz.

(4) Zaten Vahidettin bile, Milli Mücadeleye ancak 1921 yılının sonuna doğru taraftar olduğunu ileri sürmektedir, yani Milli Mücadele düze çıktıktan sonra. (14. paragrafta açıklaması var) Ama bu ifadesinin, gerçeklerle uyuşmadığını da belgeleri ile göreceğiz.

Kısacası, Ali Nuri'ninki, gerçeklere denk düşmeyen bir yaşlı anısı. İlerde, bir anısını daha okuyacak, anılarını anlattığı sıradaki zihinsel durumunu daha iyi anlayacağız.

□ İ.H.Okday da, anılarında eski kayınpederine vefalı davranarak, bütün kusuru Damat Ferit'in üzerine yıkıp Vahidettin'i korumaya çalışmaktadır. Diyor ki:

"Sultan Vahidettin, öyle sanıldığı gibi Milli Mücadele'mizin, düşman orduları tarafından yok edilmesini katiyen arzulamaz, bilakis zaferi dört gözle beklerdi." (s.388)

(1) İ.H.Okday, Tarih ve Toplum dergisinin yazarı Arı İnan'la Şubat 1975'te yaptığı ve banda alınmış bir konuşmasında ise, şu anısını anlatıyor: "[Babam, Londra Konferansı'ndan] İstanbul'a döndükten sonra Padişah Vahideddin, 'Paşa, ne yaptınız? Siz sözü Anadolu heyetine bıraktınız!' dedi. Babam da, 'Burada Anadolu-İstanbul diye ayıracak bir şey yok. Biz hepimiz aynı memleketin çocuklarıyız. Eskiden padişahlar başa geçer ve düşmana karşı harp ederdi. Zat-ı şahanenize de bunu tavsiye ederim.' demiş; onun üzerine Sultan Vahidettin ne dese beğenirsiniz? '**Ya Veliaht Abdülmecit yerime geçerse**?' Yani Vahidettin, tahtı düşündü, memleketi düşünmedi."

---

91) İ.Hakkı Okday şöyle yazıyor: "Ankara'ya geçip milli kuvvetlere katılacağımı, eşim Ulviye Sultana açamazdım. Çünkü böyle yaptığım takdirde, bu teşebbüsüm Padişahın, dolayısıyla D.Ferit'in ve belki de İngilizlerin kulağına erişir, hareketime mani olurlardı." (s.413) İ.H.Okday'ın milli kuvvetlere katılması üzerine Vahidettin, Ulviye Sultanı, İ.H.Okday'dan boşatır. (Tarih ve Toplum dergisi, s.59'da boşanma ilamı var, sayı 5/ Mayıs 1984)

Arı İnan soruyor: "Ama öte yandan da 'Anadolu'daki memleketi kurtarma mücadelesini tasvip ediyordu (doğru buluyordu)' diyordunuz?"

96 yaşındaki İ.H.Okday şöyle bir cevapla işin içinden çıkmaya çalışıyor:

"Evet... Acaip karakterli bir adamdı." (Tarih ve Toplum, s.58, 5.sayı, Mayıs 1984)

(2) İ.Hakkı Beyin, ne Vahidettin lehindeki sözleri gerçeği yansıtıyor, ne aleyhindeki sözleri. Vahidettin, Milli Mücadeleyi coşkuyla izliyor olsa, hiç olmazsa hareketsiz kalır, karşı tavır almazdı. Tevfik Paşa gibi kapıkulu biri de, Padişaha öyle cevap veremez, Vahidettin gibi cin fikirli biri ise, "Ya Abdülmecit benim yerime geçerse?" gibi pek ilkel ve çocukça bir mazeret ileri sürmez.

Tevfik Paşanın Londra Konferansında, sözü Anadolu heyetine bıraktığı da doğru değildir.[92]

●●● Şimdi sıra, Vahidettin'in vatanseverliği hakkındaki üçüncü ve en önemli iddiada: Milli Mücadeleyi Vahidettin planlamış ve M.Kemal'i yetki ve para ile donatarak Anadolu'ya yollamış.

Bu, bütün Vahidettincilerin ortak iddiası, daha doğrusu rüyası. Hanedana saygı duyanların, son padişah Vahidettin'i 'hain' sıfatından temizleme çabalarını anlıyorum. Eğer Vahidettin, M.Kemal - İngiliz oyununun kurbanı olmuş ve hizmetleri örtbas edilmişse, bu çabalara bütün yüreğimle katılırım. Başlagıçta da söylemiştim, amacım gerçeği savunmak.

---

92) Tevfik Paşanın Londra Konferansı sırasında, kendisi konuşmayıp sözü, 'milletin gerçek temsilcisi' diyerek Ankara temsilcisine bıraktığı yaygın bir söylentidir ama tam bir masaldır. Söylentiye göre, Tevfik Paşa, Ankara temsilcilerini göstererek, güya demiş ki: "Sözü, milletin hakiki ve meşru temsilcilerine bırakıyorum." (R.E.Ünaydın, İstiklal Yolunda, s.76; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.544; Meydan- Larousse, 1.C., s.183 vb.) Doğrusu şu: Tevfik Paşa, Konferansta, İstanbul hükümetinin görüşlerini açıklamış, sözünü üstü kapalı bir sitem kokusu da taşıyan şu cümle ile bitirmiştir (sadeleştirilerek): "Ankara Millet Meclisi tarafından seçilmiş ve o Meclis adına söz söylemeye yetkili temsilcileri davet ettiniz; size sunacakları önerileri açıklamaları için sözü kendilerine bırakıyorum." (Ali Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, s.137; ayrıca Bekir Sami Beyin Konferansla ilgili raporu, Atatürk'ün Dış Politikası, 1.C., s.293)

Söylediği bu. Ama efsane o günden bu yana sürüp geliyor.

Mısıroğlu, masalı iyice abartıyor ve Vahidettin'e de pay çıkarıyor:

"Azılı Türk düşmanı, İngiliz Başmurahhası Lloyd George, Kuva-yı Milliyecilere, 'Haydutlar!' diye hücum edince, İstanbul hükümetinin murahhası Sadrazam Tevfik Paşa, 'Gerçi ben burada Osmanlı murahhası olarak bulunuyorum amma memleketin asıl mümessili ve söz sahibi onlardır. Bizim kalbimiz de onlarla beraberdir' diyerek, bu Türk düşmanını susturmuştur. Unutmamak gerekir ki Tevfik Paşa orada Sultan Vahideddin'i temsil ediyordu. Kendisine bir ceza mı verilmiştir?" (S.Mücahitler, s.87-88)

Konferansta ne LGeorge 'haydutlar' demiştir, ne de Tevfik Paşa o sözleri söylemiştir. Söylenmemiş söz için ceza verilir mi? Üstelik bir Sadrazama nasıl bir ceza verilebilir ki? Ama Mısıroğlu, bu söylenmemiş sözlere ceza vermediğini ileri sürerek, Vahidettin'i şöyle övüyor: "Aziz okuyucu, başını iki elinin arasına al da ibret ve dehşetle düşün! Vatanın felaketi karşısında, böyle vatanperverane hareket eden bu insan mı vatan hainidir?" (S.Mücahitler, s.88)

Ben de diyorum ki:

"Aziz okuyucu, başını iki elinin arasına al da ibret ve dehşetle düşün! Bunlar niye bu kadar masalcı?"

Ama söylentiye, dedikoduya, uydurma anılara, varsayıma ve sahte belgelere dayanılarak, olsa olsa yöntemiyle, tahminle, ilhamla, önyargıyla, teville, maksada, isteğe ve keyfe göre yazılan şeye, tarih değil, masal bile denemez. Çünkü masal dahi kendi mantığı içinde tutarlı olmak zorundadır; masal olduğu da başındaki tekerleme bölümüyle dürüstçe belli edilir.

Tarihçi Fustel de Coulanges, öğrencileri eski olaylar hakkında bir hüküm vermeye yeltendikleri zaman şöyle dermiş: "Bir kâğıt parçası (belge) var mı? Başka söz dinlememl"[93]

Bu cümle çağdaş tarih yöntemini de özetlemektedir.

Vahdettinciler de bu son iddialarını kanıtlamak için bazı belgeler ve tanıklar gösteriyorlar. Gerçi şimdiye kadar ileri sürdükleri iddiaların, tarih açısından hiçbir değer taşımadıklarını gördük. Ama bu sefer çok kesin konuşuyorlar. Söz gelimi, GRYT ansiklopedisi, bu konudaki belgelerin 'cerh edilmez' (çürütülmez) nitelikte olduğunu yazıyor. (1.C., s.10)

İddiaları, tanıkları ve şu çürütülemez olduğu ileri sürülen belgeleri görelim.

6. Vahidettin ve Kurtuluş Savaşı

Bu konuda ileri sürülen iddiaları, çeşitli başlıklar altında toplayarak sunuyorum.

6/1. Milli Mücadele'yi ilk düşünen ve planlayan Vahidettin imiş

□ "VI.Mehmet Vahideddin Han, Anadolu'da milli bir kuvvet hazırlamayı düşünmüş ve bu kuvveti meydana getirmek için yakınında bulunanların telkini ile yaverlerinden M.Kemal Paşayı geniş bir yetki ve özel bir talimatla galip devletlerin İstanbul'da bulunan temsilcilerinin bilgisi dışında, **gizlice** Anadolu'ya göndermiştir." (Mevlanzade Rıfat, Türkiye İnkılabının İç Yüzü, s.209)

Bu konudaki birçok iddianın ilk kaynağı, 150'liklerden ve Birinci Bölümde bazı marifetlerini öğrendiğimiz Mevlanzade Rıfat'ın **1929**'da Halep'te basılan ve 1993'te Türkiye'de de yayımlanan, M.Kemal ve Kurtuluş Savaşı aleyhindeki kitabıdır. Yalan, yanlış ve martaval yığını bir laf çorbası. İki yanlışına değineyim: M.Kemal, galip devletlerin temsilcilerinin bilgisi dışında, gizlice gönderilmemiştir.[94]

---

93) Y. Kemal Beyatlı, Tarih Musahabeleri, s.139.

94) İngiliz Yüksek Komiserliği Baştercümanı Ryan, anılarında, Damat Ferit'in bu atamayı kendisine bildirdiğini açıklamıştır. (The Last of Dragomans, s.131'den aktaran Ş.Turan, Türk Devrim Tarihi, 1.C., s.156)

Bandırma gemisinin, işgalcilerin kontrolünden geçtiklerini, yani gidişin gizlice olmadığını da M.Kemal açıklamıştır.[95]

□ "[özet]... **'Sevres sulh projesi' teklifini alınca**, buna karşı ilk tedbirleri düşünüp planlayan, bunun için M.Kemal Paşayı olağanüstü yetkilerle donatıp Anadolu'ya gönderen [Sultan Vahideddin'dir]." (K.Mısıroğlu, Sarıklı Mücahitler, s.33)

Mısıroğlu, Mevlanzade'nin iddiasını doğrulayıp süslemek isterken, yine gerçeği ters yüz ve olaylar sırasını da tepe taklak ediyor. Çünkü M.Kemal İstanbul'dan 16 Mayıs 1919'da ayrılmış, 'Sevres sulh projesi' ise Osmanlı hükümetinin temsilcisi Tevfik Paşaya, tam 360 gün sonra, 11 Mayıs 1920'de, Paris'te teslim edilmiştir.[96]

□ "Yunanlıların İzmir'e Müttefiklerin izniyle bir çıkarma yapacakları hakkında söylentiler duyulmaya başlanmıştı. Sultan Vahideddin, ufukta beliren korkutucu tehlikelere karşı, Anadolu'da bir mukavemet (direniş) hareketi düşünüp, bunu tepesindeki işgal kuvvetlerine rağmen en dikkatli bir şekilde planladı." (K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.79)

K.Mısıroğlu ilk gerekçenin tutarsızlığını görünce, yeni bir senaryo yazmak gereğini duymuş. Bu sefer devreye Yunan tehlikesini sokuyor. Ama ilerde, Yunan tehlikesini de kesinlikle ve üstüne bastıra bastıra reddettiğine tanık olacağız.

● Bu gerekçesi uydurma ve biri ötekini tutmaz iddiaların esin kaynağı, M.Kemal'in anılarında geçen, bambaşka anlamdaki bir cümledir. M.Kemal, Vahidettin'in kuşku uyandıran bir sorusu üzerine, şöyle düşündüğünü anlatıyor:

"Bu son cümle bende bir şüphe uyandırdı. Demek ki yarın Padişahın öyle bir hareket yapmak ihtimali vardır ki ordunun vatanperver (vatansever) kumandan ve zabitleri müteessir olabilir (üzülebilirler). Zat-ı şahane (padişah) beni kandırarak, vasıtamla (aracılığımla) onlardan emin olmak istiyor... Padişahın verilmiş bir kararı olmalı idi."[97]

Mısıroğlu, Vahidettin'in aleyhinde olan bu son cümleyi, Vahidettin'in bir planı olduğunun kanıtı diye kullanıyor:

□ "Bu sözler, Sultan Vahideddin'in zihninde bir plan mevcut olduğunu... gösteriyordu." (K.Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.180; Hilafet, s.151)

Vakkasoğlu da duraksamadan K.Mısıroğlu'nu izliyor:[98]

---

95) Atatürk'ün Hatıraları, s.125.

96) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.103.

97) Vahidettincilerin esinlendikleri bu cümle, Atatürk'ün anılarının, Sel Yayınları arasında, Atatürk'ün Bana Anlattıkları adıyla yayımlanmış olan 1955 versiyonunda bulunmaktadır. (s.92)

98) Artık her Vahidettincinin yazdığını aktarmayacağım, birkaç örnek vermekle yetineceğim. Çünkü hepsi, biraz değişik ifadelerle aynı şeyi tekrarlıyor. Yani seri üretim.

□ "Bizzat M.Kemal Paşanın da hatıralarında anlattığı gibi, bu görüşmeden önce, Padişahın verilmiş bir kararı vardır." (V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.87)

Ama Vahidettin'e o kadar yakın olan Başkâtip Ali Fuat Beyin anılarında, Vahidettin'in böyle bir kararı olduğunu belirten, Milli Mücadele'yi planladığı umudunu veren bir tek cümlecik, minnacık bir ipucu bile yer almıyor.

Olsa yazardı.

Zaten Vahidettin de, bu iddiaları açıkça yalanlıyor; bu bölümün 14. ve 15. paragraflarında, açıklamalarını okuyacağız.

Biz yine de, 'hiçbir iddia gizli kalmasın' diyerek, iddiaları gözden geçirmeye devam edelim.

6/2. Vahidettin'in planının özü neymiş?

Saray ve hükümet, Milli Mücadele'ye karşı görünecek, böylece İngilizler uyutulacakmış. Bunu Samiha Ayverdi, tatlı tatlı şöyle açıklıyor:

"...İstanbul ve Ankara, iki hasım (düşman) pozunda, karşı karşıya olacaktır... **Bu oyun**, düşmana karşı Anadolu ile el ele, bir siyasi komplo, bir ince politika olarak başlatılmış, Padişah ve İstanbul Hükümeti, bu oyunu büyük bir ciddiyet ve teatral bir kudretle oynamışlardır." (3.C., s.191,193; ayrıca K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.80)

Ama o fetvalar, o isyanlar, o Anzavur, o Kuva-yı İnzibatiye, o idam kararları, o Yunanlıları desteklemeler, o milliyetçileri tepelemek için İngilizlere türlü türlü önerilerde bulunmalar, bunlarla ilgili binlerce belge, tanık, Vahidettin'in kendi itirafları filan nedir?

Eğer bu bir oyunsa, buna olsa olsa **Kanlı Nigar** oyunu denilebilir.

Bu acımasız oyunun kanlı ayrıntılarını ilerde okuyacağız.

6/3. Planın uygulamaya konulması

Bu konuyla ilgili iddialar da şunlar:

6/3.1. M.Kemal'i Anadolu'ya göndermek için işgalcilerin gözlerini boyamaya yönelik, göstermelik bir görev uydurulmuş

Bu görüşü ileri sürenler: Mevlanzade Rıfat, Türkiye İnkılabının İç Yüzü, s.234; K. Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.48; Hilafet, s.154; GRYT Ans.1. C., s.167; H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.24 vb.

Bu yazarlara göre, 9.Ordu Müfettişliği, sırf bu amaç için kurulmuştur.

Bütünüyle yanlış.

O sırada, orduyu mütareke koşullarına göre yeniden düzenlemek için çalış-

malar yapılagelmektedir.[99] Osmanlı Genelkurmayı, ordu komutanlıkları kaldırıldığı için doğrudan Genelkurmaya bağlı durumda kalan 9. Kolorduyu,[100] kurulacak üç Ordu Müfettişliği emrinde toplamayı kararlaştırır.[101] İlk olarak, 2.Ordu Komutanlığının adı, 28 Aralık 1918'de, "Yıldırım Kıtaları Müfettişliği"ne çevrilir ve 2 Şubat 1919'da da Cemal Paşa (Mersinli) bu müfettişliğe atanır.[102]

İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'nin bir notası üzerine, birinin de doğuya gönderilmesi gerekir ve bu görev için M.Kemal seçilir. Bunun üzerine, Genelkurmay 2.Başkanı Kazım Paşa'nın önerisi ile söz konusu tasarının bir parçası daha, bu fırsattan yararlanılarak, 9.Ordu Müfettişliği geçici adıyla uygulamaya geçirilecektir.[103]

M.Kemal bu görevi kabul etmeseydi, yerine başkası gönderilecekti. Çünkü notada değinilen sorunları çözmek, ilerde açıklanacağı üzere, saray ve hükümet için de büyük önem taşıyordu.

6/3.2. M.Kemal'i bu göreve Vahidettin seçmiş

□ "Padişah.. bu plan gereğince, M.Kemal'i, iç asayişin düzeltilmesi gibi göstermelik bir amaçla, ordu müfettişi sıfatıyla göndermeye karar verdi." (K. Mısıroğlu, Hilafet, s.154)

□ "M.Kemal Paşayı bu harekete memur eden insan, Sultan Vahideddin'dir. [..] Bu durum bir türlü yazılamıyordu... Halbuki gerek Birinci Büyük

---

99) Mondros, s.255-263.

100) 1.Kolordu (Edirne), 25.Kolordu (İstanbul), 14.Kolordu (Tekirdağ, sonra Bandırma). 17.Kolordu (İzmir), 20.Kolordu (Ankara), 12.Kolordu (Konya), 3.Kolordu (Sivas), 15.Kolordu (Erzurum), 13.Kolordu (Diyarbakır). 15.Kolordu dört, ötekiler iki tümenlidir. (Mondros, s.255- 263)

101) İstanbul'da, 1.Ordu Müfettişliği (1.,14. ve 25. Kolordular), Konya'da 2.Ordu Müfettişliği (12.,17. ve 20.Kolordular), Doğuda 3.Ordu Müfettişliği (3.,13. ve 15.Kolordular). (Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası, s.91, kroki 11) M.Kemal Paşanın atamasının yapıldığı sırada, bu müfettişliklerin yeni numaraları daha verilmemişti. Bu yüzden M.Kemal'in atama emrinde '9.Ordu Kıtaları Müfettişliği' denilmektedir. Bu ünvan, bir süre sonra 3.Ordu Müfettişliği olarak değiştirilecek, İngilizlerin itirazı üzerine üç müfettişlik de kaldırılacaktır.

102) T.Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.46; Fevzi (Çakmak) Paşa da 14 Mayıs 1919'da, 1.Ordu Müfettişliğine getirilecektir. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.31, Takvim-i Vekayi No.3549)

103) Jeschke, İng. Belgeleri..., s.108; Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.281; Atatürk'ün Hatıraları, s.108; Tevfik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.12; C.Erikan, Komutan Atatürk, s.283.

İngiliz Yüksek Komiserliği tercümanı A.Ryan anılarında şöyle yazıyor: "1919 ilkbaharında Türk hükümeti Anadolu'da, merkez tarafından kontrolü daha iyi düzenlemek amacıyla birkaç genel müfettişlik kurulmasına karar verdi... Damat Ferit Paşa, Nisan 1919'da, umumi müfettişlik planı hakkında benimle konuştuğu zaman, M.Kemal adı bana hiçbir şey ifade etmemişti... D.Ferit, M.Kemal ile birlikte yemek yediğini, bağlılığı hususunda ondan tatmin edici güvence aldığını... söyleyerek bana yeniden emniyet verdi." (The Last of Dragomans, s.131'den aktaranlar: Ş.Turan, Türk Devrim Tarihi, 1.C., s.156; Jeschke, İng.Belgeleri, s.108) Bu günlerde Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, halka nasihat vermek için Trakya'ya gönderilen bir kurulda bulunduğu için görevi başında değildir. (H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.293)

Millet Meclisi'nde ve gerekse Erzurum Kongresinde bu hususta pek çok tartışmalar olmuştur."[104] (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.48)

□ "Bu cümleden olarak yaverlerinden M.Kemal Paşayı geniş yetki ve imkânlarla donatarak Anadolu'ya gönderdi. İşte yakın tarihimizde 'Milli Mücadele' adı verilen Türk-Yunan muharebesi[105] ve onun sonucu olan zaferin gerçekleşmesini sağlayan hareketlerin ilki ve en önemlisi budur. Bu da Sultan Vahideddin'in eseridir." (K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.79)

□ "Vahideddin'in, M.Kemal'i Anadolu'ya gönderen ve üstün yetkiler vererek işini kolaylaştıran, hatta ifa ettiği vazifeyi sağlayan insan olduğunu, vicdan rahatı içinde şehadet edebiliriz." (V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.147)

□ "M.Kemal Paşaya güvenerek.. Anadolu'nun kurtuluşu için Samsun'a gönderme fikri tamamen Halife-Sultan Vahideddin'e aittir." (H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.24)

Bu konudaki tanıkları dinleyelim.

● Birinci tanık, **Radi Azmi Yeğen.**[106]

R.A.Yeğen'in Sabahattin Selek'e verdiği bilgiye göre, San Remo'da, sabık Sultan kendisine demiş ki: "Samsun'a bir müfettiş gönderileceğini öğrenince, yaveranımdan (yaverlerimden) erkan-ı harp mirlivası (kurmay tuğgeneral/tümgeneral) M.Kemal Paşayı da namzedler (adaylar) meyanında nazar-ı itibare alınız (arasında dikkate alınız) diye ikaz eyledim (uyardım)." (S.Selek, Anadolu İhtilali, s.212)

(1) M.Kemal Paşaya verilen görev, öyle işgalcilerin gözünü boyamak için ortaya atılmış, Vahidettin'in planı gereği uydurulmuş bir görev değil. Böyle bir göreve ve bu görevi yürütecek birine gerçekten ihtiyaç var. Bu yüzden uygun biri aranıyor.

(2) Anıya göre, ilk akla gelen M.Kemal değil, Padişah ilgililere onu da hatırlatıyor, üstelik Vahidettin'in de bir ısrarı yok, sadece uyarıda bulunmuş.

Kısacası, tanığın anlattıkları, Vahidettincilerin bu konudaki iddiasını doğrulamıyor.

● İkinci tanık, Fevzi Çakmak'ın eşi **Fıtnat Çakmak.**

Fevzi Çakmak'ın 24. ölüm yıldönümü dolayısıyla, emekli Deniz Albayı

104) Bu husus, Erzurum Kongresinde de, TBMM'nde de, pek çok değil, bir kere bile tartışılmamıştır. Mısıroğlu yine hayalini çalıştırmış.

105) Demek ki Doğu, Güney ve Kuzey Anadolu'da hiçbir sorun ve çatışma yokmuş! Sevres söz konusu değilmiş. Tek sorun Yunan ordusuymuş. Bu sıfır altı bilgi ile Kurtuluş Savaşı değerlendirilebilir mi?

106) Radi Azmi Yeğen mütareke dönemi polislerindendir, bir ara Üsküdar Belediye Dairesi Müdürlüğü de yapmıştır. 150'liklerden olmadığı halde, Türkiye'yi terk eden saltanatçılardan biridir. (S.Selek, Anadolu İhtilali, s.211); 1930 yılı gazeteleri, Ağrı isyanını düzenlediği ileri sürülen Kürt-Ermeni ortak örgütü Hoybun'un ileri gelenleri arasında bulunduğunu açıklamışlardır. (M.Tuncay, T.C.'nde Tek Parti, s.242-243)

Yavuz Senemoğlu, Tercüman gazetesine yazdığı bir yazıda, Fıtnat Hanımdan dinlediği bir anıyı anlatmış.

Anı şu:

" 'Fıtnat' demiş mareşal, 'öyle bir şey biliyorum ki ortaya çıkıp söylememe, bugünkü tutumumuz ve davranışlarımız uygun değil. Mecburum bu sırrı kendimle beraber mezara götürmeye. Mütareke senesinde, bir Cuma selamlığından sonra Sultan Vahidettin beni huzuruna kabul etti. 'Paşa' dedi, 'Durumu görüyorsunuz. Bu işler ancak Anadolu'da teşkilatlanarak kurtarılabilir. Bana Anadolu'da teşkilat kurarak memleketi şu karanlık durumdan kurtarabilecek paşaların bir listesini yapıp getirin.'

Ertesi Cuma yine selamlıktan sonra huzura girip hazırladığım listeyi verdim. Dikkatle okuduktan sonra bir müddet sustu. Sonra yarı kapalı gözleriyle ağır ağır, tane tane konuşmaya başladı.

'Paşa, M.Kemal Paşa hırsız mıdır?'

'Haşa (hayır) padişahım.'

'Bir namussuzluğu, ahlaksızlığı var mıdır?'

'Haşa padişahım.'

'Beceriksiz ve kabiliyetsiz midir?'

'Hayır efendimiz. O hepimizden bilgili, kabiliyetli ve dinamiktir.'

'O halde niçin bu listeye onun adını yazmadınız? '

Hiç düşünmeden cevap verdim:

'Padişahım, M.Kemal Paşa yenilik, bilhassa öteden beri cumhuriyet taraftarıdır.'

Padişah elindeki kâğıdı atar gibi masanın üzerine bıraktı. Ayağa kalkıp pencereye döndü. Limanda demirli İtilaf devletleri (İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan) gemilerini göstererek, 'Paşa, Paşa, bu gemileri görmek kanıma dokunuyor. **Bu memleket kurtulsun da isterse cumhuriyet olsun.**[107] Kendisine selamımla birlikte tebliğ ediniz, haftaya Cuma günü M.Kemal Paçayı göreceğim.' " (Tercüman gazetesi, 10 Nisan 1976)

Anı burada bitiyor.

Yani Fevzi Çakmak, hem bu sırrı kendisiyle birlikte mezara götürmeye mecbur olduğunu söylüyor, hem de gürül gürül eşine anlatıyor; eşi de bu büyük sırrı, Senemoğlu'nun yazdığına göre, ziyaretine gelmiş olan bu bayram misafirinin (yazarın) "tarihe meraklı olduğunu öğrenince", kelimesi kelimesine aktarıyor; tarihe meraklı yazar, "hayret ve dehşete düşmesine rağmen" not almıyor, çünkü "bu bilginin bir gün kendisine lazım olacağını düşünemiyor", nedense Fıtnat Hanımın ölümünü bekliyor ve nihayet, 1976 yılında "açıklamaya karar veriyor."

---

107) Anının doğru olduğuna inanan, Vahidettin'in bu sözüne de inanmak zorunda. Bir gün biri, Vahidettin'in cumhuriyet rejimine karşı olmadığını, hatta M.Kemal'i Anadolu'ya cumhuriyeti ilan etsin diye gönderdiğini ileri sürse ve kanıt diye bu zavallı anıyı gösterse, inanacak mıyız yani?

Ne laflar!

V.Vakkasoğlu ile H.Hüseyin Ceylan da bu anıyı, ciddi bir kanıt diye aktarıyorlar. (Son Bozgun, 1.C., s.134; Büyük Oyun, 1.C., s.26)[108]

● Üçüncü tanık, Çankaya Köşkünde garson olarak çalışan **Cemal Granda**.[109]

Bu tanığı N.F.Kısakürek ileri sürüyor. Üstadı dinleyelim:

"Gazetemden evime bir telefon mesajı geldi.

– Bir zat sizi görmek istiyor ve gayet mühim bir ifşada bulunacağını söylüyor. Şu anda burada.

Bu gibi müracaatlara, muvazeneli ve muvazenesiz, ciddi ve hafif soyundan alışmış ve onlardan kanıksamış olduğum için sordum:

– Kimmiş? Mevzuu neymiş?

– Hiçbir şey söylemiyor. Ancak sizinle konuşabilirmiş.

– Verin telefonu!

Telefonda itimat edici bir ton:

– Tefrikanızla alakalı olarak size vereceğim bir vesika (belge) var. Bunu ne burada telefonda söyleyebilirim, ne de başkasına emanet edebilirim. Sizinle karşılaşmam lazım.

Ses tonundan aldığım itimat duygusundan mıdır, o anda içime doğan histen midir, nedir, meçhul şahsa,

– Öyleyse evime gelin, görüşelim!

Dedim ve adresimi verdim.

Beyaz saçlı, esmer, 60 yaşlarında kadar görünen, gayet terbiyeli bir tavır sahibi bir insan. Hal ve kıyafetine göre, ancak okur-yazar halk tabakasından biri hissini veriyor; fakat muntazam konuşuyor ve kulaktan kapma bir kültürcük taşıdığını belirtiyor.

---

108) N.F.Kısakürek'in Vahidüddin kitabına baksalardı, bu uydurmasyon anının kaynağını bulurlardı. (Fevzi Çakmak'ın ölümünden 28 yıl sonra yazılan bu kitapta da şairane katkılar var ya, neyse..) N.F.Kısakürek'in yazısını, özet olarak aktarıyorum: "Mareşal, benim Fransa'da tahsil arkadaşım, merhum Burhan Toprak'ın kayınbabasıdır.. Bizzat Mareşalden dinlediğim hayati bir noktayı açıklayayım: 'Vahidüddin benden genç kumandanların listesini istedi.. Yazıp verdim. Her kumandanın karakterini de isminin yanına not ettim. Listenin başında da Mustafa Kemal vardı.' Mareşal Fevzi Çakmak, Padişaha verdiği listede, M.Kemal Paşayı fevkalade becerikli, kabiliyetli, hamleci, teşebbüs ruhuna malik fakat son derece ihtiraslı ve yüksek emelli bir insan olarak göstermiştir." (s.145)

109) Cemal Çelebi Granda'nın anıları, 'Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri' adıyla Turhan Gürkan tarafından hazırlanmış ve 1971 yılında yayımlanmıştır. (Fer Y., İstanbul) C.Granda'ya mal edilmiştir.

Ama N.F.Kısakürek'e söyledikleri, bu anılarda yer almıyor.

Buna rağmen A.Dilipak, sadece N.F.Kısakürek'in Vahüddiddin adlı kitabında yer alan bu ifadenin, "Cemal Granada'nın (?) hatıralarında (!)" olduğunu yazıyor. (CG Yol, s.166)

Ah, bir tek şeyi doğru dürüst yazsalar, ne olur!

Hemen söze başladı.

– Vahidüddin tefrikanızı dikkatle okuyorum. Orada iddia ettiğiniz bir şey var: M.Kemal Paşayı Anadolu'ya Milli Mücadeleyi açma vazifesi ile Sultan Vahidüddin'in gönderdiği. Ben bu hakikati bizzat Atatürk'ün ağzından, Umumi Kâtibine söylerken işitmiş olan insanım. Allah var. Allah ve tarih huzurunda bu hakikate şahitlik etmek isterim."

Cemal Granda duyduğunu anlatır, söylediklerini N.F.Kısakürek'in oğlu el yazısıyla yazar, Cemal Granda da imzalar. N.F.Kısakürek'in Vahidüddin adlı kitabının 205. sayfasında bu ifadenin fotokopisi var. Granda'nın konuyla ilgili ifadesi, fotokopiye göre şöyle:

"1928-29 senelerindeydi. Kazım Karabekir Paşa bazı neşriyat yapıyor ve bunlarda İstiklal Mücadelesinin sadece kendisi ve M.Kemal Paşa tarafından kazanılmış olduğunu iddia ederek, başka hiç kimseye hisse vermiyordu. Atatürk bu iddialara fevkalade öfkeleniyordu. Bir gün huzurunda Umumi Katip Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey bulunurken, kahve götürmek vesilesiyle oturdukları salona girdiğim zaman şu sahneye şahit oldum. Atatürk, Tevfik Beye diyordu ki:

'Bunlar ne gülünç iddialardır! Vatanı Kazım Karabekir Paşa ile ben kurtarmışım? Hiç böyle şey olur mu? Böyle iddia sahiplerini akıl doktorlarına muayene ettirmek lazım. Koca bir vatan, nasıl olur da sadece iki kişi tarafından kurtarılabilir? İşin hakikatini istersen, beni bu işe memur ederek Anadolu'ya Vahideddin gönderdi. Beni bulup gönderdiğine göre, asıl kurtarıcının Vahideddin olması lazım gelir.'

Allah'ın bildiği bu hakikati, tarihe ve Türk milli vicdanına arz etmeyi[110] mukaddes bir vazife bilirim. Bu mevzudaki bütün iddialarınız aynen doğrudur. 12 Ağustos 1967 (ya da 1968, iyi okunmuyor) İmza: Cemal." (Vahüdiddin, s.205 ve ona dayanarak GRYT Ans., 1.C., s.170)[111]

K.Karabekir'in, tartışmaya yol açan mektupları, 1928-29'da değil, 1933'te,

---

110) Türk milli vicdanına arz etmek' ifadesi C.Granda'nın değil, N.F.Kısakürek'in. Çünkü üstad, bu deyişi Vahidüddin adlı kitabında, kendi amacını açıklamak için sık sık kullanıyor (mesela s.150 vb.). Granda'nın ifadesine başka etkileri de olmuş mudur, ne kadar olmuştur, kestirmek güç.

111) H.H.Ceylan da, C.Granda'nın ifadesini kullanıyor ama değiştirerek. H.H.Ceylan'a göre C.Granda, N.F.Kısakürek'e o sahneyi meğerse şöyle anlatmışmış: "Paşa, yanındaki silah arkadaşlarının beceriksizliklerine çok kızmıştı. İşte o kızgın anın birinde haykırdı: 'Beni, Milli Mücadele'yi başlatmak üzere bunca paşa arasından seçip Anadolu'ya, vatanı kurtarmak adına gönderen Sultan Vahdettin'dir. Eğer bu vatanı kurtaran birini aramak gerekirse, Vahdettin'i göstermek gerekir!' " (Büyük Oyun, 1.C., s.47) H.H.Ceylan'ın saptırıp uydurması bu kadarla bitmiyor, ayrıca diyor ki: "C.Granda, 'Atatürk, Ordu Müfettişliğinin İngilizleri kandırmak adına bir bahane, asıl hedefin ise vatanı kurtarmak olduğunu' yine Atatürk'ün diliyle o meşhur Çankaya sofralarından nakleder. " (a.g.e., s.47, 48) C.Granda'ın N.F.Kısakürek'e böyle bir şey söylemediğini gördük. Daha sonra yayımlanan anılarında da böyle bir şey yok. H.H.Ceylan apaçık uyduruyor!

Milliyet gazetesinde çıkan bir dizi yazı dolayısıyla yayımlanmıştır. O tarihte Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri de Tevfik Bıyıklıoğlu değil, H.Rıza Soyak'tır.[112] M.Kemal'in "böyle iddia sahiplerini akıl doktorlarına muayene ettirmek lazım" cümlesinin aslı da şöyledir: "Bu mektubu yazan üzerinde akıl doktorlarının dikkat nazarını celbederim". Tek cümlelik bir cevap olarak Mayıs 1933'te Milliyet gazetesinde yayımlanmıştır.[113]

Cemal Granda, tarihi, tanıkları ve M.Kemal'in sözünü yanlış hatırlıyor ama kahve verirken, kulak misafiri olduğu konuşmayı tek kelimesini bile unutmadan ve kendi ifadesine göre tam **kırk yıl sonra,** hatırlayıp aktarıyor!

Bununla da kalmıyor, 1918'den beri geçen bütün olayların iç yüzünü biliyormuş gibi 'bu mevzudaki bütün iddialarınız aynen doğrudur' diye de güvence veriyor!

Sanki tanık değil, bütün olayların kahramanı.

Geçiniz!

● Dördüncü tanık, Erzurum Kongresi'ne Sıvas delegesi olarak katılan **Fazlullah Moran**.

Vehbi Cem Aşkun, Sivas Kongresi adlı kitabında, Fazlullah Moran'ın Erzurum Kongresi hakkındaki anılarına da yer vermektedir. Fazlullah Hocanın anılarının, konumuzla ilgili kısmını aktarıyorum:

"Cuma tatilinden bilistifade (yararlanarak), arkadaşım Ziya Beyle Gazi Paşayı[114] ziyarete gittik. Bize, İstanbul'un müttefik devletlerin işgal-i askeriyesi altında bulunduğunu ve Padişahın adeta esir olduğunu ve onlar orada bulundukça iradesi nafiz (geçerli) olmadığından, buna nihayet vermek üzere, kendisini gizlice davet ederek bu hizmeti ifa etmek için Anadolu'ya gönderildiğini ve [Padişahın] iki elini açarak, 'Aman oğlum, milletimin yüksek sesini işitmeliyim!' dediğini yana yakıla anlattı." (s.73)

V.Cem Aşkun, "[1919'da] bu memleket kültürüne 38 sene vakf-ı nefs etmiş (kendini vermiş) bir bilgindi" (s.59) dediğine göre, Fazlı Efendi o sırada yaklaşık 58 yaşında. Anılarını anlattığı zaman, yaşının 84 olduğu anlaşılıyor.

(1) Herhalde ilerlemiş yaşı ve yorgun zihni yüzünden, Erzurum Kongresi hakkında verdiği bilgiler, birkaç basit ayrıntı dışında, bütünüyle yanlış. Bir örnek olarak Erzurum Kongresinin ilk üç günü hakkında verdiği bilgileri (!) sunuyorum:

"Erzurum mümessillerinden Kadı Raif Efendi, kürsüye çıkarak, 'Efendiler Kongreyi açıyorum!' dedi. Bunu müteakip (bunun üzerine) Trabzonlulardan birisi de, 'Biz İttihatçıların riyasete (başkanlığa) geçmelerini istemiyoruz, in aşağı!' hitabıyla karşılanan Hoca Raif Efendi kürsüden indi. O gün daha başka [kimse kürsü-

112) H.R.Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, 1.C.,önsöz, dipnot.
113) Uğur Mumcu, K.Karabekir Anlatıyor, s.27.
114) Fazlı Moran, anılarını 1945'te anlatmaktadır.

ye] çıkmadığı için dağıldık. Ertesi gün de diğer biri kürsüye gelerek, 'Muhterem Beyler, Kongre açıldı!' dedi. Bunu tanıyanlardan biri, 'Bizim İtilafçılarla (Hürriyet ve İtilaf Partililerle) alakamız yoktur. Sen de aşağı buyur!' dediler. O gün de öyle geçti. Ben kendi kendime düşündüm. Burada içtima eden zevatın (toplanan kimselerin) herhalde ya İttihatçı, ya İtilafçı (Hürriyet ve İtilaf partili) olması muhakkaktır. Bitaraf (tarafsız) kimsenin bulunmaması icap eder. Kıymetli günlerimizin bu suretle heder olmasına (boşa gitmesine) çok canım sıkılıyordu.. Üçüncü gün oldu. Yine herkes yerli yerinde oturuyordu. Kürsüye çıkan kimse olmadı. Ben hiç olmazsa bir gün kazanmak ve diğer boş geçen günler gibi bugünü de kaybetmemek ümidiyle kürsüye çıkmayı bir, diğer arkadaşım gibi hakarete maruz kalarak kürsüden inmeyi iki ayıp telakki ederek, oturduğum yerden ayağa kalktım ve 'Muhterem Beyler, aziz arkadaşlar' hitabıyla söze başlayarak dedim ki.." (s.66 vd.)

Şu hale bakın! O kadar ümit bağlanan ve heyecanla toplanan kongrede, her kürsüye çıkan aşağı indiriliyor, iki gün böyle oturularak geçiyor, Erzurum Kongresi bir türlü açılamıyor, bereket versin ki üçüncü gün Fazlı Hoca konuşuyor da, üyeler görevlerini ve kapıya dayanmış tehlikeyi hatırlıyor, Hocanın önerisi üzerine de M.Kemal Paşayı, seçim filan yapmadan Başkanlık kürsüsüne davet ediyorlar, Kongre de çalışmaya başlıyor!

GRYT Ansiklopedisi de, bu saçmalamanın tamamına, "Delegeler kürsüye kim çıksa, hemen aşağı indiriyorlardı!" gibi bir başlık altında, ciddi ciddi yer vermiş. (1.C., s.215)

(2) V.Cem Aşkun, bir yandan Fazlı Hocanın, yaşlılık uydurmaların: aktarıyor, bir yandan da şu nazik notlara yer veriyor: "Herhalde rahmetli Hoca Fazlullah Moral, hafızasında bu işi, bu mesele ile ilgili olmayan başka bir tartışma ile karıştırmış olacak..." (s.66) "Sayın Hocamız mutlaka hafızalarındaki başka bir olayla bunu karıştırmış olacaklar..." (s.68) "Yanlış aksettirilmiş..." (s.71)

Başka bir şey eklemek istemiyorum.[115]

● K.Mısıroğlu, beşinci tanık olarak. **K.Karabekir Paşa**'yı gösteriyor: "[Sultan Vahideddin] K.Karabekir Paşayı huzuruna kabul edip de bütün ümitlerin genç paşalarda olduğunu söyledikten sonra, Anadolu'ya daha kimlerin gönderilmesini tavsiye edebileceğini sormuş. K.Karabekir Paşa, M.Kemal Paşanın adını söyleyince, bunu memnuniyetle kabul etmiş,[116] zaten kendi yaveri olan M.Kemal Paşaya büyük güveni olduğu için onu huzuruna davetle

115) Erzurum Kongresi'yle ilgili bazı kaynaklar: Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadale'de Erzurum, s.107 vd.; M.Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, 1.C., s.77 vd.; Rauf Orbay'ın Hatıraları, Yakın Tarihimiz, 3.C., s.52 vd.; B.S.Baykal, Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler; H.Mutluçağ, Erzurum Kongresinin Tutanak ve Kararları, BTTD/Ekim 1972; Dr.M.F.Kırzıoğlu, Erzurum Kongresinden Sağ Kalan Beş Mümessil, s.53, Türk Kültürü, sayı 85/1969; M.Goloğlu, Erzurum Kongresi, s.77 vd.

116) Bu yanlış bilginin kaynağı, N.Atsız'ın Türk Ülküsü adlı kitabıdır. (s.86)

konuşmuş ve Anadolu'ya giderek teşkilat yapması için kırk bin altın vermiştir." (Osmanoğulları'nın Dramı, s.88)

K.Karabekir Paşa, Padişahla iki kere, 6 Aralık 1918 ve 11 Nisan 1919'da görüşmüş ve bu dönemle ilgili iki kitabında da bu konuda bilgi vermiştir. Ne Vahidettin'in kendisine, "Anadolu'ya daha kimlerin gönderilmesini tavsiye edebileceğini sorduğunu" yazıyor, ne de kendisinin "M.Kemal'in adını verdiğini." (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.9; İstiklal Harbimizin Esasları, s.33,34)[117]

Mısıroğlu yine masal yazıyor.

Para konusu ayrıca ele alınacak.

● Altıncı tanık olarak, yazar **Falih Rıfkı Atay**'ı ileri sürüyorlar.

□ N.F.Kısakürek diyor ki:

"Postacı geldi ve bir gazete getirdi. Bir okuyucunun gönderdiği 19 Mayıs 1957 tarihli Dünya gazetesi. Bu gazetenin altıncı sayfasında, Falih Rıfkı imzasıyla çıkmış 'Atatürk Samsun'a gidiyor!' başlıklı bir hatıra yazısının ikinci başlığı, Vahidüddin'in ağzıyla M.Kemal Paşaya söylenmiş şu sözlerden ibaretti: 'Paşa, paşa! Şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin! Bunların hepsi tarihe geçmiştir! Şimdi yapacağın hizmet, hepsinden de mühim olabilir! Paşa, sen devleti kurtarabilirsin!'[118]

Devleti kurtarmak, Samsun'da asayişi temin etmekle olmayacağına göre, M.Kemal Paşanın Anadolu'ya niçin gönderildiği, Falih Rıfkı gibi kalemle de doğrulanıyor demektir." (Vahidüddin, s.206)

F.R.Atay o yazıda, N.F.Kısakürek'in iddia ettiği gibi, M.Kemal'in milli bir mücadele açması için Padişah tarafından Anadolu'ya gönderildiğini doğrulamıyor. Çünkü söz konusu yazıda, yalnız Atatürk'ün anılarına yer vermiştir; Padişahın söylediği cümle, Atatürk'ün anılarında yer almaktadır. (Atatürk'ün Hatıraları, s.122)

Yazıda, Vahidettin'in sözlerini, M.Kemal'in yorumu izliyor ama N.F.Kısakürek, onu atlayarak yalnız Vahidettin'in sözlerini ele alıyor ve iddiasını doğrulayan bir ifade olarak kullanıyor. Böyle sansürlü bir yöntemle gerçek yansıtılabilir mi?

M.Kemal'in yorumunu görelim:

"Bu son sözlerden hayrete düştüm. Acaba Vahdettin benimle samimi mi konuşuyor? O Vahdettin ki ecnebi hükümetlerin yüzüncü derecedeki aletleri ile te-

---

117) Emre Yayınevinin Cehennem Değirmeni adıyla yayımladığı Rauf Orbay'ın anılarının 231. sayfasında yayıncının şöyle bir dipnotu var: "K.Karabekir Paşa, yayınevimizce daha önce yayımlanmış olan Paşaların Hesaplaşması adlı eserinde, M.Kemal'in [..] Padişahtan alınan yazılı belge ve Ordu Müfettişi olarak saray tarafından Anadolu'ya gönderildiğini belirtmektedir." Özensizlik ve Osmanlıca bilmemekten doğan binlerce dizgi yanlışı ile dolu bu talihsiz kitabı bir kere daha, dikkatle taradım: K.Karabekir'in böyle bir açıklaması yok! Bu nasıl not?

118) F.R.Atay'ın o yazısındaki cümlenin aslı şöyle: "Paşa, paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin, bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir, tarihe geçmiştir. Bunları unutun!" dedi, "Asıl şimdi yapacağın hizmet, hepsinden mühim olabilir. Paşa, devleti kurtarabilirsin!"

mas arayarak, devletini ve saltanatını kurtarmaya çalışıyordu. Bütün yaptıklarından pişman mıydı? Aldatıldığını mı anlamıştı?... Veliahtlığında, padişahlığında, bütün his ve fikirlerini, temayüllerini, sahtekârlıklarını tanıdığım adamdan, nasıl yüksek ve asil bir hareket bekleyebilirdim? Memleketi kurtarmak lazımdır, istersem bunu yapabilirmişim. Nasıl? Hemen hüküm verdim: Vahdettin demek istiyor ki hiçbir kuvvetimiz yoktur. Tek mesnedimiz (dayanağımız) İstanbul'a hakim olanların siyasetine uymaktır. Benim memuriyetim, onların (işgalcilerin) şikâyet ettikleri meseleleri halletmektir.[119] Eğer onları memnun edebilirsem, memleketi ve halkı bu siyasetin doğru olduğuna inandırabilirsem ve bu siyasete karşı gelen Türkleri tedip edersem (hizaya sokarsam), Vahdettin'in arzularını yerine getirmiş olacaktım.[120]" (Atatürk'ün Hatıraları, s.122-123'ten aktarılarak, Dünya gazetesi, a.g.y., 5.sütun)[121]

□ K.Mısıroğlu da bu konuda diyor ki:

"Bu sözleri M.Kemal'in ağzından nakleden Falih Rıfkı ve haberin kaynağı olan şahıs (M.Kemal), Vahideddin'in vatan kurtarmak hususundaki karar ve azmi ile yaverine verdiği vazifenin hakiki mahiyetini ortaya koyan bu sözleri, su-i tefsire uğratmak (yanlış anlaşılmasını sağlamak) için çok yorulmuşlarsa da güneş balçıkla sıvanamamıştır. Çünkü M.Kemal Paşa sadece bir müfettiş[122] olarak gönderilmiş olsa, ona 'vatanı kurtarabilirsin' demek biraz saflık, hatta aptallık olmaz mı? Öyle ya, Samsun havalisindeki asayişsizliği yerinde görüp incelemek üzere gönderilen bir müfettişten, böyle büyük bir iş beklenebilir mi? Hem de zekâsı M.Kemal Paşa tarafından bile tasdik edilmiş bulunan Sultan Vahideddin gibi bir şahsiyet tarafından! İsteyenler, M.Kemal ve F.Rıfkı'nın o tefsirlerini (yorumlarını) okusunlar da astarın yüze nasıl uymadığını görsünler." (Hilafet, s.159)

---

119) İngilizlerin şikâyet ettiği ve Vahidettin ile Osmanlı hükümetini telaşa düşüren sorunlar, M.Kemal'in atanması konusuyla birlikte ele alınacak.

120) Vahidettin - D.Ferit ikilisinin, İngilizlere, 30.3.1919'da, "15 yıl süreyle İngiltere'nin sömürgesi olmak" için bir proje verdiklerini M.Kemal, bu anıları yazdırırken bilmiyordu. Çünkü İngiliz belgeleri, M.Kemal'in ölümünden sonra açıklanmıştır. M.Kemal'in, bu projeden haberli olmadığı halde, benzer bir girişimden kuşkulandığı ve kuşkulanmakta da ne kadar haklı olduğu anlaşılıyor.

121) M.Kemal bu sahneyi, ABD Ankara Elçisi General Sherrill'e de anlatmıştır, Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik, s.17.

122) K.Mısıroğlu, "Sadece bir müfettiş" diyor; V.Vakkasoğlu, "sıradan bir ordu müfettişi", (Son Bozgun, 1.C., s.1410), Fazıla Atabek, "sıradan bir paşa" diye yazıyor. (Tarih ve Edebiyat dergisi, Mayıs 1981) 'Sadece' ya da 'sıradan ordu müfettişi' ya da 'sıradan paşa', acaba ne demek? Galiba Ordu Müfettişliğini, belediye ya da turizm müfettişliği gibi bir görev sanıyorlar. Anlaşılan, Ordu Komutanlığı ünvanının, barış döneminde, yetki ve sorumluluklar aynı kalmak koşuluyla, Ordu Müfettişliğine çevrildiğini bilmiyorlar. O yüzden de Mısıroğlu, " Bir müfettişten böyle büyük bir iş beklenebilir mi?"diye soruyor. Neden beklenmesin? Milli bir mücadeleye başlamak için bir ordu yetmez mi? Daha büyük bir birim mi var ?

Harbiye Nazırı Ş.Turgut Paşa, İngiliz notasına verdiği 8.6.1919 günlü cevap yazısında diyor ki: "[M.Kemal Paşa] Yakup Şevki Paşanın yerine tayin edilmiştir. Ancak hazeri (barışa özgü) teşkilat olduğu için Ordu Kumandanı değil, Ordu Müfettişi ünvanını haizdir (taşıyor)." (HTV dergisi, 1.sayı, 18.belge; ayrıca, 10 Yılın Kadrosu, s.138; F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.185)

(1) Vahidettin'in o sözlerini, M.Kemal'in kendisi aktarıyor. Hem aktaracak, hem de 'yanlış anlaşılmasını sağlamak' için çabalayıp yorulacak! Böyle şey olur mu? O sözler, yanlış anlaşılmasını sağlamak için çabalamayı gerekiyor idiyse, niye yorulsun, anlatmaz ya da başka türlü anlatıp geçerdi.

(2) F.R.Atay, o yazısında, yalnız M.Kemal'in anılarını aktarmış, herhangi bir yorumda bulunmamıştır.

(3) Amiral Calthorpe, 21 Nisan 1919'da, Osmanlı hükümetine sert bir nota verir. (Notanın metni: Jeschke, İngiliz Belgeleri, s.104) Vahidettin'i heyecanlandıran, M.Kemal'e verilen görevin önemini artıran ve Vahidettin'e o cümleleri söyleten, söz konusu notanın 3.maddesindeki tehdittir. Bu konu aşağıda ele alınacak.

Vahidettin'in o tehditten ve gelişmelerden kaynaklanan heyecanlı sözlerini, N.F.Kısakürek ve öteki Vahidettinciler gibi yorumlayabilmek için Vahidettin'in sonraki tutumunun da bu yorumlar doğrultusunda olması gerekmez miydi? Oysa tam tersini görüyoruz. İşgalcilere karşı duran milli kuvvetler, bastırılıp dağıtılmak istenecektir.

□ GRYT Ansiklopedisi yazarları ve A.Dilipak'ın, F.R.Atay'ın yazısını görmedikleri belli. Görseler bu iddiayı sürdürmezlerdi. Görmedikleri için olsa gerek, F.R.Atay hakkındaki iddiayı, iç rahatlığı içinde, daha da ileri götürüyorlar:

"19 Mayıs 1957 tarihli Dünya gazetesinde, 'Atatürk Samsun'a gidiyor' başlıklı bir hatıra yazısı kaleme alan F.R.Atay da, M.Kemal Paşayı Anadolu'ya bizzat son Osmanlı Padişahı 6.Mehmet Vahidüddin'in gönderdiğini ifade etmişti." (GRYT Ans.1.C., s.173)

"F.R.Atay da, M.Kemal'i Anadolu'ya Vahdettin'in gönderdiği görüşündedir ve görüşlerini 19 Mayıs 1957 tarihli Dünya gazetesinde yazmıştır." (A.Dilipak, CG Yol, s.146)

Yalnız tarihe değil, okuyucularına da ayıp ediyorlar.

● Yedinci tanık, **Refet (Bele) Paşa.**

R.Bele, bir gün Ankara Palas'ta, N.Fazıl Kısakürek'e, birkaç tanığın önünde demiş ki: "Sultan Vahidüddin, 1.Dünya Savaşı'ndan sonraki felaketi, millette hiçbir ferdin hissedemeyeceği mikyasta, derinden duymuş, vatanın kurtarılması yolunda genç kumandanları Anadolu'ya dağıtmış ve bu işin başına geçmesi için de maddi ve manevi her fedakârlığı göstererek M.Kemal'i seçmiş ve Anadolu'ya göndermiş olan insandır." (Vahidüddin, s.178 vd.)

N.F.Kısakürek ekliyor:

"İlk ihtiyaç anında, biri doktor, öbürü mebus ve üçüncüsü büyük bir tüccar olan şahitlerin isimlerini verebilirim." (s.179)

(1) Bu kitap, Refet Bele'nin ölümünden (1963) beş yıl sonra yayımlanmıştır.

(2) Üstad, 1950'lerde dinlediğini yazdığı bu açıklamaya,[123] Refet Paşa yaşadığı sürece, Büyük Doğu dergisinde yer vermemiştir.

123) N.F.Kısakürek, R.Bele ile ilk olarak Terakiperver Cumhuriyet Partisi yöneticilerinden biri olduğu

(3) 'İlk ihtiyaç anında açıklayacağını' söyleyerek, tanıkların adlarını vermekten kaçınmıştır.[124]

(4) R.Bele, son olarak Sabahattin Selek'le 1.8.1962 günü görüşmüş, ilginç açıklamalar yapmış ama N.F.Kısakürek'in değindiği konuda, tek kelime bile söylememiştir. (Anadolu İhtilali, s.148)[125]

Yorumunu siz yapın!

● Sekizinci tanık, Abdülaziz'in torunlarından **Şehzade Mahmut Şevket Efendi**. Diyor ki:

"... Mehmet Vahdettin Amcam.. Anadolu'da bulunan kuvvetlerin dağılmaması ve orada milli bir cephe kurulmasını istiyordu. Bu işi de ancak M.Kemal Paşanın başarabileceğine inanıyordu. İşte kendisinin 14 Mayıs 1335 (1919) tarihini taşıyan fermanı.. Anladığınız gibi M.Kemal Paşayı sadece asayişi sağlamak ve bazı kimselerin iddia ettikleri gibi orduyu dağıtmak, mukavemetleri yok etmek için değil, vatanı bölük bölük işgal eden yabancı ellerden kurtarmak için gerekli her şeyi yapmak üzere göndermiştir." (Aktaran Murat Sertoğlu, 6 Temmuz 1967, Tercüman gazetesi)

(1) Şehzade, Vahidettinci tarih yazıcıları gibi iddiasını, sadece M.Kemal'e verildiği söylenen uydurma bir fermana (Padişah buyruğuna) dayandırıyor. Başka hiçbir kanıt, gözlem, tanık ileri sürmüyor.

(2) Bu fermanın (hatt-ı hümayunun/Padişah buyruğunun), sonradan üretilmiş bir belge olduğunu da, az sonra göreceğiz.

Tanıklar bunlar.

Ve H.H.Ceylan şöyle diyor: "Bilimsel bir gerçek olarak belirtmeliyiz ki a'dan z'ye tüm boyutlarıyla M.Kemal'i Samsun'a gönderen Vahdettindir." (Büyük Oyun, 1.C., s.24)[126]

---

sırada konuşmuş; demek ki 17 Kasım 1924- 3 Mayıs 1925 arasında. (s.177) İkinci görüşmenin "30 küsur yıl sonra" olduğunu yazıyor. (s.175) Buna göre, Bele'nin bu açıklamayı, 1950'lerde yaptığı anlaşılıyor.

124) N.F.Kısakürek'in kendine özgü bir üslubu var; meraklısı, üslubunu hemen ayırdeder. N.F.Kısakürek bütün tanıkların ifadelerini, üslubunun süzgecinden geçirerek yayımlıyor, büyük ihtimalle de değiştiriyor. Kitabında garson da, Yaver Ali Nuri Okday da, Refet Paşa da, Vahidettin de aynı üslupla konuşuyor.

125) Bunca belge (!) ve tanığa (!) rağmen, resmi tarihin bir türlü değişmediğinden yakınanlar var. Bu tür yaşlılık ürünü hayalleri, dedikoduları, belgesiz, dayanaksız tanıklıkları tarih, nasıl ciddiye alsın? Bunlara, olsa olsa 'tarih paparazileri' ilgi duyar.

126) H.H.Ceylan, 5 Nisan 1995 akşamı ATV'de yayımlanan İktidar Oyunu adlı tuhaf programda da, "Vahidettin'in, Anadolu'nun kurtuluşu için M.Kemal'i yolladığını" ileri sürüyor ve diyor ki: "Bunu.. tüm yabancı ve yerli, tüm tarih kaynaklarıyla, en az yüz belgeyle, hatta resmi ideolojinin belgeleriyle ispat ederim."

Vay yahu! Tanıkları gördük, uydurma ve düzmece belgeleri de aşağıda göreceğiz. Şimdiden söyleyeyim: Ceylan'ın iki ciltlik kitabında, geçerli tek belge, dişe dokunur tek bilgi bulunmuyor. İleri sürdüklerinin hepsi de, tarih açısından çürük çarık, uydurma, sahte şeyler. Sırası geldikçe işaret ettim, etmeye de devam edeceğim. Ama televizyonda yalnız başına, karşısında da dönemin tarihini bilen kimse yok, meydanı boş bulmuş, frensiz konuşuyor.

Ne kadar da kesin konuşuyor değil mi?

Ama bu nasıl bilimsel bir gerçek ki hiçbir ciddi belgeye, güvenilir bir tek tanığa ya da sağlıklı bir tanıklığa dayanmıyor.

Peki, Vahidettin ne diyor acaba?

Bunların söylediklerinin tam tersini!

1923'te, Mekke'de yayımladığı beyannamesinde diyor ki:

"M.Kemal'i Anadolu'ya gönderen kabineye mümaşat ettim (uydum)."[127]

İşte bu kadar!

6/3.3. M.Kemal'in atanmasına karşı çıkanlar olmuş ama Vahidettin dinlememiş

□ K.Mısıroğlu:

"[Sultan Vahideddin] kendisine yapılan itirazları dahi dinlememiştir. Bunlardan biri olarak Enver Paşanın, 'Harbiye Nezareti' başlıklı kâğıt üzerine yazdığı ve Sultan Vahideddin'e gönderdiği mektup aynen şöyledir:

'**Harbiye Nezareti**

Mahrem

Velinimetimiz, sebeb-i hayatımız, babamız, Padişahımız, efendimiz hazretlerine,

Yapmış olduğumuz tahkikat neticesi, evvelce arz etmiş olduğum veçhile (gibi) M.Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesi, badi-i felaketimiz (felaketimize sebep) olacaktır. İstanbul'da Kavaklı Sadık, Kadıköylü Kemal ve Karaağaç Fişek Fabrikası Müdürü Kürt Bilal vesaireden müteşekkil bir heyet kurmuşlar. Fransız nakliye şirketlerinin ve bazı eşhasın (kimselerin) maddi yardımları ile **aleyhimize** isyan hazırlamaktadırlar. Bendenizin hemen **Rusya'ya** hareketim farz olmuştur. M.Kemal'i vaki davete icabet ettiremedim. 'Enver benim için Yusuf İzzetin'e yaptığını bana da yapacak' demiş. Emirlerinize intizardayım efendim hazretleri.

Tarih:

Şifre

21.14 35 Enver

(imza)'

Sultan Vahideddin'i bu hususta telkin ve tesir altına almak ve bu suretle M.Kemal Paşanın Anadolu'ya gönderilmesini önlemeye çalışmak isteyen başka kimseler de vardır. Fakat o bunların hiçbirini dinlememiş ve M.Kemal Pa-

---

127) Vahidettin'in beyannamesini yayımlayanlardan biri de K.Mısıroğlu'dur, Hilafet, s.194 vd. Ama beyannameyi hiç dikkate almıyor. Anlaşılan Vahidettinciler için Vahidettin'in açıklamalarının da önemi yok. Yalnız kendi iddiaları önemli.

Bu ne biçim saygı?

şayı her türlü imkânla donatarak Anadolu'ya göndermiştir.[128]" (Osmanoğulları'nın Dramı, s.84 vd.; Enver mektubunun klişesi. s.85'te)

Buyrun size, bir tarih Zati Sungurluğu daha!

K.Mısıroğlu'nun, uydurma olduğu her kelimesinden anlaşılan böyle bir sahte belgeyi, gerçek bir belge diye yayımlaması da gösteriyor ki o dönem hakkındaki kültürü, baklava yufkası kadar ince. Öyle olmasa, görür görmez sahteliğini anlar, ayıplanacağından çekinerek yayımlamaktan kaçınırdı.

(1) Sahte mektup, Osmanoğulları'nın Dramı adlı kitabın 85. sayfasında yayımlanmıştır. Şevket Süreyya Aydemir'in Enver Paşa adlı kitabının 3.cildinin 530' uncu sayfasında da, Enver Paşanın yazdığı gerçek bir mektubun klişesi yer alıyor. İkisi arasındaki farkı anlamak için eski yazı bilmeye gerek bile yok, üstünkörü bir biçimsel karşılaştırma yeterli. (Örnekler kitabın sonunda)

(2) Mektubun tarihi yok. Ayrıca, açık bir mektuba, şifre anahtarı yazılmaz.

(3) Bir Padişaha, oğlu bile 'sebeb-i hayatımız', 'babamız' filan diye laubalice hitap edemez.

(4) Enver Paşa, birkaç arkadaşıyla birlikte, 1-3 Kasım 1918 arasında, Türkiye'yi terk etmiştir.[129] M.Kemal ise o tarihte, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı olarak daha Adana'da. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.2) Yani Anadolu'ya atanması olasılığı ufukta bile görünmüyor.

(5) Diyelim ki Enver Paşa bu mektubu daha sonra, yurt dışından yolladı: M.Kemal'in atandığı 29 Nisan 1919 ile İstanbul'dan ayrıldığı 16 Mayıs 1919 tarihleri arasında Enver Paşa yolda, Almanya'dan Moskova'ya gitmek için çırpınıp durmaktadır. Üç defa uçak kazası geçirir, tutuklanır, kaçırılır, Riga'da hapse girer vb. (Ş.S.Aydemir, Enver Paşa, 3.C., s.519, 521) O kargaşalıkta, bu bilgiyi kimden alacak, bu mektubu nasıl ve neden yazacak, nasıl yollayacak? Üstelik, yanında Harbiye Nezareti başlıklı kâğıt ne arıyor? Velhasıl sahte olduğu paçalarından akan bir uyduruk belge.[130]

(6) Zaten yazının içeriği de bütünüyle deli saçması.[131]

Vahidettincilerin bilgi düzeylerine bakınız ki bazıları, bu sahte mektubu, sahici bir belgeymiş gibi kabul edip okuyucularına sunuyor, yorumlar yapıyorlar, velhasıl bilgisizliğin sefasını sürüyorlar:

---

128) Mısıroğlu, son cümle için eski Şeyhülislam ve 150'liklerden M.Sabri'nin, Gümülcine'de yayımladığı Yarın gazetesinin 1 ve 2 Kasım 1929 günlü sayılarında çıkan iki yazısına gönderme yapıyor. M.Sabri Efendi Yunanistan'da ne mi arıyor? M.Kemal-İngiliz ilişkilerinin ele alınacağı bölüme kadar sabretmenizi rica ediyorum.

129) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.1; 'bir Alman torpidosuyla' (H.Bayur, Türk İ.T., 3.C., Ks.4, s.779) veya 'denizaltısıyla'. (Ş.S.Aydemir, Enver Paşa, 3.C., s.505)

130) Enver Paşa Moskova'da Ali Fuat Paşaya şöyle demiştir: "Biz dışarıya çıktıktan sonra, M.Kemal olmasaydı, memleket başıboş (sahipsiz) kalacaktı." (Sınıf Arkadaşım Atatürk, s.173)

131) Bu mektup bana Dr.Rıza Nur'un anılarını hatırlattı. İkisi de hezeyan örneği.

V.Vakkasoğlu, Bu Vatanı Terk Edenler, s.49; **H.H.Ceylan**, Büyük Oyun, 1.C., s.48; **A.Dilipak**, CG Yol, s.142.

GRYT Ansiklopedisi, sahte mektubu yayınlamakla birlikte, "Şifre numarası bulunan fakat tarihi bulunmayan bu vesikanın orijinalliği tartışılabilir." demiş. (1.C., s.168) Eh, milimetrik de olsa, bu da bir gelişmedir.

□ Bu konuda T.M.Göztepe de diyor ki:

"Sadrazam Damat Ferit, 4 Mayıs 1919 Pazar günü, öğleden önce Yıldız sarayında Padişahın huzuruna kabul edilir ve M.Kemal Paşanın 9.Ordu Kumandanlığına tayini iradesini alır, oradan doğruca Bab-ı Âli'ye gelir, toplantı halinde bulunun Nazırlara meseleyi açar, fakat Şeyhülislam M.Sabri Efendi, Adliye Nazırı Vasfi Hoca ve iki Nazır daha (?), bu atamaya muhalefet ederler." (V. M. Gayyasında, s.181)

Göztepe yazısına şöyle devam ediyor: "Damat Ferit Paşa, itiraz edenlere döndü ve kati bir ifadeyle şu sözleri söyledi: 'İşbu tayin keyfiyeti, doğrudan doğruya şevketmeap efendimizin kariha-yı şahanelerinden sadır olmuştur. Hikmet ve kerametine (!) hepimizin kani bulunduğumuz padişahımızın iradelerine karşı ağız açamayacağınızdan eminim.'[132]" (V. M. Gayyasında, s.182)

T.M.Göztepe'yi birinci bölümden tanıyoruz. Çizgisini azimle koruyarak yine tarihi gönlüne göre süslüyor:

(1) M.Kemal'in 9.Ordu Müfettişliğine atanma kararnamesi, Padişah Vahidettin tarafından, 4 Mayıs 1919 günü değil, **30 Nisan 1919** günü onaylanmıştır.[133]

(2) Adliye Nazırı da, o tarihte, Vasfi Hoca değil, (Üryanizade) M. Cemil'dir.[134]

(3) Padişahın onayı ile sonuçlanıp kesinleşmiş üçlü kararnameye, adı geçen Nazırların açıkça muhalefet ettikleri iddiasına inanmak mümkün değil. Çünkü atanmasından daha önemli olan M.Kemal'in görev ve yetkileriyle ilgili talimat, bu Nazırların da bulunduğu hükümetçe görüşülüp oybirliği ile kabul edilmiştir.[135]

6/3.4. Vahidettin M.Kemal'i neden Anadolu'ya göndermiş?

Bu konudaki iddialar:

□ "[M.Kemal'e] Verilen vazife görünüşte Ordu Müfettişliği, hakikatte ise ordu dışında **bir ihtiyat kuvveti** hazırlamaktı." (Mevlanzade Rıfat, Türkiye İnkılabının İç Yüzü, s.209)

---

132) T.Bıyıklıoğlu, 'M.Kemal'in bu göreve Padişahın şahsi nüfuzu ve kat'i arzusu ile tayin edildiği' iddiasının, ilk kez [Samsun'da yayımlanan] Büyük Cihat dergisinin 3.8.1951 günlü 21. sayısında ileri sürüldüğünü belirtiyor. (Atatürk Anadolu'da, s.42)

133) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 1.sayı, belge no.2; T.Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.12; Jeschke,TKS Kronolojisi I, s.28.

134) 4.3.1919-26.4.1919 arasında İsmail Sıtkı; 26.4.1919-9.5.1919 arasında M.Cemil Bey. (Atatürk Anadolu'da, s.25; Osmanlı Nazırları ile ilgili çizelge; A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.190)

135) 5 ve 17 Mayısta. (HTV Dergisi, 1. sayı. Belge: 4; M.Tayyip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, 1.C., s.81)

□ "**Teşkilat yapması için**..." (N.Atsız, Türk Ülküsü, s.86)

□ "Milletten gelen ayarlı, **ancak göz korkutma planında bir direnme için**..." (N.F.Kısakürek, Vahidüddin, s.161-162)

□ "Milli Mücadele kararı, bir M.Kemal Paşa-Sultan Vahideddin anlaşması olarak başlamıştır. Bu anlaşmayı Büyük Millet Meclisi tutanakları bizzat M.Kemal Paşanın ağzından, bütün açıklığı ile nakleder. (Tutanaklarda böyle bir şey yok!) Memleketin korkunç ve felaketli istilası karşısında Sultan Vahideddin, pek sevdiği ve itimat ettiği yaveri M.Kemal Paşaya, Anadolu harekâtının başına geçerek, yer yer çete faaliyetlerine girmiş olan **müdafaa mıntıkalarını** (odaklarını), **kendi merkezi etrafında toplamasını** ve İstanbul'un da bu harekete el altından ve bütün gücü ile yardım edip iştirak edeceğini (katılacağını) vaad eder."[136] (Samiha Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, 3.C., s.190)

□ "İstanbul.. Anadolu'ya gönderilecek zabitan (subaylar) ve müfettişlerle, Anadolu'daki **kurtuluş hareketini** koordine etmek istiyordu. Vahdettin'in planı buydu.. Vahdettin, Anadolu'daki halk hareketini örgütlemek istiyordu." (A.Dilipak, CG Yol, s.34, 35)

□ "Devleti düştüğü **tehlikeden kurtarmak** üzere..." (V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.138)

□ "Anadolu'nun **kurtuluşu** için..." (H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.24)

Diyeceksiniz ki K.Mısıroğlu'nun bu konuda bir görüşü yok mu? Olmaz olur mu? Bu tek konuda bile birkaç çeşit görüşü var:

□ "Sultan Vahideddin, dahiyane bir buluşla, teklif edilecek muahedenin (antlaşmanın) melhuz menfi şeraitinin (tahmin edilen olumsuz koşullarının), Türk milleti tarafından asla kabul edilmeyeceğini gösterecek **birtakım nümayiş** (gösteri) **ve mitingler tertip etmesi** maksadıyla M.Kemal Paşayı Anadolu'ya göndermiştir. **Dikkat oluna ki Yunan harbi için değil. Yunan henüz ortada yoktur!**" (K.Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.106)

□ "[M.Kemal'i Anadolu'ya göndermek için] ikna ediş, Milli Mücadele için değil, Sevres'in ıslahını (düzeltilmesini) temin edebilecek **birtakım protesto hareketleri içindi**." (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.49)

□ "Sultan Vahideddin, Anadolu'da milli bir kuvvet teşkili ile kötü bir sulh teklifi karşısında, bu kuvvete istinat ederek (dayanarak) **birtakım fiili mukavemet hareketlerinde bulunmak** ve bu suretle saltanat ve hilafeti ayakta tutabilmek ümidini besliyordu." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.154)

---

136) TBMM tutanaklarında, M.Kemal-Vahidettin anlaşması hakkında tek kelime yoktur. İzmir'in işgalinden sonra kurulan 2. ve sonraki D.Ferit hükümetlerinin de, el altından yardım etmek şöyle dursun, yapmadıkları melunluk kalmamıştır. Ayrıntısını göreceğiz. Osmanlı uygarlığı hakkındaki kitaplarını ilgiyle okuduğum S.Ayverdi, Vahidettin konusunda, gerçeği değil, hülyasını yazıyor.

□ "**Yunanlıların** İzmir'e Müttefiklerin müsaadesiyle bir çıkarma yapacakları hakkında söylentiler duyulmaya başlanmıştı. Sultan Vahideddin, ufukta beliren vahim tehlikelere karşı, Anadolu'da **bir mukavemet** (direniş) **hareketi** düşünüp, bunu tepesindeki işgal kuvvetlerine rağmen en dikkatli bir şekilde planladı. Bu cümleden olarak yaverlerinden M.Kemal Paşayı geniş selahiyet (yetki) ve imkânlarla teçhiz ederek (donatarak) Anadolu'ya gönderdi." (K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.79)

Her yazar ayrı telden çalıyor. Mısıroğlu'nun görüşleri ise, her kitabında değişiyor.[137]

Çünkü Vahidettin'in böyle amacı olduğunu ve M.Kemal'e –ya da bir başkasına– bu anlamda bir söz söylediğini doğrulayan, kanıtlayan hiçbir tanık, belge, mektup, anı defteri, günlük, not, iz, işaret, belirti, ima bulunmuyor.

Ne yapsınlar, zorunlu olarak uyduruyorlar.

Bizzat Vahidettin'in, bütün bu iddia ve masalları, 1923 yılında yayımladığı beyannamesinde reddettiğini de, 14. paragrafta göreceğiz![138]

6/4. İşin doğrusu:

● Neden Doğuya bir Ordu Müfettişinin atanması gerekti?

Gelişimin çok kısa bir öyküsü:

1. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe ile Fransız Yüksek Komiseri Amiral Amet, daha Kasım 1919 sonunda, "**Samsun**'da Türklerin, Hıristiyanları toptan öldürmek için silahlandırıldıkları" görüşündedirler. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.102; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.242) Oysa gerçek tam tersinedir. Silahlananlar, bu kesimdeki Rumlardı. Çünkü Sinop batısından Trabzon'a kadar bir Rum **Pontus** Devleti kurmayı düşlüyorlardı.[139] Zamanla Türkler de silahlanacaklardır.

---

137) K.Mısıroğlu'nun son görüşü ise şöyle: "Yakın tarihle uğrayan birçok insanların iddia ettiği gibi Sultan Vahidettin M.Kemal'i Anadolu'ya, Yunan'a karşı harp etsin diye göndermiş değildir. Çünkü böyle bir ihtiyaç yoktur." (TGRT Tv., 25 Ekim 1994, Vahidettin programı, 2.bölüm)

138) GRYT Ansiklopedisinden bir alıntı [özet]: "UBA'nın 21 Kasım 1987 tarihinde geçtiği bir haber çok enteresan bir muhbirlik örneğiydi. Ajans, Fırat Üniversitesi öğretim üyelerinden Saim Çörçe'nin, 'Padişah Vahidüddin olmasaydı, Atatürk Kurtuluş Savaşı'nı başlatamazdı' dediğini bildiriyordu.. Nedense yurdumuzda yakın tarihle ilgili bilgiler, sadece tek kaynaktan çıktığı gibi kabul görüyor. Farklı kaynaklardan alınmış bilgiler, kapı gibi vesikaya (belgeye) da dayansa, reaksiyona sebep oluyor ve bazı çevreler hemen jurnalciliğe soyunuyor. Serbest tartışma zemininden ürkmenin, fikir hürriyetine tahammülsüzlüğün canlı örneklerini görme talihsizliğini yaşıyorduk." (1.C., s.163)

Bir üniversite öğretim üyesinin yaptığı açıklamayı haber olarak vermek, neden muhbirlik, jurnalcilik olsun? Duyulmasından korkulan bir bilimsel açıklama olur mu? Ansiklopedi, yalan söyleme illeti ile fikir hürriyetini birbirine karıştırıyor. Kapı gibi belgeleri de sırası geldikçe görüyoruz. Hepsi de yol geçen hanının kapısı gibi.

Kapı gibi belge (!) göstermek hevesini bırakıp da el kadar ama sahici bir belge gösterseler.

139) Pontus sorunu hakkında: Prof.Dr. Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, s.16, 223; İstiklal Harbinde Ayaklanmalar, s.281-295; Mondros'dan Mudanya'ya, s.95 -105; C.Bayar, s.1457-1465; Jeschke, İng.Belgeleri, s.56 vd.; Mondros, s.250-253; S.R.Sonyel, Dış Politika,1.C., s.38, 172.

2. İngilizler, 11 Kasım 1918 günü, "Türkiye ile Rusya arasında, harpten önceki hudut ötesinde bulunan bütün Türk birliklerinin geri alınmasını" isterler. (Mondros, s.229) Hükümet, üç sancaktaki askeri birliklerin 1878 sınırlarının gerisine çekilmesini kararlaştırır. (Mondros, s.230)[140] Osmanlı ordusu üç sancaktan (Batum, Kars, Ardahan) çekilir. Batum İngilizlerce işgal edilir. (26 Aralık 1919) Ermeni ve Gürcü saldırılarına karşı korunmak için Türkler, Ahıska, Ahikelek, Ardahan, Artvin, Oltu, Kars, Kağızman, Sarıkamış, Iğdır ve Nahçıvan bölgelerinde, **milli şûralar** ve **milis birlikleri** kurarlar. Bunların en önemlisi Kars'ta kurulan Güneybatı Kafkas Cumhuriyeti'dir. (1 Ocak 1919, Mondros, s.241)[141]

3. İngilizler, kış ortasında 1914 sınırı gerisine çekilmek zorunda bırakılan 9. Türk ordusunda, **terhis ve fazla silahların teslim edilmesi** işlerinin hızlı gitmediğinden de şikâyet ederler. İngiltere Karadeniz Kuvvetleri Komutanı General Milne, 17 Şubat 1919'da '9.Ordu Ordu Komutanı Y.Şevki Paşanın Ordu Komutanlığından uzaklaştırılmasını ve yerine, **verilecek emirleri uygulayacak** birinin atanmasını' ister. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.102; Mondros, s.244)[142]

4. Doğu illerinde asayişin korunması büyük önem taşıyordu. Çünkü Mütareke Anlaşmasının 24.maddesi gereğince, Bitlis, Van, Erzurum, Diyarbakır ve Elazığ illerinde (İngilizce metinde "altı Ermeni vilayeti" denilmektedir) çıkacak bir karışıklık, galip devletlere bu illeri **işgal hakkını** vermekteydi. İngilizlerin buraları işgal

---

140) General Walker'in 8 Ocak 1919 tarihli yazısı.
"1. Üç sancak, 25 Ocak gününe kadar boşaltılmış olacaktır.
2. Kars ve Ardahan sancaklarındaki on üç bin [Osmanlı] askerinin bir aylık yiyeceği olan dört yüz ton yiyecekten fazlası, mahallinde bırakılacaktır.
3. 12 Ocak 1919 günü, birkaç İngiliz subayı ile 200 kişilik bir İngiliz müfrezesi ve bir Ermeni hükümet heyeti, Kars'a gelecektir. Hükümet idaresi bu Ermeni heyetine teslim olunacaktır.
4. Kars şehri telsiz-telgraf istasyonu ve telgraf merkezlerini İngilizler işgal edecektir.
5. Demiryolları,15 Ocak günü Ermenilere teslim olunacaktır." [TİH,1.c., s.164]
13 Ocak 1919 günü bir İngiliz müfrezesi Kars'ı işgal eder ve 12 Nisan 1919 günü Kars Şûrası Hükümetinin üyelerini tutuklar. Bu üyeler Malta'ya sürülecektir.
Bu sırada Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşanın "İngilizlerin şikâyetine vesile vermemesi" hakkındaki emrine, 9.Ordu komutanı Yakup Şevki Paşa şu cevabı gönderir:
"[İngilizlerin] her teklifine itaat edilecekse, bu usulün hem sonu, hem de faydası yoktur. Bununla hiçbir tehlike kaldırılamaz. İtilaf devletleri ile henüz mütareke halindeyiz. İyi geçinmek, uzlaşmak lazımdır. Fakat bu usulle İngilizlerin bize dost olacağını ve bize merhamet edeceklerini hiçbir zaman kabul ve ümit edemem. Milleti, hükümeti (devleti) mümkün mertebe az zararla kurtarmak için, her türlü müsaadeyi yapmakla beraber daima bir varlık göstermek zorunduruz." [TİH, 1.c., s.169]

141) Curzon diyor ki: "Bogos Nubar Paşa ile Mr.Ahoroniyan'ı azarladım, Türkleri öldürmek için verdiğimiz silahları, Azerbeycanlılara karşı kullanmalarının aptallığını anlattım." (E.Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, s.242) İngilizler Ermenilere 25.000 silah vermişler. (s.243) Türk ordusunun çekilmesini tamamlaması üzerine İngilizler, 12 Nisan günü Kars'a girecek, Kars Şûra hükümetinin üyelerini tutuklayarak Malta'ya gönderecek ve yönetimi, Ermenilere bırakacaklardır. (Mondros, s.242)

142) Bunun üzerine Osmanlı Harbiye Nezareti, 9.Ordu Komutanlığını kaldırır ve Y.Şevki Paşayı İstanbul'a çağırır. (3 Nisan 1919, Mondros, s.245) Y.Şevki paşa, 14 Nisan'da Erzurum'dan ayrılacaktır. (Mondros, s.247)

için kendi askerleri yerine, Çukurova bölgesinde Fransızların yaptığı gibi sınırda bekleyen Ermeni birliklerini kullanması da uzak bir ihtimal değildi.

5. İngiliz Y.Komiser Yardımcısı Amiral Webb, 13 Şubat 1919'da, İngiliz Dışişleri Bakanlığına şöyle yazar: "...Normal şartlara dönüş, **bütün bölgenin tamamen silahtan tecrit edilmesi** (silahsızlandırılması) ile mümkündür..." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.103; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.242)

6. İngilizler 9 Mart 1919'da Samsun'a ancak 200, 30 Martta Merzifon'a 50 İngiliz askeri gönderirler. Ayrıca Teğmen Perring ile Yüzbaşı Hurst de, bölgede inceleme yaparlar. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.103; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.243)

7. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, **21 Nisan 1919**'da, Osmanlı Hariciye Nazırlığına bir nota verir. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.104; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.243) Notanın içeriği özetle şöyledir:

'a. Erzurum, Erzincan, Bayburt ve Sivas kesimlerinde, askeri durumun iyi olmadığı (terhis ve silahların teslimi işinin yavaş gittiği),

b. Çeşitli kaynaklardan öğrenildiğine göre, bu kesimlerde, baştan başa şûralar (Sovyetler) kurulduğu,

c. Şûraların, ordunun denetimi altında, asker topladıkları,

d. Bu hal derhal durdurulmazsa, işlerin 'ciddiyet kesbedebileceği'.[143]

e. Şûraların asker toplamalarının engellenmesi için derhal talimat verilmesi.'

8. Ayrıca 25 Nisan günü D.Ferit, Y.Kom.Yardımcısı Amiral Webb'e "Hükümetin, halkın silahtan tecridi (silahsızlandırılması) faaliyetine girişmeye karar verdiğini" açıklar ve bu konuda İngilizlerin de yardımcı olmasını diler. (Jeschke, İng. Belg., s.107; hükümet kararı: 28.4.1919, S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.285)

9. Vahidettin ve Damat Ferit'i, bölgenin işgal edilmesi tehlikesi kadar, doğuda gerçekten şûralar kurulmuş olması ihtimali de telaşlandırmış ve korkutmuş olmalıdır.[144] İşlemler hızla sonuçlandırılır ve M.Kemal'e de, 'göreve başlaması için acele etmesi' bildirilir. (HTVD sayı 1, belge No. 4; İşlemlerin hızla sonuçlandırılmasında, Kazım (İnanç) Paşanın rolünün de olduğu anlaşılıyor.)[145]

---

143) Y.Komiser Calthorpe bu durumu, "Ermenistan hakkındaki karara karşı koymak için Jön Türkler (İttihatçılar) tarafından teşkil edilen bir organizasyon" olarak görüyor. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.106)

144) Ali Fuat Türkgeldi diyor ki: "Padişah, memlekette hasıl olan cereyanlar (akımlar) bolşevizme (komünizme) doğru sürüklemekte olup her gün imzalı, imzasız kâğıt almakta olduklarını ve kendileri devletin ve hanedanın hukukunu muhafazaya (korumaya) mecbur olduklarından bu cereyanlara karşı lakayd (kayıtsız) kalamayacaklarını... [söyledi.]" (Görüp İşittiklerim, s.162)

145) "İşgal kuvvetlerinin irtibat zabitleri sık sık yanıma gelerek, benden Samsun meselesi hakkında tafsilat almak istiyorlardı. M.Kemal Paşanın, Almanlara ve Enver Paşaya aleyhtar olduğunu söyleyerek, yeni vazifesine gidince, bütün bunların bertaraf olacağını anlatıyordum. Bu sebeble M.Kemal'in [Samsun'a] hareketini tasvip ve hatta tacil ediyorlardı." (Fevzi Çakmak'ın Akın gazetesinde (20.5.1948) çıkan açıklamalarından aktaran, Jeschke, İng. Belgeleri, s.109)

10. Osmanlı Hariciye Nazırlığı, İngiliz Yüksek Komiserliğine, 'İmparatorluk Hükümetinin, asayişin herhangi bir şekilde bozulmasını önlemek için M.Kemal Paşayı, bu havalide bulunan Osmanlı kıtalarına (birliklerine)[146] Umumi Müfettiş tayin ettiğini' bildirir. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.104)

11. M.Kemal'e verilen askeri ve mülki görev ve yetkiler,[147] işte bu olgu ve olayların sonucudur. M.Kemal'e verilen talimatın başlıca hükümleri:

a. Bölgedeki asayişin düzeltilmesi, asayişsizlik sebeplerinin saptanması,

b. Silah ve cephanenin bir an önce toplattırılıp koruma altına alınması,

c. Şûralar varsa ve asker topluyorlarsa, bunun kesinlikle engellenmesi,

d. Şûraların kapatılması. (Mülki yetki verilmesinin sebebi de bu.)[148]

Olayların gelişimi, belgeler, işlemin hızı, verilen görev ve talimat gösteriyor ki:

1. Bu görev, M.Kemal'i Anadolu'ya göndermek için uydurulmuş bir görev değildir.

2. Bu görevin, Milli Mücadele'yi başlatmak için verildiği iddiasının gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur.

3. Vahidettin'in ya da hükümetin amacı, gerçekten M.Kemal'in öncülüğü ile devletin tüm tehlikelerden kurtulmasını sağlamak idiyse, öyleyse M.Kemal'i neden Doğuya gönderdiler? Mesela Konya, bütün kritik kesimlere aynı uzaklıkta, Dörtyol,

---

146) Talimatta 'Müfettişlik mıntıkası' olarak gösterilen 'Trabzon, Erzurum, Van illeri ile Samsun ve Erzincan bağımsız sancakları', bu kesimdeki 3. ve 15. Kolorduların, daha önce saptanmış olan görev alanlarının toplamıdır. Bu iki kolordunun alanı, bugünkü illere göre, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin, Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum ve Van illerini kapsamaktaydı. M.Kemal'e verilen talimata, bu illere ek olarak şu komşu illerin ve orada bulunan kolorduların da, 'Müfettişliğin yapacağı başvuruları dikkate almaları' hükmü eklenmiştir: Ankara (20.Kolordu), Diyarbakır (13.Kolordu), Bitlis, Elazığ ve Kastamonu illeri; Dahiliye Nazırlığı, M.Kemal'in hareketinden sonra, komşu iller arasına Kayseri ve Maraş'ın alınmasını da önerecektir. (H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.296)

147) Selahattin Tansel, 'bu geniş yetkilerin sadece Pontus olayları ile ilgili olabileceğini kabul etmek pek güçtür' diyor. (Mondros'tan Mudanya'ya, 1.C., s.235) Zaten Calthorpe'ın notası da, M.Kemal'e verilen talimat da, sadece Pontus olayları ile ilgili değil ki. Talimatın hazırlanışı sırasında, notanın kapsamlı olmasından yararlanıldığı ve birikmiş bütün sorunların dikkate alındığı anlaşılıyor. Hükümetin bu geniş yetki ve görevleri itirazsız kabul etmesinin sebebi de, talimat ile sorunlar arasındaki uyum olsa gerek. Jeschke, Kazım (İnanç) Paşanın, talimatnamenin hazırlanması konusunda bilgi veren bir mektubunun 17.5.1933 günlü Cumhuriyet'te yayımladığını belirtmektedir. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.110)

148) H.H.Ceylan şöyle yazıyor: "...Resmi ideolojinin bu dönemi yazan tarihçileri.. M.Kemal Atatürk'ün Padişahtan bu yetkileri söke söke aldığına inanırlar. Bir başka ifadeyle kendilerini inandırmaya çalışırlar." (Büyük Oyun, 1.C., s.38) Siz 'M.Kemal'in bu yetkileri Padişahtan söke söke aldığını ' yazan herhangi bir resmi, hatta gayr-i resmi tarih biliyor musunuz?

Y.Küçük de şöyle yazıyor: "M.Kemal Doğuya bir direnişi örgütlemek için değil, başlayan direnişi bastırmak için gönderilmiştir *[Bravo!]*.. Şimdi bu sonucu bir tez olarak daha açıklıkla yazabilecek haldeyim: M.Kemal, Anadolu'ya çıktıktan sonra, bastırmakla görevlendirildiği direnişçilere, yavaş yavaş, güven duydukça katılıyor." (T.Ü. Tezler 5, s.246)

Gerçeklere, belgelere, olay ve olgulara bu kadar aykırı bir iddiaya ya da zırvaya, tez denildiğini yeni öğrendim.

Teşekkürler!

Bir de M.Kemal'in yavaş yavaş, güven duydukça katıldığı şu direnişçilerin kimler olduğunu açıklasa.

Afyon, Kütahya, Eskişehir, Ankara ve İstanbul'a demiryolu ile bağlantılı, zengin hinterlanda sahip bir merkez, Milli Mücadele'yi başlatmak için en uygun yer ve 2.Ordu Müfettişliğinin karargâhı da orada. Neden oraya yollamadılar? Çünkü İngilizlerin işaret ettikleri yer, doğudaydı da ondan. Bu yüzden de M.Kemal, İngilizlerce gösterilen yere gönderilmiştir.[149]

Ama M.Kemal, çok değil 6 ay sonra, Konya'ya benzer konumda olan Ankara'ya gelecektir.

Silahlı bir mücadeleyi başlatmak gibi bir düşünce, Vahidettin'in de, Damat Ferit'in de akıllarının ucundan bile geçmiyordu. Çünkü D.Ferit'in 30 Martta Amiral Calthorpe'a verdiği tasarıyı, ilerde göreceğiz: Tam bir teslimiyetle İngiltere'ye bağlanmak!

●● Neden bu görev için M.Kemal seçildi?

Harbiye Nazırı Şakir Paşa, M.Kemal'le konuşurken diyor ki: "Ben Sadrazam Paşa (Damat Ferit) ile görüştüm. Sizi uygun gördük."[150]

Neden M.Kemal? İki olasılık var:

1. Gerçekten bu işin üstesinden M.Kemal'in geleceğini düşündükleri için.

Öyleyse Damat Ferit'e ve Şakir Paşaya, M.Kemal'i kim ya da kimler tavsiye etti?[151] Bu konuda çeşitli tahmin ve iddialar bulunuyor: Dahiliye Nazırı M.Ali, Bahriye Nazırı Avni Paşa, Fevzi Çakmak, Hazine-yi Hassa Umum Md. Refik Bey, Dr.Esat Paşa vb.[152] Vahidettin'in, M.Kemal'i hatırlatmış olması da olaylara pek aykırı düşmeyen ama henüz kanıtlanmamış bir olasılık. Kısacası, hepsi söylenti.

2. Damat Ferit, M.Kemal'in Ayan Başkanı Ahmet Rıza Bey ile yeni bir kabine kurmak için ilişki kurduğunu sandığı,[153] İstanbul'da uslu durmayacağını da kestirdiği için bu vesile ile onu İstanbul'dan uzaklaştırmak istedi.

---

149) Hükümet, 15 Haziranda, üç ordu müfettişliği kurulması hakkındaki talimata son şeklini verir ve '9.Ordu Kıtaatı Müfettişliği' adını, '3.Ordu Müfettişliği'ne çevirir. (M.T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 1.C., s.82,140) İngilizlerin isteği üzerine, 18 Ağustos 1919'da üç ordu müfettişliğini de kaldıracaktır. (HTV dergisi, 3.sayı, belge No.58)

150) Atatürk'ün Hatıraları, s.107.

151) M.Kemal, Asım Us'a, bu görevi teklif eden ve D.Ferit'le tanıştıran Şakir Paşa hakkındaki duygularını şöyle anlatır: "Ferit Paşanın odasından çıktıktan sonra, Sadaret ve Dahiliye Nezareti koridorunda, bu namuslu adamın elini öptüm ve dedim ki: 'Yaptığınız büyüktür. Bunu bir gün gözlerinizle görmenizi temenni ederim.' " (Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, s.48)

152) R.H.Karay da şöyle yazıyor: " [M.Kemal Paşa] devamlı bir çalışmayla, Harbiye Nazırının safiyetinden ve kabinenin zaafından istifade ederek, en yüksek bir askeri görevi elde etmiş ve Anadolu'ya Müfettiş olarak resmen geçmiştir." (5 Şubat 1920, Alemdar gazetesinden aktaran, İ.Ilgar, Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın, s.42)

153) K.Karabekir, A.Rıza Bey ile M.Kemal görüşmesinin tarihini ve içeriğini yanlış aktarıyor. (İstiklal Harbimizin Esasları, s.34; Atatürk'ün Hatıraları, s.102; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.128) K.Karabekir'in yanlışı bundan ibaret değil. Kurtuluş Savaşı ile ilgili bütün kitaplarını her şey olup bittikten ve kendisi devre dışı kaldıktan sonra yazmıştır. Geçmişe ilişkin bazı konuları, kendine göre yorumluyor, hatta kurguluyor, zaman zaman maksatlı yorumlarda bulunuyor, aykırı, tek yanlı ve yanlış bilgiler veriyor, velhasıl ününe hiç yakışmayacak şeyler yapıyor. Bir kısmına, Dördüncü Bölümde değineceğim.

M.Kemal uzaklaştırıldığını düşünüyor. (Nutuk, 1.C., s.7)[154] H.Bayur diyor ki: "Bu yönü, o zaman Kurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak, Harbiye Nazırı Şakir Paşadan duymuş olduğunu bize anlatmıştır." (Atatürk, Hayatı ve Eseri, s.291) Jeschke ise bunu kabul etmiyor. (İng.Belgeleri, s.113) Yani bu olasılık da tartışmalı.

Bu konuda tek kesin gerçek şu: Sebep ne olursa olsun, eğer Vahidettin, bu atama kararını onaylamasaydı, M.Kemal'in 9.Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya geçmesi mümkün olmazdı.[155]

Vahidettincilerin iddiaları bu çerçeve içinde kalsa, sorun yok. Ama bu onaya, taşıyamayacağı amaçlar, anlamlar ve işlevler yükleyerek, binlerce belgeye, olguya, tanığa rağmen, tarihi tersine çevirmeye çalışıyorlar.

İddiaları izlemeye devam edelim.

6/5. Vahidettin planını yalnız M.Kemal'e açıklamış

□ N.F.Kısakürek, kanıtsızlığa gerekçe bulmak ve durumu kurtarmak için bu planın çok gizli olduğunu, hükümetten bile saklandığını ileri sürüyor. Diyor ki:

"İngilizlere karşı bir aldatmaca olarak oynanan bu oyun, Vahidüddin tarafından, kendi öz hükümetine de aynı şekilde telkin edilmiştir.. M.Kemal Paşayı yeni vazifesine tayin ettiren, ne Harbiye Nazırı, ne Sadrazamdır. Sadece ve sadece, gayesini hükümetinden bile saklamış olan Padişahtır... Ancak birkaç faninin ruh mahzeninde (?) gizli kalmış[tır.]" (s.157, 162, 192)

Peki, kim bu birkaç fani? Ses yok.

6/6. M.Kemal Anadolu'ya gitmek istemiyormuş, Vahidettin ikna etmiş

Bu iddianın sahibi, Vahidettin'in yaveri ve Tevfik Paşanın oğlu Ali Nuri Okday'dır. N.Fazıl Kısakürek'in bu konudaki yazısını, gereksiz ayrıntıları çıkararak aktarıyorum:

□ "**Seksen küsur yaşındaki** Ali Nuri Beyefendiyi, Sultan Vahidüddin

---

154) K.Mısıroğlu şöyle yazıyor: "[M.Kemal] düşünmüyor ki, maksat İstanbul'dan uzaklaştırma ve sürme olsaydı, 9.Ordu Müfettişi ünvanı ile Anadolu'ya değil, İttihatçılar arasında Malta'ya gitmesi gerekmez miydi?" (Hilafet, s.155)

Şu mantığa bakınız!

M.Kemal parti yöneticisi mi, Bakan mı, Ermeni olayına mı karışmış, devleti savaşa mı sokmuş? Hangi sebeple Malta'ya sürülecek?

Sonradan, sırf milliyetçi olmak bile suç sayılacaktır ama o zaman M.Kemal çoktan Anadolu'dadır ve İstanbul yönetiminden bin kere daha güçlüdür. Çünkü arkasında millet vardır! Ve kaderin cilve ve işvesine bakın, sonunda Vahidettin'in kendisi, artık İttihatçıları bile elinde tutmaya gücü yetmeyen İngilizlere sığınarak, Malta'ya gitmek zorunda kalacaktır.

Kime niyet, kime kısmet?

155) Bu arada, D.Ferit, İngiliz Y.Komiserliği tercümanı A.Ryan ile görüşerek bilgi ve güvence vermeyi de ihmal etmez. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.108,125)

hakkında en nadide bilgilerin sahibi olması gereken eski ve müstesna biri olarak telefonla aradım. Şu cevabı verdi: 'Oteldeki daireme buyrunuz, görüşelim.'

Hemen gittim.

Birkaç hoş beş lafından sonra hemen mevzua girdim.

'Umumi Harp sona erip de İmparatorluğun çöküşü demek olan mütareke ve işgal günlerinde, [Sultanın] tavrı nasıl oldu?'

[Bu soru üzerine Ali Nuri Bey yan odadan küçük bir hatıra defteri alarak İzmir'in işgal tarihini bulur.]

'İzmir'in işgalinden bir gün sonra, **16 Mayıs Cuma günü**... Cuma selamlığından (namazından) sonra, M.Kemal Paşa huzura davet ve kabul edildi. Sultan Vahideddin onu Anadolu'ya geçmeye ikna etti.'

Telaşla doğruldum:

'İkna mı etti? M.Kemal Paşanın bu hususta ikna edilmeye ihtiyacı mı vardı?'

Söz, bu naziklerin naziği can noktasına gelince, muhatabım toparlanarak tane tane devam etti:

'İzah edeyim. M.Kemal Paşanın huzura kabul edilişinden **bir iki saat sonra**, Başyaver Naci Bey, yaverler odasına geldi ve haykırdı: **'Hünkâr** (padişah) **M.Kemal Paşayı ikna edebildi**!' Bu haykırış kelimesi kelimesine aklımdadır. İkna tabiri yerindedir.'

'M.Kemal Paşanın gayesi Anadolu'ya geçmek değil miydi?'

Muhatabım, delmek istediğim zarın nezaketini anladı. Küçük bir fikir hazırlığından sonra cevap verdi:

'Ben M.Kemal Paşayı, büyük bir asker ve kumandan tanırım. Öbür meziyetleri üzerinde söyleyecek bir sözüm yoktur. M.Kemal Paşanın gayesi, o zamanki hükümete girmekten başka bir şey değildi. Hem de birçoklarının sandığı gibi Harbiye Nazırı olmak değil, Sadrazam olmak gayesini güdüyordu. 1919 ilkbaharında vaziyet şöyleydi: Şark ordumuz silahları bırakmıyor ve ortada, İtilaf devletleriyle (galiplerle) aramızın yeniden açılacağı korkusu hüküm sürüyordu. M.Kemal Paşa da kudretli ve iradeli bir kumandan biliniyordu. Bu kanaat bilhassa Hünkâra aitti. M.Kemal Paşanın o günlerdeki kanaat ve görüşü ise, İstanbul hükümetinin İtilaf kuvvetlerine karşı direnmesi, isteklerini kabul ettirmesiydi. İşte bu tavrı göstermek için hükümeti eline almak istiyordu. Halbuki bu kanaat ve görüş, siyasi ve ameli (pratik) bir fayda temin edemezdi. Zira Mondros Mütarekesini imzalamış olan mağlup hükümetten, galip düşmanlara karşı bir direnme, karşı koyma iktidarı beklenemezdi.'

Ali Nuri Beyefendinin sözünü kestim:

'Böyle olunca, o an için kabineye girmek imkânını bulamayan M.Kemal Paşadan, milli hareketi evvelden planlamış ve gaye edinmiş olması beklenemez.'

Muhatabım bu dikkate cevap vermeden devam etti:

'M.Kemal Paşa Anadolu'ya gönderilmiştir. Onu göndermekte ancak iki

gaye olabilirdi: Ya İngilizlerin isteğine uygun şekilde, Şark Ordusunu silahsızlandırması ve Doğudaki mukavemeti kırması için yahut da tam aksi olarak, milli bir mukavemet ve hareket zemini (ortamı) açması için...'

'Hangisi olduğunu sanıyorsunuz?'

'Ben sadece ihtimalleri kaydediyor ve hadiselere ait unsurları veriyorum. Dileyen, dilediği gibi hükmetsin. Ben kendi hesabıma, ayrıca bir tefsir (yorum) yapmayı emin bir yol görmüyorum. Emin olduğum tek nokta, M.Kemal Paşanın, Anadolu'ya geçmek üzere Padişah tarafından ikna edildiğidir.' " (Vahidüddin, s.148-155)

N.F.Fazıl Kısakürek, 1968'de anılarını anlatan Ali Nuri Beyin "80 küsur yaşında" olduğunu yazıyor, doğrusu 85'tir.[156] 85 yaşındaki bu tanığa göre, 'Vahidettin, bir iki saat süren bir çabadan sonra, M.Kemal'i Anadolu'ya geçmesi için ikna etmiş!' Hem de ne günü? Kesinlikle belirttiğine göre, 16 Mayıs 1919 Cuma günü, öğle namazından sonra, hareketten birkaç saat önce. İşe bakın! İşlemler bitmiş, M.Kemal, annesiyle kız kardeşini Şişli'deki eve aldırmış, bölgesindeki bazı birlik ve illerle yazışmaya başlamış bile,[157] resmi makamlar ve arkadaşları ile vedalaşmış, karargâh mensupları yolculuğa hazır, gemi istim üstünde, fakat M.Kemal hâlâ Anadolu'ya gitmek istemiyor, mızıklanıyormuş.

Böyle bir şey olabilir mi?

Usul gereğince son günkü Cuma selamlığına da katılıyor ve Hamidiye Camisinin mahfil-i hümayununda (padişahlara mahsus odasında) Vahidettin tarafından, bazı kimselerle birlikte kabul ediliyor.[158]

Az sonra yola çıkacak.

Ama Ali Nuri'ye bakarsanız, bunca işlem ve hazırlığa rağmen, M.Kemal hâlâ gitmek niyetinde değilmiş, gitmemek için ayak sürüyormuş, zavallı Padişah, son günü, cami mahfilinde, hem de bir iki saat mücadele ederek,[159] M.Kemal'i **ancak son dakikada** ikna edebilmişmiş...

Öyle komik bir iddia, daha doğrusu öyle çocukça bir hayal oyunu ki ne mantığa uyuyor, ne gerçeğe, ne olayların akışına, ne gelişime, ne belgelere![160]

---

156) 1975'te Ali Nuri 94, İ.H.Okday 96 yaşında. (Tarih ve Toplum, s.55, sayı 5/ Mayıs1984)

157) KA Günlüğü, 11 Mayıs 1919, s.79.

158) Vukuat-ı Mühimme Defterine dayanarak, H.Şehsüvaroğlu, 6.7.1960, Cumhuriyet gazetesi (Aktaran, Jeschke, İng.Belgeleri, s.117, dipnot 68); KA Günlüğü, s.80; T.M.Göztepe, V. M. Gayyasında, s.182; M.Kemal'in, ' Bahriye Nazırı Avni Paşa, Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Reisi Cevat Paşa ile birlikte mahfil-i hümayuna kabul edildiği'... (Vakit gazetesinin 17 Mayıs tarihli haberine dayanarak, S.Borak, Atatürk, s.241.)

159) Namazın bitiş saati ile Bandırma gemisinin saat 16.00'da hareket ettiği (Alemdar gazetesinin haberine dayanarak Jeschke, İng.Belgeleri, s.117; H.Gerede, 16.30 diyor: Hayat dergisi, sayı 7/1956) dikkate alınırsa, bu nezaket konuşmasının pek kısa sürdüğü kestirilebilir. Arada Şişli'deki eve dönüp annesi ve kardeşi ile vedalaşacak, Rauf Orbay ve Yüzbaşı Neşet (Bora) ile konuşacak ve saat 16.00'dan önce, Galata rıhtımına yetişecek.

160) Ali Nuri Okday'la ilgili bölüm uzun olduğu için (11 sayfa) buraya alamadım. Ama Vahidüddin adlı kitabın 148-159. sayfalarını okuyanlar, tanığın zihinsel durumunu ve N.F.Kısakürek'in tanığın ifadesine yaptığı katkıları kolayca anlayabilirler.

Bu yaşlılık fantezisini, ciddi bir kanıt sayan alternatif tarih yazıcılarımız şunlar: V.Vakkasoğlu (Son Bozgun, 1.C., s.130), A.Dilipak (CG Yol, s.143), GRYT Ansiklopedisi (1.C., s.168) ve K.Mısıroğlu (S.Mücahitler, s.490; Lozan, 1.C., s.106).

• Hayali ikna sahnesi

Ali Nuri Okday'ın bu iddiasından yola çıkan N.F.Kısakürek, hayali bir ikna sahnesi yazmış. Bu hayali sahneyi şöyle savunuyor:

"Bize denilebilir ki, 'bu tiyatro konuşmaları gibi hayalden uydurma hissini veren lafları nereden çıkarıyorsun? İlmî ve tarihî hakikatleri belirtmek için mutlaka vesikaya (belgeye) istinat ettirilmeleri (dayandırılmaları) gereken bu dialogları, kimlerin şahadetleri (tanıklıkları) ile ispat edebilirsin?' Cevabımız şudur: **Evvela beni dinleyin! Sonra da ispatını isteyin!**" [161]

Şimdi bu hayali sahneyi izleyelim:

"...[M.Kemal Paşayı] Vahidüddin, küçük salonda, ayakta kabul ediyor ve sonra ona yer göstererek, kendisiyle dizleri birbirine dokunacak şekilde yakın oturuyor.

Ve tezimiz bakımından, her ne oluyorsa, bu son karşılaşma neticesinde oluyor.

Vahidüddin, M.Kemal Paşaya, pencereden düşman donanmasını göstererek, birçok kaynak tarafından belirtildiği gibi şöyle diyor:

'Paşa, namlularını saraya çevirmiş olan düşman toplarını görüyor musun? Bu vaziyet karşısında, saray ve devlet olanca emniyetini kaybetmiş bulunuyor.'[162]

Derken Vahidüddin gelen kahveyi M.Kemal Paşaya eliyle verdikten ve yine eliyle sigara ikram ettikten sonra devam ediyor:

'Böyle yakın oturuşumuz ve fısıldarcasına konuşmamız en münasip şekildir. Şu sarayın duvar tuğlaları arasında bizi kimbilir kaç kulak dinlemektedir.'[163]

Bu üsluptan fevkalade hislenen ve tesir altına giren M.Kemal Paşa, nihayet milli şahlanış hareketinin düğüm noktası olan ve tarihe intikal edeceği gün,[164] vatan çapında bir hadise teşkil edeceği muhakkak bulunan şu hitap karşısında kalıyor:

---

161) Grammont-Mammeri, N.F.Kısakürek'in Vahidüddin kitabı için şöyle diyorlar: "Bu kitap kaynak göstermeyen, sağlıklı bir kronolojiden hemen hemen yoksun bulunan, taraf tutan, savunduğu teze aykırı her şeyi bile bile bir kenara iten bir eserdir." (Tarih ve Toplum, s.59, 1 No.lu dipnot, sayı 16/ 1985)

162) M.Kemal'in anılarında böyle bir cümle yok!

163) 16 Mayıs görüşmesi Yıldız Camisi mahfilinde yapılmıştır, sarayda değil.

164) Tanığı olmadığı bilinen bu konuşma, nasıl tarihe intikal edecek (geçecek) acaba? Yoksa, gizli kamera ile çekim mi yapılmıştı?

'Paşa! Türkiye'yi kurtarmak için İstanbul'dan her hangi bir hareket beklemeye imkân yoktur.[165] İstanbul, vatanın kalbi olarak, düşman pençesinin içindedir. Onu ve onunla birlikte topyekûn vatanı, vücuttan, vücudun kalbi çevreleyici temel azasından başka hiçbir şey kurtaramaz. O da, imparatorluğun şu anda kalble rabıtaları büsbütün çözülmüş eczasından sonra elde kalan mazlum ve çilekeş anavatandır. Yani Anadolu! Anadolu'ya geçmek ve orada milli bir kıyama (ayaklanmaya) zemin açmak lazımdır. Sizi Anadolu'ya, işte bu milli kıyam zeminini açmanız için gönderiyorum. Düşman kuvvetlerine, hususiyle İngilizlere ve hükümete karşı, gidiş sebebiniz ayrıdır. İşgal kuvvetleri, sizin Samsun'a asayişi iade edeceğiniz ve şarktaki ordu mukavemetini kaldıracağınız kanaatini besleyeceklerdir. **Gerçek sebebi yalnız siz ve ben bileceğiz.** Milli mukavemet ruhu, Anadolu'nun her yerinde, hissedilir şekilde, parça parça kendini göstermeye başlamıştır. Size düşen iş, bu ruhu büsbütün alevlendirerek, orduyu da içine alan bir daire merkezinde bütünleştirmek ve teşkilatlandırmaktır. Henüz haber almış bulunduğumuza göre Yunanlılar İzmir'i işgale başlamışlardır. Öbür işgal mıntıkaları da malumunuz. Artık Yunanlıya kadar yol veren bu son işgal, eminim ki büyük bir infial ve karşı koyuşa vesile olacaktır.[166] İçinde bulunduğumuz şartlar karşısında, tek merkezli ve yekpare bir milli hareket, üzerimize farzdır.[167] Böyle bir hareketin idaresini, hangi kumandana emanet edebileceğimi uzun uzun düşündüm. Bahanelerin, her tarafa emniyet verici en münasibiyle de alakalı makamlara derhal tayininizi irade ettim. Nihayet, taşıdığınız vasıflar bakımından sizi buldum. [Burada N.F.Kısakürek'in hayaline göre, Vahidettin neden Anadolu'ya bizzat geçmediğini anlatıyor. Bu ayrı bir konu olduğu için konuşmanın bu bölümünü, daha sonra aktaracağım.] Sulh Konferansının hazırlanmakta olduğu şu an, devlet merkezinden gelmeyip de milletten gelen ayarlı bir direnme ise, haklarımızı Konferans masasında daha iyi koruyabilmemiz için ancak göz korkutma planında, o plan taşırılmadıkça, destek teşkil edebilir. Böylece Avrupa, uyumayan, gerekirse istiklali için canını fedaya amade bir millet karşısında olduğunu anlar ve şartlarını hafif tutabilir. Yani milli şahlanışın muvaffak olabilmesi için mutla-

165) Aman Padişahım, İstanbul gölge etmesin yeter, başka ihsan istemez!

166) Sayın Padişahım, madem böyle düşünüyordunuz, direneceği anlaşılan 17. Kolordu Komutanı ve İzmir Valisi Nurettin Paşayı neden değiştirdiniz? Neden yerine Kambur İzzet gibi bir İngiliz ajanı (S.Akşin, İst. Hükümetleri, s.79, 174, 253, 256) ile Ali Nadir gibi onursuz, pısırık, içi geçmiş bir paşanın gönderilmesini onayladınız? Size tehlikeyi haber veren İzmir kurulunu tutamayacağınız güzel vaadlerle avutup uyutarak, neden başınızdan savdınız? (Lütfi Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.486)

167) Haklısınız Padişahım! Hele Hükümdar olduğunuza göre, bu herkesten önce sizin üzerinize farz idi. Öyleyse neden Kuva-yi İnzibatiye'in kurulmasını onayladınız ve çapulcularına nişan dağıttınız? Neden Nemrut Mustafa divan-ı harbinin verdiği idam kararlarını, gözünüzü kırpmadan onayladınız? Neden Anzavur serserisinin milliyetçileri ve halkı kırmasına göz yumdunuz?

ka, İstanbul, devlet ve Padişah dışında vücut bulması ve düşmanlarımıza azami telaş ve dehşet vermeyecek çapı muhafaza etmesi lazımdır. Hatta bu hareket, bana ve hükümetime aykırı diye de gösterilebilir. Evet paşa, Anadolu'ya, en ince bir sanat, askeri ve mülki idare dehasıyla, işte bu gayeyi gerçekleştirmek üzere geçecek ve Allahın inayetiyle muvaffak olacaksınız.'[168]

Padişah, topyekûn milli kurtuluş hareketine temel teşkil eden fakat tarihi ıstırabından çatlatacak şekilde toprağa gömülen, gözlere gösterilmeyen ve ancak birkaç faninin ruh mahzeninde gizli kalan bu telkinlerden sonra M.Kemal Paşaya.. şu sözü söylüyor:

'Muvaffak ol!'

Padişahın M.Kemal'e son sözü: 'Size bu büyük davada muvaffak olmanız için keşemden (....) altın veriyorum. [N.Fazıl'ın notu: "Tamamiyle tespit edilemeyen bu rakam, bir rivayete göre 30, bir rivayete göre 42, bir rivayete göre de 60 bindir."][169] Ayrıca elinize, teşebbüslerinizde muvaffak olmanız ve gereken itimat ve selahiyeti telkin edebilmeniz için bir de hatt-ı hümayun tutuşturulacaktır. Tarafımdan ayrıca, hatıra kabilinden size bir hediye verecekler (Üzerine Padişahın adına ait ilk harfler işlenmiş olan altın saat).[170] Gidiniz ve vatanı kurtarınız! Artık bu davaya ve onun tatbiki prensipine kanaat getirmiş bulunuyor musunuz?'

M.Kemal Paşa, eski yaverin 'ikna edildi' demesinde, Başyaver Naci Beyin de yaverler odasına gelip 'Hünkâr M.Kemal Paşayı ikna etti!' diye haykırmasında belirttiği gibi henüz tereddütlü olduğu besbelli bulunan bu mevzuda, tam bir teslimiyetle huzurdan ayrılıyor ve bir gün sonra Bandırma vapuruyla Samsun'a hareket ediyor." (Vahüddiddin, s.160-163)

(1) Son onay makamı saltanat makamı olduğu için M.Kemal'i Anadolu'ya gönderenin Vahidettin olduğu, her zaman ileri sürülebilir. Ama **M.Kemal'i yasal ve**

---

168) N.F.Kısakürek, bu sahneyi uydurduğunu saklamıyor (s.160). Aynı görüşmeyi, M.Kemal'in anılarından farklı olarak yazıp saptıran ama bunu açıklamayan iki kişi var: Enver Behnan Şapolyo (K.Atatürk ve M.M.Tarihi, s.302) ile Hüsamettin Ertürk (İki Devrin Perde Arkası, s.332). Özellikle H.Ertürk'ün anılarında, birçok yanlış ve apaçık yalan var. Bazılarını ilerde açıklayacağım. Kanımca, bu iki yazarın verdiği bilgiler, ancak başka kaynaklar da sağlamca doğruluyorlarsa, dikkate alınmalı.

169) N.F.Kısakürek, Ali Nuri Okday'a soruyor: "Bu mevzuda, Vahidüddin'in M.Kemal Paşaya, 'Ben Halife ve Padişah olarak Anadolu'ya geçecek olursam, düşman kuvvetleri birden telaşa düşüp topyekûn anavatan üzerine çullanır ve memleketi tam bir esarete mahkûm eder. Sen bir kumandan olarak git, gerekirse bana ve hükümete asi ol ve milleti şahlandır' dediği ve büyükçe bir para verdiği yolundaki sızıntılar doğru mudur, değil midir?'
Ali Nuri Okday cevap veriyor:
'Bilmiyorum.' " (Vahidüddin, s.155)

170) Bu sahnede sadece iki doğru ayrıntı var: Vahidettin'in 'muvaffak ol' dileği ve bir saat armağan etmesi. (Atatürk'ün Hatıraları, s.123,124)

amacı belli bir görev için Anadolu'ya göndermek ile milli bir mücadele açması için göndermek arasında, dağlar kadar fark var![171]

(2) Kısakürek kitabında, 'kesin nitelikte olduğunu' ileri sürdüğü birkaç belgeden de söz ediyor: Mesela Dahiliye Nazırı M.Ali'nin Paris'te çıkardığı gazetede yayımladığı 1.000 liralık bir makbuz, bir hatt-ı hümayun (Padişah buyruğu) ve eski Şeyhülislam M.Sabri Efendinin kitabı.[172] Bunların tarih açısından değerini sırası geldikçe göreceğiz.

(3) Ali Nuri Bey, hatırlarsınız, ikna sahnesinin **16 Mayıs Cuma** günü geçtiğini iddia etmiş, hatta bu tarihi saptamak için hatıra defterine bakmıştı. Ama N.F.Kısakürek bile, bir cami mahfilinde bu kadar uzun ve gizli bir konuşma yapılamayacağını kestirdiğinden, tanığın ifadesini, 6 sayfa sonra kendi değiştiriyor ve Padişahın M.Kemal'le ikna için **15 Mayıs Perşembe** günü konuştuğunu ve 'M.Kemal'in bir gün sonra Bandırma vapuruyla Samsun'a hareket ettiğini' yazıyor. (s.163) Yani kendi gösterdiği tanığın ifadesine, kendi itiraz ediyor!

(4) N.F.Kısakürek de, Vahidettin'in milli bir mücadele açılmasını düşündüğünü ve önerdiğini ileri süremiyor, çünkü bunu doğrulayacak bir tek davranışı yok, onun için de ancak 'göz korkutma planında ayarlı bir direnişten' söz ettiğini yazabiliyor. Göz korkutma planında ayarlı bir direniş, ne demek? Böyle 'ayarlı bir direniş' ile galip devletler nasıl hizaya getirilecekti acaba?

(5) M.Kemal'in Anadolu'ya atanması ve ayrılması sırasında, hem Vahidettin'in sürekli yaveri, hem Saray Kurmay Başkanı, hem de damadı olan İ.H.Okday, Vahidettin'e elbette Ali Nuri Beyden daha yakındır ama bu önemli olaydan anılarında hiç söz etmiyor. Diyelim ki o gün orada değildi, bu yüzden o sahne-

---

171) Mete Tunçay diyor ki: M.Kemal Paşayı Anadolu'ya gönderenin, Padişah Vahdettin ve D.Ferit hükümeti olduğunda şüphe yok. Ama bunu söylemek başka şeydir, Vahdettin, M.Kemal'i milli mücadeleyi yapması ve cumhuriyeti kurması için Anadolu'ya gönderdi gibi abes (saçma) bir tezi savunmak başka bir şeydir. Resmi tarihi eleştirenler, kendi resmi tarihlerini onun yerine geçirmek istiyorlar. " (16.5.1995, Kanal 6, Pusula programı)

Mehmet Ali Kılıçbay'ın 18.12.1996 günlü Radikal gazetesinde, "yeni bir resmi tarih tezi oluşuyor" başlıklı ilginç ve yararlı bir yazısı yayımlanmıştır.

172) N.F.Kısakürek bu kitap için diyor ki: "Vesikaların en ehemmiyettisi, Şeyhülislam M.Sabri Efendinin, Mısır'da basılan, adını vermekten bile çekineceğim eseridir. Ben bu eseri gözümle görmedim ve içinden hiçbir parçaya aslı veya tercümesiyle şahit olmadım. Sadece, onun memlekete girmesinin şiddetle yasaklandığını ve taşıdığı tezi biliyorum... Bu eserde, okuyanlar tarafından bana söylendiğine göre, birçok mühim nokta, hatta tezimiz bakımından hayati kıymette ifşalar vardır... Bize kesin olarak bildirildiğine göre bu eserde, Paşayı Anadolu'ya ve Anadolu hareketini açmak üzere gönderenin Vahidüddin olduğu yazılmakta, vesikalarıyla gösterilmekte ve kendisine Padişah tarafından verilen altın liraların miktarı, veriliş tarzı ve gayesi nakledilmektedir. İstikbalin hakikatsever tarihçisine ehemmiyetli bir kaynak olarak işaret ettiğimiz bu eseri, fikirleri dışında, bir vesika deposu olarak vasıflandırır ve geçeriz." (Vahidüddin, s.167 vd.)

Bu kitaptan ilk söz eden ve yararlanan K.Mısıroğlu'dur. Mısıroğlu'na göre kitabın künyesi şöyle: Mevkuf-ul Akli vel İlmi vel Alim min Rabbilalemin ve İbadihil Mürselin, 2 cilt, Kahire, 1950.

Bu kitaba her gönderme yapıldığında, gönderme yapılan sayfayı koyu olarak belirteceğim, kitabın 'vesika deposu ' olup olmadığını göreceğiz.

ye tanık olamadı. İ.H.Okday anılarını 1970'lerin ilk yıllarında yazmıştır. 1970'e kadar, 50 yıldır bu iki kardeş biraraya gelip de o günleri hiç konuşmadılar, hiç bilgi alış verişinde bulunmadılar mı? Olay doğru olsa, anılarında bu konuya değinmez miydi? Üstünde bile durmamış.

(6) Cumhuriyetten sonra, hanedan mensuplarının çok büyük bir çoğunluğu, hiçbir maceraya katılmamış, vekar ve onurunu korumuş, Türkiye, M.Kemal ve rejim aleyhinde tek söz söylememiştir.[173] Yalnız bu tavır bile Osmanlı Hanedanına saygı duymaya yeter. Kendi adıma böyle düşünüyor ve diyorum ki Osmanlı Hanedanının son Padişahı Vahidettin de, keşke ve sahiden böyle düşünmüş ve bu sözleri söylemiş olsaydı.

Ama hayali bir sahne ile tarihi tatmin etmek mümkün değil ki.

Bu konudaki bazı ek iddialar:

□ K.Mısıroğlu:

"Sultan Vahideddin'in M.Kemal Paşayı Anadolu'ya göndermek için çok uğraştığını ve ısrarla ikna edebildiğini, o zaman kabinede bulunan Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi de açıkça doğrulamakta ve ifade etmektedir.[174] Ancak unutmamak gerekir ki bu ikna ediş, **Milli Mücadele için değil, Sevres'in ıslahını** (düzeltilmesini) **temin edebilecek birtakım protesto hareketleri** içindi." (S.Mücahitler, s.49)

Şeyh Sadi anlam olarak diyor ki: 'Duvarcı ilk tuğlayı eğri koymuşsa, duvar yükseldikçe eğriliği artar.' Bizimkiler de gerçeğin yerine hayallerini koydukları için yazdıkları gittikçe daha tutarsız ve çelişik oluyor: Eğer amaç, birtakım protesto hareketlerini başlatmak idiyse, bir ordu komutanını, o kadar geniş yetkilerle donatıp geniş bir karargâh kadrosuyla Doğu Anadolu'ya yollamaya, cebine milyonlarca lira koymaya, eline bir hatt-ı hümayun vermeye ne gerek vardı? Yok, direnişi örgütlesin diye yollandıysa, niye ordudan istifa zorunda bırakıldı, tutuklanması kararlaştırıldı, üzerine Ali Galip şaşkını yollandı ve M.Kemal idama mahkûm edildi?

Efendim?

□ A.Dilipak:

"Gelişmeler, 7 Mayıs 1919'da kadar M.Kemal'in Anadolu'ya ilişkin bir düşüncesi olmadığını göstermektedir." (CG Yol, s.147)[175]

Anlaşılıyor ki alternatif tarih yazıcılığının bir başka yöntemi de şu: Al eline

---

173) B.N.Şimşir'in Atatürk'ün Hastalığı adlı incelemesinde, bu tutumun dışına çıkmış pek az sayıdaki hanedan üyesi hakkında, belgelere dayalı bir bölüm var. (Belleten, s.1214-1222, sayı 204/1988) Başlıcaları şunlardır: Şehzade Mahmut Şevket Efendi ile Mediha Sultanın oğlu Sami ve Sami'nin oğlu Bahattin. Mesela Sami, M.Kemal'e suikast tertiplemek istemektedir vb.

174) M.Sabri Efendi bunu, adı geçen kitabının, 1.C.nin **468.** sayfasında açıklıyor imiş!

175) A.Dilipak diyor ki: " M.Kemal'den önce Anadolu'ya, bu maksatla birçok kişi geçmiş, faaliyet gösteriyordu." (CG Yol, s.37) Birçok kişiden sadece on tanesinin adını verse, yeter! Bekliyoruz.

kalemi, yaz işine geleni! Dilipak'a, A.Fuat Cebesoy ve Rauf Orbay'ın anılarını okumasını tavsiye ederim.[176]

Bizim alternatif tarih yazıcıları, bir gün belki de çok doğru bir şey yazacaklar ama korkarım ki artık kimse inanmayacak!

6/7. Vahidettin neden Anadolu'ya ve Milli Mücadele'nin başına geçmemiş?

□ Bunun sebebini Vahidettin adına yine N.F.Kısakürek açıklıyor. Az önceki hayali sahneye göre, Vahidettin M.Kemal'e güya şöyle der:

"Hatıra şöyle bir sual gelebilir: Ya siz, Padişah ve Halife olarak niçin bizzat Anadolu'ya geçip milli şahlanışı en yüksek merkeze kavuşturmayı düşünmüyorsunuz? Niçin bizzat Anadolu ayaklanmasının başına geçmiyorsunuz? Böyle bir teşebbüs, hareketi başlamadan boğmak, boğulmasına sebep olmak neticesini doğurur. Eğer ben gizlice hazırlanıp Anadolu'ya ve milli mukavemetin başına geçecek olursam, bu teşebbüs milli kıyamı en üstün derecesine çıkarır amma milletimiz için bir felaket, intihar gibi bir şey olur. O zaman İtilaf devletleri şu anki tereddütlü vaziyetlerini bir anda değiştirirler,[177] toparlanırlar, işin aldığı önem karşısında, topyekûn üzerimize saldırırlar ve topyekûn tasfiyemize giderler.[178] Hareketi de, artık ikinci bir davranışa imkân bırakmamacasına bastırırlar. Bu da artık sulhe ve yeniden şart koşma imkânına kökünden sed çeker." [179] (Vahidüttin, s.161)

□ Samiha Ayverdi:

"Sultan Vahideddin, bir yandan tarihi ve milli hazinelerin yağmalanmaması, bir yandan da İstanbul'dan ayrılmasının siyasi mahzurları (sakıncaları) yüzünden, tahtının yanında kalmaya mecburdu. Nitekim Anadolu'ya geçme-

176) A.F.Cebesoy anılarında, 22 Aralık 1918'de, İstanbul'da, Şişli'deki evde, M.Kemal'le birlikte kararlaştırdıkları esasları açıklıyor (M.M.Hatıraları, s.25 ve 36), R.Orbay da, Bekirağa Bölüğünde birlikte ziyaret ettikleri Fethi (Okyar) Beye, M.Kemal'in Anadolu'da uygulayacağı programı açıkladığını belirtiyor. (Rauf Orbay'ın Hatıraları, Y.Tarihimiz, 3.C., s.17) Bu program, ilk esasların olgunlaştırılmış ve kesinleşmiş biçimidir. K.Karabekir ise M.Kemal'in milli bir mücadele için istekli olmadığını, İstanbul'da kalmayı tercih ettiğini ileri sürmektedir. (İstiklal Harbimizin Esasları, s.35 vd.; İstiklal Harbimiz, s.16 vd.) Bu iki tanığın ifadeleri, K.Karabekir'i yalanlamaktadır.

177) Onların tereddütü yok Padişahım, tereddüt eden sizsiniz. Altı gizli anlaşmayla Osmanlı Devletini parçalayıp çökertmeyi kararlaştırmışlar, hükümdarı olduğunuz ülkenin dört bir yanına girmişler, mütareke anlaşmasını şakır şakır çiğniyorlar, orduyu soyup soğana çevirmişler, donanmaları sarayınızın burnunun dibinde demirli, Doğu Anadolu için ne tasarladıkları belli, son olarak Yunanlıları da İzmir'e çıkartmışlar. Niyetlerini hâlâ mı anlamadınız? Anlamanız ve tereddütten kurtulmanız için daha ne yapmaları gerekiyor? (Vahidettin, bir ara Anadolu'ya geçmek istediğini fakat çevresinin bırakmadığını ileri sürmektedir. 15.Paragrafta ayrıntısı var.)

178) Sevres Andlaşması, 'topyekün tasfiye' değil de neydi a Hünkârım?

179) Hangi İstanbul hükümeti bir şart ileri sürdü ki? Damat Ferit hükümeti, önüne uzatılan Sevres Andlaşmasını bile kuzu kuzu imzalamadı mı?

den evvel M.Kemal Paşaya, 'Oğlum, ben İstanbul'dan ayrılırsam düşman, hem ecdat hazinelerini mahveder, hem de şehri bir daha geri alamayız. Onun için sen git, ben burayı beklemeye mecburum' demişti.[180] İşte bu mecburiyet yüzündendir ki milli mücadeleyi kötüler görünüyor ve ona karşı kuvvet sevk ediyor, başta M.Kemal Paşa, kuva-yı milliyecileri idama mahkûm ediyor, fetvalar çıkartıyordu." (Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, 3.C., s.193)

□ K.Mısıroğlu:

"Sultan Vahideddin, İstanbul'da oturmayarak Anadolu'daki milli harekâtın başına geçseydi, hiç şüphesiz müstevliler (istilacılar), İstanbul'a bir daha çıkmamak üzere yerleşirlerdi. [Sultan Vahideddin] onların tahammül edilmez baskılarına rağmen, cephelerden son zafer müjdeleri gelinceye ve Refet Paşa kumandasında bir kısım milli kuvvet vaziyete hakim oluncaya kadar, İstanbul'daki acı ve elemli günleri, gözyaşlarını içine akıtarak geçirmek suretiyle İstanbul'un elimizde kalmasını temin etmiştir." (S.Mücahitler, s.97 vd.)

□ V.Vakkasoğlu:

"**Padişah işgalcilerin elinde tam manasıyla esirdi**[181] ve istediği şeyi yapmaktan çok uzaktı. İkinci ve daha önemli sebeb ise, Padişah İstanbul'u bir terk etseydi, bir daha dönemeyecek, şehir otomatikman işgal kuvvetlerine devredilmiş olacaktı." (Bu Vatanı Terk Edenler, s.50; Son Bozgun, 1.C., s.147)

Böyle bahane ve mazeretler aramak, ucuz edebiyat yapmak, biri ötekini tutmaz hayali sahneler ve düzmece tarihler yazmak yerine, dişlerini sıkıp şu gerçeği bir itiraf edebilseler, masal söylemeye gerek kalmayacak: 'Ne yazık ki son Padişahın yaşı, sağlığı, sinir sistemi, alıştığı hayat düzeni, cesareti, kültürü, yaman bir kurtuluş savaşının başına geçmeye uygun ve yatkın değildi.'[182]

6/8. Planın ayrıntıları

Bazı yazarlara göre Vahidettin'in planı, M.Kemal'i Anadolu'ya göndermekten ibaret değilmiş, çeşitli ayrıntıları da varmış:

---

180) Tanığı, belgesi, kanıtı olmayan bu tür hayal ürünü cümleler, tarihe ne katar ki? Hep birlikte, 'ben Vahidettin'i ya da M.Kemal'i severim ama gerçeği daha çok severim' diyebilsek, acı da olsa, önyargılarımızı bir yana bırakıp, gerçeği içimize sindirmeye razı olsak, ne kadar çok sorun çözülecek.

181) Vahidettinciler böyle yazıyorlar ama Vahidettin, esir olduğunu kesin olarak reddediyor, Kemalistlerin 'halkı aldatmak için uydurdukları bir hikâye olduğunu' söylüyor. (21 Mart 1922'de, Rumbold'la yaptığı görüşmedeki sözleri, Jeschke, İng. Belgeleri, s.161)
Vahidettin'e göre Vakkasoğlu da Kemalist!

182) Vahidettin mütarekeden sonra, Üsküdar'a bile geçmemiştir.

6/8.1. Meclisin kapatılması, Tevfik Paşanın istifaya zorlanması, Damat Ferit'in Sadrazamlığa getirilmesi de planın ayrıntılarındanmış

□ "Bu planın ne olduğu, Vahideddin'in, M.Kemal ile görüşmesinden sonra ortaya çıkan tavır ve harekâtı aydınlatmaya başlamıştı. Gerçekten görüşmenin ertesi günü Padişahın yazılı bir buyruğu ile Meclis dağıtıldı. M.Kemal'in muhalefetine rağmen güven oyu almış olan Tevfik Paşa, Padişah tarafından istifaya zorlandı. Onun istifasından sonra da Ferit Paşa Sadrazamlığa getirildi." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.152.)

Ne plan, ne plan! Vahidettin, en gerekli olduğu anda Meclisi dağıtacak, Tevfik Paşayı istifa ettirecek, yerine de –herhalde Tevfik Paşadan daha vatansever (!) olduğu için– Damat Ferit'i getirecek ve bunlar, Milli Mücadeleyi başlatma planının ilk adımları olarak yorumlanacak![183] İnsanın dili tutuluyor.

(1) Mısıroğlu, bir yandan bu kararların, Vahidettin'in kafasındaki planın parçaları olduğunu ileri sürüyor, bir yandan da M.Kemal'in önerisi ya da isteği üzerine gerçekleştiği izlenimini vermeye çalışıyor. Görüşmede başka kimse bulunmadığına ve M.Kemal de anılarında böyle bir açıklama yapmadığına göre, Mısıroğlu, neye dayanarak bu iddiada bulunuyor?

Hayal gücüne![184]

(2) Meclis, gerçekten, M.Kemal ile Vahidettin'in görüşmesinden bir gün sonra, 21 Aralık 1918'de dağıtılmıştır ama M.Kemal ile herhangi bir ilgisi yoktur.[185] Padişahın has adamı Damat Ferit, Ayan Meclisi'nde, daha 2 Aralıkta Mecli-

---

183) K.Mısıroğlu diyor ki: "Tevfik Paşanın İngilizlerle münasebetini ve İngiliz siyasetini benimsediğini şuradan anlamak lazımdır ki kendisi İngiliz Kraliyeti'nin en büyük madalyası olan Dizbağı Nişanı ile ödüllendirilmiştir." (Hilafet, s.149, dipnot) Tevfik Paşanın İngilizci olduğunu gösteren yüzlerce İngiliz belgesi dururken, Mısıroğlu, kanıt diye bir nişanı ileri sürüyor.

Meraklısı için iki not: Sultan Abdülaziz'e de, Londra'yı ziyareti sırasında 'dizbağı nişanı' verilmiştir. (BTTD, sayı 6, s.33, Mart 1968); Vahidettin de, 1919'da, Tevfik Paşaya Hanedan-ı Al-i Osman nişanı verecektir. (İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, 4.C., s.1726) Mısıroğlu bunların da anlamını yorumlasa.

184) K.Mısıroğlu, 17 Ekim 1994 günü ise şöyle konuşuyor: "Sultan Vahidettin'in, o buhranlı günlerde, vatana birinci hizmeti, Sevres sulh projesini akim (geçersiz) bırakmaktır. Evvela İttihatçıların hakim olduğu Meclisi Mebusan'da, Sevres'in tasdik edileceğinden korktuğu için o günkü anayasaya göre selahiyetini kullanarak, Meclis'i feshetmiştir. Eğer o Meclis'i feshetmeseydi, İttihatçıların hakim olduğu o Meclis, Sevres'i tasdik edecekti." (TGRT Tv., 10 Ekim 1994, Vahidettin programının 1.bölümü) Meclis 21 Aralık 1918'de feshedilmiştir; o tarihte Müttefiklerin Sevres'le ilgili hiçbir hazırlıkları yoktur. Sevres, Osmanlı devletine de, 17 ay sonra, 11 Mayıs 1920 günü tebliğ edilecektir. Masal bu, ne olacak, duruma göre uydur uydur anlat.

185) Meclisin M.Kemal'in onayı ile dağıtıldığı hakkındaki dedikoduyu, M.Kemal anlatmıştır. Anlatmasa, Mısıroğlu'nun böyle bir dedikodudan haberi bile olmayacak ve dedikodu tarihçiliği yapamayacaktı. M.Kemal diyor ki: "Sonraları işittim ki güya o mülakatta Padişah, Mebusan Meclisi'ni dağıtmak lüzumu üzerinde benimle görüşmüştür. Ben kendisini tasvip ederek ordunun aynı fikirde olduğunu söylemişimdir ve kendimle arkadaşlarım adına ona söz vermişimdir. Artık böyle dedikodulara önem verecek halde değildim. Çok üzgündüm. [..] İstanbul ufuklarında yükselen şeyler, yalnız düşman sesleri, düşman hakaretleri, düşman bayrak ve süngüleriydi. Çok şaşılacak şeydir ki ayaklar altında çiğnenen bu muhitte, hâlâ bir saltanat, bir hükümet, bir varlık farz edenler vardı." (Atatürk'ün Hatıraları, s.85 vd.)

sin dağıtılması gerektiğini ileri sürmüştür. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.8) Dahiliye Nazırı M.Ali Bey de bir gün önce, Meclisin feshedileceğini A.Fuat Cebesoy'a söyler. (M.Mücadele Hatıraları, s.37) Aynı bilgiyi Hariciye Nazırı Nabi Bey de, Rauf Orbay'a vermiştir. (Yakın Tarihimiz, 2.C., s.274)[186] M.Şerif Paşa da olayı doğruluyor. (İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, 4.C., s.1720) Vahidettin de Lütfi Simavi'ye, "Tevfik paşa ile Meclisi feshe karar verdiklerini" açıklayacaktır. (L.Simavi, Osmanlı Sarayının Son Günleri, s.460) Başkâtip Ali Fuat Türkgeldi ise, kararın nasıl verildiğini, hiçbir yoruma yer bırakmayacak kadar açık anlatıyor; sadeleştirerek ve gereksiz ayrıntılardan ayıklayarak aktarıyorum:

"21 Aralık 1918 Cumartesi sabahı, huzura çağrıldım, Tevfik Paşa 'kabineye güvensizlik oyu verileceğini öğrendiğini, bu sebeble kabinede, Anayasanın 7. maddesi uyarınca Meclisin dağıtılması için Padişahın iznini almaya karar verdiklerini' söyledi, Padişah da 'İttihatçılar, velinimetlerine (liderlerine) karşı bir vefa gösterisinde bulunmak istiyorlar, kabineyi onlar düşürmeden önce, Meclisin dağıtılması daha doğru olur, böylece **dayılık** bizde kalır' dedi.

Tevfik Paşanın ayrılmasından sonra Padişah beni yanında alakoyarak neden bu kararı verdiğini anlattı: 'Sizden sır çıkmaz. Ecnebiler (işgalciler) bu Meclisi seçilmiş saymıyorlar, 'Siz hayat hakkınızı korumak için faaliyet göstermelisiniz. Eğer gereken faaliyeti göstermezseniz, hayat hakkınızı da kaybetmiş olursunuz diyorlar' dedi.'[187]

Yeni seçimlerin 4 ay sonra yapılmasının anayasa hükmü olduğunu hatırlatarak, bu hususun Meclisi feshetme kararında yer almasının uygun olacağını söyledim ama kabul görmedi. Padişah benden sonra Lütfi Simavi Beye, 'Başkâtip Bey pek korkak, aman kanuna aykırı bir şey olmasın diye titriyor' demiş. Ertesi günü huzura kabulümde, Padişah, Meclisin dağıtılmasının gerekliliğini tekrarladıktan sonra, 'Ecnebilerin zihniyeti bizimkine uymuyor, bir kere kafalarına koydukları bir şeyi çıkarmıyorlar ve 'o katiller heyetinin[188] seçtiği Meclisi nasıl tutuyorsunuz? Siz neye dayanıyorsunuz?' diyorlar' dedi." (Görüp İşittiklerim, s.168)[189]

---

186) Vahidettin 8 Kasım 1918'de Rauf Orbay'a der ki: "Ortada bir millet var, koyun sürüsü, idaresi için bir çoban lazım, o da benim." (Y.Tarihimiz, 2.C., s.240) Aynı şeyi 16 Mart 1920 günü de söyleyecektir. Millete değişmez bakışı böyle olan biri, millete ve Millet Meclis'ine katlanır mı?

187) Vahidettin, galiplere hoş görünmek için A.İzzet Paşa kabinesinin bazı üyelerini de değiştirmeye çalışmıştı. Meclisi feshetmeden önce de, Amiral Webb'ten, "İngiliz hükümetinin desteğine güvenip güvenemeyeceğini " sordurmuştur. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.43) Hep aynı ürkek, teslimiyetçi, yaranmacı tutum.

188) Yani bu Meclisteki milletvekillerini seçmiş olan Osmanlılar. Bir hükümdar, ülkeyi savaşa sokmuş, kötü yönetmiş, baskı rejimi altında tutmuş bir partiye ve iktidara karşı olabilir ama seçmenlerin "katiller topluluğu" diye suçlanmasını nasıl benimser ve bu tavsiyeye boyun eğerek Meclisi nasıl kapatır?

189) Anayasa gereği dört ay sonra yapılması gereken seçimler de, ikinci bir karamame ile barış sonuna kadar ertelenecek, böylece saraya bağlı ve işgalcilerin etkisine açık, kukla hükümetler

Vahidettin, 27 Ocak 1919 günü de şöyle dert yanar [sadeleştirilmiştir]: "Ecnebiler pek amansız! Bize baskı yaparak **Meclisi dağıttırdılar**." (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.182)[190]

Bu kanıtlar orta yerdeyken, bunun tersini yazmaya kalkışmak, doğrusu büyük cesaret!

(3) Tevfik Paşa kabinesi de, Mısıroğlu'nun yazdığı gibi Vahidettin tarafından hemen istifaya zorlanmış değildir. Tevfik Paşa 13 Ocak 1919'da istifa eder ama Vahidettin sadrazamlığı yine Tevfik Paşaya verir. Dahası var: Tevfik Paşa 23 Şubat 1919'da ikinci defa istifa edecek ve Vahidettin de bir daha ve yine Tevfik Paşayı sadrazamlığa getirecektir. Tevfik Paşanın yerine Damat Ferit'in gelmesi, ancak 4 Mart'ta gerçekleşecektir. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.179,184 ve 195 vd.)

Oysa Mısıroğlu bütün bunları, bir planın hızla ve ardarda gerçekleştirilmiş parçaları gibi anlatıyordu.

Gerçek ile Mısıroğlu'nu birarada görmek, hiç kısmet olmayacak galiba.

6/8.2. Vahidettin, bazı genç komutanları ve devlet adamlarını da, aynı plan gereğince Anadolu'ya göndermiş

Bu masalı benimseyen bazı Vahidettinciler: N.F.Kısakürek, s.172; A.Di-lipak, CG Yol, s.36 vb.

Doğrular:

(1) a. Konya'da bulunan Yıldırım Kıtaatı Müfettişliğine 2 Şubat 1919 tarihinde **Cemal (Mersinli) Paşa** atanmıştır. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.45) Cemal Paşa, daha işin başındayken, 5 Temmuz 1919'da, 10 günlük izinle İstanbul'a gider ve bir daha geri dönmez.[191] Onun yerine bakan Albay Selahattin Bey de bir süre sonra,

---

dönemi başlayacaktır. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.169) Ali Fuat Türkgeldi'nin Meclis konusunda Vahidettin'e söylediklerinden iki örnek: "Meclisin feshi, kötü sonuçlar doğurur.. Şayet Meclis dağıtılır ve milletvekilleri memleketlerine dönerlerse, artık o iller ile hiçbir bağımız kalmaz." (a.g.e., s.166) "Galipler.. karşılarında on iki kişiden oluşan bir kurul (Nazırlar) bulunca, baskı yoluyla her istediklerini yaptırabilirler fakat birlik halinde bir milli kuvvet (Meclis) bulurlarsa işin şekli değişir. Yabancılar arzu etmezler diye biz, kendi mahvımızı kendimiz hazırlamamalıyız." (a.g.e., s.178)

Ali Fuat Türkgeldi anılarında, Vahidettin'in açıklarını, zaaf ve yanlışlarını, çok saygılı bir dille yansıtıyor. Eser, Vahidettin hakkında hüküm vermek için yeterli bir kaynak değerindedir.

190) N.F.Kısakürek diyor ki: " En büyük ve emin kaynağımız Başkatip Ali Fuat Türkgeldi'nin Görüp İşittiklerim adlı eseridir." (Vahidüddin, s.91)

191) Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "İlk zamanlarda Konya'da, milli hareketin içinde olan Cemal Paşa, Konya'dan geri çağrılmış ve ısrarım üzerine bir daha dönmemiştir." (T.Bıyıklıoğlu, Atatük Anadolu'da, s.55) →

kimseye bilgi vermeden İstanbul'a gidecek ve Kurtuluş Savaşına katılmayacaktır! (A.F.Cebesoy, M.M. Hatıraları, s.194 vd.; K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.117)[192]

b. **Ali Fuat Cebesoy Paşa**, zaten 20.Kolordu Komutanıdır, tedavi için izinli olarak İstanbul'a gelmiş ve izni bitince de (Şubat 1919 sonunda) görevine dönmüştür. (M.Mücadele Hatıraları, s.46)

c. İzmir'deki 17.Kolordu Komutanı Nurettin Paşa, 1919 Nisan ayında görevden alınacak, yerine Selanik'i hiç savunmadan Yunan ordusuna teslim eden emekli paşalardan **Ali Nadir Paşa** yollanacaktır.[193] Vahidettin'in ünlü planında (!) İzmir'i korumak yer almıyordu herhalde. Çünkü Ali Nadir Paşanın hiçbir işe yaramayacağı, geçmişteki başarısızlıklarından ve yaşından bellidir. Nitekim bu şaşkın paşa, İzmir'in de hiç direnmeden Yunanlılara teslim edilmesini emreder, bir Yunan teğmeninden tokat yer ve bu içi geçmiş paşa, ucunda beyaz mendil sallanan bir sopa ile esir kafilesinin başında yürümekten utanmaz. (N.Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, s.250 vd.; K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.156)

d. **K.Karabekir Paşa**, 28 Aralık 1918'de, Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu Komutanlığına atanır. Anılarında, doğuda bulunun 15.Kolordu Komutanlığına atanabilmek için türlü girişimlerde bulunduğunu, zorlukla sonuç aldığını ve ancak 12 Nisan'da İstanbul'dan ayrılabildiğini uzun uzun ve yakınarak anlatıyor. Vahidettin'in verdiği herhangi bir görevden de hiç söz etmiyor.[194] (İstiklal Harbimiz, s.9-18)[195]

e. İzmir'deki 17.Kolordu karargâhının Yunanlılara teslim olması üzerine, Tekirdağ'da bulunan 14.Kolordu karargâhı, 6 Haziran 1919'da Balıkesir'e alınır. (TİH 2. Cilt, 1.Kısım, s.54) 14.Kolordu Komutanı **Yusuf İzzet (Met) Paşa,** bu zorunluk

---

Cemal Paşa, 2 Ekim 1919'da, Ali Rıza Paşa hükümetine Harbiye Nazırı olarak girer ve M.Kemal'e 1 Kasım 1919'da, 'Silah değil, ancak siyaset yoluyla başarı kazanılabileceğini' yazar. (a.g.e., s.32) Bu, bütün İstanbul hükümetlerinin ortak özellliğidir. Cemal Paşanın da bu demirbaş düşünceyi benimsediği anlaşılıyor. Buna rağmen, elinden geldiğince Milli Mücadele'yi destekleyecek, bu yüzden tutuklanıp Malta'ya sürülecektir. Malta dönüşü Ankara'ya katılır.

192) Vahidettin, madem Milli Mücadele'yi başlatmak istiyordu, Şubatta 2. Ordu Müfettişliğine, neden M.Kemal'i göndermedi de, Cemal Paşayı gönderdi? Neden M.Kemal'i göndermek ve Milli Mücadele'yi başlatmak (!) için İngilizler nota verinceye kadar bekledi? Bir alternatif tarihçi, bu acaipliğin sebebini açıklayıverse de, hep birlikte rahatlasak!

193) R.Orbay, Hatıraları, Y.Tarihimiz, 2.C., s.403; N.Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, s.211; V.Vakkasoğlu bile şöyle yazıyor: "Ali Nadir Paşa, yaşadığı bu olaylardan hiçbir ders almadı... İstanbul'da Milli Mücadele aleyhindeki çalışmalarına devam etti." (Son Bozgun, 2.C., s.108)

194) A.Dilipak, K.Karabekir'in açıklamalarına rağmen, 'laf olsun, torba dolsun!' anlayışıyla diyor ki " "İstanbul hükümeti, M.Kemal'den önce, aynı maksatla K.Karabekir'i doğuya göndermişti." (CG Yol, s.166)

195) K.Karabekir, 2 Mart günü, Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşanın, Fransız Albayı Foulon ile yaptığı konuşmaya kulak misafiri olur. Osmanlı Harbiye Nazırının, Fransız albaya söylediklerinden iki cümle: "Aslen Mısırlıyım... İnşallah şu ordu derdinden kurtuluruz da yalnız jandarmamız kalır." (İstiklal Harbimiz, s.14) Türk olmadığını belirtmeye özen gösteren ve ordunun kaldırılmasını isteyen Ali Ferit Paşa, 29 Haziranda bir kere daha Harbiye Nazırlığına getirilecektir. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.231)

dolayısıyla Anadolu'ya geçer. Yunan ordusu yayılırken, Harbiye Nezaretine, "Yunanlıların ilerlemeye devam etmeleri halinde, mukavemet edilip edilmeyeceğini" sorar. (S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 1.C., s.229, 271) Başlangıçta tutumu budur. Ama bir süre sonra, Milli Mücadele'ye kazanılacaktır. (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, s.179-183)

1919'da, Anadolu'da bulunan bütün paşalar bunlar, atanma biçimleri ve tutumları da böyle. Vahdettincilerin ikide bir ileri sürdükleri, 'genç paşaların Anadolu'ya gönderildiği' masalının iç yüzü de bu.[196]

Yalnız Ali Nadir Paşa gibi bir zavallının, İzmir'deki 17.Kolordu Komutanlığına atanmış olması bile Vahidettincilerin iddiasını tek başına iflas ettirmeye yeter!

İstanbul, Anadolu'daki bazı birliklerin başına, gerçekten birtakım paşalar ve emekli subaylar yollamaya yeltenecektir ama Milli Mücadeleyi söndürsünler diye.[197]

□ Bu konuda GRYT Ansiklopedisi, daha da ileri gidiyor ve şöyle yazıyor:

"Sultan Vahidüddin, güvendiği devlet adamları ile subaylara vazifeler vererek, Anadolu'daki Milli Mücadele harekâtını başlatmıştır. Bazı subayları ilk önce Doğu Karadeniz'e, oradan Doğu Anadolu'ya gönderirken, bazılarını da Ege'ye göndermişti (!). Ege'de mukavemet (direniş) teşkilatları kurmakla vazifelendirilen Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay), Çerkes Ethem Beyle de temas kurmuş ve onu vazifeye davet etmişti." (2.C., s.113)

Aynı iddiayı, ansiklopedi yazarlarından Burhan Bozgeyik, Çerkez Ethem adlı masal kitabında da ileri sürüyor. (s.15)

Pes!

---

196) Damat Ferit, 22 Nisan 1920'de Amiral Webb'i ziyaret ederek, Milli Mücadeleyi yürüten bütün paşaların yakalanıp Malta'ya gönderilmelerini isteyecektir; birkaçının adı: "M.Kemal Paşa, K. Karabekir Paşa, A.Fuat (Cebesoy) Paşa, Nihat (Anılmış) Paşa, Muhittin (Okyayüz) Paşa, Galip (Türker) Paşa vb..." (B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.184,185, Webb'ten Milne'e gizli yazı)

197) Mesela Genelkurmay Başkanlığına, ilerde Sevres Andlaşmasını imzalayacak olan emekli Hadi Paşa; 3.Ordu Müfettişi M.Kemal'in ve Müfettiş Vekili Karabekir'in yerine, Balkan yenilgisinden sorumlu emekli Abdullah Paşa (T.M.Göztepe, V.M. Gayyasında, s.212; Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3494), 20.Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşanın yerine, önce Ahmet Hulusi Paşa, daha sonra yine emekli subaylardan, her işi karanlık Kiraz Hamdi Paşa (K.Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, s.84; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.184), Sivas'taki 3.Kolordu Komutanlığına mahut Albay Ali Galip (Ş.Turan, Türk Devrim Tarihi, s.247) vb. atanır. Çoktan tasfiye edilmiş işe yaramaz emekli subaylara görev verilerek saraya bağlı bir ordu oluşturulmaya çalışılır. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.453 vd., 564 vd.)

Göztepe diyor ki: "D.Ferit Paşa, içinde ışığı ve ateşi sönmüş ne kadar ahret yolcusu ve bitkin paşa varsa, hepsini birer birer elden geçiriyor, birini alıp birini atıyordu. Feshane fabrikası, yeni paşalara elbise yetiştirmekten aciz kalmıştı." (V.M.Gayyasında, s.279)

K.Karabekir, Harbiye Nezaretine 29.8.1919'da, özetle şöyle yazar: "Mütarekeden beri en namuslu, muktedir, umumi savaşta bilgi ve liyakatlarıyla yükselmiş büyük rütbedeki komutanlarımız, hiçbir vicdani sebebi olmaksızın, sırf söndürmek maksadıyla birer ikişer görevden alınmış, bunların yerine, Balkan Harbinde iki üç hafta içinde orduyu tarumar eden, Ali Nadir Paşa gibi hakaretler altında beyaz bayrak taşıyan, vatanın ve milletin yıkımına alet olmuş, milli tarihin sonsuza kadar iğreneceği zayıf, aciz, düşkün insanlar getirilmeye başlanmıştır." (İstiklal Harbimiz, s.156)

Rauf Bey anılarında, Vahidettin ve hükümetleri hakkındaki olumsuz düşüncelerini, Anadolu'ya M.Kemal'le birlikte verdikleri karar sonucu geçtiğini, ayrıntılı olarak açıklamaktadır.[198] (Yakın Tarihimiz, 2.C., s.401-404, 3.C., s.16-18)[199]

Vahidettin ise, 1923'te yayımladığı beyannamesinde, Rauf Beyden şöyle söz ediyor: "Muhalefete ön ayak olmak **küstahlığını gösteren Rauf Bey**..." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.190)

Bu da böyle.

Rauf Bey-Ethem ilişkisinin doğrusunu da, Dördüncü Bölümde göreceğiz.

İstanbul, Anadolu'ya gerçekten bazı devlet adamları (!) yollamıştır ama görevleri "milli mücadele harekâtını başlatmak" değil, kösteklemektir. Birkaçının adını vereyim: Kambur İzzet (İzmir'e Vali), Gümülcineli İsmail ile Nemrut Mustafa (Bursa'ya Vali), Artin Cemal (Konya'ya Vali), Ali Galip (önce Elazığ'a, sonra Sivas'a Vali), Abdurrahman Bey (Adana'ya Vali), Anzavur Ahmet (Balıkesir'e Mutasarrıf), Osman Kadri (Bolu'ya Mutasarrıf), İbrahim Bey (İzmit'e Mutasarrıf)... Her biri Milli Mücadele'ye bir Yunan alayı kadar zarar vermiştir.[200]

6/8.3. Vahidettin birçok yere mektuplar yazmış

□ A.Dilipak diyor ki:

"Vahdettin birçok yere yazdığı mektuplarda, halk hareketini teşvik ederek, vatanın kurtarılması yolunda gayrete çağırıyordu." (CG Yol, s.36)

Vahidettin'in, halk hareketini teşvik etmek için birçok yere mektup yazdığını, ilk kez A.Dilipak açıklıyor. *(Dünya prömiyeri!)* Çünkü şimdiye kadar kimse böyle bir iddiada bulunmamıştı. Böyle fütursuzca yazdığına göre elinde belgeler olmalı.

Şu mektupların hepsini değil, hiç olmazsa birinin içeriğini ve kime yazıldığını açıklasa da uydurmadığına inansak.

6/8.4. M.Kemal Anadolu'dayken, Vahidettin'le bağlantı kurarak fikir üretiyormuş

□ Şu inci de A. Dilipak'ın Türk tarihine armağanı:

198) Rauf Orbay diyor ki: "İstanbul'un Sarayı, Bab-ı Âlisi ve ne pahasına olursa olsun iktidar hırsıyla her şeyi göze almış görünen birtakım haris politikacılarıyla arz ettiği durum, bizler için buradan uzaklaşıp Anadolu'nun bir köşesinde çalışmaya koyulmaktan başka çare kalmadığını sarahatle (açıkça) gösteriyordu." (Yakın Tarihimiz, 1.C., s.403)

199) Emre Yayınevi, Rauf Orbay'ın anılarını, Cehennem Değirmeni adıyla yeniden yayımladı. Ama anıların aslında bulunan ve M.Kemal'in atanması, Rauf Beyin Anadolu'ya geçmesi, Amasya kararları, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresinin ilk günleri ile ilgili sayfalar (Yakın Tarihimiz, 3.C., s.16-19, 48-52, 80-84, toplam 14 büyük boy sayfa), bu baskıda yer almıyor. Acaba neden?

200) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.23; KS Günlüğü, 1.C., s.235, 3.C., s.233; Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.C., s.113,119; Durmuş Yalçın, Milli Mücadele'de İdareciler, s.407 vd., AAMD, sayı 21/Temmuz 1991; Rüknü Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.290 vd.; T.M.Göztepe, V.M. Gayyasında, s.294.

"Bir yandan Vahdeddin, bir yandan hükümetin belli başlı üyeleri, paşalar ve bazı Meclis üyeleri, sürekli olarak M.Kemal tarafından aranarak, Milli Hareketin gelişmesi yönünde fikir üretiliyordu." (CG Yol, s.59)[201]

A.Dilipak her iddiasında, bir önceki atış rekorunu kırıyor!

M.Kemal ve Vahidettin arasındaki işbirliği ve fikir üretimi, herhalde telepati yoluyla oluyor. Çünkü birlikte fikir ürettiklerini belgeleyen bir tek kanıt, mektup, telgraf, tanık, kayıt, anı, pul kadar bir belgecik bile yok!

Varsa, açıklamasını rica ederim.

6/9. Vahidettin, M.Kemal'e bir hatt-ı hümayun vermiş

Bu konu ilk kez, 150'liklerden Mevlanzade Rıfat'ın 1929 yılında Halep'de basılan 'Türk İnkılabının İç Yüzü' adlı kitabında ortaya atılmış ve hattı-ı hümayunun sureti, Sabahattin Selek tarafından Türk kamuoyuna duyurulmuştur.[202] Daha sonra da K.Mısıroğlu yayımlamıştır.

Önce M.Kemal'e gizlice verildiği iddia edilen şu hatt-ı hümayunun (Padişah buyruğunun) sadeleştirilmiş metnini görelim:

"Padişahlığım yaverlerinden Tuğgeneral M.Kemal'e,

Genel Savaş'ın Müttefikler hesabına kaybedilmesi üzerine meydana gelen siyasi durum, büyük atalarımın ülkesiyle halifelik ve saltanatı, zor ve tehlikeli alana sürüklediğinden, **hükümetimin kararı gereğince atandığınız bölgede**, asayişi sağlamak ve arzularıma aykırı hallerin başgöstermesini tümüyle engellemek için çaba harcayarak, milletimin dokunulmazlığının güçlenmesi ve ülkemin saldırgan ellerden kurtulması için hep birlikte hareket edilmesini, selamlarımla birlikte askerlere, memurlara ve halka bildirilmesini buyururum."[203]

● Mevlanzade Rıfat ve K.Mısıroğlu, bu belgenin suretlerini nasıl elde ettiklerini, şöyle açıklıyorlar:

---

201) A.Dilipak, bir başka kitabında diyor ki: "Tarihe sansür uygulanmamalı ve herkes, bildiği gerçekleri, belgeleri ile ortaya koymalı." (Bir Başka Açıdan Kemalizm, s.16) Çok doğru. Ama bu tavsiyeye önce kendisinin uyması gerekmez miydi? İddiası çok, ortaya koyduğu bir tek belgecik yok!

202) S.Selek, Anadolu İhtilali, s.212.
Pınar Yayınları, Mevlanzade'nin kitabını şöyle tanıtıyor: "Kitap, yakın tarihimizin oldukça önemli ve netameli bir kesitini aydınlatması ve bu döneme ilişkin pek kıymetli belgeler sunması bakımından, paha biçilmez bir değere sahiptir."
Oysa kitapta, bir tek geçerli belge bile yok. Ancak gülmek için okunacak siyasi bir saçmalama örneği.

203) Aslı:
" Yaveran-ı Şehr-i yarimden Erkan-ı Harbiye Mirlivası M.Kemal Paşaya, Harb-i Umuminin Müttefikler hesabına ziyaı üzerine tahassül eden vaziyet-i siyasiye, ecdad-ı izamım mülkünü ve makam-ı hilafet ve saltanatı, müşkül ve tehlikeli sahaya sürüklendiğinden, hükümet-i seniyemin kararı vechile tayin olunduğunuz mıntıkada, asayişi temin ve arzu-yu şahaneme mugayır ahvalin hudusunu men ile cümleten def-i saile bezl-i ceht ve gayret eder, milletin masuniyetini teyit ve mülkümün eyadi-yi mütearrızinden tahlisi için yek vücut hareket edilmesini, selam-ı şahanemle asakir, memurin ve ahaliye tebliğini irade ettim."

□ Mevlanzade Rıfat:

"Merhum Sultan Vahideddin Han, bu hattı-ı hümayunun **bir sureti** ile bazı belgeleri, ölümünden birkaç ay önce, Halep'te oturan Kadıköy Belediyesi eski müdürü, muhterem arkadaşım Azmi Beye (Radi Azmi Yeğen), San Remo şehrinde, yayımlanmak üzere gönderilmiş olduğunu bildiğimden istedim ve yukarı aynen aktararak, tarihe bir hizmet hediye etmiş oldum." (s.238, 239)

□ K.Mısıroğlu:

"Bu fermanın (Padişah buyruğunun) yayımladığımız **sureti**, Bahriye Nazırı ve bir zaman da yaver-i ekrem olan[204] Avni Paşanın el yazısıyladır. Bunun el yazısıyla kopyasını çıkarmasının sebebi şudur: M.Kemal Paşa, kendisini Anadolu'ya götürecek geminin kumandanına emir verebilmek için Avni Paşadan gemi kaptanına hitaben yazılı bir emir istemiştir.[205] **Avni Paşa** da bu emri yazıp vermekle beraber, bir ihtiyat olmak üzere (?), **M.Kemal Paşanın elindeki fermanın bir suretini** alıp saklamıştır.[206] Sonradan gurbette, Şeyhülislam M.Sabri Efendiye verdiği bu ferman **sureti**, nihayet bizim elimize kadar gelmiştir." (S.Mücahitler, s.55 vd.; suretin fotokopisi, s.56'da.)[207]

---

204) Avni Paşa Başyaverdir, Yaver-i Ekrem değildir. Yaver-i Ekremlik, bir onur ünvanı olup müşir (mareşal) rütbesindekilere ve tek kişiye verilir. (Tahsin Paşa, Sultan Abdülhamit, s.29; Görüp İşittiklerim, s.237) Vahidettin'in Yaver-i Ekremi o tarihte Müşir A.İzzet Paşadır. Mısıroğlu, S.Mücahitler'in 56. sayfasındaki fotokopinin altına yazdığı notta da, Avni Paşanın 'Serdar-ı Ekrem' olduğunu yazıyor. Avni Paşa Serdar-ı Ekrem de değildir. Serdar-ı Ekrem, başkomutan, başbuğ demektir.

205) Bu olayı M.Kemal, anılarında şöyle anlatıyor: "Veda için başka ziyaretlerde de bulunmak lazımdı. Harbiye Nazırını, Sadrazamı, Dahiliye Nazırını aradım. Hiçbiri makamında yoktu. Toplantı halinde imişler. En kestirmesi Bab-ı Âli'ye gidip haber vermekti. Beni sadrazamlık bekleme salonuna aldılar. Benim geldiğimi duyan bazı Nazırların da, heyecanlı heyecanlı salona geldiklerini görerek, biraz şaşırdım. [Dahiliye Nazırı] Mehmet Ali Bey beni meraktan kurtardı: "Allah Allah, ne küstahlık! İşittiniz mi efendim, Yunanlılar İzmir'e çıkıyor." Bu sözleri [Bahriye Nazırı] Avni Paşa teyit etti (doğruladı)... Avni Paşanın elini tuttum: "Bizi Anadolu'ya götürecek vapur, hazırdır değil mi?"

" Çoktan tertiplemiştim, Bandırma vapuru emrinizdedir."

" Doğrudan doğruya vapur kaptanına emir verebilir miyim?"

" Hay hay..." dedi.

Yaverime seslendim:

"Paşa hazretlerinin bir emirleri var, not ediniz."

Yaverim, kurşun kalemi ile Bandırma kaptanına bir emir yazdı, imza edilmek üzere paşaya uzattı. Damat Ferit kabinesini bu perişanlık içinde bırakarak, Zat-ı Şahaneyi (Padişahı) ziyaret etmek üzere Bab-ı Ali'den ayrıldım." (Atatürk'ün Hatıraları, s.121)

206) Avni Paşa da, N.F.Kısakürek'e, San Remo'da birkaç yıl birlikte bulunduğu T.M. Göztepe'ye, Cünye'de uzun zaman komşuluk yaptığı Rıza Tevfik'e ve Lübnan'da yıllarca birlikte bulunduğu R.H.Karay'a, hatt-ı hümayundan, suretini çıkardığından hiç söz etmemiş olmalı. Anlatsa, söz konusu kimseler yazmazlar mıydı? İçlerinden üçü de 150'liklerden. (Avni Paşa ile ilgili sayfalar: Vahüddin, s.219,225; V.G. Cehennerninde, s.137 vd.; Biraz da Ben Konuşayım, s.53; Bir Ömür Boyunca, s.249 vd.)

207) 'M.Kemal Paşayı Anadolu'ya gönderen hükümette Şeyhülislam sıfatıyla vazifeli bulunan M.Sabri Efendi de, onun para, ferman, geniş imtiyaz ve selahiyetler verilerek gönderildiğini' doğrulamaktaymış. (M.Sabri'nin söz konusu kitabı, 1.C., s.**469**)

(1) Mevlanzade Rıfat'a göre, Padişah buyruğunun sureti, Razi Azmi Yeğen'e, San Remo'da verilmiş ya da oradan yollanmış, o da M. Rıfat'a vermiş. Bozuk cümleden kesin bir anlam çıkmıyor. Çıkarabildinizse, ne mutlu size.

(2) K.Mısıroğlu'na göre ise, suret Avni Paşa tarafından eski Şeyhülislam ve 150'liklerden M.Sabri Efendiye verilmiş, o yoldan da K.Mısıroğlu'na ulaşmış.

İki farklı açıklama.

Mısıroğlu, hatt-ı hümayunu ilk yayımlayan Sabahattin Selek'i, "bu belgenin doğru olup olmadığı konusunda tereddüt belirten devrimbaz kalemşor" diye azarlıyor.[208]

Bence haksızlık ediyor.

Çünkü Mevlanzade, güven verici bir açıklama yapmamış. R.Azmi Yeğen de, S.Selek'e, buyruk suretinin kendisine verildiğinden ya da yollandığından hiç söz etmiyor. (Anadolu İhtilali, s.211,212) Mısıroğlu'nun yaptığı açıklama ise, yeterli değil.

(3) Çünkü:

a. Buyruğun tarihi, **14 Mayıs 1919 Çarşamba**. (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.55)

b. **15 Mayıs 1919 Perşembe** günü M.Kemal, önce Genelkurmaya gelip Cevat ve Fevzi Paşalara veda eder; sonra Bab-ı Âli'ye uğrar, Dahiliye Nazırı M.Ali Bey ve Bahriye Nazırı Avni Paşa ile konuşur, Avni Paşadan Bandırma kaptanına hitaben bir yazı alır; oradan ayrılıp Yıldız Sarayı'na gelir ve Vahidettin'le görüşür.[209]

c. Söz konusu **gayet gizli** buyruk,[210] M.Kemal'e, eğer gerçekten verildiyse, bu son görüşme sırasında verilmiş olmalı.

Bu duruma göre, M.Kemal-Avni Paşa görüşmesi sırasında bu **gayet gizli** buyruk, henüz M.Kemal'e verilmiş değildir. Öyleyse, Avni Paşa, olmayan bir belgeyi M.Kemal'den alıp suretini çıkarmış olamaz!

(4) Mısıroğlu'nu üzmemek için 14 Mayıs 1919 tarihli gizli buyruğun, o akşam ya da 15 Mayıs Perşembe sabahı, herhangi bir biçimde M.Kemal'e ulaştırılmış olduğunu, onun da bu **gayet gizli** buyruğu alelade bir mektup gibi cebinde gezdirdiğini varsayalım ve olayı bir de bu duruma göre değerlendirelim:

a. Bahriye Nazırı Avni Paşa, bu **gayet gizli** ve bir gün önce verilmiş buyruğun varlığını nasıl, kimden ve ne zaman öğrenmiş de M.Kemal'den istiyor?

---

208) Sarıklı Mücahitler, s.55.

209) Jeschke, KSK Kronolojisi I, s.32; KS Günlüğü, 1.C., s.245; KA Günlüğü, s.80; Atatürk'ün Hatıraları, s.121.

210) "M.Kemal'e gizli olarak verilen.." (Mevlanzade Rıfat, s.238); "gayet gizli tutulan.." (M.Sabri'nin söz konusu kitabının 1.C., 469'uncu sayfasına dayanarak, K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.54 ve 57)

b. Öğrenmiş olsa bile, **gayet gizli** bir Padişah buyruğunu görmek istemeye cesaret edebilir mi? Vapur kaptanına emir yazmak için böyle bir belgeyi görmesine gerek mi vardı? M.Kemal, Padişahın onayladığı atama kararı ve Avni Paşanın da üyesi bulunduğu kabinenin verdiği olağanüstü yetkilerle Ordu Müfettişi olarak yola çıkmıyor mu? Bir Bahriye Nazırına, emrindeki küçük bir geminin kaptanına emir vermek için bunlar yetmiyor mu ki ayrıca Padişah buyruğunu da görmek istiyor? Böyle özel bir buyruk olmasa ve bu buyruğu Avni Paşa görmese ya da M.Kemal göstermese, gemi hareket etmeyecek, Osmanlı devletinin Ordu Müfettişi Anadolu'ya geçemeyecek miydi?

c. Üstelik M.Kemal, bu Padişah buyruğundan, en yakın arkadaşlarına bile söz etmemiş,[211] en dar zamanda dahi yararlanmamıştır.[212] M.Kemal, herkesten sakladığı **gayet gizli** buyruğu, neden ve hemen Avni Paşaya göstersin? Gösterir mi? Ayak üstü suretini çıkarmasına niçin izin versin? Verir mi?

(5) Vahidettinciler, akla ilk gelen bu basit sorulara makul açıklamalar getirmedikleri sürece, sahte bir belgenin pazarlamacısı olmaktan kurtulamazlar!

(6) Buyruğun ifadesi de bulanık, Vahidettincilerin hiçbir iddiasını karşılamıyor. Söz gelimi "Atandığınız bölgede" deniyor. Vahidettin'in tasarladığı Milli Mücadele, M.Kemal'in görev alanıyla mı sınırlı?

a. N.F.Kısakürek, milli bir mücadeleyi kapsamayan bu ifade yetersizliğine kılıf uydurmak için diyor ki: "...Ferman, belki açığa vurulur da, Padişahın gayreti düşman devletlerin gözüne batar kaygısıyla biraz müphem ve karanlık yazılmış [tır]." (Vahidüddin, s.170)
Açığa vurulmayacak idiyse, neden buyruğun "asker, memur ve halka tebliği" emrediliyor? Açıklanamayacak bir buyruk, ne işe yarar?

b. K.Mısıroğlu ise tam tersini yazıyor: "M.Kemal'e verilmiş olan ferman-ı hümayun, **bütün kumandan ve valilere**, bu yeni hareketin, Padişah ve hükümet tarafından gizlice onaylandığı izlenimini vermiştir." (Lozan, 1.C., s.186)

Laf ola beri gele! Padişah buyruğundan söz eden bir tek komutan ve vali bile yok. Mesela K.Karabekir, Ali Fuat Paşa, F.Altay, Sivas Valisi Reşit Paşa buyruğu görmüş olsalar, anılarında yazmazlar mıydı? Tek kelime bile etmiyorlar! Refet Paşa da böyle bir belgeden haberdar olmadığını, Sabahattin Selek'e açıklamış. (Anadolu İhtilali, s.212)

---

211) K. Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy, bu buyruktan hiç söz etmiyorlar. Buna karşılık K.Mısıroğlu şöyle yazıyor: "M.Kemal'e verilmiş olan ferman-ı hümayun, bütün kumandan ve valilere, bu yeni hareketin, Padişah ve hükümet tarafından gizlice tasdik edildiği intibaını (izlenemini) vermiştir. " (Hilafet, s.156)
Mısıroğlu, bu buyruktan haberli bir tek vali ve komutanın adını verse, yeter.
Haydi hazret !

212) N.F.Kısakürek, Vahidüddin, s.171; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.212.

(7) Bu sahteliği üzerinden akan belgeyi ciddi bir kanıt olarak kabul eden yazarlar: N.F.Kısakürek, s.168; V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.139; GRYT Ans.1.C., s.171; H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.33; A.Dilipak, C.G.Yol, s.145; Nokta dergisi de ciddiye almış: Resmi Tarihin Aldatıcı Masalları başlıklı yazı, s.13, 5 Mayıs 1991.[213]

6/10. M.Kemal'e bol para da verilmiş

Vahidettin'in verdiği ileri sürülen parayla ilgili iddia, hiçbir kanıta dayanmıyor. Hükümetçe verildiği ileri sürülen paralardan sadece biri belgeli, ötekiler ya söylenti ya uydurma. Hepsini görelim.

□ İlk iddia Nihal Atsız'dan:

"[Vahidettin] M.Kemal Paşaya teşkilat yapması için **40.000** altın vermiştir.[214] Bu paranın önemli kısmı, eskiden beri beslediği değerli yarış atlarını satmak suretiyle elde edilmiştir." (Türk Ülküsü, s.86)

Belgesi, tanığı, kanıtı olmayan bir iddia.[215]

Önce şunu belirteyim: Vahidettin'in, 'eskiden beri değerli yarış atları beslediğini' belirten hiçbir kaynağa rastlamadım. Güvercin merakından bile söz edilirken,[216] birçok değerli yarış atı beslediğinin dikkatten kaçtığı ve bu olayı kimsenin bilmediği düşünülemez. Diyelim ki at yetiştirdiği doğru. Bu takdirde, '40.000 altının mühim kısmı için', on beş kadar yarış atı satmış olması gerekir.[217]

(1) O kadar çok yarış atının beslenip yetiştirilmesi için ciddi ve büyük bir tesis, geniş bir eğitici ve bakıcı kadrosu gerekir. Çengelköy'deki köşkünün bahçesinde, ne böyle bir tesise imkân var, ne böyle bir tesisin kalıntısına rastlandı, ne de böyle bir tesisten söz eden birini duyduk. Damadı ve süvari binbaşısı İ.Hakkı Okday, Vahidettin'in Çengelköy'deki köşkünü uzun uzun anlatıyor ama Vahidettin'in at merakından da, atlarından da hiç söz açmıyor. (s.22 ve 333 vd.) Olsa ilgisini çekmez ve yazmaz mıydı?

(2) Vahidettin'in atlarından biri bile yarışlara katılsa, gazete haberi olmaz mıydı? Böyle bir haber yok. Yarışlara sokmayacaksa, neden besliyordu o kadar çok atı? Birkaç soylu ve değerli ata sahip olmak, anlaşılır bir meraktır. Ama sağlı-

---

213) Prof.Jeschke, hatt-ı hümayunu "büsbütün uydurma" diye niteliyor. (İng. Belgeleri, s.188/77. dipnot)

214) Söylentinin yeni olmadığı ve bu söylentiye İngilizlerin de inandıkları anlaşılıyor. (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXXV, belge No.35)

215) N.F.Kısakürek, Ali Nuri Okday'a soruyor: "Ayrıca Sultanın öz cebinden verdiği büyük bir para var mı, yok mu?" Ali Nuri Okday'ın cevabı: "Bilmiyorum." (Vahidüddin, s.156) GRYT Ansiklopedisi belgesizliği şöyle yumuşatmaya çalışıyor: "Vesikası (belgesi) olmasa da bizzat Padişahın kendi kesesinden yardım yapması, öyle uzak bir ihtimal değildir." (1.C., s.182) Acaba neden uzak bir ihtimal değilmiş? Verdiğini düşündürecek hiçbir olay yok ki.

216) "Hanedan içinde güvercin merakını en ziyade ileri götüren ve en iyi cinslere malik olduğundan bahsedilen Vahidüddin idi, ondan sonra da Sultan Reşat gelirdi." (H.Z.Uşaklıgil, Saray ve Ötesi, 3.C., s.31; ayrıca A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.269 vd.)

217) Cemal Paşa, M.Kemal'in çok değerli üç Arap atını 5.000 altına satabilmiştir. (H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.135)

ğı sebebiyle uzun yıllardır ata binemediği halde ve at ticareti yapmak da bir Osmanlı Veliahtına ve Padişahına yakışmayacağına göre, o kadar çok yarış atı beslemesinin sebebi ne?

(3) O kadar atı, mütareke döneminin çetin koşulları içinde, kim satın alır, neden satın alır ve o atları ne yapar? Şimdiye kadar atları satın alanlardan biri bile, 'ben satın aldım, şu kadar altın ödedim' diye bir açıklama yapmış değil.[218]

(4) Vahidettin'in, kimsenin doğrulamadığı "iyi bir binici olduğu" iddiasının, at satma olayına hazırlık olmak üzere uydurulmuş bir hikâye olduğu anlaşılıyor.

(5) Şimdiden '40.000 altın nasıl taşınabilir' sorununa da değinmekte yarar var. Çünkü bu sorunun çözümü, altın sayısı arttıkça güçleşecek.

40.000 altın: 7,6 gr. X 40.000 = 304.000 gram, yani **304 kilo** eder.[219]

(6) Verilen buyruğun açıklanmasından bile çekinen saray, açıkça bu kadar para vermiş olamayacağına göre, bu sayı ve ağırlıktaki altını, M.Kemal ile yaveri Cevat Abbas acaba Yıldız Sarayı'ndan Şişli'ye kadar **nasıl** ve **gizlice** taşıdılar? Taşıyabilirler mi? Yoksa bu altınları, Şişli'deki eve gizlice Vahidettin'in güvenilir adamları mı getirdi? Eğer böyleyse, Vahidettin'in konyak içtiğini ya da Dr.Reşat Paşayı Zeki'nin öldürdüğünü açıklamaktan çekinmeyen bu yakın adamlardan biri olsun, neden bugüne kadar böyle bir açıklama yapmadı?

(7) Altınlar herhalde sandıklara yerleştirilmiştir. Her sandık, 50 kilo olsa, kırk bin altın, altı sandık eder. Altı sandık dolusu altın, Şişli'den Galata rıhtımına, rıhtımdan motora, motordan Bandırma gemisine, gemiden Samsun rıhtımına, oradan Mıntıka Palas oteline, oradan Havza'ya, Amasya'ya, Erzincan'a, Sıvas'a, Erzurum'a, Kırşehir'e, Kayseri'ye, Ankara'ya nasıl taşınır? Kimler taşır? Hiç kimsenin ilgi ve merakını çekmez, biri bile "bunlar nedir?" diye sormaz mı? Mesela Refet Paşa, K.Karabekir Paşa, Rauf Bey bu esrarlı sandıklardan neden hiç söz etmiyorlar? M.Kemal sandıklarda altın olduğunu arkadaşlarına söylediyse, neden hiçbiri bugüne kadar bu altınlar konusuna değinmedi? Neden gerektikçe altınları harcamayıp da ona buna muhtaç oldular? Kırk bin altının Samsun'dan Ankara'ya kadar nasıl taşındığı da, başlı başına bir bilmece. Bu bir şey değil, aşağıda okuyacağız, Vahidettinciler, masal bu ya, M.Kemal'e verilen para miktarını, 866.000 altına, yani **4.906** kiloya kadar yükseltiyorlar! Oysa M.Kemal ve arkadaşlarının ellerinde ancak, üç döküntü otomobil var. Bu araçlara 3-4 kişi binerek yolculuk yapıyorlar. Yanlarında da özel eşyaları, tüfekler ve dosyalar var.[220]

Nasıl taşıdılar beş ton altını?

---

218) Neden Vahidettin hakkındaki olumlu bir tek iddiayı doğrulayacak hiçbir ciddi tanık, yarım yamalak da olsa bir belge, bir mektup, silikçe bir kayıt bile bulunamıyor? Olsa ortaya çıkmaz mıydı? Bu durum, Vahidettincilerin yazılarını izleyen okurları derin derin düşündürmüyor mu?

219) 40.000 altının ağırlığını ilk hesap eden, Hasan Pulur'un bir okuru, İsmet Ayıthan'dır. (24 Mayıs 1995, Milliyet) 40 bin altının 280 kilo olduğunu hesaplamış. Bir Reşat altını 7.6 gramdır. Ayıthan, hesaplarken, gramın küsurunu atmış; bu yüzden sonuç 24 kilo eksik çıkıyor. Küsurla birlikte 40 bin altın, net 304 kilo eder.

220) M.M.Kansu, Atatürk'le Beraber, 1.C., s.193,484,490.

Vahidettin'in M.Kemal'e 40.000 altın verdiği hakkındaki iddia, Vahidettinciler tarafından gözü kapalı kabul ediliyor:

□ K.Mısıroğlu:

"Sultan Vahideddin, bu iş için lüzumlu parayı da şahsi atlarını satarak temin etmiştir. Çok iyi bir binici olan Sultan Vahideddin, gayet kıymetli yarış atları beslerdi. Bu suretle elde edilen **40.000** altını M.Kemal Paşaya verdi." (N.Atsız'a dayanarak, S.Mücahitler, s.49; V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.143; Bu Vatanı Terk Edenler, s.49, 66; GRYT Ans., 1.C., s.180 vb.)[221]

Sırada, M.Kemal'e hükümetçe verildiği ileri sürülen paralar var. Bu konudaki genel iddialardan ilkini görelim:

□ "[M.Kemal Paşaya] devlet veznesinden ve örtülü ödenekten **100.000 lira** tutarında para verilmişti." (Mevlanzade Rıfat, Türkiye İnkılabının İçyüzü, s.237)

Vahidettinciler bu sayıyı gittikçe artırıyorlar. Açık artırmanın öncülüğünü, Şehzade Mahmut Şevket Efendi yapıyor:

□ "[Vahideddin, M.Kemal'e] en geniş yetkileri ve lüzumlu parayı da vermiştir. Benim bildiğime göre paşaya, gerek bizzat kendisi, gerekse kurulan çeşitli hükümetler vasıtasıyla –ki bilhassa Ali Rıza Paşa hükümeti zamanında– devamlı surette para göndermiştir. Bu paranın tutarı da **400.000** altına baliğ olmuştur (varmıştır)." (Murat Sertoğlu'nun röportajı, 6 Temmuz 1967, Tercüman gazetesi)

K.Mısıroğlu, sanki kanıtlanmış gibi bu iddiaya sarılarak diyor ki:

□ "**Dört yüz bin** altın ne demektir, düşününüz. Üstelik **bir başka dört yüz bin** lira meselesi daha var. Onu da M.Kemal Paşa bizzat itiraf ediyor. *(Dayanak olarak da 1927 baskısı Nutuk'un 209. sayfasını gösteriyor.)* Aydın cephesinin ihtiyacı için kullanılmak üzere Donanma Cemiyetinin elinde bulunan paralardan dört yüz bin lira talep etmiş, İstanbul hükümeti de bu isteği ye-

---

221) GRYT Ansiklopedisinden bir alıntı daha: "1986 yılının 19 Mayıs merasimleri yapılırken, Sıvas'ın Gürün kazasında, Gürün Lisesi Müdürü R.Nuri Kaçmaz, merasimde aynen şu konuşmayı yapmıştı: '... Bir yandan güzel İzmir'imiz işgal edilirken, diğer yandan İngilizler İstanbul'da akla hayale gelmedik entrikalar çeviriyorlardı. Durumun farkına varan Padişah Vahidüddin, 'namağlup kumandanım!' diye itimat ettiği M.Kemal Paşayı davet ederek, Anadolu'ya gitmesi için ikna etmiş ve girişilecek mücadelede kullanılmak üzere bir miktar kendi servetinden de katarak 40.000 altın vermiş ve işgal kuvvetlerinin işin iç yüzünü kavramamaları için meseleyi gizli tutmuştur.'

Lise Müdürünün bu sözlerinin bir kısmı, M.Kemal Paşanın kendisi tarafından, bir kısmı da yakın zamanda ortaya çıkan vesikaların teyit ettiği tarihi vakıalardır. Ne var ki medeni tartışma cesaretinden mahrum bir kişi, Müdürün konuşmasını Cumhuriyet gazetesindeki bir köşe yazarına jurnallemişti. Köşe yazarının o ihbarı neşretmesi üzerine de Müdür hakkında takibat açılmış, tarihi gerçekleri söylemekten başka kabahati olmayan bir devlet vazifelisi, bir müddet sıkıntıya sokulmuştu." (1.C., s.163)

a. 19 Mayıs töreninde söylenen sözleri, bir gazeteye bildirmek, neden jurnallemek olsun?

b. Bu iddiaların tarihi gerçeklerle ilgisi ne? Belgesiz dayanaksız tarihi gerçek olur mu? Lise Müdürü siyasi dedikodu yapmış, Ansiklopedi dedikoducu müdürü koruyor!

c. Bu ilginç açıklamayı Milli Eğitim Bakanlarına armağan ediyorum!

rine getirmiştir. *(Ama Nutuk'ta verilen bilgi böyle değil, bu kadar da değil ama açıklamıyor!)* Bu kadar parayla neler olmaz!" (S.Mücahitler, s.50 vd.)

(1) M.Şevket Efendi, Vahidettin'in 400.000 lira gönderdiğini iddia ediyor ama kanıt olarak da, az sonra sözü edilecek olan **1.000** liralık bir makbuzun fotokopisini gösteriyor. Kalan 399.000 lira ne olacak peki? Eh, artık ona da, M.Şevket Efendinin gül hatırı için inanacağız. Öyle ince eleyip sık dokumaya, belge aramaya ne gerek var? Maksat Vahidettin'in namı kurtulsun!

(2) Mısıroğlu'nun sözünü ettiği 'bir başka dört yüz bin lira' olayının aslı da şu:

a. Damat Ferit hükümeti yerine gelen Ali Rıza Paşa hükümetinin temsilcisi Salih Paşa ile Heyet-i Temsiliye arasında Amasya'da görüşmeler yapılır (Ekim 1919) ve bazı protokoller düzenlenir. 4. Protokolün 8. maddesi şöyle: "Aydın Kuva-yı Milliyesinin takviyesi ve iaşelerinin teshil ve temini. Bu husus Harbiye Nezaretince tanzim olunur. Donanma Cemiyetinin 400.000 lirasından lüzumu kadarı hükümet tarafından bu maksada tahsis kılınabilir." (Nutuk, 1.C., s.177)
Nutuk'ta yer alan bilgi işte bu.

b. Yani M.Kemal, 400.000 lira istemiyor, Ali Rıza Paşa hükümetinin, doğrudan doğruya Aydın Kuva-yı Milliyesine yardım etmesini istiyor; bunun düzenlenmesi işinin de İstanbul Harbiye Nezaretince yapılması kararara bağlanıyor. Protokolde, hükümetin bir kaçamak yapmaması için kaynak gösterilmiş ve bu amaçla Donanma Cemiyetinin parasının kullanılabileceğine de işaret edilmiş. Tamamı da söz konusu edilmemiş, "Gerektiği kadarı bu işe ayrılabilir" denmiş.
Mısıroğlu'nun, "İstanbul hükümeti bu isteği yerine getirmiştir" dediğine de bakmayın; hükümetin Aydın Kuva-yı Milliyesine yardım edip etmediği, ettiyse ne kadar ettiği bilinmemektedir. Çünkü kısa bir süre sonra Damat Ferit, bu derneği kapatıp malvarlığına el koyacaktır. (Lütfi Simavi Bey, s.459)

c. Mısıroğlu, çok büyük bir paraymış gibi "Bu parayla neler olmaz!" diye çığlık atıyor. O paranın tamamı verilmiş olsaydı bile, Aydın cephesinin acaba kaç gününü karşılardı, onu hesap etmiyor. Damat Ferit'i, Toulon'a götürecek olan Gülcemal vapuru bile 70.000 altın harcanarak süslenmiştir.[222] Sèvres Andlaşmasını alıp geri dönmek için Paris'e giden kurul üyelerine ise toplam 280.000 frank verilmiştirl (T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 2.C., s.403 vd.)
Dedikoduları ve hayalleri bir yana bırakıp gerçeklere dönelim.
Belgeli ve yasal ödemeler şunlardır:

222) İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, s.2059.

1. M.Kemal'in ve karargâh mensuplarının 3 aylık aylıkları, yollukları ve verilen % 50 zam.[223]

2. M.Kemal'e Dahiliye Nezareti ödeneğinden verilen 1.000 lira.

Ödenen belgeli para bu kadar.[224]

Ama K.Mısıroğlu fütursuzca devam ediyor:

□ "Anlaşıldığına göre hangi vekalette ne kadar para varsa, toplayıp kendisine vermişlerdir.[225] Zira sağdan soldan başka makbuzlar da ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birini daha zikredelim: M.Kemal Paşa Anadolu'ya giderken kendisine makbuz karşılığı olarak Dahiliye Nezareti örtülü ödeneğinden yirmi beş bin lira vermiş bulunan o zamanın Dahiliye Nazırı M.Ali Bey.. Fransada 'Zincire Vurulmuş Cumhuriyet' isimli bir gazete çıkardı. Bu gazetede, birçok belge arasında, bu paraya ait makbuzun fotokopisini neşretmiştir." (S.Mücahitler, s.51)

(1) Mısıroğlu, 'hangi Vekalette para varsa toplayıp kendisine vermişlerdir, sağdan soldan başka makbuzlar da ortaya çıkıyor' diyor ama sadece 25.000 liralık bir makbuzdan söz ediyor. Hani öteki makbuzlar? Derin ve zengin bir sessizlik. Yazdığına göre 25.000 liralık makbuzun fotokopisi de, M.Ali'nin gazetesinde yayımlanmış. Ama hayrettir ki Mısıroğlu, bin liralık makbuzdan daha önemli olan bu 25.000 liralık makbuzun klişesini yayımlamıyor. Çünkü gazeteyi görmüş değil, bu kuru bilgiyi S.Selek'in kitabından almış, aktarıyor.

(2) S.Selek, böyle bir makbuzun klişesinin, söz konusu gazetede yayımlandığını yazmakla birlikte, gazetenin tarihini de, makbuz hakkında herhangi bir bilgi de vermemektedir. (Anadolu İhtilali, s.133) 1984 ya da 1985'te, Basın İlan Kurumu'nun Bayramoğlu'ndaki Tatil Köyü'nde, bu hususu kendisine sormuş ve şu cevabı almıştım: "Makbuzun M.Ali'nin gazetesinde yayımlandığını, Radi Bey (Radi Azmi Yeğen) söylemişti."[226] Yani gazeteyi ve makbuzun klişesini S.Selek de görmemiş.

---

223) 18 kişinin aylıklarının toplamı 114.538 kuruştur. Seyyar olmaları dolayısıyla 1.6.1919 tarihli Vekiller Heyeti kararı ile her görevliye yarım aylık da zam yapılmış, bunun toplamı da 57.269 kuruş ediyor. (Meclis-i Vükela Mazbatalarına dayanarak, T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 1.C., s.84)

224) M.Kemal'in imzaladığı bu bin liralık makbuzun klişesini, eski Dahiliye Nazırı ve 150'liklerden M.Ali yayımlamış, birçok Türk kaynağında da yer almıştır. (Mesela K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.52) Vahidettinciler bu olayı, tarihten gizlenen bir para olayının açığa çıkması olarak değerlendirmek istiyorlar. Oysa, M.Kemal'in bu paranın sarfı ile ilgili telgrafı, 28 Mayıs 1919'da Vekiller Heyetinde görüşülmüş, gereğine karar verilmiş, karar tutanağına yazılmış, yani devletin kayıtlarına geçmiştir; gizli saklı bir yanı yok. (Meclis-i Vükela Mazbatalarına dayanarak, T.Gökbilgin, M.M. Başlarken, 1.C., s.84)

225) Bu ölçüsüz iddialar, yazıcıların Osmanlı Devletinin son günleri hakkında hiçbir şey bilmediklerini gösteriyor. Rıza Tevfik diyor ki: "Maarif Nezaretinin kasasında, beş yüz lira kâğıt para vardı." (Biraz da Ben Konuşayım, s.199) Daha geniş bilgi için: Vedat Eldem, Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi; Bilge Criss, s.59 vd.

226) S.Selek, Radi Azmi Yeğen'in verdiği bilgiye dayanarak şöyle yazıyor: "Dahiliye Nezareti örtülü ödeneğinden ödenen bu parayı (25.000 lira) M.Ali Bey, yanında emniyet şube müdürlerinden Radi Bey olduğu halde, M.Kemal Paşayı Samsun'a götürecek vapura hareketinden biraz önce gelerek bizzat vermiş ve klişesi yayımlanan makbuzu da orada Radi Bey yazmıştır." (Anadolu İhtilali, s.133) →

(3) S.Selek görmemiş ama makbuzun fotokopisi yayımlanmış olabilir. Ama bildiğim kadarıyla, M.Ali'nin gazetesindeki klişeyi görmüş, gördüğünü yazmış ya da 25.000 liralık makbuzun klişesini Türkiye'de yayımlamış olan hiç kimse yok.

25.000 lira önemli değil, o para Pontus çetelerine karşı kurulan Türk çetelerini desteklemeye ve yeni önlemler almaya bile yetmez.

Önemli olan gerçek olup olmadığı.

M.Kemal'e 1.000 + 25.000 lira verildiği kabul edilse bile, bu paranın 4 ay içinde bittiği ve hiç paralarının kalmadığı, Erzurum'dan ayrılırken, emekli Binbaşı Süleyman Beyin 900 lirası ile Müdafaa-yı Hukuk Derneği Yönetim Kurulu üyelerinin buna eklediği 100 liraya muhtaç olmalarından anlaşılıyor. (C.Dursunoğlu, M.M.'de Erzurum, s.138) M.Müfit Kansu da, parasızlıkla ilgili birçok olay anlatmaktadır.[227]

Dahiliye Nazırı M.Ali Beyin, İzmir işgalinin ikinci günü, işini bırakıp M.Kemal'i uğurlamaya geldiği iddiası hiç de akla yakın görünmüyor. M.Kemal anılarında bundan söz etmiyor. Nitekim o tarihte yaver olan T.M.Göztepe, şu bilgiyi vermektedir: "Bandırma vapuru yolcularını alır almaz, demirini kaldırıp Karadeniz'e açılmaya hazırlandı. Bu sırada Dahiliye Nazırı M.Ali Bey, makam yaveri J.Yzb. Selahattin Beyi vapura göndererek, 'İzmir'de ahvalin fevkalade vahamet kesbettiğinden, telgraf başından ayrılmadığını' bildirdi ve M.Kemal Paşayı, İzmir'de müsademe ve kıtalin (çarpışma ve kıyımın) devam etmekte olduğundan haberdar etti." (V. M. Gayyasında, s.184) M.Kemal'in Vekiller Heyetinde görüşülen 1.000 liranın sarfı ile ilgili telgrafından T.Gökbilgin şöyle söz etmektedir: "M.Kemal bu telgrafında... kendisinin İstanbuldan hareketi sırasında aldığı bin liranın 300'ünü Samsun Mutasarrıflığına verdiğini... anlatıyor." (T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 1.C., s.84) M.Kemal İstanbul'dan ayrılırken kendisine 1.000 lira mı verildi, yoksa R.Azmi Yeğen'in dediği ve S.Selek'in inandığı gibi 25.000 lira mı? Biri, Vekiller Heyeti mazbatasına geçmiş bir işlem; öteki, olaydan 40 küsur yıl sonra yapılan bir açıklama. Hangisi doğru geliyor size?

227) Atatürk'le Beraber, s.449, 481, 487 (Osmanlı Bankası Sivas şubesinden bin lira kredi alınır), 489, 506, 507 (Ankara Müftüsü de bin lira verir; bu konuda ayrıca, H.F.Ataç'a dayanarak, S.Selek, Anadolu İhtilali, s.132). Alınan para ve giderler, M.Müfit Bey tarafından, bir sarı deftere günü gününe işlenir. (K.Z.Gencosman, Beni Hatırlayınız, s.117 ve 118) M.M. Kansu'nun anlattıklarından birini, özet olarak aktarıyorum: "Her şey hazırlandı. Artık yarın [Ankara'ya] hareket ediyoruz. Bildiklerle vedalaştık. Fakat bütün mevcut nakdimiz (paramız) ancak yol için yirmi yumurta, bir okka peynir ve on ekmeğe kifayet ettiğinden (yettiğinden), bunları aldırdık." (s.487) M.M. Kansu, aylarca sabahları 'bir bardak çay ile bir dilim ekmek' yediklerini de yazıyor (s.491).

Rauf Orbay da, İsitanbul'dan hareketinden önce M.Kemal'in kendisine, "Para meselesini ne yapacağız? Girişeceğimiz işlerde şüphesiz ki paraya ihtiyacımız olacak. Fakat biliyorsun, bende biraz para vardı, hepsini Mimber [gazetesi] yuttu. Sen de benden farklı değilsin. Aylıklarımızla ne yapabiliriz?" dediğini anlattıktan sonra şu bilgiyi veriyor: "Topçuoğlu Nazmi Bey, hiç tereddüt etmeden, 'O ciheti hiç düşünmeyin. Ne lazımsa ben temin ederim, merak etmeyin' demiş ve bana kendi kesesinden beş bin lira vermişti. Biz, Amasya'dan itibaren her işimizi bu para ile gördük. Bu para bitince, Sivas Kongresine giderken, Erzurum Müdafaa-yı Hukuk heyeti bize bin lira kadar bir para temin etmişti." (F.Kandemir, Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, s.33)

M.Kemal'in 3 Mayıs 1920'de K.Karabekir'e telgrafı: "Elde beş para bulunmadığı, malum-u devletleridir. Şimdilik dahilde bir memba (kaynak) da bulunmuyor..." (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.658)

Suat İlhan, 23 Nisan 1920'ye kadar, çeşitli kaynaklardan sağlanan paranın sadece 37.000 Tl. olduğunu yazmaktadır. (Atatürk Konferansları 1969, s.50)

İstanbul'dan o kadar altınla yola çıktılarsa, neden oradan buradan yardım almak zorunda kalmışlar? M.Kemal ne yaptı o kırk bin ya da yüz binlerce altını? Sakın, Samsun'daki otelin bodrumuna ya da Havza'daki termal hamamın havuzunun altına gömmüş olmasın!

Definecilere duyurulur!

Velhasıl M.Kemal'e 25.000 lira verildiği de, belgelenmemiş bir iddiadır.

Sonuç:

M.Kemal'e ve karargâhına verilen kanıtlanabilir para, sadece aylıklar, yolluklar, sonradan yapılan % 50 zam ve 1.000 liradır.

Ötesi dedikodu ve büyüklere masal.[228]

Ama Vahidettinciler, dedikodu yapmaya ve masal anlatmaya bayılıyorlar:

□ K.Mısıroğlu:

"Kendisine külliyetli paralar verildi... Cebine **yüz binlerce** altın konmuştur." (Lozan, 1.C., s.185,186; Hilafet, s.155, 157)

□ A.Dilipak:

"... M.Kemal, Anadolu'da halk ayaklanmasını örgütlemek için **büyük miktarda para** ile Samsun'a gönderiliyordu... **300.000** altın para verilerek, Anadolu'daki kurtuluş hareketini örgütlemek için gönderilmişti. M.Kemal'in daha sonraki mektupları bunu doğrulamaktadır. Bu mektuplar Başbakanlık Arşivi'nce yayımlanmıştır." [CG Yol, s.41,164; Söz konusu kitap, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığının 1982'de yayımladığı, Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921) adlı kitaptır, 105 belgeyi içeriyor; bu doğrultuda tek mektup yok! Dilipak yine desteksiz atmış.]

□ V.Vakkasoğlu:

"M.Kemal Paşaya verilen paralar **milyonlarla** ifade edilmektedir." (Son Bozgun, 1.C., s.143)[229]

Farkında mısınız, para gittikçe ürüyor.

Geldik bu hesapsız kitapsız atışların doruk noktasına.

Son atıcı, H.Hüseyin Ceylan!

Yazar, para ile ilgili iddiasına, Vahidettin ile M.Kemal'in 15 Mayıs 1919 günkü veda sahnesiyle başlıyor, "Enver Behnan Şapolyo olayı şöyle anlatıyor" diyor ve onun K.Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi adlı kitabının 302. sayfasından alıntı yapıyor ama alıntının sonunda, kaynak olarak, 'Atatürk'ün Bana Anlattıkları'

---

228) Rıza Tevfik de şöyle yazıyor: "...Kendisine Dahiliye Nazırı M.Ali Bey eli ile 4.000 lira harcırah verilmiş. Yine o sıralarda işitmiştim ki M.Kemal Paşanın elinde avucunda büyük bir para yokmuş, yalnız kıymetli iki üç Arap atı varmış. Bu atları sabık Bahriye Nazırı Cemal Paşa vasıtasıyla sattırılmış ve harcırahıyla o para üzerinde bulunduğu halde Anadolu'ya gitmiş." (Biraz da Ben konuşayım, s.54) Rıza Tevfik, M.Kemal'in gelen parayı Mimber gazetesine yatırarak batırdığını bilmiyor ama Cemal Paşanın atları satıp parasını M.Kemal'e yolladığını duymuş. Hükümetçe M.Kemal'e yüz binlerce lira verilmiş olsa, R.Tevfik duymaz mıydı? Üstelik de, D.Ferit hükümeti ile M.Kemal arasında çıkan ve M.Kemal'in istifası ile sonuçlanacak olan o sert çekişme günlerinde, hükümet üyesi. (a.g.e., s.55 vd.) Anlaşılan Vahidettinciler, bu işi, o zamanki hükümet üyesi Rıza Tevfik'ten daha iyi biliyorlar!

229) Biri de Vahidettin'in M.Kemal'e 40.000 sterlin verdiğini iddia ediyormuş. (Türk Devrim Tarihi, 1.C., s.163) Artık yalanı da dövize endekslemişler!

adlı kitabın 78. sayfasını gösteriyor (17. dipnot). Bu nasıl iş? Çünkü yıllardır kimsenin çözemediği bir düğümü çözmüş, bunun coşkusu içinde, bu yüzden de alıntıyı nerden yaptığını unutmuş, başka adres veriyor, kusuruna bakmayın!

Nedir bulduğu gerçek?

Açıklayayım:

Veda sahnesini anlatan E.B.Şapolyo, bu görüşmeyi, M.Kemal'in ağzından şöyle bitirir: "Vahdettin ayağa kalktı, elimi sıkı sıkı sıktı: 'Muvaffak olunuz!' dedi. Sarayı terk ettim. Bu zaman bir kadife kutu içinde birtakım da hediyeler verdi. Yaverim Cevat Abbas'la gecenin karanlığında, derin düşünceler içinde, Yıldız Tepelerini aşarak Şişli'ye geldik." (E.B.Şapolyo, K.Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, s.302; Büyük Oyun, 1.C., s.29)[230]

□ Ceylan heyecanla diyor ki:

"M.Kemal'in kendi ağzıyla açıkladığı bu olayda, bir cümleye dikkat çekmek isterim: *'...Sultan Vahiddedin bana saraydan ayrılırken bir kadife kutu içersinde birtakım da hediyeler verdi.!'* Geliniz, şimdi bu kadife kutu içersinde neler olduğunu biraz açmaya çalışalım. Tarih önünde vicdan sahibi herkesi çarpacak olan bir gerçekle karşılaşıyoruz, kadife kutu içersindeki para ve altının muhtevasını öğrendiğimizde. Sultan Vahdeddin'in, M.Kemal'i Anadolu'ya ve Samsun'a göndermeye ikna ettikten sonra, kendisine **kadife kutu içersinde** verdiği altının miktarı **tamı tamına 40.000** (kırk bin) altındır. Üstelik bu altınlar Sultan Vahdettin'in **tamamen** şahsi servetidir. Çünkü Sultan Vahdettin gayet kıymetli, kendisine ait yarış atlarını satarak bu birikimi elde etmiş ve **bunu da kadife kutu içersinde M.Kemal'e vermiştir**."

Demek ki Vahidettin, içinde **304** kilo altın bulunan kadife kutuyu M.Kemal'e vermiş, o da almış ve koltuğunun altına sıkıştırıp saraydan ayrılmış. Hay Allah razı olsun! Ben de boş yere, bu kadar altın nasıl taşınır, kim taşıyabilir, kaç sandığa sığar diye kafa patlatıp duruyordum. Vahidettin ve M.Kemal gibi büyük adamların, Naim Süleymanoğlu'ndan daha güçlü kuvvetli olduklarını, **304** kiloyu tüy gibi kaldırabileceklerini neden daha önce düşünemedim? Sonra, öyle altı tane sandığa filan da gerek yokmuş. Meğer, 40.000 altın, bir cep saatinin kadife kutusuna sığabiliyormuş. Sanki kadife bir kutu değil, Ali Cengiz'in torbası, ne koysan alıyor.[231]

Bu arada Nihal Atsız'ın iddiasının nasıl değiştirilip, 40.000 altının tamamı-

---

230) Aslı şöyle: " 'Muvaffak ol!' hitab-ı şahanesine (padişahın hitabına) mazhar olduktan sonra, huzurdan çıktım. Naci Paşa, Padişahın yaveri fakat benim hocam, derhal benimle buluştu. Elinde ufak bir mahfaza (kutu) içinde bir şey tutuyordu: 'Zat-ı şahanenin ufak bir hatırası' dedi. Kapağının üzerine Vahidettin'in inisyalleri işlenmiş bir saatti. 'Peki, teşekkür ederim' dedim. Yaverim aldı. Sonra, sanki Yıldız sarayından çıktığımızı ve hareket etmek üzere olduğumuzu gizlemek, saklamak ister gibi bir ihtiyatla, ayaklarımızın patırtısını işittirmekten korkarak, saraydan uzaklaştık." (Atatürk'ün Hatıraları, s.123,124)

231) Yazar, Refah Partisi Genel Başkan Yardımcılarından biriydi, son seçimi kazandı ve Ankara Milletvekili olarak TBMM'ne de girdi. Vatanımıza ve milletimize hayırlı olsun.

nın Vahidettin'e mal edildiğine de dikkatinizi çekerim.

Dişimizi sıkıp H.H.Ceylan'ın akıcı bir Türkçeyle anlattıklarını dinlemeye devam edelim:

□ "Bugünkü verilerle ele alacak olursak, kırk bin Osmanlı altını ki bunlar bugün Reşat altın dediğimiz altınlardır. 1995 Ocak ayı verileriyle bir Reşat altını 3.5 milyon olduğu için M.Kemal'e Sultan Vahdeddin'in verdiği şahsi parasının toplamı, Ocak 95 verileri için tam tamına 140 milyar Türk lirasıdır.[232] Bu kadar büyük bir miktarın, normal bir harc-ı rah (yolluk) veya Dokuzuncu Ordu Müfettişliği için verilmiş bir tahsisat olmasına da imkân yoktur. *[Paranın verildiği garanti de şimdi sıra niteliğini açıklamaya geldi!]* Olsa olsa, bu tamamen Sultan Vahdeddin'in, vatanın kurtuluşu için ortaya koyduğu tarifsiz ve tanımsız (!) bir jestten başka bir şey değildir. *[Ne kadar doğru söylüyor! Vatan için ölmek filan, bu 'tarifsiz ve tanımsız' jestin yanında, düpedüz vızıltı kalır.]* Kaldı ki M.Kemal'e **18 Mayıs 1919 akşamına kadar** verilen müteaddit (birçok) yardımların toplamı, **dört yüz bin altına** yükselmiştir."

Şu tatlı masalı kesip de araya girmeyeyim diyorum ama mümkün olmuyor ki!

18 Mayıs 1919 akşamı, Bandırma vapuru, Sinop'tan ayrılmış, Bafra Burnu açıklarında, yani açık denizde; sabah Samsun'a varacak. Öyleyse son taksit, açık denizdeki gemiye nasıl yetiştirildi? H.H.Ceylan, "Her olayı kendi nezaketi ve tarih disiplini içinde analiz etmeye ve irdelemeye çalıştığını" (!) açıklıyor.[233] Öyleyse bu konuyu da analiz edip irdelemiştir elbette. Artık muhteremi daha fazla yormayalım da, şu 400.000 liranın son taksitinin, 18 Mayıs akşamı, açık denizde, M.Kemal'e nasıl teslim edildiğini biz keşfetmeye çalışalım. Hangi vasıta ile ulaştırılmış olabilir? Benim aklıma şunlar geliyor: Maşallah Helikopteri, Alternatif Tarih Balonu, Vahidettin'in makam denizaltısı, Damat Ferit'in Ah İngiltere adlı özel yatı, ya da Deniz Kızı Eftalya ile. Bu masala en çok Deniz Kızı Eftelya yakışıyor değil mi? Her neyse, bir çare bulup yetiştirmişler ya, biz ona bakalım. M.Kemal ve arkadaşları, bu heyecanlı film sahnesine neden anılarında yer vermemişler, anlamadım. Doğrusu ayıp etmişler.

□ H.H.Ceylan devam ediyor:

"Üstelik Samsun'a hareket edene kadar verilen miktarlardan başka, **bir dört yüz bin altın meselesi daha var**. (Burada M.Şevket Efendinin 5 Temmuz 1967'de Tercüman gazetesinde yayımlanan, malum açıklamasına gönderme yapıyor.) Bu miktarı da M.Kemal bizzat ikrar ve itiraf etmektedir. Aydın cephesinde savaşan askerlere yardım ulaştırmak için Donanma Cemiyeti'nin elin-

232) H.H.Ceylan, bu miktarı, 5 Nisan 1995 günü ATV'de yayımlanan İktidar Oyunu adlı programda, 146 milyara çıkarttı. Anlaşılan altın fiatlarını günü gününe izliyor.
233) Büyük Oyun, 1.C., s.23.

de bulunan paralardan 400.000 altın talep etmiş, Halife-Sultan Vahdeddin'in emriyle (!) bu istek de yerine getirilmiştir.

Bu kadar parayla neler olmaz ki! Bugünkü rakamlarla **840.000 altın**[234] toplam Ocak/95 altın fiatlarına göre, yaklaşık tam *(Ne Türkçe!)* 30 trilyon Türk lirasına tekabül etmektedir (30 trilyon TL.nin karşılığıdır) ki Türk siyasi ve kültür hayatımızda ilk kez gündeme getirdiğimiz (!) bu rakamlarla Anadolu'da nelerin yapılabileceği gayet iyi anlaşılacaktır.

İşte bu büyük maddi yardımın arkasındaki tek adres, makam-ı hilafet ve **tek kişi** de, kendisine bütün bu yaptıklarına rağmen 'vatan haini' damgası vurulmak istenen Halife-Sultan Vahdeddin'dir. Bu kadar para ve altın yardımının dışında, peyderpey (parça parça), Anadolu'nun ihtiyacı görülmesi için İstanbul hükümeti tarafından M.Kemal'e yardımlar da yapılmıştır. *[1.000 liralık makbuzu ileri sürüyor ve devam ediyor:]* Ayrıca şu da anlaşılıyor ki M.Kemal'e İstanbul hükümeti, yani makam-ı hilafet, nerede ne bulduysa vermeye çalışmıştır. Çünkü ortaya çıkan başka makbuzlar da vardır. *[Bu sefer de mahut 25.000 lira hakkında bilinenleri tekrar ediyor. Böylece verilen para da **866.000** altına ve **4.906** kiloya ulaştı!]* Yine bizim için en önemli belgelerden biri de, 20.Asırda yetişmiş, İslam dünyasının en büyük alimlerinden biri olan ve Vahdeddin döneminin Şeyhülislamlığını yapan M.Sabri Efendinin verdiği bilgilerdir. O, Padişahın kendisine verdiği *(Kime? M.Sabri'ye mi, M.Kemal'e mi?)* para ve altınlar, geniş yetki ve selahiyetler hakkında, meşhur 'Mevkuf-ul Akl ' isimli eserinde bilgi vermekte [dir]." (Büyük Oyun, 1.C., s.29-32)

H.H.Ceylan da, M.Sabri'nin malum kitabının yine 1. cildinin **469.** sayfasına gönderme yapıyor. Öyleyse kitabı bulup okumuş. Çünkü sahici bir araştırmacı, görüp incelemediği bir kitaba doğrudan gönderme yapmaz, bu bilgiyi nereden aldığını belirtir. N.F.Kısakürek, 'Bu kitapta, Padişah tarafından verilen altın liraların miktarı, veriliş tarzı ve gayesi nakledilmektedir, bir vesika deposudur' diye yazıyordu. Ne güzel işte, kitap elinin altında, Türkçesi yetersiz ama İmam-Hatip Lisesi ve İlahiyat Fakültesi mezunu olduğuna göre herhalde iyi Arapça biliyordur. Şu altın liraların miktarı, veriliş tarzı ve gayesini gösteren bilgi ve belgeleri çevirip yayımlasa ya. Niye yapmıyor bu tarihi hizmeti?

Neden bu belge ve bilgileri çevirerek, tarihe katkıda bulunmuyor?

Çünkü kitabı Mısıroğlu'ndan başka gören yok.

---

234) Bence bu toplam, yanlış; H.H.Ceylan M.Kemal'e iltimas geçiyor. Çünkü M.Şevket Efendinin sözünü ettiği para başka, Donanma Cemiyetinden istenen para başka. O kadar karışık bir ifadesi var ki kendi aklı bile karışmış, ikisini bir sanıyor. Hakçası, bunları iki ayrı kalem olarak toplama katmaktır. O zaman M.Kemal'e verilen paranın, 840.000 değil, 1.240.000 altın ettiği anlaşılır! Bir de 26.000 altın vardı, toplam 1.266.000 ya da 6.330 kilo altın eder. Valla iyi para! Ne yaptı M.Kemal bu kadar parayı canım?

● **M.Sabri Efendinin kitabı**

Dikkat etmişsinizdir, Mısıroğlu da, onun verdiği bilgileri benimseyen öteki yazarlar da, söz konusu kitabın sadece 1. cildinin iki sayfasına, [**468** ve **469**. sayfalara] gönderme yapıyorlar.

Anlaşılıyor ki N.F.Kısakürek'in vesika deposu sandığı kitapta, M.Kemal ve Kurtuluş Savaşı'na ilişkin sadece iki dedikodu sayfası bulunmaktadır. Hiçbir belgenin yer almadığı da belli. İçinde dişe dokunur bilgi ve bir tek belge olsa, Mısıroğlu mutlaka aktarırdı. Bu iki sayfadan yapılan aktarmalar şunu gösteriyor: Sarığına kadar politikaya batmış olan M.Sabri Efendi, kitabının iki sayfasını birtakım belgesiz, dayanaksız iddia ve isnatlara ayırmış.

Şişirdikleri kitap bu.

● Sonuç:

Para konusundaki hiçbir iddiaları, geçerli, sağlam, mantıklı, belgeli, kanıtlı değil.

Hepsi uydurma, yakıştırma!

Kurtuluş Savaşı, halkın canı, kanı, parası ve malı ile kazanılmıştır.[235] Gerçeği öğrenmek isteyenlere, Alptekin Müderrisoğlu'nun Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları adlı eserini tavsiye ederim.

7. Bandırma gemisi

5 Nisan 1995 akşamı, ATV'de bir program yayımlandı: İktidar Oyunu. Programın hazırlayıcısı ve sunucusu Fatih Çekirge, programın başında dedi ki:

"Kolay bir araştırma, kolay bir senaryo değil bu. Bu yüzden birçok kişiyle konuştuk... Derledik, eledik ve İktidar Oyunu'nun bu keskin sahnesini hazırladık... Sonuç olarak, Türkiye'nin daha güzel günlere gitmesi için paslanmış tabuların yıkıldığı bir dönemdeyiz. O zaman tarihe biraz daha ışık tutarak, bu muazzam sahnede, **el yordamıyla ama emin adımlarla** ilerleyebiliriz sanıyorum. [..] Öyleyse işin temeline inelim. Bazı soruları burada hiç çekinmeden soralım! İşte bu soruları ararken bulduğumuz bir örnek: Bu örnek, bugüne kadar okuduğumuz tarihi gerçeklerin, aslında nasıl da tartışılabilir olduğunu ortaya koyuyor. Bu anlamda çok önemlidir. Bu örnek, Cumhuriyet döneminde yaşanan cemaat-devlet-tarikat ilişkilerinin de yanlış aktarılmış olabileceğini anlatmak adına, bizce önemli ve tarihsel bir iddia ile başlıyor."

---

235) Şubat-Nisan 1921'de, Kızılay tarafından Anadolu gazileri için bağış toplanırken, gazetelerin yazdığına göre, Şehzade Selim Efendi 50 lira, Vahidettin 10.000 lira vermiş. (KS Günlüğü, 3.C., s.475, 481) Sarayın ve saraylıların desteği bu kadar!

[Anlaşılan bu ilişkileri aydınlatacak çok önemli bir belge bulmuş, onu açıklayacak. Bütün dikkatimizi ekrana topluyoruz. F.Çekirge devam ediyor:]

"İddianın sahibi, Refah Partisi'nin önemli bir ismi, Hasan Hüseyin Ceylan. (Aaaaaa! Şu bizim H.H.Ceylan!) Sizi biraz çocukluk günlerinize götürecek, dahası, hepinizin Cumhuriyet tarihi bilgilerinizi yoklayıp belki de biraz **sendeletecek**."

[Bir an sonra, bu önemli ve tarihsel iddianın Bandırma gemisiyle ilgili olduğunu anlıyoruz. Bandırma gemisi ile cemaat-devlet-tarikat ilişkilerinin ilgisi ne? Sabırlı olun, Çekirge, bunu biraz sonra açıklayacak. Oraya gelmeden, Çekirge'nin şu son kelimesi üzerinde duracağım. Anlaşılan H.H.Ceylan, yayına hazırlık yapıldığı sıralarda, Çekirge'nin tarih bilgisini yoklamış, bakmış eksi 273 (mutlak sıfır), birkaç balon patlatıp F.Çekirge'yi sendeletmiş. Çekirge bizim de sendeleyeceğimizi sanıyor. Oysa yayından önce Meydan Larousse ansiklopedisine şöyle bir göz atmış olsaydı, Bandırma gemisi hakkında doğru bilgi bulur,[236] sendelemekten de, gülünç bir iddiaya aracılık etmekten de kurtulurdu.]

H.H.Ceylan, önce, fırsattan yararlanarak, Vahidettin'in M.Kemal'i "Anadolu'nun kurtuluşu için yolladığını", "cebinden 146 milyar lira verdiğini" ileri sürüyor, esip gürlüyor. Çekirge de, bağrını bu yalan rüzgârına açmış, ayılmadan ve uyanmadan dinliyor.

H.H.Ceylan şöyle devam ediyor:

"[M.Kemal'in] Samsun'a gidişini nasıl tarif edeyim size, şimdi oraya geliyorum. Bir taka ile yol iz bilmeyen bir kaptanın gözetiminde, sağa sola vurarak, su almış, suları boşaltarak, hiç dümen bilmediği için yanlışlıkla önce İnebolu'ya çıktık denilerek, İngiliz işgal kuvvetlerinden kaça kaça, sonunda, 19 Mayıs sabahı, sabah namazından sonra, Samsun'a ayak bastığı iddia edilir. Emin Oktay'dan tutunuz, Enver Ziya Karallara varıncaya kadar böyle söylenmiş..."

[Emin Oktay ve Enver Ziya Karal'ın böyle yazıp yazmadıklarını aşağıda göreceğiz! H.H.Ceylan devam ediyor:]

"İşte Bandırma vapuru!"

[Ve ekranı, birdenbire kocaman bir vapurun fotoğrafı dolduruyor. Oooo! Adeta orta boy bir transatlantik! H.H.Ceylan'ın sesi, bu şahane resmin üzerine düşüyor:]

---

236) M. Larousse, 2.C., s.133 (özet): "...1878 yılında yapılmış 192 tonluk küçük bir gemi idi. Denize indirildiği zaman Trocadero adı konulmuştu. Sonra sahip değiştirdikçe adı da değişti. İstanbullu bir Rum armatör tarafından satın alınınca, adını Panderma koydular. Ondan da Seyr ü Sefain İdaresi satın aldı ve geminin adı Bandırma oldu. 1924 yılında çürüğe çıkarılmıştır."

1919'da 41 yaşında bir gemi. 5 yıl sonra da çürüğe çıkarılmış.

Belki inanmayacaksınız ama şu bizim GRYT Ansiklopedisinde bile Bandırma vapuru hakkında yeterli bilgi var. (1.C., s.150) Hatta A.Dilipak'ta da. (CG Yol, s.164) H.H.Ceylan, arkadaşlarının kitaplarını da okumuyor anlaşılan.

"Buyrun! Yaklaşık 236 metre uzunluğunda;[237] baca yüksekliği 19 metre yüksekliğinde. 19 metre ne demek, bir dairenin yüksekliği 3 metredir yahu."

[Allah Allah! Yavuz zırhlısının boyu bile 186 metreydi![238] Bandırma, üzerine türküler yakılan Yavuz'dan da büyükmüş demek ki! Fatih Çekirge, herhalde denizcilik tarihi uzmanı olmalı ki burada Rufai Tarikatı Şeyhi Galip Efendi'ye söz veriyor, Galip Efendi de şöyle diyor: "Bunlar tarihi vaka. Bunlar gizlenmesin. Yalanla dolanla Cumhuriyet oturmaz. İşin gerçeğini söyle!"

Rufai Tarikati Şeyhinin bu önemli uyarısından (!) sonra söz, yine Çekirge'de:]

"Gerçekten şaşırtıcı değil mi? H.H.Ceylan, bugüne kadar **hepimizin, küçük bir taka** olarak bildiği o **pusulasız vapurun**, aslında **büyük bir gemi** olduğunu söylüyor. Peki ama bu nasıl olabilir? Bunca yıl okul kitaplarında öğrendiğimiz bu tarihi gerçek, nasıl böylesine çarpıtılabilir? Bu niye yapılır? Oysa bizim bildiğimiz kadarı ile M.Kemal, çok zor durumda, **her an batabilecek bir taka** ile **kıyıdan kıyıdan** Samsun'a gidebilmiştir. Ceylan'ın iddialarına önce inanamadık. Sonra dedik ki bunu en yetkili kurum olan Türk Tarih Kurumu Başkanına da soralım."

[Bundan sonra ekrana TTK Başkanı Prof.Dr.Yusuf Halaçoğlu gelecek ve kısa bir konuşma yapacak. Bu konuşmayı sonra vermek üzere, Çekirge'nin sözlerini ele almak istiyorum.]:

Evet, gerçekten bizler de şaşırdık ama bu zırvalara inanıp da ekrana getirdiği için! İlk Bandırma vapuruyla hiç ilgisi olmayan, sonradan Bandırma adı verilmiş bir başka geminin fotoğrafını yutturmaya çalışan H.H.Ceylan'a aracı olduğu için.[239] Bu yutturma iddialar ile devlet-tarikat sorunu arasında ilişki kurmaya çabaladığı için.[240]

F.Çekirge ayrıca, Bandırma'yı, "bugüne kadar **hepimizin** küçük bir taka olarak bildiğimizi" söyleyerek, herkesi kendi bilgisizliğine de ortak ediyor. Hayır efendim, biz Bandırma'nın taka olmadığını biliyoruz! Bize hiç kimse o geminin ta-

---

237) Yaklaşık 236 metre ne demek? Yaklaşık kelimesinin, yuvarlak sayılar için kullanıldığını bilmeyen öğrenciyi, edebiyat hocamız Fevziye A.Tansel, sınıfta bırakırdı. Diyelim ki bunlar, eğitimin tarumar olduğu dönemin çocukları. Ama doğru düşünen, eğitimi yetersiz bile olsa, doğru yazıp konuşmaya çabalar. Beceremiyorsa, hiç olmazsa tarihe musallat olmaz.

238) Ana Britannica, 22.C., s.325; Ümit Zileli, 16.5.1995'te Kanal 6'da yayımlanan Pusula programında özetle şöyle dedi: "Demek ki Bandırma, dünyanın en büyük transatlantiği olan Queen Elisabeth'ten 60 metre küçükmüş!"

239) H.H.Ceylan, bu ikinci gemi hakkında bile doğru bilgi vermiyor. İkinci Bandırma'nın boyu da 236 metre değil, 68.59 metre, baca yüksekliği de 8.40 metredir. (Geminin sahibi olan Türk Denizcilik İşletmelerinin, Lloyd ve kendi kayıtlarına dayanarak yaptığı açıklama, 7 Mayıs 1995, 5. sayfa, Milliyet; ek bilgi için, H.Pulur, 7 Aralık 1995, Milliyet)

Kaç yalan kucak kucağa!

240) F.Çekirge, Y.Halaçoğlu'nun açıklamasından sonra sözü şöyle bağlıyor: "Bakın, birileri bize, o geminin küçücük bir taka olduğunu söylemişti ama gemi dile geldi ve işler değişti. Demek ki o dönemle ilgili, bildiğimiz birçok tarihi gerçek de, dile gelince değişebilir."

Bu cins ilgisiz sözlere gençler, şöyle tepki gösteriyorlar: Alakaya çay demle!

ka olduğunu söylemedi. Ayrıca bizim gençliğimizde, hiç kimse böyle ıvır zıvır konularla ilgilenmez, hiç kimse kamuoyunu böyle dış kapının mandalı konularla meşgul etmezdi. Çünkü Kurtuluş Savaşının daha dumanı üstündeydi. Dört bir yanımız, işbirlikçi kim, kuva-yı milliyeci kim; din tüccarı kim, gerçek dindar kim; saray ne, TBMM ne; İstanbul ne, Ankara ne; Sevres ne, Lozan ne; kapitülasyon ne, tam bağımsızlık ne; bağnazlık ne, hoşgörü ne; işgal devriyelerinin nalça sesleri ile İzmir kordonunda Türk süvarilerinin nallarının şakırdaması arasındaki fark ne, bu bir hülya mıdır, yoksa M.Kemal'in bayrağı altında toplanmış olanların gerçekleştirdiği bir mucize midir, bunları bilen, acıyı ve zafer coşkusunu iliklerine kadar yaşamış insanlarla doluydu.

Şimdilerde birileri, bu acıları ve coşkuları unutturmaya çalışıyor ve dikkatleri böyle zırvalara çekmeye çalışıyor. Dört yıl süren yaman bir mücadelenin sonucu bir yana bırakılıp da Bandırma'nın boyu posu ile neden uğraşılıyor acaba?

Bu çabaların, geçim derdine düşmüş ve pek az okuyan insanlarımızı, yakın geçmişimizle ilgili gerçeklerden kuşkuya düşürerek, kendi kurguladıkları bir uyduruk tarihe inandırma tuzakları olduğu besbelli değil mi?

Şimdi gelelim, H.H.Ceylan'ın yeni Zati Sungurluğuna.

Taka, Doğu Karadeniz bölgesine özgü, 8-10 metre boyunda, **yelken ve kürekle** hareket eden, daha çok balıkçılıkta kullanılan bir kıyı teknesidir.[241] Bandırma ise buharlı bir gemi. Bandırma gemisine taka diyenin aklından şüphe etmek için doktor olmaya bile gerek yok, azıcık bilgi ve biraz sağduyu yeter. Kim, kaptan için 'yol iz bilmiyor' demiş ki? Kim, kaptanın 'hiç dümen bilmediğini' yazmış ki? Kim? Kim? Böyle birileri yok! H.H.Ceylan, tam gaz uyduruyor! Ama bir gerçek olan fırtınayı ise abartı sanıyor. Masal yazmaktan vakit bulup araştırmıyor ki doğruları öğrenebilsin.

M.Kemal ve arkadaşları, bir İngiliz savaş gemisinin Bandırma'yı izleyeceğini sanıyorlar. Çünkü biri, böyle bir tehlike olduğunu M.Kemal'e haber vermiştir. Kim dersiniz? Söyleyeyim, Vahidettin'in damadı İ.Hakkı Okday.[242]

Bir kruvazörün Bandırma'yı takip ettiğini ilk ortaya atan da yine Vahidettincilerin öncüsü Mevlanzade Rıfat'tır. (Türkiye İnkılabının İçyüzü, s.239)[243]

---

241) M.Larouss, 11.C., s.847; Larousse Ansiklopedik Sözlük, 6.C., s.2253; Türkçe Sözlük, s.758 (TDK, 1974).

242) Bu hususu ilk defa İ.H.Okday'ın mektubuna dayanarak Jeschke açıklamıştır: İng. Belgeleri, s.117, dipnot 71; daha sonra İ.H.Okday anılarında daha geniş bilgi vermektedir: Yanya'dan Ankara'ya, s.403 vd.

243) Bu konudaki bir başka masalcı da, daha önce sözünü ettiğim Hüsamettin Ertürk. İki Devrin Perde Arkası adlı kitabında, bu konudaki dört buçuk sayfaya, neredeyse 45 yalan ve yanlış sığdırmayı becermiş: 16 Mayıs Çarşamba diyor (doğrusu Cuma), M.Kemal'in rütbesinin 'ferik' olduğunu söylüyor (doğrusu mirliva/tuğgeneral), gemide 'kalpaklı, poturlu, şalvarlı, cepkenli' başka yolcuların da olduğunu yazıyor (oysa başka yolcu yok), M.Kemal ve karargâh subaylarının 'kalpak, avcı biçimi elbise, golf pantalon' giydiklerini ileri sürüyor (hepsi üniformalı), karar-

Bandırma gemisinde bulunanlardan biri olan Yarbay M.Arif, **1924**'te yayımlanan 'Anadolu İnkılabı, Mücahedat-ı Milliye Hatıratı' adlı kitabında, bu yolculuğu şöyle anlatıyor:

□ "Acaba Boğaz dışında bir İngiliz torpidosu tarafından **küçük** Bandırma vapurumuz durdurulacak mıydı? Samsun'a ayak basıncaya kadar bu şüphe ve tereddüt kaybolmadı. Bir taraftan Karadeniz'in **müthiş fırtına ve dalgalarından** kurtulmak, diğer taraftan **İngiliz torpidosunun** karanlık hayalinden kaçmak isteyen bu küçük teknenin yolcuları, çok sıkıntı çekmişlerdi."[244]

□ Aynı vapurda bulunan Kur.Bnb.Hüsrev Gerede de o yolculuğu özetle şöyle anlatmaktadır: "[Silah ve cephane denetiminden sonra] akşamın sekiz buçuğunda Boğaz'dan çıktık. Biz açıldıkça deniz de kabardıkça kabardı. **Fırtınadan** ufacık gemi, tekne gibi sallanıyordu... Hepimiz yataklara serildik... Akşam 9.30'da İnebolu'ya girdik, fazla durmadan Sinop'un yolunu tuttuk. Geceyi pek fena, hem de çok tehlikeli geçirdik. Paraketeyi dalgalar kopardığından, kaç mil gittiğimizi de bilmiyorduk. Allahın inayeti ile batmadan, ayın 18'inde öğleye doğru Sinop limanına girebildik... Sinop'tan Samsun'a doğru yola çıktık. Denizin çok dalgalı olması, fırtınanın şiddeti sebebiyle gemi süvarisi, usulen rotasını sahilden uzak tutmak mecburiyetinde idi. M.Kemal Paşa da buna sinirlenmekte idi. Hatta kaptan köprüsüne çıkıp kaptanla konuştuğunu görmüştük. Yaver Muzaffer (Kılıç) Beyden öğrendiğime göre, Kaptana 'sahilden uzaklaşmamasını, icap ederse baştan karayı dahi göze almasını' emretmiş..." (Hayat dergisi, sayı 7/ Mayıs 1956)

□ Üsteğmen Hikmet Gerçekçi de, bu yolculukta bulunan, M.Kemal'in karargâh subaylarından biridir. Yolculuğu o da şöyle anlatıyor: "Hafiften hafiften esen rüzgâr, birden yerini **şiddetli bir fırtınaya** bıraktı. Gecenin karanlığı içinde büsbütün korkunçlaşan Karadeniz'in hırçın dalgaları üzerinde Bandırma gemisi, fındık kabuğu gibi oynamaya başlamıştı... İstanbul'dan ayrılmadan önce kulağımıza, İngilizlerin Boğaz'dan çıktıktan sonra, arkamızdan bir **torpido** yollayarak, içindekilerle beraber Bandırma'yı Karadeniz'in azgın sularına gömecekleri söylentisi çalınmıştı... Fakat endişemize rağmen torpido görünmedi." (Hayat dergisi, sayı 21/ Mayıs 1969)[245]

---

gâh mensupları arasında bulunmayan kimseleri varmış gibi gösteriyor (Salih Bozok, Süreyya Yiğit gibi...), rütbeleri yanlış veriyor, M.Kemal ve arkadaşlarının öteki yolcuların (!) dikkatini çekmemek için biraraya gelmekten çekindiklerini (!) anlatıyor, Ali Kemal'in 25 Mayısta M.Kemal'in 'cebren ve mahfuzen' geri gönderilmesini istediğini belirtiyor vs. (Ali Kemal'in bu konuyla ilgili ilk genelgesi 23 Haziran tarihlidir, üstelik H.Ertürk'ün dediği gibi de değildir.)

244) Tamamı, Mayıs 1972 sayılı Hayat Tarih dergisinin eki olarak yayımlanmıştır.

Yunus Nadi, "geç kalmış olarak bir torpidonun yola çıkarıldığını, Samsun'a yetiştiği zaman, M.Kemal'in karaya çıkmış ve Bandırma'nın Samsun'dan ayrılmış olduğunu" yazıyor. (M.Kemal Paşa Samsun'da, s.18) Bandırma gemisinde bulunan Hüsrev Gerede de 'bir torpidonun arkalarından yola çıkarıldığını, Samsun'a indikten sonra duyduklarını' yazıyor. (Hayat dergisi, sayı 7/Mayıs 1956)

245) A.Dilipak şöyle yazıyor: "Gemide bulunanların anlattıklarına göre, Hilafeti kurtarmak üzere (!) Anadolu'ya geçenlerin bir kısmı, gerilim ve stresi atmak için içmişti ve sarhoştu. Hatta kaptan

Kısacası Samsun yolcularının, bir İngiliz gemisinin Bandırma'yı durduracağından ya da batıracağından kuşkulanmaları da, azgın fırtına da, resmi tarihçilerin uydurduğu şeyler değildir.

□ M.Kemal'in bu konuyla ilgili olarak anlattıkları da şu:

"Artık Şişli'deki evi bırakmak üzereyiz. Bandırma vapuru Galata rıhtımında hazır, bildiğimiz bu. Karargâhımızdan olanlar, muayyen saatte rıhtımda toplanmış olacaklardı. Otomobil kapımın önünde idi. Evdeki vedaları bitirmiştim. Tam bu sırada gelerek, beni büroma (çalışma odama) götüren bir dostum, aldığı bir habere göre, benim ya hareketime müsaade edilmeyeceğini, yahut vapurun Karadeniz'de batırılacağını söyledi. Yıldırımla vurulmuşa döndüm. Daha sonra, vaktiyle uzun müddet yanımda çalışan bir erkan-ı harp (Kurmay Yüzbaşı Neşet Bora) da gelerek, maiyetinde (emrinde) çalıştığı bir damattan (Vahidettin'in damadı İsmail Hakkı Okday)[246] aynı şeyleri öğrendiğini bildirdi. [..] Hemen karar verdim, otomobile atlayarak Galata rıhtımına geldim. Baktım ki rıhtıma yanaşmış olacağını sandığım vapur, uzaklardadır. Sandallarla vapura gittik. Kaptana yola çıkmak için emir verdimse de Kız Kulesi açıklarında muayeneye tabi tutulduk. Birkaç ecnebi zabit ve askeri bizi yoklayacaklar mıydı? Muayene uzayıp gitti. Gelip gidildiğine göre, acaba bunlarla şehirdekiler arasında bir muhabere mi (haberleşme mi) vardı? Maksat beni tevkif etmekse, bütün bu şeylere lüzum yoktu. Sıkılıyordum. Bir kararsızlık da olabilir diye düşündüm. Bundan istifade edebilmek için kaptana, hareket hazırlıklarını çabuklaştırmasını söyledim.

Yirmi yedi yıllık ihtiyar kaptan, demir aldırmaya başladı. Ben kaptan yerinde idim. Zabit ve askerler, dışarı çıktılar. Hareket ettik. Karadeniz boğazından çıkarken, kaptana tehlikeli ihtimalleri anlattım. Cevap verdi, 'Ne aksi,' dedi, '**bu denizi pek iyi tanımam, pusulamız da biraz bozuk**...' Mümkün olduğu kadar kıyıları takip etmesini tavsiye ettim.[247] Çünkü bundan son-

---

bile. M.Kemal, kaptanı bu konuda ikaz edecek ve içkiye ara vermesini isteyecekti... Gemide bir de İngiliz ajanı vardı ve durum anlaşılınca, adam Sinop'ta indirildi. " (CG Yol, s.40,164)

Bu yolculuğa katılanlardan sadece beşi anılarını yazmış ya da anlatmıştır. Hiçbirinde böyle bir iddia yok! Ya Dilipak düpedüz uyduruyor ya da tarihe meraklı bir minik kuş kendisini aldatmış.

246) İ.H.Okday anılarında diyor ki: "M.Kemal Paşa, Müfettiş-i Umumi sıfatıyla Anadolu'ya geçerken, kendisi ve maiyetini götüren Bandırma vapurunun Samsun'a varamaması için İngilizler tarafından batırılmak istendiğini fakat bu teşebbüsün kendisine bir Padişah damadı tarafından haber verildiği için vapurun daima sahile yakın rota takip ettiğini... söyler. İşte bu haberi M.Kemal Paşaya ileten 'damat' bendim... Bunu Neşet Beyle derhal M.Kemal Paşaya iletmiştim." (Yanya'dan Ankara'ya, s.403,404) İ.H.Okday, daha sonra, Babanzade Fuat Beyin evindeki ziyafete katılan İngiliz subayı Yzb.Bennet'in bir sözünden, ev sahibiyle birlikte bu sonucu nasıl çıkardıklarını uzun uzun anlatmaktadır.

247) M.Kemal'in yaveri C.Abbas Güler'in verdiği bilgiye göre, M.Kemal Paşa kaptana şu emri vermiş: "Düşman devletlerinin herhangi bir vasıtasının gadrine (zararına) uğramamak için sahile yakın bir rota tutunuz. Şayet kesin tehlike görürseniz, gemiyi karaya, en yakın sahile oturtunuz." (C.A.Güler'in 25.5.1941 günlü Yeni Sabah gazetesinde çıkan yazısına dayanarak, KA Günlüğü, s.81)

ra benim tek istediğim, Anadolu'nun bir kara parçasına ayak basmaktan ibaretti. Sahili takip ede ede, evvela Sinop'a geldik. Kasabaya çıktım. Oradakilerle görüşerek, Samsun'a kolaylıkla gidilebilecek yol olup olmadığını soruşturdum. Maatteessüf yokmuş.[248] Çok zorluk çekecek, günlerce yollarda kalacaktık. Bilmem neden, Samsun'a bir an evvel ayak basmak için o kadar acele ediyordum ki zaman kaybetmektense tehlikeye göğüs germeyi tercih ettim. Tekrar Bandırma vapuruna bindik. Aynı tertiple seyahat ederek, nihayet Samsun limanına vardık." (Atatürk'ün Hatıraları, s.124-125)

M.Kemal, İstanbul'dan gizlice yola çıktıklarını, Bandırma'nın çürük çarık bir taka, kaptanının yol iz ve dümen bilmeyen biri olduğunu, pusulasının bulunmadığını,[249] bir İngiliz gemisinin Bandırma'yı izlediğini anlatmıyor!

Her olayı, kendi koşulları içinde değerlendirmek zorundayız. Bugünkü bilgilerimize dayanarak, İ.H. Okday boş yere telaşlandığı, M.Kemal ve arkadaşları da gereksiz yere kuşkuya kapıldıkları için de eleştirilemez. Telaşlanıp kuşkulanmakta haklılar, çünkü o karışık dönemde bu, uzak bir olasılık değildir. Geniş tutuklamaların başladığı çok karanlık bir dönem yaşanmaktadır. M.Kemal bu kuşkusundan dolayı, kaptana kıyıdan gitmesini söylüyor, hatta Sinop'ta inip yolculuğa karadan devam etmeyi bile düşünüyor.

Dört görgü tanığının ağzından Samsun yolculuğunun hikâyesi bu.

□ Hasan Pulur, Milliyet'teki 30 Nisan 1995 günlü yazısında, özetle şöyle demektedir:

"Son olarak bir de Bandırma vapuru safsatası çıkardılar. Atatürk'ü Samsun'a götüren gemi, vapur muydu, taka mıydı? Sanki takaydı diyen varmış gibi. Muhteremler, resmi tarihin büyük oyununu faş ediyorlardı: Bandırma vapuru 236 metre boyunda koca bir gemidir, baca yüksekliği 19 metredir! Önce bunu, televizyondaki bir programa yutturdular. Kısa bir araştırma yaptık ve doğrusunu yazdık.[250] (16 Nisan 1995) Artık herhalde yanlışlarını anlarlar, susarlar sanıyorduk, aldanmışız. Bu defa Ankara'daki kitap fuarına (15-23 Nisan), bir geminin fotoğrafını asıp, altına da şunları yazmışlar:

'70 yıllık resmi tarihin kitaplarında, bizlere **taka** diye öğretilen, **pusulası olmayan, kırık dökük, yol iz bilmeyen bir kaptanla** yola çıkılan Bandırma vapurunun fotoğrafı! Osmanlı donanmasına bağlı, 236 metre uzunlu-

248) Ayrıca, Şakir Ülkütaşır'ın bu konudaki araştırması: Türk Kültürü dergisi, sayı 49, s.31.

249) 'Biraz bozuk pusula' ifadesinin, bazı özel kitaplarda abartılarak, 'bozuk pusula'ya dönüştüğü de bir gerçektir. Mesela Ş.S.Aydemir, Tek Adam, 1.C., s.389. İlhami Soysal, ünlü bir yazarın da 'pusulasız' diye yazdığını açıklamıştı. Yoksa, abartma, saptırma, hatta uydurma, milli bir özelliğimiz de, ben akıntıya kürek mi çekiyorum, nedir?

250) M.Kemal'i ve karargâhını Samsun'a götüren Bandırma'nın boyu 48 metre, baca yüksekliği 6 metredir.

ğunda, 19 metre baca yüksekliğindeki bu dev şilep, hiç takaya benziyor mu? Sultan Vahdettin tarafından Kurtuluş Savaşı'nın meşalesini yakmakla görevlendirilen M.Kemal Paşaya, maiyetiyle birlikte Anadolu'ya geçmesi için tahsis edilen taka, işte bu gemidir!' "

Pulur'un verdiği bu bilgiye ben de bir şey ekleyeyim: Afişin üstünde de, nal gibi harflerle "Bize yalan söylediler!" diye yazıyordu.[251]

Ama kimin yalan söylediği, kısa süre içinde açığa çıktı. Birçok gazetede bu fotoğrafın ikinci Bandırma gemisine ait olduğu açıklandı.[252]

Ve asıl yalancılar ve destekçileri, yeni bir yalana kadar sustular.

● Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof.Dr.Yusuf Halaçoğlu'nun, F.Çekir-ge'nin İktidar Oyunu adlı programında yaptığı kısa konuşma, hayli tartışma konusu olmuştu. O programdaki konuşmasını, olduğu gibi aktarıyorum:

"Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile ilgili tarih kitaplarında, işte Atatürk'ün külüstür bir vapurla, pusulası olmayan ve zor hareket eden ve hatta Karadeniz'in bu engin dalgalarına dayanacak gücü bile olmayan, ancak kıyıdan gidebilen bir Bandırma vapurunun hızıyla, İngilizlerden de kaçarak, onlardan gizlice Samsun'a gittiği şeklinde kayıtlar vardır. Halbuki bugün, dediğim gibi, sadece yıllar önce yayımlanmış olan İslam Ansiklopedisinde bile bunun aksi yazıyor.[253] Kaldı ki belgelerde de bunun böyle olmadığı görülüyor. İşte en açık, bariz örneklerden bir tanesi bu. Tarihimizi, gençlerimize, gerçek manada öğretelim ki ben şundan eminim, hem gençlerimiz, hem halkımız, tarihi doğru gördüğü zaman, çok daha iyi yolda olacaktır. Birtakım kişilerin de şeyinden, oyunlarından kurtulacaktır."

[Böylece H.H.Ceylan'ın iddiasını, dolaylı olarak doğrulamış oluyor. Ya böyle yazan hiçbir resmi tarih kitabı yoksa, o zaman ne yapacak TTK Başkanı?]

---

251) Genç bir bilim adamı, Ali Bayramoğlu, Yeni Yüzyıl gazetesinde şöyle yazmış: " Bazılarına anlamsız bir ayrıntı gibi görünebilir Bandırma vapurunun nitelikleri. Ama bu tür ayrıntıların hayati önemi vardır. Bir toplumun tarihe ve kendine bakışının aracılarıdır onlar. Onların üzerinde yapılan tahrifatlar □ (değiştirmeler), o tarihin ve kimliğin üzerinde yapılan tahrifatlardır. Bu tür tahrifatlar aracılığıyla yeni yönetimler, olanı değil, tasavvur edilmesi istenileni ön plana çıkaran resmi tarihler yazarlar. Sadece bir önceki yönetimle değil, aynı zamanda bir önceki toplumla ve değerleriyle olan bağlantıyı da reddederler, kopuşu vurgularlar."

Tahrifatı asıl H.H.Ceylan'ın yaptığı anlaşılınca, Ali Bayramoğlu'nun, yeni bir yazı ile bu kandırmacı tutumun da analizini yapması gerekmez miydi?

Acaba neden yapmadı da bilimsel bir sessizliğe gömülüverdi? Biri de bu suskunluğun analizini yapmalı!

□ 'Tahrifat', zaten çoğul, sonuna bir çoğul eki daha getirilmez.

252) Birkaç örnek: Hasan Pulur, 16 Nisan 1995, 30 Nisan 1995, 5 Mayıs 1995 (Milliyet); Oktay Akbal, 20 Nisan 1995 (Milliyet); Mümtaz Soysal, 15.5.1995 (Hürriyet); İlk Bandırma'nın fotoğrafı ile fotoğrafı sağlayan Orhan Kızıldemir'in açıklaması, 19.5.1995 Milliyet, 1. ve 11. sayfa; Can Dündar'ın 19 Mayıs programı (1995).

253) İslam Ansiklopedisi'nde yer alan bilgi şu: "Mayıs 1919 akşamı M.Kemal, bindiği geminin yolda düşmanlar tarafından batırılmasının kararlaştırıldığı haber verildiği halde, 'İstanbul'da kalıp tevkif olunmaktansa, batıp boğulmayı müreccah gördüm' diyerek, Bandırma adında küçük bir vapurla ve maiyetiyle birlikte İstanbul'dan ayrıldı. 19 Mayıs 1919 günü sabahı, Samsun'da Anadolu toprağına ayağını bastı." (1.c., Atatürk maddesi, s.733)

□ Prof.Dr.Y.Halaçoğlu, daha sonra, Hasan Pulur'a bir açıklama gönderiyor. 5 Mayıs 1995 günü Olaylar ve İnsanlar köşesinde yayımlanan bu açıklamanın, konumuzu ilgilendiren bölümünü de aynen aktarıyorum:

"... Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile ilgili olarak da, 'doğrular İslam Ansiklopedisi'nde bile mevcuttur' demiştim. Özellikle 'bile' kelimesini sarf ettim ki bu, bilinmeyen bir şey değildir anlamını vermek istedim. Tabii, programda söylediğim bu kadar değildi. Nitekim sözlerimin devamında, 'büyük Atatürk de, 'biz her zaman hakikatı arayan, onu buldukça da söylemeye cüret eden insanlar olmalıyız' demektedir ve bu deyişi, Türk Tarih Kurumu'nun Bilim Kurulu toplantı salonunda yer almaktadır', demiştim. Öte yandan, Atatürk'ün Samsun'a nasıl çıktığı sorusuna da, 'Atatürk Bandırma vapuruyla İngilizlerden kaçarak değil, İstanbul hükümeti tarafından, İngilizlerin de oluruyla 16 Mart 1919 Cuma günü öğleden sonra İstanbul'dan hareketle, 19 Mayıs sabahı Samsun'a çıkmıştır' dedim ve ekledim, 'bu bilgiler İslam Ansiklopedisinde bile var'."

[Ama söylediğini iddia ettiği bu sözlerin çoğu, programdaki konuşmasında yer almıyor! Ya bunları söylemedi, sonradan ekliyor, ya da söyledi ama F.Çekirge sansürledi!]

□ Bandırma vapuru konusu, 16 Mayıs 1995 akşamı, Kanal 6'da yayımlanan Pusula programında bir daha ele alındı. Bu programa Prof.Dr. A.Taner Kışlalı, Prof.Dr. Ergun Aybars ile birlikte Prof.Dr.Yusuf Halaçoğlu da katıldı. Bu programın ilgili bölümünü, konumuzla ilgisi olmayan kısımları çıkararak, aktarıyorum.

Programın hazırlayıcısı ve sunucusu Ümit Zileli, H.H.Ceylan'ın iddialarını özetledikten sonra, Halaçoğlu'na diyor ki:

"Ü.Zileli - Ondan sonra mikrofon size dönmüş galiba ve 'Evet, Bandırma döküntü, çürük değil, normal, pusulası olan bir vapurdur, zamanın iyisi bir vapurdur, tarihimizde bu tür çarpıtmalar ve yanlışlar var, İslam Ansiklopedisi'nde bile çürük olmadığı yazılı, gençlerimize gerçekleri öğretmeliyiz' gibi bir şeyle de toparlamışınız. Değil mi efendim? Bir yanlış...

Y.Halaçoğlu - Orada bir fazlalık var yalnız...

Ü.Zileli - Nedir efendim?

Y.Halaçoğlu - Şimdi... benim programda sadece, orada sözü edilen kısım, tarihin doğrusunun öğretilmesi, yanlış öğretilmemesi gerektiği, doğrusu öğretildiği takdirde gençlerimize ve insanlarımıza, çok daha doğru ve iyi bir yolda olabileceğimizi ifade ettim. Onun dışındaki ilk söylediğiniz kısımla ilgili herhangi bir şeyim yok. Çünkü ben gemiyle ilgili hiçbir beyanat vermedim.

Ü.Zileli - Bunu ben, programin yapımcısı Fatih Çekirge ile...

Y.Halaçoğlu - Programda yalnız, yani izlenecek olursa, o konuyla ilgili...

Ü.Zileli - Peki efendim, burada sanıyorum ki...

Y.Halaçoğlu - Affedersiniz, ben sadece şöyle bir ifadede bulundum. Ba-

na sorulan sualde, Atatürk Samsun'a nasıl çıktı diye soruldu. Ben de, Atatürk Samsun'a dedim, geçmişte **Emin Oktay'ın tarih kitabında** olduğu gibi İstanbul'dan kaçarak gizlice gitmedi, Karadeniz'in azgın suları ile boğuşarak, İngilizlerden kaçarak Samsun'a çıkmadı, dedim. Hem İstanbul hükümetinin, hem Vahdettin'in, hem İngilizlerin haberi olarak, bilgisi dahilinde Samsun'a Bandırma vapuru ile çıktı, dedim. Bunun ötesinde herhangi bir... ee, ne takadan bahsettim... Tarih kitaplarımızda, gerçekten, **Emin Oktay** döneminden itibaren şöyle bir baktığımızda, tarih kitaplarımızda biraz bu konu saptırılmış... demiyeyim de veya yanlış bir biçimde ortaya konmuştur. Mesele budur."

Söylediğini iddia ettiği bu sözler de ilk programdaki konuşmasında yok! Açıkladıkça yeni cümleler ekliyor. İşin ilginç yanı, Y.Halaçoğlu, H.H.Ceylan'ın Emin Oktay'ın tarih kitabı hakkındaki iddiasını da hâlâ paylaşıyor. H.H.Ceylan'ın gerçeklerle arası zaten bozuk; fakat TTK Başkanı Y.Halaçoğlu da, gerçekleri araştırmadan konuşuyor. Bir bilim adamı ve çok önemli bir kurumun Başkanı olarak, milyonların önüne yeniden çıkmadan önce, birkaç kitap karıştırıp gerçeği öğrenmeye çalışamaz mıydı? Başkanı olduğu kurumda, Türkiye'nin en zengin kitaplıklarından biri var. Kulaktan dolma, ham bilgiyle ahkâm kesilir mi?

Artık "Emin Oktay'dan Enver Ziya Karallara varıncaya kadar böyle söylendiği" iddiasını ele alabiliriz.

Masamın üzerinde, değişik yıllara ilişkin belli başlı ilk okul yurt bilgisi, orta ve lise tarih kitapları duruyor. Tabii Prof. Enver Ziya Karal ile Emin Oktay'ın[254] kitapları da, askeri tarihler de. E.Z.Karal ile Emin Oktay'ın ve 1928'den beri ilk okul, orta okul ve liselerde okutulan başlıca tarih kitaplarından alıntılar yapacağım:

Hepsinde, konumuzla ilgili olarak ne yazılıysa, eksiksiz aktarıyorum.

a. **İlk Okul:**

□ "Çanakkale'de büyük yararlık ve kahramanlık göstermiş olan kumandanlarımızdan M.Kemal Paşa, bu sırada Anadolu'ya geçti." (**R.Ahmet Sevengil,** İlk Mekteplere Yurt Bilgisi, 5.Sınıf, s.23, Sühulet Kitapevi, İstanbul, 1928)

□ "..Bu sırada kendisine Samsun'da Ordu Müfettişliği teklif ettiler. Bu vazifeyi hemen kabul etti... Yunanlılar İzmir'e asker çıkardıktan dört gün sonra, M.Kemal de 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı." (**M.Arkın-O.Yalçın**, Yeni tarih, İlk Okul 5, s.117, Bir Y., İstanbul, 1957)

---

254) Emin Oktay'ın yazdığı öteki tarih kitapları şunlar: Orta I (İlkçağ), Orta II (Ortaçağ), Lise I (İlkçağ), Lise II (Ortaçağ), Lise III (Yeni ve Yakın Çağlar), Lise IV (Yeni ve Yakın Çağlar Tarihinden Seçilmiş Siyasi ve İçtimai Meseleler). Bu kitaplarda konumuzla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

□ "M.Kemal 16 Mayıs 1919'da çürük bir vapurla[255] İstanbul'dan Samsun'a hareket etti. 19 Mayıs 1919 günü Samsun'da Anadolu'ya ayak bastı." (**Emin Oktay**, Yeni Tarih, İlk Okul 5, s.124, Atak Y., İstanbul, 1958)

b. **Orta Okul ve Lise**:

□ ".. 3. Ordu Müfettişliği vazifesini alarak, İstanbul'dan Anadolu'ya hareket etti ve Samsun iskelesine çıktı (19 Mayıs)." (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Tarih IV, s.26, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931 [İlk resmi tarih budur])

□ "Hükümet kendisine ordu müfettişliği teklif etti. 15 Mayıs 1919'da, Yunan ordusu İzmir'e ayak bastıktan bir gün sonra, M.Kemal Samsun'a hareket ediyor ve 19 Mayıs'ta Samsun'da, Anadolu topraklarına ayak basıyordu." (**E.Ziya Karal**, T.Cumhuriyeti Tarihi, s.14, M.E.Basımevi, İstanbul, 1945)

□ "15 Mayıs 1919'da Yunanlılar hiçbir sebep yokken İzmir'e çıkmışlardı. İzmir'de kurulan Redd-i İlhak cemiyeti, Yunanlılara karşı koymak için hazırlıklar yaparken, M.Kemal de 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. M.Kemal, ordu müfettişliği vazifesiyle Anadolu'ya gidiyordu." (**Zuhuri Danışman**, Yeni Tarih Dersleri, Orta III, s.134, Ders Kitapları Türk Ltd. Ş., İstanbul, 1950)

□ "M.Kemal, memleketin en kötü günlerinden biri olan, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği günden bir gün sonra, Üçüncü Ordu Müfettişliği ödeviyle 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan çıktı, 19 Mayıs günü Samsun'da Anadolu'ya ayak bastı." (**E.Oktay**, Orta III, s.223, Remzi K., İstanbul, 1952)

□ "Bu maksatla, geçen dersimizde gördüğümüz gibi, Anadolu'da bir ödev alarak (3.Ordu Müfettişliği), 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan ayrıldı, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı." (**E.Oktay**, a.g.e., s.234)

□ "Hükümet kendisine ordu müfettişliği teklif etti. 15 Mayıs 1919'da, Yunan ordusu İzmir'e ayak bastıktan bir gün sonra, M.Kemal Samsun'a hareket ediyor ve 19 Mayıs'ta Samsun'da, Anadolu topraklarına ayak basıyordu." (**E.Zlya Karal,** T.Cumhuriyeti Tarihi, s.14, 1958)

□ "M.Kemal Paşa, güvendiği arkadaşlarını yanına alarak karargâhını kurdu ve 16 Mayıs akşamı İstanbul'dan Bandırma vapuru ile Samsun'a hareket etti. 19 Mayıs sabahı da Samsun'a çıktı." (**M.K.Su-A.Mumcu**, TC İnkilap Tarihi, s.63, MEB y., İstanbul, 1981)

---

255) 1920 yılında, 42 yıllık Bandırma gemisi ile İzmit'e taşınan Kuva-yı İnzibatiye'nin Mitralyöz Komutanı ve Vahidettinci T.M.Göztepe, şöyle yazıyor: "Çürük çarık bir tekne... Denizyollarının en küçük ve çürük teknesi..." (V.M.Gayyasında, s.183,290) Rauf Orbay da anılarında şöyle diyor: "Paşayı götüren geminin köhneliği hakkında aldığım haber ve böyle hallerde zihni kurcalaması tabii olan çeşitli kaygılarla huzursuzluk içindeydim. Nihayet, beş gün sonra, paşanın salimen çıktığı haberini alınca, büyük bir ferahlık duydum." (Y.Tarihimiz, 3.C., s.17)

c. **Askeri tarih:**

□ "M.Kemal Paşa, müfettişlik karargâhını, kadrosuna göre ikmal ettirerek, 16 Mayıs 1919 tarihinde, Bandırma vapuru ile İstanbul'dan hareket edecek ve 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkacaktır." (TİH, 1.cild, s.195, Harp Tarihi Dairesi Y., Ankara, 1962)

● Hani, Emin Oktay, E.Z.Karal ve onlardan sonraki resmi tarihçiler taka diyorlardı,

hani pusulasız diyorlardı,

hani gizlice diyorlardı,

hani kaptan ne yol iz biliyor, ne dümen diyorlardı,

hani yanlışlıkla önce İnebolu'ya çıktılar diyorlardı,

hani İngiliz işgal kuvvetlerinden kaça kaça, gizlice gitti diyorlardı?

Hiçbirinde, H.H.Ceylan ile TTK Başkanı Prof.Dr.Y.Halaçoğlu'nun iddia ettikleri gibi bir ifade yok!

Üstelik çoğunda Bandırma gemisinin adı bile geçmiyor.

H.H.Ceylan'ın yine uydurduğu anlaşılıyor.

Peki, Prof.Dr.Y.Halaçoğlu'nun tutumunu nasıl niteleyeceğiz?

M.Kemal'in kurduğu Türk Tarih Kurumu'nun Başkanının, bu konuda bir açıklama yapmak zorunda olduğunu sanıyorum. Böyle bir açıklamaya önce bu kitapta yer vermek için 4 Ocak 1996 Perşembe günü, saat 16.00'da TTK santralinden Halaçoğlu'nu aradım. Sekreterine bağladılar. Halaçoğlu konferanstaymış, '18.00'den sonra yerinde olur' dedi ve niçin aradığımı sordu. Anlattım. Sekreter hanım, Halaçoğlu yerine döner dönmez haber vereceğini söyleyerek numaramı aldı.

Bu kitabı baskıya verinceye kadar Halaçoğlu'dan ses çıkmadı.

● M.Kemal'in İstanbul'dan ayrılışı ile ilgili öteki iddialar:

□ "Anadolu'ya **kaçarak** geçmiş değil..." (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.69)

Kaçarak geçtiğini söyleyen kim ki?[256]

□ "Bütün resmi tarih kitaplarında ve ideolojide anlatılan, M.K.Atatürk'ün Türkiye'yi işgal kuvvetlerinden kurtarmak ve Anadolu'da kurtuluş meşalesini yakmak adına İstanbul'dan **gizlice** Samsun'a hareket ettiği... şeklindedir." (H.H.Ceylan, Nokta Dergisi, 5 Mayıs 1991, s.12)

□ "Aşağıdaki bilgiler incelendiğinde, M.Kemal'in, ne Vahdeddin'den ve ne de İngilizlerden **gizli** Samsun yolculuğuna çıkmadığı görülecektir... Yıllardır ketmedilen (saklanan) bu gerçeği, TRT nihayet 21 Aralık 1987'de [açıkladı]." (A.Dilipak, CG Yol, s.133)

Az önce hepsini gördük, hiçbir resmi tarih kitabında, M.Kemal'in İstanbul'dan **gizlice** Samsun'a hareket ettiği yazmıyor. **Gizlice** gittiğini yazan tek kişi,

256) GRYT Ansiklopedisi de, "M.Kemal'in Samsun'a resmi merasim ile uğurlandığını" yazıyor. (1.C. s.181) Ne gizli gittiği doğru, ne merasimle uğurlandığı.

M.Kemal'e karşı olan yazarların piri **Mevlanzade Rıfat**'tır! (Türkiye İnkılabının İç-yüzü, s.209) Hayali bir yel değirmeni kuruyor, sonra da ona hücum ediyorlar.

Allah ıslah etsin!

Bu gerçeği, ilk defa 1987'de TRT'nin açıkladığı da Dilipak uydurması; 1926'da Hakimiyet-i Milliye ve Milliyet gazetelerinde yayımlanan M.Kemal'in anılarında, bu konuda ayrıntılı bilgi var. Bir paşa, 9.Ordu Müfettişliğine, Padişahtan gizli olarak atanabilir mi? Atama kararındaki üç imzadan birinin, Padişahın olması, anayasa hukuku gereğidir.

□ "[Bandırma vapurunda] tam 19 üst düzey paşa ve devlet yetkilisi vardır." (H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.37)

Türkçesine mi şaşarsınız, verdiği bilginin ilkelliğine mi?

Vapurda bir tek paşa var, o da M.Kemal. Ötekiler: Üç albay, bir yarbay, üç binbaşı, beş yüzbaşı, üç üsteğmen, iki şifre kâtibi. (Dr.Fethi Tevetoğlu, Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, s.14)[257]

□ "Yıllarca yürütülmüş yağcılık edebiyatı neticesi, genç nesil, Bandırma vapurunda **tek başına** M.Kemal Paşanın bulunduğunu sanmaktadır." (V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.141; aynı iddiaya, GRYT ansiklopedisi de yer vermektedir, 1.C., s.155)

□ "Yıllarca yürütülmüş dayatmacı resmi tarih yalanlarınca, bugünkü nesil, Bandırma vapurunda **tek başına** M.Kemal Paşanın bulunduğunu sanmaktadır." (H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.37)

Biri uyduruyor, ötekisi de bir iki kelimesini değiştirip uyduruk cümleyi kendine mal ediyor.

Bandırma'da tek başına M.Kemal'in olduğu, ne M.Kemal'in anılarında var, ne öteki anılarda, ne resmi tarihlerde, ne de kitaplarda! Vahidettinciler, önce bir iddiada bulunup sonra da bu iddiayı şiddetle yalanlıyor ve herkesin bildiği gerçekleri kendileri keşfetmiş gibi açıklıyor, böylece resmi tarihin bir yanlışını bulmuş gibi hava atıyorlar!

Pek çocukça bir numara!

Eğer bu numarayı yutanlar varsa, Aziz Nesin'e selam olsun!

Böyle yalan-yanlış bilgilere yer veren özel bir kitap olsaydı bile, bu tek örnekten yola çıkarak ve işe resmi tarihleri de katarak genel bir suçlamada bulunmak, dürüst bir yaklaşım olur muydu? Bunun, Beşinci Murat'ı örnek alıp bütün Osmanlı Padişahlarının deli olduğunu söylemekten ne farkı var?

Yoksa yalan-yanlış yazı yazmak, yalnız M.Kemal'e karşı olanların tekelinde mi?

---

257) A.Dilipak şöyle yazıyor: "Gemide bir de İngiliz ajanı vardı ve durum anlaşılınca adam Sinop'ta indirildi." (CG Yol, s.164) Hiçbir anıda ve ciddi kaynakta böyle bir ayrıntı yok.

8. M.Kemal - İngiliz gizli anlaşması masalı

Vahidettincilere göre, Vahidettin ile M.Kemal, İngilizlere karşı gizli bir anlaşma yapmışlardı ya, meğerse M.Kemal ile İngilizler de Vahidettin'e karşı gizlice anlaşmışlarmış.

Vodvil kurgusunu andıran eğlenceli bir durum!

K.Mısıroğlu'nun açıklamasından anlaşıldığına göre, bu iddianın fikir babası, Damat Ferit hükümetlerinde dört kere Şeyhülislam[258] olarak görev almış, 150'liklerden M.Sabri Efendi. (S.Mücahitler, s.95) Efendi hazretleri, M.Kemal ile İngilizler arasında gizli bir anlaşma olduğunu, Yunanistan'da çıkardığı haftalık Yarın gazetesinin 1 ve 2 Kasım 1929 günlü sayılarında açıklamış.[259] Mısıroğlu diyor ki: "Bu muammaya (bilmeceye) ilk defa ve isabetle parmak basan, merhum Şeyhülislam M.Sabri Efendi [dir.]" (Hilafet, s.277)[260]

Önce bu belgesiz iddianın sahibi M.Sabri Efendiyi tanıyalım.

8/1. M.Sabri Efendi

Tokat'ta doğar, medrese eğitimi görür, İstanbul'a gelir, eğitimini ilerletir, ders vermeye başlar, 1900-1904 arasında, II.Abdülhamit'in kitaplık memurluğunda bulunur, politikaya merak salar, 1908'de Tokat milletvekili olarak Meclis'e girer, önce İttihat ve Terakki'nin yanında, daha sonra Ahali Partisi (1910) ile Türk siyasi hayatının en karanlık kuruluşu olan Hürriyet ve İtilaf Partisinin (1911) kurucuları arasında yer alır. Rıza Nur diyor ki: "Maatteessüf (yazık ki) çabucak Sadık, **M.Sabri** ve Gümülcineli'den mürekkep bir klik teşekkül etmiş, fenalık ve edepsizlik başlamıştı." (Hayat ve Hatıratım, s.370)

Bu parti hakkında geniş bir araştırma yapmış olan Ali Birinci, özetle şöyle diyor: "Bir toplantıda, Gümülcineli İsmail'in hükümet darbesi yapma önerisi üzerine parti başkanı ve bazı üyeler istifa ettiler, parti yönetimi ihtilal komitesi halini aldı, parti Gümülcineli İsmail, Basri Bey ve **M.Sabri**'nin hakimiyetine girdi. 25 Ocak 1913 günü Bab-ı Âlinin basılıp hükümetin devrilmesine karar verildi ama İttihat ve Terakki daha hızlı davranıp Bab-ı Âli'yi basarak iktidarı ele geçirdi." (Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.196,198, 217)[261]

---

258) T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.113, 150, 207, 338.

259) K.Mısıroğlu, Lozan, 3.C., s.154 (116 sayılı dipnot).

260) M. Kemal-İngiliz ilişkileri konusunda başka iddalar da var. Bunlara 279. dipnotta değinilecek.

261) Hürriyet ve İtilaf'ın eski üyelerinden Şehbenderzade Ahmet Hilmi, 1916 yılında bir risale yayımlayarak bütün bu olayların içyüzünü açıklamıştır, diyor ki: "Hürriyet ve İtilaf komitesi, Kamil Paşa kabinesini devirmeye ve yerine, Harbiye Nazırı Nazım Paşa başkanlığında Gümülcineli İsmail, Basri ve Hoca Sabri'den müteşekkil bir kabine getirmeye azmetmişti... İttihatçılar perşembe günü Bab-ı Âli'ye hücum etmemiş olsalardı, cumartesi günü İtilafçılar hücum edecek ve kabineyi devireceklerdi." (Aktaran F.Kandemir, İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar, s.150)

Bunun üzerine Hürriyet ve İtilaf Partisi yöneticilerinin bir kısmı yurt dışına kaçarlar (**M.Sabri** de Romanya'ya kaçacak, sonra Yunanistan'a geçecektir), bir kısmına ise hükümetçe yurt dışına gitmeleri tavsiye edilir *(Mesela Ali Kemal ve Rıza Nur'a).*[262] Gümülcineli İsmail ise bir daha siyasetle uğraşmayacağına dini ve namusu üzerine yemin ettiği için sürgün cezasına uğramaktan kurtulur. Ama çok geçmeden, yeni bir darbe girişimi hazırlıklarına katılacak ve Sadrazam M.Şevket Paşa öldürülecektir (11 Haziran 1913). Ali Birinci'nin verdiği bilgilere göre Talat ve Cemal Paşalarla Polis Müdürü Azmi Beyin de öldürülmesi düşünülmüş fakat gerçekleştirilememiştir. (Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.209)

Vahidettincilerin 'büyük din bilgini', 'allame', '20. asırda yetişmiş, İslam dünyasının en büyük alimlerinden biri' olarak niteledikleri **M.Sabri** Efendi, bu cinayetle de ilgilidir. Ali Birinci diyor ki: "Hadise günü **M.Sabri** Efendi Pire'den İstanbul'a gelmiş, ancak istenen neticenin alınamaması üzerine geri dönmüştür. Bu arada suikastçılarla da görüşmeler yapmıştır." (Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.212) **M.Sabri** Yunanistan'dan Mısır'a geçer.[263]

Mısır'da bulunan kaçak İtilafçılardan 20-30 kadarı, İngilizler hesabına casusluk yapmayı kabul ederler.[264] Mesela "Gümülcineli İsmail savaşın başlamasından (1914) birkaç ay sonra İngilizler tarafından Selanik'e gönderilir, burada Türk hükümeti aleyhinde bir gazete çıkarması temin edilerek, Türk ordularının ve halkının üzerine tayyarelerle atılır." (Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.219)

Bu arada **M.Sabri** de Mısır'dan Romanya'ya döner, Türkçe gazetelere yazılar yazar.

Rıza Nur, bu gazeteleri özetle şöyle anlatıyor: "Gazetelerde, İngilizlerin Türk dostu oldukları, Türkleri İttihatçıların zulmünden kurtarmak istedikleri dile getirilir. İngilizlere teslim olanların refah içinde yaşadıkları belirtilir. Teslim olmak isteyen askerlerin, ellerini nasıl havaya kaldırmaları gerektiği de resimle gösterilir." (Türk Tarihi, 11.C., s.110'dan aktaran A.Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.219)

---

262) Rıza Nur'un anıları, s.406; Cemal Paşa, Hatıralar, s.31 vd.

263) Gümülcineli İsmail, Mısır'dayken Talat Paşa'nın vurdurulması için para toplar. Şerif Abdullah'tan da –Hicaz Emiri Hüseyin'in oğlu– bu amaçla 1.000 lira alacaktır. (Rıza Nur'a dayanarak, Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.218)

264) "Miralay Sadık Bey savaş müddetince (1914-18) İngilizlerden ayda kırk İngiliz lirası maaş alarak hayatını idame ettirmiştir." (Ali Birinci, a.g.e., s.219; ayrıca S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.377; Yakın Tarihimiz, 2.C., s.355) Rıza Nur'a inanılırsa, "Gümülcineli İsmail de İngilizler, Fransızlar ve Yunanlılardan casusluk maaşı almaktadır." (Türk Tarihi, 11.C., s.106-109'dan aktaran Ali Birinci, a.g.e., s.219; ayrıca S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.377: "Savaş sırasında Mısır'da, İngilizlerle çalışmış olduğu..." hakkındaki İngiliz belgesi: FO 371/4227-96973, Calthorpe'un 18.6.1919 günlü yazısı)

M.Sabri Efendinin yazdıkları da bu doğrultuda mıydı? Bu husus açıkça belirtilmemiş ama Türk birlikleri Romanya'ya (Galiçya) gelince, **M.Sabri**'nin yakalanıp Türkiye'ye gönderilmesi, bu olasılığı güçlendiriyor.

M.Sabri Efendi, Bilecik'te oturmaya mecbur edilir.

Mütareke olur olmaz İstanbul'a dönüp yeniden politikaya sıvanacaktır. Hürriyet ve İtilaf Partisini canlandırır[265] ve İngiliz casusu Sadık Bey grubunun önde gelen adlarından biri ve partinin 2. Başkanı olur.

İngiliz Ataşemiliteri General Deedes'in 27 Şubat 1919 günlü raporuna göre, Hürriyet ve İtilaf partisi, birkaç kere Yüksek Komiserliğe başvurarak İngilizlerin desteğini istemiştir.[266]

M.Sabri, İstanbul-Anadolu anlaşmazlığının başladığı dönemde, Paris'te bulunan Damat Ferit'e vekalet de etmiştir.

İngiliz casusu Sait Molla'nın kurduğu, İngiliz Muhipler (sevenler) Derneğinin de Onursal Başkanlarından biridir. (T.Z.Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, s.437)

□ Mevlanzade Rıfat diyor ki:

"**M.Sabri** Efendi, saraya hulul etmiş (sokulmuş), Sultan Vahideddin Hanın indinde söz ve nüfuz sahibi olmuştu... Feci vaziyette bulunan devlet hazinesinden on beş bin lira sürgün tazminatı almıştı... Sultan Abdülhamit sarayının tatlı lokmalarının lezzeti henüz damağından çıkmayan **M.Sabri** Efendi, Şeyhülislam oldu." (Türkiye İnkılabının İçyüzü, s.231, 232)

□ T.M.Göztepe de şu bilgiyi veriyor:

"**M.Sabri** Efendi, kendi fırkasını içinden çıkılmaz bir duruma düşüren müzmin ve hasta bir zihniyetin adeta öncüsü idi. Dediği dedikti, inat ve ihtirası iman haline gelmişti, 'bütün subaylar İttihatçıdır' diyor da başka bir şey demiyordu.[267] Bütün milleti Hürriyet ve İtilaf Fırkasından uzaklaştıran ve bir gün de tiksindiren ana sebeplerden biri, bu sakat zihniyetti." (V.M. Gayyasında, s.76)

□ Göztepe, '**Anadolu'ya karşı daha şiddetli davranılmasını isteyen**' **M.Sabri** Efendinin, bu amaçla D. Ferit hükümetini devirmek ve Sadrazam olmak için çevirdiği oyunları da (Eylül 1920), kitabının 342-353. sayfalarında ayrıntılı olarak anlatmaktadır.[268]

---

265) S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.179.

266) S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.185 (İlgili rapor: FO, 371/4173, 44216).

267) K.Mısıroğlu şimdi bile aynı fikirde. Diyor ki: "Milli Mücadele'nin yönetici kadrosundaki subaylar tamamen İttihatçıydı." (Hilafet, s.232, 267) Demek ki koca Türkiye'de İttihatçılardan başka vatansever yok, ya da bütün vatanseverler İttihatçı.

268) Göztepe diyor ki: "Başında M.Sabri Efendi bulunan bu muhalefet grubu, Ali Kemal'in de fikrini çelerek kendi arasına almış, Büyükdere'de Sait Molla'nın evinde toplanıp anlaştıktan sonra süratle faaliyete geçmişti... Sadrazam (D.Ferit), İtilafçı hoca efendilerden derin bir kin ve intikam hissiyle yüzünü çevirmiş bulunuyordu." (V.M.Gayyasında, s.348, 359) Ayrıca, Y.Kemal, Siyasi ve Edebi Portreler, s.91.

□ Celal Bayar şöyle yazıyor:

"**M.Sabri** Efendi, İngiliz himayesine girmekten başka kurtuluş yolu olmadığını iddia edenlerdendir. Milli Mücadele'nin şiddetli düşmanıdır. Kürdistan Cemiyeti adındaki siyasi bir kurul ile müşterek, vatanın parçalanmasına yol açan bir anlaşmayı, reisi olduğu Hürriyet ve İtilaf Partisi Umumi Merkezi adına imzalamıştır. Yakın tarihimizin gizli kalmış bu büyük ihanetine ve onu hazırlayanlara, 9. cildimizde belgeleriyle temas edeceğim. (Anıların 8. ciltten sonrası yayımlanmadı) Sadrazam Vekili olduğu sırada Ali Galip'i Sivas Kongresi üzerine yürümeye teşvik edenler arasındadır. **'Kuva-yı Milliyecilerin katli vaciptir' fetvasını yazan odur, imza eden Dürrizade'dir.**" (Ben de Yazdım, 8.C., s.2640; Avni Doğan, C.Bayar'ın açıklamaya fırsat bulamadığı İstanbul-Kürt anlaşmasının metnini yayımlamıştır: Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, s.9)

Hayatından birkaç çizgi daha:

V.Vakkasoğlu diyor ki: "[Mütareke sırasında] çarşaflı kız talebeler, erkeklerle birarada ders yapıyorlardı. Peyam-ı Sabah gazetesinde **M.Sabri** Efendi şöyle feryat (!) ed iyordu: 'Ne günlere kaldık! Darülfünunda (üniversitede) kız ve erkek talebe dizdize oturuyor.' " (Son Bozgun, 1.C., s.100)

Devlet çökmüş, millet yere serilmiş, işgal başlamış, efendi hazretleri bunca felakete gözlerini kapamış, kızlarla erkekler birlikte okuyor diye feryat ediyor!

Hafazanallah!

Dahiliye Nazırı Adil gibi bir adam bile, **M.Sabri**'den şikâyet ederek, "Artık el aman bu softa hükümetinden!" diyecektir. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.242)

İdeal arkadaşı Albay Sadık ise onu, 'Kardinal Richlieu'ye özenmekle' suçlar. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.376, dipnot 194)

Her işe, her atamaya karışır, her yere kendi adamlarını yerleştirmeye çalışır. Nemrut Mustafa'nın Bursa valiliğine getirilmesinin de onun eseri olduğu anlaşılıyor. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.242)

Bütün Hürriyet ve İtilaf Partisi yöneticileri gibi onun da en belirgin özelliği, İngiliz işbirlikçisi olmasıdır. 8 Haziran 1919'da, yani daha ilk adımda, General Deedes'e, 'M.Kemal'i geri çağırmak için yaptıkları girişimden dolayı teşekkür eder', 'hükümet içi tartışmalarda, İngilizleri memnun etmeyecek önerilere karşı çıktığını' açıklayarak göze girmeye çalışır ve direnişten yana olan Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşayı gammazlamayı da ihmal etmez. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.343, 385, ilgili belge: FO 371/4158-94640; birkaç gün sonra Ş.Turgut Paşa istifa etmek zorunda kalacaktır.)

Kuruculardından ve yöneticilerinden olduğu Cemiyet-i Müderrisin, 25 Eylül 1919'da bir bildiri yayımlar. Bildiride, Kuva-yı Milliyeciler "kudurmuş haydutlar" diye anılmaktadır. (Gökbilgin, M.M.Başlarken, 2.C., s.44)

Türk ordusunun zaferinden sonra, bütün yoldaşlarıyla birlikte ve suçluların telaşı içinde İngiliz Elçiliğine sığınacaktır. Bir daha geri dönmeye yüzü ol-

madığından ailesini de yanına alarak, yine İngilizlerin bulduğu bir yük gemisi ile kapağı Mısır'a atar.[269] Sonra yine **Yunanistan'a** sığınır.

Bu arada İtalya'ya geçerek Vahidettin'i ziyaret eder; bu sırada Şeyh Sait ayaklanması bastırılmış ve yakalanan sanıkların muhakemeleri başlamıştır; eski Dahiliye Nazırı Mehmet Ali ile birlikte, İtalyan basınında yer alan bir bildiri yayımlar, Türkleri, 'Müslüman barbarlar' diye niteler, 'Musul üzerinde Türklerin hak iddia etmelerinin gülünç olduğunu' ileri sürer, 'Türklerin, Ermeniler gibi Kürtleri de imhaya çalıştıklarını' iddia eder.[270]

Kendisi ile birlikte 150'likler listesinde yer alacak olan oğlu İbrahim ile birlikte Yunanistan'da, Yarın ve Peyam-ı İslam gazetelerini çıkarır, Ankara'ya yönelttiği eleştirilerde ölçüyü o kadar kaçırır ki sonunda Yunanlılar bile aylığını keserler; tekrar Mısır'a döner, 1954'te orada ölür.[271]

M.Kemal ile İngilizler arasında gizli bir anlaşma olduğunu ileri süren M. Sabri Efendi, işte böyle, Kardinal Richlieu ile Cinci Hoca karması, komitacı ve politikacı bir din adamı!

İnsanların, iç çatışmalarını hafifletmek için başvurdukları birtakım yollara, psikolojide savunma mekanizmaları deniyor. Bunların biri de projektion, yani kusur ve zaaflarını başkalarına yansıtma.

M.Sabri Efendi de, kendisinin, partisinin, çalıştığı derneklerin, içinde yer aldığı hükümetlerin –ve sarayın– İngilizciliğini, M.Kemal'e yansıtarak rahatlamaya çalışmış, söz oyunlarıyla suçları örtmeye çabalamış.[272]

□ M.Sabri Efendinin yazısının özeti şöyle:

"Padişah, hiçbir zaman bu kıyamı (ayaklanmayı)[273] tam bir ciddiyetle bas-

---

269) R.Tevfik, Biraz da Ben Konuşayım, s.244-279; R.H.Karay, Minelbab İlelmihrab, s.218 vd.
M.Sabri'nin Mısır'da nasıl karşılandığını da K.Mısıroğlu'ndan dinleyelim: "İstanbuldan, yeni idare ile uyuşması imkânı olmayan eski devlet ricali de *(yani korkaklar, gafiller, teslimiyetçiler, işbirlikçiler, casuslar, hainler.. tö)* kiraladıkları bir gemiyle kalabalık bir kafile halinde Mısır'a gelmiş bulunuyorlardı. Bunlar, basına yansıyan Türkiye haberlerinin etkisiyle Mısır kamuoyunca son derece soğuk karşılanmış ve hatta hain olduklarına dair bazı yazılar bile yazılmıştı. Gerçekten bunlar arasında bulunan Şeyhülislam M.Sabri Efendi, M.Kemal Paşa hakkındaki meşhur fetvayı vermiş Şeyhülislam sanılarak, 'Yaşasın M.Kemal, kahrolsun hainler!' sesleriyle protesto bile edilmişti. " (Osmanoğulları'nın Dramı, s.189 vd.)

270) Prof.Dr.Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, 2.C., s.326.

271) Ali Birinci, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, s.238.

272) K.Mısıroğlu, ikide bir, M.Sabri Efendi'nin mantığını, sanki medrese mantığı diye ayrı bir mantık okulu, akımı, yöntemi varmış gibi 'o korkunç medrese mantığı ile' diyerek kendince övüyor. Oysa 'medrese mantığı' deyimi, Osmanlı edebiyatında, geçersiz mantık oyunları yapanları eleştirmek için kullanılan, övücü değil, küçültücü bir deyimdir.

273) M.Sabri Efendinin 1929'da bile Milli Mücadele'yi, 'kıyam' yani padişaha karşı ayaklanma olarak nitelemesi, kendisinin ve çevresinin Milli Mücadele'ye bakışlarını çok iyi belirtmektedir. Ne yapacaktı millet yani? Padişah silahlı mücadeleye karşı diye ölmeye, kirletilmeye, aşağılanmaya, yağmalanmaya razı olacak, vatanı Ermenilere, Fransızlara, İngilizlere, İtalyanlara, Yunanlılara ve Rumlara mı bırakacaktı? Milli Mücadele'yi 'Padişaha karşı ayaklanma ' diye nitelemek, ihaneti itiraf etmektir! →

tırmak yolunu seçmeyerek, İngilizleri savsaklamakla vakit geçirdiği ve M.Kemal'le onlara oyun oynamaya çalıştığı sırada, İngilizler de aynı adamla *(M.Kemal ile),* Padişaha ve makam-ı Hilafete oyun etmek fırsatını kaçırmamışlardı. Harb-i Umumi (Birinci Dünya Savaşı) neticesinde, İzmir'i geçici de olsa,[274] İstanbul'daki Hilafet Hükümetinin elinden alarak, Yunanlılara veren ve sonra bunu Ankara'nın laik hükümetine geri veren[275] İngilizler, bilerek kabahatli duruma düşürdükleri Hilafet'i, bu alış veriş içinde, alem-i İslam'a sezdirmeden, [Lozan'da] komisyon olarak aldılar." (Aktaran K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.96)

Her türlü dayanaktan yoksun, soyut, çıplak, gülünç bir iddia!

M.Sabri Efendinin hayranı K.Mısıroğlu, bu iddiayı kanıtlamayı üzerine almış.

Bu amaçla düzenlediği senaryonun Sofya ve Suriye sahnelerini, İkinci Bölümde görmüştük. Şimdi senaryonun son iki sahnesine geldik: Kurtuluş Savaşı ile Lozan!

Bu bölümde Kurtuluş Savaşı hakkındaki iddialar ele alınacak, Dördüncü Bölümde de Lozan.

K.Mısıroğlu, bu sahneleri süslemek için yine bazı ayrıntılar uyduruyor; yüz binlerce olaydan oluşmuş sarmal bir sürecin içinden, uygun olduğunu sandığı bazı örnekler alıp kanıt diye ileri sürüyor; eğer gerçek durumu senaryosuna uyduramazsa, 'muamma' (bilmece) diyor; daha da sıkışırsa, yasaların gerçeğin açıklanmasını engellediğinden yakınarak, sanki bildiği başka şeyler varmış da söyleyememiş izlenimi bırakmaya çalışıyor. Ama eteğinde ne kadar taş varsa hepsini dökmekten de geri durmuyor. Birçok Vahidettinci de bu tutumu açıkça ya da örtülü bir üslupla paylaşıyor.[276]

Vahidettin'nin 'bu ayaklanmayı tam bir ciddiyetle bastırmak yolunu seçmediği' iddiası da pek kallavi bir yanlış. Öyleyse, Anzavur, Kuva-yı İnzibatiye, Kuva-yı Seferiye, fetvalar, isyanları körüklemeler, idamlar filan neydi?

274) Sevres Andlaşmasını kabul eden hükümetin üyesi değilmiş gibi 'geçici de olsa' diyor. Sevres'in yalnız iki maddesini özet olarak aktarıyorum: "İzmir.. işbu andlaşmanın uygulanması bakımından, Türkiye'den ayrılmış topraklar ile bir tutulacaktır." (68. madde),

"İşbu andlaşmanın yürürlüğe girmesinden 5 yıl sonra, yerel parlamento, Milletler Cemiyeti Konseyi'nden İzmir'in, kesin olarak Yunanistan Krallığına bağlanmasını isteyebilecektir.. Türkiye, İzmir üzerindeki haklarından, Yunanistan yararına vaz geçtiğini şimdiden bildirir." (83.Madde, S.L.Meray-O.Olcay, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, s.70, 72)

Bu mu İzmir'i Yunanlılara geçici olarak verme?

275) M.Sabri'ye göre, İzmir'i Yunanlılar, İngilizler ve öteki emperyalistler, kendiliklerinden Türklere geri vermişler. Peki, Sakarya, 30 Ağustos, 9 Eylül, Yunanlıların ve Rumların apar topar Anadolu'yu boşaltmaları, Yunanistan'ın alt üst olması, Kral'ın devrilmesi, Mudanya, Lozan filan ne? Efendi, yazdıkça batıyor! 1922'de Ankara hükümeti de henüz laik değildi.

276) Mesela A.Dilipak şöyle yazıyor: " İngilizlerin elinde tek koz kalıyordu: Anadolu halk hareketi ile İstanbul'un arasını açmak... Anadolu'daki millici güçlerle hilafet yanlılarını çatıştırmak vb... " (CG Yol, s.280)

İngilizler ile asıl gizli pazarlık yapanlar, Vahidettin-D.Ferit ikilisidir. Vahidettinciler, M.Kemal-İngiliz pazarlığı masalıyla, işte bu ibret verici gizli ilişkileri külleyip unutturmaya çalışıyorlar.

Vahidettin-D.Ferit ikilisinin girişimlerini açıklayan birçok İngiliz belgesi bulunmaktadır, ilerde çoğunu okuyacağız.

Mısıroğlu'nun bu konudaki bütün iddialarını, olduğu gibi aktarıyorum:

8/2. İngilizlerin M.Kemal ile ilişki kurması

□ K.Mısıroğlu şöyle yazıyor:

"İngilizlerin İstanbul'da gizli teşkilatını yapan, İngiliz Muhipleri Cemiyetini kuran, hülasa Doğu'da İngilizlerin siyasi emellerini sağlamaya çalışan Rahip Fro (Frew), M.Kemal ile temasa geçmişti. Hatta M.Kemal Paşa, Pera Palas otelinin müdürü, Fransız fakat İngiliz ajanı Mösyö Marten aracılığıyla birçok defalar (?) gerçekleşen görüşmelerinde, Rahip Fro'yu 'insaniyete hadim, adalete hizmetkâr bir zat-ı faziletkâr telakki etmiş olduğunu' bizzat ifade etmektedir." (Son cümle için kaynak olarak M.Kemal'in Nutuk'unu gösteriyor: Hilafet, s.162; ama M.Kemal'in bu cümleyi ne zaman ve neden söylediğini açıklamıyor, cümlenin sonunu da saklıyor.)[277]

Doğrular:

1. M.Kemal Nutuk'un 5, 27, 181, 205, 209 ve 287. sayfalarında Rahip Fru'dan söz eder ama övmek için değil, suçlamak için!

2. Sait Molla'nın Rahip Fru'ya yazdığı gizli mektuplarının ele geçirilmesinden sonra, Eylül 1919 sonunda, M.Kemal Rahip Fru'ya ağır bir uyarı mektubu gönderir. (Mektubun metni: Nutuk, 1.c., s.216) M.Kemal, Rahip Fru ile İstanbul'dayken, "görüşüp tartıştığını" belirtiyor. (s.216) Görüşmeyi Rahip Fru'nun istediğini ve neler konuşulduğunu da anılarında anlatmıştır: s.93 vd.

3. M.Kemal, mektubunda, Sait Molla ile birlikte çevirdikleri kanlı dalavereleri, örnekler göstererek yüzüne vurduktan sonra Rahip Fru'ya diyor ki: "Sizi... insaniyete hadim, adalete muhabbetkâr bir zat-ı faziletkâr telakki etmiştim. Bunda ne kadar aldandığımı, son malumat-ı mevsukanın teyit etmekte olduğunu iblağ ile kesp-i şeref eylerim..."[278] Yani Mısıroğlu, M.Kemal'in Rahip Fru'yu aşağılamak için söylediği sözleri, tam tersine çevirerek, övgüymüş ve İstanbul'dayken söylemiş gibi sunuyor.

---

277) Rahip Frew hakkında bilgi: S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.131.
Meraklısı için not: Rahip Frew, İstanbul yönetimi tarafından, 17 Ağustos 1920'de, Osmanlı Nişanı ile ödüllendirilmiştir! (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.117) Acaba bu nişan, hangi hizmetin karşılığıydı?

278) "Sizi.. insanlık hizmetinde, adaletsever bir faziletli kimse sanmıştım. Bunda ne kadar aldandığımı, belgelere dayalı son bilgilerin doğruladığını bildirmekle şeref duyarım."

4. Evet, İstanbul'dayken Rahip Fru ile adam sanarak görüşmüş! Ne var bunda? İngiliz ajanı olduğu anlaşıldıktan sonra Fru'ya saygı göstermeye devam mı etmiş, yoksa bütün melunluklarını belgeleriyle açıklayıp emperyalist metodlar konusunda gözümüzü mü açmış? Kaldı ki konuştuğu daha başka İngilizler de var.[279] Her İngilizle konuşan, hemen İngiliz ajanı mı olur?

Nitekim Mısıroğlu da özet olarak diyor ki:

□ "[Hizb- ut tahrir] hareketiyle hemen hemen ilk kurulduğu yıllardan itibaren, 1954'ten beri, temasım olmuştur. Onlardan pek çok kimseyi tanıdım. Birçokları ile münakaşalar ettim ve kendilerine asla ısınamadım. Herkesi İngiliz ajanlığı ile itham ederler (suçlarlar). Yadırgayıp kendilerine ısınmamı engelleyen hususlardan biri de budur." (Hilafet, s.366, 377)

Kendi yaptığı sanki başka bir şey mi?

□ "Başından sonuna kadar İngilizlerin hakiki niyet ve faaliyetleri tespit edilmeden, ne M.Kemal Paşa, ne Sultan Vahideddin ve ne de Kurtuluş Savaşı'nın yazılmasına imkân yoktur. Böyle bir şeyin yapılabilmesine imkân vermeyen birçok yasal engellerin mevcut olduğu da malumdur. M.Sabri Efendi, bu üçüzlü muammayı, 'bir muvazaa' (danışıklı oyun) olarak niteliyor." (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.95)

Oysa olayları aydınlatacak anılar, araştırmalar ve bütün İngiliz belgeleri ortada. Masal yazacaklarına, yayımlanmış araştırmaları, açıklanmış belgeleri okuyup inceleseler ya!

Ama bu yazarlar, gerçekleri açıklamak yerine, kendi icat ettikleri uyduruk bir tarihe inanacak bir kitle yaratmayı tercih ediyorlar.

□ "Sultan Vahideddin merhuma, dostmuş gibi davranılarak oynanan bu oyunlar, **tahta geçtiği gün** (!) başlamıştır. Bunun M.Kemal ve İngilizlerle ilgili sorunlarda kazandığı yoğunluk ve naziklik akla durgunluk verecek derecededir. Öyle ki hilafet sorununda en önemli noktayı teşkil eden bu konunun gerektiği şekilde şerh ve izahına –bugün için– en küçük ölçüde bir imkân mevcut değildir." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.277)

● Daha ne yazacaklar acaba? Bununla birlikte, ellerinde daha başka belge-

279) D.Avcıoğlu da, "M.Kemal'in İstanbul'dayken birkaç İngilizle görüşmesinin, Kemal Tahir'in etkisiyle, bazı ilerici çevrelerde çok yanlış değerlendirmelere yol açtığını" yazıyor. (Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.121 vd.) Kemal Tahir, rakı sohbetlerini bilmem ama hiçbir yazısında, bu görüşmeleri ileri sürerek, M.Kemal hakkında kuşku belirtmiş değildir. İsmet Bozdağ, Kemal Tahir'in, ciddi sohbetlerinde, Milli Mücadele'yi yürüten kadroyu şöyle tanımladığını açıklamaktadır: "...Dış düşmana karşı olduğunu açıkça belirtmiş, anti-emperyalist bir kadro!" (Kemal Tahir'in Sohbetleri, s.73 vd.) M.Kemal'in İstanbul'daki bazı açıklama ve temaslarına F.Başkaya da, kendince yorumlar getiriyor. (Paradigmanın İflası, s.42) Bu üniversite öğretim üyesinin, Kurtuluş Savaşı hakkında, bir ilk okul öğrencisinden daha az bilgisi olduğunu Dördüncü Bölümde göreceksiniz. Bu sebeple onun iddialarını geçiyorum.

ler ve bilgiler var da açıklamaktan korkuyorlarsa, lütfen bana yollasınlar, ben açıklayayım. Bundan doğacak hukuki sorumluluğu üstlenmeye hazırım.

Haydi!

□ "Dagobert von Mikusch'a bakarsanız, 'M.Kemal'in İngilizlerle gizli bir anlaşma yapmakta olduğunu ve bu anlaşmanın daima da gizli kalacağını' kabul etmek gerekir." (Kaynak, D.von Mikusch, s.224 imiş: Hilafet, s.164)

D.Von Mikusch'un kitabının **224.** sayfasında, 'gizli bir anlaşma'dan da, 'bu anlaşmanın daima gizli kalacağından' da söz eden bir tek kelime bile yok![280]

Mısıroğlu yine gözünü kırpmadan uydurmuş!

8/3. Gizli anlaşmanın amacı ve M.Kemal'in tavsiyesi üzerine, Yunanlıların İzmir'e çıkarılması

□ K.Mısıroğlu:

"İngilizler, Venizelos'a İzmir'e çıkarma yapmak izni vermekle, hem Yunanlılara, hem de bize, hâlâ layıkıyla anlaşılamamış olan bir oyun oynamışlardır. Şöyle ki: Yunanlıları sonuna kadar desteklemek kararında değillerdi. Fakat baştan bunu onlara belli etmediler. Maksat, Türkiye'deki İslami rejimi, daha emin bir tabirle söylemek gerekirse, halifeliği yıkacak bir bunalım yaratmaktı. Bu sağlandıktan sonra Yunanistan'a yardımı kesecek ve onların Anadolu içlerinde kendi başlarına devam ettirmeye güçleri yetmeyeceği muhakkak olan askeri harekâtlarını sonuçsuz bırakacaklardı.

Böylece, bir taraftan bütün İslam dünyasının ve bu arada pek doğal olarak petrolü bulunan Arap Yarımadası'nın dayanak ve birlik noktası olan **halifelik yıkılırken**, Yunan'a üstün gelecek olan Anadolu'daki askeri başlar da **istenen inkılaplar için** tartışılmaz bir otorite kazanacaktı. Bu planın, o zamanın Hilton'u demek olan **Pera Palas oteli salonlarında** başlayıp Londra ve Ankara'ya kadar uzayan pazarlıkları ve bunun dakik teferruatının (ince ayrıntılarının), bugünkü çarpık mevzuatımız karşısında genişçe açıklanması imkânsızdır." (Hilafet, s.212, dipnot 227)

Aşağıda okuyacaksınız, İngilizler bu plan (!) gereğince, bir yandan Kuvayı Milliyecilere el altından yardım edecek, öte yandan da halkın gözünde küçük düşürmek amacıyla Vahidettin'i ve İstanbul hükümetlerini, Milli Mücadele'ye karşı koymaya zorlayacaklarmış.

Bütünüyle akla ziyan, iz'ana, mantığa, sağduyuya, olayların öncesi ve sonrasına, sebeplerine, milyonlarca belgeye, binlerce araştırmaya, yüzlerce anıya, Türk, Yunan ve İngiliz tarihlerine aykırı bir ayıp masal!

M.Kemal'i, radikal bir reformcu olduğu için sevmiyor, beğenmiyor olabilirler. Açıkça yazıyorlar da. Ama bununla yetinmiyorlar ki. Yakışıksız senaryolar uyduruyor, tarihi ters yüz etmeye yelteniyor, yalana dolana başvuruyor, kanıtlanmış

280) Karşılaştırmak isteyenler, Türkçe çevirinin 261 ve 262. sayfalarına bakabilirler!

hizmetlerini, belgeli başarılarını inkâr ediyor, reddedemedikleri zaferlerini bile, hiç olmazsa küçültmek için çırpınıp duruyorlar.

Kısacası, ayıp ediyor, günaha giriyor, gerçeğe zulmediyorlar!

□ Dr.Rıza Nur'un anılarının 3.cildine önsöz yazan Dursun Satılmışoğlu, yalan olduğu üzerinden akan bu senaryoyu pekiştirmek için bakınız, neler uydurmuş:

"...Mesela, muhtelif Avrupa memleketlerinde yayımlanmış **kitaplarda**, M.Kemal'in su katıksız bir İngiliz casusu olduğu, Türk-Yunan muharebesinin sadece bir muvazaadan (danışıklı dövüşten) ibaret bulunduğu, **Yunan askerinin İzmir'e çıkarılışının İngilizlere, M.Kemal tarafından telkin ve ilham edildiği**, bütün bunların da Türkiye'yi mutlak surette İslam dünyasından koparmak ve İslam dünyasının liderliğinden uzaklaştırmak amacıyla planlandığı, bunun da İngiliz petrol politikasına bağlı bulunduğu hususlarını, belgeli ve delilli olarak, ayrıntılarıyla görüp okumakta, Türkiye'ye gelince yakın dostlarına anlatmaktadırlar."[281]

Meğerse Yunanlıların İzmir'e çıkmasını M.Kemal telkin ve ilham etmiş! İki yandan toplam üç yüz bin insan ölmüş ve yaralanmış ve bu bir danışıklı dövüşmüş![282]

Bu akıl dışı yalanın sadece bu iki kitapta kalmadığını da göreceğiz.

● Buna karşılık, Atatürk Kültür-Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler, gittikçe yayılıp genişleyen bu tür iddiaları yalanlamak ve doğruyu açıklamak için kıllarını bile kıpırdatmıyorlar.

Trilyonlarca liraya mal olan ne görkemli bir suskunluk!

Bilgilerini, yetkilerini ve devletin önlerine serdiği imkânları, ne için ve ne gün için saklıyorlar acaba?

Bu yalanlara, bu görevlilerin yerine, dikkatli okuyucular, gerçeğe saygılı bazı aydınlar ve köşe yazarları tepki gösteriyor.

Buyrun size bir hafta sonu bilmecesi: Bir devlet, kendi varlığına ve niteliğine yönelmiş böylesi bir yalan sağnağı karşısında, neden bu kadar vurdumduymaz davranır?

---

281) Dr.Rıza Nur Dosyası adlı kitabımda, bu iddianın bir bölümüne yer vermiş ve şöyle demiştim: "Bu müthiş bir iddiadır! Böylesine çarpıcı bir tarihi gerçeğin ortaya çıkmasını kimse önleyemez, örtbas edilmesini savunamaz! Ama siz mesela, 'Türk-Yunan savaşının danışıklı dövüş olduğunu, Yunanlıların M.Kemal'in İngilizlere yaptığı telkin sonucu İzmir'e çıktıklarını' ileri süren ciddi, hatta ciddi bile olmayan bir yabancı kitaptan söz edildiğini hiç duydunuz mu? Eğer bu hususta sahiden ciddi belge ve deliller var olsa, tek bir Türk'ün bile M.Kemal Atatürk'e saygısı ve güveni kalmaz. Altındağ Yayınevi, Cumhuriyet tarihini alt üst edecek bu iddiayı ileri sürüyor ama bu kitaplardan birinin bile künyesini vermiyor... bu çok önemli kitapların künyelerini, 25 yıldır bir türlü açıklamaya yanaşmıyor." (s.10)

Hâlâ da yanaşmıyorlar.

Çünkü böyle bir tek kitap bile yok!

282) Kayıplar hakkında ayrıntılı bilgi Dördüncü Bölümde verilecek.

Bu vurdumduymazlık sürüp giderse bir gün ne olur?

□ K.Mısıroğlu, Yunanlıların İzmir'e çıkartılmasına ne zaman ve nasıl karar verildiğini de şöyle anlatıyor:

"Yunan'ın İzmir'e çıkartılması ve bundan dolayı bir Milli Mücadele ihtiyacının doğması, M.Kemal'e bu vazife (Ordu Müfettişliği) verildikten sonra, Pera Palas'ta olan **birtakım pazarlıkların** eseridir ki bunun izah edileceği yer burası değildir." (S.Mücahitler, s.49) "...İstanbul'un o zamanki Hilton'u demek olan Pera Palas oteli **salonlarında** başlayıp Londra ve Ankara'ya kadar uzayan pazarlıklar..." (Hilafet, s.212, 227 sayılı dipnot)[283]

□ A.Dilipak da sessiz ve derinden giderek, şöyle yazıyor:

"[M.Kemal'in] **Pera Palas mülakatlarını** (buluşmalarını) da buna eklemek gerek. İngiliz askeri heyetinin kaldığı, işgal kuvvetleri karargâhı görünümündeki bu mekânda, M.Kemal tüm ilişkilerini dahiyane bir ustalıkla sürdürüyordu." (CG Yol, s.131)[284]

M.Kemal 30 Nisanda atandığına ve Dörtler Konseyi'nin İzmir'in Yunanlılara verilmesi hakkındaki kararının tarihi ise 6 Mayıs 1919 olduğuna göre, ileri sürülen bu pazarlıkların 30 Nisan- 5 Mayıs arasında yapılmış olması gerekiyor.

Yani bu tarihe kadar Yunanlıların, 'bütün Yunanlıları ve eski Yunan topraklarını bir bayrak altında toplama' gibi bir ülküsü (megali idea), İzmir hakkında bir isteği ve girişimi,[285] galip devletlerin böyle bir niyeti yok, Kasımdan beri Ege'de

---

283) K.Mısıroğlu, M.Kemal'in Anadolu'ya geçene kadar Pera Palas'ta kaldığını sandığı için bu pazarlıkların Pera Palas'ta yapıldığını ileri sürüp duruyor. Bu yüzden de, "Mütarekede ikamet etmekte bulunduğu İstanbul'daki meşhur Pera Palas oteli salonlarında başlayan pazarlık ve anlaşmalar..." diyor. (Hilafet, s.289) M.Kemal Pera Palas'a 13 Kasım 1918'de inmiş ve üç beş gün kalmıştır; kısa bir süre Fansa ailesinin evinde misafir olduktan sonra, 2 Aralıkta Şişli'deki eve taşınır. Oysa Mısıroğlu, bu pazarlıkların, M.Kemal'in 9.Ordu Müfettişliğine atanmasından sonra yapıldığını ileri sürüyor. Demek ki 30 Nisandan sonra. Ayrıca neden başka yerde değil de ille ve hâlâ Pera Palas'ta buluşuyor öyleyse M.Kemal İngilizlerle? Orkestrası güzel, kahvesi lezzetli diye mi? Koca İstanbul'da başka yer mi kalmadı? Ve düğün davetiyesi üslubuyla "Pera Palas salonlarında" ne demek? Bu otelin şöyle gizli saklı bir köşeciği yok mu? Bu kadar gizli pazarlıklar, herkesin gözü önündeki bir otelin avuç içi kadar salonlarında yapılır mı? Ama Mısıroğlu'nun muhayyilesi bu kadar. Dilipak da, hiç düşünmeden ustasını izliyor. Çünkü bunların tarihçiliği de aklî değil, naklî.

284) Dilipak'ın, ne mütareke dönemi, ne işgal kuvvetlerinin örgütlenmesi ve ne de yerleşimi hakkında bilgisi var. Pera Palas'ı, "İngiliz askeri heyetinin kaldığı mekân" diye tanımlıyor. Fesuphanallah! İngilizlerin barış görüşmelerinde bulunmak üzere İstanbul'a bir heyet yolladıklarını mı sanıyor, nedir? Adamlar, iki tümen asker, top, taşıt, kırka yakın savaş gemisi, binlerce er, subay ve sivil görevli ile gelip İstanbul'u işgal etmişler. Amaçları Türkiye'yi parçalamak ve bir daha emperyalizme kafa tutamayacak hale getirmek. Ve Dilipak, İngilizlerin, küçük bir turist kafilesi gibi Pera Palas'ta kaldıklarını ileri sürüyor.

Kendisine, Bilge Criss'in İşgal Altında İstanbul adlı araştırmasının 112-114. sayfalarında bulunan 'Müttefiklerin İstanbul'daki Örgütlenmesi'ne ilişkin üç şemaya bir göz atmasını tavsiye ederim. Belki gerçeği kavrar.

285) Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea", s.29, Kültür ve Turizm B.Y., Ankara, 1985: "Etniki Eterya'nın programının 6. maddesi: Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı (katılması)"
[*İdea kelimesi dişil olduğu için doğrusu 'megali idea'dır]

açık ya da kapalı biçimde Yunan-İtalyan yarışması yaşanmıyor, yüzlerce delegeden, danışmandan, uzmandan, görevliden oluşan Barış Konferansında bu konu o güne kadar hiç görüşülüp tartışılmamış fakat M.Kemal ve pazarlığı yürüten İngiliz ajanının, hilafeti kaldırmak için buldukları bu gizli çözüm birdenbire devreye giriyor ve Barış Konferansı da hemen kabul ediveriyor!

Bu iddiada bulunanlar, ya Bermuda çukuru kadar derin bir bilgisizlik içinde yüzüyorlar, ya da sağlıklarında çok ciddi bir arıza var.

Çünkü uzun bir geçmişi olan dallı budaklı bir konu bu. Şimdi bu konunun kısa öyküsünü görelim.

8/4. Yunanlıların İzmir'e çıkmalarının gerçek öyküsü

(1) Lloyd George -Venizelos işbirliğinin temeli, 16 Aralık **1912**'de atılır.[286]

(2) **1913**'te Venizelos şöyle der: "Artık gözlerimizi Doğuya (Anadolu'ya) çevirme zamanı geldi."[287]

(3) İngiliz Başbakanı Edward Gray, 23 Ocak **1915**'te, savaşa katılması koşuluyla, İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilebileceğini bildirir.[288]

(4) Ama Kral Konstantin'le savaşa girme konusunda anlaşamazlar.[289] Grey'in önerisi suya düşer. Venizelos-Konstantin anlaşmazlığı giderek gelişecek ve Konstantin, 1917'de tahtını oğluna bırakmak zorunda kalacaktır.[290]

(5) İngiltere ve Fransa, saflarına çektikleri İtalya'yı ödüllendirmek için bir anlaşmayla İzmir ve çevresinin, Rusya'nın oluru koşuluyla, İtalya'ya verilmesini kabul ederler.[291] Kasım 1917'de Rusya'da kurulan yeni rejim, Çarlığın kabul ettiği bütün anlaşma ve yükümlülükleri tanımadığını ilan eder. Anlaşmanın hükümsüzlüğü İngiltere tarafından İtalya'ya bildirilir. İtalya, anlaşmanın kendi açısından geçerli olduğunda direnecektir.[292]

(6) Savaşın sona ereceği belli olur olmaz, Londra'ya gelen Başbakan Venizelos, **14 Ekim 1918**'de, İngiltere Dışişleri Bakanına bir mektup göndererek, 'Bazı Türk topraklarının işgali gerekiyorsa, Yunan birliklerinin de bu

286) M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.25.
287) Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, s.9.
288) M.L.Smith, s.45,55; Jeschke, İng.Belgeleri, s.60; A.A.Pallis, Yunanlıların Anadolu Macerası, s.29; David Walder, Çanakkale Olayı, s.80; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.72; General K.Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, s.20 vd.
289) Venizelos, özellikle Çanakkale çıkarması sırasında Yunan kuvvetlerinin Müttefikler arasında bulunmasını ister. (K.Stratigos, a.g.e., s.27 vd.)
290) M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.70 vd.; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.71.
291) Jeschke, İng.Belgeleri, s.60; M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.80 vd.; Osman Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XXXV.
292) Jeschke, İng.Belgeleri, s.60; Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.43.

operasyona katılmasını' önerir. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.63) **2 Kasım 1918**'de, Lloyd George'a gönderdiği bir muhtıra ile Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya talip olduğunu resmen bildirir.[293] Bu isteğini, **30 Aralık 1918** günlü uzun bir muhtıra ile pekiştirecektir.[294]

(7) Ege'de ve Barış Konferansı kulislerinde, İzmir için Yunan ve İtalyan çekişmesi ve yarışması başlar.[295]

(8) Venizelos isteklerini, **3-4 Şubat 1919**'da, Barış Konferansı'nın 'Onlar Şûrası' önünde sözlü olarak da açıklar.[296] Venizelos, vekili Repoulis'e şöyle yazacaktır: "İzmir ve Ayvalık'ın... iç bölgeleriyle birlikte bize verileceğine hemen hemen kesin gözüyle bakabiliyorum." (M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.86)[297]

(9) **5 Şubat**'ta, Barış Konferansı, Yunan toprak isteklerinin bir komisyonca incelenmesine karar verir. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.61)

(10) Amiral de Robeck, **9 Mart**'ta, Lord Curzon'a, İngiliz-Yunan Dostluk Örgütü'nün propagandalarına fazla kulak verilmemesini öğütler. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.48)

(11) Yunanlı gazeteci ve işadamı Teodor Petrakopulos, anılarında, Başbakan Venizelos'un, **25 Mart** günü kendisine şunları söylediğini yazıyor: "Sana, şimdilik kimseye açmaman ricasıyla bazı şeyler söyleyeceğim. Yunanistan, en iyimser olanımızın bile hayalinden geçmeyecek ölçüde büyük ve güçlü bir devlet haline gelecek. Bütün Trakya'yı alacağız ve büyük devletlerlé birlikte İstanbul'un da ortak hakimi olacağız. Anadolu'ya çıkacağız ve öyle ümit ediyorum ki içinde Rumların yaşadığı bütün illere girmemize göz yumulacak-

---

293) Venizelos bu muhtırayı Lloyd George'un isteği üzerine vermiştir: Frangulis'e dayanarak H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.322.

294) A.A.Pallis, Yunanlıların Anadolu Macerası, s.41, 46 vd.; D.Kitsikis,Yunan Propagandası, s.14 vd.; Jeschke, İng. Belgeleri, s.61; M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.74, 83; Yunan Askeri Tarihi, s.31 vd.; İngiltere'nin Atina Elçisi Lord Granville, 17 Kasım 1918 tarihli raporunda özetle diyor ki: 'Bir gazete (Risospastis) dışında, Yunan toprak isteklerini ısrarla ileri sürmeyen tek bir Yunan gazetesi yok.' (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.31) Venizelos'a ve Anadolu macerasına karşı olan General Metaksas bile günlüğüne şöyle yazar: "Yunanlılar İzmir'e çıktılar. Biz Konstantinciler siyasette tam yenilgiye uğradık ama zararı yok. Yeter ki Yunanistan büyüsün ve hak ettiği zafere erişsin!" (D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.27)

295) Jeschke, İng.Belgeleri, s.63; N.Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, s.169 vd.; Nail Moralı, Mütarekede İzmir Olayları, s.50 vd.; C.Bayar, Ben de Yazdım, 5.C., s.1536 vd.; Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, s.31 vd.; Yunan Askeri Tarihi, s.35.

296) S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.35; L.Evans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.127 vd.; M.L.Smith, bu açıklamanın, 1918 Aralık ayında İngilizce ve Fransızca olarak hazırlanmış bir kitapçığa dayandığını belirtiyor. (Anadolu Üzerindeki Göz, s.83)

297) L.George'un danışmanlarından Harold Nicolson, anılarında şöyle diyor: "Venizelos'un Başkan Wilson'u her görüşünde Avrupa haritası değişiyordu." (Aktaran D.Walder, Çanakkale Olayı, s.87)

tır. On İki Adalar ve Kıbrıs için henüz sonuçtan emin değilim." (Aktaran D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.24)[298]

(12) İtalyanlar, bir oldu bitti halinde, **28 Mart** günü Antalya'yı işgal eder, Konya ve Muğla'ya doğru yayılmaya başlarlar. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.23, 25, 63)

(13) Komisyon, **30 Mart** günü, İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesinin Yüksek Konsey'e önerilmesini, çoğunlukla kabul eder. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.61; A.A.Pallis, Yunanlıların Anadolu Macerası, s.90)[299] Kesin kararı Yüksek Konsey verecektir.

(14) İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, **3 Nisan** günlü raporunda özetle şöyle der: "Yunan Krallığı'nın, Ege Denizi'nin doğu kıyılarına kadar yayılmasına izin verilmeyeceğini ümit etmek isterim. Bu hareket ilgili taraflardan hiçbirisinin mutluluğuna hizmet etmeyecektir."[300] S.R.Sonyel, İzmir'e Yunanlıların çıkarılmasına karşı olan İstanbul'daki öteki iki İngiliz yetkilisini de açıklıyor: Y.Komiser Yardımcısı Amiral Webb ve Y.Komiserlik Siyasi Yardımcısı Yarbay İan Heathcote-Smith! (1.C., s.57) Dışişlerinden Vansittart da karşıdır. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.83)

(15) İngiltere Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson da, Lloyd George'a, **4 Nisan**'da yolladığı mektupta, "Kışkırtıcı Yunan isteklerine karşı teslimiyet gösterilmemeli!" diyecektir. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.62)

(16) O tarihte Dışişleri Bakan Yardımcısı olan Lord Curzon, bütün kabine üyelerine dağıttığı **18 Nisan** günlü muhtırasıyla, İzmir ve çevresinin Yunanlılara verilmesine şiddetle karşı çıkar.[301] Curzon özetle diyor ki: "Görüştüğüm bütün yetkililer ile danıştığım bütün kaynaklar arasında, Barış Konferansının taraftar olduğu söylenen bu siyasanın bir felakete değilse bile geniş ölçüde kargaşalıklara yol açacağına dair kesin bir fikir birliği vardır." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.58)

(17) İtalyan Başbakanı Orlando, **24 Nisan**'da, Başkan Wilson'un Fiume sorunundaki tutumu yüzünden, Barış Konferansı'nı terk eder.[302]

(18) İtalya'nın Fiume'ye ve İzmir'e savaş gemileri yolladığını, **2 Mayıs** günü haber alan Başkan Wilson dehşetli sinirlenir: "İtalya'nın tutumu kuşku-

---

298) Daha Nisan ayı başında, 1.Yunan Tümeni, İzmir'in işgali için seçilmiş ve Eleftheron bölgesinde üslendirilmişti. (Yunan Askeri Tarihi, s.39) 7 Mayıs günlü toplantı tutanağına göre, "Venizelos, 17.000 kişilik hazır bir tümeni bulunduğunu" açıklar. (Aktaran, H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.332)

299) Komisyondaki Amerikan temsilcilerinin olumsuz tutumu hk.: D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.32 dv.

300) Jeschke, İng.Belgeleri, s.61; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.57.

301) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.26, 62 vd.; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.58; bunu Curzon'un Türk dostu olmasına bağlayanlar olduğunu, Dördüncü Bölümde göreceğiz. Tabii, ilgisi bile yok, neden olmadığını da Dördüncü Bölümde göreceğiz.

302) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.27; M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.89.

suz saldırgan bir tutumdur ve barışı tehdit etmektedir!" İtalyanların tavrı, Wilson'u Yunanlılara daha çok yaklaştıracaktır. (M.L.Smith, Anadolu'nun Üzerindeki Göz, s.89, 90; A.A.Pallis, Yunanlıların Anadolu Macerası, s.90)

(19) **5 Mayıs** günü Yüksek Konsey'de, İtalyan yayılmacılığı görüşülür. (L.Evans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.162)

(20) ABD Başkanı Wilson, İngiltere Başbakanı L.George ve Fransız Başbabakanı Clemenceau, Orlando dönmeden bir gün önce, **6 Mayıs** günü, İtalya'nın tutumunu daha geniş bir şekilde ele alırlar. Bu arada L.George şöyle der: "İtalya'nın bizi Asya'da bir oldu bittiyle karşılaştırmasına izin vermeyeceğimiz konusunda bir kez daha diretiyorum. Biz Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarını kabul etmeliyiz."[303] **Başkan Wilson** konuyu şöyle noktalayacaktır: **"Niçin onlara şimdiden asker çıkarmalarını söylemiyorsunuz? Buna bir itirazınız var mı?"**

L.George: "Hiçbir itirazım yok."

Clemenseau: "Benim de itirazım yok!"

Böylece, Yüksek Konsey, Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasını kararlaştırır. (M.L.Smith, s.91)[304]

Mareşal Wilson, bu kararın yeni bir savaşı başlatmak anlamına geldiğini söyleyerek, şiddetle protesto edecektir. Günlüğüne de şu notu düşer: "Bütün bunlar delilik!" (M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.92,93; L.Evans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.163)[305] L.George'un danışmanı Harold Nicolson da şöyle diyor: "Bu cahil ve sorumsuz adamların, Ortadoğu'yu bir pastayı böler gibi parça parça etmeleri, doğrusu dehşet verici bir şeydi." (Aktaran D.Walder, Çanakkale Olayı, s.89) D.Kitsikis, Churchill'in de karara kesinlikle karşı olduğunu vurgulamaktadır. (D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.43)

(21) L.George **9 Mayıs** akşamı Venizelos'la yemek yer ve özetle şunları söyler: "Yunanistan, Yakın Doğu'da büyük olasılıklara sahiptir ve bu olasılıklardan yararlanabilmek için askerlik yönünden olabildiğince güçlenmeniz ge-

---

303) İngiltere için amaç, sadece İtalyan yayılmacılığını önlemek değildir elbette. Öteki sebepleri Dördüncü Bölümde göreceğiz.

304) Yunan asıllı silah taciri Basil Zaharof, 6 Mayısta telefon eder ve Yunan Dışişleri Bakanı Politis aracılığıyla Venizelos'a şu mesajı verir: " Venizelos'a, İzmir'i işgal etmek üzere gemilerini ve birliklerini hazırlamasını söyleyiniz. Yüksek Konsey'in bu konuda karar almasını sağlamış bulunuyorum. Kurul kararını size yarın resmen bildirecek." (D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.201) Bu durum, Selanik'te bekleyen General Paraskevopulos'a hemen bildirilir. (A.F. Frangulis'ten aktaran D.Kitsikis, a.g.e., s.201; Yunan Askeri Tarihi, s.37) Türkiye'ye karşı uygulanan politikayı eleştiren İngiliz milletvekili Walter Guines, 16 Ağustos 1921'de, Avam kamarasında şöyle diyecektir: "...Başbakanlık koltuğunun arkasından gelen, Sir Basil Zaharof'un sesidir." (D.Kitsikis, a.g.e., s.202)

305) Mareşal Wilson günlüğüne şöyle yazar: "Bütün bunlar, çılgınca ve çok kötü şeyler. Venizelos, bu üç smokinliyi, kendi emellerine alet etmektedir." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.73)
D.Kitsikis de, L.George'un, karara karşı çıkan Mareşal Wilson için şöyle dediğini belirtiyor: "Çünkü en kalın kabuklu cinsinden bir tory (muhafazakâr)!" (Yunan Propagandası, s.43)

rekir." (M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.93) Venizeloscu A.A. Pallis diyor ki: "L.George'un, Yunanistan'ı Ege Denizi ve Marmara'ya hakim, kuvvetli ve varlıklı bir devlet olarak görmek hususunda samimi bir arzu duyduğu gerçekti." (A.A.Pallis, Yunanlıların Anadolu Macerası, s.68)[306]

(22) İtalyanlar, **11 Mayıs**'ta Bodrum'u, **12 Mayıs**'ta Marmaris'i, **13 Mayıs**'ta Kuşadası'nı işgal ederler. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.30)

(23) **13 Mayıs** günü Dörtler Toplantısı'nda Başkan Wilson şöyle diyecektir: "Yunanistan İzmir'in (kentin) bütününü alacaktır. İlin geri kalan kısmını da, Birleşmiş Milletler adına Yunanistan'ın yönetimine bırakmayı teklif ediyorum." (D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.34)

(24) Yunan çıkarma gemileri, **13 Mayıs** günü yola çıkarlar.

(25) **14 Mayıs**'ta, İzmir istihkâmları, Müttefik askerleri tarafından işgal edilir.[307]

(26) **15 Mayıs 1919**'da İzmir'e Yunan çıkarması başlar.[308]

(27) Silah taciri Basil Zaharof, kendisine bu haberi ileten Yunanistan'ın Londra Elçisi Kaklamanos'a şöyle yazar: "Verdiğiniz güzel haberler için teşekkür ederim. Bu haberlerin, acizane çalışmalarımın eseri olduğunu sanıyorum." (D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.200)

Bu olayın çok kısa ve belgeli öyküsü de böyle.

1. Görülüyor ki Yunanlıların İzmir'e çıkması, kökü yıllar öncesine giden, basamak basamak gelişmiş, hakkında yüzlerce kitap yazılmış, son yüzyılın en önemli ve acı olaylarından biri. Öyle 30 Nisan-5 Mayıs arasına sığdırılabilecek basit bir sorun ve ayaküstü bir karar değil.

2. Komisyon, İzmir ve çevresinin Yunanlılara verilmesini **30 Mart**'ta uygun görmüştü. ABD Başkanı ile İngiliz ve Fransız Başbakanlarının, kesin karar için M.Kemal'den gelecek cevabı beklediklerini ileri sürmek, sadece gülünç bir iddiadır.

3. Diyelim ki M.Sabri Efendi, D.Satılmışoğlu ve K.Mısıroğlu'nun iddiası doğru. Ama böyle çok yanlı bir senaryonun planlanması ve aşama aşama uygulanabilmesi için bu işi en azından yüzlerce kişinin bilmesi, Londra-İstanbul, Londra-Paris arasında pek çok yazışma yapılmış olması gerekirdi. Nerde onlar? Haydi, bu konuyla ilgili belgeler gizlendi diyelim ama yayımlanmış binlerce belge

---

306) L..George'un bir başka sözü: "Türkler, çökmekte olan bir ırka mensupturlar. Halbuki Yunanlılar dostumuzdur ve gittikçe yükselen bir millet durumundadır." (D.Kitsikis, s.40) L.George sonunda şöyle diyecektir: "Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı Yunanistan'dır!" (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.182)

307) Jeschke, İng. Belgeleri, s.72 dv.

308) İşgal sırasında İzmir Valisi Kambur İzzet, İngiliz Konsolosluğuna sığınır. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.268) İşgalden 6 gün sonra, R.Cevat Ulunay özetle şöyle yazacaktır: "İngilizleri istiyoruz! Bizi birçok siyasi badirelerden kurtaran İngiltere, bu son badireden de bizi elimizden tutmak suretiyle kurtaracaktır." (S.Akşin, a.g.e., s.314)

var ve hiçbirinde, bu senaryoyla bağlantılı ya da böyle bir senaryonun varlığını düşündürebilecek bir ifadecik bulunmuyor. Tersine, bu binlerce sıradan ya da gizli belgede, söz konusu senaryonun tam karşıtı olan kararlar, görüşler ve öneriler yer alıyor.

Zaten birçok insanla bağlantılı olan bu çaptaki ve çok uzun süreli bir operasyonun, sonuna kadar gizli kalması da imkânsızdır. Şimdiye kadar çoktan, bir yerden sızıp açığa çıkması gerekirdi.

Anılarında nice devlet sırrını açıklamış olan Churchill'in yazdıklarında da, düşüncelerini bütün çıplaklığı ile not etmiş olan Mareşal Wilson'un günlüğünde de, Barış Konferansı'nın içyüzünü hiç çekinmeden anlatan Nicolson'un kitabında da, bu konuyla ilgili küçücük bir işaret dahi yer almıyor.

Harington, A.Ryan ve Bennett'in anılarında da bir ipucu yok.[309]

Bununla da bitmiyor. Bir de Türk cephesi var.

İngiltere, Ankara yönetimine el altından yardım ediyor olsaydı, hükümet üyeleri, milletvekilleri, askerler, memurlar, bu beklenilmez durumdan kuşkuya düşüp sebebini araştırmaz ya da hiç olmazsa bu kuşkuyu belirtmezler miydi? K.Karabekir'i, R.Orbay'ı, A.F.Cebesoy'u bir yana bırakıyorum, Dr.Rıza Nur gibi kafayı M.Kemal ile bozmuş birinin anılarında bile böyle bir kuşkunun gölgesine rastlanmıyor. Yoksa bunlar da İngiliz ajanı mıydı?

Ya Yunanlı ya da Müslüman araştırmacılar?

Yakın tarihi didik didik eden yüzlerce araştırmacıdan hiç değilse biri, neden bu oyunu bugüne kadar ortaya çıkaramadı acaba? Ve neden hiçbir tarihçi, yalnız birkaç Vahidettinci tarafından ileri sürülen bu iddiayı ciddiye almıyor?

Pek kaba ve maksatlı bir yalan da ondan.

Ankara ile İngilizler arasındaki ilişkiler topluca incelenirken, bu daha da iyi anlaşılacak.

4. Bu gelişmemiş çocuk masalını savunan öteki tarih yazıcılarından bazıları: **V.Vakkasoğlu**, Son Bozgun, 3.C., s.90-105; **GRYT Ansiklopedisi**, 1.C., s.211, 188, 248, 250; **A.Dilipak**, CG Yol, s.35, 53-55, 61, 109-112, 118,163, 244, 279 vd., 293 vd.

● Bazı yazarlar, eğer Batı Anadolu'yu Yunanlılar yerine bir büyük devlet işgal etseydi, olayların başka türlü gelişeceğini, hatta Milli Mücadele'nin başlamayacağını iddia ya da ima ediyorlar.[310] Yunan işgalinin, Milli Mücadele'yi

309) Kurtuluş dizisi hazırlanırken, bu anıların bizimle ilgili bölümleri çevirtilmişti. Charles Harington, Tim Harington Looks Back, John Murray, Londra, 1940; Andrew Ryan, The Last of the Dragomans, Geoffrey Bles, Londra, 1951; J.G.Bennett, Witness, H. and Stoughton, Londra, 1962.

310) Mesela H.Kazım Kadri diyor ki: "Yunanlılar yerine.. İtalyanlar Anadolu'ya girmiş olsalardı, onları buradan çıkarmaya imkân ve istiklal-i millide nam ve nişan kalmazdı." (Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.184)

genişletip hızlandırdığı, halkın çabuk uyanmasına sebep olduğu doğrudur.[311] Ama bu iddiada bulunanların unuttukları bir olay var: Güney Anadolu'da, Fransızlara karşı verilen silahlı mücadele!

Kurtuluş Savaşı gibi çok aşamalı, çok cepheli, çok yönlü, çok ayrıntılı bir olayı, yalnız bir açıdan inceleyerek, birkaç belgeyi ya da olayı değerlendirerek yorumlamaya kalkışanların yanlış, hatta gülünç sonuçlara varması, kaçınılmaz bir durumdur.

Kurtuluş Savaşı bir bütündür, yalnız bir ucundan tutularak açıklanamaz.

8/5. İngilizler ile M.Kemal neden kolayca uzlaşmışlar?

□ K.Mısıroğlu'na göre bunun sebebi, meğerse şuymuş:

"M.Kemal Paşanın koyu bir İttihatçı olduğu ve kamil yaşına kadar da bu siyasi fırkanın içinde ve onların fikirleriyle yoğrulduğu muhakkaktır. Hilafetin ilgası (kaldırılması) keyfiyetinin ise İttihatçılarca çok önceden düşünülüp planlandığı fakat buna fiilen imkân bulunamadığı yaygın bir kanaattir. İttihat ve Terakki Cemiyetinin bilinen programına rağmen bir de **gizli programı** (?) vardı ki bunda, M.Kemal Paşanın sonradan gerçekleştirdiği inkılapların cümlesinin mevcut olduğu iddia edilmiştir." (Hilafet, s.140 vd.; Lozan, 3.C., s.121)[312]

Alternatif tarih yazıcıları için düşünceleri doğrultusundaki 'bir söylenti', 'kanaat', 'bir iddia' hatta 'dedikodu' yeterli. Kanıta manıta gerek yok. Yaz gitsin! Biri inansa, kârdır.[313]

8/6. K.Mısıroğlu'na göre iki muamma

□ "Günlerdir oyalanan M.Kemal Paşa için tam hareket edeceği gün 'İngilizler tarafından yakalanıp tutuklanacağı' söylentisi çıktı. Tuhafı şu ki haydi M.Kemal el çabukluğuna getirip tutuklanmadan gemiye bindi diyelim. Amma Samsun ve Merzifon havalisinde İngiliz askerleri yok muydu? Neden onu tutuklayıp İstanbul'a göndermediler de, geri çağırması için Bab-ı Âli'ye baskı yapmaya koyuldular? Doğrusu bu **bir muammadır**." (Hilafet, s.160)

---

311) On yıl boyunca cephelere kan ve can pompalamış halkın, birdenbire her yerde harekete geçmesi beklenemezdi zaten. Birinci Dünya savaşının sonuna doğru, 45 kiloyu geçen her genç, yaşına bakılmaksızın, askere alınıp cepheye sürülmüştü. (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.C., s.10) Yorgun halkı, ya silahlı tecavüz ya da yakın tehlike uyandırır: Kuzeydoğu Anadolu'da Pontusçu çetelerin faaliyete geçmeleri, Doğuda Ermeni ordusunun işgal hazırlıklarına başlaması vb.

312) 3 Eylül 1912 günlü bir İngiliz belgesi: "Türkiye'de yapacağımız propaganda, İttihatçıların Türkiye'yi uçuruma sürükleyeceği ve mutlaka ortadan kaldırılmaları gerektiği yolunda olacaktır." (D.Avcıoğlu, Milli KurtuluşTarihi, 1.C., s.57)

313) Ne belge gösteriyor, ne kanıt, ne tanık ama Mısıroğlu şöyle yazabiliyor: "M.Kemal Paşanın evvelce İngilizlerle 'Hilafeti yıkmak' esası üzerinde anlaşmış olmasına rağmen, zaferden sonra bu vaadinden vaz geçerek Halife olmak istediği katidir." (Hilafet, s.300) Bu konuya Dördüncü Bölümde döneceğiz ve Mısıroğlu'nun doğru yazmadığını göreceğiz.

1. M.Kemal ile İngilizler arasında gizli bir anlaşma olduğunu ileri süren bir yazar, M.Kemal'in hemen geri çağrılmasını nasıl açıklayabilir? Çaresizlik içinde, 'sobe' deyip kaçıyor.[314]

2. İngilizler, M.Kemal'i, Samsun'da ve Merzifon'da bulunan birkaç yüz askere güvenip de mi tutuklayacaklardı? O sırada Samsun'da 15.Türk Tümeninin karargahı ile 45.Alay, Havza'da 56.Alay, Amasya'da 5.Kafkas Tümeni karargahı ve 9.Alay, Merzifon'da 10.Alay bulunuyordu.[315] Komutanını üç buçuk düşmana teslim etmiş birlik var mı tarihte? Kaldı ki İngilizler, Eskişehir'deki Kuva-yı Milliye Komutanı Atıf Bey dışında, Anadolu'da bulunan hangi komutanı, subayı hatta hangi eri tutuklayıp da İstanbul'a getirebildiler ki? Bu cesareti, mütarekenin başlangıcında Batum'da, bir de güçlü oldukları ve hükümetten destek gördükleri İstanbul'da gösterebilmişlerdir.

K.Mısıroğlu'nun, İngilizlerin bu fırsatı kullanamamış olmasına üzüldüğü anlaşılıyor.

□ "İngilizler, sanki M.Kemal'in Anadolu'ya gidişi kendi bilgileri ve izinleri dışında olmuş gibi, güya ona engel olmak yoluna gitmeleri ve bu maksatla İstanbul hükümetlerince Kuva-yı Milliye'nin takbihini (suçlanmasını) istemeleri, meri (yürürlükteki) kanunlar önünde açıklanması imkansız **bir muammadır**.

Bu tarz hareketle İngilizler, iki tarafı karşı karşıya getirmek ve İstanbul hükümeti ile Halifeyi, milli gaye aleyhinde göstererek halkın gözünden düşürmek maksadını gütmüşlerdir... Bakalım buna benzer kördüğümleri çözmek, ne zaman nasip olacak?" (S.Mücahitler, s.82)

1. Mısıroğlu durumu yine çuvala sığdıramadığı ve senaryosuna uyduramadığı için çaresizlik içinde, yine 'muamma' deyip geçiyor.

2. İngilizlerin milliyetçilere çıkardıkları zorluk, yalnız M.Kemal'i geri çağırmalarından ve İstanbul hükümetinden Kuva-yı Milliye'yi suçlamasını istemelerinden mi ibaret? Olmadığını elbette kendi de biliyordur ama senaryosuna ters düştüğü için hepsini yok sayıyor.

---

314) M.Kemal'in geri çağrılmasının kısa öyküsü: General Milne, 19.5'de Harbiye Nezaretine 'M.Kemal'in niçin Sıvas'a gönderildiğini' sorar. (HTV dergisi, sayı 1, belge no.15); General Milne, 6.6.'da Harbiye Nezaretinden, 'M.Kemal'in ve karargâh heyetinin geri çağrılmasını' ister; Harbiye Nazırı Ş.Turgut Paşa, 15.6'da, M.Kemal'e, ' İstanbul'a geri dönmesinin, hükümet kararı olduğunu' bildirir. (KA Günlüğü, s.88); İng.Y.Komiseri Amiral Caltorpe da,17.6'da, Hariciye Nazaretine, 'M.Kemal'in geri çağrılması gerektiğini' bildirir. (T.Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.13,83); General Milne, 30.6'da, Harbiye Nezaretine, 'M.Kemal ve Konya'da bulunan Cemal Paşanın derhal geri çağrılmalarını'; İng.Y.Komiseri Amiral Caltorpe, 2.7'de, Hariciye Nezaretine, 'M.Kemal ve Cemal Paşaların kayıtsız şartsız ve süresiz olarak İstanbul'a çağrılmalarının acil zorunluk olduğunu' bildirirler. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.133, 134); Hükümet, 8.8'de, 'M.Kemal'in Ordu Müfettişliğinden alınmasına' karar verir. (Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri, s.48 vd.; ayrıca S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.341 vd. ile S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.91/ 38. dipnot)

8.8.1919'da M.Kemal askerlikten istifa eder. (Nutuk, 1.C., s.34)

315) TİH, 2.C., 1.kısım, s.27 ve 19. kroki.

İngilizlerin çıkardıkları kanlı ve kansız zorlukların ve sorunların başlıcalarını, dördüncü bölümde topluca göreceğiz.

8/7. M.Kemal -İngiliz ilişkisini kanıtlamak için ileri sürülen örnekler ve doğruları

Mısıroğlu diyor ki: "İngilizlerin Kuva-yı Milliye'ye karşı bu ilgileri, daha sonra da devam etmiştir ki bunun pek çok örneğinden bir ikisini gösterelim." (Hilafet, s.163)

'Pek çok örnek' diyor ama bula bula ancak aktaracağım örnekleri bulabilmiş. Örnekleri görünce, hayli eğleneceksiniz. Şimdi Mısıroğlu'nun, binlerce olay arasından bulup da kanıt diye ileri sürdüğü bütün örnekleri aktarıyorum:

□ "Albay Salahattin Beyi (Köseoğlu)[316] Anadolu'ya bir İngiliz gemisi götürmüştür." (Hilafet, s.163, kaynak: Nutuk)

Nutuk'ta bu konu, 3.Kolordu Komutanı Refet Bele'den gelen 13.7.1919 günlü bir telgraf dolayısıyla yer almıştır. Refet Bele, 'İstanbul'dan bir İngiliz gemisiyle Albay [Çolak] Salahattin Beyin 3.Kolordu Komutanlığı görevini devralmak üzere geldiğini, Harbiye Nezaretinin kendisine de aynı gemi ile İstanbul'a dönmesini emrettiğini' bildirir. M.Kemal bu durumu şöyle yorumluyor: "İtiraf etmeliyim ki bu tarz ve tavırdan memnun olmadım. Refet Beyin benimle olan işbirliği İstanbulca biliniyor. Salahattin Bey onu değiştirmek için hem de bir İngiliz gemisi ile geldiğine göre, derhal verilmesi doğal olan hüküm, **bu kimsenin İngiliz görüşüne hizmet edeceği için kendisine güven duyulduğudur**. Bu hüküm bir zan (sanı) gücünde olsa bile, Refet Bey komutayı ona vermede acele etmemeli, hiç olmazsa bizim de görüşümüzü almalıydı." (Nutuk, 1.C., s.36,37)

Bu olay ve M.Kemal'in yorumu, İngilizlerin Kuva-yı Milliye'ye destek verdiğini değil, M.Kemal'in İngilizlerle ilişkili gibi görünen herkesten kuşkulandığını gösterir.[317]

Albay Selahattin'in Albay Refet Beyin yerine gönderilmesinin sebebi de şu: Albay Refet Bey, Merzifon'a İngiliz askeri yollanırsa, ateşle karşı koyacağını,

---

316) K.Mısıroğlu, daha sonra, Albay Selahattin Beyi, saltanatın kaldırılmasına karşı çıktığı için İngiliz ajanı olduğu iddiasını bırakarak, bu sefer de övüyor. (Hilafet, s.291)

317) Refet Bele, M.Kemal'e çektiği iki telgrafla Selahattin Bey için şu ek bilgiyi verir: "Selahattin Beyi tanırsınız. Birdenbire ürkmemesi lazımdır. Evvela Kazım (Karabekir) Paşa, tebrik vesilesi ile mülayim (yumuşak) ifadeler ile kendisi ile muhabereye (haberleşmeye) girişmelidir. [..] Müteredditt (kararsız) tabiatlı bir zat. On günden fazla bu mıntıkada kalmamak niyetiyle gelmiş. Az kaldı kumandayı almadan kaçacaktı. Kendisini temin ve tatmin ederek vazife-yi vataniyesini hatırlattım. Memleketini herhalde sever fakat vakitsiz icraata gelemez. Buraya intihabı (bu göreve seçilmesi) Cevat Paşa (Çobanlı) tarafından olmuş. Binaenaleyh (öyleyse) maksada muzır (zararlı) olamaz. Maksad dahilinde (amaca uygun) fakat sakit (sessiz) çalışmayı vaadetti. " (Nutuk, 1.C., s.38, 42) Kuva-yı Milliye kadrosu işte böyle oluşturuluyor; kimi 'gel' der demez, gözünü kırpmadan geliyor, kimi de ancak tapışlana tapışlana kazanılıyor.

Samsun'daki İngiliz subayına bildirmiştir. (S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 2.C., s.145, 1 sayılı dipnotun 4. maddesi; D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 3.C., s.1210; ilgili belgeler: B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde,1.C. 38,41,42,43)[318]

□ "M.Kemal Paşa, Samsun Müfettişliğine (doğrusu: Mutasarrıflığına) Hamit Bey adında birini tayin ettirmişti. Bu kimsenin daha sonra Dahiliye Nazırı ile arası bozulduğu için görevden alınmasına karar verildiği halde İngilizler, yerinde bırakılması için İstanbul hükümetine başvurmuşlardır." (Hilafet, s.163, kaynak: yine Nutuk)

Hamit Bey Mülkiye'den 1902'de mezun olmuş eski bir idarecidir. Samsun Mutasarrıflığına[319] Refet Bele'nin tavsiyesi ve M.Kemal'in önerisiyle tayin edilmiştir. Deli Hamit diye ünlü, geçimsiz, oldukça tutarsız biridir.[320] Ama Samsun'da asayişin düzelmesine yardımı olur. 14 Temmuz 1919'da M.Kemal'e, 'İstanbul hükümetince görevinden alınmış olduğunu duyduğunu' bildirir. Refet Bele de, Samsun'daki İngilizlerin de Hamit Beyin yerinde kalması için İstanbul'a başvurduklarını yazar. (Nutuk, 1.C., s.39-43)

Mısıroğlu, ıkına sıkına sinekten yağ çıkarmaya çalışıyor.

Hamit Bey İstanbul hükümetince atanmış ve İstanbul hükümetini temsil eden bir yönetici. O tarihte daha Erzurum Kongresi bile toplanmamış, İstanbul-Anadolu ayrılığı söz konusu bile değil. Samsun'daki İngiliz subayının, Pontus olayları dolayısıyla gerginliğin arttığı şehirde, az-çok güvenli bir ortam sağlamış olan Hamit Beyin yerinde kalmasını istemesinin, M.Kemal'i ve milli hareketi desteklemekle ne ilgisi var?

□ "25 Eylül 1919 tarihinde yani daha Kuva-yı Milliye'nin herhangi bir varlığı görülmeden önce, General Salliklad *(Jeschke, bu adı Sally Flood diye veriyor)* Ali Fuat Paşanın yanına bir kurmay binbaşı ile Eskişehir İngiliz kontrol subaylarından oluşan bir heyet gönderdi. Bu heyet, 'İngilizlerin ahvali dahiliyeye (iç olaylara) ve Kuva-yı Milliye'ye katiyen (kesinlikle) müdahele etmeyeceklerine (karışmayacaklarına)' dair söz verdi." (Hilafet, s.164, kaynak: Nutuk)

Mısıroğlu'nun Kurtuluş Savaşı'nı hiç bilmediği, bir daha ve pek görkemli bir biçimde açığa çıkıyor. '25 Eylül 1919'da Kuva-yı Milliye'nin herhangi bir varlığı görülmediğini' ileri süren yazara, açıklama yapmadan önce, birkaç varlık örneği hatırlatayım, belki o büyük yıkımın altından, bu kadar çabuk silkinip ayağa kalkmış olan milleti ile gurur duyar ve İngilizlerin neden böyle davrandıklarını kavramaya çalışır.

---

318) M.Kemal 31.1.1921 günü Meclis'te, Selahattin Beyi, 'Anadolu'ya İngiliz torpitosuyla gelmiş olmakla' suçlayacaktır. " (ZC., 8.C., s.31)

319) O zamanki yönetim biçimine göre, valilikle kaymakamlık arası bir görev.

320) Kamil Erdaha, M.M.de Vilayetler ve Valiler, s.71, 189, 198, 328.

(1) Örgütlenmeler:

7	Kasım	1918,	Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin kuruluşu,
3	Kasım	1918,	Kars Büyük Kongresi,
13	Şubat	1919,	Trabzon Muhafaza-yı Hukuk-u Milliye Cemiyetinin İl Kongresi,
17	Mart	1919,	İzmir Müdafaa-yı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin İzmir Kongresi,
1 ve 5	Haziran	1919,	1. ve 2. Muğla Kongreleri,
17	Haziran	1919,	Vilayat-Şarkiyye Müdafaa-yı Hukuk-u Milliye Cemiyetinin Erzurum İl Kongresi,
28	Haziran	1919,	Balıkesir (1.) Kongresi,
23	Temmuz,		Erzurum Kongresi,
26	Temmuz	1919,	Balıkesir (2.) Kongresi,
6	Ağustos	1919,	Nazilli (1.) Kongresi,
16	Ağustos	1919,	Alaşehir Kongresi,
4	Eylül,		Sivas Kongresi,
16	Eylül	1919,	Balıkesir (3.) Kongresi,
19	Eylül	1919,	Nazilli (2.) Kongresi.

(2) Ayrıca, 25 Eylüle kadar bütün Ege ve Kocaeli'nde,[321] Güneyde,[322] Kuzeydoğuda Karadeniz şeridi boyunca ve Doğuda da bütün sınır ve sınır ötesi Türk kesimlerinde çete/kuva-yı milliye/milis birlikleri kurulmuş, Yunan, Fransız ve Ermeni birlikleri ile Rum ve Ermeni çeteleri ile çarpışmaya çoktan başlamışlardır. O kadar ki Yunan Komutanı, daha Haziran 1919'da Venizelos'a telgraf çekerek, 'Tam bir Türk seferberliği (!) karşısında bulunduğunu' bildirecektir.

Yani halk çoktan uyanmış, örgütlenmiş ve silahlı direnişe geçmiştir.

Tabii, ilk tepkiler bireysel ve yereldir. Zamanla gelişip birleşerek, genel bir anlam kazanacaklardır. Bu tepkilere yol açan olaylardan bazılarını ve İstanbul'un vurdumduymaz ve olumsuz tutumunu görmüştük.

(3) Bu gelişmelerden sonra İngilizler, çok gerekmedikçe, genişleyip yaygınlaşabilecek, yeni bir savaşa yol açacak her türlü çatışmadan uzak durmaya çalışacaklardır.[323]

---

321) Bu konu ile ilgili iki kitap: Sıtkı Aydınel, Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı; Adnan Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu; ayrıca, TİH, 2.C., 1.kısım, s.72,77,100-109, 120,128,135,141,153,172,173; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.176 vd.; Akhisar'daki İngiliz denetim subayının, Batı cephesi hakkındaki ayrıntılı raporu: B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.98-102.

322) Güney Anadolu'daki Kuva-yı Milliye etkinliklerini genel olarak anlatan iki kitap: TİH, 4.C. (Güney Cephesi); H.Saral-T.Saral, Vatan Nasıl Kurtarıldı?

323) Jeschke, İng.Belgeleri, s.145; D.Ferit, 13 Eylülde, Amiral de Robeck'ten, ya milli hareketi ezmek için bir Türk birliğini göndermesine izin vermelerini ya da stratejik noktaları işgal etmelerini ister. Generalin cevabı özet olarak şöyledir: "İlki iç savaş ilanı demektir, ikincisine gelince, hepimiz savaştan bıktık, artık kan dökülmesini istemiyoruz." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.141, 146; T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.39) D.Ferit aynı istegi, 29

General Sally Flood'un A.Fuat Paşaya birkaç subay yollayarak çatışmayı engellemek istemesinin genel sebebi, işte bu gelişmelerdir. Özel sebepler de şunlar:

a. İstanbul hükümetinin engelleme girişimleri üzerine Sivas Kongresi, 11/12 Eylül günü İstanbul'la haberleşmenin ve ilişkinin kesilmesine karar vermiş ve karar bütün illere duyurulmuştur. Bu karara uymayan bir iki yerin yöneticisi arasında Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey de vardır.

b. İngilizler, Doğu Anadolu ile Batı Anadolu'yu birbirinden ayırmak ve milliyetçilerin birleşmesini önlemek amacıyla İzmit-Eskişehir-Konya demiryolunu bütünüyle denetimleri altına alır, özellikle Eskişehir'de bulunan birliği takviye ederler.[324] Eskişehir'deki Kuva-yı Milliye Komutanı Yarbay Atıf Beyi de 7 Eylülde tutuklayıp İstanbul'a gönderirler.

c. İstanbul hükümeti de, Ankara'daki 20.Kolordu Komutanlığına emekli Kiraz Hamdi Paşayı atar. Kiraz Hamdi Paşa Eskişehir'e gelir, Kuva-yı Milliyeciler demiryolu köprüsünü attığından, Ankara'ya gidemez, orada kalır ve Mutasarrıf Hilmi Beyle birlikte, Kuva-yı Milliye'yi bastırmak için yeni bir kuvvet oluşturmaya kalkışır.[325] Bu arada Mutasarrıf Hilmi, Eskişehir'deki millicileri yıldırmak için İngilizlere dayanarak sıkıyönetim ilan edecek, Dr.Tahsin Beyle birlikte birkaç milliciyi öldürtecektir.

d. Ali Fuat Paşa da, çoğunlukla milis birliklerinden kurulu bir kuvvet ile Eskişehir'i kuşatır. Telgraf hatları kesilir. Amaç, İngilizleri ve İngilizcileri Eskişehir'den ayrılmaya zorlamaktır. General Sally Flood, 21 Eylülde birkaç subayını yollayarak Ali Fuat Paşayı uyarır ama kuşatma kaldırılmaz, üstelik aynı gün (21 Eylül) İngilizler ile milliciler arasında, Kütahya'da silahlı çatışma çıkar, İngilizler Kütahya'yı bırakmak zorunda

---

Eylül 1919'da da tekrarlayacaktır. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.142) Ferit'in isteği, bu gerekçe ile reddedilir.

İngilizleri asıl korkutan, bir iç savaş yüzünden asayişin bozulması, bunun da Hıristiyan kıyımına yol açması ihtimalidir. (O sırada bütün Türkiye'de sadece 7.398 İngiliz askeri var: Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.79; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XCI/288) İngilizler, asayişin bozulacağı korkusu, savaş bıkkınlığı ve asker yetersizliği yüzünden, sorunları genel olarak ellerini ateşe sokmadan çözmeye çalışmışlar, çaresiz kalmadıkça ya da zorunlu olmadıkça, çatışmadan kaçınmışlardır. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.578 vd.; İngilizlerin sorunları için: Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.49-53) Aynı dikkati, o aşamada cephe genişletmekten kaçınan milliyetçilerde de görüyoruz. Buna rağmen birçok yerde çatışma çıkacaktır.

30 Eylül 1919 gecesi D.Ferit istifa eder. Beş ay sonra, yeniden ve bütün hışmıyla tarih sahnesine geri dönecektir!

324) İngilizlerin bu tutumu, Sivas Kongresinde de görüşme konusu olmuş ve Ali Fuat Paşa, Batı Anadolu Genel Kuva-yı Milliye Komutanlığına getirilmiş ve kendisine gerekli yetkiler verilmiştir. (Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, s.75-78, 87-88)

Bu arada D.Ferit de, aynı amaçla Eskişehir'e iki bin asker göndermek istemektedir. Y.Komiserler toplanır ve şu karara varırlar: İki bin asker azdır fakat fazlası da bir iç savaşa yol açar, dolayısıyla asayiş bozulur, Hıristiyanlar zarar görür. (29 Eylül 1919, Jeschke, İng.Belgeleri, s.142; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.585 vd.)

325) D.Ferit bu tasarıyı ilerde, Kuva-yı İnzibatiye olarak gerçekleştirecektir.

kalırlar. Bunun üzerine İngiliz generali, 25 Eylülde, Ali Fuat Paşayı bir mektup ile tehdit eder.[326] 1/2 Ekim gecesi Eskişehir halkı ayaklanacak, 2 Ekimde Damat Ferit istifa edecektir. 4 Ekim günü Mutasarrıf Hilmi öldürülür. (Gökbilgin, M.M.Başlarken, 2.C., s.61) Bunun üzerine Kuva-yı Milliye, Eskişehir'de de yönetimi ele alır. Kiraz Hamdi Paşa apar topar İstanbul'a kaçar.[327] Olay bu.

Mısıroğlu olayın yalnız ilk evresini anlatıp ortamı ve sebepleri açıklamıyor, gelişimi aktarmıyor, sonra da ahkâm çıkarıyor.[328]

[İngilizler bir süre sonra, Anadolu demiryolunu denetim altında tutan 3 taburu, Eskişehir'i de boşaltarak, İzmit'e çekeceklerdir. (A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.316 vd.; S.R.Sonyel, Dış Politika 1.C., s.147) Anadolu'da pek az İngiliz subayı ve askeri kalır; İstanbul'un işgali üzerine onlar da tutuklanırlar. (29 kişi, Bilal N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.352, dipnot 47)]

□ "Yine aynı tarihlerde İngilizler, Merzifon'da bulunan İngiliz kuvvetlerinin geriye alınması halinde, 'Kuva-yı Milliye'nin memnun olup olmayacağını' sordular. Kuva-yı Milliyece 'pek memnun oluruz' cevabı verildi. Onlar da Merzifon'daki kuvvetlerini, ağırlıklarıyla birlikte önce Samsun'a, oradan da İstanbul'a çektiler." (Hilafet, s.164, kaynak: Nutuk)

Bu iddianın cevabını, Vahidettin'den yana bir tarihçi, İ.H.Danişment versin: "Bunun sebebi, Anadolu'da harekât-ı milliyenin gelişmesinden dolayı, İngilizlerin tehlikede kalmış olmalarıdır.[329] Merzifon'un boşaltılmasında Reşitbeyzade Sırrı

326) Yazı özet olarak şöyle: "Beni ve emrimdeki askeri, Osmanlılara ait politika işleri ilgilendirmez... İngiliz askeri, mütareke hükümlerini korumaya memurdur; kumandamdaki kuvvetler, demiryolunun korunmasından sorumludur... Bunlara saldırmayı aklınıza bile getirmemenizi ihtar ederim... İngiltere ve müttefiklerinin çıkarlarına ve demiryollarına karışmadığınız takdirde, biz de size karışmayız... Aksi takdirde tarafınızdan gelecek her türlü harekete, aynı şekilde karşılık verilecek, sonuçta yalnız sen sorumlu tutulacaksın! Avanenizden bir kişi bile yanılıp da sakın Eskişehir'e girmesin! Yoksa sizin ve Kuva-yı Millliye'nin, Müttefiklere karşı düşmanca davranışa cüret ettiğinize hükmedilecektir." (A.F.Cebesoy, M.M Hatıraları, s.215)

Bu küstah mektubun yazarı, bir süre sonra, askerlerini toplayıp İzmit'e tüyecektir!

327) 3.maddenin tamamı için yararlanılan kaynaklar: A.F.Cebesoy, M.M. Hatıraları, s.181- 229; Ş.Turan, Türk Devrim Tarihi, s.251 vd.; TİH, 2.C., 1.kısım, s.169; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.579; Jeschke, İng. Belgeleri, s.142,146.

328) Durumdan bunalan Y.Komiser Amiral de Robeck, 17 Eylülde Curzon'a şöyle yazıyor: "Şu üç hedefi uzlaştırmak fevkalade güç: 1. Sultanın meşru hükümetini desteklemek, 2. Mütareke şartlarının sıkı sıkıya uygulanmasını sağlamak, 3. Milliyetçilerin gittikçe artan kin ve gayızları karşısında tarafsız kalarak pasif davranmak..." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.145)

329) Samsun bölgesi denetim subayı Yüzbaşı Hurst'ün raporundan: "... Bölgede Rumlara karşı bazı tedbirler alındığı, bazı Rumların tutuklanmış olduğu... Durumun gergin görüldüğü... Türklerin sonuna kadar çarpışmak niyetinde olduğu yolunda propaganda yapıldığı... M.Kemal'in telgrafhaneleri adeta tekeline aldığı... İngiltere'nin ya Samsun'a [yeni] asker çıkarması ya da mevcut askerlerini bölgeden çekmesi gerektiği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.15; Jeschke, İng.Belgeleri, s.128) Amiral de Robeck'in 10 Ekim 1919 günlü raporu: "Milli hareketin baskısıyla Samsun'dan İngiliz askerlerinin çekildiği... M.Kemal karşısında İngiliz prestijinin sarsıldığı..." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LVIII/134) 18 Ekim 1919 günlü raporu da şöyle: "... bugün Anadolu içlerine askeri birlikler gönderilirse, bunların saldırıyla karşılaşacakları..." (a.g.e., 1.C., s.LXII/158)

Beyin teşkil ettiği mahalli kuvvetin büyük hizmeti olmuş, bu kuvvet İngilizleri, Merzifon'dan Samsun iskelesine gidinceye kadar hırpalamıştır." (İ.H.Danişment, Osm. T.Kronolojisi, 4.C., s.461; ayrıca S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.579; K.Karabe-kir, İstiklal Harbimiz, s.264)[330]

Anadolu'da sıkışan İngilizler, cephe daraltmak için 4 Ekimde Samsun'daki askerleri de İstanbul'a çekeceklerdir.[331]

□ "1919 yılında Sultan Vahideddin, Anadolu'daki isyanı bastırmak üzere güvenilir kuvvetlerinden iki tümen teşkil edip Anadolu'ya göndereceğini söyleyince, İtilaf devletleri temsilcileri buna asla izin vermediler. 'Bu mütareke şartlarına aykırıdır, terhis yerine yeniden silahlanma mı yapacağız?' dediler." (Hilafet, s.164)

K.Mısıroğlu bile **Vahidettin'in Milli Mücadele'yi desteklemediğini, bastırmak için kuvvet kullanmak istediğini** itiraf etmiş![332] Ee, bu itirafla, bütün iddiaları gümlemiş olmuyor mu?

□ "M.Kemal Paşa, Anadolu'ya gitmek üzere iken İstanbul'da Ruslarla temasta bulunmuştur. Bu temaslarda, Rus Albayı İlyaçev ile M.Kemal Paşa arasında neler görüşüldüğü bugüne kadar açıklanmamıştır." (Hilafet, s.165, kaynak: K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.**618** vd. imiş. Bu sayfanın sayısı 2. baskıda 593'tür.)

K.Karabekir'in İstiklal Harbimiz kitabına dayanarak, M.Kemal'in İstanbul'da Albay İlyaçev ile görüştüğünü ilk defa kimin yazdığını saptayamadım ama ilk yazan her kimse, onun yaptığı bu yanlışlık sürüp geliyor. S.R.Sonyel gibi çalışkan bir bilim adamı bile, K.Karabekir'in kitabının o sayfalarını okumaya zaman ayıramamış ki aynı yanlışı yapıyor. Diyor ki: "[M.Kemal] Karabekir'in açıkladığına göre, İstanbul'da iken İlyaçev adında bir Sovyet albayıyla görüşmüştür." (Dış Politika, 1.C., s.83)

Oysa İstiklal Harbimizin bu konuyla ilgili sayfalarını (2.baskıda, s.579-582, 591-595) dikkatle okuyanlar görürler ki Karabekir, M.Kemal'in İstanbul'dayken İlyaçev'le görüştüğünü yazmıyor, sadece Baha Sait'in mektubu ile Baku'da yaptığı **11 Ocak 1920** günlü tuhaf anlaşmanın metnini, M.Kemal'in Rauf ve Kara Vasıf Beylere yazdığı iki mektubu aktarıyor.

---

330) Amiral de Robeck, Lord Curzon'a şöyle yazar: "İngiliz birliklerinin Samsun'dan çekilmesi milliyetçiler tarafından kullanıldı. Şimdi de demiryollarından çekilirsek, bu olayı milliyetçiler bir zafer olarak ilan edeceklerdir. M.Kemal'in kuvvetleri bir köprüyü havaya uçurup bir treni tahrip ettiler. Savaş Bakanlığı, M.Kemal'in İngiltere'ye ne kadar düşman olduğunu herhalde anlayamıyor." (E.Ulubelen, s.208, belge No.624) Amiral de Robeck'in 26 Aralık 1919 günlü yazısı: " M.Kemal hareketini bastırmak için Anadolu'nun bazı yerlerinin işgal edilmesinin pek arzuya değer olduğu, ancak bunun için çok fazla askere ihtiyaç bulunduğu." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XCIII/294)

331) S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.579.

332) Bu olayın ayrıntıları, 10. paragrafta verilecek.

Bu belgelere göre olayın aslı şu:

1. Albay İlyaçev, Karakol Cemiyeti'nden Baha Sait'le Baku'da yapılan anlaşmayı onaylatmak için 1920 yılının ilk aylarında İstanbul'a getirir ve Kara Vasıf'la ilişki kurar,

2. Kara Vasıf Bey de, bu garip anlaşmayı, onaylaması için M.Kemal'e, Ankara'ya yollar (**Nisan 1920**),

3. M.Kemal, bu sırada Ankara'dadır ve Meclisin açılışı için hazırlık yapmaktadır. Baha Sait'in yaptığı anlaşmanın üzerinde bile durmaz, tabii onaylamaz da.

Kısacası, İlyaçev ile ne 'Anadolu'ya gitmek üzere İstanbul'da iken' görüşmüştür, ne de Ankara'da.

Mısıroğlu ve bu masala inananlar, İstiklal Harbimiz adlı kitabın ilgili sayfalarını dikkatle okurlarsa, İlyaçev konusundaki yanlışlarını kolayca fark edip düzeltebilirler.[333]

□ "Ayrıca, Samsun'a çıktıktan sonra Havza'da, Albay Budiyenni başkanlığındaki bir heyetle görüşmelerde bulunduğu bilinmektedir. Buradaki müzakereler tam yirmi iki gün sürmüştür." (Hilafet, s.165, kaynak: Masalcı H.Ertürk'ün İki Devrin Perde Arkası adlı kitabı, s.338, 342)[334]

1. Albay Budiyenni bu tarihte, Volga kıyısında Çaritsin çevresinde çarpışmaktadır. (Budiyenni'nin anılarına dayararak, S.Yerasimos, Türk-Sovyet İlişkileri, s.108, dipnot 87) Eğer aynı anda iki yerde bulunabilmek gibi bir kerameti yoksa, Budiyenni'nin Havza'da olması mümkün değildir.

2. Gerçekten böyle bir temas olsaydı, M.Kemal, Sovyetler'le kurulan bu ilk temas hakkında, arkadaşlarına bilgi verirdi. Bu konuda bir belge olmadığı gibi hiçbirinin anılarında da böyle bir bilgi yer almıyor. Bu temasın, küçük bir kasabada ve kalabalık karargâh mensuplarından gizli olarak gerçekleştirildiği de düşünülemez. Havza'dan K.Karabekir'e uzun bir mektup yazarak, Sovyetler'e ilişkin görüş ve bilgileri bildiren Binbaşı Hüsrev Gerede de, Budiyenni'den ya da herhangi bir Sovyet kurulundan söz etmemektedir. (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.59 vd.)

3. SSCB Bilimler Akademisi tarafından hazırlanmış olan 'Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi' adlı kitapta da bu uydurma, yer almamaktadır. (Çev: A.Hasanoğlu, Bilim Y., İstanbul, 1979)

---

333) Baha Sait, Baku anlaşması ve İlyaçev hakkında doğru bilgi için: S.Yerasimos, Türk-Sovyet İlişkileri, s.114 vd.; Ş.Turan, Türk Devrim Tarihi, 1.C., s.196; Kamuran Gürün, Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953), s.24-32; Baha Sait hakkında bilgi: AAMD, sayı 16, s.207 vd.

334) H.Ertürk'e göre, Budiyenni M.Kemal'e güya demişmiş ki: "Rusya'nın, bütün ihtiyaçlarınızı tamamlamaya hazır olduğunu size arz etmek vazifesini üzerime almış bulunuyorum. Yeter ki siz de bizim arzularımızı yapınız. Padişahlığı, hilafeti lağvediniz (kaldırınız). Komünistliği ilan eyleyiniz." (İki Devrin Perde Arkası, s.341)

4. Sözü neden uzatıyorum ki? Mete Tunçay, M.Kemal-Budiyenni görüşmesinin masal olduğunu kanıtlamış: Atatürk'le İlgili Olarak Uydurulmuş Bir Hikâye, Sinan Yıllığı/1973, s.510 vd.[335]

5. H.Ertürk, 'M.Kemal Havza'da 22 gün kalmıştır' diye yazıyor, Mısıroğlu da hiç incelemeden kopya çekip, 'görüşmelerin tam 22 gün sürdüğünü ' iddia ediyor, böylece H.Ertürk'ün yanlışına kuyruk takıyor. M.Kemal Havza'da 17 gün kalmış (25 Mayıs-11 Haziran), 12 Haziran'da Amasya'ya geçmiştir! (KA.Günlüğü, s.87-92)[336]

□ "İhtimal ki Rus heyetini M.Kemal Paşa ile görüşüp anlaşmaya imale eden (yönlendiren) İngiliz entelijansına (gizli servisine) mensup kimseler olmuştur (!). Çünkü bilhassa İstanbul'daki görüşmelerin antikomünist Ruslarla olmak ihtimali galiptir (çoktur) (!). İngilizlerin daha sonra komünizme karşı Batum'a çıkarma yapacak kadar ileri gitmeleri, bu görüşü kuvvetlendirmektedir.(!) Fakat Samsun'daki görüşmelerin (*Havza demek istiyor*) komünist Ruslarla olduğuna da şüphe yoktur. Esasen M.Kemal, daha İstanbul'dan ayrılmadan, İngiliz entelijansına mensup bazı kimselerle de gizlice görüşmüştü." (Hilafet, s.165, son cümle için dayanak olarak Dagobert von Mikusch'un kitabının **164** ve **292.** sayfalarını gösteriyor.)

1. Yorumlarının hüzün verici naivliği bir yana, Mısıroğlu, yanlış bilgi vermeye aynı hızla devam ediyor: Batum, yazdığı gibi sonra değil, daha 24 Aralık 1918 günü, 27.İngiliz Tümeni tarafından işgal edilmiştir. (TİH, 1.c., s.161)

2. D.von Mikusch'un **164** ve **292.** sayfalarında da, Mısıroğlu'nun iddiasına dayanak olabilecek tek kelime yok! (Türkçe çeviride 190-191, 338-339. sayfalar.)

Yani yutturmacılık yöntemi, kesintisiz sürüyor!

□ "Ruslar bu sıralarda Balıkesir'de bulunan Kazım (Özalp) Paşaya da gizli bir Rus delegesi göndererek, kendi fikirlerine çekmeye çalışmışlardır." (Hilafet, s.166)

S.R.Sonyel, bu gizli Rus delegesinin (!) bir İngiliz ajanı olduğunu, K.Mısıroğlu'nun bu kitabının yayımlanmasından yıllarca önce, İngiliz belgelerine dayanarak açıklamıştı![337]

□ "[K.Mısıroğlu, Sovyetler-Ankara ilişkileri hakkında bazı bilgiler verdikten sonra diyor ki:] Teferruatına giremediğimiz böyle bin türlü tehlikeli faali-

---

335) K.Gürün de, yumuşak bir dille, H.Ertürk'ün verdiği "bilginin sağlıklı olabileceğine fazla ihtimal vermediğimizi belirtmek isterim." diye yazıyor. (Türk-Sovyet İlişkileri, s.9)

336) Budiyenni masalını başka ciddiye alanlar da var: V.Vakkasoğlu, Son Bozgun, 1.C., s.163; Bu Vatanı Terk Edenler, s.70; H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 1.C., s.50 ve tarihçi Tahsin Ünal (Türk Siyasi Tarihi, s.520), tarihçi S.Tansel (Mondros'tan Mudanya'ya, 2.C., s.237), araştırmacı F.Tevetoğlu (Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, s.124); araştırmacı M.Goloğlu (Erzurum Kongresi, s.57 vd.) vs.

Hayret!

337) Org. Kazım Özalp'ın Anıları ile İlgili Bir Açıklama, s.231 vd., Belleten, sayı 146 /1973; ayrıca B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LXXXIX/280.

yet ve propagandanın ortaya çıkmasına sebep neydi? Hiç şüphesiz, birinci derecede Rusya'ya şirin görünerek bir parça yardım koparmak! Yahut da evvelce arz etmiş olduğumuz üzere, bu ilgi ile İngilizleri korkutmak![338] Ancak M.Kemal Paşa, sonunda Ruslara veda ederek İngilizlerle kayıtsız şartsız beraber olmuştur. Bu hareket tarzını zorunlu hale getiren amiller (etkenler) Lozan'da ortaya çıkmıştır. Bunun da sebebi, kısaca söylemek gerekirse, **evvelki taahhütlerdi** (önceki söz vermelerdi). Mesela '1921 senesi[nde] M.Kemal tarafından tayin edilen Refet Paşa ile Harington'un Erkan-ı Harbiyesinden gönderdiği murahhaslar (delegeler), İnebolu civarında bir çiftlikte toplanarak siyasi ve iktisadi şeyler görüşürler. Saltanat ve Hilafete ilişkin birtakım siyasi meseleyi de söz konusu etmişlerdi.' (Kaynağı, Edgar Pech, Les Allies et Turqui, s.200)

Bu anlaşma gereğince, Hilafeti halkın gözünden düşürmek için İstanbul'daki işgal kuvvetleri ile Ankara'daki M.Kemal Paşa, gayet akortlu (uyumlu) bir şekilde faaliyette bulunmuşlardır." (Hilafet, s.165, 172; hani M.Kemal ile İngilizler, bu konuda 1919'da, İstanbul'da Hilafet ve Türkiye'nin geleceği hakkında kesin anlaşmaya varmışlardı? Bu yeni anlaşmanın sebebi ve gereği ne? Ne olacak, Mısıroğlu öyle münasip görüyor.)

Doğrular:

(1). Refet Paşa ile 12 Haziran 1921'de görüşen Henry ve Stourton, ticarete başlamış iki eski İngiliz subayıdır, madencilikle ilgilenmektedirler; Harington'un erkan-ı harbiyesi ile ilgileri yoktur.

(2) İnebolu'ya geçmek için izin istedikleri zaman General Harington, Henry'den, İstanbul'un işgali üzerine M.Kemal'in tutuklattığı İngiliz askerleri ile M.Kemal'in askeri niyetleri hakkında bilgi toplamasını ister;[339] ayrıca der ki: "M.Kemal İngilizlere yaklaşmak istiyorsa, ilk adımı o atmalı!"

---

338) Bu yakınlaşma, elbette bu iki pratik sebebe indirgenemez. Geniş bilgi edinmek isteyen gençler, değişik yıllarda yayımlanmış şu kitapları okuyabilirler: M.Gönlübol-Cem Sar, Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası, 1963; Türk Dış Politikasında Elli Yıl, Dışişleri Bk.lığı Y., 1973; S.Yerasimos, Türk-Sovyet İlişkileri, 1979; Kamuran Gürün, Türk -Sovyet İlişkileri,1991; Suat Bilge, Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964, 1992.

339) M.Kemal'in, Anadolu'daki İngiliz esirlerinin serbest bırakılması için araya giren A.İzzet Paşaya, 12.8.1920'de yazdığı mektuptan bir cümle: " [Malta'da bulunan] tutuklulardan herhangi birinin, İstanbul hükümeti eliyle olsa dahi idamı halinde, Erzurum'da tutsağımız bulunan Yarbay Rawlinson dahil olmak üzere, elimizde mevcut subay-er bütün tutsak İngilizlerin karşılık olarak derhal idam edilmelerinin kesin şekilde kararlaştırılmış olduğunun, bu vesile ile İngiliz karargâhına tebliğ etmenizi..." (Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge, s.170)

(3) Henry ve Stourton, sel yüzünden İnebolu'dan ileri gidemez ve İnebolu'da bulunan Refet Paşa ile görüşürler.[340]

(4) Stourton'un raporundan anlaşıldığına göre Refet Paşa, bu iki İngilizle hayli dalga geçmiş. Mesela son olarak 600 top sağlandığını, Anadolu'da dört cephane fabrikası olduğunu söylemiş, genel konularda da yuvarlak sözler etmiş.[341] Henry'nin İnebolu dönüşü, Harington'a, 'M.Kemal sizinle görüşmeye pek hevesli' dediği anlaşılıyor. Harington bu bilgiyi ciddiye alarak M.Kemal ile ilişki kurmaya çalışacak ama Henry'in sözünün doğru olmadığı ortaya çıkacaktır. (1-4. madde için, B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.68-136)[342]

(5) Saltanat ve Hilafet hakkında da çok kısa da olsa, bir görüşme yapıldığı doğrudur. Ama Refet Paşanın söylediklerinin, Mısıroğlu'nun iddiası ile bir ilgisi yok! Çünkü Refet Paşanın söylediklerinin özeti şöyle: "Türkiye meşruti bir Hükümdarca yönetilecek ve bu Hükümdar aynı zamanda Halife olacaktır." (Görüşmenin tutanağı: Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgeleri, 3.C., özet: s.CXXI, orijinal metin: s.453 vd.)[343]

(6) Edgar Pech'in kitabının **200.** sayfasında, Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi bir ifade de, kesinlikle yer almamaktadır.[344]

Bu ne bitmez tükenmez yalan yağmuru!

□ "İngilizler bu hususta o kadar mahirane (ustaca) bir siyaset takip ettiler ki İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'ı basıp dağıtmaları bile, mebusların (millet-vekillerinin) Ankara'ya gitmeleri ve bu suretle İstanbul'u çökerterek orasının güçlenmesini sağlamak içindi. Hatta Ankara'ya kaçacak mebusların **pek çoğunu,** 'heyet-i nasıha' adı altında yine kendileri götürmüşlerdir. Hakikaten İs-

---

340) Refet Paşa 2.İnönü muharebesini izleyen Dumlupınar muharebesinde hatalı görülerek Güney Cephesi Komutanlığından alınır, Güney ve Batı Cepheleri birleştirilip İsmet Paşanın komutasına verilir. Buna gücenen Refet Paşa İnebolu yakınında dinlenmeye çekilmiştir. (TİH, 2.C., 4.kısım, s.51, 88) İnebolu'da bulunmasının sebebi bu.

341) Stourton'un raporunun tam metni, B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CXXI/453 vd.

342) Harington, M.Kemal'le ilişki kurmak için Osmanlı Hariciye Nezareti ile Kızılay Başkanı Hamit Beyin aracılığından yararlanır. Harington'un 4 Temmuz 1921 günlü mesajına M.Kemal'in 6 Temmuzda verdiği cevabın özeti şöyledir: "Görüşme isteği bizden gelmemiştir. Fakat Misak-ı Milli ve tam bağımsızlık ilkesinin esas alınması şartı ile görüşebiliriz." Bu cevap üzerine İngiliz Y.Komiser Vekili Rattigan, şöyle der: "Milli sınırlar içinde tam bağımsızlık ha! Kemalistler akıllarını kaçırmış görünüyorlar!"

Osmanlı Hariciye Nazırı A.İzzet Paşa da, Hamit Beye şöyle diyecektir: "Ben size bu [tür isteklerde bulunmak] çocukca bir çılgınlıktır dememiş miydim? Bir büyük devlet böyle şeyi nasıl kabul eder?" (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.123; ayrıca İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.426 vd.)

Ankara, bu emperyalist anlayış ile bu teslimiyetçi Osmanlı kafasını yenmek zorundaydı. Bin türlü kanlı, kansız engeli aşıp sonunda yendi de. Silahı, kafası, emeği ve duasıyla bu savaşa katkıda bulunan herkesten Allah razı olsun!

343) Refet Paşa ile Henry, İnebolu'da ikinci defa 27 Kasım-5 Aralık günleri de görüşmüşlerdir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.317 vd.; Henry'nin raporunun özeti: s.317-321; tutanağın tam metni: B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., 47.sayılı belge)

İngiliz Dışişleri Bakanlığı bu görüşmeye sert tepki gösterdiği gibi Henry'nin bir daha Türkiye'ye gelmesini de engeller. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.322 ve 324)

344) Paris, 1925; Milli Kütüphane'de var, söz konusu sayfanın fotokopisini oradan sağladım.

tanbul'daki Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasında, Ankara'nın kuvvetlenmesini ve siyasi faaliyetlerin merkezi haline gelmesini istemek gibi anlaşılması güç bir İngiliz siyasetinin ilgisi olduğunda şüphe yoktur. Ancak önemli olan şudur ki İngilizler bu hareketi, **M.Kemal Paşa ve Rauf Orbay ile anlaşarak yapmışlardı.**" (Hilafet, s.173)

Siz hiç bu kadar sunturlu bir palavra duymuş muydunuz?

İngilizlerin Meclis'i basmaları ve bazı milletvekilleri ile birçok milliyetçiyi tutuklamaları, İstanbul'un resmen işgali kararı ile bağlantılı bir olaydır. Müttefiklerin, İstanbul'un resmen işgaline ve onunla birlikte başka önlemlerin de alınmasına karar vermelerinin sebepleri ve belgeleri, bütün ciddi kitaplarda var.[345]

İstanbul'un işgaline yol açan olayların ve karar sürecinin, belgeli öyküsünü özet olarak görelim.

● İstanbul'un resmen işgalinin gerçek öyküsü

Erzurum ve Batı Anadolu kongreleri, İngiliz denetim subaylarının, artık ordunun silahlarını toplayamaması, milli kuvvetlerin Batıda ve Güneydeki etkinlikleri, bütün işgal güçlerini tedirgin etmeye başlamıştır. Sivas Kongresinin toplanması, İstanbul yönetimiyle birlikte İngilizleri de çok rahatsız eder. Olaylar şöyle gelişir:

9 Eylül 1919: Y.Komiser Amiral de Robeck, Curzon'a şunları yazar: "M.Kemal'in tesiri gittikçe artıyor..." (E.Ulubelen, s.211)

11 Eylül 1919: Sıvas Kongresi'nin bildirisi!

17 Eylül 1919: İngiltere Karadeniz Ordusu Başkomutanı General Milne'in raporu: "Hükümet ve Müttefik devletleri kuvvetsizdirler. M.Kemal'in hareketi Anadolu'da bağımsız bir cumhuriyete doğru gelişiyor." (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.64)

24 Eylül 1919: Vali Artin Cemal Konya'dan kaçar. (Jeschke, a.g.e., s.66)

1 Ekim 1919: D.Ferit istifa eder.

2 Ekim 1919: Ali Rıza Paşa hükümeti kurulur.

10 Ekim 1919: Y.Komiser de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Anadolu'daki milli hareketin baskısıyla D.Ferit hükümeti istifa etti. M.Kemal karşısında İngiliz aslanının prestiji sarsıldı. Mütarekeyi imzalayan Türkiye'nin yerinde, **bugün bambaşka bir Türkiye var**. Bu yeni Türkiye'ye barış şartlarını empoze etmek kolay olmayacak." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LVIII/134)[346]

20 Ekim 1919: General Milne'in raporu: "Milli liderler, silahlı direnişe iyiden

345) E.Ulubelen, s.247 vd.; Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.88 vd.; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.202 vd.; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.98 vd.; Bige Yavuz, Türk-Fransız İlişkileri, s.63 vd.; D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş tarihi, 1.C., s.134; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., özetler için: s.CI vd., özellikle 135, 137, 138, 140, 141, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 154 ve 155 No.lu belgeler.

346) Romen rakamlar belgenin özetinin, ikinci rakamlar ise orijinalinin bulunduğu sayfayı göstermektedir.

iyiye kendilerini kaptırmışlar. Askeri kuvvet kullanmak icap edecek." (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.72)

28 Ekim 1919: Konya-Bozkır asileri İngilizlerden yardım isterler. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.73)

29 Ekim 1919: Bölgeyi İngilizlerden devralan Fransızlar, Ermeni birlikleri ile birlikte Urfa, Maraş ve Antep kentlerine girmeye başlarlar. Kısa bir süre sonra Türklerle bu kuvvetler arasında kıyasıya bir boğuşma başlayacaktır. (KS Günlüğü, 2.C., s.105)

8 Kasım 1919: Lloyd George, Avam kamarasında şöyle konuşur: "Karşımızda, savaşta olduğu gibi barışta da güçlük çıkaran, hatta savaştakinden daha fazla güçlük çıkaran bir Türkiye var!" (T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 2.C., s.180)

10 Kasım 1919: Y.Komiser de Robeck'in raporu: "İstanbul'un resmen işgali gereklidir." (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.76; B.N.Şimşir, İng.Belgelerinde, 1.C., s.LXIX/188)

11 Aralık 1919: Y.Komiser de Robeck'in raporu: **"M.Kemal başlıca düşmanımızdır!"** (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.80)

11 Aralık 1919: General Milne, 'itaatsizlik ettikleri için Cemal ve Cevat Paşaların azlini' ister. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.80)

26 Aralık 1919: Y.Komiser Amiral de Robeck'ten, General Milne'e: "M.Kemal hareketinin bastırılması için çok büyük bir kuvvet gerekiyor." (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.82)

27 Aralık 1919: M.Kemal ve Heyeti Temsiliye Ankara'ya gelir.

4 Ocak 1920: Lord Curzon, kabine üyelerine, şöyle özetlenebilecek olan bir muhtıra dağıtır: "Türklerin Avrupa ile ilişiğini kesmek... Bunun için Türkleri İstanbul'dan atmak... Türklerin İstanbul'da bırakılmasının, milli akımı daha güçlendireceği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XCIII/300)

12 Ocak 1920: Antep savaşı başlar.

18 Ocak 1920: Y.Komiser V. Amiral Webb'ten Lord Curzon'a: "... Türk milli hareketine karşı kuvvet kullanmak gerekecek." (B.N.Şimşir, İng. Belgelerinde., 1.C., s.XCIX/336)

20 Ocak 1920: Üç Y.Komiser, ortak bir nota ile milli kuvvetleri desteklediklerini anlaşılan Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Genelkurmay Başkanı Cevat Paşanın, 48 saat içinde görevden alınmalarını isterler. (T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 2.C., s.307)[347]

20 Ocak 1920: Maraş savaşı başlar.

27 Ocak 1920: Gelibolu civarında ve Fransız askerlerinin gözetimi altında

347) Verilen notanın metni: Hülya Özkan, İstanbul Hükümetleri ve M.M. Karşıtı Faaliyetleri, s.73; M.Kemal'in Sadrazama çektiği telgraf: "İngilizlerin, Harbiye Nazırının ve Genelkurmay Başkanının değiştirilmelerini istemeleri, devletin siyasal bağımsızlığına kesin bir saldırıdır. Hükümetin, bu öneriyi kabul etmeyeceğini sert bir dille bildirmesi... kesin isteğimizdir." (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.120)

bulunan Akbaş silah ve cephane depolarını, Köprülülü Hamdi ile Dramalı Rıza[348] ve arkadaşlarının basarak silah ve cephaneyi Anadolu'ya kaçırmaları, işgal güçlerinin şiddetli tepkilerine yol açar. İngilizler Bandırma'ya iki bölük asker çıkararak şehri işgal ederler. (K.Özalp, Milli Mücadele, 1.C. s.88 vd.; A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.254; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CIX/381)

28 Ocak 1920: Meclis-i Mebusan, gizli bir toplantı yaparak, Misak-ı Milli'yi kabul eder. (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.434)[349]

4 Şubat 1920: Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Fransız Y.Komiseri, 'Maraş bölgesinde durumun ciddi olduğunu, düzenli Türk kuvvetlerinin de Fransız askerlerine saldırdığını belirterek mütarekenin artık fiilen bitmiş sayılacağını' söyledi." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CIII /364)

6 Şubat 1920: Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Her ihtimale karşı hazır bulunmak gerektiğinden, General Milne İstanbul'da kuvvet yığınağı yapmak düşüncesinde." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CIV/366)

8/9 Şubat 1920: Kuva-yı Milliye Urfa'yı kuşatır ve şehre girer. (TİH,4.C., s.104)

10 Şubat 1920: Galip devletler temsilcilerinin Londra'daki toplantısında, İstanbul'daki İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserlerinin ortak önerileri görüşülür: İstanbul'da yönetimin işgalcilere devredilmesi, milliyetçilerin tutuklanması ve Meclis'in kapatılması. (Tutanaklara dayanarak S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.206)

12 Şubat 1920: Fransızlar Maraş'tan çekilir ve Kuva-yı Milliye Maraş'a girer. (TİH, 4.C., s.95)

13 Şubat 1920: Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: **"Damat Ferit Paşanın tekrar başa geçirilemediği...** Osmanlı Meclisi'nin milliyetçi örgütün İstanbul'da siyasi bir parçası durumunda olduğu... Milliyetçi harekete karşı silah kullanmak gerekeceği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CV/371)

16 Şubat 1920: İstanbul yönetiminin ve İngilizlerin desteklediklerı Anzavur'un ikinci isyanı. (TİH, 6.C., s.27)[350]

17 Şubat 1920: Misak-ı Milli açıklanır! (Türk Parlamento Tarihi, 1.C., s.25., 5. dipnot)

---

348) Köprülülü Hamdi Bey, Anzavur'un adamları tarafından 18 Şubatta şehit edilecek, Dramalı Rıza Bey de İstanbul'da yakalanarak, 3 arkadaşı ile birlikte, 12 Haziran 1920'de asılacaktır. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.107)

349) Milli And'ın hazırlanması ve kabulü ile ilgili geniş bilgi için: Ş.Turan, Türk Devrim Tarihi, 2.C., s.82-91; ayrıca, Jeschke, İng. Belgeleri, s.209 ve 14. dipnot.

350) A.Dilipak şöyle yazıyor: "M.Kemal'in, İngiliz ve Fransızlar değil de, İtalyanlar konusunda bu kadar titiz davranmasının sebebini bilmiyoruz." (CG Yol, s.61) Neden böyle yazıyor dersiniz? Çünkü M.Kemal, İtalyan işgali altındaki Burdur Askerlik Şubesine, 16 Şubatta bir yazı yazarak gizliliğe önem verilmesini istemiş. Ne var bunda? İtalyanlar işgalci değil mi? M.Kemal'in, 1 Şubatla 29 Şubat arasında, sadece Kaynakçalı Atatürk Günlüğü'nde yer alan 25 önemli yazı ve genelgesi var, 10'u İngilizler ve Fransızlar hakkında! (s.130- 134)

Bunları görmezden geliyor.

Deli pösteki sayar gibi on binlerce olayın içinden işlerine gelebilecek bir küçük ayrıntı bulmaya çabalıyorlar. Aksi gibi her seferinde de başlarını gerçeğe çarpıyorlar!

21 Şubat 1920: İngiliz askeri haberalma raporu: "İstanbul'daki milliyetçilerin M.Kemal Paşa ile Meclis telgrafhanesi ile haberleştikleri..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CVIII /379)

23 Şubat 1920: Y.Komiser Amiral de Robeck, Meclis'te milletvekillerinin ateşli konuşmalar yapmalarını, Maraş'a saldırılmasını, Akbaş depolarının boşaltılması ve Müttefik nöbetçilerinin yakalanmasını şiddetle protesto eder. (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CVIII vd./381)

23 Şubat 1920: Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Anadolu'daki bütün hareketler, M.Kemal Paşa tarafından, milli hareketin parçaları olarak tertiplenmektedir... **Bizim aldığımız kararlara hürmet etmeyen tek halk, Türk halkıdır.**" (E.Ulubelen, s.257)

23 Şubat 1920: Bazı yeni İngiliz savaş gemileri İstanbul'a gelir ve karaya asker çıkarırlar. (H.Himmetoğlu, KS'da İstanbul ve Yardımları, 1.C., s.434)

24 Şubat 1920: Yüzbaşı Butler'in raporu: "General Gouraud'nun, Urfa, Maraş ve Antep'e saldıran Kuva-yı Milliye birliklerinin arkasında düzenli ordunun olduğunu söylediği, Müttefiklerin M.Kemal'e baskı yapması gerektiği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CX /388)

28 Şubat 1920: Galip devletler temsilcilerinin Londra'da yaptıkları toplantıda Başbakan L.George'nin konuşması: "Fransızların Maraş'tan çekildiklerine, Çukurova'da Ermeni kıyımı yapıldığına dair haberler alındığı...[351] Müttefiklerin prestijinin sarsıldığı... **Artık Türkiye'ye karşı harekete geçmek gerektiği**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXI vd./403; T. Baytok, s.82 vd.)

29 Şubat 1920: Görüşü sorulan Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Milliyetçi direnişi kırmak için harekete geçilmesi ve İstanbul'un işgal edilmesi... Barış şartları nisbeten yumuşak olduğu takdirde, barışı kabul edecek Türkleri, **Sultanın etrafında toplayıp milliyetçilere karşı bir cephe kurulabileceği**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXIII/411)

2 Mart 1920: Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "İstanbul'u işgal etme düşüncesini General Milne de kabul etti." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXIV/413)

3 Mart 1920: Ali Rıza Paşa hükümeti istifa eder.

5 Mart 1920: Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Fransa Y.Komiseri ile İstanbul'un işgali ve **milli hareket liderlerine karşı sert önlemler alınması** konularında düşünce birliğine vardık..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXVI /427)[352]

---

351) Çukurova'da da Ermeni kıyımı yapıldığı şeklindeki demirbaş propaganda, Ankara tarafından şiddetle yalanlanır ama pek etkisi olmaz. (7.3.1920, TC Kronolojisi, s.138)

352) 5 Mart günlü toplantıda, L.George'un Türkiye'de bulunan askerler hakkında verdiği bilgi ve vardığı sonuç: 'Yunanlılar, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar... toplam 160.000 kişi. Oysa Türklerin elinde 80.000 asker var... Bu bakımdan milliyetçilerin karşı hareketinden çekinmeksizin İstanbul işgal edilmeli.' (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.87 vd.)

8 Mart 1920: Salih Paşa hükümeti kurulur.

8 Mart 1920: L.George - Venizelos görüşmesi sırasında, Venizelos'un ileri sürdüğü görüşler: "Türkiye'ye barış şartlarını kabul ettirme görevini, Yunanistan'ın üzerine alabileceği... **İki tümenle** M.Kemal kuvvetlerinin ezilebileceği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXVIII /422)

10 Mart 1920: Londra'da alınan kararlar: "İstanbul işgal edilecek, Harbiye Nezaretine, polis teşkilatına ve PTT'ye el konulacak!" (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXIX /444)

10 Mart 1920: İstanbul'daki Y.Komiserler toplanarak, önde gelen milliyetçileri tutuklama emrinin nasıl uygulanacağını görüşürler. (TC Kronolojisi, s.138)

12 Mart 1920: Lord Curzon'un, Vaşington'daki İngiliz B.Elçisine, alınan kararlar hakkında verdiği bilgiler: "Kilikya'da (Çukurova'da) asayişi Fransızların sağlayacağı... İstanbul'un işgal edileceği ve barış şartları kabul edilinceye kadar işgal altında tutulacağı... **M.Kemal'in bertaraf edileceği**:." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde,1.C., s.CXX/453)[353]

16 Mart 1920: İstanbul'daki Y.Komiserlerin Sadrazam Salih Paşaya 09.40'da verdikleri ortak nota: "İstanbul saat 10.00'dan itibaren işgal edilecek... M.Kemal ve milli hareketin öbür liderlerinin, Osmanlı hükümetince derhal **red ve inkâr edilmeleri**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXXII/460)

Tren ve vapur seferleri durdurulur, bütün yollar tutulur, Harbiye Nezareti ve PTT işgal edilir, polis teşkilatına el konulur.[354] Bir İngiliz birliği, Şehzadebaşı karakolunu basar, 6 erimizi şehit eder, 15 erimizi yaralar. Sivil ve asker 150 milliyetçi Türk tutuklanır. Tutuklamalar 18 Marta kadar devam edecektir.[355]

İşgal Kuvvetleri Komutanlığının tebliği (özet):

"2. **Müttefik devletlerin niyeti, saltanat makamının gücünü kırmak değil, Osmanlı idaresinde kalacak yerlerde, o gücü desteklemek ve sağlamlaştırmaktır,**

---

353) Yahya Kemal diyor ki: "16 Mart darbesi gayet gizli tutuluyordu. Yalnız birkaç gün evvel Refik Halit (Karay), Alemdar gazetesine bir başmakale yazmıştı. Bu makalede, yakında bir şeyler olacağını sevinçle, inceden inceye tehditkâr bir şive ile ima ediyordu. Y.Kadri bu makaleyi görmüş, bana da gösterdi. Hakikaten o günlere göre manidardı. Refik Halit'in kendisinin ve kardeşi Hakkı Halit'in İngiliz Intelligence adamlarıyla sıkı fıkı münasebetlerini işitmiştik. " (Tarih Musahabeleri, s.41)

Gazeteci Hamdi Ülkümen de, meslektaşı R.Halit'in bir gün şöyle dediğini aktarıyor: "M.Kemal'in muzaffer olduğunu görmektense, memleketin Yunanlılar tarafından alınmasını tercih ederim." (Hümanist Atatürk, s.10)

354) A.F.Türkgeldi durumu şöyle özetliyor: "Emr -i idare, zahiren (görünüşte) gene hükümetin elinde bırakıldı." (Görüp İşittiklerim, s.259)
Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti, artık sözde bir devlettir.

355) "İşgalin şaşırtıcı kargaşalığı arasında, gizli ve aşikâr bir sürü yabancı zabıta kuvvetleri arasına ipsiz sapsız bir sürü haşarat da karışarak, İstanbul'u semt semt taramaya başlamışlar, milliyetçi tanınmış ne kadar kalburüstü şöhret varsa, hepsini çalyaka edip Beyoğlu'ndaki işgalcilerin zabıta merkezi olan Arapyan Hanı'na doldurmaya koyulmuşlardı." (T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.260)

3. Müttefik devletlerin niyeti, Türkleri İstanbul'dan yoksun bırakmamaktır... Eğer Anadolu'da genel karışıklık ve Hıristiyan kıyımı gibi olaylar olursa, bu kararın değiştirilmesi muhtemeldir." (A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.309)[356]

Aynı gün **Vahidettin**, Sivas milletvekili Rauf (Orbay), Balıkesir milletvekili Abdülaziz Mecdi Hoca (Tolon) ve Konya milletvekili Vehbi Hoca (Çelik)'dan oluşan Meclis Kurulunu saat 17.00'de kabul eder.[357] Bu görüşmeyi birinci bölümde vermiştim. Hatırlamanıza yardımcı olmak için yalnız Vahidettin'in sözlerini aktarıyorum:

"Bu adamlar daha çok şey yaparlar, her istediklerini yaparlar! Her şeye cüret edebilirler! Meclisteki sözlerinize ve hareketlerinize dikkat ediniz! Hoca! Hoca! Dikkatli olun! Bu adamlar, her istediklerini yaparlar! Hoca, vaziyet meydanda! Hadiseler ortada! Bu adamlar isterlerse yarın Ankara'ya giderler! Rauf Bey, millet koyun sürüsü! Bu sürüye bir çoban lazım! İşte o da benim!"[358]

Aynı akşam, Meclis sarılır, Rauf ve Kara Vasıf Beyler tutuklanırlar. Ertesi gün de yine Meclisten zorla, Edirne Milletvekilleri Şeref (Aykut) ve Faik (Kaltakkıran) Beylerle İstanbul Milletvekili Numan Ustayı alırlar.[359] Ayrıca bazı milletvekili, asker, idareci ve gazeteciler daha tutuklanıp Malta'ya sürüleceklerdir.[360] Sıkıyönetim ilan edilir, gazetelere sansür konur. Bütün sokak duvarlarına, İngilizce ve Türkçe, "milliyetçilere yardım edenin ölüm cezasına çarptırılacağını" ilan eden afişler yapıştırılır.[361]

Buna karşılık aynı gün, M.Kemal'in emriyle de Anadolu'da bulunan bütün İngiliz subay ve erleri tutuklanacaktır. (29 kişi)

---

356) İstanbul'un işgali karşısında Hürriyet ve İtilaf Partisi sevincini gizleyemez, tek üzüntüsünün böyle bir önlemin bu denli geciktirilmesinden doğduğunu açıklar. İngiliz Muhipleri Derneği de buna benzer duyguları dile getirir. (S.R. Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.207) Y.Kemal de diyor ki: "16 Mart baskınını Ali Kemal, hararetli bir sevinçle karşıladı. Artık mukedderatının yolunu tutmuştu. " (Siyasi ve Edebi Portreler, s.89)

357) İşgal kararı saraya, Fransız Y.Komiserliği Baştercümanı Ledoulx tarafından bildirilir. 25.3. 1920 günlü ve FO 371/5166- E 3253 sayılı İngiliz belgesine göre, 'Vahidettin, Müttefik temsilcileriyle her zaman işbirliği yapmayı dilediğini ve işgalden üzüntü duyduğunu bildirir ama işgal bildirisinde kendi yetkisiyle ilgili güvenceyi takdir ettiğini, İstanbul'daki belli başlı milliyetçi önderlerin tutuklanmasından rahatlık duyduğunu, Müttefik devletler böyle bir karar almasalardı, bu kararı bizzat kendisinin almak zorunda kalacağını söyler.' (S.R. Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.207)

358) C.Kutay, İstiklal Savaşının Maneviyat Ordusu, s.172 vd.; Yakın Tarihimiz, 2.C., s.240; şunu da belirtmeliyim ki İngilizlere karşı çıkılamayacağını sanan, onlardan korkan yalnız Vahidettin değildir, birçok benzeri var: D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.27 vd.

359) H.Gerede, İstanbul Felaketi, Devrin Yazarları, 1.C., s.143; M.M. Kansu, Atatürk'le Beraber, 2.C., s.552 vd.; Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s.16,19 vd.

360) Tutuklanıp Malta'ya sürülen öteki kimseler: Tahsin Uzer (Milletvekili), Cemal Mersinli Paşa (Mv.), Yarbay Ali Çetinkaya (Mv.), Cevat Çobanlı Paşa, Dr.Esat Işık Paşa, Ali Sait Paşa, Albay Galatalı Şevket, eski senatör Çürüksulu Mahmut Paşa, eski senatör Seyid Bey, İstanbul eski Emniyet Müdürlerinden Muammer Bey. Gazeteciler: Süleyman Nazif, A.Emin Yalman, Celal Nuri İleri, Aka Gündüz, Velit Ebüzziya. Daha sonra tutuklanıp Malta'ya sürülecek olan milletvekilleri: Ali Cenani, Hacı İlyas Sami.

361) H.E.Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı, s.63.

Osmanlı Meclisi de, İngilizlerin tutumunu protesto için tatil kararı alır.[362]

Anadolu, İstanbul'la her türlü ilişkiyi keser. (Görüp İşittiklerim, s.260) Yunan işgali altında olmayan bütün demiryollarına el konulur; ilerleyen milli kuvvetler, İstanbul ile Anadolu arasındaki tek kara ve demiryolu geçidi olan **Geyve Boğazı**'nı ele geçirirler. (A.F.Cebesoy, s.320; K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.542)

Görülüyor ki İstanbul'un işgali, gittikçe gelişen ve güçlenen milli hareketi cezalandırmak ve hazırlanan barış andlaşmasının itirazsız imzalanmasını sağlayacak ortamı hazırlamak için müttefiklerce ortaklaşa alınan önlemlerden biridir.[363] İkinci önlem, ileri gelen milliyetçilerin tutuklanmasıdır ki bu da 16-18 Mart tarihlerinde gerçekleştirilir. Üçüncü önlem olan 'hükümetçe milli liderlerin red ve inkâr edilmesi' konusu ise, ilerde ele alınacak.

Ve Mısıroğlu, "İngilizlerin bu hareketi, M.Kemal ve Rauf Orbay ile anlaşarak yaptıklarını" ileri sürüyor.

Allah şifa versin!

● Salih Paşa hükümeti, Ankara'yı yatıştırmak umuduyla Heyet-i Nasıha (ögüt kurulu) olarak, İngilizlerin bilgisi altında, Ankara'ya sadece dört milletvekili yollamıştır: Bunlar Dr.Rıza Nur, Y.Kemal Tengirşenk, Vehbi Efendi, Abdullah Azmi Efendidir. M.Kemal bunlardan kuşkulanmış ve Ankara'ya kadar gözetim altında getirtmiştir. (Dr.Rıza Nur, s.520 vd.; Y.Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, s.140 vd.; H.Kazım Kadri, Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.280 vd.) Bu dört milletvekilinden başka hiçbir milletvekili, Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi, heyet-i nasıha üyesi olarak ve İngilizlerin bilgisi ve yardımıyla Ankara'ya gelmiş değildir!

Mısıroğlu yine masal söylüyor!

Osmanlı Meclisi üyesi olup da İstanbul'dan kaçarak TBMM'ne katılanlar, Malta dönüşü Ankara'ya gelecek olanlarla birlikte, sadece 88 kişidir. Oysa TBMM'nin tam üye sayısı 403'tür. 315 milletvekili ise, Ankara'nın yaptırdığı yeni seçimlerde seçilerek Meclis'e katılmıştır. (Türk Parlamento Tarihi, 1.C., s.39)[364]

---

362) Meclisin aldığı tatil kararı Ayan Meclisine bildirilir. Önce Vasfi Efendi itiraz eder. Rıza Tevfik de şöyle der: "Üç büyük devlet, birkaç caniyi aldı. Bunda Meclis'e bir taarruz yoktur. Meclis haksızdır! Protestoları haksızdır! " (Aktaran K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.520) Yahya Kemal de diyor ki: "Rıza Tevfik o sabah Ayan'da, deni hilkatinin (aşağılık yaradılışının) bir marifetini göstermiş, arkadaşları olan bir eski Ayan azası tevkif edilirken, protestoya mani olmuş, 'Adalet-i beynelmilel (uluslararası adalet) diye bir şey vardır, İngilizler o adalet-i beynelmilel namına hareket ediyorlar; medeniyeti temsil eden İngiltere gibi bir devlete itiraz etmek küstahlıktır..' demiş. " (Tarih Musahabeleri, s.43)

K.Karabekir, bunlar için 'şerefsiz adamlar' demektedir. (s.520)

363) Y.Komiser J. de Robeck'in, 25 Martta Lord Curzon'a yolladığı gizli rapor özeti: "İstanbul işgali, tahminlerin üstünde başarılı olmuştur. Bu, milliyetçi hareket için ciddi bir fırtına teşkil etmiştir. [..] Bu bakımdan zaman, barış şartlarının kabul ettirilmesi için çok uygundur." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, s.95; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.209)

364) Ama Dilipak diyor ki: "Yeni Meclis... İstanbul'dan kaçan mebuslardan oluşmuştu." (CG Yol, s.68)

(12) "Dagobert von Mikusch, adı geçen eserinde, 16 Mart işgali sorununu inceleyerek, İngilizlerin bu yardımlarını bile bile yaptıklarını, bunun bir hata sonucu olmadığını, dolayısıyla ve kanıtlı bir şekilde ortaya koymaktadır." (Hilafet, s.176)

Uydurma devam ediyor!

Çünkü Dagobert von Mikusch'un kitabının hiçbir sayfasında, böyle bir ifade bulunmamaktadır. Türkçe çevirinin, İstanbul'un işgaliyle ilgili olan 237-243. sayfalarına bakanlar, yalanı kuyruğundan yakalayabilirler.

(13) "Daha önemli olanı şudur ki Rauf Bey, M.Kemal Paşadan sonra ikinci derecede faal bir şahsiyet bulunduğu halde, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılan Meclis-i Mebusan'a Sivas mebusu olarak girmiştir. İngilizler, Kuva-yı Milliyecilere yardım edeceklerin idam edileceklerine dair sokaklara çarşaf gibi ilanlar asmış bulundukları halde,[365] M.Kemal Paşanın bu en yakın arkadaşını, daha İstanbul'a adım attığı anda tutuklamak yerine, ona anlamlı bir hareket olarak Meclisin dağılmasına kadar dokunmadılar. *(Vahidettincilerin pek beğendiği İ.H.Danişmend de Sivas Kongresine katılmıştı. Onu da İngiliz ajanı olduğu için mi tutuklamadılar acaba?)* Malta dönüşünde, İstanbul'a uğrayan gemiden çıkmayarak, İnebolu'dan M.Kemal Paşanın yanına gitmesine ses çıkarmadılar." (Hilafet, s.174)

1. Sèvres antlaşmasının bir an önce onaylanabilmesi için Meclisi toplamaktan başka çare kalmadığını gören saray ve hükümet, işgalcilerin de onayı ile seçim yapılmasına karar vermiştir. Tevfik Paşa, Yüksek Komiser de Robeck'e şöyle der: "Meclisin başlıca görevi, **barışı onaylamaktır**."[366] İşgalciler de barış sorununun sona ereceği ümidiyle Meclisin açılmasını beklerler. Dokunulmazlıkları olduğunu sanan yeni milletvekilleri, İstanbul'a gelmeye başlar.

2. Anadolu milletvekillerinin İstanbul'a gelmelerine, tıpkı Mısıroğlu gibi Refik Halit Karay da sinirlenir. Öyle ya, İstanbul da, dokunulmazlık da, yalnız Padişahın kulları ile İngilizcilere ait. Şom kalemiyle şöyle yazar: "Merhaba Sıvas kuzuları, Ankara keçileri! Kurban bayramı mı yaklaştı? **Ecelinize** ayağınızla mı geldiniz?"[367]

3. Son Osmanlı Meclisi, uslu uslu barış andlaşmasını bekleyeceğine, esasları Erzurum ve Sivas Kongrelerinde belirlenmiş ve taslağı Ankara'da hazırlanmış olan Milli Andı (Misak-ı Milli'yi) kabul ve ilan edecektir (Şubat 1920).

---

365) Bu afişler, ilk defa 16 Martta, İstanbul resmen işgal edildikten sonra duvarlara yapıştırılmıştır. (Kinross, s.327)

366) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.83; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XCV/309.

367) 1 Şubat 1920, Alemdar gazetesi (KS Günlüğü, 2.C., s.314; tam metin: İ.Ilgar, s.37); Ali Kemal de 5 Aralık 1919'da şöyle yazmıştı: "Yeni Meclis'in kusurları o kadar çok ki hayati tehlikelere maruzdur (uğrayabilir)." (Peyam, KS Günlüğü, 2.C., s.238)

Milli Andın özü şudur: "Bölünmez, hür ve bağımsız bir Türkiye!"[368]

Bu karara öncülük eden milletvekilleri, başta Rauf Bey olmak üzere, 16 Mart günü tutuklanacak ve Malta'ya götürüleceklerdir.

Bu gecikmeden dolayı K.Mısıroğlu'dan özür dileriz!

4. İngilizlerin, Malta dönüşü Rauf Beyin İnebolu'ya inmesine izin vermeleri de Mısıroğlu'nun canını sıkmış. En iyisi bütün milliyetçilerin denize atılmalarıydı ama ne çare ki Sakarya zaferi üzerine, Bekir Sami'nin imzaladığı adaletsiz sözleşme yerine, Ankara temsilcisi Hamit Bey ile yelkenleri suya indiren İngiliz Y.Komiseri Rumbold arasında, 23 Ekim 1921'de, yeni bir değiş-tokuş anlaşması yapılmıştır: Malta'da bulunan Türklerin tümü ile M.Kemal'in tutuklattığı bütün İngilizler karşılıklı serbest bırakılacak; dileyen Türk İnebolu'ya inecektir, dileyen İstanbul'a. (Bilal N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.392 vd.; Jeschke, İng.Belgeleri, s.193 vd.) Rauf Bey de, birçok Malta sürgünü vatanseverle birlikte İnebolu'ya iner.

Tamam mı?

(14) "Aynı şekilde İsmet Paşa da, zorla götürülmüş olsa bile, bir kere Ankara'ya katıldıktan ve bu katılış gösterişli bir surette kamuoyuna ilan edildikten sonra, elini kolunu sallayarak İstanbul'a gelip tekrar Ankara'ya dönmüştür. Bu anlamlı ziyarete de İngilizler seyirci kalarak, onu tutuklamayı acaba niçin düşünmemişlerdir?" (Hilafet, s.174)

1. İsmet Bey, ilk defa, herhangi bir yolcu gibi trene binip Ankara'ya gelmiştir. (20 Ocak 1920; 10 Şubatta geri döner) Geldiği de ilan edilmemiştir. Neden tutuklanmadığı da daha önce savaş suçluları paragrafında açıklanmıştı. M.Kemal ile her görüşen, neden tutuklansın? Amasya'ya gelen Salih Paşayı da tutuklamadıklarına göre, o da mı İngiliz ajanıydı yoksa?

---

368) R.H.Karay, andın içeriğini bir yana bırakıp adıyla alay ediyor: "Millet anamız yine varlığını gösterdi, ortaya bir milli yavru daha attı: Milli Misak. Aman Allahım, telaffuzu ne güç, ne çirkin, ne gayr-i milli bir kelime... Manakyan kumpanyasında bir aktör vardı, Hacı Misak. Bu terkip bana onu hatırlatıyor. Acaba Milli Misak nedir?" (2 Şubat 1919, Alemdar gazetesi, İ.Ilgar, Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın, s.39)

Misak-ı Milli'deki esasların kaç aşamada ve nasıl oluştuğunu bile bilmeyen Meclis-i Mebusan Başkan V. Hüseyin Kazım Bey ise anılarında şöyle övünüyor: "İftiharla söyleyebilirim ki Misak-ı Milli benim eserimdir... Misak-ı Milli benim fikrimden doğmuştur. Misak'taki esasları teklif eden benim." (Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.165, 262)

R.Tevfik de diyor ki: "[M.Kemal'in] ortaya koyduğu milli program, benim vaktiyle Fevziye Kıraathanesinde verdiğim konferansın kabaca uygulanmasından ibarettir." (Biraz da Ben Konuşayım, s.407)

D.Ferit'in İçişleri Bakanı Mehmet Ali'nin iddiası da şu: "Anadolu hareketi benim eserimdir." (Aktaran C.Erikan, Komutan Atatürk, s.286)

R.Nur da anılarında şöyle yazıyordu: "Padişahlığı kaldıran benim... Şeriye Vekaletinin kaldırılması fikri benimdir... Laikliği ben yaptım, bu benim işimdir... Cumhuriyet M.Kemal'in işi değil, benimdir..." (s.569, 1283, 1744, 1745)

Vahidettinciler, M.Kemal'e niye düşmanlar acaba? Baksanıza, her şeyi başkaları yapmış!

2. İsmet Bey, İstanbul'un işgalinden sonra, bazı milletvekilleri ve subaylar ile birlikte İstanbul'dan kaçarak Ankara'ya ikinci kere, 3 Nisan'da gelecek ve bu katılmalar, ancak o zaman ilan edilecektir.

Allah Allah! Bir şeyi olsun doğru bilip doğru yazamayacak mı bu alternatif tarih yazıcıları?

3. Hiçbir ciddi eserde, İsmet Paşanın Ankara'ya zorla götürüldüğü gibi bir iddia yer almıyor. İddia edenlerin konum ve durumuna bakan, bu tür yakıştırmaların sebebini kolayca anlar.

(15) "Hatta [Hindli] Mustafa Sagir'in 'casus' sıfatı ile M.Kemal Paşayı öldürtmek (!)[369] üzere Ankara'ya gönderilmesi ve sonradan M.Kemal Paşaya dolaylı bir surette ihbar edilerek yakalattırılıp astırılması da, İngiliz siyasetinin gerçek yüzünü gizlemek maksadıyla yapılmış bir hareketi." (Hilafet, s.175)

Mugalatanın bu kadarını Kadı Karakuş bile beceremez! Peki o kanıtlar, tanıklar, itiraflar, İngilizlerin Mustafa Sagir'in idamına engel olmak için yaptıkları baskılar, kendi aralarındaki gizli yazışmalarda 'casus' olduğunu açıklamalar, savaş tutsağı saydırarak geri almak için çevirdikleri numaralar, Ağa Hanı araya sokmalar, bu konudaki belgeler, tanıklar, tutanaklar, Sagir'in itirafları, onlar ne?

M.Sagir olayı, Mısıroğlu'nun uydurduğu gibi İngilizlerin görünüşü kurtarmak için giriştikleri bir entrika değil, M.Kemal'e karşı düşmanlıklarını gösteren birçok örnekten sadece biridir.[370] Dipnotta adı verilen kitaplarda bu olay, ayrıntılı ve belgeli bir biçimde anlatılmaktadır.[371]

(16) "Dikkat edilirse, İstanbul'daki silah depolarının kapılarına **Hindli Müslümanları koyarak**, din kardeşliği etkisiyle, Kuva-yı Milliyecilerin bu depolardan, Anadolu harekâtını başarılı kılacak silahları kaçırmalarına göz yummak da İngiliz siyasetinin bir gafleti değil, ustaca bir biçimde ortaya çıkarılmış bir siyasi taktik idi." (Hilafet, s.174)

---

369) Bu işaret K.Mısıroğlu'na aittir.

370) Yüksek Komiser Vekili Rattigan, 25 Mayıs 1921'de Lord Curzon'a yolladığı telgrafta, "M.Sagir'in aslında casus ve idamının da olağan olduğunu" bildirir ve olayı şöyle değerlendirir: "Ancak bu olay Ankara'nın, İngiltere'ye karşı düşmanca tutumunu göstermesi bakımından önemlidir." (B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.375)

371) Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s.67-70; Kılıç Ali, İstiklal Mahkemeleri, s.79 vd.; D.Arıkoğlu, s.208 vd.; F.Kandemir, İstiklal Savaşında Bozguncular ve Casuslar, s.142 vd.; N.Peker, 1918-1923 İstiklal Savaşı, s.273 vd.; E.B.Şapolyo, M. Mücadele'nin İç Alemi, s.29 vd.; E.Hiçyılmaz, Gizli Teşkilatlar, s.109 vd.; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CXLV/567; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.149; İ.Aksoley, İstanbul'da Milli Mücadele, HTM, 9. ve 10.sayılar, 1969; H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.74; S.Gökçen, Atatürk'le Bir Ömür, s.199 vd., B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.374 vd.; S.S.Berkem, Unutulmuş Günler, s.105-109; H.E.Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, s.156; Alpay Kabacalı, Büyük Dönemeçler, s.149-154 ve Türkiye'de Siyasal Cinayetler, s.211 vd.; M.Müftüoğlu,Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 8.C., s.83 vd.

İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçakçılığı, zekâ ve cesaret dolu bir destandır. Bu konuyla ilgili birçok anı ve araştırma yayımlanmış, İngilizlerin bu kaçakçılığı önlemek için aldıkları birçok sert önlem açıklanıp belgelenmiştir.[372]

Şimdi biri çıkmış, bir yalanı savunmak için bu destanı reddediyor.

Ayıp derler bir şey vardır!

(17) "İngilizler, Padişahı, hain gösterebilmek için birtakım hareketlere zorluyorlardı: Halifenin İngiltere'ye karşı güya bir muvazaa (danışıklı dövüş) silahı olarak başvurduğu Kuva-yı İnzibatiye ve mahut fetvalar gibi." (Hilafet, s.172 vd.)[373]

Kuva-yı İnzibatiye ve fetvalar konusunu, az sonra ele alacağım.

● K.Mısıroğlu'nun, ileri sürdüğü örnekler bu kadar. Boş laflar, kanıtsız iddialar, zorlamalar, değiştirmeler, çarpıtmalar, çocukça yorumlar, uydurmalar, kaydırmalar, atmasyonlar, kuşku uyandırmaya çalışmalar. Sonuç: Karavana![374]

Sonra da bu iddiasını, sanki kanıtlamış gibi Lozan Andlaşmasına da bağlıyor. Bu konuyu Dördüncü Bölümde ele alacağım.

Bu ipe sapa gelmez saçmaları, komik yorumları aktardığım için beni bağışla-

---

372) H.Himmetoğlu, K.S.nda İstanbul ve Yardımları; K.Koçer, Kurtuluş Savaşımızda İstanbul; İ.Sami Kalkavanoğlu, Milli Mücadele Hatıralarım; Ekrem Baydar'ın anıları, 6 Ekim-22 Kasım 1970 ve 10 Ağustos-9 Eylül 1971(Cumhuriyet); TİH, İdari Faaliyetler İ.Aksoley, İstanbul'da Milli Mücadele, HTM, 8. ve 9.sayı,1969; Mesut Aydın, M.M.Döneminde İstanbulda kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri; N.Peker, 1918-1923 İstiklal Savaşı; Kamil Su, Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı; F.Tevetoğlu, M.M.Yıllarındaki Kuruluşlar, s.3-50 (Karakol Cemiyeti); Bilge Criss, İşgal Altında İstanbul, s.s.143-208; Bülent Çukurova, Kurtuluş Savaşı'nda Haber Alma ve Yeraltı Çalışmaları; N.Ekici ve arkadaşları Cumhuriyete Kan verenler, s.32-34.

D.Ferit, İngilizlere yaranmak için 90.000 sandık cephaneyi denize döktürür. (TİH, 7.C. (İdari Faaliyetler), s.69, ATASE Y., Ankara, 1975)

373) A.Dilipak, Bir Başka Açıdan Kemalizm adlı kitabında, biraz karışık bir dille, 11 Şubat 1968 günlü Sunday Times gazetesinde çıktığını söylediği bir yazıyı aktarıyor. Kendisi de, yazıda 'inanılması imkânsız iddiaların yer aldığını' açıklıyor ama yazının tamamını da aktarmadan edemiyor. Yazıda, 'M.Kemal'in Kasım 1938'de, yani son günlerinde, İngiliz Büyükelçisi Sir Parcy Lorraine'i Dolmabahçe'ye çağırdığı ve ona, kendinden sonra Türkiye Cumhurbaşkanı olmasını önerdiği, Büyükelçinin nazikane reddi üzerine de, Cumhurbaşkanlığı için İsmet İnönü'yü tavsiye ettiği' ileri sürülmektedir. Büyükelçi bu konuşmayı, İngiliz Dışişleri Bakanlığına da bildirmiş ve bu yazı 30 yıl gizlenmişmiş! (s.241, 248-250)

Dilipak, 'Türk Tarih Kurumu'nun bu tip inanılması imkânsız iddiaları neden cevaplamadığını' soruyor ve şöyle diyor: "Biz sadece gerçeğin ortaya çıkmasını istiyoruz. Gerçeği arıyoruz. Yalan ve gerçek dışı iddiaların, gerçeklerden ayrılmasını istiyoruz."

TTK'nın dilsiz olduğu, böyle zibidice değil, daha ciddi ve etkili iddialar karşısında bile sustuğu malum. Onu geçelim. Ayrıca, TTK'nın açıklamasına da ihtiyaç yok.Yazının asparagas olduğu, hem olayın tarihinden, hem iddianın özünden, hem yazıda yer alan uyduruk ayrıntılardan belli.

Dilipak, gerçekten, 'gerçeğe' saygılı ise, önce kendisi masal anlatmaya ve aktarmaya son versin!

374) Fransa'nın Doğu Donanması Komutanı Amiral Dumesnil'in eşi Vera Dumesnil'in İstanbul anılarından bir cümlecik: "İngilizler de Türkleri destekliyor ama M.Kemal'i idama mahkûm eden VI.Mehmet'in (Vahidettin'in) emrindeki Türkleri." (İşgal İstanbul'u, s.85)

yınız. Yüz binlerce gencin, nasıl bir yalan bombardımanı altında olduğuna dikkatinizi çekmek istedim.[375]

Bu kitapları okuyan ve bu sahte göndermelere, bu belgesiz, dayanaksız ifadelere, bu masallara kapılarak, yazılanları doğru sanan ve sanacak olan gençler ile aramızda, gitgide hiçbir ortak gerçek kalmayacak.[376] İki ayrı tarihe inanan bir millet, millet niteliğini koruyabilir mi?

Bir kere daha sormadan edemeyeceğim: Sonra ne olacak?

9. Vahidettin neden ve ne zaman M.Kemal'e karşı olmuş?

Vahidettinciler, Vahidettin aleyhindeki yalnız iki olayı anarlar; çünkü bu iki olayı örtbas etmek mümkün değil: Fetvalar ve Kuva-yı İnzibatiye. Birincisinin süngü zoruyla verildiğini, ikincisinin de danışıklı dövüş olduğunu söyleyerek işi kapatmaya çalışıyorlar. Ama kendileri de farkındalar ki Vahidettin'in –ve Damat Ferit'in–, yalnız M.Kemal'e değil, Milli Mücadele'ye de karşı olduğunu gösteren olaylar, sadece bu ikisinden oluşmuyor. Geride daha yüzlerce olay, binlerce tanık, on binlerce belge var.

Ne etmeli de Vahidettin'i bu kötü durumdan kurtarmalı?

Mısıroğlu, Vahidettin'in Milli Mücadele'ye değil, M.Kemal'e karşı olduğunu iddia ediyor. Ama M.Kemal'e karşı olmasına da bir gerekçe uydurmak gerek. D.Ferit hükümetinin, elbette Vahidettin'in rızasını alarak ve İngilizlerin de isteği ile daha işin başında, **29 Temmuz 1919**'da, M.Kemal ve Rauf Beylerin tutuklanmalarına karar vermiş olduğunu görmüştük.[377] Öyleyse K.Mısıroğlu, bu tarihten öncesine ilişkin bir bahane bulmak zorunda. Aramış, taramış, M.Kemal'in Anadolu'ya geçmesinden öncesine ve geçtikten hemen sonrasına ilişkin iki sebep bulmuş. Mısıroğlu'nun bulduğu şu iki sebebi görelim:

I. "Sultan Vahidettin'in vatanın kurtuluşuna memur ettiği M.Kemal'e karşı

---

375) Güneydoğudaki bir tarikat yurdunda kalan ve bir vakfa bağlı dersanede eğitim gören F.T.'nin açıklaması [özet]: "Tarih üzerinde çok duruyorlar. Cumhuriyet tarihini okutuyorlar ama bu arada da Atatürk'ün İngilizlerle işbirliği yaptığını hatırlatıyorlar... Bahçede Atatürk büstü var. Herkes dersaneye girerken, büste tükürüp geçiyor... Ben de tükürdüm. Telkin etmişlerdi, beynimizi yıkamışlardı. Küçüktüm çünkü. Ama halamın oğlu bana Atatürk'ü anlattı, üniversiteyi kazandıktan sonra. Düşündüm, bana hep yalan yanlış şeyler öğretilmiş." (Tarikatçıların Örgütlenme Modeli, Cumhuriyet, 23.6.1996, 6.sayfa)

376) K.Mısıroğlu'nun Sarıklı Mücahitler adlı kitabının ithafı şöyle: "Yüksek İslam Enstitüleri, İmam-Hatip mektepleri ve Kuran-ı Kerim dershanelerinin milli şahsiyet ve mefkuremize dönüşü sağlayacak müstakbel mücahitleri, nur yüzlü gençlerimize!"
Hedef bu masum gençler.

377) Amiral Calthorpe, 25.7.1919 günlü raporunda, "Hükümetin M.Kemal'e yasa dışı bir insan (asi) muamelesi yapması için ısrar edeceğini" belirtiyor. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.477, ilgili belge: Br.IV, s.690) Hükümetin aldığı tutuklama kararı Hariciye Nezareti yoluyla İngiliz Y.Komiserliğine de bildirilir. (a.g.e., s.478)

gözüken sonraki tavır ve hareketlerini, nasıl izah edebileceğimiz sorulabilir. Evvela şu husus bilinmelidir ki Sultan Vahidettin, M.Kemal Paşanın saltanat ve hilafete bağlılık ifade eden beyanlarına, önceleri inanmıştı. Halbuki o, bu vazife ile Anadolu'ya gönderilmeden çok evvel, saltanatın da, hilafetin de aleyhinde bir hissiyat taşıyordu. Bu hususu, eski teşkilat-ı mahsusacılardan Albay Hüsamettin Ertürk'e, çok daha önce Akaretler'deki evinde açıklamış bulunmaktadır. (S.Mücahitler, s.58, Kaynak: H.Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, **s.79**)

1. H.Ertürk'ün anılarında (**79. sayfa**) yazdığına göre, Trablus'dayken bir bedevi M.Kemal'in falına bakmış, 'sen bir taht devireceksin' demiş, M.Kemal de, 'annesinin Akaretler'deki evinde, bir gece, bu fal hikâyesini Hüsamettin Beye anlatmış', sonra da şöyle demişmiş: "İşte Hüsamettinciğim, bir gün senin Teşkilat-ı Mahsusa mensuplarından... bana bu sözleri söyleyen falcının rüyasını hakikat yapmak hususunda yardım bekleyeceğim." Hüsamettin Bey de şöyle cevap vermişmiş: "Hele o günler gelsin de paşam, herhalde hizmetinizde bulunmaktan zevk duyacağız." (s.78,79)

2. H.Ertürk, 'bir gece, Akaretler'deki evde...' diyor! Şu halde bu konuşma, M.Kemal'in Suriye'ye hareket ettiği 22 Ağustos 1918 gününden önce yapılmış. Çünkü M.Kemal ancak o tarihe kadar, annesi ve kız kardeşiyle birlikte, Akaretler'deki evde oturmaktaydı.

a. 22 Ağustostan önce, aralarında hiçbir yakınlık olmadığı H.Ertürk'ün anılarından bile anlaşılıyor. Olsa, ballandırarak yazardı. Ayrıca o tarihte İttihat ve Terakki bütün hışmıyla iktidarda, Enver Paşa Başkomutan Vekili ve hanedanın damadı! Teşkilat-ı Mahsusa da doğrudan Enver Paşaya bağlı. M.Kemal gibi tedbirli, hesaplı bir insanın, ortada fol yok, yumurta yokken, Enver Paşanın yakını Hüsamettin Beye, 'Hüsamettinciğim' diye hitap ederek, 'tahtı devireceğini, bunun için Teşkilat-ı Mahsusa'nın yardımını istediğini' söylemiş olabileceği düşünülebilir mi?

b. M.Kemal Adana'dan 13 Kasım 1918'de İstanbul'a döner, Pera Palas'a iner, birkaç gün de Salih Fansa'nın evine geçer, 2 Aralıkta da Şişli'deki eve taşınır.[378] Akaretler'deki eve, sadece, orada oturmayı sürdüren annesini ziyaret etmek için gidecektir. (Atatürk'ün Hatıraları, s.86)[379] Az bir zaman sonra, annesi ile kızkardeşini de Şişli'ye aldırır.[380]

---

378) C.Abbas Gürer, Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak, s.167; R.Orbay'ın Hatıraları, Y.Tarihimiz, 2.C., s.400; Sadi Borak, Atatürk, s.182.

379) F.R.Atay, Atatürk'ün Hatıraları'nın 86. sayfasında, bir ara not olarak, İtalyan askerlerinin aramak istedikleri evin Akaretler'deki ev olduğunu yazıyor ama daha sonra verdiği bilgilerden bunun yanlış olduğu anlaşılmaktadır. (s.87) Olaya tanık olan R.Orbay anılarında, aranmak istenen evin Şişli'deki ev olduğunu açıklayarak konuyu aydınlatmıştır. (Y.Tarihimiz, 2.C., s.401) Yani 13 Kasım 1918'den sonra M.Kemal'in Akaretler'deki evle ilgisi, annesi dolayısıyladır. Kendi evi Şişli'dedir ve misafirlerini orada kabul eder.

380) M.Atadan'dan aktaran N.A.Banoğlu, Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı, s.70 vd.; H.Gerede, Atatürk, Hayat Mecmuası, sayı 7/1956.

Böyle bir konuşmanın, 2 Aralık 1918'den sonra, Akaretler'deki evde yapılması da olası değil. Çünkü, çeşitli anılara göre, Akaretler'deki evde misafir kabul etmiyor. Kaldı ki böyle bir amacı olduğunu, İstanbul'dayken R.Orbay, İ.İnönü, F.Okyar, A.F.Cebesoy gibi yakın arkadaşlarına bile açmış değil.[381] Hiç tanımadığı H.Ertürk'e niye açsın?

H.Ertürk yine masal anlatmış.

II. "Ayrıca M.Kemal Paşanın Samsun'a geldikten sonra Rus heyeti ile Havza'da yaptığı görüşmeyi de nakleden Albay Hüsamettin Ertürk, bu görüşmelerde de onun, o gün için mevcut olan rejime karşı düşünceler taşıdığını ve Rus heyeti ile bu hususta anlaşmalar yaptığını beyan etmektedir. Havza, onun Anadolu'ya ilk ayak bastığı yer demektir. Daha ilk adımında, hilafet ve saltanat aleyhtarlığını, zımni (üstü kapalı) de olsa, ortaya koyunca, Sultan Vahidettin elbette kendisine cephe alacaktı. Onun sırf şahsına (M.Kemal'e) karşı olan bu tavır ve hissiyatında da, kendi açısından haklı sayılması gerekir." (Sarıklı Mücahitler, s.58 vd.; kaynak olarak H.Ertürk'ün anılarının yine **79.** sayfasına gönderme yapıyor; doğrusu s.338 'dir.)

Bakalım haklı mı?

1. M.Kemal- Albay Budiyenni konuşmasının masal olduğunu da daha önce görmüştük. Üstelik H.Ertürk "anlaşmalar yapıldığını" da yazmamıştır. Bu da Mısıroğlu'nun özel ürünü.

2. Zaten bu uyduruk iki sebebe dayandırılan iddia, şu basit soruları bile karşılamıyor:

a. Öyleyse Vahidettin, Rauf Beye neden karşı?[382] Mesela Ali Fuat Cebesoy, Fevzi Çakmak, Nurettin Paşa ile Ankara Müftüsü **M.Rıfat Efendi** ve Şeriye Vekili (Din İşleri Bakanı) **Mustafa Fehmi Efendi** gibi din adamlarının idam kararlarını neden onayladı?[383]

b. Hele Halide Edib'in idam kararını onaylamasının sebebi ne? Kuva-yı Milliye için 'zorla asker ve para toplamak' ile H.Edib'in ne ilgisi var?

c. Mesela milliyetçilerin üzerine iki tümen yollamak için İngilizlerden neden izin istedi?

---

381) M.Kemal, 1913'te Sofya'ya giderken, Kazım Özalp'e diyor ki: "Enver Paşanın istikameti bellidir, bu Napolyon sistemidir, akrabalarını kilit mevkilere getiriyor, hanedanın içine nüfuz etmeye çalışıyor. Böylece adeta münfesih (dağılmış) duruma gelmiş olan Osmanlı hanedanına, kendi istediği şekilde istikamet verecek. Bu hanedandan memlekete hayır yoktur. Diktatörlük milletleri mesut ve müreffeh kılmaz. Devletin esasını Cumhuriyet prensiplerine göre hazırlamak lazımdır." (K. Özalp, Atatürk'ten Anılar, s.26)

Cumhuriyetçi olduğunu, 1913'ten sonra ilk defa, Erzurum'da, 20 Temmuz 1919'da, M.Müfit Kansu'ya açıklayacaktır. (Atatürk'le Beraber, 1.C., s.74)

382) Erzurum Kongresi dolayısıyla, Dahiliye Nazırı Adil'in emri: "Gerek M.Kemal Paşanın ve gerekse Rauf Beyin girişimleri, her ne fikre ve niyete dayanırsa dayansın, memleketin yüksek menfaatlerine her halde aykırı ve zararlıdır. [..] Yakalanarak kanunun pençesine teslimiyle haklarında kanunen gerekecek işlemin yapılması..." (27 Temmuz 1919, KA Günlüğü, s.98)

383) KS Günlüğü, 3.C., s.76; TC Kronolojisi, s.163,166,167,170, 172.

d. Mesela onca uyarıya rağmen Damat Ferit hainini neden 1920 Nisanında Sadrazamlığa getirdi, onun ve Nazırlarının Milli Mücadele aleyhindeki davranış ve sözlerine neden hiçbir tepki göstermedi, her yaptıklarını onayladı?

e. Mesela D.Ferit'i Sadrazamlığa atarken (4.4.1920), neden Milli Mücadele'yi **isyan** olarak niteledi ve Milli Mücadele'yi boğması için D.Ferit'ten önlemler almasını istedi? (Buyruğun tam metni, ilerde verilecek. Vahidettin, 1923'te yayımladığı beyannamede bile, Türkiye'yi zafere ve bağımsızlığa ulaştıran Milli Mücadele'yi isyan olarak nitelemektedir.)[384]

f. Mesela bütün Kuva-yı Milliyecilerin öldürülmesini din görevi (!) sayan fetvalara neden engel olmadı?

Sadece bu örnekler bile, Vahidettin'in yalnız M.Kemal'e değil, bütünüyle Milli Mücadele'ye, dolayısıyla bağımsızlığa karşı olduğunu kanıtlıyor. Bu tutumunun belgeleri ve **kendi itirafları** ilerde verilecek.[385]

Belge ancak belge ile çürütülebilir. Oysa bizim alternatif tarih yazıcıları, resmi tarihlere de, resmi olmayan tarihlere de, masalla karşı çıkıyorlar!

10. Milliyetçilerin suçlanması, fetvalar, Kuva-yı İnzibatiye, Kuva-yı Seferiye, isyanlar, idam kararları ve öteki faaliyetler

Y.Komiserlerin, **16 Mart**'ta, Salih Paşa hükümetinden 'milli liderlerin derhal **red ve inkâr edilmesini**' istediklerini görmüştük. **26 Mart**'ta ikinci bir ortak nota daha verirler:

"Yüksek Barış Konseyinin kararına dayanan bu isteğe gecikmeden uyulması ve M.Kemal Paşa ile milli hareketin öteki liderlerinin açıkca red ve inkâr edilmesi!" (B. N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXXV)

İkinci nota gereğince Salih Paşa hükümetinin hazırladığı metin, Y.Komiserlerce yeterli görülmez. Hükümet yeni bir metin daha hazırlar; Y.Komiserler bu metnin de değiştirilmesini isterler.[386]

---

384) K.Mısıroğlu diyor ki: "Şu Osmanoğulları ailesi, bizim yüzümüzden neler çekmemiştir!" (S.Mücahitler, s.36)

385) Mısıroğlu'na ve Dilipak'a göre (CG Yol, s.63-64) Vahidettin, M.Kemal'in beş yıl sonra saltanatı, altı yıl sonra Hilafeti kaldıracağını sezmiş, o yüzden M.Kemal'e ve Milli Mücadele'ye karşı olmuşmuş. O tarihte, Vahidettin'i böyle kuşkuya düşürecek hiçbir olay olmadığını gördük. Vahidettin'e mazeret aramak için uydurulmuş masallar bunlar. Ama doğru olduğunu varsayalım. Öyleyse Vahidettin, tahtını vatanından da, bağımsızlıktan da, milletinin onurundan ve namusundan da daha çok seviyor, bunlar pahasına tahtını korumaya mı çalışıyordu? Hilafete gelince: Vatansız, devletsiz, kudretsiz bir Hilafetin, bir mezarın başında yanan kandilden ne farkı olurdu?

386) a.g.e.,1.C., s.CXXV ve CXXVI, Y.Komiser de Robeck'in Lord Curzon'a yolladığı raporlar; ayrıca, 2.C., s.XXII-XXIV.

Y.Komiser Amiral de Robeck'in **30 Mart** tarihli rapor özeti: "Hükümetin, milli liderleri suçlama konusundaki [sakıngan] tutumu, milliyetçilere düşman bir hükümetin başa geçmesini önlemek niyetinden ileri geliyor. Zaman kazanmak istiyorlar... **Milli harekete düşman bir hükümetin başa geçmesi ve milli hareketi bastırma yoluna gitmesi tercih edilir...**" (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.CXXVI)

Baskıya dayanamayan Salih Paşa hükümeti, işgalcilerin istediği gibi bir bildiri yayımlamaktansa, 2 Nisan 1920'de istifa etmeye karar verir.

İşgalcilerin bu isteğini, D.Ferit hükümeti yerine getirecektir.

Vahidettin olgusunu daha iyi kavramak için, Damat Ferit'i, nasıl ve neden dördüncü defa Sadrazamlığa atadığını görelim.

10/1. Vahidettin'in, Damat Ferit'i 4. defa Sadrazamlığa atamasının gerçek öyküsü

Salih Paşanın istifası üzerine Vahidettin, sadrazamlığı önce Tevfik Paşaya teklif eder, Tevfik Paşa kabul etmez.[387] Meclis İkinci Başkanı Hüseyin Kazım Kadri, bundan sonraki gelişmeyi şöyle anlatıyor:

□ "[Vahidettin'in Başmabeyncisi] **Ömer Yaver Paşa** bana telefon ederek, saraya gelmemi ihtar etti. Beni görünce, 'Aman azizim, çok fena ve sonu tehlikeli bir durumdayız. Padişah, Ferit Paşayı tekrar Sadrazam tayin etmeye karar verdi. Onu bu fikrinden vaz geçirmek için uğraştık durduk. Fakat bir türlü iknaya muvaffak olamadık. Başkâtip **Ali Fuat Bey** ile **Refik Bey** de bu fikirdedir, nihayet bu işte sizin aracılığınıza müracaata karar verdik... Ne yaparsanız yapın ve Padişahı bu kararından döndürünüz. Ferit Paşanın sadarete gelmesi bir felaket, bir facia olacaktır!' dedi." (Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.171; yani Vahidettin'in en güvendiği üç kişi de D.Ferit'e karşı!)

Ali Fuat Türkgeldi şöyle yazıyor:

□ "Hüseyin Kazım Bey, huzura çıkmadan odama gelerek, 'Eğer Ferit Paşa İngilizlerden sağlam bir söz almışsa, Padişah kendisini sadrazamlığa getirsin; biz de elbirliği ile çalışırız. Fakat böyle bir söz almamış ise kendisinin Sadrazamlığı memlekette pek fena tesir yaratacağından, bunu yapmasın!' dedi." (Görüp İşittiklerim, s.260)

H.Kazım Kadri huzura kabul edilince, Padişahı da uyarır. Bu ünlü sahneyi yine Ali Fuat Türkgeldi'den dinleyelim:

□ "H.Kazım Beyin, 'Ferit Paşanın Sadrazam yapılmasının memleket ve

387) Ali Fuat Türkgeldi diyor ki: "Ferit Paşanın yine Sadrazamlığa getirilmesi, devlet ve millet için felaketin ta kendisi olduğundan, Tevfik Paşa daha sonra 'Kabul etmediğime şimdi nedamet ediyorum (pişmanım)' sözünü birkaç kere bana tekrar etti." (Görüp İşittiklerim, s.260)
Tevfik Paşa pişmanlığını İ.M.Kemal İnal'a da açıklamış. (Son Sadrazamlar, 4.C., s.1730)
Demek ki D. Ferit'in atanması şart değilmiş!

saltanat için felaket sebebi olacağını' söylemesi üzerine, Hünkâr, '**Ben istersem Rum Patriğini de, Ermeni Patriğini de getiririm, Hahambaşıyı da getiririm**' demiş ve kendisi 'Getirirsiniz ama bir yararı olmaz' diye karşılık verince, '**Ben böyle karar verdim, getireceğim**!' cevabını vermiş[tir]." (Görüp İşittiklerim, s.260 vd.)[388]

Vahidettin, birçok sözlü ve yazılı uyarıya rağmen,[389] 5 Nisan 1920'de, D.Ferit'i yeniden ve dördüncü defa Sadrazamlığa tayin eder.[390]

H.Kazım Kadri:

□ "O gün gazetelerde yayımlanan, Padişahın D.Ferit'i Sadrazamlığa atama buyruğu, hükümetin siyaset ve hareket tarzını gösteriyor ve bunu bizzat belirleyen Padişah da, üzerine korkunç bir sorumluluk alıyordu." (Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.175; Vahidettin'in tutumunu gösteren bu buyruğun metni aşağıda verilecek)

Vahidettin'in neden Damat Ferit'i tayin ettiğini, A.Reşit Rey'in anılarından öğreniyoruz. A.Reşit Rey, Padişahın, hükümete katılması için kendisini teşvik ederken şöyle dediğini yazmaktadır:

□ "Hükümetin bizzat sizin başkanlığınızda bulunmasının uygun olacağını biliyorum. **Fakat Ferit Paşa, İngiltere hükümeti gözünde güvenilir olduğundan, şu sırada iş başına getirilirse, iyi bir etki yaratacağı ihsas edildi** (üstü kapalıca bildirildi, sezdirildi)." (İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, s.2053)

Olayı Ali Fuat Türkgeldi de doğruluyor:

□ "[Ferit Paşanın İngilizlerden sağlam bir söz alıp almadığı keyfiyetini sormam üzerine] Padişah söz aldığını belirterek "Evet!" dedi. **Acaba İngilizler mi Ferit Paşayı, Ferit Paşa mı Padişahı, Padişah mı bizi aldattı**?" (s.260)

Ali Fuat Türkgeldi böyle acı acı sormakta haklı. Çünkü bir ay sonra o insafsız Sevres Andlaşması tebliğ edilecek, bunca uyarı ve bu kadar aldanışa rağmen bir türlü uyanmayan ve ayılmayan Vahidettin, bir süre sonra istifa edecek olan D.Ferit'i, 31.7.1920'de yeniden ve inatla, 5. ve son defa Sadrazamlığa atayacaktır.[391]

Salih Paşa kabinesine istediklerini yaptıramayan işgalciler, Damat Ferit'te aradıklarını fazlasıyla bulurlar: D.Ferit, yalnız işgalcilerin istediklerini yerine getirmekle kalmayacak, birçok konuda onları da geçecektir.

---

388) Hüseyin Kazım Kadri, anılarında bu sert ve ibret verici sahneyi çok ayrıntılı olarak anlatmaktadır, s.172 vd.

389) Meclis Başkanı Celalettin Arif, Dahiliye Nazırı Ebubekir Hazım (Tepeyran) vb.

390) İngilizlerin kimin Sadrazam olacağını bilmediklerini gösterir iki belge: E.Ulubelen, s.257, belge no.37; s.259, belge no. 42.

391) D.Ferit'in 5. hükümeti de, tıpkı 4. hükümeti gibidir. O da Milli Mücadele aleyhinde bir beyanname yayımlayarak işe başlar. (T.Bıyıkoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.62) D.Ferit'in bu son hükümeti 4 ay dayandıktan sonra, 21 Ekim 1920'de istifa ederek tarihe gömülecek, D.Ferit kuklası da Avrupa'ya kaçacaktır.

Bütün suçu D.Ferit'in üzerine yıkmak ve Vahidettin'in bir kusuru olmadığını ileri sürmek de mümkün değildir. Çünkü Vahidettin, D.Ferit'i Sadrazamlığa şu buyrukla atamıştır; Vahidettin'in Milli Mücadele'ye bakışını yansıtan bu önemli belgeyi, sadeleştirerek sunuyorum:

"Salih Paşanın istifası üzerine Sadrazamlık, bilinen ehliyet ve görüşünüz dolayısıyla size verilmiş ve Şeyhülislamlığa da Dürrizade Abdullah Efendi uygun görülmüştür. Anayasanın 27.maddesi gereğince kurduğunuz yeni Vekiller Kurulu onaylanmıştır.

Mütarekenin yapılmasından başlayarak yavaş yavaş iyileşmeye yüz tutan siyasi durumumuzu, milliyet adı altında meydana getirilen kargaşalıklar kötü bir hale sokmuş ve buna karşı şimdiye kadar alınmasına çalışılan uzlaşıcı önlemler faydasız kalmıştır. Son zamanlarda görünen olaylara göre bu isyan halinin devamı, Allah saklasın, korkunç hallere sebeb olabileceğinden,

bu kargaşalıkların bilinen düzenleyicileri ve kışkırtıcıları hakkında kanun hükümlerinin uygulanması

ve fakat aldatılarak katılmış ve alet olmuş olanlar hakkında genel af ilanı ile

bütün ülkede asayiş ve düzenin sağlanıp sağlamlaştırılması için gereken önlemlerin hızla ve kesinlikle alınıp tamamlanması

ve bütün sadık tebamızın hilafet ve saltanat makamına olan sadakat ve bağlılıklarının güçlendirilmesi

ve bunlarla birlikte, büyük devletlerle içten ve güven verici ilişkiler kurulması ve millet ve devlet çıkarlarının hak ve adalet esasına dayanılarak savunulmasına özen gösterilmesi, barış şartlarının ölçülü (yumuşak) olmasına ve bir an önce barışın imzalanmasına çalışılması

ve o zamana kadar her türlü mali ve ekonomik önlemlere başvurularak genel sıkıntıların olabildiğince hafifletilmesi, kesin isteklerimizdendir." (T.M. Göztepe, V.Mütareke Gayyasında, s.267)

Masalcıların vatansever diye savundukları Vahidettin'in, uygulanmasını istediği acımasız program bu![392]

Damat Ferit'in sadrazamlığa başlaması dolayısıyla Bab-ı Âli'de yapılan törende, geleneğe aykırı olarak ilk defa bir İngiliz subayı da bulunacaktır.[393]

D.Ferit, 7 Nisanda, İng.Y.Komiseri de Robeck'i ziyaret eder. Bu ziyaretle ilgili olarak bir tutanak tutulmuştur. D.Ferit'in niyetlerini açıklayan bu çok önemli belgenin özetini veriyorum:

---

392) İngiliz Y.Komiseri Amiral de Robeck'in 5 Nisan 1920 tarihli raporundan: "D.Ferit'i Sadrazamlığa atayan Padişah, buyruğunda, milli hareketi, açıkça isyan olarak suçladı ve bu hareketin liderlerine yaptırım uygulanmasını istedi..." (Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXIV, Belge No. 4) Yunan Komutanı General Paraskevopulos da, 24 Haziran 1920'de yayımladığı bildiri ile dövüştüğü milliyetçileri, 'Padişahlarına düşman asiler' olarak tanıtacaktır. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.89)

393) İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, s.2051.

"1. Ferit Paşa, **milli hareketi bastırmak** programıyla başa geçtiğini belirterek, bu hareket liderlerine karşı, Padişahın manevi nüfuzundan başka, **silah** kullanmak kararını açıkladı,

2. Bandırma bölgesinde Anzavur'dan başka, İzmit, Bolu, Trabzon, Kayseri ve Elazığ taraflarında da bazı kişilerin, milliyetçilere karşı sevk edilebileceğini söyledi,

3. Hükümetin Anzavur'u paşalığa yükselttiğini belirtti,[394]

4. **Anzavur kuvvetleri için silah** istedi,

...

6. Milliyetçiler aleyhinde yayımlanacak bildiri ile fetvaları, uçakla Anadolu'ya dağıttırmak için yardım istedi,

8. Anadolu'ya **gizli ajanlar** yollaması için Y.Komiser yardım vaadetti,

...

9. Ferit Paşa, tamamiyle **İngilizlere uygun bir yol izleyeceğini** söyledi." (Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C. s.XXVII, belge No.8; E.Ulubelen, s.260, belge no.48; T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.100)

Acaba hangi milletin tarihinde böyle bir hain vardır?

Damat Ferit hükümeti, 11 Nisan günü, milliyetçi liderleri ve Milli Mücadele'yi red ve inkâr eden, suçlayan bir beyanname (bildiri) yayımlar.[395] Aynı gün fetvalar da açıklanır! Böylece İstanbul yönetimi, milli namusu korumak, kıyımı ve istilayı

---

394) Başkâtip Ali Fuat Türkgeldi diyor ki: "Anzavur'a mir-i miranlık (paşalık) rütbesi verilmesi ile Balıkesir Mutasarrıflığına atanması hakkında bir karamame geldiğini görünce, dayanamayıp, 'Böyle bir eşkiyayı halkın başına musallat etmek hakka uygun değildir efendim!' diyerek son bir cüret gösterdim." (Görüp İşittiklerim, s.263) Ali Fuat Bey, bu cüretinden bir sonuç alamadığı gibi birkaç gün sonra da görevinden uzaklaştırılır. (a.g.e., s.263 vd.) Bu atamayla Anzavur'un o kesimde yapacağı rezillikler, yasallaştırılmış olacaktır. (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.100)

395) Bildirinin tam metni, M.Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, s.316; Bildiride, milliyetçiler, 'çıkarcılar, bozguncular, asiler, vatan hainleri, millet düşmanları' diye nitelenmekte, izinsiz asker ve para toplamanın, Tanrı buyruklarına, anayasaya ve yasalara aykırı olduğu belirtilmektedir.

İstanbul yönetimi de milletiyle birlikte bu olumsuz gelişmelere karşı dursaydı, hiç olmazsa direnişi engellemeye çalışmasaydı, yönetim ile millet birbirlerinden kopmaz, karşı karşıya gelmezlerdi. İstanbul, sorunları galiplerin lütfu ile çözmeye çabalarken, işgal ve kıyım bütün hızıyla devam etmektedir; bıçak kemiğe dayanır ve halk, devlete rağmen silaha sarılmak zorunda kalır. Bunun, anayasa ve yasalara aykırı olduğu doğru. Anadolu hareketine, zaten bu yüzden 'ihtilal' deniyor. Ama Damat Ferit hükümetinin, bu durumun Tanrı buyruklarına aykırı olduğunu ileri sürmesi, İslamiyete haksızlık ve dini şerre alet etmeye yeltenmektir. Yani Batıda Yunanlılar, Güneyde Fransızlar ve Ermeniler, Güneybatıda İtalyanlar, Doğuda Ermeniler, birçok yerde İngilizler, istedikleri yerleri işgal edecek, insanları horlayacak, aşağılayacak, mesela bazı kesimlerde kadınlar ve çocuklarla ilgili birçok çirkin olay yaşanacak, evler kundaklanacak, mallar yağmalanacak, emperyalizm toprak ve pazar bölüşümü için entrikalar çevrilecek ama bunlara asla karşı durulmayacak, Vahidettin'in deyişi ile 'el kaldırılmayacak'. İstanbul'un, kol kuvveti ve din sömürüsü yoluyla uygulamak istediği utandırıcı politika budur.

Vahidettinciler, hayat hakkına, onura ve bağımsızlığa aykırı bu politikayı açıkça savunamadıkları için türlü yollara başvurarak gerçeği örtmeye ve değiştirmeye çabalıyorlar.

durdurmak için kanını sebil eden Kuva-yı Milliyecilere ve askerlere karşı, dinsel nitelikli bir iç savaş açar.

Ertesi günü Osmanlı Mebusan Meclisi de, Vahidettin'in yazılı bir buyruğu ile kapatılır ve tarihe gömülür.

Damad Ferit, 22 Nisanda, İngiliz Yüksek Komiserliğine, tutuklayıp Malta'ya sürülmelerini istediği kişilere ilişkin yeni bir liste daha verir. Listede şu adlar da yer almaktadır: M.Kemal Paşa, K.Karabekir Paşa, Kazım Paşa [İnanç], Ali Fuat Paşa [Cebesoy], Yakup Şevki Paşa [Subaşı], Albay Cafer Tayyar [Eğilmez], Albay İsmet [İnönü], Albay Behiç [Erkin], Nihat Paşa [Anılmış], Albay S.Adil Bey, Albay Selahattin [Köse], İsmail Fazıl Paşa, Muhittin Paşa [Okyayüz] vb...[396]

Vahidettincilerin, bu ibret verici olaylarla ilgili olarak bütün masallarını, konu sırasına göre aktarıyorum:

10/2. Milliyetçileri suçlama

□ "İngilizler, sanki M.Kemal'in Anadolu'ya gidişi kendi malumatları, hatta izinleri dışında olmuş gibi güya ona engel olmak yoluna gitmeleri ve bu maksatla Kuva-yı Milliye'nin suçlanmasını istemeleri, yürürlükteki kanunlar önünde izahı imkânsız bir **muammadır**." (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.82)

Mısıroğlu, sık sık yürürlükteki kanunlardan yakınıyor ama ağzına ve aklına ne gelirse yazmaktan da geri kalmıyor! Nitekim bir satır sonra, malum senaryoyu devreye sokuyor:

□ "Bu tarz hareketle İngilizler, iki tarafı karşı karşıya getirmek ve İstanbul Hükümeti ile Halife'yi, milli gaye aleyhinde göstererek, halkın gözünden düşürmek maksadını gütmüşlerdir." (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.82)

N.F.Kısakürek ise olayı farklı şekilde açıklıyor:

□ "Salih Paşa kabinesi de galip devletlerin Anadolu aleyhindeki tekliflerini kabul etmeyince, baskı üzerine baskı neticesinde iş, dördüncü defa Ferit Paşaya düştü ve bu son hükümet teşekkülüyle İstanbul, Padişahın **iç isteğine** rağmen, Milli Harekete cephe almış oldu. Hiç kimseye sadrazamlığı kabul ettiremeyen ve düşman iradesine boyun eğmek zorunda kalan Padişah, Milli Şahlanış Hareketinin zaferine **için için** dua ederken, dışından, ona aykırı görünmek felaketine tahammül gösteremeyecek de ne yapacak?" (Vahidüddin,

---

396) B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.184 vd.; bir kısmı çoktan Anadolu'dadır, bir kısmı ise Anadolu yolunda. Yalnız hastanede yatmakta olan Y.Şevki Paşayı tutuklayıp Malta'ya sürebilirler; 1.Kolordu Komutanı C.Tayyar Bey ise kısa bir süre sonra, Trakya'yı işgal eden Yunanlılara esir düşecek ve Atina'ya götürülecektir. K.Mısıroğlu, Ankara'nın, Damat Ferit hükümetlerinden iyi niyet gördüğünü ileri sürüyor. (Hilafet, s.175)
Ya bir de kötü niyetli olsalarmış!

1. Hiçbir kaynakta, İngilizlerin, Damat Ferit'i Sadrazam yapması için Vahidettin'e baskı yaptıklarını gösteren bir ipucu bulunmuyor. Görgü tanıkları da herhangi bir baskıdan söz etmiyorlar. Zaten Vahidettin'in, Damat Ferit'i, İngilizlerin hoşuna gideceği umuduyla atadığını Ali Fuat Beye itiraf ettiğini az önce görmüştük.

2. Damat Ferit hükümeti de, Salih Paşa hükümeti gibi, 'Milli Mücadele liderlerini ve Milli Mücadele'yi reddetmekten ve suçlamaktan' kaçınabilir, istifa ederek şerefini koruyabilirdi.

Ama D.Ferit hükümeti, işgalcilerin isteğini tereddütsüz yerine getirmiştir.

3. Vahidettin de, **için için** dua etmekle yetinip düşman iradesine hemen boyun eğeceğine, **iç isteğine** uyup tam bir hükümdar gibi direnseydi, ne olurdu? İşgalciler, belki onu tahtından indirir, bir yere sürer, en fazla da hapsederlerdi. Bu, Vahidettin için pek şerefli ve hayırlı bir sonuç olurdu. Biz de şimdi bu soylu ve yürekli tavrı yüzünden onu saygıyla anardık. Sevenleri de, onu aklayabilmek için türlü türlü masallar uydurmak zorunda kalmazlardı.

Vahidettin yazık ki işgalcilere karşı durmak yürekliliğini gösterememiş, her dediklerini yapmış, onları da geçmiştir. K.Mısıroğlu'nun pek sevdiği Yüzbaşı Armstrong diyor ki: **"Padişahın lehinde bulunmak bize göre en sağlam siyaseti... Her emrimizi yerine getirmeğe hazırdı."**[397]

10/3. Fetvalar

Vahidettincilerin bu konudaki iddia, tevil ve savunmaları şöyle:

□ "Karşısındakilerin her vesile ile aleyhinde oldukları Şeyhülislam Dürrizade'nın fetvası, Padişah tarafından veya onun emir ve rızası ile değil, **İngilizlerin baskısı ile ortaya çıkmıştır**. Esasen kendisinden önce Şeyhülislamlık makamını işgal eden Haydarizade, düşman baskısına mukavemet edemeyerek, istenilen fetvayı vermemek için makamını terk etmişti. Dürrizade ise kabinenin uygun görmesi ile İngiliz baskısından kurtulmak için bu fetvayı vermek üzere aranıp bulunmuş ve o makama getirilmişti. Padişahın, Kuva-yı Milliciler aleyhindeki bu fetva ile hiçbir ilgisi yoktur." (K. Mısıroğlu, S. Mücahitler, s.82)

□ "Fetvayı veren, D.Ferit Paşanın Şeyhülislamı Dürrizade olduğu gibi[398] verdiren de Ferit Paşadır ve kenardan hadiseleri dikkatle takip edici düşman kuvvetlerine karşı Padişahın, 'Hayır, bu fetvayı verdirmeyiniz ve Anadolu hareketinin meşruluğuna (yasallığına) dil uzatmayınız!' diyebilmesi imkânsızdır. Bu

397) Aktaran F.R.Atay, Çankaya, s.119; işgalciler, Vahidettin'in adını işlerine geldiği gibi kullanmaktan da kaçınmazlar. Mesela Fransız generali Quarette, Antep, Maraş ve Urfa halkına bir bildiri yayımlayarak, Fransa'nın... Çukurova ve Doğu bölgeleri üzerinde, Padişahın izniyle manda kurduğunu iddia edecektir. (13 Kasım 1919; KS Günlüğü, 2.C., s.206)
Yüksek rütbeli bir Yunan subayı da, Bursa'ya 'Halife adına geldiklerini' söyler. (Ş.Eğilmez, M.M.'de Bursa, s.66)

398) Dürrizade, Kısakürek'in yazdığı gibi, D.Ferit'in Şeyhülislamı değildir; çünkü Osmanlı anayasasının 7.maddesi gereğince, Şeyhülislamı doğrudan Padişah seçer ve atar. (Suna Kili - Ş.Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri, s.75, İşb. Y., Ankara, tarihsiz.)

takdirde bizzat kendisinin yükte hafif pahada ağır nesi varsa omuzlayıp *(ee, mal canın yongasıdır)* Anadolu'ya geçmesi gerekir ki bu da, Milli Hareketi Müttefik kuvvetlerine boğdurmaya yol açar. Vahidüddin aksine, İstanbul'da kalıp düşmanlara ümit vermek, böylece Milli Hareketin gelişmesini sağlamak ve bu başarıyı, icabında vatan haini görünmeye kadar gidecek bir fedakârlıkla yerine getirmek makamındadır." (N.F.Kısakürek, Vahidüddin, s.191)

□ "Ankara kendi varlığını ve İstanbul'dan bağımsız kişiliğini ortaya koyduktan sonra, İstanbul hükümetinin meşruiyeti (yasallığı) tartışmasına girdi. Bu konuda İstanbul hükümeti de bir tartışmanın içine girmiş ve Ankara hükümeti ve M.Kemal hakkında bir fetva yayımlamıştı. [..] İstanbul fiilen kaybettiği savaşı, fetva yoluyla kazanmayı denedi. Ama bunda da başarılı olamadığı gibi daha da zor duruma düştü." (A.Dilipak, CG Yol, s.64)

Bu iddiaları değerlendirelim:

1. Haydarizade İbrahim Efendi, istenilen fetvayı vermemek için istifa edip şerefle köşesine çekilmiş.[399] İstanbul yönetimi, bu tavır karşısında, şöyle bir durup vicdanını yoklayacağı yerde, vakit geçirmeden istenilen nitelikte fetva verecek bir adam aramaya koyulmuş. Sonunda Dürrizade Abdullah bulunmuş ve Vahidettin de Dürrizade'yi Şeyhülislamlığa getirmiş.

Mısırlıoğlu, hem bunları açıklıyor, hem de, "Padişahın, Kuva-yı Milliciler aleyhindeki bu fetva ile hiçbir alakası yoktur" diyor.

İlgisi başka nasıl olabilirdi? Fetvaları kendi yazıp imzalayacak değildi ya! İmzalayacağı anlaşılan adamı, fetva makamına atamış işte.

Tarih önünde, bunun hiç vebali, günahı, sorumluluğu yok mu?

Hazret-i Muhammet diyor ki: "Sizin ateşe atılmaya en cüretkârınız, fetvaya en ziyade cüret göstereninizdir."[400]

2. Fetvaları şöyle özetleyebiliriz: "Padişahtan izinsiz olarak istilacılara karşı direnen milliyetçileri, tek tek veya topluca öldürmek, din gereği ve görevidir. Bu uğurda ölenler şehit, öldürenler gazi sayılır."[401]

Amasya'da yayımlanan küçük Emel gazetesi bile, dinin düşman çıkarları için kullanılmasına isyan edecektir: "Vatanı müdafaasız bir hale koymak, öz ellerimizle yıkımını hazırlamak, hangi din ve namusta vardır?"[402]

---

399) Cemal Kutay'a göre, başka din bilginleri de bu şartı kabul etmedikleri için Şeyhülislamlık önerisini reddetmişler ve kabinenin kurulması iki gün gecikmiştir. (İstiklal Savaşı'nın Maneviyat Ordusu, s.198)

400) Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.39; N.F.Kısakürek, II.Abdülhamit'in tahtından indirilmesi için fetva veren Şeyhülislam için şöyle diyor: "Ebedler boyu yüzü kara adam!" (Vahidüddin, s.44)
Dürrizade'yi nasıl nitelemeli?

401) Y.Komiser de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Osmanlı hükümeti milliyetçileri suçlayan bir bildiri yayımladı ve aynı şekilde milliyetçileri suçlayan fetvalar çıkarıldı. Bu belgelerin etkilerinin büyük olabileceği... " (15.4.1920, Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, s.XXX)

402) Ö.S.Çoşar, Milli Mücadele Basını, s.171.

3. Fetvaların İngiliz baskısı ile verildiği konusunda, Prof.Jeschke şöyle diyor: "Damat Ferit,'İngilizlerin ısrarlı olduklarını ve bu ısrar karşısında Hariciye Nazırı sıfatıyla fetva ilanını kabul ve taahhüd ettiğini' iddia etmiştir.[403] Foreigne Office (İngiliz Dışişleri Bakanlığı) dosyalarında bu iddiayı destekleyebilecek hiçbir şey yoktur. " (İng.Belgeleri, s.153)

O kabinede Nazır olarak bulunan A.Reşit Rey de anılarında şöyle demektedir: "Fetvanın, ecnebi ısrarı değil, garaz ve hamakat (ahmaklık) eseri olduğu malum..." (A.Reşit Beyin anılarından aktaran, İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, s.2056) [404]

4. Sebep ne olursa olsun, Şeyhülislam da, hükümet üyeleri de, 'bu fetvalar Türkiye'yi böler, kardeş kavgasına yol açar, kan gölüne çevirir, din düşman emeline alet edilemez' dememişlerdir. Özellikle Vahidettin, Halife olarak, bu fetvaların, dinin özüne ters olduğunu söyleyebilecek mevkidedir ama o da susmayı yeğler.[405]

Ve Dürrizade Abdullah Efendi, vicdanı titremeksizin, tarihte örneği olmayan fetvaları yazar ya da M.Sabri Efendinin yazıp hazırladığı fetvaları kuzu kuzu imzalar.[406]

5. Bir de gerçek vatansever Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendiyi düşününüz. Yunanlılar İzmir'e çıkar çıkmaz, halka şöyle demiştir:

---

403) O zamanki Dahiliye Nazırı A.Reşit (Rey) Bey anılarında diyor ki: "Fetvalara itirazımız üzerine Damat Ferit, 'bu mesele üzerinde İngilizlerin ısrarlı olduklarını ve bu ısrar karşısında fetva ilanını Hariciye Nazırı sıfatıyla kabul ve taahhüt ettiğini' söyledi." (İ.M.K.İnal, Son Sadrazamlar, s.2056) Fetvaların İngiliz baskısıyla verildiği hakkındaki tek bilgi, D.Ferit'in bu açıklaması.

404) Vahidettinciler, fetvaların İngiliz baskısı ile verildiğinde ısrar ediyorlar; bazıları bunu kanıtlamak için de Fevzi Çakmak'ın 27 Nisan 1920 günü Mecliste yaptığı konuşmaya dayanıyorlar.

Oysa fetvalar, 4.Damat Ferit hükümeti zamanında yayımlanmıştır. F.Çakmak bu hükümette üye değildir, olup biten hakkında doğrudan bilgisi yoktur. Ama fetvaların nelere sebep olacağını kestirecek kadar tecrübeli bir insandır. Mecliste yaptığı konuşmada, fetvaların etkisini azaltmak için Vahidettin'in bazı müphem sözlerini aktararak, Padişahın işgale pek üzülmüş olduğunu söyler ve şunları ekler: "... O fetva, İngiliz süngüsüyle alınmış, İslamı birbirine düşürmek için ilk defa yazılmış acı bir vesikadır. Umut ederim ki millet, gerçeği sezerek bundaki fecaati görecek ve bunun önemi sıfıra inecektir." (Z.C., 1.C., s.92)

Ama İstanbul yönetimi, bu açıklamaya bile müthiş öfkelenecek, "Beyanat-ı Şahaneyi tasni (Padişah adına uydurma sözler söylemek) ve devletin iç ve dış siyasetini teşviş (bozmak) suçu ile Fevzi Paşanın rütbesinin kaldırılmasına ve nişanlarının geri alınmasına" karar verecek, Vahidettin de bu kararnameyi onaylayacaktır! (S.Külçe, s.152) İlerde de idama mahkûm edilecek ve karar, 27 Mayıs 1920'de Vahidettin tarafından onaylanacaktır. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.105)

405) Tevfik Paşa bir gazeteye, "Kuva-yı Milliyeciler her zaman Padişaha bağlılıklarını ilan etmekten geri durmadıklarına göre, asi sayılamayacaklarını, ülkeyi savunduklarını, bunlara karşı asker göndermenin, insanın kendi ev halkını öldürmesi gibi olduğunu" açıklayacaktır ama fetvaların ilanından dört ay sonra, 19 Ağustos 1920'de, yani oluk gibi kan döküldükten sonra. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.505)

406) Vahidettinciler, Vahidettin'in düşman elinde esir olduğunu yazıyorlar. Mesela V.Vakkasoğlu diyor ki: "Padişah, işgalcilerin elinde tam manasıyla esirdi ve istediği şeyi yapmaktan uzaktı." (Son Bozgun, 1.C., s.147) 'Tam manasıyla esir ve istediği şeyi yapmaktan uzak' bir Padişah/Halifenin, padişahlığı ve halifeliği devam eder mi? Etmiyorsa, ona karşı çıkmak, isyan sayılır mı? Bunun cevabını bizzat K.Mısıroğlu veriyor ve isyanı meşru kılan sebepler arasında, Halifenin hür olmamasını da sayıyor. (Hilafet, s.62, 50. dipnot)

Öyleyse?

"Vatanı, dini, namusu, bayrağı korumak farzdır. Ben fetva veriyorum. Hiçbir müdafaa vasıtası olmayan bir Müslüman dahi yerden üç taş alarak düşmana atmaya mecburdur."[407]

Binlerce din adamı ve bilgini, milyonlarca dindar, bu anlayışı paylaşacak ve Milli Mücadele'ye destek verecektir.[408]

Hepsini minnet ve rahmetle anıyoruz.

6. Fetvalar ve hükümet bildirisi, İngiliz, Fransız ve Yunan uçaklarıyla Anadolu'ya atılır, R.C. Ulunay'ın Alemdar'ı ve Ali Kemal'in Peyam-ı Sabah'ı gibi gazetelerde yayımlanır, konsoloslar, İngiliz subayları, Ermeniler ve ajanlar tarafından dağıtılır.[409]

Anadolu yer yer cadı kazanına döner.

7. Buna karşılık, Anadolu'daki 153 yurtsever din bilgini ve müftü, karşı fetvalar yayımlayarak bu ihanetin karşısına dikilir.[410]

Sonunda, milletin gözü açılacak ve halkın bilgisizliğini sömürenler, uzun yıllar sineceklerdir.

10/4. Kuva-yı İnzibatiye

Bu konudaki bütün iddia ve masalların kaynağı, T.M.Göztepe'nin anılarıdır.

TBMM'nin kabul ettiği 150 kişilik sürgün listesi içinde Kuva-yı İnzibatiye mensuplarından 7 kişi yer almaktadır, bunlardan biri de 'ilk Nigehbancılardan,[411] Kuva-yı İnzibatiye Mitralyöz Kumandanı ve Damat Ferit'in Yaveri T.M.Göztepe'dir. (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.C., s.440) Göztepe, anılarında, bu konuya oldukça uzun bir yer ayırmıştır. Kuva-yı İnzibatiye'nin, "tam manasıyla bir muvazaadan ibaret olduğunu" ileri sürerek sorumluluğunu ve katıldığı olayın çirkinliğini hafifletmeye çalışmış, bu arada, güneşi balçıkla sıvamak mümkün olmadığından, tanığı olduğu türlü pislikleri de açıklamıştır. (V.M. Gayyasında, s.271, 282- 318)

---

407) C.Kutay, İstiklal Savaşı'nın Maneviyat Ordusu, s.60, 61, 199.

408) K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.101 vd.

409) Rüknü Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.255; Şerif Güralp, İstiklal Savaşının İçyüzü, s.81; K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.632, dipnot; KS Günlüğü, 2.C., s.429, 3.C., s.184.

410) C.Kutay, İstiklal Savaşı'nın Maneviyat Ordusu, s.199- 205; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.82. İngilizci Refi Cevat, bu karşı fetvaları, "deccal fetvaları" diye niteler. (KS Günlüğü, 3.C., s.42; Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.103) Bir gün gelecek bu hasta anlayış, M.Kemal'e de deccal diye dil uzatacaktır. GRYT Ansiklopedisi'nin yazarı, bu yakıştırmayı şöyle savunuyor: "Peygamberimizin hadislerine dayanan İslam alimlerinin (!) dikkat çektiği bazı noktalar (!) olmuş. Şayet bu noktalar Atatürk üzerinde görülmüşse ve varsa (!), bunu söylemek saldırı değil de tarif ve vasıflandırma olmaz mı?" (5.C., s.345)

Ne bilimsel bir yaklaşım, değil mi?

Yeni Asya gazetesi sahibi Mehmet Kutlular da, 16.11.1995 günü, ATV'de yayınlanan A Takımı programında, aynı görüşü savunmuştur.

411) Nigehbancılar: Yetersizliklerinden dolayı ordudan uzaklaştırılmış ya da Hürriyet ve İtilaf Partisi gibi karanlık bir partiden yana olan, çoğu alaylı subayların kurduğu derneğin üyeleri.

Göztepe'ye göre Vahidettin, Anadolu Olağanüstü Genel Müfettişliğine atanan Müşir (Mareşal) Zeki Paşaya güya demişmiş ki:

"...Avrupalılar, en zayıf noktamızı bulup oradan saldırdılar. Ya Girit'te bir işarete bakan Yunan inzibat kuvvetleri (?) İstanbul ve Edirne'ye girerek, memleketimizin asayişini ellerine alacaklar yahut da biz, bu asayişi bizzat kendimiz sağlamaya razı olacağız. İkincisini kabul ettik ve bu vaadimizin kuru bir sözden ibaret olmadığını ispat için de bir miktar askeri kuvvet teşkil ettik. Sırf görünüşü kurtarmaya yönelik olan bu tedbirlerin, kabinenin çıkarıp dağıttığı fetva beyannameleri yüzünden, kanlı bir kardeş kavgasına döndüğünü görüyorum. İstanbul hükümeti bu suretle bazı hatalara düşmüştür." (V.M.Gayyasında, s.291)

T.M.Göztepe'nin, yalanını kanıtlamak için Vahidettin'e söylettiği bu ipe sapa gelmez sözleri biraz irdeleyelim:

a. Memleket, Edirne ile İstanbul'dan mı ibaret? Müttefikler, Anadolu'daki Kuva-yı Milliye'den filan değil de bu iki şehirdeki asayişsizlikten mi şikâyetçiler? 16 Mart günü resmen el koydukları İstanbul'da, asayişi neden Yunanlılara bıraksınlar? İstanbul'u birbirlerinden bile kıskanırlarken, neden devreye bir de Yunanlıları soksunlar?[412] Eğer sorun Edirne ve İstanbul'un asayişi idiyse, İstanbul hükümeti, Kuva-yı İnzibatiye'yi neden İstanbul'da tutmadı, ya da Edirne'ye yollamadı da tam tersi yöne, İzmit'e gönderdi?

b. Hele TM.Göztepe'nin Vahidettin'e söylettiği son sözler, mizah şaheseri: Milliyetçileri öldürmenin farz olduğu hakkında fetvalar yayımlanmış, Anzavur Kuva-yı Milliye'nin üzerine salınmış, Kuva-yı İnzibatiye İngilizlerin desteği ile donatılıp törenle İzmit'e yollanıp milli kuvvetlere saldırtılmak üzere ve Padişah, 'kanlı kardeş kavgasından' yakınıyor!

Yani Vahidettin, bu apaçık ve kaçınılmaz sonucu göremeyecek kadar kısa akıllı mıydı?

Kurtuluş Savaşı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmeyen Vahidettinciler, Vahidettin'i de küçük düşüren bu uyduruk sözlere can simidi gibi sarılıyorlar:

□ "O Kuva-yı İnzibatiye ki Sultanın, İngilizleri oyalamak için güya bir muvazaa (danışıklı dövüş) silahıydı. Halbuki İngilizler, hilafet makamı ve Halifeyi gözden düşürerek yıkabilmek için bunun oluşturulması ve kurulması için saraya yapmadık baskı bırakmıyorlardı."[413] (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.95)

□ "Kuva-yı İnzibatiye ve sair namlar altındaki kuruluşların da, sadece göz boyamaya muhsus kaşkarikolardan (kandırmacalardan) olduğu ve hiçbir hare-

412) Nitekim Yunanlılar 1922 Temmuzunda İstanbul'u işgal etmeye yeltendikleri zaman, silahla karşı duracaklar ve Yunan birliklerini İstanbul'a yaklaştırmayacaklardır.

413) K.Mısıroğlu, Kuva-yı İnzibatiye Komutanı Süleyman Şefik Paşanın da İngiliz ajanı olduğunu yazıyor. (S.Mücahitler, s.95)

kete girişemeksizin eridiği ve hatta milli cepheye katıldığı,[414] butün bunların da, belki Vahidüddin'in gizli talimatıyla meydana geldiği, olayların üslubundan belli." (N.F. Kısakürek, Vahidüddin, s.191)

□ "Anadolu'nun ayaklanmasından şiddetle kuşkulanan İngiltere, şayet İstanbul hükümeti Anadolu harekâtına karşı koymayacak olursa, Milli Mücadele hareketini [bastırmayı] sade Yunanlılara bırakmayıp kendi askerleri ve kendi silahlarıyla dağıtacağını söyleyerek, Padişaha baskı yapmaya başlamıştır. İşte İstanbul, Küçük Asya Türklüğünü alem haritasından silecek bu son darbeyi önlemek üzere, Milli Mücadele'ye muhalif ve karşı tavır takınmayı kabul eder görünür. Bu İngiliz baskısını, gayet politik bir davranışla idare eden Padişah, İngilizlere, 'Siz kenarda durun, milletimi ben tedibe (hizaya/yola getirmeye) gücüm yeter' der ve böylece Anadolu'yu, Müttefik orduların istilasından korumuş olur... (!) İstanbul hükümeti Kuva-yı İnzibatiye adı altında ordular hazırlatarak, Bursa üzerinden (!) Anadolu'ya sevk etme faaliyetindedir ki bu sözde tedip kuvvetleri, silahları, cephaneleri ve bütün ağırlıklarıyla beraber, milli kuvvetlere iltihak edeceklerdir." (S.Ayverdi, 3.C., s.191 vd.[415])[416]

Doğrular:

1. 7 Nisan 1920 günü İng.Y.Komiseri de Robeck'i ziyaret eden Damat Ferit'in söylediklerini hatırlayalım:

a) Ferit Paşa, **milli hareketi bastırmak** programıyla başa geçtiğini belirterek, bu hareketin liderlerine karşı, Padişahın manevi nüfuzundan başka **silah** kullanmak kararını açıkladı,

b) Bandırma bölgesinde Anzavur'dan başka, **İzmit, Bolu, Trabzon, Kayseri** ve **Harput** (Elazığ) taraflarında da bazı kişilerin, milliyetçilere karşı sevk edilebileceğini söyledi [..]

c) **Anzavur kuvvetleri için silah** istedi."

2. Harekete geçirilen bazı kişiler, Adapazarı ve Hendek arasındaki köprüyü tahrip eder, telgraf ve telefon hatlarını keserler; Adapazarı'nda Kuva-yı Milliye

---

414) R.C.Ulunay tersini iddia ediyor: "Bağı (isyancı) kuvvetlerden Kuva-yı İnzibatiye'ye fevç fevç (dalga dalga) iltihaklar (katılmalar) bulunduğu halde, Halife'nin askerinden bir tek adam da gayr-i milli kuvvetlere iltihak eylememişti..." (Aktaran, F.Kandemir, İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar, s.17)

415) Kuva-yı İnzibatiye'nin, silahları ve ağırlıklarıyla birlikte toptan milli kuvvetlere katıldığı da bir masaldır. 14 Hazirana kadar katılanlar, binlerce kişiden ancak 300 kadardır. (TİH, 6.C., s.123,131; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.409) 14 Haziran çarpışması sırasında ise sadece 1.Tb.un 3.Bölüğü, 2.Tb.dan 40 er, 3.Alaydan 170 er milli kuvvetlere katılmış, geri kalanlar İzmit'e çekilmiş, bütün silah, cephane ve ağırlıklarını İngilizlere teslim etmişlerdir. (TİH, 6.C., s.134-136) A.F.Cebesoy anılarında, sonuç olarak, 'piyadeler hemen kamilen denecek kadar tüfek ve makineli tüfekleri ile bizim tarafımıza geçmişlerdi' diyor ama sonraki gelişmeler ve açıklanan bilgiler, bunun çok abartılı bir tahmin olduğunu göstermektedir. (s.412)

416) Hatırlayacaksınız, A.Dilipak da, "Kuvve-yi İnzibatiye'nin Ankara'da kurulduğunu" yazarak, engin yakın tarih bilgisini sergilemişti. (A.Dilipak, CG Yol, s.65)

aleyhinde bir gösteri düzenlenir. (H.Özkan, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri, s.93)

3. 11 Nisanda Fetvalar ve hükümet beyannamesi ilan edilir.[417]

4. Aynı gün, Ahmediye Cemiyeti ileri gelenlerinin telkini sonucu olsa gerek, emekli ve alaylı jandarma binbaşısı Anzavur Ahmet,[418] 'paşa' rütbesiyle ödüllendirilerek Balıkesir Mutasarrıflığına atanır. Anzavur Ahmet'in programı şudur: "Melun Kuva-yı Milliye ileri gelenlerini yakalayıp **İngiliz ordusuna ve kanununa** teslim etmek."[419] İngiliz uçakları, savaş gemileri ve kara birlikleri, İzmit, Karamürsel ve Bandırma'da milli kuvvetlere ve halka ateş açarak bu çapulculara yardım etmekten geri kalmazlar.[420] Anzavur şöyle der: "Padişah, Yunanlılara karşı harp edilmesine razı değildir. **Yunanlılar bizim dostumuzdur. Padişahın emir ve rızası hilafına olarak onlara silah çekmek küfürdür, isyandır.**"[421] Anzavur beş gün sonra yenilip İstanbul'a kaçacaktır. (K.Özalp, Milli Mücadele, 1.C., s.115)[422]

5. 17 Nisanda, Damat Ferit, Y.Komiser de Robeck'e, "M.Kemal'e karşı **Kürtlerin** kullanılmasını da önerir", (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.98)

6. D.Ferit, bir yandan da, eskiden beri milliyetçilere karşı kurmayı tasarladığı kuvvetin oluşturulması için harekete geçer. Asker toplamak için çeşitli yerlere, özellikle Adapazarı - Düzce yöresine adamlar yollanır. İstanbul Merkez Komutanı M.Natık Paşa, esirlikten dönmüş olan askerlerin kaldığı Selimiye Kışlasında şöyle bir konuşma yapar: "Halifenin fermanıyla geldim. İttihatçılar ve Kuva-yı Milliyeciler Halifeye isyan ettiler ve köyünüzü ve evinizi yıkıp evlatlarınızı öldürüyorlar! Bunları vurmak için 30 lira aylık ile asker yazılınız!" (ATASE ve TTK arşivlerindeki belgelere dayanarak, Dr.A.Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, s.342 vd.)

7. Hükümet, Müttefiklerin iznini ve desteğini alarak, bir kararname ile milli kuvvetleri bastırmak üzere Kuva-yı İnzibatiye adında bir birlik kurulmasını kabul eder. Aynı gün ikinci bir kararname ile de, şiddetli para sıkıntısına rağmen bu kuruluşa 1.250.830 lira ödenek ayrılır. Kararnameler **Vahidettin** tarafından onaylanacak ve 24 Nisanda ilan edilip yürürlüğe girecektir. (T.Gökbilgin, M.M.Başlarken, 2.C., s.399, 401; TİH, 6.C., s.120 vd.; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları s.378; Dr.

---

417) Ertesi günü, yeni Adliye Nazırı Ali Rüştü Efendi, İstanbul gazetelerine özetle şu demeci verir: 'Kuva-yı Milliye'nin hareketi pek çirkindir. Vazgeçirmeye çalışacağız. Aksi halde cezalandıracağız. İhtiyaç olursa... bir kuvvet kuracağız. Fetvalar özel görevlilerce Anadolu'ya gönderiliyor.' (Vakit, İkdam ve Tasvir-i Efkar gazetelerine dayanarak, KS Günlüğü, 2.C., s.421)

Yeni Dahiliye Nazırı A.Reşit (Rey) Bey de 14 Nisanda, 'Bazı yerlerde halkın aldatılmış olduğunu, bu fetvalar ile gerçeğin anlaşılacağını, verilen sürenin sonunda isyancıların bastırılacağını' açıklar. (15 Nisan günlü Vakit ve Tasvir-i Efkar gazetelerine dayanarak, KS Günlüğü, 2.C., s.424)

418) Anzavur Ahmet hk. bilgi: U.İğdemir, Biga Ayaklanması, s.91, dipnot no.8.

419) K.Özalp, Milli Mücadele, 1.C., s.111.

420) S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 3.C., s.113,146.

421) Y.Nadi, Birinci Büyük Millet Meclisi, s.7.

422) Y.Komiser Vekili Amiral Webb'ten Lord Curzon'a: "Anzavur'a ulaştırılmak üzere Karabiga'ya cephane gönderilecek..." (23.4.1920, Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXXIV)

A.Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu s.343 vd.; Göztepe, V.M.Gayyasında, s.283 vd.)[423]

8. Kuva-yı İnzibatiye Kararnamesinden bazı hükümler: Kuva-yı İnzibatiye tümeni, 3 alay ve 1 topçu taburundan oluşacak... Her bölük 250 kişi, dört bölük bir tabur, dört tabur bir alay olacak... (Kadro toplamı, 12.000 kişi) Sakat kalanlara ve şehit olanlara (!) tazminat verilecek... Erlere 30, çavuşlara 35, başçavuşlara 40, teğmenlere 60, üsteğmenlere 70, yüzbaşılara 80, kıdemli yüzbaşılara 90, tabur komutanlarına 100, alay komutanlarına 150 lira aylık ödenecek... (TİH, 6.C., s.120; T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.283)[424] Fakir halk, yüksek aylıklarla bu birliğine katılmaya teşvik edilir.[425]

9. Kuva-yı İnzibatiye Komutanı, kolordu komutanı yetkisinde olacak, aylığından başka 500 lira da ek ödenek alacaktır. (TİH, 6.C., s.120)

10. Ayrıca Bolu bölgesinde oluşturulacak bir Kuva-yı İnzibatiye birliği için de Bolu Mal Sandığına, 5.000 lira ödemesi emri verilir. (Başbakanlık arşivine dayanarak, A.Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, s.343, dipnot no. 1440)

11. Hükümetin desteği ile Anzavur, İstanbul'da da gönüllü toplamaya başlar. (T.M.Göztepe, V.M. Gayyasında, s.280 vd.)

12. D.Ferit, 20 Nisanda, Harbiye Nezaretini vekaleten eline alır ve Nezarete ilk geldiği gün şöyle der: "Ben bu makama bir **maksad-ı mahsusla** (özel bir amaçla) geldim. Biliyorsunuz ki memleket bir buhran geçiriyor. Her şeyden evvel asayişin temini (sağlanması) elzemdir (çok gereklidir)." (T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.282; Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.99)

13. Harbiye Nezaretinde, doğrudan D.Ferit'e bağlı olmak üzere özel bir Kurmay Kurulu kurulur (Karargâh Erkan-ı Harbiye-yi Hususiyesi). Kuva-yı İnzibatiye ile ilgili bütün kararlar, Genelkurmay Başkanlığı yerine, buradan verilir. (TİH, 6.C., s.121; T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.288 vd.)

---

423) Göztepe diyor ki: "Daha şehzadeliğinden beri İttihat ve Terakki'nin amansız düşmanı olan Sultan Vahidettin, tahta çıktığı günden beri, bu cemiyetin kökünü kazımayı aklına koymuş ve bu iş için bir Kara Cehennem bulayım derken, araya araya Damat Ferit'i bulabilmişti. Bu çıtkırıldım damat, ıkına sıkına bu Kuva-yı İnzibatiye karnavalını yumurtlamıştı." (V.M.Gayyasında, s.309)

424) Düzenli orduda bir yüzbaşı ise 40 lira kadar bir aylık almaktadır. (R.Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.168)

425) T.M.Göztepe bu birliğe kimlerin, nasıl katıldığını şöyle anlatıyor: "Harbiye Nezareti meydanına öbek öbek çadırlar kuruluyor ve bu çadırlarda Kuva-yı İnzibatiye teşkilatını vücuda getirecek gönüllüler, vur patlasın keyif çatıyorlardı... Askeri Nigehban Cemiyeti mensupları, bu teşekkülün etrafında pervane kesilmişlerdi... Hürriyet ve İtilaf fırkası ile Askeri Nigehban Cemiyetinden bir vesika (belge) koparan, soluğu bu teşkilatta alıyor ve askerlikle hiçbir alakası bulunmayan bir sürü başıbozuk kafilesi, Erkan-ı Harbiye-yi Hususiye'nin bir kapısından keçe külah giriyor, öteki kapısından mülazım (teğmen) ve yüzbaşı olarak çıkıyordu. İstanbul'un ipten kazıktan kurtulmuş birçok semt kabadayıları subay kesilmiş, birtakım tekke şeyhleri ile tabur imamlarının, tabur kumandanlıklarına tayin edildikleri görülmüştür." (V.M.Gayyasında, s.275)
Hiçbir namuslu subayın, bu birliğe katılmadığını söylemeye gerek yok.

14. D.Ferit, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanlığına başvurarak, İngiliz denetimi altındaki Maçka Silahhanesinden silah ve cephane almak için izin ister ve istediği izin verilir. (T.Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.58, dipnot 88)

15. TBMM'nin açıldığı gün, milliyetçileri yargılamak üzere Divan-ı Harpler kurulması hakkındaki kararname yayımlanır. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.100)[426]

16. 28 Nisanda, D.Ferit hükümeti, Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği adı altında bir yeni bir teşkilat daha kurar ve Abdülhamit döneminden kalma, emekli Müşir Zeki Paşa Umumi Müfettişliğe atanır. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.100)[427]

17. 29 Nisanda Kuva-yı İnzibatiye'ye, törenle sancak verilir. (Jeschke, TKS Kronolojisi, s.101)

18. Kuva-yı İnzibatiye Tümeninin 1.Alayının ilk kafilesi, milliyetçileri bir an önce tepeleme telaşı yüzünden, kuruluşundan 9 gün sonra, **29 Nisan**'da İzmit'e yollanır.[428] (TİH, 6.C., s.121)[429] İstanbul'da toplanan subay (!) ve erler, 500-600 kişilik gruplar halinde İzmit'e sevk edilecek, 2. ve 3.Alaylar orada kurulacaktır. (TİH, 6.C., s.122)

19. Anadolu'daki demiryollarından çekilip İzmit'te toplanan İngiliz birlikleri, şehrin çevresini tel örgülerle çevirir, Ermeni çetelerini de İzmit'in kuzeyine yerleştirirler. Körfezde birkaç parça da savaş gemisi bulunmaktadır... (A.F.Cebesoy, M.M. Hatıraları, s.410,412, 413)

20. Kuva-yı İnzibatiye Tümeninin karargâhı, İzmit'in 2 km. doğusuna yerleşir. Kuva-yı İnzibatiye Komutanlığına, 1914'te ordudan uzaklaştırılmış olan emekli Süleyman Şefik Paşa atanır. Komuta makamı olarak, İzmit körfezinde demirli ve Müttefiklerin gözetimi altında olan Yavuz zırhlısını seçer. (TİH, 6.C., s.123;

---

426) 25 Nisanda Ali Kemal şöyle yazar: "İdam! İdam! İdam! M.Kemal cezasını bulacak!" İçine doğmuş herhalde, Nemrut Mustafa Paşanın başkanlığını yaptığı Harp Divanı, 11 Mayısta M.Kemal'i idama mahkûm edecektir. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.100, 103)

427) Kuva-yı İnzibatiye ve Ahmet Anzavur kuvvetleri, milli direnmeyi ortadan kaldırdıktan sonra, Fevkalade Umumi Müfettişlik, Anadolu'da yeniden eski düzenin kurulmasını sağlayacaktır. (TİH, 6.C., s.137 vd.) İhtiyar Müşir Zeki Paşanın yaptığı ilk iş, Anadolu'yu biribirine katan fetvaları, yeniden Anadolu'da dağıttırmaya çalışmak olmuştur. (T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.297) Müşir Zeki Paşanın öteki marifetleri için, A.Sofoğlu, Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921), s.407 vd.

428) 62 subay ve 965 er. (TİH, 6.C., s.121)

429) T.M.Göztepe, Kuva-yı İnzibatiye'yi, "küçük bir müfreze " diye niteleyerek olayı küçültmeye çalışıyor. (V.M.Gayyasında, s.286) Oysa İzmit'e yollanan 1.Alayın ilk kafilesinde bile 1.027 subay ve er bulunduğunu gördük. Sürekli olarak da takviye edilecektir. Ama sokaktan toplanmış ve yeterli eğitim görmemiş erler ile paracı, Nigehbancı, Kızıl Hançerci, Hürriyet ve İtilafçı, niteliksiz ve uydurma subaylardan kurulu bu kuvvetin ruh düşkünlüğünü gösteren bir olayı, T.M.Göztepe anlatmaktadır. Ramazan hilalinin görünmesi üzerine havaya sıkılan tüfek sesleri üzerine Hilafet Ordusu diye de anılan bu kuvvetin Sapanca doğusuna sürülmüş ileri birlikleri, "Amanın basıldık! Kuva-yı Milliye geliyor!.." diye soluk soluğa Sapanca'ya kaçarlar. (a.g.e., s.303)

Yozgat'ta isyan eden Çapanoğlu da, topladığı ayak takımına, "Hilafet Ordusu" (!) adını vermiştir. (C.Bardakçı, Anadolu İsyanları, s.155)

T.M. Göztepe, V.M. Gayyasında, s.289) Dahiliye Nezareti, Kuva-yı İnzibatiye'nin bir an önce harekete geçmesini ister. (A.Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, s.357)

21. Sevres'in Osmanlı temsilcilerine tebliğinden üç, M.Kemal'in idama mahkûm edilmesinden iki gün sonra, 13 Mayıs günü, **Vahidettin, 16 Kuva-yı İnzibatiye gazisini** (!) **5. dereceden Mecidiye nişanı ile ödüllendirir.**[430] (Jeschke, İng.Belgeleri, s.154)

22. Bu arada D.Ferit, Balıkesir'e gitmeyi artık göze alamayan Anzavur'a yeni bir ünvan ve görev verir: Kuva-yı Seyyare Umum Kumandanlığı![431] Anzavur İzmit'e bir İngiliz torpidosuyla gelir. Kurmay Başkanı Şah İsmail adındaki bir kaatildir. S.Şefik Paşadan 15.000 lira (Anzavur '5.000 lira' diyor), 2.000 tüfek, 600 sandık cephane alarak İzmit'ten ayrılır ve Adapazarı yakınlarına sokulur.[432] Kuva-yı İnzibatiye'den önce harekete geçerek parsayı toplamak için bu çevreden de gönüllü toplar.[433] 10 Mayıs günü Adapazarı'nı,[434] 13 Mayısta Kandıra'yı işgal eder. 15 Mayıs 1920 günü, Kuva-yı İnzibatiye'den bir birlikle takviye edilerek, Geyve Boğazı'nı ele geçirmek ve Anadolu yolunu açmak amacıyla taarruza geçer.[435] Kanlı çarpışmalardan sonra, üçüncü gün, Anzavur kuvvetleri dağılır, bir kısmı İzmit'e doğru kaçar.[436] Anzavur atından düşer, bir ayağı atının altında kalır. Ama iki gündür yolladığı başarı haberlerine inanan D.Ferit, 20 Mayıs günü İzmit'e, Anzavur'u kutlamaya gelecektir.[437]

23. T.M.Göztepe bu kutlama yolculuğunu ve ziyaretini özet olarak şöyle anlatıyor: "Sultan Vahidettin, eniştesinin seyahatine resmi yatını tahsis etmiş ve Başyaveri Avni Paşa ile ikinci mabeyncisi Salim Beyi uğurlamaya göndermişti...[438] Ertuğrul yatı, Yavuz zırhlısının yanına demirledi. Karaya çıkan Sadrazam için İz-

---

430) Oysa bu tarihe kadar Kuva-yı Milliye ile hiçbir çatışma olmamıştır! Ne gazisi bunlar acaba?

431) Bu ünvanın, "Kuva-yı Muhammediye Umum Kumandanlığı" diye kullanıldığı da görülmektedir.

432) Bu arada çevre köyleri de yağmalarlar. (T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.302)

433) Bir yandan da İzmit Mutasarrıfı Bekir gönüllü toplar ve 150'şer lira aylık verir. (R.Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.257)

434) Ali Kemal'in, halkın takdığı adla Artin Kemal'in gazetesi Peyam-ı Sabah'ta bu haber şöyle verilir: "Anzavur Paşanın, Kuva-yı Milliye haydutlarına karşı büyük başarısı!" (KS Günlüğü, 3.C., s.43)

435) Anzavur, D.Ferit'e yazdığı 22 Mayıs günlü yazıda, kuvvetinin, '500 atlı, 1.500 yaya' olduğunu bildiriyor. (TİH, 6.C., s.127) Ön safta savaşa katılan Ali Fuat Paşa bugün ellerinden yaralanır. (M.M.Hatıraları, s.385)

436) Y.Kemal diyor ki: "... milli hareketi boğmak için haydut Anzavur ve Kuva-yı İnzibatiye'nin zibidi sürüleri sevk olundu." (İleri gazetesi, 20.4.1921, Eğil Dağlar, s.58)

437) Bu paragrafın dayanakları: TİH, 6.C., s.123-128; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.383-387; T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.281, 295,296,303 vd.; Dr.A.Sofuoğlu, Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921), s.358 vd.

438) Ama bu şatafatlı uğurlama törenine rağmen, pervanesine Bebek koyundaki büyük şamandıranın zinciri dolandığı için Ertuğrul gemisi İzmit'e hareket edemez; Ancak dört saat sonra yola çıkabilecektir. Olayın tanığı Y.Kemal, 'Bebek şamandırası bile bir kalb sahibi olduğunu... ispat etti.' diyor. (Eğil Dağlar, s.21 vd.)

mit yöneticileri, büyük bir karşılama programı tertip etmeye çalışmışlarsa da **halk, bu zoraki törene katılmamıştır."**[439] Anzavur'un bozguna uğradığını öğrenen D.Ferit, hayal kırıklığı içinde geri dönecektir.

24. 23 Mayıs günü harekete geçen Ali Fuat Paşa emrindeki birlikler, Kuva-yı İnzibatiye'nin ileri birlikleri ile Anzavur artıklarını dağıtarak Adapazarı ve Sapanca'yı geri alır, 4 top ve 4 makineli tüfek ele geçirirler. (TİH, 6.C., s.129)[440]

25. Hendek, Düzce ve Bolu isyanları bastırılır. İsyanları idare etmek üzere İstanbul'dan gönderilen Kurmay Yarbay Hayri de yakalanır ve idam edilir.[441] (TİH, 6.C., s.111)

26. Kuva-yı İnzibatiye Tümeni, 14 Haziran 1920 sabahı, bazı Boşnak ve Çerkez çeteleri, üç piyade alayı, bir süvari birliği, sahra ve dağ topları ile İzmit'in doğusundan taarruza geçer. İngiliz birlikleri de, Kuva-yı İnzibatiye'yi cesaretlendirmek için milli kuvvetlerin üzerine ateş açarlar. (A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.412)[442] Bu taarruzu bekleyen milli kuvvetler de aynı anda karşı taarruza geçerler. Büyük umutlar bağlanan Halife Ordusu (!), kısa zamanda yenilecek, büyük kısmı İzmit'e doğru kaçacak, bir kısmı ise milli kuvvetlere katılacaktır.

Kuva-yı İnzibatiye Tümeninin 2. ve 3.Alay Komutanları ile 3.Alay 1.Tabur Komutanının savaş raporları, bu birliğin, becerebildiği kadar ve inatla dövüştüğünün, yani göz boyama amacıyla kurulmadığının açık kanıtlarıdır. (TİH, 6.C., s.133-136) Vahidettincilere, bu raporları okumalarını öneririm!

27. **Geri kaçırılan toplar ve çekilen bütün subay ve erlerin silahları da, İngilizlere teslim edilir.** (TİH, 6.C., s.136, 2.Alay K.nın raporu[443]; bu kuru kalabalık ertesi günü bir gemiye doldurulup İstanbul'a postalanacaktır)

28. Birkaç İngiliz uçağı, İzmit'i saran milli kuvvetlerin üzerine bomba atar. A.Fuat Paşa o gece, bir baskınla kuzeyden İzmit'e girmeye karar verir. Fakat kuzeydeki Ermeni çetelerinin inatçı direnişi üzerine sonuç alınamaz. İngilizler, her ihtimale karşı, İzmit'teki çuha fabrikasını tahrip ederler.[444]

---

439) V.M.Gayyasında, s.311; bu haberi veren gazeteler için: KS Günlüğü, 3.C., s.53.

440) Anzavur Ahmet, bu kötekten sonra da uslu durmaz, 1921 Ocak ayında Biga'da, tam bir Yunan işbirlikçisi olarak yeniden sahneye çıkar. Yunan cephesi gerisinde çalışan bir Kuva-yı Milliye çetesi tarafından, Karabiga yakınında kıstırılıp öldürülür. (Dr.A.Sofuoğlu, Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921), s.346 vd; Z.Güven, Anzavur Ayaklanması, s.95 vd.)

441) Nasihat için gelen kurul üyelerinin (H.Gerede, Dr.Fuat Umay ve İlyaszade Şükrü), "hemen gebertilmelerini" istemiştir. (R.Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.259)

442) K.Mısıroğlu ise, her zamanki gibi gerçeği saptırarak, Kuva-yı İnzibatiye'den şöyle söz ediyor: "İzmit'e kadar gönderilmiş ve gemiden çıkmalarına müsaade edilmemiş olan birkaç yüz asker."(Hilafet, s.207)

443) Ayrıca, Şeyhülislam ve Sadrazam Vekili Dürrizade Abdullah'ın Paris'te bulunan D.Ferit'e çektiği telgraf [sadeleştirilmiştir]: "...İzmit mıntıkasında asayişi sağlamaya memur birlik, Haziranın 14'ünde... İzmit'e geri çekilmiş ve silahlarının tamamını İngilizler almıştır." (Aktaran H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.61)

444) Anadolu'da, asker elbisesi için kumaş üretebilen tek fabrika budur. Böylece, İzmit'ten çekilmeleri halinde, milli kuvvetlerin bu fabrikadan yararlanmalarını engellemişlerdir.

29. Nafıa Nazırı (bayındırlık bakanı) Dr. Cemil (Topuzlu) Paşa anılarında diyor ki: "Ferit Paşanın bu esnada İstanbul'da bulunmamasından istifade ederek, bazı mühim icraatta bulunduk. İlk iş olarak Kuva-yı İnzibatiye denilen **çapulcu güruhunun** mukannen (yasal) tahsisatını (ödeneğini) kestik, hatta müttefik devletlerinin temsilcilerinin arzuları hilafına (aykırı olarak) da bu teşkilatı külliyen (tümden) ilga etmek (dağıtmak) cesaretini gösterdik.[445] [..] Birkaç gün sonra Ferit Paşa da [Paris'ten] İstanbul'a geldi. Gizliden gizliye, yeniden Kuva-yı İnzibatiye'yi kurmaya ve galip devletlerin, çok ağır şartlarla bize sundukları muahedeyi (Sèvres'i) kabul etmeye taraftar olduğunu görünce, kendisine pek ağır bir istifaname verdim. Kuva-yı İnzibatiye adı verilen ve memleketi ikiye ayırmaya çalışan serseri, çapulcu güruhuna ait **teşkilatın yeniden canlandırılmasını** takbih ettim (suçladım)!" (80 Yıllık Hatıralarım, s.209 vd.)

Vahidettin'in, İngilizleri kandırmak, uyutmak, aldatmak için kurduğu iddia edilen, bütün silah ve ağırlıkları ile milli kuvvetlere katıldığı ileri sürülen bu birliğin, belgelere dayalı gerçek ve utandırıcı öyküsü böyle.

Son olarak bir de Vahidettin'i dinleyelim. Bakalım, Vahidettincileri mi haklı çıkarıyor, yoksa onların masal anlattıklarını mı söylüyor? 1923'te yayımladığı beyannamede diyor ki (sadeleştirilmiştir):

"Bağlı olduğu devleti tanımayan **M.Kemal'i tepelemek için üzerine askeri kuvvet gönderilmesine lüzum gösteren hükümetlere uymamda,** sorumlu hükümet ile hükümdarlık makamının karşılıklı ilişkisine ait meşrutiyet gereklerinden ayrılmamak arzusu ve bazı zorunlu siyasi sebepler etkili olmuştur." (Hilafet, s.194)[446]

Velhasıl Vahidettin de, M.Kemal'in yani milli kuvvetlerin tepelenmesi (tenkili) için üzerine kuvvet gönderildiğini kabul ve itiraf ediyor

Nokta!

● Anzavur ve Kuva-yı İnzibatiye macerasının fiyasko ile sonuçlanması üzerine, emperyalistler, General Paraskevopulos komutasındaki Yunan ordusunu, 22 Haziranda Batı Anadolu'da ve 20 Temmuzda Trakya'da harekete geçirirler. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.154; O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru,

445) Bu konuda, Şeyhülislam ve Sadrazam Vekili Dürrizade Abdullah'ın Paris'te bulunan D.Ferit'e çektiği 27 Haziran günlü telgraftan: "Bundan [bu yenilgiden] dolayı Kuva-yı İnzibatiye'nin tedricen ilgasına (kaldırılmasına) mecburiyet hasıl oldu. (H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.61)

446) Memleketi meclissiz yönetmeye çalışmış ve hükümetlerin pek çok işine karışmış olan Vahidettin, kamuoyuna hesap verirken, birdenbire meşrutiyet gereklerini hatırlıyor ve sorumluluğu hükümetin üzerine yıkarak kendini aklamaya çalışıyor.
Süleyman Nazif'in, Malta'da iken Vahidettin için yazdığı dörtlüğün son dizesi şöyledir:
"Etme hiddet Padişahım, zulm eken isyan biçer!" (BTTD, sayı 27/Mayıs 1987)

s.589 vd.; Boulogne Konferansı, 21 Haziran 1920 günlü tutanak; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.107)

Peki, şu vatansever (!) İstanbul yönetimi, bu Yunan ilerleyişini nasıl karşılamıştır dersiniz?

Yunan ordusu ilerlerken, bir gazeteci, D.Ferit'in yeni Adliye Nazırı Ali Rüştü Efendi'ye şu soruyu soruyor: "Hükümet, Yunan ordusu tarafından yapılan harekâtı protesto etmek niyetinde midir?"

Ali Rüştü Efendinin cevabı:

" Hükümetimiz, M.Kemal taraftarlarını resmen mahkûm etmiş ve hilafet ile vatana hain olduklarını ilan eylemiştir. Binaenaleyh vazifesi, asilere layık olduğu cezayı vermektir. O halde, kendi programımıza dahil bulunan bir hareketi niye protesto etmeli? M.Kemal ordusu, öteden beriden toplanmış haydutlardan, sabıkalılardan ve sırf yağma hırsı ile hareket eden birtakım şahıslardan mürekkep... bir ordudur. General Paraskevopulos ordusu, şimdi sürat ve şiddetle harekâta devam eyleyecek olursa, birkaç haftada Ankara surları önünde bulunacaktır." (Peyam-ı Sabah gazetesi, 12 Temmuz 1920, aktaran KS. Günlüğü, 3.C., s.124; ayrıca F.R.Atay, Eski Saat, s.91)

Ayrıca, **Yunan ordusunun başarısı için dua edilmesini** de ister![447]

Yunan başarısının kaç cana ve kaç ırza mal olduğunu açıklamak gereksiz.[448]

İngilizler gelmeden önce, birkaç İttihatçının hükümetten ayrılması için A. İzzet Paşaya ısrar eden, Tevfik Paşayı istifaya zorlayan, bütün hükümetlerin kuruluşuna karışan Sultan Vahidettin, bu açıklamayı yapan Ali Rüştü'nün hükümetten uzaklaştırılması için kılını bile kıpırdatmaz.

Bu açıklamayı yapan Ali Rüştü Efendi, üstelik bundan sonraki 5.Damat Ferit hükümetinde de yerini koruyacaktır. (T.M.Göztepe, V.M. Gayyasında, s.338)[449]

---

447) T.Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.17; Dahiliye Vekili Ferit Beyin açıklamasına göre, Ali Rüştü Efendi, Yunan ordusu için, "Bu ordu, bizim ordumuzdur" da demiş. (TBMM Gizli Celse zabıtları, 4. C., s.439) Aynı hain, Yunan ordusunun işgal etmediği illeri de, "kurtarılmamış iller" olarak niteler. (Y.Kemal, Devrin Yazarları, 1.C., s.499)

Ali Rüştü Efendi, Adliye Nazırı olur olmaz, Müsteşarlığına İngiliz casusu Sait Molla'yı getirmiştir. (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.261)

448) Yunan ordusu Bursa'ya girince, Venizelos'un oğlu Sofokles, Tophane'de bulunan Osman Gazi türbesini açtırır, sanduka üzerindeki ipek örtüyü yere atar, ayağını sandukaya dayayarak, ordu fotoğrafçısına poz verir. Fotoğraf üç gün sonra bir Atina gazetesinde, şu alt yazı ile yayımlanacaktır: "Ordularımız Bursa'ya girdiler. Osman, görüyorsunuz, ayaklarımın altında sefil ve hakir yatmaktadır!" (Haydar Berköz, İkinci Ergenekon 1919-1922, s.323) Ne acıdır ki İstanbul yönetimi, bu rezil sahneyi bile içine sindirir. Hiçbir tepkide bulunmaz!

449) Maarif Nazırı Rumbeyoğlu Fahrettin Bey de, 'okul kitaplarından Türk kelimesinin çıkarılarak yerine Osmanlı kelimesinin konulmasını' ister. (T.Bıyıkoğlu, Atatürk Anadolu'da, s.17) İzmir'deki Milli Kütüphane'nin adı İslam Kütüphanesi olarak değiştirilir. (C.Bayar, s.1547)

"Türklükten kaçan kaçana idi... Mütareke edebiyatında, cinayet yerine geçen şeylerden biri de, Türklerde milliyet hissini uyandırmak idi. " (F.R.Atay, Çankaya, s.139)

10/5. Kuva-yı Seferiye

Kuva-yı İnzibatiye macerası, burada noktalanmıyor. Devamı da var. D.Ferit hükümeti, Kuva-yı Milliye'ye karşı, 25.000 kişilik jandarma ve 15.000 kişilik yeni iki tümen kurmayı tasarlar. Harbiye Nezareti, 1920 Temmuzunda, İngilizlere başvurarak, "M.Kemal'in *[yani Milli Mücadele'nin]* **ortadan kaldırılmasına** karar verildiğini" bildirerek, yeni bir kuvvetin kurulması ve bunların silahlandırılması için izin ister. Ağustos başında, ikinci bir yazı ile de, bu kuvvetin araç ve gereçlerini İngiltere'den satın almak istediklerini açıklar, ayrıca bu birliklerin eğitim ve yönetimi için Müttefik subayların görevlendirilmesini talep eder.

İngiliz Harbiye Nezareti, 25 Ağustos 1920'de, 25.000 kişilik bir kuvvetin kurulmasının uygun görüldüğünü bildirir.

Fransız Y.Komiseri, ilk aşamada 15.000 kişilik bir kuvvet kurulmasından yana olur ve bu kuvvetin milliyetçilere katılmaması için Müttefik subaylarının komutasına verilmesini şart koşar.

İlk tümenin Büyükdere'de kurulmasına başlanır.

Müşir Zeki Paşa, Sadrazamlığa sunduğu 30 Ağustos ve 8 Eylül 1920 günlü yazılarında, **Kuva-yı Seferiye**'nin kuruluş çalışmaları hakkında bilgi verir ve Kuva-yı Milliye'ye karşı yapılacak harekâtın ayrıntılı planını açıklar, işlemlerin daha hızlı yürütülmesi için bazı görüşler ileri sürer.

Kuva-yı İnzibatiye'nin eski 2.Alay Komutanı Bekir Sıtkı, bu sırada başlamış olan 2.Düzce ayaklanmasının yarattığı elverişli koşullardan yararlanılabileceği görüşündedir; Kuva-yı Seferiye'nin karargâhının Adapazarı'nda kurulmasını önerir.

Bu sırada Müttefik Y.Komiserleri, bir yandan, Sevres'i Ankara'ya da kabul ettirmek için bir kurulun Anadolu'ya gönderilmesi projesini de görüşmektedirler. 17 Eylülde İtalya, Anadolu'ya karşı askeri harekete geçilmesinin, durumu daha da kötüleştireceğini, milliyetçileri yatıştırmak için başka çareler aramanın daha yararlı olacağını bildirir. 20 Eylülde, Fransa da bu görüşe katılacaktır.

İngiliz Y.Komiseri Amiral de Robeck, 1 Ekim 1920'de, Lord Curzon'a gelişmeleri şöyle özetler: "Hükümete baskı yaparak, Anadolu'ya bir kurul gönderilmesini isteyeceğiz.. Ferit Paşa, kurulla birlikte kuvvet de gönderilmesinden yana.. Fransız Y.Komiseri, Ferit iktidarda kaldığı sürece, milliyetçilerle uyuşmayı imkansız görüyor.. Çekilmesinin yerinde olacağını ileri sürüyor.."

Y.Komiserler, 11 Ekimde, Anadolu'ya bir kurul gönderilmesi konusunu Vahidettin'le görüşürler; bu görüşmede Fransa Y.Komiseri, 'Ferit Paşanın değiştirilmesi gerektiğini' de söyler.

16 Ekimde Damat istifa edecek, İngilizler de, olası bir Kuva-yı Milliye hareketine karşı kuvvetlerini güvence altına almak için Gebze'ye çekecek, İzmit'i Yunanlılara bırakacaklardır.[450]

---

450) Bu paragrafın tamamı için: ATASE ve Başbakanlık arşivindeki belgelere dayanarak,

Yıl sonunda A.İzzet Paşa kurulu Bilecik'e hareket eder.

● Vahidettin'in Damat Ferit'e verdiği buyruk, D.Ferit hükümetinin beyannamesi, fetvalar, Anzavur, Kuva-yı İnzibatiye ve Kuva-yı Seferiye... Yalnız bu altı olgu bile, Vahidettin'in ve İstanbul yönetiminin Milli Mücadele ve tarih karşısındaki hazin durumu kanıtlamaya yeter. Dahası da var.

10/6. İsyanlar

Anadolu isyanları, karma bir imparatorluk toplumunun safiyetinden, türlü hastalık ve zaaflarından yararlanan iç ve dış güçlerin başlattığı, binlerce kişinin öldüğü, çok acı sahnelerin yaşandığı olaylardır. Bazı Vahidettincilerin bu olaylar hakkındaki görüşleri şöyle:

□ "Yer yer Anadolu isyanlarına gelince, bunların da, hakikati ortaya dökemeyen sarayın çelişkili vaziyetinden doğan şeyler olduğu, sarayca tahrik edilmek şöyle dursun, bunlara katılmadığı, ne 'durun', ne de 'yürüyün' denilmediği, yine hadiselerdeki üslup ifadesinden anlaşılır." (N.F.Kısakürek, Vahidüddin, s.191)

□ K.Mısıroğlu'na göre, isyanların sebebi "**içtihat farkıdır**". (Hilafet, s.137)[451]

□ A.Dilipak, isyanların sebebinin dini kaygılar olduğunu ileri sürüyor:

"Yurdun birçok kesiminde, doğuda ve batıda boy gösteren isyanların çoğu, **dini kaygılarla** ortaya çıkıyordu. Hilafeti kurtarmak için başlatılan hareketin, giderek Hilafete karşı bir tehdit oluşturmaya başlaması ve **dini karakterini** yitirmesi,[452] isyan hareketlerinin doğup gelişmesinde önde gelen fak-

---

A.Sofuoğlu, s.405-412 ve B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C.deki şu sayılı belgeler: 99, 101, 111, 113, 114, 116, 117, 118, 119 (D.Ferit'in İngiliz Y.Komiserliğine yazısı), 120, 122, 123, 124, 125 (D.Ferit'in Vahidettin, kendisi ve yakınları için güvence istediği), 133, 137, 141, 142, 143 (Vahidettin ile Y.Komiserlerin görüşmesi), 146 (D.Ferit'in istifa ettiği).

451) Mısıroğlu, Lozan adlı kitabında da şöyle yazıyor: "Aslında ve tamamen ictihat farklarından doğan bu gibi hareketleri (isyanları) tahrif ile (değiştirerek) Türk gençliğini yanıltmak isteyen İslam düşmanları (!), artık sermayeyi tüketmişlerdir. Zira vatan evlatlarının pek çoğu artık, bu basit silahlarla avlanmayacak kadar tarih şuuru ve iman vecdi ile zırhlanmış bulunmaktadır." (1.C., s.47)

Bu isyanlar, Milli Mücadele'yi söndürmüş olsaydı, o uğursuz Sevres Andlaşması yürürlüğe girmeyecek miydi? Yürürlüğe girmesine kim ve hangi güç engel olacaktı? İsyanları onaylamak demek, Türkiye'nin Yunanistan, Ermenistan, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında bölüşülmesini, kapitülasyonları yani ekonomik esirliği, sömürge halindeki bir devletçik ve köle bir millet olmayı kabul etmek demektir.

Buna karşı çıkmak mı İslam düşmanlığıdır? Bu gerçekleri açıklamak mı Türk gençliğini yanıltmaktır?

78 yıl öncesinin, çoğu dünyadan habersiz gençleri bile bu ölüm fermanını kabul etmediler. Birçok isyancı dahi, tövbe edip cepheye koştu; Şehit Nazım Beyin kahraman 4.Tümeninde, Bolu-Düzce isyanına katılmış birçok genç vardı. (TİH, 6.C., s.113)

452) Milli Mücadele'de din, elbette etkin bir güç olarak yer almıştır ama bu savaş, amacı itibariyle bir din savaşı değildir. Hiçbir döneminde de bir din savaşı karakteri taşımamamıştır. Buna karşılık İstanbul yönetimi, Milli Mücadele'ye karşı yürüttüğü hain mücadeleye, yazık ki dinsel bir nitelik

törlerden biri idi... Vahdettin, son zamanlarda, M.Kemal ve Ankara hükümeti hakkındaki umutlarını büyük ölçüde yitirmişti; M.Kemal'in Osmanlı Devleti ve İslam dini, Hilafet hakkındaki düşüncelerini **seziyor** olmalı idi ki **destek verdiği halk ayaklanmalarında**, M.Kemal bu yönde şiddetle eleştiriliyordu." (CG Yol, s.63, 64)

□ H.H.Ceylan'a göre de, isyanları, "**geleceği görenler**" başlatmış. (Din-Devlet İlişkileri, 1.C., s.96)[453]

1. İncir çekirdeğini doldurmaz konularda sayfalarca yazı yazanların, bu çok acı olaylar hakkındaki görüşleri böyle ve bu kadar. İsyanları haklı göstermeye çalışıyorlar.

2. Bu isyancıların, 1919 ya da 1920'de, geleceği önceden nasıl gördükleri ise başlıbaşına bir sorun. Üç dört yıl sonra neler olacağını, nasıl bilmişler acaba? Keramet sahibi, bakıcı, falcı, müneccim miymiş bunlar, gaipten bilgi mi almışlar, remil mi atmışlar, rüyasını mı görmüşler, içlerine mi doğmuş? Yoksa derin bilgileri ile geleceği mi okumuşlar? H.H.Ceylan, bu hususu açıklarsa, yakın tarihimize büyük bir katkıda bulunmuş olur.

3. Dilipak, M.Kemal'in düşüncelerini sezinleyen (!) Vahidettin'in, birazdan bazı sahnelerini göreceğimiz bu isyanlara destek verdiğini de açıkça yazarak, hazin bir gerçeği doğruluyor.

Bir daha sorsam ayıp olur mu acaba:

Hani Vahidettin Milli Mücadele'yi destekliyordu?

4. Vahidettinci yazarlar, isyanların sebebinin, 'içtihat farkı', 'dini kaygılar' ya da 'geleceği önceden görmek' olduğunu ileri sürüyorlar ama bu konudaki bilgiler, belgeler, ilişkiler, gelişimler gösteriyor ki isyanları, D.Ferit hükümetleri, Hürriyet

---

vermeye çalışır, bir çeşit cihat açar ama bundan beklediği sonucu alamaz, tersine, itibarını ve toplumsal tabanını bütünüyle yitirir.

Dilipak bile bunu kabul ediyor: "Milli direniş hareketine karşı duruma sürüklenmiş bir saltanat makamı ve Hilafet makamı, hızla itibar kaybına uğradı... Hilafet yanlıları, temellerini ve itibarlarını yitirmiş görünüyorlardı... İcra gücünü, orduyu, silahı, serveti, diplomasiyi, her şeyi yitirmişlerdi. Hatta kendi aralarında ihtilafa da düşmüşlerdi." (CG Yol, s. 65, 74)

Saltanat rejimi ve Halifelik, bu yüzden kolayca kaldırılmıştır.

Peyami Safa diyor ki: "O devirde milli heyecana dini heyecanın da karıştığına şüphe edilemez. Fakat bu, Islamcılık ve şeriatçılık akidesinden doğma, klerikal bir zihniyetin mahsulü değildi; sadece, ferdleri birbirine bağlayan bütün alakaların kuvvetlendirilmesi şart olan bir mücadele devresinde, milli duyguyu perçinleyen bir bağdı. Hatta o zamanki dini duygular bile nasyonalistti (milliyetçiydi). Milli Mücadele'den evvel, millet ve hele ırk fikirlerine pek yabancı görünen ümmetçi Mehmet Akif, İstiklal Marşı'nda, ırk ve millet kelimelerini birkaç kere tekrar eder: "O benim milletimin yıldızıdır", "O benim milletimindir ancak", "Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklal", "Kahraman ırkıma bir gül", "Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlal"... Kurtuluş hareketinde milliyetçilik fikrinin ve heyecanının, şüphe götürmez bir kudret ve hakimiyetle, ruhları doldurduğu ve savurduğu, o devrede söylenen bütün nutuklarda ve yazılan bütün yazılarda görülebilir." (Türk İnkılabına Bakışlar, s.78-80)

453) Kendisi, "müstakbel geleceği görenler..." diye yazıyor; Türkçeden utandığım için artık bu gibi yanlışları düzelterek aktarıyorum.

ve İtilaf Partisi yöneticileri ve uzantıları ile bazı dernekler, İngilizler, Rumlar, Ermeniler; Yunanlılar kışkırtmış, körüklemiş ve desteklemişlerdir.

Çukurova'da Fransızlar da halkı Kuva-yı Milliye'ye karşı kışkırtmaya çalışırlar ama başarı kazanamazlar. (KS Günlüğü, 2.C., s.427) Bu doğrultudaki bütün bilgi ve belgeleri, bu mütevazi çalışmaya sığdırmak mümkün değil, gerek de yok. D.Ferit'in 7 Nisan günü, İngiliz Y.Komiseri Amiral de Robeck'le yaptığı görüşmenin tutanağı ile Sait Molla'nın Rahip Fru'ya yolladığı mektuplar, Anadolu halkına oynanan oyunları açıklamak bakımından yeterli kanıtlardır. Yine de birkaç kışkırtma ve desteklerne örneği vereyim:

13 Nisan 1920'de Ali Kemal, Peyam-ı Sabah'ta şöyle yazar: "Anadolu Türkleri, şeriat hükmüne ve Padişah fermanına dayanarak, bu şaklabanlara hadlerini bildirmelidir!" 30 Ekim 1920'de, Düzce, Zile, Yozgat isyancılarını över; 6 Kasım 1920'de de şöyle yazar: "Konyalılar (yani Delibaş ve avanesi) ayaklanarak, bize en kestirme yolu gösterdiler!"[454]

Fetvalar, bildiriler, demeçler, emirler, ajanlar, paralar, vaadler, göz boyamalar, sırt sıvazlamalar, yalanlar, dolanlar, yüreklendirmeler ve halka örnek olmak üzere harekete geçirilen Anzavurlar, Delibaşlar... Sonunda, bazıları kendini, sonuç vermeyeceği besbelli olan bu kanlı olayların içinde bulur.

Amacı, sebebi ve tahrikçileri çok açık olmakla birlikte, Mısıroğlu ve Dilipak'ın ileri sürdüğü iddialar üzerinde durmakta yarar görüyorum:

a. 'İçtihat'ın sözlük anlamı, 'görüş'tür. Görüşler arasında fark bulunması çok doğal bir durum; doğal olmayan bulunmaması. Ama casusluk, işbirlikçilik, düşmana hizmet gibi eylemler, her yerde ve her zaman suçtur, görüş farkı diye yorumlanıp bağışlanamaz. Yoksa şöyle sonuçlara varırız: Ermeniler görüş farkı yüzünden Abdülhamit'i öldürmeye kalkışmışlardır.. Sait Molla görüş farkı yüzünden İngilizlere ajanlık yapmıştır.. Ali Rüştü Efendi, görüş farkı yüzünden Yunan ordusunun başarısı için dua edilmesini istemiştir.. Manisa Mutasarrıfı Hüsnü, görüş farkı yüzünden Yunanlılara hizmet etmiştir.. Böyle şey olur mu?

b. İçtihadın, bir din terimi olarak anlamı ise, kısaca şu: Kuran'a, hadislere, benzer olaylar hakkında verilmiş içtihata ve icma-ı ümmete dayanarak bir dini mesele hakkında görüş belirtme.[455] Ö.Nasuhi Bilmen diyor ki: "Bu pek büyük bir uzmanlık işidir." (Büyük İslam İlmihali, s.37) Eğer yazar, içtihat kelimesini, sözlük anlamıyla değil de, bir din terimi olarak kullanmışsa, bu yaklaşımı ile İslamiyete haksızlık etmektedir. İslamiyet, kendi askerini arkadan vurmayı bile caiz gören, böyle davranmaya elverişli, her amaca hizmet edebilir, istenilen yana çekilebilir, önüne ve işine gelenin istediği gibi içtihatta bulunabileceği bir din midir?

454) KS Günlüğü, 2.C., s.422; 3.C., s.260; 3.C., s.268.

455) İcma-ı ümmet, kısaca: Müctehitlerin, bir olayın şer'i hükmü hakkında oybirliği etmeleri. (İslam Ansiklopedisi, 5/2. C., s.926 vd.)

Hâşâ!

Kaldı ki isyancılar, ya cahil, ya meczup, ya düpedüz haindir. Kısacası, ne bilgileri içtihat sahibi olacak düzeydedirler, ne de davranışları bir içtihata dayandırılabilecek niteliktedir. Birkaç örnek:

□ Delibaş Mehmet'in tellalı şöyle bağırır:

"Halifenin müttefiki olan **İngilizler**, Pınarbaşı'na doğru geliyorlar! Onlarla birlik olup Kuva-yı Milliyecileri yeneceğiz!" (Şevki Yazman, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu, s.69)

□ Gerede isyanı öncülerinden Divitli Eşref Hoca da der ki:

"Büyük savaşta, diğer devletlerle birlik olduğumuz halde mağlup olduk. Şimdi de tek başımıza **İngilizlere** meydan okuyoruz. **Bu en büyük küfürdür.**" (Gerede'de isyancıların eline düşen Dr. Fuat Umay'dan aktaran R.Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.253)

□ Konya halkını kışkırtmaya çalışanlar da halka derler ki:

"Kim milliyetçilerle birlikte Yunan'a karşı giderse, şer'an kâfirdir." (S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 3.C., s.127)

□ Cami kapılarına şöyle yaftalar yapıştırılır:

"[M.Kemal'in] **arkasına düşmek ve emrine itaat etmek, şer'an küfürdür. Karısı boş düşer!**" (D.Arıkoğlu, Hatıralarım, s.195)

□ İsyancı Şeyh Eşref şöyle der:

"Ben sahib-i şeriatım, Allah tarafından gönderildim, bütün kainatla harp edeceğim... Bütün ulema, asker ve memurlar dinsiz ve kâfirdir!" (TİH, 6.C., s.62, 64; 'çevresindekilerden bazılarını da, eshab-ı kiramın adlarıyla çağırır', s.63)[456]

Bunlar mı görüş ya da içtihat?[457]

c. Dilipak'ın, yanlış ve haksız olarak 'dini kaygı' diye nitelediği duyguları da aşağıdaki isyan sahnelerinde göreceğiz:

1. Anzavur isyanından birkaç sahne (özet):

"Bayırdan, iç elbisesi ile bir cesedi sürükleyerek, bağırarak ve koşarak geti-

456) H.H.Ceylan, bu isyanların tümünü haklı görüyor. (Din-Devlet İlişkileri, 1.C., s.96 vd.) Olayları hiç incelemediği için sapkın Şeyh Eşref'in, kendine özgü bir şeriat sahibi olduğunu iddia ettiğinin bile farkında değil, "tek gayesi şeriat devleti kurmak idi" diye koruyuculuğunu bile yapıyor. (a.g.e., s.97)
Allah şaşırtmasın!

457) M.Akif Ersoy, Balıkesir Zağanos Paşa camisinde verdiği mev'izede, gerçek içtihat sahiplerinin bile birliği bozmamaları gerektiğini söyler: "Hususi içtihatlar, sahiplerinin kafasında, kalbinde kalmalıdır! Çünkü gaye birdir... Müşterek gayeye karşı gösterilecek ufacık bir inhiraf (sapma), son derece muhtaç olduğumuz vahdeti (birliği) temelinden sarsmaya kâfidir. Onun için bundan son derece sakınılmalıdır!" (Devrin Yazarlarının Kalemiyle... 1.C., s.235)

riyorlar. Anladım. Zavallı Kani Beyin naaşı idi. Dayanamadım, kaçtım. Bu vatan fedaisinin haydutlar elindeki bu halini görmek istemiyordum. Kani Beyin bulunduğu evi soyup soğana çevirmişler. Cesedini, daha ölmeden merdivenden atmışlar, elbiselerini soyarak, hatta edep yerini açarak sürükleye sürükleye getirmişler, alçaklar.

Akşama doğru bir tellal, '[Akbaş cephaneliğini boşaltıp Anadolu'ya kaçıran gözüpek ekibin başkanı] Hamdi Beyin cesedi akşama gelecek' diye haber verdi. Of! Bu koca kahramanın cesedini, bu alçakların kirli ayakları altında mı göreceğiz? Ertesi günü derste idim. Hademe kapıyı açtı, 'Hamdi Beyi getiriyorlar. Ne başını bırakmışlar, ne vücudunu; parça parça etmişler zavallıyı.' dedi.

Hamdi Beyin mübarek naaşını, canavarlar, kirli ayaklarıyla çiğnemişler, vücudunu parça parça etmişler. Zavallı şehidin vücudunu arabadan süngülerle çıkarmışlar. Herhalde Balkan harbinin Bulgarları, bunlardan daha insaflı idiler."[458] (U.İğdemir, Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları, s.10-13; **17-18 Şubat 1920)**

2. Bolu isyanından birkaç sahne (özet):[459]

"2 Mayıs 1920 günü, Ankara'ya karşı ayaklanan Düzce asileri Bolu'ya yürüdüler. Bu saldırıya Bolu ve Düzce'ye yakın bazı köyler de katılmıştı. 3 Mayıs sabahı her taraftan şehire saldırdılar. Binbaşı İhsan'ı şehit ettiler. Birkaç çapulcu koşuşarak onu soydu, şehidi çıplak halde sokak ortasında bıraktılar. Ellerine geçirdikleri askerleri, eski lise binasının kırık camları ile kestiler ve korkunç işkencelerle öldürdüler. Bolu'da kalan (Devrekli) Abdülkadir adında çok genç bir subayı da soyarak ve işkence yaparak Bolu sokaklarında dolaştırdılar. Bıçakla vücudunu delik deşik ettiler ve belediye önüne attılar. Genç subayın çok yarası vardı ama ölmemişti. Ertesi günü subayın kıpırdadığını pencereden gören bir doktorun hanımı kocasına haber verdi. Doktor, sabahın tenhalığından faydalanarak subayı memleket hastanesine kaldırttı. Fakat kudurmuş asiler durumu öğrendiler ve derhal hastaneye gelerek subayın boynuna bir ip geçirdiler ve sokaklarda sürükleyerek öldürdüler, **"İşte Şeyhülislamın fetvasının hükmü yerine geldi!"** diye bağırdılar." (TİH, 6.C., s.103,113; R.Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.288 vd.)

3. Konya isyanından birkaç sahne (özet):

"Delibaş Mehmet Ağa, azımsanmayacak kuvvetiyle, **3 Ekim 1920** Pazar sabahı Konya'ya girdi. Konya'da askeri birlik yoktu; birlikler Afyon'daydı. İdareci-

---

458) Yahya Kemal şöyle yazıyor: "Ali Kemal, en sefil yazılarından birini, Akbaş cephanesini Anadolu'ya geçiren kahraman Köprülülü Hamdi'nin Anzavur tarafından vurulduğu zaman yazmıştı. Anzavur'u bir kahraman olarak efkar-ı umumiyeye (kamuoyuna) takdim etmişti. En soğukkanlı bir mukayese ile denilebilir ki tarihin hiçbir ihtilal safhasında, o zaman gösterdiği hayasızca cürete tesadüf edilemez... Öyle bir hale gelmişti ki yazıları, Rum ve Ermeni gazeteleri tarafından, sevimli ve ihtiramkar (saygılı) başlıklarla iktibas ediliyor (alıntılanıyor) ve o hicab hissetmiyordu (utanma duymuyordu). " (Siyasi ve Edebi Portreler, s.90)

459) H.H.Ceylan, bu isyanın sebebinin de, "şeriat ve hilafet isteği" olduğunu ileri sürüyor! (Din-Devlet İlişkileri, 1.C., s.98) Oysa isyanın tarihi, 13 Nisan-23 Eylül 1920 ve bu tarihte şeriat yürürlükte, Sultan-Halife tahtında! Eee?

ler, Alaattin Tepesinde hazırlanan savunma hattının gerisine çekilmişlerdi. Mahallelerde tellallar dolaştırarak, 'Halifesini, Padişahını, şeriatını seven bizimle olsun!' çağrısı ile Konya halkını kendisine katılmaya davet etti. Postaneyi basarak haberleşmeyi kesti, hapisaneye boşalttı, hükümet konağını ele geçirdi. Şimdi sıra ibret-i alem için öldürülecek Kuva-yı Milliyecilere gelmişti. Listenin başında Konya Müdafaa-yı Hukuk Derneği Başkanı, ünlü Sivaslı din bilgini Ali Kemali Efendi vardı. Sırada, milletvekili Rıfat Efendi Hoca, Müftü Ömer Vehbi Hoca, Tahir Efendi Hoca vardı...

Delibaş, Ali Kemali Hocanın evine silahlı bir güruh yolladı. Eve dolanlar, uyarılara rağmen saklanmayan Ali Kemali Hocanın üzerine yürüyüp sürükler gibi götürdüler. Ali Kemali Hocayı, yolda türlü hakaret, darbe, itme kakma içinde Abdürrahim Hanına getirdiler. Delibaş, 'Haydi gelsin de M.Kemal Paşa kurtarsın seni, Halife düşmanı! Sarığından, sakalından utan!' dedi.

Ak sakalı kan içinde kalmış olan Hoca, sükûnetle ve sadece, 'Yarabbi! Sen bu cahil insanlara insaf hissi ihsan ve onları affet...' diye cevap verdi.

Hocayı ikindi üzeri Piri Mehmet Paşa Camiine yine sürükleyerek götürüp kapattılar. Hoca geceyi ibadetle geçirdi. Sabah camiden alınarak sorguya çekilmek üzere Arslanlı Kışlaya götürüldü. Asiler yolda Hocayı mütemadiyen dipçikliyor, 'Nutuk verirsin ha... Millicilere asker toplarsın ha... Halifeye karşı gelirsin ha... Ankara'dakilerin burada başı olursun ha...' diyorlardı. Yaşlı Hocanın bedeni, bu kadar zulme dayanamadı, yolun yarısında, son bir dipçik darbesi ile yere serildi. 'Ben sizleri affettim. Çünkü ne yaptığınızı bilmeyecek kadar cahilsiniz. Allah da sizi affetsin...' dedi ve son nefesini verdi. Hocanın naşını da rahat bırakmadılar. Utanmadan soydular, bir araba ile getirip hükümet meydanına attılar." (Cemal Kutay, İstiklal Savaşının Maneviyat Ordusu, s.99-102; Delibaş'ın Yunan uşağı olduğunu, Dördüncü Bölümde, 'İngilizler-Yunanlılar' paragrafında göreceğiz.)

Bu bilinçsiz, zalim, kanlı, haince davranışları, dini kaygı ve duygulara bağlamak, her şeyden önce dine saygısızlık, gerçek dindarlara da hakarettir.

Olayların içinde yaşayan M.Akif Ersoy, 19 Kasım 1920 günü, Kastamonu Nasrullah Camiinde verdiği va'azda, gerçeği açıklıyor: "Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya isyanları, hep o melun düşmanların işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlağına sarıldığımızı anlamak zamanı, zannediyorum ki gelmiştir!" (TC Kronolojisi, s.214)

Sonuç

Halkın, ancak bazı kesimlerde ve çok sınırlı olarak katıldığı bu isyanlar, ordunun bu en zayıf döneminde bile hızla bastırılmış, bütün elebaşılar, ya çarpışmalarda yok edilmiş ya da yakalanarak hakkettikleri cezalara çarptırılmışlardır. Delibaş Mehmet ise, kendi adamları tarafından öldürülecektir.

10/7. İdam kararları

□ "M.Kemal İstanbul hükümetince idama mahkûm edilmişti. 11 Mayıs tarihli bu Divan-ı Harp kararı, 24 Mayısta Vahdettin tarafından da tasdik edilecektir. Böylece artık İstanbul, Ankara'ya karşı açık bir mücadele içine girmektedir.".(A.Dilipak, CG Yol, s.70)[460]

Vahidettinciler, genellikle idam kararları konusunda susmayı tercih ediyorlar. Dilipak da yalnız M.Kemal'in idama mahküm olduğunu belirtiyor. Oysa İstanbul, Milli Mücadele'nin neredeyse bütün öncülerini ve pek çok subayı idama mahküm etmiştir. Bazıları:

Ali Fuat Cebesoy, Dr.Adnan Adıvar, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Refet Bele, Nurettin Paşa, Bekir Sami Kunduk, Yusuf Kemal Tengirşenk, İsmail Fazıl Paşa, Kara Vasıf, Celalettin Arif, H.Suphi Tanrıöver, Alfret Rüstem, Halide Edip Adıvar, Cami Bey, Alb.Selahattin Köseoğlu, Albay Fahrettin Altay, Albay Bekir Sami Günsav, Y.İzzet Met Paşa, Yarbay Hüseyin Hüsnü, Yarbay Seyfi Düzgören ve **Ankara Müftüsü M.Rıfat Börekçi**[461] ile **Din İşleri Bakanı Mustafa Fehmi Gerçeker!**

10/8. Bolşeviklik suçlaması ve Milli Mücadele karşıtı dernekler

● Milliyetçiler aleyhinde geniş bir propaganda başlatılır, mesela milliyetçilerin 'bolşevik oldukları' yayılır. Birkaç örnek: İngilizler halka, Ankara Meclisi'ne katılacak milletvekillerinin bolşevik oldukları propagandasını yaparak, Meclisin açılmasını önlemeye çalışırlar.[462] İstanbul'un Bolu'ya mutasarrıf olarak atadığı Osman Kadri de yayımladığı bir bildiri ile milli direnişi, bolşevik hareketi olarak ilan eder ve der ki: "Padişahımız bunları 'asın' diye ilan etmiş, şeriat fetvasını vermiş.. Hükümet kuvvetleri bunları Hakk'ın yardımı ile tepe-

---

460) Dilipak şöyle devam ediyor: "Bu tarihten itibaren, Mecliste hilafet yanlısı grup, sürekli olarak M.Kemal hakkında gensoru vererek, Meclis içinde bir mücadele başlatacaktır. Öyle anlaşılıyor ki Vahdeddin, M.Kemal'in idamına ilişkin fermanı (kararı demek istiyor herhalde) onayladıktan sonra, M.Kemal ile ilgili özel bir dosyayı Ankara'ya ulaştırmış olması gerekir. " (CG Yol, s.72)

Mecliste M.Kemal hakkında hiçbir gensoru görüşmesi açılmamıştır. Dilipak hayalini yazıyor. Bu amaçla Vahidettin'in özel bir dosya gönderdiği de Dilipak'ın yakıştırması. Bu, M.Kemal'i değil, Vahidettin'i küçültür. Bunlar, Vahidettin'e, hiç olmazsa, benim kadar saygılı olsalar.

Maksatları uğruna, başta Vahidettin olmak üzere, herkesi harcıyorlar!

Sahiden bir dosya yollamış olsaydı, içinde, M.Kemal'in parlak sicilinden başka ne olabilirdi? Elli yıldır çabalıyorlar, içkisinden başka bir şey bulup kanıtlayamadılar. Evet, apaçık içiyordu. Günahı boynuna. Biz günah polisi miyiz? Padişahların bazıları da içiyordu. Bu çok kişisel ayrıntıların tarihle ilgisi ne? Yıldırım Beyazıt'ı ya da İkinci Selim'i, sırf içki içtikleri için sıfırlayacak mıyız?

461) C.Kutay özetle diyor ki: "Vahidettin, karşı fetva yayınlanması üzerine, IV.Murat'tan beri hiçbir Padişahın başvurmadığı şiddeti gösterdi, Ankara Müftüsü M.Rıfat Efendi için verilen idam kararını tasdik etti. Bu, yüzyıllardır, bir din adamı için bir Padişah-Halife'nin verdiği ilk ölüm fermanı idi." (İstiklal Savaşı'nın Maneviyat Ordusu, s.199)

462) Nalan Seçkin, İlk Meclisten Kalanlar, Abdülgani Ensari'nin anıları, s.100.

leyecektir."[463] Adana'da Fransız desteği ile çıkan gazeteler de aynı temayı işlerler: "Milli hareket bolşevikliktir!"[464]

● Milliyetçilere karşı yeni dernekler kurulur ve kurulu olanlar da milliyetçilere karşı kullanılır: Askeri Nigehban-ı Vatan Cemiyeti, Kızıl Hançer Cemiyeti, Muhafaza-yı Mukaddesat Cemiyeti, Teali-yi İslam (İslamı Yüceltme) Cemiyeti,[465] Kürt Teali Cemiyeti,[466] İngiliz Muhipler Cemiyeti,[467] Tarik-i Salah Cemiyeti, Siyasi Mağdurlar Cemiyeti, Anadolu Cemiyeti, Muhafaza-yı Mukaddesat Cemiyeti, Muhafaza-yı Saltanat Cemiyeti, Halas-ı Vatan Cemiyeti, İlayı Vatan Cemiyeti, Hayriye-yi İslamiye Cemiyeti (Adana), Hilafet Cemiyeti (Mudurnu) vb...[468]

10/9. İşbirlikçi basından örnekler

İşbirlikçi basın, bu onursuz tutumu şiddetle desteklemiş ve halkı milliyetçilere karşı kışkırtmıştır. Birkaç örnek [bir kısmı özetlenmiş ve bazı kelimeler sadeleştirilmiştir]:

□ 14 Temmuz 1919, Alemdar: "İslam kilidinin anahtarını, İngiltere'nin güvenilir eline teslim etmekte, İslam alemi için hiçbir tehlike yoktur."

□ 7 Ağustos 1919, Sabah: "İngiltere en büyük İslam devletidir!"

---

463) Rüknü Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.290 vd..

464) Ö.S.Coşar, Milli Mücadele Basını, s.79.

465) Teali-yi İslam Cemiyetinin yayımladığı bildirilerden biri: "Yunan ordusunun halifenin ordusu sayılması gerektiği, hiç de zararlı bir topluluk olmadığı, asıl kafaları koparılacak mahlukatın Ankara'da bulunduğu..." (Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s.117) Bu bildiri Yunan uçakları tarafından Türk cephelerine atılır. (HTV dergisi, sayı 51, belge no.1181) Derneğin kuruluşu sırasında Başkanı M.Sabri Efendi, İkinci Başkanı ise İskilipli Atıf Efendi'dir. (Y.Özkaya, Ulusal Bağımsız Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler, s.179, AAMD, sayı 10/ Kasım 1987) Zaferden sonra M.Sabri Efendi kaçar, İskilipli Atıf Efendi ise, eski ve yeni çeşitli olaylardan dolayı 1926'da idam edilir. (Ergun Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s.415-416) Bazı yazarlar, savcı üç seneden on beş seneye kadar hapis cezası verilmesini istediği halde Atıf Efendi hakkında idam kararı verilmesini, haksız ve ağır buluyorlar.

466) Bu cemiyetin 31 Mart 1920'de yayımladığı bildiriden: "Kuva-yı Miliye'ye aldanmayınız! Bolşeviklerin kafasını taşıyan yurtsuz serserilerdir!" (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.142)

467) En etkin olduğu zamanki yöneticileri: Sait Molla, Rıza Tevfik, Vasfi Efendi, Refik Halit, Hafız İsmail Efendi, Leon Efendi, Hoca Münir Efendi vb... Onur üyeleri: Ali Kemal, eski Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, Kiraz Hamdi Paşa, Aristidi Efendi, Azeryan Efendi. (Alemdar'ın haberine dayanarak, K.S.Günlüğü, 3.C., s.131) 19 Ekim 1921'de, Fahri Başkanlığa da M.Sabri Efendi getirilir. (Dr.F.Tevetoğlu, İngiliz Muhipleri Cemiyeti, s.9, HTM, sayı 1/Şubat 1972)

468) Ve Zaman gazetesinin yazarlarından Mehmet Kahraman ise, şöyle yazabiliyor: "[TRT'de yayımlanan] Kurtuluş dizisinde, Milli Mücadele taraftarlarının, İstanbul'da büyük baskıyla karşılaştığı anlatılıyor. Bu baskıyı yapanlar da, işgalci kuvvetler ile Vahidettin ve hükümetleri gösteriliyor. Halbuki İstanbul'da, Vahidettin ve hükümetleri dışında, kimse baskı görmüyordu. Milli Mücadeleyi yapanlar, el altından, İngilizler tarafından da destekleniyordu. Bunun sebeblerini belirtme yeri burası olmadığı için bunu açıklamıyoruz." (14.4.1994, Zaman gazetesi)

Bu yazarlar, uydurdukları masalın tadını kaçıracak her türlü gerçeğe gözlerini kapamış ve kulaklarını tıkamış bir halde, bir masal dünyasında yaşıyorlar.

□ 14 Ağustos 1919, Alemdar: "Dünyanın en adil, en namuslu, en haşmetli devleti olan İngiltere..." (R.Cevat Ulunay)

□ 31 Ağustos 1919, Alemdar: "İstiklal diye bağıranlar, kötü niyetlidir." (R.C.Ulunay)

□ 28 Eylül 1919, Peyam: "Anadolu'nun yeni Celalileri *[milliyetçiler]*..." (Ali Kemal)[469]

□ 11 Ekim 1919, Renin (Adana): "M.Kemal Paşa, Anadolu'da bir hareket-i milliye vücuda getirmeye çalışıyor. Bu ne çocukça hayaldir! Bütün cihanın kuvvetine karşı, harpten ezilmiş olan zavallı Anadolu'nun kuvveti ile kafa tutmasının ne hükmü olabilir?" (Jeschke, K.S.ile İlgili İngiliz Belgeleri, s.142)

□ 29 Ekim 1919, Peyam: "Kurtuluşumuza en son darbe, bu [milli] harekettir." (A.Kemal)

□ 14 Kasım 1919, Peyam: "M.Kemal ve Rauf Bey ikbal hırsı içindedirler. Siyasetten habersizdirler. Milli kuvvetler, ateş olsalar, cirimleri kadar yer yakarlar." (A.Kemal)

□ 19 Kasım 1919, Alemdar: "Çarıklı, mavzerli bir heyetin kuru sıkı tehdidi ile iş yürür mü?" (R.C.Ulunay)

□ 8 Ocak 1920, Peyam-ı Sabah: "Anadolu'da ne yaptığını bilmeyen M.Kemal ve arkadaşlarının hareketine öncelikle son verilmesi gerekir..." (A.Kemal)

□ 9 Ocak 1920, Alemdar: "Bizim için tutulacak yegâne kurtuluş yolu, mütarekeden sonra hemen İngiltere devleti ile beraber yürümek için siyasi teşebbüste bulunmaktı." (R.H.Karay)

□ Şubat 1920, Alemdar: "Bir patırdı, bir gürültü... Beyannameler, telgraflar... Sanki bir şeyler oluyor, bir şeyler olacak. Ayol, şuracıkta her işimiz, her kuvvetimiz meydanda. Dört tarafımız açık. Halkın gözü önünde, bir kafese girmiş, oturuyoruz. Dünya vaziyeti biliyor. Hülyanın, blöfün sırası mı? İstedikleri kadar kafama vursunlar: Hangi teşkilat, hangi kuvvet, hangi kahraman? Hülyanın bu derecesine, uydurmasyonun bu şekline ben de dayanamayacağım. Bari Kavuklu gibi ben de sorayım: 'Kuzum Mustafa, sen deli misin?'" (R.H.Karay)

□ 3 Şubat 1920, Peyam-ı Sabah: "Fenalığın kaynağı Kuva-yı Milliye..." (A.Kemal)

---

469) 26 Haziran 1919 günü, Vahidettin, Dahiliye Nazırlığından istifa eden Ali Kemal'e şöyle der: " Saray, her dakika size açıktır." (Ş.Kutlu, Ali Kemal, s.74, HTM, sayı 11/ Aralık 1970) Ali Kemal, bir süre Peyam gazetesini çıkarır. Daha sonra Sabah gazetesinin sahibi Ermeni Mihran'la ortak olurlar ve gazetelerini, Peyam-ı Sabah adı altında birleştirirler.

(Ali Kemal hakkında bilgi: F.R.Atay, Çankaya, s.139-141; Y.Kemal, Siyasi ve Edebi Portreler, s.70- 99)

Yakın arkadaşı Y.Kemal, 'Ali Kemal'in Rumluğa ve Ermeniliğe karşı muhabbeti olduğunu, her türlü Türk milliyetperverliğinden nefret ettiğini ' yazıyor. (Siyasi ve Edebi Portreler, s.81)

□ 10 Şubat 1920, Alemdar: "Bu Meclis *(son Osmanlı Meclisi)* milli iradeyi temsil edemez, tasfiyeye muhtaçtır." (R.C.Ulunay)

□ 2 Mart 1920, Peyam-ı Sabah: "Kuva-yı Milliye ancak çetecilik yapar, vurur, kırar, geçirir." (A. Kemal)

□ 5 Mart 1920, Alemdar: "Bilmiyorlar ki İngiltere tehdite gelmez ve biz bunu yapmakla kendimizi büsbütün mahvederiz." (Hafız İsmail)

□ 7 Mart 1920, Peyam-ı Sabah: "Dost bir devletin *(İngiltere'nin)* aleyhinde bulunan M.Kemal cezalandırılmalı..." (A.Kemal)

□ 15 Mart 1920, Alemdar: "Birtakım sorumsuz ve durumu kavrayamamış askerlerin, Milli Harekât adı altında takındıkları tutumlar, bütün çıkarlarımızı mahv ve berbat etmektedir." (Asaf Muammer)

□ 16 Mart 1920, Alemdar: "Hükümet, Kuva-yı Milliye adı altına sığınan bu haydutların kafasına bir yumruk indiremiyor." (R.C.Ulunay; bugün İstanbul'un işgal edildiği gündür!)

□ 17 Mart 1920, Alemdar: "Böyle Meclis, böyle teşkilat, böyle idarenin sonuçları böyle olur!" (R.C.Ulunay)

□ 22 Mart 1920, Alemdar: "Kuva-yı Milliyecilerin kafalarına vurmak lazımdır!" (R.C.Ulunay)

□ 23 Mart 1920, Alemdar: "Tek çarenin galiplerle uyuşmak ve anlaşmak olacağı bu kafasızlarca ne zaman anlaşılacak?" (R.C.Ulunay)

□ 23 Mart 1920, Alemdar: "Yunanlılar, bugünkü galiplerimizin bir müttefikidir. Onlara karşı yapılacak bir hareket, büyük devletlerin kırgınlığına sebep olabilir." (İmza: Ayın, elif, kaf)

□ 4 Nisan 1920, Alemdar: "Milli teşkilatı yok etmek, millet için var olma meselesidir. Dahildeki Müslümanlar bilmelidirler ki o alçaklara karşı çıkanlar, dine, Halifeye, millete, unutulmaz hizmetlerde bulunmuş olacaklardır." (R.C.Ulunay)

□ 6 Nisan 1920, Alemdar: "D.Ferit Paşa hazretleri, her şeyden önce eşkiyaya (*milliyetçilere*) haddini bildirecek[tir]." (R.C.Ulunay)

□ 7 Nisan 1920, Alemdar: "Ahmet Anzavur Beyin, şimdiye kadar göstermiş olduğu gayret ve kahramanlık, ilerde görülecek kıymetli hizmetlerine de bir delildir. Ahmet Anzavur Beyin bugün de bir resmini yayımlamak suretiyle sayfalarımızı süslüyoruz."

□ 9 Nisan 1920, Peyam-ı Sabah: "Ciddi bir hükümet, Kuva-yı Milliye denen o serserilerin hakkından gelir!" (A.Kemal)

□ 13 Nisan 1920, Alemdar: "Mebusan Meclisi, layık olduğu akıbete uğradı. Nihayet gittiler, uğurlar olsun!" (R.C.Ulunay; Vahidettin'in Meclisi fesh etmesi üzerine.)

□ 23 Nisan 1920, Peyam-ı Sabah: "Düşmanlar, teşkilat-ı milliyeden bin kere daha iyidir!" (A.Kemal)

□ 29 Nisan 1920, Alemdar: "Anadolu Kemalistlerden temizlenecektir!"

□ 1 Mayıs 1920, Peyam-ı Sabah: "Milli hareket boşa gitmeye mahkûmdur." (Sait Molla'nın demeci)

□ 28 Mayıs 1920, Peyam-ı Sabah: "Büyük Millet Meclisi, küçük heriflerin eseridir." (A.Kemal)

□ 11 Temmuz 1920, Alemdar: "M.Kemal tarihe şüphesiz nam bırakacak fakat siyasi deliler arasında... Anadolu direnişi bir blöftür. Avrupa medeniyeti, Anadolu'yu bu zararlı haşarattan temizleyecektir." (Filozof R.Tevfik)

□ 5 Ağustos 1920, Peyam-ı Sabah: "Anadolu'nun henüz istilaya uğramayan yerlerini, M.Kemallerden, Ali Fuatlardan, o ipsiz sapsız, akılsız fikirsiz zorbalardan, canilerden temizlemelidir. Kan, can, mal, ne pahasına olursa olsun, temizlenmelidir!" (A.Kemal)

□ 7 Ağustos 1920, Peyam-ı Sabah: "[Ankara yöneticilerinin] Yunanlılara hâlâ meydan okumalarına, çılgınlıktan başka bir sıfat verilemez. Yunanlılarla, aramızda akılca da, ilimce de, kuvvet bakımından ve her açıdan bu derece fark varken, onlarla muharebelere girişilemez." (A.Kemal)

□ 13 Ağustos 1920, Te'min (Edirne): "Dün öğleden sonra saat beşte, [Yunanlı] Genel Vali Beyefendi hazretleri, Yunanlı generaller, askeri ve mülki ileri gelenler ve Metropolit Efendi hazretleri, Selimiye Camiini şereflendirmişler ve **Müftü Hilmi Efendi** ve yanındakiler tarafından karşılanmışlardır. Hürriyet ve adaletin saygıdeğer temsilcisi olan Başvekil Venizelos hazretlerinin sağlığı için Müftü Efendi tarafından güzel bir dua okumuş ve hazır bulunanlar şükran duygularını belirterek duaya katılmışlardır." (Bu gazetenin sahibi olan Yunan işbirlikçisi M.Neyir hakkında Birinci Bölümde bilgi verilmişti)

□ 4 Eylül 1920, İrşat (Balıkesir): "M.Kemal, son devrin Kabakçı Mustafa'sıdır..." (Ömer Fevzi)[470]

---

470) Balıkesir bu tarihte Yunan işgali altındadır. Ömer Fevzi'nin yukarda aktarılan yazısı ile 20 Ağustos günlü yazısında, Kuva-yı Milliye şu kelimelerle anılmaktadır: "Haydutlar... güruh... cinayet ve suç yumağı... ipten kazıktan kurtulmuş insanlar... alçaklar..."

Trabzon'dan kaçıp Yunan işgali altındaki Balıkesir'e gelen Ömer Fevzi, Yunan işgal kuvvetlerini halka dost göstermek için çok çalışmış, bunun için dini duyguları da kullanmıştır.

Ömer Fevzi, Erzurum Kongresine Sürmene temsilcisi olarak katılmıştı. 16 Eylül 1920 günlü yazısında, Erzurum Kongresinden sonraki tavrını da, şöyle anlatıyor: "Erzurum Kongresi'nin, bugünkü felaketleri yaratacak kararlarından sonra, Trabzon muhitinde fırtına koparmıştım. Kongrenin kararlarını reddettirmek için İhtiyat Zabitan Cemiyetinde, gençler arasında konferanslar veriyor, memleket ileri gelenlerine, gençlerine toplantılar yaptırıyor, son bir azim ve faaliyet ile M.Kemal ve K.Karabekir'in teşebbüslerini eritmeye var kuvvetimle çalışıyordum." (S.Coşar, Milli Mücadele Basını, s.46 vd.; K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.75, 164-165) Bu Yunancı gazete, zafere kadar Balıkesir'de yayınını sürdürmüştür.

V.Vakkasoğlu ile GRYT Ansiklopedisi ise, işbu Ömer Fevzi'yi koruyup savunuyorlar. (Son Bozgun, 3.C., s.179 vd.; 1.C., s.232-238) Neden? Çünkü padişahcıymış ve Erzurum Kongresinde M.Kemal'e de muhalefet etmiş! Şu halde, Yunan işbirlikçisi de olsa, onların gözünde makbul adam. Vakkasoğlu şöyle yazıyor: "Ömer Fevzi, M.Kemal tarafından, daha sonraları Nutuk'ta, 'düşman casusu' olarak tavsif bile edilmiştir." (Son Bozgun, 3.C., s.167)

Ya neydi?

□ 8 Eylül 1920, Alemdar: "...Yunanistan, kısa zamanda M.Kemal kuvveti denilen çapulcuları tamamen tenkil edecektir (tepeleyecektir)." (R.C.Ulunay)

□ 17 Ekim 1920, Peyam-ı Sabah: "Demek işlemediğimiz bir hata kalmıştı. Ermenistan'a taarruz ile onu da tamamladık." (A.Kemal; 11 Kasımda da şöyle yazacaktır: "Ankara yârânı, nihayet meramlarına erdiler. Bolşeviklerle elele vererek Ermenistan'a yürüdüler, Kars'ı işgal ettiler." Yazı, 'Kars'ın Sukütu' başlığını taşımaktadır (Kars'ın düşman eline geçmesi!). Ali Kemal, bu yazıdan sonra 'Artin Kemal' diye anılacaktır.)

□ 18 Ekim 1920, Ferda (Adana): "Kahraman Delibaş'ın başarısı üzerine Düzmece Mustafa'nın *(M.Kemal'in)* kaçmaya hazırlandığı söylenmektedir."[471]

□ 27 Ekim 1920, Peyam-ı Sabah: "Hükümet, [Ankara'dan] barış şartlarının *(Sevres)* aynen kabul edilmesini, Anadolu'daki idareye son verilmesini istemelidir." (A.Kemal)

□ 5 Kasım 1920, Ferda: "Ayaklanmak için sebep yoktur. Fransızlar bizim iyiliğimizi istiyorlar!" (Adana Vali V. Abdurrahman Beyin demeci)

□ 20 Aralık 1920, Ferda: "Kuva-yı Milliye adı altında meydana atılmış soyguncularda bir varlık hissedenlere diyorum ki: Millici ve çeteci, soyguncu ve yağmacı demektir!" (Şahap Azmi)

□ 12 Ocak 1921, Peyam-ı Sabah: "Ankara Türkiye'yi felakete sürüklüyor." (A.Kemal)

□ 6 Şubat 1921, Peyam-ı Sabah: "Avrupa ile başa çıkmayı, asırlardan beri Asya'nın hangi kavmi başardı ki, biz başarabilelim?" (A.Kemal)

□ 7 Şubat 1921, Alemdar: "İstanbul, M.Kemal ile uzlaşamaz!" (R.C.Ulunay)

□ 8 Şubat 1921, Alemdar: "Ne olurdu Yarabbi, Ankara Meclisindekiler, biraz da memleketi düşünseler." (R.C.Ulunay)

□ 13 Şubat 1921, Peyam-ı Sabah: "Bu idrakte, bu irfanda, bu kıratta adamlar *(Ankara yöneticileri),* bir hükümeti değil, ufak bir aşireti bile idare edemezler." (A.Kemal)

□ 4 Nisan 1921, Alemdar: "Ordu, Türk namusunu yine kurtardı! Kemal orduları, Avrupa'nın en asri usulüne göre harp ediyorlar" (R.C.Ulunay, 2.İnönü zaferi üzerine; oysa 8 Eylülde bu orduyu, 'çapulcular' diye aşağılıyordu!)

□ 5 Nisan 1921, Peyam-ı Sabah: "Yunan ordusu bozgun halinde geri çekiliyor!" (A.Kemal)

---

471) Gazeteyi çıkaran Mesut Fani'yi, Fransızlar bir ara Osmaniye'ye (1920 sonu) mutasarrıf yaparlar. Mesut Fani, bir beyanname yayımlar. Bazı cümleleri: "Dört yüzyıldır altında yaşadığımız, bayrak denilen o kırmızı paçavradan, ne fayda gördünüz? Bugün muazzam bir devletin (Fransa'nın) şanlı bayrağı üzerimizde dalgalanıyor. Bari bundan istifade ederek mesut yaşayalım! " (ZC., 8.C., s.443)

Haini ve kahramanı bol bir milletiz vesselam!

□ 3 Mayıs 1921, Peyam-ı Sabah: "Ankara, ordu teşkilinde (kurmada) büyük başarı kazanmıştır." (A.Kemal)

□ 20 Mayıs 1921, Peyam-ı Sabah: "Bekir Sami aşırılara yenildi ve çekildi. O, hakkımızın topla tüfekle alınacağı gibi ham bir hayale kapılmamıştır." (A.Kemal; Bekir Sami Beyin, İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla imzaladığı, Milli And'a aykırı anlaşmalar yüzünden istifa ettirilmesi üzerine. Mahut yazarların tutumu yine değişiyor!)

□ 13 Haziran 1921, Peyam-ı Sabah: "Ankara, devlet gemisini şapa oturtmaya çalışıyor." (A.Kemal)

□ 16 Haziran 1921, Alemdar: "Ankara'nın istiklal-i tamcıları (tam bağımsızlıkçıları) kimi aldatıyorlar... İstiklal-ı tammın mümkün olmadığını bu beylerin, paşaların bilmeleri lazım." (Hakkı Halit [Refik Halit'in kardeşi])

□ 16 Haziran 1921, Peyam-ı Sabah: "Yunanistan'ı yensek bile Müttefiklere kılıç çekemeyiz. Ankara'dakiler barış istemiyor. Bu millete yazıktır." (A.Kemal)

□ 19 Haziran 1921, Peyam-ı Sabah: "Biz, Ankara'nın Teşkilat-ı Esasiye'sinden Moskova ile ittifakına kadar, dahili ve harici hiçbir siyasetini tasvip edenlerden değiliz..." (A.Kemal)

□ 26 Temmuz 1921, Peyam-ı Sabah: "İstanbul, milli birlik bozulmasın diye Ankara'yı artık örnek olarak alamaz. Başka bir barışçı ve uzlaşmacı siyaset ile bu memleketi, şu çukurdan kurtarmak mecburiyetindedir." (A.Kemal)

□ 26 Temmuz 1921, Peyam-ı Sabah: "Bu macera *(Milli Mücadele)* artık devam edemez. Bu milletin kurtuluşunu düşünenler, faaliyete, icraata geçmelidir." (A.Kemal)

□ 2 Ağustos 1921, Peyam-ı Sabah: "Bolşeviklik çukuruna yuvarlanan Ankara'nın arkasından ayrılmalıyız. Büyük devletlerle, özellikle İngiltere ile uzlaşmalıyız." (A.Kemal)

□ 19 Ağustos 1921, Peyam-ı Sabah: "M.Kemal, bu türedi, zamanı münasip buldu, hükümeti ele aldı, gaddar bir idare kurdu... İlk hamlede muvaffak oldu gibi göründü... Bu hayal ile kainata meydan okuduk. Şimdi Yunanlılar Ankara kapılarına dayandılar... M.Kemal'e barınacak yer kalmayacak. O hiçbir yerde dikiş tutturamaz." (A.Kemal, Sakarya Savaşı dolayısıyla. Sakarya zaferinden sonra, bir süre sessizliğe gömülür, sonra yine bilinen türkülerine başlar.)

□ 1 Ocak 1922, Peyam-ı Sabah: "Mukadderatımızı Ankara'ya bırakmamalıyız." (A.Kemal)

□ 4 Mayıs 1922, Peyam-ı Sabah: "Bu goygoycular da uğursuz selefleri gibi *(İttihatçılar)* memleketi tam bir çöküntüye, bozguna sürüklüyorlar." (A.Kemal)

□ 29 Haziran 1922, Peyam-ı Sabah: "[Ankara yönetimine] Beyler, ağalar! Yanılıyorsunuz, bin kere, yüz bin kere yanılıyorsunuz ve yanlış yoldan gidiyorsunuz. Sizler, bir serabı hakikat sanıyorsunuz." (A.Kemal)

□ 26 Ağustos 1922, Peyam-ı Sabah: "...Mesela Edirne ve İzmir kurtulursa, Türk olmak itibariyle seviniriz, sevincimizden çıldırırız. Fakat akılca, irfanca bu derece yanıldığımız için yalnız kalemimizi kırmak değil, insanlığımızdan bile istifa ederiz. Fakat esef ederim ki şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da olaylar gösterecektir ki biz yanılmış olmayacağız!" (A.Kemal)

□ 31 Ağustos 1922, Peyam-ı Sabah: "Her fert içtihatında serbesttir... Öyle olduğu için [Ankara'nın] içtihatına muhalif kanaatta bulunanlara, hürmet edilmesini isteriz. Biz her ne sebebe dayanırsa dayansın, silaha sarılmanın bu memleket için bir selamet ve kurtuluş yolu olduğuna inanmamıştık... Hiç hata etmediğimiz iddiasında değiliz. Biz de içtihatımızda yanılabiliriz." (A.Kemal, Büyük Taarruz'un gelişmesi üzerine.)

□ 2 Eylül 1922, Peyam-ı Sabah: "Bu şanlı mücadeleler, bir milletin ebedi başarılarına bir sayfa daha ilave eder, lakin siyaseten hiçbir fayda temin etmez... Bu mücadelelerimizden, hiçbir zaman bir fayda göreceğimizden emin değiliz." (A.Kemal)

□ 9 Eylül 1922, Peyam-ı Sabah: "Türk'ün bayramı!" (A.Kemal)

□ 10 Eylül 1922, Peyam-ı Sabah: "Kabul ediyoruz ki Anadolu'nun son zaferi, bizlerin kanaatinin yanlışlığını ortaya koymuş bulunuyor... Muhaliflere düşen vazife, hatalarını itiraf ederek arz-ı teslimiyet etmek[tir]."[472] (A.Kemal)[473]

□ 11 Eylül 1922 günü, Peyam-ı Sabah gazetesinde, Mihran Efendinin bir açıklaması yayımlanır, Ali Kemal gazeteden uzaklaştırılmıştır. (V.M. Gayyasında, s.433)[474]

---

472) Kısa süre sonra yine tutumunu değiştirir. Y.Kemal anlatıyor: "Ali Kemal, muzafferiyet ordularının Çanakkale ve İstanbul üzerine yürüyüşleri sırasında, İngiltere ile harp etmemizi coşku ile bekleyerek, işin bitmediğini söyleyerek, bir müddet daha oyalandı. Kendisine kaçmayı tavsiye edenlere karşı İstanbul'daki İngiliz kuvvetinden bahsetti." (Siyasi ve Edebi Portreler, s.94)

R.Tevfik de "M.Kemal geliyor!" diye korkan Rahip Frew'a şöyle dediğini yazıyor: "Köprü üzerinde idik. Boğaz sularında bir dağ heybetiyle yatan, dört büyük devletin harp gemilerini göstererek, 'Bunlara karşı ne yapabilir ki bu kadar korkuyorsunuz?' diye sordum." (Biraz da Ben Konuşayım, s.189)

Daha önce de D.Ferit, Ali Fuat Beye şöyle demişti: "Limanda yetmiş tane yabancı gemisi varken ayaklanmadan korkulmaz!" (A.F.Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s.226)

Hepsi aynı hamurdan ve çamurdan.

D.Ferit'in sözlerini Vahidettin'e aktaran Ali Fuat Türkgeldi sözü şöyle bağlamış: "Yabancı kuvvetine dayanmaktansa, milletin sevgisini kazanarak ona dayanmak daha doğru olur." (Görüp İşittiklerim, s.226)

Anlayana sivrisinek saz!

473) Yararlanılan kaynaklar: KS Günlüğü,1-3.ciltler; İ.Ilgar, Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın; Ş.Kutlu, Ali Kemal hk.dizi yazı, HTM, 1970/9 - 1971/2; Sadi Borak, Büyük Zaferin Cephe Gerisi, s.133 vd., Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan, Kültür Müs.Y., Ankara, 1972.

474) K.Karabekir, bu işbirlikçi gazeteciler için diyor ki: "...Bu melunların, düşmanlık cihetinden, İngilizlerle Yunanlılardan hiçbir farkları yoktur. Hatta birçok cihetlerden bunlar, karşımızdaki silahlı düşmanlardan daha beter sayılmalıdır." (Aktaran, F.Kandemir, İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar, s.17)

11. Şehzade Ömer Faruk Efendi konusu

□ K.Mısıroğlu'nun bu konudaki iddiasını aktarıyorum:

"İş bu şekle girince [yani M.Kemal'in, H.Ertürk ve Albay Budiyenni ile yaptığı konuşmaları öğrenince (!)] Sultan Vahidettin, **milli hareketin başına** hanedandan birinin geçmesini arzu etmiş ve bu maksatla Şehzade Ömer Faruk Efendiyi Anadolu'ya göndermiştir. Veyahut da Ömer Faruk Efendinin kendiliğinden Anadolu'ya gitmiş olduğu kabul edilse bile *(Bu keskin dönüşün sebebi şu: Çünkü Ö.Faruk'u Vahidettin'in yollamadığını Mısıroğlu da biliyor!)* Sultan Vahidettin'in, en azından bu harekete muvafakat etmiş (izin vermiş) kabul edilmesi gerekir. *(Ama Ö.Faruk anılarında, tam tersine söylüyor!)* Çünkü M.Kemal Paşa tarafından geri çevrilerek İstanbul'a gönderilen Ömer Faruk Efendiyi huzuruna çağıran Sultan Vahidettin'in ona cevabı şu olmuştur:

'Seni kabul etmeyeceğini biliyordum oğlum. Fakat M.Kemal Paşanın saltanat ve hilafete karşı kötü emeller beslediği bir kere daha belli oldu...' demekle yetinmiştir.[475]

İzni veya muvafakati dışında gitmiş olsaydı, ona ceza vermesi icap etmez miydi? Böyle buhranlı bir zamanda, Padişahın damadı ve hanedana mensup olan bir Şehzadenin[476] Anadolu'ya gitmesi, elbette birçok yorum ve olaylara yol açabilirdi. Düşünüp taşınmadan yapılacak bir iş değildi. Şehzade M.Şevket Efendi tarafından (Tercüman gazetesi yazarı Murat Sertoğlu'na) verilen ikinci belge de *(birincisi sahte hatt-ı hümayundu; ikincisi M.Kemal'in Ö.Faruk'a yolladığı telgraftır)* bu hususu aydınlatmaktadır.[477] Sultan Vahidettin'in **milli hareketin başına geçmesi maksadıyla** Anadolu'ya gönderdiği Şehzade Ömer Faruk Efendi, İnebolu'dan geri dönmüştü.[478] Bunun sebebi de

---

475) Bu bilgiyi Ömer Faruk Efendi, Mısır'dayken M.Şevket Efendiye anlatmış, o da Fransa'da iken, 1968'de, –yani olaydan 47 yıl sonra– K.Mısıroğlu'na aktarmışmış. (S.Mücahitler, s.59, 32 no.lu dip not). Kulaktan kulağa oyunu oynuyor bunlar! Bir söylentiyi belge sanan ve sayan H.H.Ceylan da şöyle yazıyor: "Ömer Faruk Efendinin İstanbul'a dönmesiyle, babası (!) Vahidettin tarafından teselli edilerek, 'Üzülme, müteessir olma oğlum, seni kabul etmeyeceğini biliyordum' denildiğini de bugün bir tarihi gerçek olarak (!) hemen herkes (!) bilmektedir."
Yok yahu?

476) 'Hanedana mensup Şehzade' ne demek? Hanedana mensup olmayan Şehzadeler de mi var yoksa?

477) Tercüman gazetesi, 5 Temmuz 1967. Mısıroğlu, bu belgeyi ilk kez M.Şevket Efendinin açıkladığı izlenimini vermeye çalışıyor. Oysa söz konusu belgenin orijinali, 1952 yılında, Resimli Tarih Mecmuasında yayımlanmıştır. (Sayı 30, s.1557) Bu benim bildiğim. Belki daha önce de bir yerlerde yayımlanmıştır.

478) Mısıroğlu, diyor ki: "Şehzadeleri de milli hareketin başına yollayamazdı. İngilizlerin bunu bahane ederek kendisini atmaları ve askeri işgal altındaki İstanbul'u siyasi ve ebedi olarak işgal etmeleri ihtimali vardı." (Osmanoğulları'nın Dramı, s.88) "Milli Harekatın başına Şehzadelerinden biri geçirseydi, bu takdirde M.Kemal'e güya karşı olan İngilizlerin kendisine ve ailesine sınırsız bir surette zulmedecekleri muhakkaktı. " (S.Mücahitler, s.99) →

M.Kemal Paşadan aldığı siyasi telgraftı.[479] Bu telgrafın tarihine dikkat edilirse, **27 Nisan 1921** (1337) olduğu görülür. Yani **henüz hiçbir zafer kazanılmış değildir; Meclis açılalı da henüz dört gün olmuştur.**

Bu telgraf M.Kemal hakkındaki şüpheleri kuvvetlendirmiş ve Sultan Vahidettin'i asla tatmin etmemişti. Hatta TBMM'nde İkinci Grup adı ile anılarak muhafazakârlıklarıyla tanınmış bulunan muhalif mebusların ısrar ve sıkıştırması üzerine Meclis adına, M.Kemal imzası ile bütün millete hitaben bir beyanname dağıtılmıştı. (59. dipnotta bu bildirinin metnini de veriyor! Öyleyse, bildirinin yayımlandığı tarihi de biliyor!) Diğer birçok tarihi belgelerde olduğu gibi bunda da hilafet ve saltanata bağlılık açıkça belirtiliyor..." (S.Mücahitler, s.59-63; 61.sayfada, telgrafın klişesi var.)

● Bu yutturmacaları değerlendirmeden önce, Vahidettin'in Kurtuluş Savaşı'nın başına geçmek üzere Anadolu'ya gönderdiği iddia edilen Ömer Faruk Efendiyi tanıyalım.

Son Halife Abdülmecit Efendinin oğludur. 1898 doğumlu. Avusturya'nın Trezyanum Askeri Kolejini bitirmiş. 1919 Haziranında, Türkiye dört bir yanından işgal altına alınırken, İsviçre'nin Territet kasabasında yaz tatili yapmaktadır.[480] Almanca ve Fransızca biliyor.[481] Ama Türkçe tahsili ve edebiyatı zayıf.[482] Anadolu'ya geçtiği sırada 23 yaşında.[483] Vahidettin'ın kızı Sabiha Sultanla bir yıldan be-

---

Aynı Mısıroğlu, aynı kesinlikle, Ö.Faruk'u yollayanın da Vahidettin olduğunu ileri sürüyor.

Öyleyse İngilizler, Vahidettin'i neden tahtından atmadılar, neden Vahidettin'e ve ailesine sınırsız bir surette zulmetmediler?

Mısıroğlu bir açıklama yapmamış, izniyle ben açıklıyorum: İngilizler olayı öğrenmişler ama üstünde bile durmadıkları gibi (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LVII/219) her istediğinde de Vahidettin'e hayatı için güvence vermişlerdir. Çünkü aralarında çok sağlam bir dostluk vardır. Nitekim Vahidettin de İstanbul'dan ayrılırken eşlerini, General Harington'a emanet edecektir. (Harington'un anılarından aktaran N.H.Uluğ, Hilafetin Sonu, s.81)

Gerisi masaldır!

479) Telgrafın sadeleştirilmiş metni: "Telgrafınızı büyük bir memnunlukla aldık. Anadolu'yu onurlandırmanız, acı tarihi örneklerin de gösterdiği üzere, hanedan ileri gelenleri arasında bazı yanlış değerlendirmelere sebep olacağı ve tam bir birlik halinde bulunan milli kamuoyunu yeniden karışıklıklara düşürmek gibi olağanüstü sakıncalara da yol açacağından, vatanın ve milletin, hanedanın bütün ileri gelenlerinin hizmetlerinden yararlanabileceği zamanı bekleyerek, şimdilik İstanbul'da kalmaya devam etmenizin, bilinen vatanseverliğinizin gereği olarak görülmekte olduğunu, saygıyla arz ederim. 27 Nisan 1921, TBMM Başkanı M.Kemal."

H.H.Ceylan, bu telgrafın "çok sert bir talimat" olduğunu yazıyordu. (Büyük Oyun, 1.C., s.78) Jeschke ise, "bir diplomasi şaheseri" diye nitelemektedir. (İng.Belgeleri, s.18)

480) Rıza Tevfik, Biraz da Ben Konuşayım, s.84.

481) M.Müftüoğlu, Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 4.C., s.272. Müftüoğlu, Ö.Faruk'un 'kurmay' olduğunu yazıyor ama ilgisi yok. Askeri liseden 'kurmay' çıkılır mı? Harp Akademisi'ne devam etmediğini, özel hocası Asım Gündüz açıklamaktadır. (Hatıralarım, s.37)

482) Abdülmecit'in eski yaveri Yümnü Üresin'in anılarına dayanarak, N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.34.

483) Ömer Faruk'un açıklaması: "O zaman (1921'de) 23 yaşındaydım." Resimli Tarih Mecmuası, sayı 30 (1952), s.1557.

ri evli; 4 Şubatta bir çocukları olmuş.[484] Piyade yüzbaşısı.[485] Kurmay Albay Asım Gündüz'den özel ders alıyor.[486] Göğsü hiçbir hizmet karşılığı olmayan nişanlarla dolu, yakışıklı, ateşli, toy bir Şehzade.

İşte Mısıroğlu'nun, Vahidettin'in, Milli Mücadele'nin başına geçmesi için Anadolu'ya yolladığını iddia ettiği Şehzade bu.

Ömer Faruk Efendi, nasıl geçecekti acaba Milli Mücadele'nin başına? Hangi sıfatla? Meclis Başkanı mı olacaktı? Yaşı dolayısıyla milletvekili seçilmesine bile imkân yok ki Meclis Başkanı olabilsin. Yoksa askeri kolej bilgisi ve sıfır savaş deneyimi ile Başkomutan olup savaşı mı yönetecekti? M.Kemal, Fevzi Çakmak, K.Karabekir, A.F.Cebesoy, R.Bele, İ.İnönü, Nurettin Paşa, Y. Şevki Subaşı gibi komutanlar, bu 23 yaşındaki operet askerinin emrine girecekler ve Ömer Faruk Efendi de onlara emir mi verecekti?

Öylesine ölçüsüz, yakışıksız, gülünç bir iddia ki insan, kahkaha ile gülmeli mi, yoksa bu iddiaları ciddiye alanları düşünüp hüzünlenmeli mi, kestiremiyor.

Öteki bilgilere gelince, yalnız M.Kemal'in telgrafının tarihi doğru, gerisi baştan başa atmasyon:

1. Şehzade Ömer Faruk Efendi, 1951 Ekim ayında, İskenderiye'de, Resimli Tarih Mecmuası'nın yazarı Mehmet Ataker'e, "İstanbul'dan kayınpederi Vahidettin'den habersiz ayrılıp İnebolu'ya geldiğini" açıklamış ve açıklamasını da şöyle tamamlamıştır:

"İnebolu'da eşraftan birinin evinde, öğle yemeğini yedik. Ben bahçeye inmiştim. Bir kanun neferi (inzibat) geldi, selam vererek bir telgraf uzattı. Bu telgraf bizzat TBMM Reisi M.Kemal Paşadan geliyordu. Bunun üzerine derhal ikinci bir telgraf çekerek, ancak vazife-yi vataniye ve askeriye için geldiğimi, siyasi bir düşüncem olmadığını, arzu ettikleri takdirde beni dosdoğru cepheye sevk etmelerini ve bunu da muvafık (uygun) görmedikleri takdirde, beni diledikleri yerde enterne etmelerini (göz altında tutmalarını) fakat İstanbul'a dönemeyeceğimi bildirerek, bunu da muvafık görmedikleri takdirde doğru Avrupa'ya gönderilmeme müsaade edilmesini rica ettimse de cevap verilmedi.

Derin bir sükût-u hayale uğramıştım. O zaman 23 yaşında idim. Tecrübesizdim, teessürüm pek derin oldu. İstanbul'a döndüğüm zaman İngilizler tarafından yakalanacak, Kroker Oteline hapsedilecek veya Malta'ya sürülecek, belki de öldürülecektim. Sarayın bana karşı takınacağı tavır, **Vahidettin'in intikam almaya kalkması...** Birer birer gözümün önüne geliyordu. İstan-

484) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.138; Ömer Faruk'un bacanağı İ.Hakkı Okday diyor ki: "... bu çift arasında, sürekli bir saadet vücut bulmamamıştır. Gerek Sabiha Sultan ve gerekse Ö.Faruk Efendi, bu evlenmeden memnun görünmemişler ve neticede birbirlerinden Mısır'da sürgündeyken ayrılmışlardır." (Yanya'dan Ankara'ya, s.372)

485) K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.175.

486) Asım Gündüz, Hatıralarım, s.37.

bul'a yaklaştıkça korku ve heyecandan titriyordum. Vapur Sirkeci'de rıhtıma yanaştı. Eşyalarımı bir hamala verdim. Doğruca eşim Sabiha Sultanın evine gittim. Hamdolsun, korkularım boşuna çıktı." (Resimli Tarih Mecmuası, sayı 30/ 1952, s.1557)[487]

Hani Vahidettin yollamıştı?

Olayın kahramanı tam tersini söylüyor! Vahidettin'in intikam alacağını düşünerek tir tir titriyor zavallı.

Sakın o da İngiliz ajanı, ya da Kemalist, ya da gizli bir resmi tarihçi olmasın?

Ömer Faruk'un bu açıklamasını H.H.Ceylan da bilmektedir. Çünkü ilk bölümünü, kaynak göstermeden aktarıyor ama yukarıda okuduğunuz son bölümü saklıyor. (Büyük Oyun, 1.C., s.114,115) Kitabına neden 'Büyük Oyun' adını koyduğu anlaşılıyor.

Mustafa Müftüoğlu, bu açıklamanın baş kısmını almış ama sonunu o da vermiyor. (Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 4.C., s.278) Oysa onun kitabının adı da pek iddialı: Yalan Söyleyen Tarih Utansın!

Hani amaçları, gerçeği ortaya çıkarmaktı?

Tarih gibi ciddi bir bilim dalını bile mizaha dönüştürüyorlar.

2. Mısıroğlu'na göre, Ömer Faruk'un İnebolu'ya geldiği sırada, 'henüz hiçbir zafer kazanılmamışmış.'[488]

İtiraf edeyim ki bilgisizliğin bu derecesine ne dendiğini bilmiyorum. O tarihe kadar, TBMM açılmış, Doğu Cephesi birlikleri, 28 Eylül 1920'de Sarıkamış'ı, 30 Ekim 1920'de Kars'ı, 12 Kasım 1920'de Iğdır'ı kurtarmış; 23 Şubat 1920'de Ardahan ve Artvin geri alınmış, Gümrü Andlaşması imzalanmış, isyanlar bastırılmış, Anzavur serserisi ile Kuva-yı İnzibatiye tepelenmiş, batıda da düzenli ordu kurulmuş, 10/11 Ocak 1921'de 1.İnönü Savaşı, 1 Nisan 1921 günü 2.İnönü Savaşı kazanılmış, Sovyetler Birliği ve Afganistan ile dostluk andlaşmaları yapılmış, Müttefikler Ankara'yı da Londra Konferansı'na çağırmak zorunda kalmışlardır. Onca kösteklemeye, yoksulluğa ve güçlüğe rağmen bir yıl içinde daha ne olsun?

3. Mısıroğlu ayrıca, "Meclis açılalı dört gün olmuştur" diye yazıyor. Meclis'in 23 Nisan 1921'de değil, 23 Nisan 1920'de açıldığını ilk okul çocukları bile bilir. Ö.Faruk İnebolu'ya geldiği gün, Meclis açılalı dört gün değil, bir yıl dört gün olmuştur! (369 gün!)

---

487) Şehzadenin geri çevrilmesine, İnebolu'da, birkaç yaşlı Hürriyet ve İtilaf partiliden başka kimse aldırmaz. (N.Peker, 1918-1923 İstiklal Savaşı, s.333)

488) H.H.Ceylan da, K.Mısıroğlu'dan kopya çekerek, o tarihte "henüz Anadolu'da hiçbir zaferin kazanılmamış" olduğunu yazmış! (Büyük Oyun, 1.C., s.131) Oysa bir yerde de diyordu ki: "Yüzlerce belge taradık..." (Büyük Oyun, 1.C., s.87)
Belge neye derler bilseydi ve yüzlerce belge (!) yerine, birkaç ciddi kitapçık taramış olsaydı, bu hazin duruma düşmezdi.

Ya sahiden bilmiyor, ya da bildiği halde okuyucularını aldatmak için doğruyu yazmıyor. Sizce hangisi daha ayıp?

4. Mısıroğlu diyor ki: "Bu telgraf M.Kemal hakkındaki şüpheleri kuvvetlendirmiş ve Sultan Vahidettin'i asla tatmin etmemişti. Hatta TBMM'nde İkinci Grup adı ile anılarak muhafazakârlıklarıyla (tutuculuklarıyla) temayüz etmiş (tanınmış) bulunan muhalif mebusların ısrar ve sıkıştırması üzerine Meclis adına, M.Kemal imzası ile bütün millete hitaben bir beyanname (bildiri) dağıtılmıştı. Diğer birçok tarihi vesikalarda olduğu gibi bunda da hilafet ve saltanata bağlılık açıkça belirtiliyor[du.]"

Bu da yeni bir Zati Sungurluk!

Çünkü söz konusu TBMM beyannamesinin, Ömer Faruk'un İnebolu'ya gelişi ile hiçbir ilgisi yok; onun gelişinden tam bir yıl önce ve Meclis'in açılışından iki gün sonra, 25 Nisan 1920'de yayımlanmıştır. (1.Dönem Zabıt Ceridesi, 1.C., s.60)[489] Mısıoğlu, beyannamenin metnini ve tarihini biliyor ve yayın tarihini, bile bile bir yıl sonraya kaydırıyor. Bu davranışa ne ad verilir?

Üstelik 25 Nisan 1920'de, ne 'İkinci Grup' vardır, ne de bu bildirinin yayımlanması için birilerinin baskı yapmasını gerektirecek bir durum.

Hazret-i Muhammet diyor ki: "Aldatan, bizden değildir!"

11/1. Veliaht Abdülmecit Efendi konusu

Bazı yazarlar, Ömer Faruk'un yaşını-başını düşünerek, Milli Mücadele'nin başına geçemeyeceğini dikkate alıp işi daha ciddileştirmek gereğini duyuyor ve Veliaht Abdülmecit Efendinin de Anadolu'ya geçmek istediğini, hatta geçtiğini fakat M.Kemal'in buna da engel olduğunu yazıyorlar.

□ N.F.Kısakürek:

"Anadolu'ya geçmek isteyen Veliaht **Abdülmecit** Efendinin karşısına çıkardıkları engel... milli hareket gelişmeye başlar başlamaz, saraya ne gözle bakıldığının şaşmaz delilidir." (Vahidüddin, s.146)

□ V.Vakkasoğlu:

"Anadolu'ya geçip Milli Mücadele'ye katılmak isteyen Şehzadelere[490] bile

---

489) H.H.Ceylan geri kalır mı, tarihi tepetaklak eden bu iddiayı da, her zamanki gibi hiç incelemeden benimseyip olduğu gibi aktarıyor. (Büyük Oyun, 1.C., s.81)

490) Vera Dumesnil diyor ki: "Ve Fransız hanımlar, Türk prenslerinin (şehzadelerinin) verdiği baloların açılışını yapıyor. [..] Elisabeth'i Arif Paşanın hanımı giydirdi. Ondan başka kimseyle dans etmek istemeyen çok yakışıklı, genç bir Türk Prensi (şehzadesi) de,"çok güzel, çok güzel" diyordu. [..] Fransız Elçiliğinde ya da Amirallik gemisinde verilen davetlere Türkler de çağrılıyor. Aralarında Padişah kanı taşıyan prensler (şehzadeler) var." (İşgal İstanbulu, s.9, 50, 60)

Hanedanın delikanlıları işgalcilerle birlikte eğlenirlerken, Anadolu'da kadınlar bile dövüşüyorlardı. (KS Günlüğü,1.C., s.351; F.A.Tansel, İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız)

Ankara hükümetince müsaade olunmamış, **Abdülmecit** ve Ömer Faruk Efendiler, geriye döndürülmüştü." (Bu Vatanı Terk Edenler, s.50)[491]

1. Oysa Abdülmecit Efendinin oğlu Ömer Faruk Efendi bile, M.Kemal'in babasını davet ettiğini fakat babasının daveti reddettiğini doğruluyor, buyrun:

"Bir akşam Nişantaşında evimde oturuyorduk.[492] Vakit gece yarısına geliyordu. Kapı vuruldu, 'sizi bir asker görmek istiyor' dediler. Aşağıya indim. Kendi yaverim topçu binbaşısı Faik Bey, gayet mühim bir mevzuu görüşmek üzere Anadolu'dan gelen bir zatla birlikte bu gece ne olursa olsun bizi görmek istediğini yazı ile bildirmişti. Gece saat üçte, arka kapıdan gelmeleri için haber gönderdim.

Tam vaktinde geldiler. Onları gizlice içeri aldık. Anadolu'dan gelen zat, babamın eski yaveri Yümnü (General Üresin) Beydi.[493] 'Ben M.Kemal'den geliyorum,' dedi ve bir zarf uzattı. Babam (Veliaht Abdülmecit) zarfı açtı. İçinden çıkan bir mektupta şunlar yazılıydı: 'İstiklal için mücadele eyleyen milletimizin başına geçmek üzere Anadolu'ya geçmeniz mütemennadır (diliyoruz) efendim. TBMM Reisi M.Kemal'

İkinci mektup Hamdullah Suphi Beyden, üçüncüsü ise (Roma Sefiri) Cami Beydendi. Hepsi de aynı mealde (anlamda) idiler. Babam bunları okuyunca şaşırdı. Yümnü Bey, 'Bugün gidiyoruz derseniz her şey hazır, sizi Anadolu'ya geçirmek için bütün tertibat alınmıştır' dedi.[494] Memleket işgal altındaydı, nasıl gidebilirdi, anlayamıyordum. Yaver ilave etti: 'Siz gidiyorum deyiniz, o kadar.'

Babam hâlâ düşünüyordu. Ona, 'Hiç tereddüt etmeyiniz...' dedim, 'Muvaffak olduğunuz takdirde, memleketinizi, ailenizi ve saltanatınızı kurtarmış olursunuz. Vahdettin tahtında oturuyor. hiçbir şey değişmez. Gitseniz iyi olur.'

Yaver de aynı fikirdeydi. [Babam] nihayet Yümnü Beye, 'M.Kemal her şeyi yapacağımdan şüphe etmesin. Oraya gelirdim. Lakin benim de hilafetim ilan edilecek, ben ikilik yapamam, bunu benden beklemesin!' dedi.[495]

---

491) Vakkasoğlu, aktardığım bu satırları, Son Bozgun adlı bir başka kitabında da tekrar ediyor (1.C., s.147) ve dayanak olarak da, bu satırlara gönderme yapıyor, yani kendi masalını kanıt diye ileri sürüyor. Böyle bir şey, ancak bizim alternatif tarih yazıcılarında görülebilecek bir tuhaflık. Yalanın kemiği yok ki boğaza takılsın!

492) Bu cümle dergide 'Dolmabahçe Sarayında oturuyorduk' diye yayımlanmıştır; Ömer Faruk Efendi bir mektupla bu yanlışlığı düzeltir. Röportaj metninde düzeltilmesini istediği tek husus da budur. Ben aktarırken, düzeltmeyi dikkate aldım. (Yolladığı mektubun orijinali, C.Kutay, Bilinmeyen Tarihimiz, 1.C./1974, s.333'te var.)

493) O sırada yüzbaşıdır. İstanbul'a gelince, Nemrut Mustafa'nın başkan olduğu Harp Divanınca idama mahkûm edildiğini öğrenir. Gerekçesi: "Anadolu harekâtı ile yakından ilgisi olduğu için..." (Yümnü Üresin'in 1952 Mart ayında Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan anılarından aktaran N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.41)

494) İstanbul'daki gizli örgüt, bir İtalyan gemisi ile anlaşır. Gemi Büyükdere önünde bekleyecektir. Bunun için gerekli 500 lira güçlükle bulunarak Ankara'dan İstanbul'daki gizli örgüte yollanır. (Y.Üresin'den aktaran, N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.40)

495) Yümnü Bey, Abdülmecit'in, düşünmek ve A.İzzet Paşa, Damat Şerif Paşa ve Damat Halit Paşa ile görüşmek için birkaç gün süre istediğini, olumsuz kararını ikinci görüşmede bildirdiğini söylüyor. (Halifeliğin Sonu, s.44 vd.) Abdülmecit de, 1922 Eylülünün sonuna doğru, köşküne da-

'O halde, ben giderim!' dedim. Fakat kızım Neslişah o sıralarda doğmak üzereydi. Ailemi doğum esnasında yalnız bırakamayacağımı anladım. Bu yüzden üç ay kaybettim. O esnada vaziyetler değiştmiş, bize artık ihtiyaç kalmamıştı. Fakat ben bunu tabiidir ki bilemezdim ama kararımı vermiştim..." (Resimli Tarih Mecmuası, sayı 29 /Mayıs 1952, s.1499 dv.)

Oğlu, babası Abdülmecit'in, M.Kemal tarafından "istiklal mücadelesi yapan milletin başına geçmek üzere" davet edildiğini ama babasının kabul etmediğini işte böyle anlatıyor.[496]

N.F.Kısakürek'in yanlışını düzeltmesine artık imkân yok. Ama öteki yazıcılar ne yapacaklar? Ömer Faruk'u da, 'Kemalist, dalkavuk, devrimbaz kalemşor, para karşılığı gerçekleri örten resmi tarihçi' diye tahkir mi edecekler, yoksa tarihten ve tarihçilerden özür dileyerek, gerçekleri kabullenip yanlışlarını mı düzeltecekler?

Göreceğiz!

□ H.H.Ceylan da şöyle yazıyor:

"Yetmiş yıldır Türkiye'de tarih adına öğretilenler ise, aynen Sultan Vahidettin olayında olduğu gibi, Veliaht Abdülmecit olayında da olmuş ve Veliahtın Anadolu'ya bizzat M.Kemal tarafından çağrıldığını ve Abdülmecit Efendinin de bu davetten kaçarak Milli Mücadele'ye katılmadığını hep bir masal gibi anlatagelmişlerdir. Abdülmecit Efendinin eski yaveri Yümnü Güresin (doğrusu: Üresin[497]) Paşanın hatıralarında bu konuyla ilgili anlatılan uzun bir hatırattan bile, **Abdülmecit Efendinin** ve oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendinin Milli Mücadele'ye kendi arzuları ile katılmak istediklerini ve fakat asıl **M.Kemal'in bu teşebbüsleri özenle engellediğini görürüz.**" (Büyük Oyun, 1.C., s.57; bu iddialarına dayanak olarak, Yümni Üresin ve H. Ertürk'ün anılarını göstermiş.)

---

vet ettiği Yahya Kemal'e der ki: "M.Kemal Paşayı göreceğiniz vakit bu sözlerimi kendisine söylemenizi rica ederim; iki sene evvel bana bir mektup gönderdiler, beni Anadolu'ya davet ediyorlardı, lakin o zaman İngilizlerin ve Vahidettin Hanın casusları ile sarılmış bulunuyordum, mektubuna cevap vermeyi arzu ettimse de cevapnamem tutulur diye göndermekten çekindim." (Tarih Musahabeleri, s.118)

Yümnü Bey İnebolu'ya yalnız döner. Durumu telgraf başında M.Kemal'e bildirir. M.Kemal'in tepkisi: "Allah müstehaklarını versin! Ne yapalım, milletin kendi öz kuvvetinden başka bir şeye güvenmemek, inanmamak lazım geldiğine bir kere daha kani olduk." (N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.46)

496) Vahidettin bu olayı, kızı Sabiha'dan öğrenmiş. İngilizlerin de isteğine uyarak Abdülmecit'in oturduğu Dolmabahçe sarayını tel örgülerle çevirtir; saray, 31 Ağustos-7 Ekim arasında Türk ve İngiliz polisleri tarafından, 38 gün gözetim altında tutulacaktır. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.17 vd.)

497) Gelişigüzellik ve özensizlikten kaynaklanan bu gibi yanlışlıklardan iki örnek daha vereyim: Mesela N.F.Kısakürek, o kadar yararlandığı T.Mümtaz Göztepe'nin soyadını sürekli 'Boztepe' diye anmaktadır (Vahidüddin, s.209 vs.), Mısıroğlu da, Fahrettin Altay'ın soyadını 'Altaylı' diye yazıyor. (Hilafet, s.175)

1. M.Kemal'in Abdülmecit'i davet ettiğini, fakat Abdülmecit'in bu daveti kabul etmediğini, olayın tanığı oğlundan dinledik.[498]

2. Yümnü Üresin'in anılarında da, H.Ertürk'ün anılarında da, Abdülmecit'in Milli Mücadele'ye katılmasını M.Kemal'in 'özenle engellediği' yolunda hiçbir ifade yok. İkisinde de tersi anlatılıyor!

3. Yani asıl masal, H.H.Ceylan'ın söyledikleridir.

4. Ömer Faruk'un geri çevrildiği ise, doğrudur. Ama kendi de iş işten geçtikten sonra Anadolu'ya geldiğini itiraf ediyor. Zaten bir gece ambarda yolculuk yaptığı için yürüyemeyecek kadar hastalanan bu nazik delikanlıdan, cephede de yararlanılamayacağı açıktır. (A.Gündüz, Hatıralarım, s.42)

5. Abdülmecit'in gelmeyi reddetmesine çok kızan Dr.Rıza Nur şöyle yazar:

"Hanedanın tereddi etmiş (yoz/dejenere) bir aile olduğunu bilirdim. Fakat Mecit'e itimat ve hörmetim vardı. Bu hareketi beni kendisinden iğrendirdi. Demek bu ailede bir fert bile kalmamış. Bunlar yalnız keyif ve rahat düşünüyorlar. İşte bu vakadır ki o gün beni Osmanlı hanedanını bu milletin başından atmak lüzumuna kani etmişti. Saraydan başka yerlerde yaşayamıyorlardı. Kadınlaşmış şeylerdi. Gelip de millet için çalışır mı? Görüldü ki artık bu aileden hayır yok. Bu ailenin mahvına birinci sebep Vahidettin, ikinci sebep Mecit'tir." (Hayat ve Hatıratım, s.674 vd.)

12. Sèvres Andlaşması[499]

□ K.Mısıroğlu:

"Sultan Vahidettin, Sevres Andlaşmasını onaylamaktan kaçınmış... onaylamamak için direnmiştir." (S.Mücahitler, s.42)

---

498) K.Mısıroğlu diyor ki: "Abdülmecit'in Ankara'ya gitmesi söz konusu olunca, Milli Harekâtın başına hanedandan birinin geçmesini istemeyen İngilizler onu göz hapsine almışlardı. Ankara'ya karşı, görünüşte aleyhtarlık tavrı takınan Sultan Vahideddin de Abdülmecit Efendinin Anadolu'ya geçmesinden endişe etmiş ve bu hususta gerekli tedbirleri almıştı." (Hilafet, s.289) Bu ne demek şimdi? Vahidettin M.Mücadele'yi destekliyorsa, Abdülmecit'in Anadolu'ya geçmesinden niye endişe ediyor ve tedbir alıyor ki? Ne güzel, o İstanbul'da İngilizleri oyalarken, Abdülmecit de Anadolu'yu şahlandırırdı! Değil mi ama?

499) Andlaşma 433 maddedir: Osmanlı Devleti'ne, Anadolu'nun yaklaşık dörtte biri bırakılıyor. İstanbul'un durumu da kesin değil; Mütefiklerin isteklerine uyulmazsa, geri alınacak. Trakya Yunanlıların olacak. Boğazları, uluslararası ve bağımsız bir kurul yönetecek. İzmir ve çevresi, kâğıt üzerinde Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde görünecek, ancak bu egemenliği Yunanlılar kullanacak; burada kurulacak yerel parlamento, 5 yıl sonra Yunanistan'a bağlanmayı isterse, Osmanlı devleti itiraz etmeyecek.

Doğudaki bir kısım iller Ermeni devletine bırakılacak. Doğuda, aşamalı olarak bir de Kürt devleti kurulacak. Bazı Güneydoğu illerimiz Suriye'ye verilecek. Ordu, jandarmayla birlikte en çok 50.000 kişiden oluşacak. Seferberlik, hava ve deniz kuvveti kurmak yasak. Türkiye'nin maliyesini, karma bir komisyon yönetecek. Kapitilasyonlar korunuyor ve genişletiliyor. Bundan böyle Yunanlılar ve Ermeniler de kapitülasyonlardan yararlanacaklar.

Sevres'de, bunlar gibi daha birçok hüküm var. Ayrıntısı Dördüncü Bölümde!

İstanbul yönetimi, işte böyle bir anlaşmayı kabul etmeyen Kuva-yı Milliyecileri asi ilan etmiş ve öldürülmeleri için fetva çıkarmıştır.

Osmanlı anayasasının 7.maddesine göre, andlaşmaları onaylama yetkisi, Ayan ve Mebusan Meclislerinindir.[500] Bu bakımdan, Vahidettin onaylasa bile bu işlem, hukuki bir değer taşımayacak, andlaşma yine proje olarak kalacaktı. (Prof.Dr.Yılmaz Altuğ, Sevres, BTTD, sayı 32/ 1970) Başlangıçta Müttefikler, D.Ferit'in de verdiği cesaretle, andlaşmanın Vahidettin tarafından onaylanması için ısrar etmişlerse de Vahidettin, andlaşmayı onaylamayı savsaklamıştır. Mısıroğlu bunun sebebinin, "Milli Mücadele için zaman kazanmak" olduğunu ileri sürüyor. (Lozan,1.C., s.111) Oysa Vahidettin, tam tersine, andlaşmayı, Ankara'nın işine yarar diye "hemen onaylamak istemediğini" söylemiştir:

"Sultan, andlaşmanın hemen onaylanmasının, Anadolu'daki milliyetçi ateşi körükleyeceğini söyledi..." (Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a 'çok gizli' işaretli yazı, 14 Ekim 1920, B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.C/361)

Vahidettin'in daha sonraki davranış ve açıklamalarının da, K.Mısıroğlu'nu defalarca yalanladığını belgeleriyle göreceğiz.

Bu arada şartlar değişir: D.Ferit istifa eder; Yunanistan'da da seçimi kaybeden Venizelos iktidardan düşer, özellikle Fransa'nın karşı olduğu Konstantin tahtına döner; Ankara'nın kabul etmeyeceği bir andlaşmanın onaylanmasının bir anlamı olmayacağı da iyice anlaşılmıştır. İngiliz ve Fransızlar, andlaşmanın onaylanması için ısrar etmeyi durdururlar.[501] (Jeschke, İng.Belgeleri, s.204-206; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.109; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XCVII vd.) İstanbul hükümetine baskı yapmak yerine,[502] Sevres'e bütünüyle karşı koyan Ankara'nın silahla zorlanması yolunu seçecek ve bu amaçla Yunan Ordusunu kullanacaklardır. (General Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, 1.C., s.117;

---

500) Maddenin sadeleştirilmiş özeti: "...Ancak barışa ve... toprak terkedilmesine... ve Osmanlı uyruklarının hukukunu ilişkin... andlaşmalar için Genel Meclisin onayı şarttır." (S.Kili-Ş.Gözübüyük, s.75) Mebusan ve Ayan Meclisleri, Meclis-i Umumi (Genel Meclis) diye anılmaktadır. (Osmanlı Anayasası, 42. madde)

501) Zaten galipler, Sevres Andlaşmasından çok önce, hükümeti zorlayarak, eski kapitülasyonlar sisteminin yeniden yürürlüğe girmesini sağlamışlardı. Maliye eski Bakanı Cavit Bey günlüğüne şöyle yazar: "İşte mütarekeden beri vurulan en müthiş darbe!" (16 Şubat 1919, S.Akşin, İst.Hükümetleri, s.159 vd.)

Ermenistan'a verilmesini istedikleri doğu illeri dışındaki her yer, zaten o yerleri sömürmeye ya da topraklarına katmaya hevesli olanların işgali altında, İstanbul ve Boğazlar ellerinde. Sevres yürürlüğe girmediği halde, Türk maliyesini de denetim altına almışlardır. (Rumbold'tan Lord Curzona, 31 Aralık 1920 günlü rapor, B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.CXXX/517) Onaylansın diye niye telaş etsinler? Yeter ki andlaşmanın sağlamca ve geri dönülmez biçimde yürürlüğe girmesi, Ankara'nın karşı çıkması yüzünden, fazla gecikmesin.

502) Sevres'in Osmanlı hükümetince imzalanmasından sonra, bu konudaki gelişmeleri gösteren başlıca belgelerin özetleri ve orijinal metinleri, B.N.Şimşir'in İngiliz Belgelerinde Atatürk adlı kitabında bulunuyor; 2. ve 3. ciltteki belgelerin sıra numaraları şöyle:

2.cilt: 124, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 148, 150, 151, 156, 157, 161, 163, 164, 165, 167, 176, 179, 180, 182, 185, 187, 188, 189, 190, 196, 198, 199, 203, 207, 208, 209, 210, 214, 216, 218.

3.cilt: 1, 5, 7, 14, 16, 20, 23, 27, 47, 67, 70, 72, 77, 78, 82, 83, 84, 88, 93, 102, 147, 161, 211, 219, 242, 243, 248, 259.

P.C.Helmreich, Sevr Entrikaları, s.238 vd.; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.107; M.L. Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.132)

□ "Sultan Vahidettin, İttihatçı hükümet erkanının baskı ve ısrarına rağmen, onaylamamakta ısrar etmiştir. Reşit (Rey) Bey, anılarında, yetkili bir tanık olarak Sultan Vahidettin'in Sevres Andlaşmasını imza etmemek için hükümete rağmen direndiğini belirtmiştir." (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.44)

Mısıroğlu, İttihatçı Nazırların (!) baskı yaptığı iddiasını, Dahiliye Nazırı A.Reşit Rey'in anılarına dayandırıyor. Oysa A.Reşit Rey anılarında, Nazırların değil, Damat Ferit'in baskı yaptığını açıklamaktadır; diyor ki: "Zat-ı Şahanenin bu andlaşmayı, Sadrazamın (D.Ferit'in) baskısına rağmen onaylamaktan kesinlikle kaçındığı, kuşkusuzdur." (Gördüklerim, İşittiklerim, s.299[503])

□ "Sevres'in imzalanması, M.Kemal Paşa ile yapılan muhabere (haberleşme) ve sağlanan mutabakat (uyuşma) üzerine gerçekleşmiştir." (K.Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.110)

İstanbul yönetimi, Sevres Andlaşmasını, meğerse M.Kemal ile uyuşarak imzalamış! Mısıroğlu, bu iddiasını kanıtlamak amacıyla, bakınız ne hoş masallar anlatıyor:

□ "Milli Mücadele için zaman kazanmak bakımından zaruri olan bu hareketin,[504] M.Kemal Paşanın muvafakatiyle (uygun görmesiyle) gerçekleştiği, Sevres'i imza eden heyetten Filozof Rıza Tevfik tarafından, yurda dönüşünü müteakip açıkça ifade edilmiş bulunduğu gibi, mirasçılarının ifade ettiklerine göre, halen ellerinde bulunan 'Edebi ve Siyasi Hatıralarım' adlı basılmamış eserde de geniş olarak anlatılmakta ve bu hususta M.Kemal Paşa ile aralarında geçen yazışmaları ispatlayan birkaç mektup da adı geçen eserde yer almış bulunmaktadır." (Lozan, 1.C., s.111 vd.)

Sevres Andlaşmaşı, Damat Ferit hükümeti ile Saltanat Şûrasının kararı üzerine, Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler tarafından 10 Ağustos 1920 günü, Paris'te imzalanmıştır.[505] Vahidettin'in rızası olmadan imzalanamaya-

---

503) Mısıroğlu, Lozan adlı kitabında ise, bu defa doğruyu aktararak, hükümet üyelerinin değil, D.Ferit'in baskı yaptığını yazıyor (1.C., s.105) ; Sevres'i imza edenlerden Reşat Halis Bey de, 'Padişahın Sevres'i onaylaması için Sadrazam D.Ferit'in ısrar ettiğini' söylemiş. (T.Ünal, Türk Siyasi Tarihi, s.511)

Hürriyet ve İtilaf Partisi Başkanı Sadık Bey de, 18 Temmuz 1920 günü bir açıklama yaparak, "Şartları ne kadar ağır olursa olsun, fırkamız andlaşmanın imza edilmesi kanaatindedir" der. (KS Günlüğü, 3.C., s.133)

504) Vahidettin Sevres'i onaylasaydı, ordu silahını bırakacak, örgütler dağılacak, TBMM kendini feshedecek ve Milli Mücadele bitecek, millet boynunu satırın altına mı uzatacaktı? Onaylamasının hiçbir etkisi olmazdı; onaylamamasının da özel bir yararı olmamıştır. Mısıroğlu kendi kendine gelin güvey oluyor. İki önceki dipnotta belirtilen belgeler gösteriyor ki bir süre sonra, İstanbul yönetiminin Sevres konusundaki tutumu, Müttefikleri ilgilendirmez bile, artık ve sadece Ankara'nın tavrına önem verirler.

505) 4 Ağustos 1920 günü D.Ferit hükümeti bir bildiri yayımlayarak, Sevres Andlaşmasını imzala-

cağı da tartışılmaz bir gerçektir.[506] TBMM ise, 19.8.1920'de, bu andlaşmanın imza edilmesine karar ve oy verenler ile imza edenleri hain ilan eder (TBMM 1.Dönem ZC., 3.C., s.333[507]), Ankara İstiklal Mahkemesi de 7 Ekim 1920'de, Ferit Paşa ile Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis Beyler hakkında idam cezası verir. (E.Aybars, 1.C., s.83, 251) Ama K.Mısıroğlu, tarihi hiçe sayarak, Sevres'in imzalanması sorumluluğunu bile, birtakım uydurma sebepler ileri sürerek, M.Kemal'in üzerine yıkmaya yelteniyor. Neredeyse, o tarihlerdeki doğal afetlerden bile M.Kemal'i sorumlu tutacak.

Doğrular:

1. Rıza Tevfik, Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi bir açıklama yapmamıştır!

2. M.Kemal'in, Sevres Andlaşmasının imzalanmasını uygun gördüğü ve bu konuda yazışmalar yapıldığı, telif hakkı tamamen Mısıroğlu'na ait bir masal! O kabinenin üyesi olan Reşit Rey ile Dr.Cemil Paşanın (Topuzlu) anıları yayımlandı; böyle bir şeyin sözünü bile etmiyorlar. Vahidettin bile son beyannamesinde, böyle bir iddiada bulunmuyor.

3. Rıza Tevfik'in 1948 yılında Yeni Sabah gazetesinde tefrika edilen, kafası kadar dağınık anıları ile bazı mektupları derlenerek, 1993 yılında kitap olarak yayımlandı. 'Biraz da Ben Konuşayım' adını taşıyan kitabın 27-29, 64-77, 88-94, 110-139, 142-143. sayfaları, Sevres Andlaşması ile ilgili. Fakat Mısıroğlu'nun iddiasını doğrulayan bir tek kelime bile yok. Pişman filan da değil, hararetle Sevres'in imzalanması gerektiğini savunuyor![508] Başka bir hatıratı olmadığını da ideal ve sürgün arkadaşı R.H.Karay açıklamıştır. (Bir Ömür Boyunca, s.147)

□ "Sevres Andlaşmasını [onaylamayarak] Vahidettin geçersiz kılmıştır." (K.Mısıroğlu, S.Mücahitler, s.42)

---

yacağını açıklar. (Bildirinin tam metni, S.Meray-O.Olcay, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, s.35 vd.)

506) Vahidettin'nin 1923'te yayımladığı beyannamede bunu itiraf ettiğini, 14.paragrafta göreceğiz. Ayrıca Y.Komiser Amiral de Robeck, 21 Ağustos 1920 günlü raporunda, ilk defa ziyaret ettiği Vahidettin'in bu konudaki sözlerini aktarmaktadır: "...Sultan... andlaşmanın imzası için emir verirken, gelecekte Britanya'nın yardımına dayanacağı ümidini beslediğini... söyledi." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.7; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.100)

"Sevres Andlaşmasının imzalanmasından sonra Abdülmecit ile Şehzade Selim, Abdülhalim ve Ömer Faruk, kendi görüşlerince 'artık bir değer ifade etmeyen veraset haklarından' vazgeçtiklerini ilan ettiler." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.16)

507) Öneri, K.Karabekir'den gelmiştir.

508) Rıza Tevfik, Sevres ile ilgili bilgi verirken, sürekli yanlış yapıyor, olayları ve tarihleri birbirine karıştırıyor. Mesela 22 Temmuz 1920 günü toplanarak, Sevres'in kabul edilmesi konusunda görüş bildiren 2.Saltanat Şûrası yerine, İzmir'in işgali üzerine 26 Mayıs 1919'da toplanan 1.Saltanat Şûrası'nı anlatıyor. (Biraz da Ben Konuşayım, s.126-133) Çekimser kalan Topçu Rıza Paşanın da Sevres'i kabul ettiğini açıklayarak gerçeğe papucunu ters giydiriyor (a.g.e., s.133) vb.

Rıza Tevfik, daha 18 Kasım 1918'de, Mecliste, tam bir teslimiyetçilikle, "Hüküm galibindir!" demiştir: (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.14) 18 Temmuz 1920'de şu demeci verir: "Barışa imza atmayı bir dakika bile geciktirmeyelim!" (KS Günlüğü, 3.C., s.132) Fuzuli'nin Türk olmadı-

Doğrular:

1. Sevres Andlaşması, Osmanlı Ayan ve Mebusan Meclisleri toplanamadıkları için onaylanmamış, bu yüzden de kesinleşmeyerek proje halinde kalmıştır. İşin tuhafı, Sevres Andlaşmasını, imza koyan öteki devletler de onaylamamış, (Jeschke, İng. Belgeleri, s.204-205) ama yok saymamışlardır.

Çünkü Lozan Andlaşmasına kadar bütün siyasi ilişki ve görüşmelerde, örnek metin niteliğini koruyacaktır. Gerek Londra Konferasında (Şubat 1921), gerekse 22 Mart 1922 günlü barış teklifinde, Sevres esas alınmış, sadece bazı maddelerinin yumuşatılması ya da değiştirilmesi düşünülmüştür.[509] Yürürlüğe girmediği halde bazı maddeleri, uygulanmaya başlanmıştır.[510] Hatta Ankara'da Türk-Fransız görüşmeleri başladığı zaman (13 Haziran 1921) F.Bouillon bile, Sevres Andlaşmasının bir olgu olduğunu ileri sürecektir.[511]

2. Sevres Andlaşmasını bütünüyle geçersiz kılan, TBMM Ordusunun kesin zaferi ve Lozan Andlaşmasıdır![512]

13. Vahidettin, Damat Ferit ve İstanbul hükümetleri ile ilgili belgeler, bilgiler ve notlar

Bazı belge ve bilgilere gerektikçe yer verilmişti. Şimdi, öteki belge ve bilgilerin başlıcalarını, tarih sırasına göre aktarıyorum.

ğını iddia ettiği bir konferansta dinleyicilerin tepkileri ile karşılaşınca, şöyle kafa tutar: "Türk'ün, kılıcından başka nesi var? Hâlâ İstanbul'da oturabiliyorsanız, bunu Büyük Devletlerin İslam alemine olan hürmetine borçlusunuz!" Sürgündeyken de, "Yegâne suçum, Sevres'i imzalayanlar arasında bulunuşum." diye sızlanacaktır. (F.Kandemir, İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar, s.12) Yıllarca sonra bile, imzaladığı andlaşmanın anlamını, bugünkü bazı aydınlarımız gibi idrak etmemiş olduğu anlaşılıyor. D.Ferit de Sevres'e karşı çıkanları 'çılgınlıkla' suçlar. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.82)

Milli Mücadele zaferle sonuçlanmasaydı da, bu kafadaki adamların elinde kalsaydık, ne olurdu? Düşünmek bile insanı ürpertiyor.

509) İng.Y.Komiseri Rumbold'tan Lord Curzon'a, 2 Agustos 1921 günlü yazı: "Osmanlı Hariciye Nazırı A.İzzet Paşaya, Müttefiklerce Sevres Andlaşmasının esas sayıldığı hatırlatıldı" (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CXLVII/575); ayrıca: Ali Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, s.137-139, 146 ; F.Armaoğlu, Siyasi Tarih, s.641 vd., Ankara, 1964; B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.15-20, 355-364; H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.79; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.163 ve 185 ve dv.ları; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.117 ve 241 ve vd.ları.

510) Mesela, Sevres Andlaşmasının imzalanmasından iki gün sonra (12.8.1920) Yunanlılar, İzmir'in yönetimini Türklerden resmen devralırlar. (L.M.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.146; ayrıca, Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XL; KS Günlüğü, 3.C., s.182, 201 vb.); Yunan yasaları yürürlüğe girer ve Yunan mahkemeleri kurulur. (B.Umar, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, s.211)

511) Nutuk, 2.C., s.135 vd.; Y.Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, s.251.

512) Zaman zaman gündeme getirilen Sevres Andlaşması (tasarısı) konusunda, tavsiyeye değer üç önemli kitap: Osman Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, SBF Y., Ankara, 1981 (Sevres'in esaslarının kararlaştırıldığı bütün ön toplantıların tutanakları ve belgeleri); Paul C.Helmreich, Sevr Entrikaları; Seha L.Meray-Osman Olcay, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Sevres Andlaşmasının tam metni).

1918:

● Vahidettin, 24 Kasım 1918'de, The Daily Mail muhabiri G.Ward Price'a şöyle der: "İngiliz milletine kuvvetli sevgi ve **hayranlık** duygularımı, babam Sultan Abdülmecit'ten miras aldım. **Ermenilerin** öldürülmeleri.. kalbimi yaralamıştır. Adalet çok geçmeden yerini bulacaktır." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.4)[513]

● İngiliz Yüksek Komiseri (Büyükelçisi) Amiral Calthorpe'un 4 Aralık 1918 günlü raporu: "Sultan, Britanya'ya **tam bir sempati** besliyor..." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.4)

● Karadeniz Ordusu Başkomutanı General Milne'in 16 Aralık 1918 günlü raporu: "Padişah, Sami Beyi[514] Ordu Karargâhına göndererek, **Türkiye'nin idaresini mümkün olduğu kadar çabuk ele alması** için Britanya Hükümetinden istirhamda bulundu, barışın beklenilmesi halinde geç kalınmış olacağını söyledi, Britanya memurlarının kontrol maksadıyla memleket dahiline gönderilmesini ve... Britanya subaylarının idareye yardımda bulunmalarını rica etti." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.4; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.144)

● Y.Komiser Yardımcısı Amiral Webb'in 30 Aralık 1918 günlü raporu: "Hariciye Nazırı [M.Reşit Paşa], 'kendim, kabinedeki arkadaşlarım, Sultan ve geniş bir halk kitlesi adına katiyet ve ciddiyetle temin ederim ki umumun arzusu, **İngiltere tarafından idare edilmekliğimizdir**' dedi." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.8)

1919:

● Y.Komiser Calthorpe'un İngiltere Dışişleri Bakanına yolladığı 10 Ocak 1919 günlü mektubun özeti: "Padişahla uzun bir görüşme yapan bir İngiliz şahsiyetinin[515] verdiği bilgiye göre, Padişah, 'daima İngiliz dostu olduğunu, şimdi bütün ümidini İngiltere'ye bağladığını', 'İngilizlerin istediği her bir kişinin tutuklanıp cezalandırılmasını sağlamaya hazır olduğunu' söylemiş, 'şiddetle harekete geçtiği takdirde bir ihtilal çıkarsa, Müttefiklerin desteğine güvenip

---

513) K.Mısıoğlu'na göre, "İngilizler, Vahidettin'i hain gösterebilmek için, 'Halife bizimle hatta Yunanla beraberdir' diyorlarmış." (Lozan, 1.C., s 198) Hiçbir kaynakta, İngilizlerin böyle bir açıklaması yer almıyor. Vahidettin de, hiçbir zaman açıkça, İngilizlerle, Yunanlılarla birlik olduğunu söylemiş değildir. Ama Vahidettin ile İngiliz yetkililer arasındaki görüşmelere ilişkin belgelerden anlıyacağız ki Vahidettin ile İngilizler arasında çok ciddi bir beraberlik vardır. Bu politika Vahidettin'i, ister istemez Yunanlılarla aynı safa sürükleyecektir.

514) Sina Akşin, söz konusu kişinin Vahidettin'in yeğeni Sami ya da sarayın yakını olan diş doktoru Sami Gunsberg olduğu düşüncesinde. (İstanbul Hükümetleri, s.144)

515) İngiliz Dışişleri Bakanlığının bir yetkilisi, Amiral Calthorpe'un bu kişinin adını vermemesini, 'aşırı ihtiyatlılık' olarak değerlendirmiş, belgeye, söz konusu kişinin uzun zamandır Türkiye'de bulunan Whittall ailesinden biri olabileceği notunu düşmüş. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.146)

güvenemeyeceğini' sormuş, 'İngiliz Yüksek Komiserliğinden gelecek herhangi bir işarete göre davranmaya hazır olduğunu' bildirmiş, '**İngiliz hükümetinin, kendisini Halifelik makamında desteklemeye niyeti olup olmadığını**' öğrenmek istemiş ve bu meseleye çok büyük önem verdiğini belirtmiş ve..." (S.Akşin, İst.Hükümetleri, s.145-147, ilgili belge: 371/ 4172-13592;[516] Jeschke, İng.Belgeleri, s.4, mektubun orijinali: s.261 ve 274)

● Y.Komiser Yardımcısı Amiral Webb'in, Dışişleri Bakanlığından R.Graham'a gönderdiği 19 Ocak 1919 günlü mektuptan: "Görünürde memleketi işgal etmediğimiz halde, şimdi valileri tayin ediyor veya görevlerinden uzaklaştırıyoruz; polisleri yönetiyor, basınlarını denetliyor, zindanlarına girerek Rum ve Ermeni tutukluları, işledikleri suçlara aldırmaksızın serbest bırakıyoruz....[517] Demiryollarını sıkıca murakabemizde bulunduruyoruz ve istediğimiz her şeyi müsadere ediyoruz... Politikamız süngünün keskin ucuna dayanıyor... Halife elimiz altında bulundukça, İslam dünyası üzerinde ek bir denetleme aracına sahibiz... Bildiğiniz gibi **Padişah bizi buraya yerleştirmek istiyor.**" (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.44; ilgili belge: FO 4164-19127)

● Amiral Calthorpe'un 19 Ocak 1919 günlü yazısı: "Padişah, Türkiye'de **yerleşmemiz** için pek arzulu." (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.168)

● Vahidettin, henüz sadrazamlığa getirmediği Damat Ferit'i, 21 Ocak 1919'da, İngiliz Y.Komiserliğine gönderir ve tutuklamalar dolayısıyla gösterilebilecek tepkilerden çekindiğini bildirerek, böyle bir durumda İngilizlerin tutumunun ne olacağını bir daha öğrenmek ister; kısacası **güvence talep eder.**[518] Calthorpe, Padişaha bu güvenceyi vermek için Londra'dan yetki talep eder. Yetki 5 Şubat 1919'da verilecektir. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.150, ilgili belge: 371/4172-13694)[519]

● Dahiliye Nazırı A.Reşit (Rey) Bey, 28 Şubat 1919'da Paris'te Lord Harding'i, Beyrut eski Valisi Halil Paşa ise 6 Mart 1919'da İngiltere'nin İstanbul eski elçisi Mallet'yi ziyaret ederek, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni **hima-**

---

516) S.Akşin şöyle yazıyor: "İngilizlerin istediği her bir kişiyi tutuklattırıp cezalandırma taahhüdü, Y.Komiserliğin herhangi bir işaretine baktığını söylemesi, bir Osmanlı Padişahı için pek yüz karası bir 'ajanlık' önerisidir ve aynı zamanda Harp Divanlarının, nasıl [Padişahın] buyruğuna baktığını gösterir... Padişahın bu girişimleri, İngilizlerle yürüteceği içli dışlı bir ilişkinin başlangıcı olmuştur. " (İstanbul Hükümetleri, s.146,147)

517) Lloyd George, bu apaçık olguya rağmen, Avam Kamarasında şöyle konuşabilmektedir: "...Dış politikamızın dayandığı bir temel ilke vardır: Ne kadar kötü yönetilirse yönetilsin, başka bir ülkenin iç işlerine karışılmamalıdır." (S.R.Sonyel, Dış Politika,1.C., s.46)

518) Nazır Kambur İzzet, bu arada, İngilizlerle işbirliği yaparak, 60 kişilik bir tutuklama listesi hazırlamıştır bile. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.152, ilgili belge: FO 371/4172,13694)

519) S.Akşin, "Böylece Vahdettin, İngilizlere yanaşma girişimlerinin ilk olumlu karşılığını almış oluyordu" diye yazıyor. (a.g.e., s.150)

yesine alması için görüşmelerde bulunurlar. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.167)[520]

● D.Ferit, Y.Komiserlik danışmanlarından Hohler'e, 5 Mart 1919'da, "Bütün umudunun **Allah'ta ve İngiltere'de** olduğunu.. İstedikleri herhangi bir kimseyi tutuklamaya hazır olduğunu" bildirir. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.229)

● Damat Ferit, 9 Mart 1919'da da Amiral Webb'i ziyaret eder. Amiral aynı günlü raporunda bu görüşme hakkında şunları bildiriyor: "...**Kendisinin ve Padişah efendisinin ümitlerinin Allah'tan sonra İngiltere Krallık Hükümetinde** toplandığını beyan etti ve bunun Londra'ya bildirilmesini istedi." (Jeschke, İng. belgeleri, s.9; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.229)

● Amiral Webb'in 11 Mart 1919 günlü yazısı: "D.Ferit kabinesi, düşünülmesi mümkün olan **en İngiliz yanlısı** kabinedir." (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.230)

● 15 Mart 1919, Dahiliye Nazırı Artin Cemal'in, Moniteur Oriental gazetesine demeci: "İttihat ve Terakki **800.000 Ermeniyi** öldürttü..." (Aktaran S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.198) [521]

● Damat Ferit, 30 Mart 1919'da, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck'i ziyaret ederek, "Babası Abdülmecit'in onu [Vahidettin'i] İngiliz devletine ve İngilizlere dostluk duyguları ile yetiştirdiğini,[522] bugün takip ettiği gayenin **Osmanlı Hükümetini, İngiltere Devletine mutlak bir teslimiyetle bağlamak** olduğunu" söyler ve Sultanla birlikte hazırladığını belirttiği gizli bir proje verir. Osmanlı Devletini bir İngiliz sömürgesi yapmayı amaçlayan bu projenin başlıca hükümleri, özet olarak, şöyledir:

---

520) S.Akşin diyor ki: "Vahdettin, adeta çılgınlık derecesindeki bir ısrarla, karşısına çıkan İngiliz temsilcilerinin olumsuz tavırlarını gördükçe, bu duvarda bir gedik bulabilmek umuduyla hem sözcülerini, hem başvurduğu kapıları değiştirerek, çabasını sürdürüyordu." (İstanbul Hükümetleri, s.168)

521) İttihatçıları karalama ve İngilizlere yaranma gayreti ile hiçbir incelemeye dayanmadan söylenmiş olan bu uğursuz söz, Türkiye'nin başına büyük dertler açar; Artin Cemal üç gün sonra iddiasını düzeltmeye çabalar ama ilk etki silinmez. Şu var ki İngilizlerle birlikte D.Ferit Hükümetlerinin, Ermeni cemaatinin, Hürriyet ve İtilaf Partisinin, hatta A.B.D.nin bütün çaba ve araştırmalarına rağmen, kıyımla ilgili iddiaları doğrulayacak hiçbir belge bulunmamıştır. (B.N.Şimşir, Malta Sürgünleri, s.229-248; Jeschke bu sonucu şöyle özetliyor: "Bir dağın doğumu beklenirken, gülünç bir fare doğdu!", İng.Belgeleri, s.172) Ama Vahidettin, Türkiye'den ayrıldıktan sonra, 1923'te yayımladığı beyannamede bile, bu gerçek dışı iddiayı sürdürecektir. (Hilafet, s.186)

Meraklısı için not: Osmanlı Arşivleri, yıllardan beri, Ermeni iddialarını kurcalayan bütün yabancı uzmanlara açık. Hiçbir belge bulamadıkları gibi kuşku uyandırıcı bir ize ve boşluğa da rastlamadılar. Yoksa kıyamet kopardı!

Çünkü belgeler, özel ve genel sayı, tarih, suret, ek, dağıtıldığı ve gittiği yerlerde aldığı kayıt sayısı ve tarihi, gördüğü işlemler, verilen cevap vb. gibi birbirine bağlı olan çeşitli öğeler ve notlar ile birlikte, kronolojik bir dizi oluşturdukları için bir belge yok edilmiş olsa bile bir arşiv uzmanı, bu boşluğu kolayca fark eder. Dizide bir boşluk varsa, öteki öğelerin yardımı ile gerçek ortaya çıkarılabilir.

522) Babası Abdülmecit'in, Vahidettin 4 aylıkken öldüğünü hatırlatırım.

"1. Ermenistan, [Doğu Anadolu'dan verilecek topraklarla][523] bağımsız veya özerk bir Ermeni cumhuriyeti haline getirilecektir.

2. İngiltere,Türkiye'nin dışa karşı bağımsızlığını korumak ve iç asayişi sağlamak için gerekli gördüğü yerleri **15 yıl süreyle** işgal edecektir.

3. İngiltere, Osmanlı Nezaretlerinde (bakanlıklarında) gerekli görülen yerlere **İngiliz Müsteşarlar** tayin edilmesini kabul edecektir.

4. İngiltere, her ile bir Başkonsolos tayin edecek ve bunlar, 15 yıl müddetle **Valinin Müşaviri** olarak görev göreceklerdir.

5. **Belediye ve parlamento seçimleri**, İngiliz konsoloslarının **kontrolleri** altında yapılacaktır.

6. İngiltere, devlet merkezinde ve illerde, **maliyeyi sıkı bir kontrole** tabi tutmak hakkına sahip olacaktır."[524]

(Amiral de Robeck'in 3 Nisan günlü raporuna dayanarak, Jeschke, İng.Belgeleri, s.5 ve 38 ve S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.233; H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.270 vd.; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.50; ilgili belge: FO 371/4156, Br.IV, s.754; D.Ferit bu konuyu, 8 Eylül 1919'da Amiral Webb'e bir daha açacaktır: Jeschke, İng.Belgeleri, s.5, dipnot 13)[525]

● Y.Komiser Amiral Calthorpe'un 5 Nisan 1919 günlü raporunda Damat Ferit için şöyle yazıyor: "**Şahsına iyice güveneceğimiz bir kimse**..." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.9)

● Y.Komiser Amiral Calthorpe, D.Ferit'in Paris'e gitmeden önce (29 Mayıs 1919) kendisinden, "Delegeler heyetindeki meslekdaşlarına bile **ifşa edilemeyecek bazı hususların** [İngilizlere] bildirilmesine aracılık etmek

---

523) S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.537.

524) Bu acı belgeyi hazmetmek için biraz ara verelim ve H.H.Ceylan'ı dinleyelim:

"Vahdettin'in Halife sıfatıyla, ta başından itibaren bulunacağı bir Anadolu hareketinin, dünya konjönktörünü alt üst edeceğini ve Osmanlının ikinci kez, üstelik daha diri ve daha enerjik yeniden doğuşunu dünyaya bir kez daha göstereceğini, tarih analizistleri, bugün bile ortaya koymaktadır. Biz de bu kanaatin sahiplerindeniz. Şimdilerde adına 'İkinci Cumhuriyetçiler' denilen aydınlar da, bu kanaatin sahipleridirler." (Büyük Oyun, 2.C., s.27-28)

Padişahımız, Türkiye'yi İngilizlerin ipoteğine vermek için çırpınacağına, biraz gayrete gelip de Anadolu'ya geçseymiş, meğer ne harika işler olacakmış!

M.Kemal, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Rauf Bey vb. ile işbirliği yapacak değildi ya. O dünyayı alt üst edecek görkemli yeniden doğuşu sağlamak için yanına herhalde D.Ferit, Tevfik Paşa, yeğeni Sami Bey, damadı Ömer Faruk Efendi, Ali Kemal, Ali Rüştü, Müşir Zeki Paşa, Kiraz Hamdi Paşa, Ali Nadir Paşa, Süleyman Şefik Paşa, Kambur İzzet, M.Sabri Efendi, Dürrizade Abdullah Efendi, Sait Molla, Rahip Fru, Filozof Rıza Tevfik hatta Anzavur Ahmet Paşa gibi yakın adamlarını ve benzerlerini alırdı.

Bu ne hamasi bir kurgu-film ya da roman olur.

Belki Tansu Çiller'e de bir rol bulunabilir.

525) İngiliz Dışişleri Bakanlığı, bu ve benzeri bütün ikili ve gizli projeleri, müttefikleri ile büyük anlaşmazlıklara ve liderliğinin sarsılmasına yol açacağı düşünce ve kaygısıyla sürekli olarak reddedecektir. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.235; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.163) Zaten amaçları da Türkiye'yi yönetmek değil, İngiltere'ye karşı çıkmaya heveslenecek bütün Müslümanlara ibret olacak biçimde cezalandırmaktır.

üzere bir İngiliz memur tutup tutamayacağını" sorduğunu Londra'ya rapor eder. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.10)

● 6 Mayıs 1919'da Sait Molla, İngiliz askeri ataşesine, "İngiltere Osmanlı Devletinin yönetimine el koyarsa, saltanat ve **hilafetin** İngilizler elinde bulunduğunu gören Mısır ve Hindistan Müslümanlarının da İngiltere'ye dost olmanın gereğine inanacaklarını" söyler. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.238)

● D.Ferit, Amiral Calthorpe'u 3 Haziran 1919'da ziyaret eder ve "Yokluğu sırasında Padişahın kişisel güvenliği bakımından kaygılı olduğunu" söyler; Calthorpe da, "İsteğine uygun olarak **Yıldız Sarayına yakın kışlalara İngiliz askerleri yerleştirilmiş bulunduğunu**, bu ricasını göz önünde tutacağını" bildirir. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.371, ilgili belge: FO 371/4229-83495)

● Amiral Calthorpe'un 6 Haziran 1919 günlü raporuna göre, Tevfik Paşa da, "İngiltere ile **gizli** bir anlaşmaya varılarak, Osmanlı Devletinin kalan ülkesinin birliğinin ve İngiltere'ye bağlılığının sağlanmasını" ister. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.571; ilgili belge: FO 371/4229-92736) Calthorpe, aynı raporunda şöyle demektedir: "**Padişahın yalnız kendi kişisel güvenliğini düşündüğü**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XII/6)

● 8 Haziran 1919, Şeyhülislam **M.Sabri Efendi**, "M.Kemal'i geri çağırdıkları için" General Deedes'e **teşekkür eder**. (B.N.Şimşir, İng. Belgelerinde, 1.C., s.XXIII/11)

● D.Ferit, 17 Haziran 1919'da, Paris'te Barış Konseyi önünde muhtırasını okur. Bu muhtırada, "Türkçenin –dolayısıyla Türkiye'nin– güney sınırının **Toroslar** olduğunu" ileri sürer. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.398, 409; bu ifade, Türkiye'de çok büyük tepkilere yol açacaktır.[526])

● Vahidettin, 15 Temmuz 1919'da The Morning Post gazetesi muhabirine der ki: "Ben daima İngiltere'ye **hayranlık** besledim ve daima İngiltere'ye dost bir siyasetin destekleyicisi oldum." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.5)

● 1919 Temmuz ortalarında, R.Mümtaz Paşa ve saray mabeyncilerinden Emin Bey, Vahidettin'in talimatı ile İsviçre'deki İngiliz Elçisine de, "**İngiliz himayesi** isteyen bir muhtıra" verirler. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.407)

● 22 Temmuz 1919'da İngiliz ve Fransız Y.Komiserleri şu karara varır-

---

526) Dostu Rıza Tevfik bile şöyle yazıyor: "D.Ferit, memleketinin tarihinden bile layıkıyla haberdar değildi." (Biraz da Ben Konuşayım, s.97) D.Ferit'in bu açıklamasının öğrenilmesi üzerine TBMM, verilen iki önergeyi görüşerek, D.Ferit'in vatandaşlıktan çıkarılmasına ve vatana ihanetten yargılanmasına karar verir. İki önergeden birinin altında, Vahidettincilerin övüp durdukları Ziya Hurşit'in de imzası var. (1.Dönem ZC,1.C., s.342-344) Bu arada R.Tevfik de, Hilafeti İngiliz hizmetine sunacaktır; Paris'te görüştüğü Yzb.W.F.Blaker'e şöyle der: "İngilizler tarafından desteklenecek olursa, Hilafet İngiltere'den yana muazzam bir güç olacaktır." (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.411)

lar: "**Padişalın desteklenmesi** ve her çeşit ihtilale karşı konulması." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XXXIII/48; ayrıca S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.484, 555)

● 30 Temmuz 1919'da D.Ferit, İngiliz Y.Komiserliğinden Hohler'e, "Yalnız **Allah'a ve İngiltere**'ye güvendiğini" tekrarlar. (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XXXVIII/66)

● 5 Ağustos 1919, Amiral Calthorpe'den Lord Curzon'a: "Bugünkü Osmanlı hükümetinin **desteklenmesine** karar verildiği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XXXIX/69)

● D.Ferit Hükümeti, 8 Ağustos 1919'da, Dahiliye Nezareti kanalıyla bütün illere, **Kuva-yı Milliye'nin dağıtılması** için emir verir. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.488 vd.)[527]

● D.Ferit hükümetinin 9 Ağustos 1919 günlü kararıyla, **M.Kemal** askerlikten çıkarılır, nişanları geri alınır ve fahri yaverliği kaldırılır. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.56[528])

● 9 Ağustos 1919, Y.Komiser Yardımcısı Amiral Webb'ten Lord Curzon'a: "Bugünkü hükümetin (D.Ferit) galip devletler bakımından **makbul** fakat pek zayıf olduğu..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XLI/73)

● D.Ferit, 4 Eylül 1919'da, Temps gazetesi muhabiri Psalty'ye şöyle der: "**Milliyetçi hareket**, İttihatçıların büyük paralarla (!) körükleyip yönettikleri ve savaş sırasında subay olmuş gençlerin yürüttüğü bir harekettir." (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.509; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.69)

● 12 Eylül 1919'da, D.Ferit ile üç İngiliz temsilcisi arasında, **Osmanlı-İngiliz gizli anlaşması** imzalanır. Maddeleri [özet]:

1. İngiltere, Türkiye'nin bütünlüğünü ve bağımsızlığını tanıyacak,
2. Boğazlar ve İstanbul, İngiltere'nin denetimi altında olacak,
3. Türkiye bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasına karşı çıkmayacak,
4. Türkiye, İngiltere'nin Suriye ve Elcezire (Kuzey Mezopotamya) üzerindeki egemenliğini, gerekirse fiili olarak sağlamasına yardımcı olacak ve **hilafet gücünü**, Müslümanların bulunduğu İngiliz sömürgelerinde, İngiltere'den yana kullanacak,
5. Milliyetçi akımları önlemek ve yönetimi korumak için İngiltere bir zabıta kuvveti örgütleyecek,

---

527) K.Karabekir diyor ki: "Yeni nesil görsün ki Erzurum'da millet, istiklali için Erzurum Kongresi akdi ile kararını verirken, İstanbul'daki Padişah ve hükümet ve bunlar gibi millet kanını emmeye hazırlanan tufeyliler, Türkün istikbali için nelerle meşgul olmuşlardır. Yeni nesle ibret olsun ki emre ram olan menfaatperest mahluklarla, milletin yolu bir uçuruma müntehidir." (İstiklal Harbimiz, s.152)

528) 4 Şubat 1920'de, M.Kemal'in nişanları geri verilip askerlikten çekilmiş olduğu kabul ve ilan edilecektir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.157)

6. Türkiye, Mısır ve Kıbrıs üzerindeki bütün haklarından vaz geçecek,

7. Bu anlaşma gayr-i resmi nitelikte olup İngiltere, Osmanlı delegelerinin bu esaslara uygun taleplerini desteklemeyi kabul eder,

8. Barış koşullarına dönüldükten sonra Padişah, İngiliz hükümeti ile 4.maddedeki esasları genişletip genelleştirecek gizli bir anlaşma yapacak. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.572 vd.; ilgili belge: FO 371/5117-E 260/83/44)

ABD Y.Komiseri, 26 Ağustos'ta, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında, İngiltere-İran arasındakine benzer bir anlaşma imzalanacağına dair yaygın söylentiler olduğunu bildirmiştir. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.571, 356. dipnot) Ele geçirilen anlaşma suretini M.Kemal, 12 Aralıkta K.Karabekir'e teller. M.Kemal şöyle yazıyor: "Doğrulanması ve kanıtlanması için **aslının** ele geçmesine çalışılmaktadır."[529] Anlaşma metni 22 Ocak 1920'de The New York Herald Tribune gazetesinde yayımlanır. H.Bayur şöyle yazıyor: "F.Bouillon, bu belgeyi kendisinin elde etmiş olduğunu, ancak bir Amerikan gazetesinde yayımlanmasının daha tesirli olacağını düşündüğünden, onu anılan gazeteye verdiğini bizlere söylemiştir ve olayın kesin olarak doğruluğu üzerinde direnmiştir." (Hayatı ve Eseri, s.205)

Birçok Türk ve yabancı yazar, anlaşmanın doğru olduğunu kabul ediyor. Yalnız S.R.Sonyel, anlaşmanın varlığını kuşku ile karşılamaktadır. (1919 İngiliz-Osmanlı Gizli Antlaşması, s.437-449, Belleten, sayı 135/1970 Temmuz)[530]

● D.Ferit, 13 Eylül 1919'da, yeni Y.Komiser de Robeck'i ziyaret ederek, "**milli hareketi ezmek için** ya bir Türk kuvvetinin gönderilmesine izin verilmesini ya da Müttefiklerin **stratejik noktaları işgal etmelerini** " önerir.

[S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.578; ilgili belge: FO 371/4158-129060; E.Ulubelen, s.198; T.Baytok, İngiliz kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.39; D.Ferit, aynı görüşmede milli hareketin, 'sayıları 500'ü geçmeyen bir avuç subay tarafından başlatıldığını' söyler. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.141); B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XLVII/102]

● Amiral de Robeck'in 19 Eylül 1919 günlü raporu: "Şimdiki **Osmanlı hükümetinin desteklenmesi**, hükümet değişikliğinin arzu edilmeyeceği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.XLIX/107)

---

529) K.Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, s.158; K.Karabekir, Erzurum'a kadar gelen Tahkik Heyetinin aşılamak istediği düşünceler ile bu anlaşma arasında bağlantı olduğu kanısında.

530) Anlaşmanın içeriği, İstanbul'un o güne kadarki politikasına da, o tarihten sonraki birçok gelişmelere de uyuyor. (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.571-577) Ama İngilizler, kendi aralarındaki gizli yazışmalarda bile bu anlaşmayı inkâr ediyorlar. Anlaşmayı imzalayan İngiliz temsilcilerin kimlikleri tam olarak açığa çıkarılamamış, ayrıca bugüne kadar belgenin aslı da bulunamamıştır; yayımlanan, tartışmalar dolayısıyla İngiliz arşivine de geçen bütün metinler, kaynağı belirsiz suretlerdir. Aslı ortaya çıkana ya da bu anlaşmanın yapıldığı kesin olarak belgelenin-ceye kadar, olayı ihtiyatla karşılamak gerektiği kanısındayım. Vahidettin'in tutumunu kanıtlamak için bu kuşkulu olaya sarılmaya hiç gerek yok; sadece 30 Mart 1919 günlü öneri yeter de artar. Üstelik aynı nitelikte ve kanıtlanmış başka önerileri de var.

● 30 Eylül 1919'da, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "**Sultan**, İngiliz otoritelerinden, kuvvet kullanarak **milliyetçileri durdurmalarını istedi**." (E.Ulubelen, s.201, belge no. 530)

● D.Ferit'in yaveri Kemal Bey'in, 30 Eylül 1919'da, İngiliz ataşemiliteri Yb.J.İ.Smith'e söyledikleri: "Sadrazam **Ferit Paşa**, İngilizlerin her isteğini kabul edebilecek kadar zayıftır. Milli hareketin önemini kavrayamamaktadır." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LVII/132)

● Amiral Webb'in 8 Ekim 1919 günlü raporu: "Eski Sadrazam (D.Ferit), Padişahın **tahtından indirileceğinden kaygı duyduğunu** söyledi." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LVIII/133)

● İngiliz Y.Komiserliğinden Hohler'in hazırladığı muhtıra: "**Osmanlı hanedanının** artık tükenmiş göründüğü..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 1.C., s.LXVIII/185)

● Seyid Abdülkadir, 9 Aralık 1919'da, İngiliz Y.Komiserliğinden Hohler'e şu bilgiyi verir: "Damat Ferit bana, eğer [yeniden] Sadrazam olursa, Kürtlere **özerklik** vereceği vaadinde bulundu..." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.32 vd.)

● 15 Aralık 1919, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Geçende Sultan benimle görüşmek istedi, **reddettim**." (24 Aralık 1919'da Dışişlerinin cevabı: "İyi yaptınız!" Robeck devam ediyor:) "**Sultan kendisini bize teslim etti**. Çünkü tek dayanağı İngiltere hükümetidir." (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.80; KS Günlüğü, 2.C., s.250)

1920:

● 25 Mart 1920 günlü İngiliz askeri istihbarat raporu: "İstanbul'da milliyetçi liderlerin tevkiflerinin **Padişahı rahatlattığı**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXI/3)

● 11 Nisan 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "İngiliz Yüksek Komiserliğinin, **milliyetçilere karşı kuvvetlerin** silahlandırılmasına müsaade edeceği... Galip devletlerin [D.Ferit] hükümetini tamamen destekleyecekleri..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXVII/29)

● 20 Nisan 1920, Lord Curzon'dan Amiral de Robeck'e: "**Milliyetçilere karşı kuvvet kullamasında İstanbul hükümetinin desteklenmesinin uygun olduğu**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXXI/44)

● 23 Nisan 1920, Y.Komiser V.Amiral Webb'ten Lord Curzon'a: "**Anzavur'a** ulaştırılmak üzere Karabiga'ya **cephane** vs.gönderileceği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXXIV/65 vd.)

● 30 Nisan 1920, İngiliz istihbarat raporu: "İstanbul hükümetinin... Anadolu halkını [milliyetçilere karşı] **ayaklandırma** konusunda bir komite kurduğu..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXXVI/81)

● 27 Mayıs 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "D.Ferit'in, Anadolu asilerini bastırmak için **10.000 kişilik bir kuvvet** kurup silanlandırmak istediği... Barış andlaşmasından şikâyet eden Sadrazama, **antlaşmanın çok sert olacağının mütarekeden beri söylendiğini hatırlattığı**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XLVI/117[531])

● 30 Mayıs 1920, Albay Lawrens'in demeci: "Türkiye'deki **tek müttefikimiz.. Sultandır**." (The Sunday Times, KS Günlüğü, 3.C., s.67)

● 6 Haziran 1920, Amiral de Robeck'ten Curzon'a: "Damat Ferit yerinde kalabilirse, **çok faydalı olabilir**." (E.Ulubelen, s.278)

● 10 Haziran 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Sadrazam D.Ferit, istikbaldeki Türk devleti için **İngiliz himayesi** istedi ve yeni Prensin (**yeni veliahtın**) tamamen İngiliz dostu olarak yetiştirileceğini söyledi." (E.Ulubelen, s.262, belge no.80; anlaşılan Veliaht Abdülmecit'i gözden çıkarmışlar: S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.99)

● D.Ferit'in Nazırları Reşit Rey ve Cemil (Topuzlu) Paşa, 23 Haziran 1920'de, İngiliz Y.Komiserini ziyarete ederek,"Türkiye'yi... **İngiltere'nin idaresine** vermek suretiyle bu memleketi adil bir barışa ve sükûna kavuşturmak isteğinde israr ederler." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.11)

● 15 Temmuz 1920, İngiliz istihbarat raporu: "Yunan Başkomutanı ile [Anzavur'un adamlarından] **Şah İsmail**'in, Bandırma'da bir anlaşma imzaladığı..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXIX/226)

● 16 Temmuz 1920 günü D.Ferit, Amiral de Robeck'i ziyaret eder. O gün söylediklerinden bazı bölümler: "Milliyetçiler yalnız Türk hükümetinin değil, aynı zamanda İngiltere'nin de düşmanıdır... Türk köylüsü, nereden gelirse gelsin, yapılacak bir barış teklifini kabule hazırdır... Eğer Yunanlılara Ankara'ya, hatta Sivas'a kadar gitmeleri emredilse, ilerleyişleri askeri bir yürüyüş niteliğinde olur, Erzurum'a kadar hiçbir direnme ile karşılaşmazlar...[532] İngiltere'nin, Türkiye'de düzenin yeniden sağlanmasına yardımcı olmayı kabul etmesi şartı ile Padişahtan aşağıya doğru herkes, **Sevres Andlaşmasının** imzalanmasına taraftar bulunmaktadır..." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.123; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXVIII/222)

---

531) Sovyetler, 24 Kasım 1917'de, İngiltere ve Fransa ile Rusya arasında imzalanan, Türkiye'nin bölüşülmesiyle ilgili gizli anlaşmaları açıklamış, bu bilgiler İstanbul gazetelerinde de yayımlanmıştır; İngiliz yetkililer de Türkiye'nin geleceği için ne düşündüklerini, hem savaş içinde, hem mütarekeden sonra, açıkça ve sürekli olarak söylemişlerdir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.81; Jeschke, İng.Belgeleri, s.21 vd., 52-54; Bayur, Hayatı ve Eseri, s.311-318; Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.21) Bu bilgi ve açık uyarılara rağmen İstanbul yönetimi, İngilizlere yaltaklanarak bir sonuç alabileceğini umut eder, hatta Sevres Andlaşmasını gördükten sonra bile yaltaklanmayı sürdürür.

532) Dolaylı olarak Yunanlıların harekete geçirilmesini teşvik ettiğine dikkatinizi çekerim.

● 28 Temmuz 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "D.Ferit bana geldi, dedi ki: 'Kürt liderleri M.Kemal'i sevmezler, çünkü o bolşevikliği getirmek istiyor. Siz M.Kemal'den nefret ediyorsunuz, çünkü o sizin yaptığınız anlaşmayı (Sevres'i) kabul etmiyor. O halde **Kürtleri**, M.Kemal'e karşı birlikte kullanalım.' " (E.Ulubelen, s.264, belge no. 103; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.85; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXX/233)

● 1 Ağustos 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curson'a: "D.Ferit bir süre işbaşında kalırsa, **çıkarlarımız açısından** iyi olacak, çünkü antlaşmayı (Sevres'i) yalnız imzalamakla yetinmeyip onaylanmasını da sağlayacak, güvenebileceğimiz tek sadrazamdır." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.85)

● Veliaht Abdülmecit, 8 Ağustos 1920'de, A.Ryan'a şu açıklamayı yapar: "Anadolu'daki hareket **haince**, cahilce ve canavarcadır." (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.56)

● Y.Komiserler, Vahidettin'i, ancak Sevres Andlaşmasının Osmanlı temsilcileri tarafından imzalanmasından sonra 21 Ağustos 1920 günü ziyaret etmişlerdir. O güne kadar ilişkiler, aracılar yardımıyla yürütülüyordu. Amiral de Robeck'in, o günkü görüşme hakkındaki raporundan bazı parçalar: "Sultan, içinde bulunduğu ânı, mesut geleceklerin ışıklı bir başlangıcı olarak kabul ettiğini söyledi. Macera düşkünü bir avuç insan tarafından memleketin felakete sürüklendiğini acı bir dille tenkit etti... Geleneksel İngiliz dostluğunu da çiğnemişlerdi...[533] Türkiye, yaşayabilmek için bir dostun yardımına muhtaçtı. Bu yardım **İngiltere'nin desteği** şeklinde olmalıydı." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.124)

● Y.Komiser de Robeck'in 11 Eylül 1920 günlü raporuna, Lord Curzon'un düştüğü not: "**D.Ferit'i.. cesaretlendirmeliyiz.**" (Jeschke, İng. Belgeleri, s.142)

● 23 Eylül 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "D.Ferit'in, milli hareketi bastırmak için 15.000 kişilik asker ve 25.000 kişilik jandarma kuvveti kurmak için izin, asker taşımak için gemi, yabancı subaylar ve 25 milyon borç istediği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXXXVII/314)

● 23 Eylül 1920, Lord Curzon'dan Amiral de Robeck'e: "Sadrazamın 15 000 kişilik ordu kurmasına **İngiltere'nin bir itirazı olmadığı**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXXXVI/314)

● 24 Eylül 1920, D.Ferit Paşanın İngiliz Y.Komiserine yazdığı mektuptan: "Osmanlı hükümetinin Sevres andlaşmasını imzalamakla yüklendiği görevleri yerine getireceği... **Osmanlı Genelkurmayı'nın Anadolu hareke-**

533) İngiliz-Osmanlı geleneksel dostluğunu terk eden, Osmanlı devleti değil, İngiltere'dir. (Anadolu'nun Taksimi Planı, s.55 vd.; L.Evans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.15 vd.; H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2.C., 4. kısım, s.504-665)

tini bastırmak için planlar hazırladığı... İki aydır hazırlanmakta olan askeri projenin uygulanabilmesi için kırk bin kişilik bir ordu kurulması gerektiği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXXXVIII/317 vd.)

● D.Ferit, gizlice Yunan Başbakanı **Venizelos**'la da ilişki kurmaya çalışır. (9 ve 30 Eylül 1920 günlü İngiliz istihbarat raporlarına dayanarak, S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.100; 126.dipnotta belge künyeleri var.)

● 11 Ekim 1920 günü, öteki Y.Komiserlerle birlikte Vahidettin ile görüşen Amiral de Robeck'in, 14 Ekim 1920 günlü raporu: "Sultanın, milliyetçiler aleyhinde konuştuğu... Milliyetçilerin iktidara gelmesinden ve kendi **kişisel güvenliğinden** kaygı duyduğu..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.C/361)

● 22 Ekim 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Son zamanlarda Ferit Paşayı Padişahtan başka destekleyen kalmadığı, **Padişahın** ise zayıf karakterli olduğu..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.CIII/372)

● 23 Ekim 1920, Lord Curzon'dan Amiral de Robeck'e: "Sevres Andlaşmasının hemen onaylanması konusunda, İngiltere ve Fransa'nın, Padişahı tahtından ayrılmak zorunda bırakacak kadar **ısrar etmek istemedikleri**." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.CIV/381)

Vahidettin'in eniştesi D.Ferit, 20 Ekim 1920'de istifa eder ve yurt dışına kaçar, yerini Vahidettin'in dünürü Tevfik Paşa alır.

20 Ekim 1920'den sonraki dönemle ilgili belgeleri görmeden önce, Vahidettin'i dinleyelim.

14. Vahidettin'in anıları ve beyannamesi

14/1. Anıları

Vahidettin'in son söz niteliğindeki ve ağırlığındaki beyannamesini sonraya bırakarak, önce anılarını sunmak istiyorum.

12 Mayıs 1996 günlü Hürriyet gazetesinde, Murat Bardakçı'nın bir yazısı çıktı.[534] Vahidettin'in torunları, dedelerinin yarım kalmış anıları ile birlikte mektuplarını ve belgelerini, yayımlaması için kendisine teslim etmişler. Bardakçı'nın verdiği bilgiye göre, anıların bir kısmını Vahidettin yazmış, bir kısmını da eski Başyaver Avni Paşaya dikte ettirmiş.[535] Yakında yayımlayacağını açıklıyor.

Anıların, özellikle Kurtuluş Savaşı'nın bilmediğimiz bazı gerçeklerini aydınlığa çıkaracağını düşünerek heyecanlandım ama Bardakçı, anılardan bazı bölümler aktarmış, onları okuyunca heyecanım söndü. Çünkü bu örnekler gösteriyor ki eski Padişahın, anılarının bütününde de, genel olarak İngiliz ve Fransız Yüksek

534) Yazının başlığı da şöyle: "Birinci Cumhuriyetçilere dev bir hizmet (!) "

535) Bardakçı'nın, önemli sayfaların orijinallerini de birlikte yayımlayarak, her türlü tereddütü önleyeceğini sanırım.

Komiserlerine söyledikleri ile az sonra sunacağım beyannamesinde açıkladığı düşünceleri koruyacağı anlaşılıyor.

Keşke yanılıyor olsam.

Bardakçı'nın, Vahidettin'in anılarından aktardığı örnekler şunlar:

□ "Yazdıklarım okunduğunda da görüleceği gibi mütareke senelerinde, Dünya Savaşı'nın sorumlularından bana kalan musibetlere karşı şahsımı siper ettim... Ortaya çıkan facialara ve olaylara karşı, gerçi kalkan olamadım ise de, paratoner vazifesi gördüm ve öyle zannediyorum ki bütün musibetleri üzerime çektim, kendimi feda ederek, vatanı kurtarmaya çalıştım."

□ "Dört sene süren Dünya Savaşı'ndan sonra, bütün musibetlere göğüs germek zorunda kaldım. Devlet tehlikede ve İstanbul sallantıda idi. Şahsen müstakil bir siyasetim yoktu ama kurtuluşumuz için babam Abdülmecit Han'dan miras aldığım **İtilaf devletlerine** [galiplere] **yakınlık politikasını, İngilizlerin zıddına hareket etmemek ve Fransızlarla İngilizleri gücendirmemek şeklinde, uyuşmacı bir siyaseti seçmiştim**. Böylelikle anlaşma olmasa bile hiç olmazsa husumetlerini (düşmanlıklarını), şiddet ve nefretlerini azaltmaya çalışıyordum."

□ "Ben de insanım. Hatasızlık iddia edemem. Başlıca üç hatam oldu. Birincisi, rahmetli biraderim Sultan Reşat'tan sonra, saltanat makamını kabul etmem. İkincisi, mütareke hükümetlerine, başta Ferit Paşa olmak üzere, Tevfik, İzzet, Ali Rıza ve Salih Paşalar gibi devletin ve milletin kalburüstü isimlerine talihimi bağlayarak, aldanmam. Üçüncüsü, halis muhlis Türk olan Osmanoğulları'nın memleketten sürgün edilip, Hilafetin ortadan kaldırılacağına asla inanmak istememem."

□ "Talih ve kader bizi vatanımızdan ayırdı, nihayet gurbetlere attı. Allahın takdiri ve kısmetimiz böyle imiş. Gerçe malum sebepler yüzünden, dinime, vatanıma ve milletime, arzu ettiğim kadar hizmete vakit ve imkân bulamadım ise de, asla ihanet etmedim. Şimdi burada, zelil ve sefil bir halde kalmaktansa, Anadolu'da at sırtında olmalıydık. Ecdadımın sarıkları aynı zamanda kefenleri idi. Ama Anadolu'ya gitme konusunu etrafımdakilere açtığım zaman, muhalefete uğradım: 'Böyle bir maceraya giremezsiniz. M.Kemal Paşa ile haberleşiyoruz. Zaferden sonra gelip size bağlılığını bildirecek. Onun istemediği, **sadece D.Ferit Paşadır**. Allah göstermesin, Anadolu'da yenilirseniz, vaziyeti kim kurtarır?' dediler. Hayli mücadele ettim ama mağlup oldum."

□ "Her tarafı istila eden inkılap ve ihtiras içinde bunaldım. Bana teklif edilen şekildeki [saltanatsız] Hilafete, ne karşı koymak, ne baş eğmek imkânı görmeyerek, kamuoyunda sükûn ve durumda açıklık belirinceye kadar, **geçici olarak** tehlikeli bölgeden ayrılmaya karar verdim."

□ "Gitmekle, vekili olduğum şanı yüce Peygamberin yaptığını yaptım,

kaçmadım, hicret (göç) ettim. Ama ecdadımdan miras kalan saltanat hakkımdan ve Hilafetten hiçbir vakit ve asla feragat etmedim ve etmeyeceğim."

Yoruma gerek var mı?

14/2. Beyannamesi[536]

□ K.Mısıroğlu diyor ki:

"Artık bundan böyle Sultan Vahideddin devri için yazıp konuşacak olanlar... bu müdafaanamedeki (yazılı savunmadaki) fikirleri kaale (dikkate) almamazlık edemezler. Elverir ki tarafgir olmasınlar (taraf tutmasınlar)!" (Hilafet, s.184 vd.[537])

Haklı.

Çünkü Vahidettincilerin iddialarının doğru olup olmadığını anlamak için başvurulacak en sağlam belge, Vahidettin'in beyannamesi.

Beyannamenin aslı, orta boy 10 sayfa. Halkça anlaşılması zor, ağdalı bir dili var. Üslubu da zaman zaman kabalaşıyor. Kurtuluş Savaşı hakkında verdiği bilgilerin büyük çoğunluğu da, gerçeklere uymuyor.

Vahidettin, beyannamesine Birinci Dünya Savaşı'na girişimizle başlıyor. "Savaşa katılmamıza kesinlikle razı olmadığını, elindeki bütün vasıtalarla savaşın tahribatını ve sakıncalarını sınırlamaya çalıştığını" ileri sürüyor. Savaşın başlangıcında Veliaht bile olmaması, iktidarda da Padişaha dahi söz hakkı tanımayan ve hele Vahidettin'e hiç yakınlık duymayan İttihat ve Terakki Partisinin bulunması, bu iddiaya inanmayı güçleştirmektedir. Hiçbir kaynakta da, bu iddiayı uzaktan olsun destekleyen bir kayıt yer almıyor.

---

536) Beyannameyi, Hilafet (1993) adlı kitabına alan Mısıroğlu, "Türkiye'de ilk defa kendisinin yayımladığını" ileri sürüyor. (s.184) Herhalde dikkatinden kaçmış olacak, Vahidettin'in beyannamesi, ilk defa, sekiz yıl önce, 1985 yılı Nisan ayında, Tarih ve Toplum dergisinin 16. sayısında yayımlanmıştı. Beyannameyi sağlayan R.H.Karay'dır. Karay, beyanname hakkında, aynı sayıdaki anılarında diyor ki: "Beyannamede ne tarih var, ne matbaa, ne naşir ismi ve yeri."

Grammont-Mammeri de, Fransız belgelerine dayanarak, "Kral Hüseyin'in, beyannamenin, kendi krallığının sınırları içinde yayımlanmasına engel olduğunu" belirtiyorlar. (Tarih ve Toplum, s.54, 55, 58 /16.sayı) Sadece, Kahire'de yayımlanan El Ahram gazetesinin, 16 Nisan 1923 günlü sayısında yayımlandığını saptayabilmişler. (Tarih ve Toplum, s.55) Mısıroğlu ise, "Beyanname Mekke'de, Türkçe ve Arapça olarak, ikisi bir arada basılıp yayımlanmıştır" diyor. (Hilafet, s.185, 126. dipnot)

Dağıtımı konusunda da kesin ve yeterli bilgi yok. Ama Karay'ın ve Mısıroğlu'nun yayımladıkları beyannamenin, –aralarında küçük bazı farklar var– Vahidettin'e ait olduğu kesin, çünkü çeşitli tarihlerde İngiliz ve Fransız Y.Komiserleri ile yaptığı görüşmelerde ileri sürdüğü düşüncelerin, biraz daha genişletilmiş ve ağdalandırılmış bir uzantısı.

537) K.Mısıroğlu: "Beyanname, Sultan Vahidettin'in Mekke'de bulunduğu sırada, M.Sabri Efendinin refakatiyle (katılmasıyla) kaleme alınmıştır. Meydana gelen müsvedde 50-60 sayfadan fazla idi. Fakat Sultan Vahideddin merhumun yanında baştabib sıfatıyla bulunup onun düşmanlarına casusluk etmekten başka bir işi olmayan Reşat Paşa, çeşitli mülahazalar ileri sürerek, orasının burasının metinden çıkarılmasına sebep olmuştur. (!)" (Hilafet, s.185, 126.dipnot)

Sonra şöyle diyor: "O günler göz önüne getirilirse, bu göreve geldiğim zaman, beni karşılayan zorlukların önem derecesi ve büyüklüğü takdir olunur." Bunda haklı. Kara günlerin eşiğinde tahta çıkmıştır.

Daha sonra, şiddetle İttihat ve Terakki iktidarını eleştiriyor ve "memlekette anlaşılmaz maksatlarla yer yer yangınlar çıkartmakla" (Ermeni olayları) suçluyor. Dört yıl hükümdarlık yaptığı halde, Ermenileri zorla göç ettirme kararının sebeplerini, hiç incelemediği, önyargısını şaşırtıcı bir ısrarla koruduğu anlaşılıyor.

Ayrı bir barış için çeşitli girişimlerde bulunduğunu açıklıyor ki bunu, Jeschke de doğrulamaktadır. (İng. Belgeleri, s.1)

Mondros anlaşması dolayısıyla da sözü, Rauf, Fethi (Okyar) ve M.Kemal'e getiriyor. Bu anlaşmadan dolayı Rauf Orbay'ın gafletini eleştirmesine bir şey denemez. Ama Fethi Okyar'ın "anlaşmanın yapılmasına bilfiil katıldığını" yazıyor ki bu iddia, gerçeğe aykırıdır. Fethi Okyar, mütareke görüşmelerine katılmamıştır. (A.Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, s.31[538])

M.Kemal için de şöyle yazıyor: "...Devletin belli başlı kuvvetinin büyük kısmını esir vererek, zilletle Toros eteklerine sığınması yüzünden, mütareke yapılmasını kaçınılmaz hale getiren M.Kemal için kabul edilebilir hiçbir mazeret yoktur..."

Bu konu İkinci Bölümde tartışılmıştı. Onun için bu yanlış ve haksız iddianın üzerinde yeniden durmayacağım. Ama bir zamanlar "namağlup kumandanım" diye övdüğü M.Kemal'i, sonradan böyle kaba bir üslupla suçlaması, insanı kuşkuya düşürüyor: Ya o zaman doğru konuşmamış, ya şimdi doğru söylemiyor!

Vahidettincilerin, Milli Mücadele'yi desteklediğini yana yana kanıtlamaya çalıştıkları Vahidettin, Kuva-yı Milliyecileri de, beyannamesinde şöyle nitelendiriyor: ".. Dini, milleti, vatanı şüpheli ve karışık askerlerle öteki sınıflardan oluşmuş küçük bir azınlık. (aslı: şirzime-yi kalile[539])" [540]

Artık beyannamenin Milli Mücadele'yle ilgili, daha önce aktarmış olduklarımın dışında kalan belli başlı bölümlerini inceleyebiliriz. Yine sadeleştirerek sunuyorum:

---

538) "Murahhaslığa Bahriye Nazırı Rauf (Orbay), Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet, o zaman İzmir'de bulunan Kurmay Yarbay Sadullah Beyler intihap edildi. Heyetin kâtipliğine ben tayin olundum. Heyetin refakatinde, Rauf Beyin yaveri bahriye zabitlerinden Sait Bey bulunmakta idi. General Townshend ile birlikte önceden giden bahriye zabitlerinden Tevfik Bey de, heyete İzmir'de katıldı."

539) K.Mısıroğlu, bu tamlamayı, ya Osmanlıca bilmediğinden ya da bile bile yanlış olarak şöyle sadeleştirmiş: "az miktarda kötü kişiler." (Hilafet, s.198)

540) Söylenecek söz mü bu? Demek ki vatanı, yalnız dini, milleti, vatanı şüpheli ve karışık olanlar korumuş, saf kan Türkler ve halis Müslümanlar, yan gelip yatmış, kıllarını bile kıpırdatmamışlar. Kin ve hırs, insana neler söyletiyor!

□ "**Mütarekeden** sonra izlediğim yol, geri alınması mümkün olmayan bir adım atmaktan çekinmek, bu arada bir yandan memlekette makul ve ölçülü bir ıslahata ve icraata hız vermek, bir yandan da dışarıya karşı siyasi girişimlere devam etmek, böylece aleyhimizdeki genel hıncın geçeceği uygun zamanı beklemek için vakit kazanmaktan ibaretti."

Oysa İstanbul yönetimi, kararlı ve sürekli olarak, bu açıklamanın tam tersi girişim ve etkinliklerde bulunmuştur. Bazılarını hatırlatayım: İngiltere'nin sömürgesi olmak için öneride bulunmak, Hilafeti İngilizlerin hizmetine sunmak, galiplerin hoşuna gitmek için suçlular yaratmak ve idam kararlarını uygulamak,[541] Meclisleri kapatmak, saraya bağlı hısım-akraba hükümetleri kurmak, Kuva-yı Milliye'yi yok etmeye çalışmak vb... Vahidettin bunlardan hiç söz etmiyor.

□ "**İzmir işgali** olayı karşısında izlediğim yol ve amaç da, bundan başka bir şey değildir. Çünkü bu işgal, üç büyük devletin kesin ve ani bir kararına dayandığı gibi mesele de, büyük devletler meselesi olarak görünmekteydi."

Şu teslimiyetçiliğe bakınız: Üç büyükler Yunanlıların İzmir'i işgal etmesine karar vermiş, öyleyse yapılacak bir şey yok; yanlış bir adım atmaktan çekinilecek, yalnız siyasi girişimlerle yetinilecek ve hakkımızdaki genel hıncın geçeceği ve üç büyüklerin insafa geleceği zamana kadar(?) el pençe divan beklenecek. Bu arada birçok Türkün canı yanacak, hayatı sönecek, anası ağlayacakmış, ne yapalım, emir büyük yerden. Büyüklere karşı durulmaz!

□ "İşgalin **geçici** nitelikte olması..."

İşgalin geçici olmadığı, hiç değilse, Sevres Andlaşması taslağının Osmanlı Temsilcilerine tebliğ edildiği 11 Mayıs **1920**'den beri, kesin olarak bilinmekteydi.[542]

□ "Olayın Yunan meselesi haline dönüşmesi, Yunanistan'daki **siyasi durumun değişmesi** ve **üç büyüklerin aralarının açılmasından** sonra ortaya çıktı. Ondan önce bu mesele, büyük ve galip devletlerin ortaklaşa verdikleri kesin bir kararın tebliği niteliğinde olduğu için hakkımızdaki **genel hıncın geçeceği zamana kadar beklemek ve siyasi girişimlerle yetinmek**, doğru bir yol olarak görünüyordu. **Mesele, Yunan meselesi halini aldıktan sonra**, harpte mağlup olmamak şartı ile **direnme gösterilmesine ben de taraftar idim**."

1. Yunanistan'daki siyasi durumun değişmesi, yani Venizelos'un iktidardan

---

541) H.Kazım Bey anılarında diyor ki: "Fransız kuvvetleri komutanı General Franchet d' Esperey, Vahidettin'in yakını olmakla tanınan Refik Beye... tavsiyelerini aynen Padişaha aktaracağına dair kendisinden güvence aldıktan sonra şunları söylemiştir: 'Avrupa'ya karşı, bir dereceye kadar durumu kurtarabilmeniz için tek çare, memleketinizi bu çıkmaza sokan adamların birkaçını idam etmek ve bu yolla sorumluluğun bunlara ait olduğunu göstermektir.' Bu sözleri efendisine arz ettiğini Refik Bey bana söylemiştir." (s.189)

542) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.103; Sevres Andlaşmasında İzmir'le ilgili zehir gibi 19 madde var: S.L.Meray-O.Olcay, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, s.70 vd.

ayrılması ve Konstantin'in tahtına geri dönmesinin tarihi, **Kasım/Aralık 1920**'dir.[543]

2. Fransa'nın Ankara Anlaşmasını imzalaması üzerine İngiltere ile Fransa arasında kısa süren bir gerginlik olduğu doğrudur. Bu anlaşmanın tarihi de, **20 Ekim 1921**'dir.[544]

3. İki olay arasında bir yıl fark var.

4. Ayrıca, Dördüncü Bölümde göreceğiz, Milli Mücadele, hiçbir zaman, bir Türk-Yunan mücadelesine dönüşmemiştir ama eski Padişaha zorluk çıkarmamak için olayın, Ekim 1921'de Türk-Yunan meselesine dönüştüğünü kabul edelim ve Ekim 1921 tarihine kadar Türkiye'de neler olduğuna bir bakalım:

Bu tarihe kadar Yunanlılar, İzmir, Manisa, Aydın, Uşak, Balıkesir, Bursa, Kütahya, Afyon, Eskişehir ile Tekirdağ ve Edirne'yi; Fransızlar da, Çukurova'dan sonra, Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal etmişler.[545] Anadolu'nun üçte biri yanmış, yıkılmış, yüz binlerce insan göç yoluna düşmüş... Binlerce şehit ve kurban, on binlerce gazi ve mazlum...

Halk, nesi varsa % 40'ını vererek orduyu desteklemiş, Sakarya zaferi kazanılmış ve üstünlük Türklere geçmiş. (13 Eylül 1921) Artık sıra son savaşa gelmiştir: Büyük Taarruz!

Vahidettin, direnişe ancak bu tarihten sonra, başka bir deyişle zafere beş kala taraftar olduğunu söylüyor. Bu ifadesi ile de, 'M.Kemal'i Milli Mücadele'yi başlatması için Anadolu'ya yollayan, Milli Mücadele'yi planlayan, destekleyen Vahidettin'dir' şeklindeki masalı da bütünüyle ve kesin bir şekilde yalanlayıp reddetmiş oluyor! Umud ederim ki Vahidettinciler artık bu masala son verirler!

□ "...Bu his ile **Kuva-yı Milliye'ye eğilimli** birtakım hükümetleri de iktidara getirdim."

---

543) Müttefikler ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, şöyle gelişir: İtalya, İzmir'i kaptırdığı için Yunanistan'a zaten başından beri karşıdır, genel olarak karşı kalacaktır. İngiltere ile Yunanistan'ın arası, kısa bir bocalamadan sonra, düzelir. Çünkü Sevres'i Ankara'ya zorla kabul ettirebilmek ve Akdeniz'de bekçi olarak kullanmak için İngilizlerin Yunan ordusuna ve hükümetine ihtiyacı vardır. Fransa, Konstantin'in tahtına geri dönmesi üzerine Yunanistan'a cephe alır ama Londra Konferansı'nda (21 Şubat-12 Mart 1921) yeni Yunan iktidarının da Venizelos'un politikasını izleyeceği anlaşılınca gerginlik azalır. Fakat Yunanistan yenilince (2.İnönü), Müttefikler bu yenilginin sonuçlarını paylaşmamak için sanki bütün bu olayları başlatan, geliştiren, destekleyen onlar değillermiş gibi 18 Mayıs 1921'de tarafsızlıklarını ilan ederler. İngiltere'nin tarafsızlığının sahteliğini, Dördüncü Bölümde göreceğiz.

544) Anlaşmanın Fransız hükümetince onaylanması tarihi: 29 Ekim 1921. (Jeschke, T K S Kronolojisi I, s.165) Üç Büyükler, toprak ve çıkar paylaşımı yüzünden, daima sessiz ve sürekli bir çekişme içinde olmuşlardır. Ama daha büyük çıkarları göz önünde tutarak, ipleri koparmazlar. Ankara Anlaşması yüzünden araları bozulan Fransa ile İngiltere, kısa süren bir gerginlikten sonra, hemen ve yeniden uzlaşacak, Lozan'da ise ayrılmaz bir birlik oluşturacaklardır. (A.Ş.Esmer, Siyasi Tarih, s.545)

545) Zor karşısında Maraş'ı ve Urfa'yı, Ankara Anlaşması üzerine de Antep'i, Çukurova'yı ve öteki yerleri boşaltırlar.

Ali Rıza ve Salih Paşa hükümetleri, **2 Ekim 1919** ile **2 Nisan 1920** arasın da görev yaptılar. Bu tarihlerde, Yunanistan'da bir siyasi değişiklik söz konusu değil, o olay 8 ay sonra gerçekleşecek. Müttefikler arasında da bir anlaşmazlık yok; tersine, Fransızlar İngilizlerden Güney Doğu Anadolu bölgesini devralmış, harıl harıl işgal ediyor ve Türk direncini bastırmaya çalışıyor. Öyleyse olay, henüz 'Yunan meselesi halini' almamış. Demek ki söz konusu ettiği hükümetler, bunlar değil.

Onlardan sonra ise, D.Ferit'in, Milli Mücadele'yi söndürmeye çalışan 4. ve 5. hükümetleri geliyor. (**5 Nisan 1920 - 16 Ekim 1920**) Herhalde bunlar da değil. Anlaşılan son Sadrazam Tevfik Paşanın son iktidarını kastediyor. **(21 Ekim 1920-4 Kasım 1922)**

Tarihlerden de belli ki bu hükümet kurulduğu sırada da, Yunanistan'da iktidar henüz değişmemiştir. Müttefikler arasında bir anlaşmazlık yok, sözde tarafsızlıklarını da ilan etmiş değiller. Şu halde bu son hükümetin, 'olay, Türk-Yunan meselesi halini aldığı için iktidara getirilmiş bir hükümet olduğu' iddiası da doğru değildir.

D.Ferit'in çekilmesi ve yerine Tevfik Paşanın geçmesinin gerçek sebebi, şöyle özetlenebilir: Anadolu'ya karşı yürütülen sertlik politikasının ters teptiği nihayet kavranılmış ve Kuva-yı Milliye'yi kuvvet ve entrika ile bastırmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır.[546]

Tevfik Paşa, hem ılımlı bir insan olduğu, hem de şartlar artık sertliğe elvermediği için Damat Ferit tarzı ahmakça önlemlere baş vurmayacak ama Ankara politikasını da hiçbir zaman desteklemeyecek, iktidarı süresince, saltanata ve Vahidettin'in İngilizci politikasına bağlı kalacak,[547] Vahidettin'in ölçülerine göre alternatifi olmadığı için de, saltanatın kaldırılacağı güne kadar Sadrazamlığını sürdürecektir.

Bu bakımdan, Vahidettin'in, son Tevfik Paşa hükümetini, 'Kuva-yı Milliye'ye eğilimli olduğu' için iktidara getirdiğini iddia etmesi de, gerçeklere ters düşmektedir.[548]

---

546) Feridun Ergin, Mütareke Kabineleri, s.404 vd., AAMD, sayı 21/Temmuz 1991; İstanbul yönetiminden ve Kuva-yı Milliye'nin fetva vb. düzenlerle bastırılabileceğinden umudunu kesen işgalciler sürekli Yunanlıları ileri sürerler ya da özendirirler ama Yunanlıların İnönü savaşlarında ve Sakarya'da yenilmeleri, güneyde de Fransızların büyük kayıp vermeleri üzerine, denge değişir; Fransa Ankara ile anlaşır. İngilizler ise Ankara'yı çökertmek için, sonuna kadar, çeşitli düşünceler geliştirip girişimlerde bulunacaklardır.

547) Jeschke, İng. Belgeleri, s.11; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LVIII/245, LXIX/248; S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.78 vd., 148 vd., 505; Tevfik Paşa -Ankara ilişkileri için: Nutuk, 1.C., s.87-94, 97-103, 183-185 ve 260, 261,262, 263 sayılı belgeler.

548) Tevfik Paşa ve arkadaşlarının genel tavrı, şöyle özetlenebilir: Padişaha itiraz etmeye terbiyeleri, tam bağımsızlığı kavramaya anlayışları engeldir; hele İngilizlere karşı durmak akıllarının ucundan bile geçmez. Yunanlılar yenildikçe sevinirler. Ama sonunda Ankara, Meclisi ve hükümeti dağıtıp, Müttefiklerin ağzına bakan İstanbul yönetimine ve politikasına bağlanmalı; Osmanlı devleti de, Padişahı, yönetim tarzı ve bütün çağdışı kurumları ile yine eski usul sürmeli. Oysa Ankara milli egemenlikten ve tam bağımsızlıktan yanadır. Görüş ve geleceğe bakış farkları yüzünden, her dönüm noktasında, İstanbul ile Ankara arasında çetin tartışmalar ve derin anlaşmazlıklar yaşanacaktır.

İşte bu döneme ilişkin ibret verici bazı belge ve bilgiler:

● 24 Ekim 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "[İstanbul yönetimince] Anadolu'ya gönderilecek [A.İzzet Paşa] heyetinin, **milliyetçileri teslim olmaya çağıracağı**, barış şartlarını görüşmeyeceği." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.CV/382)[549]

● 8 Kasım 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Tevfik Paşa hükümetinin, **Sevres'i** onaylamak gerektiğini kabul ettiği, ancak **milliyetçilerden çekindiği için derhal onaylamak istemediği** ve bu işi Anadolu ile temas sonuna kadar ertelemek arzusunda olduğu..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.CIX/395)

● 12 Aralık 1920, Yeni Y.Komiser Rumbold'dan Lord Curzon'a: "**Sevres'in onaylanacağı yolunda** Tevfik Paşanın teminat verdiği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.CXXXIV/ 472)

1921:

● Abdülmecit, 2 Ocak1921'de İngiliz gazetesi The Morning Post'un muhabirine şu açıklamayı yapar: "Bizi kendi tarafınıza çekerek, **Türk Halifesinin dini nüfuzunu**, İmparatorluğunuz dahilinde sulh ve sükûn lehine kazanmakta menfaatiniz vardır." (Jeschke, İng.Belgeleri, s.18; bu sırada Hind Müslümanları ve Mısırlılar, sömürgeci İngilizlerle mücadele halindeydiler.)

● Abdülmecit'in 7 Ocak 1921'de, Le Gaulois gazetesinde de şu demeci çıkar: "Müttefikler 5 yıl için **İzmir'i**, 25 yıl için **Trakya'yı** işgal etmeli. M.Kemal Paşanın da buna razı olacağı, olmazsa devrileceği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXII/7)

● 29 Ocak 1921, Osmanlı Hariciye Nazırı Sefa Beyle görüşen Rumbold'dan Lord Curzon'a rapor: "İstanbul hükümetinin, **Ermenilere** toprak verilmesini kabul ettiği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXXIV/92)

● 15 Mart 1921, Tevfik Paşanın Dahiliye Nazırı A.İzzet Paşa: " Vatanı bu **eşkiyadan** *(Ankara yönetiminden)* kurtarmak, bizim için en mukaddes

549) M.Kemal, söz konusu heyetle 5 Aralık 1920'de Bilecik'te buluşur, 'milliyetçileri teslim olmaya davet için' gelmiş olan heyeti teslim alır ve bir oldu bitti ile Ankara'ya getirir. Ankara politikasını benimsemeyen kurul üyeleri (A.İzzet Paşa, Salih Paşa, H.Kazım Bey, Fatin Hoca), Mart 1921 başında, İstanbul'a dönmek üzere Ankara'dan ayrılacaklardır. (Bu konu hakkındaki anılar: A.İzzet Paşa, Son Sadrazamlar, 4.C., s.1997 vd.; H.Kazım Kadri, Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.180 vd.) H.Kazım Kadri'nin verdiği bir bilgi: " Biz Ankara'dayken, İsmet Paşa, A.İzzet Paşaya şu haberi gönderdi: 'İzzet Paşa hazretleri... gelsin, ordunun başına geçsin. Bu tarzda, herkese kuvvet ve itimat bahşederler. Biz de bu sayede vatanımızı kurtarırız. Böyle yapacak olursa ben, liva formasını (paşalık işaretlerini) söker ve bir nefer gibi maiyetlerinde hizmet ederim.' " (a.g.e., s.202, dipnot) A.İzzet Paşa kabul etmez. Sebebini de şöyle açıklar: "Ben Ankara'ya gidip geri döneceğim konusunda, İngilizlere söz verdim!" (a.g.e., s.292)

bir vazifedir. İşte bunu temin edecek kuvvetin en başında ben bulunacağım!" (H.Kazım Kadri, Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.294)

● 21 Mart 1921 günü **Vahidettin**'le **görüşen** Rumbold'un raporundan özet: "Padişahın, Ankara liderlerini şikâyet ettiği... **Tahtını** tehlikeye sokmaya, otoritesini azaltmaya kalkıştıklarını söylediği... Rumbold'un, Türkiye'nin Padişah etrafında birleşmesini isteklerini belirttiği... Padişahın, M.Kemal ve yanındakilerden 'eşkiyalar' diye söz ettiği, Türk olmadıklarını iddia ettiği... Vahidettin'in, son olarak, kendisinin büsbütün çaresiz ve yalnız olduğunu, ancak onurunu ve **tahtının çıkarlarını**, bir avuç eşkiyaya teslim etmek istemediğini söylediği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LXXX vd./262)

● 7 Nisan 1921 günlü İngiliz gizli istihbarat raporuna göre: "Ankara'dan dönen A.İzzet paşa, 4 Nisan günü Vahidettin'le görüşerek, kişisel olarak Anadolu'ya geçmesini, kendisini mertçe milli hareketin önderi ilan etmesini önerir. Ama Padişah bu öğüdü dinlemez." (S.R.Sonyel, İngiliz İstihbarat Servisi, s.163)

● 25 Nisan 1921, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "**Anzavur'un** öldürüldüğü... Anti-Kemalist Çerkeslerin başsız kaldığı... Bazı Çerkeslerin Yunanlılarla işbirliği yaptıkları..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LXXXII/ 298)

● 27 Nisan 1921, İngiliz Y.Komiserliğinin '1920 Türkiye Yıllık Raporu'nun Vahidettin'le ilgili bölümü: "Zeki, saltanatı korumak, ülkeye hizmet etmek isteyen bir kimse olmakla birlikte zayıf, pısırık ve temkinli olduğu için hakim rol oynayamadığı, **ancak İngiltere'nin lütfunun Türkiye'yi kurtarabileceğine inandığı**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LXXXIV/ 304)

● 23 Mayıs 1921 günü **Vahidettin**'le görüşen Rumbold'un raporundan: "Padişahın Ankara liderlerini suçladığı.. Kişisel emeller peşinde koştuklarını, bolşeviklerle anlaştıklarını söylediği.. Büyük devletlerin arabulucuk değil, **baskı** yapmalarını istediği... **Trakya'da bir tampon devlet kurulmasını önerdiği**..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XCII/ 329; Jeschke, İng. Belgeleri, s.162)

● 20 Ağustos 1921, eski Sadrazam Salih Paşadan M.Kemal'e: "**İngiltere'ye karşı direnip durmak**, gereksiz ve tehlikelidir." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXXI/58)

● [Sakarya zaferinden 6 gün sonra] 19 Eylül 1921 günü Heyet-i Vükela toplantısında, Sadrazam Tevfik Paşa, Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmaları karşılığında, **Trakya**'nın (Edirne, Tekirdağ...) Yunanlılara bırakılması düşüncesini savunur. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.259)

● 29 Kasım 1921, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "İstanbul hükümeti gittikçe Ankara'ya boyun eğer duruma düşüyor... Yalnız Sadrazam (Tevfik Paşa), Kemalistleri '**asi**' sayıyor." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XXXVIII/91)

● 6 Aralık 1921, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "Padişahın nüfuzu artırılabilirse, elimizde **yararlı bir koz** olur." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XLIII/116)

● 9-10 Aralık 1921'de, **Anadolu Cemiyeti** adlı gizli bir Vahidettinci örgüt, İstanbul'daki Yunan Y.Komiserliği ile görüşmelere girişir. Örgütün amacı, Ankara hükümetine karşı, Yunanistan'ın yardımıyla, Sultanın itibari vesayeti ve Yunanistan'ın himayesi altında bir "Batı Anadolu Devleti" kurmaktır. Örgütün Yunan Y.Komiserliğine 11 Aralıkta verdiği yazılı önerinin birkaç maddesi:

Ege'deki Yunan işgali altındaki bölgelerde, Sultan adına [Bursa'da] geçici bir hükümet kurulacaktır,

Bu yerlerde derhal parlamento seçimleri yapılacaktır,

Kemalist kuvvetler bastırılarak, bütün Anadolu M.Kemal'in elinden kurtarılacaktır,

Bunun için kurulacak 'Gönüllü Anadolu Ordusu'nun talim ve silahlandırılmasından Yunan Başkomutanı sorumlu olacak, iyi Türkçe bilen bir miktar Yunan subayının bu orduya katılmasını sağlayacaktır,

Yunan Hükümeti, Anadolu Cemiyeti üyelerinin Bursa'ya taşınmaları masrafını karşılamak üzere cemiyetin Yönetim Kurulu'na 100.000 Türk lirası verecektir.

Yunan Y.Komiseri, yapılan pazarlık ve görüşmelerden sonra, yazılı öneriyi, 27 Aralık 1921 günü bir Yunan torpidosuyla Atina'ya gönderir. (B.N. Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.349-355 [ayrıca İngiliz Belgelerinde,4.C., s.LXXI/295] Yunanistan bunun yerine, Ege'de İyonya Devleti adıyla bir uydu devlet kurup ilan etmeyi tercih edecektir. Sakarya'dan İzmir'e, s.404 - 429)[550]

Bu cemiyetin lideri, Vahidettincilerin yere göğe koyamadıkları, eski Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendidir! (H.Himmetoğlu, K.S.da İstanbul ve Yardımları, 1.C., s.347)

1922 (son perde):

● Vahidettin, 13 Ocak 1922 günü, yeğeni Sami'yi gizli olarak İngiliz Y.Komiserine gönderir ve kendisini ziyarete gelmesini ister. Sami'nin sözlü mesajına göre, 'harekete geçmeye karar veren Sultan, Ankara'nın otoritesi

---

550) B.Umar, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, s.243-255; D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.185 vd. ; Yunanlıların kurduğu bu sahte devleti, Hürriyet ve İtilaf Partisi ve Anadolu Cemiyeti gibi karanlık kuruluşların bir kısım üyeleri ile Yunan işbirlikçisi bazı yerel yöneticiler de desteklemişlerdir. (M.Ş.Eğilmez, M.M.de Bursa, s.152 vd.) İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, "Her cins ve mezhepteki halkın mutluluğuna yönelmiş bu yeni düzenden dolayı" İzmir Müslümanları adına, Yunanlılara teşekkür eder. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.94)

Bu hülyanın da yıkıldığını gören İzmir Başpiskoposu Hrisostomos, 7 Eylül 1922'de, Venizelos'a sonu şöyle biten bir mektup gönderir: "..İstanbul'la birlikte bu toprakların Yunanistan'la birleştirilmesi... bu düş, artık en azından yüz yıl için elimizden alınmıştır. Ama bu topraklarda, siz Yüksek Komiser olmak üzere, Sultan'ın egemenliğinde de olsa, özerk bir Doğu Hıristiyan Devleti kurulması için sesinizi duyurmakta acele ediniz!" (M.L.Smith, Anadolu'nun Üzerindeki Göz, s.330) Yani 10 Eylül günü İzmir'de linç edilecek olan Hrisostomos, o güne kadarki tutumuna bakarak, Vahidettin'in bu devletin başında yer almasında, büyük bir sakınca görmüyor!

Vahidettin için ne acı bir durum!

yerine kendi otoritesini ikame etmek, bu amaçla da **İngiltere'nin manevi desteğini** sağlamak arzusundadır.' Rumbold, Fransa ve İtalya'yı kuşkulandırır düşüncesiyle bu sırada böyle bir görüşmeyi sakıncalı bulur, ilerki bir tarihte Padişahı ziyaret edeceğini bildirir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.388; 67. dipnotta ilgili belgelerin künyeleri var.)

● 15 Ocak 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'na: "Yeni barış önerilerini M.Kemal reddedecektir. Bunlar **Padişaha** kabul ettirilebilir." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.L/174)

● 24 Ocak 1922 günlü görüşmede Tevfik Paşa, Y.Komiser Rumbold'a şöyle der: "M.Kemal yola gelmezse [barışa yanaşmazsa], o ve aşırılar **tecrit edileceklerdir** (yalnız bırakılacakladır)." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.342)

● TBMM Bakanlar Kurulu, Türk tezinin tanıtılması için Dışişleri Bakanı Y.Kemal Tengirşenk'in, Roma, Paris ve Londra'da temaslarda bulunmasına karar vermiştir. Y.K.Tengirşenk, Avrupa'ya hareket etmeden önce İstanbul'a uğrar, Vahidettin'le de görüşür, (21 Şubat 1922) K.Tengirşenk'in TBMM'ni tanıması önerisine cevap bile vermeyen Vahidettin,[551] Y.Kemal'in katibi Kemal Beyin, kayınpederinin evine bıraktığı çantasını gizlece açtırır, içindeki **6 gizli belgenin fotoğraflarını çektirerek, bir saray görevlisi ile İngiliz Y. Komiseri Rumbold'a ulaştırır.** (Rumbold'un 7 Mart 1922 gün ve 232 sayılı gizli yazısı[552])

● [Rumbold'un Vahidettin'i ziyarete gelmemesi üzerine] **Vahidettin**, 25 Mart 1922 günü Tevfik Paşayı gizlice Rumbold'a yollar. Rumbold'un Lord Curzon'a yolladığı bu çarpıcı görüşme hakkındaki rapordan bazı bölümler:

"...Sadrazam, dünkü kabine toplantısından sonra Sultanın kendisini saraya çağırdığını bildirdi. Sultan kendisine aşağıdaki teklifi açmış ve size (Lord Curzon'a) sunmam ricasıyla teklifi bana duyurması için kendisine talimat vermiş. Sultanın teklifi şöyledir:

İngiltere ile Türkiye arasında bir anlaşma aktedilecektir. Anlaşma gereğince Türkiye, bütün milletlerin yararına, tarafsız olarak Boğazların (İstanbul ve Çanakkale) serbestliğinin korunmasını, İngiltere'ye verecektir. İngiltere bu

---

551) Y.K.Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, s.256.

552) S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.220; 388. dipnotta bu olayla ilgili bütün İngiliz belgelerinin künyesi ve kitabın ek bölümünde de fotokopileri var: Ek 18, 18 A, 18 B, 18 C; Sonyel'in bu konudaki daha ayrıntılı bir araştırması, Son Osmanlı Padişahı Vahidettin ve İngilizler başlığı altında, Belleten'in 154/1975 sayısında yayımlanmıştır. İngilizlere teslim edilen gizli belgeler şunlar: A. İsmet Paşanın askeri durum hakkındaki mektubu, B. Y.K.Tengirşenk'e verilen talimat, C. Ek talimat, D. İstanbul hükümetince kapitülasyonlar hakkında bir dosya hazırlanmasını rica eden resmi yazı, E. İki gizli adres, F. Dışişleri Özel Kalem Md.nün İzzet Paşaya yazdığı gizli bir yazı.

Bunu herhangi biri yapsa, yaptığına 'casusluk' denir. Padişah yaparsa, ne denir?

İstanbul yönetimi ayrıca, "Y.Kemal Tengirşenk'in kanatlarını kırmak" ve "Ankara yönetiminin Türkiye'yi temsil etmediğini" göstermek için hemen A.İzzet Paşa başkanlığındaki bir kurulu da Avrupa'ya gönderecektir. (a.g.e., 2.C., s.221 ve 390.sayılı dipnot)

amaçla kendi askerlerini ya da Türk jandarmasını kullanabilecektir. Türk hükümeti, Türk jandarmasını İngiltere'nin emrine verecektir. Hatta Boğazların serbestliğini korumak için gereken toprak şeridinin idaresi de, İngiltere'nin eline verilecektir. Böyle bir anlaşma, İngiltere'nin Hilafete düşman olduğu ve Türkiye'yi yıkmak istediği yolunda Hindistan'da ve sair yerlerde yaygın olan kanıları, hemen ve sonsuza kadar yıkacaktır. Anlaşma, bu kanıların doğru olmadığının parlak bir kanıtı olacak ve **İngiltere'nin hilafetin hamisi** (protektor/koruyucu) **ve ortağı** (associate) **olduğunu, İslam dünyasına beyan edecektir.**

[..] Sadrazam, Sultanın teklif ettiği projeyi **kendisinin de uygun bulduğunu** söyledi. Bu konuda bütün gece düşünmüş ve bugün bana gelmiş. Sultan, bu meselenin gizli olduğunu belirtmiş ve hatta İzzet Paşa dahil, öteki Nazırlara bu tekliften bahsetmemesini kendisinden istemiş... Sultan, belirtilen esaslar dahilinde İngiltere ile bir anlaşmaya varılırsa, bunu derhal imzalayıp onaylayacağını beyan etmektedir."[553] (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.388 vd. İlgili belgeler: FO 371/7860 (p.37-41), FO 371/7859-E.3443. **Bu Tevfik Paşa mı Kuvayı Milliye taraftarıydı?**)[554]

● 4 Nisan 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "...Peyam-ı Sabah gazetesi, **kapitülasyonların** devamını doğal sayıyor." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LXI/232)

● 6 Nisan 1922 günü Rumbold ile **Vahidettin**, gizli bir görüşme yaparlar. Görüşmede hiçbir Türk bulunmaz, çevirmenliği A.Ryan yapar. Vahidettin'i, "arzuhal veren bir Şarklıya" benzeten Rumbold, Vahidettin'in söylediklerini şöyle aktarıyor:

"Anadolu hareketi, İttihat ve Terakki'nin yeni bir şeklidir... Milletin yüzde doksanı Ankara çetesine karşıdır... İstanbul hükümeti, Ankara'nın kabul etmeyeceği barış şartlarına razıdır... Ankara Meclisi kanunsuz bir kuruluştur... **İngiltere ile herhangi bir özel uyuşmaya hazırız**..." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.394 vd. İlgili belge: FO 406/49, p.266-270)

● Vahidettin, 9 Nisan 1922'de İngiliz Y.Komiserliğine, adamlarından birini gönderir. Haberci şu mesajı iletir: "**Sultan, kurtuluş için Türkiye'nin, İngiltere'ye ve yalnız İngiltere'ye bakması gerektiğine kesin olarak inanıyor... Şahsi durumu için de pek kaygılı.**" (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.396; ilgili belge: Ryan'ın yazısı, FO 406/49, p.273-274)

● 12 Mayıs 1922'de, İngiliz Y.Komiserliğine 76 imzalı bir muhtıra veri-

553) Bu öneri de "İngiltere'nin, müttefiklerinden ayrı olarak anlaşma yapamayacağı" gerekçesiyle reddedilir ve 1 Nisanda Vahidettin'e bildirilir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.393, 394)

554) Ahmet Kabaklı ise şöyle yazıyor: "Hilafetin varlığı.. İstiklal Savaşı günlerinde bize büyük yararlar sağladı." (Temellerin Duruşması, s.140)

lir.[555] Bu muhtıradan bazı cümleler: "Devlet ve millet adına konuşma yetkisi yalnız Sultana aittir... Bugün bütün Asya'da, Sultanın devleti üzerinde tekrar hükümranlığını kurması bekleniyor.. Ankara şeflerinin ve Büyük Meclis adı verilen Meclis üyelerinin çoğu, **Müttefik Devletlerin cani olarak tutuklanmasını istedikleri** kimselerdir... **Son savaşın galipleri.. bu yabancı, maceraperest çeteyi bertaraf etmelidir**..." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.396 vd. İlgili belge: FO 371/7866-E.6005)

● 23 Mayıs 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "İngiltere tek başına hareket etmek durumunda kalırsa, **Ankara'ya karşı** İstanbul hükümetini kullanabilir." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LXVII/267)

● Vahidettin'in yeğeni Sami Bey 1922 Haziran ayında, malum Yüzbaşı Armstrong ile görüşür. Armstrong bu görüşmeyi şöyle aktarıyor [özet]: "Sami'yi bana Vahidettin göndermişti. Padişah diyormuş ki: 'Lloyd George'a haber veriniz, akıbet yaklaşıyor. Bunu İngiliz Büyükelçisine anlatmaya çalıştı isem de muvaffak olamadım. M.Kemal ve adamları ihtilalci, sizin (İngilizlerin) ve benim düşmanlarımızdırlar. Ben İngiltere'nin dostuyum. Ne isterseniz vermeye hazırım. Halbuki siz Ankara'dan bir şey alamazsınız. Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılmasını sağlayınız. Ayrıca dört milyon İngiliz lirası borç istiyorum. Bununla mükemmel bir hükümet kurarım. **Bursa'ya gider uyruklarımı etrafımda toplarım. Halk benim davetime koşar.** Fransızlarla da dost olurum. Boğazları açık bırakırım. **Halife olmak haysiyetiyle daima sizin tarafınızı tutarım.** Çünkü siz müminlerin savunucususunuz. Ankara'dakiler katildir. Moskova'nın tesiri altındalar. Benim söylediklerimi hiçbiri yapmaz!' Padişahın sözlerini ilgili yerlere duyurdum." (Aktaran, N.H.Uluğ, Emperyalizme Karşı Türkiye, s.152-153)[556]

● İngiliz Y.Komiseri Rumbold'un 5 Ağustos 1922 günlü raporu: "Bizim bakımımızdan en çok arzu edilen gelişme, **Sultanın yeniden hakiki bir otoriteye kavuşabilmesidir**..." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.400; ilgili belge: FO 424/254, p.97-98 ve İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LXXXI/341)

● Vahidettin ile Rumbold 7 Ağustos 1922 günü de görüşürler. Bu görüşmede Vahidettin'in, Ankara yönetimi için kullandığı bazı sözler: "**Asiler**...

---

555) Süleymaniye, Fatih ve Beyazıd medreseleri adına 9 kişi, Kadiri ve Rufai tarikatleri adına 10 şeyh, İstanbul adına Vasfi Efendi, Rıza Tevfik ve 12 kişi, İstanbul'da oturan ve Anadolu adına imza atan 44 kişi.

Bu 44 kişi, 'Anadolu eşrafı' diye anılan ve bazıları Yıldız sarayında misafir edilen grup olsa gerek. (A.Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, s.376)

556) Gerçekten duyurduğu anlaşılıyor: S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.229; 434. dipnotta ilgili belgenin künyesi ile ekler bölümünde fotokopileri bulunuyor: ek no. 21, 21 A, 21 B, 21 C, 21 D; Sonyel, Vahidettin'in aynı öneriyi, bir süre sonra, Y.Komiser Rumbold'a da yaptığını belirtip belgelemektedir: s.229; ilgili belge: FO /7870-E. 8065.

egoistler... **İttihatçılar**... **Bolşevikler**..." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.401 vd. İlgili belge: FO 424/254, p.105-108)

● 7 Ağustos 1922, Vahidettin'in, yine yeğeni Sami ile General Harington'a yolladığı sözlü mesaj: "Ben Padişah ve Halifeyim. Padişah olarak Osmanlı ordusu Başkomutanıyım. Bir bunalım çıkarsa, **Müttefik İşgal Kuvvetleri Başkomutanı ile beraber olmam doğaldır** ve böyle bir kriz ânında Genel Karargâhımın nerede olacağını bildirmesini General Harington'dan rica ederim." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXVIII vd./ 543)

● Y.Komiser Rumbold'un 2 Eylül 1922 günlü raporundan: "Kemalistlerin taarruzundan İstanbul hükümetinin rahatsız olduğu.. Bu başarıya her Türkün tabii olarak sevinmesi gerekirken, **Sultan ve bazı Nazırların**, M.Kemal'in prestijinin yükselmesinden kaygı duydukları.. Bundan sonra Sultana pek az söz düşeceği..." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.483; ilgili belge: FO 424/254, p.180)

● 12 Eylül 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "İstanbul'da günlerce gösteriler yapıldı.. **Padişahın, tahtı bakımından** kaygılı olduğunu sanıyorum." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XCII/399)

● 16 Eylül 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "Padişah, zaferden dolayı **M.Kemal'i kutlamayı reddetti**." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.C/424; Jeschke, İng. Belgeleri, s.163 ve 164)

● 25 Ekim 1922, Fransız Y.Komiseri General M. Pellé'nin Fransız Dışişleri Bakanlığına telgrafı [özet]: "Sultan diyor ki, 'Ankara'dakiler kabul edilemez iddia ve isteklerle ortaya çıkmaktadır... Ulusul egemenliğe ilişkin görüşleri, Türk halkının sosyal durumuna da, geleneklerine de uygun değildir, şeriatın gereklerine de uymaz. Ben Papa gibi yalnız bir din adamı olarak kalmaya asla rıza gösteremem. İslami telakkiye göre Halife, dini korumak için daima kuvvetli olmalıdır. **Türkler**, Halife'yi hal' ettikleri takdirde, diğer ülkelerin Müslümanları, Türkiye dışında, mesela Arap memleketlerinde, gerçek halife olacak birini bulmaya çalışacaklardır. Aynı zamanda büyük bir Müslüman devlet olan Fransa, böyle bir olasılığın tehlikelerini takdir edecek durumdadır... **Ortak menfaatlerimiz vardır**. Sizin için Türkiye, Suriye'den çok daha önemli...'"[557] (Toplum ve Tarih, s.53/16.sayı; ilgili belge: Fransa Dışişleri Arşivi, E serisi, 97. cilt, 210-213. yaprak)

---

557) Grammont-Mammeri, Pellé'nin raporuna dayanarak, şöyle devam ediyorlar: "Bu kanıtlara dayanan Sultan, hayretler içinde kalan muhatabından, Fransa'nın Ankara hükümeti nezdinde sert bir girişimde bulunarak, yakında toplanacak Lozan Konferansında, Türkiye'nin tek bir delegasyonla temsil edilmesini ve bu heyetin başına da, ifadesinden anlaşıldığına göre, kendisi tarafından tayin edilecek bir murahhasın getirilmesini talep etmesini isteyerek, 'Osmanlı halkının, Halife-Padişah etrafında toplanması için Fransa'nın, nüfuzunu kullanmasını' ifade etmiştir." General Pellé'nin yazısı şöyle bitmektedir: "Tamamen kaybolmuş bir davaya bulaşmak, hiçbir şekilde yararımıza olmayacaktır." (Tarih ve Toplum, s.53/16.sayı) →

● Vahidettin'in ve **"Kuva-yı Milliye'ye eğilimli olduğu için iktidara getirdiğini"** ileri sürdüğü Tevfik Paşa kabinesinin durumu ve tutumu böyle.[558] Sabık Sultan ve Halife, kendini savunmak için gerçekleri değiştiriyor.

Bütün belgeler ve alıntılar gösteriyor ki Vahidettin ve İstanbul yönetimi, son ana kadar, –tıpkı işbirlikçi basın ve bu politikayı benimsemiş çevreler gibi– her olaya yanlış teşhis koymuş, doğru bir değerlendirme yapmayı başaramamış, emperyalizm karşısında teslimiyetçiliği seçmiş, İngilizlerin lütfuna bel bağlamış, bu yüzden birçok onur kırıcı ve sonuçsuz girişimde bulunmuş, halka güvenmemiş, tam bağımsızlığın elde edilebileceğine inanmamış, Milli Mücadele'yi isyan saymış ve söndürmek için her türlü yolu denemiş, hatta dinsel nitelikte bir savaş bile açmış, Ankara yönetimini sürekli küçük ve yetersiz görmüştür.

Sonuç: Tam bir yanılgı ve yenilgi!

Vahidettin'in beyannamesini izlemeye devam edelim.

□ "...**M.Kemal**, bağlı olduğu devlete itaat etmekten çıkmış ve Anadolu'da birçok ak sakallı müftülere varıncaya kadar asıp kesmek gibi kıyımları ile milli görevler sınırını aşarak, milletin başına bela kesilmiş idi."

a. M.Kemal, Padişaha karşı olduğunu hiçbir zaman resmen açıklamamış ama D.Ferit hükümetlerine de itaat etmemiştir. Çünkü, belgeleri ile biliyoruz, bu hükümetler, ihanet halindeydi.

Açıkçası, Vahidettin, Ankara'ya karşı Fransa'yı tahrik etmeye yelteniyor ve buna karşılık olarak Hilafeti, Fransa'nın da hizmetine arz ediyor. Tevfik Paşanın Lozan delegasyonu hakkındaki iki yazısına TBMM'nin gösterdiği çok sert tepkiyi ise, Birinci Bölümde görmüştük.

Tarihin bir başka yöne aktığının hâlâ farkında değiller.

558) a. Hüküm vermek için herhalde bu belgeleri okumuş olması gereken Mete Tunçay şöyle diyebiliyor: "1920 sonundan 1922'de saltanat kaldırılana kadar, İstanbul'da Tevfik Paşa hükümeti vardır ve Ankara yanlısı bir hükümet hükümferma (egemen) olmuştur." (Kanal 7, Mayın Tarlası adlı program, 14.7.1996)

b. Kurtuluş dizisinde, İngilizlerin, bir Türk subayının bir İngiliz subayına selam vermemesini protesto etmeleri üzerine, Osmanlı Harbiye Nazırı, selam vermeyen subaydan, İngiliz subayından özür dilemesini ve tatsız olayın kapanmasını ister.

Bu tür birçok olayı paçal edip bu sahneyi yazmış, Harbiye Nazırı Ziya Paşayı da, hizmetlerini dikkate alarak kesinlikle küçültmemiştim.

Ama Zaman gazetesi yazarı Mehmet Kahraman da, 14.4.1994'te şöyle yazıyor: "Bu hadise tamamen uydurmadır. Böyle bir hadise olmamıştır. Bu sırada İstanbul'daki hükümet Sadrazam Tevfik Paşa hükümetidir. Tevfik Paşa... Ankara'ya sıcak bakması ile bilinir ve İngilize Londra Konferansında, 'Milletin gerçek temsilcisi Ankara hükümetidir' demiştir... Uydurulan hadise, İstanbul'u küçük görmek maksadına dayanmaktadır... Dizide, Londra Konferansından söz edilirken, Tevfik Paşanın 'Ankara, milletin hakiki temsilcisidir' sözü kullanılmamıştır. Çünkü bu durumda, dizinin 'İstanbul hain' tezinin hakikat olmadığı ortaya çıkacaktır."

1. Bu sahne, bir önceki Yunan Başbakanı Gunaris ile General Metaksas sahnesine bağlıdır ve Türk subaylarının o andaki ruh hallerini ve kararlılıklarını göstermek amacıyla yazılmıştır. Dikkatle izlese kavrardı. İstanbul yönetimini küçültmek amacıyla, olmamış olaylar uydurmama ne gerek var? Bir İngiliz trafik askerinin Sadrazam Tevfik Paşayı tutuklayıp karakola götürebilmesi, o yönetimin hazin durumunu göstermeye yetip de artmaz mı?

2. 'Tevfik Paşanın Londra'da, milletin gerçek temsilcisi Ankara hükümetidir ' dediğinin doğru olmadığı ise, daha önce belirtilmişti.

Doğru olmadığı kesin olan bir söylentiye, Kurtuluş'ta tabii ki yer vermedim.

b. Şimdiye kadar açıklanan belgeler, kimlerin, "milletin başına bela kesildiğini" de açıkça göstermektedir.

c. Kuva-yı Milliye'nin asıp kestiği hiçbir Müftü bilmiyorum; bu iddia dolayısıyla, ulaşabildiğim bütün kaynakları bir daha araştırdım fakat hiçbirinde böyle bir bilgiye rastlamadım. Buna karşılık, Padişahçı Anzavur'un adamlarının, Nisan 1920'de, Kuva-yı Milliye'yi destekleyen Gönen Müftüsü Şevket Efendiyi şehit ettikleri bilinmektedir! (TİH, 6.C., Ayaklanmalar, s.85; K.Özalp, Milli Mücadele 1.C., s.109) Bazı din adamlarının asıldığı ise doğrudur. Hatta bazıları muhakeme bile edilmeden öldürülmüşlerdir.[559] Elbette boş yere ve sebepsiz olarak değil: Düşmanla işbirliği yaptıkları, direnişi kırmaya çalıştıkları için![560]

Ama bir kısmı silaha bile sarılmış olan binlerce yurtsever din adamına oranla bu gafillerin sayılarının, pek az olduğunu da belirtmeliyim.

Bu acı olayları, din adamları ya da Kuva-yı Milliye aleyhine büyütüp sömürmek, sürekli sorun yapmak, haksız ve maksatlı bir davranış olur. Çünkü her çevreden ve meslekten vatan haini çıkmıştır.

□ "Sevres Andlaşması da, Yunanistan'da siyasi durumun değişmesinden ve Müttefiklerin aleyhimizdeki şiddetli anlaşmalarının bozulmalarından önce ve hiçbir noktasında değişikliğe izin verilmeksizin, **yirmi dört saat** içinde, ya tümüyle kabul ya da reddedilmesi hakkındaki baskı ve tehditleri içerdiğinden, gayet kritik ve tehlikeli biçimde teklif edilmişti."

Sevres Andlaşması tasarısı, 11 Mayıs 1920 günü Paris'te, Tevfik Paşaya verilmiş ve yazılı cevap için **bir ay süre** tanınmıştır. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.79) Bu süre daha sonra, 27 Temmuza kadar uzatılacak ve andlaşma, tebliğinden tam üç ay sonra, 10 Ağustosta imzalanacaktır. (Ş.Turan, Türk Devrim Tarihi, 2.C., s.188) Kısacası, 24 saat süre verildiği de kesinlikle doğru değildir.

---

559) "Alaşehir camilerine dört hoca gelmiş, halka vaaz ederek diyorlarmış ki: 'Yunan ordusu Padişah emriyle geliyor, sakın hürmette kusur etmeyin!' Bekir Sami, bu hocaların sabahleyin kaymakamlık binası önüne getirilmesini söylemişti. Biz atlara binip Alaşehir hükümet konağının önüne geldiğimiz zaman, Kaymakam, Jandarma Kumandanı ve dört hoca oradaydılar... Bekir Sami... tabancasını çekip dört hocayı yere serdi. " (3.6.1919, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.C., s.94 vd.)

560) A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.351, 355; F.Altay, s.238, 246; TİH, 6.C. (Ayaklanmalar), s.33, 37, 55, 58, 59, 60 vd.,102, 163, 166, 188, 302; S.Selek, s.79; R.Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.143,152; R.Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, s.236, 252, 324 vd.; M.Ş.Eğilmez, M.M.de Bursa, s.189, 200, 206 ; C.Bayar, Ben de Yazdım, 1831, 1841-1843, 2167; K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.393 vd.

Bir örnek: " 20 Mayıs 1919 günü, Çeşme Kaymakamı, Polis Müdürü ve Müftüsü, Yunan ordusunu, ellerinde Yunan bayrakları ile Çeşme dışında karşıladılar. Müftü, 'Hoşgeldiniz, Yunancayı iyi bilmediğimden dolayı beni affetmenizi rica ederim' dedi. Bu Müftü, Sakız adasını da Yunanlılara teslim etmişti. Bu kadar uğurlu bir adam olması hasebiyle, Ankara Müftülüğüne tayin edilmesi temenni olunur." (Kostas Misailidis, Küçük Asya Seferi, s.248) Yazar, Ege'de Yunanlılar için istihbarat örgütünü kurmuş ve bazı Türkleri Yunan işbirlikçisi yapmıştır.

□ "Bununla birlikte ben, Sevres Andlaşmasını, kesinleşmiş sayılacak biçimde onaylamadım. Andlaşmanın kesinlik kazanması, Meclis'in kabulünden sonraki onayıma bağlı olduğunu, hak ve adaletle bağdaştırılamayacak kadar anormal olan böyle bir andlaşmanın devam edemeyeceğini ve yerleşemeyeceğini bildiğimden, hakkımızın anlaşılacağı uygun zamanın gelmesine kadar **vakit kazanmak için andlaşmanın hükümetçe kabulüne** taraftar göründüm."

1. Vahidettin, andlaşmanın hükümetçe imzalanmasına taraftar olduğunu apaçık söylüyor. Gerekçesini de şöyle açıklıyor: Böyle bir andlaşmanın devam edemeyeceğini ve yerleşemeyeceğini biliyormuş... Çünkü andlaşma hak ve adaletle bağdaştırılamayacak kadar anormalmiş... Andlaşma hükümetçe imzalanarak, Müttefikler oyalanacak, böylece vakit kazanılacakmış...

2. Birkaç soru: Barış şartlarının, 'hak ve adaletle bağdaşmayacak kadar anormal olduğuna' kim karar verecekti? Sevres Andlaşmasını Türklere zorla uygulatma görevine talip olan Venizelos mu, yoksa bu isteği kabul eden Lloyd George mu?[561] Andlaşmanın devamına kimler engel olacaktı? Gunarisler, Hrisostomoslar, Papulaslar mı, yoksa Damat Feritler, Ali Rüştüler, Dürrizade Abdullah Efendiler mi? Yerleşip kalmasını kimler önleyecekti? Rahip Frular, Ryanlar, Anzavur Paşalar, Sait Mollalar mı?.

Müttefikler, barış şartlarının yumuşatılmasını öneren birçok yetkilinin ve uzmanın uyarılarını dinlememiş, İstanbul hükümetinin yaptığı girişimleri de kesinlikle reddetmiştir.[562] İstanbul yönetiminin, böyle bir hayale kapılması için hiçbir ciddi sebep yoktur.

3. Vahidettin, oyalama yoluyla zaman kazanmak istediğini ileri sürüyor. Kazanılan zaman, kime ve neye yarayacaktı acaba? Kendi bunu açıklamıyor. Ama Mısıroğlu, Vahidettin'in, Kuva-yı Milliye'ye zaman kazandırmak istediğini ileri sürüyor. Oysa İstanbul yönetimi, Kuva-yı Milliye'ye karşı en sert ve kıyıcı önlemleri, özellikle Sevres'in tebliğinden sonra almış ve Türk'ün elindeki son kuvveti de dağıtmak için kıyasıya uğraşmıştır.[563]

4. Müttefikler Sevres'i yumuşatmayı, TBMM ordusunun Doğu'da ve Batı'da kazandığı başarılar ve Ankara'nın kesin tavrından sonra düşünmeye başlamışlardır.[564] Sevres'i yok eden, İstanbul yönetiminin, katılanların öldürülmesinin farz olduğu ilan ve komutanlarının çoğunu da idama mahkûm ettiği TBMM ordusu-

---

561) L.George, 27.2.1920'de, Avam Kamarasında der ki: "Barış şartları yayımlanınca, hiç kimse Türkiye'nin... yeter derecede cezalandırılmadığını düşünemeyecektir!" (Abdüllahat Akşin, Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasi, s.85)

562) S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.74 vd.; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.74; H.Bayur, Türk Devletinin Dış Siyasası, s.60

563) Kuva-yı İnzibatiye, idam kararları, halkı isyana teşvik, Anadolu Umumi Müfettişliği, bildiriler, Kuva-yı Milliye'ye karşı yeni kuvvetler kurmak için işgalcilerden izin, silah ve para istemeler vb...

564) P.C.Helmreich, Sevr Entrikaları, s.237 vd.

dur![565]

□ "Mondros Mütarekesi, İzmir hadisesi, Sevres Andlaşması gibi farklı bir görüşle karşıladığım olayların dışındaki sorunlarda, hareketlerimi, daima meşrutiyet gereklerine uydurdum. Bu sebeple çeşitli hükümetlerin çeşitli ve belki de farklı görüşlerine saygı duydum. M.Kemal'i Anadolu'ya gönderen ve daha sonra bağlı olduğu devletini tanımadığı için **tepelenmesi** (aslı: tenkili) amacıyla [üzerine] **askeri kuvvet gönderilmesini** gerekli bulan kabinelere uymamda, sorumlu hükümet ile hükümdarlık makamının karşılıklı ilişkilerine ait meşrutiyet gereklerinden ayrılmamak isteği ve **bazı zorunlu siyasi sebepler** rol oynamıştır."

Vahidettin'in meşrutiyet gereklerine hiç uymadığını, üstelik meşrutiyete karşı olduğunu, birinci bölümden beri biliyoruz. Fakat beyannamesinde farklı şeyler söylüyor. Mesela, meşrutiyet gereklerine o kadar bağlıymış ki hükümetlerin, Kuva-yı Milliye'nin tepelenmesi için verdikleri kararlara bile bu bağlılığı yüzünden uymuş.

Anlaşılıyor ki Vahidettin, Meclisleri kapatmayı, nazırların seçimine karışmayı, değiştirilmelerini istemeyi, Türkiye'yi İngilizlere ipotek etmeyi, meşrutiyet gereklerine uygun buluyor; D.Ferit'in haince kararlarına bir hükümdar olarak karşı çıkmayı ise, meşrutiyet gereklerine aykırı sayıyor.

Son Padişahımızın yaklaşımı böyle.

Vahidettincilere, şu kaçınılmaz soruyu bir daha sorup bu konuyu kapatıyorum: Beyler, **hani Kuva-yı İnzibatiye danışıklı dövüştü?**

□ "...Gerek hükümet değişikliklerinde, gerek öteki uygulamalarda, hareketlerime, kişisel düşünce ve duygularımdan çok, daima kamuoyu ya da **direnilmesi imkânsız başka etkenler** yön vermişlerdir. Bunun en belirgin kanıtı, son Tevfik Paşa kabinesini... şahsım ve makamım hakkında kötü niyetleri belli olan Kemalcilerin İstanbul'da nüfuz kurmalarına uygun olmasına rağmen, iki yıldan fazla iktidarda tutmaklığımda görülebilir ."

a. Öyleyse, Damat Ferit'i neden onca tepki ve uyarıya rağmen, 4. ve 5. defa iktidara getirdi acaba? Kamuoyunun D.Ferit'i istediğini söylemek gülünç olur. D.Ferit'i sadrazamlığa getirirken, bir baskı altında olmadığını da daha önce görmüştük.

b. Kemalcilerin İstanbul'da nüfuz kurmaları, Tevfik Paşa iktidarıyla ilgili bir olay değildir. Belki o dönemde etkileri biraz daha artmıştır, o kadar. Çünkü basının büyük çoğunluğu, başından beri milliyetçileri tutmaktaydı. Gizli örgütler ise Mütarekeyle birlikte oluşmaya başlamış ve giderek genişlemişlerdir.[566] Harbiye

565) İstanbul, fetvaların geri alınması isteğini de reddetmiştir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.83)
566) T.Z.Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, s.520- 527; Fahri Can, İlk Milli Hareket, Y.Tarihimiz, 1.C., s.394 vd.; B.Çukurova, K.S.da İstanbul Gizli Grupları, AAMD, sayı 5/ Mart 1986; F.Tevetoğlu, Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, s.3 dv.

Nezareti ve Genelkurmay Başkanlığındaki hemen hemen bütün subaylar, ilk günden Anadolu'yu desteklemiş, bu kuruluşların başındaki Cemal ve Cevat Paşalar da bu yüzden Malta'ya sürgün edilmişlerdir. Hatta saray görevlilerinin çoğunluğu bile yavaş yavaş Ankara'yı tutacak ve sonunda Vahidettin'i yapayalnız bırakacaktır.[567] Ama en önemli gelişim, halkın ezici bir çoğunlukla ve kısa bir süre içinde, İstanbul yönetiminin karşısında yer almasıdır. Bunu belirten yüzlerce gösterge var.[568] Ayrıntılara dalmamak için Vahidettinci T.M.Göztepe'nin anılarından üç tipik örnek aktaracağım:

"... Kan ter içindeki Ali Kemal'e, 'Hayrola üstad, bir şey mi var?' diye sorduk. 'Alçaklar, namussuzlar, İttihatçı keratalar' diye bir sıra söğüntüden sonra, meseleyi soluk soluğa anlattı. Meğer Ali Kemal'in yazılarına kızan Peyam-ı Sabah mürettipleri (yazı dizicileri), elbirliği etmişler ve ertesi sabah çıkacak gazetenin baskı sayfalarını, tam makineye verilirken, merdivenlerden yuvarlayıp bütün harfleri darmadağınık etmişler. Teker teker dizilen binlerce harf, günlerce toplanıp kasalarına yerleştirilemeyecek bir şekilde etrafa dağılmıştı. Bu hale göre Peyam-ı Sabah birkaç gün çıkamayacaktı. Ali Kemal Bey, 'Ecnebi polisine gidiyorum, analarını ağlatacağım kerataların!' diye Müttefik zabıtasının işgal ettiği Kırmızı Konak'a girdi." (V.M.Gayyasında, s.412)

"...Balta Limanı'ndan Sadrazamlığa gitmekte olan iki otomobil, tam Galata Köprüsü'nü geçip Eminönü Meydanına gelince, D.Ferit Paşanın bindiği öndeki otomobil arıza yapmış ve müthiş bir kalabalığın ortasında zınk diye duraklamaya mecbur kalmıştı. Halk, Sadrazamın gözlerinin içine yiyecek gibi bakıyor ve otomobil, binlerce kişiden mürekkep bir düşmanlık mahşerinin nefret okunan bakışlarıyla sarıldıkça sarılıyordu. Sadrazam sapsarı kesilmişti. Yaverler *[biri de T.M.Göztepe'dir]* yere atladılar ve Sadrazamın arabasının sağına soluna geçip kapıları tuttular. Halk, memleketlerini zulüm ve zorla zaptetmiş yabancı bir istila ordusu kumandanına bakar gibi bakıyordu... Nihayet otomobilin arızası düzeltildi ve kafile büyük bir süratle Sadrazamlığın yolunu tuttu. D.Ferit Paşa geniş bir nefes almıştı..." (a.g.e., s.357, 358)

---

567) "Bir mevlit günü saraya davet olunduk. Yıldız sarayında benden ve bir iki ihtiyar emekli memurdan, bir de birkaç harem ağasından başka kimse yoktu." (R.Tevfik, Biraz da Ben Konuşayım, s.191); "VI.Mehmet Han henüz feragat etmemişse de maiyeti erkanı birer birer TBMM'ne biat etmektedir (bağlılığını belirtmektedir)." (7 Kasım 1922 günlü İkdam gazetesinden aktaran, Jeschke, TKS Kronolojisi II, s.10)

568) Mitingler (K.Arıburnu,İstanbul Mitingleri); zafer haberlerinden sonra bütün camilerin mahyalarla donatılması (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LXXVII/274) ; orduya yapılan bağış (Y.Kemal, Eğil Dağlar, s.107 / KS Günlüğü, 3.C., s.471 vd.); üniversite grevi (K.İsmail Gürkan, Darülfünun Grevi, ayrıca, M.Goloğlu, Cumhuriyete Doğru, s.381vd, 413 vd.; Ankara liderlerine halkın gösterdiği ilgi (Y.Kemal. Eğil Dağlar, s.99; T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.411); büyük zaferin coşkuyla kutlanması (F.R.Atay, Çankaya, 1.C., s.197 vd.; KS Günlüğü. s.800 vd.) Refet Paşaya yapılan olağanüstü karşılama (Devrin Yazarları, 2.C., s.1048 vd.; T.M.Göztepe, V.M.Gayyasında, s.437) vb...

"...Sadrazam, kamuoyunun sevgisini o kadar kaybetmişti ki lehinde yazı yazmak şöyle dursun, onun Baltalimanı'ndaki kütüphane ve müzesinin resmini koyup altına da, 'büyük bir ilim adamına *[yani Damat Ferit 'e]* ait zengin bir kütüphane ve müze' diye bir yazı yazdığımız gün, İstanbul'da pek çok satılan Ümit adlı bu güzel derginin, bayiler tarafından hamallar sırtına vurulup paket paket geri çevrildiğine tanık olmuştuk." (a.g.e., s.360; derginin sahibi T.M.Göztepe'dir.)

□ "Ankara ile İstanbul arasındaki ikiliğin ortadan kaldırılması işinde bu gibi fedakârlıklardan geri durmamakla birlikte, hilafetin saltanattan ayrılması ve başkentin İstanbul'dan Anadolu'ya taşınması hakkındaki karar ve düşüncelerini uygun görmek elimden gelmemiştir."

a. Ankara, 28 Ocak 1921'de ve 6 Mart 1922'de, 'TBMM'ni tanımasını' isteyerek uzlaşma önermişse de, Vahidettin, her iki öneriyi de reddetmiştir. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.161-162)
b. Saltanatın nasıl kaldırıldığını görmüştük. Hilafet konusu, Dördüncü Bölümde ele alınacaktır.
c. İstanbul'a ilişkin iddiasıyla ilgili ek bir cümlesi var ki onu aktarmalıyım:

□ "İstanbul'un manen Ruslara teslimi ile bolşeviklere cemile ibraz etmek (yaranmak) niteliğinde olan başkentin Anadolu'ya taşınması düşüncesi de Hilafeti, İstanbul gibi siyasi ve tarihi bir dayanaktan yoksun bırakmak demek olduğu için kesinlikle kabul edilemezdi."

Vahidettin, beyannamesini hazırladığı sırada, herhalde, zihince ve bedence çok yorgundu. Yoksa sağlıklı bir insan, başkentin özellikle güvenlik sebebiyle Anadolu'ya alınmak istenmesini,[569] "İstanbul'un manen Ruslara teslim edilmesi ve bolşeviklere yaranmak" diye yorumlayamaz.[570]

□ "Ben devleti tehlikeden korumak için, özellikle Genel Savaş'a girişimizdeki aşırılıkların acısını tattıktan sonra, dış siyasette, bana karşı olanların de-

569) L.George, Avam kamarasında barış sorunu görüşülürken, İstanbul'un Osmanlılara bırakılıp bırakılmayacağını soran bir milletvekiline, özetle şöyle cevap verir: "İstanbul'da, savaş gemilerimizin hedefi olabilecek bir hükümet görmek, Toros dağlarının öbür tarafına çekilmiş bir hükümet görmekten yeğdir." (B.N.Şimşir, Ankara... Ankara, s.238) İngilizler, Ankara'nın başkent yapılmasını uzun süre içlerine sindiremeyeceklerdir. (a.g.e., s.219 vd.)

K.Karabekir, daha 12 Kasım 1921'de, 'başkentin Anadolu ortalarında bir yere taşınmasını, İstanbul'daki (askeri) fabrikaların Anadolu'ya taşınmalarını' önerir. (İstiklal Harbimiz, s.974-975) Kısacası, başkentin, düşman etkisinden uzak bir yere, Anadolu'ya (Ankara) alınması, maddi ve manevi bir güvenlik sorunudur.

B.N.Şimşir'in, bu konu ile ilgili kısa bir araştırması: Ankara'nın Başkent Oluşu, AAMD, 1991/20, s.189- 222.

570) 17 Ocak 1923 günü Vahidettin'le görüşen Fransa'nın Cidde Başkonsolosu Krajewski'nin raporundan: "Vahidettin'in benim üzerimde çok üzüntü verici bir intiba bıraktığını gizlemeyeceğim. Durumu doğal bir sebebe bağlı veya ileri derece bir zehirlenmeden ileri gelen yorgunluk belirtileri taşıyordu. Başı önüne düşmüş, alt dudağı sarkık, gözleri sönük ve uykulu..." (Tarih ve Toplum, s.54/ 16.sayı)

diği gibi korkarak, yani itidal ve teenni ile hareket ettim. Daha doğrusu, vakit kazanmak için icap ederse kendimi fedaya karar verdim. Bu itidalli ve ihtiyatlı tutum karşısında, karşımdaki aşırılar ve her şeyi göze almış olanlar, sonuçta başarıya ulaşırlarsa, şahsen ben kaybedecektim.[571] Fakat devlet kazanacaktı. Halbuki onlar, devlete, saltanatı-ı İslamiyesini kaybettirdiler."

Evet, Vahidettin'in yöntemi değil, her şeyi göze almış yürekli, kararlı, inançlı ve gerçekçi kişilerin tam bağımsızlığı amaç edinmiş yöntemi başarıya ulaşmıştır.

Bu mücadeleyi Kuva-yı Milliyeciler kazanır, Vahidettin ve rejimi kaybeder.

Allahın dediği olur!

Vahidettin'in son cümlesi hakkında, II.Abdülhamit'in kızı Şadiye Osmanoğlu diyor ki: "Avrupa'da geçen müşahede yıllarım esnasında, daha tarafsız ve daha mücerret bir hava içinde tetkike ve düşünmeye çalıştım. Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte yıkılan diğer imparatorlukların da hayat hikâyelerini, elimden geldiği kadar tetkik ettim. Karşılaştığım hakikat, kendi kanunlarının hükmüne uyarak, dünyanın değişmekte olması idi. Fransa İhtilali değişme temposunu daha hızlandırmıştı... Krallık idareleri, yerlerini cumhuriyetlere terk ediyorlardı. Dünyayı bir tufan gibi kaplayan bu denizin ortasında, Osmanlı padişahlık idaresinin bir ada gibi mevcudiyetini ilelebet muhafaza etmesi mümkün değildi. **Osmanlı padişahlık idaresi de, ergeç bu kanunun tesiri altında, bir cumhuriyete inkılap edecekti. Tarihin akışı bu idi."** (Hayatımın Acı ve Tatlı günleri, s.99)[572]

□ "Eğer benim bir yanlışım varsa bu da, din ve devletin bu derece tahribine ve başkalaştırılmasına, –bazı müstesna kimseler dışında– bütün nazırlar ve ulema (din bilginleri) ve akıl sahipleri ve memleket ileri gelenleri tarafından ses çıkarılmayacağına ve **bazı bencil çıkarlar karşılığında**, gizli ve açık biçimde yardım edileceğine ihtimal vermemekliğimdir. Ben, devletin hayat ve mematı (ölümü) ile herkesten çok ilgilenen aydınların, vicdani ve vatani görevlerini, bu derece kötüye kullanmayacaklarını düşünmekle yanlış yaptığımı itiraf ederim."

---

571) Vahidettin, daha önce de, buna benzer bir görüş belirtmiştir. Ali Rıza Paşa hükümetinin istifası üzerine, D.Ferit'i yeniden sadrazamlığa getireceği söylentileri yayılınca, Meclis Başkanlık Divanı, Vahidettin'i ziyaret eder. H.Kazım Kadri, Vahidettin'in o gün özetle şöyle dediğini yazıyor: "Ne oluyor? Her taraftan feryatlar işitiliyor. Ben zamanın nezaketini, durumun korkunçluğunu düşünmez ve milletin emellerini dikkate almaz mıyım? Ve bilmiyor muyum ki vatan bu felaketlerden kurtulursa, ben bunun en yukarısında bulunacağım ve Allah korusun, aksi halde de en altta kalıp mahvolacağım! " (Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım, s.170)

572) II.Abdülhamit'in öbür kızı, Ayşe Osmanoğlu da şöyle yazıyor: "Tanrı Türk milletini ve Cumhuriyetimizi daima korusun ve payidar etsin!" (Babam Sultan Abdülhamid, s.8, Güven Y., İstanbul, 1960) Son Halife Abdülmecit'in kızı Dürrüşşehvar Sultan da, İllustration muhabirine şöyle der: "Ben bir Türk kadınıyım, vatanımı kurtarana karşı, ölünceye kadar yalnız minnettarlık hissi taşırım." (H.S.Tanrıöver'in Mecliste yaptığı konuşmadan aktaran K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı, s.375)

Ses çıkarmayıp da ne yapacaklardı? Fırtına patlayınca, otlar baş eğer! Hiç beklemedikleri zaferin dehşet verici gümbürtüsü ve inanılmaz hızı, yalnız onları değil, Yunanlıları ve Müttefikleri de şaşkına çevirmişti.

□ "Sonuç olarak şunu açıklarım ki Hilafet meselesinin çözümü, dini, milleti, vatanı şüpheli ve karışık askerlerden ve öteki sınıflardan oluşan küçük bir azınlık ile kısmen zor altında bulunan ve kısmen de durumun iç yüzünden haberli olmamak yüzünden aldatılmış olan **beş altı milyonluk Türk milletinin yetkisi içinde olmayıp** bu, üç yüz milyonluk İslam aleminin tamamını ilgilendiren büyük bir sorundur."

(1) Osmanlı İmparatorluğunun dışında, her zaman kalabalık bir İslam alemi bulunagelmiştir. Ama hiçbir Padişahın tahta çıkışında ya da tahttan indirilişinde, dolayısıyla Halifenin değişiminde, sınır dışı İslam aleminin onayı aranmamıştır. Tersine hareket, zaten bağımsız devlet kavramıyla bağdaşmazdı. Osmanlı Sultanı, dolayısıyla Halife, kendi ülkesinin Sultanı ve Halifesiydi. Kim sultan olursa, aynı zamanda, otomatik olarak Halife sanını da alıyordu. İslam aleminin onayı, Vahidettin için de elbette aranmamıştır.

(2) Kaldı ki Vahidettin tahta çıktığı sırada Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Arap yarımadasının çoğunluğu ya İngilizlerin işgali altındaydı ya da oralardaki halk çoğunlukla Osmanlılara baş kaldırmıştı. Yani Vahidettin'in Padişah/Halifeliğini hiç itirazsız kabul ederek meşrulaştıranlar, 'beş, altı milyon' diye küçümsediği Anadolu insanları ve onların temsilcileri idi. O zaman yeterli ve yetkili olanlar, şimdi birdenbire neden yetersiz ve yetkisiz oluyorlar acaba?

(3) Kısa bir zaman sonra da, şu ortaya çıkacaktır: Devletlerin bağımsızlığı ile siyasi, hukuki ve idari yetkilerle de donatılması gereken Halifelik kurumu bağdaşmamaktadır. Bu yüzden de bu tarihi makam, bu makama vefalı birçok Müslümanın çeşitli girişimlerine rağmen, hiçbir İslam devleti tarafından benimsenmediği için hayata geçirilememiş ve tarihte kalmıştır.[573]

□ "Bu yüzden şimdi ben, Hilafet hakkında Ankara'da ve İstanbul'da verilen gereksiz ve zorlama hükmü, kesinlikle kabul etmeyerek, bana yapılan iftiraları, yakıştıranlara tam bir nefretle reddedip geri çevirerek, memleketin ırk ve mezhep ayırmaksızın bütün ahalisinin mutluluk ve refahından başka bir

573) Bu girişimcilerden biri olan K.Mısıroğlu'nun Hilafet projesini, özet olarak aktarıyorum: 'Müslüman devletlerce, her on milyon nüfus için bir delege seçilerek İstanbul'da bir Hilafet Şûrası teşkil edilir. Hilafet Şûrasına delege gönderen her devlet, şu iki hususu önceden kabul eder: 1. Şeriata aykırı kanun çıkarmayacak; çıkarırsa, Şûranın kanunu iptal etmesine razı olacak, 2. Şûranın alacağı kararlara, harfi harfine uyacak.

Şûranın Onursal Başkanı Peygamber soyundan biridir. Şûranın İcrai Başkanlığına ise, 'Halife' sıfatıyla, Osmanlı hanedanından biri seçilir. Bunun dışında devletler,iç düzenlerinde serbest oldukları gibi milletlerarası kişilikleri de devam eder. Şûraya katılma her devletin rızasına bağlıdır. Katılmamakta inat edenlerin ülkesinde, kamuoyu baskısı yaratacak fikrî faaliyetlerde bulunulur.' (Hilafet, s.394 vd.)

emeli olmayan ve adalet ve itidalin egemen olmasını isteyen rahat bir kalb ve vicdan ve hak ve hakikatin yenilmeyeceğine dair güçlü bir iman ile sevgili vatanıma dönünceye kadar, mübarek toprağının ezelden beri arzulayıcısı olduğum Haremeyn-i Şerefeyn'de (Mekke ve Medine'de) ve şimdilik Beytullah'ın civarında vakit geçiriyorum."

Beyanname bu.[574]

15. Ek belgeler

● 9 Mart 1924'te, Vahidettin, San Remo'da, basına şu demeci verir [özet]: **"Altı milyon Türk'ün**, haksız yere Hilafet makamına tecavüzünü protesto ediyorum... Ben yegâne Halife'yim. İstanbul'daki ise Halife değildir." (10 Mart 1924 günlü Le Journal gazetesinden aktaranlar, Grammont-Mammeri, Tarih ve Toplum, s.58 ve 61, 53.dipnot/16.sayı; Allahtan ikisinin de elinde kuvvet yok; yoksa yeniden hilafet kavgaları başlayacakmış.)

● Vahidettin'in, TBMM'nce Hilafete son verilmesi üzerine, 13 Mart 1924'te, Fransa Cumhurbaşkanı Millerand'a yazdığı ibret verici mektup [özet]:

"...İsyancı tebamdan teşekkül eden Ankara Meclisi'nin aldığı kararların hükümsüz ve etkisiz kalmaya mahkûm olduğu apaçık ortadadır... **Bu karar, yalnızca altı milyon Müslümandan oluşan Türk halkının yetkilerini aşmaktadır.**[575] Türk halkı, çoğunluğunun kökeni ve inançları belirsiz, etkili bir azınlığın yönetimi ve güdümü altında bulunmaktadır... Böylesi kararlar, Müslümanlar arasında büyük huzursuzluk ve infial yaratabilecek nitelikte olduğundan... vahim tepkilere yol açabilir. Sadık tebaları arasında sayısız Müslümanların bulunduğu Fransa Cumhuriyetinin en yüksek sorumlu şahsiyeti olan Ekselanslarına, bu açıklamayı yapmayı faydadan uzak bulmadım."

[Vahidettin, bu mektubun bir eşini de, İngiltere Kralına göndermiştir. Fransa'yı ve İngiltere'yi, Türkiye aleyhinde harekete geçmeye teşvik ettiği bu şaşırtıcı mektubun sonunda, daha da şaşırtıcı bir şey yapmakta, **'yurt dışında bulunan hanedan üyelerine maddi yardım yapılmasını' da dilemektedir**. (Tarih ve Toplum, 16.sayı, s.58- 59, ayrıca 55, 56, 57, 58, 59 sayılı dipnotlar; ilgili belge: Fransız Dışişleri Arşivi, 57.cilt, 79-80. yaprak)]

---

574) Grammont ve Mammeri, beyannameyi şöyle değerlendiriyorlar: "Kullanılan dil, Abdülhamitvari mutlak bir halife-hükümdar ağzıdır. İçindeki öç alıcı kin, onu, savunulamayacak derecede çürük kanıtları, gün gibi aşikâr mugalataları kullanmaya sevk etmektedir ki bunların üzerinde durmak dahi abestir.. M.Kemal, dava arkadaşları ve eylemleri, bu suçlamalardan, daha da yücelmiş olarak karşımıza çıkmaktadır." (Tarih ve Toplum, s.53, 16.sayı)

575) 1919 yılında bile, bugünkü sınırlarımız içindeki bölgede, 12.353.068 Müslüman vardı. (Tevfik Çavdar, Milli Mücadele Başlarken, s.14-16) Padişah, ne hazindir ki öz yurdunun nüfusunu bile bilmiyor, hiç olmazsa kestiremiyor.

16. Vahidettin'le ilgili bir televizyon dizisi

17 Ekim 1994'ten 14 Kasım 1994'e kadar, TGRT Tv.nda, İz Bırakanlar saatinde, pazartesi akşamları, 'Saraydan Sürgüne Vahidettin Han' adlı, beş bölümlük bir dizi yayımlandı. Dizinin metnini kimin ya da kimlerin yazdığı belli değil. Programı, Liman von Sanders'i **Limon** von Sanders diye okuyan, Rauf Orbay'dan Rauf Orbay Paşa diye söz eden Seçil Erus adlı bir genç hanım sunuyor. Açıklamaları ise, İstanbul Devlet Tiyatrosu sanatçısı Haluk Kurdoğlu seslendiriyor. Saltanatın kaldırılışı, Vahidettin'in gidişi gibi epizotlar 'Eyvah... Eyvah' ağıdı ile noktalanıyor. Kadir Mısıroğlu, başında fesle konuşuyor.

Seçil Erus, diziye şöyle başlıyor:

"Yıllarca gizlendi gerçekler. O hakikat sayfaları adeta kelepçelendi. Yalanlar, yeni nesillerin masum kalplerine ve zihinlerine yerleştirildi."

Gerçekleri açıklamak için aylarca hazırlık yapmışlar. Osmanlı, İngiliz ve Fransız arşivlerinden faydalanmışlar. Seçil Erus, ikinci bölümün başında da şöyle diyor: "70 yılı aşkın bir zamandır yalan söyleyen tarih sayfaları ve o tarihi yazan yalancı kalemşörler, bu millete yalan satırlar yazarak, bir milleti bir milletten kopardılar. Bizim gayemiz... bir devrin sayfalarına objektif olarak bakmak ve o sayfalardaki gerçekleri sizlere aktarabilmek. Belgesiz ve kayıtsız hiçbir söze de itibar etmediğimizi hemen belirtelim."

Erus'un böyle dediğine bakmayın. Çünkü hiçbir ciddi belgeye itibar etmemişler. Osmanlı, İngiliz ve Fransız arşivlerinden faydalanmak ne kelime, apaçık olayları, olguları ve göz önündeki gerçek belgeleri bile görmezden gelmişler. Gerçek diye, araya birkaç önemsiz gerçek ile birkaç bilinen belge sıkıştırararak, artık hepsini bildiğimiz malum ve mahut masalları, söylentileri, dedikoduları ve dayanaksız iddiaları birleştirmişler, müzik ve çoğu metinle uyumlu olmayan, gelişigüzel fotoğraflar ve eski filmlerle süsleyerek, tekrar ediyorlar.

Birinci Bölümde M.Kemal şöyle tanıtılıyor:

"...**Limon** von Sanders, savunulmadan hiçbir yerin terk edilmeyeceği kararında ısrar eder. 7.Ordu Komutanı M.Kemal ise, 'anavatanı savunabilmek için Suriye'nin gözden çıkarılması gereklidir' der ve **ordunun geri çekilmesi kararını verir**."

İkinci bölümdeki malum ve mahut yalanı hatırlamışsınızdır.

Aylarca hazırlık yapıldığı ileri sürülen dizinin 2.bölümünde, Vahidettin'in, 11 Mayıs 1919 günü Kazım Karabekir'le görüştüğü belirtiliyor. [O tarihte Karabekir, 8 günden beri Erzurum'dadır; doğru tarih: 11 Nisan 1919, Cuma]

Seçil Erus, açıklamaya şöyle devam ediyor:

"Sultan Vahidettin Hanla görüşmesinden sonra Kazım Karabekir, bir başka komutanın kapısını çalar. Kapıyı açan İsmet İnönü'dür. K.Karabekir, durumun vahametini uzun uzun anlatır ve ardından 'Anadolu'ya gel' der. İs-

met Paşa başını önüne eğer ve düşünür. Verdiği cevap bir hayli düşündürücüdür."

Ve Haluk Kurdoğlu, İsmet Paşanın, altı ay önce, 29 Kasım 1918 günü K.Karabekir'le yaptığı karamsar ve umutsuz konuşmada söylediklerini seslendiriyor. (İstiklal Harbimizin Esasları s.31-32; İstiklal Harbimiz s.8-9) O arada köprülerin altından pek çok su geçmiş, düşünceler, duygular, durumlar değişmiş, İstanbul'da türlü ön hazırlıklara girişilmiş ama ne önemi var? Programın amacı zaten hakikatleri açıklamak değil. Zamanı istedikleri gibi kaydırıyor ve lego oynarcasına, birtakım olayları birleştirip gönüllerine uygun bir sahte gerçek oluşturmaya çalışıyorlar.

K.Karabekir'in, İsmet Paşayı son olarak ziyaret ettiği 11 Nisan ile ilgili açıklaması ise, şöyledir:

"En son ziyaretim de, İsmet Beyle hasbıhal oldu. Anadolu'da bir vazife almasını, mümkün olmadığı takdirde, İstanbul'da hiçbir siyasi cereyana karışmayarak Şarktaki neticeye intizar etmesini ve hale göre Anadolu'ya atlamasını kendisinden rica ettim ve iki kardeş gibi sarılarak veda ile ayrıldım." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.38)

Programda, daha sonra 12 Mayıs 1919'da, Vahidettin ile M.Kemal arasındaki görüşme ve Vahidettin'in M.Kemal'e saat hediye ettiği anlatılıyor ve ilerici Haluk Kurdoğlu'nun güzel sesi ile Türk tarihine şu müthiş bilgi ekleniyor:

"Vahidettin'in verdiği işte o saat, yıllar sonra, M.Kemal'in aldığı bir kurşunla parçalanır ve M.Kemal'in gazi ünvanını almasına sebep olur!"

Bu program için aylarca hazırlık yaptıklarını ve belgesiz iddialara itibar etmediklerini iddia edenler, 1915'teki Çanakale Savaşını ve M.Kemal'in göğsündeki saati parçalayan şarapnel parçasını, 1919'da Vahidettin'in hediye ettiği saati ve 1921'deki Sakarya Savaşı sonunda TBMM'in verdiği gazi ünvanını bulamaç yaparak, yepyeni, gıcır gıcır bir masal yaratmışlar.

Cesaretlerini ve fantezilerini tebrik ederim!

Bu bölüm, M.Kemal'e M.Ali Beyin verdiği ileri sürülen 25.000 altınla ilgili kanıtlanmamış iddia ile devam edip sona ermektedir.[576]

3.bölüm, Vahidettin'in neden Anadolu'ya geçmediği konusu ile başlıyor ve Necip Fazıl Kısakürek'in yazdığı hayali ikna sahnesi içinde yer alan Vahidettin'in hayali konuşması,[577] sanki belgeli bir gerçekmiş gibi sunuluyor.

M.Kemal'in İstanbul'dan ayrılışı anlatılırken de şöyle deniliyor: "İngilizler M.Kemal'in Anadolu'ya geçmesine seslerini çıkarmazlar ve hatta M.Kemal Paşaya, Anadolu'ya geçme vizesini İngilizler verirler."

Bu basit ayrıntının üzerinde neden durulduğunu, az sonra sunucu hanımın hoş bir Türkçe ile yaptığı şu açıklamadan anlıyoruz:

---

576) Metinde 25.000 altın verildiği ileri sürülüyor ve belge olarak da M.Kemal'in imzaladığı bin liralık makbuzun resmi gösteriliyor!

577) Vahidettin'in hayali konuşması, bu bölümün 6/7. paragrafındadır.

"Ne yazarlardı bize o yalan tarih sayfaları? Bir gece ansızın ve gizlice, Sultan Vahidettin'den habersiz, Bandırma vapuru ile Milli Mücadele hareketi başlatılmıştı. Yani M.Kemal Paşa ve arkadaşları, tek başına (!) ve Sultan Vahidettin'den habersiz Samsun'a çıktılar. İşte bunun gerçeğini bugün öğreniyoruz... Demek ki ne Bandırma vapuru gizlice Samsun'a çıktı (!), ne de M.Kemal Paşa ve kurmay heyeti."

Malum taktik: Bir şey uyduruyor, sonra da gerçeği, sanki kendileri keşfetmişler gibi açıklıyorlar.

M.Kemal'in tayininden İngilizlerin haberdar olduğunu görmüştük. Saklı gizli bir gidiş değil. Bunu kimse de iddia etmiyor. İstanbul'dan ayrılmak için vize gerektiği de, o dönemi biraz olsun incelemiş olanlar için bilinen bir durum.[578]

Daha sonra, M.Kemal'e verildiği iddia edilen sahte hattı hümayun, sahici bir belgeymiş gibi tanıtılıyor ve Kadir Mısıroğlu şu bilgileri veriyor:

"İngilizler, sarayla M.Kemal ve Anadolu harekâtını karşı karşıya getirmek istiyorlardı. Bu oyuna Sultan Vahidettin elinden geldiğince karşı çıkmaya çalıştı ve her şeye rağmen, Milli Mücadele'yi desteklemek için var kuvvetiyle çalıştı.[579] Meclis zabıtlarında, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ankara'ya iltihakı sırasında yaptığı uzun bir konuşma vardır. Bu konuşma, tarih önünde, Sultan Vahidettin'in beraatine (aklanmasına) yetenecek bir vesikadır. Çünkü İstanbul hükümetine '**bütün kuvvetinizle Milli Mücadele'yi destekleyiniz**' diye talimat verdiğini ve en son '**artık burada yapacak bir iş kalmadı, sen de kalk git**' diyerek, onu Anadolu'ya gönderdiğini Mareşal, sarahaten (açıkça) ifade ediyor ve bu istikamette birçok ifşaatta bulunuyor. Mesela M.Kemal ve arkadaşlarının idamına dair fetvaların, fermanların, hep İngiliz süngüsü ile zorla alındığını, tafsilatıyla anlatıyor."

a. Fevzi Paşa, 27 Nisan 1920 günü Ankara'ya gelmiş ve o gün Mecliste gerçekten bir konuşma yapmıştır. (ZC, 1.C., s.90-93)

b. Ama bu konuşmasında Vahidettin'in, İstanbul hükümetine, '**bütün kuvvetinizle Milli Mücadele'yi destekleyiniz**' diye talimat verdiğini, kendisine '**artık burada yapacak bir iş kalmadı, sen de kalk git**' dediğini söylememiştir. Bunlar Mısıroğlu'nun tarihe katkıları.

---

578) Vize olgusunu K.Karabekir'den dinleyelim: "12 Nisan 1919. Gülcemal vapuru ile akşama doğru İstanbul rıhtımından hareket ettik. Kızkulesi ile Selimiye arasında demirledik. İtilaf memurları kontrol edecekler. Herhangi bir tarafa gideceklerin, büyük müşkilatla vesikalarını, İngiliz, Fransız üniformalı yerli Rum ve Ermeni askerlerinin envai hakaretine uğrayarak, rüşvet vererek yaptırmaları (vize almaları), kaç zamandır usul olmuş. Vapurlarda bu tasdikli (vizeli) vesikaları olmayanlar, hakaretle, dayakla dışarı atılıyormuş. Vesikayı yaptırmamış şarka giden iki zabit, kömürcü kıyafetine girerek, ocak başında görülerek kurtuldular. 13 Nisan sabahı, rüzgârlı ve bulutlu bir havada Boğaz'dan çık[tık]." (İstiklal Harbimiz, s.18-19)

579) Osmanlı hanedanına özel bir saygım var. Bu yüzden bu iddialarını kanıtlamalarını can ve gönülden istiyorum. Ama yazık ki gösterebildikleri bir tane bile geçerli belge yok.

c. 'M.Kemal ve arkadaşlarının idamına dair fetvaların, fermanların, hep İngiliz süngüsü ile zorla alındığını' söylediği de doğru değildir. Zaten Fevzi Paşanın bunu söylemesi mümkün de değildi. Çünkü Nemrut Mustafa Başkanlığındaki Divan-ı Harp, M.Kemal'i bu konuşmadan iki hafta sonra, 11 Mayısta idama mahkûm edecek ve bu karar 24 Mayısta Vahidettin tarafından onaylanacaktır.

d. Hükümetten ayrılmış olan Fevzi Paşanın, bazı Nazırlardan ve arkadaşlarından duyduğunu belirterek, İngiliz süngüsü ile alındığını söylediği fetva, Dürrizade'nin imzaladığı, Kuva-yı Milliye aleyhindeki o uğursuz genel fetvadır. (ZC, 1.C. s.92)

e. Fevzi Paşa, 'halkın işgal altındaki bu gibi bir hükümetin icraatına inanmayacağına güvenerek, bunları mecburen yaptıklarını, bu işleri yapmadıkları takdirde, halka zulmü artıracaklarından korkulduğu için bunların yapıldığını' da söylememiştir.

Ne objektif program, değil mi?

Vatansever din alimlerinin ve müftülerin, Dürrizade fetvasına karşı nitelikte bir fetva hazırlayıp ilan ettiklerini görmüştük.

□ Vehbi Vakkasoğlu bu konuda, yeni bir masal pazarlıyor. Diyor ki: "Karşı fetvada, Bediüzzaman Said-i Nursi Hazretlerinin de imzası vardır."

Bu fetvayı kimler imzalamışsa, hepsinin adı, Kadir Mısıroğlu'nun şu kitabında yazılı: Sarıklı Mücahitler, s.277-284! İmza atanlar ve onayını bildirenler arasında Said-i Nursi bulunmamaktadır. Vakkasoğlu, Mısıroğlu ile hesaplaşsın.

Devam edelim.

□ Programa katılan Hüseyin Yılmaz, Vahidettin'in durumunu şöyle tahlil ediyor:

"Milli Mücadele'ye bu şekilde emek vereceksiniz, şahsi varlığınızdan maddi fedakârlıklarla, mühim miktarda paralarla yardımda bulunacaksınız, milletin, vatanın geleceğini kurtarmak için sureta (görünüşte) da olsa birtakım vicdanın kabul etmeyeceği, yani İngilizlere hoş görünmek gibi bir görüntüyü kabulleneceksiniz; maksat, onların İstanbul'da daha fazla ileri gitmelerini engellemek suretiyle bir nevi zaman kazanarak, öbür tarafta organize olmak içindir... Sultan Vahidettin'in, bu insanlara karşı bu rolü oynarken, neler çektiğini anlamak gerekir."

Mesela ben, anlamaya dünden hazır olanlardan biriyim. Ama ne verdiği emeği, ne parayı, ne fermanı, ne İngilizleri kandırıp oyalamaya çalıştığını kanıtlayacak bir belgecik, bir emare bile yok ortada. Tersine, Milli Mücadele'ye karşı olduğunu, onu söndürmeye çalıştığını gösteren binlerce belge ve olay var!

□ Vakkasoğlu, M.Kemal'in Vahidettin'e bağlılığını kanıtlamak amacıyla diyor ki: "M.Kemal'in Erzurum Kongresi'nde dahi giydiği elbise, Padişahın fahri yaverlik üniformasıdır."

Gençler de, bu ağırbaşlı konuşmacının doğru söylediğini sanıp fahri yaverlerin ayrı ve özel bir üniformaları olduğunu sanacaklar. Ayrı ve özel bir üniforma söz konusu bile değildir. Sadece üniformaların üzerine, fahri yaver olduklarını belirten bir kordon takılıyordu.

□ Programda, M.Kemal'in 3.Ordu Müfettişliğinden azli ve M.Kemal'in bunun üzerine askerlikten istifası ise, Haluk Kurdoğlu'nun sesiyle şöyle anlatılmaktadır: "8 Temmuz günü, M.Kemal Paşanın **daha rahat çalışması planlandığından**, askerlik görevi sona erdirilir. "

Kısa bir süre sonra da, anlaşılan daha da rahat çalışması için tutuklanmasına karar verilecek, Elazığ Valisi Ali Galip'ten, topladığı kuvvetle Sivas'ı basması istenecek, hatta Kuva-yı İnzibatiye kurulacak, Yunanlıların Haziran 1920'de, doğuya doğru ilerleyip yayılmaları memnunlukla karşılanacaktır vb.

Dördüncü Bölümde de mesela Atatürk'ün sofracısı Cemal Granda gibi gayet ciddi bir tarihi tanığa ve yine böyle cin masallarına yer verilmiş.

□ Biri şu: Sultan Vahidettin'in emriyle Maçka silahhanesinden silah kaçırılıp Dolmabahçe Sarayına taşınıyormuş. Aslı faslı olmayan bir martaval ama olsun, sonu çok hoş. Bakın bu toplanan silahlar, Anadolu'ya nasıl yollanıyormuş:

"Silahlar, Sultan Vahidettin Hanın emirleriyle, müsait zamanlarda Anadolu'ya **denizaltılar ile** ulaştırılır. Bir gün kaptanlığını İbrahim Beyin yaptığı **denizaltıyla** silah götürüldüğünü fark eden İngilizler, denizaltıyı Karadeniz açıklarında batırır. İbrahim Bey ve mürettebatının büyük bir bölümü ise boğularak şehit olur."

Osmanlı deniz kuvvetlerinde bir tek denizaltı bile yoktu ya,[580] haydi, ayıp etmemek için varmış gibi davranalım. İşgalciler bütün deniz kuvvetlerine el koyup da gemileri, ya Haliç'e, ya İzmit'e çektirdikleri halde, Dolmabahçe Sarayının rıhtımı ile Anadolu arasında gidip gelen bu hayalet denizaltıları, nasıl olmuş da fark etmemişler?

Birinin, hiç olmazsa şu batırılan (!) denizaltının adını verselerdi, ne olurdu? Yıllardır saklanılan bu çok önemli gerçeği açıklıyorlar da, bu küçük ayrıntıyı açıklamaktan neden kaçınıyorlar, anlamadım. Yoksa hanedan sırrı mı?

Ben de, soğuk nevale sorularla, masalın tadını kaçırıyorum, değil mi?

İnşallah gelecek yıl, Vahidettin'in, Anadolu'ya dev nakliye uçaklarıyla füzeler, tanklar ve kalaşnikoflar yetiştirdiğini de dinlemek nasip olur.

□ Masal burada sona ermiyor ve şöyle devam ediyor:

"... Toplanan yardım ve malzemeler ise, Yıldız Sarayına götürülür ve saraydan da, gemilerle Anadolu'ya sevk edilir."

Yıldız Sarayına yanaşan gemilere, toplanan yardımlar ve malzemeler

580) Birinci Dünya Harbi, 10.Cilt, İdari Faaliyetler ve Lojistik, s.96-97.

yüklendiğine göre, demek ki tıpkı İstanbul'un fethinde olduğu gibi Vahidettin döneminde de gemileri karadan yürütmeyi başarmışız.

Çünkü Yıldız Sarayı, deniz kenarında değil de.

Beşinci Bölümde de yine süslü masallar ve hoş anlatımlar bulunuyor.

□ Mesela K.Mısıroğlu şöyle diyor: "Sultan Vahidettin İstanbul'dan naklini istemiştir General Harington'dan, İngiltere'ye sığınmış (**iltica etmiş**) değildir."

Vahidettin'in daha önce de gördüğümüz başvuru yazısını bir daha okuyalım:

"İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümden, İngiltere devlet-i fehimesine **iltica** ve bir an evvel İstanbul'dan mahall-i ahara naklimi (başka bir yere götürülmemi) talep **ederim** efendim. 16 Teşrin-i sani 1922. Müslümanların Halifesi Mehmet Vahideddin"

□ Seçil Erus, Vahidettin'in Cenova'da, İtalyan Kralı ve Mussolini tarafından karşılandığı hakkındaki malum masalı anlatıyor ve "Vahidettin'in İtalyan Kralının yardım teklifini, 'taşıdığım Halife sıfatı, kendi dinimden olmayan birinin yardım teklifini kabul etmemi men eder' diyerek reddettiğini" de güzel güzel anlatıyor.

T.M.Göztepe'nin ya da R.C.Ulunay'ın uydurduğu bir masal bu. Böyle bir teklif yapıldığını hiçbir kaynak doğrulamıyor. Seçil hanımın hatırı için bu masalın da doğru olduğunu kabul edelim. Ama Vahidettin'in, 13 Mart 1924'te, Fransa Cumhurbaşkanına ve İngiliz Kralına yazdığı mektuplarla,'**yurt dışında bulunan hanedan üyelerine maddi yardım yapılmasını dilediğini**' nasıl açıklayacağız? Hanedanı, Vahidettin temsil etmiyor muydu?

□ Seçil Erus, Vahidettin'in San Remo günlerini, "Gurbette soğan-ekmek yenilen günler" olarak özetliyor.

Vahidettinci T.M.Göztepe'nin Birinci Bölümde verdiği bilgileri hatırlatmadan geçmek, gerçeklere haksızlık olacak:

"Yıldız Sarayının meşhur mutbağını aratmayacak mükellef ve zengin bir mutfak, sofra sofra yemekler yetiştiriyordu. Öğle ve akşam yemeklerine burada bir de mükellef sabah ve ikindi kahvaltıları ilave edilmişti. Yıldız Sarayının o zengin ve meşhur mutfağı, çeşit ve nefisliğinden çok şey kaybetmeden San Remo'da da devam ediyordu."

□ Gıyabi dostum İsmet Bozdağ da, Vahidettin'in San Remo'da yaşadığı günleri, bakınız ne sıcak anlatıyor:

"İtalya'da kendi **küçük, mütevazi evinde**, torunlarıyla son günlerini yaşıyordu. "

Hay Allah! Oysa birkaç yıl Vahidettin'e misafirlik etmiş olan T.M.Göztepe, neler yazıyordu:

"... Nefis bir saray yavrusu olan villa, 40 odası, 15 dönümden geniş bir portakal, limon korusu ve bahçesi bulunan, beyaz renkli, mükellef bir kasırdı."

Programın sonunda, Vahidettin'in hain olmadığını savunanların kısa açıklamaları yer alıyor.[581] Vahidettin'in hain olmadığını savunan bilim adamları ve yazarlar şunlar: Prof.Dr.Doğu Ergil, Vehbi Vakkasoğlu, Yılmaz Öztuna, Yılmaz Çetiner, İsmet Bozdağ, Kadir Mısıroğlu, Prof.Dr.İsmet Miroğlu, Mustafa Müftüoğlu, Dr.Mahir Niyazi, Prof.Dr.Ekmeleddin İhsanoğlu, Münevver Ayaşlı ve Yavuz Bahadır.[582]

17. Üçüncü Bölümün Sonu

Birinci Bölümde, Vahidettin'in hayatı, kişiliği ve özellikleri, Damat Ferit

---

581) K.Mısıroğlu, Osmanoğulları'nın Dramı adlı kitabında, emekli kimya mühendisi H.Hilmi Işık'ın Saadet-i Ebediyye adlı ilmihalinin 1968'deki 6.baskısından bir bölümü aktarmıştı. (s.99-100) H.Hilmi Işık'ın iddialarını, Vahidettin lehindeki görüşleri eksik bırakmamak için doğruları ile birlikte aynen alıyorum:

"...Sultan Vahideddin Han, ordunun silahları alındığı, düşman filolarının Çanakkale Boğazı'nı aştığı, imparatorluğu parçalamaya başladıkları bir zamanda Halife oldu. [Doğrusu: Vahideddin 4 Temmuz 1918'de tahta çıktı, Mütareke 4 ay sonra, 30 Ekim 1918'de yapıldı. Ordunun silahlarının alınması, düşman filolarının Çanakkale Bağazı'nı aşması, imparatorluğu parçalamaya başlamaları, Mütarekeden sonradır.] Vatanın, düşman çizmesi altında kalan İstanbul'dan kurtarılamayacağını anladı. Güvendiği paşaları Anadolu'ya gönderip İstiklal Harbi'ni hazırladı. [Bunun doğru olmadığını görmüştük.] Anadolu'ya subay, cephane, para kaçırdı. [Bu iddianın da bir masal olduğunu görmüştük.] Kuva-yı İnzibatiye diye hazırladığı birlikleri de açıkça gönderip, kumandanlarına, 'Anadolu'daki kumandanlara katılınız' diye gizli emir verdi. [Bunun da doğru olmadığını belgeleri ile gördük.] İstanbul'daki işgal ordularına sezdirmeden Kuva-yı Milliye'yi kurdu ve kuvvetlendirdi. [Masal sürüyor!] Bütün Müslümanları cihada davet etti. [Evet ama işgalcilere karşı değil, işgalcilerle dövüşen Kuva-yı Milliyecilere karşı !]"

H.H. Işık, din bilgini Abdülhakim-i Arvasi'nin, bu konudaki bir anısını da aktarmış. Ama kanıtsız, belgesiz, tanıksız, hiç kimsenin doğrulamadığı, genel duruma ve olayların akışına hiç uymayan bir anı. O yüzden üzerinde durmuyorum.

Kitabı aradım, 1995 tarihli baskısını bulabildim. (Hakikat Kitapevi) İçeriğinden çok yararlandım. Ama 1248 sayfalık değerli kitapta, K.Mısıroğlu'nun aktardığı bu iddialar da, söz konusu anı da yer almıyor. Anlaşılıyor ki H.H.Işık, sonradan bu iddialarından ve dayanaksız anıya yer vermekten vaz geçmiş.

Samanyolu Tv.nda, 30.8.1996 günü, 30.Ağustos'la ilgili özel bir program yayımlandı. Programın hazırlayıcısı Kemal Güven Milli Mücadele'yi özetlerken, şöyle dedi: "Sultan Vahidettin, el altından Aradolu'daki bu hareketi destekliyordu ve bu hareketin sevk ve idaresi için yine el altından Anadolu'ya bazı subaylar göndermişti."

Cümlenin ilk yarısı hakkında verilecek hükmü okuyuculara bırakıyorum. Ama ikinci yarısı için Kemal Güven'den bir ricam olacak: Acaba, Vahidettin'in, Milli Mücadele'nin sevk ve idaresi için el altından Anadolu'ya yolladığı bazı subaylardan hiç olmazsa birinin olsun adını açıklamak iyiliğinde bulunmaz mı?

582) Ama yazık ki hain olmadığını kanıtlayacak hiçbir karşı belge ileri sürmüyor, somut hiçbir olaydan söz etmiyor, hiçbir açıklama getirmiyor, olup bitenlere hiç değinmiyorlar. Söyledikleri şöyle özetlenip birleştirilebilir: 'Bir devlet başkanı vatan haini olmaz, bir devlet başkanının hain olabileceği akla bile gelmez, Vahidettin de hain değildir.'

Tarihte vatanına ihanet etmiş birçok devlet başkanı var. Akla bile gelmeyecek bir ihtimal olduğu da doğru değil. Mesela anayasamızın 105.maddesinin 3.fıkrası şöyledir: "Cumhurbaşkanı, vatana ihanetten dolayı, TBMM üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az dörtte üçünün vereceği kararla suçlandırılır."

ile ilişkileri, TBMM'nin kararı ve gerekçesi, İstanbul'dan ayrılışı, San Remo yılları, bazı maceracılara destek vermesi, yakınlarının ve görgü tanıklarının çeşitli düşünceleri yansıtılmıştı. Bu bölümde ise, kendisinin ve hükümetlerinin Kurtuluş Savaşı karşısındaki tavırlarına, Türkiye'nin geleceği hakkındaki tasarılarına, İngilizlerle olan ilişkileri hakkındaki başlıca belgelere ve kanıtlı bilgilere, anılarından bazı bölümlere, 1923'te yayımladığı beyanname ve Fransa Cumhurbaşkanı ile İngiltere Kralına gönderdiği mektuplara yer verildi.

Kısacası, lehindeki ve aleyhindeki bütün iddiaları, belgeleri ve tanık ifadelerini gördünüz.

Dostlarının savunmalarını da dinlediniz.

Hain miydi, değil miydi?

Karar sizin!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KURTULUŞ SAVAŞI

Birinci Kısım

KURTULUŞ SAVAŞI'NIN NİTELİKLERİ HAKKINDAKİ İDDİALAR

1914-1918 savaşı sırasında, Türk ordularına karşı, savaş bitene kadar kesintisiz olarak, yalnız İngiliz orduları çarpışmışlardır. Fransızlar sınırlı bir kuvvetle sadece Çanakkale savaşlarına katılmış, Ruslar ise Ekim devrimi üzerine 1917'de savaştan çekilmişlerdir.

Yüz milyondan çok Müslüman uyruğu olan İngiltere, sömürgelerinin bağımsızlık hevesine kapılıp ayaklanmalarını önlemek için Osmanlı İmparatorluğunu mutlaka ve hızla yenmek zorundaydı.[1] İngilizlerin savaş amaçlarını, o zamanki Başbakan Asquith, savaşın başında (9 Kasım 1914) şöyle açıklar:

"Kılıcını çeken Osmanlı İmparatorluğu, kılıçla ortadan kaldırılacaktır!"

Bunu, Harbiye Nazırı Lord Kitchener'in açıklaması izler:

"Türkiye'yi mahvedinceye kadar savaşacağız!"[2]

Savaşı bir an önce bitirmek amacıyla güneyde Basra'ya, kuzeyde Çanakkale Boğazının iki yakasına çıkarlar.

Ama 1917 yılına kadar İngilizler, çok zor durumlara düşeceklerdir. Çanakkale'de, Irak'ta (Salman-ı Pak[3] ve Kut savaşları), Gazze'de, 1918'de Ba-

1) L.George da, anılarında şöyle yazıyor: "İngiltere İmparatorluğu için Türkiye ile savaşın özel bir önemi vardı. Osmanlı Halifesi, İslam dünyasının başı idi ve İngiltere İmparatorluğu içinde, her yerden çok Müslüman vardı. Türk İmparatorluğu, bizim Doğudaki büyük ülkelerimizin (Hindistan, Birmanya, Malaya, Borneo, Hongkong ve Avustralya ve Yeni Zelanda) deniz yolları üzerinde bulunuyordu. İmparatorluğumuzun can damarı olan Süveyş su yolunun içinden geçtiği Mısır, Türk hükümranlığı altındaydı. [Kâğıt üstünde öyle. Ama yıllardan beri İngiliz yönetimi altında.tö] İmparatorluğumuzun geliş-gidiş yolları ve Doğudaki prestijimiz bakımından, Türklerin bize savaş ilan eder etmez yenilip itibarlarını yitirmeleri, çok önemli idi." (Aktaran H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.312)

İngiliz Dışişleri Bakanının, Y.Komiser Amiral Caltorpe'a emri: "Mısır ve Hindistan'daki Müslüman uyruklarımızın, Türklerin tamamen yenildiklerini anlamalarını özellikle istiyoruz!" (S.Akşin, İstanbul Hükümetleri, s.93)

Churchill'in 1.Dünya Savaşı hakkındaki genel yargısı da şöyle: "Hadiselerin içyüzünü bilenler şu noktanın vâkıfıdırlar ki ilk cihan harbinde Müttefikler, defalarla bozgun tehlikesine maruz kalmışlardı ve ancak tesadüf ve talih neticesinde zafere varılmıştı." (Çörçil Anlatıyor, 1.C., s.15)

2) Her iki alıntı da, D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.33.

3) Muharebeyi kazandığının farkında olmayan Nurettin Bey (B.Taarruz'da 1.Ordu Komutanı olan Sakallı Nurettin Paşa) de çekilmektedir. Ordu Kurmay Başkanı Basri Beyin uyarısı ile durumu anlar ve İngilizleri izlemeye koyulur. (Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, s.195 vd.)

ku'da (14 Eylül) yenilir, Süveyş Kanalını zorlukla koruyabilirler. Türkleri, Filistin-Suriye ve Irak[4] cephesinde, ancak büyük hazırlıklardan sonra ve en az dört kat kuvvet yığarak yenebilmişlerdir.[5] İngiltere Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson diyor ki:"Büyük Savaşta **Türkleri, ancak çok büyük sayı üstünlüğü ile yenebildik.**" (B.N.Şimşir, İng. Belgelerinde, 3.C., s.CXXXII/489 vd.)[6]

Büyük savaş, Mondros Mütarekesi ile sona erer. Mütareke anlaşmasının kuşku uyandırıcı biçimde uygulanışı, işgallerin başlaması ve Müttefiklerin niyetlerinin belirginleşmesi üzerine Türkler, yeniden silaha sarılırlar.

Bu mücadeleyi, Kurtuluş Savaşı diye anıyoruz.[7]

Vahidettinciler, M.Kemal ile İngilizler arasında gizli bir anlaşma olduğunu, İngilizlerin milliyetçileri desteklerken, İstanbul yönetimini bilerek zor duruma düşürdüklerini iddia ediyorlardı. Bunun doğru olmadığını görmüştük. Bu konudaki ek belgeleri de ilerde aktaracağım.

Kurtuluş Savaşı hakkında başka iddialar da var.

Bunları da çeşitli başlıklar altında topladım. Ayrıntılardan ayıklayarak, özet olarak aktarıyorum.

1. Kurtuluş Savaşı'nın bir Türk-Yunan Savaşı olduğu

□ İdris Küçükömer:

"Kurtuluş Savaşı... Yunanlılara karşı bir savaştır... İstiklal Savaşı Yunanlılara karşı kazanılmıştır." (Bütün Eserleri, 5.C., s.107, 122)[8]

---

4) İngilizlerin Filistin-Suriye cephesindeki taarruz öncesi hazırlıklarını İkinci Bölümde görmüştük; Kut Savaşı'nda yenilen General Tawshend, 13.761 askeriyle birlikte teslim olmak zorunda kalınca, Irak cephesinde de geniş hazırlıklara girişirler: Demiryolu Kut'a kadar uzatılır, Basra'ya büyük gemilerin yanaşabileceği bir rıhtım yapılır, nehir taşıtları ve savaş filotillası güçlendirilir, etlik hayvan, tavuk ve yem çiftlikleri kurulur, ordu mevcudu 250.000 kişiye yükseltilir. Bu sırada Türk ordusu, bölgede başlayan açlık yüzünden günde yarım tayınla yetinmektedir, mevcudu da 50 000 kişidir. (F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.303-304, 326-327)

Mekke Emiri Hüseyin, 11 Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçiren General Mod'a, 'Bağdat'ı Turanilerden (Türklerden) kurtardığı için Allah'a şükrettiğini, İngilizlerin başarılarına duacı olduğunu' bildirecektir. (a.g.e., s.320)

5) Yenilgide, sayı eksikliği, ulaşım güçlüğü ve ekonomik yetersizlik kadar, savaşın genel yönetiminde yapılan yanlışlıklar da etkili olmuştur: Sarıkamış taarruzu, Kanal seferi, Makedonya ve Galiçya'ya asker yollanması, Kafkas seferi, İran seferi, onun yüzünden Bağdat'ın, Bağdat'ı geri almak isterken Filistin'in elden çıkması vb...

6) Aynı gerçeği, anılarında L.George de belirtmiştir [özet]: 'Türk orduları, üç savaş yılı boyunca, eş koşullar altında, bizi arka arkaya yendikten sonra, ancak ezici sayıdaki kuvvetlerimize yenildiler...' (Aktaran H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.312)

7) Mondros Mütarekesiyle başlayan sürecin askeri, siyasi, sosyal, birçok yönleri vardır. Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele deyimleri, bu sürecin bütün yönlerini kapsayan genel adlardır. Bu sürecin askeri yönü ise, genellikle İstiklal Savaşı diye anılıyor.

8) İ.Küçükömer'i, ötekilerden ayırdığımı hemen belirtmeliyim. O da gerçeklere aykırı iddialarda bulunuyor ama maksatlı değil.

□ F.Başkaya:

"Emperyalizmin genel çıkarları ve emperyalistler arası çelişkiler, I.Emperyalist Savaş'ın, bir Türk-Yunan savaşı biçiminde sürmesine sebep oldu..." (Paradigmanın İflası, s.33)

□ K.Mısıroğlu:

"Yakın tarihimizde Milli Mücadele adı verilen Türk-Yunan muharebesi..." (Osmanoğulları'nın Dramı, s.79)

● Kurtuluş Savaşı'nı bütünüyle kavramak için pek çok kaynağı incelemek gerekiyor.[9] Ama bu savaşta kimlerin taraf olduğunu saptamak için bütün kaynakları taramak şart değil, sadece Sevres sürecini hatırlamak ve Andlaşmanın bazı hükümlerine şöyle bir göz atmak bile yeter. Sevres süreci hakkındaki bilgiler ile Sevres'in tam metni, gizli de değildir, yıllarca önce yayımlandı.[10]

Önce, Sevres'le noktalanan sürecin aşamalarını kısaca görelim.

1/1. Birinci Dünya Savaşı öncesi gizli anlaşmalar

Emperyalist devletler, Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasından önce, Osmanlı Devletini paylaşmak için aralarında birçok anlaşma yapmışlardır. Bu paylaşmaya İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Almanya, hatta Avusturya katılmıştır.

Bu anlaşmalar sürecinin başlaması, şöyle özetlenebilir: İngiltere, sömürge yarışını durdurmak için 1904 yılında Fransa, 1907'de de İran'ı paylaşmak için Rusya ile anlaşır. Sıra Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasına gelir.

H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi'nin 2. cildinin 3. kısmını, bu paylaşma görüşmelerine ve anlaşmalarına ayırmıştır. Belgeler gösteriyor ki emperyalistler, Dünya Savaşı çıkmadan önce, 'Doğu Sorunu'nu ya da 'Hasta Adamın mirasını bölüşmeyi' kendi aralarında çözümlemiş, ekonomik nüfuz bölgelerini belirlemiş,[11] yalnız

9) D.v.Mikusch, Kurtuluş Savaşı için şöyle diyor:" Aynı anda dört topla birden –Avrupa, Rusya, Asya ve İslamiyetle– oynanan karmaşık politik-diplomatik bir oyun." (Gazi M.Kemal, s.307) Gerçekten, birçok cephesi ve aşaması olan bir bütün. Kaç devlet, kaç sorun, kaç olay, kaç tutku, kaç oyun, kaç çelişki, kaç savaş iç içe! Böyle bir bütünün sadece bir cephesine, bir aşamasına bakarak, genelleme yapmaya ve kapsamlı yorumlarda bulunmaya kalkanın yanılmaması, çok küçük bir olasılık. Çeşitli cepheleri ve aşamaları hakkında, pek çok belge, araştırma ve anı yayımlandı ama hiçbiri, bu karmaşık sürecin bütün ayrıntılarını kucaklamıyor. Bu yüzden de, doğru bir değerlendirme yapabilmek için kaynakların hiç olmazsa büyük bir bölümünü incelemek gerekiyor.

Bu çabayı herkesten bekleyemeyiz. Ama bu çabayı göstermemiş olanların, kesin konuşmaktan ve yargıda bulunmaktan kaçınmalarını beklemek hakkımızdır.

10) Sevres süreci için: H.Bayur,Türk İnkılabı Tarihi, 2.baskı, 1967; Sevres'in tam metni: Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, s.525-691(1953).

11) Nüfuz bölgesi kabaca şu anlama geliyor: Emperyalist devletler, kendi aralarında, bir zayıf devletin topraklarını, ekonomik çıkarlar açısından paylaşıyor ve birbirlerinin bölgelerinde, rekabete girişmeyeceklerini de taahhüt ediyorlar. Böylece bir nüfuz bölgesinde, bütün ekonomik imkân, hak ve imtiyazlardan, yalnız bir devlet yararlanıyor: Madenleri çalıştırma, toprakları değerlendirme, nehir ve göllerde ulaşımı sağlama, sulama tesisleri, demiryolu ve liman yapma ve işletme, göçmen getirip yerleştirme vb... Böylece engellemeye uğramadan, bölgesini, huzur içinde sömürüyor. →

Doğu Trakya ve İstanbul ile Boğazları bir karara bağlayamamışlardır; bu eksikliği de savaş içinde giderirler.

Söz konusu bu ilk anlaşmaları şöyle özetleyebiliriz:

1. Güneydoğu Anadolu, Irak, Arap Yarımadası ve Güney Ege: İngiliz nüfuz bölgesi,[12]

2. Doğu Anadolu: Rus nüfuz bölgesi,[13]

3. Antalya ile Muğla'nın doğu bölümü: İtalyan nüfuz bölgesi,[14]

4. Suriye, Lübnan, Kuzey Ege, Zonguldak-Trabzon kıyı şeridi, Sivas'a kadar (Çukurova hariç), Güney Anadolu: Fransız nüfuz bölgesi,[15]

5.İstanbul- Bağdat demiryolunun iki yanı, Çukurova ve Musul'un batı kesimi: Alman nüfuz bölgesi.[16]

1/2. Savaş içinde yapılan gizli anlaşmalar

Savaş sırasında yapılan gizli anlaşmalarda, düşman cephede yer alan Almanya devre dışı bırakılır ve paylaşım, bu duruma göre yenilenir ve geliştirilir:

1. 10 Nisan 1915, İngiliz, Fransız ve Rus anlaşması [İstanbul, Güney Trakya ve Boğazlar Rusya'ya bırakılmış, böylece açıkta kalan bu sorun da çözümlenmiştir].

2. 26 Nisan 1915, İngiliz, Fransız ve İtalyan anlaşması [Savaşa girmesine karşılık, 12 Ada kesin olarak İtalya'ya verilmiş, eskiden beri istediği Antalya ve çevresinde **adil** –yani daha geniş– bir pay ayrılması kabul edilmiştir].

3. 3 Ocak 1916 ve 16 Mayıs 1916, Fransız, Rus ve İngiliz anlaşması [Almanya karşı cephede yer aldığı için Çukurova Fransa'ya bırakılmıştır].

Osmanlı Devleti, bu tür anlaşmaların kimini kabul etmek zorunda kalmış, kimini de bilmezlikten gelmiştir.

Bazı emperyalist devletlerin, nüfuz bölgelerini, zamanla, kendi topraklarına katmayı tasarladıkları da anlaşılmaktadır. (H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2.C., 3.kısım, s.85-93, 141, 144, 475-479)

12) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2.C., 3.kısım, s.6, 191-206, 333-372, 396-412, 470 vd.; O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XII.

13) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2.C., 3.kısım, s.10, 18-22, 80, 96-103, 108-140, 169-177, 433-437, 467 vd.; O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XII.

14) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2.C., 3.kısım, s.232-233, 393-394, 456-465, 473; O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XIV.

İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour'un, Nisan 1917'de, İtalyan B.Elçisine yolladığı mektuptan: "İtalya'nın, Akdeniz tarımını uygulamakta usta, geniş bir nüfus fazlası vardır. Bu insanlar, Güneybatı Anadolu'da, gereksinmelerine çok uygun bir toprak ve iklim bulacaklardır... İtalya'nın amacı sömürücülükse, bu alandan daha uygun yer, dünyanın hiçbir köşesinde bulunmaz." (M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.83 ve 4/16 sayılı dipnot; ayrıca, s.94 vd.)

15) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2.C., 3.kısım, s.6, 13, 223, 288-298,327,412-445, 469; O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XIII vd., Filistin için: s.XX, XLVIII vd.,

16) H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 2.C., 3.kısım, s.6, 13, 41, 85 -102, 125-129, 139, 151-153, 280-287, 302-306, 328-330, 384, 396-410, 437- 444, 448-455, 460, 472; kitabın sonunda, nüfuz bölgelerini gösteren ayrıntılı bir harita da var.

4. 21 Nisan 1916, İngiltere, Fransa ve İtalya anlaşması [Rusya'nın da kabul etmesi koşuluyla, İtalya'nın İzmir ve çevresini topraklarına katması ve Marmara'nın güneyini ile Konya çevresini, nüfuz bölgesi olarak kullanması uygun görülmüştür. Devrimden dolayı Rusya'nın kabulü gerçekleşmeyince, İngiltere anlaşmanın geçersizliğini bildirecek, İtalya ise geçerli olduğunda ısrar edecektir. Sorun tartışmalı olarak kalır.].[17]

5. 26 Nisan-30 Mayıs 1916, İngiliz, Fransız ve Rus anlaşması [Doğu Anadolu üçü arasında, Suriye ise Fransa ile İngiltere arasında, daha ayrıntılı olarak paylaştırılır].[18]

Savaş öncesinde ve savaş sırasında yapılan bu anlaşmalar, Müttefiklerin, savaş sonrası hakkındaki niyetlerini gösteren somut belgelerdir.[19]

1/3. Mondros Mütareke Anlaşması

Mondros Anlaşması, bu niyetlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırıcı hükümler içerecek biçimde düzenlenir:[20]

1. 5.madde: Ordunun derhal terhisi,
2. 6.madde: Bütün savaş gemilerinin teslim edilmesi,
3. 7.madde: **Müttefiklerin herhangi bir stratejik noktayı işgale yetkili olması,**
4. 10.madde: **Toros tünellerinin Müttefiklerce işgali,**
5. 12.madde: Haberleşmenin denetlenmesi,
6. 15.madde: Demiryollarının Müttefiklerce işletilmesi,
7. 16.madde: **Kilikya'daki** (Çukurova) **Türk kuvvetlerinin geri çekilmesi,**
8. 20.madde: Silah, cephane ve taşıtlar hakkında verilecek emirlere uyulması,
9. 24.madde: **Altı Doğu ilinde[21] karışıklık çıktığı takdirde, bu illerin işgal edileceği.**

---

17) Jeschke, İng.Belgeleri, s.60 ve 208; M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.80 dv.; O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XXXV. Bu payın, İngiltere, ABD ve Fransa'nın kararı ile Yunanistan'a verilişinin öyküsünü, Üçüncü Bölümde görmüştük.

18) Sovyetlerin, bu gizli anlaşmaları reddetmeleri üzerine, Rusya'nın Doğu Anadolu bölgesindeki payı da, Fransa, İngiltere, Ermenistan ve Kürdistan arasında bölüştürülecek, İstanbul ve Çanakkale için yeni bir rejim düzenlenecek, Doğu Trakya Yunanistan'a verilecektir.

19) Tamamı için: Adamov, Anadolu'nun Taksimi Planı (bütünü bu konuyla ilgili); L.Ewans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.27, 54, 57, 59, 62-64, 72/ dipnot; Jeschke, İng.Belgeleri, s.207- 220; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.79 vd.; A.Toynbee, Türkiye, s.87 vd.; TİH, Mondros, s.6; H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 1.kısım, s.462 vd.; 3.C., 2.kısım, s.112 vd. (ayrıca 1 no.lu harita), 125, 150-157, 192 vd. (ayrıca 2 no.lu harita), 270-273; 3.C., 3.kısım, s.513; 3.C., 4.kısım, s.1-32; O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XXXII-XXXVIII, LIV- LXVI; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.40-44.

20) İngiliz Dışişleri Bakanlığı uzmanları, mütareke anlaşmasında 'belirsiz sözcükler kullanılmasını' tavsiye etmişler. (S.R.Sonyel, Dış Politika,1.C., s.15) Anlaşma metni, Amiral Calthorpe ve kurmaylarının, bu tavsiyeyi başarıyla uyguladıklarını kanıtlıyor.

21) Anlaşmanın İngilizce metninde "altı Ermeni vilayeti" denilmektedir.

Böylece ordu tasfiye edilecek, kamuoyu ve ulaşım denetim altına alınacak ve İngiltere, Fransa, biraz geç de olsa İtalya, nüfuz bölgelerine bir an önce egemen olmak için harekete geçeceklerdir.[22] Yunanistan'ın İzmir'e çıkarılması da, bu emperyalist sürecin bir aşamasıdır. Kendi başına, bağımsız bir olgu değildir. İngilizlerin bu konuda güttükleri amaç, Dördüncü Bölümün 'İngilizler' paragrafında açıklanacak.

1/4. Sevres Andlaşması ve Üçlü Anlaşma[23] ile ilgili görüşmeler

1. Ön görüşmeler (O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.XLVI- LXXVI)
2. Birinci Londra Konferansı, 12 Şubat- 10 Nisan 1920, 79 oturum (a.g.e., s.1-443)
3. San Remo Konferansı, 18-26 Nisan 1920, 20 oturum (a.g.e., s.445-586)
4. İkinci Hythe Konferansı, 20 Haziran 1920, 1 oturum (a.g.e., s.587-588)
5. Boulogne Konferansı, 21 Haziran 1920, 1 oturum (a.g.e., s.589-597)
6. Spa Konferansı, 11 Temmuz 1920, 1 oturum (a.g.e., s.595-599)

Osman Olcay'ın bu önemli eserinde, söz konusu konferansların tutanaklarından başka, alt kurulların hazırladığı ya da ilgili temsilcilerin verdiği bütün yazılar, raporlar, muhtıralar, taslak ve tasarılar da bulunmaktadır.

Hazırlanan Andlaşma ve onun eki niteliğinde olan Üçlü Anlaşma'da, eski anlaşmalar esas alınmış, açıkta kalan bazı bölgeler yeniden paylaşılmış, çıkarlar türlü güvencelere bağlanmıştır. Bu belgeler, özellikle İngiltere'nin, nasıl bir Türkiye istediğini ve Türkiye'nin de nasıl acımasız, çıkarcı ve değişmez bir anlayışın karşısında bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Sevres Andlaşması ve Üçlü Anlaşma, işte bu uzun sürecin uğursuz çocuklarıdır.

---

22) 3 Kasım 1918'de Musul'un, 4 Kasımda Trakya'nın, 6 Kasımda Çanakkale'nin, 9 Kasımda Antakya ve İskenderun'un işgaline başlanır; 13 Kasımda, İstanbul ve Süleymaniye (Musul) işgal edilir; 24 Kasımda, bir İtalyan kruvazörü Marmaris'e gelir; 30 Kasımda, Musul'un işgali tamamlanır; 11 Aralıkta Dörtyol, 17 Aralıkta Mersin ve Ceyhan, 21 Aralıkta Adana, 27 Aralıkta Pozantı işgal edilir.

İlk iki ay içinde, hangi devletin telaşla, nereyi işgal ettiğini ya da işgale hazırlandığını, nüfuz bölgeleri anlaşmalarına bakarak, kolayca kestirebilirsiniz.

23) Üçlü Anlaşma (Accord Tripartite/ Tripartite Agreement), son olarak San Remo'da görüşülmüş ve kararlaştırılmıştır. Görüşmeye katılan başlıca yetkililer: İngiltere adına Başbakan L.George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Fransa adına Başbakan Millerand, İtalya adına Başbakan Nitti. Üçlü Anlaşma, 3 Ocak 1916 ve 16 Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot anlaşmalarının geliştirilmiş şeklidir ve nüfuz bölgeleri, onlara atıf yapılarak düzenlenmektedir. 10 madde. Giriş bölümünde, amacın, Osmanlı Devletine ve yeni kurulacak Kürdistan'a yardım etmek (!) olduğu açıklanıyor. 8. maddeye göre, nüfuz bölgelerinde asker bulunduracaklar ve birliklerini, ancak ortak bir karara vardıktan sonra çekecekler. Süre belirtilmemiş. Anlaşma, Sevres ile birlikte, İstanbul yönetimine tebliğ edilecektir. (Jeschke, İng.Belgeleri, s.207 vd.; H.Bayur, Türk Devletinin Dış Siyasası, s.13; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.78, 137, 168, 208, 211; son görüşmenin tutanağı ve Üçlü Anlaşma'nın metni için, O.Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, s.534-538, 542-545)

1/5. Sevres Andlaşması[24]

Sevres'in emperyalist ve intikamcı niteliğini iyi anlamak için tamamını okumak gerek. Kısıtlayıcı, yasaklayıcı, tehdit edici, sömürgen, şaşırtıcı pek çok maddesi var. Bazı genel hükümlerini görelim:

□ Andlaşma, Müttefiklerin istediği gibi uygulanmazsa, **İstanbul**, Osmanlı yönetiminden geri alınacak (m.36).[25]

□ Doğu Trakya (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Gelibolu), Gökçeada, Bozcaada **Yunanistan'a** verilecek; İzmir bölgesi (İzmir, Kuşadası, Tire, Ödemiş, Manisa'nın batısı, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Foça, Ayvalık, Burhaniye) Osmanlı egemenliği altında kalacak ama bu hakkı Yunanistan kullanacak; yerel yönetim, beş yıl sonra, Milletler Cemiyeti'nden, bu bölgenin Yunanistan'a bağlanmasını isteyebilecek; isteğin uygun görülmesi halinde, Türkiye, bu topraklar üzerindeki haklarından vaz geçeceğini önceden kabul edecek (m. 84-87, m.65-83).[26]

□ Kuzeydoğuda, 1914'ten önceki sınır geçerli olacak, Artvin, Erzurum'un kuzeydoğusu ve Iğdır'a kadar Kars, Türkiye dışında kalacak (m.27/4)[27]

□ Doğu Anadolu'da, **Ermenistan**[28] ve aşamalı olarak **Kürdistan**[29] kurulacak (m.88-93, m.62-64).

---

24) Senegalli Prof. T.Diallo diyor ki: "Mondros Mütarekesi ve Sevres Andlaşması, emperyalizmin [Türkiye'ye] gerçek yerleşmesinin temelleridir. Emperyalizm, soyut ve belirsiz bir kavram olmaktan çıkarak, somut, gerçek bir olgu haline dönüşür." (Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları, Uluslararası Sempozyum (1981), s.199; [bundan sonra 'Sempozyum I' olarak anılacak]

25) Sevres Andlaşması dikkatle incelenirse görülür ki artık İstanbul'un, bağımsız bir devletin başkenti olma niteliği kalmamıştır. Çünkü süresiz işgal ve denetim altında olacaktır. Andlaşmaya göre İstanbul'da şu otoriteler bulunacak: İngiliz, Fransız ve İtalyan Siyasi Temsilcilikleri, Boğazlar Kurulu, Maliye Kurulu, Osmanlı Borçları yönetimi, İşgal Kuvvetleri Komutanlıkları, işgal birlikleri, Müttefikler-Arası Kara, Deniz, Hava Denetleme Kurulları ve Padişah ile Osmanlı hükümeti!

İşgal kuvvetlerinin ve kurulların giderlerini de, Osmanlı Devleti karşılayacak.

26) Bu süre içinde Yunanistan, İzmir bölgesinde asker bulundurabilecek; gümrük kurabilecek; bu bölgede oturanlar, Yunan uyruğu sayılacak; bölgede Yunan anayasası geçerli olacak. Eğer Sevres yürürlüğe girseydi, Yunanistan, Ege'de Salihli'den, Trakya'da Çatalca'dan başlayacaktı.

27) Sevres'den de önce, Artvin, İngilizler tarafından Gürcülere, Erzurum'un kuzeydoğusu ve Iğdır'a kadar Kars ise Ermenilere verilmiştir. (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.590; TİH, Mondros, s.164)

28) Başkan Wilson'un çizdiği haritaya göre Ermenistan, bugünkü Rize, Trabzon, Giresun'un bir bölümü, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan'ın bir bölümü, Erzurum, Muş, Ağrı, Bitlis ve Siirt'in bir bölümü ile 1914 sınırları dışında kalan Erzurum'un kuzey doğusu ile Kars'ı ve Rus Ermenistanı'ndaki eski illeri kapsıyor.

Ermenistan'a bitişik bütün Osmanlı toprakları da, askersizleştirilecek (m.89).

29) Fırat'ın doğusu, Ermenistan'ın güneyi ve bu andlaşma ile saptanmış Suriye ve Irak sınırlarının kuzeyindeki bölge, ilk aşamada özerk olacak, bunun esaslarını ve kesin sınırlarını, İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerden oluşan bir kurul kararlaştıracak. Özerk yönetim, bir yıl sonra bağımsızlık için Milletler Cemiyetine başvurabilecek. Türkiye, sonucu kabul edeceğini önceden taahhüt edecek.

□ Güneyde, Ceyhan, Osmaniye, Dörtyol, İskenderun-Antakya, Maraş'ın güneyi, Gaziantep, Urfa, Mardin, Cizre, Suriye'ye verilecek (m.27).

□ Osmanlı Devleti, sınırları dışında kalan bu topraklar üzerindeki bütün haklarından vaz geçecek (m.132).

□ **Boğazlar** (bütün kıyıları ile Marmara denizi) bölgesi, özel bütçesi, teşkilatı, bayrağı, polisi olan yarı devlet niteliğindeki bir karma kurulun egemenliğinde olacak (m.37-61 ve 178).[30]

Bu bölgedeki tüm istihkâmlar yıkılacak ve silahsızlandırılacak (m.177).

Bu bölgede bulunan ve top ulaşımına elverişli bütün demir ve kara yolları, kullanılmaz hale getirilecek (m.178).

Türkiye'nin bu bölgede telsiz-telgraf istasyonu kurması yasak (m.190).

Boğazlar Bölgesi, askeri amaçla, yalnız İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından kullanılabilecek (m.178/3).

□ Jandarma 35.000, kara kuvveti 15.000 kişi ile sınırlı olacak, ancak gönüllüler askere alınacak (m.154, 155, 165).

Boğazlar Bölgesindeki Türk jandarması, **Müttefikler-Arası İşgal Komutanlığı**'na bağlı olacak (m.161).

Subaylar ve erlerin sayısı, birliğin bulunduğu kesimdeki Müslüman olan ve olmayan nüfusla orantılı ve bu oran, polis için de geçerli olacak, (m.165, 170).

Silah, cephane, askeri araç ve gereç yapımı, ithali ve ihracı, **Müttefikler-Arası Askeri Denetim Kurulu**'nun denetim ve iznine bağlı olacak (m.173 vd.).

Zırhlı araç ve tank yapımı ve ithali yasak (m.176).

Seferberlik yasak (m.162).

□ Deniz kuvveti kurulması yasak (m.188).

Balıkçılık ve polis hizmeti için en fazla 7 gambot, 6 torpidobot kullanılabilecek (m.181).

Öteki bütün askeri gemiler, yok edilecek (m.184).

Yavuz zırhlısı, Müttefiklere teslim edilecek (m.258).

Türkiye'nin savaş ve denizaltı gemisi yapması ve edinmesi yasak (m.182, 186).

Deniz kuvvetlerine alınacak subay ve erlerin sayısı, **Müttefikler-Arası Deniz Kuvvetleri Denetleme Kurulu**'nca saptanacak (m.188).

---

30) Kurulun üyeleri: (a) ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Rusya, (b) Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve Türkiye; a'ların iki, b'lerin bir oyu var. Üyelerin dokunulmazlıkları olacak. Kurul, Osmanlı Devleti'nden bağımsız olarak çalışacak. Özel polis gücü kurabilecek. Polis amirleri yabancılardan seçilecek. Kapitülasyonlardan yararlanan devletlerin uyrukları, bu bölgede işledikleri suçlardan dolayı Konsolosluk Mahkemelerinde yargılanacak. Vergi ve harçları Kurul toplayacak, gerekli görürse yeni vergiler koyabilecek. Kurula bağlı bölge, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile Marmara'yı kuşatan toprakları kapsamaktadır. Kıyıdan başlayan bu topraklar, çeşitli derinliklerdedir. Müttefiklerin güdümünde bir küçük devlet! [Boğazlar Bölgesi'ne dahil bazı yerler: Batıda Istıranca'ya, doğuda İzmit'e kadar İstanbul'un iki yakası, Çekmece, Tekirdağ'ın sahil kısmı, Gelibolu, Çanakkale, Edremit, Erdek, Bandırma, Mudanya, Gemlik, İznik, Kapıdağ Yarımadasının tamamı, Sapanca, Karadeniz'e kadar İzmit'in tamamı ve Marmara Adaları]

□ Hava kuvveti kurulması yasak (m.191).

□ Bütün **kapitülasyonlar**, yararlanacakların sayısı artırılmış olarak sürecek (m.261 vd.).

Adalet rejimi, Müttefiklerce yeniden saptanacak (m.137).

Soy, din ve dil azınlıkları, bağımsız ve denetimsiz olarak, diledikleri kadar ilk, orta ve yüksek okul açabilecek ve kendi dillerinde eğitim yapabilecekler (m.147).

□ Osmanlı maliyesi, Müttefiklerce seçilecek bir **Maliye Kurulu**'nun denetimi altında olacak (m.231-260)[31]

□ **Mondros Anlaşması**'nın, galiplere stratejik yerleri, Doğu illerini, ayrıca Toros Tünellerini işgal ve haberleşmeyi denetleme hakkı veren maddeleri, sınırsız olarak **yürürlükte kalacak** (m.206).[32]

1/6. Üçlü Anlaşma

Bu anlaşma ile de, Anadolu'nun kalan bölümünün büyük bir kısmı, nüfuz bölgeleri olarak, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında paylaştırılmaktadır. Bölgeler hakkındaki bilgi, dipnottadır.[33]

---

31) Kurul, İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcileri ile bir Osmanlı temsilcisinden oluşuyor. Osmanlı Devleti'nin bütçesini, bu Kurul hazırlayacak, Parlamento bütçede, Kurulun onaylamadığı değişiklikler yapamayacak. Mali denetim de, bu Kurulun yetkisinde. Devlet, Kurulun izni olmadıkça iç ve dış borçlanmaya başvuramayacak. Tüm kaynak ve gelirler, Kurulun emrinde olacak ve o kullanacak. Bu kaynakların kullanımında şu sıra gözetilecek: Önce Kurul üyelerinin aylıkları, sonra bugüne kadarki işgal giderleri ile yeni işgal kuvvetlerinin olağan giderleri vb...

32) Suriye, Irak, Filistin, ilerde belirlenecek mandaterlerin yönetimi altına girecekler (m.94-97); Irak ve Filistin İngiliz, Suriye [ve Lübnan] Fransız mandası olur. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.102 vd.)

33) İngiliz nüfuz bölgesi: Mardin'in doğusu, Hakkari, Şırnak, Siirt, Bitlis ile Van'ın güney kesimleri (İngiltere, Lozan'dan sonra bile, Nasturileri ileri sürerek, Hakkari'yi, işgali altındaki Irak'a katmak isteyecektir: Ö.Kürkçüoğlu, s.282).

Fransız nüfuz bölgesi: Sivas, Kayseri'nin doğusu, Malatya, Elazığ, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep'in, Maraş'ın ve Urfa'nın kuzeyi, Mardin'in batısı, Kilis, Adana, Mersin'in doğu kesimi.

İtalyan nüfuz bölgesi: Fransa ile birlikte Karadeniz Ereğlisi, Kayseri'nin batısı, Nevşehir'in güneyi, Konya'nın büyük bölümü, Mersin'in batısı, Antalya, Muğla, Aydın'ın güneyi, Denizli, Burdur, Isparta, Uşak, Afyon'un batısı, Manisa ve Balıkesir'in doğusu, Kütahya, Bursa'nın güneyi.

Osmanlı Devletinin egemenliğinde kalan iller: Bolu, Adapazarı, Zonguldak, Kastamonu, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun'un batısı, Amasya, Tokat'ın kuzeyi, Ermenistan ile Fransız nüfuz bölgesi arasında kalan ve Elazığ'ın kuzeyine uzanan bir koridor (Ş.Karahisar, Refahiye, Kemah, Çemişkezek, Pertek, Palu, Çapukçur, Kığı kesimi), Yozgat, Çorum, Çankırı, Kırşehir, Ankara, Nevşehir'in ve Konya'nın kuzeyi, Afyon'un doğusu, Eskişehir, Bursa'nın doğusu ve Bilecik.

Bugünkü Türkiye'nin yaklaşık dörtte birine sıkıştırılmış, bağımsız bir devlete özgü pek çok yetkisi ya kısıtlanmış, ya kaldırılmış, topraklarının altı da, üstü de yağmalanmış, kolu kanadı budanmış, milli bir ordudan yoksun, sürekli denetim altında tutulacak bir devletçik!

Bazılarının savunduğu Sevres Andlaşması ve onun eki olan Üçlü Anlaşma, işte bu.

Yetmiş yedi yıl önceki ordusuz, savaş bitkini, yoksul ve 12 milyon nüfuslu Türkiye bile bunları kabul etmemiş ve yırtmıştı.

1/7. Bu sürecin kısa bir değerlendirmesi

● Savaş öncesi ve savaş içi anlaşmalar ile Sevres Barış Andlaşması ve Üçlü Anlaşma'nın emperyalist nitelikleri, ortada. Bunları görüşüp hazırlayan başlıca üç devlet İngiltere, Fransa ve İtalya'dır.

● Mütareke anlaşmasını çiğneyerek, Batum'u, Kars'ı, Musul'u, Güney Doğu Anadolu'yu; Antakya'yı, İskenderun'u, Adana'yı, Mersin'i, Urfa'yı, Gaziantep'i, Maraş'ı, Konya'yı, Antalya'yı, Muğla'yı, Trakya'yı, Gelibolu'yu, Çanakkale'yi, İzmit'i ve İstanbul'u işgal eden de bu üç devlettir. Herhalde buralarda Nuh'un Gemisi'ni ya da Midas'ın hazinesini aramıyorlardı.[34]

● Üstelik Fransa, çıkarlarını ve kendisine ayrılan nüfuz bölgelerini korumak için silaha da sarılmıştır.

● Yunan ordusunun İzmir'e, kendi başına aldığı bir kararla çıkmadığını, onu İzmir'i işgalle görevlendirenlerin, İngiltere, Fransa ve ABD olduğunu da görmüştük.[35]

● Her anlaşma, en azından iki taraf arasında yapılır. Karşı tarafı oluşturan ve bu sebeple teklif yapan da, Türk tekliflerini kabul ya da reddeden de, her zaman İngiltere, Fransa ve İtalya'dır.

● İstanbul yönetimini, bu andlaşmayı kabule zorlayan da, Ankara'yı ikna etmesi için sıkıştıran da, başta İngiltere olmak üzere yine bu üç devlettir.

● Ufak tefek tavizler vererek Sevres'in esas hükümlerini koruyabilmek için 1921 Şubatında Londra Konferansını toplayan, 1921 Haziranında arabulucu rolüne giren, Mart 1922 mütareke ve barış teklifini hazırlayanlar da bunlardır.

● Bir yandan kendileri kan dökerlerken (özellikle Fransa), bir yandan Kuva-yı Milliye'yi ezsin diye İstanbul yönetimini özendiren ve destekleyen, bir yandan da, Ermenileri silahlandıran,[36] 21 Haziran 1920'de ve 1921 Londra Konferansı sırasında, Yunan ordusuna, Sevres'i Ankara'ya silah zoruyla kabul ettirmek görevini verenler de bunlardır.[37]

---

34) Bir yıla yakın kuşatma altında kalan Antep, 9 Şubat günü, özellikle açlık yüzünden teslim olur. 7.000 şehit verilmiş, 10.000'e yakın bina yanmış ve yıkılmıştır. Teslim tutanağına Fransızlar, 'Antep'in Fransız mandası altına girdiği' kaydını eklerler. İşgal komutanı, durumu birliğine de şöyle açıklar: "...Antep harp esiri olmuş ve Fransa mandasını açık surette tanımıştır." (H.Saral-T.Saral, Vatan Nasıl Kurtarıldı, s.341- 344)

35) Tahta geri dönen Kral Kostantin bile,Yunan birliklerine gönderdiği tebliğlerde, "Anadolu'daki Müttefik Kuvvetleri" deyimini kullanır. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.125)

36) Doğudaki Ermenilere 25.000 silah verdiklerini daha önce belirtmiştim. İngilizler, aynı işi Güneyde de yapmışlar (H.Saral-T.Saral, s.260), ayrıca Kürtleri ve Arapları da silahlandırmış ve kullanmışlardır. Bu kesimde, Türkçe konuşulmasını da yasaklarlar. (TİH, Mondros, s.131, 132, 136) Fransızlar da Ermenileri ve Süryanileri silahlandırmışlardır. (İ.Özçelik, Milli Mücadele'de Güney Cephesi -Urfa, s.367)

37) David Walder diyor ki: "[Bu durum] Müttefikleri, isteklerini zorla kabul ettirmeye kadar vardıracaktı ve bunu da yapacak gibi görünen bir tek ordu vardı: Yunan ordusu... Müttefikler girişecekleri son derece kirli ve karanlık işlerini yaptırmak için bu ulusu ve ordusunu seçtiler." (Çanakkale Olayı, s.105) →

● Türkiye'yi, Mudanya Mütareke görüşmelerine de, Lozan Konferasına da çağıran bu devletlerdir.

● Türk zaferinin sonunda, Mudanya görüşmelerinde de, Lozan'da da karşımızda, yine ve yine ve yine bu kenetlenmiş üç devlet vardır.

● Kısacası, her aşamada, gerçek ve sürekli muhataplarımız, işin asıl sahipleri, başta İngiltere olmak üzere, bu üç devlettir. Hiçbir aşamada kenara çekilmemiş, aradan çıkmamışlardır. Öyle olmasa, bizi Yunanlılarla başbaşa bırakır, askerlerini ve donanmalarını alıp giderlerdi. Oysa, sonuna kadar olayın içinde kalmış, İstanbul ve Çanakkale'yi işgallerinde tutmuş, İstanbul'da polisi yönetmiş, Anadolu'ya geçişi denetlemiş, sıkıyönetimi ve tutuklamaları sürdürmüş, Trakya ve İstanbul-İzmit demiryollarını işletmiş, İstanbul yönetimini yönlendirmekten bir an bile uzak kalmamışlardır.[38] 1922 Eylülünde, Türklerle savaşmak için İngiltere'nin Çanakkale'ye yığdığı kuvvetler arasında, başlangıçta Fransız ve İtalyan birlikleri de yer alıyorlardı.[39]

● Ve bu üç devlet, Sevres Andlaşmasına ve Üçlü Anlaşmaya, neden bu kadar önem verdiler, korumak için neden kan döktüler ve dökülmesini teşvik ettiler? Neden Sevres'den vaz geçip de hakça bir barışa yıllarca yanaşmadılar? Sevres'e inatla neden sarıldılar? İş olsun diye mi? Sevres'i yumuşatmayı önerirlerken, neden yalnız Yunan çıkarlarından ödün verdiler de kendi çıkarlarını görüşmeye bile yanaşmadılar?

Bu üçlünün Türkiye için hazırlayıp uygulamaya koyduğu Sevres Andlaşması ve Üçlü Anlaşma, biz sırf Yunanlıları yendik diye mi suya düştü?

Bu somut gerçekler apaçık ortada dururken, işin sahibi ve takipçisi olan bu üç devleti ve olayın öncesini bir yana sıyırıp, Kurtuluş Savaşı'nın bir Türk-Yunan savaşı olduğunu ileri sürmenin, gerçekle de, bilimsellikle de, ciddilikle de, sağduyuyla da bir ilgisi yoktur!

Eğer bu sürecin askeri yanı, yalnız Türkler ve Yunanlılar arasındaki savaşlardan ibaret olsaydı bile, yine bu karmaşık süreç Türk-Yunan savaşı diye nitelene-

---

Üstelik İngiltere, 1920 Haziranında, Yunanlılara, askeri ve donanmasıyla yardımcı olacak ve daha sonra da Yunan ordusunu kullanmaya devam edecektir! Belgelerini, birlikte göreceğiz.

38) Kurtuluş Savaşı'nın başından sonuna kadar, Sevres'e ve Üçlü Anlaşmaya sahip çıkan, onları korumak için yoğun ve sürekli çaba harcayan, bu emperyalist belgeleri kabul etmeyen Ankara yönetimini ezmek için açık ya da kapalı, doğrudan ya da dolaylı birçok yollara başvuran başlıca devlet, İngiltere'dir. Bunu anlamak için bilim adamı olmak da gerekmez. Önyargısız bir sağduyu, hafifçe bir dikkat ve Richter ölçeği ile bir buçuk şiddetinde bir bilgi yeter de artar bile.

39) Yunanistan, rolüyle yetinmeyip, bu büyük ve kanlı oyuna, kendi adına bazı sahneler eklemek hülyasına kapılmış bir figüran, emperyalistliğe heveslenmiş küçük bir devlettir. Venizelos şöyle yazıyor: "L.George'a, 'Kemal ordusunu ordumuzla ezeceğimi... Yunanistan'ın bu iş için Müttefiklerden hiçbir yardım istemediğini' söyledim." (H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.49)

Yunanlı yazar A.A.Pallis, felakete uğradıktan sonra yazdığı kitabında İngilizlere, "bizi neden durdurmadınız!" diye çatıyor! (Yunanlıların Anadolu Macerası, s.68)

Siz niye durmadınız Kir Pallis?

mezdi. Kaldı ki sıcak savaş bile yalnız Türkler ile Yunanlılar arasındaki savaşlardan ibaret değildir. Olmadığını göreceğiz.

2. İngilizlerin Yunanlılara yardım etmediği

□ İdris Küçükömer:

"Yunanistan'da, Konstantin tekrar kral oldu. Bu olay Müttefiklerce iyi karşılanmadı... ve Yunanlılar Anadolu'da Türkler karşısında yalnız bırakıldı. Lloyd George'a rağmen Yunanlılara **para, silah yardımı durdu ya da azaldı**." (Bütün Eserleri, 4.C., s.300)

□ F.Başkaya:

"Başlangıçta Yunanlılara destek vermelerine rağmen, İngiliz emperyalizminin çıkarları, Sovyet tehdidinin söz konusu olduğu koşullarda, bu desteğin 1921'den itibaren çekilmesini gerektirdi... **İngiliz desteği kalktığı andan itibaren** de Yunanlıların Anadolu'da barınma şansı yoktu." (Paradigmanın İflası, s.33)

□ A.Dilipak:

"**13 Mayıs 1921**'de, Müttefikler, Yunanistan'dan desteklerini tamamen çekerek, Türk-Yunan savaşı karşısında tarafsız kalacaklarını açıkladılar. İngilizlerin desteğinde Anadolu'yu işgal eden Yunan askerleri, İngiltere'nin desteğini kaybedince, **geri çekilmek** zorunda kaldılar." (CG Yol, s.93)

Küçükömer'e göre Konstantin geri geldiği için; Başkaya'ya kalırsa, Sovyet tehditi dolayısıyla, İngiltere Yunanistan'dan desteğini çekmiş.[40] Oysa ne para ve silah desteği durdu, ne de İngilizler Yunanlıları yalnız bıraktılar. İ.Küçükömer de kesin konuşamıyor zaten. İngiltere'nin tarafsızlık kararı ise, tam bir göz boyamadır. Bu konunun ayrıntılarını, bu bölümün 'İngilizler-Yunanlılar' paragrafında göreceğiz. Bir ön örnek:

Venizelos'tan sonraki hükümetler zamanında, hükümet askeri danışmanı, ordu nezdinde hükümet temsilcisi ve Bakan olarak görev yapmış olan Tümgeneral Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da adlı anı-araştırmasında (1925) diyor ki: "Yunanistan'ın Küçük Asya siyasetine ve Kasım 1920 sonrası rejimine düşmanca yanaşan **Fransa dahi**, 1921-1922 yıllarında, çok büyük miktarlarda topçu cephanesi, hususi fişek ve makineli tüfeği, Gunaris hükümetine satıyordu." (s.149)

Efendim?

Yunan kaynaklarında, yenilgiyi mazur göstermek için biri ötekini tutmaz, çeşitli sebepler ileri sürülmektedir. Boyundan büyük bir işe kalkıştığı ve ardarda

40) Lloyd George diyor ki: "...Sonucunu nefretle karşıladığımız bir seçim, Yunanistan'da iktidarı değiştirdiyse, buna bakarak biz, bütün Doğu politikamızı değiştirecek değiliz. Akdeniz, İngiltere için hayati bir önem taşımaktadır." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.120)

yenildiği için elbette, siyasi ve ekonomik zorlukları olacaktı, olmuştur da.[41] Ama hiçbir Yunan kaynağında, silah ya da cephane azlığı, yetersizliği gibi bir mazeret yer almıyor. Bütün Yunan kitapları, ATASE kitaplığında incelemeye açık olarak durmaktadır. Merak eden buyursun, incelesin! En fazla bir haftasını alır.

Dilipak, Türklere bir zaferi çok gördüğü için yuvarlak bir ifade ile 'Yunan askerleri geri çekilmek zorunda kaldılar' diye yazıyor! İngilizler sözde tarafsızlıklarını 14 Nisan 1921'de ilan etmişlerdir. (Jeschke, TKS Kronolojisi, s.148) Bunun üzerine Yunanlılar, çaresiz kalıp da geri mi çekildiler? Ne münasebet! Önce Temmuz 1921'de Kütahya-Eskişehir taarruzuna giriştiler, Ağustos 1921'de de, Ankara'yı almak için harekete geçtiler (Sakarya Savaşı). Sakarya Savaşı, Yunanlıların taarruz gücünü ve cesaretini sona erdirdi. Büyük Taarruz'da ise duman oldular! Ancak küçük bir kısmı çekilebilmiş, geri kalanlarsa imha ve esir edilmiştir. Bu yüzdendir ki Yunanlılar, Türk Büyük Taarruzu sonunda uğradıkları yenilgiyi, 'felaket' diye anıyorlar.

Dilipak, daha sonra, bu yuvarlak, çekingen ifadeyi bırakıp daha açık konuşacak. İlerde göreceğiz.

3. Emperyalistlerin Anadolu'yu yerleşmek niyetiyle işgal etmedikleri ve savaşmadan da gittikleri

□ F. Başkaya:

" Milli Mücadele'nin, aynı zamanda İngiliz ve diğer İtilaf Devletleri (Fransız ve İtalyanlar) ile de bir savaş olduğu, **sonradan uydurulmuştur**.

Yanında, Almanya gibi güçlü bir devlet başta olmak üzere, İttifak Devletleri (Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan) varken yenik düşen bir imparatorluğun, bir başına bunların tamamı ile başa çıkması, o günün koşullarında mümkün değildi. Dolayısıyla 'yedi düvelle savaş' bir efsanedir.

Zaten emperyalistler, **Anadolu'ya yerleşmek niyetiyle girmediler** ve **savaşmadan da** çekildiler.[42] Çekilirken de Fransızlar, Türklere, Yunanlılara karşı kullanacakları silahları sattılar...

---

41) Yunan politikacılarının abartmasına aldanmamak gerek. Ankara'nın ekonomik zorlukları yanında, Yunanistan'ın ekonomik zorlukları, hiç değerindedir.

42) Kambersiz düğün olur mu? A.Dilipak da şöyle yazıyor: "Yunanlıların işgal için gelmediği açıktı." (CG Yol, s.281) Binlerce belge, anı ve araştırma ortada dururken, bir Yunanlı bile bunu söylemeye utanır ama bizim alternatif tarih yazıcılarımız, gözlerini kırpmadan tarihi allak bullak etmekten çekinmiyorlar.

Demek ki Yunanlılar, uzun ve heyecanlı bir tatil için silahlı turist olarak İzmir'e gelmişlerdi. Neşe içinde Aydın'ı, Manisa'yı, Uşak'ı, Afyon'u, Kütahya'yı, Balıkesir'i, Bursa'yı, Bilecik'i, İzmit'i ziyaret ettiler, Trakya'da kamp kurdular, turistik Eskişehir-Polatlı gezisine katıldılar, Sakarya kıyısında piknik yaptılar, Çal Dağı'na tırmandılar, insan avladılar, ateş geceleri düzenlediler, kan gölünde yüzdüler, gülle attılar, cirit oynadılar, dört yıl sonra da kendiliklerinden geri döndüler.

Öyle mi mirim?

İngilizlerin asıl amacı, Anadolu topraklarının bir bölümünü ele geçirmek değil, Doğu sömürgelerinin güvenini sağlamaktı." (Paradigmanın İflası, s.33)

Doğrular:

(1) Yunanistan'ın yalnız olmadığını ve yalnız bırakılmadığını, çünkü büyük beklentileri bulunan İngiltere, Fransa ve İtalya'nın, savaşı doğrudan ya da dolaylı olarak sürdürdüklerini, bu amaçla Sevres'de direndiklerini, Lord Curzon'un deyişi ile 'zaferin meyvelerini toplamak' istediklerini, Üçüncü Bölümdeki ve yukardaki bilgiler göstermektedir.

'İngilizler-Yunanlılar' paragrafında, bunu kanıtlayan öteki belge ve bilgilere de yer verilecektir.

(2) Mütareke, yalnız savaşan taraflar arasında yapılır. İstiklal Savaşı, bir Türk-Yunan savaşı ve sadece Yunanistan'a karşı kazanılmış bir galibiyet olsaydı, mütarekenin de ikisi arasında yapılması, barış görüşmelerinde de, yalnız Yunanistan ile bizim aramızdaki sorunların görüşülmesi gerekirdi.[43] Oysa, Türk-Yunan savaşına ve sorunlarına ilişkin konular, Lozan'da görüşülen konuların yirmide biri bile değildir.[44]

---

43) İ.Küçükömer'in de katıldığı ve bu konuların görüşüldüğü üç açık oturumun metinleri, 28 Ekim, 4 Kasım ve 11 Kasım 1973'te Milliyet'te yayımlanmıştı. İstiklal Savaşı'nın Yunanlılara karşı kazanıldığı, anti-emperyalist olmadığı vb. gibi iddialarını, Ş.S.Aydemir ve T.Z.Tunaya, 4 Kasım oturumunda cevaplamışlar, Milliyet'in 50.Yıl Özel Eki'nde de İ.İnönü, uzun bir açıklama yapmıştır. Açıklamasının özü şu: "İstiklal mücadelesi, aslında İngilizlere ve İngiliz tertiplerine karşı yapılmıştır..."

İngiliz tertiplerinin neler olduklarını, belgeleriyle göreceğiz.

44) Lozan'da görüşülen başlıca konular: Milletler Cemiyeti, Türkiye'nin sınırları, Boğazlar sorunu, kapitülasyonlar, imtiyazlar, Osmanlı borçları, Hazine-yi Hassa malları, Medine hazinesi, vakıflar, azınlıklar, Musul, Ermeni sorunu ve yurdu, vergi rejimi, ticaret rejimi, gümrük tarifeleri, kabotaj rejimi, yabancılara uygulanacak rejim, yargı rejimi, din ve hayır kurumları, eğitim kurumları, arkeolojik araştırmalar, uyrukluk sorunu, ulaştırma ve haberleşme sorunları, sağlık işleri, sigorta konusu, fikri ve sinai haklar, genel af, Patrikhane, işgal altındaki yerlerin boşaltılması (İstanbul, Çanakkale ve Trakya'daki Müttefik birlikleri), Müttefiklerin işgal giderleri, tamirat sorunu, İngiliz ve Fransız mezarlıkları, adalar sorunu ve rejimi, nüfus ve tutsak değişimi vb... (Kaynak: S.Meray, Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar- Belgeler, sekiz kitap; eserin 8. kitabında, Lozan Andlaşmasının tam metni de var)

Emperyalistler ile tam bağımsızlık isteyen Türkiye arasındaki bu çetin hesaplaşmada, Yunanistan'ın ne önemi ve ağırlığı olabilirdi ki?

Kanal D, H.H.Ceylan'ın 1992'de Almanya'da verdiği 'Vatan Haini Bunlar' adlı konferansın bir bölümünü, 15 Kasım 1996 akşamı banddan yayımladı. H.H.Ceylan diyor ki:

"Alman lideri Helmut Kohl, Maastricht zirvesi dolayısıyla François Mitterant ile görüşüyor, en fazla iki gün kalıyor Paris'te. Haydi üç gün kaldı, dört gün kaldı. Benim geri zekâlım (İsmet Paşa), 1922 yılında Lozan'da, Lord Curzon'la masaya oturuyor, tam 173 gün kalıyor masada ve otelde."

Keşke İsmet Paşanın yerinde H.H.Ceylan olsaymış. Yukarda başlıkları verilen basit konuları, ileri zekasıyla şipşak çözüp sonuçlandırabilir, o kadar gereksiz masraf da olmayabilirmiş.

H.H.Ceylan'ın, neden Dışişleri Bakanı yapılmadığını anlamakta güçlük çekiyorum. Tansu Çiller'i kesinlikle aratmaz, ondan da başarılı olabilirdi.

(3) F.Başkaya, Müttefikler için "Anadolu'ya yerleşmek niyetiyle gelmediler..." de diyor.

Öyleyse niye geldiler ve pek çok yeri birden niye işgal ettiler?[45] Orduları-nı, gezmeye mi, hava değişimine mi yollamışlardı?

Acaba F.Başkaya, savaş öncesi ve içi anlaşmaları, Sevres Andlaşması'nı, nüfuz bölgelerini düzenleyen Üçlü Anlaşma'yı yok mu sayıyor? Bunları resmi tarihçiler mi uydurdu?

Paylaşma anlaşmaları ile işgaller arasındaki bağlantıyı nasıl yorumluyor? Hepsi de rastlantı mıydı yoksa?

Fransa, işgal ettikleri yerleri korumak için niçin kıyasıya savaştı?

Bu üç devlet, paylaşma anlaşmalarından neden, ne zaman vaz geçtiler?[46]

Bu üç devletin, İstanbul'u ve Çanakkale'yi sürekli işgal altında tutmasının sebebi neydi? Yoksa İstanbul'un suyu, Çanakkale'nin havası, çok mu hoşlarına gitmişti ya da pek mi sevmişlerdi Türkleri de bir türlü ayrılıp gidemiyorlardı?

O kadar çok savaş gemisi, ne arıyordu İstanbul'da, Çanakkale'de, Karadeniz kıyılarında, Mersin'de, Antalya'da, Marmaris'te? Balık mı avlıyorlardı, batık hazine mi arıyorlardı?

Bunca gideri, neden göze almışlardı acaba?

'İngilizlerin asıl amacı Anadolu topraklarının bir bölümünü ele geçirmek değil, Doğu sömürgelerinin güvenliğini sağlamaktı' diyor. Diyor ama arkasını getirmiyor. Nasıl sağlayacaktı İngiltere bunu? Yer altı ve üstü zenginliklerine giden bu kara ve su yollarına, 'geçilmez!' diye masum trafik işaretleri koyarak mı? Yoksa, Güneydoğu Anadolu'nun bir bölümünü nüfuz bölgesi olarak kendine ayırarak, Irak'a el koyarak, İran'ı himayesi altına alarak, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını

---

45) Müttefiklerin, ilk iki ayda işgal ettikleri bazı yerleri aktarmıştım. 1919 sonunda işgal haritası şu şekli alacaktır: İstanbul, İzmit, Çanakkale, İzmir, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Konya, Samsun, Musul'un tamamı ile Güneydoğu Anadolu'nun güney kesiminde İngilizler; Edirne, İstanbul, Gelibolu, Bursa, Balıkesir, Afyon, Zonguldak, Mersin, Adana, Ulukışla, Maraş, İskenderun, Kilis ve Urfa'da Fransızlar; İstanbul, Antalya, Fethiye, Muğla, Marmaris, Bodrum, Söke, Kuşadası, Selçuk, Isparta, Akşehir, Afyon ve Konya'da İtalyanlar.

İngilizler 41.500, Fransızlar 49.000, İtalyanlar 17.400 kişi; toplam 107.900 işgal askeri. Ayrıca 50'den fazla savaş gemisi. (TİH, Mondros, Suriye cephesi, s.71-107; Irak cephesi: 108-159; Boğazlar kesimi: 159-173; İstanbul ve Trakya: 173-187; İzmir: 188-210; güneybatı kesimi: 210-221; Doğu cephesi: 221-247; ayrıca Nutuk, 1.C., 1 no.lu harita)

1921 yılında, Fransa'nın Türkiye'nin güneyinde bulundurduğu askeri kuvvetin sayısı 100.000 kişidir. (Fransa'nın İngiltere'ye verdiği, 17 Kasım 1921 günlü yazılı cevap, B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.288)

46) Lozan'dan sonra, İngiltere ile Musul için görüşmeler sürüp giderken, İngiliz desteği ile 1924'te Nasturi ayaklanması başlar. (U.Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması, s.51-53)

Bunu, 1925'te, Şeyh Sait ayaklanması ile Reçkotan, Raman, Sason ayaklanmaları ve 1926'da 1.Ağrı ayaklanması izleyecektir. (a.g.e., İngiltere ile ilgili sayfalar: 65-67, 97, 100, 108, 116, 161, 165-172, dipnot 193 ve 205)

Yani İngiltere, amacına, duruma ve olayların akışına göre birilerini kullanıyor ve elini doğrudan ateşe sokmuyor.

sürekli işgal altında tutarak, Yunanistan'ı –İzmir'e karşılık olarak– Doğu Akdeniz'de bekçi bırakarak mı?

Başkaya, Kurtuluş Savaşı hakkında yorum yapmadan önce, bu sade gerçekleri hatırlamalı ve bu basit soruların cevabını aramalıydı.

(4) Ve bu bilim adamı, inanılmaz bir fütursuzlukla, **'savaşmadan da gittiler'** diyor, diyebiliyor![47] Bir de gerçeği görelim.

a. Fransızlar

Çukurova'yı ve çevresini işgal eden Fransız kuvvetleri ile Toroslar'da, Amanos kesiminde, Urfa, Maraş ve G.Antep'in içinde ve çevresinde, Çukurova'da birçok kanlı savaş yapılmıştır.[48] Taraflar, **10.000**'den fazla ölü verirler. Türk-Fransız savaşları, iki yıl sürecek ve ancak, Sakarya zaferinden sonra yapılan (20 Ekim 1921) Ankara Anlaşması ile sona erecektir.[49]

---

47) Kitabının başında ise şöyle diyor: "Entelektüelin misyonu, gerçeğin çarpıtılmış biçimiyle savaşmaktır... Entelektüel.. gerçeği savunan, tek kelimeyle gerçeğin ortaya çıkmasından yana tavır koyan kişidir." (Paradigmanın İflası, s.14)
Ya kendine haksızlık ediyor, ya bu tanım yanlış!

48) Kurtuluş Savaşı'nda ilk kurşun, 19 Aralık 1918 tarihinde, Dörtyol'un Karaköse köyünde atılmış, işgale gelen Fransız birliği 15 kayıp vermiştir. Anadolu'da, işgalcilerle mücadele için ilk silahlı teşkilat kuran da, Dörtyollu Teğmen Kara Hasan'dır. (C.Erikan, Kurtuluş Savaşı Tarihi, s.28)
Fransız işgalleri ve savaşlar ile Türk-Fransız ilişkileri hakkında birkaç kaynak ve anı:
a. TİH, Mondros... 1.C., s.72-88, 90-100, 102-107; TİH (Güney Cephesi), 4.C., ATASE Y., Ankara,1966; H.Saral-T.Saral, Vatan Nasıl Kurtarıldı (Güney Cephesi); C.Erikan, Komutan Atatürk, s.411-416, 526-542, 468-677, 740-742; İ.Özçelik, Milli Mücadele'de Güney Cephesi - Urfa, s.80-293; A.Bağdatlıoğlu, Uzunoluk (Maraş), İstanbul,1942; KS'da İçel, İstanbul, 1971; Yarbay Abadie, Türk Verdun'ü Gaziantep, Çev.Yzb. Necmettin-H.Yetkin, Gaziantep, 1959; İ.Öztoprak, Adana ve Çevresinde Müdafaa-yı Hukuk Çalışmaları, s.117-139, AAMD, 22.sayı/ Kasım 1991; Z.Kars, Milli Mücade'de Kayseri, Kültür B.Y., Ankara, 1993.
b. Bige Yavuz, Türk - Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922; Y.Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922); B.G.Gaulis, Türk Milliyetçiliği, Çev.C.Yazansoy, Rado Y., İstanbul, 1981; M.Gönlübol-C. Sar, Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), s.2, 11, 19, 27, 29 vd.; S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.195 vd., 2.C., s.69, 132, 198 vd.; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.387-393, 446-450; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.104, 197-198; S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 3.C., s.178-216.
c. D.Arıkoğlu, Hatıralarım, s.72-91, 94-140, 162-174, 190-204, 215-219, 260-264; S.Adil (Güney Cephesi Komutanı), Hayat Mücadeleleri, s.323-372; Kılıç Ali, Hatıralarını Anlatıyor, s.37; M.Özdemir, Milli Mücadele'de Develi; A.F.Cebesoy, M.M. Hatıraları, s.287-298.
d. "M.Kemal, tam bir anlayış ve ileri görüşlülükle, Kilikya'yi işgal eden ve Asya'da fetihlere kalkışan Fransızlara karşı giriştiği amansız mücadelede, onları bayraklarını katlayıp, silah ve cephanelerini bırakıp Marsilya'ya doğru yollanmaya mecbur etti." (F.P. Di San Marino, Atatürk İçin Diyorlar ki, s.27.

49) Anlaşmanın tam metni ve ekleri: Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl (1919-1922), s.152 vd.
Fransız hükümetinin anlaşmayı değerlendirmesi ve anlaşma yapmasının sebebi için: B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.287-292.
Bazı Fransız gazeteleri, 'Urfa, Mardin, Antep, Maraş gibi şehirlerin ve büyük arazilerin kaybedilmesi, pamuk deposu Kilikya'dan yoksun kalınması, su kaynaklarının Türklere bırakılması' yüzünden anlaşmaya hücum ederler. (H.Saral-T.Saral, s.361). →

F.Başkaya, bu illerimizin adlarının başında, neden Gazi, Kahraman, Şanlı gibi sıfatlar bulunduğunu hiç mi düşünmemiş? Hiç mi kulağına çalınmamış bu kanlı çatışmalar? Anlaşılıyor ki o da BY-FV Kulübü üyelerinden.[50]

b. İngilizler

Mütarekeye rağmen işgal ettikleri yerlerdeki Türk askeri birliklerine sert ve tehdit edici davranmakla birlikte, İngiliz kamuoyunu ve iç sorunları dikkate alarak yeni bir savaşa yol açmaktan kaçınmaya özen göstermişlerdir.[51] Ama İngilizlerin Türklere, Türklerin İngilizlere karşı hiç silah kullanmadıkları, aralarında hiç çatışma olmadığı ileri sürülemez. Saptayabildiklerimi aktarıyorum:

□ 5 Eylül 1919'da, bir İngiliz Taburu ile bir Fransız taburu ve iki batarya, Dörtyol'un Gürlevik mevkiinde, işgalcilere karşı çıkan Kara Hasan'ın kuvvetini sararlar. Çatışma sonunda, oldukça zayiat veren İngiliz ve Fransızlar, Dörtyol'a çekilirler. (Gürlevik Çarpışması, H.Saral-T.Saral, s.28 vd.)

□ 27 Eylül 1919'da, Merzifon'daki İngiliz birliği Samsun'a, kendisini izleyen bir Kuva-yı Milliye birliği ile çarpışa çarpışa çekilir. (İ.H.Danişment, Osm.T. Kronolojisi, 4.C., s.461)

□ 16 Mart 1920 günü, sabah 05.45'te, İngilizler, Şehzadebaşı'ndaki 10.Tümen karargâhını basıp beş eri şehit eder, dokuzunu ağır yaralarlar. (Tutanak ve raporlara dayanarak, S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 3.C., s.41-44)

□ 14 Haziran 1920'de, İzmit'in doğusunda, Kuva-yı İnzibatiye ile çarpışan Türk birliklerine ateş açarlar; Türk birlikleri de karşılık verir ve İngilizleri İzmit'in içine kadar sürerler. İngiliz uçakları da Türk birliklerini bombalar. (A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.412-413)

□ 21 Haziran 1920'de, 150 kişilik bir Türk birliği Çamlıca'daki İngiliz mevkilerine saldırır, top ve makineli tüfek ateşiyle püskürtülürler. (Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.146)

□ 25 Haziran 1920'de, Yunan ilerlemesini kolaylaştırmak için Mudanya'ya çıkan İngiliz kuvvetini, Türk birliği ateşle karşılar, bazı kayıplar verdirir ve geri çekilir, akşam İngilizlerin çekilmesi üzerine mevzilerine geri döner. (S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 3.C., s.146; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.146)[52]

Sevres Andlaşması ile Suriye'ye bırakılmış olan Ceyhan, Osmaniye, Dörtyol, Maraş'ın güneyi, Gaziantep, Urfa, Mardin ve Cizre, Türkiye'de kalır. Anlaşmada ve eklerinde, Hatay'ın ilerde Türkiye'ye katılmasını kolaylaştıracak hükümler de yer alır. Böylece Sevres'in bir parçası yırtılmış oluyordu. Bu olgu, İngiltere'yi çileden çıkaracaktır. (T.Dış Politikasında 50 Yıl, s.163; B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.280-287)

Fransızların Güney bölgesinden çekilmeleri, 4 Ocak 1922'de tamamlanır.

50) Bilgisi Yok - Fikri Varlar Kulübü. Güvenilir çevreler, bu kulübün çoğunluğunu politikacıların oluşturduğunu söylüyorlar.

51) D.Walder, Çanakkale Olayı, s.150 vd.; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.48-53.

52) Amiral de Robeck'in 25.6.1920 günlü ültimatomu: "Herhangi bir yerdeki İngilizlere ve öteki Müttefiklere karşı bir harekâta girişildiği veya düşmanca bir eylemde bulunulduğu takdirde,

□ 25 Haziran 1920, küçük bir yerel birlik, Karamürsel'e çıkan İngiliz birliğini ateşle karşılar. (H.M.Çarıklı, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, s.265; R.Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.165)

□ 6 Temmuz 1920'de, İngilizler Mudanya'yı yeniden işgale girişirler, Türk birliği yine ateşle karşılar. Bunun üzerine İngilizler, Türk mevzilerini denizden üç saat kadar topa tuttuktan sonra Mudanya'yı işgal ederler; 25 Türk askeri şehit olur. (A.Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, s.385; R.Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, s.198; Ş.Eğilmez, Milli Mücadele'de Bursa, s.38-46)

□ 6 Temmuz 1920'de, Beykoz'a çıkarılan bir Yunan birliği ile Beykoz Kuva-yı Milliyesi arasındaki çatışmaya, bir İngiliz birliği ile bir İngiliz torpidosu da katılır. (A.Sofuoğlu, Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, s.383)[53]

□ 6 Temmuz 1920'de, Gemlik'e çıkan İngiliz birliği de, buradaki Kuva-yı Milliye tarafından ateşle karşılanır. (A.Sofuoğlu, a.g.e., s.385)

□ 20 Temmuz günü, Tekirdağı'na yapılan Yunan çıkarması, İngiliz ve Yunan filolarının himayesinde yapılır. Ateş eden tek Türk topunu da, İngiliz ve Yunan savaş gemileri, ortaklaşa tahrip ederler. (Yunan Başkumandanı General Paraskevopulos'un açıklaması, aktaran T.Bıyıklıoğlu, Trakya'da Milli Mücadele, s.357)

□ 24 Eylül 1920'de, Kütahya'da, Türk birliği ile çatışırlar, iki taraf da kayıp verir. (A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.223)

□ "M.Kemal'in ordusu, Adana'da İngilizlerle çarpışmakta ve Cezire'deki İngilizleri tehdit etmektedir." (22 Kasım 1920 günlü İngiliz genel raporundan, E.Ulubelen, s.271)

□ 1922 Haziranından 1922 Eylül ayı sonuna kadar, Musul'da, Ankara tarafından görevlendirilen Özdemir Bey komutasındaki Türk-Kürt birlikleri ile İngilizler arasında ciddi çarpışmalar olur. (TİH, 4.C. [Güney Cephesi] s.268 vd.)

Bir tek ölümün, bir el ateşin bile çok anlamı var ama bu çatışmaları, Fransızlarla yapılan savaşlara oranla önemli bulmayanlar çıkabilir. Gerçekten, Türk-İngiliz çatışmaları, savaşa dönüşmemiştir. İngilizlerin başlıca amacı, Türklere Sevres'i kabul ettirmekti. Zaten başlangıçta, bunun için çatışmaya girmesi, savaş

Bursa kentini, donanmanın ağır silahlarıyla bombardımana tutmakta veya uçaklarla saldırıya geçmekte tereddüt göstermeyeceğim." (Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.146)

Bursa Vali Vekili Albay Bekir Sami'nin, bu ültimatoma verdiği cevap şöyle bitmektedir: "Mudanya'yı 24 saat içersinde terk etmediğiniz takdirde, milliyetçilerin direnişi sonunda dökülecek kanın sorumluluğu size ait olacaktır." (a.g.e., s.147)

53) ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'ün raporu: "Boğaziçi'nin Asya kıyısında Türk kuvvetleri, İngiliz kuvvetlerine saldırdı... Çatışma bütün gün sürdü. İngilizler karadaki kuvvetlerine yardım için sahil ile Beykoz'u, gemilerden bombardıman ettirdi." (O.Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, s.95)

açması gerekli değildi.[54] Çünkü kullanabileceği savaş dışı birçok yollar ve yöntemler vardı, onları kullandı. Ankara yönetimi Sevres'e silahla karşı çıkınca, yani savaşmak gerekince, Kuva-yı İnzibatiye gibi iç kuvvetleri ve bu işe gönüllü Yunan ordusunu ileri süreceklerdir. İngiliz-Yunan ilişkilerinin arka planını ilerde göreceğiz.

Ama Yunan ordusu kesin olarak yenilip dağıldıktan sonra, İngiltere kolları sıvar, dominyonlardan ve bazı Balkan ülkelerinden yardım ister ve yeni bir savaşı göze alır:

Türk ordusunun Çanakkale'ye ve İstanbul'a yaklaşması üzerine, İngiltere, 15 Eylül - 30 Ekim 1922 tarihleri arasında, savaş hazırlıklarına girişecek, Çanakkale'ye takviye kuvvetleri, uçaklar ve savaş gemileri yollayacak, seferberlik ilan etmek için ön karar alacak, İngiltere Birliği'ne bağlı Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika Birliği'ne, ayrıca Romanya ve Yugoslavya'ya, asker göndermeleri için çağrıda bulunacak, Yunan donanmasını bile kullanmayı düşünecek ve General Harington'a ateş emri verecektir![55]

Savaş, General Harington'un ağırdan alması yüzünden patlamaz[56] ve Mudanya'da mütareke görüşmeleri başlar.

Başkaya, o tarihte dünyayı ayağa kaldıran Çanakkale olayını nasıl açıklıyor acaba?

Bütün dünyanın barışa dört elle sarıldığı ve barış sevinciyle kendinden geçtiği bir dönemde,[57] İngiltere'nin, birçok iç sorunlarına rağmen yeni bir savaşı göze almasının, çok ciddi bir sebebi olmalı, değil mi? Amacı herhalde askerlerine silahlı jimnastik yaptırmak değildi.[58]

---

54) C. von Clausewitz özet olarak diyor ki: "Asıl olan politik amaçtır. Savaş ise bir araçtır, araçlardan biridir. Politika, elindeki araçların niteliğine uymak zorundadır, bunun için de zaman zaman değişikliklere uğrar ama ön plandaki yerini de korur." (Savaş Üzerine, s.63-67)

55) Çanakkale olayı ile ilgili pek çok belge ve kaynak var, bazıları: David Walder, Çanakkale Olayı, s.215- 372; Toynbee, Türkiye, s.130-131; M.L.Smith, Anadolu'nun Üzerindeki Göz, s.344-346; Kinross, Atatürk, s.505- 515; Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, s.254;; H.Melzig, K.Atatürk, s.210-212; S.İ.Aralov, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, s.150-153; D.v.Mikusch, Gazi M.Kemal, s.318-324; TİH, 2.C., 6.kısım, 4.kitap, s.27-71; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.239-247 ve B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., şu sayılı belgeler:
181, 182, 183, 185, 189, 191, 197, 200, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 223, 224, 225, 227, 232, 234, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 259, 260, 261, 262, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320.
Bu eserler, F.Başkaya'nın kitabını yazmasından çok önce yayımlanmışlardır.

56) D.Walder, Harington'un, Çanakkale'de emre itaatsizlik ettiği için feldmareşalliğe yükseltilmediği ve Genelkurmay Başkanlığına getirilmediğinden kuşkulandığını yazıyor ve bu kuşkuyu haklı buluyor. (Çanakkale Olayı, s.412 vd.)

57) J.Chastanet, 1920'lerde Avrupa, Yirminci Yüzyıl Ans., s.563-565.

58) Sebebi, Sevres Andlaşması'nda ve Üçlü Anlaşma'da, boylu boyunca yatıyor.

c. İtalyanlar

İşgal ettikleri yerlerde, geleceğe hazırlık olmak üzere halka kendilerini sevdirmek için hayli çaba harcarlar, İzmir'i ellerinden alan Yunanlılara duydukları öfkeden dolayı, Türklere el altından yardımda bile bulunurlar. Hatta bazı Türkler de Yunan işgali korkusuyla İtalyanlarla işbirliği yapmaya çalışacaklardır. Ama İtalyanlar, Kuva-yı Milliye'nin gittikçe güçlenmesi üzerine, çatışmayı göze alamayacak ve askerlerini, parça parça çekmeye başlayacaklardır. Anadolu'dan çatışmadan çekilenler, yalnız İtalyanlardır. Onlarla bile birçok yerel çekişme yaşanmıştır.[59] Ama akılları Güney Anadolu'ya takıldığı için[60] son âna kadar İstanbul'da kalıp savaşın sonucunu beklemeyi de ihmal etmezler. Ee, çıkmadık canda, umut vardır.[61]

(5) F.Başkaya, 'Yanında, Almanya gibi güçlü bir devlet varken yenik düşen **bir imparatorluğun**, bir başına bu devletlerin tamamı ile başa çıkmasının, o günün koşullarında mümkün olmadığını, yedi düvelle savaşın, bir efsane olduğunu' da ileri sürüyor.[62]

a. Kurtuluş Savaşı'nı başlatan, sürdüren ve sonuçlandıran, Osmanlı İmparatorluğu değil, Ankara yönetimidir. Kuva-yı Milliye'nin, TBMM'nin ve milli ordunun, İstanbul yönetimi ile ilgisi ne? Ankara yönetimi ile İstanbul yönetimi arasında, birçok fark var.[63] Konumuz bakımından başlıca fark da şu: Azerbaycan ve Kafkasya'ya girme, Hazar Denizi'nin doğusuna geçme tasarıları gösteriyor ki Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı yöneticilerinin, naiv de olsa, yayılmacı bir tutumu vardır. Oysa Kurtuluş

---

59) Mesela, Ş.Yazman, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu, s.9-15.

60) İtalya, daha 1905'te, emperyalist yayılımını programlamak için Türkiye'ye bir coğrafyacılar kurulu yolluyor. (Simpozyum I, s.320, İ.Tekeli'nin açıklaması) İtalyan Genelkurmayının Güney Anadolu için hazırladığı 18 Kasım 1918 günlü muhtıra [özet]:" Burada iklim göçmenlerimize çok uygundur. Verimliliği çok iyi bilinmektedir... İşlenmemiş geniş topraklar vardır... Halk, İtalyan sömürgeciliği ile çok şey kazanacak ve hiçbir şey kaybetmeyecektir." (M.L.Smith, s.81 ve 4/14 sayılı dipnot); 17 Eylül 1922'de Avanti adlı İtalyan gazetesi, şöyle yazıyor [özet]: "Türklerin zaferinden sonra insan, gülmeli mi, ağlamalı mı, bilmiyor... Ağlamalı, çünkü güçlü bir Türkiye ile karşılaşmış olmak, eski İtalyan özlemlerini de gömecek." (Sempozyum I, s.128, Doç.Rainero'nun bildirisi)

61) Güney Anadolu özlemi, İtalyanlarda sürüp gidecektir:
" Mussolini, 1924 Haziranında, Savaş Bakanı Di Giorgio'yu, Türkiye'nin askeri bakımdan işgalini içeren bir planı incelemekle görevlendirir... Mussolini'nin erkek kardeşi Arnoldo Mussolini, 6 Nisan 1926'da şöyle yazar: 'İzmir var ki bize ait olması gerekir, nihayet Antalya da var...' Mussolini de, 28 Mayıs 1926'da şöyle der: 'Bu genç İtalya'ya dünyada biraz yer yapmak gerekir.' Yazar Biagio Pace 1927'de, 'Türkiye'nin topraklarını ve kentlerini, çalışkan İtalyan halkının çok sayıdaki barışçı ve yararlı verimliliklerine, sevinçle, saygınlıkla ve sınır koymaksızın açması' gerektiğini belirtir." (Sempozyum I, s.125-127, Doç.R.Rainero'nun bildirisi)

62) M.Kemal, 23 Temmuz 1919'da, Erzurum Kongresi'nin açılış günü, tam da F.Başkaya'nın değindiği konuda bir konuşma yapmış, "Almanlarla birlikte iken yenildik, şimdi mi yeneceğiz?" sorusunu cevaplamıştır. (F.Kırzıoğlu, Yayımlanmamış Belgelerle Erzurum Kongresi'nin İlk Günü, s.4-34, BTTD, sayı 35; bu bilgiyi aktaran S.İlkin, Sempozyum I, s.273, 7. dipnot)

63) İstanbul yönetimi, ümmetçi, saltanatçı, imparatorlukçu, tutucu; Ankara yönetimi ise, milliyetçi, milli iradeci, milli devletçi, ilerici.

Savaşı, sadece anayurdu korumak ve her çeşit kapitülasyondan bütünüyle ve kesinlikle kurtulmak amacıyla yapılan bir savaştır. Yani sırf toprak savaşı değildir. Hedefi de, Milli And ile belirtilmiş ve ilk adımda açıklanmıştır: Tam bağımsız bir Türkiye!

Amacı farklı iki ayrı yönetim, daha doğrusu biri batmakta, biri kurulmakta olan iki ayrı devlet! Başkaya, bu iki devleti birbirine karıştırıyor.

b. Kurtuluş Savaşı sırasında, Kuva-yı Milliye ve Ankara yönetimi, şu devlet, millet ve topluluklarla çekişmiş, çatışmış ve savaşmıştır:
   1. Her konuda, bazen önde, bazen arka planda, İngilizler,
   2. Çukurova ve çevresinde, Fransız ordusu,
   3. Batı'da, Yunan ordusu,[64]
   4. Doğuda ve Çukurova'da, Ermeni birlikleri, Ermeni çeteleri,
   5. Kuzeyde, Yunanistan destekli Pontus çeteleri,
   6. Kocaeli, Ege ve Marmara bölgesinde, Rum ve Ermeni çeteleri, ayrıca yerel halktan bazılarının kurduğu işbirlikçi çeteler, İyonya Devleti için hazırlanan 20.000 kişilik Rum kuvveti,[65]
   7. İsyancılar,[66]
   8. Anzavur'un birliği ve Kuva-yı İnzibatiye,
   9. Asi Ethem'in Kuva-yı Seyyaresi.

Bunların yanı sıra, daha birçok iç ve dış güçler ve güçlükler...[67]

Ve Lozan'da, bir yanda Türkiye, öte yanda ise bütün Müttefikler![68]

Kısacası Ankara yönetimi, birden çok devlet, millet ve toplulukla savaşıp çekişmiş, çatışmıştır; barış görüşmelerinde de yine birçok devletle mücadele etmek zorunda kalacaktır. Onun için 'yedi düvelle savaş', bir efsane değildir ve Türkiye bu şaşırtıcı mücadeleden galip çıkmıştır.[69]

---

64) Yunan 2.Kolordusu Komutanı Prens Andreu, Yunan ordusunun amacını şöyle açıklıyor: "Anadolu'nun fethi ve Türk devletinin yok edilmesi." (Felakete Doğru, s.9, Rahmi (Apak) çevirisi)

65) A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.376 vd.; A.Sofuoğlu, Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, 402-405; TİH., 6.C. (Ayaklanmalar), s.73; K.Özalp, Milli Mücadele, s.191; D.Avcıoğlu, M.Kurtuluş Tarihi, s.186 vd.; B.Şimşir, Sakarya'dan İzmire, s.419 vd.; Asım Us, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, s.55- 68.

66) İsyanların sayısı, perakende olanlar dışında, 20 kadardır. Yaklaşık 15.000 silahlı isyancı. Pontus çetecilerinin toplamı da 25.000 kişi. (TİH, 6.C., s.40-43, 52-65, 92-119, 140-200, 259-294)

67) Mesela Barış Konferansı'nın yanlı tutumu, Wilson'un ilkelerinden sapması, Sovyetler Birliği ile zikzaklı ilişkiler, Yunan ve Ermeni propagandası, ayrılıkçı ve gerici akımlar (İzmir Çerkes Kongresi... Trabzon Adem-i Merkeziyet Derneği... C.Arif ve H.Avni'nin Erzurum'daki girişimleri... Raif Hocanın yeni derneği... İkinci Grup...), Saray, İstanbul hükümetleri, işbirlikçiler, yılgınlar, ajanlar, casuslar, parasızlık, silah, cephane, araç-gereç ve ulaşım yetersizliği, M.Suphi olayı, Enver Paşa olayı, Trabzon olayı, Ali İhsan Paşa olayı, Ali Şükrü Bey ve Topal Osman olayı vb...

68) İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti. Görüşmelerin bazı bölümlerine, çağrılı ya da gözlemci olarak, ABD, Sovyetler Birliği, Bulgaristan gibi bazı devletlerin temsilcilerini de katılmıştır.

69) Türkiye'nin karşısındaki silahlı güç yaklaşık 400.000 kişiydi.

Bunun nasıl başarıldığını, 'Kurtuluş Savaşı'nın Stratejisi' başlıklı paragrafta açıklamaya çalışacağım.

(6) Başkaya, 'Fransızlar çekilirken de, Türklere, Yunanlılara karşı kullanacakları silahları sattılar ' diyor. Eksik biliyor: Yalnız satmamışlar, bir kısmını da para almadan bırakmışlardır.[70]

Ama ne zaman ve neden?

Sakarya'da Yunanlılar, Güneyde kendileri yenildikten ve her türlü umutları söndükten, Suriye'de tutunmaları bile sorun olmaya başladıktan sonra, hiç olmazsa, bazı imtiyazlar elde edebilmek için.[71]

4. Kurtuluş Savaşı'nın anti-emperyalist bir savaş olmadığı

□ İdris Küçükömer:

"Kurtuluş Savaşı **anti-emperyalist değildir**." (Bütün Eserleri, 5.C., s.122)

Küçükömer'in dayanakları şunlar:

"Bir yanda L.George'un desteklediği Yunanlılar, öte yanda ise **Lord Curzon'un ve askeri çevrelerin taraftar olduğu Kemalistler** arasında bir savaş verilmiştir. İngiliz İmparatorluğunu savunmak ve geliştirmek için farklı stratejiler söz konusu idi. **Bu, onun için anti-emperyalist bir savaş değildi**. Savaş, Rus-İngiliz ilişkilerinin yumuşaması ve Yunanistan'ın kısmî yalnızlığı içinde yapılacaktır." (Bütün Eserleri, 5.C., s.106)

"Büyük sorunları olan Rusya ile İngiltere arasında zimnî (kapalıca) bir yumuşama ve anlaşmanın var olduğunu, öteki batılılar arasında çelişmeler bulunduğunu, hatta o sırada dünyanın bir numaralı emperyalist devleti olan İngiltere'nin, kendi iç çelişkileri içinde birçok kanatlarının belirdiğini ve bu kanatlardan önemli bir grubun (Lord Curzon ve askeri çevrelerin), Anadolu'da

---

70) Parayla ve parasız alınan malzemenin listesi: K.Özalp, Milli Mücadele, s.221; A.Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s.553 vd.

Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Aralov diyor ki:" M.Kemal bu yardımı kabul etmeden önce, çok tereddüt etmişti. Türkiye için kritik olan bu anlarda, yardımımızı genişletememiştik. Ekonomik ve mali bunalım içinde kıvranan Türkiye için Fransa'nın silah yardımını kabul etmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı." (Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, s.138)

İzmir'e Yunanlıların çıkarılması için çalışmış ve Anadolu'da kalmaları için her türlü yardımı yapmış olan Yunan asıllı silah taciri Basil Zaharof bile, bu sıralarda Türklere el altından silah satmak için girişimde bulunmuştur. (Donald McCormick'ten aktaran, A.Müderrisoğlu, a.g.e., s.511 ile 514 ve 515. dipnotlar) M.Kemal, teklifi reddetmiştir. (a.g.e., s.511 ve 516.dipnot) İngiliz silah ve cephane firmalarının tutumunu, buna oranlayarak kestirebilirsiniz.

Savaşın silaha ihtiyacı vardır, silah tacirinin de savaşa!

71) Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl (1919-1922), s.161.

bir Türk Devleti kurulmasından yana olduğunu kabul ettiğim içindir ki bu iddiayı öne sürdüm." (Bütün Eserleri, 5.C., s.122)[72]

Doğrular:

a. Lord Curzon ile İngiliz Genelkurmayının, Osmanlı Devletine ve rejimine karşı olup Anadolu'da yeni -Kemalist- bir devlet kurulmasını desteklediklerı, kesinlikle doğru değildir. Lord Curzon ve bakanlığının ileri gelenleri, bazı konularda, Yunanlıları eleştirmişler ama asla Ankara'dan yana olmamışlardır.[73] Hepsinin seçtiği yan, Sevres'i imzalamış olan İstanbul yönetimidir. Askerler ise, sadece durum değerlendirmesi yapmış, askeri gerçekleri ve olasılıkları belirtmiş ve hiçbir aşamada Kemalistleri tutmamışlardır. İngiliz çıkarlarını kollamışlardır. Her tehlikeye düştüğünde de, Yunanlıları tutmuşlardır. Bunlarla ilgili belli başlı belgeler, 'İngilizler-Yunanlılar' paragrafında görülecek.[74]

---

72) Mehmet Altan'ın, Sabah gazetesinde yayımlanan 27.5.1995 günlü yazısı, özetle şöyle:
"Geçen Cumartesi, Profesör İdris Küçükömer'in, Milli Kurtuluş Savaşı'nın, resmi tarihin bize söylediği gibi anti-emperyalist bir nitelik taşımadığını, Yunanlılara karşı bir savaş olduğunu söylediğini yazmıştık... Ömer Kürkçüoğlu'nun Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926) konulu doçentlik tezi (kitabı), bu savlara yeni bir ışık tutuyor."
M.Altan, Küçükömer'in iddiasını doğrulamak ve Kurtuluş Savaşı'nın söylendiği gibi anti-emperyalist olmadığı kanıtlamak için İngilizlerin tarafsızlığını ilan edişi ile ilgili iki belgeyi aktarıyor ve yazısını şöyle bitiriyor: "Bugünkü sorunları çözmek için çareyi hep geçmişte arayanlar da, geçmişi daha ciddi ve bilimsel şekilde bir daha gözden geçirsinler. Geçmişi, geleceği ve günümüzü açıkca tartışalım. Çözümü ancak açıklıkta bulabiliriz çünkü."
Müttefikler, gerçekten tarafsızlıklarını ilan etmişlerdir ama M.Altan, söz konusu kitapta yer alan öteki belgelere ve bu konu ile ilgili başka kaynaklara baksaydı, bu tarafsızlığın, İngilizler bakımından, sahte bir tarafsızlık olduğunu kolayca anlar ve emperyalizmin oyunbaz yüzünü daha iyi görürdü. Kaldı ki Kurtuluş Savaşı yalnız Yunanlılara karşı verilmemiştir. Üstelik Yunanlılar da, küçük bir emperyalist devletti.
Ciddilik, bilimsellik ve açıklık isteyen bir yazar, her şeyden önce, olayın bütününü ve binlerce olgu ve belgeyi bir yana koyup da sadece, öncesinden ve sonrasından koparılmış iki çıplak belgeye dayanarak yorum yapmaktan kaçınır.

73) Lord Curzon da, Yunanlıların İzmir'e çıkarılmasına muhalefet etmiş ve şöyle demiştir: "Yunanlılar, Selanik şehrinin beş mil ötesinde, asayişi devam ettirmekten acizdirler. Bunlara, bütün Aydın vilayetinin nizam ve asayişini korumak vazifesi, emanet edilebilir mi?" (Jeschke, İng. Belgeleri, s.62) Buna bakarak, Lord Curzon'un Türk dostu, hele Ankara yandaşı olduğunu ileri sürmek, pek acele verilmiş bir hüküm olur. Zira Lord Curzon, İstanbul'un mutlaka Türklerden alınmasını isteyecek, İzmir'de özel bir rejimin geçerli olmasını savunacak, Çukurova'da Ermenilere yurt verilmesini için çabalayacak, sonuna kadar Doğu Trakya'nın Yunanlılara verilmesi için ısrar edecek ve İstanbul yönetimini tutacaktır vb. (a.g.e., s.52-54, 62 dv.) İstanbul'un Türklere bırakılmasına karar verilmesi üzerine, 4 Ocak 1920'de, kabineye sunduğu muhtırada şöyle yazar: "Avrupa'nın, aşağı yukarı beş yüz yıldan beri beklediği ve bir daha da geri gelmeyecek olan bir fırsatı kaybettik. Uğrunda dövüştüğümüz ve Gelibolu'da fedakârlığa katlandığımız esas hedefin, tam elde edeceğimiz bir anda, bir tarafa itilmesinden dolayı üzülmekteyim." (a.g.e., s.54)
Lord Curzon'un ve Dışişleri Bakanlığının, Türk düşmanı tutumunu ve çevirdiği entrikaları, sırası geldikçe göreceğiz.

74) İngiltere'de, genel politikası açısından birçok kanatlar belirdiği doğrudur ama ancak bazıları bizimle ilgilidir. →

b. Bilgiler ve belgeler, Sovyetler Birliği ile İngiltere arasındaki yumuşamanın da, Türkiye lehinde değil, aleyhinde sonuçlar verdiğini gösteriyor. Mesela Sovyet yardımı durdurulmuştur vb.[75]

c. Batılı devletler arasında çelişkilerin bulunduğu doğrudur ama bu, yeni bir şey değil ki, emperyalizmin doğasından kaynaklanan ve sürüp gelen bir alt çekişme. Temel konularda daima uzlaşmış, geçici anlaşmazlıkları büyütmemiş ve birbirlerinden hiç kopmamışlardır.

Kısacası, İ.Küçükömer'in ileri sürdüğü gerekçeler, gerçeklerle hiç uyuşmuyor.

□ F.Başkaya da aynı kanıda:

"Milli Mücadele **anti-emperyalist bir hareket değildi**..." (Paradigmanın İflası, s.32)[76]

Ama dayanakları daha farklı; hepsini aktarıyorum:

(a) " Eğer bir ülke, dünyayı yeniden paylaşmak isteyen taraflardan birinin yanında bu savaşa katılıyorsa, herhalde amaç, paylaşımdan pay koparmaktır. Emperyalist paylaşım savaşına katılan bir devletin, anti-emperyalist bir ulusal kurtuluş savaşı vermesi mümkün müdür? Resmi tarihçiler ve resmi ideoloji üreticileri, bu **açmazın** farkında oldukları için olayların tahlilini, Yunanlıların İzmir'e çıkışı ile başlatıyorlar... Kendisi emperyalist bir savaşa taraf olan bir devlet, anti-emperyalist olamaz." (s.30, 31, 57)

(b) "Osmanlı İmparatorluğu, hiçbir zaman sömürge olmadı... Bu bakımdan Milli Mücadele, 1.Emperyalistler-arası Savaş'ın **diplomatik planda** sür-

---

Hindistan İşleri Bakanı Montagu, Hindistan'daki Müslümanların tepkilerini hesaba katarak, Türkiye'ye karşı güdülen sert politikaya ve bu politikanın şampiyonu L.George'a ve Lord Curzon'a karşı çıkar ama bunun sonucu olarak, Mart 1922'de de istifa zorunda bırakılır. (D.Walder, Çanakkale Olayı, 196; Jeshke, İng.Belgeleri, s.175)

Churchill ve Mareşal Wilson ise, amacın ekonomik ve askeri imkânlara göre ayarlanmasını, Sovyetler'e karşı Güney Kafkasya'da bir set oluşturulmasını ve Türkiye'nin de bu işte kullanılabilmesi ya da Irak'taki İngiliz egemenliğinin korunabilmesi için onunla bir an önce barış yapılmasını önermişlerdir. Barış önerisi dikkate alınmayacaktır. Churchill, 1922 Eylülünde, Çanakkale için Türkiye'yle İngiltere'yi savaşın eşiğine getirenlerden biridir. (D.Walder, a.g.e., s.231, 326, 338-339) Ve hepsinin derdi, İngiltere'nin 'yüksek çıkarları'dır.

L.George'a muhalif olan birkaç milletvekili de, Sakarya'dan sonra L.George politikasını eleştirir ama hiç ciddi bir etkisi olmaz.

(H.Bayur, XX.Yüzyıl, s.163 vd.; D.Walder, a.g.e., s.140,153, 169-182, 189,193, 196, 215-217; B.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, özellikle s.296-325; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.139-145)

75) A.F.Cebesoy, Moskova Hatıraları, s.95-100, 151-156, 193-207, 239-257, 260 -273, 299-312; K.Gürün, Türk-Sovyet İlişkileri, s.70; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.152 vd.; S.Yerasimos, Türk-Sovyet İlişkileri, s.334, 338, 347.

76) Y.Küçük ise diyor ki: "Enver (paşa) ve arkadaşlarının Anadolu mücadelesinde istenmemesinin nedeni, başta M.Kemal olmak üzere Ankara kadrosunun, Büyük Britanya ile uzlaşmayı, bütün savaşların temel ekseni yapmalarıdır. (T.Ü. Tezler 5, s.580)

Meğerse neymiş?

dürülmesiydi ve Çağlar Keyder'in yazdığı gibi, 'I.Dünya Savaşı, Türkiye için 1923'te bitti.' " (s.30, 31)

(c) "Emperyalist devletlere karşı olmadan, anti-emparyalist bir savaş olanaklı mıdır?" (s.37)

(d) "Mücadele içinde oluşmuş bir anti-emperyalist ideoloji yoktu." (s.38)

(e) "Son tahlilde, **emperyalizmle bir uzlaşma olan Milli Mücadele**, mazlum halklara kurtuluş yolunu gösteren ilk anti-emperyalist hareket olarak gösterilmek istenmiştir... Milli Mücadele, başından sonuna kadar, **emperyalizmle uzlaşma yanlısı bir harekettir**..." (s.25, 72)

Doğrular:

(a) Evet, Osmanlı İmparatorluğu, 16.Yüzyıla kadar, sömürgeci ve emperyalist değil ama yayılmacı bir imparatorluktu. Daha sonra, birçok sebeple, alan değil, veren devlet olacak ve sonunda da kendisi yarı-sömürge bir devlet haline düşecektir. Belki toprak özlemi geçmemiştir ama Birinci Dünya Savaşı'na kadar, yeni bir toprak için savaş da açmış değildir. Sadece yüzlerce yıllık topraklarını korumaya çalışır. Osmanlı Devleti'nin durumu, kısaca bu. Ne var ki Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, Turancılık akımı ya da Türkler arası İslam birliği düşüncesi ya da Doğuda bir güç oluşturma ihtiyacı ile ilk defa, o güne kadar hiç sahip olmadığı bazı topraklara doğru yayılma isteğine kapılmış ve Turan seferine karar verilmiştir.[77]

Oysa, Kurtuluş Savaşı bambaşka ülküler için yapılmıştır.[78]

Bu savaşın amacını belirleyen üç belge var: Erzurum ve Sıvas Kongrelerinin kararları ile bu iki kararı esas alan Milli And. Hiçbirinde toprak tutkusu yoktur. Bu kararları verenler ve Milli And'ı hazırlayanlar ve uygulayanlar, sadece anayurdun sınırlarını dikkate almışlardır.[79] Kaldı ki Kurtuluş Savaşı'nı yapan da, Birinci Dünya Savaşı'na katılmış olan Osmanlı yönetimi değildir. Tam tersine, Kurtuluş Savaşı, İstanbul yönetimiyle de mücadeleyi içermektedir.

---

77) Oysa, nasıl bir birlik oluşturulacağı bile tasarlanmış değildir. Bu müphem heves, yenilgi ve hayal kırıklığı ile sonuçlanacaktır. (İlhan Selçuk, Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 1.C., s.415- 424)

78) F.R.Atay, 1921 yılının son ayında, Akşam gazetesinde şöyle yazıyor: "Asya'da, bir düşünce ve hak uğruna ilk ayaklanan millet, Türk milleti olmuştur. Din ve fetih savaşlarından başka maksatlar için silahlanmak ve ölmek nedir bilmeyen Asya'da bu ihtilal, yeni bir zamanı müjdeledi." (Eski Saat, s.178)

Ne gariptir ki şimdi bile bunu bilmezlikten gelenler var!

79) Rıza Nur, Meclis komisyonundaki görüşmeler sırasında yalnız Rauf Orbay ile Mecdi Hocanın, Suriye için bir süre ısrar ettiklerini yazar. Sonra onlar da Milli And'a katılmışlardır. (2.C., s.515) Ş.Turan, Suriye'den amacın, "Halep ile kuzeyi" olduğunu belirtiyor. (Türk Devrim Tarihi, 2.C., s.85)

Yüzyıllardan beri büyük vatanın parçaları olarak benimsenmiş toprakları, milli sınırlar dışında bırakmak ve bunu ilan etmek, kolay verilecek bir karar değildir. Üstelik bu kararı verenlerin içinde, yıllar boyunca, bu topraklar için dövüşmüşler de vardır. Kan ve can hovardalığından uzak kalan, hiç hayale kapılmayan, çağın gereklerini ve tarihin akışını çok çabuk kavrayan bu gerçekçi kuşak, Türkiye'nin talihi olmuştur.

Bu yüzden, Ankara yönetimi İstanbul yönetiminin; Kurtuluş Savaşı da Birinci Dünya Savaşı'nın devamı değildir. Tersini ileri sürmek, pek üstünkörü, yüzeysel, zorlama bir yaklaşım olur, gerçeği de yansıtmaz. Bu savaşın ancak İngiltere, Fransa, İtalya açısından, Birinci Dünya Savaşı'nın devamı olduğu savunulabilir; çünkü o savaşla ilgili amaçlarını gerçekleştirmek için 1923'e –İngiltere 1926'ya– kadar, her biçimde ve fırsatta, mücadelelerini devam ettirmişlerdir.

Türkiye'nin göze aldığı savaş ise, amacı ve niteliği açısından, Birinci Dünya Savaşı'ndan tamamen ayrı ve yepyeni bir savaştır.[80]

Bu bakımdan bir **açmaz** söz konusu değil.

Başkaya, Milli Mücadele'yi, "1.Emperyalistler-arası Savaş'ın **diplomatik planda** sürdürülmesi" olarak tanımlıyor. Bu sürecin çatışma ve uzun savaşları kapsadığını ve sadece bir toprak kavgası da olmadığını, örnek ve belgeleriyle görmüştük.

Alternatif tarihçiler, Milli Mücadele sürecini, önyargılarına, misyonlarına ve maksatlarına uygun bir şekilde aktarabilmek ve yorumlayabilmek için her adım başında, yakın tarihin en açık gerçeklerini ve bilinen olgularını bile ya yok saymak ya da çarpıtıp değiştirmek zorunda kalıyorlar. Ortada gerçekten bir **açmaz** var ama onlar için![81]

(b) Osmanlı İmparatorluğu, doğrudan sömürge değildi ama ekonomik açıdan yarı-sömürge ve mali bakımdan bütünüyle dışarıya bağımlı,[82] bu yüzden de siyasi bağımsızlığı çok kısıtlı bir devletti. Nitekim Başkaya da itiraf ediyor: "Osmanlı Devleti... yıkıldığı güne kadar, emperyalist Batı'nın ekonomik-diplomatik bir yarı-sömürgesi olma durumunu muhafaza etti." (s.30) Böyle bir devletin gerçek bağımsızlığından söz etmek, yakın tarihimizin sert gerçeklerine göz kapamak olur.[83]

---

80) Nitekim Çarlık Rusyası da, emperyalist amaçlarla Birinci Dünya Savaşına katılmıştı. Ama devrimden sonra Sovyetler Birliği, uzunca bir süre, anti-emperyalist bir politika izleyecektir. Demek ki Birinci Dünya Savaşına katılmış olmak, emperyalizme karşı bir politika gütmeye engel değildir.

81) Yakın tarih, Türkiye'nin ekonomik tutumu ve durumu, dış siyaseti ve M.Kemal tartışılamaz mı? Elbette tartışılır. Ama dürüstlükle, sahte, yakıştırma nitelikler yüklemeden ve gerçeklerle oynamadan!

82) Bu konudaki araştırmalardan bazıları: Orhan Kurmuş, Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi; Pavlus Efendi, Türkiye'nin Mali Tutsaklığı; S.Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye (Bizans'tan 1971'e), 288-310, 355-376, 388-442, 487-542, 619-622, 637-638; Tevfik Çavdar, Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu.

Sadrazam Ali Paşa, 1861'de Sultan Abdülaziz'e şöyle der: "Devletimiz, kabuksuz bir yumurta gibidir. Bir tarafına bir diken dokunacak olsa, akıp gider." (Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3116; ayrıca, yarı bağımlı olduğumuzu gösteren ilginç örnekler: a.g.e., 6.C., s.3020, 3024, 3056, 3061-3062, 3089, 3105, 3170-3171, 3180-3182, 3198, 3293, 3349, 3366, 3400.

83) Osmanlı Devletinin son yüzyılı şöyle özetlenebilir: Rus emperyalizminden kurtulabilmek umuduyla İngiliz emperyalizminin, ondan kurtulmak isterken de, Alman emperyalizminin kucağına düşmek. →

1923'te, kapitülasyonlardan, ekonomik-diplomatik yarı-sömürge bir devlet olmaktan nasıl kurtulduk? Herhalde batılı emperyalistler, durup dururken, bu köklü politikalarından cayıp geri çekilmediler. Herhalde bir olay oldu.

İşte o olay, Kurtuluş Savaşı'dır!

(c) Başkaya'nın bir iddiası da, 'emperyalist devletlere karşı olunmadan, anti-emperyalist olunamayacağı.' Buraya kadar verilen bilgilerin, Kurtuluş Savaşı'nın kimlere karşı yapıldığını, öncesi ve arka planıyla birlikte yeteri kadar açık olarak belirttiğini sanıyorum. Ama ek olarak, bir görgü tanığını, emperyalizmin ne olduğunu, ne olmadığını yaşayarak ve savaşarak öğrenmiş bir asker-diplomatı dinleyelim. Sovyetler Birliği'nin 1922-23'te Ankara Büyükelçiliğini yapan S.İ.Aralov, yalnız kendi düşünce ve teşhislerini değil, Dışişleri Bakanı Çiçerin, Lenin ve General Frunze'ninkileri de aktaracak. Şimdi söz, bu konuyla sınırlı olmak üzere, Aralov'un.

□ S.İ.**Aralov:**

"Başında M.Kemal olduğu halde, yeni Türkiye, emperyalist devletlerle ve onların maşası Yunanistan'la çarpışıyor...

Çiçerin, büyük bir açıklıkla, yeni Türkiye'nin bağımsızlık için yaptığı savaşın ve **bu kurtuluş savaşında**, M.Kemal'in oynadığı önemli rolün bir tablosunu çizdi..

Belgeleri, materyalleri ayrıntılı olarak incele[dim].. Savaştan sonra, Mondros Mütarekesi ve Sevres Andlaşması sonucunda, galip devletler, Türkiye'yi, siyasal ve ekonomik bakımdan, büyük emperyalist devletlerin tam anlamıyla egemenliği altına girmeye mahkûm etmişlerdi.. Emperyalistlerin Türkiye ile ilgili tasarıları çok genişti: İngilizler, Musul petrollerine uzanmışlar ve petrolce çok zengin olan bu bölgeyi işgal etmişlerdi. Fransızlar, Suriye'nin kuzeyindeki büyük bir toprak parçasını (Kilikya'yı ve başka yerleri), İtalyanlar Konya'ya kadar uzanmak üzere Antalya'yı ellerine geçirmişlerdi. İngilizler, Türkiye'nin güneydoğu bölgesini, Kürdistan'ı Türkiye'den ayırmayı düşünüyordu. Nihayet, Batı emperyalistleri, Samsun'dan Trabzona kadar uzanan zengin bölgeyi ellerine geçirmeyi ve orada sözüm ona bir Pontus Devleti kurmayı tasarlıyorlardı..

Bir gece Çiçerin, 'Lenin sizi görmek istiyor' dedi... Nihayet bu saat gelip çattı... **Lenin** [dedi ki:] 'M.Kemal Paşa doğal ki sosyalist değildir. Ama görülüyor ki iyi bir teşkilatçı. Kabiliyetli bir lider.. Ulusal burjuva devrimini idare ediyor.. İlerici, akıl-

---

Savaşın başlamasından yararlanılarak kapitülasyonlar kaldırıldığı zaman, buna müttefikimiz Almanya bile itiraz etmiştir. Maliye Nazırı Cavit Bey, bu olayı şöyle anlatıyor: "Biraz sonra Alman Büyükelçisi Wangenheim geldi... Kendimi kudurmuş bir köpek karşısında hissettim. Söz söylemiyor, havlıyordu... Bizim Alman taraftarları bu sahneyi seyretmeliydiler." (H.Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 3.C., 1.kısım, s.164; kapitülasyonların kaldırılması kararı (4/17 Eylül 1914) üzerine büyük devletlerin tepkileri ve ileri sürdükleri şartlar için, s.165-173)

Büyük Savaş sonrasını ise biliyoruz: Bölüp parçalamalar, bunu yasallaştıracak ve yerleşik düzen halini almasını sağlayacak andlaşmayı kabul etmeleri için İstanbul yönetimini tehdit etmeler, Ankara'yı silahla zorlamalar... Türk ordusunun denize döktüğü hayalleri ve umutları geri alabilmek için de Lozan'da türlü entrikalar, danslar, zikzaklar...

lı bir devlet adamı.. İstilacılara karşı, **bir kurtuluş savaşı** yapıyor... İngiltere, onun üzerine Yunanistan'ı saldırttı.. Türkiye bir köylü, bir küçük burjuva ülkesidir, sanayii çok azdır, olanı da Avrupa kapitalistlerinin elindedir, işçisi çok azdır. Bunu dikkate almak gerekmektedir...'

1921 Aralık ayının sonunda, elçiliğimizin bütün kadrosu yola çıktı.. Samsun'da Frunze ile karşılaştık.. **Frunze** [şöyle dedi:] 'Ağır **bir kurtuluş savaşı sürüp gidiyor**.. Halk emperyalist boyunduruğundan ve soygunundan kurtulmak.. için savaşıyor.. Birlikte **emperyalizme karşı savaşıyoruz**!' "[84]

Tanıklar böyle diyorlar.

Kaldı ki emperyalizme karşı mücadele, sadece silahla mı yapılır? Gandhi'nin silahı mı vardı? Ayrıca Yunanistan da kendi çapında bir emperyalist idi.[85]

(d) Başkaya, 'mücadele içinde oluşmuş bir anti-emperyalist ideoloji yoktu' diyor.

Milli Mücadelecilerin hepsinin, anti-emperyalist bir **ideoloji** çevresinde buluştukları söylenemez ama anti-emperyalist düşünceyi, az ya da çok, bilinçli ya da duygusal olarak paylaştıkları kesindir. Yoksa, şu 6. madde Milli And'a girmezdi:

"**Milli ve ekonomik** gelişmemizi sağlamak ve devlet işlerini, günün kuralların uygun, düzenli yönetimle çevirmeyi başarabilmek için her devlet gibi bizim de, bu gelişmemizi sağlarken, **tam bir bağımsızlığa ve özgürlüğe** sahip olmamız, **yaşamamızın ve var olmamızın hareket noktasıdır**. Bu sebeple, siyaset, adalet, maliye alanları ile öteki alanlardaki **gelişmemize engel kayıtlara karşıyız.**" (M.Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, s.81)[86]

(e) Başkaya, 'Batı ile uzlaşma' dese, bir yere kadar doğru olacak.[87] Çünkü Batılı devletlerin bir kısmı ile savaşıldığı ve çekişildiği için barış da ister-istemez onlarla yapılmıştı. Ama yazar, 'emperyalizmle uzlaşma' diyor ve bu iddiasını sık sık tekrarlıyor. (s.36, 38 vd.)

---

84) Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, s.2, 4, 9, 26-30, 35, 38-40.

85) Yunanistan'ın yayılmacı politikasını, en iyi Yunanlılar anlatıyorlar: Profesör P.J.Vatikiotis,Yunanlılar, çev.O.Azizoğlu, dizi yazı, 2.7.1975, 4.7.1975, Milliyet; Niko Psyrukis, Küçük Asya Dramı, (Anadolu Seferinin Anlamı/ Anadolu Seferinin Nedenleri), çev.Nevzat Hatko, Sosyal Adalet dergisi, 7. ve 9. sayılar (Ekim ve Aralık 1964); Prof.Dr.D.Kitsikis, Yunan Propagandası, s.14-21; A.A.Palis, Yunanlıların Anadolu Macerası, s.23-56.

86) E.G.Mears diyor ki: "Altı maddelik bu ilginç belge, bir bakıma, 'Yabancı Denetimine Karşı Türk Bağımsızlık Bildirisi' olarak tanımlanabilir. (Modern Turkey, s.412'den aktaran, N.Kaymaz, Tarih ve Toplum, s.50, sayı 20/ Ağustos 1985); A.J.Toynbee de şöyle yazıyor: "...Bu belge aslında, Türk ulusunun 'Bağımsızlık Bildirisi'nden başka bir şey değildir. Ezilen bir ulusun haklarının ve isteklerinin açıklaması[dır]." (Türkiye, s.104)

87) M.Kemal, 1920 başında, der ki: 'Biz, militarist ve emperyalist Avrupa'ya karşıyız. Ancak ilim ve irfan Avrupa'sına karşı değiliz.' (Aktaran Prof.S.Sinanoğlu, Sempozyum I, s.115)
Kurtuluş Savaşı ile sonraki gelişmeler arasında çelişki görenlerin dikkatine sunulur!

Milli Mücadele başladığı zaman, bazı sömürge ve yarı-sömürgelerde, bağımsızlık akımı başlamıştı, zaman zaman ayaklanmalar, silahlı hareketler de olmuyor değildi.[88] Milli Mücadele, şu özelliklerinden dolayı, hepsinden farklı ve büyüktür, bu yüzden de başarılı ve kalıcı bir ilk örnek olmuştur:

1.Yalnız işgale değil, emperyalizme de karşıdır,

2. Yalnız Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmış devletlerin değil, barış örgütünün[89] verdiği kararları da yok saymış ve genel olarak kendi iradesini geçerli kılmıştır,[90]

3. Teslimiyetçi ve işbirlikçi İstanbul yönetimiyle de mücadele etmiştir,

4. Halkın çok büyük çoğunluğu bu mücadeleye katılmış ve destek vermiştir,

5. Bir cunta, bir merkez, bir kişi tarafından değil, genellikle temsilciler ve halkça seçilmiş kurullar ve kuruluşlar tarafından yönetilmiş, bütün uygulamalar yasalara dayandırılmıştır,[91]

6. Savaşın büyük bölümü, düzenli ordu ile yapılmış ve sonuçlandırılmıştır,

7. Giderek belirgenleşen bir devrim sürecini de de içermektedir,

8. Birçok toplum ve liderlerce örnek alınmıştır.[92]

---

88) Çin, Mısır, Hindistan, Fas vb.

89) Barış Konferansı 18 Ocak 1919'da Paris'te başladı. Barış andlaşmalarının düzenlenmesi için şu örgüt kuruldu: a. İngiltere, Fransa,İtalya, Japonya ve ABD'yi temsil eden ikişer üyeden oluşan Yüksek Meclis. "Onlar Meclisi" veya "Beş Büyükler Meclisi" de denilmektedir, b. Özel Komisyonlar, c. Uzmanlık komisyonları, d. 32 devletin delegelerinden oluşan Genel Kurul: ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Belçika, Sırbistan, Brezilya, Kanada, Avustralya, Güney Afrika, Hindistan, Çin, Çekoslavakya, Polonya, Yunanistan, Hicaz, Portekiz, Romanya, Siyam, Yeni Zelanda, Bolivya, Küba, Ekvator, Guatelama, Haiti, Honduras, Liberya, Nikaragua, Panama, Peru, Uruguay. (A.Şükrü Esmer, Siyasi Tarih, s.522 vd.; TİH 1.c., s.187)

90) Almanya gibi 60 milyonluk, zengin bir ülke bile, önüne konulan barış andlaşmasını kabul etmiş ve 1930'a kadar da sonuçlarına boyun eğmiştir.

91) Erzurum ve Sivas Kongreleri, Heyet-i Temsiliyeler, TBMM ve TBMM hükümeti.

92) Birkaç örnek: İran (Simpozyum I, s.137, Prof.M.Finefrock, s.141), Tunus (a.g.e., s.161-174, 237, Prof.A.Bouhdiba); Afganistan, Hindistan (a.g.e., s.168, Prof.Y.Nagata; s.218-226, Prof. Muhammed Sadıq; s.246, Prof.F.Ahmad); Üçüncü Dünya ülkeleri (a.g.e., s.205, Prof. T.Diallo, s.229, Doç.R.Rainero); Pakistan (a.g.e., s.215 vd., s.234, 248, Dr. Yakup Mughul); Cezayir (a.g.e., s.232, Prof. T.Diallo, s.238, Prof. A.Bouhdiba)

Kurtuluş Savaşı'nın ve Türk devrimlerinin etkilerini belirten ve inceleyen bazı eserler:

Bildiriler ve Tartışmalar (Uluslararası Atatürk Sempozyumu,1981), İşb.Y., Ankara, 1983 (808 sayfa; bu sempozyumda da etkileme olgusu, etkilenen ülkelerin bilim adamları tarafından açıklanmıştır)

Ayrıca: H.Bayur, XX.Yüzyıl, s.153-156, 316, 325-370; Dr.R.K.Sinha, M.Kemal ve M.Gandi, s.143 vd.; Mim K.Öke, Güney Asya Müslümanları, s.46-100, 173-186; Prof.Dr.S.A.H.Haqqi, Üçüncü Dünya Milletleri Açısından M.Kemal ve Kemalizm, s.341vd., AAMD, 2.sayı/ Mart 1985; Paul Gentizon, M.Kemal ve Uyanan Doğu, Çev. F.Ülkü, Bilgi Y, Ankara, 1995 (3.baskı); F.R.Atay, Niçin Kurtulmamak, s.33-36, Varlık Y., İstanbul, 1953

Ünlü siyasetbilimci Prof. M. Duverger diyor ki: "Kemalizm, 1945'ten bu yana bir örnek değeri kazandı. Türkiye tarihinin bir sayfası olmaktan çıkıp politik bir sisteme önderlik etmeye başladı. Çünkü yeryüzünde, henüz Moskova ya da Pekin'in timarına girmemiş olan üçüncü çeşit ülkelere yol göstermektedir bu sistem." (27 Mayıs 1961 günlü Le Mond gazetesinden/ Atatürk İçin Diyorlar ki, s.150)

Bu kısmın 7. paragrafının sonundaki alıntılar arasında da, bazı doğulu ve batılı lider ve yazarların, M.Kemal olgusuna bakışlarını gösteren örnekler bulunuyor.

Böyle bir mücadelenin, 'son tahlilde emperyalizm ile uzlaşma olduğunu' ileri sürebilmek için bir yazarın özel maksadı olmalı. Evet, özel maksadı var. Bu, aşağıdaki 6.paragrafta anlaşılacak.

5. Kurtuluş Savaşı'nın, bir kurtuluş savaşı olmadığı

□ Kemal Tahir:

"Kurtuluş Savaşı deyimi de tam oturmuş değildir... Bir kere ele geçeceksin ki kurtulasın! Türkiye, hiçbir zaman Batılı düşmanların eline geçmiş değildir... Ordu dağılmamış, düşman vatanın bütün parçalarına bilfiil girmemiş, Ankara'da bir Meclis, bir hükümet var. M.Kemal Paşa, ordusunun başında savaşıp dururken, kurtuluş savaşı nasıl yapılabilir? Bu bir savunma veya saldırı halinde gelişen ulusal savaştır. Çünkü kurtuluş savaşı, devleti çökmüş, bayrağı müzeye kaldırılmış, özerkliği yok edilmiş bir ülkede yapılabilir." (K.Tahir'in Sohbetleri, s.76 vd.)

Düşman vatanın bütün kritik kesimlerine girmiş, orduyu dağıtmış, silahlarının çoğunu toplamış, donanmaya, askeri tesislere, depolara, demiryollarına, haberleşmeye ve başkenti işgal ederek yönetime el koymuş, Sevres Andlaşması ile ülkenin geleceğini de ipotek altına almış. Bir ülke başka nasıl ele geçirilir acaba? Ankara'da bir Meclis'in ve hükümetin var olması, direniş süresinin bir aşamasıdır. Baştan beri mi vardı? Ne zaman, neden, nasıl kuruldu bu kurumlar? Neden M.Kemal Paşa, ordunun başına geçmek zorunda kaldı? Düşmanın en vahşisi ve en kalabalığı, Ankara'nın burnunun dibine gelmemiş miydi? M.Kemal neden savaşıp durdu? Anadolu'nun batısını elinde tutabilmek için her yola başvuran düşmanı ve onunla birlikte, Türkiye üzerindeki bütün ipotekleri ve hayalleri, denize dökmek için.[93]

Sonunda, her türlü silahlı ve silahsız düşmandan, Üçlü Anlaşma ile Sevres Andlaşmasından ve öngördükleri aşağılık sömürü düzeninden, kapitülasyonlardan, ömrünü tamamlamış olan saltanat rejiminden, parçalanmaktan, boyunduruk altında bir küçük devlet ve içine dönük, donmuş bir toplum olmaktan kurtulduk![94]

---

93) Ege'ye 126.000 Yunanlı yerleştirilir, (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XLVII/148; K.Misailidis, Küçük Asya Seferi, s.248), göçen Türklerin malları satılır ve parası Yunan yönetimine verilir; işgal bölgesinde drahmi kullanılmaya başlar; Yunan Merkez Bankasının İzmir şubesi 1920 Ocak ayında faaliyete geçer; Manisa, Bergama, Ayvalık, Ödemiş, Urla ve Foça'da şubeler açılması kararlaştırılır; Yunan göçmenlere ve Rum çiftçilere, 3 yıl vade ve % 6 faizle 20 milyon drahmi kredi açılır; İzmir'den yalnız 1920'de 161 milyon drahmilik ihracat yapılır; Türk jandarması ve adliyesi kaldırılır; Yunan ceza kanunu yürürlüğe girer; İyonya üniversitesi kurulması için hazırlıklara başlanır ve Yunan Temsilcisi Stergiadis şu açıklamayı yapar: "Geldik ve kalacağız!" (M.L.Roda,Yunanistan Küçük Asya'da, 1.C. s.82-87,123)

94) Peki, bu fedakâr kuşağın, her sorunu çözebildiği söylenebilir mi? Elbette ve doğal olarak hayır. Dünyada hangi kuşak, (15 yıl içinde) bunu başarabilmiş ki? Ama yapılabileceğin azamisini yaptığı, iç rahatlığı ile söylenebilir. Ötesi, sonraki kuşakların, politikacıların, yöneticilerin, bürokratların, bilim adamlarının, teknokratların, aydınların yani bizim görevimizdi. →

□ F.Başkaya:

"Bir 'Kurtuluş Savaşı' da söz konusu değildi... Bugün kurtuluş hareketlerine verilen anlam göz önüne alınırsa, 'kurtuluş' sözcüğü yerinde kullanılmış olmuyor. Ancak siyasal-kültürel kimliği inkâr edilmiş, bir doğrudan sömürge halkı başkaldırdığında, bir ulusal kurtuluş hareketinden söz edilebilir." (Paradigmanın İflası, s.32)

Bazı çevreler, bizim Kurtuluş Savaşımızdan çok sonra yaşanan 'kurtuluş hareketlerini' başka türlü tanımlamış olabilirler. Ama her olay, kendi döneminin koşulları içinde değerlendirilebilir ve tanımlanabilir. Sosyal ve siyasal bilimlerde, tanımlar ve modeller, sürekli değişiyor.

Eski bir olgu, yeni tanıma ve yeni modele göre değerlendirilir mi?

6. Kurtuluş Savaşı'nın emperyalist bir savaş olduğu

□ F.Başkaya:

"...Milli Mücadele, gerçek anlamda bir ulusun kurtuluşu değil, Kürt ulusunun baskı altına alınması sürecinin başlangıcı olmuştur. Bir yönüyle Milli Mücadele, Kürt ulusu açısından, Kürdistan'ın İngilizlerle anlaşılarak parçalanması anlamına gelmektedir... Milli Mücadele, son tahlilde, **Kürdistan'ın bir bölümünün ilhakı** demektir..." (Paradigmanın İflası, s.54, 59)[95]

F.Başkaya'nın, başından beri adım adım ilerleyerek, asıl söylemek istediği bu idi. Bu yüzden, Milli Mücadele sürecine ilişkin gerçekleri, sürekli olarak ya yok saydı, ya da saptırdı. Gerçek dışı temellere dayanan bir iddianın, doğru bir sonuca ulaşması mümkün müdür?

Özet olarak aktardığım bu iddiasını kanıtlamak için sayfalar doldurmuş.[96] Sanırım o sayfalar yüzünden hapiste yattı. Bu kritik konuda, Başkaya'nın başının yine derde girmesine sebep olmak istemem, o yüzden bu konuya ilişkin sayfalardaki tutarsız, zorlama, pek çoğu gerçeğe aykırı iddiaları ele almayacağım. Ama gençler için sadece yansıttığım bölümle ilgili birkaç not vermek istiyorum:

a. İlhak, bir devletin, bir başka devlete ait bir toprak parçasını, topraklarına katması demektir. Bir Kürt devleti vardı da, onun toprakları mı pay-

---

Onlar bize ne bıraktı, biz 1950'den sonraki 47 yıl içinde, bırakılanı nereye getirdik? Hangi sorunları çözdük, neyi geliştirdik, neyi yozlaştırdık, hatta çürüttük?

Asıl bunu tartışsak.

95) Başkaya, daha sonra da şöyle yazıyor: "Emperyalistler arası paylaşıma dahil olan Osmanlı İmparatorluğu yenik de düşse, güçler ilişkisinin değişmesiyle ve Milli Mücadele süreci, sonunda Kürdistan'ın bir bölümünün ilhakı ile sonuçlanmıştır... Sevres'de güdük de olsa, bir Kürdistan'dan ve Kürt ulusundan söz edilirken, LozanAndlaşması, bütünüyle Kürdistan'ın parçalanmasıyla sonuçlanmıştır." (Paradigmanın İflası, s.66)

96) Ve iddialarına bilimsel bir görünüm vermeye, içerik kazandırmaya çalışmış. Ama bilimsellik, bilimsel yeterlilik/bilimsel nesnellik/bilimsel dürüstlük ile sağlanır. Başkaya'nın kitabında bu özelliklere rastlamak, hayli zor.

laşıldı? Hayır. Daha önce, Iraklıların ya da Suriyelilerin miydi o topraklar? Hayır! Yüzlerce yıldır Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içindeydi. Zaten tarihte, Irak ya da Suriye diye bir devlet de yoktur.

b. Son Osmanlı Meclisi'nde Milli And görüşülürken, sınırlar için mütareke çizgisi esas alınır. (m.1) Milli And, TBMM'nce de yön verici bir temel belge olarak kabul edilecektir.[97] Osmanlı Meclisinde de, TBMM'de de birçok Kürt milletvekili vardı. Kısacacası bu, Türklerin ve Kürtlerin, ortaklaşa kararlaştırdıkları ve uygulanmasına çalıştıkları bir ilkedir!

c. Kürt Şerif Paşa ile Ermeni Boğos Nubar arasındaki anlaşmanın duyulması üzerine Osmanlı Meclisi'ne Doğudan protesto telgrafları gelir, Doğulu milletvekilleri söz alarak olayı kınarlar. Bu telgraf ve konuşmalar şöyle özetlenebilir:

"Türklük ve Kürtlük bir bütündür."[98]

İlerde, TBMM'ne de, gerektikçe aynı nitelikte telgraflar yağacaktır.[99] İki örnek:

□ "Kürtler küçük lokmanın pek kolay yutulacağını, vaktinden çok evvel anlamışlardır. Türk birliğinden ayrılmak zihniyetinde bulunanları, Kürtler kendi milletlerinden addetmezler (saymazlar). Kürtlerin mukadderatı, Türkün mukadderatı ile tev'emdir (ikiz, eş, bir)." (ZC, 9.C., s.133)

□ "Hayat-ı tarihiyemiz ve revabıt-ı diniyemiz (din bağlarımız), infikak (ayrılık) kabul etmeyecek bir mahiyet-i maneviye ve maddiye ile (manevi ve maddi olarak) yekdiğerine merbuttur (birbirine bağlıdır)." (ZC, 9.C., s.280)[100]

d. Lozan delegelerinin saptanması sırasında, birçok milletvekili, Lozan'da izlenmesini istedikleri politika hakkındaki görüşlerini açıklamışlardır. Kürt sorunu hakkındaki bazı konuşmalardan özetler:

□ Dersim Milletvekili Diyap Ağa:

"Dinimiz, aslımız, neslimiz hep birdir. Bizim içimizde ayrılık gayrılık yoktur. İsmimiz de, dinimiz de, Allah'ımız da birdir... Hep biriz, kardeşiz... Düşmanlar bizi birbirimize sardırmak (dövüştürmek) için tuzaklar kuruyorlar." (ZC., 24.C., s.347)

---

97) N.Kaymaz, TBMM'de Misak-ı Milli'ye Bağlılık Andı İçilmesi Konusu, Tarih ve Toplum, sayı 19-23/Temmuz-Kasım 1985.

98) Ayrıntı için M.Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, s.85-90.

99) İngilizlerin Kürt politikası konusunda: S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.26-30, 2.C., s.94, 130, 165-166, 204, 227, 306-311; Ö.Kürkçüoğulu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.68 vd.

100) Bugün de Güneydoğuyu Türkiye'den ayırmak için silahlı mücadele açmış bir azınlık var. Büyük çoğunluk, bu olaya, tıpkı 70 yıl öncekiler gibi soğukkanlı ve gerçekçi bakıyor. Yoksa, olay bu ölçüde kalmazdı.

Yüzyıllardır birlikte yaşamış, töreleri, gelenekleri, bayramları, dilleri, kanları, işleri, geçmişleri ve gelecekleri birbirine karışmış olan Türkler ile Anadolu Kürtlerini ve ancak bir bütün olduğu zaman, üzerinde yaşayanlara yeterli gelebilen Anadolu'yu bölmek mümkün müdür? Bu sonuçsuz çaba kime ne kazandırır, kime yarar?

Tarihte, küçük bir grubun silahlı mücadelesi ile çözüme kavuşmuş bir sorun, kurulmuş yeni bir devlet var mı?

□ Erzurum Milletvekili Necati:

"Bir Türk yoktur ki dayısı, damadı yahut yeğeni Kürt olmasın. Ve bir Kürt yoktur ki onun damadı, yeğeni yahut dayısı Türk olmasın! Mesela benim annem Kürt. Beni annemden nasıl ayırırsınız? Annem, nasıl olur da Avrupalıların birtakım entrikaları ve uydurdukları birtakım efsaneler arkasından gider? Bunun imkânı yoktur!" (a.g.e., s.350)

□ Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya:[101]

"Ben Kürdoğlu Kürt'üm... Türklerle birlikte kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve ayrılmayız!.. Delegeler, tekrar rica ederim ki... bu memleketin, bu vatanın parçası, en önemli parçası olan Kerkük'ü, Süleymaniye'yi, Musul'u unutmasınlar!" (a.g.e., s.353)

□ Bitlis, Mardin, Gerç, Muş, Siirt, Diyarbakır ve Van milletvekillerinin ortak yazılı açıklaması:

"Türk-Kürt tek kitledir. Kürtler hiçbir vakit, Türk camiasından ayrılamaz." (a.g.e., s.373)

e. O zaman da bazı ayrılıkçı Kürtler vardı. Emperyalist İngilizlerle işbirliği yapanlar, Ankara yöneticileri değil, onlardı.[102]

● F.Başkaya:

□ "[Lozan'da] Sevres'e göre, Batıda herhangi bir değişiklik olmazken, –küçük de olsa bir gerileme söz konusudur– Doğu'da, Kürdistan'ın (?) en büyük kısmını kapsayacak biçimde, sınırların genişletilmesi söz konusudur." (s.66)[103]

Bu nasıl bilim adamı?Silahla geri alınan Ege dışında, Edirne, Gelibolu, Tekirdağ, Kırklareli, Bozcaada ve Gökçeada'nın, Yunanlılara verilmişken, kısmen Mudanya'da ve kesin olarak Lozan'da geri alındığını, ya bilmiyor, ya bile bile gerçeği saptırıyor. Türkiye'nin sınırları ile ilgili tarihçe şöyle:

Milli And'la belirlenen sınırları –Batum hariç, Musul dahil– ilk tanıyan devlet, Lozan'dan iki yıl önce ve Lenin sağ iken, Sovyetler Birliği'dir. (16 Mart 1921 Moskova Andlaşması, 1.maddenin 1.fıkrası ve 2.madde)

Kuzeydoğu sınırları, 13 Ekim 1921 Kars Anlaşması ile pekiştirilmiştir. (4.madde)

---

101) Bu heyecanlı milletvekili, kardeşi Teğmen Ali Rıza ve damadı Faik'le birlikte, İngilizlerin körüklediği Nasturi ayaklanmasıyla ilgili etkinliklere karışacak ve Bitlis Harp Divanı tarafından, hiyanet-i vataniye kanunu uyarınca verilen karar gereğince, 14 Nisan 1925 günü, kurşuna dizilecektir. (U.Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması, s.62-68 ve 129. dipnot)

102) Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması, s.15-32, 34, 50-53, 62-63, 65-67, 77-85, 96-97, 100, 115-118, 151, 161, 166-172.

103) Başkaya şöyle yazıyor: "Sadabat Paktı, Bağdat Paktı, CENTO, RCD, Orta Doğu devletlerini birleştiren özü itibariyle anti-Kürt anlaşmalardı." (Paradigmanın İflası, s.67)

Anlaşmaların, Sovyetler Birliği'ne karşı, güneyde bir kuşak oluşturma çabasının ürünü olduğunu sanıyordum. Çünkü hepsinde Pakistan da yer alıyor. Bu konuları Başkaya'dan ve benden çok daha iyi bilen siyasi tarihçiler, gerçeği açıklasalar da, o da, ben de öğrensek.

Türkiye-Suriye sınırı, 1921 Ankara Anlaşması ile saptanmış (8.madde ve 1.Protokol), Lozan Andlaşmasının 3. maddesiyle doğrulanmış, 1926 Ankara Sözleşmesi (1.Protokol) ile sınır düzeltimi yapılmış ve Hatay için imzalanan Türk-Fransız Anlaşması ile de (23.6.1939) son biçimini almıştır.

Güneydoğunun yüzlerce yıllık doğu sınırı (Türkiye-İran) hiç değişmemiştir. Lozan'da da, 1926 Tahran Andlaşması'nda da, söz konusu bile edilmemiştir.

Irak sınırı ise, Lozan Andlaşmasının 3.maddesinin 2.fıkrası yoluyla Milletler Cemiyeti Konseyi ve La Haye Adalet Divanı'nın verdiği kararlar doğrultusunda, Türkiye-Irak-İngiltere arasında imzalanan 1926 Ankara Andlaşması ile (madde 1, 2 ve andlaşmanın eki) kesinleşmiş, Musul, Irak'a bırakılmıştır. (İ.Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, T.C.)

Görülüyor ki Lozan'da Türkiye, Sevres'e göre Batı sınırlarını Milli And'a uygun olarak kabul ettirmiş fakat Başkaya'nın iddiasının tam aksine, Güneydoğu'da Milli And'dan fedakârlık etmek zorunda kalmıştır: Musul'u vermiştir!

Yani gerçek, iddiasının tam tersi!

7. Kurtuluş Savaşı hakkındaki öteki iddialar ve doğrular

□ K.Mısıroğlu:

"Milli Mücadele'nin, destani şan ve şereflerle dolu olan umumi Türk tarihi içinde, iddia ve ifade edildiği kadar önemli bir yeri yoktur. Aşağı yukarı eşit kuvvetlerle, Yunanistan gibi küçük bir devlete karşı gerçekleştirilmiştir... *[Ermeniler, Pontus çeteleri, Fransızlar, İtalyanlar, İngilizler, Anzavurlar, Kuva-yı İnzibatiyeler, isyancılar, dekor-kostüm müydü?]* Yunanistan'a maazallah yenilseydik çok ayıp olurdu... *[Yalnız ayıp mı olurdu a muhterem?]* Fakat yendiğimiz için de fazla övünmemizi, şahsen, yakışıksız bulmaktayız. *[Neden? Çünkü lider ve başkomutan, M.Kemal!]* Hele bayram üstüne bayram yaparak ve bu olayı abartarak, ulaşılmaz, az rastlanır bir zafer gibi göstermek, bilmem bizim gibi büyük bir millete, ne kadar yakışır?" *[Üçyüz yıldır ilk defa, hem de en çaresiz olduğumuz bir dönemde, emperyalizme karşı, herkesin hayal sandığı siyasi ve askeri bir büyük zafere ulaşmış ve bu sayede tam bağımsız ve milli bir devlet olabilmişiz. Ölümden dönmüşüz. Emperyalizmin pençesinden canımızı ve namusumuzu kurtarmışız. Bu kutlanmaz mı? Olağan bir zafer midir bu? Bence bu olayı yeteri kadar ve hak ettiği görkemle kutlamıyoruz bile.]*

"**Dokuz bin küsur** şehide mâl olan Türk-Yunan harbinden, yılda birkaç bayram çıkaranlar, dört yüz bin (!) şehide mâl olan Çanakkale'yi unutulmaya bırakmış görünüyorlar. Halbuki aşağı yukarı **eşit kuvvetlerle** üç sene sürdükten sonra ancak başarılabilen... Türk-Yunan Harbi ile Çanakkale Harbi asla karşılaştırılamaz. Gerçekten Yunanistan gibi küçük bir devlete yenilseydik çok ayıp olurdu. Ama yenmek de pek fazla bir şeref değildir. Muhakkak ki bugüne kadar 'inkılapçı liderler'e şan şeref sağlamak için efsaneleştirilmiş

olan Milli Mücadele'nin de gerçek mahiyetiyle yazılabileceği günler yakındır." (Osmanoğulları'nın Dramı, s.81/Lozan, 1.C., s.166)

● F.Başkaya:

"Türk-Yunan savaşı, abartıldığı kadar önemli bir savaş değildi... Cephelerde ölen asker sayısı 9.167 olduğuna göre, Milli Mücadele'nin abartıldığı kadar önemli olmadığı anlaşılır." (Paradigmanın İflası, s.33)[104]

Doğrular:

1. Milli Mücadele, Mondros'la başlayıp Lozan'dan sonraya da uzanan bir sürecin adıdır. İç ve dış birçok yönü var. Savaşlar, bu sürecin sadece sıcak yanını oluşturuyor. Ayrıca savaşların, yalnız Türk-Yunan savaşlarından ibaret olmadığını da görmüştük.

2. Türk-Yunan savaşlarında da, öbürlerinde de, kuvvetler, hele ateş gücü bakımından, hiçbir zaman 'aşağı yukarı eşit' olmamıştır.[105]

3. Yunanistan gerçekten küçük bir devletti ama Birinci Dünya Savaşı'na ancak on ikiye beş kala girdiği için ordusu, diri ve tam donatımlıydı.[106] Üstelik İzmir'e, Türk ordusu dağıtıldıktan ve silahları toplandıktan sonra çıkarılmıştır. Bu

---

104) Mete Tunçay da şöyle diyor: "Kurtuluş Savaşı'mızın -siyasal önemi bir yana- çapı (tarafların kuvvetleri, ateş güçleri, kayıpları vb. açılardan), İkinci Dünya Savaşı, hatta Birinci Dünya Savaşı ölçüleriyle karşılaştırılınca, pek abartılmaya elverişli değildir." (Atatürk'e Nasıl Bakmak, s.87, 1.dipnot,Toplum ve Bilim, Kış/ 1978)

Bir dünya savaşı ile karşılaştırılınca, hangi savaş abartılmaya elverişlidir ki? Doğru olan, Türk Kurtuluş Savaşı'nı, bir dünya savaşı ile değil, başka milletlerin bağımsızlık ve kurtuluş savaşları ile karşılaştırmaktır. Ancak eşit değerler ve türdeş olaylar arasında karşılaştırma yapılır.

Sonuçları dikkate alınırsa, İstiklal Savaşı, birçok kalabalık savaştan çok daha önemlidir.

A.J.Toynbee, mesela Sakarya Savaşı için şöyle diyor: "Denilebilir ki bu savaş, içinde yaşadığımız yüzyıl tarihinin en büyük savaşlarında biridir." (Türkiye, s.123) Ayrıca, Claire Prise'ın The Rebirth of Turkey adlı kitabından da şu alıntıyı yapıyor: "Sakarya kıyılarındaki Türk zaferi, Yakın ve Orta-Doğu'nun siyasal yüzünü değiştirmiştir. İki yüz yıldan beri Batı, ihtiyar Osmanlı İmparatorluğunu parçalamaya çalışıyordu. Fakat Sakarya'da Türk'ün kendisi ile karşılaşmıştır ve ona dokunduğu anda da tarihin yönü değişmiştir. Tarih bir gün, Sakarya kıyılarında cereyan eden ve çok kimsenin bilmediği bu savaşı, devrimizin en büyük olaylarından biri olarak kaydedecektir." (Türkiye, s.123-124, 1. dipnot)

Bizim aydınlarımızın kayda değer bir kısmı, ya her şeyi layık olmadığı kadar büyütüyor ya da özel ölçülerle değerlendirmeye kalkarak, hak etmediği kadar küçültüyor.

Gerçeğin sınırları içinde kalmak ve makulde durmak, çok mu zor acaba?

105) Karşılıklı kuvvetler için: C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.105, 120, 137, 151, 209.

106) Yunan ordusunda incelemeler yapan İngiltere'nin Atina'daki ataşemiliteri Albay Nairne'in 15.6.1921 günlü raporundan: "Yunan ordusu... pek etkili bir savaş makinesidir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.146); A.J.Toynbee de şöyle yazıyor: "Modern savaşlarda, orduların can damarları olan ulaştırma araçları bakımından Yunanlılar mükemmel durumda bulunuyorlardı. Ellerinde bol miktarda kamyon vardı ve İzmir'den çıkan üç demiryolunu kontrolleri altına almışlardı. Silah bakımından da herhangi bir sıkıntıları yoktu. Büyük Savaşın son yıllarındaki Makedonya Seferinden kalma, İngiliz ve Fransızların verdikleri, hiç kullanılmamış silahlarla donanmışlardı. 1918 mütarekesinden sonra da Yunanlılara yeni silahlar verilmişti." (Türkiye, s.119)

Doğrudan ve dolaylı İngiliz yardımlarını daha sonra göreceğiz.

yüzden de Birinci İnönü Savaşı'na kadar, karşısında düzenli ve disiplinli bir ordu olmadığı için fazla zorluğa uğramadan ilerleyebildi. Gerektiğinde, yurttaşlarını ve Anadolu Rumlarını silah altına alarak, birliklerini daha da güçlendirebiliyordu. Donatımdan yana da hiçbir sıkıntısı olmamıştır.

4. Buna karşılık, maddi ve manevi engeller ve zorluklar yüzünden, Türk ordusunu canlandırmak kolay olmamış, yeteri kadar silah ve donatım bulunmadığı için de hiçbir zaman gerçek anlamda bir seferberlik ilan edilememiştir.[107]

5. Milli Mücadele'nin önemini, ölü sayısı ile açıklamaya çalışıyorlar. Hayretlik ve ibretlik bir yaklaşım. Bir mücadelenin önemi ile katılanların, ateş gücünün ve ölenlerin sayısının ne ilgisi var? İki yanın savaşçılarının toplamının 2.000 kişi olduğu Bedir Savaşı, tarihin en önemli savaşlarından biridir. Enver Paşanın yönettiği Sarıkamış taarruzu ise, yüz bine yakın kayıba mal olmuş ve hiçbir işe yaramamıştır.

Bir savaşın önemi, katılanların, ölenlerin ve silahların sayısı ile değil, askeri, sosyal ve siyasal sonuçları ile değerlendirilir.

6. Bu mücadelenin, Ermeniler, Yunanlılar, Rumlar, Fransızlar, İngilizler ve İtalyanlar için çok önemli olduğunu, belgelerden anlıyoruz. Yalnız önem değil, topluca 250.000 kadar ölü de vermişler. (Sadece Yunanlıların toplam kaybı 200.000 kadardır) Bu, her birinin kendi açısından olaya nasıl asıldığının kanıtı değil midir? Ama bizimkilere göre, bu mücadelenin bizim açımızdan abartılacak bir önemi yokmuş.

Bir bütünün bir yanı önemli, öbür yanı önemsiz olur mu?

Ve askeri, siyasi, ekonomik, kültürel, mali, hukuki tam bağımsızlık için verilen bir mücadele önemli değilse, ne önemlidir, söyler misiniz?

7. "9.167", Sabahattin Selek'in verdiği şehit sayısıdır. (Anadolu İhtilali, s.111-112) Ama **bu sayı çok eksik ve yanlıştır**.

a. Başlıca savaşlarla sınırlıdır, ayrıca bu savaşlarla ilgili şehit sayıları da eksiktir; doğrusu **11.328**'dir.[108] Selek, bir sayfa sonra, savaş alanında yaralanıp da kurtarılamadığı için hastanede şehit olanların sayısını da veriyor: 1.718. Demek ki toplam şehit sayısı, en azından **13.046** 'dır.

b. Bir savaşta kayıp, yalnız şehitlerin sayısı ile de belirlenmez. Yaralılar, esirler vb. de kayıp hesabına eklenir. Bu yazarlar, ötekilerden vaz geç-

---

107) Sakarya Savaşı'dan sonra, 13 Eylül günü Başkomutan M.Kemal, genel seferberlik ilan eder, aynı gün Milli Savunma Bakanlığına da şu gizli yazıyı yazar: "İlan edilen seferberlik, sadece hariçte siyasi bir tesir yapmak maksadına dayanmaktadır. Bundan ötürü, gereken sınıfların silah altına çağrılması, eskiden olduğu gibi cereyan edecektir." (TİH, 2/5, 2.kitap, s.275) Yani silah kadar asker! (İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.245; K.Özalp, Milli Mücadele, 1.C., s.177)
Bu durum, daha Meclis'in açıldığı günlerde belirtilmiştir: Gizli Celse Zabıtları, 1.C., 52!

108) Askeri belgelere dayanarak, şehit sayısının dökümü: Ermeni harekâtı 46, Gediz 181, 1.İnönü 121, 2.İnönü 681, Aslıhanlar-Dumlupınar 400, Kütahya-Eskişehir 1.643, Sakarya 5.713, Büyük Taarruz 2.543 = 11.328.

tik, yaralıları bile dikkate almıyorlar. S.Selek, yaralı sayısını 31.173 olarak veriyor;[109] bunun doğrusu da **35.465**'tir![110]

c. Bu eksik hesaba rağmen, şehit ve yaralıların toplamı, **48.511** etmektedir.[111]

Bu bile, o zamanki ölçülerle, yaklaşık 12 tümen demektir. Yani, savaş boyunca, damla damla kurulan ordunun, yarısından fazlası kaybedilmiştir ki çok yüksek bir kayıp oranıdır.

Kaldı ki aşağıdaki çatışma ve savaşlarda verilen kayıplar, bu sayının dışındadır:

Merkez Ordusu'nun savaşları (Pontus-Koçgiri), isyanların bastırılması için öteki birliklerin yaptıkları çatışmalar,[112] Güney Cephesi (2.Kolordu) savaşları, Anzavur ve Kuva-yi İnzibatiye ile yapılan çarpışmalar, 19.5.1919 ile Gediz Savaşı arasındaki süre içinde bazı askeri birliklerin çatışmaları,[113] Mürettep Kolordunun kuruluşundan önce ve sonra Kocaeli kesiminde yapılan çarpışmalar, Menderes

---

109) Yaralılardan 1.443'ü malul kalmış. (S.Selek, Anadolu İhtilali, s.113) Hastane dışında ölenler 2.956, kaza sonucu ölenler 688, askerken hastalıktan ölenler ise 22.690 kişi.

Bu son sayı, ülkenin ve ordunun nasıl yokluk ve yoksulluk içinde olduğunu göstermektedir. Bu durumu gösteren birkaç örnek daha: Hastalara, vitamin olmadığı için günde bir kaşık sirke verilir; yaralara tentürdiyot bulunmadığından naftalin basılır; birkaç yıldır sebze yiyememekten, iskorpit hastalığına yakalanan askerlerin dişleri dökülür; süngü, çarık, tüfek kayışı çok az; matra, çadır, çamaşır hak getire. Gece harita okumak için mum bile yok. Erlerin ancak bir kısmına üniforma verilebiliyor. Sakarya Savaşı'nın eşiğinde, 3 tümenli süvari grubunda sadece 118 kılıç bulunmaktadır. [TİH, 2/5, 2.kitap, s.478; A.Gündüz: "Yalnız mızrakları vardı." diyor. (Hatıralarım, s.87) Süvariler, Sakarya Savaşına, halktan toplanan ve ucu ucuna yetiştirilen 1.309 değişik biçimdeki kılıçla katılacaklardır: TİH, 2/5, 2.kitap, s.4] Yedek parça yokluğundan uçaklar 'uçan tabut' halindedir. Orduda bir tek karpit lambası vardır, o da Başkomutana verilir.

1.Ordu Komutanı Ali İhsan Sabis, 19 Ekim 1921'de, Cephe Komutanlığına şöyle yazıyor: "Asker esvaplı yüzde beş insana rastlamadım. Yarıdan fazlası, yırtık palaspareler içinde, ayakkabılarının yarısı kullanılamaz durumda. Onda dokuzunda matara, çanta, torba, istihkâm edevatı yok." (Harp Hatıralarım, 5.C., s.81)

Büyük Taarruzda bile Türk ordusunun ancak yarısı, asker kıyafetindedir. (TİH, 2/6-2, s.13)

Milli Mücadele, bu yaman gerçekler dikkate alınmadan değerlendirilemez ve zaferin büyüklüğü anlaşılamaz.

Bu yoksulluğu az çok bilen F.Buillon, bu mucizeyi şöyle özetleyecektir: "Kağnı, kamyonu yendi!" (R.E.Ünaydın, Atatürk'ü Özleyiş, s.82)

110) Yaralılar: Ermeni harekâtı 76, Gediz 135, 1.İnönü 97, 2.İnönü 1.822, Aslıhanlar-Dumlupınar 800, Kütahya-Eskişehir 4.951, Sakarya 17.699, Büyük Taarruz 9.855 = 35.465.

111) T.C'nin Başbakanı Necmeddin Erbakan, Kaddafi ile yaptığı görüşmede şöyle diyor: "Biz beş yıllık İstiklal Savaşımızda, sadece beş bin şehit vermişizdir." (10 Ekim 1996 günü birçok Tv.de yayımlanan İcraatın İçinden adlı programda yer alan N.Erbakan-Kaddafi görüşmesi band kaydından)

TC.nin Başbakanı, acaba neden şehit sayısını, yaygın ve yanlış sayıdan bile daha aşağıya çekiyor?

Merak ettim.

112) Ethem isyanının bastırılması sırasında, yalnız 61.Tümenin verdiği kayıp, 294 kişidir. (TİH, 2/3, s.143)

113) 1920 Haziranındaki Yunan ilerleyişi sırasında, Balıkesir-Bursa kesimindeki savaşlarda, Yunan askeri tarihinde, askeri birliklerimizin "400'den fazla ölü verdiği" ileri sürülmektedir. (Yunan Askeri Tarihi, s.127)

kesiminde yapılan çarpışmalar, 6.Tümen'in (Sandıklı ve civarı) çarpışmaları, Ekim 1921 Afyon Savaşı, Kuva-yı Milliye ve milis birliklerinin Doğu, Güney, Güneybatı ve Batıdaki çatışma ve çarpışmaları.

İnsana saygılı ve aklı başında kimseler için bir kişinin ölümü bile büyük olaydır. Ama bizimkiler, daha çok ölüm, daha çok kurban arıyor ve iştahlı bir toprak gibi ölüye doymuyorlar.[114]

● K.Mısıroğlu:

"Milli Mücadele, bir veya birkaç kişinin değil, bütün bir milletin eseridir. Yediden yetmişe kadar herkes, elinden geleni yapmıştır." (Osmanoğulları'nın Dramı, s.81)[115]

Mısıroğlu haklı. Nitekim M.Kemal de, başarıyı ısrarla halka mal ediyor. Ama ikisinin de çabası boşuna. Çünkü başarı, mücadelenin liderinin adıyla anılır.[116] Milli Mücadele'nin lideri, başından sonuna kadar M.Kemal'di.

□ F.Başkaya tersini iddia ediyor:

"Milli Mücadele'de kitle katılımı sınırlıydı... Bu ortada iken, devrimden, Anadolu İhtilali'nden vb. söz etmek, bu sözleri kullananların **kuruntularından** başka bir şey değildir... Aslında gerçek bir Anadolu hareketi, hiçbir zaman olmadı." (Paradigmanın İflası, s.44, 47, 49)

a. Kuva-yı Milliye gönüllülerden oluşmaktadır.
b. Orduya katılma ise, başlangıçta gerçekten sınırlıydı. Katılım, 1.İnönü başarısından sonra artmaya başlayacak, Sakarya Savaşı sırasında doruk noktasına ulaşacak ve bu sorun hemen hemen sona erecektir.
c. Kurtuluş Savaşı'nda karşımızdaki ordu ve grupların, toplam 400.000 kişi kadar olduğunu daha önce belirtmiştim. Böyle büyük bir kuvvet, sınırlı bir kitle katılımı ya da zorla silah altına alınmış kimselerle yenilebilir mi?[117]
d. Kurtuluş Savaşı gibi çok yönlü ve uzun bir mücadele, halk desteği olmadan yürütülebilir mi?

Başkaya'nın, yakın tarihimizi, Tansu Çiller kadar bile bilmediği anlaşılıyor.

□ Tevfik Çavdar da, "Bu Bir Halk Savaşı Değildi" başlığı altında şöyle yazıyor:

---

114) Türk ve Yunan savaş tarihlerine, güvenilir anılara ve monografilere dayanarak, Kurtuluş Savaşımızdaki genel kaybımızın (yalnız şehit ve yaralı) 100.000'i aştığını kesin olarak söyleyebilirim. İsyancılar ile işgalciler tarafından öldürülen ve yaralanan siviller, bu sayının dışındadır.

115) Necmettin Erbakan aynı fikirde değil: "İstiklal Savaşı, Atatürk'ün yanında yer alan hocalarla ve şeyhlerle kazanıldı."!!! (Milliyet, 1 Mayıs 1996, 12.sayfa)

116) "Şu fikri daima ve her fırsatta tekrar etti: Yapılan şeylerin şerefi bana değil, millete aittir. O, 'her şeyi millet yaptı!' dedikçe, millet de ona, her yerde, bütün vecdi ve bütün şükranıyla 'her şeyi siz yaptınız!' diyordu. İkisinin de hakkı var." (İ.Habip Sevük, Atatürk İçin, s.38-39)

117) Büyük Taarruz öncesinde, Türk ordusu (Batı ve Doğu Cepheleri, Kuzey, Güney ve İç Anadolu'daki birlikler ve geri teşkiller), 580.000 kişiydi. (S.Selek, Anadolu İhtilali, s.111)

"Gerçek anlamıyla bir bağımsızlık savaşı, 'halk savaşı' niteliğini taşımalıdır. Antiemperyalist güçlerin tamamını kapsamayan bir halk cephesi olmadan, geçerli bir bağımsızlık savaşı yapmak, hemen hemen imkânsızdır. Türk Milli Mücadelesinin halk savaşı öğelerine bütünüyle sahip olduğunu söylemek, olayları yüzeyden izlemek olur. Şimdiye kadar sunduğumuz sosyal özellikler, gözden geçirilirse, Anadolu halkının fakir, savaşlardan yorgun ve yılgın düşmüş, kendini yönetenlere karşı öteden beri yabancı, düşman işgaliyle bozgunu daha da güçlenmiş, içine kapanık, küçük topluluklar halinde yaşayan bir topluluk olduğu saptanır. **Bu halkın kaybettiği bir şey yoktur ki onu yitirmemek için savaşsın.**" (Milli Mücadele Başlarken, s.195)

Bu görüşe göre, vatanseverlik yalnız bir şeyleri olanların tekelinde.

Bireyi, insanı oluşturan bütün öteki nitelik ve özelliklerinden soyutlayarak, sırf ekonomik bir süje diye gören ve onu motive eden tek şeyin de çıkar olduğunu kabul edenlerin, Milli Mücadele'yi açıklamakta hayli sıkıntı çektikleri ve sonunda bu tür, olgulara ters düşen sonuçlara vardıkları sıkça görülmektedir. Sanıyorum ki asıl yüzeyden izlemek, bir olguyu, değişmez birtakım ideolojik kavram, tanım ve şablonlarla değerlendirmektir. Oysa hayat, bütün bu donmuş kalıpları aşıyor.

İnsan, sırf çıkar için harekete geçen, ekonomik bir süje midir sadece? Onu başka sebepler harekete geçiremez mi? Vatan, istiklal, devlet, milli duygu ve bilinç, din, dayanışma, gelenek, onur, gurur, namus vb. kurum, düşünce, ülkü ve motivasyonların hiç değeri, etkisi ve yeri yok mu? Olur mu böyle şey? Yazarın, **'kaybettiği bir şey yoktur ki onu yitirmemek için savaşsın'** dediği yoksul Anadolu halkı, dört cephede birden ölesiye savaşmıştır. Başlangıçta bir kısmının bocaladığı, çekingen durduğu doğrudur, hatta bazıları karşı bile çıkmıştır. Ama sonra? Gittikçe ve hızla artan, çoğalan ve genişleyen bir uyanış ve istekle savaşa katılmış, can vermiş, kan dökmüş, ter akıtmış ve zaferi sağlamıştır!

Çavdar, görüşünü kanıtlamak için şöyle devam ediyor: "Bağımsızlık Savaşı sırasında, İstiklal Mahkemelerinin kararı ile idam edilenlerin sayısı, cephede ölenlerden fazladır." (s.195/196)[118]

Yazarın, o kadar önem verdiği sayıları ve sayısal anlatımı bir yana bırakıp da böyle bir masala sapmasına, hayali oranlara dalmasına, ne demeli bilmem?

Cephede şehit olanların sayısını gördük. İstiklal Mahkemelerinin verdikleri idam kararlarından infaz edilmiş olanların sayısı ise, belgelere göre **1.054**'tür. Bu konudaki tek ciddi ve ayrıntılı araştırmayı yapmış olan Prof. Dr.Ergün Aybars, bilimsel bir ihtiyatlılıkla, bu sayının, 1.450-1.500 olabileceğini yazıyor. (İstiklal Mahkemeleri, 1.C., s.155, 168) Bu sayının içinde, asker kaçakları, asiler, hainler, casus-

118) Aynı görüşü Hüseyin Yılmaz da sürdürüyor: "Bu mahkemelerin verdirdiği kayıp, bütün Milli Mücadele'nin kayıplarından fazladır." (Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet Terörü, ön ve arka kapakta)

lar, bozguncular, katiller, işgalcilere hizmet eden Rum ve Ermeniler var. (a.g.e., s.143-156) Bu da böyle.

□ A.Dilipak:

"Batılı ajans ve gazetelerin, yabancı misyonların, milli kuvvetlere ısrarla 'Kemalistler' adını vermesi, dikkat çekici bir özellik taşımaktadır." (CG Yol, s.110)

Ne diyeceklerdi, Vahidettinistler mi?

□ K.Mısıroğlu:

"Kurtuluş Savaşı'nın bugüne kadar **kiralık kalemler** tarafından yürütülen meddah edebiyatını bir tarafa bırakarak, yeniden değerlendirilmesinde geç kalınmıştır. Büyük Türk tarihi içinde, Kurtuluş Savaşı'nın iddia edildiği gibi çok ehemmiyetli bir yeri yoktur. Kurtuluş Savaşı'nın, tarihimizde binlerce büyük ve cihanşumul muharebelerden daha büyük ve şerefli gösterilmesi için girişilen suni ve resmi gayretler, daha sonra yapılacak olan inkılapların yapıcılarına mitolojik bir şahsiyet ve otorite sağlamak içindi." (S.Mücahitler, s.364 vd.)[119]

Üslûbun çirkinliğini görmezden gelerek, birkaç gerçeği belirtmek yararlı olacak.

a. Asıl kiralık kalemler, Kurtuluş Savaşı sırasında, işgalcilerin kiraladıkları kalemlerdir: Mesela İzmir'de Islahat gazetesi sahibi avukat Süreyya, Balıkesir'de Ömer Feyzi, Edirne'de M.Neyir, Adana'da Mesut Fani vb.. İstanbul'da da, bazı kiralık ya da gönüllü hain kalemler, hiç durmadan, bu ölüm-kalım savaşını baltalamaya çalışmışlardır: Sait Molla, R.C.Ulunay, Ali Kemal, Refik Halit vb...

Ama İstanbul'da ve Anadolu'daki bütün öteki gazeteler, elbette bağımsızlıktan ve bunu sağlamak için verilen Milli Mücadele'den yanadır ve hiçbiri kiralık ve satılık değildir. Başladığı andan zaferle sonuçlanana kadar, bu namuslu ve şerefli kalemler, her türlü zorluğa rağmen, Milli Mücadele'yi yürekten ve gönüllü olarak desteklemiştir.

Bunların yanında, satılık, kiralık ve gönüllü hain ve işbirlikçi yazarlar, devede kulak gibi kalır.[120]

b. Milli Mücadele'yi uzaktan destekleyen birçok yurtdışı gazete ve dergi

---

119) Mısıroğlu, bir başka kitabında da şöyle diyor: "Bugüne kadar mübalağalı bir şekilde propaganda edilmiş bulunan bir zafer..." (Lozan, 1.C., s.107)

Ben, çeşitli kaynaklarda ve anılarda yer alan çarpıcı ayrıntılara, o dönemin şartlarına ve sonuca bakarak, zaferin büyüklüğünün, yeteri kadar belirtilmediği kanısındayım.

120) K.Mısıroğlu, şu yayınları okumuş olsaydı, kalemini daha ihtiyatla kullanırdı: Ö.S.Coşar, Milli Mücadele Basını; Z.Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü; Prof.Dr.M.Kaplan ve arkadaşları, Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Gazi M.Kemal; M.Önder, Öğüt Gazetesi (Konya); Prof.Dr.Yücel Özkaya, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın, AAM Y., Ankara, 1989; H.Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları.

de var. Çoğu da sömürge durumundaki Müslüman toplumlara ait. Tabii ki hiçbiri kiralık ve satılık değil. Bu coşkun yazılar, sözler, şiirler, birçok araştırmada yer almakta, yazılarda aktarılmakta, anılarda söz konusu edilmektedir.[121]

c. Zaferden sonra, birçok yabancı devlet adamı, tarihçi ve araştırmacı da Türk zaferini ve onun önderini yüceltmiştir.

Birkaç örnek:

□ **"Bir insanın değerinin en belirli ölçüsü, üstünlüğünü, dostuna ve düşmanına kabul ettirebilmesindedir. İşte Atatürk, bu yüceliğe ermiş dahilerden biridir."** (**Somerset Mougham**, İngiltere, Atatürk İçin Diyorlar ki, s.134)[122]

□ "1920'den sonra Atatürk'ün Türk ulusu ile başardıkları, diğer ülkelerin, uluslarına yardımcı olmak isteyen liderleri tarafından örnek alınmıştır." (**Prof. A.Tonybee**, İngiltere, a.g.e., s.286)

□ "M.Kemal'in Anadolu'da hazırladığı ve yönettiği savaş, aşıladığı güven ve inanca uygun olarak gelişti ve başarıyla sonuçlandı. Bu durum bütün dünyanın hayranlığını kazandı. Bütün savaş devamınca olaylara, M.Kemal'in harp dehası, kırılmaz azmi ve isteği hakim oldu." (**F.P. Di San Martino**, İtalya, a.g.e., s.27)

□ "Ben bile Sevres'den sonra, Türkiye'nin öldüğünü sanmıştım. Ama Türkye yaşıyor; hem de M.Kemal başına geçeli beri öylesine canlı yaşıyor ki bir Lloyd George'un bütün çabaları, bütün imkânları, sağduyuya meydan okuyan bu şiddetli yaşama isteğinin karşısında, erimekten başka bir şey yapamıyor. Kişi, bir ölünün, tıpkı Lazare gibi tabutunun kapağını atıp yürüdüğünü görseydi, bundan daha çok şaşamazdı." (**Claude Farrère**, Fransa, a.g.e., s.113)

□ "Ancak bir tek adam, emperyalist kudretin içyüzünü gerçekliği ile kavramıştı: M.Kemal! Yalnız onun iradesi altındaki Türk ulusu, emperyalizmi alt edebilmişti... Eğer Kemalizmin yolunu, Türk ulusunun yolunu tutarlarsa, istiklal hasreti çeken bütün sömürgeler, yarı sömürgeler, bağımsızlıklarına kavuşacaklardır." (**Dr.Stephan Ronard**, Fransa, a.g.e., s.44, 95)

□ "Türk milliyetçiliğinin zaferi, bütün Asya'da meyvesini vermiş ve Kemalizmin parlak başarıları, bütün sömürgeler için bir örnek olmuştur." (**Prof. Maurice Baumant**, Fransa, a.g.e., s.99)

□ "Onun yeni Türkiye'yi yaratan mucizesi, yüzyılları geride bırakan bir anıt olarak kalacaktır.... Devlet yönetimi ve yaptığı devrimler, yalnız Türkiye'yi değil,

---

121) Birkaç örnek: Eyüp Sabri, Esaret Hatıraları; F.R.Atay, Eski Saat, s.265; K.Mısıroğlu, Yunan Mezalimi, s.363 vd.

Bir örnek: "Bütün Müslümanlar, mücahid-i İslamiye Başkumandanı ve Serdar-ı Azamı Gazi Mustafa Kemal Paşa (zide Allahu yansure) Hazretlerinin, nadir-ül emsal rüyet, şecaat ve fedekârane hidemat-ı milliye ve islamiyesini, hulus-u kalb-i tam ile müttehiden ve müttefikan tasdik ederler." (Lahor'da çıkan Zemindar gazetesinden aktaran, Mim Kemal Öke, Güney Asya Müslümanları, s.117)

122) Alıntıların derlendiği kaynaklar, kaynakta açıklanmaktadır.

bütün dünyayı etkilemiştir." (Başbakan **General Metaksas**, Yunanistan, a.g.e., s.146. 203)

□ "Hemen hemen herkes, M.Kemal'in dünyanın en büyük devlet adamlarından biri sayılmasının sebeplerini bilir. En yüksek derecede bir askeri ve siyasi dehanın bir araya gelmesiyle, önce memleketini yok olmaktan kurtarmış, sonra da yeniden kurmayı bilmiştir." (**A.A.Pallis,** Yunanistan, Yunanlıların Anadolu Macerası, s.121)

□ "Bir yenilginin uçurumuna düştüğü halde, ilkin neticesiz sanılan İstiklal Savaşı'nı yapan Türk ulusu önünde saygı ile eğilmeden bu satırlara son veremeyiz. Zafer neşesiyle kendinden geçmiş bir diplomasinin kararını, 'hayır!' diyerek yırtmak ve yüzlerine fırlatmak örneğini, biz Almanlar Türklere borçluyuz." (**Wissen und Wehr** adlı askeri dergi, Almanya, Atatürk İçin Diyorlar ki, s.41)

□ "M.Kemal ile binlerce yılın derinliğinden, kahraman bir ruh yükseliyor ve bu ruh, dünyanın esirliğe düşmüş kısımlarındaki uluslara, özgürlük ve kurtuluş yolunu gösteriyor. Onun kişiliği, Nil kıyılarından eski Çin denizine kadar uzanan bir efsane olmuştur." (**Prof. Herbert Melzig**, Almanya, a.g.e., s.95)

□ "Avrupa ile Asya arasındaki büyük kavuşum hareketlerinin tarihsel bir dönüm noktasında, büyük bir insan, M.Kemal, Doğu uğruna kendini bütün ağırlığıyla ortaya atmıştır. Böylece o, Batının Doğuya olan ve durdurulmaz gibi görünen akınını, en tehlikeli bir yerde, iki kıtanın birleştiği yerde durdurmayı bilmiştir." (**Dagobert von Mikusch**, Avusturya, a.g.e., s.99)

□ "M.Kemal'in Çanakkale Boğazı'nda kazandığı zafer, Karadeniz'den Akdeniz'e ulaşmayı amaç edinmiş olan Çarlık Rusyası emperyalizminin ölüm çanını çaldı. Sakarya zaferi ise Akdeniz'den Karadeniz'e ulaşan Yunan emperyalizmini sona erdirdi. Bu iki emperyalist akın, önce Osmanlı İmparatorluğunu, sonra Türk ulusunu savunan bu asker ve devlet adamı tarafından bozguna uğratıldı." (**Prof. Dr.Ernest Jackh**, ABD, Yükselen Hilal, s.195/ a.g.e., s.30)

□ "Türk devriminin, bütün Doğu dünyasının ilerleme ve gelişmesindeki rolü, Fransız devrimi kadar önemli ve etkilidir." (**General Ho-Yao-Su**, Çin, a.g.e., s.95)

□ "Birinci Dünya Savaşı olaylarının ezdiği Macar ulusu, kardeş Türkiye'nin, Atatürk yönetiminde canlanmasından güç kazanmış, örnek almıştır." (**De Cindrie**, Macaristan, a.g.e., s.96)

□ "Kemal Atatürk, Türkiye'yi kurmakla, bütün dünya uluslarına, Müslümanların, seslerini duyuracak kudrette olduklarını ispat etti. Atatürk gibi bir önder, önlerinde bir ilham kaynağı olarak dikildiği halde, Hind Müslümanları bugünkü durumlarına hâlâ razı olacaklar mı?" (**Mehmet Ali Cinnah**, Pakistan'ın kurucusu, a.g.e., s.97)

□ "İslam milletleri arasında, gaflet uykusundan uyanan ve benliğini kazanan tek ülke Türkiye'dir. Yalnız Türkiye fikir hürriyetine sahip çıkmıştır. Yalnız Türkiye hayalden gerçeğe inebilmiştir. Bu geçiş, manevi alanda çetin bir mücadele vermekle mümkün olmuştur." (**İkbal**, Pakistan, AAMD, 2. sayı, s.343)

□ "Kemal Atatürk yalnız bu yüzyılın en büyük adamlarından biri değildir. Biz Pakistan'da onu, gelmiş geçmiş bütün çağların en büyük adamlarından biri olarak

görüyoruz. O yalnız sizin ulusunuzun sevgili önderi değildi. Dünyadaki bütün Müslümanlar, gözlerini sevgi ve hayranlık duygularıyla ona çevirmişlerdi. O, Müslüman dünyasında, yeniden siyasi uyanış yönünde ileriye doğru, cesur bir adım atan bir avuç insandan biriydi." (Devlet Başkanı **Eyüp Han**, Pakistan, Atatürk İçin Diyorlar ki, s.281)

□ "Onun adı, dünyanın en büyük ilham kaynaklarından biri olarak yaşayacak ve Müslümanların en derin yurtseverlik içinde yaşamalarına önderlik edecektir." (**General Muhammed Azam Han**, Pakistan, a.g.e., s.193)[123]

□ "Haydi, beni bir daha tutuklayınız, İngilizler! Tutuklamak ve öldürmekle iş bitmiyor. Öldü sanılan ve cenaze törenleri bile hazırlanan Türkler, içine konulmak istendikleri tabutu, katillerin başına nasıl geçirdiklerinin örneklerini vermektedirler!" (**Gandhi,** Hindistan, İlhan Bardakçı, Taşhan'dan Kadifekale'ye, s.151)

□ "M.Kemal, gelip geçmişin şanlı hatıralarını yeniden yaşatırcasına, önümüze yeni bir Asya modeli koyuncaya kadar, Türkiye'ye 'Avrupa'nın hasta adamı' denirdi. Bu model, doğu ülkeleri için yeni bir hayat ümidi olmuştur. Bu bakımdan M.Kemal'in getirdiği ruh, en yüksek saygıya ve takdire layıktır... M.Kemal, modern İslam aleminin en büyük insanı[dır]." (**Rabindranath Tagore**, Hindistan, AAMD, 2.sayı, s.341, 343)

□ "Kemal Paşa, gençlik günlerimde benim kahramanımdı. O, Doğuda, modern çağın yapıcılarından biridir. Onun en büyük hayranları arasında bulunmakta devam ediyorum." (Başbakan **J.Nehru**, Hindistan, Atatürk İçin Diyorlar ki, s.283)

□ "O, yalnız Türkiye'ye değil, bütün Doğu dünyasına kurtuluş yolunu göstermiştir." (Parlamento Başkanı **Sir Abdürrahim**, Hindistan, a.g.e., s.97)

□ "Atatürk yalnız Türk ulusunun değil, özgürlüğü uğrunda savaşan bütün ulusların önderiydi. Onun direktifleri altında siz bağımsızlığınıza kavuştunuz, biz de o yoldan yürüyerek özgürlüğümüze kavuştuk." (Parlamento heyeti Başkanı bayan **Sucheta Kripalani**, Hindistan, a.g.e., s.98)

□ "Hintlilere, bağımsızlık yolunda yürümek fırsat ve cesaretini veren, Türk sorunu olmuştur." (**Dr.R.K.Sinha**, Hindistan, M.Kemal ve Mahatma Gandi, s.182)

□ "Üçüncü dünya milletlerinin büyük liderlerinin, on beş, yirmi yıl sonra, M.Kemal'in açtığı yoldan gittiklerini söylersek, mübalağa etmiş olmayız." (**Prof.Dr. S.A.H. Haqqi**, Hindistan, ADDM, 2.sayı, s.343)[124]

---

123) Pakistanlı Prof.Dr.Hanif Fauk'un 'Urduca Yayınlarda Atatürk' adlı derlemesi, Pakistan Müslümanlarının, Türklere ve M.Kemal'e olan büyük sevgilerini gösteren çok ilginç bir kaynak.

Hanif Fauk diyor ki: "Kahraman Türk ulusu, büyük Atatürk'ün önderliğinde Avrupa'nın ortak kuvvetlerini savaş alanında, ibret verici bir yenilgiye uğratmakla kalmamış, aynı zamanda aydın ve ileri görüşlü fikirlere uyarak, gericilik ve yobazlık putlarını kırarak, yeni ve çağdaş medeniyetin bayraktarı olmuştur," (s.4)

124) 1995 Eylül ayında, İstanbul'da yapılan Bediüzzaman sempozyomunda, Ebu'l Hasan Ali Ennedvi adlı bir Hindli Müslüman, hasta olduğu için sempozyuma katılmamış ama bildirisi dağıtılmıştır. Hind ve Pakistan'ın kurucularının ve liderlerinin kanılarının tersine, Ali Ennedvi, gazete haberine göre, bildirisinde özetle şunları ileri sürmüş: M.Kemal din düşmanıdır, laikliği

□ "Sakarya zaferi, yirmi yaşımın en kuvvetli hatırası olmuştur. O zamanlar kendi kendime şöyle diyordum: Acaba ben de ulusumu böyle seferber edemez miyim, onun ruhuna bu kurtarıcı hamleyi, bu dizgin tanımaz ihtirası aşılayamaz mıyım?.. Ben şahsen onun açtığı yoldan yürüdüm ve çok şükür bağımsızlığımıza kavuştuk... M.Kemal'in kişiliği, halk kitlelerinin ayaklanması ve halk mücadelelerinin ölçüsü olmuştur. Bu mücadeleler, onun ölümünden sonra genişlemiş, Doğu ve Batı blokları arasındaki 'üçüncü dünya'ya da yayılmış ve onu sömürge tahakkümünden kurtarmıştır... Tanrının seçtiği bu büyük insanı yüceltiyor, kutsuyoruz. Atatürk, ölümü köleliğe üstün tutan bir ulusun neler yapabileceğini, hayretler içinde kalan dünyaya göstermiştir. Bu örnek unutulmayacaktır." (Devlet Başkanı **Habib Burgiba**, Tunus, Atatürk İçin Diyorlar ki, s.194, 99, 282)

□ "Atatürk, hiç kimseninkine benzemeyen şartlar içinde, yoktan var etmek gibi bir mucize gösterdi." (Millet Meclisi Başkanı **Faris el Huri**, Suriye, a.g.e., s.115)

□ "O büyük insan, yalnız Türkiye için değil, bütün Doğu, bütün Doğu ulusları için de en büyük önderdi." (Kral **Emanullah Han**, Afganlı, a.g.e., s.192)

□ "Atatürk'ün Doğu için değeri, somut ve olumludur. Çünkü o bize, kültürce Batının etkisinde kalıp boğuluruz diye duyduğumuz korkuların temelsiz olduğunu göstermiştir. O, doğulu uluslara, ulusal bütünlüklerini yitirmeden, kendi değerlerini yeni durumlara nasıl uygulayacaklarını göstermiştir." (**M.M.Mousharrafa**, Mısır, a.g.e., s.193)

Mısıroğlu, Milli Mücadele'yi ve M.Kemal'i öven herkesi karalıyordu.

Bunlar da mı kiralık kalemler?

Bunlar da mı parayla meddahlık yapıyorlar?

Türk tarihçilerinin, yazarlarının, araştırmacılarının, hatta M.Kemal dalkavuklarının yazdıkları bile, bu kadar parlak değil.

Mehmet Ali Cinnah'ın, İkbal'in, Eyüp Hanın, Gandi'nin, Tagor'un, Nehru'nun, Habib Burgiba'nın, Emanullah Hanın, yani ezilmiş, sömürülmüş ülkelerin liderlerinin ve yazarlarının bu sözleri, Kurtuluş Savaşı hakkındaki düzmece masalları ve temelsiz iddiaları, zorlama yorumları kökünden geçersiz kılıyorlar!

---

ilan etmiş ve milleti, İslami kişiliğinden soyutlamak için şiddet hareketlerine ve zora başvurmuştur. (29 Eylül 1995, Milliyet, s.13)

Sempozyumu düzenleyenlerin 400 milyonluk Hindistan'dan bulup da çağırdıkları din bilgininin görüşü böyle. İddialarının kaynağı olan yerli masalları ilerde göreceğiz.

İkinci Kısım

SAVAŞLAR

1. İnönü savaşları

1/1. Birinci İnönü Savaşı ve Ethem olayı

Y.Küçük, 'üç yurttaşlık bilgisinin yanlış olduğunu kanıtladım... Türkiye tarihini **altüst ettim**' diye yazıyordu. Ama ele aldığı 'yurttaşlık bilgilerinin' değil, iddialarının yanlış olduğunu görmüştük.

□ Yalçın Küçük, Türkiye Üzerine Tezler 2'nin önsözünde de şöyle diyor:

"Burada, modern Türkiye tarihini **ters yüz** ettim. Şimdiye kadar ne söylenmişse, tersini kanıtlamaya çalıştım. Başardığımı sanıyorum... İlkokul yurttaşlık bilgilerinde bile 'İnönü Zaferi' anlatılıyor, İnönü'nde 'makus talihin' yenildiği söyleniyor.[1] Genelkurmay yayınlarına ve diğer kaynaklara dayanarak, İnönü'de zafer değil, **bir çarpışma** [bile] **olmadığını** gösterdim. Çerkes Ethem ve M.Suphi'yi temizlemeye kararlı Anadolu İhtilalcileri, temizlik hareketini maskeleyecek bir zafer arıyorlar. Mutlak yaratmak zorunluğunu duyuyorlar. İnönü'de yaratıyorlar. *[yani uyduruyorlar!]*" (önsöz, s.1 ve 2)[2]

M.Suphi olayı, bu çalışmanın sınırları dışında.

Y.Küçük, Ethem'in **solcu** olduğunu ve M.Kemal'in Ethem'i kendisine **rakip** olarak gördüğünü ileri sürüyor ve bu iki sebepten dolayı tasfiye edildiğini de iddia ediyor. (T.Ü. Tezler 5, s.252-253) Ethem konusunda başka iddialar da var.

Bu sebeple, Ethem olayını öncelikle ele alacağım.

Disiplin altına girmek istemeyen, hatta Meclise bile meydan okumaya kalkan Ethem ve kardeşlerinin uzlaşmaz tutumu üzerine, düzenli ordu harekete geçer, Birinci Kuva-yı Seyyare dağıtılır, üç kardeş ve bazı yandaşları, Yunanlılara sığınırlar.

---

1) Bu adı taşıyan iki savaş var. Y.Küçük hangisini kastediyor acaba? Birincisi söz konusu ise,"makus talihin yenildiği" deyimi, ikincisi için kullanılmıştır; ikincisi ise, Ethem olayının sona ermesinden iki ay sonra olmuştur.

2) M.Kemal, 'Gediz'de yenildik' demiş, Y.Küçük, Gediz'de yenilmediğimizi de kanıtlamış. Y.Küçük'ün, İnönü Savaşları hakkındaki iddialarına ve gerçeklere bakarak, Gediz Savaşı hakkındaki iddiasının sağlık derecesini de kestirebilirsiniz.

Olay bu.

Ama Cemal Kutay, Demokrat Parti (1950-1960) döneminin İnönü aleyhtarlığı modasına uyarak olayı, bir İsmet Bey–Ethem çekişmesi halinde sunar, 'kahraman ve yurtsever Ethem'in, Ethem'in başarılarını kıskanan Cephe Komutanı Albay İsmet Bey tarafından ihanete zorlandığını' iddia eder. (Çerkes Ethem Hadisesi, 2 cilt, Tarih Kütüphanesi Y., İstanbul, 1955/1956)

Böylece masal dönemi de başlar.

Kutay'ı, Ethem'in karşısına İsmet Bey yerine M.Kemal'i ve burjuvaziyi yerleştiren TKP lideri İsmail Bilen izleyecektir:

"Çerkez Ethem, korkunç bir provokasyona getirildi. [Çünkü Sovyet Rusya'yı] savunan bir gerilla komutanına, burjuvazi hiç dayanamazdı. Üstelik, halk arasında seviliyordu. Çoğu yerde halk, Başkomutanı değil, onu alkışlıyordu. Başkomutan da böylesi bir şeyi hiç çekemiyordu."[3]

---

3) İ.Bilen'in cümlelerini, Z.Sarıhan'ın bir araştırmasından aktardım: Çerkez Ethem ve Günümüzün Çerkez Ethemcileri, Türkiye Gerçeği dergisi, s.4, sayı 18/Ağustos 1980; İ.Bilen'den sonra masal daha da geliştirilmiş, mesela Savaş Yolu dergisi (1 Kasım 1979) şöyle yazmış: "1920'lerde, halk güçlerinin, yer yer komünistlerin önderliğinde kurdukları gerilla birliklerini ve padişahlık ordusunun bir bölümünden başka bir şey olmayan düzenli ordunun karşısına çıkan bir halk ordusu niteliğindeki Yeşilordu'yu tasfiye eden burjuvazi..." (aynı yer)

H.İ.Dinamo da şöyle yazıyor: "Ethem Beyin... zaferlerinin ardında, Türkiye'nin sosyalist geleceğini sürüklediğini, M.Kemal çok iyi incelemişti. Bolşeviklik Türkiye'ye gelir gelmez, bütün Osmanlı ordusu kalıntılarıyla birlikte kendisini de sürükleyip götürecekti." (Kutsal İsyan, 5.C., s.266)

Y.Küçük de, bu masalı benimseyip genişletiyor, 'Ethem'in partizan birliklerinden ', 'ihtilalci köylü hareketinden' söz ediyor (T.Ü. Tezler 5, s.524; T.Ü. Tezler 2, s.711) ve şöyle diyor: "Kurtuluş Savaşı'nın burjuva ihtilalcileri, halkçı ve köylü tohumlar taşıyan bir gezginci kuvveti dağıttılar." (T.Ü. Tezler 2, s.694)

Ethem'in 'komünist', kuvvetinin de 'halkçı ve köylü tohumlar taşıyan bir gezginci kuvvet olduğu' tam bir masaldır... Mesela emrinde Bolşevik Taburu adını taşıyan, Eskişehir Müdafaa-yı Hukuk şubesinin donatıp cepheye yolladığı, Karakeçili aşiretine mensup 700 gençten oluşmuş bir birlik vardır ama tabur adını, idelojisinden filan değil, Tabur Komutanı Yüzbaşı İsmail Hakkı Beyin ününden alır, bolşeviklikle herhangi bir ilgisi yoktur. Bu bilgiyi kim veriyor dersiniz? Bizzat Ethem! (Hatıraları, s.164)

Ötekiler ise ya sade yurtseverler ya da eski eşkiyalar ve çetecilerdir.

Besbelli ki hiçbirinin, Ethem ve Ethem'in birliğini oluşturan müfrezeler hakkında, en ufak bir bilgisi bile yok. Olsa, bu rüküşlüğe kapılmazlardı. Sola bir kahraman kazandırmak ve komünist olmadığı için de M.Kemal'i eleştirmek için Rusya modelini, Türkiye'ye uyarlıyorlar. Sanki bir yanda kızıl partizanlar ve Ethem'in komutanı olduğu Yeşil [Kızıl] Ordu var, öte yanda da General Vrangel ve ordusu.

Bazı sağcılarımız gibi bazı solcularımız da birinci sınıf masalcı!

Asıl halk ordusu, düzenli ordudur. Ethem'in birliği ise, yüksek ücret alan 'paralı askerlerden' kurulu bir birliktir. Özellikle de halkı soyarlar. Uşak Müdafaa-yı Hukuk Derneği Başkanı İbrahim Tahtakılıç diyor ki: "Köylülerden topladığımız para, eşya, atları, hep ona veriyoruz, sinilerle baklava yolluyoruz, o yine kendisi toplamak istiyor; adamlarını göndererek, köylerden para, eşya ve asker toplamak hevesinden vaz geçmiyor. Buyruğunu dinlemeyen köyleri de yaktırıyor!" (Aktaran, F.Altay, On Yıl Savaş, s.252)

Ethem de şu bilgiyi veriyor: "Maiyetimdekileri, istediğim gibi dövüşmelerini temin için harp dışındaki her hareketlerinde serbest bırakmıştım. Çeteciliktè bu şarttır. Hele ganimet, vurup kıranındır." (Aktaran F.Kandemir, Atatürk'e 11 Suikast, s.27)

Eh, ideolojik bir masal için gerekli motifler hazır: Bir yanda solcu bir halk kahramanı, Anadolu Robin Hood'u, öte yanda ise burjuvazinin temsilcisi olan Osmanlı paşası M.Kemal! Muhayyileler ve kalemler çalışmaya başlar. Ethem'i idealize eder, M.Kemal ve kadrosunu da, Ethem'in öncülüğünde (!) kurulacak olan sosyalist Türkiye'yi baltalamakla suçlarlar.[4]

□ Bu arada Ethem'in anılarına değinmek gerekiyor. Çünkü ortada, Ethem'in anıları olduğu iddiasıyla yayımlanmış, biri ötekini tutmayan üç kitap var.

1.versiyon, Cemal Kutay tarafından yayımlandı. 1.cilt: Çerkes Ethem Hadisesi/Kendi Hatıralarıyla (1955); 2.cilt: İsmet Paşa - Çerkez Ethem Çekişmesi (1956), Tarih Kütüphanesi Y., İstanbul,1956.

Kutay, yayımladığı bu anılar hakkında şu bilgiyi veriyor: "Ethem'i yakından tanıyanlar, bu notların, kendisi tarafından anlatılıp bir başkası tarafından tespit edilmiş olması ihtimalini daha kuvvetli bulmaktadırlar. Nitekim **Mevlanzade Rıfat**'a verdiği ve arasında, resmi muhaberat, hususi mektuplar ve vesikaların bulunduğu **asıl hatıralar** için de aynı şey söylenmektedir. [..] Hatıraların bir safhasındaki nottan anlaşılıyor ki Ethem'in daha mufassal ve vesikalı hatıratı, Mevlanzade Rıfat Beye verilmiş, o da Ethem'e kaybettiğini söylemiştir." (1.C., s.110-111 ve 5)

Demek ki bu, asıl anıları değil. Ne öyleyse? Kutay'a kim vermiş bu gölge anıları? Kutay, bu konuda açık bilgi vermekten kaçınarak, şu açıklamayı yapmaktadır: "Bu **kırık dökük notlar**, Ethem'in çocukluğundan son günlerine kadar, kendisine daima iyi ahlakı, dürüstlüğü ve memleket sevgisini telkin etmiş ve hatta onu, en kritik anlarda felakete sürükleyen amilleri ikaz suretiyle korumaya çalışmış bir zatın (?) delaletiyle (yardımıyla) temin edilmiştir." (s.112)

Anılar, isyan olayının ilk aşamasına kadarki dönemi kapsamaktadır. Kutay, bu anıların devamını (3.cilt), yani son perdeyle ilgili bölümü yayımlamamıştır. Sebebini, on altı yıl sonraki Çerkez Ethem Dosyası adlı kitabının önsözünde şöyle açıklıyor: "...İlk iki kitap (cilt) elde hiç kalmadığı için üçünü bir arada neşredebilmek üzere tehir etmiştim. Şimdi kalan bölümü de burada sunuyorum." (s.36)

Hem ilk kitabının ön sözünde, "Kalmasın Allahım alemde hiçbir hakikat nihan (saklı)" diyor, hem bir anının en önemli bölümünü, sırf bir arada bastırabilmek için 16 yıl bekletiyor!

2.versiyon, Dünya gazetesi tarafından yayımlandı: Çerkez Ethem'in Hatıraları, Dünya Y., İstanbul, 1962.

Bu versiyonun önsözünde de şöyle deniyor: "Çerkes Ethem hatıralarını Atina'da yazmıştır. Bu hatıraların bir kopyası, sonradan affedilerek memlekete dönen bir arkadaşında (?) kalmıştı. İşte ondan aldığımız hatıraları yayımlıyoruz...

---

4) H.İ.Dinamo, Kutsal İsyan, özellikle, 5.C., s.33-83, 216-274, 285-329, 339-347; A.Behramoğlu, M.Suphi Destanı, s.126-129, İstanbul, 1979 (Behramoğlu'nun kitabı hk. bilgi için Z.Sarıhan'ın araştırmasından yararlandım)

Hatıraların bir kısmı, kendisini tenkil edenlere (tepeleyenlere) küfürden ibaret. Bu kısım okunmaya bile değmez." (önsöz, s.6)

Dünya gazetesi de anıların kopyasını veren kimsenin adını açıklamıyor; küfürlerin de çıkarıldığı anlaşılıyor.[5]

3.versiyon, yine Cemal Kutay tarafından yayımlanmıştır: Çerkez Ethem Dosyası, Boğaziçi Y., İstanbul, 1973 (İlaveli 2.baskısı, 1977. Benim elimdeki bu baskı) Kutay, bu versiyonun önsözünde, Dünya gazetesince yayımlanmış olan Ethem'in 'asıl' anıları için bu defa şöyle diyor: "Dünya gazetesinin, Çerkez Ethem'in Hatıratı olarak yayımladığı notların, Atina'da, daha çok Ethem Beyin ortanca kardeşi Tevfik Beyden dinledikleri olduğunu biliyordum.[6] Bunları Reşit Beyin kızı Güzide Hanım bana getirmişti, okumuş ve gerekli notları almıştım. Bir de Ethem Beyin bizzat Hafız Reşat Efendiye, eski yazı ile yazdırdığı 'Hatıratı' olduğunu Reşit Beyin oğlu Arslan Beyden öğrenmiştim. Benim elimdeki bu defterdir. Sık yazılı 156 sayfalık defter, olayların bizzat Ethem tarafından anlatıldığını kesinlikle (?) gösteriyor." (Ç.Ethem Dosyası, s.39)

Bazı sorular:

a. C.Kutay, 1.versiyonda, 'bu kırık dökük notlar... bir zatın yardımıyla sağlanmıştır' diyor, başka bilgi vermiyordu. 3.versiyonda ise, 'elimde Ethem'in Hafız Reşat Efendiye yazdırdığı hatıratı var' diyor. İlk anılar ile bu anılar, aynı mıdır, yoksa bu yeni bir anı mıdır, kapalı geçiyor.

Yeniyse, eski anıların son bölümünü bu kitaba eklediği hakkındaki açıklamasının anlamı ne? Yeni değilse, neden 1.versiyon ile 3.versiyon arasında çok önemli farklar var?[7]

---

5) Bu versiyon, Berfin Yayınevi tarafından, 1993 yılında, sadeleştirilerek, 'Çerkes Ethem-Anılarım' başlığı ile ikinci defa yayımlanmıştır.

6) Bu anıları daha önce 'asıl hatıralar' diye nitelendirmişti. Şimdi görüşünü değiştirmiş! Sebebi galiba şu: Bu anılarda Ethem, M.Kemal'i iki defa öldürmeye kalktığını anlatmakta (s.6), gülünç böbürlenmelerde bulunmakta, Kutay'ın oluşturmak istediği 'masum ve mazlum kahraman' imajını alt üst etmektedir.

7) Bir örnek vereyim.

Ethem, 1.versiyonda, Rauf Orbay'ın kendisini Salihli'deki Kuşçubaşı Eşref'in çiftliğine çağırdığını anlatıyor ve şöyle diyor: "Hemen Salihli'ye geldim... Rauf Beyi Salihli'de buldum." (s.12) Buna karşılık, 3.versiyonda, Kutay, Ethem'e dayanarak, Rauf Beyin 25 Mayıs 1919 akşamı, Ethem'in Bandırma'daki evine geldiğini, birlikte Manyas'a, ağabeylerinin yanına gittiklerini, Ethem'i mücadeleye davet ettiğini uzun uzun hikâye ettikten sonra sözü Ethem'e bırakıyor. O da Manyas yolculuğunu ve Rauf Orbay'ın ayrılmasından sonra ağabeyleri ile olan konuşmalarını ve Rauf Beyin davetine uyarak Milli Mücadele'ye nasıl katıldığını anlatıyor. (s.47- 61) Hangisi doğru?

Olayın daha ilgi çekici bir yanı var. Rauf Orbay anılarında, ne Ethem'i Bandırma'da ziyaret ettiğini yazıyor, ne Manyas'a birlikte gittiklerini, ne Ethem'in kardeşleri ile konuştuğunu, ne de Ethem'i Salihli'ye çağırdığını. Ödemiş'te Demirci Efe ile görüştüğünü bile anlatıyor da Ethem'den tek kelime etmiyor. (Y.Tarihimiz, 3.C., s.17-18)

C.Bayar, Ethem'i ve kardeşlerini Albay Bekir Sami Beyin teşvik ettiğini yazmaktadır. (6.C., s.1891) Yüzbaşı Selahattin'in anılarında, bunu doğrulayan bir ipucu da var. (2.C., s.57) Nitekim Ethem de, Alaşehir Kaymakamı B.N.Kaygusuz'a, 'Albay Bekir Sami Bey tarafından gönderildiğini' söylemiştir. (Bir Roman Gibi, s.184, İzmir, 1955)

Bu farkların sebebi ne?

Bundan kimler sorumlu?

İki versiyonun üslubu da değişik. Bu kadarla kalmıyor. Bu iki versiyon ile 2. versiyon arasında da, çok ciddi farklar bulunuyor.[8]

Kısacası ortada, aynı kimseye mal edilen, üç farklı anı var.

Hangisi gerçek?

Ethem durmadan, biri ötekine benzemeyen anılar mı yazdı?

Ayrıca Ethem, her üç versiyonda da, birçok olayın sırasını karıştırmakta, aleyhindeki pek çok olayı sessiz geçmekte, bazı belgeli olayları da pervasızca tersine çevirmeye çalışmakta, türlü yalan ve yanlış iddialarda bulunmaktadır. Anılarında, hiçbir ciddi belge de yer almıyor.

Üçünün de büyük bölümü su katılmamış masal!

Ama alternatif tarihçiler, yüzlerce belge ve birçok anı ve tanık varken, Ethem'in biri ötekini tutmaz bu çelişik ve gerçeğe aykırı, dayanaksız anılarını ciddiye alıyor, hatta daha doğru kabul ediyorlar.

Gülmez misiniz?

● Şimdi, M.Kemal'in kendisine rakip gördüğü ileri sürülen ve bazı solcuların Milli Mücadele'nin liderliğine uygun gördükleri Ethem'i, yakından tanıyalım.

□ Ethem diyor ki:

"Ben, emlak ve arazi sahibi, mesut ve müreffeh yaşayan bir ailenin çocuğuyum.[9] Subay ve kurmay değilim. Okur yazarım. Nefer olarak süvariliğe girmiştim. Terhis tezkeremi başçavuş olarak aldım. Balkan Savaşı sırasında, süvari subay okuluna verdiler, süvari subay vekili (**astsubay**) oldum. Fiili olarak askerlik hayatım bundan ibarettir...[10] Benim resmi ünvanım ve rütbem, asteğmenliğin de altındaydı. Dünya Savaşı sırasında, Teşkilat-ı Mahsusa'da çalıştım."[11]

Sosyal durumu, öğrenimi, askeri tecrübesi, rütbesi bu.[12]

Sonra ne olur?

---

8) Vakti olan biri, bu farkların dökümünü yapsa, ortaya çok eğlenceli bir çalışma çıkar.

9) "Hali, vakti yerinde bir aile idik. Gerek Bandırma'da, gerek Emre köyde, arazilerimiz, değirmenlerimiz, sürülerimiz vardı." (Ç.E.Dosyası, 2.C., s.273)

10) Çerkes Ethem'in Hatıraları, s.11.

11) Ç.E.Dosyası, 2.C., s.71-72; Teşkilat-ı Mahsusa'da gerilla eğitimi gördüğünü açıklıyor. Teşkilat-ı Mahsusa galiba yalnız Ethem'i yetiştirmiş. Çünkü gerilla eğitimi gördüğü açıklanan başka hiç kimseden söz edilmiyor!

12) Bazılarının liderliğe aday gösterdikleri Ethem'in, Sevres Andlaşmasından sonraki durumla ilgili değerlendirmelerini aktarıyorum. →

Savaş bitmeden baba evine döner ve Rauf Orbay'ın anılarından öğrendiğimize göre, Mütareke döneminde, Bandırma yöresinde, A.İzzet Paşa hükümetine kadar yansıyan bazı karanlık işlere karışır. (R.Orbay'ın Hatıraları, Yakın Tarihimiz, 1.C., s.147, 178)

Ethem'i daha sonra, İzmir yöresinde görürüz.

Cumaovası yakınındaki bir çiftliği basar, çiftliğin jandarma tarafından korunması için emir veren İzmir Valisi Rahmi Beyin bulunduğu treni bombalama girişiminde bulunur. Bu yetmez, **12 Şubat 1919**'da, Rahmi Beyin oğlunu kaçırır ve 50.000 altın karşılığında serbest bırakır. (O zamanki gazete haberlerine dayanarak, N.Taçalan, s.151- 160) Ethem anılarında, bu olayı, çocuk kaçırmadan söz etmeksizin, şöyle geçiştiriyor: "İşgalden önce Yunan tehlikesi belirdiği vakit, İzmir Valisi Rahmi Beyden elli bin lira.. almıştım." (s.12)

Bu zorbalık ve eşkiyalık döneminden sonra, Ethem'i Salihli cephesinde görüyoruz.[13] Ama 50.000 altınlık hazırlık (!) yapmış olmasına rağmen, neden teşvik beklediğini, kendiliğinden mücadeleye katılmayıp 'ilgisiz kaldığını' açıklamıyor.[14]

Kahramanımız, işte böyle biri!

Ordunun dağılmış olduğu başlangıç döneminde, özellikle iç isyanların bastırılmasındaki hizmetleri inkâr edilemez. Eden de yok.[15] Acımasızca hareket ettiği için düzenli ordu birliklerinden daha başarılı olur.[16]

Ekim 1920: "Kuva-yı Seyyare'nin Gediz galibiyeti, Yunanlılar üzerinde müthiş bir tesir yaratmış, Venizelos hükümeti düşmüş, hatta Venizelos, Yunanistan'da tutunamayarak Avrupa'ya kaçmıştı!!!"

Kasım 1920: "Kuva-yı Milliyemiz için içte ve dışta, halledilmesi müşkül hiçbir mesele kalmamış gibi idi... Dış siyasetimiz müsait bir vaziyet gösteriyordu."

Aralık 1920: "Düşman... adeta enkaz haline gelmiş bulunuyor... Artık memleketimizi sulh yaparak boşaltmaya hazır bulunduklarına delalet eden (hazır bulunduklarını gösteren) haller çoktur..." (Ç.E.Hatıraları, s.119-120, 121-122, 155)

Bu pembe incileri, acaba hangi alternatif tarihçiye armağan etsem?

13) Ethem'in, Salihli cephesinin komutanlığını tek başına yürütmek ve egemenlik alanını genişletmek için silaha başvurarak rakiplerini uzaklaştırdığı anlaşılmaktadır. (C.Bayar, Ben de Yazdım, 8.C., s.2510, 2515-2516; B.Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, s.192 vd.; K.Özalp, Milli Mücadele, s.90; Ç.E.Hatıraları, s.15-22)

14) C.Kutay, Çerkez Ethem Dosyası, 1.C., s.52; Z.Sarıhan, Çerkes Ethem'in İhaneti, s.14.

15) "Ethem'in, iç ayaklanmaların bastırılmasında, özellikle Anzavur kuvvetlerini yenip dağıtmada, Düzce-Adapazarı ve daha sonra Yozgat ayaklanmalarının bastırılmasında, Ankara'nın ve Ankara hükümetinin korunmasında hizmetleri olmuştu."(TİH, 2/3, s.63)

16) Anılarında, bu başarılarından dolayı gördüğü ilgiyi hazmedemediğini belirten üst perdeden ifadeler, övünmeler, tasfiye edilmiş olmanın ezikliği ile uydurduğu anlaşılan bazı sahneler, yalan yanlış ve çelişik bilgiler var. Anılarından, ağabeylerine bağımlı, kararsız, tutarsız bir kişiliği olduğu da anlaşılıyor.

İki dostu, Ethem'i şu deyimlerle niteliyor: "Basit... kültür seviyesi yetersiz..." (Eşref Kuşçubaşı, Ç.E.Dosyası, 1.C., s.101,104); "Basit düşünceli..." (A.F.Cebesoy, a.g.e., 129)

Ethem'i idealize etmeye çalışanlar, gerçek Ethem'e rağmen bir imaj yaratmak istedikleri için ancak işlerine gelen ayrıntıları dikkate alıyor, gerisini yok sayıyorlar.

Sözün özü, kanıta ve gerçeğe karşı, masalı tercih ediyorlar.

Milli Mücadele liderleri, işgal ordusunun ancak düzenli orduyla yenilebileceği gerçeğini her zaman dikkate almış, ona yardımcı olmak üzere, silahlı halk birliklerinin kurulmasını da desteklemişlerdir.[17]

Ama özellikle Demirci Mehmet Efenin Denizli olayı ile anlamsız Gediz Savaşı'ndan sonra, düzenli orduyu diriltip güçlendirme çalışmaları daha da hızlandırılır ve öncelikle Batıdaki milli kuvvetlerin disiplin ve düzen altına alınmaları kararlaştırılır.[18] Çünkü 1919 yazında kurulan ve başlangıçta çok yararlı da olan bu kuvvetlerden bazıları, zamanla iyice yozlaşmıştır.

Bir örnek olarak Denizli olayını görelim:

"Demirci Mehmet Efe, Sökeli Ali ile 30 kadar kızanını [Denizli'ye] gönderdi. Sökeli'nin kızanlarından bazıları, Çaybaşı mahallesinde külahçı Ahmet Ağa ve değirmenci Sadık'ın evini soydular. 'Yunanlılar geliyor' diye korkutup Tavas'a kaçmalarını sağladıkları halkın bir kısmını da yolda soydular... Sonunda bir Denizlili, Sökeli Ali'yi ve bir kızanını vurup öldürdü.

Bunun üzerine Demirci Mehmet Efe, trenle Denizli'ye geldi. Zeybekler, Sökeli Ali Efe ile kızanın cesedlerini istasyona getirdiler. Efe ve adamları, Denizlilerden bunların intikamını almak için küfürler ve korkunç sözler savuruyorlardı. Mehmet Efe, Askerlik Şube Başkanı Albay Tevfik Beyi tabancasıyla öldürdü. Şehri yakmak için Belediye gazhanesinden dolu gaz tenekeleri hükümet konağının avlusuna getirildi. 9 Temmuz (1920) günü, şehrin ileri gelen zengin ve eşrafından **60 kişi kadarı** yakalanarak, hükümet konağının karşısında ve eczanenin bitişiğinde bulunan evin avlusuna götürülerek orada Demirci Mehmet Efenin emriyle **bıçaklanarak ve boğazlanarak öldürüldüler**. O gün akşamdan ertesi gün öğleye kadar zengin çarşıyı ve şehri soydular." (S.Örgeevren, Denizli Vakası, s.36 vd., Sel Y., İstanbul, 1955)

Ethem'in ve birliğinde bulunan bazı çetelerin durumu da, bundan fazla farklı değildir: Yağma, çapul, ölümle korkutarak haraç alma, kural dışı davranma, genel bir tutum haline gelmiştir.[19]

Sözü uzatmamak için Ethem'le ilgili birkaç örnek vermekle yetineceğim: Birinci Kuva-yı Seyyare'nin (Birinci Seyyar Birliğin) resmi komutanı Ethem'dir ama Ethem, komutanlığı dilediği zaman, kardeşi emekli Yüzbaşı Tevfik'e ya da öbür

17) Bu konudaki belgeler için: Z.Sarıhan, Ç.E.İhaneti, s.33 vd.

18) Güneyde Fransız ve Ermenilerle çatışan Milli Kuvvetler, askeri düzene uymuşlar ve hiçbir aşamada sorun olmamışlardır.

19) Şu kaynaklarda bu durumu belirten hayli ayrıntılı bilgi var: Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, s.214-218; R.Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, s.195, 217, 221; R.Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.161-163; M.Ş.Eğilmez, M.M.'de Bursa, s.37; Ş.Güralp, İstiklal Savaşı'nın İçyüzü, s.62; D.Arıkoğlu, Hatıralarım, s.158; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.368-369; K.Özalp, Yakın Tarihimiz,2.C., s.365; C.Bardakçı, Anadolu İsyanları, s.272-281; Y.Nadi, Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti, s.15; İzzettin Çalışlar, 2.İnönü muharebesinde 61.Fırka, s.2; Halit Akçayakalıoğlu'nun 3.8.1968'de Ulus gazetesinde yayımlanan açıklaması; Ş.Yazman, Yakın Tarihimiz, 4.C., s.26.

kardeşi emekli Yüzbaşı ve Manisa Milletvekili Reşit'e bırakmaktadır. Komutanlık, kardeşler arasında dönüp durur. Birinci Kuva-yı Seyyare, ordunun bir birliği değil de, sanki ailenin özel kuvveti![20]

Ankara'nın affetmesine rağmen, Bolu ve Düzce isyanlarından sorumlu tuttuğu Sefer Bey ve arkadaşlarını idam ettirmesini; Yozgat isyanından sorumlu olduğu iddiası ile Ankara Valisi Y.Galip Beyin, kendi birliğinin uyduruk 'Harp Divanı'nda yargılanması için ısrar etmesini; izinsiz asker toplayan adamlarını engelleyen İçişleri Bakanı Albay Refet Beyi, komik bir olayı bahane ederek, İstiklal Mahkemesine şikâyet etmesini; karakol basan mahalle kabadayısı gibi Batı Cephesi karargâhını basmasını[21] filan bir yana bırakarak, sadece son aşamayı oluşturan belgeli olaylardan bazılarını görelim:

□ 8 Kasım 1920'de, Bakanlar Kurulunun 338 sayılı kararı ile 'halktan bağış toplanması' yasaklanır. 9 Kasım günü de, yine Bakanlar Kurulu kararı ile Albay Refet ve İsmet Beyler, bu tür birliklerin disiplin ve düzen altına alınarak yararlanılacak duruma getirilmeleri, bu arada düzenli birliklerin de yeniden örgütlenmeleri için Güney ve Batı Cepheleri Komutanlıklarına atanırlar. (TİH, 2.C., 3.kısım, s.38)

□ Ethem'in birliğine, İkinci Kuva-yı Seyyare'den[22] ayırt edilmesi için 'Birinci Kuva-yı Seyyare' adı verilir ama Ethem kabul etmez, kendine yakıştırdığı, 'Umum Kuva-yı Seyyare ve Kütahya Havalisi Komutanlığı' adını kullanır. (TİH, 6.C., s.218)[23]

□ Batı Cephesi, Birinci Kuva-yı Seyyare'nin Eskişehir bölgesinde, kimseye bilgi vermeden bir tabur oluşturduğunu öğrenince, tabur hakkında bilgi ve denetlemeye sunulmasını ister. Birinci Kuva-yı Seyyare, cevap vermez ve birliği Kütahya'ya getirtir. (TİH, 6.C., s.219)

□ Tevfik'in 21 Kasım günlü ve Gördeslileri suçlayan yazısına, İsmet Bey şu cevabı verir: "Hainliği, ne derece kesin olursa olsun, hiçbir köy yakılmayacak, ahaliden hiç kimse, hiçbir müfreze tarafından, hiçbir suç ile idam olunmayacaktır. Casuslukları ve sair ihanetleri anlaşılmış adamların, İstiklal Mahkemelerine gönderilmeleri gerekir."

Tevfik cevap olarak, 'asker kaçakları ve casusların cephede asılmalarının asker üzerinde daha etkili olacağını... bunların derhal asılmalarının zaruri olduğunu' bildirir. (HTVD, sayı 73, belge no.1573'e dayanarak, KS Günlüğü, 3.C., s.290; TİH, 2/3, s.64)

---

20) Ethem'in birlikleri hakkında askeri bilgi için: TİH, 2/3, s.90; TİH, 6.C., s.236.
21) Ç.E.Hatıraları, s.45, 73-78, 126-128, 130-133.
22) Bnb. Çolak İbrahim Komutanlığındaki süvari birliği. İlerde, 3.Süvari Tümeni adını alacak.
23) Bazen de, sanki bütün milli kuvvetlerin komutanıymış gibi "Umum Kuva-yı Milliye Komutanı" ünvanını kullanır. (TİH, 2/3, s.98)

□ 22 Kasımda, Batı Cephesi, bütçe yapabilmek için her birlikten olduğu gibi Birinci Kuva-yı Seyyare'den de kadrosuyla ilgili bilgiler ister; Yüzbaşı Tevfik, bunun mümkün olmadığını bildirir ve özetle şu cevabı verir: 'Kuva-yı Seyyare, ne bir tümen, ne de düzenli bir kuvvet haline getirilebilir... Kuva-yı Seyyare'nin, şimdiye kadar olduğu gibi **gelişigüzel idare edilmesi zorunluğu vardır**...' (Y.Nadi, Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti, s.27; TİH, 2/3, s.70-71)[24]

□ 24 Kasımda, Tevfik, Ankara'da bulunan Ethem'e yolladığı telgrafta, 'Batı Cephesi Komutanlığının, **can sıkıcı, saçma** emirler verdiğini' yazarak, telgrafını şöyle bitirir: "Bu böyle devam ederse, vakitsiz **büyük bir gürültü çıkacağını** tahmin ediyorum." (Y.Nadi, a.g.e., 25-26; TİH, 6.C., s.220)

□ Batı Cephesi Komutanlığı, Yunanlardan geri alınmış olan Simav ve havalisinde, sivil yönetim kurulana kadar mülki işleri yönetmek üzere bir Bölge Komutanlığı oluşturur, komutanlığa Binbaşı İbrahim'i atar ve durumu bir bildiri ile bu kesimdeki halka duyurur.[25] Tevfik, 27 Kasımda, Ankara'daki Ethem'e bir telgraf çekerek, 'bu komutanlığa gerek görmediğini, komutanı Eskişehir'e geri yolladığını, Cephe Komutanının yayımladığı bildiri ile Kuva-yı Seyyare'nin adaletsiz, emniyetsiz ve namussuzca hareket ettiğini yaydığını,[26] bunun kabul edilemeyeceğini, bu noktalar hal edilinceye kadar Batı Cephesini tanımayacağını' bildirir. (TİH, 2/3, s.71) Ertesi günü yeni bir telgrafla, '**Batı Cephesi Komutanını bundan böyle amir olarak tanımadığını**' kesin olarak açıklar. (a.g.e., s.71) Bu tarihten sonra da, Batı Cephesi'ne, her birliğin göndermekle yükümlü olduğu günlük raporları keser. Cephe Komutanlığının uyarısına da, 'raporların TBMM Başkanlığına gönderildiği' cevabını verir. (TİH, 2/3, s.72)

---

24) Hükümet, bu birlikleri dağıtmaya değil, kazanmaya çalışıyor. Çözüm, Ethem ve kardeşlerinin, birliğin başından çekilmeleridir. Ama bu öneriyi reddederler. Çünkü Kuva-yı Seyyare'nin başından ayrılınca, hiçbir önemlerinin kalmayacağının farkındalar. Bu kuvveti, ne pahasına olursa olsun ellerinde tutmaya çalışırlar.

Oysa A.Fuat Paşa, Refet Paşa, Nurettin Paşa, Ali İhsan Paşa, Bekir Sami Bey, Ayıcı Arif Bey vb. gibi cephe, ordu ve kolordu komutanları, gerektiğinde görevlerinden alınmışlar ve bu karara itirazsız itaat etmişlerdir.

Bu yüzdendir ki ikincilere 'asker' deniyor, birincilere 'asi'!

25) Simav'da Bölge Komutanlığı kurulmasının sebebi, kısaca, İnegöl, Gemlik ve Gördes geri alındığı zaman, bazı başıboş birliklerin keyfi hareketlerinin, halkı düşmanı arar hale getirmiş olması ve bu yüzden kanlı olayların yaşanmasıdır. (TİH, 2/3, s.72)

26) Tevfik'in gocunduğu bildiri şöyle:

"Uzun zamandır Yunan istilası altında kaldıktan sonra, hükümetimize kavuştunuz. İnşallah Cenab-ı Hak, halis Türk vatanı olan Anadolu'nun yakında büsbütün kurtulduğunu, bizlere gösterecektir. Sizin her türlü dertlerinizi dinlemek, adil bir idare kurmak vazifesiyle Simav'da bir Bölge Kumandanlığı teşkil ediyorum. O bölgede bütün mülki (sivil) idarelerin mercii (başvuru yeri) Bölge Kumandanlığıdır. Adalet ve emniyet içinde hayat sürmeniz, Bölge Kumandanlığı tarafından temin edilecektir." (Y.Nadi, Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti, s.25)

□ A.İzzet Paşa kurulunu karşılamak üzere Bilecik'e gidecek olan M.Kemal, bu anlaşmazlıkların İsmet Beyin de bulunacağı bir toplantıda konuşulması için 3 Aralıkta, Ethem'i ve Reşit'i de yanına alarak Eskişehir'e hareket eder. Ethem toplantıya katılmaz; 4 Aralıkta, Eskişehir'den gizlice ayrılıp Kütahya'ya gider. (Ç.E.Hatıraları, s.145 vd.) Bilecik dönüşü yapılan toplantıya, Ethem yerine Reşit katılır. Ethem'in de gelmesinin istenmesi üzerine, Reşit. "tehditkâr bir tavırla, 'O şimdi kuvvetinin başındadır!' der." (K.Özalp Anlatıyor, Yakın Tarihimiz, 2.C., s.327)

□ Ethem, 7 Aralıkta, arabulucu olarak Kütahya'ya gelen Kazım Özalp'e. "Kuva-yı Seyyare aleyhinde hazırlıklar yapılmaktadır. Konya'da Refet Bey, bu maksatla süvari teşkilatı yapıyor... Kuva-yı Seyyare aleyhindeki tertibat devam ederse, nihayet harekete geçer, kuvvetlerimle önce Konya üzerine yürür ve oradan Refet Beyi önüme katarak Ankara'ya kadar giderim!" diye meydan okur ve Refet Beyin bu görevden (Güney Cephesi Komutanlığından) alınmasını ister. (K.Özalp Anlatıyor, Y.Tarihimiz, 2.C., s.362)

□ Ethem, 8 Aralıkta, Kurmay Başkanı Yüzbaşı Halil'e şu yazılı talimatı verir: "Düşmanın (Yunanlıların) taarruzu halinde, ciddi mukavemet yapmadan geri çekilmek üzere gereken düzeni şimdiden alınız, uzak müfreze kumandanlarını da gizli ve acele olarak uyarınız." Müfreze komutanlarından Parti Pehlivan'a da, "Benimle görüşünceye kadar düşmanla (Yunanlılarla) muharebe yapma" diye yazı gönderir. (Y.Nadi, Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti, s.39, 48)[27]

□ Kendine yandaş kuvvetler arayan Ethem, bazı milli kuvvet komutanlarına mektuplar yazar. 9 Aralıkta, Demirci Mehmet Efeye gönderdiği yazı şöyle: "...[Ankara yöneticileri] yakışıksız hareketlerine mani teşkil ettikleri (!) seni. Yörük Ali'yi, beni ve bazılarını, her ne şekilde olursa olsun, imhaya karar vermişlerdir... Selametimiz ve **memleketin kurtuluşu**, ele ele vermek ve birbirimizle sıkı bir irtibat temin ederek, hareket birliğinde ve kuvvetlenmededir... Birbirimize sarılmalıyız... Şifremi alır almaz, Afyon ve Uşak istikametine yanaşmaya ve benimle sıkı temasa gayret etmeye çalışmanızı ayrıca rica ede-

---

27) Ethem, aklınca çaktırmadan düzenli orduya karşı savaş düzeni alıyor. Düzce'de bulunan San Efe Edip müfrezesinin de, birtakım uydurma gerekçelerle, Birinci Kuva-yı Seyyare'ye geri gönderilmesini isteyecekse de, bu isteği, yerine getirilmez. (Y.Nadi, s.62-63, 65-66)

Gördes'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine,13 Aralık 1920'de Ethem ve Reşit arasındaki telgraf haberleşmesi sırasında ağabeyi Reşit şöyle der: "[Gördes'i] katiyen müdafaa etmemelisiniz. Geri çekiliniz. Kahraman fırkaların (tümenlerin) müdafaasına bırakınız." (Haberleşme metninin tamamı için: Y.Nadi,Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti, s.49-52)

Şu yurtseverlere bakın!

61.Tümen komutanı Albay İzzettin, (Orgeneral Çalışlar) şöyle diyor: "Kuva-yı Seyyare kumandanları, kendiliklerinden muharebeye karar verirlerdi. Muvaffak olamayınca, yine hiçbir tarafa haber vermeden kaçarlardı. Bunlarla düşman karşısında omuz omuza bulunmak, bir endişe idi." (Aktaran S.Selek, Anadolu İhtilali, s.369)

rim." (Y.Nadi, a.g.e., s.41-42; GCZ, 1.C., s.268; K.Özalp Anlatıyor, Y.Tarihimiz, 2.C., s.364)[28]

□ Batı Cephesi, bütün birliklerden, silah ve cephane ikmali ile farklı silah ve cephanenin denkleştirilmesi için silah ve cephane çizelgesi ister. Birinci Kuva-yı Seyyare bu emre cevap bile vermez. Yeniden istenmesi üzerine Ethem, 10 Aralıkta, 'silah ve cephane denkleştirilmesinin gerektiğini sanmıyorum' diye cevap verir ve bilgi göndermez. (TİH, 2/3, s.73)

□ Ethem, 10 Aralık günü kapalı bir tel yazısıyla Tevfik'e, "Kuva-yı Seyyare'deki subayların, birer suretle ve acele ortadan kaldırılması gereğini" bildirir. (Y.Nadi, a.g.e., s.42)

□ Düzenli orduya bağlanma önerisini kabul etmeyen ve Ethem'den aldığı mektup üzerine birliklerini biraraya toplamaya başlayan Demirci Mehmet Efenin kuvveti, beş gün süren bir harekât sonunda, 16 Aralıkta dağıtılır. Efe kaçar. 30 Aralıkta teslim olacak ve Karacusu ilçesinin Duacılar köyünde oturmasına izin verilecektir. 1959 yılına kadar sakin bir hayat sürer. (TİH, 6.C., s.204-212)[29]

□ Bu arada Reşit, M.Kemal'le görüşür, kendisinin daha iyi yapabileceğini bildirerek Cephe Komutanlığına talip olur.. (KS Günlüğü, 3.C., s.319)[30]

□ Birinci Kuva-yı Seyyare'nin kanuna aykırı isteklerini yerine getirmeyen Kütahya Kadısı ve Mutasarrıf Vekili Asım Efendi, Tevfik'in emriyle tutuklanır ve bölge dışına çıkarılır. Durum Asım Efendinin şikâyeti üzerine, Meclise yansır. Soru önergesini cevaplamak için Adalet ve Milli Savunma Bakanları, yazıyla bilgi isterler. Tevfik'in, Batı Cephesine yolladığı 19 Aralık günlü cevap yazısının son cümlesi: 'Asım Efendi, görevine döndüğü taktirde, **kesinlikle idam edileceğinin** ilgililere bildirilmesi!' (Y.Nadi, a.g.e., s.58-62; TİH, 2/3, s.79-80; K.Özalp Anlatıyor, Y.Tarihimiz, 2.C., s.363)

□ 22 Aralık günü, Ankara Vilayet Konağında M.Kemal ile bazı milletvekillerinin Ethem olayı ile ilgili olarak yaptıkları toplantıda, Reşit şöyle der:

"Hâlâ düzenli ordular yapmak gibi boş hülyalar peşinde misiniz? Hâlâ bu kurmay beylerle mi gâvuru kovacağınızı zannediyorsunuz?. Bu Anadolu harekâtına iştirak ettiğimize hata etmişiz. Bu yüzden bizim yüz binlerce liralık çiftliklerimiz, servet ve samanımız, düşman tarafında kaldı. Benim ne zorum var-

---

28) Aynı mektubu, 12 Aralıkta da Yörük Ali Efeye göndermiştir. Ona da Denizli'ye yaklaşmasını rica etmektedir. (TİH, 2/3, s.81-82)
Mektubu okudukça, aklıma Aristophanes'in, kendilerini kuğu sanan kurbağaları geliyor.

29) C.Kutay da, Ethemci solcular da, Ethem'in tasfiyesinin, sırf ona yönelik bir hareket olduğu izlenimini vermek için Demirci Mehmet Efe olayını ve öteki milli kuvvetlerin, nasıl ardarda düzenli ordu çatısı altına alındıklarını, senaryolarının dışında tutuyorlar.

30) Bu emekli yüzbaşının niyeti, anlaşılıyor ki üst bir askeri makamı ele geçirmektir. Çünkü Ethem anılarında, Reşit'in Milli Savunma Bakanı olmak istediğini de kaydediyor. (C.Kutay, Ç.E.Hadisesi, 2.C., s.79)

dı da geleyim, buralarda, sonunda bu hale getirilecek işler için uğraşıp durayım? Zaten vatan ne kelimedir ki? Vatan namına bana İran da birdir, Turan da. Ben nerede olsa pekâlâ oturabilir ve yaşayabilirdim. Daha açık söyleyeyim. Ben, Venizelos'la da pekâlâ dizdize oturabilir adamım." (Aktaran, olayın tanığı Y.Nadi, a.g.e., s.73)[31]

□ Kuva-yı Seyyare müfrezelerinin yer değiştirdikleri ve cepheden geriye çekilerek Gediz ve Kütahya'da toplanmaya başladıkları anlaşılır. (İlgili belgeler için: Y.Nadi, a.g.e., s.80-85 ve TİH, 2/3, s.86-87)[32]

□ Tırmanışa geçen olayı yatıştırmak amacıyla 24 Aralıkta, 5 kişilik bir milletvekili kurulu Kütahya'ya gelir, Ethem ve kardeşleri ile görüşür. Sonucu 26/27 Aralık gecesi Ankara'ya bildirirler: Ethem ve kardeşleri, birçok isteklerinin yanı sıra, özellikle Albay Refet'in Güney Cephesi Komutanlığından, Albay Fahrettin'in de 12.Kolordu Komutanlığından alınmalarını istemektedirler. Kurul çektiği telgrafı, 'Sorunun ruhu, budur' diye bitiriyor. (Y.Nadi, a.g.e., s.74-75, 87-90; TİH, 2/3, s.87 vd.)[33]

□ 27 Aralık günü Bakanlar Kurulu, kurulun gönderdiği bu telgrafı görüşür ve bu talepleri dikkate alarak, sorunun çözülmediği kararına varır. M.Kemal, Güney ve Batı Cephesi Komutanlıklarına, Birinci Kuva-yı Seyyare'nin silahlı direniş ihtimaline karşı, gerekli hazırlıkların yapılması emrini verir. (KS Günlüğü, 3.C., s.335; TİH, 2/3, s.88; TİH, 6.C., s.234)

□ 28 Aralıkta, Batı ve Güney Cephesi birlikleri, 1.Kuva-yı Seyyare'yi sarmak üzere gerekli düzeni almaya başlarlar. (TİH, 2/3, s.90-91)

□ 29 Aralıkta Ethem, TBMM Başkanlığına, Bakanlar Kuruluna, Güney Cephesi, Batı Cephesi ve 12.Kolordu Komutanlıklarına, aşağıdaki telgrafı çeker:[34]

---

31) Bu sözleri ettikten bir ay sonra, Venizelos'un soydaşları ile diz dize oturacaktır!

32) Kurulda bulunan Kılıç Ali diyor ki: "Kütahya istasyonundan ayrıldığımız sıralarda, bazı müfrezelerin mevzilere sokulmuş... olduğu görülüyordu." (Hatıralarını Anlatıyor, s.54; bu bilgiyi Ethem de doğruluyor: Ç.E.Hatıraları, s.149)

Y.Küçük, M.Kemal'in 'kurulun tutuklandığından kuşkulanmasını', Ankara'ya döndüklerini dikkate alarak, abartı sayıyor. Oysa Ethem, üyeleri tutuklamayı düşündüğünü itiraf etmekte, sonra bu düşünceden cayarak, yalnız ağabeyi Reşit'i zorla alakoyduğunu yazmaktadır. (a.g.e., s.151; ayrıca, Kılıç Ali, a.g.e., s.55)

33) Yani iki emekli yüzbaşı ile bir astsubay, Kütahya ve havalisinde kurdukları derebeyliği sürdürebilmek amacı ile hükümetin istedikleri gibi bir komuta kadrosu kurması için dayatıyorlar! C.Kutay'ın ve kurulda bulunan E.Sabri Akgöl'ün, bunun ne anlama geldiğini idrak etmedikleri, bu öneriyi kabul edilebilir buldukları anlaşılıyor. [Ç.E.Dosyası, 1.C., s.179 (C.Kutay); 2.C., s.373 (E.Sabri Akgöl)]

34) Ethem anılarında, bu telgrafı değiştirerek ve yumuşatarak aktarmakta ve A.İzzet Paşa kurulunun da, bu telgraf üzerine serbest bırakılarak İstanbul'a döndüğünü ileri sürmektedir. (Ç.E.Hatıraları, s.151-152) Oysa kurul, bu telgraftan iki ay sonra, bambaşka sebeplerle Ankara'dan ayrılacak,19 Mart 1921'de İstanbul'a dönecektir. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.145)

Vahidettinci masalcılardan Burhan Bozgeyik'e göre, "Ethem Beyin, gözler önündeki tek falsolu davranışı, Meclise çektiği telgraf" imiş! (Çerkez Ethem, Hain mi, Kahraman mı, s.265, Yeni Asya Y., İstanbul, 2.baskı,1991)

"Bu israf ve ihtiraslarla dolu şartlarda, millet ve devletin artık harbe tahammülü kalmamıştır. İstanbul'dan gelen ve tevkif edilen sulh tavassut heyetinin (A.İzzet Paşa kurulu), muvafık ve müsait şartlar altında geldikleri muhakkak olduğuna göre (!), bu heyetin serbest bırakılarak, sulh konuşmalarının çabuklaştırılmasını, bütün asker ve millet efradına tercüman olarak bildiririm.[35]

Ankara'da toplanan Meclisin ne şekilde toplandığını, tabii hepimiz biliyoruz. İlk icraatı da, bu fakir milletin sırtından, kendilerine senede üç yüz bin küsur tahsisat yapmaları olmuştur ki senede içlerinde yüz lirayı birarada gören pek azdır.[36] Şimdi bol bol dalkavuklukla meşguldürler. Gelen yüksek heyetin hemen İstanbul'a iadesi maruzdur." (Y.Nadi, a.g.e., s.91)[37]

□ Ethem sorunu, 29 ve 30 Aralık günleri, Meclis'in gizli oturumunda görüşülür. Kütahya'dan dönen kurul üyeleri dinlenir. Meclis, eski hizmetlerini düşünerek, Ethem ve kardeşlerine, Kuva-yı Seyyare'nin başından ayrılarak, bir tarafa çekilmelerinin önerilmesini, bu öneriyi kabul etmedikleri takdirde tepelenmelerini uygun görür. Durum, Cephe Komutanlarına bildirilir. (GCZ, 1.C., s.273-288, 290-305)[38]

□ 30 Aralık günü, Ethem, çatışmaya hazırlık olmak üzere, birliklerini Gediz'de toplamaya başlar ve Kütahya'dan çekilir. (Ç.E.Hatıraları, s.153) Düzenli ordu birlikleri Kütahya'ya girerler. (TİH, 2/3, s.93)

□ İsmet Bey, aynı gün, Genelkurmay Başkanlığının emriyle komutanlıktan alındığını Ethem'e resmen bildirir ve özel olarak da, inceliklerle dolu bir mektup yazarak, hayale kapılmadan isyandan vaz geçmesini ve kenara çekilmesini tavsiye eder. (Mektubun tam metni: TİH, 2/3, s.607-608)[39]

□ Ethem, 31 Aralıkta İsmet Beye, pek kaba ve ilkel bir üslupla cevap vererek, kuvvetinin başından ayrılmayacağını bildirir. (Tam metni: TİH. 2/3,

---

35) Kurul, bilindiği gibi mahut Sevres Andlaşması'nın kabulü için Ankara yönetimini ikna etmeye gelmişti.

36) Milletvekillerinin aylığı 100 liradır. Bunun 30 lirası da, milli savunmaya kesiliyor. (GCZ, 1.C., s.308) Ethem'in ve Tevfik'in, halktan topladıkları paralardan kendilerine ne kadar aylık ayırdıkları ise bilinmiyor..

37) Y.Küçük şöyle yazıyor: "Nutuk'ta geçen 'ayaklanan Etem' deyimi, bu telgrafa dayanıyor. Yoksa silahlı bir ayaklanmaya değil, telgraflı ayaklanmaya." (T.Ü. Tezler 2, s.693)
Telgraf, isyan sürecinin son aşamasıdır ve Ethem'in, artık Milli Mücadele karşıtı anlayış yanında yer aldığını gösteren tam bir kanıttır. Ama Küçük, bu aşamaya kadarki olayların ve belgelerin hiçbirini dikkate almadığı gibi Damat Ferit kafasıyla yazılmış bu teslimiyetçi ve bozguncu telgrafın içeriği üzerinde de hiç durmuyor, 'kızgın telgraf' deyip geçiyor.
Tam Küçükce bir çalım.

38) GCZ, 1.C., s.270.

39) Harekât sürerken bile aynı nitelikteki tavsiye ve uyarılar, Binbaşı Derviş aracılığı ile üç defa daha yapılacak, hayatı için güvence de verilecektir. (17 Ocak,18 Ocak, 20 Ocak: TİH, 2/3, s.135-138; Ç.E.Hatıraları, s.173)
Ama Ethem, bu son dostça tavsiye ve uyarılara da aldırmaz. Düzenli ordu ile çatışmayı sürdürür ve sonunda ezilip yenilerek, Yunan ordusunun kanatları altına sığınır!

□ 2 Ocakta, işbirlikçi İstanbul yönetimi ile de bağlantı kurar ve **Sadrazama**, bir telgraf göndererek, 'Millet Meclisi kuvvetlerinin taarruzu karşısında bulunduğunu, kuvvetinin savunmaya ve hatta taarruza elverişli olduğunu, Yunanlılarla temasa geçtiğini,[40] **Sadrazamın emirlerini** beklediğini' bildirir. (TİH, 6.C., s.228-229)[41]

□ 3 Ocakta, emrinde bulunan, düzenli orduya ait 159.Piyade Alayının bütün subaylarını tutuklatır[42] ve güvenemediği erlerini de, "Artık muharebe bitmiştir. **Hepimiz Padişahın emrine itaat edeceğiz.** Haydi memleketinize gidiniz ve bunu herkese duyurunuz!" diyerek terhis eder, kalanları yeniden düzenler. Ama bu askerler de, ilk fırsatta düzenli orduya katılacaklardır. (TİH, 6.C., s.241, 248)

□ Yunanlılar, Ethem'in önerdiği 4 günlük mütarekeyi kabul ederler. (Ç.E. Hatıraları, s.162)

Ethem, bundan sonrası için şöyle yazıyor: "**İsmet Beye** *[yani düzenli orduya]* **bir darbe indirmenin zamanı gelmişti. Vakit geçirmeden... Gediz'e girmiş bulunan tümenler üzerine taarruza geçtik**!" (a.g.e., s.162)

6 Ocakta da, Yunan taarruzu başlar.

● Ethem konusundaki iddiaları, topluca ve doğrularıyla birlikte görelim.

1. Tahrik edildiği, ihanete zorlandığı (C.Kutay, Ç.E.Dosyası, 1.C., s.179-180; B.Bozgeyik, Çerkes Ethem, s.265; K.Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.307-308[43]):

---

40) Aynı gün Yunan Ordu Komutanlığı da, 6 Ocakta İnönü doğrultusunda taarruza geçilmesi için emir verecektir! (Yunan Askeri Tarihi, s.179)

41) Bu olaylar sırasında Ankara'da bulunan ve Ankara yönetimi hakkında ne düşündüğünü Üçüncü Bölümde gördüğümüz İstanbul yönetiminin Dahiliye Nazırı A.İzzet Paşa da, Ethem sorunuyla kuşku uyandırıcı biçimde ilgilenmiş, bu konuda M.Kemal ile ilginç bir görüşme yapmıştır. (GCZ, 1.C., s.284-285)

Bu girişim ile Ethem'in Meclise ve Sadrazama yolladığı yazılar ve daha sonra, Vahidettin'in kayınbiraderi Zeki'yi İzmir'e yollayarak, Yunanlılara sığınmış olan Ethem'i İstanbul'a davet etmesi [Ç.Ethem Dosyası, s.278-281] vb. olaylar, birarada değerlendirilirse, Ethem sorununun arka planını oluşturan sebeplerden biri daha açığa çıkar.

42) Daha önce gözaltına alınan subaylarla birlikte, Demirci'de bir eve kapatıldıklarını, Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Akıncı' nın güncesinden öğreniyoruz: (Demirci Akıncıları, s.22, TTK Y., Ankara, 1978) Ethem anılarında, bu subaylara şöyle dediğini açıklıyor [sadeleştirilmiştir]: "Düşmanın artık memleketimizi sulh yaparak boşaltmaya hazır bulunduğunu gösteren haller çoktur. Memleketin boşaltılacağı hakkındaki galip devletler ile bugünkü Yunan hükümetinin ve Ankara'ya gönderdikleri İstanbul kurulunun açıklamaları ile de Yunanlıların aczi ortaya çıkmıştır vb..."

Ne iddia ettiği şekilde açıklamalar var, ne de Yunanlıların aczini gösteren bir belirti. Tam tersine, harıl harıl taarruza hazırlanıyorlar.

Ya dünyadan habersiz, ya da bilerek subayların savaş azmini söndürmeye çalışıyor.

43) Mısıroğlu diyor ki: "Çerkes Ethem'i çekemeyerek firara mecbur eden İsmet Paşadır... Çerkes Ethem gizli anlaşmaları (yani İngilizler ile M.Kemal arasındaki anlaşmayı!!!) bilmediğinden, harp etmeksizin ricati kabullenemediğinden, İsmet Paşa ile anlaşmazlığa düşmüş ve bunun sonucu olarak hain ilan edilmiştir." (Lozan, 1.C., s.307-308) →

Oysa, son âna kadar Ethem'i ve kardeşlerini kazanmak için ne kadar sabırlı ve anlayışlı davranıldığını, yalnız belgeler değil, Ethem'in anıları bile kanıtlıyor. (Ç.E.Hatıraları, 132-155) Olsa olsa, Ankara'nın fazla sabırlı davrandığı eleştirilebilir. Belgeler ortadayken, Ethem'in tahrik edildiği, ihanete zorlandığını ileri sürmek, masalcılıktan başka bir şey değildir.

2. Yunanlılara iltica etmediği (sığınmadığı):

Bu gerçeğe aykırı iddia, Ethem'in sadece 3. anılarında yer almaktadır. İltica etmemiş (sığınmamış) de, geçiş hakkı ve geçici iskan hakkı (oturma hakkı) istemişmiş filan. (C.Kutay, Ç.E.Dosyası, 2.C., s.192, 195, 364 vd; C.Şener, Çerkes Ethem Olayı, s.149)[44] Tam bir U dönüşü! Çünkü Ethem'in asıl anılarında geçen şu ifadeler ve deyimler bile gerçeği açıkça belli ediyor: 'Yunanlılardan mütareke isteğinde bulundum', 'Yunanlı komutanlar, bize cephane göndereceklerine söz vermişlerdi', 'iltica protokolü', 'ilticayı kabul etmeyenler', 'bize tebliğ edilen iltica şartları', 'bana başvuranlara, protokolün şartlarını tekrar ediyor ve Yunanlılara iltica edecek olanlara, orayı işaret ediyordum', 'Yunanlılara teslim olmuştuk' vb. (Ç.E.Hatıraları, s.162,170,172, 174,175, 191)[45]

Ethem, kardeşleri ve onlarla birlikte Yunanlılara sığınan 700-1000 kişi, geçiş hakkı istemişler de, Yunan işgali altındaki topraklardan geçerek nereye gitmişler? Bulgaristan'a mı, Arnavutluk'a mı, Mısır'a mı, İspanya'ya mı, Romanya'ya mı, Rusya'ya mı, nereye? Ethem dışındakilerin hepsi, Yunan işgali altındaki topraklarda kalmış, bazıları da Yunan ordusu yanında yer alarak, Kurtuluş Ordusu ile dö-

---

Bu tarihte (Aralık 1920-Ocak 1921) İsmet Paşa neden ricat etmek istiyordu? Nereye ricat etmek istiyordu? Bir ricati gerektirecek hangi olay vardı? Ethem'i tepeledikten sonra, kararını uygulayarak, hiç sebepsiz nereye ricat etti ki?

Öyle çok yanlı bir yalan ki insanın miğdesi bulanıyor.

44) Olayı tek yanlı aktaran bir kitap da bu. Bir master tezi. Tezi yönetmiş olan Prof.Dr.Toktamış Ateş, yazdığı önsözde, "bilimsel sıfatını gönül rahatlığı ile yakıştırabileceğimiz... iyi niyetli bir çalışma" diyor. Kitabı bu güvence içinde okumaya başladım ve şaşırdım. Ciddi bir alan araştırmasına ve kaynak taramasına dayanmayan; bilimsel dayanak olarak bir romandaki hayali sahnelere bile gönderme yapan, birtakım söylentileri ve yakıştırmaları, hiçbir denetim ve karşılaştırma yapmadan kanıt diye gösteren bir araştırma, daha gerçekçi bir ifade ile bir maraştırma, nasıl bilimsel ve iyi niyetli olur?

45) Yunanlılar ile Ethem arasındaki sığınma protokolü çalışmalarına ağlayarak katıldığını anlatan Ethem'in yaveri Yzb.Sami, 13 Ocak 1921 günü, Ethem ve kardeşlerinin ne düşündüklerini soran Demirci Kaymakamı İ.Ethem Beye şöyle der: "Bunlar, 'biz muzafferen Ankara'ya girecek, orada lazım gelenleri alıp astıktan ve Meclis-i Milli'yi tasfiye ettikten sonra, yeniden orduyu teşkil ve düşmanı memleketten tard ederek, memleketi kurtaracağız' diyorlar." İ.Ethem Bey şu cevabı verir: "Ordu ve hükümet dağıldıktan, düşman bütün memleketi istila ettikten sonra, yalnız bir Kuva-yı Seyyare mi memleketi kurtaracak? Bu nazariyeye insanlar değil, hayvanlar bile güler!" (Demirci Akıncıları, s.22, 25)

Ethem ve kuvvetinin çekiliş yolu üzerindeki Demirci'de kaymakam olarak bulunan İ.Ethem Beyin güncesinde, Ethem ve adamlarının durumları ile Yunanlıların Ethem'in sığınmasını nasıl sömürdükleri hakkında çok şaşırtıcı notlar var. (s.20-33, 38,88,92, 96-97, 187, 216) İ.Ethem Bey, Ethem'in davranışlarının sebebini, iki kelime ile açıklıyor: "Hırs ve cahillik." (s.23)

Bu iki özellik, sadece Ethem'in tekelinde kalsaydı, ne iyi olurdu.

vüşmüşlerdir. (TİH, 2/3, s.71, 83)[46] Kardeşleri de, Yunan işgali altındaki evlerine arazi ve değirmenlerinin başına döner, sonunda Yunanlılarla birlikte kaçarlar. Ethem de aylarca İzmir'de ve Atina'da kalacak, sonunda tedavi için Almanya'ya gitmesine izin verilecek ve tekrar Atina'ya dönecektir. (Ç.E.Dosyası, 2.C., s.349-350)

3. Düzenli ordu ile savaşmadığı:

Bizim çağdaş masalcılara göre Ethem, düzenli orduyla hiç savaşmamış savaşmamak için kuzu kuzu geri çekilmişmiş... (GRYT ansiklopedisi, 1.C. s.442 Y.Küçük, T.Ü. Tezler 2, s.693-694; C.Kutay, Ç.E.Dosyası, 2.C., s.184; B.Bozgeyik Ç.Ethem, s.264) Oysa Ethem, Yunanlıların mütareke önerisini kabul ettiklerini öğrenir öğrenmez, ne yaptığını anılarında açık açık yazıyor:

"Bu haberle birlikte, Yunan cephesinde hakikaten sükûnet başladı... İsmet Beye bir darbe indirmenin zamanı gelmişti... Büyük kuvvetimizle ve Yunan cephesinden aldığımız iki kudretli topumuzun himayesinde, Gediz'e girmiş fırkalar (tümenler) üzerine **taarruza başladık. İki buçuk saat süren çetin bir boğuşma sonunda**, İsmet Bey kuvvetleri bozgun gösterdi... Kıtalarımız, geceyi Gediz'de ve şimalinde geçirdikten sonra, sabahleyin erkenden Kütahya istikametine doğru takibe koyuldu. Ben de karargâhımla birlikte Kütahya'ya doğru ilerliyordum. Acaba bu darbe kâfi gelecek miydi? *(Bugün 7 Ocak, Yunanlılar İnönü'ne doğru yürüyor, Ethem de Kütahya üzerine Çünkü düzenli birlikler, Yunan taarruzundan dolayı İnönü ve Dumlupınar'a kaydırılmış, Ethem'in karşısında küçük bir kuvvet bırakılmıştır. Ethem'e casaret gelir.).*. Ertesi günü öğleden sonra, Alayunt ve Kütahya civarında yeni müdafaa hatları ile karşılaşmış ve **taarruza başlamıştık**. Kuvvetlerimiz bu müdafaa hattını, akşama kadar **haylice sarsmaya** muvaffak olmuş görünüyordu. Gece bastırınca iki taraf da sükûnete çekildi... Ertesi günü mücadelenin daha şiddetli olacağına kaniydim. Nitekim öyle oldu. Sabahleyin erken **muharebe yeniden başladı ve gittikçe şiddetlendi**.. İşte böyle bir sırada idi ki öğleden sonra, sağ ve geri taraflarımızdan Refet Beyin süvari kuvvetleri yaklaşmış, bunları bekleyen müfrezelerimizle **çarpışma** başlamıştı. Bizim için yapacak şey.. bütün büyük kuvvetlerimizle Refet kuvvetlerine, **mukabil taarruza** geçmekti.. Refet Bey kuvvetlerine karşı **taarruza geçtik** ve püskürttük vb..." (Ç.E.Hatıraları, s.162-166)

Bu kanlı mücadele 24 Şubata kadar sürecektir. (TİH, 2/3, s.90-144)[47]

Ethem, 'savaştım, taarruz ettim, bozguna uğrattım, sarstım, püskürttüm' diyor, harp tarihi bu çatışmalarla ilgili bütün belgeleri veriyor ama bizim alternatif

46) Şu Yunan kaynağı da bu durumu doğruluyor: T.İ. Hrisohoos, Küçük Asya Savaşında Yunan Süvarisi, s.241.

47) Ethem'in kuvveti: 2.326 kişi (159.Alayla birlikte 4.650 kişi), 2 otomatik tüfek, 6 Ağ.Mk.tüfek, 4 top. (TİH, 6.C., s.237) Ethem'in karşısında, 'Süvari Tugayı ile iki alaylı 61.Tümen bırakıldı' (C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.106).

tarihçilerimiz, 'hayır' diye inliyorlar, 'Ethem düzenli orduyla savaşmadı, bir tek erinin bile kılına dokunmadı, adamları, kurşun değil çiçek atıyor, konfeti yağırıyorlardı!'

Kalem namusu diye bir şey vardır yahu![48]

4. Yunanlılarla işbirliği yapmadığı:

Sadeçe Türk ordusu üzerine atılan beyannameler bile, Ethem ve kardeşlerinin tutumunu kanıtlamaya yeter. Anılarında kendisi de bunları itiraf ediyor. (Ç.E.Hatıraları, s.170, 198 vd.; Ç.E.Dosyası, 2.C., s.186, 256) Gazetelere yaptığı açıklamalar da cabası. Aşağıda aktaracağım.

● Ethem konusuna değinen üç **Yunan kaynağı**:

□ "Kütahya havalisinde mağlup olan Ethem, savaşarak dağlık Gediz civarına geriledi. Cephanesi biten ve yaralılarını tedavi edecek vasıtalara sahip olmayan Ethem, **Yunan ordusunun yardımını istemeye mecbur oldu**. İlk olarak 1.Kolordu Komutanı General Nider'e başvurdu. Esasını Türklerin teşkil ettiği bir kuvvetin, M.Kemal'e karşı savaşmasının, Yunanlılar için ne kadar faydalı olacağını sezen Nider, Ethem Beye mühimmat, muhabere vasıtaları ve ilaç verilmesi için Yunan Ordusu Komutanlığına ricada bulundu. Birkaç gün geçtikten sonra Gediz'de yeniden mağlup olan Ethem, cephane kıtlığı içinde Simav'a çekilerek, **1.Kolorduya yeni bir teklifte bulundu**. Simav'da sıkışan Ethem, Gördes'e doğru çekilerek, oradaki Yunan birliklerine **teslim olmaya** mecbur oldu." (K.D.Kanallopulos, Küçük Asya Mağlubiyeti, s.4)

□ "Ordu İstihbarat Şubesi... Ethem'in giriştiği mücadeleleri, harekât bakımından değerlendirememiş ve onu yardımsız bırakmıştı. Bu suretle 1.Kolordu müfrezeleri, Ethem'in talihinin oynandığı Gediz yerine, Banaz-Sivaslı hattına yönelmişlerdi." (Y.L. Sprydonos, Harp ve Hürriyetler, s.116)

□ "28 Aralıkta cephe komutanlarına, Ethem Bey ve kardeşlerini mağlup etme emri verildi. Gediz'de bulunan Ethem Bey, **Yunan ordusundan yardım istedi**... [Yunan ordusunun ilerlemesi üzerine] Kütahya'da, Ethem harekâtına katılan 61.Tümenin iki alayı bırakıldı. Bundan faydalanan Ethem, geri kalan Türk ordusuna Kütahya bölgesinde hücum etti. Fakat muvaffakiyet sağlayamadı... İki süvari tümeni ve 8.Piyade Tümeni ile harekete geçen komutan (Refet Bey), Ethem'i batıya çekilmeye mecbur etti. Çekilen Ethem, bir kere daha, Yunan A ordusundan (1.Yunan kolordusundan) **yardım istedi**. Yunanlılar tarafından yardım görmediği için Kemalist orduya karşı koyamayacağını anladığından, 8 Ocak 1921'de,

48) Küçük, iddiasının kanıtı olarak, ordunun verdiği şehitlerin sayısının azlığını ileri sürüyor: "2 subay, 12 er". (T.Ü. Tezler 2, s.693) Ee, yaralılar ve savaş alanında kaybolanlar? Onları, ayaklarının ucuna basa basa, atlayıp geçiyor.

Yalnız 61.Tümen birliklerine ait kayıp sayısının doğrusu şudur: "2 subay, 12 er şehit; 6 subay, 56 er yaralı; 218 er kayıp. Diğer tümenlerin kayıplarını da buna göre oranlamak mümkündür." (TİH, 2/3, s.258)

Acaba Y.Küçük, kaç şehit verilseydi, tatmin olacaktı?

1.Kolordu karargâhına gönderdiği bir heyetle adamlarının, Yunan işgal bölgesine girmesine müsaade istedi. Ertesi günü, birliklerinin **Yunan ordusuna kısmi teslimi** başladı." (Yunan Askeri Tarihi, s.177, 189)

5. Solcu olduğu:

Ethem'in kendisi bile, bu iddiayı reddediyor. (Ç.E.Hatıraları, s.109; Ç.E. Dosyası, 1.C., s.291-292, 356-358, 2.C., s.125,391-392)[49] Araştırmacı Zeki Sarıhan. Ethem'in solcu olmadığını, çeşitli belgelerle ve ayrıntılı olarak kanıtlamıştır. (Ç.E.İhaneti, s.145-178)

Eğer vakitleri varsa, alternatif tarihçilere, Z.Sarıhan'ın kitabını okumalarını tavsiye ederim.

● Sonuç

Ne yapmalıydı Cephe Komutanı, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı, Bakanlar Kurulu, Meclis Başkanı ve Meclis? Ethem Bey ve kardeşlerini sinirlendirmemek, keyiflerini bozmamak, tezgâhlarını dağıtmamak için bu disiplinsizlikleri, kafa tutmaları, başına buyruk davranışları, serkeşlikleri hoş görmeli, bu birlikleri başıboş mu bırakmalıydılar? Her çete, dilediği gibi asker toplamaya, istediği kadar vergi salmaya, keyfince ceza vermeye, kısacası yasalar yerine, efe töreleri, çete âdetleri, eşkiya yöntemleri, ne idüğü belirsiz Teşkilat-ı Mahsusa kuralları mı geçerli olmaya devam etseydi? Fetret (dağılma/çözülme) dönemine özgü olan ve bir süre çaresiz göz yumulan bu durum. bir gün elbet sona erdirilecekti. Ama bu basit gerçeği, ne C.Kutay dikkate alıyor, ne GRYT Ansiklopedisi, ne B.Bozgeyik, ne de hayalci solcular. Bu kaçınılmaz uygulamayı, kişisel bir çekişme, rakip tasfiyesi ya da ideolojik hesaplaşma gibi gerçeğe aykırı, sosyalbilimle de, hukukla da ilgisi olmayan bir olaya indirgiyor ya da dönüştürüyorlar.[50] Vergi salmak, asker toplamak, yargıla-

49) Bir ara Ankara'da, Ethem'in kardeşi Reşit'in de kurucularından olduğu Yeşil Ordu adında yarı gizli bir dernek kurulmuştur (M.Tuncay, Türkiye'de Sol Akımlar, s.137) ama Yeşil Ordu adını taşıyan bir birlik, hiçbir zaman var olmamıştır. Ayrıca, bazılarının ileri sürdüğü gibi Ethem, Yeşil Ordu Derneğinin Genel Sekreteri de değildir. Belki üyesidir. (M.Tuncay, s.130-131; Z.Sarıhan, Çerkez Ethem'i'n İhaneti, s.27-29) Ethem anılarında, üye olduğunu da reddediyor. ilgisi olduğunu da. (Ç.E.Dosyası,1.C., s.291, 2.C., s.125,) Yarı gizli Yeşil Ordu Derneği, aynı yıl kendini fesheder ve asıl Yeşil Orducular, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası ile resmi T.Komünist Partisi'ne geçerler. Katılmayanlardan bazılarının gizliliği ve birlikteliği sürdürdükleri, bunların, Reşit Bey ve çevresi olduğu anlaşılıyor. (M.Tuncay, a.g.e., s.147; Nutuk, 2.C., s.28-29; F.Altay, On Yıl Savaş, s.277) Hükümetin bundan rahatsız olduğunu görüyoruz. (T.Ü. Tezler 2, s.695-696)) Ama bilinçli bir solculukla hiçbir ilgileri yoktur. General Frunze, Ethem'den "su katılmamış demagog ve maceracı" diye söz ediyor. (Frunze'nin Anıları, s.100)

50) "Ulusçuluk ideolojisinin uygulamaya yansıyan yapısal özelliklerinin başında,tüm sosyal kümelerin ve yöresel güç odaklarının özerkliklerini yitirip, ulusun tümünü temsil eden otorite merkezine bağlanması ve onun iradesine uyması gelir. Bir topluluğun, ulus aşamasına varıp varmadığının ölçütü de budur. Ulus, bir tek merkezden yönetilir. O merkez, tüm meşruluğun (yasallığın), hukuksal, siyasal, ekonomik ve kültürel birliğin yönetim ve denetim odağıdır." (Doğu Ergil, Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi, s.278 vd.)

mak gibi devlete özgü yetkileri kullanan, başına buyruk bir kuvvetin, gelişigüzel idare edilmesine, sonsuza kadar göz yumulamayacağını anlamak için tarihçi ya da sosyalbilimci olmaya da gerek yok! Biraz sağduyu yeter de artar bile.

Asker kökenli üç kardeş, akıllarını başlarına toplayıp durumu iyi değerlendirerek, bir kenara çekilmeyi bilebilselerdi, sorun bu hale gelmezdi. Ama güçlerine güvenerek direnmeye karar verirler. İki anlayıştan birinin ötekini tasfiyesini gerektirecek dönülmez bir noktaya ulaşılır.

Ya Ethem ve kardeşlerinin istediği olacaktı, ya TBMM hükümetinin.

Düzenli ordu Ethem ve kardeşlerini değil de, Ethem ve kardeşleri M.Kemal ve kadrosu ile başlıca komutanları tasfiye etseydi, ne olacaktı yani? Milli Mücadele'yi, astsubay Ethem ile kardeşleri mi yönetecek, bu adamcağızlar mı Türkiye'yi zafere götüreceklerdi?[51]

Sonunda Ethem ve kardeşleri, emperyalistlerin maşası Yunanlılara sığınacaklardır.[52]

● Ethem, Yunanlılara sığındıktan sonra, subayları Yunanlılara teslim olmaya teşvik eden şu bildiriyi imzalamıştır [bir bölümü]:

"Ey Türk ordusu subayları! **Yunanlılar, ellerine düşen ve kendilerine teslim olan Türk esirlerine çok iyi bakıyorlar.** Vatan için niyetleri

---

51) Bazı yazarların, milletin ve özellikle ordunun, Ethem'in liderliğini hiç itirazsız kabul edeceğini varsaydıkları anlaşılıyor. Öyle ya, Ethem'in emrinde 5.000'e yakın (!) 'partizan gerilla' (!) var. (Y.Küçük, T.Ü. Tezler 5, s.524) İktidarı ele geçirmek için bu kadar kuvvet, yeter de artar bile! Sonra da, Ethem'in komutasındaki bu beş bine yakın gerilla (!), herhalde dört nala ve çala kamçı ve dolu dizgin, kapitalizmin ve emparyalizmin ve Yunanlıların ve Rum ve Ermeni ve Pontus çetelerinin ve Fransızların ve monarşinin ve işbirlikçilerin ve burjuvazinin ve feodalitenin ve karşı çıkarsa burjuva ordusunun üzerine atılıp hepsini denize döküverecek ve Türkiye'yi, mesela Y.Küçük ve F.Başkaya'nın siparişine uygun olarak kurtaracaktı!

Gelelim gerçeğe: Bu birlikten pek azı, Ethem ve kardeşleri ile Yunan kesimine geçmiştir. Bunlar da, Ethem'in hemşerileri, çok yakın adamları ve affedilmeyeceklerinden korkanlardır. (Ethem'e göre 725 kişi, s.191)

İngiltere'nin Atina Elçisi Lord Granville'den Lord Curzon'a: "Çerkes Ethem bin kişiyle Yunanlılara teslim olmuştur..." (1 Şubat 1921, B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXXVI/99)

Yunanlılara sığınan bu partizanların (!) bir kısmı, Büyük Taarruz'u izleyen Türk ilerleyişi sırasında, Eşme'de (3.9.1922, TİH, 2/6, 3.kitap, s.71) ve Salihli'de (5.9.1922, a.g.e., s.83; F.R.Atay, Eski Saat, s.243) Yunanlıların yanında yer alacak ve milli ordu ile savaşacaklardır. (*)

Geri kalan birlikler, çeteler, müfrezeler, ya dağılmış, ya düzenli orduya katılmıştır. Yalnız eski soyguncu Parti Pehlivan, düzenli orduya katılmaz ama Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem Beyin, cephe gerisindeki çetesine katılarak, Yunanlılarla mücadeleyi sürdürür. Bazı kitaplarda, Yunanlılarla savaşırken şehit olduğu yazılıyor. Doğru değildir; savaşı sağ salim bitirmiş, sadece bir gözünü yitirmiştir. (Ş. Güralp, İstiklal savaşı'nın İçyüzü, s.126; İ.E.Akıncı, Demirci Akıncıları, s.380)

(*) Yunanlılar, Ege köylerinin yakılması suçunu, Çerkezlerin -ve Ermenilerin- üzerine yıkmaya çalışacaklardır. (Asım Us, İzmir'den Bursa'ya, s.110/dipnot ve 111)

52) İzmir Sansür Bürosu Müdürü M.R.Roda, anılarında şöyle diyor: "Ethem Beyin Kemalist cepheden ayrılmasına, İzmirli arkadaşları ve özellikle Akhisar'daki Yunan Yüksek Komiserliği temsilcisi Anağnostopulos'un çalışmaları, çok yardım etmişti." (Yunanistan Küçük Asya'da, 1.C., s.141)

Alternatif tarihçilerin, pek çok şey ifade eden şu iki buçuk satırı yorumlamalarını istemek, hakkımızdır.

temiz olmadığı aşikâr olan Ankara hükümetinin şer aleti olmamak, vatan vazifesidir!" (Ç.E.Hatıraları, s.199-200)

Ethem, İzmir'de yayımlanan Yunan taraftarı Köylü gazetesine de şu demeci verir:

"M.Kemal, meşru (yasal) **Padişahı bir tarafa bırakarak, Anadolu'da cumhuriyet tesis etmek.. arzusuna düştü**. Tabii, o zaman aramızda **anlaşmazlık çıktı**." (24.2.1921 günlü Peyam-ı Sabah)

Ethem'in bir başka bildirisi de, İkinci İnönü Savaşı'nın başladığı gün, yine Yunan uçakları tarafından ordu ve köyler üzerine atılacaktır [özet]:

"Kardeşlerim! **Yunanlıları pek iyi tanırım! Dinimizi, namusumuzu, hürriyetimizi, malımızı müdafaa ediyorlar**... Onlar Türk milletine karşı değil, M.Kemal Paşa ile etbaına (yandaşlarına) karşı harp ediyorlar! Yunan ordusu, şehirlerinizi ve köylerinizi işgal ettiği zaman korkmayınız! Zira elyevm (bugün) havali-yi meşgulede (işgal edilmiş yerlerde) hüküm süren intizam, asayiş ve hürriyetten, siz de müstefit olacaksınız (yararlanacaksınız)! Eğer Ankara'nın pençesinden, vatanınızı ve hürriyet-i şahsiyenizi kurtarmanızı istiyorsanız, bu nasihatımı dinleyiniz!"[53]

Bu mu yurtsever?

Bu mu solcu?

Bu mu 'ulusal kahraman'?

Bu mu lider adayı?

---

53) 2.4.1921günlü Peyam-ı Sabah gazetesi; bu paragraftaki alıntılar için Z.Sarıhan, Çerkez Ethem'in İhaneti, s.198, 204'ten yararlandım.

Ama Y.Küçük, büyük bir rahatlıkla şöyle yazabiliyor: "...Çerkes Etem'in Yunanlılarla birlik olduğunu söylemek zorunda kaldılar. Uzun süre inanıldı. Halbuki hiçbir dayanağı yoktu. Dün de, bugün de, Çerkes Etem'in Yunanlılar ile birlik olduğuna dair en küçük bir iz bile yok."(T.Ü. Tezler 2, s.694)

Sahici bir araştırmacı, gerçeğe saygısı olan bir bilim adamı, ancak ciddi ve yeterli bir incelemeden sonra, kesin bir yargıda bulunur. Bu tür yargılar, ancak kıraathane sohbetlerinde hoş görülebilir.

GRYT Ansiklopedisi de, bunca belgeye rağmen şöyle yazıyor: "Ethem Bey, vatana ve millete hizmet düşüncesini hiçbir zaman kaybetmemiştir." (1.C., s.308)

Tarih değil, sanki mizah ansiklopedisi!

K.Mısıroğlu da bu masalı sürdürüyor: "Ethem'in vatanseverliği şununla da sabittir ki sırf canını kurtarmak için (!) geçtiği Yunan cephesine adamlarını götürmemiş (!) ve o cephede de faaliyet göstermeyerek, Urdün'e gidip yerleşmiştir." (Lozan, 1.C., s.308)

Vahidettinci Burhan Bozgeyik de, kitabında, bu kanıyı hararetle paylaşıyor: "Ethem Bey 'hain' damgası yiyecek bir davranışta bulunmamıştır." (Çerkez Ethem, s.265)

• Sonra da, ciddi ciddi ekliyor: "Biz inanıyoruz ki yakın gelecekte bir 'tarih mahkemesi' kurulacak, belgeler ve sağlıklı bilgiler ışığında, yakın tarihimizin bütün simaları muhakeme edilecektir. İşte o vakit, kahraman olarak tanıtılan birçoklarının hain, hain tanıtılan birçoklarının da gerçek kahraman olduğu görülecektir." (s.266) •

Bu durumda eski alışkanlıklar devam edemeyeceğine göre, demek ki M.Kemal'in ve arkadaşlarının heykelleri yıkılacak, resimleri kaldırılacak, yerlerine Vahidettin'in, Damat Ferit'in, Ali Nadir Paşanın, Ethem'in, Anzavur'un ve benzerlerinin heykelleri dikilecek, resimleri asılacak, belli günlerde onlar anılacak! Bu yeni düzenden sonra devlete de artık, ya "2.Osmanlı Devleti", ya da "2.Cumhuriyet" adı verilir!

İsmet Paşayı anmanın ve onun bir deyimini kullanmanın tam yeridir: Haydi canım siz de!

Belgeler, anılar, açıklamalar, ciddi araştırmalar, olayların akışı ve sonrası, hatta Ethem'in anıları gösteriyor ki bu olay, ne Ethem ile İsmet Bey ya da M.Kemal arasındaki kişisel bir çekişmedir, ne de ideolojik bir hesaplaşmadır.

İlerde, Y.Küçük'ün bazı görüşleri dolayısıyla bu tatsız olaya yazık ki yeniden döneceğiz.

1/2. Birinci İnönü Savaşı'nın gerçek öyküsü

6 Ocak-11 Ocak 1921 arasında yapılmış küçük bir muharebedir ama bizim açımızdan önemi çok büyüktür.

Çünkü, birçok sorunu çözmüştür.

Düzenli bir işgal ordusunun, ancak düzenli bir ordu ile yenilip dağıtılabileceği gerçeğinden hareketle, iskelet halindeki ordunun[54] yeniden örgütlenip donatılmasına karar verilmiştir ama bunu başarabilmek için önce, şu sorunları çözmek gerekmekteydi:

a. Silah, cephane, savaş araç ve gereci bulmak,[55]

b. Halkın orduya katılımını sağlamak,[56]

c. Mecliste bir kısım milletvekilleri, çeşitli düşünceler yüzünden, düzenli orduya karşıdırlar, onları ikna etmek, (TİH, 2.C., 3.kısım, s.55)

d. 'Kahramanlardan ve haydutlardan oluşan' Kuva-yı Milliye birliklerini düzen ve disiplin altına almak.

---

54) Teğmen M.Şevki [Yazman] ordunun 1920'deki durumunu şöyle anlatıyor:
"Konya'daki bölüğüme iltihak ettim. Yeni kumandanım benimle konuştu, yer gösterdi, rahatımı temin etti. Fakat bölükten, bölüğe takdimden hiç bahsetmedi. Halbuki her genç zabit gibi ben de, bu heyecanlı merasimi, saf nizamındaki kıtamın bu ilk selamını bekliyordum. Bu çok eski bir gelenek ve nizamdır. Biraz sonra bu fikrimi açınca acı acı güldü. Kapının önünde duran nefere seslendi:
- Mehmet! Ali ile Hasan'ı da çağır, hepiniz buraya gelin.
Üç kişi karşımıza dizildiler ve kumandanım takdim etti:
- İşte üçüncü bölük.
Sonra onlara döndü:
- Mülazım (Teğmen) Şevki Efendi. Bölüğümüze tayin olundu.
Neferler gittiler, ikimiz hiçbir kelime konuşmadan iskemlelerimize oturduk." (Büyük Taarruz Nasıl Oldu, s.1)

55) En güç ve geç çözülen sorun budur: 1921 Haziranında bile, bütün Türk ordusunda sadece, yarısı eksik, yarısı tamam, 22 takım Anadolu haritası bulunuyordu. (TİH, 2.C., 4.kısım, s.565) Bu kadar harita, değil alaylara, tümenlere de yetmez. Sakarya Savaşı öncesinde dahi ordu, araç, gereç vb. bakımından çok acıklı bir durumdaydı. (2.8.1921 günlü Gizli Celse Zabıtları, 2.C., s.132-144)

56) Gençleri silah altına çağıran bir subaya, köylüler özetle şöyle derler: "Yemen dediler, Balkan Savaşı dediler, Büyük Savaş dediler, oğullarımızı istediler. Verdik, yenildiniz, hepsi ziyan zebil oldu. Ya şimdi de yenilirseniz?" (Ş.Güralp, İstiklal Savaşı'nın İçyüzü, s.89) Bu kuşku ve korku, zamanla sona erecektir.

1.İnönü Savaşı, bu sorunların hiçbirinin çözülmediği, ordunun henüz oluşum halinde bulunduğu çok kritik bir zamana rastlamıştır.

Yeni ordu, Ethem'i [ve kardeşlerini[57]] yola getirmek için harekete geçtiği sırada, 3.Yunan Kolordusu da, 6 Ocakta, Bursa'dan Eskişehir'e[58] ve 1.Yunan Kolordusu da Uşak'tan Dumlupınar'a doğru ilerlemeye başlar.[59]

Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet (İnönü) ile Güney Cephesi Komutanı Albay Refet (Bele), Ethem'in karşısında eksik bir piyade tümeni ile bir süvari birliği bırakarak, buradaki bütün birlikleri kendi cephelerine kaydırmayı kararlaştırırlar. Güney Cephesi birlikleri, Dumlupınar'a bir günde ulaşabileceğinden, Güney Cephesi için fazla bir tehlike yoktur. Zaten görevi, bir kısım Türk birliğini güneye çekmekten ibaret olan 1.Yunan Kolordusu, bunu sağlayınca, Dumlupınar önünde duracaktır.

Ama kuzeydeki taarruz gelişmektedir ve 3.Yunan Kolordusunun önünde, sadece 24.Tümen ile 126.Alay ve bazı milli müfrezeler vardır. İsmet Bey, oyalama savaşı vererek, 11.Tümen yetişene kadar zaman kazandırmalarını emreder. 11.Tümenin Gediz'den İnönü'ye yetişmesi için en az 3 gün gerekmektedir.

Zamanla yarış başlar.[60]

Bugüne kadar kolayca ilerleyip yayılmış olan Yunan ordusu ile eldeki imkânlarla donatılabilmiş olan yeni Türk ordusu, ilk defa bu savaşta karşı karşıya geleceklerdir. Birçok kimse, bu yoksul ordunun, isyan ile savaş arasında ezileceğini sanır ya da bekler. Yeni ordu, yalnız birine bile yenilseydi, düzenli ordu kurma çalışmaları çok zorlaşır, belki de imkânsızlaşır, dolayısıyla kesin zafer umudu da sona ererdi.

Ama iki ateş arasında kalan genç ordu, canını dişine takarak, hem İnö-

---

57) Ethem'i ihanete götüren sebeplerin arasında, ağabeyleri Tevfik ve Reşit'in olumsuz etkilerinin de yer aldığı inkâr edilemez. Ama bu olgu, Ethem'i sorumluluktan kurtarmaz. Çünkü Ethem, hiç düşünmeden ve direnmeden onların her düşüncesini paylaşmış, bazı konularda onlardan da ileri gitmiştir.

Keşke düşünse, dirense ve bir kenara çekilseydi. Milli Mücadele'nin saygı ile anılan binlerce kahramanı arasında, onun da bir yeri olurdu.

58) Yunan askeri tarihi şöyle diyor: "Keşif alanının ağırlık noktası olarak, Bursa-Eskişehir bölgesi seçildi." (Yunan Askeri Tarihi, s.175) Aynı kitapta, harekâtın amacı da, şöyle belirtiliyor: 'Kemalist ordunun durumunu keşfetme ve bu bölgedeki Türk kuvvetlerini dağıtma!' (s.175, 179)

59) Yunan askeri tarihi, bu taarruzun, Ethem'in ayaklanmasından önce, 24 Aralıkta kararlaştırılmış olduğunu açıklıyor. (Yunan Askeri Tarihi, s.169) Ama hiçbir belgeye yer vermiyor. Oysa zamanlama ve bazı belirtiler, iki hareket arasında bir bağlantı olduğunu konusunda, ciddi kuşkular uyandırmaktadır. (TİH, 2/3, s.82-83)

60) Bu yarışı İsmet Paşa şöyle anlatıyor [özettir]: "7 Ocakta geri yürüyüşe başladık. Gelirken iki günde aldığımız mesafeyi, bir günde alarak askeri yürütüyorum. Bir an evvel muharebe meydanına yetişmeye çalışıyoruz. Yorgun, bitkin bir halde istasyona yetişen askeri, adeta zorla, iterek vagonlara bindiriyoruz. İndirirken de böyle oldu. Asker bu kadar yorgun, bitkin vaziyette."(İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.141)

nü'ne yetişip Yunanlıları durdurur, hem de tekrar geri dönüp Kuva-yı Seyyare'yi dağıtır, iki ateşi de söndürür.[61]

Bu başarı, çok önemli sonuçlar doğuracaktır.

Savaşın kısa öyküsü:[62]

1. **6 Ocak**: Birer alayla takviyeli 7. ve 10. Yunan Tümenleri, bir süvari alayı ile iki topçu alayı, saat 07.00'de, üç kol halinde ilerlerler.[63] 24.Tümen birlikleri, bazı kesimlerde Yunan yürüyüşünü durdursalar bile,[64] genel olarak geciktirmeyi başaramayacaklardır. Haberleşme de aksamaya başlamıştır.

2. **7 Ocak**: Yunan ilerleyişi devam eder.[65] Türk Genelkurmayı, İnönü kesimine dönmek için Gediz'den yola çıkan 11.Tümenin geç kalması ihtimali-

---

61) Kuruluş halindeki ordunun o sıradaki durumunu Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey şöyle anlatmaktadır:

"Yarım çarıklı askerler, süngüsü olmayan, mekanizması uydurma tüfeklerini çeşitli bağlarla omuzlarına asmışlar... Süvariler, ağırlıklarını terkelerindeki heybelere doldurmuşlar, küçük boylu, cefakeş Anadolu atlarıyla iç tehlikenin birinden, dış tehlikenin birine yetişmeye çalışıyorlar. Bir ordu ki nakliye kafilesi namına hiçbir vasıtası yok. Herkes cephanesini, omuzundaki fişekliğinde, belindeki eski enkazdan kalma kütüklüğünde, memleketinden getirdiği kalın Anadolu bezinden pantolonunun cebinde taşıyor. Cephane mevcudu, herkesin üzerindekinden ibaret. Kamaları henüz şimendifer fabrikasından çıkmış, yeni kıymetleri tecrübe edilmemiş toplar. (*) Bunların da cephane kafilesi yok." (Aktaran Y.Nadi, Çerkez Ethem Kuvvetlerinin İhaneti, s.126 vd.)

(*) Eskişehir Demiryolu atölyelerinde, kamaları İngilizlerce alınmış olan toplara, eski lokomotif dingillerinden, yeni kamalar yapılır ve nice ölü top canlandırılır. İmalat-ı Harbiyecilerin Kurtuluş Savaşı'ndaki hizmetleri ve inanılmaz becerileri, ayrı bir destandır.

62) Birinci İnönü Savaşı'na ilişkin bilgi veren bazı Yunan kaynakları: Yunan Askeri Tarihi, s.175-189; General Papulas'ın Hatıratı, s.40-41; Tümg.Y.L. Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.110-116; Yarbay T.İ.Hrisohoos, Küçük Asya Savaşında Yunan Süvarisi, 55-56; Yarbay K.D.Kanellopulos, Küçük Asya Mağlubiyeti, 1.C., s.3-4.

Bazı Türk kaynakları: TİH, 2.C., 3.kısım, s.161-230; C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.103-114; C.Erikan, Komutan Atatürk, s.603-624; F.Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.274-280; İ.Artuç, Kurtuluş Savaşımızın Zorlu Yılları, s.217-246.

63) İlerleyen Yunan kuvvetleri: 16.243 kişi (12.500 tüfek), 270 hafif makineli tüfek, 120 ağır makineli tüfek, 72 top. (TİH, 2/3, s.195)

Türkler: 4. ve 11.Tümenler yetişene kadar, Yunan kuvvetlerinin karşısında bulunan 24.Tümen, 126.Alay ve birkaç milli müfrezenin toplam kuvveti, 5.465 insan, 2.266 tüfek (1.320'si süngüsüz), 27 ağır ve hafif makineli tüfek, 10 toptur. (TİH, 2/3, s.146)

4. ve 11.Tümenlerin gelmesinden sonra: 8.500 kişi (5.550 tüfek), 18 hafif makineli tüfek, 47 ağır makineli tüfek, 28 top. (TİH, 2/3, s.194-195; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.475; F.Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.276)

Savaşa, Kara Fatma Çetesine mensup 18 kadın, takip hareketine de sembolik olarak bazı milletvekilleri katılmıştır. (F.A.Tansel, İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız, s.29; TİH, 2/3, s.234; milletvekillerinin adları için, ZC., 7.C., s.285)

Bazı Türk eserlerinde, taarruz eden Yunan kuvveti için "Bir tümen ile bir müfreze" deniyor. (Mesela S.Selek, a.g.e., s.468) Oysa Yunan Askeri Tarihi, katılan birlikleri şöyle açıklamaktadır: "Bir Evzon alayı ile takviyeli 7.Tümen ve vine bir alayla takviyeli 10.Tümen" (s.179) 2 tümen + 2 alay, ayrıca bir süvari tugayı, yani üç tümene eşit bir kuvvet!

64) Mesela 7 Ocakta Köprühisar'da (Yunan Askeri Tarihi, s.181; TİH, 2/3, s.170,175).

65) Ethem, karşısında az bir kuvvet kaldığını anlar anlamaz, bu gün, topçu desteğinde taarruza kalkacaktır. (İ.Artuç, Kurtuluş Savaşı'nın Zorlu Yılları, s.205; TİH, 2.C., 3.kısım, s.176.)

ni düşünerek, 4.Tümeni demiryolu ile kısım kısım, İnönü'ne hareket ettirir. (TİH, 2/3, s.173)[66]

3. **8 Ocak** günü, 4.Tümen'in ilk kademesi (58.Alay) İnönü'ne yetişir. [İkinci kademesi ise 9 Ocak sabahı gelecektir] Gediz'den yola çıkan ve 70-80 km. yürüyen 11. Tümen ise, Alayunt istasyonuna tam zamanında ulaşır ama birliği İnönü'ye taşıyacak katarlar daha gelmemiştir. (TİH, 2/3, s.179)[67]

Batı Cephesi Komutanı İsmet Bey, saat 15.00'de verdiği emirle, 24. Tümen birliklerinin İnönü mevziine çekilmelerini ve bu mevzide kesin savunma yapılmasını ister.[68] Demiryolunun kuzeyindeki kesimi 24.Tümen, güneyindeki kesimini de şimdilik yalnız 4.Tümen, sonra da 4. ve 11.Tümenler savunacaktır. (TİH, 2/3, s.181 vd.)[69]

İsmet Beyin emri şu moral cümlesiyle biter: "11.Tümen yetişiyor!"

24.Tümen birlikleri, İnönü mevziine çekilmeye başlarlar. Askerlerin bir kısmının **ayakları çıplak olduğu için** geri yürüyüş çok eziyetli olacaktır. (TİH, 2/3, s.187) Mevsim kış, her yan karla örtülüdür.

Genelkurmay Başkanlığı bugün de, Güney Cephesinden bir Süvari Tümeninin, İnönü'ne kaydırılmasını emreder.[70]

---

66) Odunla çalıştırılan trenler o tarihlerde saatte 30 km. hız yapabiliyorlardı ve Türklerin elinde de, sadece 18 lokomotif vardı. (TİH, 2/4, s.567) Makinistler, silah zoruyla iş yaptırılan Rum ve Ermenilerdi.

4.Tümen, (1.485 tüfek) kısım kısım da olsa, zamanında yetişecektir. (TİH, 2/3, s.173, 179)

67) 11.T.Komutanı M.Arif Bey şöyle yazıyor: "Hıristiyan şimendöfer memurları pek çok zorluk çıkardıklarından, trenler bin güçlükle kaldırılıyordu." (Mücahedat-ı Milliye Hatıraları, HTM,1972/4, s.26)

68) İnönü mevzii, İç Anadolu'ya giden demir ve kara yollarının ağzında, 30 km. uzunluğunda, sol kanadı Sakarya nehrine, sağ kanadı İnönü bucağı güneyindeki Tilkiç Tepesi'ne dayalı, doğal bir mevzidir. Daha tam berkitilmiş değildir. Ancak bazı yerlerde boy çukurları açılmıştır. Birliklerce de tutulmamaktadır. İnönü mevziinin ortasından demiryolu geçer. İnönü mevziinin yaklaşık 10 km. gerisindeki Oklubalı-Zemzemiye-Beşkardeşler Dağı, ikinci mevzi olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. (TİH 2/3, s.157-159 ve 19 no.lu kroki)

Kuzeyden güneye: Gündüzbey-Üç Şehitler Tepesi-Metristepe-İzzettin Tepe- Cesaret Tepe-Bingazi Tepe- Obüs Tepe- Nazım Bey Tepeleri- İntikam Tepe-Zevvare Tepe- Arifbey Tepesi-Boztepe- Tilkiç Dağı.

Bu adların çoğu, İnönü savaşlarından anıdır.

69) Bugün Yunan uçakları, Türk kuvvetleri üzerine, Ethem'in bir bildirisini atarlar; bildiri şöyle bitiyor: "...Ey subay arkadaşlar! Emir kulu olmaktan kaçınınız. Allah'ın kulu olunuz. Aksi halde geliyorum ha! Son pişmanlık fayda vermez." (TİH,6.C., s.229; Z.Sarıhan, Çerkes Ethem'in Hıyaneti, s.106; HTV Dergisi, sayı 73, belge no.1591; Yakın Tarihimiz, 2.C., s.369) Ethem anılarında, bu bildirileri ağabeyi Reşit Beyin attırdığını yazıyor. (Ç.E.Hatıraları, s.170) Ne yurtsever aileymiş bu!

Ethem, gerçekten ordunun üstüne gelir ama yenilir ve kendini Yunanlıların kucağına atar!

70) Refet Bey, 2.Süvari Tümenini yola çıkartacak, fakat istenilen topçu birliğini vermeyecektir. (TİH, 2/3, s.185, 193; C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.107) Atlarının yüzde doksanı nal dökmüş durumda olan bu süvari tümeni savaşa yetişemez ama İnönü'ne yürüdüğü, bir Yunan uçağı tarafından görülür. (R.Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, s.218-219)

Genelkurmay, daha sonra da, Ankara'dan 3.Süvari Tümeni ve Güney Cephesinden 8.Piyade Tümenini, 3. Yunan Kolordusuna karşı yapılacak karşı taarruzda kullanılmak üzere İnönü'ne yollayacaktır. Ama bu birlikler yetişmeden, Yunanlılar geri çekilirler. (C.Erikan, Komutan Atatürk, s.609; TİH, 2/3, s.184-185,)

4. **9 Ocak**: 11.Tümenin ilk kademesi 07.00'de, ikinci kademesi 11.50'de, üçüncü kademesi 12.00'de, İnönü istasyonuna yetişir.[71] Ama bu sırada Yunan birlikleri de İnönü mevziinin önüne gelmişlerdir. 11.Tümen, hızla kendine ait savunma kesimine hareket eder. İnönü mevziinde yerleşim, kuzeyden güneye şöyle olur: 24.Tümen-11.Tümen-4.Tümen.

Saat 13.30'da, Yunanlılar demiryolunun güneyinde taarruza geçerler. Bugün hareketli ve kızgın bir savaş günü olacak, Yunan taarruzu kırılacaktır. (TİH 2/3, s.190-191; C.Erikan, K.S.Tarihi, s.107)[72]

Hiç beklemedikleri anlaşılan bu direnç üzerine, Yunanlılar, karanlık basınca, savaş hattını bırakarak, biraz geri çekilirler. (TİH, 2/3, s.191; Yunan Askeri Tarihi, s.183)[73]

5. **10 Ocak**: Bugüne kadar Gediz ve İnönü'deki savaşları, iki kesim arasındaki Kütahya'dan yöneten İsmet Bey, sabah İnönü istasyonuna gelir, saat 11.00'de, karargâhı ile İnönü köyüne yerleşir. (TİH, 2/3, s.197, 201)

Yunanlılar, sisten de yararlanarak, birkaç kol halinde yaklaşır ve yeniden taarruza kalkarlar. Taarruzları demiryolunun güney kesiminde yine kırılır. (TİH, 2/3, s.200)[74] Ama demiryolunun kuzeyindeki 24.Tümene bağlı 143.Alayın ileri birlikleri, sis dolayısıyla yaklaşan kuvvetin dost mu düşman mı olduğunu anlamakta gecikir ve ateş baskınına uğrarlar. Alay Komutanı alayını, bir taburunu artçı bırakarak, geriye çeker. Bir Yunan piyade alayı ile 2 süvari bölüğünden kurulu bir Yunan kolu, cephede açılan 6 km. genişliğindeki bu boşluğa girer ve demiryolunun hemen kuzeyinden ilerleyerek, mevzi gerisinde bulunan Poyra'yı işgal eder. (TİH, 2/3, s.201 ve 25.nolu kroki; Yunan Askeri Tarihi, s.185) Bu girme üzerine 24.Tümenle haberleşme tamamen kesilir. Gediğe yaklaştırılan Yunan topları da, 4. ve 11.Tümen birliklerini yan ateşine alırlar. (TİH, 2/3, s.203)[75]

---

71) 11.Tümenin dördüncü ve son kademesi (ağır obüs bataryası, dağ bataryası, sıhhıye bölüğü), ancak 9/10 Ocak gece yarısı İnönü'ne gelebilecektir. (TİH 2/3, s.192)

72) Bugün özellikle 11.Tümenden 70.Alay, henüz teri kurumadan savaşa girer ve topçusuz olduğu halde, çok başarılı bir savaş verir. (R.Apak, Yetmişlik Bir subayın Hatıraları, s.221; TİH, 2/3, s.191)

73) Yunan ordusu 2.Kurmay Başkanı Albay Sarıyanis, anılarında, Yunan komutanlarının 9 Ocak gecesini, 'büyük endişe içinde geçirdiklerini' açıklıyor. (Aktaran, S.Selek, Anadolu İhtilali, s.472)

74) Yunan askeri tarihininde yer alan şu ifadeler, savaşın nasıl geçtiğini göstermektedir: "Türklerin inatla direnmesi üzerine", "Düşmanın sert direnmesi", "Türkler, inatçı bir direnmeye giriştiler", "Merkez kolunun iki yanındaki kollar da sert bir çatışmaya girişmişlerdi", "Türklerin saat 12.00'den 14.00'e kadar yaptıkları yedi hücum", "Albay Psarra komutasındaki birliğin hücumu bir netice vermediği gibi Yunan ordusunun sağ kanadında da sert bir muharebe cereyan ediyordu..." vb. (Yunan Askeri Tarihi, s.181,185)

75) Bu sırada bir başka Yunan birliği de (Albay Papulakis kolu) açılan gediğin kuzey kesiminden ilerlemeye başlar. Bu kol, top ateşi altına alınır ve 143.Alayın artçı taburu tarafından yapılan bir taarruzla geri atılır ama bu, genel durumu düzeltecek bir olay değildir. Sadece Türk birliklerinin savaşma azmini koruduklarını gösterir. (TİH, 2/3, s.202)

Batı Cephesi Komutanı, demiryolu güneyindeki 4. ve 11.Tümenlerin hırpalanmalarını ve daha güneye atılmalarını önlemek, geride cepheyi bütünlemek için saat **13.10**'da, cephe sol kanadının (4. ve 11.Tümenler), İnönü-Oklubalı arasına çekilmesini emreder. (TİH, 2/3, s.203-204)

4. ve 11. Tümenler, savaşı keserek, saat 16.00'da, gerideki ikinci mevziye çekilmeye başlarlar. Gündüz gözü ve ateş altında çekilindiği için çekiliş elbette resm-i geçit gibi düzenli olmaz.[76] Ama birlikler dağılmadan, ikinci savunma hattına ulaşırlar.[77] Kuzeydeki birliklerin Beşkardeşler Dağı kesimine çekilmeleri, daha kolay olur.

Yunan birlikleri, ikinci hatta çekilen Türkleri izlemezler. (Yunan Askeri Tarihi, s.187) Üstelik, 10/11 Ocak gece yarısından başlayarak, hızla ve gizlice İnönü mevziini boşaltır ve çıkış hatlarına dönmek üzere geri çekilirler.

Yunanlıların çekilişi, 11 Ocak günü, geç anlaşıldığı için genel ve ciddi bir takip yapılamamıştır. Türk birlikleri, 12 Ocakta, bir gün önce boşalttıklan İnönü mevziine geri dönerler. (TİH, 2/3, s.218)[78]

Birinci İnönü Savaşı'nın, Yunan askeri tarihine ve kitaplarına da dayanan kısa öyküsü bu.

● Yunanlılar, neden apar topar çekildiler?

Yunan kaynakları, genel olarak, hareketin bir keşif taarruzu olduğunu belirterek, amaca (!) ulaşıldığı için birliklerin çıkış hatlarına geri döndüklerini ileri sürüyorlar. Katılanların sayısı, hareketin sınırlı olduğunu belli ediyor ama 'amaca ulaşıldığı için geri dönüldüğü' iddiası, hiç de inandırıcı görünmüyor. Şöyle ki:

a. Yunan Ordu Komutanlığı, bu harekete, sınırlı bir keşif taarruzu olmaktan daha büyük bir önem vermiş, Ordu Komutanı General Papulas, Ordu Kurmay Başkanı Albay Pallis ve İkinci Kurmay Başkanı Albay Sarıyanis, İzmir'den Bursa'ya gelmişlerdir. Basit bir keşif taarruzu için Ordu Komutanı ile birinci ve ikinci Kurmay Başkanları, neden Bursa'ya gelsinler? Ayrıca, İkinci Kurmay Başkanı Albay Sarıyanis bile kolları sıvamış ve 7.Tümenin üçüncü koluna komuta etmiştir. (Yunan Askeri Tarihi, s.181)

b. Çünkü hareketin asıl amacı, bu kesimde toplandığı anlaşılan Türk kuvvetlerinin durumunu keşfetmek değil, onları **dağıtmaktı.**[79] Oysa hiçbir

76) Cephe sol kanadında bulunan ve son âna kadar savaşan iki taburun ve birlik ağırlıklarının, 10 Ocaktaki çekilişleri, düzensiz olmuştur. Asıl birlikler, ateş altında olmalarına rağmen savaşın elverdiği oranda düzenli biçimde, bataryalarsa tam bir düzen içinde çekilmişlerdir. (TİH, 2/3, s.204-205, 207)

77) 174.Alayın 1.taburu, demiryolunun kuzeyindeki sırtlarda, geceye kadar direnmiş, ancak 22.00'de geri çekilmiştir. (TİH, 2/3, s.297)

78) Komutanlar: 24.Tümen, Yarbay Atıf Ateşdağlı; 11.Tümen, Yarbay Ayıcı Arif (İzmir suikastı dolayısıyla asılacaktır); 4.Tümen, Binbaşı Nazım (Kütahya Savaşı sırasında şehit olacaktır).

79) Bu hususu, Yunan Askeri Tarihinden başka, şu Yunan kaynakları da belirtiyorlar: Y.L.Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.111; K.D. Kanellopulos, Küçük Asya Mağlubiyeti, s.4; T.İ. Hrisohoos, Küçük Asya Savaşında Yunan Süvarisi, s.55.

Türk birliği dağılmış, savaş dışı edilmiş değildir. 10 Ocak günü, saat 16.00'ya kadar güneydeki Yunan taarruzları kırılmış ve bu kesimindeki iki tümen, Yunanlıların gözü önünde ikinci hatta çekilmiştir. İkinci bir hatta çekilip yeniden savaş düzeni almak, savaşa devam etmeye kararlı olmak demektir.

Kısacası, savaşı Türkler değil, amacını gerçekleştiremeyeceğini anlayan Yunanlılar bırakmıştır.

c. Bozöyük ve Bilecik işgal edildiği zaman, bunu kesin bir başarı olarak ilan eden Yunan Ordu Komutanlığı, 1.İnönü Savaşı bittikten hayli sonra, bir bildiri yayımlayarak, "gerçek bir taarruzun söz konusu olmadığını, sadece keşif harekâtı yapıldığını" ileri sürecektir.[80] Yunan askeri tarihlerinde ve kitaplarında, genellikle bu görüş korunmaktadır. Ama bazıları, gerçeğe ilişkin ipuçları da vermiyor değiller. Mesela Y.L.Spyridonos, bu birdenbire çekilişi, "3.Kolordunun manasız hareketi" diye eleştiriyor. (s.114) Yunan resmi tarihinde ise, şöyle bir ifade yer alıyor: "Ocak ayı hareketinin sonuçları, hükümeti tatmin etmemişti." (Yunan Askeri Tarihi, s.203) Gerçeği açıkça belirten tek Yunanlı, bir süre sonra Genelkurmay Başkanlığına getirilecek olan General V.Dusmanis'dir, diyor ki: **"1921 Ocak ayında yapılan hareket, feci bir şekilde başarısızlığa uğradı. Bu başarısızlıklar, ordunun... yetersizliğini ispat etti."** (Küçük Asya Harbinin İçyüzü, 1.C., s.18-19) [81]

Türk askeri tarihçileri ve savaşa katılan komutanlar, Yunanlıların ani ve hızlı çekilişini,[82] şu sebeplere bağlıyorlar:[83]

□ Güneyden ve Ankara'dan takviye kuvvetleri geldiğini saptamışlardı. Eğer bekleselerdi, mevcut kuvvetlere ek olarak, Güney Cephesinden gelen 2.Süvari Tümeni ve yola çıkarılan 8.Piyade Tümeni ile Ankara'dan demiryolu ile

---

80) Orhan Duru, s.111-114.

81) Nitekim, 3.Yunan kolordusu Komutanı ile üç tümeninin komutanları, bu başarısızlıktan dolayı derhal değiştirilirler. (Y.L.Spyridonos, s.116)

82) Y.L.Spyridonos özetle diyor ki: 'Yunan taburları, çekilişi çabuklaştırmak için sırt çantalarını geride bırakmışlardı." (s.114)

Buna 'çekilişi çabuklaştırmak' mı denir, yoksa kaçmak mı? Bu hususu, artık General Spyridoros açıklayamayacağına göre, bari Y.Küçük açıklasa.

83) Bu değerlendirmeler için: Batı Cephesi Komutanı İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.242-243; 2.Süv.Tümeni Komutanı R.Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, s.221 ve Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.226-227; 11.Tümen Komutanı M.Arif, Mücahedat-ı Milliye Hatıraları, HTM, 1972/ Mayıs, s.27; TİH, 2/3, s.216-217; C.K.İncedayı, AAMD, sayı 22, s.192; İ.Artuç, s.240; C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.111 ve Komutan Atatürk, s.615-617; F.Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.279-280.

İ.İnönü, TRT 1'de (1.4.1973), General Papulas'ın genel tutumunu şöyle anlatmıştır: "Daima ordusu büyük bir felakete uğrayacak diye endişe içinde bulunan bir adamdı. Bu hissi ile Yunan ordusunu koruyabiliyordu ama bu his onu, giriştiği muharebede, kesin neticeyi alana kadar sebat ile vuruşmaktan alıkoyuyordu." (Televizyona Anlattıklarım, s.27)

İnönü'ye kaydırılacak olan 3.Süvari Tümenini de, 48 saat sonra karşılarında bulacaklardı (toplam 6 tümen+2 alay),

□ Bu durumda bir Türk saldırısı, mahvolmalarına yol açardı,

□ Direnişin beklemedikleri sertliği de, Yunanlı komutanlar üzerinde, caydırıcı ve ürkütücü bir etki yapmıştı.[84]

● Kayıplar:

a. Yunanlılar: Resmi açıklamaya göre Yunan kayıpları, 8 subay, 48 er ölü; 9 subay, 145 er yaralı. (Yunan Askeri Ansiklopesinden aktarılarak, TİH, 2/3, s.246) Ama keşif raporları, halkın gözlemi ve bazı yabancı kaynakların verdiği bilgiler, bu iddiayı desteklemiyor. [(TİH, 2/3, s.230) 2.Süvari Tümeni Komutanı R.Apak diyor ki: "Saraycık köyünün dereleri, birçok Yunan ölüleri ile dolu idi. Ben bunları kendi gözlerimle gördüm." (Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.227) Nitekim ABD Y.Komiseri Amiral Bristol de, 20 Ocak 1921 günlü raporunda şu bilgiyi vermektedir: **"Yunanlıların kendi raporlarına göre, geri çekiliş, zecri** (zorunlu) **ve çabuk olmuş, çok sayıda kayıp vermişler."** (O.Duru, s.110)]

b. Türkler: 4 subay, 117 er şehit; 12 subay, 85 er yaralı; 5 subay, 29 er esir. (TİH, 2/3, s.246)[85]

1/3. Birinci İnönü Savaşı, 'zafer' mi, yoksa 'başarı' mı?

Bu konuyu en nesnel ve ayrıntılı olarak ele alan, askeri tarih yazarı Celal Erikan'dır. Vardığı sonucu, aktarıyorum: 'Birinci İnönü Savaşı, zafer değil başarıdır ama **çok değerli bir başarıdır**' (C.Erikan, K.Atatürk, s.621; Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.112) İsmet İnönü de sonucu, hiçbir abartıya sapmadan değerlendirmektedir:

"Aslında Birinci İnönü Muharebesi, askeri bakımdan mütevazi ölçüde bir muharebedir. Yunanlılar taarruz etmişler, bizim mevzileri söktürmüşler, bundan sonra hazırlıksız geldiklerini, ilerisinin daha çok tehlikeli olduğunu anlayarak, kendileri çekilip gitmişlerdir. Yunan ordusu Başkumandanı Papulas, Ethem ile de ayrı bir cephede muharebe ettiğimizi hesaba katarak, bizden

84) Hiçbir Yunan kaynağı, bu savaş sırasındaki yazışmaları (emirler, raporlar vb.) vermediği için ancak tahminlerde bulunuluyor. Bu belgeler açıklanmış olsaydı, olay aydınlanır, sebepler kesin olarak belirlenirdi. Bu belgeleri niye saklıyorlar acaba?

Yunan askeri tarihlerinin zayıf yanı, aleyhlerine olan durumları, genel olarak küçülterek, yumuşatarak, makyajlı bir şekilde aktarmaları. Mesela Yunan askeri kaçmıyor, ya 'geri çekiliyor', ya 'çıkış hatlarına dönüyor' ya da 'geride toplanıyor' vb. Türk askeri tarih kitaplarında ise, askeri olaylar, hiçbir gerçek yumuşatılmadan, objektif ve dürüstçe aktarılmaktadır. Ama bu kitapların da zayıf bir yanı var: Askerlik dışı konular hakkında, genel kitaplarda bulunan sıradan bilgilerle yetinilmesi, asıl kaynaklara gidilmemesi. Bu tutumdan doğan önemli bir yanlışı, İkinci İnönü Savaşı paragrafında göreceğiz.

85) S.Selek, Birinci İnönü Savaşı'ndaki şehit sayısını da, yanlış olarak 95 diye veriyor, doğrusu yukarda.

böyle bir mukavemet (direnme) beklemiyordu. Fakat 9 ve 10 Ocak günleri, bizim mukabil taarruzlarımızla karşılaşıp, o zamana kadar Anadolu'da görmediği bir muharebe tarzına Türk ordusunda rastlayınca, 'keşif yaptım, bu kadarı kâfi, öğrendik' dedi ve bıraktı, gitti. Yani muharebede ısrar etmedi. Birinci İnönü Muharebesi, daha ziyade Kuva-yı Seyyare'nin, Yunanlılarla birlikte gelişen taarruzunun muvaffak olmaması şeklinde bir adım telakki edilmek lazımdır." (Hatıralar, 1.C., s.243)

Sözü şöyle bağlıyor:

"Atatürk, Birinci İnönü Muharebesi'nin neticesine çok önem vermiş görünmektedir."

Evet, çok önem vermiştir. Çünkü, bu sayededir ki Milli Mücadele'de düzenli ordu dönemine geçilir ve her türlü düşmanın, bir gün kesin olarak yenilebileceği inancı, umutsuz kesimlere bile egemen olur.

Yoktan var edilmiş, yarı çıplak ordunun aldığı bu sonuç, İngilizleri ve –bir Fransız gazetecisinin deyişiyle "İngilizlerin Başçavuşu"– Yunanistan'ı da çok şaşırtacaktır. Müttefikler, uygulanmasının zor olacağı anlaşılan Sèvres antlaşmasının gözden geçirilmesi ve yumuşatılması için Londra'da toplanacak konferansa, silahını konuşturmaya başlayan Ankara'nın temsilcilerini de çağırırlar.[86] Mecliste de, aylardır devam eden tartışmalar son bulur ve Meclis anayasayı kabul eder. Anayasadaki bir hüküm, doğrudan rejimle ilgilidir, muhafazakâr çevreleri telaşlandırsa da, vakti gelmiş her düşünce gibi o da durdurulamaz ve yerini alır:

"Egemenlik, kayıtsız ve şartsız milletindir!"

Bu hüküm Anadolu insanını, Padişahın kulu olmaktan çıkarıp eşit hakka sahip bir yurttaş yapıyordu. Halkın büyük çoğunluğu, bu derin farkı kavrayacak ve yüzünü Ankara'ya dönecektir.[87]

---

86) İngiliz Y.Komiseri Rumbold'un, 20 Ocak günlü raporu: "Artık M.Kemal'e çetebaşı gözüyle bakılamayacağı... TBMM hükümetinin Anadolu'da etkin olduğu..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXVIII/59)

Müttefiklerin 25 Ocak 1921 günü Paris'te yaptıkları toplantıda, özetle, "Anadolu'daki Yunan ordularının durdurulması üzerine, ortaya çıkan yeni durum" görüşülür ve "21 Şubatta Londra'da bir konferans toplanmasına, Yunanistan ve İstanbul temilcileri ile birlikte, Ankara temsilcilerinin de çağrılmasına" karar verilir. (Toplantının tutanağı, B.N.Şimşir, a.g.e., 3.C., s.XXX/76)

87) Birinci İnönü Savaşı'nın sonuçları hakkında: D.Walder, Çanakkale Olayı, s.142-143; Kinross, Atatürk, s.388-395; TİH, 2/3, s.246; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.117; H.E.Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, s.61-62; S.S.Berkem, Unutulmuş Günler, s.97; Abdüllahat Akşin, s.36, 72-73, 89,93; Y.K.Karaosmanoğlu, Ergenekon, s.77; F.R.Atay, Çankaya, 285-287; B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.15; T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.137; Ş.Yazman, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu, s.95; H.Eroğlu, İ.İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebelerinin İçerde ve Dışarda Etkileri, AAMD, sayı 4, s.65-83; Y.Kemal, Mektuplar, Makaleler s.276; R.E.Ünaydın, İstiklal Yolunda, s.4-5; N.Köstüklü, İ.İnönü Muharebesi ve Siyasi Sonuçları, AAMD, sayı 21, s.603-607.

1/4. Bizimkiler ne diyorlar?

Ormanı bırakıp ağaçla, ağacı bırakıp birkaç yaprakla uğraşmaktan hoşlanan Y.Küçük ve onun dümen suyunda giden bazı yazarlarımız, bu çok önemli sonuçları görmezden geliyor, yeni ordunun bir başarısı olarak bile kabul etmiyor, savaşın başarısızlığımızla sonuçlandığını ileri sürüyorlar.

Bütün iddiaları aktarıyorum.

Y.Küçük, Birinci İnönü Savaşı ile Ethem olayı arasında, kendince bir bağlantı kuruyor:

□ "**M.Kemal Paşa ve arkadaşları.. Kurtuluş Savaşı'na sonradan katıldılar** ve çöken düzene yakındılar. Sonradan geldiler, kendilerinden önce gelenleri ve daha da önemlisi, Kemal Paşa-İsmet Paşa-Fevzi Paşa triumvirası, başlamış olan kurtuluş ve bağımsızlık hareketine göre daha tutucu olduğu için, **daha radikal olanları** tasfiye etmek zorunluğunu duydular. 'Çerkes Ethem'in İhaneti' ve 'Birinci İnönü Zaferi', Kurtuluş Savaşı'nın başlarına ve **Triumvira'nın liderliği alma** zamanına denk düşüyor; içiçedir. Benim ortaya çıkarabildiğim Türkiye tarihinin en büyük falsifikasyonlarının (çarpıtmalarının) da başında yer alıyor. Küçük Zabit (astsubay) Çerkes, bugünkü anlamda, tam bir gerilla kuvvetinin başındadır; **popülist ve sosyalizan eğilimleri var.** (!) Savaşın finansmanını zenginlere yaptırıyor ve gerilla arasında eşitlikçi bir düzen (!) kurmaya çalışıyor... Yararlıklar gösteriyor ve gösterdikçe gücü ve otoritesi artıyor. **Üç paşa, hem liderlikleri açısından ve hem de çok daha tutucu dünya görüşleri nedeniyle, Çerkes'i tasfiye etmek gereğini duyuyorlar**... Türkiye tarihinin falsifikasyonunu (çarpıtılmasını), arşivlerden ya da ipuçlarından başlayarak çıkarmadım. Tümüyle bir fizikçi gibi düşünerek hareket ettim ve **Türkiye tarihini altüst edebildim**. Çerkes'in tasfiyesi, Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi içiçedir ve neredeyse aynı gün ve ayda oluyor. Bu sırada bir 'zafer' gerekiyor... Böyle bir zamanda Triumvira'nın bir 'zafer'e ihtiyacı var... İşte tam bu sırada[88] Birinci 'İnönü Zaferi' ortaya çıkıyor. Ben, tasadüfe inanmayan bir fizikçi türünden düşünerek, bunun imkânsızlığını (!) güçlü bir hipotez yaptım ve daha sonra da Birinci İnönü Zaferinin olmadığını **kanıtladım**." (!) (T.Ü. Tezler 5, s.252-254)[89]

Y.Küçük, Ethem masalının sol versiyonunu benimsemiş, daha da süsleyip püslemiş. Bu sefer, 'esas oğlan' yine Ethem ama karşısında yer alan kötü adamların sayısı çoğalmış: M.Kemal-İsmet Paşa-Fevzi Paşa üçlüsü!

---

88) Şu tesadüfün güzelliğine bakınız, tam bu ihtiyaç belirdiği sırada, Yunan ordusu yürüyüşe geçmez mi?

89) Y.Küçük'ün, böyle güçlü başka hipotezleri de var. Birini aktarıyorum: "Türklerde güzel ve hacimli bir ses bulmak imkânsızdır. Eğer bir Türk'te böyle bir ses varsa, Türk olduğundan kuşku duyuyorum." (T.Ü. Tezler 5, s.498) Ve bu hipotezinden yola çıkarak, Ruhi Su'nun Ermeni olduğunu ileri sürüyor!

"Popülist ve sosyalizan eğilimleri var. Savaşın finansmanını zenginlere yaptırıyor ve gerilla arasında eşitlikçi bir düzen kurmaya çalışıyor" gibi aslı faslı olmayan iddiaları bir yana bırakarak, öteki iddialarını görelim:

1. M.Kemal bile Kurtuluş Savaşı'na, Ethem'den daha sonra katılmışmış.[90] Daha önce katıldığı kesindir ama M.Kemal, sonradan katılmış da olabilirdi. Bu neyi değiştirirdi ki? Silaha erken sarıldı diye Ethem mi lider ya da Genelkurmay Başkanı ya da Cephe Komutanı olacaktı? Doğuda, Batıda, Kuzeyde ve Güneyde, ondan çok önce silaha sarılmış daha binlerce insan var. Ölçü öncelikse, Ethem'e sıra bile gelmez.[91]

M.Kemal'in liderliğini, muhalifleri bile tartışmamışlardır.[92]

Cephe Komutanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi kritik görevlere de, hele böyle ihtilal koşulları içinde, elbette kıdemle gelinmez. Ülke elden giderken, kıdem hesabı yapılır mı? Nitekim Asım Gündüz Paşa, Y.Şevki Paşa, Nurettin Paşa, Kazım İnanç Paşa, kıdemi söz konusu bile yapmamışlardır. Aradan yetmiş şu kadar yıl geçtikten sonra, bu parmak hesabını sürdürmemiz gülünç olmaz mı? Ayrıca, Milli Mücadele yöneticilerinin mücadeleye katılma tarihleri ile Ethem'in katılması arasında nasıl bir ilişki kurulabilir ki? Üst kadro ile onun arasında, her açıdan dağlar kadar fark var.

Herkes dengiyle eşleştirilir ve karşılaştırılır.[93]

2. 'Kemal Paşa-İsmet Paşa-Fevzi Paşalar, tutucu oldukları için daha radikal olan Küçük Zabit Çerkes'i tasfiye etmek zorunluğunu duymuşlarmış...'

Ethem'in solcu, hele radikal bir solcu olmadığını, yukarda gördük.

3. 'Çerkes Ethem'in İhaneti ve Birinci İnönü Zaferi, (a) **Kurtuluş Savaşı'nın başlarına** ve (b) **Triumvira'nın liderliği alma** zamanına denk düşüyormuş.'

Bu iki iddia da kökten yanlış:

---

90) Vahidettinci Burhan Bozgeyik de bu komik iddiaya ortak oluyor: Çerkez Ethem, s.265.

91) Ethem'in birliği ilk defa, Kasım 1919 sonunda silahlı çatışmalara katılmıştır. (Ç.E. Hatıraları, s.13) Bu tarihe kadar M.Kemal Amasya Genelgesi'ni yayımlamış, Erzurum ve Sivas Kongreleri yapılmış, Rauf Beyle M.Kemal'in tutuklanması için İstanbul hükümeti karar almış, Ali Fuat Paşa Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığına atanmış, Heyet-i Temsiliye duruma el koymuştur vb...

92) M.Kemal'in muhalifi Rauf Orbay bile diyor ki: "M.Kemal Paşa mücadeleye atılmasaydı, bu memleket kurtulamazdı.", "Atatürk'ten başka, bütün kumandanlar tarafından seve seve başkumandan diye kabul edilebilecek başka bir kimse yoktu. Başkaları ne kadar hizmet etmiş olursa olsun, başkurtarıcı rolu Atatürk'tedir, ona şükran borcumuz ebedidir." (Aktaran S.Selek, s.145; Atatürk İçin Diyorlar ki, s.87)

93) Milli Mücadele'de Ethem'in kıdemi (önceliği) konusu üzerinde, sanki bir anlamı ve önemi varmış gibi, en çok C.Kutay duruyor. Kendisinden kıdemli diye İsmet Bey, Ethem'i kıskanıyormuş, bu yüzden kendisini tahrik ederek Yunanlılara katılmaya zorlamışmış! Bir Cephe Komutanı, kendisinden kıdemli diye bir astsubayı ya da çete reisini kıskanır mı? Ethem'den önce silaha sarılmış Albay (Kel) Ali var, Albay Bekir Sami Bey var, Esat Hoca var, Albay Kazım Özalp, Binbaşı Ömer Halis Bıyıktay vb. var; niye bunları değil de, onu kıskanmış acaba?

a. Ethem olayının tarihi, Aralık 1920- Ocak 1921'dir. Kurtuluş Savaşı'nın ise, 1919'da başladığını, herkes bilir.[94] Yani olay, Kurtuluş Savaşı'nın başlarına denk düşmüş değildir. Arada, 18 ay fark var.

b. Bu olayın, 'Triumvira'nın **liderliği alma** zamanına denk düştüğü' iddiası da, Y.Küçük'e özgü bir tarih şakası olsa gerek. M.Kemal, Anadolu'ya geçmeden önce de, başlıca kişiler tarafından, Milli Mücadele'nin doğal lideri olarak kabul edilmişti.[95] Askerlikten istifa ettiği halde, 15.Kolordu Komutanı K.Karabekir kendisine, 'Bundan sonra da emrinde olduğunu' söyleyecektir. (9 Temmuz 1919; İstiklal Harbimiz, s.1104)

İsmet ve Fevzi Paşa ise, Ethem henüz çetelerden birinin reisi iken, Anadolu'ya geçmiş ve TBMM tarafından, biri Genelkurmay Başkanı, öteki Milli Savunma Bakanı seçilmiştir. Yoksa kıdem esas alınarak, Demirci Mehmet Efenin Genelkurmay Başkanı, Ethem'in Milli Savunma Bakanı, Yörük Ali Efenin Cephe Komutanı olması mı gerekiyordu?

c. Kurtuluş Savaşı boyunca, kollektif bir liderlik, bir triumvira yönetimi de söz konusu olmamıştır. Bunun en küçük bir işareti bile yoktur.[96] Bir çocuk masalında bile gevşek de olsa, tutarlıca bir iç mantık bulunur. Küçük'ün tarihi masallarında, bu dahi yok.

4. 'Üç paşa, **liderlikleri açısından,** Çerkes'i tasfiye etmek gereğini duyuyorlarmış. '

Ethem, üçünün birden mi, yoksa yalnız M.Kemal'in mi rakibi idi? Acaba hangi yeteneği, bilgisi, tecrübesi, konumu, durumu ile bunlara rakipti? Her isyancıyı, liderin eşiti ve rakibi mi sayacağız? Bu anlayışa, binlerce yıldır dünyaya surat asan Sfenks bile güler.[97] TBMM'de M.Kemal'in birçok muhalifi vardı ama biri bile onun yerine geçmeyi düşünmemiş, böyle bir girişimde bulunmamıştır. Muhaliflerinin çoğu, gelen çağı okuyamayan politikacılardı ama muhalefet etmekle yetinen, hadlerini bilir insanlardı.[98] Ethem olsa olsa, M.Kemal'i öldürebilir ya da öldürtebilir-

---

94) İlk direnişler hakkında not: Dörtyol-Karaköse köyü, 19.12.1918; İzmir, ilk kurşun (H.Tahsin) ve şehirde çatışma: 15.5.1919; aynı gün, Urla, 173. Alayın ve Urlalıların ortak direnişi; Ayvalık, 29 Mayıs 1919, 172.Alayın direnişi; Ödemiş, İlkkurşun Savaşı, 30 Mayıs 1919 vb. (C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.28-29, 32-33)
Örgütlenmeleri ve direnişin gelişimini ise, Üçüncü Bölümde görmüştük.

95) A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.39-41.

96) M.Kemal, bütün yöneticiler ile sürekli ilişki içinde olmuş ama liderliği kimse ile paylaşmamıştır. Görüşme, danışma, uzlaşma, yetkiye saygı gösterme ve nezaket ile liderliği paylaşma arasında, çok derin fark vardır. (Bu konudaki geniş bir çalışma için: Ord.Prof.Dr.S.Dönmezer, Atatürk Liderliğinin Sosyo-psikolojik Analizi, s.15-31, AAMD, 22.sayı/ Kasım 1991)

97) B.Bozgeyik de şöyle yazıyor: "Ethem Beyin yurdu terk etmesi üzerine, M.Kemal de en çok çekindiği bir rakibinden (!) daha kurtulmuş oluyordu." (Çerkez Ethem, s.262) K.Mısıroğlu da bu olayı, "Çerkez Ethem-M.Kemal çekişmesi" diye niteliyor. (Hilafet, s.171)
Ne geniş bir araştırma, ne derin bir muhakeme ve ne sağlıklı bir teşhis!

98) M.Kemal, Erzurum'da ve Meclisin açılışında, arkadaşlarına ve milletvekillerine, kendisinin lider ve Başkan olarak seçilmesinden doğacak birçok mahzurları açıkça anlatır ve karar vermeden önce iyice düşünmeleri gerektiğini söyler. (M.M.Kansu, Atatürk'le Beraber, 1.C., s.30-35; GCZ, 1.C., s.9-10) Oybirliği ile lider ve Başkan seçilir.

di.[99] M.Kemal de, en uzak ve kötü ihtimalleri bile hesaplayan, ateşten ve feleğin çemberinden geçmiş bir adam olarak, böyle bir kazaya uğramamak için daima dikkatli davranmıştır.

Birçoklarını olduğu gibi Ethem'i de, hizmetlerini dikkate alarak, son âna kadar idare etmiş, korumuş, hoş tutmaya çalışmıştır. Ama Ethem'in davranışları, dayanılmaz bir hal alınca, her gerçek lider gibi sorumluluğu üzerine alarak, gerekeni yapmış ve Ethem'i silmiştir![100]

---

99)Ç.E.Hatıraları, s.6; ayrıca, S.Güngör, Atatürk'e Kafa Tutanlar, 2.C., s.100-102; F.Kandemir, Atatürk'e 11 Suikast, s.27-3.

100) Türkçe yanlışları için özür dileyerek, Cemal Şener adlı maraştırmacıdan iki cümle aktarmak istiyorum: "Ethem Bey ve kardeşleri için yapılan suçlamaya 'Çerkes' ifadesinin kullanılması, ülkemizdeki tüm kendine Çerkes diyen vatandaşlarımızı rahatsız etmektedir... Ethem Bey ve kardeşlerinin Çerkes çağrışımı ile suçlanması, tanıdığım tüm Çerkesleri rahatsız ediyor" (Çerkes Ethem Olayı, s.148-150)

Soyadı olmadığı için birçok insanın, ya etnik kökeni ya da bir özelliği, benzerliği ile anılması bizde çok eski bir âdettir ama yazarın, bu yersiz alınganlığa hak verdiği anlaşılıyor. Öyleyse, kitabına 'Çerkes Ethem Olayı' adını koyarak, tanıdığı Çerkezleri rahatsız etmeyi neden sürdürmüş? Neden 'Ethem Olayı' dememiş?

Ben, Ethem olayını, 'Çerkez' sözünü hiç kullanmadan aktardım.

Samimi olsa, o da bunu deneyebilirdi.

[Y.Küçük, Çerkes Ethem bile demiyor, Ethem'i sadece 'Çerkes' diye anıyor: T.Ü. Tezler 5, s.252, 253, 254]

Kitabının sonunda maraştırmacının, Reşit Beyin kızlarından, bir ara ülkemizi ziyaret için gelmiş ve özel hayatı hakkında pek cesur açıklamalarda bulunmuş olan Güner Kuban'la yaptığı bir konuşma da yer almaktadır. Keşke Kuban'ın özel hayatı hakkındaki bu açıklamalarına da yer verseydi; kitabı daha da şenlikli olurdu. Neyse, Güner Kuban diyor ki: "Ankara'da TBMM'nin kurulma çabaları döneminde, milletvekillerinin çoğu bizim evde toplanır, tartışır ve karınlarını doyururlarmış... Annem, yapılan tüm inkılapların tartışmasında bulunduğundan (!), bunların tümünün bir kişiye (M.Kemal'e) mal edilmesine akıl erdiremezdi... Ankara'daki evimizde tartışılarak kararlaştırılan tüm inkılaplar, onlara mal edilirken, elimden ne gelir?" (a.g.e., s.157, 168)

Bu cesur hanım, Debreli Recep'i hiç aratmıyor.

Reşit Bey, 23 Aralık 1920 akşamı Ankara'dan ayrılıp, 1950 yılında Türkiye'ye dönmüştür. (Türk Parlamento Tarihi, 3.C., s.845) Şu halde 'tüm inkılaplar', 23 Aralık 1920 tarihine kadar Reşit Beyin, milletvekillerinin çoğunu alacak kadar geniş (!) evinde konuşulup tartışılmışmış'!!!

Maraştırmacının ciddi ciddi aktardığı bu saf kan palavraların ya da yüksek ateş hezeyanlarının devamı da eğlenceli:

"Gelmiş geçmiş en usta gerilla savaşçısı olan [Ethem amcam] (!)... Meclis, uzun tartışmalar ve gizli celselerden sonra (!), annemin İsviçre'ye gitmesine izin vermiş... (!) İlk yıllar Kral Venizelos'un (!) Halandra'daki yazlık sarayında (!) yaşamışlar... Sarayın 28 odasında babam Reşit Bey ve amcam Tevfik Bey çocuklarıyla yerleşmişler (!)... Türkiye, Yunanistan ile anlaşma masasına oturduğunda [galiba Lozan demek istiyor], şartlardan birisi, Çerkes Ethem ve kardeşlerinin ölü veya diri iadesiydi (!)... Millet Meclisi, Rusya'dan vagonlarla gelen altınlarla kuruldu (!)... Ethem Bey Yunan kumandanından geçiş hakkı istedi ve doğruca Almanya'ya gitti (!)... M.Kemal'in ona hastaneye gönderdiği altınları (!), 'Bunları masasındaki içki arkadaşlarına dağıtsın' diye geri göndermişti (!)... Ethem Bey, hakkı olan 'Ulusal Kahraman' (!!!) payesini almadan Türkiye'ye dönmek istemedi...(!) Günümüzde fikir ayrılığı diye tanımlanacak bir olayın (!!) hain damgası vurduğu Ethem Bey ve kardeşleri, tarih kitaplarında, geçen yıl basılan Türkçe Larousse Ansiklopedisini hazırlayan kara cahillerin beyinlerinde öyle kaldı... Bunu değiştirmek istemez miyim? Yaşam misyonum bu benim..." (s.158-168) →

5. Küçük, 'Birinci İnönü Zaferinin olmadığını **kanıtladım**' diyor. Belki şöyle düşünebilirsiniz: Savaşı kabul ediyor ama savaşın bir zaferle sonuçlanmadığını kanıtlamaya çalışacak. Yanıldınız ve yayınevinin koyduğu armağanı kaybettiniz. Çünkü aşağıda okuyacaksınız, Birinci İnönü Savaşı'nın, bir meydan savaşı değil, İnönü bucağındaki bir sokak çatışmasından ibaret olduğunu iddia edecek.

□ Küçük, şöyle devam ediyor:

"İnönü Zaferi'nin olmaması gerekiyor. Başka bir deyişle, İnönü Zaferi olmasa, M.Kemal ve arkadaşları bunu yaratırlar. Yaratmak zorundalar... İnönü Zaferi'ne ihtiyaçları var. Mantıksal olarak ihtiyaçları var. Tarihsel olarak ise İnönü Zaferi yok. İnönü bucağında **bir meydan muharebesi ve İnönü zaferi yok**... Fakat Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Daire'sinin tarih yazıcısı emekli subayları, ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, böyle bir zaferin olmadığını gizleyemiyorlar... İnönü bucağındaki çarpışmalar, **bir zafer bir yana, ciddi ve düzenli bir savaşın bile olmadığı sonucuna** doğru yol alıyor... İsmet Beyin, komutası altındaki kuvvetlere, zafer bir yana, disiplinli bir ricat (geri çekilme) bile sağlayamadığı anlaşılıyor." (T.Ü. Tezler, s.2, 625, 650-652)

a. İnönü zaferinin olmaması gerekiyor' diyor, 'imkânsızlığını' ileri sürüyor. Ama neden olmaması gerektiğini, neden imkânsız olduğunu bir türlü açıklamıyor.

b. Önsözde, "İnönü'de... bir çarpışma [bile] olmadığını gösterdim" diye yazıyor, sonra da olmadığını iddia ettiği savaşın ayrıntıları üzerinde duruyor, iki tarafın verdiği kayıp sayılarını değerlendiriyor. Olmayan bir çatışmayla ilgili ayrıntılar tartışılır mı? Olmayan bir çatışmada taraflar kayıp verir mi? 200'e yakın Türk ve Yunanlı niye ölmüş? Yıldırım mı düşmüş üzerlerine, yoksa aynı anda öldürücü bir hastalığa mı kurban gitmişler?[101]

c. Birinci İnönü Savaşı elbette gerçektir ve her iki ülkenin resmi tarihlerine de, özel yayınlarına da geçmiştir.[102]

Bu bilgi düzeyi ile insan, değil tarihi, saçının rengini bile değiştiremez. Boşuna yorulmasa. Hırsı ve cahilliği yüzünden isyan edip tepeleneceğini anlayınca, savaşı sürdürmekte olan bir düşmana bilerek ve isteyerek sığınan (iltica eden), onun isteği doğrultusundaki bildirileri benimseyen birine, 'ulusal kahraman' payesi verilir mi? Öyle birine, her yerde ve her çağda, 'hain' derler!

Maraştırmacının sorduğu sorular, bunlardan da eğlenceli ama onları aktaracak yerim kalmadı.

101) Daha sonra da, hiçbir açıklama yapmadan, bu tezi terk ediyor ve "İnönü bucağındaki çarpışmalar..." diyor ve askeri tarihteki (TİH, 2.C., 3.kısım, s.145-230) bazı ayrıntıları ve belgeleri saptırarak ve çarpıtarak, askeri analizler (!) yapıyor. Çoğu o kadar gülünç ki onların üzerinde durarak vaktinizi harcamak istemem. Asıl metinde, sadece birkaç saptırma ve çarpıtmasına değineceğim.

102) Olmayan bir olayı olmuş gibi anlatmanın patalojik bir durum olduğunu kesin. Acaba psikiatristler, iki tarafın da yüzlerce belgesiyle tarihe geçmiş bir olayın olmadığını iddia edenlere, ne ad veriyorlar?

Birinci İnönü Savaşı ile ilgili başlıca Yunan kaynakları daha önce verilmişti.

d. Askeri tarih kitabında bulunan belge ve bilgilerin, 'ciddi ve düzenli bir savaşın olmadığı sonucuna yol aldığını' söylemek için Küçükçe düşünmek gerekiyor. Çünkü kitap, Birinci İnönü Savaşı'nın, zamanla yarışılarak, tüfek sayısı bakımından üç kat, ateş gücü bakımından ise, kat kat üstün bir düşmana karşı, araç yetersizliği yüzünden haberleşmenin çok güç ve geç sağlandığı bir ortamda yapılmış, küçük ama çok ciddi ve anlamlı bir savaş olduğunu, nesnel ve soğukkanlı bir üslupla anlatıyor. Zaten ciddi ve anlamlı bir savaş olmasa, Yunan Ordu Komutanı General Papulas, şu sonuca varmazdı:

□ "Bu keşif hareketi sonunda, Kemal ordusunun düzensiz olmayıp, tersine düzenli ve güçlü olduğu, toplara ve makineli tüfeklere malik ve az-çok mükemmel biçimde donatılmış ve **savaş kabiliyetinin iyi olduğu** anlaşıldı." (General Papulas'ın Hatıratı, s.40)[103]

● İki de yabancı yazarın görüşü:

□ "Yunan kurmay subaylarının hepsi, hareketin başarı ile sonuçlanacağına inanıyor, zaferden şüphe bile etmiyorlardı... İsmet Paşanın kumanda ettiği Türk birlikleri, bir gün boyunca, kar ve çamura batmış İnönü vadisindeki mevzilerinde inatla dayandılar. İkinci gün ise büyük bir cesaret ve kararlılıkla karşı saldırıya geçtiler. Yunanlıların kendilerine olan güveni, birden hayret ve şaşkınlığa dönüşüverdi. Yeni kralcı subaylar, yenilgiyi kabul zorunda kalarak, Bursa'ya doğru geri çekilme emri verdiler." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.143)

□ "Yunanlılar, İsmet Beyin komutasındaki birliklerin gösterdiği dayanma karşısında şaşırıp bocaladılar. Daha önceki çarpışmalarda olduğu gibi, bu sefer de kötü donatımlı, disiplinsiz askerler karşısında rahat rahat ilerleyeceklereni sanmışlardı. Bunun yerine önlerine, ilk defa olarak, kararlı ve disiplinli bir kuvvet çıkmıştı. Türkler, sayı ve silah bakımından kendilerinden çok zayıftı ama buna karşılık... Yunan birliklerine kıyasla daha üstün bir komuta altında ve daha azimle döğüşüyorlardı. Bütün gün süren bir savaştan sonra, başarılı bir karşı saldırıya kalktılar. Ertesi gün, bir tuzağa düşürüldüklerinden korkan Yunanlılar, yenilgiyi kabul ederek, geldikleri gibi hızla Bursa yolunda geri kaçtılar." (Kinross, Atatürk, s.394-395)

Bu paragrafı, General Dusmanis'in sözünü tekrarlayarak kapatıyorum:

"1921 Ocak ayında yapılan hareket, feci bir şekilde başarısızlığa uğradı."

e. Y.Küçük, "İsmet Beyin, komutası altındaki kuvvetlere... disiplinli bir ricat (geri çekilme) bile sağlayamadığı anlaşılıyor" diyor; bir başka yer-

---

103) Ayrıca: "Harekâttan alınan derslerden biri de, Kemal'in ordusunun, artık disiplinsiz çetelerden değil, tecrübeli ve yurtsever rütbeliler elinde, tamamen disiplinli askeri birliklerden mürekkep olduğu gerçeği idi. Bu ordunun silahları da, harbin o devresi için kâfi ve tamamdı." (Y.L.Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.116)

"Bu harekâttan elde edilen netice ve varılan fikir şu idi ki Kemal ordusunun talim ve terbiyesi iyiydi ve iyi de donatıldığı anlaşılmıştı." (Türkçesi düzeltilerek, T.İ. Hrisohoos, Küçük Asya Savaşında Yunan Süvarisi, s.56)

de de, "bozguna yakın bir geri çekilme" diye yazıyor. (s.652)

Yunan Komutanının ve İngiliz yazarlarının, yukardaki açıklamaları, Y.Küçük'e yeterli cevaptır.[104]

f. Y.Küçük 'İnönü bucağındaki savaş' diyor; bunu başka sayfalarda da tekrarlıyor.

Oysa İnönü bucağı, köyleri ile birlikte, İnönü Savaşı'nın geçtiği alanın elli-de birini bile kapsamamaktadır.

● Y.Küçük, askeri tarihe (TİH, 2/3) dayandığını ileri sürerek, daha başka iddialarda da bulunuyor. Ama yararlandığını ileri sürdüğü kaynaktaki bilgi ve belgeleri, pervasızca çarpıtıyor, ayrıca birçoğunu da göz göre göre saptırıyor. Okuduğunu da pek anlamadığı, belge ve krokilere hiç bakmadığı anlaşılıyor.

□ Mesela İnönü Savaşı'nı, "bir sokak manevrasını geçmeyen savaş" diye niteliyor. (T.Ü. Tezler 5, s.810)

Anlaşılan, 15 km. derinliğinde ve 60 km. genişliğindeki bir cephede yapılan bir savaşı, İnönü bucağı sokaklarında yapılan bir mahalle kavgası zannediyor. (TİH, 2/3, kroki no.19, 21, 25) Ya da böyle anlatmak işine geliyor.

□ "İnönü bucağındaki olaylar saati saatine yazılmış olmasına rağmen, İsmet Beyin ne zaman çekilme emri verdiği, pek ortaya çıkarılamıyor." (s.652)

Çekilme emrinin saati, söz konusu kitabın 203 üncü sayfasının, yukardan aşağıya 8 inci satırında açıkça yazılıdır: [10 Ocak günü] "saat 13.10'da!"

□ "Her iki tarafın kayıpları ile ilgili resmi rakamlar, ciddi bir çarpışma izlenimi vermiyor." (T.Ü. Tezler 2, s.648)

Bir çarpışma, kaç resmi ölü ve yaralı olunca, ciddi bir nitelik kazanıyor acaba? (Y.Küçük'ün kendine göre bir tarifesi var anlaşılan!)

□ Y.Küçük diyor ki:

"Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Batı Cephesi Komutanı İsmet Beye, icabında demiryollarını da tahrip ederek ricat (geri çekilme) emri veriyor. [Bu] son emir, tam bir ricat emri oluyor. 10 Ocak tarihinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Beyin, 11 Ocak tarihinde Genelkurmay Başkanı İsmet Beyin emri ile kuvvetler çekiliyor." (s.653-654)

Doğrular:

a. İsmet Paşa, asaleten Genelkurmay Başkanıdır ama cephede olduğu için Genelkurmay Başkanlığına, 9 Kasım 1920'den beri, Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa vekâlet etmekte, yazıları da elbette o imzalamaktadır. Durum böyleyken, "Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Batı Cephesi Komutanı İsmet Beye... emir veriyor" diye yazmanın anlamı ve amacı ne? Ya bu olgunun cahili, ya da okuyucularını uyutuyor!

104) Çekiliş düzeni ile ilgili bilgiler, savaşın özeti ile birlikte verilmişti. (Ayrıca: TİH, 2/3, s.204-205, 207)

b. İsmet Bey, 10 Ocak akşamı, Genelkurmaya yolladığı raporda, şimdi bulunduğu hattan da geriye çekilmek istediğini değil, '11 Ocak günü, Beşkardeş-Oklubalı hattında tekrar muharebe vermek fikrinde' olduğunu bildirir. (TİH, 2/3, s.210)

c. Genelkurmay Başkanlığı da, bu rapora, 11 Ocak günü değil, 10 Ocak akşamı cevap verir. (Yazı saat 22.00'de alınır: TİH, 2/3, s.211, yukardan aşağı 18. satır)

d. Genelkurmay Başkan V. Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanlığına, daha da geri çekilmesi için emir değil, her ihtimale karşı, birliklerini Eskişehir doğusuna kadar çekmek için yetki ve izin verir ve eğer çekilmek zorunda kalırsa, yapılması gereken işleri bildirir. (TİH, 2/3, s.210-211)

d. Ama İsmet Bey, Eskişehir doğusuna çekilme yetki ve iznini kullanmayacak, tam tersine, birliklerine, 10 Ocak / saat 22.30'da, 11 Ocak günü Beşkardeş-Oklubalı hattında savaşa devam edileceğini bildirecektir. (TİH, 2/3, s.211) Y.Küçük, 211.sayfanın yarısını kaplayan bu emri, bütünüyle görmezden geliyor ve yine, iki makamda da aynı kişi varmış gibi şöyle yazıyor: "11 Ocak tarihinde Genelkurmay Başkanı İsmet Beyin emri ile kuvvetler çekiliyor..." (s.654)

e. Oysa 11 Ocak tarihinde, bütün birlikler, bir gün önce çekildikleri Oklubalı-Beşkardeş hattında, savaş düzeni almaktadırlar. Yani 11 Ocakta, yeni bir çekilme, kesinlikle söz konusu olmamıştır. (TİH, 2/3, s.213) Ama Y.Küçük, kılı kıpırdamadan uyduruyor. O kadar ki "Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Batı Cephesi Komutanı İsmet Beye... ricat emri veriyor... 10 Ocak tarihinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Beyin, 11 Ocak tarihinde Genelkurmay Başkanı İsmet Beyin emri ile kuvvetler çekiliyor" diye yazıyor ve bu arabesk ve uyduruk anlatımdan medet umuyor!

□ "Çerkes tasfiye edilince, Suphi ortadan kaldırılınca, 'makus talih'in yenilmesi gerekiyor ve Osmanlı Harbiye Nazırı ve M.Kemal ve arkadaşları için idam kararını imzalamış olan Fevzi Paşa, 'mareşal' yapılıyor." (T.Ü. Tezler 5, s.254)

a. Fevzi Paşa, 1.İnönü'den 23 ay 23 gün, 2.İnönü'den 17 ay 3 gün sonra, 3 Eylül 1922'de mareşal olmuştur. (TC Kronolojisi, s.339; TİH, 2/6, 3.kitap, s.251)

b. 'Makus talih' ibaresi de, İkinci İnönü zaferi dolayısıyla çekilen telgrafta yer almıştır; Birinci İnönü Savaşı ile hiç ilgisi yoktur.

c. Fevzi (Çakmak) Paşa, 'M.Kemal ve arkadaşlarının idam kararlarını' imzalamış da değildir. İdam kararının tarihi, 11 Mayıs 1920. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.103) Fevzi Paşa ise, o tarihten 14 gün önce Ankara'ya gelmiştir. (Jeschke, a.g.e., s.100), 3 Mayıs 1920'de de Milli Savunma Bakanı seçilir. (ZC., 1.C., s.198). Harp Divanlarının verdikleri idam kararları da, Nazırlarca değil, Padişahca onaylanmaktaydı.

Bu tür söz oyunları, maksatlı uydurmalar, yakıştırmalar, hayal üretmeler,

somut ve belgeli gerçekleri ters yüz etmeye kalkışmalar, kelimelerle oynamalar, sonra da boş yere övünmeler, Küçük de olsa, bir bilim adamına yakışmıyor.

Y.Küçük, "Türk Tarihini altüst ve tersyüz ettiğini" iddia ediyordu. Çok haklıymış. Doğru ve gerçek olan ne varsa, hepsinin altını üstüne getiriyor, tersyüz ediyor ve bununla övünüyor!

● Y.Küçük ayrıca, askeri tarihte, bazı 'emirlerin özet olarak aktarıldığını' ileri sürerek Türk askeri tarih uzmanlarını ve yazarlarını, asla haketmedikleri çiğ ve kaba bir dille eleştirmektedir. Belgelerin özetlendiğini ileri sürerek, bazı gerçeklerin sakladığını, değiştirildiğini ima ediyor. (T.Ü. Tezler 2, s.649)

Belli ki bir askeri tarih kitabını ilk defa görmüş. Yoksa, askerlikte emirlerin, önceden belirlenmiş bir kalıba göre yazıldığını, kavramasa bile sezerdi. Her genel emir şu sıralama ile yazılıyor: Düşmanın durumu, dost birliklerin durumu, görev, emir ve komuta durumu, bağlantı... Askeri tarih yazarları, bir emirden, o aşamada gereken bilgilerin yer aldığı bölümleri ya da bölümü aktarıyor, haklı olarak emrin öteki maddelerini vermiyorlar. Y.Küçük ise, bu basit ve gerekli yöntem yüzünden, 'belgeler özetleniyor!' diye yaygarayı basıyor! Özet olduğu belirtilmese, emrin özet olarak aktarıldığının farkına bile varmayacak. Bütün emirlerin tamamı aktarılsa, askeri tarih kitapları, boş yere şişirilmiş olur, yani Küçük'ün kitaplarına dönerlerdi.

Çanakkale Savaşı'nı birkaç sayfalık bir ortaokul kitapçığından öğrenip de fikir yürüten GRYT Ansiklopedisi yazarları da, Küçük'ün askeri tarihler hakkındaki bu eleştirisini, gözleri kapalı onaylıyor ve kendi üsluplarına çevirerek, şöyle diyorlar: "Bu değerlendirmelere katılmamak mümkün değil... Burada vesikaları inceleyenlerin (askeri tarih uzmanlarının) selahiyetleri (yetkileri) tartışmalıdır. Telif ettikleri kitaplardan da görüleceği üzere, pek çok belgeler, olduğu gibi değil de, hülasa edilerek (özetlenerek) neşredilmektedir." (1.C., s.375)

Breh breh breh!

Harp Tarihi Dairesi'nin yayımladığı Türk İstiklal Harbi ile ilgili 16 kitaptan bir tekini bile okumadıkları besbelli. 6 ciltlik ansiklopedilerinde, o kitaplardan alınmış tek bir satır bile yok! Ama okumuş, incelemiş, anlamış ve kavramış gibi eleştiriyorlar.

Ne denir buna?

● Y.Küçük, önyargısını ve çarpıtmalarını kanıtlamak umudu ile bazı tanıklardan da yararlanmış. İlk tanıkları, İnönü Savaşı sırasındaki Güney Cephesi Komutanı Refet (Bele) Paşa ile yazar Y.K.Karaosmanoğlu.

Küçük'ü dinleyelim:

□ "Y.K.Karaosmanoğlu, **6 Nisan 1921** tarihli İkdam gazetesinde, 'İnönü Zaferi yahut Metristepe'den Görülen Şeyler' başlıklı bir yazı yazıyor.[105]

105) Y.K.Karaosmanoğlu, söz konusu yazıyı, Ergenekon adlı kitabına almış. (s.43-46) Y.Kadri yazısında, komutanı övmekten çok, 'yorgun ve çıplak Türk ordusunun, emperyalizmin donatıp ileri sürdüğü Yunan ordusunu yenmesinin' anlamı üzerinde duruyor ve şöyle diyor: "İsmet Pa- mm

Anılarında, bu yazı ile ilgili olarak, Refet Paşa ile arasında bir tartışma geçtiğinden söz ediyor... İşte bu Refet Bey (sonra paşa), Yakup Kadri'ye şunları söylüyor: 'Birinci İnönü Zaferi münasebetiyle, İsmet'i bir milli kahraman mertebesine (katına) çıkaran makalenizi okudum. Çok şairaneydi doğrusu o yazınız. Fakat hakikatla hiçbir alakası yok.'

Güney Cephesi Komutanı, İnönü zaferi için 'hakikatle bir alakası yok' diyor. Şaşırtıcı bir durum ortaya çıkıyor. Karaosmanoğlu da şaşırıyor ve 'Şu halde, M.Kemal Paşanın İsmet Paşaya çektiği tebrik telgrafı da sizce bir şiirden mi ibaret?' diye sormak ihtiyacını duyuyor. Sözü edilen telgraf, içinde 'Türk'ün makus talihini yendiniz' ifadesinin geçtiği telgraf. Refet Paşa buna şu cevabı veriyor: 'Ona ne şüphe! Bahsettiğiniz telgrafı yazanın da sizin edebiyat arkadaşlarınızdan biri olduğunu bilmiyor musunuz?'

Burada kastedilen ise Hamdullah Suphi Tanrıöver. Hamdullah Suphi yazıyor ve M.Kemal imzalıyor. Refet Paşa, 'İnönü Zaferi' için pek inançlı görünmüyor. Bu açık." (T.Ü. Tezler 2, s.642-643)

Küçük, Y.Kadri'nin anısının devamını almamış. Onu da aktararak tabloyu tamamlayayım:

"Eski Güney Cephesi kumandanı, hep o alaycı gülüşü ile gülümseyerek bana demişti ki: 'Hem o telgrafta bir adres yanlışlığı da var. M.Kemal Paşa onu İsmet'e değil, İnönü Zaferi'nin gerçek kahramanı Miralay (Albay) Fethi'ye göndermeliydi. Zira ilk ağızda bir hezimete dönmek üzere olan bu muharebe, son dakikada o tümen kumandanının aldığı inisiyatif ve sarf ettiği gayret sayesinde kazanılmıştır." (Politikada 45 Yıl, s.47)

Doğrular:

1. Y.Kadri'nin yazısı, Birinci İnönü Savaşı için değil, İkinci İnönü Savaşı için yazılmıştır. Tarihinden de belli. İki savaş arasında tam 74 gün fark var.
2. Refet Paşa, 'Birinci İnönü Savaşı'ndan söz ediyor ama İkinci İnönü Savaşı için yazılmış bir yazının içeriğinin 'doğru olmadığını' ileri sürüyor.
3. H.Suphi Tanrıöver'in yazıp M.Kemal'in imzaladığı kutlama telgrafının da, Birinci İnönü Savaşı'yla ilgisi olmadığını daha önce belirtmiştim.
4. İşin tuhafı, Birinci İnönü Savaşı'nda da, İkinci İnönü Savaşı'nda da, Fethi adında bir tümen komutanı ve albay bulunmamaktadır! (10 Yıllık Harbin Kadrosu, s.261-262, 264-266)

şa adlı bir serdarın kılıcı...tarihi ikiye böldü. Dört beş günden beri, bütün Doğu alemi ve bütün Asya için yeni bir devir açılmıştır. Bu mübarek ve ilahi kıta, asırlarca süren bir uykudan sonra, ta göbeğinden sarsılıyor... Bütün mazlum milletler, demirden ve çelikten zincirlerini kırıyor ve karanlık mahpeslerinden dışarıya boşanıyor."

5. Refet Paşa, 'zaferin gerçek kahramanının, Albay Fethi Bey olduğunu' ileri sürdüğüne göre, zaferi kabul ediyor fakat bu zaferin İsmet Beyin adına yazılmasına itiraz ediyor demektir; buna karşılık Y.Küçük, "Refet Paşanın, İnönü Zaferi'nin gerçek olmadığını söylediğini" ileri sürüyor; Y.Kadri, yazdığı yazının ve çekilen kutlama telgrafının, Birinci değil, İkinci İnönü Savaşı ile ilgili olduğunu hatırlamıyor. Kısacası, Refet Paşa ile Y.Kadri arasındaki tartışma ve Y.Küçük'ün hariçten gazel okuması, tam bir sağırlar diyaloğu. Hepsi birden, iki savaşı birbirine karıştırıyor, birinci savaşla hiç ilgisi olmayan olgular ve adlar üzerinde duruyor ve biri bile bu durumu fark etmiyor.[106]

Ne Y.Kadri anılarını yazarken uyanıyor, ne Y.Küçük tezini çiziktirirken.

□ Y.Küçük'ün bir başka tanığı da A.Fuat Cebesoy. Küçük, Cebesoy'un anılarının İnönü Savaşı hakkındaki bölümü aktarıyor:

"10 Ocak 1921'de Batı Cephemiz, düşman taarruzlarını başarı ile püskürterek muzaffer olmuştu. Bundan daha evvel, Cephenin merkezinde başlayan Çerkes Ethem ve kardeşlerinin isyanı da tamamiyle bastırılmıştı. Belki de İnönü mevzilerine karşı Yunanlıların taarruzu, askeri bir görüşle yapılmış bir taarruz olmaktan çok, Çerkez Ethem isyanını kolaylaştırıcı ve güçlendirici bir hareket de olabilirdi. Fakat Yunan taarruzunun mahiyeti ne olursa olsun, sonuçta, Ankara hükümetinin dış ve iç düşmanlara karşı kazanmış olduğu bir başarıdır." (Moskova Hatıraları, s.117)

Y.Küçük, A.F.Cebesoy'un bu açıklamasını şöyle yorumlamaktadır:

"Ali Fuat Paşa, İnönü'de bir Yunan taarruzu olduğu konusunda kuşku saçıyor." (T.Ü. Tezler 2, s.643)

Bu açıklamadan, böyle bir anlam çıkarmak için galiba Küçük olmak gerekiyor. İnsan, saplantının pençesine düştü mü, zihni böyle çalışıyor demek ki. Bir an önce sağlığına kavuşmasını dilerim.

□ Y.Küçük'e biraz ara verip F.Başkaya'ya geçebiliriz. Başkaya da şöyle yazıyor:

"...Yunanlıların bir keşif harekâtı yapıp çekilişi, büyük bir zafer gibi gösteriliyor. **Gerçekte olmayan bir şey, büyük bir zafer gibi gösteriliyor.** Amaç, maddi bir güç haline gelen sol hareketi tasfiye etmek. O kadar ileri gidiliyor ki keşif hareketi sonucu kazanılan zaferle İsmet Beyin, sadece Yunan

106) Refet Paşa, K.Karabekir'in Ermenileri yenmesini de 'tesadüfi ve ucuz' bulur; K.Karabekir'i, Ali Fuat Paşayı ve Rauf Beyi de beğenmez ve küçümser. Hepsini 'yalancı kahraman' olarak görür. Milli Mücadele'nin kazanılmasında, en büyük şeref payını kendine ayırır. (Refet Paşa ile 1.8.1962'de yaptığı görüşmeye dayanarak, S.Selek, Anadolu İhtilali, s.148-149) İsmet Beyin Genelkurmay Başkanı olmasını hazmedememiş, ayrıca Kurtuluş Savaşı boyunca, 'kıdem sorununu' ileri sürerek, İsmet Paşaya karşı çıkanların da başında yer almıştır. (H.Bayur, Atatürk'ten Anılar, Belleten, sayı 148/ s.468) Bir açıklamasında, İsmet Paşaya karşı çıkışlarının sebebini, tek kelimeyle anlatacaktır: "Kıskandık!"

ordusunu yenilgiye uğratmakla kalmadığı, 'milletin makus talihini yendiği' **efsanesi yayılıyor**." (Paradigmanın İflası, s.158)

1. Başkaya'yı okuyan ve olayın ayrıntılarını bilmeyen biri de sanır ki birkaç bin kişilik bir Yunan birliği arazi keşfine çıkmış, Türklerle karşılaşmış, biraz çatışmışlar, sonra yorgunluğunu atmak için Bursa kaplıcalarına çekilmiş.
2. Anlaşılıyor ki Başkaya, Y.Küçük'ü okumuş, aklında kaldığı kadarını tekrarlamaya çalışıyor. Tabii ki savaş da gerçek, başarı da! Türk başarısını, Yunan Genelkurmay Başkanı General Dusmanis bile itiraf ediyor, Başkaya reddediyor.
3. Başkaya, Küçük'ün bir başka yanlışına da gözü kapalı sahip çıkmış. Bu savaş üzerine, İsmet Beyin, 'milletin makus talihini yendiği' efsanesinin yayıldığını ileri sürüyor. Bir daha tekrar etmekten başka çare yok. İçinde o deyimin geçtiği kutlama telgrafı, **İkinci İnönü zaferi** dolayısıyla **1 Nisan 1921**'de çekilmiştir.[107] Birinci İnönü Savaşı ile ne ilgisi var?

□ Sırada, her türlü uydurma düğünün davetsiz misafiri A.Dilipak var; o da diyor ki:

"6-10 Ocak tarihleri, Ankara hükümeti için son derece önemli, müstesna günlerdir. Ankara hükümeti ilk kez kendi adına, kendi arasından çıkan bir komutanla, doğrudan cephede düşmanla boy ölçüşüyordu. İnönü savaşları olarak bilinen bu savaşa ilişkin çok farklı iddialar ve rivayetler söz konusudur. Bu konuda Times, 7 Şubatta, konu ile ilgili olarak şu haberi veriyordu: 'Bolşevik dostları tarafından akıl verilen Kemal, hiç de zafer olmayan bir durumdan, bir propaganda zaferi imal etti.' Ankara acil ve mutlak bir zafere ihtiyaç duyuyordu. Etkinliğini ve gücünü kanıtlaması için buna muhtaçtı. Sonunda, cephede olmasa da **masa başında**, mesajlara geçen, kutlanan bir zafer kazanıldı."(CG Yol, s.87)

1. Dilipak'ın adını Times olarak verdiği gazete, The New York Times olsa gerek. Çünkü 7 Şubat 1921 günlü sayısında, böyle bir haber var. (O.Ulugay, s.123)[108] Dilipak, bu tür gazete haberlerini ileri sürerek, milli

---

107) Söz konusu telgrafın 1 Nisanda çekildiği hakkındaki temel kaynaklar: KS Günlüğü, 3.C., s.461; KA Günlüğü, s.170; Jeschke, TKS Kronolojisi, s.146; TC Kronolojisi, s.247; TİH, 2/3, s.445.

Acaba yeter mi?

108) Aynı gazete, daha önce Türk başarısını bildiren haberler vermişti: 17 Ocak 1921 günlü The New York Times'da, 'Türk Başarısının Nedenleri' başlığı altında yayımlanan makaleden: "Son Yunan taarruzunun başarısızlığa uğraması, çeşitli yorumlara yol açmıştır... Yunanlılar tarafından yapılan açıklamada... Türklerin en seçme birliklerini savaşa sürmeleri ve dağların karlarla kaplı bulunması, Yunan başarısızlığının önde gelen nedenleri olarak gösterilmektedir." (O.Ulugay, Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, s.118-119)

Yeni bir haber kaynağının verdiği değişik haberin sebebi, çok kısaca şöyle açıklanabilir. Türk-Sovyet görüşmelerinin başladığının öğrenilmesi (Temmuz 1920) Batıyı çok kaygılandırır. Uzun süre Ankara'nın bir Sovyet uydusu olduğundan kuşkulanır ve öyle göstermeye de özen gösterirler. (Daha ayrıntılı bilgi için: D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Savaşı, 2.C., s.651 vd.) →

bir başarıyı küçültmek istiyorsa, o zamanki Yunan gazetelerine baksın, isteğine daha uygun birçok yazı bulabilir. Benden hatırlatması![109]

2. Bu yazının çıkmasından bir gün önce, 6 Şubat 1921'de M.Kemal, şu açıklamayı yapmıştır:

"Komünizm sosyal bir meseledir. Memleketimizin hali, milletimizin sosyal şartları, dini ve milli geleneklerin kuvveti, Rusya'daki komünizmin bizce uygulanmasına müsait olmadığı kanaatini doğrular mahiyettedir." (KA Günlüğü, s.167)

3. Dilipak, 'bu savaştan sonra, halka vergiler konduğunu... ilk kez halkın, vergi ödemek suretiyle Ankara hükümetinin yasallığını tanımış olduğunu' da ileri sürerek, yeni bir çam daha deviriyor. (CG Yol, s.87) TBMM'nin, Ankara hükümetinin, hükümet teşkilatının, ordunun giderleri, bu tarihe kadar nasıl karşılanıyordu a muhterem?

TBMM'nin aldığı ilk karar, vergiyle ilgilidir. (Ağnam resmi). 24 Nisan 1920'den 1 Nisan 1921'e kadar çıkarılan 109 kanunun 56'sı da, gelir ve giderle ilgili mali kanunlardır. (A.Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, s.256)

Bir Hind atasözü diyor ki:

"Herkesin gerçeği, bilgisi kadardır."

● Üçü de, İnönü Savaşı'nın bir zafer olmadığını, bunun propaganda amacıyla uydurulduğunu ileri sürüyor.

Bakalım öyle mi?

a. M.Kemal, 12 Ocak'ta İsmet Beye yolladığı kutlama telgrafında, "...bu **başarının**, kutsal topraklarımızı düşman istilasından büsbütün kurtaracak olan kesin zaferin başlangıcı olmasını" diler. (TİH, 2/3, s.221) Başarı diyor, zafer demiyor.

b. İsmet Bey de yazdığı cevapta, "muharebenin **kazanılmasından** dolayı..." der. (TİH, 2/3, s.221) Kazanılması diyor, zafer demiyor!

c. 13 Ocak 1921 günü Fevzi Paşa, TBMM'nde konuşur. Özetle şöyle der: "TBMM'nin daha henüz ikmal olunmamış (tamamlanmamış) ordusu, ilk rüştünü bu suretle ispat etmiştir.. Düşmanın hainane planları... milletin **başarısı** ile neticelenmiştir." (ZC., 7.C., s.281-282) Fevzi Paşa da başarı diyor, zafer demiyor!

d. O gün yapılan konuşmalarda ve verilen önergelerde de genellikle, "muvaffakiyet (başarı)", "düşmanın ricati", "galibiyet" gibi sözler kullanılır. (ZC. 7.C., s.285-286)

O zamanki ABD'li okuyucu, bu oltaya gelebilir ama aradan uzun yıllar geçtikten ve gerçekler kesinleştikten sonra bile Dilipak'ın, bu maksatlı ve hiçbir tarihi değer taşımayan habere, daha doğrusu martavala yer vermesinin sebebi ne ola ki?

109) Yunan askeri çevreleri ve basını, Kurtuluş Savaşı boyunca pek çok yalan ve yanlış haberler yaymış ve yazmışlardır. O kadar ki Büyük Taarruz sırasında M.Kemal'in esir edildiğini bile ileri süreceklerdir. (F.R.Atay, Çankaya, s.317)

Görülüyor ki M.Kemal ve kadrosu, sahte bir başarı icat etmedikleri gibi başarıyı, zafer gibi göstermiş de değillerdir.[110]

Kısacası, Y.Küçük'ün hipotezi de, tezi de, izcilerinin ona dayanarak yazdıkları da, düpedüz uydurma ve yakıştırma iddialardır.[111]

● Ama halk ve basın, kaç zamandır, Yunanlılara karşı kazanılacak küçücük bir galibiyet için bile yanıp tutuşmaktaydı. Yunanlılar kös kös geri dönmüş ya, bu küçük galibiyet –isterseniz Yunanlılara yenilmemek deyin– halkın da, basının da coşmasına yetecektir. Ezilmiş bir milletten, böyle bir olay karşısında, bilimsel soğukkanlılık, tarihçi tarafsızlığı, askeri değerlendirme beklenir mi? Galatasay, bilmem hangi Fransız takımını yendi diye bütün millet sokağa dökülüp sabaha kadar bayram etmiş, silahlar atılmıştı. Son Avrupa şampiyonasında, değil galip gelmek, bir takımla olsun berabere kalsak yine sokaklara dökülmeyecek miydik?

Adım adım ütülen millet, bu ilk ciddi direnişi ve düşmanlardan en vahşisinin geri püskürtülüşünü, coşkuyla ve bir zafer olarak karşılamıştır.

İyi de etmiştir.

Çünkü umudu, direnişi ve sabrı, bu coşku besleyecek, azmi bu coşku bileyecek, kesin zaferi bu coşku hatırlayacaktır.

Bu kadardır ol hikâyet.

1/5. İkinci İnönü Savaşı

Bu savaşın öyküsü, Birinci İnönü başarısı üzerine Ankara temsilcilerinin de çağrıldığı Londra Konferansı ile başlar. İngiliz Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Harold Nicolson, Londra Konferansı için hazırladığı raporda şu görüşlere yer verir: "İngiliz emperyalist politikasının bir kozu olan Yunanistan zararına, Türklere ödün verilmesi, İngiliz emperyalist çıkarları için de sakıncalı olabilir..."[112]

---

110) M.Kemal, Birinci İnönü Savaşı için "zafer" sözünü ilk defa, Sakarya Savaşı dönüşünde, 19 Eylül 1921'de, yani Birinci İnönü Savaşı'nın son bulmasından 8 ay sonra, Mecliste yaptığı konuşmada kullanmıştır. O güne kadar geçen olayları özetledikten sonra, diyor ki: "...Kuvvetlerimiz derhal İnönü'nde topladı, düşman taarruz ve tecavüzünü emniyetle kabul etti ve ordumuz, milli tarihimize Birinci İnönü zaferini kaydetti." (ZC., 12.C., s.255) Ondan sonra da zafer diye söz edecektir. (Nutuk, 2.C. s.82) C.Erikan, M.Kemal'in bu tutumunu, 'Kütahya yenilgisini eleştirenlere (1921) ve Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin ileri gelenlerine karşı, İsmet Paşayı korumak ve yüceltmek istemesine' (1926) bağlıyor. (Komutan Atatürk, s.621)

Gerçek şu ki M.Kemal, 'başarı' sözünü kullanmayı sürdürseydi bile, pek bir şey değişmeyecekti. Çünkü halk ve basın, bu başarıyı 'zafer' olarak karşılamış ve hep öyle anmıştır. (Basında çıkan yazıların özetleri ve Meclise yollanan kutlama telgrafları için: KS Günlüğü, 3.C., s.357 vd.; ZC, 7.C., s.291 vd.)

Ne yapmalıydı Ankara? Bir bildiri yayımlayarak, "Bu teknik olarak zafer değil, küçük çapta bir başarıdır, zafer kelimesini kullanmayın!" mı diyecekti?

111) Zaman gazetesi yazarı Mehmet Kahraman da şöyle yazıyor: "Yıllardır büyük bir zafer olduğu açıklanan, ancak birkaç seneden beri aksi ispatlanan Birinci İnönü Savaşı..." (14.4.1994)

Aksini, son birkaç sene içinde, kim ispatlamış acaba?

Dayanağı Y.Küçük ise, yandı gülüm keten helva!

112) H.Nicolson'un 18 Ocak 1921 günlü muhtırasından, B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXVI/33.

Ali Kemal ise Konferans arifesinde şöyle yazacaktır:

"Avrupa ile başa çıkmak, yüzyıllardan beri Asya'nın hangi kavmine müyesser oldu ki bize olsun?" Ayrıca gazetesinde, Yunanlılara sığınan Ethem'in İzmir'de yaptığı şu konuşmayı da yayımlar: "M.Kemal, Yunan ordusunun hızlı bir taarruzuna bir dakika bile dayanamaz!" (KS Günlüğü, 3.C., s.394, 10.2.1921)

Londra Konferansından önceki günlerin havasını da, F.Rıfkı Atay'dan öğrenelim.

"İstanbul düşünür ki madem Yunanlılar zayıflamışlardır, madem büyük devletler zor kullanabilecek halde değildirler, ne olur, Mustafa Kemal de inadından vazgeçse, İstanbul ile Ankara anlaşsalar, Sèvres antlaşmasını ne kadar mümkünse o kadar yumuşatsalar, gerisini tarihin gidişine bıraksalar... Mustafa Kemal ise, Türk milletini yalnız TBMM'nin temsil ettiğini söyler. Tevfik Paşa gerçekten vatanın hayrını isteyen bir ihtiyar vezirdir ama İstanbul'da Padişaha bağlı bir hükümetin kalmaması gibi bir ihtilalci fikir, bütün anlayışına aykırıdır. Misak-i Milli'yi, o ve arkadaşları, şüphesiz bir ham hayal saymaktadırlar." (Çankaya, s.287-288)

Konferans 21 Şubat 1921 günü açılır.

O sabahı, Hakimiyet-i Milliye gazetesi adına izleyen Ruşen Eşref [Ünaydın] şöyle anlatıyor.

"...Önce İstanbul heyeti geldi. Tesirli İngiliz sessizliğinin içinde, yüzleri tevekküllü bir heyecanla uçuklaşmış olan Türkler inmeğe başladılar. Fotoğraf makineleri hemen, tüfekler kurulur gibi kısa ve ani, çıtırdadılar. Fakat bu haftanın aktüalitesine film yetiştirecek sinema kameralarının hırıltısı devam ediyor.

Son otomobilden Tevfik Paşa, büyük oğlu İsmail Hakkı Beyin koluna tutunarak, titriye titriye indi. Devletinin son yarım yüzyıllık sergüzeştini adım adım bilen ihtiyar Sadrazam, bedeni ıstırabından başka hiçbir telaş izi belirtmeyen yüzünü, bir iki iltifat için hafifçe gülümsetti.

Bu paşa, acıklı günlerle zedelenen zavallı İstanbul'un sanki müşahhas timsali idi. Uzun ve dürüst siyasi hayatının gayet mühim bir ânına doğru, ağır ağır gidiyordu.

İstanbul heyetinden bir iki dakika sonra, Ankara heyeti geldi. Ankara Dışişleri Bakanı Bekir Sami [Kunduk] Bey, en son otomobilden indi. Zayıf yüzlü, çoğu kısa boylu, hemen hepsi sıcacık kürklere sarınmış İstanbul temsilcilerinden sonra, Anadolu heyeti, iri yapılı levent boyları ile dağlar arasında ve bozkırlar üstünde doğan yeni Türkiye'yi çok iyi belirtiyordu. Bunlar daha cevvaldiler, heyecanlı idiler. Zaten herkesin merakla gözetlediği de bunlardı. Zira kaç aydır Avrupa basını, birer efsane kahramanı gibi hep bu esrarlı insanlardan, 'çılgın' diye bahsetmekteydi.

Kuledeki dörtgen saat, on biri çeyrek geçeyi vuruyordu." (İstiklal Yolunda, s.72-73)

Hasta olan Tevfik Paşa, ilk oturumda kısa bir konuşma yaparak İstan-

bul'un görüşlerini açıklar. Ankara sözcüsünün parlak konuşması çok takdir toplar ama bir yararı olmaz. Konferans, İngiliz entrikacılığının şaheser bir örneği olarak devam edecektir.

Bir soruşturma komisyonunun, İzmir ve Doğu Trakya'da nüfus incelemesi yapması teklifini, Ankara temsilcileri hemen kabul ederler, Yunanlılar hemen reddederler. Yunan heyetinde bulunan Harbiye Nazırı Gunaris, kısa bir zaman sonra, şu itirafta bulunacaktır: "...Bizzat İngilizler, bu komisyonu reddetmemizi istediler. Hatta Konferansa vereceğimiz cevabın metnini hazırlayıp bize verdiler."[113]

Konferans sürerken, Müttefiklerle Yunanlılar arasında gizli görüşmeler de yapılmaktadır. İngiliz temsilcisi, bu gizli görüşmelerin birinde, konferansta alınacak kararları Ankara'nın kabul etmemesi halinde, Yunanlıların ne yapmayı düşündüğünü sorar. Yunan heyeti sözcüsü şöyle der: "Ordu, hedefi Ankara olan bir taarruza geçerek, Anadolu'yu 3 ay içinde Mustafa Kemal kuvvetlerinden temizlemeğe hazır ve muktedirdir. Hatta Karadeniz kıyılarına asker çıkarılarak Samsun'dan Sivas'a, Trabzon'dan Erzurum'a ilerlenerek bu iki önemli merkezin ele geçirilmesi bile planlanmıştır."

Bu ölçüsüz iddiaları duyan Fransız generali Gouraud, Güney Anadolu'daki Türk-Fransız çatışmalarında yaşanan olaylara dayanarak, Yunanlıları ihtiyatlı olmağa davet edince, Albay Sarıyanis, şu alaylı karşılığı verecektir: "Yunan askeri, Fransız askeri değildir generalim!"[114]

Kral Konstantin, The New York Times'a bir demeç verir:

"M.Kemal bir **haydut** parçasıdır. Masadan sinek kovar gibi haritadan silebileceğimiz blöfçü bir sahtekârdır!" (O.Ulugay, s.123)

Vahidettin de, İngiliz Y.Komiseri Harold Rumbold'a, "Mustafa Kemal'in ve arkadaşlarının **eşkiya** olduklarını" söyleyecektir. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.161)

Atina ve Ankara temsilcilerine, hükümetleriyle temas etmeleri için 25 gün süre tanınarak konferansa ara verilir. Bu arada Ankara'nın Dışişleri Bakanı Bekir Sami de Fransızlarla imzaladığı sözleşmeyi Ankara'ya yollamıştır. Bu sözleşmeyi öğrenen Yunan hükümeti telaşlanır. Anlaşma kesinleşirse Türklerin, Çukurova'daki iki tümenli kolorduyu [2.Kolordu] Batı Cephesine kaydırmasından korkarlar. Türklerin Sovyetler'le görüşmelere başlamasından huzursuzlanan Lloyd George da, yeni bir taarruz için Yunanlıları teşvik eder.[115]

---

113) Metaksas'ın Anıları, Türk Kültürü dergisi, sayı 102; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.129-130.

114) İngiliz-Yunan gizli görüşmelerinin tutanakları şu eserlerde yer almıştır:
L.M.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.208-217; H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.80-82; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.126-132; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.146-148; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.535-542; Yunan Askeri Tarihi, s.195, 201, 207; Y.L.Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.127-129; ayrıca 6'ların yargılanması sırasında sorumluların ve tanıkların açıklamaları, Proia gazetesinden aktaran, H.Bayur, a.g.e., s.84.

115) "19 Mart günü L.George, Kalegeropulos ve Gunaris'i kabul etti... Türklerin, Çukurova'dan as-

Harekete geçmesi için Başkomutan Papulas'a Londra'dan emir verilir.[116]

Takviye edilmiş Yunan ordusu, temsilciler dönüş yolundayken, 23 Mart sabahı, saat 07.00'de, Uşak ve Bursa'dan, iki kol halinde, Eskişehir ve Afyon'a doğru taarruza geçer.[117] Amaç, iki önemli ikmal ve ulaşım merkezi olan Eskişehir'i ve Afyon'u işgal etmek, böylece Ankara-Konya demiryolu bağlantısını kesmektir. İstanbul'da üslenen Yunan donanması da, Anadolu'ya silah ve malzeme sevkedilmesini önlemek için, Karadeniz kıyılarını abluka altına almak üzere Karadeniz'e açılır.

Yunan Ordusunda bağlantı subayı olarak görev yapan İngiliz Binbaşı Heywood'un 26 Martta bildirdiğine göre, Yunan Ordusu ileri gelenleri, '5-6 gün içinde Eskişehir'i ele geçireceklerini umut etmekte ve iki hafta sonra da Ankara'ya baskın yapmayı amaçlamaktadırlar.' (S.R.Sonyel, İngiliz İstihbarat Servisi, s.165-166)

Ankara'nın genel stratejisi, son bir taarruzla düşmanı yok edebilecek güç kazanılıncaya kadar stratejik savunmada kalmaktır. Büyük Taarruza kadar, stratejik savunmanın bütün çeşitlemelerine başvurulacaktır. Düşmanın kuzeyden ve güneyden ilerlemesi üzerine, M.Kemal ve Genelkurmay, bu iki cepheli savaş için genel stratejiye uygun, şu sade ve cüretli planın uygulanmasında mutabık kalırlar: Düşmanın güney taarruz koluna karşı oyalama savaşı verilecek, ordunun büyük kısmı kuzey taarruz kolunun karşısında (İnönü) toplanacak, düşmanı yendikten sonra da, mümkün olan bütün kuvvetlerle, düşmanın güney taarruz kolu üzerine dönülecek.[118]

Savaş bu genel plan çerçevesinde yönetilecektir.

Güneyde, General Kondulis komutasındaki 1.Yunan Kolordusu, Dumlupınar mevziindeki Türk birliğini geri atarak ilerler. Bu kesimdeki 12.Türk Kolordusu hemen hemen savaşmadan geri çekilir; Yunanlılar 26 Martta Afyon'a girer, bir kolu Afyon'un doğusuna ilerler, Çay ve Bolvadin'i işgal eder ve durur. Plan gereğince, Türk Genelkurmayı, Güney Cephesinde bulunan iki piyade tümenini, kuzeye (İnönü'ye) kaydırır. Meclis Muhafız Taburu ile Ankara'ya ulaşmış olan 5.Kafkas Tümeni de, demiryoluyla İnönü'ye yollanır.

General Vlahopulos komutasındaki 3.Yunan Kolordusu ise, İnönü mevzileri önünde, çok sert bir direnişle karşılaşacaktır.[119] Türk askerlerinin iki ay önceki savaştakinden daha kararlı ve eğitimli olduğu görülmektedir. Süngüsü olma-

---

ker aktarmalarına fırsat vermeden harekete geçilmesi görüşüldü... L.George, 'hiçbir şeyin şansa bırakılmamasını, çünkü askeri harekâtın muvaffakiyetsizliği, Türkleri ele avuca sığmaz bir duruma getirecektir' dedi." (Yunan Askeri Tarihi, s.201)

116) Oysa Büyük Millet Meclisi, bu sözleşmeyi, tam bağımsızlık anlayışına aykırı bulacak ve askeri yararını bir yana atarak, büyük bir öfkeyle reddedecektir.

117) Bu özet için şu Türk ve Yunan askeri tarihlerinden yararlandım: TİH, 2/3, s.247-593; Yunan Askeri Tarihi, s.191-271.

118) F.Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.311, 314; C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.120.

119) İkinci İnönü Savaşı sırasında İnönü mevzilerinin durumu hakkında ayrıntılı bilgi: İzzettin Çalışlar, İkinci İnönü Muharebesinde 61.Tümen, s.7 vd.

yanlar, tüfeğinin dipçiği, küreği, çıplak yumruğu, dişi ve tırnağı ile dövüşürler.[120] Tümen komutanları bile ileri hatlara kadar gelirler. Albay Deli Halit [Karsıalan] ve Albay Kemalettin Sami [Gökçen] yaralanır.[121] Bu kızgın, hızlı ve yoğun savaş, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşanın, 1 Nisan 1921 günü, sağ kanat birliklerini taarruza kaldırmasıyla sona erer. Bir gün önce çözülme belirtileri gösteren Üçüncü Yunan Kolordusu, bütünüyle geri çekilmeye başlar. Süvariler, Yunan birliklerinin ardına düşer ve yalnız yakaladıkları birlikleri yok ederler.[122]

İkinci İnönü Savaşı'nın kısa öyküsü böyle.[123]

İşte, "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de yendiniz" cümlesinin geçtiği telgraf, bu zafer üzerine çekilmiştir. Alternatif tarihçilere son kez duyurulur!

● İnönü cephesinde, tarafların gücü:[124]

Yunanlılar: 18.800 tüfek, 224 Ağ.Mk.Tf., 1.458 Hf.Mk.Tf., 1.300 süvari, 76 top.

Türkler: 13.068 tüfek, 96 Ağ.Mk.Tf., 16 Hf.Mk.Tf., 1.500 süvari, 39 top.

● Kayıplar:

Yunan kaybı: 311 subay, 4.248 er. (Subay ve er, **727** ölü) Toplam: **4.559.**[125]

---

120) Yunan askeri tarihinin verdiği şu bilgi, savaşın çetinliğini göstermeye yeter: 'Sağ kanatta, yalnız 28 Mart günü Türkler, 22 taarruz girişiminde bulunmuşlardır.' (Yunan Askeri Tarihi, s.235)

121) Komutanlar: 1.Tümen, Albay Kemalettin Sami; 4.Tümen, Yarbay Nazım; 5.Kafkas Tümeni, Albay C.Cahit (Toydemir); 8.Tümen, Albay Sabri (Beşe); 11.Tümen, Albay M.Arif; 24.Tümen, Yarbay Fuat (Bulca); 61.Tümen, Yarbay İzzettin (Çalışlar); Kocaeli Grup Komutanı, Albay Halit (Karsıalan); 1.Sv.Tümeni, Yarbay Derviş; 2.Sv.Tümeni, Yarbay Suphi (Kula); 3.Sv.Tümeni, Yarbay İbrahim (Çolak) [8.Tümen savaşa katılamamıştır].

122) Süvarilerin Yunanlıları takibiyle ilgili anılar için: R.Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, s.227-229; Ş.Yazman, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu, s.112-116; Ş.Güralp, İstiklal Savaşı'nın İçyüzü, s.144- 158.

123) Bunun üzerine serbest kalan birlikler, güneye kaydırılır; Yunan 1. Kolordusu, çekiliş yolunun kesileceğini anlayınca, hızla Afyon'u boşaltıp Dumlupınar hattına kadar çekilir. Ama Refet Paşa, Dumlupınar'ı geri almayı başaramaz. Bunun üzerine Güney ve Batı Cepheleri, İsmet Paşanın komutasında birleştirilecek ve Refet Paşa açığa alınacaktır.

124) Güney Cephesi ve Ankara'dan gelen takviyelerle, savaşın sonuna doğru, top, hafif makineli tüfek ve uçak sayısı dışında, Yunan kuvveti ile eşit düzeye yaklaşılacak, süvari sayısında ise üstünlük sağlanacaktır. (C.Erikan, Komutan Atatürk, s.638) Erikan, doğru bir karşılaştırma yapılabilmesi için ateşli silahlarda etkinin, geometrik diziyle arttığını, mesela 2 makineli tüfeğin, 1 makineli tüfekten 2 değil, 4 kat etkili olduğunu özellikle belirtiyor. Ateşli silahlarda Yunanlılar, Büyük Taarruzda bile üstün durumlarını korumuşlardır.

Türk birliklerinin donatım, eğitim ve sayı bakımından durumu için, İzzettin Çalışlar, a.g.e., s.3-5.

125) İkinci İnönü Savaşı'ndaki Yunan kayıpları, eski bir yayın olan Yunan Askeri Ansiklopedisi'nden aktarılmıştır. (TİH, 2/3, s.512) Anadolu savaşlarına ilişkin Yunan Askeri Tarihi 1960'da yayımlanmıştır. (1919-1922 Küçük Asya Seferi, 6 cilt) 1966'da yayımlanan Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi, bu ayrıntılı ve son çalışmanın özetidir; bu kitapta Yunan kayıpları şöyle verilmektedir (s.255): 211 subay, 4.074 er (Subay ve er, 707 ölü) Toplam: 4.285. →

Türk kaybı: 152 subay, 3.083 er. (Subay ve er, **681** şehit) Toplam: **3.235.**[126]

Toplam genel kayıp: **7.794 (1.408 ölü).**

● Yunan komutanlarının, bu savaş hakkındaki yazılarından bazı parçalar:

□ "...Kemal ordusunun yok edilmesi maksadıyla Londra'da planlanıp 1921 Martında yapılan harekât neticesinde ordu, ağır kayıplara [ve] mağlubiyete uğrayarak ilk mevzilerine dönmeye mecbur olmuştu. Bu harekâtın yenilgiyle sonuçlanması, devleti müşkül duruma sokmuş, düşmanı yok etmek maksadıyla, bütün kuvvetini deniz ötesine (Anadolu'ya) nakletmeye mecbur etmişti." (1922 yılındaki Ordu İkinci Kurmay Başkanı Mihal N.Passaris, Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, 1.C., s.3)

□ "...31 Mart günü Türkler, Yunan mevzilerine şiddetli bir taarruzda bulundular. 10.Tümene mensup birlikler büyük zayiat verdikten sonra çöktüler... Kemal'in kuvvetlerinin şerefi arttı... Siyasi umutlar, boş bir nikbinliğin kurbanı oldu." (General K. Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, s.200-202)

□ "31 Mart sabahı düşman (Türkler), 10.Tümenin ileri birliklerine taarruz ederek, bunlara büyük kayıplar verdirmek suretiyle geri çekilmeye sevk etti. Sonra 7. Tümen çekildi... Saat 15.00'te de, düşmanın devamlı taarruzu sonucu, 3.Tümenin mukavemeti kırıldı. Genel çekilme başladı." (Yarbay T.İ. Hrisohoos, Küçük Asya Savaşında Yunan Süvarisi, s.71-73)

□ "3.Kolordu birlikleri... kuvvetli Türk mukavemeti ile karşılaştılar. Sonuçsuz ve kanlı taarruzlarla altı gün kahramanca savaştıktan sonra, iyi savunma yapan üstün sayıda düşman karşısında, maneviyatları düşük bir şekilde, Bursa hattına dönmeye mecbur oldular." (K.D.Kanellopulos, Küçük Asya Mağlubiyeti, s.5)

□ "Altı gün devam eden muharebe, bugüne kadar yapılan muharebelerin en kanlısı idi... Türkler, matemadiyen karşı hücumlar yaparak, görülmemiş bir cesaret ve kahramanlıkla döğüştüler... Tümenimin genel kaybı 2.000 kişiyi aşmıştı. [Ayrıca] 2.Evzon Alayının yarısından fazlası savaş dışı kaldı." (3.Tümen Komutanı General N. Trikupis, Hatıralar, s.28).

□ "Bu harekâtta Yunan ordusu, iyi gruplanmış ve iyi kumanda edilmiş bir düşman karşısında bulunmuştu... Türkler, ordumuzdan daha büyük olmayan kuvvetlerle, ağır kayıplara mal olmasına rağmen, 3.Kolorduyu püskürtmeye ve 1.Kolorduyu da eski yerine çekilmeye mecbur etmişti... Yeni bir başarısızlık, durumu tam bir felakete sürükleyebilirdi... 1. ve 2. İnönü savaşları sonun-

---

Buna karşılık Sağ Grup Komutanı İzzettin Çalışlar diyor ki: "İsmet Paşa düşmanın telefat (kayıp) miktarında şüphe ediyordu. Sıhhıye müfrezelerimiz o gün (1.4.1921) işe başlamışlardı, sordurdum, bine yakın ceset defnettiklerini bildirdiler. Yedi gün zarfında, Yunanlıların defnettikleri ölüler, bu hesaba dahil değildi. Hakikaten Yunanlılar, muharebe meydanınca binlerce ölü bırakmışlardı." (a.g.e., s.61)

126) S.Selek, İkinci İnönü Savaşı'ndaki şehit sayısını yüksek vermektedir, doğrusu 681'dir. (TİH, 2/3, s.512)

da anlaşılmıştır ki Kemalist ordu, artık Bintepeler'de, Balıkesir'de karşılaştığımız çetelerden ibaret değil; bol ve tecrübeli subaylara sahip, iyi silahlanmış ve mükemmel kurmayları bulunan düzenli bir ordudur." (Y.L.Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.125, 130, 134)

□ "Mevcudumuzdan 290 subay ve 4.000'den fazla er, saf dışı kalmıştır... **Bu harekât bir felaket olmuştur**." (Ordu Komutanı General Papulas, Hatıraları, s.57)

□ "...Düşman ordusu, iki yılda yapamadığı gelişmeyi son iki ayda yapmıştır. Düşman ordusu pek kâmil (mükemmel) bir şekilde örgütlenmiş ve silahlandırılmıştır... Disiplini en üstün derecededir." (Papulas'ın 2.İnönü Savaşı'ndan sonra hükümete verdiği rapor, aktaran C.Erikan, Komutan Atatürk, s.657)

● Türk zaferinin etkileri ve yankıları hakkında da birkaç örnek:

□ Bu yenilgi üzerine Yunan hükümeti istifa eder. (KS Günlüğü, 3.C., s.472)

□ 5.4.1921, İngiliz Y.Komiseri Rumbold'dan Lord Curzon'a:

"Yunan kuvvetlerinin büyük zayiat verdikleri Eskişehir (İnönü) cephesinde, günlerce süren şiddetli çarpışmalardan sonra, Yunanlılar geri çekilmek zorunda bırakıldılar. Kuzey ve güney kollarının her ikisi, önceki hatlarına çekilmektedir...Zayiat, bir tümende 2.700, diğerinde 2.000 kişi tahmin edilmekte ve askerin moralinin hızla bozulduğu bildirilmektedir.

Dün Yunan Yüksek Komiserini görme fırsatını buldum. Yunan zayiatının muazzam olduğunu, kendiliğinden kabul etti." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.14)

□ Lloyd George, Yunan asıllı Sir J.Stavridis'e şöyle der: "Yunanlıları bir resimde bile görmek istemiyorum! [Londra Konferansı sırasında] zafer güvencesi veren Yunan temsilcilerinin yapmış oldukları bu şey, benim için en kötü yaradır. Ben resmî Yunan güvencesine ve özellikle kurmaylarına inanmakta kendimi haklı görmüştüm. Halbuki siz Anadolu'daki askeri hareketlerinizin başarısızlığı ile beni bir çıkmaza soktunuz!" (Aktaran, H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.85)

□ Le Temps gazetesi şöyle yazar: "Tek bir çözüm var: Samimiyetle Türklerin bağımsızlığını tanımak; onlara İzmir'i, Edirne'yi geri vermek!" (Akyüz, s.184)

□ Yunan ordusunun çekilişini, savaşı Manchester Guardian gazetesi adına izleyen Arnold Toynbee şöyle anlatıyor:

"Ay ışığında, insan ve hayvan kokuları karışmış boğucu toz bulutu içinde, bir ölüm-kalım yürüyüşüydü bu... Askerler boş yere bu kadar kan ve emek harcandığı için kızgındılar. Çok gurur duydukları, uzun süren bir başarı dizisinin yok olmasına yol açan bu başarısızlık yüzünden, küçük düştüklerinin farkındaydılar." (Aktaran, M.L.Smith, s.221)

1/6. Bakalım bizimkiler ne diyorlar?

MK dergisi muhabirinin sorularına cevap veren, Özgürlük ve Dayanışma Partisi yöneticilerinden Bülent Uluer, 'ulusal kurtuluş mücadelesi' için şöyle diyor:

□ "...İngilizlerin kışkırttığı Yunanlıların işgaline karşı bir savaş ve başarı var ama mesela **2.İnönü Savaşı diye bir savaş yok. Üç kişi ölmüş, zaten birisi sütçü beygirinden düşmüş**. Böyle bir savaşın uyduruk olduğunu, artık bu resmi tarihten vaz geçmek gerektiğini anlatmalıyız. " (1.sayı/ 15 Nisan 1996, s.28)

Önce, şaka yapıyor ve bu tür konularda, böyle grotesk şakalar yapılmaması gerektiğini bilemeyecek kadar toy biri galiba diye düşünmüştüm. Çünkü hemen hemen her ailenin geçmişinde bir Kurtuluş Savaşı şehidi, gazisi, emekçisi vardır. Anlaşılıyor ki Uluer bayağı ciddi. Öyle toy filan da değil. Derginin açıkladığına göre, Dev-Yol, Dev-Sol, Kurtuluş gibi örgütlerde çalışmış, oldukça tecrübeli biri. Buna rağmen, bıyığından da büyük laflar ediyor. Yaşıma ve hocalığıma sığınarak diyeceğim ki bu bilgi ve kendi halkının yakın geçmişine duyduğu bu ilgi düzeyi ile özel okul sınavlarına katılsa, orta okula girmeyi başaramaz. Ama yeniden halkı aydınlatmaya ve bilinçlendirmeye soyunmuş.

Vatana, millete hayırlı olsun!

Aklı başında bir insan, iki yanın, 5 gün içinde, yaklaşık 1.400'ü ölü olmak üzere toplam 7.800 kayıp verdiği bir savaşı, ne olmamış sayabilir, ne de küçümseyebilir. Yoksa, çok ciddi bir ruhi sorunu var demektir! Acaba 'sütçü beygiri' deyimi, bu sorunu yansıtan bir belirti mi?

Uluer'in, resmi tarihe karşı çıkma modasını da pek yakından izlediği anlaşılıyor. Türk askeri tarihi ile Yunan askeri tarihi, 1919-1922 savaşlarını, genel olarak birbirleriyle tutarlı bir şekilde aktarmaktadırlar. Uluer, biri ötekini doğrulayan, belgelere dayalı iki resmi tarihe ve bunları destekleyen anılara ve araştırmalara karşı, sütçü beygiri zırvasıyla karşı çıkıyor.

Cesaretini kutlarım!

□ İkincisi, Y.Küçük. Önce, İnönü'de iki ayrı savaş olduğunu az çok fark ettiği için kendisini kutluyorum. İkinci İnönü Savaşı hakkındaki görüşlerine gelince, zafer ve sonuçları Küçük'ü hiç ilgilendirmiyor. Onun üzerinde durduğu konular bambaşka. Mesela şehit sayısını yine yeterli bulmuyor; ölü ve şehit sayılarını aktardıktan sonra, şöyle diyor:

"Türk İstiklal Harbi tarihinin aynı cildinde... İkinci İnönü Savaşı'nda Yunan tarafının kayıpları ile ilgili bilgi de veriliyor: Birinci Yunan Kolordusu 1 subay, 32 er ölü veriyor. Üçüncü Yunan Kolordusu ise 53 subay, 669 er ölü (**722**) kaydediyor... **İkinci İnönü Savaşı'nın Yunan tarafı için maliyeti bu kadar**. Türkiye'nin kaybı ise daha da az, 44 subay ve 637 er şehit

(**681** kişi) oluyor. Bu rakamlar, **İnönü'de ciddi bir çarpışma** [olduğu] **iddialarının**, çok büyük bir ihtiyat payı ile alınması gerektiğini gösteriyor." (T.Ü. Tezler 2, s.697)

a. Birinci Yunan Kolordusu, İnönü'de değil, 200 km. güneyde, Güney Cephesinde savaşmıştır. (Aslıhanlar-Dumlupınar) Y.Küçük, Güney Cephesini ve İkinci İnönü Savaşını izleyen ikinci evreyi bilmiyor. Bu yüzden, bu Yunan kolordusunun kayıplarını da, İkinci İnönü Savaşı kayıpları arasında sayıyor; onu da doğru vermiyor; incelediğini iddia ettiği askeri tarihin 512. sayfasına baksaydı, doğru sayıları görürdü.[127]

b. TİH'in verdiği İkinci İnönü Savaşı'ndaki kayıplar şöyleydi:

Yunanlılar	:	4.559	(722'si ölü)
Türkler	:	3.235	(681'i şehit)
Toplam	:	**7.794**	(**1.403**'ü ölü ve şehit)

Y.Küçük, herhalde kayıp sayısını az göstermek için yaralıları yine atlamış. Yalnız ölü sayısını aktarmakla yetiniyor ve 1.403 ölüyle de tatmin olmadığı anlaşılıyor. Eğer istediği kadar çok ölü yoksa, ne kadar yaralı olursa olsun, olayı ciddiye almıyor ve önemsemiyor.

Sanırsınız ki ölü başına para alan bir cenaze firması.

□ Y.Küçük, daha sonra da şöyle yazıyor:

"...İsmet Bey ile M.Kemal Paşanın birbirlerine telgraf göndermeleri, 1 Nisan 1921 günü oluyor. 2 Nisan günü ise, Ankara'da çok garip bir olay oluyor. Şöyle: '2 Nisan 1921 sabahı, evlerinden çıkan Ankara halkı, kadın, erkek, çocuk ve ihtiyar, Meclis binasının önüne giderek zafer haberini almışlardı.' (TİH, 2/3, s.469) Kuşkusuz, garip olan bu değil. Bundan doğal bir şey olamaz. Zafer, her zaman halkın hakkıdır. Garip olan, bundan sonrası. Şöyle başlıyor: 'O gün Fevzi Paşa, Büyük Millet Meclisi'nden içeri girdiği sırada, salondaki milletvekillerinin bir alkış tufanı ile karşılandı.' Burada başlıyor. Çünkü alkış tufanı yalnız kalmıyor. Tarih alkışı yazarsa, mutlaka arkası gelir... 2 Nisan günü de böyle oluyor. Türk İstiklal Harbi tarihi şöyle yazıyor: 'Fevzi Paşa yerine oturduktan sonra Meclis Başkanı 'söz zaferin kahramanı Fevzi Paşa hazretlerinindir' dedi.'

---

127) 1.Yunan Kolordusunun bu ilerleyiş sırasındaki kaybı çok azdır, çünkü karşısındaki 12.Türk Kolordusu, Afyon doğusuna kadar, hemen hemen hiç savaşmadan geri çekilmiştir. (C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.130) Güneydeki asıl savaşlar, İkinci İnönü Savaşı'nın bitmesinden sonra başlar ve Aslıhanlar Savaşı ve Dumlupınar Savaşı adını taşırlar.

Yunanlıların, Aslıhanlar ve Dumlupınar savaşları sırasındaki kayıpları, bu kolordunun komutanı General Kondulîs'e göre şöyle: 11 subay, 222 er ölü; 51 subay, 660 er yaralı, Toplam 944 kayıp! (Aktaran, TİH, 2/3, s.512)

Güneydeki savaşlarda Türk kayıpları ise, 400 şehit, 800 yaralıdır. (C.Erikan, a.g.e., s.133)

İki cephedeki toplam Yunan kaybı: 5.229!

İki cephedeki Türk genel kaybı ise şöyle: 3.235 (2.İnönü) + 800 (Güney Cephesi)= 4.035.

İki tarafın genel kayıp toplamı: 9.264 'tür. (2.036'sı ölü ve şehit)

İşte garip iş başlıyor. İnönü bucağındaki savaş dolayısıyla İsmet Bey *[oysa yaklaşık üç aydır paşadır ama Küçük farkında değil]*, ulusun ters talihini düzeltmiş oluyor fakat aynı zamanda, bu zaferin kahramanı Fevzi Paşa hazretleri oluyor. Şöyle düşünmek mümkün. Kurtuluş günlerinde Anadolu'nun burjuva ihtilalcileri, zafere muhtaç. Muhtaç olunan zafer ile İnönü bucağında karşılaşılıyor.[128] Buraya kadar ihtiyaç da, karşılığı da kollektif. Ancak bunun kişilere mal edilmesi gerekiyor. Çünkü sınıflı toplumlarda, kişisel adlara yazılmamış zaferler kalıcı olmuyor. (!) Önce İsmet Bey düşünülüyor. (!) Fakat sonra bunun fazla olduğu hesap ediliyor. (!) Fevzi Paşa, kişiliği gereği, hiçbir zaman parlak değil. (!) Üstelik önemli bir eksiği de var. Osmanlının son zamanlarında Harbiye Nazırı olmuş. Bu eksikliği ya da fazlalığı nedeniyle Ankara'da hiçbir zaman birinci plana geçemez. (!) Bu yüzden 2 Nisan 1921 tarihinde zafer, yer değiştirerek Fevzi Paşaya yöneliyor. (!)" (T.Ü.Tezler 2, s.697-698)

Y.Küçük, daha sonra, yine TİH, 2/3'teki özetlerden yararlanarak, Meclisteki konuşmaları aktarıyor ve sözü şöyle bağlıyor:

"En sonunda, Fevzi Paşanın rütbesinin orgeneralliğe yükseltilmesi hakkında verilen önerge okundu, kabul edildi. İsmet Bey milletin makus talihini değiştirdi. Fakat Fevzi Paşa terfi etti. Tam böyle oldu." (T.Ü.Tezler 2, s.699)

Doğrular:

a. İsmet Beyin rütbesi, Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra, TBMM'nin 13.1.1921 günü aldığı karar gereğince, bu toplantıdan üç ay kadar önce mirlivalığa (tuğ/tümgeneralliğe) yükseltilmişti.[129] (ZC., 7.C., s.285-287) İsmet Paşanın yeniden terfi ettirilmesi zaten mümkün değildir ki düşünülmüş olsun. Kurtuluş Savaşı sırasında hiç kimse, süresi dolmadan ve yasal hakkı olmadan, terfi ettirilmemiştir.

b. Fevzi Paşa da, 3.4.1921'de, rütbesinin birinci ferikliğe (orgeneralliğe) yükseltildiği sırada, üç yıllık ferik (korgeneral) idi. (N.Baycan, Mareşal F.Çakmak, s.180-181, AAMD, sayı 16/Kasım 1989) 'Önce İsmet Beyin düşünüldüğü, sonra bunun fazla olduğu hesap edildiği, bu yüzden 2 Nisan 1921 tarihinde zaferin, yer değiştirerek Fevzi Paşaya yöneldiği' gibi ifadeler, Y.Küçük'e özgü desteksiz yakıştırmalarıdır. 'Önce İsmet Paşanın düşünüldüğünü', hangi anıya, belgeye, tutanağa, mektuba, açıklamaya, habere dayanarak ileri sürüyor acaba? 'Olsa olsa' yöntemi ya da 'el terazi, göz mizan' ciddiyetsizliği ile tarih yorumlanır mı?

---

128) Hani Ankara bu ihtiyacı, Ethem ve M.Suphi olaylarını maskelemek için duymuştu ve Birinci İnönü başarısını bu yüzden büyütmüştü? Yoksa Küçük, İnönü'de geçen iki savaş bulunduğunu yine mi unuttu?

129) İsmet Paşa bu sırada 6 yıllık albaydı. (Ş.S.Aydemir, İkinci Adam, 3.C., s.583)

c. İkinci İnönü Savaşı'nın askeri tarihini yazanların, İkinci İnönü Savaşı'yla ilgili Meclis görüşmeleri için tutanaklara bakmadıkları, kimin olduğunu kestiremediğim yanlışlarla dolu bir yazıya dayandıkları anlaşılıyor. Çünkü gerçek, yazdıkları gibi değil. 2.4.1921 günü başkanlık kürsüsünde bulunan Dr.Adnan (Adıvar), Fevzi Paşayı kürsüye şöyle davet etmiştir: "Celse (oturum) açılmıştır efendim. **Söz, Milli Müdafaa Vekili ve Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Reis vekili Fevzi Paşa hazretlerinindir.**" (ZC., 9.C., s.321) Yani "söz, zaferin kahramanı Fevzi Paşa hazretlerinindir" dememiştir!

d. Meclis tutanaklarına bakmadıkları ve belirsiz bir kaynağın verdiği bilgilerle yetindikleri için askeri tarih yazarları, yanlış yapmışlar. Ama Y.Küçük'ün de, tezini dayandıracağı bu sözün aslını araması, o güne ilişkin Meclis tutanağını incelemesi gerekmez miydi? Askeri tarih yazarları yanlış bir yazıya, Küçük de askeri tarih yazarlarının, askerlik dışı olaylarla ilgili olarak verdiği bu yanlış bilgiye dayanıyor. Asıl kaynağa gitmeyen her tarihçinin, araştırmacının başına, böyle bir kazanın gelmesi doğaldır. Geçmiş olsun!

e. O gün konuşan iki milletvekili, Fevzi Paşaya, zaferin kahramanı olarak değil, "yeni ordunun oluşturulmasındaki hizmeti dolayısıyla" teşekkür etmiştir. (ZC., 9.C., s.322-328) Öteki dört milletvekili ise genel olarak başarıyı övmüşlerdir.[130] Kısacası, hiç kimse zaferi Fevzi Paşaya mal etmemiştir.

Şu halde Y.Küçük'ün bu tezi de, fos çıkmış bulunuyor!

□ Mehmet Kahraman:

"[TRT'de yayımlanan Kurtuluş dizisinde] İkinci İnönü Muharebesi tamamen İsmet Paşanın başarısı olarak gösterilmiştir. Oysa S.Selek ve Fahri Belen, İsmet Paşanın bu savaştaki hatalarından bahsetmektedir. Yine bazı kaynaklar, savaşı kazandıran kişi olarak Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşayı göstermekte ve onun bu sebeple Mecliste alkışlandığını yazmaktadır." (Zaman gazetesi, 14.4.1994)

a. Kurtuluş dizisi, 1.4.1921-27.10.1922 arasındaki zaman dilimini kapsamaktadır. Dizi, İkinci İnönü Savaşı'nın bittiği gün başlıyor. Bu savaşla ilgili ayrıntılar verilmediğine göre, 'İkinci İnönü Savaşı'nın tamamen İs-

130) Fevzi Paşaya teşekkür edenler: C.Arif Bey (s.322-323), Y.İzzet Paşa (s.324-325); genel konuşma yapanlar: R.Şevket Bey (s.323-324), M.Müfit Bey (s.325-326), Tunalı Hilmi Bey (s.326-327), Alim Efendi (s.327-328).

TİH, 2/3, s.473'de, Y.İzzet Paşanın şöyle dediği yazılı: "İnönü'ndeki zaferi, siyasette olduğu gibi askerlikte de kazanmış olan Fevzi Paşa Hazretlerine minnetlerimizi arz ederim." Y.İzzet Paşanın söylediği cümlenin aslı böyle değil, yanlış özetlenmiş. (ZC., 9.C., s.325) Y.İzzet Paşa yaptığı konuşmada, zaferi, doğrudan Fevzi Paşanın eseri gibi göstermiş değildir!

'TİH, 2/3'ün yeni baskısında, Meclis görüşmeleri ile ilgili bu yanlışların düzeltileceğini umut ederim.

met Paşanın başarısı olarak gösterildiği' iddiası, bir anlam taşımıyor. Yazar herhalde diziyi seyretmemiş ya da yorgun bir gününe rastlamış.

b. Karşı tarafın durumu, kesin ve ayrıntılı olarak bilinemediği sürece, tahmin ve takdir yanlışı yapılmayan bir savaştan söz edilemez. Bu yüzden de bütünüyle yanlışsız bir savaş yoktur. İsmet Paşa da, savaş süreci içinde, takdir ve tahmin yanlışı yapmıştır elbette. Önemli olan bu doğal ve teknik ayrıntılar değil, sonuçtur. Sonuca bakılır. Nitekim S.Selek de, F.Belen de, sonuca bakarak İsmet Paşayı yüceltiyorlar.

c. M.Kahraman, Fevzi Paşayı, 'savaşı kazandıran kişi olarak gösteren' eserlere örnek olarak, M.Goloğlu'nun Cumhuriyete Doğru ve F.Belen'in Türk Kurtuluş Savaşı adlı kitaplarına gönderme yapıyor (Goloğlu, s.144; Belen, s.144). Goloğlu'nun 144. sayfasında, 'Fevzi Paşanın bu sebeple Mecliste alkışlandığı' iddiasını destekler herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bu yazar da, yandaşları gibi karşılıksız çek yazmış. Belen ise, 144. sayfada değil ama 314. sayfada –arada 170 sayfacık fark var!–, zaferi Fevzi Paşaya mal etmiyor, bu sonucun kazanılmasına yardımcı olan hizmetlerini belirtiyor.[131]

1/7. Ek iddialar

Bazı politikacılar ve yazarlar, 1950'de iktidar değişince, İnönü savaşları için çeşitli, ipe sapa gelmez iddialar ileri sürmüşlerdir. Mesela, İsmet Paşa korkusundan bir samanlığa saklanmışmış ya da orduya çekilme emrini vermiş ama Fevzi Paşa, Ankara'dan orduyu telgrafla yönetip galibiyeti sağlamışmış vb...

1. Bu gibi küçük insan ürünü dedikodulara kulak ve önem veren birkaç kişi arasında, A.İhsan Sabis Paşa da bulunuyor.[132] Düzeysiz, kaba saba bir dille kaleme aldığı anılarında, sözü döndürüp dolaştırıp İnönü savaşla-

---

131) Belen, şöyle yazıyor: "Genelkurmay Vekili Fevzi Paşa, Meclisin sürekli alkışları arasında muharebeyi anlattı. O, kesin sonuç yerini önceden kestirmek ve eldeki bütün kuvvetleri İnönü mevziine yönetmekle, bu alkışlara layıktı."

Askeri tarihler incelenince, Fevzi Paşanın bu alkışlara gerçekten layık olduğu anlaşılıyor. Ama bir savaş, kesin sonuç yerini önceden kestirmek ve eldeki serbest kuvvetlerin oraya sevki için emir vermekten ibaret değildir, bunlarla da kazanılmaz. 400.000 kişilik bir ordunun başında, Viyana'yı almaya giden Kara Mustafa Paşa, başarı kazanamadığı gibi bu dev orduyu da perişan etmiş ve İmparatorluğun çöküşüne giden yolu açmıştır.

Bir savaşın kazanılmasına yardımcı olan, katkıda bulunan birçok makam, hizmet birimi ve kişi vardır ama zafer de, yenilgi de, kuvvetin başındaki komutana yazılır.

Ötesi kelimelerle oynamaktır.

132) M.Müftüoğlu diyor ki: "Ali İhsan Paşa, İkinci Dünya Harbi'nde İsmet Paşaya yazdığı bir ikaz (uyarı) mektubu dolayısıyla, on yıl hapse mahkûm olmuştur." (Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 2.C., s.269)

Kendisi ile ilgili her olayı büyütüp şişiren Ali İhsan Sabis bile, anılarının önsözünde, Cumhurbaşkanına imzasız mektupla hakaret etme suçundan dolayı, on yıla değil, on beş ay hapse mahkûm olduğunu açıklıyor.' (Harp Hatıralarım, 5.C., s.1-5)

Gerçek ile Müftüoğlu'nun ifadesi arasında, ' 8 yıl 9 ay' kadarcık bir fark var. Tarihçilikle Müftüoğlu arasındaki farkı da biri hesaplasa!

rına getiriyor. Kulaktan dolma bilgilerini, aklın ve askerliğin süzgecinden geçirmeden, muhtemelen kendi de bir şeyler ekleyerek aktarıyor ve İnönü savaşlarından, sürekli olarak "İnönü mağlubiyetleri" diye söz ediyor! (Harp Hatıralarım, 5.C., s.343) Anıları sabırla okuyanlar, Ali İhsan Paşanın ordu komutanlığından uzaklaştırılmasının, ne kadar haklı bir işlem olduğunu anlarlar: Tam bir megaloman ve takıntılı bir tip, hastalık derecesinde de kindar![133] Büyük Taarruzu kazaya uğratabilirdi.

2. Tevfik Bıyıklıoğlu da, 53.sayılı (1954) Resimli Tarih Mecmuasında (s.3082-3086), 'Atatürk ve İnönü Muharebeleri' başlıklı bir inceleme yayımlamıştır. Yazar yazısına, "İnönü muharebelerinin Milli Mücadelemizdeki önemleri, inkâr olunamayacak kadar büyüktür" diye başladıktan sonra, iki savaşın kısaca hikâyesini anlatıyor, ikisini de "şerefli ve şanlı muharebeler" diye niteliyor ama Cephe Komutanı İsmet Paşayı yok sayarak, İnönü başarılarının şerefini, M.Kemal ile bazı tümen komutanlarına mal ediyor.[134] Yazısını şöyle bitirmiş: "Milli Mücadele'deki bütün zaferlerin.... şeref ve sorumluluğu, herkesten evvel Atatürk'e aittir." Bu yazısı, beklediği kadar ilgi uyandırmamış olacak ki Bıyıklıoğlu, 'İnönü Zaferlerini İsmet Paşa mı Kazanmıştı' başlığı altında, daha geniş bir yazı yazarak, bazı yazarlara ve galiba Harp Tarihi Dairesine de yollayacaktır.[135]

   Kin, kızgınlık ve kırgınlık dolayısıyla gerçeklerle oynamaya çalışanlar, geçip gittiler. Geride değişmez gerçekler kaldı.

3. Adnan Çakmak'ın anlattığı ve Murat Sertoğlu'nun yazdığı, uydurma 'Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları'nda, birçok yanlış ve yalan bulunduğunu, daha önce açıklamıştım. Hatıraların 15. bölümünde, Adnan Çakmak ile M.Sertoğlu, İnönü Savaşları hakkında Fevzi Paşanın ağzından, şu masalı uyduruyorlar:

---

133) Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz Paşa diyor ki [özet]: "Biz ne kıdem, ne selahiyet, ne ünvan, ne makam davasındaydık. Ali İhsan, bu feragat havasına intibak için nefsinden fedakârlık yapmayı denemedi... Hadise çıkarmak kararında idi... Kendi kendini tasfiye etti." (Hatıralar, s.120 vd.; ayrıca, A.N.Gürman'ın açıklaması, aktaran F.Altay, On Yıl Savaş, s.326)

134) C.Erikan, Bıyıklıoğlu'nun tümen komutanlarını öne çıkarmak gayreti dolayısıyla, özet olarak diyor ki: 'Başarıyı ya da başarısızlığı ast komutanlara mal edersek, üst sevk ve idare diye bir kavram kalır mı?' (Komutan Atatürk, s.623,656)

135) F.R.Atay, Çankaya, s.296; Y.K.Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, s.47; Ş.S.Aydemir, İkinci Adam, 1.C., s.169, 1. dipnot; K.Mısıroğlu'na bakılırsa, H.Nuri Yurdakul'a da göndermiş. (Lozan, 1.C., s.309); F.R.Atay, T.Bıyıklıoğlu'nun 'İsmet Paşanın Kurmay Başkanı' olduğunu yazıyor. (Çankaya, s.296) Oysa Birinci İnönü Savaşı'nda, Batı Cephesi Kurmay Başkanı Binbaşı Muzaffer Ergüder'dir; Binbaşı Bıyıklıoğlu ise, Harekât Şubesi Müdürüdür. (On Yıllık Harbin Kadrosu, s.261) Bıyıklıoğlu, İkinci İnönü Savaşı'nda da bulunmamıştır.

C.Erikan, Batı Cephesi Kurmay Kurulunun yanlışlarını ve yetersizliklerini belirttikten sonra, şöyle yazmaktadır: "Albay İsmet Beyin, Birinci İnönü Savaşı'nda çalışmak talihsizliğine düştüğü kurmay kurulu gibi bir topluluk ile hiçbir Türk komutanın çalışma durumuna düşmemesini dileme liyiz." (Komutan Atatürk, s.624)

□ "Çerkez Ethem'in kaçması ve Yunan birliklerine sığınması üzerine seslerini kesen muhalifler, [Yunanlıların taarruza geçtiği] haberi gelir gelmez, yeniden seslerini yükseltmeye başladılar. Mecliste bize öyle sorular soruyorlardı ki bizce bunlara cevap vermek hakikaten zordu. Her şeyin altından ustaca kalkabilen M.Kemal Paşa, bu soruların altında fena halde bunalmış olacak ki askeri durum hakkında benim bilgi vermemi teklif etti. Bütün milletvekilleri de bu isteğe katılınca, ben de ister istemez kürsüye çıktım. Ne yapıp yapıp Meclisi tatmin etmem gerekiyordu. O anda Allah da bana bir sükûnet vermişti. Kendimden gayet emin bir tavırla, ortada endişe duyulacak hiçbir şey bulunmadığını söyledikten sonra, sözlerimi şöyle tamamladım:

'İşte Milli Müdafaa Vekili olarak size söz veriyorum. Bir hafta sonra size. yine bu kürsüden zafer müjdesini de kendim vereceğim.'

Bu sözleri öylesine kati bir ifade ile ve karşımdakileri inandıracak ifade ile söylemiş bulunuyordum ki hemen bir alkış tufanı yükseldi. Bana inanmışlar ve sakinleşmişlerdi. Yalnız ses çıkarmayan M.Kemal Paşanın yüzü sapsarı kesilmişti. Tabii bunun manası da ortada idi. Çünkü durumumuzun ne derece tehlikeli olduğunu da benim kadar biliyordu. Bu beklenmedik Yunan taarruzunun, bizi ne derece güç bir duruma düşürmüş olduğunun farkında idi. Meclis dağıldıktan sonra, beni hemen yanına çağırdı. Yüzü hâlâ sapsarı idi. Odasında yalnızdık. Bana, 'Meclise bir hafta sonra zafer müjdesi verebileceğini nasıl va'd edebildin Paşa?' diye sordu.

Şu karşılığı verdim:

'Çünkü sen de biliyorsun ki genç ordumuzun elinde, ancak iyi kötü bir hafta savaşabilecek kadar cephane var. Bir hafta içinde zaferi kazanamaz. onları yenemez ve püskürtemezsek, bir hafta sonra ne sen, ne ben, ne de Meclis kalacaktır. Ben de hesap verebilecek durumda bulunmayacağım.'

M.Kemal Paşa ancak o zaman beni anladı. Ve böyle konuşarak, Meclisi sakinleştirmekle çok iyi yaptığımı söyledi.

Allah beni utandırmadı. Yunanlıları tam altı gün sonra yendik. Onlar kaçarken elimizde sadece bir günlük cephane vardı. Ben de sözümde durarak Meclise zafer müjdesini verdim.

İşte M.Kemal Paşanın bu zaferi, 'memleketin makus talihini yenen' bir zafer olarak isimlendirmesinin **asıl nedeni** budur." (Hürriyet gazetesi, 24 Nisan 1975)[136]

136) Zuhuri Danışman da, yazdığı tarih kitabında, Demokrat Parti döneminin büyüklerine yaranmak için İnönü savaşlarına ve Lozan'a yer vermemişti. Bu ayıp, kısa zamanda düzeltildi ama Zuhuri Bey artık, başarılı olduğu söylenen Okul Müdürlüğü ile değil, yazık ki bu ayıbı ve aşağılayıcı 'Zuhuri Tarihi' deyimi ile hatırlanıyor.

'Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa Hazretlerine,

Bulunduğunuz mevkiden, yalnız şerefle dolu muharebe meydanı değil, aynı zamanda ümitle dolu bir de istikbal görünüyor. Siz düşmanla beraber, Türk milletinin makus talihini de yendiniz.'[140]

M.Kemal Paşa, yazdığımı okuduktan onra, 'Hissiyatımıza ne güzel tercüman oldunuz' dedi ve sayfanın altına.. imzasını attı." (s.298-302)

Günler, saatler ve olaylar bakımından da tümüyle gerçeklere aykırı bir anlatım. Tek doğru yanı, kutlama telgrafının H.S.Tanrıöver tarafından yazıldığı. Gerisi, süslü püslü bir masal!

İşte doğrular:

a. İkinci İnönü Savaşı'nın hiçbir aşamasında, ne bir genel çekiliş emri verilmiş, ne de bir genel çekilme olmuştur. Sadece 29 Martta, sol kanadın ucu geriye kırılır (TİH, 2/3, s.387), 30 Mart akşamı da, sol kanatta bulunan 11.Tümen geri alınır. (TİH,2/3, s.407-408) Bu bir çekilme değil, cephe düzeltimidir. (C.Erikan, K.S.Tarihi, s.125)[141] Albay İzzettin Beyin sağ kanattaki kesiminde ise geri çekilme değil, tam tersine ilerleme söz konusudur. (TİH, 2/3, s.409) İsmet Paşa, bu hususu Ankara'ya, 30 Mart gecesi şu telgrafla bildirmiştir [özet]:

"Bugün sabahtan beri devam eden şiddetli muharebeler, öğleden önce bütün cepheye yayılarak, genel ve kesin sonuçlu bir taarruz şekline girdi. Sağ kanat (İzzettin Bey) kesiminde kazanılan başarının çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Düşman büyük kayıplarla ve düzensiz bir şekilde geri çekilmiştir... Muharebenin tümünde, genellikle lehimize hissedilir bir gidiş vardır... 11.Tümen, İnönü doğusunda, takip edilmeden toplandı.... Özetle, saat 20.30'dan beri düşündüğüm durum, güçlüğe uğramadan alınmıştır. 4. ve 8.Tümenler ve bütün süvarilerden bir kuvvetle, karşı taarruz yapmayı düşünüyorum... Durum hakkındaki duyuşlarım kuvvetli ve iyimserdir." [Tanrıöver'in sözünü ettiği telgraf bu olsa gerek. Ama aktardığı ile gerçek arasında ne büyük fark var!]

M.Kemal'in, o gece bu yazıya verdiği cevap da şöyle bitmektedir: "Son raporunuz muhteviyatı ve yüksek komutanız, memnunluğumuzu mucip oldu. Muzaffer olmanıza duacıyız." (TİH, 2/3, s.409-410)

Görülüyor ki M.Kemal'in, 'yüzüne, felaketin gölgesi ve korkusu sinmiş, bitik bir adam' olmasını gerektirecek bir durum yok. Aksine, gelen telgraftan memnun, sonuçtan umutlu.

---

140) Tanrıöver, kendi yazdığı telgrafı bile yanlış aktarıyor. Aslı için: TİH, 2/3, s.445.

141) Geri çekilme (ricat) ile cephe hattını düzeltmek için yapılan kısa çekiliş hareketleri arasında fark var. Mesela Kütahya-Eskişehir savaşından sonra, ordunun Sakarya gerisine gelmesi, tam bir geri çekilmedir (ricat). Buna karşılık, mesela yine Sakarya Savaşı sırasında, cephenin çeşitli kesimlerinde, birçok kısa çekilişler yapılmıştır ki bunlara, 'cephe düzeltme' deniyor.

● Uydurma anılara göre, güya F.Çakmak şöyle demişmiş: "Ankara'da şahsıma karşı gösterilen güven, beni pek ziyade duygulandırmıştı. İlk anda beni Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) Başkanlığına, Milli Müdafaa Vekilliğine, Genelkurmay Başkanlığına seçmeleri de bunu gösterir." (Hürriyet, 22 Nisan 1975)

Bu üç iddianın ikisi doğru değildir:

3.5.1920 günü, Milli Müdafaa Vekilliğine 118 oyla Fevzi Çakmak, Genelkurmay Başkanlığına ise 129 oyla İsmet Bey (İnönü) seçilmiştir. (ZC., 1.C., s.198) Fevzi Çakmak, Genelkurmay Başkanlığına, İsmet Bey Batı Cephesi Komutanlığına atandıktan sonra, 9.11.1920'de vekaleten getirilecektir, 5.8.1921'de asaleten Genelkurmay Başkanı olur.

Bakanlar Kurulu Başkanlığı ise 24 Ocak 1921'de başlar. (N.Baycan, Mareşal Fevzi Çakmak, s.181, AAMD, sayı 16/Kasım 1989; Türk Parlamento Tarihi, 1.Dönem, 3.C., s.688)

Kısacası 'ilk anda' üç göreve birden seçilmiş değildir. Adnan Çakmak, uydurup uydurup anlatıyor, tarihçi (!) M.Sertoğlu da gözü kapalı yazıyor!

□ A.Dilipak:

"İnönü savaşları birçok bakımdan önem taşımaktadır. Sıvas, Erzurum konferanslarına *[kongreleri demek istiyor herhalde],* Ankara'da Milli Meclis'in kurulmasına rağmen, M.Kemal liderliğindeki hareket, düşman hareketlerine karşı, demeçlerin ötesinde fiili bir plan ve strateji getirememiş ve eylem ortaya koyamamıştı. *[Yok yahu !]* Öte yandan, halk hareketi, bu gelişmelerden bağımsız olarak, giderek güç kazanıyor, yer yer düşmanı geri püskürtüyordu." (C.G.Yol, s.90)

Meğerse, 1921 yılı başında, Ankara'nın bir planı ve stratejisi yokmuş... İnönü savaşları da eylemden sayılmazmış... Oysa Kasım 1920 kuvvesine göre yalnız Batı cephesinde, 1.728 subay, 27.571 er, 63 top bulunuyordu.[138] Ama Dilipak'a göre, bu kuvvet kımıldamıyor fakat halk hareketi giderek güç kazanıp, yer yer düşmanı püskürtüyormuş.

Tarih, hele her ayrıntısı belgeye bağlı olan askeri tarih, böyle uyduruk lafları yemiyor!

□ Dilipak devam ediyor:

"Birçok general, gözlemci ve tanıkların ifadesine göre, bölgede İnönü'nün komutasında kazanılan büyük bir başarı yoktur. Meclis müzakerelerinde de bu bu konu tartışılmış [ne zaman?], Ankara'nın o günkü şartlarda, şiddetle ihtiyaç duyduğu bir zafer için, 'masa başında' bir senaryo hazırlanarak,

138) TİH, 2/3, s30; ayrıca, Doğu cephesinde 4 tümen, Elcezire Cephesinde 2 tümen, Adana Cephesinde 2 tümen, İç Anadolu Bölgesinde (Amasya-Samsun) 2 tümen, Kastamonu ve Dolaylan Komutanlığı emrinde 1 tümen, Ankara'da 2.Kuva-Seyyare (İlerde 3.Süvari Tümeni), Konya'da Atlı Takip Kuvvetleri vb. (TİH, 2/3, s.28-30)

İnönü kahraman ilan edilmiş[tir]... Bu konunun meraklıları, İnönü savaşları ile ilgili hatıralara bakabilirler." (C.G.Yol, s.91)

Dilipak, "Birçok general, gözlemci ve tanıkların ifadesine göre... kazanılan büyük bir başarı yoktur" diyor. Bu konuda kim ne söylemişse, hepsini gördük. Sabırlı bir meraklı olarak, bu konuyla ilgili bütün Türk ve Yunan askeri tarihlerini, Türkçe anıları ve bulabildiğim bütün Yunan anılarını da okudum. Buna dayanarak, iç rahatlığı ile şöyle diyorum: Masa başında hazırlanan senaryo diye, Y.Küçük, Dilipak ve benzerlerinin yazdığı bu cins dandik yazılara denir!

1/8. H.Suphi Tanrıöver'in telgrafı

İkinci İnönü Savaşı sonunda, M.Kemal'in İsmet Paşaya çektiği kutlama telgrafının öyküsünü, H.Suphi Tanrıöver anlatmıştır. (M. Baydar, H.S.Tanrıöver ve Anıları, s.298-302, Menteş Y., İstanbul, 1968)

Bu öyküde de şaşılacak kadar çok yanlış, abartı ve muhayyile oyunu var.

a. H.Suphi Bey, 'o akşam Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in de bulunduğunu' yazıyor ve onunla arasında geçen bazı konuşmaları da aktarıyor. Oysa Londra Konferası'na katılmış olan Bekir Sami Bey, Ankara'ya İnönü Savaşı'nın sona ermesinden 24 gün sonra, 25 Nisan günü gelecektir. (KS Günlüğü, 3.C., s.495) Yani daha yolda!

b. Tarihi de yanlış veriyor: "30 Nisanı 1 Mayısa bağlayan gece" diyor. İkinci İnönü Savaşı, 1 Nisan günü sona ermiştir. (KS Günlüğü, 3.C., s.460-461) Herhalde, '31 Mart/ 1 Nisan' demek istiyor.

c. Tanrıöver, "...Anadolu, her cins enkaz arasından ne toplayabildiyse onunla, sekiz, on bin kişilik ufacık bir ordu yapmış ve İsmet Paşanın kumandasında, Yunan ordusuna karşı göndermişti" diyor. Bu da yanlış. Bu sayı, Birinci İnönü Savaşı için bile doğru değildir. Kaldı ki ordu, iki ay içinde, silah ve insan sayısı bakımından hayli güçlenmiştir. Bu sırada, öteki cephe ve kesimler hariç, Güney ve Batı cephelerinde, toplam 35.293 tüfek, 3.438 subay, 58.980 er vardı. (TİH, 2/3, s.271)

d. H.Suphi Tanrıöver, 31 Mart/1 Nisan gecesini de şöyle anlatıyor [özet]:

".. Sabahın üç buçuğuna doğru kapı açıldı.. İçeriye Şemsettin Bey girdi. Haber bunda idi. Yüzü, birdenbire vahim bir haberin karşısında olduğumuzu anlatmaya kâfi geldi.. Elindeki telgrafı uzattı.

'Okumaya lüzum yok. Harbi kaybetmişiz.'

Başlarımız eğildi.

M.Kemal Paşa bir saniye, beş saniye telgrafa bakıyor, fakat bize bir şey söylemiyordu. Nihayet karar verdi.

'Arkadaşlar harbi kaybettik. Dinleyiniz, gelen haber şu: 'Miralay İzzetttin Bey, faik (üstün) düşman kuvvetlerinin tazyiki altında, mümkün olan mukave-

Rıza Nur'un hezeyanlarını özetlerken, anlatımı daha da keskinleştiriyor. Savaş öncesi ile savaşı da birbirine karıştırıyor. M.Kemal'in paniğe kapıldığı, karşılaştığı muhalefet ve baskı sonucu taarruza geçtiği gibi bütünüyle gerçeğe aykırı ifadeler, olsa olsa bunları ileri sürenleri küçültür. Ne özünü, ne de ayrıntılarını hiç bilmediği anlaşılan bu konuda, bir ruh hastasının kitabına saplanıp kalacağına, bu konuyla ilgili ve belgelere dayalı resmi ve özel askeri tarihlere, objektif eserlere, gerçek anılara açılmasını, her Türk için çok büyük bir değeri olan bu savaşın anlamını kavramaya çalışmasını tavsiye ederim.

Rıza Nur'un anılarını ancak, Millî Mücadele hakkında hiç ama hiçbir şey bilmeyenler ciddiye alır.[149]

Rıza Nur, mahut anılarında ya da hezeyannamesinde, birçok konuda olduğu gibi Sakarya Meydan Savaşı ve Başkomutan M.Kemal hakkında da birtakım deli saçması iddialar ileri sürmüş, apaçık gerçekleri ve belgeli olayları bile saptırarak anlatmıştır. Bunları, Dr.Rıza Nur Dosyası adlı kitabımda ele almış ve cevaplamıştım.

□ M.Müftüoğlu da, Yalan Söyleyen Tarih Utansın adlı bir dizi kitabının 2.cildindeki 'İsmet Paşanın Sakarya Savaşı'ndaki Yeri' başlıklı yazısında şöyle diyor:

"İsmet (İnönü) Paşa Sakarya Savaşı sırasında Batı Cephesi kumandanıdır ama bir iddiaya göre, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, Sakarya Savaşı'nda fiilen yoktur! Peki nerededir? Halide Edip Adıvar'ın hatıratına göre İsmet Paşa, Sakarya Savaşı sırasında bir tahta sandalye üstünde uyuyakalmıştır!" (M.Müftüoğlu, 2.C., s.261-264)

İsmet Paşayı, çok özel bir uyku sineği ısırmış herhalde. Yoksa bir insan 22 gün ve gece uyur mu?

Bir de Halide Edib'i dinleyelim.

H.Edib, Türkün Ateşle İmtihanı adlı anılarında, Sakarya Savaşı'na 17 sayfa ayırmıştır. (s.191-207) İsmet Paşadan büyük bir saygı ve sevgiyle söz edilen anıların 196. sayfasında şu iki cümle var: "O akşam yemekten sonra, Albay Arif ile beraber, M.Kemal Paşanın odasında oturduk ve sabahın beşine kadar subaylar, durmadan raporlarını getirdiler. Arada bir İsmet Paşa geliyor, yorgun bir halde, bir tahta sandalyenin üstünde uyuklaya kalıyordu."

Müftüoğlu, işte bu iki cümleye dayanarak, İsmet Paşanın, Sakarya Savaşı'nı uyuyarak geçirdiğini ileri sürüyor.

Müftüoğlu'nun tarihi de böyle.

Vicdan ve sağduyu sahibi olmadan, tarihçi olunabilir mi?

Kaç yorucu ve kaygılı geceden birinin bir bölümüne ilişkin bir izlenimi, bütün bir savaşa yayarak, İsmet Paşanın 22 gün süren Sakarya Savaşı'nda fiilen var

149) Vahidettinciler, M.Kemal'e sövdüğü için Rıza Nur'u el üstünde tutuyor, önemli bir tanık, bilim adamı ve sanatçı olduğunu ileri sürüyorlar. Madem öyle, öteki siyasi anılarını ve eserlerini de yayımlasınlar. Neden yayımlamıyorlar acaba?

Doğrular:

a. Bu masalın kaynağı, S.Külçe'nin kitabındaki bir bölümdür. (Mareşal F.Çakmak, s.190-191) Külçe'nin 1.dönem tutanaklarında bulunmayan birtakım uydurma Meclis konuşmaları ile süslediği, tarihi belli olmayan, soyut bir zamana ait masalını, A.Çakmak'la M.Sertoğlu, tarihten ve gülünç olmaktan korkmadan, İkinci İnönü Savaşı'na uyarlamışlar.

b. Bu savaşa ilişkin Meclis görüşmelerinin doğrusu şöyle:

ba. Yunanlılar, 23 Mart günü yürüyüşe geçerler. 24 Mart günü Meclis-te, 'ziynet eşyasının ithalinin yasaklanması' ile ilgili bir kanun tasarısı görüşülmektedir. Yunan yürüyüşü hakkında ne bir tartışma vardır, ne de bir soru soran. Fevzi Paşa, kendiliğinden kürsüye gelir ve çok kısa bir açıklama yapar. Son cümlesi şöyle: "Ümit ederim ki gelecek hafta milletimiz için inşallah hayırlı tebşiratta (müjdede) bulunurum. (İnşallah, Allah muvaffak etsin sesleri)" (ZC., 9.C., s.216-230; Fevzi Paşanın konuşması: s.230)

bb. 2 Nisan 1921 tarihine kadar, İkinci İnönü Savaşı ile ilgili olarak, Mecliste, açık ya da gizli, başka hiçbir görüşme olmamıştır.
Yani Mecliste Fevzi Paşanın, iddia edildiği gibi bir konuşması yok. Tabii, ona bağlı olarak, M.Kemal-Fevzi Paşa konuşması da masal.

c. Şu Adnan Çakmak ile M.Sertoğlu'na bakınız! Fevzi Paşayı büyüteyim derken aşağılıyorlar. Eğer İkinci İnönü Savaşı'nda yenilseymişiz, geride ne M.Kemal kalacakmış, ne Fevzi Paşa, ne de Meclis!
Fevzi Paşa bu kadar kısa görüşlü, hesapsız, tecrübesiz, inançsız bir adam mıydı?[137]

d. Cephane elbette sonsuz değildir ama 'bir haftalık cephane olduğu ' da, ikilinin uydurduğu bir masaldır. Çünkü bizzat Fevzi Paşa, 14 Mart 1921 günlü emrinde, cephane durumunun iyi olduğunu birliklere bildirmiştir. (TİH, 2/3, s.272-273. sayfalarda, cephane durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi var!) Bazı birliklerin cephane sıkıntısı çekmesinin sebebi, cephane yokluğu değil, ikmaldeki aksamalardır. (TİH, 2/3, s.405)

e. Hatıra imalcilerinin son cümlesine göre milletin makus talihini, savaş alanında ordu değil, yaptığı bu kısa konuşmayla Mecliste Fevzi Paşa yenmiş.

---

137) Yunanlıların Kuzey ve Güney cephelerine yığabildiği kuvvet, 40.000 kişi; Anadolu ve Doğu Trakya'daki bütün mevcudu ise 140.000 kişi kadardı ve bu Türk Genelkurmayınca da biliniyordu. (TİH, 2/3, s.275- 276) Yunanlılar, mevcutlarını, ancak İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra artıracaktır. Milli Mücadele, bu kadar kuvvetle mi ezilip dağıtılacak, bütün Anadolu işgal edilecek ve M.Kemal, Fevzi Paşa vb. ortadan silinecek ve kaçmak zorunda kalacaklardı?
Ankara'ya kadar 300 km., ondan sonra da 1.300 km.lik bir derinlik daha var.
Mareşal Foch, 1920 Nisanında, Sevres Andlaşmasının silah zoruyla Türklere kabul ettirilebilmesi ve Anadolu'nun işgali için 27 tümen/ 405.000 kişilik bir ordu gerektiğini hesaplamıştır. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.83)

b. 30/31 Mart gecesi durgun geçer. 31 Mart günü sağ kanat kesimindeki bir kısım Türk birliklerinin taarruzu başlar. Yunan tümenleri, geride artçılar bırakarak, çekilmeye başlarlar. (Yunan Askeri Tarihi, s.247 vd.)

c. Daha önce de, 31 Mart akşamı da, İsmet Paşadan 'genel çekilme emri verdiği' hakkında bir telgraf gelmemiştir. Tam tersine, 31 Mart akşamı, Yunanlıların çözülüp çekilmeye başladığı, hem Cephe karargâhınca, hem Ankara'ca bilinmekte idi. (C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.126; TİH, 2/3, s.430)

d. İsmet Paşanın, Metristepe'den çektiği, savaşın sonunu bildiren ünlü telgrafı da Ankara'ya, 1 Nisan sabahı değil, 1 Nisan akşamı ulaşmıştır. Telgrafın çekiliş saati, "18.30"dur. (TİH, 2/3, s.444)

Kısacası, H.S.Tanrıöver'in anlattıklarının gerçeklerle bir ilgisi olmadığı gibi, 'içinde beş bin ışık' yanmasını gerektirecek bir durum da yaşanmamıştır.[142]

Bu da böyle bir masal. [143]

2. Kütahya-Eskişehir Savaşları

● Kütahya-Eskişehir Savaşları hakkında Rıza Nur'un ileri sürdüğü tümü yanlış iddiaların doğrularını Dr.Rıza Nur Dosyası adlı kitabımda açıkladığım için burada değinmiyorum. Kazım Karabekir'in damadı, Makine Yüksek Mühendisi Prof. Dr. Faruk Özerengin'in bu savaşla ilgili tahlilini ve verdiği orijinal bilgileri, Karabekir paragrafında aktaracağım.[144]

---

142) Kılıç Ali de, H.Suphi Tanrıöver'in bu yazısına inanarak, olayı bütün yanlışlarıyla birlikte onun gibi anlatıyor. (Atatürk'ün Hususiyetleri, s.50)

143) Dilipak'tan Mayıs 1921 dönemiyle ilgili bir inci daha: "M.Kemal'in isminin başına bu dönemde 'Hazreti' sıfatının eklenmesi, ilginç bir raslantıdır." (CG Yol, s.92) Yani Hazret-i Mustafa Kemal Paşa denmişmiş!

Böyle bir hitabı hiç duyup okudunuz mu?

144) Bu araya sıkıştırılacak bir konu var: Bu savaş sırasında Ankara'da, İlk Muallimler (Öğretmenler) Kongresi toplanır. Birkaç öğretmen hanım da çağrılır ama bulaşıcı hastalıkları varmış gibi erkeklerden ayrı oturtulurlar. Bu yüzden M.Kemal, kongreyi toplamış olan M.Müfit Beye şöyle der: "...Sizin kendinize mi güveniniz yok, yoksa Türk hanımlarının faziletine mi?"

Bu sahneyi, Kurtuluş senaryosuna da almıştım. Yazısında, bu tür 'ayrı bloklar halinde oturmanın doğal olduğunu' savunan Zaman gazetesi yazarlarından Mustafa Yazgan diyor ki:

"...Bu tablo son derece suni, uydurma, yakıştırma gibi filmin bu noktasında sırıtıyor. Evet gerçekten bilmek ve öğrenmek isteriz. Böyle bir şey olmuş mu? Hangi sağlam kaynak, bilgi ve belgeden alınmıştır?" (22.4.1994)

Kurtuluş dizisi hakkında o kadar çok yazı yayımlanmıştı ki ne teşekkür edebilmiştim yazarlarına, ne de bu tür birkaç yazıya cevap verebilmiştim. Kurtuluş'un temel özelliği, Yüzbaşı Faruk ve Nesrin'in aşkının dışındaki bütün sahnelerin, güvenilir anılara ve gerçek belgelere dayalı olmasıdır. M.Kemal'in o sözlerinin de elbette bir dayanağı vardı. İşte: İ.Habib Sevük, Atatürk İçin, s.18, Kültür Bk. Y., Ankara, 1981. Ben sadece Meclis Başkanlığı odasında geçen konuşmayı, kongrenin yapıldığı salona aktardım.

Bilgi edinilmesi!

Aynı yazar, 29.4.1994'teki yazısında da, şöyle yazıyor: "Senaryo akışında, milli destan şairimiz M.Akif Ersoy ve onun bir istiklal abidesi gibi mısralarla ördüğü İstiklal Marşına rastlamadım. Bir skandalla karşı karşıya mıyız? TRT 1'in ilgilileri ve yetkilileri cevap vermelidir! Kurtuluş dizisinde İstiklal Marşı olmazsa, dizinin destani değerleri sıfırlanır." →

3. Sakarya Savaşı

□ Bu bölüme Abdurrahman Dilipak'la başlayalım. Muhterem diyor ki:

"26 Ağustosta M.Kemal ünlü bildirisini yayımladı: 'Hatt-ı savunma yok, sath-ı savunma var!' " (C.G.Yol, s.99)

a. Şu garip dile dokunmadan geçemiyeceğim: "Hatt-ı savunma, sath-ı savunma" ne demek? Hatt ve satıh Arapça, savunma Türkçe, tamlama Farsça. Oysa dayandığı kaynak, "savunma hattı, savunma yüzeyi" diyor. (KA Günlüğü, s.180) Dilipak, bu anlatımı kendi özel ve güzel Türkçesine çevirmiş.

b. M.Kemal'in bu sözü ünlüdür ama bir bildiri değil, sözlü emirdir.[145]

□ A.Dilipak devam ediyor:

"M.Kemal'in, cephedeki gerileme üzerine, büyük bir paniğe kapıldığı ve acil olarak Kayseri'ye gidilmesi gerektiğinde ısrarlı davrandığı, ancak karşılaştığı muhalefet sonucu, ölüm pahasına cephenin terk edilmemesi gerektiği noktasındaki ısrarlı baskılar karşısında, son bir taarruz hamlesi ile düşmanın püskürtüldüğü, çeşitli hatıratlarda *[ne Türkçe!]* bahse konu edilmektedir." (A.Dilipak, C.G.Yol, s.100)

Sakarya Savaşı ve Sakarya Savaşı'nda M.Kemal, bu mu a muhterem?[146]

Anlamını, nasıl kazanıldığını, sonuçlarını filan bir yana bırakalım, insan bari Sakarya Savaşı'nda verdiğimiz 5.713 şehit ve 18.480 yaralının anısına saygı duyar.

Dilipak, hiç olmazsa, Yunanlılar kadar gerçekçi olsaydı.[147]

Bu tür içeriksiz, uydurma iddialar sadece, ağır ruh hastası olduğu doktor raporuyla da sabit olan Rıza Nur'un anılarında yer almaktadır.[148] Üstelik Dilipak,

---

Kurtuluş dizisinde İstiklal Marşı yok. Çünkü, ilk defa 1924'te bestelenip söylenmeye başlanmış, bugünkü bestesi ise 1930'da kabul edilmiştir.

Meraklısı için not: M.Akif'in yazdığı İstiklal Marşı'nın metnini ilk eleştiren kimse, Kazım Karabekir'dir. (İstiklal Harbimiz, s.1055/1.dipnot)

145) M.Kemal bu görüşünü, aşama aşama geliştirmiş ve yeni bir savaş doktrini ortaya koymuştur. (19.9.'da TBMM'nde yaptığı açıklama: ZC., 12.C., s.258, 2.sütunun baş kısmı; Nutuk, 2.C., s.132-133) Bu konuda genel değerlendirme için: C.Erikan, Komutan Atatürk, s.721-723, 724; Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.158, 160; Suat İlhan, Harp Yönetimi ve Atatürk; E.Ziya Karal, Atatürk'ün Askeri Kişiliği, Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan, s.204-220.

146) "Bunu bir tarihi hakikat olarak söylüyorum, Mareşal, İnönü ve ben, çok defa korkunç ümitsizliklerin pençesinde kıvrandığımız zamanlarda bile o, asla ümidini kaybetmedi." (Cephe Kurmay Başkanı Asım Gündüz, Tarih Dünyası, sayı 3/ 1 şubat 1965)

"Sakarya Savaşı sırasında M.Kemal Paşanın hususiyeti bambaşkaydı. Zaferden emin, aksi çıkarsa bütün arkadaşlarıyla beraber, ölmeye hazır görünüyordu." (H.E.Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, s.194)

147) Yunan ordu karargâhında hükümet temsilcisi olarak bulunan General Stratigos diyor ki: "M.Kemal ve onun etrafındaki subaylar, Türkiye'nin son kalesini savunmak ve yenilmez bir istek ve irade ile memleketlerini kurtarmak istemişler ve muvaffak olmuşlardı... Yunan iradesi, Kemal'in daha üstün iradesi önünde baş eğmişti." (s.31)

148) Dr.Rıza Nur Dosyası, s.153-158.

meti yaptıktan sonra, işgal ettiği mevzileri terk ederek, geri çekilmeye mecbur olmuştur. Sol cenaha (kanada) kumanda eden Miralay Arif Bey, ayrı sebeplerle geri çekilmiştir. **Umumi ricat emri verdim**.'

..M. Kemal Paşa, yüzüne, felaketin gölgesi ve korkusu sinmiş, bitik bir adam gibi duruyordu.. Aradan birisi ayağa kalktı ve herkesin kulağına çok yavaş bir sesle, gizli bir şey söylemeğe başladı. Bu hal M.Kemal Paşanın dikkatini celbetmiş olacak ki yüksek sesle sordu.

'Ne var Hamdullah Suphi Bey? Arkadaşlara bir şey söylüyorsunuz.'

'Paşam, başta itiraf edeyim, size son derece garip bulacağınız bir söz söyleyeceğim. 16-17 yaşından beri yaptığım tecrübeler bana bu cesareti veriyor. Arkadaşlara diyordum ki 'aldığınız haber yanlıştır. Biz muzafferiz. Bunu size hiçbir tereddütü olmayan bir kanaatle söylüyorum.' Bu anda içimde beş bin ışık yanıyor. Biz mağlup olalım ve ben ruhumu bu kamaşma halinde bulayım, bunun imkânı yoktur. İkinci bir haber gelecek, bu birinci haberi tashih edecek. Biz muzafferiz.'

Doktor Refik, Hariciye Vekili Bekir Sami, doktor Adnan, Halide Hanım.. Hayretle yüzüme baktılar. Bu nasıl şey?

'Buna Frasızcada illüminasyon derler. Bizde cezbe diye tarif edilebilir.'

Bekir Sami Bey, son kelimemden istifade etti:

'Cezbeye tutulana meczup derler.'

'Razıyım, iki saat, üç saat için meczup, fakat daha sonra ne diyeceksiniz? İkinci haber gelecek.'

.....

Dakikalar, ağır yaralılar gibi sürüne sürüne geçiyordu... Sabah saati yaklaşmıştı... Birdenbire kapı tekrar açıldı. Aynı zabit, Binbaşı Şemsettin Bey içeri girdi. Yüzü. bir ışık ile aydınlanmış gibiydi... M.Kemal Paşaya, 'İkinci bir haber' diyerek, bir telgraf uzattı... Paşa, şifa bulmuş bir adam gibi birdenbire değişen bir yüz ve sesle, 'Arkadaşlar, vaziyet büsbütün değişti' dedi, 'Size telgrafı okuyayım: Mukabil bir taarrumuzla, düşmanın işgali altına düşmüş bütün mevzilerimizi geri aldık. Yunanlılar, muharebe meydanını muzaffer silahlarımıza terk ettiler. Bozüyük yanıyor ve biz düşmanı takip ediyoruz.'[139]

Herkes bir anda, deminki meczuba tekrar baktı. M.Kemal Paşa ayağa kalkarak, bana dedi ki:

'Hamdullah Suphi Bey, bu zaferi herkesten evvel siz bize haber verdiniz. Geliniz, buraya oturunuz ve tebrik telgrafını siz yazınız.'

Gittim, onun yerine oturdum. Şimdi her sene, İkinci İnönü Muharebesi'nin yıldönümünde, mektep kitaplarında okuduğumuz şu telgrafı yazdım:

---

139) Aslı şöyle: "Gündüzbey kuzeyinde sabahtan beri direnen ve artçı olması umulan bir düşman müfrezesi, sağ kanat grubunun taarruzu ile düzensiz bir şekilde geri çekiliyor, yakından takip ediyoruz. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok. Bozüyük yanıyor. Düşman, binlerce ölüleri ile doldurduğu muharebe meydanını, silahlarımıza terk etmiştir." (TİH, 2/3, s.444)

Bu, tarihe Sakarya Harbi olarak geçecek olan büyük savaştı." (16.bölüm, 25.4.1975, Hürriyet gazetesi; 17.bölümde de şöyle yazıyorlar: "Ordunun idaresini Kral Konstantin ele almıştı.")

a. Yunan Kralı, hiçbir zaman 'savaş işini, ordunun idaresini eline almış', değildir. Çünkü hükümet, Kralın bu işe karışmasını uygun görmemiştir. Kütahya-Eskişehir ve Sakarya savaşlarını, uzaktan izlemekle yetinecektir. (Genelkurmay Başkanı V.Dusmanis, Küçük Asya Harbinin İçyüzü, 1.C., s.63-69)

b. General Papulas da, Anadolu'ya yeni geçmiş değildir; Anadolu Ordusu'nun komutanı olarak, 22 Kasım 1920'den beri, İzmir'de bulunmaktadır. (Yunan Askeri Tarihi, s.169)

c. A.Çakmak-M.Sertoğlu, Kütahya-Eskişehir savaşları ile Sakarya Savaşı'nı birbirlerine karıştırıyor, olaylar sırasını da alt üst ediyorlar. Ne 'Temmuz sonlarında başlamış olan bir taarruz' var, ne de Sakarya Savaşı 'Temmuz sonlarında' başladı.

Bu pek cesur ikili, atıp duruyor. Şimdi masalın en tatlı bölümüne geldik:

□ "M.Kemal Paşa atından düşmüş ve kaburga kemiklerinden biri kırıldığından, ister istemez hastaneye yatmıştı. **Bundan sonra da ordunun başında yalnız kaldım.** Halbuki bu sırada M.Kemal Paşaya şiddetle muhtaç bulunuyordum. Ama ne yapabilirdim? Her şeyden önemli olan, cephede ordunun başında bulunmaktı... Ben sürekli olarak cephede bulunamıyor, fırsat buldukça Ankara'ya gelerek Mecliste görünüyor, savaş durumu hakkında gerekli bilgileri veriyordum. Onları sakinleştirir sakinleştirmez, hemen M.Kemal Paşayı ziyarete koşuyor, askeri durum hakkında ona gereken bilgileri veriyordum. Ondan sonra da soluğu cephede alıyordum." (17.bölüm, 26.4.1975, Hürriyet gazetesi)

İnanılmaz bir şey! Bu kadar çok yanlışı bir araya getirmeyi nasıl başarmışlar?

1. M.Kemal'in 17 Ağustos 1921'de Alagöz'deki Başkomutanlık karargâhına döndüğünü görmüştük.

2. Fevzi Paşa, ordunun başında yalnız kalmış ve orduya komuta etmiş değildir; çünkü Ordu (Cephe) Komutanı, İsmet Paşaydı; bütün emirler İsmet Paşadan çıkıyordu. (Sakarya Savaşı ile ilgili 'TİH, 2/5, 2.kitabın tamamı) Fevzi Paşa, görüş, tavsiye ve uyarılarını, ancak gerektikçe ya da soruldukça, Başkomutana ve Ordu (Cephe) Komutanına yazılı olarak bildirmiş, bazı zorunlu hallerde ve 'Cephe Emri' doğrultusunda, güney kanattaki birliklere doğrudan emir vermiştir. (TİH, 2/5, 2.kitap, s.89, 90, 103, 104 vd.)

3. Fevzi Paşa, Cepheye geldiği 12 Ağustostan sonra da hiç 'Ankara'ya gitmiş', Mecliste konuşmuş da değildir!

M.Kemal de, Fevzi Paşa da, savaş bitene kadar cepheden hiç ayrılmamışlardır.[155]

[Fevzi Paşa, sıcak savaşın başladığı gün olan 23.8'den 7.9'a kadar, sü-

1) Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, s.27. Bu sayfada, İzmir'deki ABD Konsolosu G.Horton'un bir raporu var. Ama **iki yıl öncesine ait** bir rapor, tarihi 19 Temmuz 1919! Buna rağmen, Horton şöyle diyor: "Yunanlılar her gün yeni birlikler getiriyorlar. Bu çevrede şimdiden 70 bin askerleri var ve bu rakam gün geçtikçe büyüyor." (s.27) Raporda, malzeme sıkıntısını, darlığını belirten tek kelime bile yok!

2) Gösterdiği ikinci kaynak, S.Selek'in Anadolu İhtilali, s.634 vd. Bu sayfa, 7 Eylül 1921 gününe ilişkindir, devamı da sonraki günlere. Yani Yunanlıların, taarruz güçlerinin kırıldığı, Türk ordusunun karşı taarruza hazırlandığı günler ve Türk zaferi ile biten son perde. Bu dönemde Yunanlılar, elbette ikmal sıkıntısı çekerler. Bu neyi gösterir? Zavallı, mazlum, günahsz Yunanlıların, savaşın başından beri malzeme sıkıntısı çektiklerini mi? Yoksa, kesin Türk savunması karşısında gittikçe eridiklerini, ezildiklerini mi?[151]

c. İngiliz yönetiminin, 1919'da 'Yunanlıların kazanması mümkün değildir' şeklinde bir tespit yaptıkları da doğru değildir. O tarihte Yunan ordusu, savaşa katılmadığı için zinde, çok istekli, iyi donatılmış bir ordu. 1919'da Yunanistan'a Venizelos egemendir ve siyasi çalkantılar da geride kalmıştır. Ama yazar, bu açık gerçeklere gözlerini yummuş, harıl harıl hayalini yazıyor!

Zaten İngilizlerin öyle bir tespitleri olsa, Yunanlıların İzmir'e çıkmasını teşvik eder, 1920 Haziranında ve Londra Konferasında, yayılmalarını destekler miydi? Ve Lloyd Gorge, "**Osmanlı İmparatorluğunun mirasçısı Yunanistan'dır**" der miydi? (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.182) Yunan Kralının kardeşi ve bugünkü İngiliz Kraliçesinin eşinin babası General Andreu, Felakete Doğru adlı anılarında, Ankara seferine karar verilmesinde, 'sefere devam edilmesini talep eden ecnebilerin' [İngilizlerin] de rol oynadığını yazmaktadır. (s.57)

İngiltere, Yunanlıların Türkleri ezip sileceklerini düşündü, Yunanistan yenilince de panikledi. Ayrıntıları, ilerde.

● Kurtuluş dizisinde, şöyle bir sahne var. Kütahya-Eskişehir yenilgisi üzerine. '32.122' erin silahıyla birlikte kaçtığını öğrenen M.Kemal şöyle der:

"Anadolu'yu yüzlerce yıl, yalnız kanına ve canına ihtiyacın olduğu zaman hatırlarsan, onun dışında kaderine terk ve cehalete teslim edersen, sonuç tabii böyle olur. Vatanı, köyünden ibaret sanabilir. İstiklal için dövüşenlere karşı da durabilir. Çünkü insanımızın kafasını, milli bir terbiyeden geçirmemişiz ki. Çok şükür ki halkın çoğunluğu sağduyusu ile doğruyu görüyor."

Mehmet Kahraman aynı yazısında, M.Kemal'in milli terbiye (eğitim) sözü-

151) Yunan ordusunun içine düştüğü acıklı durumu anlatan Prens Andreu, bunun gerekçesini şöyle anlatıyor: "Türk ordusu, kendisince seçilmiş bir zaman ve mevkide meydan savaşı vermeyi istemişti ve bu isteğine ulaşmıştı..." (s.129) Yunan askeri tarihinde deniliyor ki: "Yunan ordusu muharip kuvvetinin % 50'sini, Sakarya savaş alanında bıraktı. (Yunan Askeri Tarihi, s.701)

ne de itiraz ediyor ve yalnız dini terbiyenin geçerli olduğu Osmanlı dönemindeki zaferleri örnek gösteriyor. (14.4.1994, 3.sütun)[152]

M.Kemal'in sözleri ile Osmanlı zaferleri arasında ne ilgi var?

Bambaşka bir şey söylüyor M.Kemal.

Dünya milli devletlere doğru giderken ve uyanık milletler, milli bilinci oluşturmaya çalışırlarken, Osmanlı Devletine bağlı topluluklar, bu akımın etkisi ve istiklallerini kazanmak isteği ile teker teker kopup ayrılırlarken, çağın gereklerini bir türlü kavrayamayan Osmanlı yönetimi, Osmanlılık gibi artık içi boşalmış ve birleştirici gücü tükenmek üzere olan bu kavrama yapışıp kalır. Bu yüzdendir ki milli bilinç ve duygu, Osmanlı devletine bağlı topluluklar içinde, Araplardan bile sonra, en son Türklerde uyanacaktır. Kurtuluş Savaşı, bu bilinç ve duygunun yaygın olmadığı dönemde başlamıştır. Geç ve zor uyanışın sebeplerinden başlıcası da budur. İşbirlikçilerin çokluğunun sebebi de budur. İsyanların temelinde de bu yatar.

Şoven ve ırkçı olmayan, milli, evrensel ve çağdaş değerlere açık bir terbiye, çağın terbiyesidir. Milli terbiye, doğal olarak dini terbiyeyi de içerir ama dini terbiyeden daha kapsamlıdır.

Milli terbiyenin önemini ve gerekliliğini en iyi gösteren örneği, yazısıyla bizzat M.Kahraman veriyor. Milli Mücadele'nin tarihini, anlamını ve amacını anlamak için hiçbir gayret göstermediğini belirten düşünceler ileri sürüyor, milletinin hiçbir gururunu, sevincini, mutluluğunu paylaşmıyor, maksatlı olarak zaferleri küçültmek için çabalıyor, düşman yenilgilerine sürekli mazeret ve bahane arıyor, işbirlikçi İstanbul yönetimini aklamaya çalışıyor. Yani hâlâ Ali Kemal ve benzerleri gibi bakıyor olaya.

Böylece de, M.Kemal'in sözünün, ne kadar haklı bir söz olduğunu, canla başla kanıtlıyor!

● Sıra geldi, Adnan Çakmak'ın anlattığı ve Murat Sertoğlu'nun yazdığı, uydurma 'Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları'ndaki Sakarya Savaşı'na ilişkin

---

152) Özetle diyor ki: "Osmanlı devleti üç kıtaya yayılırken, binlerce zafer kazanırken, Anadolu insanından istifade etmedi mi? Askerlerimiz, bir ayda hangi terbiyeden geçirildiler ki Sakarya Savaşı'nı kazandılar?"

Ne laflar! O zamanlar, yalnız Osmanlıları değil, bütün toplulukları ve orduları güdüleyen, yönlendiren, başka düşünce ve duygulardı. Zamanla Batı derlenip toparlandı, biz geriledikçe geriledik ve çöktük.

Karabekir şöyle yazıyor: "İzmir işgalinde... ne asker, ne halk, değil mukavemet, bir tevekkül ile teslim oluyorlar. Bunun ruhi sebebi, asırlarca milletimizi daima emirlerle hareket ettirmek gibi insanların benliğini, izzet-i nefsini mahveden bir terbiyedir." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.49)

Milli Mücadele/ Kurtuluş Savaşı/ İstiklal Savaşı ise, bu adların da belirttiği gibi, tamamen ayrı nitelikte ve özde bir savaştır. O dönem çok gerilerde kalmış, şartlar, kavramlar, amaçlar değişmiştir.

Sakarya Savaşı'na askeri hazırlamak için birçok şey yapılmış ama elbette bu kısa süre hepsini eğitmeye yetmemiş, bu yüzden de Sakarya Savaşı bir 'subay savaşı' olmuştur. (Mesela A.Gündüz, Hatıralarım, s.80, 107; Ş.Soğucalı, İstiklal Harbinde Olaylar, s.88) Askerin çok yönlü eğitimi, Büyük Taarruz'a kadarki dönemde gerçekleşir. (4.Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Paşa, Milli Ordu Nasıl Doğdu, Y.Tarihimiz, 3.C., s.9)

Bu ordu bir fırtına gibi esecektir.

tık biliyoruz ki ikilinin atmasyonudur. Savaşın planlarını Fevzi Paşanın yaptığı da doğru değildir.[157]

□ "[Sakarya Meydan Savaşı hakkında bir konferans vermek isteyen Afet (İnan) Hanım] hazırlamış olduğu konferans metninde... herhalde M.Kemal Paşaya duyduğu aşırı sevgiden olacak, tarihi hakikatleri bir yana bırakmış, Sakarya Savaşı'nın bütün şerefini kendisine *(M.Kemal'e)* vermiş, savaşın planlarını ona hazırlatmış ve Sakarya Meydan Savaşı'nı başından sonuna kadar idare ettirmiş... Şerefli bir askere, yapmadığı, katılmadığı bir savaşın zafer şerefini yüklemeye kalkışmak, onun şerefini hiçbir şekilde artırmaz. Hatta onu küçültür... Afet Hanım benimle görüşmek üzere yeniden başvurunca, ona durumu bildirdim. **M.Kemal Paşanın, Sakarya Muharebesiyle öyle sandığı gibi yakından ilgisi olmadığını**, geçirmiş bulunduğu bir kaza sonunda, bir kaburga kemiğinin kırılmış ve hastaneye kaldırılmış bulunması,[158] **onu ister istemez bu savaşın dışında bırakmış olduğunu**, bu durum karşısında, **savaşı benim planlayarak idare etmek zorunda kaldığımı** söyledim." (19.bölüm, 28.4.1975, Hürriyet)

Bu gerçeklere aykırı lafları söyleyen, elbette Fevzi Paşa değil. Fevzi Paşanın bu konudaki gerçek görüşünü, şu belge belirtmektedir: Fevzi ve İsmet Paşa, 15.9.1921 tarihinde, Kozan ve Edirne milletvekilleri olarak, TBMM'ne ortak bir öneride bulunurlar. Bu öneri şöyledir:

"**Bizzat muharebe meydanındaki tedabir** (önlemleri) **ile muzafferiyetin amil ve müessiri** (yapıcısı ve etkeni) **olmuş olan Başkumandan M.Kemal Paşa Hazretlerine**, müşirlik (mareşallik) rütbesi ve Gazilik ünvanı tevcih edilmesini teklif ve istirham ederiz." (ZC., 12.C., s.263)[159]

---

157) Sahte anı imalcileri, plan nedir bilmedikleri için, ikide bir, plandan söz ediyorlar. Sıcak savaş boyunca, genel ve geçerli klasik kurallara uygun bir savunma düzeni uygulanmıştır. M.Kemal'in klasik savunma anlayışını değiştiren 'alan savunması' görüşü ise, bu düzeni değil, savaş tarzını değiştirecektir. İlgilenenler şu kaynaklarda, İstiklal Savaşı'nın tamamını kapsayan genel plan (stratejik savunma) ile bu savaştan önce ve savaş sırasında uygulanan düzen ve gelişmelere ilişkin bilgi ve belgeleri bulabilirler: TİH, 2.C., 5.Kısım, 1.Kitap, Sakarya Meydan muharebesinden Önceki Olaylar ve Mevzi İlerisindeki Harekât; TİH, 2.C., 5.Kısım, 2.Kitap, Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekât; H.Baykoç, Sakarya Meydan Muharebesi, 134 sayılı Askeri Mecmua tarih eki, 1944; B.Vandemir, Sakarya'dan Mudanya'ya, Genelkurmay Y, Ankara, 1946.

Ayrıca, Sakarya Meydan Savaşı'na ilişkin harp cerideleri de yayımlanmıştır.

Şu üç Yunan kitabı da özellikle Sakarya Savaşı ile ilgilidir: İlia Vitieridu, Sakarya Ötesi Harekâtı; Hristos V.Nikolopulos, 1921'in Onbinleri ile Beraber; Prens Andrea , Felakete Doğru (Üçü de ATASE Kitaplığında incelemeye açıktır).

158) M.Kemal hastanede yatmış da değildir. Sadece Cebeci Hastanesinde muayene olur, evine döner, bazı bakanlarla görüşür ve ertesi günü Alagöz'e hareket eder. Bunlara ilişkin ayrıntılar, mesela R.Eşref Ünaydın'la İ.H.Tekçe'nin anılarında var.

159) K.Karabekir şöyle yazıyor: "Fevzi Paşa... M.Kemal Paşaya yekten müşirlik ve gazilik inha ediyor. Halbuki daha mesele bitmemiş ve Yunan ordusunu takip ederek kati muvaffakiyet kazanılmamış, yani daha yapılacak işler varken, M.Kemal'e son merhaleyi inha etmek, ikinci bir muzafferiyette, nasıl ve ne ile tatmin olunabilecektir. Bu vahim hata, Afyon taarruzundan sonra, M.Kemal'e hilafet ve saltanatı tevcihe (vermeye) kadar yürüdü." (İstiklal Harbimiz, s.935/ dipnot) →

olmadığını ileri sürüyor ve bunu üç sayfa sürdürüyor.

Kâğıda yazık.

Ve bu cilt 9 baskı yapmış. Masal ve dedikodu düşkünlüğümüze bakınız!

□ Mehmet Kahraman:

"Yunanlılar, aşırı derecede ikmal ve ikmal maddeleri sıkıntısı çekerlerken, [televizyonda yayımlanan] Kurtuluş dizisinde, çok kuvvetli gösterilmişler. İngilizlerin, Türklerin karakterini ve Yunan ordusundaki siyasi bölünmeyi dikkate alarak, 1919'da ortaya koydukları 'Yunanlıların kazanması mümkün değil ' tespitinin aksi belirtiliyor." (14.4.1994, Zaman gazetesi)

a. Kütahya, Eskişehir ve Sakarya savaşları sırasındaki Yunan ordusunun durumu hakkında, yerinde yapılmış incelemelere dayanan iki İngiliz raporu, B.N.Şimşir'in Sakarya'dan İzmir'e adlı eserinde yer alıyor: Albay Nairne'in raporu, s.145 vd.; General Marden'in iki raporu, s.149 vd. Her üç raporda da, özet olarak, 'Yunan ordusunun etkin bir savaş makinesi olduğu' belirtilmektedir.

Yunan ordusunun İkmal ve Ulaştırma Şubesi Müdürü Y.L.Spyridonos, şöyle yazıyor: "Hükümet, 625 milyon drahmilik iç borçlanma ile 1.000 ağır, 500 orta kamyon, 250 ambulans daha aldı. Yirmi iki km.lik Bursa-Kestel hattını inşa etti. Ordu varlığı, 1921 Haziranında 220.000 kişiye yükseldi. **Yunanistan oldu olalı, bu kadar büyük bir ordu kurmamıştı!"** (Harp ve Hürriyetler, s.135)

b. Yunanistan'ın, hiçbir zaman savaş malzemesi sıkıntısı çekmediğini, ilerde göreceğiz. Ama Sakarya Savaşı sırasında, ikmal üssünden uzaklaştıkları için ikmal zorluğu çekeceklerdir. Zaten Türk ordusunun, Sakarya gerisine çekilmesinin amacı da, Yunanlıları Anadolu'nun derinliklerine çekerek, ikmal üslerinden uzaklaştırmak, yıpratmak ve yenmektir. Bu uzaklığa, ikmal hatlarının Türklerce vurulup dağıtılması da eklenince, Yunanlılar, özellikle yiyecek ve bir ara cephane bakımından zor duruma düşerler.[150] Yunanlıların, Türk stratejisinin ve taktiğinin sonucu olarak düştükleri bu durumu, 'zaten Yunanlılar sıkıntı içindeydi' diye yorumlamaya kalkışmanın anlamı ve hikmeti ne? Ankara'ya doğru yürüyüşe geçtikleri zaman, silah, cephane, asker, uçak, ulaştırma aracı bakımından sıkıntı içinde miydiler? Hayır! Hiçbir Yunanlı, böyle bir mazerete sığınmıyor ama bizim Vahidettincilerimiz, Yunan yenilgisine mazeret bulmak için bin dereden su getiriyorlar.

Sırf M.Kemal'i büyütmemek için Sakarya zaferini bile küçültmeye çalışıyorlar!

İddiasını kanıtlamak için iki de kaynak göstermiş.

---

150) "Dokuz günden beri her ere çeyrek ekmek veriliyor." (8 Eylül 1921, 2.Yunan Kolordusu Komutanı Prens Andreu, Felakete Doğru, s.144)

rekli olarak ordunun güney kanadında bulunur, 8.9'da kuzey kanada geçer. (TİH, 2/5, 2.kitap, s.18 vd.; K.Özalp, Milli Mücadele, s.204)]

Sahte anıları izlemeye devam edelim.

□ "Bütün gayretime rağmen, Meclisi sakinleştirebilmek, benim için gitgide güç oluyordu. Bu sıralarda M.Kemal Paşaya ne kadar ihtiyacım vardı. Ama o dediğim gibi hâlâ yatıyordu. Benim artık Ankara'ya gelmem son derece zorlaşmış bulunuyordu. Meclisin moralini yüksek tutma işini M.Kemal Paşaya bırakmıştım. Daha doğrusu o, kendi isteği ile hasta hasta, bu görevi üzerine almıştı." (18.bölüm, 27.4.1975, Hürriyet)

Yalan, yalanı doğurur. Bu zırvalıklar da anaç yalanın yavruları.

□ "İşte bugünlerde, nereden çıkmış ise çıkmış, Yunanlıların hızla Ankara'ya yaklaşmakta oldukları, onları durdurabilmenin imkânsız olduğu rivayeti, Ankara'yı bir anda sarıvermiş. Benden bir türlü haber alamayan, benimle temas kuramayan M.Kemal Paşa da bu şayiaya (söylentiye) kapılarak, Ankara'nın boşaltılması yolunda, kendisine yapılan telkinleri uygun bulmuş. Bu yolda hemen emirler vermiş ve hükümet merkezinin Kayseri'ye nakledilmesi yolunda hareke geçilmiş... **Benim bunlardan hiç haberim yoktu.**" (18.bölüm, 27.4.1975, Hürriyet)

Bu seferki yavru, tam bir tosuncuk. Meclisin ve hükümet örgütlerinin Kayseri'ye nakli hakkındaki Bakanlar Kurulu kararını, Sakarya Savaşı'nın başlamasından bir ay önce, 23 Temmuz 1921 günü, TBMM'nin gizli oturumunda açıklayan ve savunan, bizzat Bakanlar Kurulu Başkanı Fevzi Paşadır. (GCZ, 2.C., s.99 -103 vd.) Ama anı imalcileri, Fevzi paşaya, "benim bunlardan hiç haberim yoktu" dedirtiyorlar!

---

155) a. M.Kemal'in Başkomutanlık karargâhının bulunduğu Polatlı/Alagöz'den verdiği bazı emirlerin ve yazdığı yazıların tarihleri: Cephede bir görev isteyen H.Edib'e verdiği cevap, 18.8 (T.A.İmtihanı s.190); K.Karabekir'e cevap, 21.8 (İstiklal Harbimiz, s.933); Orduya genelge, 24.8 (TİH, 2/5, 2.kitap, s.12); Güney kanattaki Fevzi Paşa'ya emir, 24.8 (a.g.e., s.18); Güney kanattaki Fevzi Paşa ile yazışma, 26.8 (a.g.e., s.47); Milli Savunma Bakanlığına emir, 26/27.8 (a.g.e., s.62-64); orduya genelge, 27.8 (a.g.e., s.79); Güney kanattaki Fevzi Paşa ile yazışma, 28. 8 (a.g.e., s.84); Güney kanattaki Fevzi Paşaya emir, 29.8 (a.g.e., s.112); Milli Savunma Bakanlığına emri, 31.8 (a.g.e., s.127); TBMM ile yazışma, 1.9 (a.g.e., s.148; cevabı, 3.9'da Mecliste okunur: ZC., 12.C., s.134-135); A.Gündüz ile S.Ornurtak'ı güney kanatta inceleme yapmakla görevlendirmesi, 3.9 (TİH,2/5,2.kitap, s.161); Gazeteci B.G.Gaulis'e Alagöz'den cevap vermesi, 5.9 (B.N.Şimşir, Atatürk'le yazışmalar, s.141); Zafer Tepe'ye gelmesi, 9.9 (TİH, 2/5, 2.kitap, s.208; H.Edip, s.200); Zafer Tepe'de taarruzu izlemesi 10.9 (TİH,2/5,2.kitap, s.223); ileri hattaki 15.Tümen'in yanına gitmesi,11.9 (K.Özalp, Milli Mücadele, s.207; Fethi Okyar, Yakınlarından Hatıralar, s.42-47); Meclis'e zaferi bildirmesi, 13.9 (TİH, 2/5, 2.kitap, s.269-270); millete beyannamesi, 14.9 (a.g.e., s.285)!

Ayrıca, her gün Alagöz'den Meclise rapor yolluyor, rapor Hüsrev Gerede tarafından milletvekillerine açıklanıyordu: D.Arıkoğlu, s.249 vd.; Y.K.Karaosmanoğlu, Vatan Yolunda, s.145; R.E.Ünaydın, Atatürk'ü Özleyiş, s.63.

Birkaç defa da Cephenin güney kanadına inmiştir. (TİH, 2/5, 2.kitap, s.115, 132; A.Gündüz, Hatıralarım, s.81, 84; C.Erikan, Komutan Atatürk, s.720)

b. Sadece şu anılar bile, her ikisinin de, Sakarya Savaşı boyunca, sürekli cephede bulunduklarını göstermeye yeter: H.E.Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, s.193-203; İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.260-265; A.Gündüz, Hatıralarım, s.85-105; K.Özalp, Milli Mücadele, s.192- 215.

□ "...Yaverim Salih Omurtak'ı çağırarak kendisine, 'Ben biraz uyuyacağım... Beni uyandırma!' emrini vererek yattım. Ben uyuduktan bir, iki saat sonra, Ankara ile nasılsa telefon bağlantısı kurulmuş. Salih Omurtak, telefonu açar açmaz, M.Kemal Paşanın sesini duymuş. Paşa, heyecanlı bir eda ile durumu sormuş..."

M.Kemal, Fevzi Paşanın uyuduğunu öğrenince, içi rahatlamış, 'durumda hiçbir tehlike olmadığını şimdi anladım' demiş. Uyduruk anılar şöyle devam ediyor:

□ "Ertesi sabah kendisiyle telefonla konuştuktan ve askeri durumu anlattıktan sonra, bir kat daha rahatladı. Ankara'ya gelen kötü haberleri, uyanmış bulunan paniği de, ancak o zaman kendisinden öğrendim... M.Kemal Paşa da oldukça iyileşmişti. Bana, bir iki güne kadar yanıma gelebileceğini söyledi. Buna pek sevindim. M.Kemal Paşa, hemen ertesi günü, BMM Başkanı olmak sıfatıyla, Mecliste askeri durum hakkında yürekleri ferahlatıcı izahatta bulunmuş ve **bazı mebusların isteklerine uyarak, Başkomutan sıfatıyla cepheye hareket edeceğini bildirmiş**. Onu aramızda görmek, hepimizin moralini bir kat daha kuvvetlendirmiş bulunuyordu." (18.bölüm, 27.4.1975, Hürriyet)

Salih Omurtak, Sakarya Savaşı sırasında, Fevzi Paşanın yaveri değil, Genelkurmay Harekât Şubesi Müdürüdür.[156] Ankara ile Alagöz arasında, o tarihte telefonla konuşmak da mümkün değildir. M.Kemal Paşa, bazı mebusların isteğine uyarak, cepheye kendiliğinden Başkomutan sıfatıyla hareket etmiş de değildir. Uzun ve çetin görüşmeler sonunda ve oybirliği ile Başkomutanlığa getirilmiştir. (ZC, 12.C., s.21; ayrıca: GCZ, 2.C., s.180, 5.8.1921). Cepheye, sonradan ve yalnız olarak değil, 12 Ağustosta Fevzi Paşa ile birlikte hareket etmiştir. (HDBD, 75.sayı, 1619.belge; İslam Ansiklopedisi, 1.C., s.756; Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.159)

Anıların geri kalanı da böyle. Onun için onlara değinmeyeceğim. Sadece, ikilinin bu tür zırvalamalarından son ikisini aktarıp bu sahte anılar konusunu kapatıyorum:

□ "..Atatürk, birçok kimseye yeni soyadları vermeye başlamıştı. Bu arada İnönü savaşlarının şerefini, olduğu gibi İsmet Paşaya hediye ederek, İnönü soyadını kendisine vermişti. Bana da herhalde, **Sakarya Savaşı'nı başından sonuna kadar idare etmiş ve bu savaşın planlarını da hazırlamış olduğum için** olacak, Sakarya soyadını vermek istedi. Teşekkür ettim. Üç yüz yıldan beri Çakmakoğulları adıyla şöhret kazanmış bulunan bir soyun adını değiştirmek hakkını kendimde göremiyordum. Bunu söylediğim zaman, M.Kemal Paşa bana hak verdi." (19.bölüm, 28.4.1975, Hürriyet)

Sakarya Savaşı'nı, başından sonuna kadar Fevzi Paşanın idare ettiği, ar-

156) On Yıllık Harbin Kadrosu, s.278.

palavralara ve büyük atmasyona. Hatıraların sahteliğinin iyi anlaşılması için önce olaylar sıralamasını vermek istiyorum:

8-21 Temmuz: Kütahya-Eskişehir Savaşı, Türk cephesinin yarılması ve yenilen ordunun Sakarya doğusuna çekilmeye başlaması

23 Temmuz: **Fevzi Paşanın, gizli oturumda, hükümet merkezinin Kayseri'ye nakli ile ilgili Bakanlar Kurulu kararını açıklaması** (Gizli Celse Zabıtları, 2.C., s.99 vd.)

26 Temmuz: M.Kemal'in Polatlı'ya gelerek İsmet Paşa ile görüşmesi

28-29 Temmuz: Fevzi Paşanın, Sakarya doğusuna çekilmiş olan birlikleri denetlemesi (30 Temmuz günü Meclisteki yaptığı açıklamaya göre)

30 Temmuz: Fevzi Paşanın gizli oturumda, ordunun son durumu hakkında bilgi vermesi (GCZ., 2.C., s.116 vd.)

5 Ağustos: M.Kemal'in Başkomutan olması

12 Ağustos: **M.Kemal ve Fevzi Paşanın Polatlı'ya gelmeleri** (TİH, 2/5, 2.kitap, s.198)

14 Ağustos: Yunan ordusunun Sakarya'ya doğru yürüyüşe geçmesi

15 Ağustos: **M.Kemal'in attan düşmesi ve sakatlanması**[153]

16 Ağustos: **Muayene için Ankara'ya gelmesi ve gece kalması**

17 Ağustos: Polatlı/ Alagöz karargâhına dönmesi[154]

23 Ağustos: Sakarya Savaşı'nın başlaması

13 Eylül: Savaşın galibiyetimizle bitmesi

18 Eylül: M.Kemal'in Ankara'ya dönmesi

19 Eylül: Fevzi ve İsmet Paşaların, ayrıca İ.Süreyya Bey (Manisa) ve 62 arkadaşının, ek olarak Durak Beyin (Erzurum), Tahsin Beyin (Aydın), Hulki Efendinin (Siirt) verdikleri önergeler üzerine, M.Kemal'e, oybirliği ile Gazi ünvanı ve mareşallik rütbesi verilmesi (ZC.,12.C., s.363-364)

Şimdi F.Çakmak'ın sahte anılarını kısım kısım izleyelim:

□ "Yunan Kralı, savaş işini doğrudan doğruya eline almış bulunuyordu. Pek güvendiği Başkomutan General Papulas da Anadolu'ya geçmiş bulunuyordu... Nihayet Temmuz sonlarında beklediğimiz taarruz kendini gösterdi.

153) TİH, 2.C., 5.Kısım, 1.Kitap (Sakarya Meydan Muharebesinden Önceki Olaylar ve Mevzi İlerisindeki Harekat), s.198; A.Gündüz, Hatıralarım, s.59; Yakınlarından Hatıralar, s.107; F.Özdilek, AAMD,sayı 11/ Mart 1988, s.459

154) Bu konu ile ilgili bazı kaynaklar: HTV dergisi, sayı 75 (1976), 1621 no.lu belge (Başkomutanlık Özel Bürosu Genel Sekreteri Kazım Paşanın, M.Kemal'in dönüşü ile ilgili olarak 16.8'de Polatlı'ya çektiği telgraf: "M.Kemal Paşa, muayene edildi. Kaburgalarından biri kırık. Yarın karargahta olacak."); TİH, 2/5, 1.Kitap, s.198; R.Şevket İnce'nin Güncesi, 9. bölüm, 29.10.1982, Milliyet; İ.Hakkı Tekçe, Hatıralar, 13.11.1968, Milliyet; R.E.Ünaydın, Atatürk'ü Özleyiş, s.42; İslam Ansiklopedisi, 1.C., s.757; Dr.Mim Kemal Öke, s.107, Yakınlarından Hatıralar.

19 ya da 20 Ağustosta Alagöz karargâhına gelen H.Edip şöyle yazıyor:

"M.Kemal Paşa, oturduğu koltuktan güçlükle kalkmaya çalıştı. Çünkü kaburga kemikleri, hala ağrılar içindeydi. M.Kemal Paşaya doğru, kalbimde gerçek bir saygı ile gittim. O, bütün gençliğin, bir millet yaşasın diye ölmeyi göze alan kararını temsil ediyordu. Ne saray, ne şöhret, ne herhangi bir kudret, onun o odadaki büyüklüğüne yakışmaz. Gittim ve elini öptüm."(Türkün Ateşle İmtihanı, s.193)

Ama bu acaip ikili, bir çocuk sorumsuzluğu içinde açık gerçekleri tersine çevirmeye çalışıyor, Kurtuluş Savaşı'nın pek çok aşamasında büyük emeği olan Fevzi Paşayı, hiç hak etmediği bir duruma, yalancı durumuna düşürüyor.

Amacı belli olan A.Çakmak'ı geçiyorum. Ama Murat Sertoğlu'na ne demeli? Bu, Halley kuyruklu yıldızından da uzun kuyruklu ve Komik Naşit'ten de daha komik yalanların altına imzasını nasıl koymuş?[160]

● Birçok sahte olmayan ve iyi niyetli anılarda bile, şaşırtıcı maddi yanlışlar bulunmaktadır. Bir örnek olarak H.Edip Adıvar'ın, ünlü Türkün Ateşle İmtihanı adlı ünlü anılarına değinmek istiyorum. Anılarda birçok yanlış var, sadece birkaçını belirteceğim:

□ "5 Ağustos 1921'de, M.Kemal Paşa Başkomutan, yani bir nevi bütün kudrete sahip bir askeri diktatör olarak Büyük Millet Meclisi tarafından seçildi. Meclis kendi elindeki bütün kudreti (Başkomutan) M.Kemal Paşaya verdi...[161] M.Kemal Paşa askeri bir kabine kurdu. İçlerinde Kazım Paşa ile Albay Arif Bey de vardı."[162]

İlk cümleler, Karabekir'in, onulmaz 'M.Kemal kompleksini' bilenler için sürpriz değildir. Son cümlesinin ise, baştan sona, kendisinin uydurduğu bir masala dayandığını, ilerde göreceğiz!

160) Bu sahte anıların üzerinde bu kadar durmamın hazin bir sebebi var. TRT'de, 13 Eylül 1983 akşamı yayımlanan Sakarya Savaşı programını, Kültür Bakanlığının ileri gelenlerinden biri hazırlamış ve Sakarya Savaşı, bu sahte anılara göre anlatılmıştı. Yani Başkomutan M.Kemalsiz ve Cephe komutanı İsmet Paşasız bir Sakarya! Programı hazırlayan, sevdiğim bir insandır. Sakarya savaşı ile ilgili askeri tarihleri ve monografileri okuyup okumadığını, bu kitaplarda yer alan belgeleri inceleyip incelemediğini sordum ve bu sahte anılara dayanmasını eleştirdim. Sükünetle dedi ki: 'Bakalım o kitaplardaki belgeler doğru mu?'

Anlaşılan birileri içine böyle bir kuşku düşürmüş. Belli ki hiçbir askeri tarih okumamış, hiçbir askeri belgenin orijinalini görmemiş. (HTV dergisi, belgelerin orijinallerini de yayımlıyor.) Okuyup görmüş olsa, böyle bir kuşkuya düşmezdi.

Çünkü öncesi ve sonraki takip hareketiyle birlikte 60 günden fazla süren bir savaşta, taburlardan alaylara, alaylardan tümenlere, tümenlerden gruplara, gruplardan Cephe Komutanlığına yazılan, Cephe Komutanlığından basamak basamak bu birliklere gelen çeşitli raporlar ve emirler, her tümenin kendi birlikleri ile yaptığı iç yazışmalar, sair haberleşme tutanakları, Fevzi Paşanın rapor ve mütalaaları, harp cerideleri, on binlerce belge eder. Hepsi de birbirine bağlıdır. Anılar ve F.Okyar ile R.Şevket İnce'nin günlükleri de binlerce sayfa ediyor.

Bu on binlerce belgeyi, o zamanın kâğıtlarını bulup, yazım ve kayıt usullerini dikkate alarak, yüzlerce adam kullanarak, yeniden imal etmek, güncelerin ve anıların bile buna göre yeniden yazılmalarını sağlamak ve bu çapta bir 'yapıntı gerçek' yaratmak ve bunu gizlemek, mümkün müdür?

Hayretle susmuştum. Şimdi de öyle yapıyorum.

Büyük Taarruzda M.Kemal'in, 1 Eylül tarihli beyannamesi dışında, Başkomutan olarak verdiği bir tek yazılı emir bile bulunmuyor.

Yoksa Büyük Taarruz'da da mı yoktu?

161) Aynı yanlışı F.R.Atay da yapıyor ve şu yargıda bulunuyor: "Bu diktatörlük demektir." (Çankaya, s.292) Bu ifadenin, bazı araştırmacıları da etkilediğini görüyoruz. (Mesela J.B.Villalta, Atatürk, s.468) Oysa M.Kemal, istediği yetkinin, "memleketi ve orduyu savaşa hazırlamakla sınırlı ve yalnız bu konuya ilişkin olduğunu", Mecliste iki kere açıklamıştır (G.C.Zabıtları, 2.C., s.168,171) ve sınırlarını çizdiği yetki dışında tek karar bile vermemiştir.

Siyaset bilimi açısından, yasaya dayalı, kapsamı ve süresi bakımından çok sınırlı bir yetki kullanımı, diktatörlük sayılır mı?

162) s.188.

a. Olayın tarihi dışındaki bütün bilgiler yanlış! Çünkü Meclis o gün bütün yetkilerini değil, sadece "memleketi ve orduyu savaşa hazırlamakla sınırlı ve yalnız bu konuya ilişkin yetkilerini" devretmiştir.[163] Nitekim Meclis, bu yetkinin sona erdiği tarih olan 4.8.1922'ye kadar yasama ve yürütme ile ilgili sair yetkilerini kullanmaya devam edecektir.[164]

b. Ayrıca M.Kemal bir 'askeri kabine' de kurmuş değildir; Bakanlar Kurulu Ankara'da görevine devam etmektedir. Halide Edip'in söz konusu ettiği kuruluş, 'Başkomutanlık Kalemi'dir (sekretaryası).[165] Kazım Paşa (İnanç) başkanlığında kurulmuş olup sadece bir emir subayı, iki kurmay subay, üç sınıf subayı, bir evrak memurundan oluşuyordu.[166] Albay Arif ise, başlangıçta değil, 3.Grup Komutanlığından alındıktan sonra (14.8.1921), bu kalemde görevlendirilmiştir.[167]

□ H.Edip Hanım, 202.sayfada da, "Yedi Tümen Komutanı Sakarya'da şehit olmuştu." diye yazıyor.

Oysa hiçbir Tümen Komutanı şehit olmamıştır.

Ama bu yanlış sürüp gidiyor. O kadar ki Atatürk Araştırmaları Merkezi Başkanı Prof.Dr.Utkan Kocatürk gibi ciddi ve çalışkan bir araştırmacı bile, bu yanlış bilgiyi, Sakarya Savaşı'nın yıldönümü dolayısıyla TRT 1'de yaptığı bir konuşmada (13.9.1988) tekrar etmiştir.[168]

● K.Karabekir'in ve damadının, Sakarya Savaşı hakkında verdikleri bilgileri, Karabekir paragrafında aktaracağım.

● Bir film örneği: 30 Ağustos 1994 günü TRT'de yayımlanan, Behlül Dal'ın yazıp yönettiği 'O Gece' adlı bir filmin başında yer alan iki sahnede, M.Kemal'i Sakarya Savaşı'nı yönetirken görüyoruz: Üzerinde mareşal üniforması var. Allah Allah! M.Kemal, bilindiği gibi bu savaşı bir sivil olarak yönetmiştir. Çünkü 8/9 Temmuz 1919'da askerlikten istifa etmişti; kendisine mareşal rütbesi ise, Sakarya Sava-

---

163) Gizli Celse Zabıtları, 2.C., s.168,171 ve Zabıt Ceridesi, 12.C., s.18 vd.

164) ZC, 22.C., s.107-621 vd.

165) Başkomutanlığın emriyle, 'Genelkurmay ile M.Savunma Bakanlığı arasında koordinasyonu sağlamakla görevli olarak' 8.8.1921'de kurulmuş, (TİH, II.C., 5.Ks., 1.K. s.164) 13.9.1921'de kaldırılmıştır. (H.T.Vesikaları Dergisi, Sayı 75, belge 1623)

166) a.g.e., s.43.

167) a.g.e., s.225.

168) Esat Paşanın anılarını, araya kendi bilgilerini ekleyerek, çok dağınık bir biçimde yayına hazırlamış olan İhsan Ilgar, Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz'ün anılarını da, A.Gündüz'ün ölümünden (1970) 3 yıl sonra (1973), kitabı şişirmek için birçok yanlış bilgiler, kendinden görüşler ekleyerek, üstelik bu sefer hepsini anı sahibine mal ederek yayımlamıştır: Asım Gündüz, Hatıralarım, dinleyen ve yazan İ.Ilgar, Kervan Y., İstanbul, 1973. Bu yüzden de, savaşlarla ilgili ayrıntılarda, birçok İhsan Ilgar yanlışı var! Eklentileri ayırdedemeyen biri, Batı Cephesi Kurmay Başkanı A.Gündüz'ün, Sakarya Savaşı ile Büyük Taarruz'a ilişkin birçok teknik ayrıntıyı bilmediği sonucuna varır.

A.Gündüz'ün Kurtuluş Savaşı ile birçok anısı, iyi ki A.Gündüz hayatta iken, çeşitli dergilerde yayımlanmış.

şı'nın bitmesinden 6 gün sonra, **19 Eylül 1921**'de TBMM tarafından verilmiştir. (Z.C., 12.C., s.264)

TRT'de yüze yakın da denetçi var!

● Alagöz'deki Başkomutanlık Karargâhı, ziyarete açık tarihi bir mekân olarak korunmaktadır.

Binanın birinci katındaki sofanın duvarlarına da, birçok fotoğraf asılmış. Birinde, M.Kemal yine **mareşal üniforması** ile görünüyor. Altında da şöyle bir açıklama var: 'Başkomutan, Sakarya'da taarruz emrini verirken'.[169]

Yanlışlık bu kadarla kalsa iyi. Binanın içi yeniden düzenlenmiş, bu arada otantikliği de büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Bütün kapılar, parlak oto boyası ile boyanmış, yemek yenilen zemin katındaki oda, raflarında antika bakır kapların sıralandığı yapmacık bir şark odasına çevrilmiş. M.Kemal'in çalışma odasında fiyakalı bir ayı postu, oymalı, yepyeni bir yazı masası duruyor. Masanın üstünde de, hediyelik eşya satan mağazaların vitrinlerinde görülen şu yaldız motiflerle süslü bir telefon var. M.Kemal'in yatak odası diye düşünülen odaya da, iki kişilik, sırma işlemeli bir yatak örtüsüyle kaplı, çok süslü bir karyola yerleştirilmiş. [1980'lerde, bu iki kişilik gelin yatağını, tek kişilik ama yine antikacılardan alınmış, gösterişli bir yatakla değiştirdiler![170]] Dönemin koşullarına ve gerçeğe hiç uymayan bu turistik ve rüküş düzenlemeden söz ettiğim o zamanki Kültür Müsteşarından şunu öğrenmiştim: Eşyaları, o dönemi iyi bilen (!) bir uzman seçmiş ve yerleştirmiş!

Tanrı Türk'ü böyle uzmanlardan korusun!

● M.Kemal nasıl Başkomutan olmuş?

Bu konuda da ilginç bir masal var. Aynen aktarıyorum:

□ "M.Kemal Paşa, **5 Ağustos 1921** günü, önce bütün Meclisi, emrinde bulunan Topal Osman kuvvetleri ile sardı. Sonra da, altı yüz yıllık gelenek içersinde, tek bir Osmanlı Padişahına bile tanınmamış olan yetkilerin, kendisine tanınmasını mebuslardan rica! etti. Hiçbir encümenle (komisyonla) görüşülmeden, doğrudan genel kurula gelen ve hayli sert tartışmalarla gece yarısı kabul edilen, bir oturum sonrasında Büyük Millet Meclisi, Meclis Başkanı M.Kemal Paşaya, Meclisin sahip olduğu bütün yetkileri şahsında toplamak ve yürütmek üzere, üç ay süreyle Başkumandanlık yetkisi veren kanunu kabul etmek zorunda kaldı. Hemen bütün mebuslar yedi saattir içersindeydi ve ne kimse dışarı çıkabiliyor ve ne de içeri girebiliyordu. Hukuk ve siyaset dilinde adı diktatörlük olan bu yetki, ilkine benzer taktik ve tehditlerle, üç kez daha üçer ay uzatıldı." (Ahmet Nedim, Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları, s.XXVI)

Önce, aktardığım metnin Türkçesinden dolayı özür dilerim.

---

169) Bu fotoğraf, Nutuk'un 2. cildinin 136. sayfasındadır. Ama altında doğrusu yazıyor: Büyük Taarruza hazırlanırken...

170) Oysa M.Kemal, kaburgasının kırık olması dolayısıyla, Sakarya Savaşı boyunca, bir vagondan sökülen koltukta çalışmış ve uyumuştur. (İslam Ansiklopedisi, 1.C., s.757)

a. M.Kemal Başkomutanlığa talip olmamıştır. İsteyen Meclistir ve Meclisin bu dileğini dile getiren ilk milletvekili de, Dr. Rıza Nur'dur. (GZC, 2.C., s.137, 2 Ağustos 1921) Görüşmeler 3 ve 4 Ağustos günleri de devam edecektir. 3 gün sonra, 5 Ağustos günü, M.Kemal, "Meclisin arzu ve talebi üzerine, Başkomutanlığı kabul ettiğini" açıklar ve "bundan hasıl olacak faydayı süratle elde edebilmek ve ordunun maddi ve manevi kuvvetini artırmak, tamamlamak ve sevk ve idaresini güçlendirmek amacı ile", Meclisin orduya ilişkin yetkilerinin üç ay süre ile Başkomutanca kullanılması için bir teklif verir. (GZC, 2.C., s.164)[171]

Tartışmalardan sonra, bazı milletvekilleri, hazırladıkları bir kanun teklifini Başkanlığa verir ve 'ivedilikle görüşülmesini' önerirler. İvedilik önergesini ve kanun teklifini veren milletvekillerinin başında da, yine Vahdettincilerin üstadı Dr.Rıza Nur geliyor! (GCZ, 2.C., s.174)

Kanun teklifi ivedilikle görüşülür ve kabul edilir. (GCZ., 2.C., s.180)

b. Görülüyor ki Başkomutanlığı talep eden M.Kemal değildir. Kanun teklifinin ilgili komisyondan geçmemesinin sebebi de, Dr.Rıza Nur ve arkadaşlarının ivedilikle görüşme taleplerinin Meclisce kabul edilmiş olmasıdır. "Büyük Millet Meclisi, M.Kemal Paşaya, Meclisin sahip olduğu bütün yetkileri" de devretmiş değildir. Devretmek zorunda da bırakılmamıştır. Zorunda bırakılmış olsa, 13 milletvekili muhalif kalamazdı. (GZC, 2.C., s.180)

İddiaların tümü de gerçeğe aykırı!

c. "M.Kemal'in, emrinde bulunan Topal Osman kuvvetleriyle Meclisi sarmış olduğu" iddiasına gelince, böyle bir şey olsa, önce Dr.Rıza Nur yazardı ama bu konuda bir imada bile bulunmuyor. Zaten bu olayı imkânsız kılan küçücük bir maddi engel var: Çünkü 5 Ağustos tarihinde, Topal Osman Ağa ve kuvveti, Ankara'da değil; Ankara'ya gelmek üzere henüz Ankara yolunda.

Topal Osman Ağa ve kuvveti, dört gün sonra, **9 Ağustos 1921** Salı günü Ankara'ya gelecek ve Meclisce görevlendirilen Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey ve arkadaşları tarafından karşılanacaktır. Ali Şükrü Bey, 11 Ağustos 1921 günü Mecliste söz alır ve iki gün önce Topal Osman Ağa ve kuvvetini (42.Alay) karşıladıklarını anlatır ve Osman Ağanın söylediklerini aktarır. (ZC., 12.C., s.35)

Kısacası, yazıcının bu iddiası da, bütünüyle gerçeğe aykırı!

d. Yazar, Osmanlı tarihini de bilmiyor. Bilse, Başkomutana verilen sınırlı yetkinin, 'tek bir Osmanlı Padişahına bile tanınmamış olduğunu' yazıp

171) M.Kemal diyor ki: "Reisinize emniyet ve itimadınız yoksa, hakikaten böyle bir selahiyet (yetki) vermek, muzırdır (zararlıdır)... Mesele düşünmeğe değer, çok düşününüz!" (GCZ, 2.C., s.168) Başkomutan olmak için can atan (!), bunu sağlamak amacıyla Meclisi sardıran (!) biri, böyle konuşur mu?

da gülünç olmazdı. Binlerce ferman-ı hümayun bir yana, Fatih Sultan Mehmet ya da Kanuni Sultan Süleyman'ın adıyla anılan kanunlar ne oluyor? Geçerli olabilmeleri için bu kanunları, birilerinin, bir kurulun, bir meclisin onaylaması mı gerekmişti yoksa?

Farkında mısınız, hiçbiri, bir olayı doğru anlatmıyor, gerçeği aktarmıyor, mütemadiyen ve gözlerini bile kırpmadan, doğrudan sapıyor, gerçeği çarpıtıyor, masal haline getiriyorlar. Ve bunu, M.Kemal'i küçültmek için yapıyorlar.

Bu beyler, masal söylemeyi bırakıp da biraz tarih okusalar! Yakın tarihten vaz geçtik, bari Osmanlı tarihini öğrenirler.[172]

4. Büyük Taarruz

□ A.Dilipak:

"20 Temmuz 1922, M.Kemal'in üzerindeki Başkomutanlık görevinin üç ay daha uzatılmasına ilişkin Meclisteki gizli müzarekeler sırasında, M.Kemal

---

172) Ahmet Nedim, TBMM'nin birinci dönemi hakkında da şöyle yazıyor: "M.Kemal Paşa, Meclisin üç ay çalışabildiği ilk dönemi sonrasında, riyasetin verdiği güçle, düşlediği otoriter yapının ilk ciddi uygulamalarını başlattı. Meclis alelacele tatile sokuldu ve aynı zamanda birer mebus olan ordu komutanları da cephelere sevk edildi. Son dönemin en büyük kurmayları sayılan Sakallı Nurettin, Mersinli Cemal, Cafer Tayyar, Refet, Şükrü, Halit, Ali Naili paşalar, aslında mevcutları birer tabur bile olmayan hayali tümenlerin komutanları sayılarak, Ankara'dan uzaklaştırıldılar... Meclis, yeni çalışma yılının başlangıcı olan 1 Eylül 1920 günü, hayli eksik bir kadro ile toplanabildi. Asker mebusların Ankara'ya dönmelerine izin verilmediği gibi muhafazakâr ve muhalif kimi mebuslar da, Meclis riyasetinin emri ile halkı yeni mücadeleye katılmaya teşvik ve irşat için Anadolu'ya dağıtılmıştı." (s.XIV-XV)

Her satırı, hatta her kelimesi yanlış!

Yazıcı, Meclis tutanaklarını inceleseydi, Birinci Meclis'in 23 Nisan 1920'den 1923 yılı Nisan ayı ortasına kadar aralıksız çalıştığını, hiç tatile girmediğini görür, okuyucularını bu masalla uyutmaya kalkışmazdı. Ayrıca, 1 Eylül 1920 günü, Meclis toplanmamıştır. (ZC., 3., s.460-461) Zaten toplantı yılları da, 1 Eylülde değil, 1 Martta başlıyordu. (1 Mart 1921: ZC., 9.C., s.2; 1 Mart 1922: 18.C., s.2; 1 Mart 1923: 28.C., s.2)

Komutanlara gelince: Sakallı Nurettin Paşa, Anadolu'ya Mayıs 1920'de geçer; kurmay ve milletvekili değildir. 1921 yılında Merkez Ordusu Komutanlığına atanana kadar herhangi bir görevde bulunmamış, Taşköprü'de oturmuştur. Mersinli Cemal Paşa 16 Mart günü tutuklanıp Malta'ya götürülmüştür. Cafer Tayyar Trakya'dadır, Edirne'den milletvekili seçilmiştir ama Ankara'ya hiç gelmemiştir; 1920 Temmuzunda da Yunanlılara esir düşecektir. Halit Paşa –o tarihte yarbay, 20 Aralık 1920'de albay, 31 Ağustos 1922'de paşa olacak– o tarihte Doğu Cephesi'nde 9.Kafkas Tümeni komutanı; milletvekili değil.

Türk ordusunda, Şükrü ve Ali Naili adında hiçbir paşa da yok. Yazıcı, galiba Şükrü Naili (Gökberk) demek istiyor ama iki kelimeyi biraraya getirmeyi başaramıyor. Albay Şükrü Naili Bey de o sırada Trakya'da, 49.Tümen Komutanı; Temmuz 1920'de Yunanlıların Trakya'yı işgalleri üzerine Bulgaristan'a, oradan da Anadolu'ya geçecek ve Kütahya-Eskişehir Savaşı'na katılacaktır; milletvekili değildir, 2.dönemde olacak. İzmir'den milletvekili seçilen Refet Bele ise, –o tarihte o da daha paşa değil, 10 Ocak 1921'de paşa olacak–, kâh cephede, kâh Meclistedir, 6 Eylül 1920'de İçişleri Bakanı olur.

Malta'da bulunan Mersinli Cemal Paşa, Nurettin Paşa ile Refet Paşadan başka hiçbiri, Ordu ya da Cephe komutanlığı yapmamıştır.

Bu kadar çok masalı, Grimm Kardeşler bile biraraya toplayamadı.

artık bu yetki ve görevlere ihtiyaç kalmadığını bildirdi. Ancak bu müzakereler sonunda, **bu yetki ve görevlerin**, süresiz olarak M.Kemal'in üzerinde kalması kabul edildi." (CG Yol, s.108)

M.Kemal, söz konusu oturumda, "bu yetki ve görevlere" değil, sadece 'olağanüstü **yetkilere** ihtiyaç kalmadığını' bildirmiştir. 'Bu yetki ve görevlerin, süresiz olarak M.Kemal'in üzerinde kalması kabul edilmiş' de değildir. Sadece Başkomutanlık **görevi** süresiz olarak uzatılmıştır. (ZC, 21.C., s.430-432)

İki cümle, iki kallavi yanlış! Bunu ancak Dilipak başarabilirdi.

□ A.Dilipak:

"Büyük Taarruz öncesinde, **yurdun dört bir yanındaki generaller** ve **Ankara Hükümeti ile yakın işbirliği içindeki askeri erkan**, bölgeye intikal ederek, hareketin **komuta merkezini** oluşturmuş ve 4 gün süren büyük taarruzdan sonra, zafere ulaşılmıştı!" (CG Yol, s.109)

Bu ne demek acaba?

M.Kemal Başkomutan, Fevzi Paşa Genelkurmay Başkanı, İsmet Paşa Cephe Komutanı, Nurettin Paşa 1.Ordu, Y.Şevki Paşa 2.Ordu Komutanı, Fahrettin Paşa Süvari Kolordusu Komutanı, Kazım (İnanç) Paşa da 6.Kolordu Komutanı. Büyük Taarruz sırasında, karargâhta ve birliklerin başında, bu kimselerden başka hiçbir 'paşa' yok.

Cephe Karargâhında da (komuta merkezi) sadece ilk üç paşa var: M.Kemal, İsmet Paşa, Fevzi Paşa!

'Yurdun dört bir yanından gelerek, komuta merkezini oluşturan' tek bir general adı daha sayabilirse, Dilipak'a artık takılmayacağıma söz veriyorum.

Hele, 'Ankara Hükümeti ile yakın işbirliği içindeki askeri erkan' cümlesinin anlamı ne? Dilipak, bu kargacık burgacık ifade ile ne demek istiyor acaba? Cephe Karargâhında bazı yabancı subayların bulunduğunu, zaferin onların katkısı ile kazanıldığını söylemek istiyorsa, şunu açıkça, dürüstçe, cesaretle açıklasa da hak ettiği cevabı alsa. Ya da birinden Türkçe dersleri almaya başlasa.

□ İsmet Bozdağ:

"M.Kemal Paşa, kullanılacak tabiyeyi (taktiği) kendi komutanlarına aktardığı zaman, İsmet Paşa dahil, bu tabiyenin karşısına çıkmışlardır." (Samanyolu Tv., 30 Ağustos özel programı, 30.8.1996)

İsmet Paşanın ve bütün komutanların, taarruz planına karşı çıktıkları, doğru değildir. Bu iddianın kaynağı, A.F.Cebesoy'un Siyasi Hatıralar adlı kitabında verdiği bir bilgidir. (s.49)

Kesin taarruz emrini alana kadar, plana karşı çıkan kişi, 2.Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşadır. 27/28 Temmuzda yapılan ilk toplantıda, bazı kolordu komutanlarının da tereddüt ettikleri yazılıyor. Ama 20 Ağustosta yapılan son toplantıda Y.Şevki Paşadan başka itiraz eden olmamıştır. (F.Altay, On Yıl Savaş, s.329) Olayların tanığı olmayan Ali Fuat Paşanın, genişletilmiş bir söylentiyi, fazla ciddiye aldığı

anlaşılıyor. Sad adı verilen taarruz planının taslağı, Batı Cephesi tarafından hazırlanmıştır. Büyük Taarruz öncesi ile ilgili bütün belgeler de, TİH, 2.C., 6.Kısım, 1. ve 2. kitaplarda yer almaktadır. Bu belgeler dururken, İsmet Paşa dahil bütün komutanların, taarruz planına karşı çıktığını ileri sürmek, gerçekleri değiştirmek olur.

Bu konuda Karabekir paragrafında daha fazla bilgi verilecek.

□ K. Mısıroğlu:

"Toptan, tüfekten ziyade, halkın imanı sayesinde, çetin bir mücadele başarıyla neticelenmiş ve düşman, Ege sahillerinden denize dökülmüştür. Burada, bizim de meşhura itibar ederek kullandığımız 'denize dökülme' tabiri yerinde değildir. **Hakikatte Anadolu ortalarına kadar sokulan Yunan askerine karşı, ciddi bir imha muharebesi yapmaya muvaffak olunamamıştır.**[173] Mesela Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin, bir imha muharebesi halinde gerçekleştirilememesi, şayan-ı dikkattir! **Bunun askeri olmaktan ziyade, siyasi sebepleri üzerine eğilmek**, mevzuumuz haricidir. Fakat şu kadarını söyleyelim ki kaçırılan ve imha edilemeyen bu düşman askerleri, Lozan sulhu boyunca, bize bir tehdit vasıtası olarak kullanılmak üzere Trakya hududumuzda bekletilmiştir." (S.Mücahitler, s.363)

□ A.Dilipak, Mısıroğlu'nun 'siyasi sebepler' diye üstü kapalı geçtiği hususa, az çok bir aydınlık getiriyor ve diyor ki:

"Yunanlılar daha sonra geldikleri gibi gittiler, ancak bu, halkın vatanı korumadaki sarsılmaz kararlılığı ve kapalı kapılar arkasındaki hâlâ mahiyetini bilmediğimiz **siyasi pazarlıkla** oldu... Yunanı denize döktük mü, yoksa geldikleri gibi gemilere binip gittiler mi?... Yunan işgal kuvvetlerinin çoğu, geldikleri gibi İngiliz gemilerine binip geri gitmişlerdi." (CG Yol, s.281, 109)[174]

Ruhca ve zihince sağlıklı insanların ileri süremeyeceği bu iddialar, cevaplanmaya değmez. Ama sağlı sollu yalan bombardımanı altındaki gençleri düşünerek, birkaç hususu belirtmek istiyorum.

4/1. Yunan kayıpları

a. Büyük Taarruz'a kadar:

Yunan harp tarihi, 15 Mayıs 1919'dan 26 Ağustos 1922'ye kadarki Yunan kayıplarının sayısını 39.656 olarak veriyor. (Yunan Askeri Tarihi, s.1025) Bu sayının doğru olduğu şüphelidir. Yunan monografi ve anılarında bile, kayıp sayısının daha yüksek olduğunu belirten birçok ayrıntı bulunuyor.

---

173) Mahut yüzbaşı H.C.Armstrong da, aynı kanıda: "Anadolu düşmandan temizlenmişti. Bu bir mucizeydi ama Yunan ordusu yine kaçmıştı." (Bozkurt, yeni çeviri, s.137) Ne kadarı kaçmış? Yoğun bir İngilizce sessizlik!

174) Işık hızıyla uyduruyorlar; Türk Taarruzunun başladığından ve 30 Ağustosta iki Yunan kolordusunun çevrildiğinden, İngiliz hükümetinin haberi bile yoktur ki siyasi bir temasa girişsin! İngiltere'nin Atina maslahatgüzarı Bentick, 31 Ağustos sabahı bile Londra'ya, "Durumun tamamen sakin olduğunu" bildirmektedir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.464)

b. Büyük Taarruz:

Son âna kadar düşmandan ve dünyadan gizlenebilmiş olan Türk taarruzu, baskın şeklinde 26 Ağustos sabahı başlar ve 27 Ağustos öğle üzeri, Yunanlıların bir yıldır tahkim ettikleri Afyon güneyindeki cephe yarılır. Bu tek darbe ile 225.000 kişilik Yunan ordusu dört parçaya bölünür:

1. Dövüşerek, eriye eriye İzmir'e doğru geri çekilen General Frangu grubu,

2. Dumlupınar'a doğru birlikte çekilen Yunan 1. ve 2. Kolorduları (General Trikopis ve Digenis kuvvetleri: 5 tümen, bağlı birlikler, çeşitli askeri teşkiller),

3. Güneyi boş kalınca, Bandırma ve Erdek'e çekilmeye başlayan Yunan 3. Kolordusu (Bu kolorduya bağlı, zalimliği ile ünlü 11. Yunan Tümeni esir alınacaktır),

4. Bu üç asıl grup dışında kalan 15.Yunan tümeni (Bağımsız Tümen) ile cephe gerisinde bulunan bazı bağımsız alaylar.

Bu grup ve birliklerin bir bölümü esir edilmiş, hepsi ağır kayıplar vermişlerdir. Ayrıntılarını aşağıda göreceğiz. Yunan ordusunun kalıntıları, Çeşme, Dikili ve Erdek'ten Yunan adalarına ve Doğu Trakya'ya (Tekirdağ) kaçacaklardır. Kaçabilenlerin sayısını da, Yunan ve Türk kaynaklarına dayanarak açıklayacağım. Son Yunan askeri de 18 Eylül 1922 günü Erdek'ten son Yunan gemisine biner ve Anadolu'da bir tek silahlı Yunanlı kalmaz. Bütün Yunan kaynaklarının 'Küçük Asya felaketi' (Mikroasyatiki katastrofi) diye andıkları bu çok ağır yenilgi üzerine, Yunanistan'da ihtilal olur, Konstantin tahtını terk eder. 28 Kasımda da, eski Başbakan Gunaris, eski Bakanlar Teodakis, Baltacis, Stratos, Protopapadakis ile eski Başkomutan Hacı Anesti kurşuna dizilirler. Amiral Gudas, General Stratigos ise müebbet hapse mahkûm edilir, eski 2.Kolordu Komutanı General Prens Andrea ordudan uzaklaştırılır ve mallarına el konulur.[175] İzmir Genel Valisi Stergiyadis, D.Ferit gibi Fransa'ya kaçarak canını kurtarır. Bu dehşetli yenilginin ve bütün hülyalara son veren yıkımın derin etkileri yıllarca sürecek, Yunan toplumu 14 yıl kendine gelemeyecek, bir türlü istikrar bulamayacaktır. Bu süre içinde 19 defa hükümet, 3 defa rejim değişir, 7 askeri hükümet darbesi olur. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.409)

Bu unutulmaz yenilginin utancı ve kompleksi –Kıbrıs'a beklenilmez Türk müdahalesi ile bozulan planları yüzünden daha da artmış olarak–, bugün de devam ediyor. Yunanlı politikacıların bütün davranışlarında, bu utancın ve kompleksin etkilerini görmemek imkânsız.

Haklılar. Unutulabilecek bir yenilgi değil![176]

---

175) (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.398 vd.; M. L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.349 vd.) Konstantin'in kardeşi olan Prens Andrea, bugünkü İngiliz Kraliçesi Elizabeth'in eşinin babasıdır. Eski Başkomutan General Papulas 1922'de suçsuz görülürse de, bir başka sebepten dolayı 1935'te kurşuna dizilecektir. (M.L.Smith, a.g.e., s.370)

176) Bazı Yunan milletvekilleri, 1995 Haziranında Apo'yu ziyaret ederler. Aleftrotipia gazetesinin verdiği habere göre, Pasok milletvekili Kostas Baduvas, Apo'yu, "Büyük asker, büyük diplomat, büyük tarihçi ve büyük konuşmacı" diye övmüş ve şöyle demiş: "Türklerden hepimiz adına intikam alın!"

Büyük asker vs. Apo da şöyle demiş: "Bizim galibiyetimiz, sizin galibiyetiniz olacaktır." (Milliyet, 26 Haziran 1995, 17.sayfa)

Ebediyen Batı Anadolu'da kalmak için gelmiş, yayılmış ve yerleşmiş 225.000 kişilik Yunan ordusu ile Rum milisler, Rum, Ermeni ve Çerkez çetelerinin temizlenmesi, sadece 24 gün sürmüştür. Yunan ordusunun çekilişi de, ondan sonrası da, Yunanlılar ve onları izleyen Anadolu Rumları bakımından tam bir karmaşadır.[177] Bu yüzdendir ki uzun zaman Yunan kaynaklarında, kayıplarla ilgili ciddi ve ayrıntılı bilgiler yer almamıştır. Sonraki bilgiler ise, genel olarak dayanaksız ve kaba taslaktır, hiçbiri kesin ve inandırıcı değildir, Yunan moralini ve onurunu kollama gayreti içindedir.

1. ve 2. Yunan Kolorduları Dumlupınar'a doğru üç günde çekilebilmişlerdir. Bu çekilişin son iki günü ile ilgili ayrıntılar incelenirse, bu kolordu birliklerinin, Dumlupınar'a varmadan önce de, ne kadar yıpranıp eridikleri anlaşılır.[178] 30 Ağustos Başkomutan Meydan Savaşı, Yunanlılar için tam bir felaket olmuştur.[179]

---

177) Yunanlı General Fessopulos, Küçük Asya Ordumuzun Dağılması adlı kitabında, şöyle yazıyor: "Ordu dağılıyor ve tavşanlar gibi kovalanıyor... Yunan askeri inek gibi teslim oluyor." (s.98)

Spyridonos da özet olarak şöyle diyor: "Yunan ordusu bir hafta içinde o hale geldi ki Türkler alay ediyor ve telsizle yayımladıkları çağrılarla Yunanlılara şöyle sesleniyorlardı: 'Yunanlılar nereye gidiyorsunuz? Tarihinizi düşünün! Durunuz da sizinle muharebe edelim!'" (Harp ve Hürriyetler, s.230)

178) Yunan ordusunun o zamanki 2.Kurmay Başkanı Albay Mihal N.Passari'nin kitabından, ilk iki güne ilişkin bazı parçalar: (26 Ağustos:) "Düşman topçusu, isabetli ve müternadi ateşi ile birlikleri parçalıyordu...", "[Cepheden orduya gelen] kayıpla ilgili (düşük) sayılar, hakikatten çok uzaktı. Yalnız 35.Alayın bir taburu, bir buçuk saat içinde 21 subaydan 17'sini ve 700 askerden yarısını kaybetmişti...", (27 Ağustos:) "13.Tümenin 2.Alayı ile 12.Tümenin 46.Alayı, savaş dışı olmuş ve dağılmıştı.", "4.Tümenin sağ kanadı mahvedildi...", "Muazzam zayiat, panik ve telaş... düzensiz bir şekilde geri çekilmeler başladı...", "Çekilme emirlerini birliklerin mahvolmaları takip etti... Bu feci mağlubiyet bütün birliklere sirayet etti...", "Bazı birlikler, düşman kasırgasının dalgalarına ümitsizce karşı koyarak, düşman topçusunun cehennemi ateşi içinde mahvoldular...", "84 uzun menzilli top tamamen mahvoldu." (Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, 2.C., s.1, 12,13, 16, 28, 30,32)

28 Ağustos sabahı, 23.Türk Tümeninin baskınına uğrayan Yunan 4.Tümeni bütünüyle dağılır. (K.D. Kanellopulos, Küçük Asya Mağlubiyeti, 2.C., s.15; Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.250 vd.)

Sonrasını General Stratigos, şöyle tamamlıyor: "Müternadiyen savaşarak yapılan bu geri çekilme hareketi, bütün birliklerin parçalanmasına, malzemesinin büyük bir kısmının elden çıkmasına sebep olmuştu. Böylece ortaya çıkan yiyecek ve cephane yokluğu, büyük felaketlere yol açmıştı... Dört gün süren korkunç ve ümitsiz bir mücadele içinde bocaladıktan sonra, geri çekilen birlikler esir olmuş, birliklerinden ayrı düşen erler şuraya buraya dağılmış, Ordu Komutanı da Murat Dağının güneyinde teslim olmak zorunda kalmıştı." (Yunanistan Küçük Asya'da, s.182)

General Stratigos, güneyde kalan ve İzmir'e doğru çekilen Frangu grubu için de şöyle yazmaktadır: "Bu kuvvetlerin büyük bir kısmı, daha yollarda iken imha edilmişti." (181-182) Spyridonos da, 'Frangu grubunun iskelet haline geldiğini' belirtiyor. (s.265) General Lufas'ın açıklaması: "Ordunun tek düşüncesi güney grubunu (Frango grubu) kurtarmaktı... O güne kadar vuku bulan zayiattan dolayı bu muazzam grub tamamiyle dağılmıştı." (Aktaran E.Lahanokardos, s.9) Kanellopulos, Frangu grubunun sonunu şöyle anlatıyor: "12.000 piyade, 1.000 süvari... Oysa bu grup, on gün önce, 100.000'e yakın piyadeden kurulu idi." (Küçük Asya Mağlubiyeti, 2.C., s.97) "Frangu grubu, artık asker olmaktan çıkmış bir takım perişan insan kümeleri... İzmir'e doğru kaçan bir sürüdür." (Baj Makario, 1919-1922 Türk-Yunan Harbine Ait Notlar, s.103).

179) General Trikupis diyor ki: "Bugünkü muharebe, askerlerimiz tarafından, ordumuzun maruz kaldığı büyük kayıba işaret olarak, 'ölüm geçidi' adıyla anılmaktadır." (Hatıralar, 2.C, s.34)

Toplarının çok büyük kısmı, taşıtlarının tamamı mahvolur. O günün gecesi, sağ kalabilen Yunanlılar, çil yavrusu gibi dört bir yana dağılırlar. Bu ölüm çukurundan kurtulabilenlerin bir kısmı, sonradan esir edilmiş (mesela General Trikupis, Digenis ve yanındakiler), küçük bir kısmı ise Yunan ordusuna katılabilmiştir. Yunan kaynakları, Yunan ordusuna katılanlar hakkında bazı yuvarlak sayılar veriyorlar ama bunların hayli şişirme oldukları anlaşılıyor.

Savaş boyunca, Türklerin aldıkları esir, top ve sair malzeme, Türk ordusunca sayılarak kayda geçirilmiştir. Bunlar bellidir. Fakat genel Yunan kaybı hakkındaki Türk kaynaklarında yer alan sayıların da, genel olarak tahmine dayalı olduğunu söyleyebiliriz. Ordu, kuş uçuşu 300 kilometrelik bir mesafeyi, dövüşerek 14 günde almıştır. Bu hızlı Türk takibi ve Yunan kaçışı içinde, Yunan kayıplarının tam olarak saptanamamış olmasını doğal karşılamak gerekir.

Genel Yunan kaybını, bazı verilerden hareket ederek, şöyle hesaplayabiliriz. Savaş başladığı zaman, Anadolu'daki Yunan ordusunun kuvveti, tam olarak, 224.623 kişiydi. (Korgeneral Dusmanis, Küçük Asya Harbinin İçyüzü, 2.C., s.283-289)

Türk ve Yunan kaynaklarına göre kurtulanların sayısı ise, şöyledir:

9 Eylüle kadar İzmir'den kaçanlar: 20-30.000 kişi.[180]

Urla ve Çeşme'den gemilerle kaçabilenler (General Frangu grubu): 15.000 kişi. (Yunan Askeri Tarihi, s.901)

Dikili'den kaçan Bağımsız Tümen: 7.500 kişi. (D.T.Ambelas, Yeni On Binlerin İnişi, s.150)

Gemlik, Bandırma ve Erdek'ten kaçabilenler (Yunan 3.Kolordusu): 60.000 kişi. (Yunan Askeri Tarihi, s.963)[181]

Türklere göre kurtulabilenler, 67.500-77.500. kişidir; (TİH, 2.C., 6.Kısım,

---

180) Yunan kaynaklarında bu hususta ciddi bir açıklama yok. Bu sayı, Türk ordusunun tahminidir. (TİH, 2.C, 6.Kısım, 3.Kitap, s.245)

181) Bu sayı kesinlikle şişirmedir. Gemlik, Bandırma ve Erdek'ten kaçanlar, dört tümenli 3.Yunan Kolordusu ile iki bağımsız alaydır (47.ve 57.Alaylar). Toplam mevcudu yaklaşık 60.000 kişidir. Dört tümenden biri olan Bağımsız Tümen, iki alayı ile 3.Kolordudan ayrılacak ve Dikilli'den kaçacaktır. Kolordu emrindeki 11.Yunan tümeninin iki alayı, topçu ve bağlı birlikleri ise, tamamen esir alınmıştır. [Yunan Askeri Tarihi, esir olanların sayısını 4.500 olarak veriyor. (s.983) Türk resmi kayıtlarına göre ise, yalnız 11.Tümenden alınan esir sayısı bile 6.700 kişidir. (TİH, 2.C., 6.Kısım, 3.Kitap, s.205)]

Bu kolordunun birlikleri, 26.8'den 18.8'e kadar 24 gün savaşmışlar ve elbette savaş kaybına uğramışlardır. [Yunan Askeri Tarihi, bu süre içinde verilen kayıbı da 584 olarak gösteriyor. (s.963) Oysa 1.Yunan Tümeni komutanı, verdiği raporda, yalnız bu tümenin 26-27 Ağustos kayıplarının bile 2.000'den fazla olduğu bildirmektedir. (Aktaran, TİH, 2.C.,6.Kısım, 3.Kitap, s.245)]

Savaşa 60.000 kişi ile başlayan, bir tümeni kendisinden ayrılan, bir tümeni esir edilen ve şu ya da bu kadar da kayıp veren bir gruptan, hiç eksilme olmamış gibi 60.000 kişi nasıl kurtulur?

Türk askeri tarihi, kurtulanların sayısını "en fazla 20.000" kabul ediyor. (a.g.e., s.245) Kuzey Batı Anadolu bölgesindeki savaşlara ilişkin Türk ve Yunan belgeleri ve anılar incelenirse, bu sayının gerçeğe çok yakın olduğu görülür.

3.Kitap, s.245) ama biz, kısmen şişirme olmakla birlikte Yunan askeri tarihinin verdiği sayıyı doğru kabul edelim: 82.500 kişi![182]

225.000 - 82.500 = 142.500.

Bunun 20.826'sını sağlam ya da yaralı esirler oluşturmaktadır. (TİH, 2.C., 6.Kısım, 2.Kitap, s.244)[183]

Geriye, **121.500** kişi kalıyor.

İşte Yunanlıların, 26 Ağustos-18 Eylül arasında, Anadolu topraklarında bıraktıkları en az ölü sayısı budur.

Bu sayı, Türk ordusunun hesabı esas alınırsa, **160.000**'dir.[184]

Yunanlılar bu savaşa 450 topla girmişlerdi. (TİH, 2/6, 2.Kitap, s.16) 450 topun 365'ini Türklere ganimet olarak bırakırlar. (TİH, 2.C., 6.Kısım, 3.Kitap, s.244 ve 8 no.lu çizelge)[185]

Ordu ve 1. Kolordu Komutanı General Trikupis, 2.Kolordu Komutanı General Digenis, 4.Tümen Komutanı General Dimaras, 11.Tümen Komutanı General Kladas, 12.Tümen Komutanı Albay Kalidopulos, 13.Tümen Komutanı Albay Kaibalis, 1. ve 2. Kolordu Kurmay Başkanları da esirler arasındadır.

Yunan ordusu, canlı varlığının yarıdan çok fazlasını, silah ve araçlarınınsa çok büyük bir bölümünü Anadolu'da bırakmıştır.

Bu yenilgi, Yunanlılar için gerçekten tam bir 'felaket' olmuştur.[186]

Mısıroğlu ile Dilipak'ın iddia ettiği gibi, 'Yunanlılar denize menize dökülmeden, geldikler gibi gittiler' ise, niye bütün Yunanlılar bu olayı, yenilgi olarak değil de 'felaket ' diye anıyorlar? Yoksa Yunanlılar da mı Kemalist?

● Bazı alıntılar:

□ "Dünya üzerinde istila orduları, Yunanlıların uğradıkları **büyük bozgun** gibi yenilgiyle pek az karşılaşmışlardır." (General C.H.Sherill, Atatürk İçin Diyorlar-ki, s.29)

□ İngiltere'nin Atina Maslahatgüzarı Bentick'ten Lord Curzon'a:

"[Yunan] Dışişleri Bakanı durumun **pek vahim** olduğunu söyledi." (1 Eylül 1922, Bilal N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.472)

---

182) Anadolu'daki Yunan ordusu, 26 Ağustos günü, 13 tümen ve üç tümen değerinde 9 bağımsız alaydı. Yunanlılar, kurtulan asker ve malzemeyle sadece 4 tümen kurabilmişlerdir. (C.Erikan, Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, s.209, 243)

Öteki Yunanlılar nerede? Bizimkiler açıklasalar da Yunanlıların üzüntüsü azalsa.

183) D.Walder, "İzmir ve civarında esir düşen Yunanlıların sayısı 40.000'i buldu." diye yazıyor. (Çanakkale Olayı, s.217) Bu da abartılı bir sayıdır.

184) Büyük Taarruz'dan öncekilerle birlikte Yunanlıların, Anadolu macerasında toplam 200.000 civarında kayıp verdikleri anlaşılıyor.

185) Ele geçirilen uçak, taşıt, silah, cephane vb. için, TİH, 2.C, 6.Kısım, 3.Kitap, s.265.

186) Birkaç Yunan kaynağı daha: E.Lahanokardos, Küçük Asya Felaketine Dair; Anadolu Faciası Hk. General Sarıyanis'in Şayan-ı Dikkat İfşaatı; Küçük Asya Felaketinden Kimler Mesuldur, Venizelos'un üç demeci. (ATASE Kitaplığı)

□ Ordu İrtibat Subayı Binbaşı Panayakos'un raporu:

"**Elde kalan birliklerin de iskeleti** arka arkaya çözülmektedir... Açlık felaketi tamamlayacaktır..." (1 Eylül 1922, Y.L.Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.265)

□ İngiltere İzmir Başkonsolosu Harold Lamp'ten Lord Curzon'a:

"Askeri durum **ümitsiz hale** geldi... Yunan ordusu tam kaçış halinde ve daha fazla direnişe muktedir görünmüyor..." (2 Eylül 1922, Bilal N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.474)

□ Patrik Meletios'tan Venizelos'a:

"Anadolu'daki Helenizm, Yunan devleti ve tüm Yunan ulusu, hiçbir kuvvetin kurtaramayacağı bir **cehenneme** düşmek üzeredir." (7 Eylül 1922, M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.311)

□ "Yunan ordusu kin dolu ve paniğe kapılmış bir 'güruh' haline geliverdi... Bazı birlikler Türklere karşı koymayı denedilerse de, çoğunlukla panik, mantığa üstün geldi ve denize doğru kaçışta, ardı sıra terk edilmiş yüzlerce top, cephane, binlerce tüfek ve araç-gereç bırakarak sürdü gitti. **Bozgunun** son bölümünde Yunanlıların kaçışı o kadar hızlanmıştı ki, cesur Türk süvarileri, düşmanla temas kuramaz olmuştu..." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.206, 208)

□ "...Yunan ordusunun nasıl **parça parça** olduğunu bilmeyen yok.. 9 Eylül günü İzmir rıhtımlarına nasıl **sürünerek** vardıklarını.. öğrenmeyen kalmadı. *[Bizim Vahidettinciler hariç!]* " (A.J.Tonybee, Türkiye, s.129)

4/2. 30 Ağustos Savaşı

Mısıroğlu'nun, 30 Ağustosla ilgili iddiasını tekrarlamama izin veriniz:

"Mesela Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin, bir imha muharebesi halinde gerçekleştirilememesi, şayan-ı dikkattir! **Bunun askeri olmaktan ziyade, siyasi sebepleri üzerine eğilmek**, mevzuumuz haricidir."

Nedir bu siyasi sebepler? Yazmıyor. Mısıroğlu'nun komik senaryosu malum. Ona dayanarak biz bir tahmin yürütelim. Eğleniriz.

Türk ordusu, ilk dört gün kıyasıya savaşır, Yunan ordusunu darmadağınık eder, büyük zayiat verdirir ama tam iki Yunan kolordusunu çevirdiği 30 Ağustos günü, iş değişir. İngilizler, nasıl becerirlerse, araya girerler, "Aman Paşam.." derler M. Kemal'e, "..biz bu Yunanları göstermelik olarak İzmir'e çıkarıp Anadolu'nun içine salmıştık, göstermelik olarak yakıp yıkmalarını istemiştik, göstermelik olarak ırza ve namusa tecavüz etmelerini söylemiştik, galiba biraz ileri gittiler ama affetmek büyüklüğün şanındandır, bu oyunun sonuna geldik, aman bunlara artık yüklenmeyin, sakın üstlerine fazla gitmeyin, topçu mopçu kuru sıkı ateş etsin, piyade havaya ateş açsın, süvariler bunları kılıçtan geçirmesin de kılıç-kalkan oyunu oynasın. Ordu, kolordu, tümen ve alay komutanlarına tembih ediniz, onlar da tek tek bütün subay ve erlere, 'acınız büyük, içiniz intikam ateşiyle kavruluyor, 10 aydır

taarruz eğitimi görüyorsunuz, milletçe dört yıldır bu günleri bekledik ama zarar yok, İngilizlerin güzel hatırı için Yunanlara iyi davranın, sonra da ciddi bir takip yapmayın, kaçmalarına göz yumun' diye durumu anlatsınlar, bu işi tatlıya bağlayalım."

M.Kemal de bu ricayı hemen kabul eder ve durumu, Fevzi, İsmet, Nurettin ve Yakup Şevki Paşalara, Ordu Topçu Komutanına, Cephe Kurmay Başkanı Albay Asım Beye ve Cephe karargâhındaki kurmay subaylara sözlü olarak aktarır, savaşın buna göre yönetilmesini emreder. Ordu Komutanları da Kolordu Komutanlarına, onlar da Tümen Komutanlarına, Tümen Komutanları da Alay Komutanlarına, telgrafla, telefonla, telsizle, ışıldakla, haber uçaklarıyla bu emri yıldırım gibi duyururlar. Ne olacak, Türk ordusunda o sıra her türlü haberleşme aracı var, hem de sürüsüne bereket. Belki de her takım komutanının göğüs cebinde bir cep telefonu bulunuyordu! 15 bin kilometre kareye yayılmış olan Türk ordusudaki herkes, böylece Başkomutanın özel ve gizli emrini o sabah öğrenir, ölene kadar kimseye söylemeyeceğine ve bir yerlere yazmayacağına yemin eder ve 30 Ağustos günü, şahlanmış ordu birdenbire süt kuzusuna döner, çevrilmiş olan Yunan tümenleri, imha edilmez. Askerler uzaktan uzağa selamlaşıp birbirlerine mektup, sigara, konserve atarlar, savaşacakları yerde, yakan top oynarlar. Hatta Yunan birliklerine, Kızıltaş Vadisi'nden sıvışabilmeleri için Türk kılavuzlar verilir, İzmir'e kadar sıkı bir takip yapılmaz, mesela süvariler rahvan giderler, piyadeler Mehter gibi dura dura yürürler. Yunanlılar da rıhtıma dayanmış İngiliz gemilerine binip İzmir marşını söyleyerek, uğurlayan Türklere el sallaya sallaya, neşe içinde Türkiye'den ayrılırlar...

Hazret, üç aşağı beş yukarı böyle bir şey geveliyor ağzında. Çömezi Dilipak da, aynı komik senaryoyu, sanki yaydan çıkmış oku durdurmak mümkünmüş gibi ciddiyetle sürdürüyor:

□ "Yunanlılar daha sonra geldikleri gibi gittiler, ancak bu... kapalı kapılar arkasındaki hâlâ mahiyetini bilmediğimiz **siyasi pazarlıkla** oldu... Yunanı denize döktük mü, yoksa geldikleri gibi gemilere binip gittiler mi?. Yunan işgal kuvvetlerinin çoğu, geldikleri gibi **İngiliz gemilerine** binip geri gitmişlerdi."[187] (CG Yol, 109, 281)

Ve bu yazıcılar, son savaş ve kesin zafer için yetiştirilmiş, coşturulmuş, iki yüz bin savaşçının bulunduğu Türk ordusunun komutan ve erlerinin, kapalı kapılar ardında (!) gerçekleştirilmiş çok gizli bir siyasi pazarlığa uyarak (!), Yunanlıların geldikleri gibi gitmelerine göz yumduklarını, gerektiği gibi savaşmadıklarını, sava-

187) Yunan kaynaklarında, ordu artıklarının hangi Yunan gemileri ile adalara ve Tekirdağ'a taşındıkları yazılıdır. Aralarında, tek bir İngiliz gemisi bile yok. İngilizler, İzmir'den ancak kendi uyruklarını kaçırmak için gemi gönderirler. (M.LSmith, Anadolu'nun Üzerindeki Göz, s.331 vd.; D.Walder, Çanakkale Olayı, s.208 vd.)
Dilipak, bu uydurma marazından kurtulmak için acele bir şeyler yapmalı.

şır gibi yaptıklarını ileri sürüyor ve aklı başında insanlarmış gibi de aramızda yaşayıp duruyorlar.[188]

Muhtemelen bu masala inananlar da var!

Bir de, Yunanlılar ne diyorlar, ona bakalım. İki alıntı:

● Bu savaşta bulunan ve burayı 'ölüm çukuru' diye anan **K.D.Kanellopulos**, 1.Kolordu karargâhında görevli bir subaydır ve 30 Ağustos Savaşı'nı, bütün dehşetiyle yaşamıştır. Anı-incelemesinde, Yunanlılar bakımından, o günle ilgili çok acı ayrıntılar yer almaktadır. (Küçük Asya Mağlubiyeti, 2.C., s.61-81) Üç cümlesini aktarıyorum: "Trikupis grubu erimişti... 11 sahra ve 4 skoda bataryası savaşın ilk anlarında yok oldular... Bu muazzam mücadelenin kahramanları, felaket selinin büyüklüğü altında kayboldular." (s.79, 81)

● **Yunan Askeri Tarihi** de 30 Ağustos Savaşı'nı, şöyle anlatıyor [özet]:

"... Saat 16.00'da Türk topçu ateşi şiddet kazandı ve iç hattın tümüne yayıldı. Türk ateşi başlı başına bir trajedi yarattı. Otomobiller ve diğer vasıtalar ateş alıyor, beraber bulunan muharip olmayan askerlerin zayiatı büyük oluyordu. İsabet kaydeden dokuz cephanelik patlayarak, etrafa dehşet saçtı. Saat 16.00'dan itibaren durum çok kritikleşti. Türk topçusu, ateşini daha da şiddetlendirerek, her şeyi yakarcasına, muharebe meydanını adeta salhaneye çevirdi. 1 ve 2. Kolordular, bu ateş çemberinin içinde korumasız bulunuyordu.

Ayrıca Türk baskısı, Çalköy batısında savaşan 12. ve 5.Tümenlere bağlı zayıf kuvvetler üzerinde de çoğalmaya başladı ve bunları yıkmaya başladılar. *[M.Kemal'in Zafer Tepe'den yönettiği hücumlar bunlar!]* Türk kuvvetleri büyük zayiat verdikleri halde, hücumları inatla ve artan bir şiddetle devam ettiğinden, durum gittikçe daha vahim bir hal alıyordu. Saat 19.00'dan sonra, 12.Tümen muharebe hattı, düşmanın artan baskısı altında çökünce, tümen Ürkmez çayının güneyindeki tepelere çekiliyor ve orada güçlükle tutunmaya çalışıyordu. Bütün subaylar saf dışı edildi. En iyileri öldü. Ölenler arasında iki alay komutanı da vardı... Bu kuvvetler büyük zayiat verdiklerinden, tam bir düzensizlik içinde, gerilere çekildiler. Bu düzensiz çekiliş, içte bulunanları da sürüklerken, Çamlık Tepe bölgesinde bulunan topçular da, atışlarını durdurarak, dört nala batıya doğru kaçmaya başladılar. Bunları taklit eden, taşıt birliklerinin katırları, yüklerini atarak bu istikameti takip ettiler. Çok kısa bir zaman içinde gelişen bu olaylardan dolayı meydana gelen insan seli, bölgenin [doğu] kısımlarını boşalttı. Kaçanların tümü, Türk topçusunun sık ateşi altında olan bölgeden uzaklaşmak istiyordu.

Allıviran (Allıören) Muharebesi *[Yunanlılar bu muharebeyi böyle anıyorlar],* beş günlük muharebenin neticesidir. Bu muharebe ile Trikupis Kolordusunun [ve Digenis Kolordusunun] mağlup edildiği ve Allıviran muharebesinden sonra da dağıldığı görülmektedir.

188) F.Bouillon'dan Başbakan Poincaré'ye, Çanakkale sorunu ile ilgili 29 Eylül 1922 günlü gizli telgraf: "M.Kemal ile dört saat görüştüm. Durumu güç. Askerini zor zaptediyor." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C, s.CXLVI)

Bu mağlubiyet, Frangu grubunun moralinin büyük çapta azalmasına sebep olduğundan, Yunan ordusunun Küçük Asya'yı boşaltmasında en büyük etkenlerden biridir.. Gecenin gelmesi ile Türk topçusu, kendi kuvvetlerine zayiat verdirmemek gayesi ile ateşini kesti. Saat 20.30'da batıya çekilmeye başladı. Çekiliş tam bir düzensizlik ve kargaşalık içinde oldu.. Taşıt eksikliğinden, yürüyemeyen yaralılar terk edildi. Generallerden erlere kadar herkes.. utanç duyuyor, büyük fedakârlıklarının boşa gitmesinden dolayı çöküyor ve azap çekiyordu." (s.835-843)

Devamı da şöyle:

Kurtulabilen Yunan askerleri, Kızıltaş vadisinden geçerek, parça parça Murat Dağına dağılır ve batıya doğru çekilmeye çalışırlar. Bunlar sonra ne olurlar? Onu da görelim.

Türk Süvari Kolordusu, Kızıltaş Vadisinin ağzını kapatmaya yetişememiş, vadinin derinliklerini tutmuştur. Bu vadiye giren Yunanlıların bir kısmı, Kızıltaş Vadisinde, Murad Dağının kuzeyinde ve batı eteklerinde, süvariler ve silahlanmış köylüler tarafından yok edilir.[189] Bir kısmı esir edilir. (Trikupis-Digenis, Dimaras-Kalidopulos kolları ve ötekiler) Bir kısmı ise Frangu grubuna katılmayı başaracaktır. Bunlardan savaşa devam edenlerin büyük kısmının da, katıldıkları Frangu grubunun çoğunluğuyla birlikte, yok olduğu anlaşılıyor. Frangu grubuna katılmak yerine, İzmir'e doğru kaçan disiplin dışı küçük sürülerden bazılarının da (M.L. Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.323 vd.; Sprydonos, Harp ve Hürriyetler, s.265 vd.), süvariler, çeteler ve halk tarafından esir edildiklerini ya da temizlendiklerini görüyoruz. Ancak ufak bir kısmı İzmir'e ulaşarak kurtulmuşlardır. Smyrna adlı Yunan fotoğraf albümünde, bu kurtulan, bitik ve korkudan gözleri yerlerinden uğramış askerlerin resimleri var. Ölünceye kadar kendilerine gelebildiler mi bilmem? Çocuklarının bile, hâlâ bu büyük felaketin acısını unutamamış olduklarını görüyoruz.

Kısacası, savaşın bin bir cilvesinin birinden yararlanarak, ölüm çukurundan kaçabilenlerin büyük çoğunluğunun sonu da böyle.[190]

Şimdi Mısıroğlu ile Dilipak'ın yazdıklarını bir daha okuyalım:

□ "..**Ciddi bir imha muharebesi yapmaya muvaffak olunamamıştır.** Mesela Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin, bir imha muharebesi halinde gerçekleştirilememesi, şayan-ı dikkattir! **Bunun askeri olmaktan ziyade, siyasi sebepleri üzerine eğilmek**, mevzuumuz haricidir."

---

189) S.Selışık, Büyük Taarruzda 1.Süvari Tümeni, s.51-56; Ziya Göğem, Murat Dağlarında, s.15 vd.; Baj Makario, s.99.

190) Fevzi Çakmak diyor ki [özet]: "Yunanlılar, 26 Ağustos günü, durumu iyice idrak edip o geceden itibaren, süratle çekilmek yolunu tutmuş olsalardı, belki kendilerini bekleyen demir ve ateş çemberi içine düşüp mahvolmak akıbetinden kurtulabilirlerdi. 48 saat geçtikten sonra, Yunanlılar için artık her şey bitmişti. Kaçmaya çalıştılar ama iş işten geçmişti. Her taraftan çevrilmişler ve imha (yok etme) tedbirleri, tatbikat ve fiiliyat sahasına geçirilmişti. Kuşatılmış olan Yunanlılardan kaçabilenler, yollarda da vurula eriye, kimi esir, kimi maktul ola ola, en son kılıç artıkları da İzmir'de ya denize dökülmüş, ya haklanmışlardı." (Yakın Tarihimiz, 3.C., s.33-34)

□ "Yunanlılar daha sonra geldikleri gibi gittiler, ancak bu, halkın vatanı korumadaki sarsılmaz kararlılığı ve **kapalı kapılar arkasındaki** hâlâ mahiyetini bilmediğimiz **siyasi pazarlıkla** oldu... Yunanı denize döktük mü, yoksa geldikleri gibi gemilere binip gittiler mi?"

Başta Yunanlılar olmak üzere, bütün dünyanın kabul ettiği bu kesin ve olağanüstü Türk zaferini, küçültmek, sulandırmak, akıl ve gerçek dışı iddialarla karalamak istiyorlar. Yunanlıdan çok Yunancı olmaktan da çekinmiyorlar.[191]

Velhasıl Ali Kemal'i aratmıyorlar.

● K.Karabekir'in Büyük Taarruz ile ilgili görüşlerini, Karabekir paragrafında aktaracağım.[192]

4/3. Zaferden sonra

□ A.Dilipak:

"M.Kemal, İzmir'in kurtarılmasından sonra İzmir'e gelerek, burada yaşayan Rum halkına güvence vermiş ve bunun bir göstergesi olarak da, ilk gün bir Rum meyhanesine giderek, Rumlarla sohbet etmişti. Hatta **Venizelos**'un burada rakı içip içmediğini sormuş, içmediğini öğrenince, 'Acaba niye İzmir'i almaya kalkıştı ki?' diye espri yaparak aradaki gerginliği yumuşatmaya çalışmıştı." (CG Yol, s.109)

M.Kemal, Rum halkına ne güvencesi vermiş? Bu güvenceyi nasıl vermiş? Rumca bildiri mi yayımlamış? Hükümet konağının balkonundan Rumlara hitap mı etmiş? Basına açıklamada mı bulunmuş? Böyle bir şey söz konusu değil! Dilipak, bu iddiasını kanıtlamak zorunda. Yoksa, yine yalan söylediği anlaşılacak.

Aradaki gerginliği yumuşatmaya çalıştığı da Dilipak yakıştırması. Hangi gerginlik? Az çok eşit durumdaki insanlar arasında gerginlikten söz edilebilir. Bir yanda, kesin ve ezici bir galibiyetin sahibi olan Türk ordusu; öte yanda ise, Türk'ün merhametine sığınmış sivil Rumlar.

M.Kemal'in bir Rum meyhanesine gittiği hikâyesinin aslı da, F.R.Atay'ın anlattığı bir anekdottur. Dilipak, onu da doğru aktarmıyor. Anekdotun aslı şöyle:

"Önce Kramer Palas oteline gidip güçlükle üst katta bir oda bulabildik. Otel yabancı ve yerli Hıristiyanlarla dolu idi. Sonradan bize anlattıklarına göre,

---

191) "Neyimiz varsa, bağımsız bir devlet kurmuşsak, hür vatandaş olmuşsak, şerefli insanlar gibi dolaşıyorsak, yurdumuzu Batının, vicdanımızı Doğunun pençesinden kurtarmışsak, şu denizlere bizim diye bakıyor, bu topraklarda ana bağrının sıcaklığını duyuyorsak, belki nefes alıyorsak, hepsini, her şeyi, 30 Ağustos zaferine borçluyuz." (F.Rıfkı Atay, Çankaya, s.314)

192) Bazı Türk kitaplarında, Yunanlıların 25 Ağustos akşamı Afyon'da bir balo verdikleri yazılıdır. Lord Kinross da aynı yanlışı yapıyor ve şöyle diyor: "Birden, gürüldüyen gök gibi, topçu baraj ateşi başladı ve Yunanlılar uykularından uyandılar. Birçoğu, Afyon'da gittikleri balodan, ancak iki saat önce dönmüşlerdir." (Atatürk, s.477)

Oysa söz konusu balonun tarihi, 25 Ağustos değil, 24 Ağustostur. (Mihal N.Passari, Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, 2.C., s.1) Birçoğunun, balodan iki saat önce döndüğü de, Lord Kinross'un süslemesi.

M.Kemal de şehre girince bu otele uğramış. Ne sırması, ne de önünde ardında koşuşan generalleri ve subayları var. Dolu salona girmek isteyince, garson yer olmadığını söylemiş. Fakat müşterilerden biri tanıyıp da, 'M.Kemal! M.Kemal!' diye bağırınca, kalabalık birbirine girer. M.Kemal kimsenin rahatsız olmamasını rica eder ve yanındakilerle bir masaya oturur. Garson mudur, otel müdürü müdür, artık kim önce koşup gelmişse, birer kadeh içki istediklerini söyler ve sorar:

'**Kral Konstantin**, hiç bu otele gelip de bir kadeh rakı içti mi?'

'Hayır paşa efendimiz.'

'Öyleyse neden İzmir'i almak istemiş?' der ve İzmir'e girişinin ilk zevkli saatlerinden birini o masada geçirir." (Çankaya, s.321)

Bu anekdotun doğruluğundan da kuşkuluyum ya, neyse.[193] Ayrıca, Kraemer Palas, bir Rum meyhanesi değil, Birinci Kordon'da, lokantası da bulunan lüks bir otel. İlk sahibi Avusturyalı bir aile. Sonra Naim Bey adında bir Türk devralmış. (Nail Moralı, Mütarekede İzmir, s.76-77) İzmir'in kurtuluşu sırasında oteli ve lokantasını, Naim Bey işletmekteydi. (F.Altay, On Yıl Savaş, s.356)

Ve Dilipak, bu anekdottan yola çıkarak, bakınız neler yazıyor, parça parça aktarıyorum:

□ "...Türk askerleri, Yunanlıların geri çekilmesinin ardından, adaları işgal etmemişlerdi." (CG Yol, s.109)

Sanki mümkünmüş gibi tatlı tatlı da yazıyor. Yahu, kül olan İzmir'de, Türk çıkarma ve nakliye gemileri ve bunları korumak için Türk donanması hazır mı bekliyordu? 10.000 kişiyi adalara geçirmek için bile en azından 1.000 sandal ister! İzmir-Burhaniye arasında, şimdi bile 1.000 sandal yok! Yoksul Türk ordusu, Adalara geçmek ne, Sakarya Savaşı'ndan sonra, Sakarya Nehrini bile aşacak araç-gereci bulamamıştır. (A.Müderrisoğlu, Sakarya, 2.C, s.325)

Ve bir soru:

Adalar, Misak-ı Milli'de yer alıyor muydu?

Toprak hırsının hiçbir devlete hayır getirmediğini anlamak için tarihe göz ucuyla bakmak bile yeter!

Dilipak'ı izleyelim:

□ "..M.Kemal İzmir'e geldiğinde zaferi bir Rum meyhanesinde kutlayacaktı. Lozan'da iki ulusun kardeş olduğunu öğrenecek, liselerimizin ders programlarından Osmanlı ve İslam tarihini çıkartıp, Yunan medeniyet tarihini zorunlu ders yapacaktık. Olan olmuştu. Yunan klasiklerini tercümeye başladık. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Batı kültürünün de temelini oluşturan Grek kültürünü kendisi için milat kabul ediyordu." (CG Yol, s.282)

---

193) Çünkü M.Kemal'in ilk İzmir günü, ayrıntılı olarak biliniyor. İzmir'e geldiği gün (10 Eylül 1922), hava kararmadan, Hükümet Konağından doğruca, Karşıyaka'da, kendisi için hazırlanmış olan eve gidecektir. Akşamı ve geceyi orada geçirir. (R.E.Ünaydın, s.142, 147-159, 164-166; S.Bozok, Hep Atatürk'ün Yanında, s.198, 201; H.Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, 2.C., s.311)

Biri bile doğru değil.

Zaferi bir Rum meyhanesinde kutlamadığını gördük.

Lozan'da, iki ulusun kardeşliğinden söz bile edilmemiştir. Ama barış yapılmıştır. Yapmasa mıydık? Yunanlılarla hâlâ savaşıyor mu olsaydık?

Ders programlarından Osmanlı ve İslam tarihinin çıkarıldığı da doğru değildir. Mesela dört ciltten oluşan ilk resmi Türk Tarihi dizisinin, 1931'de basılan üçüncü cildinde (Tarih III), sırf Osmanlı Devletinin tarihi işlenmektedir. Baskısı, resimleri, renkli haritaları ve tabloları ile bugüne kadar yayımlanmış en özenli Osmanlı tarihidir.

Yunan medeniyeti de, ayrı ve zorunlu bir ders yapılmamış ama genel tarih içinde, elbette yer almıştır.[194]

'Olan olmuştu' diyor yazıcı. Ne olmuştu yani? Gittikçe ilkelleşmiş, dünyaya kapalı ve çağdışı medrese eğitiminden,[195] dünyaya açık çağdaş eğitime geçmişiz. Bilim ve teknoloji, ilk kurulan rasathaneyi "göğün derinliklerini ve yıldızları gözlemek uğursuzluk getirir ve küstahlıktır" iddiası ile yıktıran medreseli Ahmet Şemsettin Efendilerin kafasıyla mı gelişecekti? (Tanzimat, s.470)

Bir büyük yanlışı açıklar gibi de, 'Yunan klasiklerini tercümeye başladık' diyor. Ne var bunda? Yunan klasiklerinin çevrilmesine ilk ön ayak olan kimse, cumhuriyetçiler değil, M.S. 800'de, Halife el Memun'dur; Yunan klasiklerinden ilk yararlananlar arasında da, İbn-i Sina, Farabi, Biruni, Gazali, Suhreverdi, İbn Rüşd, Muhyiddün İbn ul Arabi gibi büyük İslam düşünürleri bulunmaktadır.[196]

Dilipak, bütün yeni softalarımız gibi orta çağın bile çok gerisinde.

Allah hepsine zihin aydınlığı versin!

Dilipak'ın, 'Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin, Batı kültürünün de temelini oluşturan Grek kültürünü kendisi için milat kabul ettiği' iddiası da, emsalsiz bilgisizliğini belirten bir iddiadır. Yeni dönemin belirgin niteliği, milliliktir. Hiç olmazsa, Peyami Safa'nın Türk İnkılabına Bakışlar adlı eserini okusaydı.

Peyami Safa diyor ki:

"Hürriyet ve İtilaf [partisi] İslamcılığı temsil ediyordu.. Bütün neşriyatında

---

194) Bugünkü Yunanlılara kızıp da, bugünkü Yunanlılarla ilgisi de kuşkulu ve tartışmalı olan o büyük uygarlığı reddetmek ile frenk icadıdır diye trene, uçağa, otobüse, otomobile binmeyi reddetmek arasında ne fark var?

195) Başlangıçta çok yararlı olan ve yüksek düzeyde eğitim veren medreselerin zamanla kapılarını bilimsel gelişmelere kapatıp nasıl yetersizleşip ilkelleştiği, şu eserlerde, örneklerle anlatılmaktadır: Şerafettin Yaltkaya, Tanzimat/ 'Tanzimat'tan Evvel ve Sonra Medreseler', s.463 vd.; Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, 1.C, s.97-117, 118-136, 140-166; İ.Tekeli-S.İlkin, Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, özellikle s.21 -31, 39 vd.; M.Rauf İnan, Atatürk'ün Devraldığı Eğitim, Öğretim Durumu ve Kurumları, Atatürk Konferansları 1971-1972, s.117-161.

196) Prof.Dr.İ.A.Çubukçu, Türk-İslam Düşünürleri, s.6, 16, 24,32, 36, 48-49, 57, 115, 116; Carl Brockelmann, İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, s.102 vd.; Fahrettin Olguner, Üç Türk-İslam Mütefekkiri, s.41 vd.

'millici' düşmanlığı bellidir. Tırnak içine aldığım bu tabiri Ali Kemal, her gün, Milli Mücadele'nin adamlarına karşı bir küfür gibi kullanıyor[du]...

Ankara Türk milliyetçiliğini temsil ediyordu. Kurtuluş hareketinin bütün sıfatları ve tabirleri buna delalettir: Milli Mücadele, milli istiklal, milli hareket, milli zafer, Büyük Millet Meclisi, Hakimiyet-i Milliye, Kuva-yı Milliye.. Kurtuluş davasının lügatinde bu milli kelimesi, yalnız millete mensup, millet için, millet uğruna manasına gelmez; eksiksiz, katıksız, pürüzsüz, imparatorluk Türkçülerinin yapmak istedikleri telifçilik gayretine yabancı, tam bir milliyetçilik mefhumunun bütün manalarını içine alır. Atatürk Samsun'a ayak bastığı günden başlayarak, bütün nutuklarında, Türk milletinin kurtuluşuna, dirilişine, atılışına ve yükselişine ait prensipleri teker teker çizerken, her defasında ve daima millet, irade-yi milliye, milli hakimiyet, vicdan-ı milli, milliyet ve milliyetçilik gibi mefhumları, imparatorluk enkazı üstüne kurmak istediği yeni cemiyetin temel direkleri olarak kullandı.. Milli Mücadele'nin ruhunda, bu şuurun ve bu benliğin mihrak olduğuna hiç şüphe edilemez...

Atatürk inkılabının değişmez iki prensipi vardır: Milliyetçilik, medeniyetçilik... Medeniyetçilik kökü bizi, Avrupa ve garp metoduna, düşüncesine ve muaşeretine bağlar; milliyetçilik kökü bizi, Orta Asya ve şark menşelerimize, tarihimize, dil birliğimize götürür. (Türk İnkılabına Bakışlar, s.78, 81, 85)[197]

Bu da bu kadar.

---

197) M.Kemal, Büyük Zafer'i kutlayan İstanbul Türkocağı Genel Sekreteri Dr.Fethi'nin (Cansever) kutlama telgrafına şu cevabı verir: "Yeni Türkiye'nin dayanağı olan millet ve milliyet fikrinin gelişmesi için yıllarca, başarı ile telkin ve yayında bulunmuş olan Türkocağı'nın, milli zafer dolayısıyla gönderdiği kutlamalara, teşekkür ve özel temennilerine katılırım." (20 Kasım 1922)

Her milli zafere, başarı, düşünce ve kuruma karşı olduğu anlaşılan Castro bereli Dilipak, kitabında bu telgrafa yer veriyor ve Türkocaklarını şöyle anlatıyor: "Türkocaklarının o günkü konumu, bir bakıma milli bir mason örgütünü andırıyordu. (!) Esas kuruluşu itibariyle Osmanlı toplumunda milliyet fikirlerini yaymak olan azınlık mensuplarının desteğinde (!) şekillen[diler]..." (CG Yol, s.119)

Üçüncü Kısım

LOZAN, HİLAFET VE EK KONULAR

1. Lozan Andlaşması

K.Mısıroğlu'nun, M.Kemal-İngiliz gizli anlaşması (!) hakkındaki senaryosunun Sofya, Suriye ve Kurtuluş Savaşı bölümlerini görmüştük. Senaryonun son sahnesi Lozan hakkındadır.

K.Mısıroğlu, senaryosunun Lozan hakkındaki bölümü için Büyük Doğu ve Sebilürreşat dergilerinde yayımlanmış iki yazıdan yararlanmıştır.

Önce, bu iki yazıyı görelim.

1/1. Bazı iddialar ve masallar

● Büyük Doğu dergisinde çıkan yazı:

"Türklere dinlerini ve din temsilciliğini (hilafeti) feda ettirmek şartıyla, şuni istikbal için gizli bir anlaşmanın müessiri (etkeni), tek kelime ile Yahudiliktir. Buna memur-u müşahhas (görevli) kimse de, şimdi Mısır Hahambaşısı bulunan Hayim Naum'dur. Bu Hayim Naum, bu korkunç teşebbüse, evvela Amerika'da, Türkler lehine bir seri konferanslar vermek ve emperyalizma şeflerine, Türk'ün maddesini serbest bırakmaları, buna mukabil ruhunu ta içinden ve kendi öz adamları vasıtasıyla yıktırmaları fikrini telkin etmek suretiyle başlamıştır. Yani masonluk hasebiyle Kuran'ın ahkamını (hükümlerini) kaldırmak, milleti dinsiz yapmak. Hayim Naum, **müthiş planın zeminini Amerika'da hazırladıktan sonra**, İngiltere'ye geçmiş ve halis Yahudi olan Lord Curzon ile temas ederek, şu teklifte bulunmuştur: 'Siz Türkiye'nin mülki tamamiyetini (toprak bütünlüğünü) kabul ediniz. Onlara ben İslamiyeti ve İslami temsilciliklerini (hilafeti) ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüd ediyorum.' " (Sayı 29/ Mayıs **1946**)[1]

Büyük Doğu dergisi yazarı, bu iddiaları için hiçbir kanıt, belge, tanık, dayanak göstermiyor. Anlaşılan gaipten bilgi almış.

Hayim Naum, 1918'de, A.İzzet Paşa tarafından gerçekten, 'ateşkes yapıl-

1) Bu yazıyı, GRYT Ansiklopedisi, 2.C., s.251'den aktardım.

ması için Amerika'yla ilişki kurmak üzere' Avrupa'ya gönderilmiştir.[2] Ama İngilizlerin engel olması üzerine, Amerika'ya geçemeden Hollanda'dan geri dönerek,[3] 8 Mart 1919 günü İstanbul'a gelecek[4] ve 13.7.1919'da İstanbul yönetimi tarafından 'Osmaniye Nişanı' ile ödüllendirilecektir.[5]

a. Demek ki Hayim Naum, 1919'da Amerika'ya gidememiş. Öyleyse 'bu müthiş planın zeminini, Amerika'da' nasıl hazırlamış?
b. Hiçbir kaynakta, Hayim Naum Efendinin, İngiliz Dışişleri Bakanı ile görüştüğüne dair bir kayıt görmedim. Belki yeterli tarama yapamamışımdır. Mesela bu yazıya dayanan Mısıroğlu ya da GRYT Ansiklopedisi yazarları, bu iddianın kaynağını açıklarlarsa, aydınlanırız.
c. Lord Curzon'un Yahudi olduğu hakkındaki bir bilgiye de hiçbir kaynakta rastlamadım.[6]
d. Üstelik 1919 başında, henüz geleceği belirleyecek hiçbir ipucu bulunmuyor: Ne galip devletlerin Türkiye hakkındaki kararları netleşmiş, ne Yunanlılar İzmir'e çıkmış, ne Milli Mücadele başlamış, ne M.Kemal tarih sahnesinde belirmiş, ne TBMM ve hükümeti kurulmuş, ne de saltanat ve hilafet sarsılmış. Osmanlı Devleti, bütün kurumlarıyla ayakta duruyor! Ama iddiacılar, Hayim Naum'u, Amerikalılar ve Lord Curzon'la, ancak 5 yıl sonra olacak bir olayı dikkate alarak pazarlık yaptırıyorlar!

   Besbelli ki yazı, geçmiş yeniden kurgulanarak ve bir gerçeğe oturtmaya özen bile gösterilmeden yazılmıştır, açıkçası uydurmadır.

●● Yazının devamını, edebiyat tarihçisi A.Kabaklı'dan dinleyelim. Kabaklı, şöyle diyor:

"Büyük Doğu, aynı sayısında şunları da eklemektedir: İngiliz Murahhas Heyeti Reisi (delegeler kurulu başkanı) Lord Curzon, nihayet en manidar (anlamlı) sözünü söyledi. Dedi ki:

'Türkiye, İslami alakasını ve İslamı temsil rolünü kendi eliyle çözer ve atarsa, bizimle hulûs (iyi niyet) birliği etmiş olur. Hıristiyan dünyasının hürmet ve minnetini de kazanmış olur. Biz de kendisine dilediğini veririz.'

Büyük Doğu, Nihai Vesika (son belge) başlığı ile sözü, şu sonuca bağlamaktadır:

---

2) A.İzzet Paşanın anıları, Son Sadrazamlar, 4.C., s.1987; KS Günlüğü, 1.C., s.162; İzzet Paşa hükümeti 14 Ekim 1918'de kurulmuş ve Mütarekesi Kurulu 24 Ekimde İstanbul'dan ayrılmıştır. Şu halde Hayim Naum Efendi, 15 Ekim ile 23 Ekim arasında yola çıkmış olmalı.
3) Jeschke, İngiliz Belgeleri Işığında Mondros'a Giden Yol, s.128, Belleten XXXI/121.
4) KS Günlüğü, 1.C., s.162.
5) Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.51.
6) Dawid Walder, yalnız Hindistan İşleri Bakanı Montagu ile Hindistan Genel Valisi Rufus İsaacs'ın 'Yahudi' olduğunu açıklıyor ve "Bu iki insanın güçlü bir ortaklık meydana getirdiklerini, kendi ırkları ve dinleri dolayısıyla, Hindistan'daki ırk ve din sorunlanna, aralarında Lord Curzon'un da bulunduğu diğer meslektaşlarından farklı yaklaştıklarını" yazıyor. (Çanakkale Olayı, s.140) Sanıyorum ki bu ifade, Curzon'un Yahudi olmadığını yeteri açıklıkla belirtmektedir.

Lozan Muahedesinden sonra, İngiltere Avam Kamarası'nda, 'Türklerin istiklalini niçin tanıdınız?' diye yükselen itirazlara, Lord Curzon'un verdiği cevap:

'İşte asıl bundan sonradır ki Türkler, bir daha eski savlet ve şevketlerine kavuşamayacaklardır. Zira biz onları,maneviyat ve ruh cephelerinden öldürmüş bulunuyoruz.' "

Kabaklı aktarmayı şöyle bitiriyor:

"Büyük Doğu'nun ve bazı başka kitapların bu bakışları için **açık belge ve kaynaklar verilmemiştir. Ancak 'tahminler' söz konusudur.**" (Temellerin Duruşması, s.155-156)

a. Yakıştırmaya göre, bu olay 1918 sonu ile 1919 başında geçiyor. O tarihte Dışişleri Bakanı Lord Curzon değil, Lord Baulfour'du. Üstelik Lord Curzon ancak, dört yıl sonra Lozan'da başlayacak olan konferansta, 'İngiliz Murahhas Heyeti Reisi' olacaktır.

b. Büyük Doğu yazarı, Lord Curzon'un Hayim Naum Efendiye söylediğini iddia ettiği sözü, hangi kaynaktan almış ya da kimden duymuş, onu açıklamıyor. Öyleyse neye dayanarak bu iddiayı ileri sürüyor?

c. Lord Curzon'un Avam Kamarası'nda söylediği iddia edilen söz ise, bütünüyle uydurmadır. Bu söze sahip çıkanlar, bu sözlerin söylendiğini kanıtlamak durumundadırlar.

d. Ahmet Kabaklı, hiçbir belge ve kaynağa dayanmayan bu iddiayı, 'tahmin' diye niteliyor. Buna tahmin mi denir, yoksa masal mı?

e. Kabaklı daha sonra da şöyle yazıyor: "[Bu konudaki kanıtların] En kuvvetlisi, bir gözlemci olarak Rıza Nur'un yazdıkları ile Rauf Beyin, Kandemir'e anlattıklarıdır. Çünkü Rauf Bey o zaman Başbakan bulunuyordu. Gizli pazarlıkların içinde olmasa bile, birtakım bilgi ve sezişleri olduğu kesindir."

● Oysa Rıza Nur, Hilafetin ilgasıyla ilgili olarak gizli pazarlık yapıldığı hakkında tek kelime bile yazmamıştır.

● Rauf Orbay'ın gerçek anılarında da, böyle bir iddia, kesinlikle yer almıyor.[7]

□ K.Mısıroğlu da, bu gaipten alınmış bilgileri, kaynağını belirtmeksizin, biraz daha şişirerek şöyle aktarıyor:

"Gafil veya suç ortağı idareciler tarafından, Hayim Naum Efendi,

---

7) Söz konusu iddia, F.Kandemir'in, Rauf Orbay'ın ölümünden (1964) sonra yayımladığı (1965) kitapta geçmektedir. (Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, s.96-97)

Güya Rauf Bey, bu görüşünü bir gün F.Kandemir'e anlatmış; o da, sonra yazmak üzere not almış. Hiçbir sahici tarihçi, aslı varken, anı sahibinin ölümünden sonra, bir başkası tarafından yazılmış bir anı kitabına dayanmaz, tersine kuşku ile bakar. Orbay'ın gerçek anılarındaki uslup, ağırbaşlılık ve özen nerede, Kandemir'inki nerede? Öz ve biçim açısından, aralarında çoook büyük farklar var. Ama Kabaklı, 'Başbakan olarak birtakım bilgi ve sezişleri olduğu kesindir' diyerek, bu şüpheli ifadeyi destekliyor.

İkinci Adam Masalı adlı kitabı, Kandemir'e, hiç olmazsa bu konuda güvenmemek için yeterli bir sebeptir. (1968)

1919 yılında, Türkiye için faaliyet göstermek üzere, kuzuyu kurda teslim etmek kabilinden, resmen Amerika'ya gönderilmişti. **Hilafetin ilgasını temin etmek için Amerikan Yahudileri ile mutabık kalan** Hayim Naum Efendi, 8 Mart 1919'da İstanbul'a dönüşünde şu sahte beyanatı vermişti..". (Beyanat konumuzu ilgilendirmediğinden buraya almadım; Lozan,1.C., s.266, dipnot no.256)

Amerika'ya gidemediğine göre, 'Amerikan Yahudiler ile' görüşüp 'Hilafetin ilgasını sağlamak için' onlarla nasıl anlaşmış?[8]

Geçmiş, birkaç gerçek noktaya dayanılarak ve bu noktaların arası, masallar, süs, yakıştırma ve uydurmalar ile doldurularak, bin türlü yazılabilir. Ama bu tür yazılar, tarih açısından hiçbir anlam ve değer taşımazlar. Çünkü tarih bir bütündür: her ayrıntı, olayların akışına ve mantığına, belgelere ve kişilere uygun düşmek zorundadır.

Ama bu tür masalların, milleti, ağır ağır bölüp parçaladığını da itiraf etmek zorundayız.

●●● Sebilürreşat dergisinde çıkan yazı:

Böyle bir pazarlığın 1919'da yapılmış olduğunu iddia etmenin temelsizliğini ve mantıksızlığını anlayan Sebilürreşat dergisi, aradan dört yıl geçtikten sonra olayı, bu defa Lozan görüşmelerine (1922/1923) kaydırıyor. Tutunacakları bir nirengi noktası da var: Hayim Naum Efendi, Lozan'a giden danışmanlar arasında bulunmaktadır.[9] Aynı komik iddia, ilkel ayrıntılar eklenerek, konuşmalar uydurularak, yeni bir biçimde, bu tarihe kaydırılarak tekrar ediliyor. Şöyle:

"Lozan sulh müzakeresi sırasında, en yüksek dereceli meşhur farmason Haham Hayim Naum, İngiltere Hariciye Nazırı ile görüşür. Ona der ki:

'Türklere karşı şiddetli hareket etmeniz, size hiçbir fayda temin etmez. Eğer mülayim (yumuşak) bir siyaset takip ederseniz, Türk halkının muzaffer liderlere karşı irtibaından [herhalde, 'ittibaından /uymalarından' olacak] istifade etmek mümkün olur.'

'Ne gibi?'

'Bir kere burada, İslam davasından, İslam meselelerinden vaz geçerler.

---

8) Herhalde dikkatinizi çekmiştir. Bu yazara göre General Allenby, Lord Curzon filan Yahudi, galiba Vahidettin hariç herkes İngiliz ajanı. Bu iddialara, A.Dilipak da, durup dururken laf arasına sıkıştırıp, Kurtuluş Savaşı sırasında, bir Batılı dergide çıkan şu dedikoduyu da aktarıyor: "M.Kemal bir İspanyol Yahudisi idi. Ama artık İslam dinini seçmişti, Kuran'da yasak olduğu için de alkollü içkilere artık el sürmüyordu." (CG Yol, s.107)

Demek ki M.Kemal, II. Abdülhamit döneminde, 12 yaşındayken, askeri orta okula alındığı zaman Yahudi imiş, içki içecek yaşa gelinceye kadar da askeri okullarda Yahudi olarak okumuş... Ama bir gün Müslümanlığı seçmiş ve içkiyi bırakmış...

Neresinden baksanız zırvalığı belli olan bir ifade! Dilipak, hiç gereği yokken, bu dedikoduya neden yer veriyor dersiniz?

9) Hayim Naum, Lozan barış kuruluna eşlik eden 33 görevliden biridir ve o sırada Haham başı değil, 'Yüksek Mühendis Okulu Fransızca öğretmenidir.' (A.N.Karacan, Lozan, s.70; GRYT Ansiklopedisi, 2.C, s.244/245)

Sonra, Türklerin İslami bünyesini değiştirerek, onlara **Protestanlığı (!!!)** kabul ettirmek kolaylaşır.'

Hayim Naum, İngiltere Hariciye Nazırını buna inandırdıktan sonra, İsmet Paşayı hususi surette ziyaret eder. Ona der ki:

'İngiliz Hariciye Nazırı ile görüştüm. Eğer siz İslam davalarından, İslam riyasetinden (Halifelikten) vaz geçerseniz, İngiltere size müzaheret gösterecek (yardımcı olacak). Bir de Türk milletinin **Protestanlığa karşı temayülünü** (eğilimini) temin (sağlamak) hususunda, Nazır hazretleri sizden yardım bekler.'

Hayim Naum'un bu sözü üzerine İsmet Paşa şaşalar. 'Bu mühim bir hadisedir, bizi Hıristiyanlaştırmak demektir. Ankara'ya bildirmek icap eder.' der.

Bunun üzerine Hayim Naum hemen o gün yola çıkar. İstanbul'a gelir. Bir iki saat evinde kaldıktan sonra **Ankara**'ya gider. M.Kemal Paşayı ziyaret eder. Meseleyi nakleder. Onun üzerine, bütün İslami meselelerin kolaylıkla bertaraf edilmesi (bir yana bırakılması) hususunda Lozan'a talimat verilir. İngilizler çok memnun kalırlar. Muahede aktolunur (andlaşma yapılır)." (**Sebilürreşat**, sayı 86, Eylül 1950)[10]

Dergiye göre, 'Karabekir bu hatırasını iki milletvekiline anlatmış, onlar da Sebilürreşat yazarına aktarmışlarmış'.

Karabekir'in hiçbir kitabında, böyle bir iddianın kırıntısı bulunmuyor. Yazılmaya değer bulsaydı, hiç olmazsa, Uğur Mumcu ve İsmet Bozdağ'ın ayrı ayrı yayımladıkları son kitabında (anılarında) yer verirdi.[11]

---

10) Bu yazıyı, GRYT Ansiklopedisi, 2.C., s.252'den aktardım.

11) Kazım Karabekir Anlatıyor, yayına hazırlayan Uğur Mumcu, Tekin Y., İstanbul, 3.baskı, 1993 (İlk baskı 1990); Paşaların Kavgası, yayına hazırlayan İsmet Bozdağ, Emre Y., İstanbul, 1991; Karabekir bu anılarına, 'İnkılap Hareketleri Neden oldu, Nasıl Oldu, Nasıl İdare Olundu' adını vermiş.

Karabekir, İstiklal Harbimiz adlı kitabında, başkentin Anadolu'nun içinde bir yere alınması, İstanbul'a hilafet merkezi denilmesi ile ilgili olarak, 12-15 Kasım 1921 günü yazdığı bir yazıdan söz ederken, özet olarak şöyle bir dipnot düşmüş:

"[Lozan'da], İtilaf devletleri bize bir sulh projesi verdiler. Bize teklif olunan projenin Boğazlar hakkındaki faslının 8.maddesinde, İstanbul için 'payitaht' (başkent) tabiri vardı. Heyetimiz de bunu aynen kabul etti. Acaba hilafetin lağvı esası orada mı takarrür etti de (kararlaştırıldı da), buraya hilafet merkezi denilmedi? Payitahtın herhalde Anadolu içerisinde kaldığını, İsmet Paşa bilmiyor mu idi ki böyle bir taahhüde girdi? " (s.973)

□ Müttefiklerin verdiği projede İstanbul için payitaht deyimi geçmiş olabilir ama Lozan Kurulumuz, projedeki bu deyimi kabul etmiş değildir; Lozan Andlaşmasına ek Boğazler Rejimine İlişkin Sözleşme'de, İstanbul için 'payitaht' (beşkent) deyimi geçmemektedir. (S.L. Meray, Lozan Barış Konferansı, 8.C., s.50-59)

□ Karabekir, Lozan Barış Andlaşmasının kabul edilmiş metnini ve metinde 'payitaht' deyiminin yer almadığını elbette görmüştür. Ama görmemiş gibi böyle gereksiz ve gerçeği yansıtmayan bir dipnot düşmüş. Karabekir'i tanıdıkça, bu tür anakronolojik notların sebebini de anlayacağız.

□ Karabekir'in bu konuda yazdıkları, bunlar. Bunların, Sebilürreşat'taki ayrıntılı masalla ne ilgisi var?

Doğrular:

a. Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Lozan barış görüşmelerinin birinci dönemine katılmış (20 Kasım 1 `22- 4 Şubat 1923), barış görüşmelerinin kesilmesinden sonraki ikinci dönemde ise (23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923) İngiltere'yi, İstanbul'daki Yüksek Komiser Sir Harold Rumbold temsil etmiştir.

Birinci dönem, şiddetli tartışmalarla geçmiştir. Görüşmelerin kesilmesine sebep olan da özellikle Lord Curzon'dur.[12] Bu yüzden savaşın yeniden başlaması olasılığı belirir, Türkiye geniş askeri önlemler alır.[13] Şu halde, Lord Curzon'un da katıldığı birinci dönemde bir anlaşma olmamış.

İkinci dönem görüşmeleri başlamadan, İngiliz Hükümeti, bu dönemde de Türkiye'ye ödün verilmememesi için birleşik bir cephe oluşturmak üzere Müttefik delegelerini Londra'ya çağıracaktır.[14] İkinci dönem de, bu ön çalışma dolayısıyla, en az ilk dönemdeki gibi çok çetin tartışmalarla geçer. Görüşmelerin yine kesilmesi olasılığı belirir, askeri önlemler bu dönemde de sürdürülür. Ancak 97 günde anlaşmaya varılır.

Velhasıl masal, gelişime ve kişilere denk düşmüyor.

b. Ayrıca, Ankara ile Lozan (İsmet İnönü) arasındaki bütün yazışmalar yayımlanmıştır.[15] 1.ciltte 544, 2.ciltte 721 belge yer alıyor. Alınıp alınmadığının anlaşılması için her telgrafa bir sıra numarası verilmiş. Bu sebeble tam bir dizi niteliğindedir.[16] Bu yazıların arasında, iddiada ileri sürülen talimat bulunmadığı gibi bu anlama çekilebilecek hiçbir ifade de yok!

---

12) Lord Curzon, 3 Şubat günü, Müttefiklerin kendi aralarında hazırlayıp Türklere önerdiği Sevres benzeri proje için şöyle der: "Türkiye'nin imza edeceği en iyi proje budur. Eğer imza etmezse, Türkiye düşünsün. Asya'nın görünmez derinliklerinde kaybolur. " (A.Naci Karacan, Lozan, s.623)

Türk Kurulu, bu projeyi reddedecek ve Türkiye'ye dönecektir.

13) TİH, 2.C., 6.kısım, 4.kitap, İstiklal Harbi'nin Son Safhası, s.160-166, 169-175, 210, 234-236.

14) S.R.Sonyel, Dış Politika, 2C., s.339; A.F.Cebesoy, Siyasi Hatıralar, s.319.

15) Bilal N.Şimşir, Lozan Telgrafları, 2 cilt, TTK, Ankara, 1990,1994.

16) İ.İnönü ile M.Kemal arasındaki bütün telgraflaşmalar da bu dizi içinde yer alıyor. İnönü diyor ki: "Ankara ile telgrafla temas ederdik. Her gün muntazam rapor yazardım. Özel görüşmeler, resmi müzakereler, bunların hepsini bir harp raporu gibi her gün Ankara'ya bildirirdim. Ben raporlarımı doğrudan Başvekile (R.Orbay'a) gönderirdim. Başvekil ile muhabere ederdik. Sonradan aramızda karşılıklı şikâyetler olduğu zaman, BMM Reisine (M.Kemal'e) yazardım. Fakat özel muhabere vasıtam olmadığı için onları da Başvekile gönderirdim. Yalnız, 'TBMM Relsine mahsustur' derdim. Başvekil de okur, sonra götürür, BMM Reisine verirdi. M.Kemal Paşa da bana yazacağı zaman, aynı şekilde hareket ederdi. Yani Başvekilin (R.Orbay'ın) kontrolü altındaydık." (Hatıralar, 2.C., s.115)

Pazarlıkla ilgili bir yazışma olsa, Rauf Beyin bunun bilmemesi, öğrenmemesi kaabil mi?

Haberleşme bir tek kanalla ve tek şifre ile yapılıyor. O dönemin imkân ve şartlarını dikkate alan önyargısız ve sağduyulu bir insan, M.Kemal ile İsmet Paşa arasında, Rauf Beyden, dolayısıyla hükümetten ve tarihten gizli bir haberleşme olamayacağını kestirir.

c. İddiaya göre, Hayim Naum hemen Ankara'ya gelmiş, TBMM Başkanı M.Kemal Paşa ile konuşmuş, Lozan'a gerekli talimat verilmiş ve anlaşma imzalanmışmış:

Bu masalı uyduran her kim ise, birinci dönem görüşmelerinin anlaşmazlıklar yüzünden kesildiğini, ikinci dönemde de tartışmaların ve anlaşmazlıkların yine şiddetle sürdüğünü, birkaç kere savaşın eşiğine gelindiğini yok sayıyor. Yani saklıyor.

Hayim Naum ne zaman gelmiş de, M.Kemal'le Ankara'da buluşmuş? O tarihteki küçücük Ankara'da bu ziyaret nasıl olmuş da herkesin gözünden kaçmış, basında yer almamış?[17] Rıza Nur da anılarında, Hayim Naum'un Ankara'ya gittiğinden söz etmiyor.

d. K.Mısıroğlu, Hayim Naum'un güya bu entrikayı çevirmek için gidip geldiği yerleri de, duruma göre değiştiriyor. İki örnek vereyim:

1. "Hayim Naum Efendi, **İngilizler ve hatta Papalık** [Roma] **ile Ankara** arasında mekik dokumuş[tur.]" (Hilafet, s.183)[18]

2. "Hayim Naum, İsmet Paşadan önce gelerek, İktisat Kongresi sırasında, M.Kemal ile **İzmir**'de buluşmuş[tur.]" (Hilafet, s.258, 267, 302)[19]

Allah Allah!

Ankara'da mı buluştu bunlar, İzmir'de mi? Yoksa hem Ankara'da, hem İzmir'de mi buluştular?

---

17) Hayim Naum, Osmanlı toplumunun yakından tanıdığı, hakkındaki haberlere önem verdiği biri. Ne zaman bir yere gitse ya da bir yerden gelse, gazetelerde yer alıyor. Nitekim yaptığı geziler, temaslar ve konuşmalar, o zamanki gazetelerde yer almıştır; mesela: KS Günlüğü, 4.C., (23 Ağustos 1921-20 Kasım 1922), s.537, 539, 543, 546, 548, 560, 562, 575, 663, 723, 735.

İddia edilen tarihlerde İstanbul'a, İzmir'e ya da Ankara'ya gelmiş olsa, basına mutlaka yansırdı.

18) Akıllarına ne gelirse, hepsini üstüste yığıyorlar, ortaya acaip bir bulamaç çıkıyor. Papa, Katoliklerin temsilcisidir. Hani İngilizler ve Yahudiler, bizi Protestan yapmak istiyorlardı? Papa ile ne ilgisi var bu işin? Varsa, Protestanlık hikâyesi ne oluyor? Araya Yahudiler niye karışıyor?

Öyle ilkel bir yalan ki hiçbir dişlisi ötekini tutmuyor.

19) Lozan Barış görüşmeleri 4 Şubat 1923 günü kesilir, başta Lord Curzon olmak üzere bütün delegeler, memleketlerine dönerler; savaşa devam ihtimali belirir.

İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat 1923'te başlamış, 4 Mart 1923'te sona ermiştir. M.Kemal 10 Şubatta İzmir'e gelir, 17 Şubatta İktisat Kongresini açar, 18 Şubatta İzmir'den ayrılır, 19 Şubat günü Eskişehir'de İsmet Paşa ile buluşur ve birlikte Ankara'ya dönerler. (Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.227) Şu halde Hayim Naum ile İzmir'de, 11 Şubat ile 16 Şubat arasında görüşmüş (!) olmalı.

Niye hiçbir kaynakta, gazetede, dergide, anıda, M.Kemal-Hayim Naum'un İzmir buluşmasının en küçük bir izi bile yok? Lord Curzon, Hayim Naum'un M.Kemal ile görüşmeye gittiğini bildiği halde (!), neden konferansı birkaç gün daha uzatmak yerine, yarıda kesilmesine ön ayak oldu? M.Kemal, neden İktisat Kongresini açarken, Müttefikleri uyarmak ve gerekirse yeniden savaşa devam etmeye hazır olduklarını açıklamak ihtiyacını duydu?

M.Kemal, 1 Mart 1923 günü Meclisin dördüncü toplantı yılını açarken de, şöyle diyecektir: "Dahil olduğumuz senenin, bir sulh senesi olması ihtimali kadar bir harp senesi olmak ihtimali de vardır. Bu ikinci ihtimale göre tedbirli bulunmak, elbette daha muvafıktır... Eğer harp devam ederse... TBMM orduları, şimdiye kadar olduğu gibi milli vazifesinin icabatını, kahramanane ifa edecektir!" (ZC., 28.C., s.3)

Hayim Naum Efendi, Lozan'la Ankara arasında mı, Lozan-Roma-Ankara arasında mı, yoksa Lozan'la İzmir arasında mı 'mekik dokudu'?

Bu yoğun trafik, Türklerin ve dünyanın gözünden nasıl saklandı?

Ayrıntılara girdikçe, bu tutarsızlıkların, çelişkilerin, yalpalamaların daha da arttığını, apaçık gerçeklerin tersine çevrildiğini göreceğiz.

● Mısıroğlu'nun bu konudaki karışık ve dağınık iddialarını, elimden geldiğince düzenleyip sıraya koydum, sunuyorum:

I. "İsmet Paşa Lozan'a gittiği sırada, **M.Kemal Paşa Türkiye'de Halife olmak temayülü içinde bulunuyor** ve bu temayülü ifade eden beyan ve hareketleri açıkça icra ve ifadan içtinap etmiyordu (çekinmiyordu). M.Kemal Paşanın evvelce, İngilizlerle hilafeti yıkmak esası üzerine anlaşmış olmasına rağmen, zaferden sonra bu vaadinden vaz geçerek **Halife** olmak istediği **kat'idir**. Ancak bu dini bir zaruret ve inanıştan ziyade, alemşumul bir şahsi otorite sağlamak maksadının eseri idi." (Hilafet, s.256-257, 300)

M. Kemal'in Halife olmak istediği iddiasını, az sonra ele alacağım.

II. "İsmet Paşa da Lozan'da, hilafetin muhafaza edileceği kanaatini uyandıran beyanatlar veriyordu. İngiliz Hariciye Nazırı Lord Curzon, hilafet mevzuunda yeni Türk idarecilerinin bu tavrını görünce, arada bir onları yoklamaktan geri durmuyordu... Bu yoklamalardan sonra Lord Curzon, müzakereleri çıkmaza sokmuş, sulhun imkânsızlığına dair beyanlarda bulunmaya başlamıştı.

Bununla da iktifa etmeyerek, İnönü'nün müşavir sıfatıyla Lozan'a götürdüğü meşhur Hahambaşı Haim Naum Efendiyi İsmet Paşaya göndermiş ve 'eski taahhütleri istikametinde kalarak hilafeti ilga etmemeleri (kaldırmamaları) halinde sulhün imkânsızlığını' açıkça söyletmişti. Sulhün ilgası şart koşulunca, Türkiye'den ayrılmadan önce bu müessesenin muhafaza edilmek istendiğini bilen, hatta M.Kemal Paşanın halife olmak arzusu taşıdığına vâkıf bulunan İnönü, 'Böyle bir şeye res'en (kendiliğimden) karar vermek selahiyetini haiz bulunmadığını' söylemiş ve Hayim Naum Efendiye, meseleyi bizzat anlatmak üzere Türkiye'ye gitmesini tavsiye etmişti." (Hilafet, s.257)[20]

---

20) H.H.Ceylan Halifeliğin kaldırılması konusunda şöyle yazıyor: "Hele Dr.Rıza Nur.. bu cinayet oyununun, önce İsmet İnönü tarafından Lozan'da senaryolaştırıldığını ifade ederek, açıkça canileri, Hayat ve Hatıratım adlı eserinde ortaya koymaya çalışır.. Dr.Rıza Nur'a göre, Halifeliğin kaldırılması, Lozan görüşmeleri sırasında, İstanbul Yahudi Hahambaşısı [Haham diye Yahudi din adamlarına denir zaten!] Haim Naum ile İsmet Paşa arasında gizli görüşme, korkunç pazarlıklarla halledilmiş bir olaydır." (Büyük Oyun, 2.C., s.20)

H.H.Ceylan bu iddiasını, Rıza Nur'un Hayat ve Hatıratım adlı kitabının 3.C.nin 969. sayfasına dayandırıyor ama bu sayfada iddiasıyla ilgili bir şey yok! Zaten Rıza Nur'un anılarının hiçbir sayfasında, böyle bir ifade yer almamaktadır. Ceylan'ın, yeni bir saptırması ile karşı karşıyayız.

Oysa ustası Mısıroğlu bile, Rıza Nur'un Hayim Naum hakkında yazdıklarını (Hayat ve Hatıratım, s.1081-1083, 1157-1159) aktardıktan sonra, bu konuda diyor ki: "Bu satırlar göstermektedir ki Dr.Rıza Nur, Hayim Naum Efendinin Lozan'da oynadığı rolden ve perde arkasında cereyan eden 'hilafet pazarlığından' habersizdir." (Lozan, 1.C., s.263)

Evet?

Mısıroğlu, belirttiğim iki kaynaktaki uyduruk iddiaları tekrarlayıp süsleyerek, senaryosunu tamamlamaya çalışıyor. Her zamanki gibi herhangi bir dayanak, belge, kanıt, tanık göstermiyor. Zaten amacı, bir gerçeği açıklamak değil, pek az ve tek yanlı okuyanların kafasını karıştırmak! Bir gün, bu masallara inanan milyonlarca vatandaşımız olursa, bunun sonu nereye varır?

III. "Bu sırada M.Kemal Paşa, İzmir'de toplanacak olan İktisat Kongresinde bulunmak üzere yola çıkmış ve her gittiği yerde, **Hilafeti göklere çıkaran** konuşmalar yapa yapa İzmir'e vasıl olmuştu." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.258)

Bu noktada duralım ve şu iki ara iddiayı gözden geçirelim:

1. M.Kemal'in Halife olmak istediği.

2. M.Kemal'in, İktisat Kongresini açmak üzere İzmir'e giderken, bu amacını gerçekleştirmek için her yerde, hilafeti göklere çıkaran konuşmalar yaptığı.

1/2. M.Kemal, Halife olmak istiyormuş!

M.Kemal'in bir ara **Halife ve Sultan** olmak istediğini ilk iddia eden kimse, K.Karabekir'dir. M.Kemal'in çevresinde, aynı süreci yaşayan binlerce kişi var ama Karabekir'den başka, bu iddiayı ileri süren başka hiç kimse yok.

Karabekir bu ve benzeri bazı iddiaları, devre dışı kaldıktan sonra ileri sürmüştür. Hiçbirinin doğru olmadığını göreceğiz. Ününe hiç yakışmayan bir tutumla, bir tek dayanağı bile olmayan bir hikâye kurgulamış. İddiasını, geçmiş olaylara bağlamaya ve bu yolla, devre dışı kalmış olmasının hıncını almaya çalışıyor. K.Mısıroğlu da, Karabekir'e dayanıyor ama o yalnız 'Halife olmak istediğini' ileri sürüyor.

Karabekir'in bu konudaki iddialarını, doğruları ile birlikte aktarıyorum:

□ "M.Kemal Paşanın [31.7.1921 günlü] cevabındaki '..Türkiye'nin başında Halife-yi İslam olacak ve bir hükümdar sultan bulunacaktır' kaydı beni düşündürdü. İstanbul, cumhuriyet yapıyorlar diye endişe ederek propaganda yapıyordu. Padişah ve taraftarları bundan ürküyorlardı. Benim bugün anladığım ise daha korkunçtu. O da M.Kemal'in, bir muzafferiyet neticesi, hilafet ve saltanatı alması idi." (İstiklal Harbimiz, s.917)

Karabekir'in bu kuşkusunun, doğru olup olmadını görelim:

Erzurum Müdafaa-yı Hukuk Derneği Başkanı Raif Efendi ve bazı arkadaşları, 1921 Ocak ayında kabul edilen anayasadaki 'hakimiyet, bilakayd-ü şart milletindir' hükmünden korkacak, bir tepki olarak derneğin adını, Muhafaza-yı Mukaddesat ve Müdafaa-yı Hukuk' olarak değiştireceklerdir.[21] K.Karabekir, bu değişim-

21) Raif Efendinin görüşü şöyle: "Bütün bu teşebbüsattan ve Ankara matbuatının neşriyatından hasıl olan en mühim ve hayati endişe, hükümet şekl-i idaresini tespit eden hilafet ve saltanatın, cumhuriyetçiliğe inkılap etmesi tehlikesidir." (İstiklal Harbimiz, s.919)

den yakınan M.Kemal'e üç soru sorar; bunlardan biri, 'Hilafet ve saltanat sorununun çözümü için ne düşünüldüğü'dür. Karabekir'in, tam Kütahya-Eskişehir yenilgisi ile Sakarya Savaşı arasındaki o kritik dönemde sorduğu bu sorulara, M.Kemal uzun ve ayrıntılı bir cevap verir. Karabekir, cevapta yer alan bu konuya ilişkin paragrafın, sadece bir kısmını aktarıyor ve iddiasını o tek cümleye yaslıyor. Oysa o paragrafın tamamı şöyledir:

"Hilafet ve saltanat, mesele-yi esasiye olarak mevcut değildir. Türkiye'nin başında Halife-yi İslam olacak ve bir hükümdar sultan olacaktır. **Mevzu-u bahs olan mesele, hükümdarın hukuku olup, bunun tayin ve tahdidi için son birkaç asrın tecrübeleri ve devlet mefhumundaki millet hukukunun mana-yı hakikisi amil olmalıdır. Bu esas üzerinde henüz tesbit edilmiş kati bir düsturumuz** (kuralımız) **yoktur**." (İstiklal Harbimiz, s.923)

Karabekir, bu cevaba dayanarak, M.Kemal'in Halife ve Sultan olmak istediğinden kuşkulanıyor, daha doğrusu kuşkulandığını ileri sürüyor. Ama bu cevaptan o anlam çıkar mı? Çıkmaz ama Karabekir, sonradan kurguladığı hikâyesine böyle başlıyor ve şöyle devam ediyor:

□ "M.Kemal Paşanın, Hilafetin lüzumu hakkındaki **Balıkesir'deki hutbesi** ve **Meclis'teki nutku** ve [Şeriye Vekilinin] **beyannamesi** bir araya getirilir ve başlarına da, hocalar grubu ortasında ve aynı kisvede, **M.Kemal Paşanın (mefkure hatırası) resmi** konursa, vaziyet daha iyi anlaşılır. Gazi'nin büyük bir taassupla Hilafet ve Saltanatı, şahsına almak istediği görülür." (a.g.e., s.917/ 1.dipnot, s.992/1.dipnot)

Karabekir, iddiasını kanıtlamak için işte bu dört dayanağı gösteriyor.

Doğrular:

(1) M.Kemal'in, 7 Şubat 1923'te, Balıkesir / Zağanos Paşa Camisinde kısa bir hutbe verdiği doğrudur. Karabekir, M.Kemal'in Hilafet ve saltanatı şahsına almak istediğini kanıtlamak için bu hutbeyi ileri sürüyor. Oysa M.Kemal, bu hutbede İslam dinini övmüş ve özetlemiştir ama hilafetten de, hilafetin lüzumundan da kesinlikle söz etmemiştir.[22]

Her İslamiyeti öven, Halife olmak istiyor demek midir? Kendi de övüyor. Yoksa Karabekir de mi Halife olmak istiyordu?

Bu birinci dayanaktı!

---

22) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2.C., s.94 vd.
M.Kemal bu konuşmasında, hutbenin amacı ve niteliğini açıklarken şöyle der: "Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir lisanda olması (Arapçadır) ve onların da bugünkü icaplar ve ihtiyaçlarımıza temas etmemesi, Halife ve Padişah namını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi. Hutbeden maksat, ahalinin tenvir ve irşadı içindir, başka bir şey değildir."
M.Kemal ne söylüyor, Karabekir ne iddia ediyor?

(2) M.Kemal, **1 Kasım 1922** günü, Mecliste, saltanatın kaldırılması ile ilgili önerinin görüşülmesi sırasında, öneriyi destekleyen uzun ve etkili bir konuşma yapar. Bu arada, hilafet tarihi hakkında geniş bilgi verir, TBMM ile hilafetin bir arada olabileceğini söyler ve TBMM'nin, hilafetin dayanağı olacağını belirtir.[23] Bu konuşmadan bazı parçalar:

"İdare şeklimizde mündemiç bulunun hakikat, Türk halkının, mukadderatına bilfiil ve bizzat el koymuş olması, **hakimiyet-i milliyesini, saltanat-ı milliyesini**, üç seneden beri kendi elinde bulundurarak, mukaddes davasını müdafaa etmekte bulunmasıdır... Millet, mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve **milli saltanat ve hakimiyetini, bir şahısta değil, bütün fertleri tarafından seçilmiş vekillerden oluşan bir yüksek Meclis'te** temsil etti. İşte o Meclis, yüksek Meclisinizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir ve hakimiyet (egemenlik) makamının hükümetine, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti derler. Bundan başka bir saltanat makamı, bundan başka bir hükümet yoktur ve olamaz."

Karabekir, saltanatın kaldırılması lehindeki bu konuşmayı, M.Kemal'in, 'hilafet ve de saltanatı şahsına almak için yaptığını' iddia ediyor! M.Kemal, Halife olup İstanbul'a gidecek, iktidardan çekilecek miydi yani?

Karabekir'in iddiasının ikinci dayanağı da buydu.

(3) Şeriye Vekili Mustafa Fehmi (Gerçeker) Efendi, 5 Ocak 1923 günü, TBMM adına, İstanbul halkına bir beyanname yayımlamış, 'dine ve milli ahlaka aykırı davranan bazı İstanbulluları' şiddetli bir dille kınamıştır.[24] M.Kemal, Halife olmak için böyle bir beyannameden yarar umuyor olsaydı, beyannameyi kendisi imzalar ve tutucu çevrelerden hayli puan da toplardı. Ama bu beyannameyi M.Kemal değil, Şeriye Vekili (Din İşleri Bakanı) imzalamıştır.

Karabekir'in, M.Kemal'in hilafet ve saltanatı şahsına almak için yayımladığını iddia ettiği beyanname de budur.

Bu da üçüncü dayanaktı.

(4) Sonuncu dayanağı ise, bir fotoğraf. Karabekir, İstiklal Harbimiz kitabının ekindeki fotoğraflar arasına, onu da koymuş. M.Kemal ve bir grup din adamı, birlikte bir anı fotoğrafı çektirmişler. Karabekir, M.Kemal'in, din adamlarının kisvesinde (kıyafetinde) olduğunu ileri sürüyor ama bu iddiası da doğru değil. Çünkü üzerinde din adamlarına mahsus kisve değil, Şeyh Sunusi'nin hediye ettiği maşlah,

---

23) Konuşmasının metni: ZC, 24.C., s.305-311; Nutuk, 3.C., 264 sayılı ek; H.H.Ceylan, Din-Devlet İlişkileri, 1.C., s.48-56.

H.H.Ceylan diyor ki: "Bize göre M.Kemal bu konuşmayı hazırlarken, medrese alimi, Darülfünun İlahiyat Fakültesi Dekanı ve İslam Hukuku hocası, Adliye Vekili Seyyid Bey'den faydalanmış[tır]." (Büyük Oyun, 1.C., s.172)

M.Kemal'in bu konuşmayı yaptığı tarihte Seyyid Bey İstanbul'dadır. Bu tarihten 10 ay sonra seçilecek, 14 Ağustos 1923'te Adliye Vekili olacaktır.

24) Beyannamenin metni: İstiklal Harbimiz, s.992-993; Karabekir şöyle yazıyor: "İstanbul halkına yapılacak nasihat ve ihtarın, Şeriye Vekaleti tarafından yapılması, hükümet-i milliyemiz için büyük gaflettir." (s.992)

maşlahın altında da sırmalı ceket var, yani Bingazi milli kıyafeti.[25] Fotoğrafı biraz dikkatle inceleyen, dini kisve olmadığını ilk bakışta anlar. Fotoğrafın sağ köşesinde ise, M.Kemal'in şu ithafı yer alıyor: "Mehmet Hayri Beyefendiye, mefkure hatırası, 12 Mayıs 1337 (1921)"

Sadece Prenses Kadriye Hüseyin'in, Ankara Mektupları adlı kitabında yer verdiği özel bir fotoğraf![26]

Ama Karabekir'e göre bu, 'M.Kemal'in, büyük bir taassupla hilafet ve sultanlığı şahsına almak istediğinin' resmiymiş! M.Kemal'in, çeşitli gruplarla çekilmiş birçok fotoğrafı var. Devecilerle de fotoğraf çektirmiş, Ethem ve çetesiyle birlikte de. Karabekir anlayışıyla bunları nasıl yorumlayacağız?

Dördüncü dayanak da bu idi.

Sözün özü, Karabekir, bu delilleri (!) ileri sürerek, tarihin akışına, olaylara ve M.Kemal'in konuşmalarına tümüyle ters bir iddiada bulunuyor; Mısıroğlu da, bu çerden çöpten ya da temelsiz iddialara yaslanarak masallar yazıyor, yeni yanlışlar ve masallar üretiyor.

● Karabekir, son anılarında da, bu masalı sürdürmektedir.

1922 Ekiminde, M.Kemal, Karabekir, Kazım Özalp ve Refet Paşa, Ankara'dan Bursa'ya giderler. Trende, Trakya'yı teslim almak üzere İstanbul'a gidecek olan Refet Paşa'nın, Padişaha 'Halife Hazretleri '' diye hitap etmesi kararlaştırılır. Bu ayrıntıyı aktaran da Karabekir'in kendisi. (K.Karabekir Anlatıyor, s.51; ayrıca, İstiklal Harbimiz, s.1027/1.dipnot) Demek ki saltanatın kaldırılmasına kesin olarak karar verilmiş. Nitekim 19 Ekim günü İstanbul'a gelen Refet Paşa, kendisini Padişah adına selamlayan Yaver Ali Nuri (Okday) Beye, 'Halifelik makamına saygılarının iletmesini' ister.[27] Ama Karabekir, kendi verdiği bu bilgiyi unutuyor, olayların geri

---

25) Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'in Ankara Mektupları adlı Fransızca anı kitabında yer alan bilgilere dayanarak, Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.151; kitap Türkçeye de çevilmiştir.

26) K.Karabekir, söz konusu fotoğrafı, bu kitapta gördüğünü itiraf ediyor. (İstiklal Harbimiz, s.1000) Sonra da şöyle diyor: "Kitabın 139 uncu sayfasındaki resme uzun uzun baktım. Sarıklılar arasında sarık ve cüppeli vaziyeti ve resmin altındaki 'mefkure hatırası' yazısı beni hayli düşündürdü. Gazi, hilafet ve saltanatı uhdesine nakli düşünüyor!"

Bir bakışta geleceği okuyor ve kesin bir hükme varıyor. Medyum Merniş bile bu kadar acele karar vermiyor!

Fotoğrafın çok net olarak büyütülmüş bir örneği, BTT dergisinin Kasım/1986. sayısının 6 ncı sayfasında var.

27) KS Günlüğü, 4.C., s.762; T.M.Göztepe şöyle diyor: "Refet Paşanın bu cevabı, Osmanlı saltanatının istikbali bakımından çok manalı ve ımalı idi. Bu sözler arasında padişahlığa yer verilmediği gibi Halifenin şahsı dahi zikredilmemiş ve sadece hilafet makamına işaret olunmuştu." (V. M. Gayyasında, s.438)

Refet Paşa, o gün Ankara'nın, İstanbul hükümetini tanımadığını da açıkça söyleyecek, ertesi günü de üniversitede, milli saltanattan söz edecektir. Bir gazete şöyle yazar [özet]: "Gerek sarayda, gerek sarayın Vekiller Heyetinde, karşısında bulundukları inkılabın mahiyetini ve ciddiyetini hâlâ idrak edememiş bir hal görüyoruz... Saray ne bekliyor, ne ümit ediyor? Yine Anadolu üzerine sevk edecek bir ordu mu düşünüyor? Birkaç gün daha, zelil ve istiskal edilmiş bir halde, birkaç gün daha fazla mevcudiyetini idameye çırpınmakta, acaba ne lezzet, ne şeref tasavvur olunabilir?" (Yakın Tarihimiz, 3.C., s.259)

dönülmez bir biçimde geliştiğini görmezden geliyor ve M.Kemal'in, en küçük Şehzadeye, hilafet ve saltanat naibi olmasının düşünüldüğünü ekliyor. (Kazım Karabekir Anlatıyor, s.51) Saltanatın kaldırılacağı, Refet Paşa aracılığı ile kamuoyuna açıklanmış, hilafette ise naiplik olmaz. M.Kemal nasıl saltanat ve hilafet naibi olacaktı? Araya yine Karabekir'in muhayyilesi karışmış.

Karabekir, son kitabında, M.Kemal'in Halife olmak istediği şeklindeki iddiasını, saltanatın kaldırılması ile ilgili Meclis görüşmelerini ve bu konudaki kulis etkinliklerini anlatırken de sürdürmektedir. (Kazım Karabekir Anlatıyor, s.56-62[28]) Ama anlattığı olayın içinde bulunduğunu ileri sürdüğü Dr.Rıza Nur, Rauf Orbay, Fethi Okyar ve İsmet İnönü, anılarında da, açıklamalarında da, Karabekir'i doğrulayan tek bir söz etmiyorlar. Karabekir'in anlattıkları doğru olsa, hiç olmazsa Rıza Nur yazmaz mıydı?[29]

Velhasıl o dönemi yaşayan hiç kimse, M.Kemal'in saltanat ve hilafeti uhdesine almak istediğini anlamamış, sezmemiş, çakmamış, bir Karabekir keşfetmiş.

1/3. M. Kemal'in, her yerde, hilafeti göklere çıkaran konuşmalar yaptığı iddiası ve askerin terhis edilmesi sorunu

M.Kemal'in 1923 yılının başından, İktisat Kongresi'nin açılışına kadar, ne zaman ve nerede konuştuğunu, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü ile Atatürk'ün Söylev ve

---

28) M.Kemal'in muhafazakârlara dayanmak istediğini de ileri sürüyor ve "Türk milletinin yeniliğe muhtaç olduğunu" söyleyerek M.Kemal'i uyardığını yazıyor. (Kazım Karabekir Anlatıyor, s.76)
Karabekir, galiba tarihle şakalaşıyor!

29) Bazı çevreler, zaferden sonra M.Kemal'e Halife olmasını, gerçekten önermişlerdir:
"[Saltanatın kaldırılması görüşülürken] hocalardan bir kısmı gizlice M.Kemal'e gelip her iki kuvvetin [saltanat ve hilafet] bilfiil başına geçmesinin üzerinde israr ve ricada bulunmuşlardır." (D.Arıkoğlu, Hatıralarım, s.344)
"Parti toplantısında Adliye Vekili Seyit Bey tarafından hilafet Atatürk'e teklif edildiği vakit..." (M.E.Bozkurt, Atatürk İhtilali, s.325)
"Bazı mebuslar, M.Kemal Paşanın halifelik görevini de almasını teklif ettiler. M.Kemal bunun gerçekleşemeyeceği üzerinde mantıki cevaplar verdi ve bu görevi reddetti." (K.Özalp, Atatürkten Anılar, s.27, 30)
Hindistan'dan dönen Rasih Hoca da, Hind Müslümanlarının M.Kemal'e Halifelik teklifini aktarır. (Nutuk, 2.C., s.303; Mim K.Öke, Güney Asya Müslümanları, s.154)
Ama ta ilk günden beri, "milli iradeyi", "milli hakimiyeti", "milli saltanatı" savunan, bu görüşten hiç sapmadan ve bu sayede zafere yürüyen, gerçekçi bir liderin, böyle bir öneriyi kabul etmesi ihtimali var mıdır? Elbette reddedecektir. (Nutuk, 2.C., s.302-303)
"Eğer isteseydi her şey olabilirdi. Mesela istilacılarla birlikte memleketi terk edip giden son Osmanlı Padişahının yerine geçmek, kendisi için işten bile değildi. Bu suretle kalan ömrünü, halkın muhabbet ve minnettarlık halesiyle çevrili olarak, büyük bir ihtişam ve rahatlık içinde tamamlayabilirdi. Fakat istemedi. Bu yoldaki teşvik ve tekliflere iltifat etmedi... Çetin, aşılması güç ve bilhassa şahsı için çok büyük tehlikelerle dolu bir yola girmekten çekinmedi." (H.R.Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, s.54)
Halifelik ve M.Kemal? İlkinin özelliklerini ve gereklerini, ötekinin meşrebini ve dünya görüşünü düşününüz. Bunları bir araya getirmek mümkün müdür? Ancak özel maksadı olanlar böyle bir iddiada bulunabilirler. Bunların öncüsü de yazık ki Karabekir'dir. Böyle davranmasının sebepleri, Karabekir paragrafında açıklanacak.

Demeçleri (2.C.) adlı eserlerden yararlanarak açıklayacağım. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'ndeki bu konuşmalar, Mısıroğlu'nun kanıt diye ileri sürdüğü, 'Gazi M.Kemal Paşa İzmir Yollarında' adlı derlemeden alınmıştır.[30] Yani aynı kaynaktan yararlanacağım ve M.Kemal'in konuşmasının özünü oluşturan cümleleri, dipnotlarda aktaracağım. Bakalım gerçek, Mısıroğlu'nun dediği gibi mi?

M. Kemal 14 Ocak 1923 günü Ankara'dan ayrılır. 15 Ocakta Eskişehir'de,[31] 16 Ocakta Arifiye'de[32] konuşur, 17 Ocakta İzmit'te İstanbul gazetecilerine,[33] 18 Ocakta İzmit'te,[34] 22 Ocakta Bursa'da,[35] 25 Ocakta Alaşehir'de,[36] 26 Ocakta Salihli, Turgutlu ve Manisa'da[37] halka hitap eder. 27 Ocakta İzmir'e döner ve aynı gün annesinin mezarı başında[38] ve hükümet konağında[39] konuşur, 29 Ocakta evlenir. 30 Ocakta İzmir gazeteleri başyazarlarıyla sohbet eder.[40] 31 Ocakta yine İzmir'de halka hitap edecektir.[41]

---

30) "Bu seyahatte M.Kemal Paşanın yaptığı bütün konuşmaları kronolojik olarak ihtiva eden ve resmen neşredilmiş bulunan, 'Gazi M.Kemal Paşa İzmir Yollarında' (Ankara 1339/1923) isimli eser, konuşmaların istikametindeki değişikliği, bariz (apaçık) bir şekilde ortaya koymaktadır." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.302)

31) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2.C., s.50-52.

32) a.g.e., s.52-54.

33) İ.Arar, Atatürk'ün İzmir Basın Toplantısı.

34) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2.C., s.62-65; M.Kemal bu konuşmasında diyor ki: "Türkiye Büyük Millet Meclisi, Halife'nin değildir ve olamaz! Türkiye Büyük Millet Meclisi yalnız ve yalnız milletindir. Milletin intihap ettiği vekillerden mürekkeptir. Bu Meclis, yalnız ve yalnız milletin emrine itaat etmek mecburiyetindedir. İsmi ve makamı ne olursa olsun, millet bu hakkını bir şahsa tevdi ve teslim edemez." (s.63)

35) a.g.e., s.65-70; 'Paşa hazretleri, hilafet meselesine nakl-i kelam ederek, makam-ı hilafetin bir nokta-yı irtibat olarak mahfuz bulundurulduğunu ve işbu makama, Türkiye'nin hakimiyet-i milliyesini takyit mahiyetinde (sınırlandıracak nitelikte) hiçbir selahiyetin verilemeyeceğini ve zat-ı Hilafetpenahinin de aynı fikir ve kanaati musip (uygun) bulduklarını zanneylediklerini izah eylemişlerdir.' (s.69)

36) a.g.e., s.70-71; M.Kemal diyor ki: "Hakimiyet-i millliyemizin velev bir zerresini haleldar etmek niyetinde bulunanların kafalarını parçalayacağınızdan eminim!" (s.71)

37) a.g.e., s.72-73, 73- 74.

38) a.g.e., s.74-75; M.Kemal diyor ki: "Hakimiyet-i milliye uğrunda canımı vermek, benim için namus ve vicdan borcu olsun!" (s.75)

39) a.g.e., s.75-81; M.Kemal diyor ki: "Bilakayd-ü şart tabiriyle tasrih olunan hakimiyeti, milletin uhdesinde tutmak demek, bu hakimiyetin bir zerresini, sıfatı, ismi ne olursa olsun, hiçbir makama vermemek, verdirmemek demektir. Bununla kasdettiğim manayı suhuletle anlayabilirsiniz." (s.79/80)

40) a.g.e., s.81-83; 'Bir muharririn hakimiyet-i milliyenin kabil-i takyid olup olmadığı hakkındaki sualine cevaben de Paşa Hazretleri, hakimiyet-i milliyemizin kabil-i takyit olmadığını beyandan sonra demişlerdir ki: 'Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuz esasen bunu kafildir... Bu kanunun mevadd-ı esasiyesini ihlal eden herhangi bir makama, hak ve selahiyet vermek mümkün değildir. Teşkilat-ı Esasiye Kanununun birinci maddesi mucibince, hakimiyet bilakayd-ü şart milletindir. Milletimiz için herhangi bir noktasının, her ne şekil ve manada olursa olsun, tebeddülüne müsaade edilmek imkânı yoktur.' (s.82)

41) a.g.e., s.83-90; M.Kemal, İzmir İktisat Kongresi'ni açarken yapacağı konuşmada yer alacak olan taçlılar ve saltanat rejimi hakkındaki görüşlerinin bir kısmını burada açıkladıktan sonra diyor ki: "Milletin hakimiyetini bir şahısta yahut mahdut eşhasın elinde bulundurmakta menfaat bekleyen cahil ve gafil insanlar vardır... Katiyetle ve bilaperva söylerim ki hakimiyet-i milliyemizin her zerresini şu veya bu suretle takyit etmek isteyenler, en koyu mürtecidir." (s.88)

4 Şubatta İzmir'den ayrılır ve Akhisar'da iki konuşma yapar,[42] 7 Şubatta Balıkesir/Zağanos Paşa Camisinde[43] konuşur. 10 Şubatta tekrar İzmir'e döner.

Yaptığı konuşmalar bunlar. Saltanat rejimi ve hilafet hakkında söyledikleri de dipnotlarda verildiği kadar ve gibidir. Görülüyor ki **M.Kemal, hiçbirinde, "hilafeti göklere çıkaran" konuşma yapmamış,** tersine milli hakimiyeti savunmuş, onu sınırlandıracak her türlü hak ve yetkiyi reddetmiştir.

Kısacası Mısıroğlu'nun, "her gittiği yerde hilafeti göklere çıkaran konuşmalar yapa yapa İzmir'e vasıl olmuştu" cümlesi, bütünüyle gerçeğe aykırı.[44]

Devam edelim:

□ "Fakat İzmir'de kendisine mülaki olan (kendisiyle buluşan) Hayim Naum Efendiden, İngilizlerin Hilafet hakkındaki kararını öğrenen M.Kemal Paşa, takip etmekte olduğu Hilafet siyasetini söktüremeyeceğini anlayınca, rota değiştirdi. Evvela İktisat Kongresinde **hilafete hücum eden** bir konuşma yaparak, yeni siyasetinin ilk işaretini vermiş oldu." (Lozan, 1.C., s.268)[45]

Mısıroğlu yine gerçeği saptırıyor:

Çünkü İktisat Kongresini açış konuşmasında M.Kemal, hilafete kesinlikle hücum etmemiştir. Konuşma metni ortada. Genel olarak iktisatın öneminden söz etmiş, Lozan'da haklarımızı vermekte ayak sürüyenleri kesin bir dille uyarmış, bu

---

42) a.g.e., s.91-94; M.Kemal diyor ki: "Bu devletin istinat ettiği esaslar, 'istiklal-i tam' ve 'bilakayd-ü şart hakimiyet-i milliye'den ibarettir... Millet, bu hakimiyetin bir zerresini feda edemeyecektir, gözünü açmıştır. Bizim dinimiz, milletimize hakir, miskin ve zelil olmayı tavsiye etmez. Bilakis Allah da Peygamber de, insanların ve milletlerin izzet ve şerefini muhafaza etmelerini emrediyor. Her yerde olduğu gibi buradaki temasdan da anladım ki millet, hakimiyetini muhafaza hususunda, büyük bir azim ve kudret göstermektedir." (s.91/92)

43) a.g.e., s.94 dv.; M.Kemal İslamiyeti öven ve özetleyen kısa bir konuşma (*) yaptıktan sonra mimberden inmiş ve halkın sorularına cevap vermiştir. Hilafet hakkındaki soruya verdiği cevap şöyle: "Dünya yüzünde, Osmanlı devletinin inkirazından sonra bir Türkiye devleti teşekkül etmiştir. Bu devlet, İran ve Afganistan gibi müstakil ve Müslümandır. Yeni Türkiye Devleti'ni, milletin vekillerinden mürekkep olan Türkiye Büyük Millet Meclisi idare eder. Bu şerait dahilinde, Halife'ye, yalnız Türkiye Devleti nam ve hesabına kanun-u mahsusiyle verilmiş olduğundan başka bir hak ve selahiyet verilmek icap ederse, milletin hakimiyeti takyit edilmiş (sınırlanmış) ve binnetice, bu hakimiyet inkısama uğratılmış (parçalanmış) olur ki bu, eski halin avdetinden (geriye dönüşünden) başka bir şey olamaz." (s.96)

(*) Bu konuşmanın metni, Mısıroğlu'nun Hilafet adlı kitabında da var. (s.301-302) Yalnız Mısıroğlu'nun kitabını okuyanlar bile, konuşmanın Hilafetle ilgisi olmadığını kolayca anlarlar.

44) H.H.Ceylan ise, M.Kemal'in bu gezilerde yaptığı konuşmaları, Mısıroğlu'nun tersine, şu başlık altında veriyor: "Hilafeti kaldırmak... için yapılan yurt gezileri." (Büyük Oyun, 2.C., s.67) O konuşmaların hilafeti kaldırmakla da bir ilgisi yoktur ama Ceylan, hiç olmazsa 'M.Kemal'in Halifeliği övmediğini' belirlemiş.

45) M.Kemal'in yaptığı konuşmanın metni için: İzmir İktisat Kongresi, s.57-69, TTK, Ankara, 1989; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2.C., s.100 vd.

Mısıroğlu, aynı gerçeğe aykırı iddiayı bir başka kitabında da şöyle tekrarlıyor: "İktisat Kongresini açmak üzere M.Kemal'e mahut Hayim Naum mülaki olup (buluşup) da, 'hilafet yıkılmayıp muhafaza edilirse sulh olmayacağını' kendisine Lord Curzon namına bildirince, M.Kemal yol boyunca söylediği lehte sözleri (!) adeta unutarak, mezkur Kongreyi açış konuşmasında hilafete çirkin bir üslupla hücum etmiştir... Bu, İngilizlere, hilafeti muhafaza ederek kendisi halife olmak hususundaki kararından vaz geçmeye amade bulunduğunu ifade etmek değil de nedir?" (Hilafet, s.183, 214 sayılı dipnot)

arada kısaca, saltanat rejimini ve fütühat politikasını eleştirmiştir. Ama bunu da, yazıcının iddia ettiği gibi çirkin bir üslubla yapmamıştır.

Saltanat rejimini ve bazı padişahların politikasını eleştirmek, hilafete hücum etmek midir? Mesela N.F.Kısakürek'in, Sultan Abdülaziz'i, V.Murad'ı, Sultan Reşat'ı ve son Halife Abdülmecit'i nasıl eleştirdiğini Birinci Bölümde görmüştük. Kısakürek, bu eleştirileri ile hilafate hücum etmiş, hilafeti tahkir etmiş mi oluyor?[46]

Hayır! Sadece kişileri eleştiriyor.

M.Kemal'in yaptığı da bu.

□ "Bu yeni karar üzerine, henüz sulh olmadığı halde **asker, yorgun olduğu ileri sürülerek terhis edilmiştir**. Bunun manası, mukavemetten vaz geçip itaat edileceğine dair fiili bir teminat vermekten başka bir şey değildi." (Lozan, 1.C., s.268)

Mısıroğlu, son kitabında da, bu iddiasını sürdürüyor. Onu da aktarıyorum:

□ "İşte İzmir'e gelmiş ve henüz İktisat Kongresindeki konuşmasını yapmamış bulunduğu bir sırada, Hayim Naum Efendi kendisine mülaki olmuş ve Lozan'da hilafet meselesi etrafında teessüs eden karar ve niyeti öğrenmiştir. Böylece hilafet muhafaza edilmek istenildiği takdirde sulhün gerçekleşemeyeceğini anlayan... Kemal Paşa, İzmir'de artık mukavemetten vaz geçmek kararına varmış ve bu kararı fiiliyata döken **iki icraaatı derhal orada** gerçekleştirmiştir.

Bunlardan birisi, İzmir İktisat Kongresinde söylediği ve yol boyunca irat ettiği nutuklarla tezat teşkil etmek üzere **hilafeti tahkir** eden sözlere yer vermesi *[Bunun doğru olmadığını gördük!],* diğeri de askerin yorgunluğunu ileri sürerek silah altındaki efradın **büyük bir kısmını terhis eylemiş** bulunmasıdır. Bununla... Hayim Naum vasıtasıyla kendisine teklif edileni kabule meylettiğini fiilen göstermek istemiştir." (Hilafet, s.258-260; Sarıklı Mücahitler, s.386)

Mısıroğlu, 'askerin büyük kısmının, terhis edildiği' iddiasını da, A.İhsan Sabis'in anılarına dayandırıyor. Oysa Sabis diyor ki:

□ "İlk önce yaşlılardan 1297-1300 doğumlu efrad (41-38 yaşındakiler) terhis edilmiş[47] ve 1922 **Kasım ayı** başında, 1301-1305 doğumlular (37-35 yaşındaki-

---

46) Nitekim hilafeti şiddetle savunan Mısıroğlu bile, son Halife Abdülmecit'i şöyle eleştirmektedir: "Abdülmecit Efendi, hilafet gibi beynelmilel siyasette ehemmiyeti haiz bir müessese etrafında cereyan eden bu pazarlıkları kavrayabilecek bir şahsiyete malik değildi... Saf bir kimseydi... Veliaht sıfatını haiz bir kimsenin böyle bir hareketinin ne gibi karışıklıklara sebep olabileceğini hesap edemeyen bir kimseydi... Sultan Vahideddin'i defaatle, hiç de yakışık almayan kelimelerle takbih etmişti... İngilizlerden dolaylı olarak tahsisat almıştı... (Hilafet, s.289, 295)

Geçmişi eleştirmek, yalnız Mısıroğlu'nun tekelinde mi? M.Kemal eleştiremez mi?

47) Başbakan Rauf Bey, 16 Ekim 1922 günü, Meclise bu konuda bilgi vermiştir. Söylediği özetle şöyledir: "Genelkurmay Başkanlığı ile Başkomutanlığın önerisi üzerine, 1297-1300 doğumlu erlerin terhisi konusunu, dün Bakanlar Kurulunda görüştük, bu doğumlu erlerin, terhis tabiri kullanılmamak kaydıyla, terhisini kararlaştırdık. Genel terhis yoktur. 30.000 kişi terhis edilecektir. Büyük Taarruz için bütçe üstünde gider yapılmıştı, bu kararla dengeyi sağlamaya çalışıyoruz. " →

ler) müddetsiz izinle memleketlerine gönderilmiş[ti]." (Harp Hatıralarım, 5.C., s.358)

Erlerin yaşı bir yana, her iki terhis de görüldüğü gibi, daha Lozan Konferansı başlamadan önce, Ekim ayı içinde ve Kasım ayı başında yapılmıştır. Kısacası, Sabis'in buraya kadar verdiği bilgi, Mısıroğlu'nun iddiasını doğrulamıyor.

Acaba sonrası doğruluyor mu, onu da görelim. Sabis yazısını şöyle sürdürmektedir:

□ "Nihayet Kasım ayı ortasında da, 306-310 (32-28 yaşındakiler) ve biraz sonra da 311-312 (27-26 yaşındakiler) doğumluların salıverilecekleri **şayi olmuştu** (duyulmuştu). Bu suretle daha sulh konferansı aktedilmezden evvel, tam 15 senelik efrad terhis edilmiş olacaktı. Şu halde silah altında ancak 20-24 yaşındakiler kalmış bulunacaktı."

Yani Sabis, sonraki terhislerin, söylenti olarak yayıldığını söylüyor ama hangi tarihlerde gerçekleştiğini belirtmiyor. Mısıroğlu ise, dayandığı bu tek kaynaktaki bilgiyi bile çarpıtarak, bir süreç içinde ve kısım kısım yapılmış olan terhis işlemini, Şubat 1923'te ve bir seferde yapılmış gibi aktarıyor ve bu dayanaksız iddianın üzerine çöpten şato kuruyor![48]

- Kısacası:
  a. M.Kemal, İktisat Kongresinden önce de, sonra da, hilafeti öven bir konuşma yapmamıştır; İktisat Kongresinde, hilafete hücum ettiği de doğru değildir.

Konuşan milletvekillerin büyük çoğunluğu da bu kararı uygun bulmuş, hatta bazı yeni sınıfların terhisini istemiştir. Görüşme sonunda hükümetin kararı onaylanır. (GCZ,3.C., s.956 vd)

48) Silah altında olan 1297 (1881) doğumlulardan, 1314 (1898) doğumlu erlere kadar 17 sınıf asker, bir yıl içinde, kısım kısım terhis edilecektir. (TİH, 2.Cilt, 6.Kısım, 4.Kitap, s.102)

Her iki ordu komutanı da, başlangıçta, terhislere başlanmasından kaygı duymuşlardır. (11 Kasım ve 30 Kasım günlü yazıları, a.g.e., s.103-104) Ama terhislerin zamana yayılmasının kaygıları sona erdirdiği anlaşılıyor. Zaten hiçbir birlik de kaldırılmış değildir.

O sırada yalnız Batı Cephesinde, 8.658 subay, 199.283 muharip er vardı. Buna, muharip olmayan geri kuruluşlardaki askerler ile güney ve doğu cephelerindeki askerleri de katarsak, o dönem için büyük bir sayı çıkar ortaya. Bunun mali yükünü, Ankara hükümetinin uzun süre kaldırmasına imkân yoktu. Mesela Büyük Taarruz'un yapılabilmesi için gerekli son bir buçuk milyon lirayı, Maliye Bakanı H.Fehmi Ataç, Osmanlı Bankasının Ankara Şubesi Müdürünü tehdit ederek sağlayabilmiştir. (S.Selek, Anadolu İhtilali, s.138)

Batı Cephesi [ve Güney Cephesi], Lozan görüşmelerinde, her kesilme ve savaşın başlaması ihtimali belirdiği zaman, gerekli savaş [taarruz] düzenini alacaktır. TİH, 2.C., 6.Kısım, 4.Kitap'ta, alınan savaş önlemleri konusunda birçok ayrıntı bulunuyor. Hiçbir yazışmada, asker yetersizliğinden, takviye gereğinden söz edilmemektedir.

Ayrıca, İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetlerinin sayısının azlığı da biliniyordu. (Toplam 2 piyade tümeni, bir süvari alayı, 10 sahra ve öbüs bataryası, a.g.e., s.173)

Lozan'da ABD adına gözlemci olarak bulunmuş olan Joseph Grew, anılarında diyor ki: "[İsmet Paşanın] arkasında zaferden çıkmış bir ordu bulunuyordu ve bu, Sevres anlaşması sırasındaki Türk ordusundan çok başkaydı... Ordu mükemmel denilecek bir durumda ve her an savaşa girmeye istekli bir halde idi." (Atatürk ve İnönü, s.46-47)

b. 1923 Şubatında, ordunun büyük kısmının terhis edilmesine '**derhal orada**' karar vermiş değildir.[49]

Durum bu. Ama bakınız, bu rüküş masal, nerelere kadar uzanıyor.

1/4. Öteki iddialar

□ "İddiaya göre, Hayim Naum Efendiye, Lord Curzon'a verilmek üzere '**yazılı bir taahhüt**'te de bulunulmuştur." (Lozan, 1.C., s.268)

Kimin iddiasına göre?

Bir açıklama yapmıyor!

Peki, bu iddiayı ileri süren her kimse, iddiasını hangi belgeye dayandırıyor? Böyle bir dayanak olsa, Mısıroğlu herhalde bunu açıklardı. Tabii ki herhangi bir belge de yok!

Mısıroğlu da, hiçbir tanık, belge, kanıt, kaynak göstermiyor.

Buna tarih değil, düpedüz mahalle kahvesi dedikodusu derler![50]

□ "M.Kemal, sonra da bu Kongreyi idare etmesi mevzu u bahs olduğu halde, bunu Kazım Karabekir Paşaya terk ve havale ederek geri dönmüştür." (Hilafet, s.260)

Mısıroğlu yine gerçeği çarpıtıyor. Olayın doğrusunu, K.Karabekir'den dinleyelim:

"... M.Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan bulunması hasebiyle kongreye girmesinin ve Reisliği deruhte etmesinin doğru olmayacağını söylediler... 'Siz Kongreye girin ve idare edin' buyurdular. Kongreye girmeyi kabul ettim. Reislik için serbest reyle seçim yapılmasının... münasip olacağını söyledim. Gazi de kabul etti... 17 Şubat saat onda Gazi'nin fahri reisliğinde Kongre açıldı. Öğleden sonra saat 3'teki ikinci celsede de reis seçimi yapıldı... Büyük tezahüratla, **müttefikan** (oybirliği ile) **reis seçildim.**" (K.Karabekir, Paşaların Kavgası, Yay. Haz. İsmet Bozdağ, s.125)

---

49) Mısıroğlu, bir başka yerde de şöyle yazıyor: "...henüz muahede imza edilmeden, Türk ordusunun büyük bir kısmını terhis etmek ve açıkça makam-ı Hilafet aleyhinde konuşmak suretiyle tavizler peşin verildiğinden, böyle bir fedakârlık karşısında bile esaslı hiçbir şey alınamamıştır." (Hilafet, s.183)

Hep aynı nakarat!

50) Müthiş araştırmacı A.Dilipak da, bu dedikodulara olanca içtenliği ile katılıyor: "Her şey Lozan görüşmeleri sırasında oldu. Birçok kaynaklarda, (!) 'gizli bir anlaşma ile İsmet Paşanın İngilizlere hilafeti kaldırma sözü verdiği' belirtiliyor. (!) Yakın Tarih Ansiklopedisinde de bu tez, birçok belge ile teyid edilmektedir. [Birçok belge dediği, Büyük Doğu ve Sebilürreşat'ta çıkan masallar!] Naum Efendi, projesini Amerika'da hazırlamış, Amerikan ve Fransız entellijansı (!) ile birlikte sonuçlandırmıştır. (!) Naum Efendi, İsmet Paşanın Lozan'da yanından ayrılmamış ve M.Kemal Paşa ile de İzmir İktisat Kongresi esnasında görüşerek, bu konuda görüş alış verişinde bulunmuştur. (!) Ali İhsan Sabis, bu görüşmeden sonra, (!) askerlerin yorgun olduğu gerekçesi ile terhis edildiğini yazar. Lord Curzon, görüşmelerin sonunda, hilafetin kaldırılması ile sulhün mümkün olabileceği mesajını verecektir.(!) " (C.G.Yol, s.331)

Ne dersiniz: Birbirlerinin masallarına, sahiden mi inanıyorlar, yoksa bunları masal olduklarını bile bile mi pazarlıyorlar?

□ "Eskişehir'de, Lozan'dan dönen İsmet Paşaya mülaki olan ve onunla birlikte trenle Ankara'ya gelen M.Kemal Paşa, yolda meselenin tafsilatını öğrenmiş ve artık hilafet mevzuunda tamamen rota değiştirmiştir." (Hilafet, s.260 -261)

Olayların akışını izleyerek ve belgelere dayanarak, M.Kemal'in İsmet Paşa ile Eskişehir'de buluşup Ankara'ya gelmesinin gerçek sebebini de görelim. Bu arada, ordunun yeni bir savaş için hazırlanmasıyla ilgili az bilinen bazı ayrıntılar hakkında da bilgi edinmiş oluruz:

● Lozan'da görüşmelerin kesilmesi ihtimali belirince, Batı Cephesi ordularına, **2 Aralık 1922**'de şu genel emir verilir:

"Lozan Konferansının kesilmesi ihtimali yakın görülmektedir. Konferansın kesilmesi halinde, Batı Cephesi ordularının hızla harekete geçirilmesi ve ilk hedef olarak aşağıdaki harekâtın ivedi olarak uygulanma ve icrası düşünülmektedir. Aynı zamanda Musul bölgesinde de taarruz harekâtına başlanacaktır:

a. Kuzeyden 1.Ordu, 3. ve 4.Kolordular ve bağımsız tümenleriyle İstanbul Boğazı'na; 6.Kolordu Çanakkale Boğazına hızla ilerleyerek, **İngiliz kuvvetlerini esir ve imha edecek** ve Boğazlara tamamen hakim olarak, düşman gemilerinin geliş ve geçişini yasaklayacaktır.

b. 1.Ordunun harekâtıyla birlikte, Trakya'daki kuvvetlerimiz de İstanbul üzerine ilerleyecektir vd..." (TİH, 2.C., 6.Kısım, 4.Kitap, s.162-163)[51]

● Batı Cephesi Komutanlığınca, **22 Aralık 1922**'de de, İzmir Valiliği ve İzmir Müstahkem Mevki Komutanlığı ile 1.Kolordu Komutanlığına da, şu yazılı emir verilir:

"Lozan Konferansı'nın kesilmesi ihtimali vardır. Bu sebeple aşağıdaki tedbirlerin, verilecek emirle beraber, derhal alınmasını rica ederim:

1. Müstahkem Mevki emrinde bulunan mayınlar, hemen Yenikale dolaylarına [İzmir Körfezi girişi] dökülecektir.

2. İzmir'de bulunan bütün **yabancı gemilerin, 24 saat içinde İzmir'i terk etmeleri** emrolunacaktır.

.....

4. İzmir'de bulunan düşman uyruklular, harp esiri olarak memleket içine gönderileceklerdir.

.....

6. **Uçaklar, düşman gemilerine hücuma hazır** bulunacaklardır vd." (TİH, 2.C., 6.Kısım, 4.Kitap, s.163-164)[52]

---

51) 1.Ordu Komutanlığının, bu emir üzerine aldığı önlemler için: TİH, 2.C., 6.Kısım, 4.Kitap, s.164-166.

52) Lord Curzon da, 26.12.1922'de, 'her türlü [askeri] önlemin alınması için' ilgili makamları uyarır. (S.R.Sonyel, İngiliz İstihbarat Servisi, s:305)

● Ordu birliklerinin, belirtilen hedeflere taarruz için kaydırılmaları ve hazırlıkları sürerken, Lozan'da da çetin görüşmeler yapılmaktadır.[53] Lozan kurulumuzdan gelen raporlardan bazı alıntılar:

-"Özet olarak kesin günlerdeyiz... Halbuki görüşlerimiz arasında yaklaşma yoktur... Kesilme her an muhtemeldir... Hep güya kamuoylarını doyurmak için teminat bulmak çabası içindedirler... İngilizler, Musul için konferansı kesmek zorunda kalırlarsa, bunu, bütün dünyayı beraber sürükleyecek olan kapitülasyon sorununda yapmak manevrasını izlemektedirler." (28 Aralık 1922; a.g.e., s.172, 176)

"Kapitülasyonlar konusunda asıl güçlüğü Fransızlar çıkarıyorlar." (2 Ocak 1923; a.g.e., s.178)

"Bir iki günden beri çok kötümserlik havası sızmaktadır. Müttefikler bize 'evet' veya 'hayır' dedirtecek bir proje hazırlıyorlar." (18 Ocak 1923; a.g.e., s.194)

"[Musul sorunu sebebiyle] büyük buhran oldu. Curzon Milletler Cemiyetine başvurarak, anlaşmazlığın incelenmesini isteyecektir. Durum ciddidir." (24 Ocak 1923; a.g.e., s.196)

"Musul, adli sistem, mali sorunlar, Doğu Trakya sınırı ve Yunan tamirat: olarak beş esaslı sorun vardır. Bu noktalarda, tamamiyle Türkiye aleyhine olmak üzere bir iki gün içinde genel bir proje verecekler... Musul'u Milletler Cemiyetine havale etmek, onun geleceğini tehlikeye koymak demektir. Hükümetin görüşü nedir?" (25 Ocak 1923; a.g.e., s.198)

"Fransızlar, ya bizim barış yapmamızı istemiyorlar ya hem bize her fenalığı yapmak, hem de yüzümüze gülerek hazmettirmek mümkün olduğu kanısındadırlar... Bugün bana, 'eğer konferans kesilirse, Suriye'de dahi Fransızlara taarruz edileceği rivayetinin aslını' sordular. 'Görevim barış yapmaktır, konferans kesilirse, sonunu bilemem' dedim... Durumun ağır ve bu ağırlığın Musul'dan doğduğunda herkes birleşiktir." (26 –doğrusu 27– Ocak 1923, a.g.e., s.198)

"İtalyanların, özellikle Fransızların ilgili oldukları ekonomik sorunlardar dolayı, Türkiye'nin katlanılmaz ekonomik güçlüklere uğramasına razı olmadığımız için Konferans kesilmiştir." (4 Şubat 1923; a.g.e., s.209)

□ 5 Şubat 1923 günü, saat 21.30'da Batı Cephesi ordularına şu emir verilir:

"Bir ihtiyat tedbiri olmak üzere, İzmit Körfezinin şimdiden mayınla kapatılması, 1.Orduya emrolunmuştur. İzmir Körfezinde de aynı tedbirin uygulanması için hazırlıklarda bulunulacaktır... Harekâta başlamak için hükümetin karar ve emirlerinin beklenilmesi..." (a.g.e., s.208)

---

53) Meraklısı için not: B.N.Şimşir'in Lozan Telgrafları ve Sonyel'in Dış Politika (2.cilt, s.301-357 adlı eserlerinde, Lord Curzon'un Londra'ya yolladığı belli başlı raporlar ve raporlara yazılar notlar yer almaktadır.

Acaba bizim alternatif tarihçilerimiz ve izcileri, neden hiç ciddi bir araştırmayı okumazlar da daracık bir alanda dönüp dururlar?

● 7 Şubat 1923 günü İzmir ve İzmit Körfezleri mayınla kapatılır, devletlere gerekleri tebligat yapılır. (a.g.e., s.210)[54]

● Geri dönmekte olan İsmet Paşa, 10 Şubat 1910 günü Bükreş'ten Ankara'ya iki yazı yollar:

a. Hükümete: "...Çarşamba sabahı İstanbul'a geleceğim ve durmaksızın Ankara'ya hareket edeceğim. İzmir'de bulunan (yabancı) harp gemilerinin, 24 saatte uzaklaşmaları için hükümetin ültimatom verdiği, bu yüzden durumun gerginleştiği gazetelerde okunmuştur. Konferansta barış için pek çok sonuçlar elde edilmiş olup geri kalanların da elde edilmesi umulmaktadır. Bunun için Dışişleri Bakanı ve Delege Heyeti Başkanı olarak, benim dönüşüme kadar genel durumun olduğu gibi muhafazasını istirham ediyorum.. M.Kemal Paşa Hazretleriyle Fevzi Paşa Hazretlerinin de Ankara'da bulunmalarını istediğimin, kendilerine duyurulmasını istirham ederim."

b. M.Kemal'e: "Dünyanın genel durumunda harp kaygısı vardır. Herkes isteyerek veya istemeyerek bu ihtimali söz konusu ediyor. Biz, büyük kısmını elde ettiğimiz barışa kesin olarak varabiliriz. Fakat ufak nedenlerle, hiç kimse istemediği halde, harp de oldu-bitti olabilir... Yakından sıkı bir inzibatla duruma hakim olunuz... İzmir olayı üzerine, buraca harbin kaçınılmaz olduğu düşüncesi doğmuştur. Böyle bir anlayış, karşımızdakileri ümitsizliğe ve şiddete yöneltebilir. Derhal Ankara'ya gelmenizi istirham ederim." (a.g.e., s.210)

● Bunun üzerine, **M.Kemal, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa**, Eskişehir'de buluşur ve birlikte Ankara'ya gelirler.[55]

Gerçek bu.

Mısıroğlu, masalını anlatmaya devam ediyor:

□ "Bu [rota] değişikliğinin fiili emarelerinden biri de, [M.Kemal'in] henüz tasfiye edilmemiş bulunan Meclis'teki **İkinci Grup'un zoruyla** icra edilen gizli celsedeki sözlerinden en hayati bir kısmını ifşa etmek üzere, kasden seyahate çıkmış bulunmasıdır. O sözler, Türkiye'nin Musul mevzuunda mukavemeti göze alamayarak, yani İngilizlerle harbe cüret edemeyerek, gerekirse burasından vaz geçmenin lüzumuna dairdi. Gizli celsede sarf edilmiş bir sözün, izhar edilmiş bir kanaatin, **Konya'da gazetecilere** alenen (açıkça) ifadesi ne menem şeydi? Bu sözler, bin bir entrika ile Lozan'daki konferans müzakerelerini inkitaa (kesintiye) uğratmış bulunan ve bu taktik ve siyasetin ne şekil alacağını görmek üzere ses dinlemeye koyulan Lord Curzon'a karşı, uzaktan

54) Devletlere verilen nota örneği için Lozan Telgrafları, 1.C., s.503-504; bu konuya ilişkin öteki yazışmalar: s.508-514, 516-519.

55) TİH, 2.C., 6.Kısım, 4.Kitap, s.212; İ.İnönü, hatıralar, 2.C., s.95; Latife Hanım da birliktedir: Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, s.227.

yükseltilmiş bir nevi teslim bayrağı gibiydi." (Hilafet, s.261; kaynak, A.İ.Sabis. 5.C., s.366)[56]

Doğrular :

21 Şubat 1923'te, İsmet Paşa, Mecliste, Lozan görüşmeleri hakkında kendiliğinden bilgi verir ve konferansın neden kesildiğini açıklar. (GCZ, 3.C., s.1290-1301)

27 Şubat günü İsmet Paşa, Mecliste, Müttefikler tarafından verilen barış projesinin ana çizgilerini ve bundan sonra izlenmesi düşünülen politikanın esaslarını, yine kendiliğinden açıklar, milletvekilleri de düşüncelerini belirtirler. **Bu arada M.Kemal de söz alır**. Manisa milletvekili Reşat Bey ve arkadaşları tarafından verilen önerge kabul edilerek, delegelerin ve müşavirlerin de açıklama yapmalarına karar verilir. (GCZ, 3.C., s.1304-1325)

3, 4, 5 ve 6 Mart günlü gizli oturumlarda, öteki delegeler ve müşavirler dinlenir ve her konu ayrıntılı olarak görüşülür. (GZC,4.C., s.30-191) **M.Kemal, 6 Mart 1923 günkü oturumda da konuşur**. (GZC, 4.C., s.173-176,189)

a. İlk iki görüşme, İsmet Paşanın kendiliğinden yaptığı konuşmalar üzerine açılmıştır. Dört gün süren bu uzun görüşme ise Reşat Bey ve arkadaşlarının verdiği önerge üzerine açılmıştır. Bu önergede imzası olan milletvekillerinin adları: Reşat (Manisa), Necip (Mardin), Ali Cenan (Gaziantep), Rasih (Antalya), Mazhar Müfit (Hakkari), Ali (Karahisan-sahip), Zamir (Adana), Mustafa Necati (Manisa), Ahmet Hilmi (Kayseri), İlyas Sami (Muş). (GZC, 3.C., s.1325) Bunların hiçbiri İkinci Grup'a mensup değildir.

   Demek ki Mısıroğlu'nun, 'İkinci Grup'un zoruyla yapılan gizli oturum' ifadesi de gerçeğe aykırı.

b. 27 Şubat ve 6 Mart görüşmelerinde konuşan M.Kemal, özetle, Lozan görüşmelerinden çıkan sonuçlara göre, Musul sorunu için alınabilecek iki karar bulunduğunu; birincisinin, Musul sorununun çözümünü, barış görüşmeleri dışında tutarak, ileriye ertelemek, ikincisininse savaşa girmek olduğunu belirtmiş, bu kararların yarar ve sakıncalarının düşünülmesini istemiş; Musul'la ilgili kararın barış görüşmeleri dışında tutularak, barıştan sonraya ertelenmesini, daha yararlı gördüğünü ima etmiş eğer Müttefikler, istiklalimize aykırı şartlar içeren projede ısrar ederlerse, savaşın kaçınılmaz olacağını da kesin bir dille açıklamıştır. (GZC 3.C., s.1317, 1319; ZC, 4.C., s.173-176)

---

56) Demek ki ilk dönemde anlaşma olmamış ve Lord Curzon da Londra'ya dönünce, safi kulak kesilmiş, Türkiye'den ses bekliyormuş. Bir daha soracağım: Öyleyse şu gizli pazarlık ve anlaşma, ikinci dönemde kiminle yürütüldü ve yapıldı? Bir şey daha sorayım: Hani pazarlık ve anlaşma, Lord Curzon'la yapılmıştı? O iddia ne oldu? Rüzgâra mı kapılıp gitti?

Özetle, Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi, "Türkiye'nin Musul mevzuunda mukavemeti göze alamayarak, yani İngilizlerle harbe cüret edemeyerek, gerekirse burasından vaz geçmenin lüzumuna dair" bir konuşma yapmamıştır. Dileyen gizli oturum tutanaklarını inceleyebilir. Mısıroğlu'nun, M.Kemal'in, "Bu konuşmaların en hayati bir kısmını ifşa etmek üzere, **kasden** seyahate çıktığı" iddiası da, gerçeğe aykırıdır. Öyle bir söz söylememiştir ki bunları ifşa etmesi söz konusu olsun.

Ama Mısıroğlu, aklına geleni yazıyor.[57]

c. Mısıroğlu, "Gizli celsede sarf edilmiş bir sözün, izhar edilmiş bir kanaatin, **Konya'da gazetecilere alenen** (açıkça) **ifade**" edildiği iddiasını da, A.İhsan Sabis'in anılarına (5.C., s.365-366) dayandırıyor. Nasıl şişirerek, değiştirerek, araya var olmayan gazetecileri sokarak aktardığını görmek için önce, Sabis'i dinleyelim:

"Konya istasyonuna gittik. Orada Vali Abdülhalik Renda, Merkez Kumandanı, Hükümet erkanı, Demiryolları Umum Müdürü Behiç Bey, Askeri Temyiz Divanı azaları, Niğde Mebusu Ata Bey, Mevlevi Şeyhi Çelebi Efendi vesaire istasyonda idiler. Tren geldi. Programa göre yarım saat Konya istasyonunda durduktan sonra Adana'ya gidecekmiş. Vagon penceresinden, M.Kemal Paşayı, Latife Hanımı, Kılıç Ali'yi, Adana Mebusu Zamir Beyi, Konya Mebusu Refik Beyi (Koraltan), Van Mebusu Haydar Beyi gördük. M.Kemal Paşa, Latife Hanım, diğer zatlar, Yaver Salih ve Muzaffer Beyler ve şifre kâtibi Siirtli Mahmut Bey vagondan indiler. M.Kemal Paşa, istikbale gelmiş olanların hepsinin ellerini birer birer sıktı. Bana gelince sırayı bozmadı. Fakat ciddi gibi duran çehresinde bana karşı bir kırgınlık veya kızgınlık eseri seziliyordu.. Ata Beyle, Çelebi Efendi ile, Vali ile birkaç kelime konuştu; sonra benim yanımda duran Nihat Paşaya hitaben, 'Nasılsınız Paşam?' dedi, bana bir şey söylemedi. Hava biraz serin olduğundan, Valiye ve Ata Beye hitaben, 'buyrun, biraz vagonda oturalım' diyerek vagona girdiler; diğerleri onları takip ettiler. Nihat Paşa bana dönerek, 'Haydi biz de gidelim' dedi. Ben gitmemek istedim fakat elimden sıkıca tutarak beni vagona çekti. Bu şekilde içeri girdik.. Vagonda, kendisine sulh hakkında sorulan bazı suallere karşı, M.Kemal Paşa şu izahatı verdi:

'Mukabil sulh projemiz, heyet-i murahhasamızın Lozan'daki son teklifleri dairesindedir. Gizli celselerde birtakım beyanlarda bulunanlar oldu; nihayet ben Meclise gittim, dedim ki: 'Efendiler! Ne istiyorsunuz? Karaağaç, Musul vesaire için harp mı edelim? Millet harpten usanmıştır. Takati kalmamıştır. Harp edemeyiz. Milleti harbe sürüklemek için pek hayati, son derece mühim meselelerin mevzu-u bahs olması lazımdır."

M.Kemal Mecliste böyle konuşmamıştır ki kendi konuşmasını böyle özetle-

57) M.Kemal'in bu seyahatinde, Adana, Mersin, Tarsus, Konya, Afyon ve Kütahya'yı ziyaret etmiş, hepsinde çeşitli konuşmalar yapmış (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2.C., s.113-165), 25 Martta da Ankara'ya dönmüştür. Hiçbirinde, Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi bir söz söylememiştir.

sin? Ama M.Kemal'in, tam böyle olmasa bile, buna yakın bir şeyler söylemiş olduğunu varsayalım. Kime söylüyor bunları? Sabis'in adlarını saydıkları kimselere. **Peki, gazeteciler nerde**? Hani bu sözleri '**Konya'da gazetecilere alenen** (açıkça) **ifade etmişti** '?[58]

d. Tabii, Mısıroğlu'nun, "bu, Lord Curzon'a karşı, uzaktan yükseltilmiş bir nevi teslim bayrağı gibiydi" cümlesi de, şenlik balonu gibi havada kalıyor.

e. Ayrıca, bütün bu uydurmasyonların, hilafet ile ilgisi ne? Yazar, Musul ile hilafet pazarlığı arasında, nasıl bir bağ kuruyor? Hilafeti verip Musul'u mu aldık?

f. Hayim Naum'a, Lord Curzon'a ulaştırsın diye yazılı bir taahhütte bulunuldu ise (!), bütün bu gösterilere neden gerek duyuluyor ki? İş bağlanıp bitmiş değil miydi? Yoksa, Hayim Naum bu yazılı taahhüdü yolda mı düşürmüştü de, böyle uzaktan doğrulamak ihtiyacı belirmişti? Efendim?

□ "Varılan anlaşma üzerine yeniden davet edilen murahhaslarla Lozan Konferansı'nın ikinci devresi başlamış ve **gayet kısa** sürmüştür. Çünkü başta 'hilafetin ilgası' olmak üzere, Türkiye'yi Batının peyki (uydusu) yapan **inkılaplar için** taahhüdde bulunulmuştur." (Lozan, 1.C., s.269)[59]

a. Mısıroğlu'nun, Lozan hakkında 3 ciltlik bir kitabı var ama süreleri bilmiyor ya da gerçeği bilerek saptırıyor.[60] Birinci dönem (21 Kasım 1922- 4

---

58) Süreyya Sami Berkem, o tarihte Konya'da gazetecilik yapmaktadır. Aynı zamanda Konya Türk Ocağı Başkanı olduğu için protokole dahildir ve M.Kemal'i istasyonda karşılayanlar arasında c da bulunmuştur. Anılarında karşılama sahnesini ayrıntılı olarak anlatıyor ama vagona girdiğinden ve konuşmaları izlediğinden söz etmiyor. Anlaşılıyor ki vagona yalnız 'ileri gelenler' girmiş ya da alınmışlardır. (Unutulmuş Günler, s.143-144)

Berkem ayrıca olayı, Sabis'ten farklı anlatmakta, M.Kemal'in Sabis'in elini sıkmadığını yazmaktadır.

59) Yazar Ahmet Kabaklı da aynı düşüncede: "[İngilizler] nihayet, İstiklal Savaşı'ndan yorgun çıktığımız zamanı kollayarak, Lozan'da, gizli pazarlıklarla Hilafeti ilga ettirdiler. [..] İngilizler... Hilafeti doğrudan doğruya Türk hükümeti eliyle yok etmek (ilga) planını uyguladı. Nitekim en yorgun halimizde, bizi yeniden açacakları savaşla tehdit ederek, (!) Lozan'da (1923) bunu pazarlıkla kabul ettirdiler." (Temellerin Duruşması, s.121, 140)

A.Kabaklı ciddi bir edebiyat tarihçisidir. Tarih yazmanın genel usûl ve esaslarını bilir. Ama konu, uzmanı olduğu alanın dışına kayıp da siyasete dökülünce, ne usûl kalıyor, ne esas. Kanıtsız, belgesiz, tanıksız bir iddiayı, üzerinde küçük bir araştırma bile yapmadan benimsemekte sakınca görmüyor. Biri, 'Nedim Yunanca şiir de söylemiştir, dedemden duymuşturn' diye yazmış olsa, hiç araştırmadan hemen kitabına geçirir mi bu iddiayı? Lozan hakkındaki iddiaların, Nedim'in 'Yunanca şiir de yazdığı' hakkındaki bir zırvadan ne farkı var?

Hiç denetlemeden, yoklamadan, iddiada bulunanların maksatları apaçık ve delil diye ileri sürdükleri şeyler de, kargaları bile güldürecek kadar gülünç ve dayanaksız iken, insan sonradan uydurulmuş bu söylentiye nasıl ve neden inanır, bu dedikoduyu niçin aktarır, niye savunur? Şaşıyorum!

Bu masalı bazı benimseyenler: A.Dilipak, C.G.Yol, s.118; GRYT Ans., 2.C., s.248-251; H.H.Ceylan, Büyük Oyun, 2.C., s.20-26.

60) Üçüncü baskısının başında yer alan yazılara göre bu 3 ciltlik masal kitabını beğenenler: Şehzade Mahmut Şevket Efendi, Ahmet Kabaklı, Yücel Hacaloğlu, Haluk Selçuk, Galip Erdem, Kadircan Kaflı, Ergun Göze, Tekin Erer, Münevver Ayaşlı. (1.C., s.20-33) →

Şubat 1923) **76** gün, ikinci dönem ise (23 Nisan 1923-24 Temmuz 1923), **97** gün sürmüştür. Yani ikinci dönem, birinci dönemden kısa değil, daha uzundur. İkinci dönemde de ordu, savaşa hazır halde tutulmuş, aynı askeri önlemler ikinci dönemde de sürdürülmüş, ancak 1 Kasım 1923'te barış düzenine geçilebilmiştir. (TİH, 2.C., 6.Kısım, 4.Kitap, s.268 vd.)
Görülüyor ki ikinci cümlesinin dayanağı da, hepten yanlış.

b. Anlaşmanın (!) Lord Curzon'la yapıldığı iddiası da, böylece gümleyip gitmiş oluyor. Baksanıza, anlaşma ikinci dönemde olmuşmuş (!).
İddiaları, bahar havası gibi sürekli değişiyor![61]

6. "Usulen imza edilecek muahedeyi tasdik için hilafetin ilgasının beklenmesi, sağlanan mutabakatlardan biriydi. Gerçekten, 23 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Muahedesi, İngiliz parlamentosunda sekiz ay sonra, Türkiye'de hilafetin yıkıldığı 3 Mart 1924 tarihinden üç gün sonra müzakereye açılmıştır."[62] (Lozan, 1.C., 270)

Doğrular:

Hilafetin ilgası için M.Kemal ile İngilizler arasında gizli bir anlaşma olduğu

---

Lozan'ın eksikleri yok mu? Var. Nitekim bazı eksiklikler, hayli sonra giderilebilmiştir. (Boğazlar, Hatay) Ama hiçbiri, kitapta yer alan bu masalların, saptırmaların, uydurmaların, kaydırmaların, senaryoların üzerinde durmuyor, yazarın hiçbir iddiasını denetlemiyor.

M.Kemal aleyhinde olsun da, ne istersen yaz! Nasıl olsa birkaç övücü bulursun!

61) N.F.Kısakürek şöyle yazıyor: "Sırası gelmişken 'yüz ellilikler ' üzerinde de istikbalin tarihçisine de bilgi verelim. Bu listeyi tertipleyen ya da tertipleten, Ankara değil, Londra ve Lord Curzon'dur. Londra'da, İsmet Paşaya "Bütün muhaliflerinizi temizlemelisiniz!" emrini veriyor ve sayılarını soruyor... İsmet Paşa bu suale, "Muhaliflerimiz 150 kişidir" cevabını veriyor. Halbuki o güne kadar tespit edilenler sadece 70 kişidir. Lord bir hafta zarfında bunların isimlerini istiyor. İsmet Paşa da Ankara'ya bir şifre teli çekip kara listedekilerin 150'ye çıkarılmasını istiyor... Bu yüz elli kişi rastgele devşiriliyor ve İsmet Paşanın efendisi Lord Curzon'a teslim ediliyor. Bu hadiseyi bize Ankara Türkocağı'nda, Başkanlık odasında, Prof.Osman Turan'ın huzurunda anlatan, eski yaver ve Villa Manoli misafiri Tarık Mümtaz Göztepe'dir." (Vahidüddin, s.221)

Akla ziyan bir masal. Ama 150'liklerden biri olan T.M.Göztepe bu, güzel güzel uyduruyor. Biri de, "Lozan'da olup bitenleri, sanki oradaymışın da, bütün gizli ilişkileri izlemiş, görmüş, duymuş gibi anlatıyorsun. Sen bu sırada San Remo'da, Villa Manyoli'ye sığınmış, yaşıyordun be birader. Lozan'a gitseydin bile ne otele girebilirdin, ne görüşmelerin yapıldığı binaya. Uydurmanın da bir derecesi vardır! " demiyor.

İsmet Paşa Londra'ya gitmemiştir. Her barış andlaşmasında genel af ilanı, usuldendir. Türk kurulu, 150 kişiyi genel affın dışında bırakmak hakkını Konferansa zorlukla kabul ettirmiştir. Genel Af Bildirisi, Lord Curzon'un katıldığı birinci dönemde değil, katılmadığı ikinci dönemde defalarca görüşülerek kesin şeklini alacaktır. [Seha L.Meray'ın çevirdiği Lozan Tutanak ve Belgeleri'nin 7.kitabında yer alan Genel Dizin'de (s.296), bu konuya ilişkin görüşme tutanaklarının bulunduğu cilt ve sayfalar gösterilmektedir.]

Genel af dışında tutulacak 150 kişi konusu TBMM'de, Lozan Konferansı sırasında değil, 16 Nisan 1924 günü, yani Lozan Andlaşması'nın imzalanmasından 6 ay sonra görüşülmeye başlanmış, liste 22 Nisan 1924 günü kesinleşmiştir. (GCZ 4.C., s.434-462)

62) "Yapılan pazarlık sonunda İngilizler, Lozan Andlaşmasını usulen imza edecekler, parlamentolarında görüşüp tasdik eylemeleri, hilafetin ilgasından sonraya bırakılacaktı. Nitekim de öyle oldu... İngiliz parlamentosu bunu, yedi buçuk ay sonra, 6 Mart 1924'te tasdik etmiştir. Yani Hilafetin ilgasından 3 gün sonra." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.265)

(!) hakkındaki, Sofya'dan Lozan'a kadar uzanan komik senaryonun sonuna geldik. Mısıroğlu'nun, bu noktaya kadarki bütün iddialarının, okuyucuyu bu sonuca inandırmak için düzenlenmiş, kof, saptırma ve çarpıtmaya dayalı, yalanlarla süslü olduklarını görmüştük. Kısacası, senaryosunun temeli yok, akar su üstünde duruyor, en ufak bir dalgada devrilip gidiyor. Bu bakımdan sonucu irdelemek gereksiz.[63] Ama gençleri dikkate alarak, birkaç bilgi vermek istiyorum.

● Mısıroğlu, İngilizlerin Lozan'ı onaylamak için hilafetin ilgasını beklediklerini ileri sürüyor. Onay işlemini yalnız İngiltere geciktirmiş olsaydı, Mısıroğlu bir dereceye kadar haklı olabilirdi. Oysa gerçek böyle değil:

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Lozan Andlaşmasını, 23 Ağustos günü onaylamış ve onay belgeleri, 143.madde gereğince, bu belgelerin teslim edileceği Fransa Hükümetine, Yunanistan'dan da sonra, 31 Mart 1924 günü verilmiştir.[64]

2. Yunanistan, Andlaşmayı 25 Ağustos 1923'te onaylamış ve onay belgelerini, 11 Şubat 1924'te vermiştir (Jeschke, TKS Kronolojisi II, s.40),

3. İtalyan Parlamentosu, 11 Ocak 1924'te,

4. İngiliz Avam Kamarası, 10 Nisan 1924'te onaylamıştır,

5. Japonya, onay belgelerini 6 Haziran 1924'te vermiştir,[65]

6. Fransa, 27 Ağustos 1924'te,

---

63) Mısıroğlu'nun söylediklerinin tek kelimesi doğru olsa, İngiltere'nin, el altından anlaştığı (!) yeni Türkiye'ye çok dostça davranması, destek vermesi gerekmez miydi? Ama durum öyle değil. İngiltere'nin, Lozan'dan sonra, yeni Türkiye'ye karşı ne kadar soğuk, uzak ve düşmanca davrandığının belgeleri, Bilal N.Şimşir'in Ankara... Ankara adlı kitabında bol bol bulunuyor. İngiltere, uzun zaman Ankara'yı başkent olarak tanımayacaktır. 1581 yılından beri Büyükelçilik düzeyinde temsil edilen İngiltere, temsilcisini elçi düzeyine indirmeye karar verir ve böyle davranmalarını yandaşlarına da telkin eder. M.Kemal'in devrileceğini tahmin ederler, belki de beklerler. (a.g.e., s.232, 257-258, 276 vd.) Yeni rejimin devrilmesini amaçlayan çeşitli tahriklere de girişir. Bunlar, Başbakan İsmet Paşa tarafından, 8.12.1923'te, TBMM'nde resmen açıklanmıştır. (GCZ,4.C., s.316 vd.)

İngiltere ve yandaşlarının, Türkiye'ye uzun yıllar tek kuruş bile kredi vermedikleri de, bilinen bir hususdur.

Yorgun, sermaye birikiminden yoksun, yoksul Türkiye, 10 yıl, kendi yağı ile kavrulacak, buna rağmen pek çok yabancı tesisi ve işletmeyi millileştirecek, ordusunu donatacak, askeri sanayi kurumları, hatta uçak fabrikası kuracak, Osmanlı borçlarını sektirmeden ödeyecek, baraj, çeşitli fabrika, santral, köprü, demiryolu, hastane, her düzeyde okul vb. yapıp açmayı da, çağa açılmayı da başaracaktır.

Osmanlı devletinden, başarılar ve yenilgilerle dolu, çok renkli ve zengin bir tarih, büyük bir kültür devraldık. Ama eğitim, bilim, sağlık, sosyal hizmetler, idare, imar, ulaştırma, maliye, iktisat, sanayi vb. bakımından devraldığımız miras, yazık ki hiçe yakındır. (Tevfik Çavdar, Milli Mücadele Başlarken, s.19-97, 121-153, 167-187)

64) Andlaşmanın 143.maddesinin ilgili fıkraları şöyledir: "İşbu Andlaşma, en kısa süre içinde onaylanacaktır. Onama belgeleri Paris'te sunulacaktır... Bir yandan Türkiye ve öte yandan İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya, ya da bunların arasından üçü, onama belgelerini sundukları zaman, bir ilk sunuş tutanağı düzenlenecektir. Bu ilk tutanağın tarihinden başlayarak, Andlaşma, onu böylece onaylamış olan Bağıtlı Yüksek Taraflar arasında yürürlüğe girecektir. " (S.Meray, Lozan Barış Konferansı, 8.C., s.48-49)

65) 143.madde gereğince o gün Andlaşma, Türkiye, Yunanistan, İtalya, İngiltere ve Japonya için yürürlüğe girmiştir. (İsmail Soysal, s.80) Öteki devletler de onay belgelerini sundukça, Andlaşma onlar için de geçerlilik kazanacaktır.

7. Belçika, 7 Ocak 1925'te,

8. Portekiz, 28 Mayıs 1926'da onaylamıştır. (Hepsi için: İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, s.80)

Görülüyor ki Türkiye ve Yunanistan dışındaki devletler, Lozan Andlaşmasını, en erken 1924 yılında ele alıp görüşmüş ve onaylamışlardır. Lozan Andlaşmasının Avam Kamarası'nda görüşülmesi için İngilizlerin, hilafetin ilgasını beklediklerini ileri süren yazar, öteki gecikmeleri de yorumlamak zorundadır.

Kaldı ki 23 Temmuz 1923'te imzalanmış olan Andlaşmanın bazı maddeleri ve ekleri, parlamentoların onayı beklenmeksizin hemen uygulanmıştır. Bizim için en önemli husus, İstanbul ve Boğazların boşaltılmasıydı. İstanbul'un ve Boğazların boşaltmasına ilişkin hükümler, TBMM'den başka hiçbir parlamentonun onayı beklenmeksizin, 23 Ağustos 1923 günü yürürlüğe girecek, boşaltma 6 haftada tamamlanacak ve işgal kuvvetleri (İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar) 2 Ekim 1923 günü çekilip gideceklerdir.[66]

Londra'nın yeni temsilcisi Ronald Lindsay de, onaydan önce, 12 Şubat günü İstanbul'a gelir. (B.N.Şimşir, Ankara... Ankara, s.265)

Lozan Andlaşmanın Avam Kamarası'nda görüşülmeye başlanması için hilafetin ilgasının beklendiğini ileri sürmek, bir masalı sürdürmek ve noktalamak için gerçekleri yok saymak ve sağduyuyu zorlamaktan başka bir şey değildir.

Geldik komedinin son sahnesine:

□ "Hayim Naum Efendinin aracılığı ile Türkiye'nin başta Hilafet olmak üzere birçok tavizler vermesine sebep olan Lozan Anlaşmasının **meşhur** 24 maddelik gizli kısmı tanzim edilmiştir." (S.Mücahitler, s.386)[67]

Demek ki Lozan Andlaşmasının, **meşhur bir gizli kısmı** varmış ve de kimsenin bilmediği bu meşhur gizli kısım, 24 maddeymiş. Mısıroğlu, bu ayrıntılı ve kesin bilgiyi neye dayanarak veriyor? Engin ve zengin muhayyilesine tabii.

---

66) Şükrü Naili Paşa komutasındaki Türk birlikleri 6 Ekim 1923'te İstanbul'a girerler. Aynı gün Damat Ferit de Nice'te ölür. (Jeschke, TKS Kronolojisi II, s.42)

67) "Kimbilir burada (Lozan'da) varılan neticelerin zahiri planı arkasında, gizli bir anlaşma yapılmıştır ki başta 'hilafetin ilgası' olmak üzere, bütün inkılap hamlelerini muhtevidir." (K.Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.270)

A.Dilipak da diyor ki: "Lozan'ın milletten gizlenen maddeleri var mıydı? Konuya ilişkin İngiliz belgeleri hâlâ açıklanmamıştır." (CG Yol, s.124)

A.Kabaklı da soru sorarak başlıyor, kesin bir ifadeyle bitiriyor yazısını: "Lozan'da İsmet Paşa ile Lord Curzon arasında, Hilafetin feda edilmesine karşılık, şu sonuçların sağlanacağına dair bazı gizli pazarlıklar yapıldı mı? Bazı vaka ve hatıralarda sözü geçen 'gizli söleşme' (!) ne ölçüde doğrudur? [Gizli bir sözleşmeden söz eden hiç hatıra yok!] Nerededir? Belgesi ne zaman ortaya çıkacaktır? Bütün bunların artık açıklanması zamanı çoktan gelmiştir. Yalan ve gizlilik üzerine milli tarih değil, politika dahi yapılamaz. İlim adamları ve tarihçiler dahi, Lozan'ın ve Milli Mücadele'nin bütün gerçeklerini ortaya çıkarmazlarsa, geleceklere karşı vebal altında kalırlar." (Temellerin Duruşması, s.148)

Shakespeare'in bir komedisi var: 'Hiç Üstüne Kuru Gürültü'! Bu arabesk sözler de öyle.

Olmayan bir şey nasıl açıklansın, nasıl ortaya çıkarılsın? Yoktan var etmek yalnız Allaha mahsus değil midir?

a. Lozan Andlaşmasını ve ekleri olan anlaşma, sözleşme, protokol ve bildirileri, üç delegemiz birden imzalamıştır.[68] Anlaşılıyor ki üçü bir arada yetkilidir. Bu 24 maddelik gizli anlaşmayı da üçü birden mi imzaladı? Öyleyse Rıza Nur bundan neden hiç bahsetmiyor? Yoksa, pazarlığı yalnız İsmet Paşa mı yürüttü ve anlaşmayı imzaladı?[69] Sadece birinin imzası ile, gizli bile olsa, bir anlaşma yapılabilir mi? Üstelik Mısıroğlu, bir başka yerde de, bu gizli anlaşma için muahede (andlaşma) diyor. (S.Mücahitler, s.387) Anlaşma mı, andlaşma mı? İkisi arasında ciddi fark var. Bu iş için yetkilendirilmemiş biri, bir anlaşmayı ya da andlaşmayı imzalayabilir mi? Yetki hükümetçe verilebilir. Şu halde Rauf Orbay hükümeti de bu işin içinde. Değilse, Türk Devleti adına anlaşma ya da andlaşma yapabilme ve imzalama yetkisini kim vermiş İsmet Paşaya? Hükümetten başka bir makam böyle bir yetki verebilir mi? Vermiş olsa bile, böyle bir yetki ve hükümetin onaylayıp üstlenmediği bir anlaşma, geçerli ve bağlayıcı olur mu? Hangi Türk hükümeti onayladı bu gizli anlaşmayı?[70]

---

68) Seha L.Meray, Lozan Barış Konferansı, 8.C., s.49, 59, 63, 71, 81, 87, 88, 91, 93, 94, 97, 99, 104, 105, 106, 111, 113, 115.

69) Rıza Nur, Hasan Saka ve bütün müşavirler, aynı otelde kaldıklarına ve İsmet Paşa ile sürekli birlikte olduklarına göre, bu pazarlık ve anlaşma, nasıl hepsinden saklanabildi? Bu mümkün müdür? Pazarlık nerde yapılmış? Ne zaman yapılmış? Nasıl yapılmış? Tek konuşmada bağlanacak bir iş olmadına göre, kaç kere temas edilmiş? İngiltere, Hilafete karşı Türkiye'ye ne gibi ödünler vermiş? İngiltere adına pazarlığı yürüten kim ya da kimler? Pazarlığın Ankara'daki muhatabı sadece M.Kemal mi? M.Kemal ile İsmet Paşa arasındaki bütün haberleşme, Başbakan Rauf Bey kanalıyla oluyor. O da mı bu işin içinde? Değilse, İngilizler, arkasında hükümet, dolayısıyla Meclis olmadığına göre, İsmet Paşaya niçin ve nasıl güvendiler de, bu kadar önemli bir konuda pazarlığa girişip Lozan Andlaşmasını imzaladılar ve yürürlüğe girmesinden önce Çanakkale'yi, Gelibolu'yu ve İstanbul'u boşalttılar?

Lloyd George 19 Ekim 1922'de istifa etmiş ve 23 Ekimde Bonar Low'ın Başbakanlığında geçici bir hükümet kurulmuştur. 15 Kasımda genel seçime gidilir ve L.George'un Liberal Partisi, 61 sandalye kaybederek, 57 milletvekilliğine düşer. Bonar Low da, 20 Mayıs 1923'te başbakanlıktan istifa edecektir. Yerine Baldwin gelir ve yeni bir hükümet kurulur. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.411-412)

Lozan Konferası'ndan hemen önce ve konferans sürerken kurulan bu yeni İngiliz hükümetlerinden habersiz olarak, yalnız Lord Curzon'un isteğiyle yapılabilir mi bu pazarlıklar? Neden hiçbir İngilizin anısında, İngiliz belgelerinde, araştırmalarında, kabine tutanaklarında, casuslarla ilgili olanlar dışında hepsi açıklanmış olan gizli İngiliz belgelerinde, arşivlere intikal ettirilmiş özel belgelerde, mektuplarda, notlarda, bu konuyla ilgili tek bir ima, belirti, ip ucu, iz, işaret, karine, eser, nişan yok?

Bu çok önemli olay, o gün bütün dünyadan nasıl saklanabildi? Bugüne kadar nasıl gizli tutulabildi? Neden bizdeki bir iki M.Kemal karşıtı yazardan başka, Türk ya da yabancı, hiçbir ciddi tarihçi, siyasetbilimci ve araştırmacı bu iddiayı ileri sürmüyor?

Hilafet, hiç sebepsiz, sırf M.Kemal ile İsmet Paşa taahhüt etti diye mi kaldırıldı? Yoksa dört aylık Cumhuriyeti tehdit eden ve Türkiye'nin geleceğini ilgilendiren ciddi olaylar mı vardı? Birileri Halife'yi, devlet içinde devlet olmaya mı teşvik ediyorlardı? (İ.İnönü, Hatıralar, 2.C., s.186 vd.'da, meraklısı için yeterli bilgi bulunuyor.)

Olayın bu yanına hiçbiri temas etmiyor, uzağından dolaşıyor.

70) Sonraki hükümetlerin bu anlaşmadan hiç mi haberleri olmadı? Demokrat Parti döneminde (1950-1960) Cumhurbaşkanlığı arşivi dahil, bütün devlet arşivleri, DP iktidarının elindeydi. Bu on yıl içinde, bu dedikoduya rağmen, neden bu konuyla ilgili hiçbir belge, bilgi ortaya çıkmadı?

b.

Lozan Andlaşması, 24 Temmuzda imzalandı. Bu gizli anlaşma da o vakit mi imzalandı? Öyleyse bu 24 maddelik gizli anlaşma (!), Lord Curzon'la değil, çünkü ikinci dönemde o yok, Sir Horace Rombold ile yapılmış olabilir. Öyleyse, pazarlığın ve anlaşmanın Lord Curzon-İsmet Paşa arasında yapıldığı hakkındaki o cafcaflı, yaldızlı iddialar neydi? Hangisi imzaladı? Yok, bu gizli anlaşma, birinci dönemde yapıldı ise, görüşmeler neden yarıda kesildi? Neden savaş ihtimali belirdi? İkinci dönem, neden o kadar uzadı ve ordu hazır tutuldu?Bu acıklı senaryo, sonradan icat edildiği ve bir türlü de kılıfına uydurulamadığı için gülünçleştikçe gülünçleşti. Sonunda da cıvık bir komediye dönüştü. İşte:

□ "Kimbilir, halen Londra'da, '**Beaverbrook Faundation**' adlı ilim ve araştırma vakfında mahfuz (saklı) bulunan **Lord Curzon**'un evrakı arasında, bu esrarı aydınlatacak ne müthiş vesaik (belgeler) vardır. Ancak bunun, İngiliz siyasetinin hale ve istikbale ait menfaatleri icabınca, hiç kimseye gösterilemeyeceği, **şahsen bize karşı açıkça ifade edilmiştir**. Bu evrakın, siyasi kanaatlerinden emin bulunulan bazı İngiliz yazarlarına gösterilmiş olduğu anlaşılmaktadır." (Lozan, 1.C., s.270-271)

Mısıroğlu yine masal anlatıyor. Çünkü Beaverbrook arşivinde, **Lord Curzon'un** değil, **Lloyd George'un** belgeleri vardır.[71]

Lord Curzon'a ait belgeler, Dışişleri Bakanlığı Arşivinin FO/800 sayılı 'özel belgeler' (Private Papers) dizisinde (No.115) bulunmaktadır.[72]

Şu üç yazar, hem Lord Curzon'un özel belgelerini incelemiş, Beaverbrook arşivinden de yararlanmıştır: S.R.Sonyel (s.200), M.L.Smith (s.7, 418), P.C.Helmreich (s.262, 264). Üçünün kitabı da, Türkiye lehinde, İngiliz ve Yunan politikaları aleyhindedir.

Velhasıl Mısıroğlu'nun hiçbir iddiası, gerçeğe uymuyor.[73]

Bazı Vahidettinci yazıcıların, İngiliz belgeleri saklanıyor, incelemeye açılmadı diye yakınıyor görünmelerinin,[74] Mısıroğlu gibi böyle masallar uydurmalarının sebebi, sanıyorum ki açıkça anlaşıldı. Sofya'da başlatıp Pera Palas'ta sürdürdükleri, Lozan'da bitirdikleri gizli pazarlığın ve anlaşmanın,

---

71) Bunu belirten üç kaynak: M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.418; Paul C.Helmreich, Sevr Entrikaları, s.264; S.R.Sonyel, Dış Politika,1.C., s.220.

72) S.R.Sonyel ile P.C.Helmreich'ın, bu arşivi taradıkları anlaşılıyor. (S.R.Sonyel, TKS ve Dış Politika, 1.C., s.220; Paul C. Helmreich, s.263)
Sonyel, bu dizide, Lord Curzon'un özel belgelerinden başka, A.C.Balfour, A.Ryan ve E.Crow'un özel belgelerinin de bulunduğunu kaydetmektedir.

73) Beaverbrook Faundation'un adresi: 40 Elm Road, London, SW 49 EX; telefon numarası, 0 171 498 86 64. İsteyen ilişki kurabilir, belgelerin kimseye gösterilmediği iddiasının, doğru olmadığını kolayca anlayabilir.

74) A.Dilipak'ın bu konudaki gerçeğe aykırı iddiasını, Birinci Bölümün başında aktarmıştım. Tekrar veriyorum: "...Ne yazık ki bu döneme ilişkin İngiliz belgeleri, hâlâ çok özel sebepler ve birtakım siyasi mülahazalarla, İngiliz yasaları ile belirlenen süreler, çeşitli vesilelerle tevil edilmek suretiyle aşılarak izleyicilere sunulmamaktadır." (CG Yol, s.35)

tutarsız bir senaryo, çocukça bir masal ve uzun kuyruklu bir yalan olduğunu biliyorlar. Uydurup geliştiren ve pazarlayan, kendileri çünkü.

Bir tek iddialarının bile, doğru olmadığını gördük. Ama bu masalı, açık-kapalı, ısrarla sürdürüyorlar.

Bu sözde yakınmalar ile de, bu gizli pazarlığın kanıtlarını, gizlenip saklandığı için açıklayamadıkları izlenimini vermek istiyorlar.

Yalanın belgesi olur mu?

a. Ellerinde, dolaylı bile olsa, bu konuda ciddi bir belge varsa, hiçbir yasa bunun açıklanmasını engellemiyor; yollasınlar, ben yayımlayayım.
b. Zaten İngilizlerin, daha Milli Mücadele başlamadan önce, Hilafetin ilgasını istemeleri ve bunun için pazarlığa girişmeleri için de, hiçbir ciddi sebep yok. Halife ellerindeydi ve istediklerini yaptırıyorlardı.
Bu iki konuyu da, ana çizgileriyle, ilerde ele alacağım.

□ Akit gazetesinin, 24 Temmuz 1996 günlü sayısının birinci sayfasındaki manşet şöyle: "Lozan'dan müthiş hatıralar: Musul, sarhoş kurbanı". Başlığın sol yanında İsmet İnönü ile M.Kemal'in resimleri var. Manşet altında ve resimlerin yanında şu açıklamalar yer alıyor: "Lozan'daki ABD müşahiti John Grew hatıralarında, 'İsmet, iyi bir keyiflendiricinin etkisi altında, **İngilizlerin Musul'u elde tutmalarında hiçbir sakınca görmediğini 3 kere söylemiş**' diye yazıyor... İsmet İnönü'nün **görüşmeler esnasında, ne söylediğini idrak edemeyecek kadar sarhoş bulunması**, Andlaşmanın Türkiye için neden bir hezimet olduğunu, açıkça ortaya koydu... John Grew anılarında, İsmet İnönü'nün **Lozan görüşmeleri sırasında, zil zurna sarhoş olduğunu** söyledi."

Doğrular:

a. Söz konusu anıların yazarı **John** Grew değil, **Joseph** Grew'dir.[75]
b. Grew, anılarının hiçbir yerinde, İsmet Paşanın görüşmeler 'esnasında/sırasında' sarhoş olduğunu yazmadığı gibi ziyafetlerde de sarhoş olduğundan söz etmiyor. Bu, Akit yazarının çarpıtmasıdır.
Akit yazarı, 'akşam yemekleri' ifadesini, 'görüşmeler' diye değiştiriyor; 'keyiflendirici etki' deyimini de 'zil zurna sarhoş'a dönüştürüyor. Ama Grew'in anılarında yer alan, sonraki çetin günlere ait, özetin özeti olarak aktaracağım ayrıntıları, bütünüyle görmezden geliyor. Grew'in anılarını kim bulup da okuyacak? Öyleyse salla gitsin. Ne dürüst bir yöntem!
c. Oysa Grew, İtalyan delegasyonunun verdiği bir ziyafette, Rıza Nur'la yaptığı 'tatlı bir görüşmeyi' anlattıktan ve Rıza Nur'un, Musul'da verilecek imtiyazlar için ABD'nin elini çabuk tutmasını, 'ilk giren aslan payını

75) M.Aşkın, yazarın Turbulent Era (1955) adlı iki ciltlik anılarından 'Lozan Konferansı' ve 'Türkiye'deki Misyonum' başlıklı bölümlerini çevirmiş.

"İyi bir akşam yemeği sırasında Türklerin söyledikleri hiçbir söze, fazla önem vermemek gerek. Nitekim başka bir yerden duyduğuma göre İsmet, yine iyi bir şampanyanın keyiflendirici etkisi altında Curzon'a, İngilizlerin Musul'u elde tutmalarında hiçbir sakınca görmediklerini üç kere söylemiş. Konferansta atasözü haline gelmiş olan kanı şu ki Türkler, bu gibi ziyafetlerin ertesi günlerinde, **eskisinden daha inatçı oluyor ve her şeye düpedüz hayır diyorlar**." (s.25)

Grew, bu gözlemini doğrulayan sonraki gelişmeleri de şöyle anlatıyor:

"Curzon bize, Musul sorunu hakkında İsmet'le yaptığı yazışmayı gösterdi. İki taraf da birbirlerine pek çok notalar göndermiş fakat hiçbiri bir adım ileri gidememiş. Konferansın sonu hakkında Curzon kötümser... (s.28) Türkler Musul'u almak istiyor fakat İngilizler oradan toprak vermeyi kesinlikle reddediyorlar... (s.29) İngilizlerin ve Türklerin birbirlerine, pek kötü ültimatomlar göndermekte yarışa girmekle pek tehlikeli oyun oynadıklarına... inanmaktayız... (s.29-30) İsmet Paşa ile genel mahiyetteki konuşmamız şunları ortaya çıkardı ve gösterdi ki... Müttefiklere taviz vermek hususunda bir adım bile ileri gitmeyecektir... Bu gece İsmet'i çok ciddi ve eskisine oranla daha katılaşmış gördüm... Bütün düşünce ve kararlarını, gayet kesin ve soğuk bir şekilde kestirip atıyordu... (s.31-32) Child, İsmet ve Curzon, bütün gece konuştular ve hiçbir sonuca varamadılar... (s.33) Curzon göründü, kızgın bir boğa gibi odaya hücum etti, bizlere baktı, parmağını havada dalgalandırarak aşağı yukarı yürümeye başladı. Durmadan ter döküyor ve içerdekilerin yüzlerine bakıyordu. Birden bağırdı: 'Dört korkunç saatten beri burada oturduk ve İsmet, her sözümüze **şu bayat ve adi kelimelerle** cevap verdi: **Bağımsızlık ve ulusal egemenlik** '... (s.41) Her şey bitmişti. Curzon ıztırap ve korku içindeydi... (s.42) Lozan Konferansının birinci bölümü böylece sona erdi." (s.44)

Evet, Grew Lozan'ın birinci bölümünü böyle anlatıyor.

Akit gazetesi nerede, gerçek nerede?

J.Grew, konferansın ikinci bölümünü ve sonucunu da, İnterlaken'da yapılan ABD konsolosluk görevlileri toplantısında şöyle anlatmıştır:

"Basın haberlerinden hepiniz öğrenmiş bulunuyorsunuz ki İsmet Paşa, Lozan'da büyük bir diplomatik zafer kazanmıştır... Bu olayı inkâr etmenin hiçbir faydası yoktur. Bu tamamen doğrudur... **Belki bu, tarihte kazanılmış en büyük diplomatik zaferdir**." (s.46)[76]

---

76) Lloyd George'nun savaş taraftarı Bakanlarından Lord Birkenhead, Lozan Andlaşması hakkında, 14.8.1923 günlü Evening Standard gazetesinde şöyle yazar: "Türkleri her savaşta yendik. Savaşı büyük zaferle sona erdirdik ama şimdi her şey yitirildi. Uğrunda savaştığımız her şey teslim edildi." (S.R.Sonyel, İngiliz Gizli Servisi, s.335-336)

Rauf Orbay da, anılarında şöyle diyor: "Hülasa Lozan'da, [İsmet Paşayla] aramızda hasıl olan anlaşmazlıklara rağmen, memleket hesabına yapılması imkânı olanın en iyisi yapılmıştır." (Yakın Tarihimiz, 4.C., s.55)

□ "İsmet Paşa... **gizli muahedenin taahhütleri istikametinde**, yeni bir Türkiye vücuda getirmek için kendisi baş mimar olmak üzere, hamarat bir surette Başvekillik makamına oturmuştur." (K.Mısıroğlu, Sarıklı Mücahitler, s.387)[77]

Bu masalcı beylere göre bütün geleceğimizi, İngilizler ile Yahudiler kararlaştırmışlar. Bize de, nedense Protestanlığı (?) kabul ettirmeyi uygun bulmuşlar. İsmet Paşa, M.Kemal, hükümet ve TBMM de bunu kuzu kuzu kabul etmişler. Zaferden sonraki yenilikler, bu anlaşmanın sonucuymuş.

Ne yani, biz şimdi Protestan mıyız?

Sağlıklı bir insan, böyle bir şeyi nasıl düşünebilir ve yazabilir?

Bilenlere soruyorum: İslamiyette, Müslümanım diyeni tekfir etmek, milyonlarca Müslümanı böyle bir töhmet altında bırakmak, zanla hüküm vermek, hangi niyetle olursa olsun iftira etmek, gerçeği çarpıtmak, yalan söylemek, düzmece belgelerle halkı kandırmak, caiz midir?

Yoksa Müslümanlıkta buna, günah ve zulüm mü denir?

---

77) Bu konudaki iddiaları topluca görürsek, bu yazarların halka ne telkin etmek istediklerini, daha iyi anlayabiliriz:

□ "... milleti dinsiz yapmak için..." (Büyük Doğu, 29.sayı/1946)

□ "...Türklerin İslamî bünyesini değiştirerek, onlara Protestanlığı kabul ettirmek..." (Sebilürreşat, 86.sayı)

□ "...olayların gelişmesi, M.Kemal'i Anadolu'ya gönderebilmek gibi önemli bir rol sahibi kılınca, onunla Türkiye'nin gelecekteki kimliği üzerinde anlaşmanın gereğini ortaya çıkarmıştır." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.142 vd.; ayrıca Lozan,1.C., s.107)

□ " Böylece, bir taraftan... Halifelik yıkılırken, Yunan'a üstün gelecek olan Anadolu'daki askeri başlar da, istenen inkılaplar için tartışılmaz bir otorite kazanacaktı..." (Hilafet, s.212, dipnot 227)

□ "Lozan'da... Türkiye'yi Batının peyki yapan inkılaplar için taahhüdde bulunulmuştur." (K.Mısıroğlu, Lozan, 1.C., s.269)

□ "... liselerimizin ders programlarından Osmanlı ve İslam tarihini çıkartıp, Yunan medeniyet tarihini zorunlu ders yapacaktık. Olan olmuştu. Yunan klasiklerini tercümeye başladık. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Batı kültürünün de temelini oluşturan Grek kültürünü kendisi için mâlzeme kabul ediyordu... Ders kitaplarını, Yunan ve Batı düşüncesi doğrultusunda yenileyerek, bu temele hizmet edilmiştir." (A.Dilipak, CG Yol, s.282,332)

□ " Harp bitti, din gitti." (GRYT Ansiklopedisi, 1.C., s.277)

□ "Yüzlerce caminin yıkıldığı, satıldığı, parti binası yapıldığı günlere geldik. Öyle ki camiler, açık arttırma ile satılıyordu. Kimini azınlıklar aldı, kimi de İstanbul'un en meşhur fuhuş yuvalarına dönüştürüldü." (A.Dilipak, CG Yol, s.329; aynı doğrultuda: GRYT Ansiklopedisi, 4.C. s.96, 105; H.H.Ceylan, Din-Devlet İlişkileri, 3.C., s.97,99,117)

□ "Devlet dinin aleyhine geçmiş, dini tahribe yönelmiş... Din kötülenmiş, dindar kötülenmiş, iman zaafa uğratılmıştır." (Mehmet Kutlular, Yeni Asya gazetesi sahibi, 16.11.1995 günü ATV'de yayımlanan A Takımı programında)

Bunlara, 1946'dan beri sürüp gelen öteki yazıları, türlü telkin araçlarını, etkinlikleri, kapalı ortamlarda söylenenleri, fısıltı gazetesini, radyo ve televizyonları da eklemek gerekiyor.

Şevki Yılmaz bu trajikomik oyunun son figüranı!

Tablo bu.

2. Hilafet

2/1. İngilizler ve hilafet

Masalcıların gerekçeleri şu: İngilizler hilafeti ille kaldırtmak istiyorlarmış, bu yüzden Milli Mücadele başlamadan önce, M.Kemal'le ilişki kurup anlaşmışlar, Lozan'da da bu işi kesinleştirmişlermiş. İyi ama İngilizlerin bu isteğinin, makul ve ciddi bir gerekçesi olması gerekmiyor mu?

İngilizler, neden hilafetin kaldırılmasını istesinler?

Hilafet, ne zaman İngilizler için ciddi bir sorun oldu ki?

İşin doğrusu şu:

Asya ve Afrika'daki bütün Müslüman ülkeler ve topluluklar, başta İngiltere olmak üzere, emperyalistlerin ya nüfuzu ya işgali ya da yönetimi altındaydı.

Hangi Halife, bu mazlum toplulukları uyandırmak için açık ya da gizli faaliyette bulundu, direnişe çağırdı?

Hangi Halife, direnenleri madden ya da manen destekledi?

Hangi Halife, bu toplulukların bağımsızlığı için mücadele açtı?

Tarih, Birinci Dünya Savaşı'na kadar bu konuda hiçbir sorun, çekişme, çatışma, anlaşmazlık olmadığını gösteriyor. Tam tersine, bazı Osmanlı Halifeleri, İngiliz ve Alman emperyalizmine omuz vermiştir:

1788 yılında I.Abdülhamit, İngilizleri uğraştıran Maysor hükümdarı Tippu Sultana, İngilizlerle savaşmaktan vaz geçmesini öğütleyen bir mektup yazar. Aynı sultana III.Selim de bir mektup yazarak, İngilizlerle iyi geçinmesi için öğüt verir.

1857'de Hindistan'daki ayaklanmalara Müslümanların da katılmaları üzerine, İngilizler Abdülmecit'e baş vururlar. Onun emri ile Hamdi Efendi başkanlığındaki bir ulema kurulu, Müslümanları yatıştırmak için Hindistan'a yollanır.[78]

II.Abdülhamit, Hindistan'daki Müslümanların direnişini kırmak isteyen İngilizlere, Halife olarak destek vermiştir. Bu gerçeği de, Kadir Mısıroğlu açıklamaktadır:

"İngilizler, Hindistan'da çıkmak üzere olan bir isyanı, ondan aldıkları bir 'sükûnet fermanı' ile ancak ve güçlükle önleyebilmişlerdir." (Lozan, 1.C., s.134)[79]

---

78) D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.47-48; Hikmet Bayur, İngilizlerin Abdülaziz'den de yararlandıklarını belirtiyor. (XX.Yüzyıl, s.130)

79) "Yine İngilizlerin isteği üzerine, II.Abdülhamit, Afganistan'a da bir elçilik kurulu yollamış, Emir Şir Ali Han'a, Rus dostluğunu bırakıp İngiltere'ye yaklaşmasını söylemiştir. Türkistan Müslümanlarına, uslu durmaları öğüdünde bulunmuştur." (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.48) →

Yani en kudretli Halife bile, emperyalist İngilizlere yardım ediyor! İngilizler, hilafete neden karşı olsunlar?

Birinci Dünya Savaşı'nın başında, Şeyhülislam Hayri Efendinin fetvasına dayanılarak, bütün dünya Müslümanları, Müttefiklere karşı cihad-ı ekbere davet edilir.[80] Bu davet bütünüyle etkisiz kalmayacak ama ancak bazı uzak yerlerde dalgalanmalara yol açacaktır. (Hindistan, Sudan, kısmen de Mısır)[81]

İngiltere, hilafetin ilgasını değil, Türklerden alınarak, kendi nüfuzu altındaki bir başka bir topluma verilmesini düşünmektedir.[82] İngiltere'nin Halife adayı Mekke Emiri **Hüseyin**'dir; kendisine ayda 300.000 İngiliz lirası verilir.[83]

Cihada davet, Osmanlı Devletine bağlı ve Anadolu'ya bitişik olan Arabistan'da, Irak'ta ve Suriye'de ise, pratik ve anlamlı hiçbir sonuç vermemiştir. Özellikle Hicaz'da ve bugünkü Ürdün topraklarından başlayarak, Anadolu'nun kapılarına kadar Filistin, Lübnan ve Suriye'de, din kardeşimiz ve Osmanlı devletinin uyruğu olan Arapların, Türk ordusunu nasıl arkadan hançerlediği bilinen bir hususdur.[84] Cihad ilanı, Hindistanlı ve Kuzey Afrikalı Müslümanların, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin emrinde, Çanakkale'de, Irak'ta, Sina'da, Filistin'de, Suriye'de ve Güney Anadolu'da Türklere karşı savaşmalarını da genel olarak engelleyemeyecektir.

Sözün özü, etkisinin derecesi bu düzeyde olan Osmanlı hilafetinin, Birin-

---

1906 Fas bunalımı sırasında II.Abdülhamit, Fas Sultanına bir mektup göndererek, Alman İmparatorunun, İslamın büyük dostu ve koruyucusu olduğunu ve onun öğütlerinin dinlenmesinin uygun düşeceğini yazmıştır." (a.g.e., s.51)

Alman İmparatoru II.Wilhelm, Çin'de bulunan elli milyonu aşkın Müslümanın desteğini kazanmak için II.Abdülhamit'ten yardım ister; Abdülhamit, Wilhelm'in isteğini de olumlu karşılar ve Çin'e bir öğüt kurulu gönderir. (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.124, dipnot 101)

Yusuf Akçura'nın bu konuda verdiği bilgiler için: GCZ., 4.C., s.324.

80) "Rusya, Fransa, İngiltere devletleriyle müttefiklerinin esareti altında yaşayan Müslümanlar ayaklanmaya ve Osmanlı devleti ile müttefiklerine karşı silah kullanmamaya çağrıldı." (Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3522-3523) Sonuç: Hemen hemen sıfır!

81) D.Avcıoğlu, Milli KurtuluşTarihi, 1.C., s.66-70, 86-93; K.Mısıroğlu, Hilafet, s.128-135.

82) İngiltere'nin, Rus Dışişleri Bakanına, Mart 1915'te verdiği memorandumdan: "Türklerin İstanbul'dan uzaklaştırılmasından sonra, başka bir yerde, İslam'ın politik merkezi olacak biçimde bağımsız bir İslam devletinin (?) kurulması zorunlu sayılmaktadır." (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.93)

83) a.g.e., s.94-95.

84) Bu konudaki bazı anılar: Naci Kaşif Kıcıman, Medine Müdafaası, Sebil Y., İstanbul, 1971; C.Kutay, Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi, İstanbul, 1962; F.R.Atay, Zeytindağı, Bateş Y., İstanbul, 1981; Cemal Paşa, Hatıralar, Selek Y., İstanbul, 1959; Ayrıca: F.Belen, 20.Yüyılda Osmanlı Devleti, s.258; K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.148; Alpay Kabacalı, Büyük Dönemeçler, s.63-136.

K.Mısıroğlu özetle diyor ki: "Cihad-ı Mukaddes fetvasına Araplar, beklenildiği kadar alaka göstermemişti. Bu, Arapların asırlardan beri gayr-i muharip bulunmalarından, Osmanlılarla harp halindeki İtilaf devletlerinden çekinmelerinden ve bilhassa İngilizlerin, petrol siyasetine bağlı olarak, onları aleyhimize tahrik etmiş olmasından doğuyordu." (Hilafet, 141, dipnot 112)

Mısıroğlu'nun ileri sürdüğü öteki meşru mazeretler (!) bir yana, mesela Faysal ordusunda yer alarak Türklerle dövüşen on binlerce Arap, birdenbire nasıl muharip (savaşçı) oldu acaba?

ci Dünya Savaşı'nda bile, İngilizler için ciddi ve sürekli bir sorun oluşturmadığını görüyoruz.[85]

Mütareke'den sonra ise Osmanlı hilafeti, İngilizler için en küçük bir sorun bile olmamıştır. Vahidettin, bütünüyle İngilizlere teslim olmuştu. Vahidettin ve çevresindekilerin, hilafeti İngilizlerin emrine vermek için çeşitli girişimlerde bulunduklarını da belgeleriyle görmüştük. Yani İngiliz emperyalizmine hizmete hazırdılar. İngiltere'nin ihtiyacı olsa, bu önerileri kabul ederdi. Birini bile dikkate almamıştır.

İngiltere'nin ilk amacının, Hilafeti Hüseyin'e ya da onun gibi İngilizlere bağlı birine aktarmak olduğunu biliyoruz. Aktaramayacağını anladıktan sonra politikası değişir,[86] Osmanlı hilafetine döner. Sevres Andlaşması ile İstanbul'a verilen statü, İstanbul'da oturmasına izin verilen Sultan-Halife'nin durumu, İstanbul üzerindeki İngiliz nüfuzu gibi öğeler, birarada değerlendirilirlerse, İngiltere'nin geleceğe dönük hesabı, kolayca anlaşılır.[87]

İngiliz belgelerine göre, İngiltere, nüfuzu altındaki ülkelerde, özgürlük ve bağımsızlık mücadelelerine yol açacağı kuşkusu ile toplumların durumuna ve şartlara göre, şu iki gelişmeden korkmaktadır:

a. Sultan, Kral, Hidiv ve Emir gibi tek kişinin yönetimi altındaki ülkelerde, meşrutiyete/cumhuriyete, dolayısıyla özgürlüğe gidiş,[88]

---

85) Hindistan'daki 'Müslüman hareketi', Hinduların (Kongre Partisi) başlattığı genel hareketin bir parçasıdır ve bu hareketin asıl amacı, özyönetimi gerçekleştirmek ve adım adım bağımsızlığı kazanmaktır. Hinduların başlattığı harekete Müslümanlar (Muslim League), sonradan katılmıştır. Bu genel hareketin bir aşaması olarak, Hindular da, Hind Müslümanları da, İngiltere'ye karşı, kendi anlayışları çerçevesinde, Türkiye'yi, hilafeti ve Milli Mücadele'yi desteklerler. (Dr.R.K.Sinha, M.Kemal ve Mahatma Gandi; H.Bayur, XX.Yüzyıl, s.130-144, 325-365; Doç.Dr.Mim Kemal Öke, Güney Asya Müslümanları)

Ama M.Tunçay'ın aktardığı bilgiye göre, İngiliz ordusunda görev alan, çeşitli din ve etnik gruplara mensup 740.000 Hindli'den, 191.000'i Müslümandır ve Türklerle savaşmışlardır. (TC'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması s.77/21.dipnot) H.Bayur, bu sayının daha büyük olduğunu yazmaktadır. (Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.156)

86) Kahire'den Albay Meinertzhagen'ın, 2 Aralık 1919'da Lord Curzan'a yolladığı rapordan: "Kral Hüseyin'in adı hiçbir yerde bir ağırlık sayılmamaktadır ve Suriye'nin onun hilafetini onaylaması söz konusu olamaz" (S.R.Sonyel, İngiliz Gizli Servisi, s.175)

Hüseyin de sonunda, Vahidettin gibi İngilizlere sığınacak ve Kıbrıs'a yerleşecektir.

87) İngilizler, Mütareke dönemında, İngiliz Muhipleri Cemiyeti kanalıyla, bütün İslam ülkelerinin temsilcilerinden oluşacak bir 'Hilafet Meclisi' kurmayı da tasarlamışlardır. (T.Z.Tunaya'nın Türkiye'de Siyasi Partiler adlı eserinin ikinci baskısından < 1986, 2.C., s.16-17 > aktaran, Mim K.Öke, Güney Asya Müslümanları, s.141)

Demek ki hilafet üzerindeki etkilerini kurumlaştırmaya çalışıyorlar. Yani hilafeti korumaya ve kullanmaya kararlılar.

88) İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Gray'in, İstanbul'daki elçiye yolladığı, 31 Temmuz 1908 günlü talimattan: "Türkiye gerçekten meşrutiyet kurar ve onu yaşatıp güçlendirirse, bunun sonuçları şimdiden, hiçbirimizin kestiremeyeceği ölçüde olur. Bunun Mısır'daki etkileri müthiş olur ve ta Hindistan'da dahi kendini duyurur... Eğer şimdi Türkiye'de Meclis açılırsa, Mısır'da meşrutiyet isteği çok kuvvetlenecek ve bizim ona direnme gücümüz çok azalacaktır. " (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.54)

31 Mart olayı ve sonraki gelişim yüzünden meşrutiyet, büyük yara alacaktır.

b. Bir Türk zaferi dolayısıyla, milliyetçi düşünce akımlarının ve eylemlerin başlaması, dolayısıyla bağımsızlığa gidiş.[89]

Bütün bu akım ve eylemlere karşı İngiltere, tek kişi / sultanlık rejimini desteklemiş, etkili bir silah olarak da, genellikle ümmetçiliği ve Halifelerin yanı sıra, kendine yakın dini otoriteleri kullanmış, birçok yerde de sonuç almıştır. Bugüne kadar kullandığı ve bir gün yine kendi çıkarı için yararlanabileceği hilafet gibi bir kurumu, neden gözden çıkarsın?[90]

Lozan'dan sonra İngilizler özellikle iki önemli konuda tavır almışlardır. İstanbul yerine Ankara'nın başkent olmasına doğrudan tepki gösterir ve bu kararın uygulanmaması için uzun süre direnirler.[91] İkincisi ise hilafet sorunudur. Ama bu duyarlı konuda açıkça tavır almak işlerine gelmediği için dolaylı önlemlere baş vururlar: İki Hind asıllı İngiliz, Emir Ali ile Ağa Han, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanına, hilafetin korunması ve güçlendirilmesi hakkında ortak bir mektup yazar ama mektubu, gazetelere de yollarlar. Mektup Başbakan'ın eline ulaşmadan önce, 5 Aralık 1923 günü, Tanin ve İkdam gazetelerinde yayımlanır.[92] Mektubun, muhatabın eline ulaşmadan basına verilmesi bile yazanların güttüğü amacı belirten bir göstergedir. Mektup ertesi günü birçok gazetede de yer alacak, tartışmalara yol açacaktır.[93]

Önce, Sünni Müslümanlar adına konuşan şu Emir Ali ile Ağa Han'ın kimler olduğunu görelim.

2/2. Emir Ali ve Ağa Han

İkisinin de, adına konuştukları ehl-i sünnet yani Sünni Müslümanlar ile hiçbir ilgisi ve ilişkisi yoktur; ikisi de Şiidir.[94] Şiiler, Hazret-i Ali'den sonraki

---

89) Seçil Akgün, Halifeliğin Kaldırılması Olayının Çeşitli Tepkileri, VIII.Türk Tarih Kongresi, 3.C., s.2193; ayrıca B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.246, 256, 503-504.

90) İngilizlerin, daha İstanbul'dan ayrılmadan önce,1919'da, M.Kemal ile 'hilafeti ilga ettirmek için anlaştıkları' gibi bir iddianın ve buna bağlı olarak Lozan'a kadar genişletilen senaryonun, tarihi bir dayanağı, makul ve gerçekçi bir açıklaması bulunmuyor; gelişime, olaylar sırasına ve duruma da bütünüyle ters düşüyor.

91) H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.152-153; bu sorunun ayrıntıları için, B.N.Şimşir, Ankara... Ankara... s.232, 257-258, 276 vd.

92) H.Bayur, Türk Devletinin Dış Siyası, s.153; TC Kronolojisi, s.404; N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.145.

93) Hilafet ve söz konusu ikili konusunda basında çıkan bazı yazılar için: Türk Parlamento Tarihi, II.Dönem, 1.C., s.363-403.

94) Sünni - Şii ayrılığı ve anlaşmazlığının, bundan doğan çeşitli kanlı kardeş kavgalarının ve savaşlarının başlıca sebebi, hilafet sorunudur.
"El Şahrastani, İslam tarihinin her devrinde, hiçbir dini akidenin, 'hilafet' kadar ihtilafa sebep olmadığını ve kan döktürmediğini söyler." (İslam Ansiklopedisi, 5/1.C., s.153) Hilafet konusunda Sünni ve Şii doktrin farkları için: a.g.e., s.153-154; Yaşar Kutluay, Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri, s.103 vd., Selçuk Y., Konya, 1968; A.Gölpınarlı, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, s.9-62, Gerçek Y., İstanbul, 1969.

hiçbir Sünni Halifeyi, Halife olarak tanımamışlardır. Bu beylerin, hem yerleşik doktrinlerine, hem tarihlerine aykırı olarak, birdenbire Sünni hilafetin dostu kesilmelerinin sebebi nedir? Bu sorunun cevabı, kişilerde ve görevlerinde yatıyor:

a. **Emir Âli**, Hindistan'da önemli bazı görevlerde bulunduktan sonra, 1904'te emekli olup İngiltere'ye yerleşmiş bir Şii (mutezile[95]) Hindlidir. İngiltere'ye yaptığı hizmetler dolayısıyla Devlet Yargıçlığı'na getirilir ve İngiliz Krallık Konseyi'ne (Şûra-yı Has/ Privy Council) üye seçilir. "Orta Doğu, Güney Asya ve Türkiye sorunlarında, hükümetin gözü, kulağı, hatta kalemidir."[96] Bu mektubu yazdığı sırada, Krallık Konseyi'ndeki üyeliği sürüyordu.[97]

b. **Ağa Han** (III.Ağa Han, asıl adı Sultan Sır Muhammed Han) ise, Şiiliğin İsmailiye tarikatının imamıdır. Mensupları tarafından bir nevi 'mabud' sayılır ki bu sakat inancı, İslamlıkla bağdaştırmak bile mümkün değildir. Büyükbabası, 1838'de, yenilgiyle sonuçlanan bir isyandan sonra, İran'dan kaçarak

---

95) M.Tunçay, TC'nde Tek Parti, s.74/ 14.dipnot.

96) H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.154-155; Mim Kemal Öke, Güney Asya Müslümanları, s.125.

Emir Ali, hilafetle ilgili bir makalesinde, özetle şu görüşleri ileri sürüyor: "Padişahlık, Türkleri ilgilendiren, onların çözmesi gereken bir meseledir. Oysa hilafet, her Sünni Müslümanın davasıdır. Hilafetin Osmanlı saltanatından alınması, ancak bütün Sünni Müslümanların onayı ile gerçekleşebilir. (!) Yeni Halife'nin seçilmesi de, yine bütün Müslümanlara danışılmasını gerektirir (!). " (Aktaran Mim Kemal Öke, a.g.e, s.125)

Bugüne kadar hiçbir yeni Osmanlı Halifesi'nin seçimi için yurt dışındaki Müslümanlara danışılmamışken, şimdi, birdenbire, bütün Müslümanlara danışılması neden gerekmişti acaba? Danışılması gereken Müslümanlara, Sünni hilafeti kabul etmeyen Şiiler de dahil mi? Evetse bu doktrin değişikliğinin sebebi ne? Değilse, niye 'bütün Müslümanlar' diyor?

Aralarında Emir Ali ve Ağa Hanın da bulunduğu 23 kişi, İngiliz yurttaşı sıfatıyla, 19 Kasım 1920'de Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliğine başvurarak, 'Türkiye'ye Sevres Andlaşması ile yapılan haksızları anlatıp düzeltilmesini' istemişler. (Ö.Kürkçüoğlu, s.139/3.dipnot) Emir Ali ve Ağa Hanın, bu 23 kişi arasında yer almasını, Türkiye'nin dostu olduklarının belirtisi sayanlar ya da bu izlenimi vermek isteyenler var. Oysa: a) Kürkçüoğlu, mektubun içeriği hakkında bilgi aktarmadığı için bu başvuru hakkında acele ve uzaktan değerlendirme yapmak yanlış olur. b) Kaldı ki Sevres'e, İngiliz çıkarlarını zedeleyeceğini düşüncesiyle birçok İngiliz de karşı çıkmıştır. c) Mahut ikili ve arkadaşları, doğrudan Sevres'in mimarı İngiliz hükümetine başvurmuyorlar da, neden bu tür andlaşmalarla hiçbir ilgisi bulunmayan, daha kuruluş halinde ve İngiliz nüfuzu altında olan Milletler Cemiyetine başvuruyorlar, yani açılmayacak kapıyı çalıyorlar? -

Ama M.Tunçay, geçmişlerini bir yana itip sadece bu başvuruya dayanarak, 'Ağa Han ve Emir Ali'nin Başvekil İsmet Paşaya yazdığı mektubun, genellikle ileri sürüldüğünün tersine, bu kişilerin daha önceki tutumlarıyla çelişmediğini' ileri sürmektedir. (TC'nde Tek Parti Yönetimi, s.75)

Ağa Han, 14 Ekim 1919'da da, Hindistan İşleri Bakanlığına, 'tersi davranışın Hindistan'da karışıklıklıklara yol açacağı ve tehlikeli bir ülser yaratacağını, bu yüzden Türk bağımsızlığının ve bütünlüğünün korunması gerektiğini' belirten bir muhtıra vermiştir. (Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.185; çünkü o sırada Hindistan'da, İngilizleri kaygıya düşüren gösteriler ve grevler başlamıştı, s.185-189) Ölçü hiç değişmiyor: İngiliz çıkarları!

97) The Times gazetesinde, "Türkiye'nin çıkarının, İngiltere'ye 'yamanmak' olduğunu" yazmış. (Mim Kemal Öke. a.g.e., s.124)

Hindistan'ın Sind eyaletine yerleşmiş ve 1.Afgan-İngiliz savaşında (1839-42) ve Sind'in işgalinde İngilizlere yardım etmiş, bu hizmetine karşılık kendisine. çocuklarına da geçmek üzere asalet ünvanı verilmiş ve aylık bağlanmıştır. Ağa Han'a da, "İngiltere tarafından, İsmailî Müslümanların Başkanı (imamı) olarak, **Birinci Dünya Savaşı'ndaki sadık hizmetleri** dolayısıyla, mükâfat olarak, [protokolde] birinci sıra şef ve on bir top ateşiyle selamlanmak hakkı bahşedilmiştir."

Ağa Han, anılarını yazanlara, 1900'lü yılların başından beri, İngiliz Gizli Servisi'nin (İntelligence Servis) ajanı olduğunu açıklamış ve bu husus, anılarında yer almıştır. Siyonist davasını destekleyen pek az Müslümandan biridir. II.Abdülhamit'i ziyaret ederek, Ermenilere baskı uygulanmamasını ve Doğu Anadolu'da reform yapılmasını da öğütler. Birinci Dünya Savaşı'nın başında. Osmanlıların 'cihad' ilan etmesine şiddetle karşı çıkar, İslam dünyasının liderlerine ya ziyarette bulunarak, ya da yazarak, bu çağrıya uymamalarını ister. Irak'ta İngiliz kuvvetleri ile dövüşen Türk ordusunun askeri planlarını, yandaşları yardımıyla çalmaya çalışır; elde ettiği bilgileri, General Allenby'ye ulaştırır. Casus Mustafa Sagir'i kurtarmak için girişimlerde bulunur. İngiltere'nin Sömürgeler Bakanına, 'kişisel ve manevi her türlü hizmetini, Majestelerinin hükümetine tamamiyle ve kesinlikle arz ettiğini' bildirir.[98]

İşte mektubu, bu iki kişi yazmıştır.[99]

2/3. Mektup olayı

Mektuptaki belli başlı cümleleri, ayrı ayrı aktarıyorum [sadeleştirilmiştir]:

□ "Türkiye'nin daimi dostları ve emellerinin hakiki taraftarları olarak biz. Halife-İmam Hazretlerinin şimdiki müphem (belirsiz) durumunun, **ehl-i sün-**

98) H.Bayur, Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası, s.155-157; Mim Kemal Öke, Güney Asya Müslümanları s.126-127; AnaBritannica, 1.C., s.179; E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri, 2.C., s.225. 229, 248 vd.

99) Hilafet Konferansı Başkanı Mevlana Şevket Ali, Emir Ali ve Ağa Hanın bu girişimi üzerine şöyle der: "Ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, Hindistan'dan uzakta olanlar, Güney Asya Müslümanlarının gerçek hissiyatını anlamadan, hilafet gibi hassas bir konuda fikir beyan etmemelidirler."

Hind Hilafet Konferansı da, M.Kemal'e bu konuda bir telgraf yollamaya karar verir. (27 Aralık 1923) Telgraf özet olarak şöyle [sadeleştirilmiştir]: "...Hint Hilafet Merkez Komitesi... Cumhuriyetin teşkilini, İslam gelişmesi bakımından büyük bir adım saymaktadır... Hind Müslümanları adına, Cumhuriyetin teşkilini tasvip [etmez] görünen herhangi bir telgraf, Hind Müslümanlarının hakiki görüşü olarak kabul edilmemelidir. Bu gibi telgraflar çekmeye cesaret edenler. Hind Hilafet Heyeti ve programının düşmanıdırlar. Hind Müslümanları... Türkiye Cumhuriyetine zarar verecek veya onun gelişimine engel olacak nitelikteki her türlü siyasi entrikalara karşıdır."

Hind Hilafet Hareketi yönetiminin, Emir Ali ve Ağa Hanın mektubu hakkındaki tepkisi böyle.

Buna karşılık K.Mısıroğlu, Hind Müslüman hareketini incelediğini (!) söyleyerek, mektubun bu harekete uygun olduğunu iddia ediyor ve içeriğini de, gazetelere gönderilmesini de, canla başla savunuyor. (Hilafet, s.305-306)

netten olan halk (Sünniler) üzerine yaptığı pek endişe verici etkilere, Büyük Millet Meclisi'nin dikkatini çekmek istiyoruz."

Birdenbire "Türkiye'nin daimi dostu ve emellerinin hakiki taraftarı" kesilen ikili, "**Halife-İmam**'ın durumunun, **ehl-i sünnetten** olan halk üzerine yaptığı pek endişe verici etkileri" Londra'dan izlemiş, "Büyük Millet Meclisi'nin dikkatini çekmek" istiyormuş.[100]

Tarih boyunca reddettikleri Halifeye, bu ne ani sevgi ah, bu ne ıztırap!

□ "Halifenin şeref ve kudretinde, nüfuz ve etkilerinde, birdenbire beliren zayıflıktan dolayı, içtimai ve manevi büyük bir kuvvet sayılan İslamiyetin, **ehl-i sünnet** olan halkın geniş tabakaları arasında gevşemekte olduğunu, derin bir üzüntüyle gözledik."

İki İngiliz memuru Şii, ehl-i sünnetin bu durumunu 'derin bir üzüntüyle gözlemişmiş'.

a. Sanki saltanatla hilafet yıllarca önce ayrılmış da bu ayrılışın etkileri, bir değerlendirme yapılabilecek kadar olgunlaşmiş gibi konuşuyorlar. **Oysa saltanatla hilafet ayrılalı, henüz 37 gün olmuştur**. Bu mektup tasarlandığı sırada, besbelli ki bu olayın üzerinden o kadar gün bile geçmiş değildir.
b. Milyonlarca ehl-i sünnet, bu ayrılışa kadar dinine bağlıydı da, bir ay içinde mi bu bağlılık, çözülüp gevşemeye başladı? Ehl-i sünnet, dine, hilafet yüzünden mi bağlıydı?

İlgisi bile yok.

Böylesine evrensel ve ebedi bir din, bir kişinin var olup olmamasına bağlı olur mu?

Hilafetin tarihçesi, IV. paragrafta anlatılacaktır.

Hilafet, hangi açıdan bakarsak bakalım, düpedüz hükümdarlık (icra kuvveti) demektir; nitekim kendileri de 'Halife-İmam' diyorlar ve icra kuvvetini temsil eden Halife ile İmamı birbirinden ayırıyorlar. Fas'ta, Cezayir'de, Tunus'ta, Libya'da, Mısır'da, İran'da, Hindistan'da, Afganistan'da, Sudan'da, Habeşistan'da, Çin'de, Asya Türk-Müslüman devletlerinde, Malezya'da, ayrı ayrı idareler vardı ve bu idarelerden ve uyruklarından hiçbiri, Osmanlı Sultan-Halifesinin hükmü altında değildi. Ayrı idareleri ve idarecileri olan bu Müslümanların dine bağlılıkları, hep mi gevşekti yani? Allah'a Halife aracılığıyla mı ulaşılır? İslamiyet, Müslümanların bir bölümü için neden Halife ile kaim de, kendileri için değil? Kendileri Sünni Halifeyi kabul etmediklerine göre, onların dine bağlılıklarında bir gevşeklik olmuyor da, neden ehl-i sünnetin bağlılığı birdenbire gevşiyor acaba?

Sultan/Halife Vahidettin, milletinin bağımsızlığı pahasına İngilizlerle işbirliği yaparken, dünyadaki ehl-i sünnetin dine bağlılığı tamdı da, otuz şu kadar günde mi gevşeyiverdi? Bunu nasıl gözleyip anlamışlar?

---

100) 'Düşmanlarımla başa çıkarım, Allah beni dostlarımdan korusun!'

Korkmasalar, İslamiyetin güçlü olması için Sünni Halifenin de, kendileri gibi İngiliz memuru olmasını ileri sürecekler.

□ "Hilafet, dış hücumlara uğradığı zaman.. biz, Türk davası için ciddiyetle çalıştık."

a. Dış hücuma uğrayan, hilafet kurumu değildi. Nitekim İngilizler, Sultan/Halife Vahidettin'e de, gayet saygılı davranmış, hayatı için defalarca güvence vermiş, sürekli işbirliği içinde bulunmuşlardır. Dış hücuma uğrayan, Osmanlı devleti, Türkiye ve Türklüktü.

b. Söz konusu beyler, Hindistan'ın İngiliz sömürgesi olarak kalması için çaba göstermişler, Dünya Savaşı ve sonrasında da, İngiliz emperyalizminin dümen suyunda kulaç atmışlardır. Hind Hilafet Komitesi ile de bir ilgileri yoktur. Hind Hilafet Komitesi gerçekten, Türk bağımsızlık mücadelesine, yürekten destek vermiştir. Ama 'Hilafet Komitesi' adına da aldanmamak gerek. Hilafet, 'İslam milliyetçiliğinin' bir sembolü olarak değerlendirilmektedir. Hindular ve Müslümanlar, İngilizlere karşı mücadelelerini, bu sembolü bayrak yaparak yürütmüşlerdir.[101]

Hilafetin kaldırılması ve devrimler, başlangıçta, Hind Müslümanlarının bir kısmını bocalatacak, hatta öfkelendirecektir. "Ama çok geçmeden M.Kemal, özgürlük savaşının ve laikliğin simgesi haline geldi. O, Hindistan'da, Hindular ve Müslümanlar arasında popüler bir önderdi. Yalnız Türkiye'yi yabancı işgalinden kurtarmakla kalmamış, Avrupa'nın sömürücü güçlerinin, özellikle İngiltere'nin oyunlarını ve foyalarını ortaya dökmüştü. Hakkındaki sevgi, ilerici politikası nedeyle, aşırı tutucu Müslümanlara doğru gittikçe azalıyordu. Fakat aynı politika onu, gerek Hindu, gerek Müslüman genç kuşaklar arasında daha da popüler hale getiriyordu. Pek çok milliyetçi onu takdir ediyor ve yolundan yürümeye çalışıyordu." (Dr. Sinha, s.161-162)[102]

---

101) Bu konuda: Dr.R.K.Sinha, M.Kemal ve Mahatma Gandi; Mim K.Öke, Güney Asya Müslümanları; ayrıca, GCZ, 4.C., s.315, 320.

102) Bazı hilafetçi Hind Müslümanlarının sonraki değerlendirmelerinden birkaç örnek: Mevlana Ebu'l Kelam Azad, Zemindar adlı gazetede, hilafetin ilgasını benimsediğini açıklar. Moslem Chronicle adlı gazetede şu görüş belirtilir: 'Artık din, büyük güçlerce, Türkiye'nin iç işlerine karışma bahanesiyle kullanılamayacak.'

Kıyafet inkılabını yorumlayan The Light (Nur) dergisi, 'İslamın milli bir kıyafeti olmadığını, şalvar da, pantalon da, şapka da, sarık da giyilebileceğini' yazar, M.Kemal getirdiği bu yeniliklerle, İslama daha dinamik, daha çağdaş, daha sağlıklı bir yapı kazandırdığını ileri sürer ve şöyle der: 'Eğer İslam, ebediyete kadar sürecek bir din ise, doğrusu budur.'

Büyük düşünür ve şair Muhammed İkbal de, Türkiye'deki değişimleri savunur. Özet olarak bazı düşünceleri şöyle: "İslam dininin hiçbir ulusal sınırı ve belli kıyafeti veya yazı harfi olmadığı için Türklerin Avrupa kıyafetini ve Latin harflerini benimseмeleri, İslamiyetten uzaklaşma olarak değerlendirilmemeli. Dört kadınla evlenme yasağı da İslama aykırı değildir. İslam hukukunun, geleceğin bütün Müslüman kuşakların durumlarına uyabilmesi ve ihtiyaçlara cevap verebilmesi için 'içtihat' kapılarının aralanması ve şeriatın, çağdaş hukuk anlayışına göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir." →

Nitekim Hind Müslümanları, Pakistan adıyla kendi bağımsız devletlerini kuracak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin en yakın ve sağlam dostu olacaklardır.

Ağa Hanın da, Emir Ali'nin de adı, İngiliz protokol listesinde kalır.

□ "**Ehl-i sünnet** içinde, ruhani başkanlığın, bütün Müslümanları bir cemiyet halinde birbirine bağlayan bir bağlantı halinde bulunduğunu söylemeye hacet yoktur."

Bu durum tarihte pek kısa sürmüştür. IV.paragrafta bu hususta bilgi verilecektir.

□ "Hürmetle talep etmek istediğimiz şey, İslam aleminin dini başkanlığının, şer-i şerife göre (şeriata göre) tam ve kamil (eksiksiz) olarak korunmasından ibarettir."

Bunun Türkçesi şu: Hilafet, yeniden saltanatla güçlendirilerek korunsun ve tek kişi yönetimi geri gelsin! Cumhuriyete, milli egemenliğe, seçime, Meclise, özgürlüğe son verilsin, kulluktan vatandaşlığa geçiş, çağa açılma, demokrasiye gidiş durdurulsun, Tanzimattan da öncesine dönülsün.[103]

Mektubun yazılmasının asıl amacı bu madde.

□ "Halifenin nüfuzunun azaltılması veya bir din görevlisiymiş gibi Türkiye'nin siyasi teşkilatından uzaklaştırılması, bizim düşüncemizce, İslamın dağılması ve o manevi cihan kuvvetinin, pratik olarak kaybedilmesi demektir."

İslamın dağılmamasını tek bir kişiye (Halife) ve makama (hilafete) bağlamak, İslamı hiç bilmemek demektir. Pratikte bir sembol olarak korunsaydı bile, türlü ihtilatlara yol açacağı belli olan hilafet kalktı diye İslam, ne çöktü, ne de dağıldı. Tam tersine bugün İslam ülkelerinin, İslam İmparatorluğundan sonra, dünya üzerinde en etkili oldukları bir dönem yaşanıyor.

Hilafetin ilgasına tepki gösterenler için şöyle der: "Bu kötü propagandaya kapılanlar, İslam hukuk tarihinden habersiz olanlardır... Cumhuriyet, İslamın ruhuna uygun olduğu gibi aynı zamanda, İslam dünyasında başgösteren yeni akımların [milliyetçilik] ışığında, reddedilmeyecek bir ihtiyaçtır... Türkler, sadece sömürgeci bağlardan 'değil, [ülkelerini] ortaçağ ilkelerinden de koparark, maddi ve manevi bağımsızlığa ulaşmışlardır.'

Bir süre sonra, Hind Müslümanları da, Hindular arasında azınlıkta kalmamak için hilafetçiliği bir yana bırakıp milliyetçilik akımına sarılacak ve kendi milli devletlerini (Pakistan) kuracaklardır. (Hepsi için: Mim K.Öke, Güney Asya Müslümanları, s.152-165, 180-184)

F.R.Atay diyor ki: " Müslüman memleketlerinin yobaz ve mutaassıpları, Türkiye'deki inkılaplardan hiçbir zaman hoşnut kalmamışlardır. Çünkü bu inkılaplar, bütün Müslüman memleketlerinde, uyanık ve aydın gençliklerin ümit ve şevk kaynağı idi. Gazeteci arkadaşlarımla 1942'de Hindistan'a gittiğimiz vakit, gerek Hindu gerek Müslüman, kendi mürtecileri ile savaşan gençler, bize gelmişler, 'Halk arasında M.Kemal'in ve Türkiye'nin itibarı, mürtecilerin nüfuzu üstündedir. Aman her yerde inkılaplarınızdan bahsediniz. Latin harflerinin faydalarını anlatınız. Laisizmi öğretiniz. Bize destek olunuz.' diyorlardı." (Niçin Kurtulmamak, s.34-35)

103) 20.Yüzyılın bitmesine birkaç yıl kala, Mısıroğlu da, bu ikilinin savunduğu düşünceye sahip çıkıyor. (Lozan,3.C., s.171)

□ "Bizim düşüncemize göre, Halife-İmam, **ehl-i sünnetin** birliğini temsil eder. Halifenin Türk milletinden biri olması, İslam milletleri arasında Türklüğe üstün bir yer sağlar. Bu, on dört yüzyıldan beri, **ehl-i sünnet** arasında bir esas olarak benimsenmiştir."

Ehl-i sünnetin birliğini, Halife/İmam değil, Allah'ın birliği ile dinin dayanakları ve esasları sağlar. 'Bir Halife/İmamın bütün ehl-i sünnetin birliğini temsil ettiği sürenin ne kadar kısa olduğunu da, IV.paragrafta göreceğiz. Halifenin Türklerden biri olmasının, İslam milletleri arasında Türklüğe üstün bir yer sağladığı doğrudur. Ama nasıl, hangi dönemde, hangi konuda ve ne zamana kadar?

İslam ve Türk tarihini bilseler, bu cümleleri yazmazlardı.

□ "İşte bu ve bunlara benzeyen öteki sebeplerden dolayı, Türkiye'nin hakiki dostları olarak biz, **hilafet ve imamlığın**, Müslüman milletlerin güven ve saygısına layık bir mevkie konulmasını istirham eyleriz."[104]

İkilinin son sözleri, göz yaşartıyor. Türkiye'nin canına okumak için bin türlü kanlı ve kirli entrika çevirmiş olan İngiltere'nin iki önemli memuru, "Türkiye'nin hakiki dostları" olduklarını iddia ederek ortaya atılıyor ve bu dostluğa dayanarak 'Hilafet ve imamlığın, Müslüman milletlerin güven ve saygısına layık bir mevkie konulmasını, yani saltanat rejiminin geri getirilmesini istirham eyliyorlar.'[105]

Bu dileğe verilebilecek en kısa cevap şudur: Başka kapıya beyler!

Türkiye de öyle yapacaktır.

İşte mektup bu.[106]

---

104) Mektubun tamamı için: N.H.Uluğ, Halifeliğin Sonu, s.147-148.
Mektup, İngiltere İslam Cemiyeti adına gönderilmiştir. (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.305)
Dr.Sinha şöyle yazıyor: "Gerçekten Ortodoksluğun (Sünniliğin) dışında kalmış bir Şii'nin ya da dinsel inançlara karşı olan bir hocanın (İsmailiye mezhebinin), Türk Müslümanlarına, tutumlarının ne olması gerektiğini öğretmeye çalışmaları, haddini bilmezlik değil de neydi? Hindistan'daki İngiliz yönetiminin direkleri durumunda olan kişilerin, Türk milliyetçilerine öğütlerde bulunmaları, ne garipti!" (Dr.Sinha, M.Kemal ve Mahatma Gandi, s.157)

105) İnsana, 80 yıl sonra bile sorarlar: A efendiler, yurttaşlarınız, soydaşlarınız, taraftarlarınız, müritleriniz, kullarınız, Çanakkale'de, Sina'da, Irak'ta, Suriye'de Türklerin üzerine sürülürken, nerelerdeydiniz? Emrinde olduğunuz İngiltere, elini kolunu bağladığı Türklerin üzerine Yunan ordusunu saldığı, bütün Ege kan gölüne ve ırz pazarına döndüğü zaman, nerelerdeydiniz? Fransızlarla Ermeniler, güney Anadolu'da sivilleri boğazlarlarken, nerelerdeydiniz? Türkler, sivil-asker, kadın-erkek, genç-yaşlı, köylü-kentli, zengin-fakir, sarıklı-kalpaklı, yarı aç, yarı tok namusu, vatanı ve bağımsızlığı için mücadele ederken, nerelerdeydiniz? Bu vatanseverlere karşı, cihat ilanı edildiği, öldürülmelerinin sevap olduğunun ileri sürüldüğü o acı dönemde, nerelerdeydiniz? Bu vatanseverlerin üzerine, Halife ordusu adıyla çapulcular gönderildiği sırada nerelerdeydiniz? Yunan ordusu, 'biz Halife'nin ordusuyuz' diye yaka yıka ilerlerken, nerelerdeydiniz?
Çıtınızın ve gıkınızın çıktığını, hiç duymadıktı.
Birdenbire nereden esti bu yakın dostluk?

106) Yarı resmi The Times gazetesi, hilafetin kaldırılması kararı üzerine, sert eleştirilerde bulunacak, Daily Telgraph da, bu kararı "gaflet" olarak niteleyecektir. (Seçil Akgün, a.g.e., s.2192-93; E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri, 2.C., s.255); bir başka İngiliz gazetesi de, hilafetin ilgasının.

2/4. Tepkiler

Bu mektup İstanbul gazetelerinde yayımlandığı ve tartışılmaya başlandığı sırada, Cumhuriyet ilan edileli sadece 37 gün olmuştur. Yani rejim, bu kadar yeni ve ateş üstündedir. Eski rejim yandaşlarının Cumhuriyete karşı, açık ve gizli bir mücadele açtıkları, çok kritik bir dönemden geçilmektedir.[107] Ankara'nın, doğrudan rejimin kaderiyle ilgili bu konuda, sessiz ve hareketsiz kalacağı düşünülemezdi.

Nitekim Başbakan İsmet Paşa, 8 Aralık 1923 günü, Meclisin gizli oturumunda, gündem dışı söz alır ve sert bir konuşma yapar. Üç cümlesini sadeleştirerek aktarıyorum:

"...Ağa Han ve Emir Ali, İngiliz hükümetinin ve Krallık sarayının en yakın adamları ve sadık İngiliz vatandaşıdır. Bunların, İngiliz hükümeti programı dışında bir tavır almaları düşünülemez ve görülmüş de değildir.. Ağa Han ve Emir Ali'nin bu hareketlerinin, İngiliz hükümetinin bir teşebbüsü olduğunu söyleyebilmek için güçlü sebepler vardır." (GCZ, 4.C., s.314-317)[108]

---

sömürgelerde istikrarsızlığa sebep olacağından kaygılanır (M.K.Öke, a.g.e., s.153); İngiltere'nin Musul'daki yetkilisi ise, 'Halifeliğin kaldırıldığı yolundaki haberi hayretle karşılayıp inanmakta güçlük çektiklerini' bildirecektir. (Kürkçüoğlu, s.309)

107) H.Bayur, Türkiye Devletinin Dış Siyasası, s.153; Nutuk, 2.C., s.303; E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri, 2.C., s.221; Yakın Tarihimiz, 2.C., s.87 (Anadolu İhtilal Komitesi) vb.

Kimlerin, ne amaçla San Remo'da Vahidettin'le ilişki kurduklarını da, Birinci Bölümde görmüştük.

Bin türlü kişisel ve uluslararası çıkarın kaynaştığı bir tablo.

108) İsmet Paşa, bu konuşmasında İngitere'yi özetle şöyle suçlamıştır:

"İngiliz devleti, kendi adamları vasıtasıyla, memlekette hiyanet-i vataniye suçlarını tahrik ve telkin edecek tertip almıştır. Bu tertibat her tarafta vardır. Rodos'ta birçok kâğıt basıyorlar, memlekette neşrediyorlar. Doğuda Kürt meselesini, diğer muhtelif meseleleri tahrik etmek için tertibat alıyorlar. Şimdi kurdukları tertibat budur. [Bu son mektupla] Cumhuriyetin korunması bakımından, memleketin zayıflığını ve sağlamlığını sınamak istiyorlar. Dışarıyla birlikle, memleketin rejimine yapılan bu tecavüz, son sınırdır. Bundan ilerisi, dışarının ve içerdekilerin ortaklaşa ve silahlı olarak hücum etmesidir. Niyetimiz, dışarının ve içerdekilerin, ortak olarak vatan aleyhinde tertibat almış olduklarını görmüş bir durumda, yüksek Meclis'i bilgilendirmek ve özel önlemler alınmasını istemektir."

Daha sonra, Rize milletvekili Ekrem Beyin arkasından, Rauf Orbay ve Yusuf Akçura söz alır ve İsmet Paşayı doğrulayıp destekler ve İngilizlerin çevirdikleri türlü entrikaları açıklarlar. Sırf bu ikili hakkında verdikleri bilgilerden özet alıntılar: [Rauf Orbay:] 'Ali Hanı ve Ağa Hanı, İngiltere'de, Türk elçiliğinde görevli olarak bulunduğum sırada tanıdım. Emir Ali, İngiltere'de, sömürgeleri yöneten Meclis-i Kralî ünvanındaki kuruluşun önemli bir üyesidir. Ağa Han ise, İsmailiye mezhebinin çok kuvvetli reisidir. İsmailiye mezhebi... bir komitedir.' ('putperesttir' sesleri; Zeki Bey: 'müthiş bir komitedir'); [Y.Akçura:] ' Ağa Han, ehl-i sünnet bakış açısından, fırka-yı dalle (doğru yoldan ayrılmış, sapkın) denilen bir fırkanın, mücessem bir Allahıdır. Uluhiyeti temsil eder. (*) Bu Ağa Han'ın, bizim aleyhimizde, İngiliz gazetelerinde, Büyük Dünya Savaşı sırasında yazmış olduğu bir hayli mektubu ve makalesi vardır. '(Rasih Hoca: ' Cihat fetvası aleyhinde beyannamesi de vardır') (GCZ, 4.C., s.317-323)

Mete Tunçay, Toynbee'nin, bu olayın İngiliz hükümeti ile ilgisi olduğunu reddettiğini yazıyor. (TC'nde Tek Parti Yönetimi, s.75/18.dipnot)

(*) Bu konuda Paul Gentizon'un Uyanan Doğu adlı kitabında ilginç bilgi var, s.57.

Sonunda İstanbul'a bir İstiklal Mahkemesi gönderilmesi kararlaştırılır. (s.326) İstanbul, ilk defa Anadolu ihtilalinin yasaları ve bir kurumu ile yüz yüze gelecektir. Sanki çok kısa bir süre önce, kritik bir rejim değişikliği olmamış gibi aklına ve kalemine geleni yazmayı sürdüren bazı politikacı yazarlar, rejimin değiştiğini hatırlarlar. Tartışmalar sona erer.[109]

Bu olay ve açıklamalar, yeni Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin. Vahidettinci yazıcıların ileri sürdükleri gibi olmadığını da göstermektedir.

2/5. Hilafetin tarihçesi ve kaldırılmasının sonuçları

Hilafetin kaldırılması yüzünden, İslam aleminin başsız ve sahipsiz kaldığını, yalnız Emir Ali ve Ağa Han ileri sürmüş değildir. Aynı iddiayı ileri süren çağdaş yazarlar da var. (Mesela A.Dilipak, CG Yol, s.127, 291) Hilafet tarihine çok kısa bir göz atalım ve bakalım, İngiliz ajanları ve çağdaş yazarlarımız. doğru mu söylüyorlar:

Tek bir Halifenin, dünyadaki bütün Müslümanların Halifesi, yani 'başı ve sahibi' olduğu dönem, çok kısa sürmüştür. Tartışma, çekişme ve bölünmeler, daha 3.Halife Osman zamanında başlar ve gittikçe artarak devam eder.

Fatimiler 909 yılında Mısır'da kendi hilafetlerini; 928 yılında. III.Abdurrahman da, Endülüs'te Emevi hilafetini ilan ederler. İslam aleminde. 909'dan 928'e kadar iki, 928'den 1171'e kadar üç Halifenin var olduğunu görüyoruz.

Zaten 800'lü yılların ortasından itibaren, Bağdat/Abbasi Halifeliğinin otoritesi çok zayıfladığı için İslam İmparatorluğu da, parçalanıp ayrışmaya başlamıştır. Bu karışık dönemin sonunda, 1258'de Hulagu Han, Bağdat'ı zapt eder ve Halife El Mutasım öldürülür. Abbasi hanedanından ancak iki kişi kurtulacak ve Mısır'a sığınacaktır. Mısır/Memluk sultanı Baybars, 1261'de El Mustasım'ın amcasını (El Muntasır Billah), onun ölümü üzerine de, 1262'de. ikinci sığınmacıyı (El Hakim bi Emrullah) Halife ilan eder. Bu gerçek bir Halifelik değildir. Halifenin hiçbir siyasi kudreti yoktur, yönetimin uzağında tutulur, 1517 yılına kadar bir gölge olarak korunur.[110] İslam aleminin büyük bir

109) Bütün gazeteciler beraat edecek, yalnız Lütfi Fikri Beye beş yıl ceza verilecek, onun cezası da TBMM'nce 13.2.1924'te affedilecektir. (Jeschke, TKS Kronolojisi II, s.48)

110) Yılmaz Öztuna diyor ki: "Kahire'deki Abbasi Halifeleri, İstanbul Patriklerine benzetilebilir. Papa'ya benzemezler. Çünkü devletleri yoktu. Bağdat'taki gibi aynı zamanda devlet başkanı olarak saltanat sürmüyorlardı. Bu mukayesemiz, yalnız bu bakımdandır. Yoksa İslam dininde Halifenin, Papanın ve Patrikin olduğu gibi geniş ve vicdanların derinliğine kadar inen hiçbir selahiyetleri olmadığı, kendiliklerinden dini meseleleri tefsir dahi edemedikleri malumdur. " (Türkiye Tarihi, 5.C., s.38)

bölümünün, Kahire'de bir Abbasi hilafeti bulunduğundan, iki buçuk yüzyıl haberi bile olmaz.[111]

Bu süre içinde, mezheplerin ve tarikatların belirginleşmesi, irili ufaklı birçok bağımsız Müslüman devletin, emirliğin ortaya çıkması, bilginler arasında doktrin farklarının gittikçe keskinleşmesi gibi sebeplerle halifelik, özel ve yerel bir nitelik kazanır. Kureyş kabilesinden olmak ve seçilmek gibi bazı şartlar da, artık dikkate alınmaz.

Birçok ülke (Selçuklu, Timurlu, Türkmen, Özbek vb.), kendi hükümdarlarının gerçek Halife olduğunu iddia edecek ve hükümdarlar, bu sanı kullanacaklardır:[112]

Yavuz Sultan Selim'in de, daha Mısır'ı fethetmeden önce, Halep'teyken, 1516'da Halifeliğini ilan ettiği ileri sürülmektedir.[113] Yavuz, 1517'de Mısır'ı fethedecek, Mısır-Memluk İmparatorluğunu ve Abbasi hilafetini sona erdirecektir. Bunun üzerine Mekke Şerifi, Mekke ve Medine'nin anahtarlarıyla Mukaddes Emanetleri, oğlu aracılığıyla Kahire'ye, Yavuz'a gönderir. Hilafet fiilen Osmanlı hanedanına geçer.[114]

Ama çok uluslu ve dinli Osmanlı İmparatorluğunda, 1774 yılına kadar hükümdarlık ön planda tutulmuştur. Osmanlı hilafeti de, Osmanlı devleti ile sınırlıdır.[115]

İlk defa 1774 yılında, Küçük Kaynarca barış andlaşması sırasında, Halifelik bir an için öne çıkar. Çünkü Rus Çarlığı, Türkiye'deki Ortodoksları himaye hakkı istemiştir; Osmanlı delegeleri de, Halife sanına dayanarak, Sultanın da, Osmanlı uyrukluğundan ayrılan Türkler ve Müslümanlar üzerinde, ay-

---

111) İslam Ansiklopedisi, 5/1.C., s.151.

112) Yavuz'dan önce de bazı Osmanlı sultanlarının 'Halife' diye anıldıkları görülüyor. (İslam Ansiklopedisi, 5/1.C., s.151; K.Mısıroğlu, Hilafet, s.117)

113) Bu husus bütün tarihlerce doğrulanmamaktadır.

114) Yavuz, Kahire'deki son Abbasi Halifesi III. El Mütevekkil'i İstanbul'a getirir. Bir iddiaya göre, Yavuz'un ölümünden (1520) sonra Kahire'ye dönen Mütevekkil, 1543'e kadar, yine Halife sanını kullanmaya devam edecektir. (İslam Ansiklopedisi, 5/1.C., s.151-152)
Yavuz, 'Halife' değil, 'hadim-ü haremeyn-üş şerifeyn' sanını kullanmıştır.

115) Peter Mansfield, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, s.13.
"Yeryüzündeki bütün Müslümanların halifeliği, XIX.yüzyla kadar Osmanlı Padişahlarınca iddia edilmemiştir. 'Hükümdar kendi yurdunda Halifedir' formülüne uygun biçimde davranılmıştır." (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.47)
Osmanlı hilafeti sırasında, Babürlü hükümdarları da Halife olarak anılıyorlardı. (Mim K.Öke, Günay Asya Müslümanları, s.134)
İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliğinin raporu: "II.Abdülhamit, Osmanlı tahtına çıkmış olanlar arasında, halifeliği Osmanlı sultanlığının bir öğesi yapmayı başarmış tek kişidir." (a.g.e., s.51)

nı hakka sahip olması gerektiğini ileri sürerler ve karşılıklı olarak bu haklar kabul edilir,[116] andlaşma imzalanır.[117]

1774'ten 1878'e kadar, hilafet yine arka plana geçer.[118]

Hilafeti yeniden ön plana çıkarıp dış politikada bir güç olarak kullanmaya çalışan ilk ve tek Padişah, II.Abdülhamittir.[119] Ama bu dönemde de, ne

---

116) "Bu devirden beri Hıristiyan Avrupa, Halifenin, tıpkı Papanın Katoliklerin dini reisleri olduğu gibi Osmanlı Sultanının, tebası olsun, olmasın, bütün Müslümanların ruhani reisi olduğuna dair yanlış bir telakkiye kapılmıştır. Hıristiyan Avrupa'da yayılan bu fikrin, Türkiye'de bile tesiri görülmüştür. Bilhassa Abdülhamit II, Halife sıfatıyla haiz bulunduğu mevkie ehemmiyet vermiş ve saltanatının başlangıcında ilan edilen Kanun-u Esasi'de bu cihet teyit edilerek, 'Zat-ı Hazret-i Padişahi, hasb-el hilafe, din-i İslamın hamisi' (1876 /4.madde) kaydı konulmuştur." (İslam Ansiklopedisi, 5/1.C., s.152)

Bu, öncelikle politik amaçlı bir yaklaşımdır. (Mim K.Öke, Güney Asya Müslümanlarının... s.135-137) Yanlış da olsa bu telakki, Abdülhamit'in gayretiyle yayılacak, pratikte fazla bir anlamı olmamakla birlikte, genel olarak benimsenecektir. Hilafet, uluslararası ve sınırötesi bir kurum halini alır ve hep öyle değerlendirilir. O kadar ki Milli Mücadele liderleri bile bu yanlış ve yaygın telakkiyi bir süre paylaşacaklardır.

On yıl savaştan sonra, on binlerin kanı pahasına milli bir devlet kurarak, zorlukla barışa geçen Türkiye ise, kimseyle anlaşmazlığa düşmeden yaralarını sarmak zorundadır. Milli bir devlet ile o devlete dayanarak varlığını sürdüren uluslararası ve sınırötesi bir nitelik kazanmış bir kurum, birbiriyle bağdaşır mı? Bu ikiliğin, yeni yeni sorunlara yol açması kaçınılmaz değil midir? Emir Ali ve Ağa Hanın girişimi, bu konuda neler olabileceğini gösteren yeterli bir örnektir.

Yeni Türkiye, bu kurumun doğasından kaynaklanacak ve kimbilir ne gibi dalgalanmalara, anlaşmazlıklara ve çatışmalara yol açacak olan sorunları, göğüsleyebilecek durumda mıydı? M.Kemal diyor ki: "Yeni Türkiye'nin ve yeni Türkiye halkının, artık, kendi hayat ve saadetinden başka düşünecek şeyi yoktur. Kendimizi, cihanın hakimi zannetmek gafleti, artık devam etmemelidir." (Aktaran Mim K.Öke, a.g.e., s.157)

Aradan, olayları soğukkanlılıkla değerlendirecek kadar bir zaman geçtikten sonra, Hind Müslümanı ve hilafetçi Dr.Ensari, şöyle yazacaktır:

"Osmanlı İmparatorluğunun Türk olmayan uyrukları, açıkça ve insafsızca ihanet içindeydi... Osmanlı İmpratorluğu tarihe karıştı. Onun Türk olmayan Müslüman tebası, ya aradıklarını, ya da müstehaklarını buldular. Ve böylece, hilafetin kaldırılmasının, mantıklı bir siyaset olduğunu, artık itiraf edebiliriz. Hilafet, gerçi Türklere bir ölçüde prestij kazandırıyordu ama aynı zamanda onları, bencil dostlarının kaypaklığı ve kıskanç düşmanlarının gazabı ile başbaşa bırakıyordu." (Aktaran Mim K.Öke, a.g.e., s.158)

117) Buraya kadarki bilgiler için: İslam Ansiklopedisi, 5/1.C., s.148-155; C.Brockelmann, İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, s.51-134, 149-182,195-207, 237-239; Mufassal Osmanlı Tarihi, 2.C., s.767-768, 773-775; Hammer, 4.C., s.1122; Prof.İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, 2.C., s.290, 292-294; Prof.Dr.Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, 2.C., s.78 vd.; Y.Öztuna, Türkiye Tarihi, 5.C., s.38-46; İ.H.Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 2.C., s.29, 36-38, 43; Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya, 6.C., s.90-96, 109.

118) İngiltere ilk olarak, 1789'da Umman Emiri ile bir anlaşma imzalar. 1820'den başlayarak da Basra körfezindeki Arap emirlikleriyle bir dizi anlaşmalar yapar ve hepsini koruma görevini üstlenir. (Peter Mansfield, s.21)

119) II.Abdülhamit, Ermeni sorununda akıllı bir politika izlemiş, bu konudaki çeşitli oyunları bozmuş, birçok eğitim kurumu açmış, yol ve bina yaptırmış, devlet borçlarını düzenli ödemelerle azaltmış, yaygın kanaatin aksine, hemen hemen hiç kimseyi idam ettirmemiştir. [Mithat Paşa'yı öldürtüp öldürtmediği, tartışma konusudur] Ama anayasayı askıya alması, Meclisi dağıtması, tamamen saraya bağlı bir kişisel yönetim ve geniş bir hafiye örgütü kurması, basını şiddetli bir sansür altına alması ve hastalık derecesindeki evhamı, olumlu hizmetlerini kararttmıştır. Yönetim tarzı, o dönem için bile çok geridir. Bu yüzden birçok tepkilerle karşılaşacak, yurt içinde ve dışında, türlü gizli örgütler kurulacak, sonunda da tahttan indirilecektir. İttihat ve Terakki Partisinin, Osmanlı Devletini Almanya'ya bağımlı hale getiren politikası da, genel olarak Abdülhamit'ten mirastır. (Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3360-3362, 3383 vd.) →

İslam birliği sağlanabilmiştir, ne de İslam toplulukları arasında dayanışma. Çünkü artık başka düşünceler, ölçüler ve duygular belirmiştir.

Zaten kendi devletini bile zorlukla ayakta tutmaya çalışan II. Abdülhamit, ne birleşmeyi sağlayabilecek durumdadır, ne de dayanışmayı. Onun zamanındaki kayıplar ile özerklikleri ya da bağımsızlıkları tanınan memleketler şunlardır:

a. İngiliz-Osmanlı anlaşması (4.6.1878) ile İngiltere'nin Kıbrıs'ı işgal etmesi kabul edilir.[120]

b. Berlin Andlaşması (1878) ile Batum, Ardahan, Kars, Oltu, Kağızman Ruslara; Kotur kazası ve civarı İran'a verilir; Filibe ile Şıpka arasında, Şarki Rumeli adı altında bir eyalet kurulması ve özerk olması kabul edilir; Bosna-Hersek süresiz olarak Avusturya'nın yönetimine bırakılır (1908'de Bosna-Hersek'i toprakları arasına katacaktır); Bulgaristan Prensliğinin özerkliği (1908'de bağımsızlığını ilan edecektir) kabul edilir, Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığı onaylanır.[121]

c. Osmanlı-Yunanistan anlaşması (24.5.1881) ile Teselya ile Narda Yunanistan'a terk edilir (12.000 km² toprak ve 300.000 nüfus).[122]

d. Fransa, Tunus'a taarruz eder ve Osmanlı Devletine bağlı olan Tunus Beyi ile Kasr-ı Sait himaye anlaşmasını imzalar (1881). Osmanlı Devleti, bu anlaşmayı protesto etmekle yetinecektir. Tunus elden çıkar.[123]

e. Mısırlı aydınların, 'Mısır Mısırlılarındır' sloganı ile Osmanlı bağımlılığından kurtulmak için çalıştıkları sırada, İngilizler Süveyş Kanalını korumak bahanesi ile 11 Temmuz 1882'de İskenderiye'ye taarruz eder, 15 Eylülde Kahire'ye girer ve fiilen Mısır'a hakim olurlar. İngiltere, 'Osmanlı Devletinin Mısır üzerindeki hükümranlık hakkının devam edeceğini' (!) ilan eder, Osmanlı Devleti de bununla yetinir. Böylece Mısır da kaybedilir.[124] (İngiltere, 18 Aralık 1914'te, Mısır'ı resmen himaye altına aldığını ilan edecektir)

II.Abdülhamit, ya hiç kusuru yokmuş gibi övülüp göklere çıkarılmakta, ya hiç olumlu hizmeti olmamış gibi bütünüyle yerilip batırılmaktadır. Doğru ve yanlış yanlarıyla Abdülhamit'i anlatan, objektif bir araştırma henüz yayımlanmamıştır. Kişiliği, tutumu ve yönetim tarzı hakkında oldukça tarafsız bilgi veren en ayrıntılı eser, Başkâtibi Kara Tahsin Paşanın anılarıdır.

Abdülhamit'in anıları yayımlanmıştır. K.Mısıroğlu, bu anıların sahte olduğunu ileri sürüyor ve bu sahtecilikten şu yazarları sorumlu tutuyor: Süleyman Nazif, İ.Hami Danişment, İsmet Bozdağ. (Lozan, 1.C., s.135/ 97. dipnot)

120) Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3334.

121) "Bu andlaşma sonunda arazi terki, sınır tashihi, idari işgal, geçici işgal deyimleri adı altında Osmanlı Devletinin, Bulgaristan'a, Romanya'ya, Sırbistan'a, Avusturya'ya, Karadağ'a, Yunanistan'a, Rusya'ya, İran'a ve İngiltere'ye terk etmek suretiyle kaybetmiş bulunduğu arazi ve nüfusun toplamı, 212.450 km² ve 5 milyon 455 bin insandı... Osmanlı Devleti, Avrupa'daki arazisinin beşte ikisini kaybetmiş bulunuyordu." (Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3337)

122) Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3343-3344.

123) Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3344-3345.

124) Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3341, 3348-3349.

f. 1885'te Şarkı Rumeli eyaletindeki Bulgarlar ayaklanır ve Bulgaristan'a katıldıklarını ilan ederler. Rusya'nın verdiği desteğe rağmen, Osmanlı Devleti askeri bir hareketi göze alamaz. Fiili sonuç, bir oldu-bitti olarak kabul edilir.[125]

g. Girit'te Yunanlılar özerkliklerini ilana yeltenince ve Osmanlı - Yunan sınırında olaylar çıkınca, 1887'te açılan savaşı, Ethem Paşa Komutasındaki Osmanlı ordusu kazanır, Tesalya geri alınır. Ama yapılan barış andlaşması ile Teselya yeniden Yunanistan'a bırakılacak, üstelik Girit'te özerkliğin ilan edilmesi de durdurulamayacaktır. (Girit 1908'de Yunanistan'a katıldığını açıklar.)[126]

Bu kudretli Halifenin dönemini şöyle özetleyebiliriz:

a. Osmanlı Devletinden, yüz binlerce kilometre kare toprak ve milyonlarca Müslüman ayrılır.[127]

b. Ayrıca, bazı Müslüman topluluklar, Osmanlı Devletinden uzaklaşır, hatta devlete, dolayısıyla Halifeye isyan ederler:

1. 1889'da Kuveyt Şeyhliği, İngilizlerle bir anlaşma yapar ve İngiltere'nin himayesine girer.[128]

2. Yemen'de Zeydiler 1889'da, Necit'te Suudiler 1904'te isyan ederler.[129] [Bu çözülmeyi, Osmanlı Devletine yeminle de bağlı olan Mekke Şerifi Hüseyin'in, 1912'de gizlice İngilizlerle temasa geçerek, 2.6.1915'te isyan etmesi tamamlayacak ve birçok yerde halk, İngiliz ordusu ile bir olup Türklerle savaşacaktır. Hüseyin, 2 Kasım 1916'da da krallığını ilan eder.[130]]

c. Ayrıca Irak'ta, Suriye'de, Lübnan'da birçok aydın, Osmanlı Devletinden ayrılmak ve bağımsızlıklarını kazanmak için örgütlenmeye başlar.[131]

Görülüyor ki başta kudretli bir Halifenin bulunması, İslam birliğini ve dayanışmasını gerçekleştirmeye yetmediği gibi milli devletlere gidişi de durduramamıştır. Artık her uyanmış İslam topluluğu, kendi bayrağı altında, kendi kaderine sahip olarak, bağımsız yaşamak istemektedir.[132]

Asya ve Afrika'da bulunan Müslüman ülkelerinin tümü sömürgeydi. Abdülhamit de, kendinden önceki Halifeler gibi bu mazlum topluluklara sahip çı-

---

125) Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3355-3360.

126) Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3368-3383.

127) Ve K.Mısıroğlu şöyle yazıyor: "Sultan İkinci Abdülhamit Han... ülkeyi, düşmanlarına bir karış toprak vermeden idare edebilmiştir." (Hilafet, s.123)

128) Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3385.

129) Abdülbaki Gölpınarlı, Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, s.84-86; Mufassal Osmanlı Tarihi, 6.C., s.3395-3398.

130) F.Belen, 20.Yüzyılda Osmanlı Devleti, s.282-283.

131) C.Brockmann, İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, s.393-419 (Arabistan, Suriye, Filistin, Ürdün ve Irak); Peter Mansfield, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, s.22, 29-30, 91 vd.; İrfan C.Acar, Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu.

132) Gerek halifeliği sürdürdüğünü açıklayan Vahidettin'e, gerek son Halife Abdülmecit'e ve gerekse 1924'te Halifeliğini ilan eden Mekke Şerifi Hüseyin'e, hiçbir Müslüman devletin ve topluluğun sahip çıkmaması, Halife olarak benimseyip arkalarında yer almaması, hilafet kurumunun artık işlevinin kalmadığının göstergesi değil midir?

kamamış, sömürülmelerine engel ve bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olamamıştır.

İlginçtir ki **bütün Müslüman ülkeler, bağımsızlıklarına hilafetin ilgasından sonra** (1924) **kavuşacaklardır.**

● Kısacası, 'Müslümanların başsız ve sahipsiz kaldığı' ifadesi, tarihi gerçeklere ters düşen, içeriği boş bir ifadedir. Osmanlı Halifesi, hiçbir zaman İslam aleminin başı ve sahibi olmamış, olamamıştı ki. Başı ve sahibi olsaydı bile yapabileceği bir şey de yoktu.

Zaten bir Halifenin, bütün Müslümanların başı olduğu ve onlara sahip çıkabildiği dönem, bin yıldan da daha fazla bir süre önce kapanmıştı.[133]

Beğensek de, beğenmesek de, gerçek budur.

2/6. Hilafetin kaldırılması için yapıldığı iddia edilen hazırlıklar

K.Mısıroğlu'na göre, hilafeti kaldırmak için daha önce hazırlıklar yapılmış. Başlıca iddialarını, doğrularıyla birlikte aktarıyorum:

□ "Önce Nisab-ı Müzakere Kanunu (toplantı yeter sayısı yasası) çıkarıldı. Buna göre Meclis, üye tam sayısının yarıdan bir fazlası olunca toplanacak, toplantıya katılanların yarıdan bir fazlasının oyu ile istenilen kanun çıkarılabilecekti. Bunun için de görünüşte çok haklı bir gerekçe vardı: Bazı milletvekilleri cephelerde vs.vazifeli olduğundan, çoğu kere mutlak çoğunluk sağlanamıyordu. Onun için bu kanun kolaylıkla çıkarılabildi." (Hilafet, s.261)

Hepsi yanlış!

Meclisin çalışma biçimi, Meclis açılır açılmaz ele alınmıştır. (26 Nisan 1920, ZC., 1.C., s.21) Ama 190 maddeden oluşan Meclis-i Mebusan içtüzüğünün yeniden düzenlenmesi, bir türlü sonuçlandırılamaz. Bu arada, Anayasa Komisyonunun hazırladığı 'Büyük Millet Meclisi'nin Şekil ve Mahiyetine Dair Mevadd-ı Kanuniye' tasarısı, **18 Ağustos1920** günü Mecliste görüşülmeye başlanır. (ZC., 3.C., s.313 vd.; Türk Parlamento Tarihi, 1.C., s.147[134]) Tasarı, dört gün görüşülür ve reddedilir. Bu görüşmeler sırasında, milletvekillerinin durumu, devamı, ek görevleri, izinleri, ödenek ve yollukları gibi konuların acilen düzenlenmesi ihtiyacı belirir, top-

---

133) Osmanlı İmparatorluğunun, bir şeriat devleti olduğu da şüphelidir. Çünkü çok uluslu ve dinli olan devletin birçok yerinde, değişik hukuk düzenleri geçerliydi, yerel kanunlar uygulanıyordu. Belki yalnız Müslüman uyruklar için bir şeriat devleti niteliği taşıdığı ileri sürülebilirse de şeriatın da bütünüyle uygulandığı söylenemez. Siz Osmanlı Devletinde, meselâ hırsızların ellerinin, kollarının kesildiğini, hiç okudunuz mu?

134) Reddedilen tasarının gerekçesinden: "Bugün İstanbul'dan gelen arkadaşlarla birlikte 365 mevcutlu olması icap eden Meclisimiz, hiçbir zaman, çeşitli sebepler altında, iki yüz üyeden fazla bir kimse ile toplanamamış[tır.]" (ZC., 3.C., s.315) Bir çözüm olarak getirilen 3.maddeye göre, Meclis Genel Kurulu her yıl dört ay çalışacak, geri kalan süreyi, her seçim çevresinden seçilecek ikişer milletvekilinden oluşacak 'daimi heyet', aynı yetkiyle tamamlayacaktır. Daimi Heyet'in toplantı yeter sayısı, üçte bir olacaktır (m.5; a.g.e., s.316).

lantı yeter sayısı da söz konusu edilir. Bunun üzerine, 2 Eylül 1920'de, Bakanlar Kurulu, milletvekillerinin ödeneği ve milletvekilliği ile bağdaşmayan memurluklar hakkında bir kanun teklifi verir. (ZC., 3.C., s.465 vd.) Bu kanun teklifinin 'nisab-ı müzakere' ile hiçbir ilgisi yoktur.[135]

Bu sırada, bazı milletvekilleri de, **4 Eylül 1920 günü**, 'nisab-ı müzakere'yi de içeren, açıkta kalmış konularla ilgili, ayrı bir teklif verirler.[136] Bu teklif ile Bakanlar Kurulunun 'ödenek ve ek görevlerle ilgili' kanun tasarısı, birleştirilerek görüşülmeye başlanır. (ZC., 3.C., s.509 vd.)

Birleştirilmiş metin **5 Eylül 1920** günü, 24 red, 4 çekimser, 129 kabul oyu ile kanunlaşır. (ZC., 3.C., s.557[137]) Nisab-ı Müzakere Kanunu diye anılan kanun ve kanunun kısa öyküsü bu.

a. Toplantı yeterlik sayısı konusu, M.Kemal ve arkadaşlarının, hilafetin ilgası için yaptığı bir hazırlık değil, Meclisin büyük çoğunluğunun sahip çıktığı, Meclisin çalışması için herkesin çözümünü zorunlu gördüğü genel bir sorundur.

b. Toplantı sayısı da Mısıroğlu'nun aktardığı gibi değildir. Bu sayı, kanunun 5. maddesi ile düzenlenmiştir ve şöyledir: "Her daire-yi intihabiyeden 5 aza intihabı itibariyle, heyet-i mecmuasının nıfsından fazlası, nisab-ı müzakeredir." (ZC., 3.C., s.556) Buna göre toplantı yeterlik sayısı **161** olarak kabul edilmiştir. (a.g.e., s.543, 546, 547; bir örnek için: 28.C., s.301)

c. Ve hilafetin ilgasına, daha üç buçuk yıl var! Mısıroğlu'na kalırsa, ertesi günü ne olacağının belli olmadığı o karanlık ve sonu belirsiz günlerde, M.Kemal üç buçuk yıl sonrasını görmüş ve ona göre hazırlık yapmış! Satrançcı deyimi ile 15 hamle sonrasını düşünüp de önlem almış. M.Kemal'i, Mısıroğlu kadar övüp büyüten ikinci birini bilmiyorum. Masal, zincirleme sürüyor:

□ "Nisab-ı Müzakere Kanunu çıkarıldıktan sonra, hocalardan heyetler teşkil olunup askere va'z etmek üzere cephelere sevk edildi. Sonra da onlar (hocalar) yokken, **bir kanun daha çıkarıldı**. Bununla, 'Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti', üstü kapalı şekilde, bir siyasi parti durumuna yükseltildi ve 'Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Grubu' teşkil edildi. **Ancak bu gruba, 'Meclisin vazifesinin bittiğine hükmettiği an, onu**

135) Bakanlar Kurulu'nun kanun teklifinin metni için: ZC., 3.C. s.466.

136) 75 milletvekilinin imzaladığı teklif, yalnız toplantı yeterlik sayısını değil, ödenek, yolluk, milletvekilliği ile bağdaştırılabilecek görevler gibi konuları da kapsamaktadır.
Teklifin metni için: ZC., 3.C., s.505-506; teklifin ikinci maddesi şöyledir: " Büyük Millet Meclisi, devair-i intihabiye adedinin iki mislini, nisab-ı müzakere olarak kabul eder."
O sırada 66 seçim çevresi bulunmaktadır. (Türk Parlamento Tarihi, 1.C., s.39) Teklife göre, toplantı yeterlik sayısı 132'dir. Bu teklifi yapanlar arasında, Hafız Mehmet (Trabzon), Ziya Hurşit (Rize) vb. gibi M.Kemal karşıtı kimseler de bulunmaktadır. (ZC., 3.C., s.506-507) Meclis bu sayıyı, Bakanlar Kurulunun da uygun görmesi ile 161'e yükseltecektir.

137) Adlara göre oy dökümü için: ZC., 3.C., s.565.

fesh etme selahiyeti verildi.' Böylece, Meclisi fesh etme yetkisi, M.Kemal'in beş-on yakın adamına ait kanuni bir hak olarak ortaya çıktı." (Hilafet, s.262)

Ne masallar!

a. Birçok milletvekili, Meclisin izni ile çeşitli ek görevler üstlenmiştir ama 'hocalardan heyetler teşkil edilip cephelere sevk edildiği' iddiası da, gerçeğe aykırıdır. Çünkü Meclis tutanaklarında, bu tarihten savaşın bittiği tarihe kadar, 'milletvekili hocalardan heyetler teşkil edilip va'z etmek üzere cephelere sevk edildiğini' gösterir hiçbir kayıt bulunmuyor.[138] Mısıroğlu, bu dayanaksız iddiası ile yeni masalına kılıf hazırlıyor.

b. Mısıroğlu'nun masalı şu: 'Hocaların yokluğundan yararlanılarak, **bir kanun daha çıkarılmış,** bununla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyeti, üstü kapalı bir şekilde, siyasi parti durumuna yükseltilmiş ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Grubu' teşkil edilmişmiş.'[139]
TBMM, birinci dönemde (1920-1923) 338 kanun çıkarmıştır. Tümünün adı ve konusu, Birinci Devre Umumi Fihristinde var.[140]
Aralarında böyle bir kanun yok!

c. Bu olmayan kanuna dayanılarak, 'bu gruba, dolayısıyla M.Kemal'in beş on adamına, Meclisin vazifesinin bittiğine hükmettiği an, onu fesh etme selahiyeti verilmişmiş'.
Masal içinde masal. Ne aslı var bunun, ne faslı. Meclisin nasıl yenilendiğini aşağıda göreceğiz.

□ "Çünkü.. İngilizlerin Lozan'da sıkıştırması üzerine.. hilafeti ilgaya yöneleçekti. Ancak Birinci Meclisin bunu yapmasına imkân yoktu. O halde **hazırlanan mekanizma işletilerek Meclis yenilenmeliydi**... Nisan (1923) başında.. Meclis, yeni seçimler için tatil edilmiştir." (Hilafet, s.262, 265)

Bu iddianın ilk bölümünü daha önce dinlemiş ve uyduruk olduğunu görmüştük. Gelelim ikinci bölümüne:

a. TBMM birinci dönemi ve o dönem milletvekilliği, sonsuza kadar sürecek değildi elbette. Bir gün seçimlere gidilecekti. Bu ihtiyaç ve isteği belirten ilk gösterge, Müdafaa-yı Hukuk Grubuna değil, İkinci Gruba mensup üç milletvekilinin verdiği, seçim kanununda değişiklik yapılma-

---

138) Bu tür bütün ek görevler ile hangi milletvekillerinin görevlendirildiği hakkındaki ayrıntılı çizelge ve listeler için: Türk Parlamento Tarihi, 1.C., s.773-776; 3.C., s.1013-1026!
Mısıroğlu'nun iddia ettiği gibi bir görev ve görevlendirme, söz konusu değil.

139) Meclis Müdafaa-yı Hukuk Grubu, herhangi bir kanuna değil, genel parlamento teamüllerine dayanılarak kurulmuş bir gruptur. Kuruluş tarihi, 10 Mayıs 1921'dir. (Jeschke, TKS Kronolojisi, s.150; T.Z.Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, s.533 - 537) Nitekim bir süre sonra da, yine sadece parlamento teamüllerine dayanılarak, İkinci Grup kurulacaktır. (T.Z.Tunaya, a.g.e., s.537-539)

140) s.63-78, TBMM yayını, Ankara, 1962.

sına ilişkin 25 Kasım 1922 günlü kanun teklifidir.[141] Seçimlerin yenilenmesi ile ilgili olarak Aydın milllevekili Esat Hoca ve arkadaşları tarafından verilen, 102 imzalı teklif ise, 1 Nisan 1923 günü gündeme alınır, görüşülür ve o gün kabul edilir. (ZC., 28.C., s.283-293) Tek bir milletvekili bile, seçimlerin yenilenmesine karşı çıkmamıştır. Meraklısı tutanakları inceleyebilir. Bazı milletvekillerinin konuşmalarından alıntılar:

Ziya Hurşit: "İtiraz eden yok, teklifi müttefikan (oybirliği ile) kabul ediyoruz." (s.286)

Hüseyin Avni: "Buna (seçim kararına) ben, mukaddes karar diyorum... Tecdit-i intihaba (seçimlerin yenilenmesine) müttefikan karar veriyoruz... Halkın hükümete daha sıkı sarılması için tecdit-i intihap (seçimlerin yenilenmesi), üzerimize farzdır." (s.287, 288)

Hakkı Hami (Sinop): "Bu karara, karar-ı mukaddes denilmesini teklif ediyorum." (s.291,293)

b. Meclis, seçimlerin yenilenmesine oybirliği ile karar verir ama 16 Nisan 1921'e kadar çalışmalarına devam eder. Yani tatil edildiği de doğru değildir. 16 Nisan günü, 2. oturum, çoğunluk sağlanamadığı için açılamaz. Toplantı 21 Mayısa bırakılır. O gün de çoğunluk sağlanamaz ve Birinci Dönem, bir karara bağlı olmaksızın, fiili olarak sona erer. (ZC., 29.C., s.240) İkinci Dönem çalışmaları 11 Ağustos 1923 günü başlayacaktır.

● Mısıroğlu, Şeyh Saffet Efendinin verdiği, hilafetin ilgasıyla ilgili teklifin gerekçesi için şöyle yazmaktadır: "Aman ya Rabbi! Bu kadar aşikâr yalanlara, şeyh ünvanlı bir adam nasıl cüret eder?" (Hilafet, s.317)[142]

Bu ifadeden yola çıkarak, ben de sözümü şöyle bağlamak istiyorum: Aman ya Rabbi! Bu kadar aşikâr saptırmalara, bir hukukçu, nasıl cüret eder?

Cumhuriyetçiler, saltanat gibi hilafeti de kaldırmaya karar vermişler ve kararlarını uygulamışlardır. Bu kararı destekleyen ve doğru bulanlar olduğu gibi beğenmeyen ve yanlış bulanlar da olabilir. Mısıroğlu ve arkadaşları, konuya yakışır bir üslupla, bu kurumun din açısından önem ve değerini, ciddi kaynaklara dayanarak anlatabilir, bu kararı verenleri eleştirebilirlerdi. Böyle yapacaklarına, ta Sofya'ya kadar uzanan, gerçeklere aykırı türlü türlü senaryolar yazıyor, masallar uyduruyor, belgeler icat ediyorlar.

Bu uydurmalar, kaydırmalar, saptırmalar, çarpıtmalarla, ne gerçekler değişir, ne de M.Kemal'in temsil ettiği düşünceler. Tersine, bu düşünceler daha da güçlenir ve keskinleşir.

---

141) Süleyman Necati (Erzurum), Selahattin Köseoğlu (Mersin), Emin (Samsun). Öneri, Layiha Komisyonuna gönderilir, komisyonun raporu 2 Aralık 1922 birleşiminde okunur, görüşülür ve teklifin Anayasa Komisyonuna gönderilmesi kararlaştırılır. (ZC., 25.C., s.90, 159-164)

142) Mısıroğlu, hilafetin ilgasını teklif eden Şeyh Saffet Efendi ile teklifi savunan fıkıh usulü müderrisi (profesörü) Seyid Beyi ve konuşmalarını, şu zarif kelimelerle değerlendiriyor: "İnsanın gayr-i ihtiyari 'çüş' diyeceği geliyor", "herze", "şeyh ünvanlı soytarı", "herzevekil", "İttihatçı meddahı", "bozuk adam", "zavallı", "uşak", "melunane konuşma"... (Hilafet, 317-346)

Bir gün, bu senaryolar, masallar, icatlar yüzünden, aralarında hiçbir 'asgari müşterek' bulunmayan, uzlaşamaz, anlaşamaz, bir arada yaşayamaz iki kitleye bölüneceğiz. Gidiş o gidiş.

Sonra?

3. Kazım Karabekir konusu

3/1. K.Karabekir ve kitapları

Milli Mücadele'ye hizmeti geçmiş, ağırbaşlı, çalışkan bir asker, seçkin bir vatanseverdir. İstanbul'a geldikten sonra, sürekli Doğuya gitmek istediği, bunu birçok kişiye söylediği, bazı kimseleri Anadolu'ya geçmeye teşvik ettiği, Doğu illerinin Ermenistan'a verilmesi halinde direnmeyi düşündüğü doğrudur. Silahları İngilizlere teslim etmemek için birçok önlem alır, kolordusunu bir Ermeni saldırısına karşı hazır tutar. M.Kemal askerlikten istifa ettiği halde, 'kolordusunun, eskisi gibi emrinde olduğunu' söyler.[143] Kars ve çevresinin anavatana katılmasını sağlar. Batı Cephesine, zaman zaman birlik ve silah yollar. Bu arada, binlerce kimsesiz çocuğu toplayarak, hepsinin bakımını ve eğitimi sağlar. Bunlardan dolayı sonsuza kadar saygı ile anılacaktır.

Ama zamanla M.Kemal ile aralarında görüş farkları belirir, yolları ayrılır ve Karabekir iktidarın uzağına düşer, devre dışı kalır.[144] Derken İzmir suikastı dolayısıyla tutuklanır; kurucularından olduğu Terakkiperver Cumhuriyet Partisi kapatılır.

---

143) İ.İnönü şöyle yazıyor: "M.Kemal Paşa, K.Karabekir Paşanın bu hareketinden bana, çok teşekkür ve minnet hisleri ile bahsetti. Geçmiş zaman içinde kendisine kuvvet ve cesaret veren en mühim hadisenin bu olduğunu anlattı ve Kazım Paşaya müteşekkir olduğunu söyledi." (Hatıralar, 1.C., s.179) Erzurum milletvekili Hüseyin Avni, 22 Ocak 1921 günü, TBMM'nde, K.Karabekir'in, "komünist olduğunu; kendisine, 'memlekette komünist örgütünü kuracağını' söylediğini" ileri sürer. M.Kemal, Hüseyin Avni'ye karşı Karabekir'i şiddetle savunacak ve şöyle diyecektir: "Karabekir Paşa, gayet zeki, üstün ahlaklı, namuslu, fevkalade iyi huylu, namuskâr, müdebbir (tedbirli) bir adamdır.. Tarihe geçecek onun yaptığı işler!" (GCZ, 1.C., s.335, 337)

Karabekir de, M.Kemal'in tutuklanmasını isteyen Harbiye Nazaretine, M.Kemal'i şöyle anlatır: "Memlekette namusuyla, hidemat-ı güzide-yi askeriye ve vatanperveranesiyle tanınmış ve bütün askerlerin de pek ziyade hürmet-i mahsusasını kazanmış bir zat..." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.75)

144) Orgeneral Asım Gündüz şöyle diyor [özet]: " Karabekir sevdiğim bir arkadaşımdı. Onda garip bir düşünce ve endişe vardı. Ona göre, sonradan Milli Mücadele'ye katılanlar, hemen öne geçmişler, her şeyi ellerinden almışlar (*), M.Kemal Paşa ile aralarını açmışlardı. Karabekir bu düşüncesini sık sık tekrarlamıştır... Sınıf arkadaşı, sevdiği, hem de çok sevdiği İsmet Paşa bile can düşmanı oluvermişti... Yıllar sonra, Atatürk'ün ölümünü takiben, İsmet Paşa kendisini Meclis Başkanı seçtirince, düşünceleri ve konuşmaları tamamen değişmişti... →

1933'te, Milliyet gazetesine M.Kemal'i eleştiren, kendini büyüten 7 mektup yollar.[145] Sonuncu mektup yayımlanmayınca, İstiklal Harbimizin Esasları'nı yazar,[146] sonra da İstiklal Harbimiz adlı hacimli (1104 sayfa) kitabı.

F.R.Atay, Karabekir'i, "boğazına kadar kendisiyle dolu" diye tanımlamaktadır.[147] Bu tanımı ilk duyduğum zaman, irkilmiş ve F.R.Atay'a kızmıştım. Ama Karabekir'in yazdığı kitapları okuduktan sonra, içim ezilerek, F.R.Atay'a hak verdim.

Çünkü Karabekir, yaptığı güzel ve yararlı hizmetlerin şerefi ile yetinmiyor. Milli Mücadele'yi kendisinin planlayıp başlattığını iddia ediyor ve bunu kanıtlayabilmek için gerçekleri zorluyor, geçmiş olayları, dayanak göstermeksizin, maksadına göre yeniden kurguluyor. Amacı, her konuda M.Kemal'den daha önemli, öncelikli ve üstün olduğunu kanıtlamak ve kendini yüceltmek.

Bu yüzden de, İstiklal Harbimiz adlı kitabında, İstiklal Harbi'ni değil, kendini anlatıyor. Doğu cephesi ve kendi etkinlikleriyle ilgili, gerekli, gereksiz her türlü ayrıntıya yer veriyor. Ama öteki cepheleri ve olayları, birkaç kelime ile geçiyor ya da hiç anlatmıyor. Sanırsınız ki Milli Mücadele ile ilgili bütün önemli ve hayati olaylar, Doğu Cephesi'nde geçmiştir, öteki olaylar, ikincil olaylardır; baş rolde o vardır, ondan başkaları ikinci derece rol sahipleri ve fi-

---

Karabekir, yaptığı hizmetlerin karşısında M.Kemal Paşadan daima bir 'Başvekillik' beklemiştir. Ona bu fırsat bir defa da çıkmıştı. M.Kemal Paşa, Başvekillik için Fethi Bey ile Karabekir Paşa arasında bir tercih yapma işini, Mareşal Fevzi Çakmak'a bırakmıştı. Fevzi Paşa, gerek Fethi Bey, gerek Karabekir Paşa ile uzun uzun görüşmüş, düşünmüş taşınmış, Fethi Bey'i tercih ettiğini bildirmişti... Karabekir, "Ben..." diyordu, "...Kendisine orduda yapılması gereken değişiklikler ve yenilikleri yazdıkça, Fevzi Paşa mevkiinde gözüm olduğunu sanarak bana düşman kesildi. Nihayet Başvekil olmamı da çekemedi ve engelledi." (Hatıralarım, s.213-214)

O zaman Asım Gündüz'e böyle diyen Karabekir, son kitabında, Genelkurmay Başkanı olmayı beklediğini, bu niyetini M.Kemal'e de açtığını itiraf etmektedir. (Kazım Karabekir Anlatıyor, s.65)

Karar sizin!

(*) Karabekir, İstiklal Harbimiz adlı kitabında da, sonradan Anadolu'ya geçenleri, 'tufeyliler' diye anmaktadır. (s.1000-1001) Başlıca hedefi de, aziz dostu İsmet Paşa ile pek saydığı Fevzi Paşa!

Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları adlı ilk kitabında (s.182) Fevzi Paşanın 1919 Kasımında, bir kurul üyesi olarak Anadolu'ya geldiği zaman, M.Kemal aleyhinde konuştuğunu da ileri sürmektedir. Aynı iddialara, İstiklal Harbimiz'de de yer vermektedir. (s.372, 1022), Fevzi Paşa, Karabekir'in ilk kitabındaki kendisiyle ilgili iddialar hakkında şöyle demiş: "...Bu konuşmalarımda, M.Kemal için o ağır sözleri hiçbir zaman sarf etmedim." (Aktaran Asım Gündüz, Hatıralarım, s.212) Bu söz doğru mu, yoksa İhsan Ilgar'ın sonradan yaptığı bir eklenti mi, saptamak zor.

145) 5 Mayıs 1933-15 Mayıs 1933 (6 mektup).

146) Kitap ilk defa 1933 yılında basılmaya başlanmışsa da, yayıncısının 1951 baskısında (s.190-192) verdiği bilgiye göre, Kılıç Ali'nin ihtarı üzerine, yayıncı korkup baskıyı durdurmuş, basılmış formalar basımevinden alınıp imha edilmiş. Oysa öyle ürkülecek, önemsenecek bir kitap değil. Olmadığı, 1951 baskısından anlaşılıyor.

147) Eski Saat, s.612.

güranlardır. Yalnız kendini beğeniyor. Sürekli kendini övüyor. İçli dışlı birçok yönü olan bir mücadeleye, oturduğu yerden ve uzaktan kumanda etmeye kalkışıyor. Her şeyin mutlaka kendisine de bildirilmesini, her kararın kendisine danışılarak alınmasını, her görüşünün ve teklifinin kabul edilmesini istiyor. Her yazdığında ve söylediğinde, bir keramet vehmediyor. Kabul edilmezse öfkeleniyor, kin tutuyor, türlü kuşkulara, kuruntulara kapılıyor, suçluyor. Her olaydan kendine bir pay çıkarmaya çalışıyor. Hemen herkesi eleştiriyor ama kendisi eleştirilirse, çok kızıyor. En çok kullandığı zamir, 'ben'!

Çoğu dayanaksız, olayların gelişimine aykırı ve masala kaçan, dedikodu düzeyindeki ifadeleri yüzünden, tarih araştırmacıları, ancak aktardığı bazı belge ve bilgiler dolayısıyla kitaplarının adını anıyorlar, fakat görüş ve değerlendirmelerine pek yer vermiyorlar.

Karabekir'in iddialarını ise, sadece M.Kemal'e ve Milli Mücadele'ye karşı olan bazı çevreler ciddiye alıp kullanmaktadır.

İstiklal Harbi adlı kitabında, ilk ihtilal bildirisi niteliğindeki Amasya Bildirgesi'ne, bildirgenin hazırlanışında bulunmadığı için olsa gerek, hiç yer vermemiştir. Birinci İnönü Savaşı'dan iki cümle (s.852), İkinci İnönü Savaşı'ndan dokuz cümle (s.891) ile söz etmektedir. Kütahya-Eskişehir savaşlarına iki sayfa (s.929-930) Sakarya Savaşı'na üç sayfa (s.933-935), Büyük Taarruz'a iki sayfa (s.1091-1092) ayırmıştır; bu sayfaların yarısını da çektiği telgraflar ve aldığı cevaplar dolduruyor. Buna karşılık, mesela Kars Konferansına yirmi dört sayfa ayırmıştır. (s.936-960) İnceleme ve denetleme gezileriyle ilgili olarak verdiği sıradan bilgilerin, tam sayamadım ama yüz sayfadan fazla yer tuttuğunu sanıyorum. Gerisi, gerekli-gereksiz yüzlerce belge ile kendi görüşleri, yorumları, eleştirileri, suçlamaları, devre dışı kalmış olmanın verdiği eziklik içinde, geriye dönerek yaptığı bazı eklentiler, çoğu iki kişi arasında geçmiş konuşmalar, tanıksız, belgesiz iddialar ve hatta birtakım basit dedikodular.

Başında M.Kemal'in bulunduğu son iki zaferi küçültmek için de, sırasını düşürüp birtakım iddia ve söylentilere yer veriyor. Bunları aktaracağım.

Kitapları, Karabekir'in ufuksuzluğunu, Milli Mücadele'yi hiçbir aşamasında, bütünüyle kavrayamadığını ve değerlendiremediğini, geneli bırakıp ayrıntılarda takılıp kaldığını ve onulmaz bir M.Kemal kompleksi içinde olduğunu göstermektedir.

Hizmetinin ve bilgisinin sınırları içinde kalsaydı, kendini her şeyin öncüsü ve yapıcısı gibi göstermek için gerçekleri zorlamasaydı, kendinden başka herkesi küçültmeye kalkmasaydı, ne kadar iyi olurdu. Bu yaklaşım, ününe ve anısına daha yakışır, ben de bu satırları üzülerek yazmak zorunda kalmazdım.

3/2. Başlıca iddiaları

İstiklal Harbimizin Esasları adlı ilk kitabında Karabekir, İstiklal Harbi'nin esaslarını 7 maddede toplamış[148] ama ilk 3 maddeyi ele almıştır.

İlk madde, kitabının ana düşüncesini de belirtmektedir: "Milli istiklalimizin tehlikeye gittiğini, kimler, ne zaman gördü ve ne gibi teşebbüslerde bulundu?" (s.18)

Karabekir, kendi sorduğu bu soruya, özetle şöyle cevap veriyor:

□ "Wilson prensiplerinin cazip vaadlerine kapılarak harpten bıkan veya mağlubiyetlere giriftar olanlar (uğrayanlar) da, Mondros Mütarekesini tehalikle (can atarak) kabul ettiler. Fakat bir seneye yakın zamandan beri, zaferden zafere koşan... Şark ordusunun bir kumandanı sıfatıyla, bu tarzdaki mütarekenin hayra delalet etmeyeceğini, **mütarekenin tebliği anından itibaren gördüm**." (s.31)

a. Ondan başkaları, mütarekeyi can atarak karşılamışlar ama yalnız Karabekir, Mütareke Anlaşmasının içerdiği tehlikeleri görmüş. Gerçek, kesinlikle böyle değildir.

b. Bütün komutanlar, mütareke anlaşmasının içerdiği tehlikeleri görmüşler ve gerekli önlemleri almışlardır.[149] Mesela M.Kemal'in bu konuda İstanbul'a gönderdiği yazılar ile aldığı önlemlerin bır kısmı, Üçüncü Bölümün başında verilmişti. Karabekir de elbette, mütareke anlaşmasının içerdiği tehlikeleri görmüştür. Ama bu konudaki görüşlerini, herhangi bir makama yazmış ve belgelemiş değildir.

c. 'Bir seneye yakın zamandan beri, zaferden zafere koşan Şark ordusu' ifadesi ise, içi boş bir övünmedir. Çünkü Çarlık ordusu, Ekim 1917'de savaştan çekildiği için Şark (Doğu) ordusunun karşısında, ciddi bir kuvvet kalmamıştı. Hayal peşinde Hazar kıyılarına koşan, İran'a giren Doğu Ordusu, mütareke olur olmaz, Kuzey Doğu Anadolu'yu bile Ermenilere bırakarak, 1914 sınırının gerisine çekilmek zorunda kalacaktır.

□ "28 Kasım 1918 günü, Reşit Paşa vapuru ile Boğaziçi'ne girdiğimiz zaman.. Büyükdere'de merasimle İngiliz bayrağının çekildiğini gördüğüm dakikada, 'tek dağ başı mezar oluncaya kadar' mücadele ederek, istiklalimizi kurtarmaya vicdanıma karşı ahd ettim ve 'ya istiklal, ya ölüm!' diye haykırdım." (s.31)

---

148) Kitap, Karabekir'in 'hakikat üstüne' iki manzumesi, Ermeni sorunu hakkında verdiği kısa bir bilgi ve Ermeni esirlerinin gönderdikleri bir mektup ile başlıyor. Kendisine yollanılmış olan bu veda mektubuna, Karabekir şöyle bir başlık koymuş: 'En Büyük Kumandan'.

Ama Ermeni esirlerin yolladığı mektupta böyle bir yüceltme deyimi bulunmamaktadır; Ermeniler, kendilerini esir alan kolordunun komutanı olduğu için Karabekir'den, 'en büyük amirimiz' diye bahsediyorlar. (s.14)

Metin ile başlık arasında fark, Karabekir'i açıklayan bir anahtardır.

149) Mondros, s.55-60, 64-68, 71-107, 108- 159, 221-247; A.İ.Sabis, Harp Hatıralarım, 5.C., s.7-19; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.46; F.Altay, On Yıl Savaş, s.151-152; Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 1.C., s.424 vd.

Etkili bir sahne. Elbette doğrudur. Sonraki tutumu da bunu kanıtlıyor. Birçok subay ve aydın da herhalde böyle düşünüyordu ki Milli Mücadele başladı, devam etti ve zaferle sonuçlandı. Ama bu konuda öncelik, M.Kemal ile Ali Fuat Paşadadır. Daha 4 Kasım 1918'de, Adana'da buluşur ve milli bir mücadele açılmasının ön esaslarını görüşüp saptarlar. (A.F.Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s.28)

□ "29 Kasım 1918'de, Zeyrek'te, ağabeyimin evinin bahçesinde, en yakın, aziz arkadaşım Albay İsmet Beye (İnönü) düşüncelerimi şöyle izah ettim:

'Beni derhal şarka iadeye çalış. Ben orada milleti tenvir (aydınlatarak) ve onlara yardım ederek, memleketin inhilaline (çöküşüne) karşı Şarkta, yeni bir milli Türk hükümeti vücuda getirerek, Şarkı tehlikeden kurtardıktan sonra, **Garp** (Batı) **tehlikesi** bertaraf edilebilir ve bu suretle, mütareke hududu dahilinde kalan anavatanımız kurtulabilir. Müttefiklerin, bizimle mütarekeyi kabul etmelerinden, bu hudut dahilinde, yeni bir cidale (çatışmaya/savaşa) kalkışacaklarını tahmin etmiyorum.' " (s.32)

a. Karabekir'in bu planı sonradan kurgulayıp yazdığı şundan belli ki Yunanlılar daha İzmir'e çıkmadıkları ve çıkacakları da o tarihte Yunanlılar tarafından bile bilinmediği halde, çıkmalarına altı buçuk ay varken, Garp'teki (Batıdaki) tehlikeden söz ediyor!
b. Karabekir, Müttefiklerin doğrudan ya da dolaylı olarak, yeniden savaşacaklarını da tahmin etmiyor. Geleceğe pek iyimser ve yalınkat bakıyor. Olaylar, şiddetle yanıldığını gösterecektir.

□ "11 Nisan 1919 günü, M.Kemal Paşa Hazretlerini ziyaret ettim... Şişli'deki evinde... hasta yatıyorlardı. Vaziyeti şöyle izah ile kararımı söyledim:

'[özet] Müttefiklerin Anadolu istilasına kalkışacaklarını ümit etmiyorum.[150] Bence bu devletler, muharebenin fazla devamına muktedir değillerdir.. Bence mesele, Ermeni ve Rumlarla boğuşmaktan ibaret kalacaktır. Şarkta, Ermeni ordusunu teslim-i silaha mecbur ettikten sonra, Garpteki **Yunan ordusu** (?) teşebbüslerine göğüs gerebiliriz.. Evvela Şark teşekküllerini Erzurum'da birleştirerek, herhangi bir tehlikeye karşı, bir milli taarruz hazırlamayı düşünüyorum. Yani bir milli Türk devleti esası. Yalnız Şark vilayetleri tehlikeye düşerse, derhal Erzurum'da bir milli hükümet faaliyete başlar ve ben de milli hükümetin emrinde bir ordu kumandanı olarak, şarkın müdafaasını deruhte ederim (üstlenirim).. Tehlike bütün vatan için görülürse, çıkacak hükümet, yeni bir Türk milli devleti olur ve bizler de bütün vatanın müdafaa vazifesini deruhte ederiz... Derhal, ilk fırsatta Şarktaki tehlikeyi bertaraf ederiz. Bütün kuvvetler Garba tevcih olunabilir (yönlendirilir). Ben bu vaziyette, Şarktaki rolümü muvaffakiyetle yapabilirim. Garp meselesi açık kalmıyor. Sizden ricam, bir an evvel sizin de Anadolu'ya geçmekliğinizdir... Bunun için derhal sizin de bir vazife

150) Karabekir şöyle yazıyor: "M.Kemal Paşa Hazretleri, bu fikri kabul etmiyorlardı." (s.35/ dipnot) Zaman, M.Kemal'in haklı olduğunu göstermiştir.

ile gelmekliğiniz mümkündür. Eğer mümkün olmazsa, hususi bir tarzda da gelebilirsiniz. Evvela Erzurum'da toplanalım ve milli hükümet esasını kuralım. Ben Trabzon ve Erzurum'da, siz gelinceye kadar bu esası hazırlarım.'

M.Kemal Paşa -'Vaziyet size hak verdiriyor. İyi olayım, gelmeye çalışırım.'[151]

...Sarılıp öpüşerek veda ile ayrıldım. 12 Nisan 1919'da İstanbul'dan vapura bindim." (s.35-38)

a. K.Karabekir, durumu yanlış değerlendirmeye devam ediyor. Bu tarihte Anadolu'nun belli başlı noktaları çoktan işgal altına alınmıştır.[152] Bir süre sonra, Fransızlar savaşacak, İngilizler İzmit'i ateşle koruyacak, Çanakkale için savaşa karar vereceklerdir. Bunları ve öteki olayları, Üçüncü ve Dördüncü Bölümde gördük. Kısacası 'mesele', öyle Karabekir'in tahmin ettiği gibi yalnız 'Ermeni ve (Pontuslu) Rumlar ile boğuşmaktan ibaret' kalmamıştır.
b. 11 Nisan'da bile, Yunan ordusunun, İzmir'e çıkacağı henüz belli ve kesin değildir. (Üç hafta sonra, 6 Mayısta kesinleşecektir) Henüz söylenti halindedir. Planı sonradan kurgulayan Karabekir, bu sefer açıkça Yunanlılardan söz ettiğini yazıyor.
c. Daha sonra, olayların zorlamasıyla alınacak kararları da, kendi planının gereğiymiş gibi anlatıyor.
d. Bu plana göre, kendi Doğu cephesini, M.Kemal de Batı cephesini yönetecekmiş.[153]
e. Güneyden gelen tehlikeye hiç temas etmiyor.
f. O anda, Konya'da 2.Ordu Müfettişi Mersinli Cemal Paşa ve 12.Kolordu Komutanı Albay Fahrettin Altay, Ankara'da 20.Kolordu Komutanı A.Fuat Paşa var. Hepsi de muktedir komutanlar. Batı Cephesini yönetme işini üzerlerine alabilirler. **Acaba niye ille M.Kemal'in gelmesini**

---

151) Karabekir bu hususta diyor ki: "Teklifimin kabulünden, M.Kemal Paşa Hazretlerinin bilahare (sonra) sarfınazar ettiğini (caydığını) ve bir ay sonra, arzusuna rağmen (isteğine aykırı olarak) İstanbul'dan uzaklaştırıldığını... öğrendim." (s.37/ dipnot) Karabekir, bu iddiasına başlıca dayanak olarak Nutuk'un 7.sayfasını gösteriyor.

M.Kemal Nutuk'ta, 'beni istemediğim halde İstanbul'dan uzaklaştırdılar' demiyor ki; 'beni uzaklaştırmak istiyorlardı, bu görevi buldular' diyor ve bu fırsattan nasıl yararlandığını anlatıyor. (s.7) Anılarında bunu geniş biçimde açıklar: "Talih bana öyle müsait şartlar hazırlamış ki kendimi onların kucağında hissettiğim zaman, ne kadar bahtiyarlık duyduğumu tarif edemem. Nezaretten çıkarken, heyecanımdan dudaklarımı ısırdığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önümde geniş bir alem, kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş gibiydim." (F.R.Atay, Atatürk'ün Hatıraları, s.111)

152) Bu tarihe kadar güneyde işgal edilmiş bazı yerler: İskenderun (9 Kasım 1918), Antakya (3 Aralık), Dörtyol (11 Aralık), Mersin (17 Aralık), Pozantı (27 Aralık), Antep (1 Ocak 1919), Konya (7 Ocak), Çiftehan (3 Şubat), Maraş (22 Şubat), Birecik (27 Şubat), Kozan (7 Mart), Urfa (24 Mart), Antalya (28 Mart) [TC Kronolojisi].

153) Daha sonra, M.Kemal'e Batı Cephesi Komutanlığını önerdiği iddiasını bırakacak, başka görevler önerdiğini ileri sürecektir. Mesela liderlik, mesela Başkomutanlık! İfadesi sürekli değişiyor. Bir sonraki dipnotta göreceğiz.

istediğini yazıp duruyor? Bunun cevabını, Rüya adlı bir manzumesinde vermektedir. Manzumede, Abdülhamit Karabekir'i şöyle över:

'Beni ve saltanatı devirenler önünde sen vardın;
Hele sonuncusunda hem mebus, hem de kumandandın,
İstiklal Harbini sen kurdun,
Ve başı da sen buldun!'[154]

Hiçbir belgesi, dayanağı yok, olayların gidişine de uymuyor ama iddiası bu. Fakat nedense lider o değil! Hatta Erzurum Kongresi'nden sonra, ister istemez, öteki kolordu komutanlarından pek farkı kalmayacaktır. Bu durumu, 'lideri kendisinin bulduğunu' ileri sürerek açıklamaya çalışıyor. Oysa M.Kemal'in liderliğinin, 11 Nisan 1919'dan önce, Kurtuluş Savaşı'nın öncüsü olacak kimseler tarafından, zaten kabul edilmiş olduğunu görmüştük. Cebesoy'un açıklamasını da aşağıda okuyacağız.

g. Kaldı ki M.Kemal, ordu ve ordular grubu komutanlığı yapmış bir asker. Anadolu'da ise o anda boş bir ordu komutanlığı/müfettişiliği yok ki bu görevi alabilsin? Cemal Paşanın ayağını kaydırıp da onun yerine mi geçecekti? Karabekir, 'özel olarak da gelebilirsiniz' dediğini yazarak, yapıntı planına bir çeki düzen vermeye çalışıyor.[155]

---

154) 2.2.1950 tarihli Millet dergisinden aktaran, S.Selek, Anadolu İhtilali, s.153.

Karabekir, İstiklal Harbimiz adlı kitabında da şöyle yazıyor: "M.Kemal Paşayı başa geçirmek ve bunu bütün kuvvetimle tutmayı daha İstanbul'da iken düşünmüştüm." (s.32, ayrıca 65-66)

Son anılarında ise, şöyle yazıyor: "M.Kemal Paşaya Başkumandanlığı almasını daha İstanbul'dayken teklif etmiş[tim.]... Fakat kabul etmesine rağmen, ilk fırsatta Millet Meclisi Reisliğine geçmiş ve Başkumandanlığı açıkta bırakmıştı." (Paşaların Kavgası, s.154/dipnot)

Karabekir, M.Kemal'e, Batı Cephesi Komutanlığını mı, hareketin liderliğini mi, yoksa Başkomutanlığı mı önermiş? Hangisi doğru?

155) Karabekir, M.Kemal Ordu Müfettişiyken dahi, ona itaat etmediğini açıklayarak övünmektedir.

M.Kemal, 29.5.1919 günü, bütün kolordulara bir emir yollar. Emir, en kötü ihtimali de hesaba katarak, her türlü tecavüze karşı alınacak çeşitli askeri tedbirlerle ilgilidir. (İstiklal Harbimiz, s.35-36) Karabekir Milliyette yayımlanan 5 inci mektubunda diyor ki: " Ben bu emri yapmamıştım. Çünkü böyle bir tehlike görmüyordum."

Bu ifadesini, İstiklal Harbimizin Esaslarında değiştirir: "Şark taarruzu hazırlığında bulunulduğu için bu emri, mevki-i tatbikata koymadım (uygulamadım). " (s.53)

İstiklal Harbimiz'de ise, büsbütün başka türlü yazıyor: "Bu teşkilata şarkta çoktan başlandı. İhtiyaç aylarca evvel görülmüştü." (s.36)

Her kaleme sarılışında, ifadesi değişiyor.

İşin tuhafı, Karabekir, M.Kemal'in 6 Şubat 1920 günlü taarruz emrini de, mevsim vb. sebepler ileri sürerek, yerine getirmeyecektir. (İstiklal Harbimizin Esasları, s.163-171)

M.Kemal Anadolu'ya özel olarak geçseydi, acaba ne olurdu?

Karabekir, bir ihtilal hükümeti niteliği taşıyan Heyet-i Temsiliye'nin kararları için de şöyle diyor: "Heyet-i Temsiliye'nin.. mahzurlu gördüğüm arzularını da bittabii yapmıyorum." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.136)

Bir yanda, liderliği ya da başkomutanlığı önerdiğini iddia ettiği M.Kemal ya da Türkiye'yi temsil eden Heyet-i Temsiliye, bir yanda da beğenmediği kararları uygulamayan bir kolordu komutanı!

h. M.Kemal, hiçbir görevi ve yetkisi olmadan, özel olarak Anadolu'ya geçmeyi düşünmemiş değildir.[156] Cebesoy'un anılarında bunu belirttiğini göreceğiz. Ama geçmek için acele etmemiş, gerçekçi bir insan olarak, uygun bir fırsat çıkmasını kollamıştır.[157]

i. M.Kemal'in, Karabekir'in bu kitabıyla ilgili el yazısı notlarını, Uğur Mumcu açıklamıştır. (Kazım Karabekir Anlatıyor, s.179-186) M.Kemal'in, Karabekir'in bu ziyaretle ilgili olarak yazdıkları hakkındaki notu şöyle: **"Baştan [başa] yalan, sonradan uydurma bir tiyatro parçası."** (s.181/13. not)[158]

j. Karabekir'in en yakın arkadaşı İsmet İnönü de şöyle diyor: "O günlerde, Kazım Karabekir Paşaya sormuş olsalardı, 'bu vazifeyi [Ordu Müfettişliği] ona vermeyin' derdi. Karabekir Paşa, öteden beri Atatürk'ten korkardı ve onu sevmezdi. Ama bu his, tek taraflı değildi. Karşılıklı ikisi de, birbirlerini sevmezlerdi. K.Karabekir Paşa, İstanbul'da iken, Atatürk'le beraber olacağım diye endişe ederdi. Erzurum'a giderken, 'korkuyorum, sen de onunla beraber olacaksın' demiştir. Korktuğu da başına geldi." (Hatıralar, 1.C., s.175)

k. Ali Fuat Cebesoy da, Şubat 1919'da İstanbul'daki son hazırlıkları, özetle şöyle anlatmaktadır:

"...Ekseri geceler, M.Kemal Paşada misafir kalıyordum. Arkadaşlar da aynı eve geliyorlar, saatlerce müdavele-yi efkârda (düşünce alış verişinde) bulunuyorduk.. Milli mukavemeti, İstanbul'dan değil, Anadolu'dan idare etmenin zarureti aşikârdı. Faaliyetlerimizi bunun etrafında toplamış idik. M.Kemal Paşanın Şişli'deki evinde yaptığımız sohbet ve müzekerelerde, bunun da kolay olmadığını anlamış-

---

156) F.R.Atay, Atatürk'ün Hatıraları, s.90-91.

157) M.Kemal diyor ki: "Bir kararım varken, onu niçin hemen tatbik etmiyorum? Hemen söyleyeyim ki ağır ve kati bir kararın doğruluğuna inanmak için vaziyeti, her köşesinden mütalaa etmek lazımdır. Ağır ve kati bir karar, tatbik edilmeye başlandıktan sonra, keşke bu tarafını da düşünseydim, belki bir çıkar yol bulurduk, yeniden bunca kan dökmeye, bunca can yakmaya ihtiyaç kalmazdı gibi tereddütlere yer kalmamalıdır. Böyle bir tereddüt, karar sahibinin vicdanında kanayan bir yara olur ve onu, yaptığının doğruluğundan da şüpheye düşürür. Bundan başka, beraber çalışacak olanlar, yapılandan başka bir şey yapılmak ihtimali kalmadığına inanmalı idiler." (a.g.e., s.91-92)

Keşke herkes, konuşmadan, yazmadan, karar vermeden önce, bütün ihtimalleri düşünse de, sonra vals yapmak ya da suspus olmak zorunda kalmasa!

M.Kemal de, değerlendirme sırasında içinde, çeşitli tahmin, tercih ve zamanlama yanlışları yapmış olabilir ama sonunda, bütün imkânları ve ihtimalleri dikkate alarak, o aşama için en doğru kararı verdiğini ve uyguladığını görüyoruz. Bu yüzdendir ki o korkunç kaosdan zaferle çıkılmıştır. Bu yüzdendir ki liderliği hiç tartışılmamıştır.

158) M.Kemal'in o tarihteki yaveri C.Abbas Güler de, bu ziyareti ve konuşmaları, Karabekir'den bambaşka şekilde anlatmaktadır. (Aktaran H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.288-289) Ama Güler'in bazı ayrıntılarda muhayyilesini çalıştırdığı anlaşılıyor. Mesela, Karabekir bu ziyaret sırasında, 'Erzurum'a gitmek hevesinde bulunmadığını, bu tayinden hiç memnun olmadını' söylemişmiş. Bunun kesinlikle doğru olmadığını kanıtlayan tanıklar var. (İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.171; Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.C., s.20-21; M.Kemal'in bu görüşme hakkında, kendisine verdiği bilgiye dayanarak, A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.43)

tık. Birçok yüksek mevki sahibi zevatla görüşülmüş ve konuşulmuştu. İçlerinde yalnız Rauf (Orbay), Refet (Bele) beyler ile bazı fırka (tümen) kumandanları ve erkan-ı harp reisleri (kurmay başkanları), Anadolu'da bilfiil vazife almayı kabul etmişlerdi. Diğerleri aynı cesareti gösteremiyorlar, tereddüt ediyorlar, türlü türlü mütalaalar ileri sürüyorlardı..

Asıl mühim mesele, M.Kemal Paşanın, milli davanın temini bakımından, üzerine alacağı vazifeye mesnet (dayanak) olabilecek bir memuriyete tayini idi. Ne yazık ki o tarihlerde, hükümet adamlarında, bu genç kumandanı, Anadolu'da mühim bir işin başına getirecek ne bir cesaret görülüyor, ne de bunların muhitinde, hamiyetli bir ruh yaşıyordu.. Var kuvvetimizle Anadolu'da çalışmaya devam etmekte, M.Kemal Paşa ile bir defa daha anlaşmıştık. Kumandanı bulunduğum 20.Kolordu karargâhının Ankara'ya nakli ile burasının bir mukavemet merkezi yapılmasını kararlaştırdık.[159] Paşanın geniş selahiyetli bir vazife ile Anadolu'ya geçmesine, her taraftan çalışılacaktı. Buna intizaren (bunu bekleyerek) daha bir müddet İstanbul'da kalacaktı. Anadolu'da vücuduna ihtiyaç hasıl olduğu zaman, bir vazife alamamış bile olsa, hususi surette Anadolu'ya geçecek, Milli Mücadele'deki şerefli mevkini alacaktı." (M.M. Hatıraları, s.38-40)[160]

Bu bilgiler ve tanıklar, Karabekir'in, 'planı ben yaptım, lideri ben buldum' gibi iddialarını yalanlamaktadır. Zaten birinin bulduğu ve 'idare etmeye çalıştığı bir baş' ile uzun ve çetin bir bağımsızlık ve kurtuluş savaşı verilir mi?[161]

---

159) "M.Kemal Paşanın ve benim görüşüme göre Ankara, her türlü teşkilata, birliğe ve hareket başlangıcına müsait, stratejik bir mevki idi. İstanbul hükümeti ve İngilizlerden evvel burasının tarafımızdan tutulması, en büyük emelimizdi." (M.M.Hatıraları, s.48)

160) Cebesoy, Karabekir'den hiç söz etmiyor. Çünkü İstanbul'daki bu hazırlık görüşmelerinin hiçbirinde Karabekir bulunmamıştır. (M.M.Hatıraları, s.43)

Ama Vehbi Vakkasoğlu şöyle yazıyor: "Karabekir Paşa, o günlerde kurtuluşu mümkün gören ve hem de onu gerçeğe uygun şekilde planlayan ilk kumandan olma şerefini kazanıyor böylece." (Son Bozgun,1.C., s.114)

161) Karabekir diyor ki: "Ben şarkta milli hükümet esasını kurarken (!), M.Kemal Paşanın İstanbul'da, bir padişah hükümetinde herhangi bir vazife alarak, en kıymetli arkadaşları da etrafında toplaması ihtimali, beni pek düşündürmüştü. İşte, en mühim olarak, buna mani olmak içindir ki şahsımdan fedakârlık yaparak, fikrimin husulü için kendisini şarka davetle milli hareketin başına geçmesini teklif etmiştim. Daha evvel İsmet'le de uzun uzadıya konuşmuştuk." (İstiklal Harbimiz, s.18)

a. İsmet Paşanın bu hususu doğrulamadığını, asıl metinde gördük.

b. Ayrıca, M.Kemal, hükümette vazife alsaydı ne olurdu ki? Fevzi, Cevat ve Cemal Paşalar aldılar da ne oldu? Milli Mücadele yine başlamadı mı? Ama bunun için hareketin başında, bu kararı verecek cesarette, milleti çevresinde toplayabilecek nitelikte, çağı okuyabilen, kararlı ve yılmaz bir liderin bulunması şarttır. Karabekir'in kitaplarını yazarken, gururuna yedirip de bir türlü itiraf edemediği husus da budur.

Rauf Orbay, 1941 yılında, hem de Karabekir'e yazdığı mektupta, Erzurum'da oldukları sırada (1919), Karabekir'in kendisine şöyle dediğini açıklamaktadır: "...Bize kumanda etmek meziyet ve kudretini haiz yegâne şahsiyet, M.Kemal Paşadır." (İstiklal Harbimiz, s.1103)

İşin aslı bu.

c. Çünkü kendisi bu nitelikleri taşımıyordu. Sürekli sızlanan ve eleştiren, ayrıntılara kenetlenmiş, takım oyununa ayak uyduramayan bir bürokrat kafasıyla, Milli Mücadele yürütülebilir, ihtilal yapılabilir mi?

Doğrusu şu ki M.Kemal, Anadolu'ya amir ve lider olarak geçmiş, K. Karabekir de, M.Kemal'in liderliğini ve amirliğini, ister istemez kabul etmiştir.[162]

İstiklal Savaşı'nı planladığını ve başlattığını ileri süren K.Karabekir, M.Kemal Anadolu'ya geçene kadar genel, birleştirici, geleceğe yönelik hiçbir etkinlikte bulunmamıştır. Kapsamlı etkinlikler, M.Kemal ile başlayacaktır.[163]

□ Karabekir, "**benim planım** etrafında ilk evvel kimler toplandı?" diye soruyor ve Erzurum, Sivas Kongrelerini vb. anlatıyor. (İstiklal Harbimizin Esasları, s.43 vd.)

a. Oysa Erzurum'da doğu illeri temsilcilerinin toplanması ile Karabekir'in de, M.Kemal'in de bir ilgisi yoktur. Onlardan önce ve onların dışında kararlaştırılmıştır. (M.Goloğlu, Erzurum Kongresi, s.52-54, 174-176; C.Dursunoğlu, 52-53, 56) Karabekir, gelişinden önce kurulmuş olan (1 Mart/resmen 10 Mart 1919) Erzurum Müdafaa-yı Hukuk Derneğine bile türlü düşüncelerle uzak durur, ancak M.Kemal'in Havza'dan çektiği bir telgraftan sonra açık destek vermeye başlar. (C.Dursunoğlu, M.M.de Erzurum, s.61-62)

b. Sivas Kongresi ise, Karabekir'in bulunmadığı Amasya'da kararlaştırılmıştır.[164] Karabekir, Sivas Kongresine karşıdır. (İstiklal Harbimizin Esasları, s.57, 94 vd.;[165] A.F.Cebesoy, M.M. Hatıraları, s.72-73)

c. Karabekir ve M.Kemal Anadolu'ya geçmeden çok önce, Doğuda silahlı direnmeye karar veren ve milis birlikleri kuran birçok örgüt vardı.[166]

---

162) M.Kemal, bunu iki kere de doğrulatıp pekiştirecektir: Önce Amasya'da, sonra Erzurum'da. (S.Selek, Anadolu İhtilali, s.266)

163) M.Kemal, 18 Haziran 1919 günü Amasya'dan, Edirne'deki 1.Kolordu K.lığına yolladığı emirde şöyle diyor: "Umum Anadolu ve Trakya Müdafaa-yı Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak cemiyetlerini tevhit etmek (birleştirmek) ve Anadolu ve Rumeli umum vilayatının murahhaslarından mürekkep kuvvetli bir heyet-i merkeziye teşkil etmek takarrür etti (kararlaştırıldı)." (Nutuk, 3.C., 19. belge)

Sivas Kongresi, bu kararın sonucudur. Karabekir, bölgesel ve sınırlı bir yaklaşım içindeyken, M.Kemal, sorunu bir bütün olarak ele alıyor. Aralarındaki büyük farkın biri de budur.

A.Fuat Cebesoy diyor ki: "Amasya kararları ile ayrı ve bölgesel teşebbüsler birleştirilmiş, bütün milletin, istiklal ve vatanımızın uğradığı tehlike etrafında birlik olduğu harice ve dahile gösterilmiştir. Amasya kararları toplayıcı bir ruh taşımaktadır. Şunu hemen ilave etmeliyim ki bunun başlıca amili de M.Kemal Paşadır." (M.M.Hatıraları, s.76)

Fevzi Çakmak da şöyle diyor: "Eğer Mondros Mütarekesini takip eden aylarda, bir tayyareden Anadolu'ya bakarsanız, yer yer yanan ateşler (redd-i ilhak ve Müdafaa-yı Hukuk dernekleri) görülecektir. Bu ateşleri birleştirecek bir alev lazımdı. İşte onu M.Kemal Paşanın meşalesi temin etti. " (Aktaran T.Z.Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, s.475)

Yurt çapında örgülenme, ancak Sivas Kongresi'nden sonra başlar. (Ayrıntı için: M.Goloğlu, Sivas Kongresi, s.147-172)

164) A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.71-74; Rauf Orbay, Y.Tarihimiz, 3.C., s.48-49. Rauf Orbay Amasya Kararları hakkında şöyle yazıyor: "İlk fiili harekete geçmek kararını, evvela biz, üçümüz (M.Kemal, A.F.Cebesoy ve Rauf Orbay) hazırladık." (Y.Tarihimiz, 3.C., s.49)

165) İstiklal Harbimiz kitabında, Karabekir'in, Sivas Kongresi'nin anlamını az çok kavramış olduğunu gösteren bazı cümleler bulunuyor. Mesela, s.110, 136, 155 vb.

166) Üçüncü Bölümde, Ermeni ve Gürcü saldırılarına karşı savunmak amacıyla Ardahan, Artvin, Oltu, Kars, Kağızman, Sarıkamış ve Iğdır'da, milli şüralar ve milis birlikleri kurulduğunu görmüştük.

Bunların sonuncusu, Trabzon Muhafaza-yı Hukuk-u Milliye derneğidir.[167] O da Karabekir'in gelmesinden önce, 12 Şubatta kurulmuş, silahlı savunma kararı almış ve örgütlenmeye başlamıştır bile. (M.Goloğlu, Erzurum Kongresi, s.18, 23-27)

A.F.Cebesoy da, Karabekir Anadolu'ya geçmeden önce, İstanbul'daki görüşmeler doğrultusunda, 20.Kolordu bölgesinde, çeşitli hazırlıklar yapmış ve önlemler almıştır. (M.M. Hatıraları, s.49-56, 80-83)

Yunanlıların içeri doğru yürümesi üzerine, Mayıs ayı içinde Batıda birçok direniş örgütü kurulacak, ordu da bu direnişe, bazen apaçık, bazen kapalıca katılacaktır.[168]

Görüldüğü gibi Doğuda uyanma ve örgütlenme, Karabekir'den önce başlamıştır. Ayrıca Karabekir'in de, planının da, Güney ve Batı bölgeleri ile bir ilgisi ve ilişkisi bulunmamaktadır. Oysa asıl savaşlar, önce bu bölgelerde başlayacak, kısa süren Doğu harekâtından sonra da devam edecek ve sonuç Batıda alınacaktır.

□ "Amasya tartışmalarının gizli kalamayarak duyulması ve İstanbul'un tazyiki (baskısı) neticesi, M.Kemal Paşa Hazretleri, ne merkezi Anadolu'daki milli taazzuva (örgütlenmeye) ve ne de garp cephesine koşmayarak, Erzurum'a, **benim yanıma gelmeye mecbur kaldı**." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.62)

Yani M.Kemal ile Rauf Bey, Batıya gideceklerine, Erzurum'a gelerek, Karabekir'in ve planının etrafında toplanmışlarmış!

Oysa M.Kemal'in ve Rauf Beyin Erzurum'a gelmelerinin sebebi, Erzurum Kongresi ve Karabekir'in Erzurum'a gelmeleri için ısrar etmesidir.

Rauf Orbay da, 1941 yılında, Karabekir'e yolladığı mektupta, kısaca şu açıklamayı yapmaktadır: '... M.Kemal Paşa ile benim, evvela Erzurum'a gelerek, bu kongrede bulunduktan sonra Sivas'a geri dönmemizi, acil bir tedbir olarak gördünüz ve bu noktada ısrar ettiniz.' (Mektubu yayımlayan da, K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.1011)[169]

---

167) Trabzon ili, bugünkü Rize, Gümüşhane, Giresun ve Ordu illerini de kapsıyordu.

168) Nizamettin Karacebe, Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası, s.95- 136; Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2.C.; Kazım Özalp, Milli Mücadele, s.9 vd.; Rahmi Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, s.17 vd.; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.124 vd.; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.239 vd. ve benzeri kaynaklar...

169) M.Kemal'in, Karabekir'in bu iddiası hakkındaki notu şöyle: "Benim Erzurum'a gidişim Kongre için daha evvelden mukarrer (kararlaştırılmıştır). " (Kazım Karabekir Anlatıyor, s.186)

Rauf Orbay da özetle şöyle yazıyor: "Amasya'da yapılacak başka bir işimiz kalmamıştı. Refet Beyi de birlikte alarak, Sivas'a doğru yola çıktık. Vali Reşit Paşa ve şehrin ileri gelenleri ile görüşüp, Erzurum'dan sonra orada toplanmasını münasip gördüğümüz kongrenin hazırlıkları üzerinde anlaştıktan sonra, Erzuruma hareket ettik." (Y.Tarihimiz, 3.C., s.49)

M.Kemal'in 24 Haziranda, Karabekir'e yolladığı telgraf, özetle şöyledir: "25 Haziranda Amasya'dan otomobille Sivas'a azimet olunacaktır. Fevkalade bir hal zuhur etmezse, Sivas'tan hemen Erzurum'a hareket edeceğim." (İstiklal Harbimiz, s.53)

Karabekir, İstiklal Harbimiz'de şöyle yazıyor: "M.Kemal Paşanın bir an evvel Erzurum'a gelmesini muvafık buluyordum." (s.48) "Kemal Paşaya da bir an evvel Erzurum'a gelmesini yazdım." (s.52) →

Cebesoy da şöyle yazıyor: "**Karabekir Paşa**, Sivas umumi kongresinden evvel, Erzurum'daki vilayat-ı şarkiye kongresinin toplanmasını ve **M.Kemal Paşa ile Rauf Beyin, toplantıya iştirak için Erzurum'a gelmelerini rica etmişti.**" (M.M. Hatıraları, s.72)

Gerçi İstanbul yönetiminden gelen telgraflar, Hürriyet ve İtilaf Partisi Sivas Başkanı Halit Bey ile bu sırada Sivas'ta bulunan mahut Ali Galip yüzünden, Vali Reşit Paşa sıkıntı içindedir ama M.Kemal ve arkadaşları Sivas'ta törenle karşılanırlar. Gerekli temasları yapıp, önceden kararlaştırıldığı şekilde, Erzurum'a hareket ederler.[170]

Ama Karabekir, bunları yok sayarak ve gerçeği tepetaklak ederek, 'M.Kemal, Erzurum'a, benim yanıma gelmeye mecbur kaldı!' diyor.[171]

Gelin de F.R.Atay'ı anmayın!

□ "[Karabekir, Ali Fuat Paşanın 20.Kolordu Komutanlığından azli haberini alır ve **28 Ağustos 1919** günü Harbiye Nezaretine bir yazı yazarak, bu konudaki Padişah buyruğunun değiştirilmesi için Padişaha yeniden başvurulmasını rica eder. Karabekir sonra şöyle yazıyor:] "**Evvelce verdiğim karar mucibince** (uyarınca) Ali Fuat Paşa, kumandanlığı, [yerine atanan] Ahmet Hulusi Paşaya vermedi." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.86)

a. Oysa görevin, hiçbir şekilde, başkasına terk ve teslim edilmemesi, **22 Haziran 1919** günlü Amasya Tamimi'nde yer almıştır, Karabekir'in verdiği bir karar değildir. (A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.73-74; Rauf Orbay, Hatıraları, Y.Tarihimiz, 3.C., s.48-49)

b. Bu karar, M.Kemal tarafından 23 Haziran, 5 ve 7 Temmuzda, ilgililere yeniden hatırlatılmıştır. (K.Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.55, 67, 70)

c. Cebesoy da Karabekir'in böyle bir kararı olduğundan söz etmiyor. (M.M.Hatıraları, s.154-155)

d. Kendisinin de yer verdiği bu açık belgelere rağmen Karabekir, 'evvelce verdiğim karar mucibince' diyebiliyor, yani gerçekleri kendine göre değiştiriyor, her şeyi olduğu gibi bu olayı da kendine mal ediyor.

Sivas Kongresi'nden önce Erzurum Kongresi'nin toplanacağı, Karabekir'in isteği üzerine, Amasya kararları arasına alınmıştır. (madde 2; A.F.Cebesoy, M.M.Hatıraları, s.73)

Yani her şey önceden kararlaştırılmış ve programlanmış. 'Mecburen Erzurum'a geldikleri', Karabekir'in, kitabını yazarken eklediği yakıştırma ve saptırmalardan sadece biri. Daha pek çok örneği var ama hepsini düzeltmek için binlerce sayfalık yeni bir kitap yazmak gerekiyor.

170) İslam Ans.1.C., s.736; Sivas Valisi Reşit Paşanın Hatıraları, s.25-26, 59 vd., Ahmet Halit K,. İstanbul,1939; Nutuk, 1.C., s.27-30; K.Erdaha, M.M.de Vilayetler ve Valiler, s.79-84; S.Selek, Anadolu İhtilali, s.262; Prof.Dr.M.F.Kırzıoğlu, M.Kemal Paşa-Erzurum İlişkileri Üzerine, AAMD, 1991/20, s.223-266 [Son araştırmada pek az bilinen birçok ilginç belge yer almaktadır]

171) Velhasıl Karabekir, hem gelmelerini israrla istiyor, hem de M.Kemal'i şemsiyesi altına sığınmış gibi göstermeye çalışıyor.

Ne derler buna?

□ "Kuva-yı Milliye'yi temsil eden heyet-i aliyenin, **değil Ankara'ya, hatta Sivas'ın garbına** (batısına) **bile geçmemesi fikrindeyim**. Çünkü şarki vilayatın (doğu illerinin) Kuva-yı Milliye'sini teşkil eden heyetin, bütün bütün uzaklaşması, bu vilayetlerin teşkilatsızlığını mucip olacak[tır]..." (İstiklal Harbimizin Esasları, s.147)

Karabekir, önce Sivas Kongresi'ne karşı çıkmıştı, sonra da Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'ın batısına bile geçmesini istemiyor. Daha sonra milli bir hükümet ilan edilecek diye telaş edecektir. (İstiklal Harbimizin Esasları, s.148) İstanbul'da Meclis açılınca, Heyet-i Temsiliye'nin yetkisi ve görevi kalmadığını savunur. (s.149-152, 171,175/dipnot) Her aşamada her şeyin kendisine bildirilmesini, danışılmasını ve sorulmasını ister.[172]

Paşanın yaklaşımı böyle. Ama 'Kurtuluş Savaşı'nı ben planladım' diyor![173]

Karabekir, İstiklal Harbimiz adlı kitabında, Sakarya Savaşı hakkında da bazı iddialar ileri sürmektedir. Cevabı daha önce verilmiş olanları geçerek, kalanları aktarıyorum.

□ "**Sakarya Muharebesi**'nin son günü, M.Kemal Paşa, muharebeyi kaybettiğine hükmederek, ricat emri vermiş ise de, Fevzi Paşa bunu, sabahki vaziyeti gördükten sonra kumandanlara tebliğini münasip görmüş. Halbuki

---

172) Feridun Kandemir, şöyle yazıyor: "Kazım Karabekir Paşa, şu ana kadar hiçbir yerde tek satırı yayımlanmamış olan hatıralarında, bu konuya temas ederken aynen şöyle der: 'Benim maksat ve gayem, milletin kurtulması fikrinin muvaffak olmasından ibaretti. Bu kanaatle M.Kemal'i tutuyordum. Zira ben başa geçersem aynı kuvvetteki kanaatle beni tutacak kimseyi göremiyordum... Hiçbir mülahaza beni, M.Kemal'i baş tanımaktan men edemezdi. Beni, ilerde bu fedakârlığımın kıymeti bilinmez diye bu fikirden ve bu kanaatten çevirmek isteyenler olmuştur. Fakat umumi muvaffakiyetin nihayetine kadar, yani büyük zafere ulaşmamızdan sonraya kadar dümenin benim elimde olacağını, geminin başı batıda ise de kıçının da şarkta olduğunu, geminin başını çevirenin kıçı olduğunu... düşünürdüm.' " (M.Kemal Arkadaşları ve Karşısındakiler, s.88, Yakın Tarihimiz Y., İstanbul, 1964)

1923 yılında da, Karabekir ve arkadaşları, Fevzi Çakmak aracılığı ile şu teklifte bulunacaklardır: "İşin başından beri hep beraberiz, zaferi beraber kazandık, bu devleti beraber kuruyoruz, hepimiz aynı derecede söz sahibi olmalıyız. Yeni devletin başında, daima birinci derecede yürütücü biz olacağız." (İ. İnönü, Hatıralar, 2.C., s.171-173; Asım Gündüz'ün açıklamasını da hatırlayınız.) İ.İnönü'nün anlattıklarından, bu görüşte bulunanların şu kimseler olduğu anlaşılıyor: K.Karabekir, A.F. Cebesoy, Refet Bele, Rauf Orbay.

İnönü, "Sonradan Fevzi Paşa, Atatürk etrafındaki hava içinde kaldı ve başkaca bir aykırı tavır göstermedi" diyor ve şöyle devam ediyor: "Devlet düzeninde, yapılacak işlere kimlerin, nasıl karar vereceği açıkça bellidir. Devletin bunun için teşkilatı vardır. Devlet Başkanlığı müessesesi var, hükümet var, Meclis var, parti var. Fakat bir fikri yürütmek için bir kısım arkadaşlar, dışarda birleşecekler, çoklukla bir karara varacaklar ve bunu yürütecekler!" (a.g.e., 2.C., s.173)

Kısacası, bütün kurum ve kuruluşların üstünde, bir vesayet kurulu bulunacak. Davul, M.Kemal'in ve yöneticilerin boynunda olacak, tokmak Karabekir ve arkadaşlarının.

Bu istekleri gerçekleşmeyince, parti kurup muhalefete geçerler.

173) Karabekir'in, Kurtuluş Savaşı ile ilgili kitapların yanlış olduğunu iddia etmesi üzerine, Prof.Dr.Enver Ziya Karal'ın verdiği yazılı cevap için: Kazım Karabekir Anlatıyor, s.166-168.

sabahleyin düşmanın ricatı görülünce, zaferin bizde kalması bu suretle temin olunmuş." (s.934/2.dipnot)

Kolordu Komutanlığı yapmış bir asker, nasıl böyle amatörce şeyler yazar? Sakarya Savaşı'nın aşamaları hakkında kabataslak bilgi edinmiş, tarafların durumunu az çok öğrenmiş bir 'başıbozuk' bile, Türk ve Yunan belgelerini incelememiş dahi olsa, bu satırları yazmaz! Türk ordusunun taarruz ettiği bir sırada ve Yunan ordusu parça parça geriye çekilirken, Başkomutan neden ricat (geri çekilme) emri versin? En ufak bir sebep bile yok.

Basit birkaç gerçeği hatırlatayım:

Yunan ordusu, 2 Eylül 1921'de Çal dağınının tamamını ele geçirir. Savaşın en kritik aşamasına girilir.[174] Cephe Komutanlığı bazı birlikleri hızla, Çal dağının doğusundaki Haymana'ya kaydırarak oradaki cepheyi güçlendirir ve 3 Eylül için şu emri verir: "Ordu, bulunduğu mevzileri inatla savunacaktır." (35 sayılı cephe emri, TİH, 2/5, 2.Kitap, s.160) Türk ordusu, yeni mevziini inatla savunur ve Yunan ordusunu Haymana batısında durdurur.[175] O gün Yunan 2. Kolordu Kurmay Başkanı Albay Gavalias, Başkomutan Papulas'a şu ilginç yazıyı yazar: "Daha düşmanın birinci müdafaa hattının zaptedilmesinden evvel, Yunan ordusu, mevcut kuvvetinin üçte birini kaybetti. Eğer ikinci ve hatta üçüncü bir müdafaa hattının zaptedilmesine teşebbüs edilirse, ordunun kalan kısmı da zayi edilecek (yitirilecek) ve işin sonunda, Başkomutan yalnız başına Ankara'ya girecektir!" (Prens Andreu, Felakete Doğru, s.130-131)

4 Eylül: Papulas, hükümete başvurarak, ordunun durumunu aktarır ve geri çekilmek için emir bekler;[176] Türk ordusu ise, taarruz hazırlıklarına başlar.

7 Eylül: Yunan ordusu, bazı birliklerini doğuya çekmeye başlar.[177]

10 Eylül: Türk taarruzu başlar, Yunan ordusu piyade ve süvari birlikleriyle kuzeyden ve güneyden zorlanır.

11 Eylül: Papulas, geri çekilme emrini verir.

---

174) General Stratigos, raporunda, "2 Eylülde Türklerin çekileceklerini sandıklarını fakat tekrar tutunduklarını ve bunun sebebini anlayamadıklarını" yazmaktadır. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.224); Yunan Başkomutanı General Papulas'ın 4 Eylül günlü raporu,TİH, 2/5, 2.Kitap, s.489-492.

175) Başkomutan M.Kemal'in aldığı önlemler için: TİH, 2/5, 2.Kitap, s.161-162.

176) Yunan Genelkurmay Başkanı Dusmanis şöyle yazıyor: "Anladım ki ordumuz çok zor bir durumdaydı.. Paniğe uğramış kurmayların, kaçmaktan başka herhangi bir karar vermeye iktidarları yoktu." (Küçük Asya Harbinin İçyüzü, s.152, 156)

177) General Harington'un 7 Eylül raporu: "Bugün aldığım bilgilerden, Yunanlıların çekilmekte oldukları ve onları kovalamak için Türklerin hummalı hazırlık yaptıkları kesinlikle görülüyor... Türk başarısı burada hemen yankı yaratabileceğinden, her türlü ihtiyat tedbirini aldırıyorum." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.228)

İngiliz Genelkurmayının, Yunan yenilgisinin sebepleri (s.231-232) ve Türk ordusunun durumu hakkındaki raporundan: "M.Kemal'in prestijinin büyük ölçüde yükseldiğine şüphe yoktur... M.Kemal öyle kuvvetli bir askeri durumdadır ki barış müzakerelerinin başlaması halinde, siyasi isteklerini yumuşatmasına hiçbir sebep yoktur... İnisiyatif kesinlikle Türklere geçmiştir." (s.232-234)

12/13 Eylül gecesi: Yunan ordusu bütünüyle, Sakarya doğusuna çekilir.

13 Eylül: Sakarya Meydan Savaşı sona erer. (Yunan Askeri Tarihi, s.553-592; TİH, 2/5, 2.Kitap, s.159-269)

Geri çekilme emrini, bu gelişimin neresine sığdırabilirsiniz?

Durum böyleyken, son günün gecesi, zafere bir adım kala, Başkomutan neden geri çekilme emri versin?

Dedikodudan, tezvirden ve masaldan ne kadar hoşlanıyoruz. Sanırım, Türk siyasi hayatını çürüten de bu gibi zaaflarımız.

□ Karabekir, **Büyük Taarruz** için de, şöyle yazıyor: "26 Ağustosta başlayan Garp Cephesi taarruzu ve kazanılan parlak muvaffakiyetlerin haberlerini, Trabzon'da, büyük neşe içinde aldım." (İstiklal Harbimiz, s.1091, 1096)

Ama her sorunu çözen bu zaferi, bütünüyle övmek elinden gelmiyor ve küçültmek için aralara şu iddiaları sıkıştırıyor:

□ "Ordumuzun taarruza geçtiği 26 Ağustosta, Yunan ordusu Başkumandanı Hacı Anesti'nin, ordusunun başında bulunmayıp Atina'da, ordunun çekilmesi ve Anadolu'yu tahliye (boşaltılması) işleriyle meşgul olması, Yunanlıların bitkinliğini ve gafletini... gösterir." (a.g.e., s.1091[178])

a. Hacı Anesti, 26 Ağustosta Atina'da değil, İzmir'de, ordusunun başındadır. Görevden alınana kadar da ordunun başında kalacaktır. (Ordu 2.Kurmay Başkanı Albay Passari, Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, 1.C., s.69 vd.; Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.240; Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, s.174; Dusmanis, Küçük Asya Harbinin İçyüzü, s.260)[179] Yoksa niye kurşuna dizilecekti?

b. Hacı Anesti'nin planı, Anadolu'nun boşaltılması değil, tam tersine, Anadolu'da tutunabilmek için cephenin daraltılmasıdır. (Yunan Askeri Tarihi, s.719) Sonra vaz geçecektir. (Passari, Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, 1.C., s.46-47)

Batı Cephesi hakkındaki bilgisi bu kadar olan Karabekir, ayrıca şöyle de diyor:

□ "[Yunan ordusu] Her türlü taarruz kaabiliyeti tükenmiş, siyasi çekişmelerle müdafaa kudretini bile zayi etmiş bir ordu[ydu]." (a.g.e., s.1057)

a. Yunan ordusunun, Sakarya Savaşı'ndan sonra taarruz kabiliyetinin kalmadığı doğrudur. (Yunan Askeri Tarihi, s.703)

---

178) Karabekir, bir başka yerde de, böyle dediğini unutup Hacı Anesti'nin İzmir'de olduğunu yazıyor. (İstiklal Harbimiz, s.1057/2.dipnot)

179) "Başkomutan Hacı Anesti... hükümet tarafından Atina'ya çağrılmıştı. Fakat [19 Ağustosta Türklerin] Ortanca'ya taarruzu, Başkomutanı İzmir'de alakoydu. Çünkü orada hasıl olan durumun yeniden tanzim edilmesi ve düşmanın sonraki niyetlerinin neden ibaret olduğunu anlaması için mevcudiyeti şarttı." (Stratigos, Yunanistan Küçük Asyada, 2.C., s.177; ayrıca, Passari, Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, 1.C., s.51 vd.)

b. Ama siyasi çekişmeler yüzünden müdafaa kudretini bile kaybettiği, doğru değildir. Yenilgiye bahane arayan bazı Yunan yazarları, siyasi çekişmeleri abartarak, yenilgi sebeplerinden biri olarak sayarlar ama onlar bile başlıca sebep olarak göstermezler. (Mesela Spyridonos, a.g.e., s.230 vd.) Hemen hepsi, Hacı Anesti'nin, birçok hususu düzelttiğini, orduya çeki düzen verdiğini, orduyu ve tahkimatı çok iyi bulduğunu belirtmektedir. (Passari, a.g.e., 1.C., s.43; Spyridonos, a.g.e., s.220-221; Stratigos, a.g.e., s.152-153; Kanellopulos, a.g.e., 1.C., s.28)[180]

İngiltere'nin Atina ataşemiliteri Albay Nairne, 1922 yılında Yunan ordusu hakkında iki rapor hazırlamıştır. 24 Nisan 1922 günlü raporda şu bilgiler yer alıyor: "Anadolu'daki Yunan ordusunun morali yüksektir. Sakarya çekilmesinden sonra, moral epeyce düşmüştü ama sonraki sıkı çalışmalarla moral yeniden yükseltilmiştir." (Bilal N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.439) Albay Nairne, bir aylık bir incelemeden sonra, 13 Temmuz 1922'de ikinci bir rapor daha verir. Özet olarak aktarıyorum: 'Elbiseler, çizmeler, 1919 ve 1920 yıllarına bakarak, çok daha iyi. Askerler iyi besleniyorlar. Tayınları yeterli. Haftada üç veya dört defa et yemeği veriliyor. Bütün askerlerin örtüleri, barınakları var. Her zamankinden daha iyi talim görmüşler. İstihkâmlar çok iyi ıslah edilmiş. Organize eğlenceler düzenleniyor. Cephedeki Yunan askerlerinin morali, her zamankinden daha iyi. Askeri ve manevi bakımdan Türklere üstünler. Türk hücumlarını pek aktif bir savunma ile karşılayacaklar. Başarı kazanacaklarına tam güvenleri var." (a.g.e., s.447; ayrıca M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.300 vd.) Atina'daki İngiliz Elçisi Lindley, bu rapora şu notu eklemiştir: "Yunan ordusu, hiçbir zaman bu kadar sıhhatli ve bu kadar müessir (etkili) olmamıştır." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.448)[181]

□ Karabekir, gerçeklere aykırı iddialar ileri sürmekle kalmıyor, Türk taarruz planını da, herkesin düşünebileceği, alelade bir plan olarak göstermeye çabalıyor. Doğu Cephesinde kurmaylık kursu gören subaylar, aynı planı hemen yapıvermişler. (İstiklal Harbimiz, s.1057)

Türk Genelkurmayının Sad Planı adını verdiği taarruz planı, Ekim 1921 ile Temmuz 1922 yılı içinde, Cephe karargâhı, Genelkurmay ve Başkomutanlık tarafından, aşama aşama geliştirilmiş, üzerinde çok tartışılmış, uygulaması zor, riski çok ama kesin sonuca yönelik, bütün usta işi eserler gibi sade bir plandır.[182] Harita okumasını ve Yunan birliklerinin yerleşimini bilen bir stajyer kurmay subay

---

180) Bazı yazarlar gibi Prof.Jeschke de, Hacı Anesti'nin, Büyük Taarruz başlamadan önce, İstanbul üstüne yürümek hevesiyle, Anadolu'dan iki tümen çektiğini ileri sürüyor. (K.S.İlgili İngiliz Belgeleri, s.94) Doğru değildir. Trakya'ya, üç alay ve bir tabur, başka deyişle, bir tümen eşdeğerinde bir kuvvet geçirilmiştir. (Yunan Askeri Tarihi, s.679)

181) Yunan cephesini dolaşan, Christian Sience Monitor gazetesinin ABD'li muhabiri Dr. Gibbons şunları yazmaktadır: "Yunanlıların askeri durumu pek parlak görünüyor. Kuvvetli bir cephe tutuyorlar. Ulaştırma hatları fevkalade. Moral umulanın çok üstünde." (30 Mayıs 1922, Sakarya'dan İzmir'e, s.441)

182) Planın oluşturulması ve ayrıntıları için: TİH,2/6, 1.kitap, s.49-65, 101-113, 199-234, 311.

da bu çözümü bulabilir. Ama Karabekir'in sözünü etmediği bir husus var: Bu planın başarılı sonuç vermesi, düşmanın karşı hareketini önleyecek önlemlerin alınmasına ve taarruzun, stratejik ve taktik bir **baskın** tarzında yapılmasına bağlıdır. Aksi takdirde, bir Yunan yan taarruzu karşısında, ordunun elden çıkması işten bile değildir. Nitekim 2.Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa gibi Karabekir'i de yetiştirmiş olan ünlü bir strateji hocası bile, bu planı çok tehlikeli ve uygulanamaz bulacak, 20 Ağustosa kadar şiddetle karşı çıkacaktır.[183] Çünkü baskını gerçekleştirebilmek için üç piyade ve bir süvari kolordusunun (yaklaşık yüz bin kişi, binlerce at, araba, yüzlerce top vb.), düşmana hiç sezdirilmeden, kuzeyden güneye, doğudan batıya kaydırılması gerekmektedir. Bunun ne kadar riskli ve zor bir iş olduğunu, Karabekir bilmez mi? Ama bundan hiç söz etmiyor.

Büyük Taarruz, işte bu riskli ve zor işin başarılmasıyla gerçekleştirilmiştir.[184] Asıl taarruz bölgesi (Akarçay-Çiğiltepe: 40 km.) ile yarma kesimi de (Kalecik Sivrisi-Tınaztepe: 13 km.), Yunanlılarca bir yıldan beri berkitiliyordu.[185] Bu başarılı ve gizli kaydırma gerçekleştirilerek, asıl taarruz bölgesinde 3, yarma kesiminde 6 misli kuvvet toplanması başarılacaktır.[186] Bu sayede, Yunanlıların bir yıldan beri berkittikleri ve şiddetle korumaya çalıştıkları bu savunma hatları, bir buçuk günde yarılır ve Yunan ordusu dörde bölünür.

Türklerin, Afyon güneyinden taarruz edebileceğini, ihtimallerden biri olarak, Yunanlılar da düşünmüş ve gerekli savunma planını hazırlamışlardır.[187] Demek ki Türk taarruzunun yerini kestirmek marifet değil. Önemli olan, bu tehlikeli planın sorumluluğunu üstlenmek ve uygulamaktır. M.Kemal, 'tarihe ve millete karşı' sorumluluğu üzerine almış, Batı Cephesi ve Ordu karargâhları da aksaksız uygulamışlardır.

---

183) C.Erikan, Komutan Atatürk, s.794; İ.İnönü,Hatıralar, 1.C., s.279-285; TİH, 2/6,1.Kitap, s.55-67, 201-205, 233-234; F.Altay, On Yıl Savaş, s.329; F.Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, s.419-423; Asım Gündüz, HTM 1974/8; BTTD, Kurtuluş Savaşı özel sayısı, s.81-87 vb...

184) Düşmanı ve dünya kamuoyunu uyandırmamak ve yanıltmak için birçok önlem alınmıştır. Yunan askeri tarihinin de belirttiği ikisini, aktarayım: "[Güneye kaydırılan Türk] Kolordularının telsizleri, eski yerlerinden normal yayınlarını yaparak, Yunan liderliğini yanıltıyorlardı.. Türkler, 24 Ağustosa kadar 28 kere, Yunan cephesini yanıltıcı hücumlar yaptılar." (Yunan Askeri Tarihi, s.711, 721)

185) TİH, 2/6, 2.Kitap, s.17-18; Lord Kinross şöyle yazıyor: "Burası çok iyi tahkim edilmiş bir mevzi idi, öyle ki İngiliz mühendisleri, zaptedilebileceğine inanmıyor ve burayı bir çeşit Verdun olarak olarak görüyorlardı." (Atatürk, s.475)

Yunan ordusu, Türk ordusundan 22.922 insan, 1.114 Hf.Mt., 441 Ağ.Mt., 127 top, 40 uçak, 3.838 kamyon, 1.743 oto ve ambulans daha üstündür. (TİH, 2/6, 2.Kitap, s.16) Türk ordusunun ancak yarısı asker kılığındadır (C.Erikan, Komutan Atatürk, s.786) ve İsmet Paşa, 16 Ağustosta bile Ankara'dan çarık isteyecektir. (TİH, 2/6, 2.Kitap, s.24)

Böylesine donatımsız bir ordunun, daha fazla insanı, silahı ve aracı olan savunmadaki bir orduyu, neredeyse bütünüyle imha etmesi, örneği pek az görülmüş bir olaydır.

186) C.Erikan, Komutan Atatürk, s.795.

187) Passari, bu konudaki değerlendirmeleri ve her ihtimale göre hazırlanmış olan bütün savunma planlarının ayrıntılarını açıklamaktadır, Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, 1.C., s.20-42; Spyridonos, Harp ve Hürriyetler, s.212.

"Bu plan, ordu kurmaylarına ve Komutanlarına büyük güven veriyordu." (Yunan Askeri Tarihi, s.699)

Oysa Karabekir Yunan ordusunun Başkomutansız ve bitik olduğunu, Yunanların zaten Anadolu'yu boşaltmaya hazırlandıklarını, siyasi çekişmeler yüzünden savunma kudretini bile kaybetmiş durumda bulunduğunu, taarruz planının da öyle olağanüstü bir yanı olmadığını iddia ediyordu.

Ama hiçbiri doğru çıkmadı!

Türlü türlü evirip çevirmeler, saptırıp çarpıtmalar, övünmeler, bandomızıka eşliğinde anlatılan masallar ile Karabekir demek istiyor ki: En büyük benim, benden başka büyük yok! Bunu iddia etmek zor değil. Herkes söyleyebilir. Zor olan, bunu tarihe kabul ettirebilmektir.

3/3. Bir Karabekir masalı

Karabekir'in son bir iddiası daha var. Bu iddia, çağı hiç incelememiş magazin tarihçileri ile M.Kemal muhalifleri tarafından, ısıtılıp ısıtılıp sofraya getirilmektedir. Birçok yerde az çok değiştirilerek yayımlandı. Ben son olarak, 12-18 Mart 1995 tarihli Nokta dergisinde yayımlanmış olan versiyonunu ele alacağım.

Bülent İşmen imzası ile 24-27.sayfalarda yayımlanan yazının başlığı şöyle: 'Kurtuluş Savaşı Yıllarının Gizlenen Din Tartışmaları' ve kan kırmızı bir alt başlık: 'Müslüman mı kalalım, Hıristiyan mı olalım?'

Yazı, başlığından başlamak üzere birçok çelişki ve yanlışla dolu. Yazar, iddiayı aktarmadan önce, kaynağını açıklamadığı birtakım bilgileri, birbirlerine karıştırarak, kronoloji yanlışları ve eklentiler yaparak sıralıyor. İçiçe geçmiş birkaç yanlışına değineyim, gerisini kestirebilirsiniz.

M.Kemal'in Sovyetler'le ilişki kurmaya çalıştığını ve Baku'da toplanan Doğu Halkları Kongresi'ne heyet gönderdiğini yazdıktan sonra, şöyle diyor:

□ "Oysa **tam o dönemde**, M.Kemal'in bir başka önemli çabası daha vardı ve bu çok gizli yürütülüyordu. Hayalindeki genç Türkiye Cumhuriyetine dünyada saygın bir yer arayan M.Kemal'in kafasında, yeni bir İslam Birliği kurmak vardı. M.Kemal'in planı, bir taraftan **halifeliğin kaldırılmasının doğurduğu memnuniyetsizliği** kademe kademe gidermeye çalışmak ve diğer taraftan kendi siyasi durumunu garantiye almayı öngörüyordu."

Yazar 'tam o sırada' diyor ama Doğu Halkları Kongresi, 1920 Eylülünde toplanmıştı, halifelik ise 1924 Martında kaldırılmıştır. Arada üç buçuk yıl var. Halifeliğin kaldırılmasından sonra, bir İslam Birliği kurmak gibi bir girişim ise, hiç söz konusu olmamıştır. M.Kemal'in bu yolla kendi siyasi durumunu garantiye almayı öngördüğü iddiası ise, genç yazarın entelce bir fantezisi.

Yazar, masalını şöyle sürdürüyor: "İktisat Vekili Y.Kemal Tengirşenk başkanlığında ve Maarif Vekili Dr.Rıza Nur, Azerbeycan'daki Kemalist temsilci Memduh Şevket, askeri danışman *[Doğrusu ataşemiliter]* Saffet Bey ile Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Beyden *[Doğrusu paşa]* **oluşan bir Türk heyeti**, İran, Sovyet Rusya, Azerbeycan, Kuzey Kafkasya, Dağıstan, Hive, Buhara, Tür-

kistan Cumhuriyeti ve Türkiye arasında, bir İslam devletleri ittifakı oluşturmak.. amacıyla dolaşıyordu."

İşmen, bu hayalî kurulu, Sovyet Rusya ve Azerbeycan hariç, hiçbirinin hiçbir zaman gitmediği yerlerde dolaştırıyor ve şöyle devam ediyor:

□ "Oysa **tam o dönemde**, İslamiyet için ortaya atılan değişik fikirler de vardı. Avrupa'da yer almak, yeni dünyanın bir ferdi olmak isteyenler, Avrupalı gibi muamele görmek için Müslümanlıktan ayrılarak, Hıristiyanlığa geçmeyi zorunlu görüyordu. *[Az sonra bunların kim olduğunu açıklayacak!]* M.Kemal ise bu tür tartışmalarda genellikle sessiz kalıyordu. *[Demek ki sessiz kalmadığı tartışmalar da var! Ama yazar, nedense onları açıklamıyor!]* M.Kemal'in düşüncelerini İsmet Paşa dile getirirken, karşıt fikirler de İslamiyet konusundaki tutuculuğuyla bilinen Kazım Karabekir'den çıkıyordu. *[İsmet Paşanın dile getirdiği bu konudaki düşünceler ne ola ki? Yazar, kaynak gösterse de okuyup bilgilensek]* Bu ilginç tartışmalar, uzun zaman devam etti. *[Bu tartışmaların başladığı ve uzun zaman devam ettiğine ilişkin hiçbir belge, kaynak bulamadım. Yazar, dayanaklarını açıklamak lütfunda bulunmaz mı acaba?]* **18 Temmuz 1923**'te, Teşkilat-ı Esasiye (anayasa) hazırlıkları sırasında, M.Kemal tarafından ayrı heyet, Ankara garındaki taş binada bir araya getirildi. *[Böylece sözü, Karabekir'in iddiasına getiriyor. Soyadlarını ekleyerek aktarıyorum:]*

□ "Başkanlığını M.Kemal'in yaptığı toplantıda, **İsmet** Bey (İnönü), Dahiliye Vekili **Fethi** Bey (Okyar), İktisat Vekili **Tevfik Rüştü** Bey (Aras), Nafıa Vekili **Fevzi** Bey (Pirinççioğlu), Maliye Vekili **Hasan** Bey (H.Fehmi Ataç herhalde), Ziraat Vekili **Sabri** Bey (Toprak), Matbuat Umum Müdürü **Ağaoğlu Ahmet** Bey, mebuslardan **Ziya Gökalp** Bey, **İhsan** Bey, Sivas mebusu **Rasim** Bey (Başara) bulunuyordu. Erzincan mebusu **Rafet** Bey ise, kâtiplik yapıyordu. (Bir başka versiyonda bu ad, Saffet olarak geçiyor. A.Dilipak, Bir Başka Açıdan Kemalizm, s.242)

İlk sözü alan İktisat Vekili Tevfik Rüştü Bey, Teşkilat-ı Esasiye'de dinimizin açıkça yazılması gerektiğini belirten bir konuşma yaptı ve kimseden korkusu olmadığını söyledi. Tevfik Rüştü Bey bunları neden söylemişti? Onu daha çok batıcı olarak tanıyanlar, sözlerinin anlamını çözmeye çalışıyorlardı. Ancak, aynı zamanda kurt bir politikacı (!) olduğunu da süreç içinde ispat eden Kazım Karabekir, bir şeyler sezinledi. Söz alarak, 'Teşkilat-ı Esasiye'de, dinimizin İslam olduğu yazılıdır.[188] Tevfik Rüştü Bey, hangi kanaatinizi haykı-

188) "Türkiye devletinin dini, din-i İslamdır" ibaresi, 1920 anayasasında yoktur; 29 Ekim 1923'te kabul edilecek ve anayasaya 2.madde olarak girecektir. (Türk Parlamento Tarihi, I.Dönem, 1.C., s.184-186; 2.Dönem ZC, 3.C., s.96-97)

Oysa olay, Karabekir'e göre, 18 Temmuz 1923'te geçiyor. Bülent İşmen, Karabekir'i, üç buçuk ay sonra anayasaya girecek olan fıkraya göre konuşturuyor. Karabekir'in anılarında böyle bir cümle yok, İşmen eklemiş.

rıyorsunuz ve Teşkilat-ı Esasiye'ye hangi dini yazdıracaksınız, Hıristiyanlığı mı?' [dedi.]

Toplantıya katılan mebuslar ve vekillerden tek bir ses çıkmadı. Buz gibi bir hava toplantının üstüne kâbus gibi çökmüştü. Acaba M.Kemal'in amacı neydi? Gözler ona çevrildi. M.Kemal, konuşmaları yalnızca dinleyeceğini belirten bir yüz ifadesi takınmıştı.

Birkaç saniye süren bu sessizliği yine İktisat Vekili Tevfik Rüştü Bey bozdu. Düşüncelerinde çok kararlı olduğu belliydi. Yüksek sesle, 'Evet, Hıristiyanlığı yazalım diyorum. Çünkü İslamiyet terakkiye (gelişmeye) manidir (engeldir). Bu din ile yürünmez, mahvoluruz. Ve kimse de bize ehemmiyet vermez.'

Tevfik Rüştü Beyin bu derece açık ve net biçimde Hıristiyanlığı savunması, Kazım Karabekir'i çok şaşırtmıştı. Türklerin yüzyıllar önce benimsediği bir dinden vaz geçmesi nasıl savunulabilirdi? Bu nasıl bir anlayıştı, doğrusu aklı almıyordu. O da M.Kemal'e çevirdi gözlerini. Ondan bir konuşma bekliyor ve tüm bu saçma konuşmalara bir son vermesini istiyordu. Ama M.Kemal, başından beri takındığı tavrı değiştirmeye hiç niyetli görünmüyordu. Zaten o, dolaylı yoldan görüşlerini dile getirmek istediğinde, İsmet Bey (İnönü) devreye girer ve konuşurdu. *[Bütün bunlar, İşmen'in süslemeleri. Karabekir'de böyle ifadeler bulunmuyor!]* Karabekir anladı ki Tevfik Rüştü Beyle iyice kapışması gerekecekti. 'İslamiyetin terakkiye mani olduğu, Avrupalıların uydurmasıdır!' diye, yüksek sesle çıkıştı. Karabekir'e göre Batı, askeri ve kültürel yönden yok edemediği Türkiye'yi, dinini değiştirerek yok etmek istiyordu. Bunun üzerine Nafıa Vekili Fevzi Bey (Pirinççioğlu) atıldı:

'Evet Karabekir, Türkler İslamlığı kabul ettikleri için böyle kaldılar. Ve İslam kaldıkça da bu halde kalmaya mahkûmdurlar. Bunun için İslam kalmayacağız.'

Kazım Karabekir'in savunmada kaldığı bu toplantıda, giderek karşı fikirler ortaya atılıyor ve toplantı son derece elektrikli havaya bürünüyordu. Ancak şu bir gerçekti. Türkiye'nin Hıristiyan olmasını isteyenlerle Müslüman kalmasını isteyenler arasındaki mücadelede, taraflar başabaştı ve fikir mücadelesinden kimse galip gelemiyordu. *[Bunlar da İşmen'in eklemeleri; Karabekir'de bu ifadeler yok!]* Havanın daha da gerginleşmesi ve konuşmalardan bir sonuç alınamaması üzerine, M.Kemal ilk kez konuşuyor ve 'müzakereler çok hararetlendi, burada kesiyorum' diyerek, toplantıyı erteliyordu."

Bu acaip yazının kaynağı, Karabekir'in son anılarıdır.[189] Ama Bülent İşmen, Karabekir'in anlattıklarını değiştirmiş, M.Esat Beyi çıkartmış, allayıp pulla-

189) K. Karabekir Anlatıyor, s.86-88, 95; Paşaların Kavgası, s.145-148, 157, 162-163.
Karabekir, Fethi Okyar ve M.Esat Bozkurt 'un da, Tevfik Rüştü Aras doğrultusunda konuştuklarını iddia etmektedir. Bülent İşmen bu iki kişiyi es geçmiş. Buna karşılık, Karabekir hiç sözünü etmediği halde, zavallı Fevzi Beyi eklemiş. →

mış ve özellikle M.Kemal'i vurgulayarak aktarmış. Anlattıkları doğruymuş gibi yazısının sonunda da şöyle diyor:

□ "Evet, M.Kemal'in yıllar boyu, kâh gizli gizli, kâh açıkça yaptığı çalışmalar, onun amacına ulaşmasını sağlayamadı."

Bu maksatlı ve uyduruk iddianın içeriğine değinmeyeceğim bile. Çünkü baştan aşağı insafsız, kaba bir masal. Masal olduğunu anlamak için olayın geçtiği tarihi hatırlamak yeter: **18 Temmuz 1923**!

1. a. Bu tarihte, İsmet Paşa Lozan'dadır. Andlaşma, altı gün sonra, 24 Temmuz 1923 günü imza edilecek.

b. O tarihte Ziraat Vekaleti de yok. İlk defa 5.3.1924'te kurulacak. (Devlet Teşkilatı Rehberi, s.399, TODEİ Y., Ankara,1986) Sabri Toprak o tarihte milletvekili de değil. İlk olarak İkinci Meclis'e katılacak ve 3 Mart 1925 ile 1 Kasım 1927 arasında Ziraat Vekilliği yapacak. (Türk Parlamento Tarihi, II.Dönem, 3.C., s.681)

c. I. ve II. Dönem milletvekilleri arasında, Rafet adında biri bulunmamaktadır.

d. Ziya Gökalp de o tarihte milletvekili değil. II.Dönemde milletvekili seçilir ve mazbatası 13 Ağustos 1923'te onaylanır.

e. 18 Temmuz 1923 tarihinde İktisat Vekili, Tevfik Rüştü Aras değil, M.Esat Bozkurt. (Türk Parlamento tarihi, I.Dönem, 1.C., s.831)

f. Tevfik Rüştü Aras da, o tarihte Sıhhiye Vekili. (a.g.e., s.832)

g. 15 Temmuz 1923'te, birinci Heyet-i İlmiye toplanmıştır. Olağanüstü yüklü bir gündemi vardır. Görüşmeler 15 Ağustosa kadar sürecektir. Matbuat Umum Müdürü Ahmet Ağaoğlu ile Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Encümeni Başkanı Ziya Gökalp de bu heyetin üyeleridir, genel kurul ve komisyon görüşmelere katılmaktadırlar.[190] Ahmet Ağaoğlu ile

---

Bari doğru dürüst aktarsaydı şu masalı.

● Söz konusu kişilerin hayatları ortada, anıları, kitapları elde, yaptıkları belgelerde, çoğunun ailesi yaşıyor. Bu insanların, Türkleri Hıristiyan yapmak gibi imkânsız, aptalca bir hevese kapılabileceğini düşünmek bile günahtır.

Fethi Okyar'ın anıları: Üç Devirde Bir Adam; güncesi: Hayat Tarih mecmuası, 1973/1. ve 2. sayılar; Türk Kültürü dergisi, 82.sayı.

T.Rüştü Aras'ın görüşleri: Görüşlerim, 2 cilt, İstanbul, 1945, 1968.

M.Esat Bozkurt, Atatürk İhtilali, Altın Kitaplar, İstanbul, 2.baskı, 1967.

● M.Esat'ın hayatını yazan Cihan Yamakoğlu şöyle diyor: "[Laiklik yanlısı] M.Esat Bey ve ötekilerin, kesin bir Allah inançları vardır. Aile hayatlarında uygulanan İslami yaşayış ve davranışa karşı çıkmadıkları gibi teşvikçi ve yardımcı olmuşlardır. Mesela ülkemizde laik eğitim başlatılıp din dersleri kaldırılınca, M.Esat Bey, üç çocuğuna Büyükada imamına, evinde din dersleri öğrettirmiştir. Hanımı Feheda Hanım ise... evinde Kur'an okuturdu. Bütün bunlar, M.Esat Beyin bilgisi altında yapılırdı. F.Nafiz Çamlıbel, onun için 'kafasıyla garplı, kalbiyle şarklı idi' der." (M.Esat Bozkurt, s.42)

Karabekir, bu insanların Hıristiyanlığı savunduklarını iddia ediyor.

Allah şaşırtmasın!

190) Heyetin üyeleri, gündemi ve çalışma usulleri için: Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, s.20-21.

Ziya Gökalp, bu toplantıda ne arıyorlar? Yoksa bu hazretler, aynı anda iki yerde birden bulunabilecek yetideler mi?

Birçok yanlış arasında, birkaç da doğru.

Eh, çalışmayan bir saat bile, günde iki defa doğruyu gösterir!

2. Bu iki gün, Milli Mücadele'nin belki de en heyecanlı günleri. Çünkü Milli Mücadele'nin finali yaşanıyor. İsmet Paşadan, görüşmelerin tamamlandığını ve işin imzaya kaldığını bildiren telgraf gelmiş, dört yıllık mücadele noktalanmış.[191] Lozan Kurulu andlaşmayı imza için yetkilendirilmeyi bekliyor, hükümet ise ağırdan alıyor.[192] Sabrı tükenen İsmet Paşa, 18 Temmuz 1923 günü, M.Kemal'e, hükümetin tavrından şikâyet eden sert bir telgraf çeker. (Lozan Telgrafları, 2.C., s.582-584) İsmet Paşa ile Rauf Bey arasında, Lozan görüşmelerinin ikinci dönemi boyunca sürüp gitmiş ciddi bir gerginlik vardır.[193] M.Kemal sık sık araya girmek zorunda kalmıştır. Yine araya girer, Rauf Bey ve hükümet üyeleri ile görüştükten sonra, 19 Temmuz günü İsmet Paşaya andlaşmanın imzalanmasının uygun görüldüğünü bildirir. (a.g.e., s.584)[194]

İşte Karabekir'e ve onun iddiasını sürdürenlere göre, tam da bu sırada, işin son günü, sonuca bir adım kala M.Kemal, Lozan'ı mozanı bir yana koymuş, İsmet Paşa ve Rauf Beyi kendi hallerine bırakmış, dört beş Bakan ve birkaç milletvekili adayı ile oturmuş, geniş geniş din sorununu görüşüyormuş.

Akla sığar mı bu? Yazana da, inanana da gülerler.

3. Karabekir, bu toplantının, anayasada yapılacak değişikliklerle ilgili olduğunu ileri sürüyor.[195] Oysa, anayasada ilk değişiklik hazırlığı, Cumhuriyetin ilanından (29 Ekim 1923) bir gün önce yapılacak,[196] 29 Ekim günü TBMM'nde görüşülüp kabul edilecektir. (2.Devre ZC, 3.C., s.89-99) Yani Karabekir'in ileri sürdüğü tarihten üç buçuk ay sonra.

4. Kırk yıllık Müslüman T.Rüştü Aras ve arkadaşları, Hıristiyanlığı ne bilirler? Madem bu kadar ısrarlılardı, sonra neden Hıristiyan olmadılar? Velhasıl hangi yandan baksanız ayıp, yanlış, gerçeğe aykırı ve akla ziyan bir masal.[197]

5. M.Esat Bozkurt, Atatürk İhtilali adlı kitabında, bu olayın aslını anlatmaktadır.[198] Toplantının, 1924 Anayasası hazırlığı ile ilgili olduğu, tartışılan konunun da, Karabekir'in yansıtmaya çalıştığı gibi Müslümanlık ya da Hıristiyanlık değil, laiklik olduğu anlaşılmaktadır. M.E.Bozkurt diyor ki:

---

191) B.N.Şimşir, Lozan Telgrafları, 2.C., s.581.

192) İ.İnönü, Hatıralar, 2.C., s.144, 148; Rauf Orbay, Hatıraları, Yakın Tarihimiz, 4.C., s.83; K.Özalp, Atatürk'ten Anılar, s.22; Nutuk, 2.C., s.256-259.

193) Rauf Orbay, Hatıraları, Yakın Tarihimiz, 4.C., s.53-55.

194) Telgraftan bir cümle: "Hiç kimsede tereddüt yoktur."

195) Kazım Karabekir Anlatıyor, s.85; Paşaların Kavgası, s.145.

196) K.Özalp, Atatürk'ten Anılar, s.26-27; Türk Parlamento Tarihi, II.Dönem, 1.C., s.195 vd.

197) A.Dilipak ise, bu masalı, Bir Başka Açıdan Kemalizm adındaki kitabında, "Cafer Tayyar Paşanın Hatıratı" olarak sunuyor! (s.242-244) Aşağıda, içeriğini de iyice değiştirdiğini göreceğiz.

198) s.341-343.

"Hiç unutmam, ikinci Teşkilat-ı Esasiye projesi, vekillerden ve milletvekillerinden kurulu özel bir kurum (komisyon) tarafından, Atatürk'ün başkanlığında, Ankara istasyonundaki Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü binasında konuşulurken, din ile ilgili maddelerin projeden çıkarılmasını ben teklif etmiştim. Dinle devlet işlerinin birbirine karışması, Türk milletinin felaket sebebi olduğunu ileri sürmüştüm. Yalnız bizim değil, Roma devletinin yıkılış sebebinin Hıristiyanlık olduğunu iddia etmiştim. Karabekir, fikrime asabiyetle hücum etti. Bay Fethi Okyar, 'Canım, böyle şeyleri karıştırmayalım, biz ihtilalci miyiz, devlet idarecileri miyiz?' diyerek, meseleyi kapatmak istedi. Atatürk, 'zamanı gelir' deyince, [dinle ilgili] maddeler, projede bırakıldı... Nihayet... Türkiye Cumhuriyeti laik cumhuriyet oldu. Yani insanlarca kutsal olan din, hükümdarların yahut herhangi bir şefin elinde, oyuncak olmaktan kurtarılarak, el değmeyen ve ebedi olan vicdanlara mal edildi. Din, ancak vicdanlar içinde emin ve masundur."[199]

Olay bu ve bu kadar basit. Ama bir kahraman, alaturka siyasete bulaşıp sonra da devre dışı kalınca, neler icat edip yazabiliyor ve bir genç yazar, bu masalı nasıl da süsleyip püsleyip yeniden pazara sürebiliyor.[200]

---

199) Karabekir, Bozkurt'un ifadesini kabul etmiyor, diyor ki: "Mahmut Esat Bey, 'hiç unutmam' dediğine göre, notlarını günü gününe tutmadığı, sonradan aklına geleni yazdığı anlaşılıyor. Tevfik Rüştü Beyden bahsetmediği gibi Fethi Okyar ve Atatürk'e de söylemediklerini söyletmişler." (Paşaların Kavgası, s.148/dipnot)

Karabekir'in 'günü gününe tuttuğunu' ileri sürdüğü notlarını da gördük! Biri bile doğru değildi. Ama anılarında bu son iddiasını, ısrarla geliştirip sürdürüyor. Şu farkla ki bundan sonraki sahneler ve aktardığı konuşmalar, hep iki kişi arasında ve yalnızlarken geçmektedir. Ne tanık var, ne belge, ne gerçeklerle uygunluk, ne gelişimle tutarlılık.

200) Bu masalın A.Dilipak versiyonu da şöyle: **"CHP iktidarı, Hıristiyanlığın resmi din olarak kabulü için ciddi çalışmalar yapıyordu.** (!) K.Karabekir Paşa bu görüşü karşı çıkarak, şöyle demişti: 'İslamiyetin terakkiye mani olduğu, Avrupalıların uydurmasıdır. Bu meseleyi istediğiniz kadar münakaşa edebilirsiniz. Fakat münakaşaya tahammülü olmayan bir mesele varsa, din değiştirmek gayretidir.' "

Dilipak, Türk Edebiyatı dergisinin 1988/ Mart sayısına dayandığını belirterek, şöyle devam ediyor:

"Bir başka hatıra da şöyle. (!) 18 Temmuz 1923'te, Meclis'te, yeni bir Teşkilat-ı Esasi (anayasa) yapılması konusu tartışılmaktadır. Tevfik Rüştü Bey, 'Teşkilat-ı Esaside dinimiz apaçık yazılmalıdır' diye konuşmaktadır. Bundan sonrasını K.Karabekir'den dinleyelim: 'Ben söz aldım ve sordum: 'Teşkilat-ı Esasiyede dinimizin İslam olduğu yazılıdır. Tevfik Rüştü Bey, hangi kanaati haykıracaksın ve Teşkilat-ı Esasiye'ye hangi dini yazdıracaksın, Hıristiyanlığı mı?'

Bu sırada M.Esat Bey söz aldı ve sertçe cevap verdi: 'Evet, Hıristiyanlığı! Çünkü İslam terakkiye manidir. Bu dinle yürümez. Ve de kimse bize ehemmiyet vermez.'

K.Karabekir'in cevabı üzerine bu kez de Fethi Bey söz alarak, 'Evet Karabekir, Türkler İslamlığı kabul ettiklerinden böyle kaldılar. Ve İslam kaldıkça da, bu halde kalmaya mahkûmdurlar. Bunun için İslam kalmayacağız' dedi. Bunun üzerine K.Karabekir... vs." (CG Yol, s.329-330)

Tek anı ikiye bölünmüş, konu henüz toplanmamış olan Meclise taşınmış ve var olmayan Mecliste, henüz söz konusu bile olmayan anayasa görüşmelerine aktarılmış.

Sanki bir halk hikâyesi, her meddah bir başka biçimde anlatıyor.

Bu ayıp masalın birkaç versiyonu daha var.

3/4. Karabekir'in yakın tarihe meraklı damadı

Karabekir'in damadı Prof.Faruk Özerengin, kayınpederinin anısına saygı ile bağlı, her kelimesini ciddiye alan ve doğru kabul eden, yüksek mühendis bir bilim adamı. Teklif adlı derginin verdiği bilgiye göre, 1942 yılından beri de özellikle yakın tarihimiz hakkında araştırmalar yapıyor ve Kazım Karabekir'in eserlerinin neşri ile uğraşıyormuş. (1987/6.sayı)

Özerengin, Uğur Mumcu ile İsmet Bozdağ'ın, 1990 ve 1991 yıllarında bütününü yayımladıkları anıların, özellikle M.Kemal aleyhindeki bazı parçalarını, daha önce de bazı gazetelere vermiştir.

1987 yılında, Teklif dergisi muhabiri Abdullah Yılmaz, kendisi ile uzun bir röportaj yapar, Özerengin de, 25 yıldır araştırdığı yakın tarihimiz hakkında geniş bilgi verir ve yine Karabekir'in son anılarından bazı parçaları açıklar.[201]

Şimdi, paşa masalları dinleyerek yetişmiş olan bu 25 yıllık araştırmacı, bilim adamı ve damadın, yakın tarihimiz hakkında verdiği bilgilerden bazılarını aktarıyorum. Hepsini aktaramadığım için üzgünüm. Oysa Özerengin'in hukuk, siyasetbilimi, tarih ve askerlik hakkındaki harika görüşlerini okuyarak, daha uzun bir süre hoşça vakit geçirebilirdiniz.

Diyor ki:

□ "M.Kemal Paşa, bütün iktidarı avucunda toplayabilmek, padişahlığı atmak, kendisi, hem Büyük Millet Meclisi Reisi, hem [Cumhur] başkanı, hem Halife olmak suretiyle, bütün gücü elinde toplama hareketine girişmiştir."

Hemen, 'bu üç makam bir araya gelmez ki!' diye itiraz etmeyin! Özerengin, daha işin başında. Asıl inciler yolda.

□ "Daha sonra birden fikirler değişti. Bu sefer de laisizm ve aşırı din düşmanlığı (!) şeklinde bir cereyan Ankara'da doğdu."

Doğdu da ne oldu, a hocam? Camiler mi kapatıldı, namaz kılmak, oruç tutmak, fitre ve zekat vermek, kurban kesmek, mevlit okutmak, dini bayramları kutlamak, dini yayın yapmak ve okumak, Müslüman olmak mı yasaklandı? Dinimizi çağın gereklerine göre yorumlamak, yani içtihat kapısını aralamak istek ve umuduyla bazı görüşmeler yapılmış ama yazık ki sürdürülmemiştir. Bu ihtiyaç bugün de geçerli.[202]

---

201) H.H.Ceylan, Devlet/Din İlişkileri adlı kitabının 1.cildinde, bu röportajın tamamına yer vermiştir. (s.407-427) Röportajı şöyle sunuyor: "Söz konusu röportaj, dönemin tüm haksızlıklarına ışık tutar mahiyettedir. Tabii, konuşan ve tarihi değerlendiren kişinin, Karabekir'in... damadı olması, konuşmayı 'tarihî' kılan hususlardan biri yapmıştır." (s.407)
Röportajı okuyunca, ne kadar 'tarihî' olduğunu anlayacaksınız.

202) "Yedi yüz yıllık eserlerle bu dinin hâlâ
İhtiyacatını kabil mi telafi? Asla!
Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslamı." (M.Akif Ersoy, Safahat, s.348)

□ Özerengin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucularından Cafer Tayyar Paşanın düşüncelerini de aktarıyor. Cafer Tayyar Paşa, özetle diyormuş ki:

'Biz.. devlet kapitalizmini değil, Amerikan liberalizmini esas almıştık. Onda da dine hürmetkardık.. Bunun için bu partiyi kurduk.. Bunun üzerine Doğuda, bütün İstiklal Harbi sırasında, hiçbir isyan çıkmamışken, nasıl olduysa oldu, Doğuda isyana yönelik kıpırtılar başladı. Bunu Dahiliye Vekaleti bildiği halde, gerektiğinde tedbirler alınmamak suretiyle, isyana dönüştü.. Başvekil Fethi Bey istifa etti. İsmet Paşa Başvekilliğe gelir gelmez, Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkardı ve Meclisteki bütün gayretlere rağmen, Meclisi o gün tatil ilan etti. Meclis zabıtlarını çıkarırlarsa, görürler.' "

O tarihte devlet kapitalizmi söz konusu bile değil ya, neyse. Paşanın, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programı hakk. ıda söylediklerini değerlendirmeyi de, okuyuculara bırakarak, verdiği öbür bilgilere geçiyorum.

a. Cafer Tayyar Paşa, Şeyh Sait İsyanı'nın çıkmasına, sırf Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kapattırmak amacıyla Halk Partisi iktidarının göz yumduğunu ima ediyor galiba. Yepyeni bir varsayım! Meraklısının dikkatine sunarım.[203]
b. Paşanın, Anadolu'daki olaylardan hiç haberi olmadığı, sonradan da hiç ilgilenmediği anlaşılıyor. Milli Mücadele sırasında Doğuda patlayan isyanları sayıyorum:
   1. Ali Batı isyanı (11 Mayıs 1919-18 Ağustos 1919, TİH, 6.C., s.40-43)
   2. Cemil Çeto olayı (20 Mayıs 1920-7 Haziran 1920, a.g.e., s.180)
   3. Milli Aşireti olayı (1 Haziran 1920-8 Eylül 1920, a.g.e., s.179)
   4. Koçgiri isyanı (6 Mart 1921-17 Haziran 1921, a.g.e., s.259-280)
c. Takrir-i Sükün Kanunu'nu hazırlayıp öneren, gerçekten İsmet Paşa hükümetidir. Ama Cafer Tayyar Paşa ayrıca, 'Meclisteki bütün gayrete rağmen, İsmet Paşanın, Meclisi o gün tatil ettiğini' ileri sürüyor ve kesin bir dille de ekliyor: 'Meclis zabıtlarını çıkarırlarsa, görürler.'

Ben de, tam bir itaatle Meclis zabıtlarını çıkarıyor ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabul edildiği tarihteki (4 Mart 1925) zabıt ceridesini açıyorum. (II.Dönem, 15.cild, s.131-154) Aaaaa! Koca paşa herhalde uydurmaz, anlaşılan hayal görmüş ve hayalini anlatmış. Çünkü ne bir tatil önerisi var, ne Meclisin buna karşı bir gayreti, ne de böyle bir karar! Meclis, bundan sonra da, hem de daha sık toplanarak, çalışmaya devam etmiştir. (5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14,15, 16, 17 Mart 1925, 15.C., s.155-561 ve öteki ciltler: 16-18) Meclis 22.4.1925'te o zamanki anayasanın 14. maddesi gereğince yaz tatiline girecektir.

---

203) O sırada Dahiliye Vekili Recep Peker'dir. Recep Peker, Cafer Tayyar Paşanın iddiasının tam aksine, Fethi Beyin olayı küçümsemesi üzerine istifa eder. Olay gelişince Fethi Bey hükümeti de, olay bölgesinde sıkıyönetim ilan eder ama çok geç kalmıştır. Eleştiriler üzerine Başbakanlıktan ayrılacaktır.

Bu konu ile ilgili kitaplar: Behçet Cemal, Şeyh Sait İsyanı; Metin Toker, Şeyh Sait ve İsyanı; Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması.

Biz bu hayalci paşayı bırakıp, yine Profesör Özerengin'e dönelim. İzmir suikastı ile ilgili bazı bilgiler (!) verdikten sonra, şöyle diyor:

□ "[Suikastçıların] hedefleri, M.Kemal'i motorlarla kaçıracaklar."

Mahkemedeki itiraflarıyla belli ki niyetleri, M.Kemal'i öldürmek. Ama Özerengin'e göre, Cumhurbaşkanı M.Kemal'i, sokakta yakalayıp da karga tulumba kaçıracaklarmış. Nereye kaçıracaklardı acaba? Sakız Adası'na mı, Kapri'ye mi, yoksa Malta'ya mı? 25 yıllık araştırmacı ve her şeyi bilen tarihî damat, yazık ki bu en önemli hususu belirtmiyor.

□ "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın yaşamasına müsaade edilmedi ki etkinliği anlaşılsın. Son bir misal söyleyeyim. Refik Koraltan'ın hanımı ile televizyonda mülakat yaptılar. **Bir iki sene evvel. Dikkatli izleyeciler** farkına varmışlardır. Orada diyor ki: '[O zamanlar CHP'li olan] kocam Ankara'da çok meşguldü. Bazı geceler hiç görmezdim. Çünkü o sırada seçimler yaklaşıyordu. Ve Terakkiperver Fırka'nın kazanma ihtimali çok kuvvetli diyorlardı. Kocam da uğraşıp duruyordu sabahlara kadar' diye söz etti kadın. Bundan da anlaşılıyor ki millet, Terakkiperver Fırka'ya güvenmeye başlamıştı ve Halk Partisi bundan ürktü. İktidarı ele geçirmiş olanlar, seçimler yoluyla kaybedeceklerini anlayınca, işi zorbalığa döktüler. Takrir-i Sükûn Kanunu'nu çıkarttılar. Meclisi tatil ettiler."

a. Bu röportaj Özerengin'le 1987'de yapıldığına göre, Refik Koraltan'ın hanımının, televizyonda 1984-1985'te konuşmuş ve 52 yıl önceki olaylardan söz etmiş olması gerekiyor. Ama yazık ki Refik Koraltan'ın eşi 1960'dan önce ölmüştür. İsteyen Hüsamettin Cindoruk'tan sorabilir.
Bu dikkatli izleyici bilim adamı, rüya görmüş herhalde. Gördüğü rüyayı, bilimsel bir dayanak olarak ileri sürüyor.

b. 'Meclisi tatil ettiler' iddiasının, uyduruk olduğunu da, az önce görmüştük.

□ "[M.Kemal'in] hoca kıyafeti içinde, hocaların içinde fotoğrafı var. Aslında, 'mefkure hatırası' yazıyor. Bu fotoğraf, İstiklal Harbi kazanılmadan çekilmiştir. Mefkure demek, ideal demek. Yani orda diyor ki: 'Ben hoca kıyafetliyim. Benim düşüncem ve zihniyetim budur' demek istiyor. Her şeyi ele geçirme ihtirasından doğuyor. Arkasından kendisi Halife olmaya çalışıyor, mani olununca, hilafeti yok ediyor."

Özerengin kayınpederinden aldığını satıyor. Ama yorumu daha cesur: M.Kemal, 'ben hoca kıyafetliyim, düşüncem ve zihniyetim budur!' demek istiyormuş!

Kahkahalarınızı duyuyor gibiyim.

□ "Memleket istila olmuş. İstanbul'a İngilizler gelmiş, almışlar. Bir avuç adam çıkıyor, bunlar en başta Ali Fuat, Kazım Karabekir, Ali İhsan ve Cafer Tayyar'lar. Onlar istiklal harbi taraftarı. M.Kemal bile istiklal harbi taraftarı değil."

6.Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa, 2 Mart 1919 günü, Haydarpaşa'da trenden iner inmez, kimseyle görüşemeden tutuklanıp Malta'ya götürülmüş, ancak Sakarya Savaşı'ndan sonra Milli Mücadele'ye katılabilmiştir. (Harp Hatıralarım, 5.C., s.19, 37)

Trakya'daki 1.Kolordunun komutanı Cafer Tayyar Beyi de, hiçbir ön hazırlığın içinde görmüyoruz. Ancak M.Kemal Anadolu'ya geçtikten sonra, bazı yetersiz girişimlerde bulunacak ve daha işin başında, Yunanlılara esir düşecektir.[204]

Ali Fuat Paşanın ise, M.Kemal ile anlaştıktan sonra, Anadolu'daki kolordusunun başına döndüğünü bilmekteyiz. (M.M.Hatıraları, s.40)

K.Karabekir de İstanbul'dan ayrılmadan önce M.Kemal'e liderliği ya da başkomutanlığı önerdiğini yazıp duruyor.

Durum bu. Ama profesör Özerengin, bu dört kişinin istiklal harbi taraftarı olduğunu belirtiyor ve M.Kemal'in istiklal harbine taraftar olmadığını ileri sürüyor.

Takdir sizin!

□ "Sakarya Harbi'nde M.Kemal Paşa kaburgasından yaralandı diye İsmet Paşa ve Fevzi Paşa, müşterek takrir (önerge) verir. M.Kemal Paşayı, üç rütbe birden atlatıp müşir-mareşal yaptılar. Gazi ünvanı verdiler. Alt tarafı da Sakarya Harbi'nde attan düştü diye."

Harika değil mi? Meğerse, iki paşa, alt tarafı attan düştüğü ve kaburgasından yaralandığı için M.Kemal'in mareşalliğini önermiş, Meclis de bu gerekçeyi benimseyerek, öneriyi kabul etmiş, üstüne üstlük bir de 'gazi' ünvanı vermiş! Anlamışsınızdır, profesörümüz Milli Mücadele hakkında hiçbir şey bilmiyor. Onun için kusuruna bakmayın. Sonra, aynı cesaretle Karabekir'in Sakarya Savaşı hakkındaki, daha önce gördüğümüz ifadelerini tekrar ediyor ve kaç zamandır özlediğimiz Yalçın Küçük'ü aratmayan, şu gayet bilimsel yorumu yapıyor:

□ "Yunan ordusu kendiliğinden çekilince, bizimkisi Sakarya zaferi oluyor. Sakarya zaferi, ne şunun, ne bunun, dümdüz ve düpedüz Türk askerinin ve küçük rütbeli Türk subayının eseridir. Hiçbir komutanın eseri değildir. Sokak kavgası gibi, Yunanlı saldırdı, bizimki direndi. Ne strateji, ne çevirme hareketi, hiçbir şey yoktur. Karşılıklı, vurasıya, kırasıya ölüm savaşıdır. Ve bu savaşın galibi, o zavallı Mehmetçikle, o sular gibi kanını akıtan yedek subaylar ve genç subaylardır."

Haydi, hizmetlerini dikkate alarak, kayınpederinin kıskançlığına anlayış gösterelim ama damada ne oluyor? M.Kemal'e zaferden pay vermemek için top-

---

204) Cafer Tayyar Paşa uzun süre, Trakya'daki üç tümenli 1.Kolordunun komutanlığını yapmıştır. Bu kolordu yazık ki, 20 Temmuz 1920 günü, Müttefiklerin izni ile Meriç nehrini aşan Yunan birlikleri karşısında yeterli bir direnme gösteremez ve dağılır. Bu sırada Kolordunun dolaylı komutanı ve Kuva-yı Milliye Komutanı olarak Trakya'da bulunan Albay Cafer Tayyar, 25 Temmuz 1920 günü esir düşer ve Atina'ya götürülür. Ancak zaferden sonra yurda dönebilecektir.

Cafer Tayyar Paşa, Trakya işgalinin evreleri, ayrıntıları, direnme ve öteki bilgiler için: T.Bıyıkoğlu, Trakya'da Milli Mücadele, s.334-378.

lam 200.000 kişinin katıldığı ve üç hafta süren bir meydan savaşını, sokak kavgasına benzetiyor ve ordu, kolordu, grup, tümen, alay ve tabur komutanlarının hakkını, çıtır çıtır yiyor. Bu iddianın, bir uçak gemisini ya da uzay aracını, yalnız kol işçileri ile küçük memurların planlayıp imal ettiğini ve kullandığını söylemekten ne farkı var? Bu nasıl bilim adamı?

Zavallı öğrenciler.

Özerengin, herhalde bir gün olsun askerlik yapmamış. Yaptığı halde böyle yazıyorsa, büsbütün eyvah!

□ Teklif dergisinin yazarı Abdullah Yılmaz da, en az Özerengin kadar bilgili ve bilimsel biri olmalı. Çünkü çok üst düzey sorular soruyor. Mesela:

"Hocam, bir kitapta okumuştum, bir arkadaş da dedesinden nakletmişti. İnönü muharebelerinde komutan olan İsmet Paşayı, bizzat tavuk kümesinden çıkarmışlar."

Görüyorsunuz, yazarımız, öyle kafadan atma soru sormuyor; iki önemli dayanağı var: Adını hatırlayamadığı bir kitap ile arkadaşının dedesi. Tabii, Özerengin, bir profesör olarak, daha da bilimsel. Olayın İnönü savaşlarında değil, Eskişehir Savaşı'nda (!) geçtiğini açıklıyor ve tarihe şu orijinal bilgileri armağan ediyor:

"Eskişehir Muharebesi, İsmet Paşanın orduyu son derece yanlış mevzilendirmesi yüzünden, tam bir strateji hatası olarak ordu bozulmuştur. Dediğin gibi tavuk kümesine kaçmıştır, sinmiştir. Ondan sonra M.Kemal onu çadır hapsine atmıştır. Ve çadır hapsinde, İnönü'yü kurşuna dizdirmek için Divan-ı Harbe vermeye karar vermiştir. Fevzi Paşa, büyük ısrar ve rica ile M.Kemal'i bundan vaz geçirmiştir. Bunu nerden biliyorum? Bunu bana Fethi Doğançay anlattı. Fethi Doğançay, Atatürk'ün manevi kızı Ülkü'nün kocasıydı. Benim çok samimi arkadaşımdı."[205]

Oooo! Olayı, M.Kemal öldüğü zaman 4 yaşında olan Ülkü'yle evlenen, emekli yüzbaşı Fethi Doğançay anlattıysa, akan sular durur; tereddüte yer yok, olay mutlaka doğrudur. Öyle ya, Ülkü M.Kemal'den dinleyip aklında tutmuş, Fethi Doğançay Ülkü'den, Özerengin de Fethi Doğançay'dan öğrenmiş. İşte tarih, böyle demir gibi sağlam, zincirleme tanıklıklara dayanılarak yazılır.

Maşallah ve tebarekallah![206]

---

205) Özerengin, iki sayfa sonra da, şu tamamlayıcı bilgiyi veriyor: "Fevzi Paşa prostat ameliyatı oldu, Ülkü ile Fethi Doğançay da geçmiş olsun ziyaretine gittiler ve orada mareşal, çok üzgün ve aynen bunu anlatmış ve Doğançay anlattı, tamamen nakletmiştir. Yalan söylemesine de sebep yok. Mareşal demiş ki: ' Ben bu İsmet'i ölümden kurtardım. M.Kemal bunu çadır hapsine sokup da, ben bu adamı divan-ı harbe verip kurşuna dizdireceğim diye bas bas bağırırken, M.Kemal'e ben, bin rica minnetle bu fikrini değiştirdim. Bu İsmet, benim çizmelerimi öptü' demiş aynen. " Bütün muhayyilesi kıt masalcılar, can kurtaran simidi gibi Fevzi Paşaya sarılıyorlar! Fethi Doğançay, Millet Partisi yöneticilerindendi. Özerengin'e göre, bu partinin Genel Başkanı bile olmuş.

206) İlgi duyanlara, TİH, 2.C., 4 Kısım, Kütahya - Eskişehir Muharebeleri adlı askeri tarihi ve İsmet Paşanın günlük emirlerini okumalarını salık veririm. Ben bir daha göz attım, İsmet Paşanın hangi günler, tavuk kümesinde saklandığını ve çadır hapsinde olduğunu çıkaramadım. Çünkü günlük emirler kesintisiz sürüp gidiyor. →

□ "[İstanbul'da] M.Kemal Paşa.. bir taraftan sarayda zaten yaverdi, sarayda yükselme gayretleri içindeydi. Bir taraftan hükümeti devirip Meclise girip çıkmıştır."

Anlaşılan Ordu Komutanı M.Kemal, Başkâtip, Başmabeynci ya da Başyaver olmak istiyormuş. Saraydaki en yüksek görevler bunlar. Vahidettin, şu görevlerden birine M.Kemal'i atasaydı, ne olurdu sanki! Sonunda, Malta'ya, oradan da San Remo'ya birlikte giderlerdi. M.Kemal de tarihe karışır, hâlâ bazılarının uykularını kaçırıyor olmazdı. Özerengin Hoca, son cümlesi ile de bir şey demek istiyor ama galiba Türkçesi yetmiyor!

□ "M.Kemal'i Padişah gönderiyor, para da veriyor, sırtını da sıvazlıyor. 'Oğlum, bizi siz kurtaracaksınız, burada artık iş yok' diyor. O vaad ile Padişahı kurtaracağım diye gidiyor."

Bir profesör, magazin yazarları gibi elbette söylentilere, dedikodulara, masallara dayanarak hükme varmaz. Böyle kesin konuştuğuna göre, elinde mutlaka kapı gibi sağlam belgeler olmalı. Ama ne hikmetse o da, kanıtları açıklayacağına, kuru laf ve dedikodu ile yetiniyor.

□ "İstiklal Harbi fikrini, millete dayanarak, millete güvenerek yapılabileceği ve bunun mümkün olduğu fikrini [taşıyanlar], olmazsa da biz ordumuzla sonuna kadar harp edip şerefimizle ölürüz diyenler, Ali Fuat, Karabekir, Refet Paşalardır.. Asıl zaferde temel, bu adamlardır. Bunu ben söylemiyorum, tarih söylüyor."

Özerengin böylece, az önce saydığı istiklal harbi öncüleri arasına, M.Kemal'in 3.Kolordu Komutanlığına tayin ettirerek, beraberinde Anadolu'ya götürdüğü Refet Paşayı da katıyor. Ama ona göre bu öncüler arasında, bir M.Kemal yok. Bu bilimsel yaklaşıma hayran olmaz mısınız? Ah, bir de bunu yazan tarih kitabının adını verseydi! Belki o meçhul tarih kitabında, M.Kemal'in, hiçbir ön hazırlığı olmadan, üstelik İstiklal Savaşı'na karşı iken, bu kahramanların arasına nasıl karıştığı, nasıl olup hepsinin başına geçtiği, nasıl lider ve başkomutan olduğu da açıklanıyordur. Yana yana bu kitabı arıyorum ve bulamıyorum!

Velhasıl bu 'tarihî' röportajda, Karabekir'in yakın çevresinde yer alan profesör Faruk Özerengin'in ileri sürdüğü mizahi görüşler de böyle.

3/5. Karabekir ve kolordusu hakkında bazı ilginç görüşler

Bu konuda görüş ileri sürenlerin başında, Vehbi Vakkasoğlu (Son Bozgun) ile A.Dilipak geliyor. Daha orijinal oldukları için Dilipak'ınkileri aktara-

---

Anlaşılan kurmayları, emirleri hazırlayıp kümesteki ve çadırdaki Cephe Komutanına imzalatıp durmuşlar!!!

cağım. Tutarsızlıklar ve yanlışlıklar, yazının paçalarından döküldüğü için de kısa dipnotlarıyla yetineceğim.

□ "Karabekir, daha çok Enver Paşaya güveniyor, doğudaki birlikleri örgütleyerek, batıya yönelmek istiyordu." (CG Yol, s.37)[207]

□ "Kazım Karabekir Paşa, İstanbul'dan ve Enver Paşadan çok M.Kemal'e yakınlık duyuyordu." (a.g.e., s.66)[208]

□ "Önemli olan diğer mesele de, henüz doğuda Kazım Karabekir komutasında, önemli bir Osmanlı birliği bulunuyordu. Gelecekte bunlar sorun çıkartabilirlerdi.[209] Bu nedenle de bu birlikle ilgili sorunların tasfiyesi gerekiyordu. Bunun ilk adımı olarak Kazım Karabekir'i Ankara'ya çağırarak, bu kuvvetleri başsız bırakmak,[210] kademeli şekilde tasfiye ederek,(!) bu güçlerin bağımsız milli güçler haline gelmesinin ardından, Ankara'ya bağlı kuvvetler haline getirilmesi mümkündü..." (a.g.e., s.66, 79)[211]

□ "Kazım Paşanın kuvvetlerinden bir bölümünün, Kuva-yı İnzibatiye'ye aktarılması, önemli bir hadisedir." (a.g.e., s.67)[212]

□ "Muhtemelen M.Kemal, Kazım Karabekir'in Enver Paşalarla ilişki kurma ihtimalinden kuşku duymaktadır." (a.g.e., s.93)[213]

□ "Yunanlıların işgal için gelmediği açıktı. Yakıp yıkıyorlar ve tek bir doğru çizgi üzerinde, Anadolu'nun içlerine doğru ilerliyorlardı..[214] Böylece doğudaki kuvvetler batıya kaydırılmaya başlandı.. Bunun sonucu olarak, millici güçlerin, doğu Müslümanları ile irtibatları kesiliyordu..[215] En önemlisi de

---

207) Dilipak'a, dişini sıkıp Karabekir'in İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkanı adlı kitabını okumasını tavsiye ederim. Enver Paşaya ne kadar karşı olduğunu, belki anlar.

208) Hangisi doğru a muhterem? Bu mu, bir önceki paragraf mı?

209) Allah Allah! Ne yaparlardı yani? Anzavur çetesi ya da Kuva-yı İnzibatiye adlı çapulcular sürüsü gibi Ankara'ya bağlı kuvvetlerin üstüne mi yürürlerdi? Karabekir'in ve kolordusundaki tümen komutanlarının, maceraperest ve Milli Mücadele'ye karşı olduklarını kim söyledi size?

210) Niye başsız bırakılsın? Yerine başkası tayin edilirdi. 15.Kolordu, Karabekir'in özel kolordusu mu? Ve Karabekir, Ethem mi?

211) 15.Kolordu, Ankara'ya bağlı değildi de Damat Ferit'e mi bağlıydı? Bu kadar boş laf etmek de özel bir hüner.

212) Kuva-yı İnzibatiye, İstanbul yönetimine bağlı, 1920'de kurulup, milli kuvvetlerden şamarı yiyince, aynı yılın Mayıs ayında, silahlarını İngilizlere bırakarak, apar topar İstanbul'a kaçan bir kuvvet. Karabekir'in bir kısım kuvvetlerinin, Kuva-yı İnzibatiye'ye aktarılması, ne demek? Ankara, kendisine karşı dövüşen bu irtica ordusunu mu takviye etti? Dilipak acaba ne demek istiyor?

213) Bir cümle ki Türkçesi içeriğinden, içeriği Türkçesinden yanlış!

214) Dilipak'ın,Yunanlıların işgal için gelmedikleri iddiasını daha önce görmüş, gülüp geçmiştik. Sonraki açıklamalarından, Dilipak'ın geometrisinin de zayıf olduğu anlaşılıyor. Yunanlılar Anadolu'da, Marmara kıyılarına kadar bütün kuzey Ege'yi, Karadeniz'e kadar İzmit'i; İzmir'den doğuya doğru, Manisa, Balıkesir, Aydın, Uşak, Eskişehir, Kütahya ve Afyon'u; Trakya'da ise, Edirne, Gelibolu, Tekirdağ ve Kırklareli'ni işgalleri altına almışlardır.
Bu nasıl 'tek bir doğru çizgi'?

215) İlgisi yok. Büyük Taarruz sırasında bile Doğu Cephesinde, 15.Kolorduya bağlı 4 tümen ve Kars Müstahkem Mevki Komutanlığı bulunuyordu. (TİH, 2/6, 1.Kitap, s.22)

doğudaki Ermenilerin ve Rumların güvenliği, teminat altına alınmış oluyordu." (a.g.e., s.281)[216]

4. İstiklal Mahkemeleri

4/1. Bazı iddialar, masallar

□ "1923-1931 yılları arası, sırf İslami düşünüş ve yaşayışlarından dolayı, darağaçlarında sallandırılan **10 binlerin üzerinde** (tabii ki topluca öldürülenler ve kurşuna dizilenler hariç [?])." (H.H.Ceylan, Din-Devlet İlişkileri, 3.C., s.9)[217]

□ "Hilafetin ilgasından sonra, birbirini kovalayan inkılapların ana hedefi, sanıldığı gibi yalnız resmi hayatı değil, aynı zamanda ferdi ve şahsi davranış, yaşayış ve hissiyatı da, din dışı (laik) kılmaktı.. Bu güç iş, dört sene gibi mahdut bir zamana sığdırılmıştı. Ama nasıl? Anadolu dahilinde, fevkalade selahiyeti haiz İstiklal Mahkemeleri dolaştırmak ve.. bu mahkemelerin sözde hakimlerinin vasıtasıyla, **masum kellelerinden ehramlar** yükseltmek suretiyle. / 1924'te hilafetin yıkılışı ile başlayıp 1928'de İslam harflerinin yasaklanması ile ikmal olunan öylesine hızlı bir İslam düşmanlığı siyaseti takip edildi ve bu tatbikat, o derece korkunç bir devlet terörü ile gerçekleştirildi ki bir karşı hareket hayal bile edilemezdi. İstiklal Mahkemeleri adıyla, çoğu azası hukukçu olmayan seyyar bir mahkeme, **Anadolu'nun şehir ve kasabalarında dolaştırılarak**, **on binlerce** masum insan, çoğu halka göz dağı vermek maksadı ile yoktan yere darağaçlarında telef edildi. Bu öyle bir devlet terörüdür ki kurbanlarının hakiki sayısını tespit etmek mümkün değildir." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.347-348/ 358-359)

□ "İstiklal Mahkemeleri **otuz bin** kişi asmıştır." (Mehmet Altan, aktaran E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri adlı yazı dizisi, Milliyet, 29 Ekim 1996, sayfa 18)[218]

□ "İstiklal Mahkemelerince **yüz yirmi bin** kişi asılmıştır." (A.Dilipak, Hürriyet gazetesi, 2 Şubat 1992)

□ "Kemalist inkılapları yerleştirebilmek için **beş yüz binden ziyade** insan telef edilmiş[tir]." (K.Mısıroğlu, Hilafet, s.359/316.dipnot; Lozan, 1.C., s.96[219])

---

216) Bu cümlenin anlamını ve amacını sökene, bravooooo!
217) Bu sunuş yazısının başlığı şöyle: "Bunları gündeminizden hiç çıkarmayın!"
218) E.Aybars, 16.5.1995'te Kanal 6'da yayımlanan Pusula programında da aynı bilgiyi vermiştir.
219) Aynı iddiayı Hasan Mezarcı da, Uğur Mumcu ile yaptığı Tv. tartışmasında ileri sürmüş. (E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri adlı yazı dizisi, Milliyet, 29 Ekim 1996, sayfa 18)

Anadolu'ya giderken M.Kemal'e verildiği iddia edilen para gibi bu konuda da arttıran arttırana. Sonunda yarım milyona ulaştılar. Yakında milyonu da, hatta ilerde o zamanki nüfusu da aşarlar.

Açıkçası, uyduruyorlar! Uydurmak gibi ucuz, hızlı, kolay bir yöntem varken, incelemeye, araştırmaya kim vakit ayırır? Zaten araştırma yapmak işlerine de gelmez, ne çıkacağını biliyorlar. Çünkü bu konuyu Prof.Dr.Ergün Aybars, ciddi ve ayrıntılı bir şekilde inceleyip araştırmış, çalışmasını da yayımlamıştır.[220] Ergün Aybars'ın saptadığı idam sayısı ve suç nitelikleri, amaçlarına uygun düşmüyor. Onlar da inceleyip araştırsalar, aynı sonuçlara ulaşacaklar. Öyleyse, desteksiz atışa devam!

Şimdiye kadarki tutumlarını gördük. Gerçeği, amaçlarına göre sürekli değiştiriyorlar. Bu konuda da tutumları aynı: İdam sayısını şişirerek, Müslümanların sırf Müslümanlıklarından dolayı idam edildiklerini, devletin terör yaptığını yaymak, zihinlere yerleştirmek, bu yolla da, Müslüman kitleyi M.Kemal'den, Cumhuriyet'ten nefret ettirmek, Kurtuluş Savaşı'nı örselemek!

Doğrular:

İstiklal Mahkemeleri, İstiklal Savaşı dönemi içinde iki ayrı evrede hizmet görmüşlerdir:

a. 11 Eylül 1920-17 Şubat 1921 (8 mahkeme)

b. 30 Temmuz 1921- Ekim 1923 (5 mahkeme)

Bu iki evrede verilen toplam idam kararı, 3.811'tir; bunun 2.827'si tecil edilmiş (ertelenmiş), **1.054** idam kararı ise infaz edilmiştir. Prof.Dr.Ergün Aybars, çeşitli sebepler ve bilimsel bir ihtiyatlılıkla, infaz edilmiş idam kararları sayısını, **1.450-1.500** olarak tahmin ediyor.[221] (İstiklal Mahkemeleri, 1.C., s.155, 168, İleri K.) İdam edilenler, ısrarlı asker kaçakları, asiler, hainler, casuslar, bozguncular, katiller, ırz düşmanları, soyguncular, hırsızlar, halka eziyet eden görevliler, işgalcilerle işbirliği yapan Rum ve Ermenilerdir. (a.g.e., s.143-156)

Cumhuriyet döneminin başlangıcında, 1923- 1927 yılları arasında ise, sadece 3 İstiklal Mahkemesi kurulur ve 1927'de tarihe intikal ederler:

---

220) İstiklal Mahkemeleri, iki cilt. Kitabın birinci cildi doktora tezi, ikinci cildi doçentlik tezidir. (s.204)

221) Ergün Aybars müeccel idam kararları (tecil edilmiş/ertelenmiş yani infaz edilmemiş kararlar) hakkında şöyle yazıyor:

"Birinci dönem (Nisan 1920-Şubat 1921) Konya, Isparta, Pozantı, Diyarbakır ve ikinci dönem (Temmuz 1921-Ekim 1923) Kastamonu, Samsun, Yozgat İstiklal Mahkemelerinin müeccel idam kararları belli değildir. Özellikle asker kaçakları sorunu ile ilgili olan bu mahkemelerin müccelen idam kararları, çok olmalıdır, bu bakımdan listede gösterilen 2.827 sayısı çok eksiktir. Bu sayı tahminen beş binin üzerinde olmalıdır. Keza gıyaben (yokluğunda) idam kararlan da aynı şekilde düşüktür. İdam kararları, 1.450-1.500 olabilir." (s.155'deki çizelgenin dipnotu)

Müeccel kararın, infaz edilmemiş idam kararı demek olduğunu bilmeyen Emine Şenlikoğlu'nun, bu dipnotu kendisince nasıl yorumladığını ve yorumunda nasıl ısrar ettiğini, Toktamış Hocanın tansiyonunun nasıl yükseldiğini, az sonra göreceğiz.

1. İstanbul İstiklal Mahkemesi (Çalıştığı yer, yalnız İstanbul, 8.12.1923- 5 Şubat 1924), Emir Ali ve Ağa Han'ın mektubunu yayımlayan bazı İstanbul gazetelerinin yöneticileri ile suikasttan sanık İlyas Sami Kalkavan ve arkadaşlarının davalarına baktı. Her iki davanın sanıklarından çoğu hakkında beraat kararı verdi. Hiçbir idam kararı vermiş değildir. (a.g.e., s.221-252)

2. İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi (Çalıştığı yerler: Dıyarbakır, Urfa, Elazığ; 7 Mart 1925-7 Mart 1927) Baktığı başlıca davalar: Şeyh Sait isyanı, Şeyh Eyüp ve Dr.Fuat, Seyyid Abdulkadir, Mühendis Ali ve arkadaşları, İstanbul gazetecileri, Kürt Teali Cemiyeti, casus Nuri, Pötürge, Batman ve Silvan olayları, asker kaçakları. (a.g.e., s.293-349) 5.010 kişi yargılanmış, yarıdan fazlası beraat etmiştir. İdamlar **350** dolayındadır. (a.g.e., s.348)

3. Ankara İstiklal Mahkemesi (Çalıştığı yerler: Ankara, Eskişehir, İzmir, Gaziantep, Adana, Kayseri, Sivas, Tokat, Erzurum, Rize, Giresun, İstanbul, 7 Mart 1925- 7 Mart 1927) Baktığı başlıca davalar: Salih Başo ve Resul Hoca, Antalya Valisi Hilmi (Uran), asker kaçakları, Hüseyin Cahit, Rasim Avni ve arkadaşları, Kırşehir cinayeti, İsmail Hami, telgrafçılar, gizli Tarikat-ı Salahiye Cemiyeti, Lütfi Fikri Bey, komünistler, Eyüp Sabri - Yenibahçeli Şükrü - Hüsrev Sami ve arkadaşları, eşkiya Eğri Ahmet ve çetesi, katil Koko Mustafa, cinayetten suçlanan Maraş milletvekili Tahsin Bey ve arkadaşları, Hanze Mehmet çetesi, Adana cinayeti, "şapkayı bahane ederek halkı ayaklanmaya kışkırtma olayları" (Sivas, Erzurum, Rize, Giresun, Maraş olayları, İskilipli Atıf Efendi), Fatsa soygunu, katil Ali, Adana külhanbeyleri, Albay Kasap Osman, Keskinli Rıza, mütegallibe Çomoğlu Mustafa Ağa ve Tercanlı Çadırcı Ali Bey, çeşitli soygunlar ve cinayetler, İzmir suikastı, eski İttihatçılar, bir Fransız casusu. (a.g.e., s.353- 472) 2.436 kişi yargılandı, 1.343 kişi beraat etti, 226 idam kararı verildi ve infaz edildi. (a.g.e., s.474)

Bu ikinci dönemde, her iki mahkemenin verdiği idam kararlarının toplam azami sayısı: **576**'dır.

● 1923-1927 yılları arasında, bir 'rejim mahkemesi' olarak çalışan üç İstiklal Mahkemesi'nin, "şapka olayını vesile ve istismar ederek halkı isyana kışkırtmak ve isyana katılmak" suçundan, Atıf Efendi dahil, verdiği idam kararlarının toplam sayısı, sadece **27**'dir[222] ve yukarki genel sayıya dahildir.[223]

---

222) H.H.Ceylan'ın aktardığına göre Doğan Koloğlu, İslam'da Başlık adlı kitabında, 'şapka' olayından, daha doğrusu, "şapka olayı vesile ve istismar edilerek, halkı isyana kışkırtmak ve isyana katılmak" suçundan dolayı 57 kişinin idam edildiğini belirtiyormuş. (Din-Devlet İlişkileri, 3.C., s.10) Pekala. 27 olmasın da, 57 olsun.

57 nerede, on binler, yüz binler nerede?

Aczimendi lideri Müslüm Gündüz ise, 13 Haziran 1995 akşamı bir özel Tv'de şöyle demiş: "İstiklal Mahkemeleri, şapka giymeyen 500 bin kişiyi idam etti!" (Aktaran Emin Çölaşan, 16 Haziran 1995, Hürriyet)

Arttıran arttırana.

223) E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri adlı yazı dizisi, Milliyet, 29 Ekim 1996, sayfa 18.

● Ergün Aybars, bilimsel bir ihtiyatlılıkla, birinci dönem idam kararları sayısının 1450- 1.500 olabileceğini tahmin ediyordu. Azami haddini kabul edelim: İstiklal Mahkemelerinin var oldukları 1920-1927 yılları boyunca, infaz edilmiş tüm idam sayısı kararı, 1.500+576= **2.076** 'dır.

Hani 'on bindi, 'otuz bindi', 'yüz yirmi bindi', 'beş yüz binden fazlaydı'?

Hani 'masum kellelerinden ehramlar yükseltilmişti'?

Hani 'Kemalist inkılapları yerleştirebilmek için **beş yüz binden ziyade** insan telef edilmişti'?

Hani, 'seyyar bir mahkeme, **Anadolu'nun şehir ve kasabalarında dolaştırılarak, on binlerce** masum insan, çoğu halka göz dağı vermek maksadı ile **yoktan yere** darağaçlarında telef edilmişti'?

● Hiç kimse, 'sırf İslami düşünüş ve yaşayışından dolayı, darağaçlarında sallandırılmış, kurşunlanmış, köyleriyle birlikte yakılmış' değildir.

● Hiç kimse şapka giymedi diye idam edilmemiştir. Zaten 671 sayılı 'Şapka İksası Hakkında Kanun'da da, başka kanunlarda da, böyle bir müeyyide bulunmuyor. Şapka giymek, memurlar için zorunlu tutulmuş, halk şapka giymeye zorlanmamıştır. Şapka davası diye adlandırılan davaların, şapka giyip giymemekle hiçbir ilgisi yoktur. O davalarla ilgili suçun vasfı, "şapka olayını vesile ve istismar ederek halkı isyana kışkırtmak ve isyana katılmak"tır.[224]

● H.H.Ceylan da, Ergün Aybars'ın araştırmasından, çoğunlukla kaynağını göstermeden yararlanıyor ama saptadığı sayılara, karşı çıkıyor. Neye dayanarak? Çok önemli bir tanığı var, onun açıklamasına dayanıyor. Ceylan'ı dinleyelim:

□ "Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali Çetinkaya ve İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi Başkanı M.Müfit Kansu, İstiklal Mahkemelerinin hitamında. toplam 2.865 kadar kişiyi (değişik suçlardan) idam ettiklerini belirttiklerinde. kendilerine en başta itiraz, İstiklal Mahkemesi cellatlarından biri olan cellat Kara Ali'den gelir. **Cellat Kara Ali**, patronlarının yalan söylediğini belirterek, 'sadece benim darağacında sallandırdığım sarıklı, sakallı kişi sayısı. 5.216'dır. Söylediğim gibi bunlar sırf alim olan kişilerdir' der.[225]

İstiklal Mahkemelerinin yüzlerce celladından sadece birisinin, Cellat Kara Ali'nin, 1931 yılında Son Posta gazetesinde yayımlanan bu ifadesinin korkunçluğu meydanda. Bu ifadelerden yola çıkıldığında, toplam idam edilen insanların 10 binler olduğunu rahatlıkla hesap edebilirsiniz. Bir de sessiz sedasız kurşuna dizilen (?), mürteci köyüdür diye köyleri yaşayanları ile birlikte

---

224) Ama TC'nin 8.Cumhurbaşkanı T.Özal bile, 1992 yılında, Manisa'da, 'şapka giymeyenlerin asıldığını' söylemiş! (E.Aybars, Milliyet, 29 Ekim 1996) Hiç olmazsa bir Cumhurbaşkanının, bir olayın doğrusunu inceletip öğrenmeden, ayak üstü, sallapati konuşmayacağını sanırdım. Yanılmışım!

225) H.H.Ceylan'a bakılırsa, adam, astığı her kişinin giyimini, kuşamını, sakallı olup olmadığını, mesleğini ve sayısını kaydetmiş.
Sanki istatistik bürosu.

yakılan (?) ve isyan ettiler diye masum oldukları halde kurşuna dizilen 10 binleri (?) bu rakama dahil ederseniz, Cumhuriyet döneminde hayatını kaybeden İslam şehitlerinin sayısının, rahatlıkla 6 haneli rakamlarla ifade edilmesi gerektiğini anlarsınız." (Din-Devlet İlişkileri, 3.C., s.10)

1. M.M.Kansu, İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi Başkanlığına 17 Mart 1925 günü seçilmiş, rahatsızlığı dolayısıyla Eylül sonunda Ankara'ya dönmüş ve istifa etmiş, istifası 2 Kasım 1925 günü kabul edilmiştir. (E.Aybars, s.281, 294, 337) Oysa İsyan Bölgesi İstikal Mahkemesi çalışmalarına 7 Mart 1927'ye kadar devam edecektir. Asıl Başkan dururken, başkanlığı iki yıl önce bitmiş biri, genel bir açıklama yapar mı? (M.M.Kansu'nun Başkanlık ettiği süre içinde, bu İstiklal Mahkemesi, özellikle Şeyh Sait ve gazeteciler davalarına bakmış, 690 kişiyi yargılamış, **110** kişi hakkında (11'i gıyaben) idam kararı vermiştir, E.Aybars, s.337)

2. Ankara İstiklal Mahkemesinin verdiği idam kararlarının sayısını da görmüştük: 226. İkisinin Başkanlığı dönemindeki idam kararlarının toplamı, 336 ediyor. Niye 2.865 desinler?

3. H.H.Ceylan, A.Çetinkaya ile M.M.Kansu'nun yaptığı açıklamayı, hangi kaynağa dayandırdığını açıklarsa, bu masalı kimin uydurduğu anlaşılır, kendisi de yine bir masal anlatmış olma töhmetinden kurtulur.

4. Geldik işin eğlenceli ya da acı bölümüne, yani Cellat Ali'nin açıklamasına. **Cellat Kara Ali'nin açıklamasının aslı, kesinlikle böyle değil, bambaşka.** Bu açıklamaya ilerde yine değinileceği için bu eğlenceli konuyu ele almayı ileriye bırakıyorum. H.H.Ceylan'a bu bilgiyi eski DP milletvekili Gıyasettin Emre vermiştir. (Din-Devlet İlişkileri, 3.C., s.27) Gıyasettin Emre uyduruyor, H.H.Ceylan, daha da süsleyip püsleyerek aktarıyor. Aslını göreceğiz!

4/2.Bize Nasıl Kıydınız adlı film ve 4 televizyon programı

Emine Şenlikoğlu'nun Bize Nasıl Kıydınız adlı romanından yararlanılarak, aynı adla çevrilen film, büyük tartışmalara yol açmıştı. Konusu zamanımızda geçen filmde, geri dönüşlerle Cumhuriyetin ilk yıllarına gidiliyor, Erzincan'ın Kemah ilçesi Müşekrek köyünden, Mevlevi Şeyhi İbrahim Hakkı Efendının sakalı zorla kesiliyor, Kur'an'ı toprağa gömülüyor ve eceliyle ölüyor. Ama devrimlere karşı olduğu iddiası ile Erzincan İstiklal Mahkemesince idama mahkûm edilen efendinin cesedi, savcının emriyle mezarından çıkartılıp asılıyor. Bu çirkin olaylar filmde, İbrahim Hakkı Efendinin kızının anıları olarak aktarılmaktadır.

Kadir Çelik tarafından hazırlanan Objektif programında (İnterstar), 20 Ekim 1994 akşamı, bu olay ve dolayısıyla İstiklal Mahkemeleri ele alındı. Yapılan açıklama ve tartışmaları, bu iki konuyla sınırlı olmak üzere bandlardan çözerek aktarıyorum. Serbest konuşmaya özgü bazı dağınık cümleleri, konuş-

manın özüne ve konuşmacının üslubuna dokunmamaya çalışarak toparladım ve özetledim.

20 Ekim 1994

[Ön program, filmden sahneler: Erzincan İstiklal Mahkemesi savcısı, köylülere, Erzincan İstiklal Mahkemesi'nce, 'inkılaplara karşı gelmekten suçlu bulunan İbrahim Hakkı Efendi'nin, ölmüş de olsa, mezarından çıkarılıp asılacağını' bildirir. Mezar açılır, tabutla (?) gömülmüş ceset çıkartılır ve üzerindeki kefenle bir ağaca asılır. Kızı, bu feci sahneyi yaşlı gözlerle seyreder.]

Sonra, romanın yazarı ile filmin senaristi ve yönetmeninin kısa açıklamaları gelecek. Bu olay romanda yok ama yazarı, filmde yer alan bu sahneye sahip çıkacak ve gerçek olduğunu şiddetle, azimle savunacaktır.

Şenlik başlamadan, hemen bir durumu belirteyim:

Erzincan İstiklal Mahkemesi diye bir İstiklal Mahkemesi hiç olmamıştır. Herhangi bir İstiklal Mahkemesi de, Erzincan'a gitmiş değildir. (İstiklal Mahkemelerinin, Büyük Millet Meclisi genel kurulunca saptanmış bölgelerini gösterir çizelgeler ve haritalar için: E.Aybars, s.47/51 ve 102/104)

Yani olay, daha başından ve kökünden masal. Ötesi, masal üstüne masal! Şimdi masalcıların, bu masalı nasıl inatla ve körükörüne savunduklarını, belgesi var diye direnerek nasıl kamuoyunu yanıltmaya ve oyalamaya çalıştıklarını; Şenlikoğlu'nun, var olduğunu iddia ettiği belgeleri bir türlü gösteremediğini, sıkıştırılınca nasıl yan çizdiğini, işi mugalataya boğduğunu, yeni masallarla durumu kurtarmak için nasıl çırpındığını izleyeceksiniz.

İyi eğlenceler ya da derin derin düşüncelere dalmalar!

.....

Emine Şenlikoğlu - Filmde bir savcının hatası işleniyor. Yani insanlık için çok utanç verici bir olay işleniyor.

Metin Çamurcu [yönetmen] - Biz Atatürk'ü eleştirmiyoruz. İnkılaplarda yanlış uygulamalardan bahsediyoruz. Yanlış laiklik uygulamalarından bahsediyoruz... Birtakım gerçekler unutturulmuştur insanlara. Biz bu gerçekleri hatırlatmak istiyoruz.[226]

E.Şenlikoğlu - Ben Atatürkçü değilim, ancak küfür de etmiyorum Atatürk'e.

M.Çamurcu - Ben Atatürkçü sistemi kabul etmiyorum, inanmıyorum öyle bir sisteme.

[Bu açıklamaları, Kadir Çelik'in yönettiği, Prof.Dr.Toktamış Ateş ile E.Şenlikoğlu'nun katıldığı tartışma bölümü izliyor:]

.....

226) Gerçekleri mi hatırlatmak istiyorlar, yoksa yeni masallar yaymak mı, birlikte göreceğiz.

K.Çelik - Filmde ilginç bir sahne var. Ölmüş birisi İstiklal Mahkemelerinde yargılanıyor. İdamına karar veriliyor. Cesedi mezardan çıkartılıyor ve tekrar idam ediliyor.

T.Ateş - Böyle bir şey söz konusu değildir. İstiklal Mahkemelerinin ne olduğu, ne olmadığı bilinir. Zaten buraya gelmem, İstiklal Mahkemeleri konusunda, toplumumuzda yaratılmak istenen birtakım önyargıları çürütmek arzusundan kaynaklandı.

K.Çelik - Hocam Emine Hanım, o sahnenin gerçek olduğunu, yaşanmış olduğunu iddia ediyorlar, değil mi Şenlikoğlu?

E.Şenlikoğlu - Belgelerim var.. Bir defa İstiklal Mahkemelerinde bu durum, yargı yapılmamışsa kaynaklara nasıl geçti? Ben kaynakları yanımda getirdim. Programdan sonra vereceğim.[227] İstiklal Mahkemeleri seyyardı. Ankara'da seyyar olmayan mahkeme vardı; bir tane mahkeme, diğer tüm ülkenin 67 vilayeti, o zaman 50 vilayet, her neyse kaç vilayet ise [geziyor]... Yani İstiklal Mahkemesi seyyar yapılıyor efendim, yargı yok.[228] Kim hoşuna gitmedi ise, ki 1982 yıllarında, TRT 1 televizyonunda, bir celladın, İstiklal Mahkemesi celladının ağzından duyduğum bir ifade, övüne övüne, 'yalnız ben beş yüz bin kişi astım' derken, övüne övüne halk huzurunda söylemiştir bunu.[229]

---

227) 2 Nisan 1996'ya kadar vermediğini öğrenecek, o gün de veremediğini göreceğiz. Şaşılacak bir şey değil. Çünkü var olmayan bir mahkemenin var olmayan kararını, Zati Sungur bile tavşan gibi şapkasından çıkarıp da masanın üstüne koyamaz. Hele senarist-yönetmenin kaynağının aslını öğrenince, pek neşeleneceksiniz.

228) Aman ya Rabbi! Bu sevimli yazar, hazretlerin ve muhteremlerin masalları ile yetiştiği ve yetindiği için İstiklal Mahkemeleri hakkında hiçbir şey bilmiyor. Sadece iki mahkeme bulunduğunu, birinin sabit, ötekinin seyyar (gezici) olduğunu sanıyor.

Doğrusu: 1.dönemin birinci evresindeki İstiklal Mahkemeleri şunlardır (11.9.1920-17.2.1921): Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sıvas, Kastamonu, Pozantı, Diyarbakır (E.Aybars, s.47, her mahkemenin görev bölgesini gösterir harita s.51); ikinci evredeki İstiklal Mahkemeleri de şunlar (30.7.1921-Ekim 1923): Ankara, Konya, Kastamonu, Samsun, Yozgat (s.102, harita, s.104); 2.dönem İstiklal mahkemeleri (1923-1927): İstanbul ve Ankara İstiklal Mahkemeleri ile İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi.

Her İstiklal Mahkemesi'nin görev bölgesi, TBMM'nce saptanıyor. Bir şehirdeki işi bitince ve ihtiyaç varsa, bölgesi içindeki bir başka şehre gidiyor. Seyyarlık bu. Şenlikoğlu, bu kelimeyi nasıl yorumluyorsa, İstiklal Mahkemelerinin ilk soruşturmasız, duruşmasız, sorgusuz sualsiz karar verdiklerini, "kim hoşuna gitmediyse" asıp kestiğini sanıyor anlaşılan. Ama lafı yeni bir cellata kaydırdığı için bu çocukca iddiasının sonunu getiremiyor.

Bütün İstiklal Mahkemelerinde, ilk soruşturma dosyasına göre, son soruşturma (duruşma) yapılıyor, sanığın işlediği iddia edilen suç ve dosyada bulunan deliller açıklanıyor, gerekirse tanık dinleniyor, yüzleştirme yapılıyor, sanık savunmasını yapıyor, her duruşmanın ayrıntılı tutanağı (zaptı) tutuluyor, tutanaklar ya da duruşma izlenimleri ile kararlar, yerel ya da genel gazetelerde yayımlanıyor ve bütün belgeler dosyasına konup TBMM'ne teslim ediliyor.

Duruşmalar da, Meclis kararı gereğince, kesinlikle aleni (açık) yapılıyor. (E.Aybars, s.49)

229) T.Ateş, herhalde abartının bu kadarına hazırlıklı olmadığı için beş yüz bini, beş bin olarak algılıyor. Haklı olarak, bu sayıya bile itiraz ediyor. Asıl metinde göreceksiniz.

Anlaşılan cellatlar da kendi aralarında açık arttırmaya girmişler. Bir cellat günde 100 kişi assa, 500.000 kişi için 14 yıl gerekir. Acaba endazesiz atan cellatlar mı, yoksa bu çingene cellat palavralarını, parmak hesabına bile vurmadan aktaranlar mı daha ayıp ediyorlar, karar veremedim.

K.Çelik - Yargılama bu biçimde mi yapılmıştır sayın hocam?

T.Ateş - Hayır! Sayın Şenlikoğlu, tabii, kulaktan dolma...

E.Şenlikoğlu - Hayır efendim, araştırmalarım var!!

K.Çelik - Yani yargılama, sayın Şenlikoğlu'nun dediği şekilde, gözünün üstünde kaşın var deyip...

T.Ateş - Öyle şey olur mu efendim??

E.Şenlikoğlu - O halde, tüm Türkiye aydınlarını, hodri meydan bu tarihi araştırmaya davet ediyorum.

T.Ateş - Efendim elimin altında, müsaade buyurun...

E.Şenlikoğlu - Sayın Ateş'in iyi niyetinden hiç şüphem yok. Fakat mümkün değil! Okuyoruz ve görüyoruz.

T.Ateş - Şimdi, bakın, İstiklal Mahkemelerinin, bir özelliği, diğer devrim mahkemelerine benzemeyen yanı, aleni (açık) olmasıdır. Hiçbir muhakeme (yargılama), kapalı kapılar ardında yapılmamıştır. Hepsi aleni olmuştur. Çok mu adildir, iyi midir, kötü müdür, ayrıca tartışılabilir. Fakat İstiklal Mahkemelerinin dökümü elimizin altında vardır. Bunun için uzun araştırmalar yapmak gerekmiyor.

E.Şenlikoğlu - İstiklal Mahkemeleri ile ilgili arşivler kapalı, efendim.[230]

T.Ateş - Hayır efendim. Her şey açıktır. En son, zabıtların bir kısmı saklıydı ki onların arasında bazı açıklanmamış olanlar vardı, İskilipli Atıf Hocayla ilgili Ankara İstiklal Mahkemesi'nin zabıtları da açıldı ve yayımlandı. Sayın kamuoyuna, bir kez daha altını çizerek duyurmak istiyorum. Yalan üzerine, iftira üzerine, abartma üzerine, haklılık çıkmaz ortaya. İstiklal Mahkemelerinde yargılanan insanların idam edilenlerinin sayısı, 1.Dönemde 1.054'tür. Müccelen, yani idama mahkûm olup da ertelenmiş, gerçekleştirilmemiş idam sayısı, 2.827'dir ve gıyaben idam kararı da 243'tür. 2.Dönemdeki idam kararları da 400 civarındadır.[231] Müeccel idamların da bir kısmının asıldığını düşünürsek, İstiklal Mahkemeleri kararıyla idam edilen insan sayısı, üç bini bulmamaktadır.[232] Nerede kaldı beş bin kişi astığını söyleyen cellat?

---

230) Son olarak, 1993 yılı Kasımında, Ahmet Nedim, Ankara İstiklal Mahkemesinin, bazı duruşmaların tutanaklarını asıllarıyla birlikte yayımladı. 500 sayfalık bir kitap. Kızımızın kendini ilgilendiren yayınları bile izlemediği anlaşılıyor, 'arşivler kapalı' diye inat ediyor.

Yargı yapılmadığını ileri süren Şenlikoğlu'na, bu kitaptaki, duruşma tutanaklarını okumasını tavsiye ederim.

231) Tam sayısı, 576.

232) E.Aybars, 1.Dönemde, 1.054 olan kesin idam sayısının, bilimsel ihtiyatlılık göstererek, 1.500 olabileceğini ileri sürmüştü; 2.Dönem idam kararlarının sayısı ise kesindir: 443! Şu halde, ihtiyatlılık payı ile birlikte toplam idam sayısı, en fazla 2.076 eder. T. Ateş, bir ihtiyatlılık daha göstererek, 'müeccel' (tecil edilmiş) idam kararlarınının bir kısmının, ilerde infaz edilmiş olabileceğini varsayıyor ve ortalama bir sayı ileri sürüyor; 3.11.1994 günü, Objektif programında, bu ortalama sayıyı 2.700 olarak belirtecektir.

Hakkında, tecil edilmiş idam kararı olan 2.827 kişiden 757'sinin (yaklaşık %25'inin) yeniden suç işleyeceğini varsaymak, bana hiç de sağlıklı ve gerçekçi bir hesap olarak gelmiyor.

E.Şenlikoğlu - Bunları araştıralım.

T.Ateş - Bütün bunlar elimizde rakam olarak mevcut. Şunu da söylemek istiyorum. Üç bin kişi az mı? Abartmanın da bir sınırı vardır.

K.Çelik - Sayın Şenlikoğlu, bu filmdeki sahneyi ve sizin tanımlamalarınızı, sayın Ateş yalan, iftira ve abartma olarak niteliyor.

E.Şenlikoğlu - Toktamış Beyin samimiyetinden şüphem yok. Araştıran, yalnız Toktamış hocamız değil. Biz de araştırıyoruz ve görüyoruz. Bunu inkâr etmeyen birçok aydın ve Atatürkçü kişiler de var. Ve bunu kaynaklarımızdan okuyoruz... Yalnız, bu tartışmada hiçbir sonuca ulaşamayacağız. Çünkü ne sayın hocamız fikrinden vaz geçecektir, ne de ben fikrimden vaz geçeceğim.[233]

K.Çelik - Efendim, hoca altını çizerek söyledi, sizin de savunduğunuz bu düşünceler için yalandır, iftiradır, abartmadır dedi.

E.Şenlikoğlu - Kaynaklarımız var. Onu araştırırız hep beraber.

T.Ateş - Ben İstiklal Mahkemelerinden herhangi birinde, öldürülmüş bir insanın, mezarından çıkarılıp yeniden asıldığını duymadım. Böyle bir şey olması da mantıkla bağdaşır gibi değil.

K.Çelik - Belgelerim var diyor Şenlikoğlu.

T.Ateş - Programdan sonra, çok yararlanacağız mutlaka o belgelerden... Ama bazı gerçeklerin de bilinmesi lazımdır. Bu iftira kampanyası, belli bir zemine dayanmıyor ve haksızdır. Bu konuda araştırma olmadığı söyleniyor. Bu konuda çok uzman arkadaşlarımız var. Mesela Ergün Aybars.Genç yaşta, bir ömür harcayarak...

K.Çelik - O zaman, sadece İstiklal Mahkemelerini konu alan bir açık oturum yapalım.

T.Ateş - Zevkle.

E.Şenlikoğlu - İstiklal Mahkemelerinde görevli olan herkese, Toktamış Beyin kefil olması üzücü bir olay, çünkü...

T.Ateş - Kefil filan değilim, niye kefil olayım herkese? Yok öyle bir şey.

E.Şenlikoğlu - Bu seyyar bir defa efendim, seyyar.[234]

T.Ateş - Müsaade buyrun, şunu ifade etmek istiyorum. Ben Birinci Meclisin bütün üyelerine toz kondurmamaya çalışırım. Hangi gruptan olursa olsun, ama Birinci Grup, ama pek de uzlaşamadığım İkinci Grup. Çünkü gerçekten tarihimizin bu en şerefli insanlarına saygı göstermemiz gerektiğini düşünürüm. İstiklal Mahkemeleri üyeleri arasında, İkinci Grup üyeleri de var.

---

233) Demek ki bilimsel araştırma, belge, kanıt önemli değil, hiçbir bilgiye dayanmayan kendi fikri, daha doğrusu, masalları okuya okuya kemikleşmiş önyargısı önemli ve geçerli. Anlaşılan, İslamlığın bu yeni temsilcileri için ilmin milmin beş paralık değeri yok, yaşasın masallar!

234) Evet, seyyar (gezici)! Ne olmuş yani? Seyyarlık, mahkemenin mahkemeliğine halel mi getirir? Tapu- Kadastro Mahkemeleri de seyyar.

E.Şenlikoğlu - Siz **cellatlara** en saygın diyorsanız, benim söyleyecek sözüm yok.

T.Ateş - Türkiye Birinci Millet Meclisi, tarihimizin en saygın insan topluluğudur. İstiklal Mahkemesinin üyeleri milletvekiliydi.

E.Şenlikoğlu - Millet Meclisi'ne sözümüz yok, biz **cellatlardan** bahsediyoruz.

K.Çelik - Sayın Ateş'e, sayın Şenlikoğlu'na teşekkür ediyoruz.

Emine Şenlikoğlu'nun 'cellatlar' sözü dolayısıyla, Radyo-Televizyon Üst Kurulu, İnterstarı uyarır.[235] Bunun üzerine İnterstar, 27 Ekim 1994 günü Objektif programında yapılacak olan İstiklal Mahkemeleri tartışmasını erteler. Tartışma, daha dar bir kadro ile 3 Kasım günü yapılacak.

Bu arada, 31 Ekim 1994 gecesi, Reha Muhtar'ın hazırladığı Ateş Hattı programında (TRT 1), ölünün mezardan çıkarılıp asılması, zorla sakal kesilmesi, Kur'an'ın toprağa gömülmesi gibi iddialar, geniş bir şekilde ele alınır. Bu programın, söz konusu iddialarla ilgili bölümlerini, ayrıntılı sahnelerin özünü koruyup kısaltarak aktarıyorum.

Reha Muhtar -..Filmde, Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda, bir Mevlevi şeyhinin, mezarından çıkartılarak yeniden idam edilmesi gösteriliyor. Filmde, kızının ağzından, o günlerde Kur'an'ın baskı sonucu toprak altına gömüldüğü, inananların sakallarının kesildiği, görüntülerle aktarılıyor. Ateş Hattı, filmin bu tüyler ürpertici iddialarını araştırdı.

[Filmin maliyeti konusunda yapımcıyla yapılan kısa bir konuşma. Film 4 milyara mal olmuş. Reklama da 2 milyar ayırmayı düşünüyorlarmış.]

Reha Muhtar - Aslında film, günümüzde geçen ve çok da ilginç olmayan bir öyküyü işliyor.[236] Ancak, zaman zaman geriye dönüşlerle, Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğunu iddia ettiği bazı olayları gündeme getiriyor. En çarpıcı olay, Erzincan'ın Kemah ilçesi, Müşekrek köyünde, eceliyle ölmüş Mevlevi Şeyhi İbrahim Hakkı Efendinin, mahkeme kararıyla mezardan çıkartılarak ipte sallandırılması, yani idam edilmesi. [Sahne gösteriliyor] İşte bu sahne, İbrahim Hakkı Efendinin, o sıralarda 10 yaşlarında olan küçük kızının, bu olayı izlerkenki ağlama görüntüsüyle veriliyor ve film boyunca da, İbrahim Hakkı Efendinin, Cumhuriyetin ilk yıllarında başına gelenler, kızının anılarından aktarılıyor.

[Programın araştırıcısı Lütfiye Pekcan'ın, filmin yapımcısı Hüseyin Türkyıldırır ve yönetmeni M.Çamurcu ile yaptığı kısa bir konuşma girer:]

---

235) Bu tarihte Kurul Başkanı Ali Baransel'di.

236) Filmi seyredemedim ama bu programlar dolayısıyla birçok sahnesi, defalarca ekrana getirildi. Gördüğüm sahnelere göre, ilkel, grotesk, duygu sömürüsü yapan, maksatlı bir film.

H.Türkyıldırır - Evet, yeri bellidir. Bu olayı yaşayan insanlar hâlâ sağdır, hayattadır.

L.Pekcan - Peki, bu filmde 'tarihi gerçekler saptırılmadan, aynen verilmiştir' deniyor.

M.Çamurcu - Evet.

L.Pekcan - Filmin senaryosunu da, bir arkadaşınızla birlikte kaleme aldınız, Emine Şenlikoğlu'nun kitabından uyarladınız. Film, Erzincan'da bir şeyhin asılmasıyla başlıyor.

M.Çamurcu - Evet, biz bunu araştırmaya başladık, o kadar büyük bir araştırma değildi, piyasada var olan kitaplardan araştırma yaptık ve birtakım tarihi gerçeklerle yüzyüze kaldık. Ben, Şeyh İbrahim Hakkı Efendi Hazretleri olayını bilmiyorum. Burhan Bozgeyik'in Bize Nasıl Zulmettiler isimli kitabında rastladım, yaklaşık bir sayfaydı. Defalarca okudum ve etkisinden kurtulamadım. **Şeyh Efendinin torunlarını kaynak gösteriyordu**. Ayrıca, yine dipnot olarak Erzincan Yıllığı'ndan bahsediyordu.[237] Biz bunlara ulaşamadık ama ben bu var olan bilgileri doğru kabul ettim.

Reha Muhtar - İşte filmin en çarpıcı sahnesi, yönetmenin 'var olan bilgileri doğru kabul etmesiyle', böyle ortaya çıkıyor... Torunlarını kaynak gösteren kitap, bu hükmü verince, yönetmene göre sahnenin çekilmesinin bir sakıncası kalmıyor. Hem de İbrahim Hakkı Efendinin kızı anlatıyormuş gibi gösterilerek.

[Filmden ve gala gecesine katılan tesettürlü seyircilerden görüntüler vs.]

Reha Muhtar - Ateş Hattı, İbrahim Hakkı Efendinin hem torunlarını, hem de filmde, ağzından anlatımın yapıldığı kızlarını buldu. İbrahim Hakkı Efendinin iki kızından Hatice Meliha Cimilli, İstanbul, Fatih'te, Halıcılar Caddesi 86 numarada oturuyor. Şu anda 80 yaşında. Babası eceliyle öldüğünde 10 yaşlarındaydı.

---

237) Yönetmen iki kaynaktan bahsediyor ama ikisi de doğru değil. Bu olayı yazan H.H.Ceylan'dır. (Din - Devlet İlişkileri, 3. C., s.31-34) H.H.Ceylan, anlattığı bu uyduruk olay için üç kaynak gösteriyor, yazdığı gibi aktarıyorum: " Mevlevi İbrahim Hakkı Hazretleriyle ilgili bu hadiseyi, Erzincan ulemasından Ali Küçüker Efendi ile Müşekrek köyünde Mevlevi İbrahim Hakkı Hazretlerinin hala hayatta olan torunlarından dinledim. Ayrıca bkz: Erzincan Tarihi, Tahir Erdoğan Şahin, c.2., s.275, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Y., Erzincan, 1987."

H.H.Ceylan, özellikle İ.Hakkı Efendinin torunlarından dinlediğini iddia ettiği olayı şöyle hikaye ediyor: İstiklal Mahkemesi 1926 yılının ikinci yarısında Erzincan'a gelmiş (!), Ankara'dan aldığı emirle, halkı İslam'a bağlılıkta direnmeye çağıran İbrahim Hakkı Efendinin idamını istemiş, gıyaben idamına karar vermiş. H.H.Ceylan'a anlatıldığına göre, bir süre sonra Efendi, rüyasında Resulullah'ı görüp davetini almış ve ruhunu teslim etmiş. Çocukları durumu Şark İstiklal mahkemesine bildirmişler. Mahkeme, Müşekrek köyüne hemen bir heyet yollamış, mezar açılmış ve jandarmalar, heyetin emri gereğince cesedi mezardan çıkarıp asmışlar. Dünyada görülmeyen bir zulümle mahkemenin kararı bu şekilde yerine getirilmiş.

H.H.Ceylan, bütünüyle uydurma olduğunu göreceğimiz hikayeyi şöyle bitiriyor: "Bu zulmün bir dünya rekorudur... Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin rekorudur." (s.34)

Ortada gerçekten bir rekor var ama bunun yalan rekoru olduğu, Efendinin kızlarının ve torunlarının ifadeleri okununca anlaşılacak!

[Filmin söz konusu sahneleri tekrar gösterilir]

L.Pekcan - Bu filmde, mezardan çıkarılıp beyaz kefeniyle tekrar asılan İbrahim Hakkı Efendi, Erzincan, Kemah ilçesi, Müşekrek köyünden, sizin babanız...

H.M.Cimilli - (Kucağında babasının çerçeveli, büyük bir resmi; bir sehpa üzerinde Kur'an'ı) Evet efendim, babam.

L.Pekcan - Böyle bir olay oldu mu?

H.M.Cimilli - Hayır, kati surette hayır! Hiç böyle bir şey olmamıştır!. Her tarafım titredi... Onlar da Müslüman, ben de. Getirsin, şurada Kur'an-ı Kerim'e elimi basayım. Böyle bir şey olmadı. Ben küçük değildim, on yaşındaydım.

[Bu sahneyi, L.Pekcan'ın filmin yönetmeni Metin Çamurcu ile yaptığı konuşma izliyor:]

L.Pekcan - Biz torunuyla konuştuk, İbrahim Hakkı Efendinin kızıyla konuştuk. Bugün 80 yaşında. Olaya büyük infial duyduğunu, büyük tepki gösterdiğini, böyle bir şeyi kesinlikle kabul etmeyeceğini söylüyor.

M.Çamurcu - Evet, ee, bakınız, İbrahim Hakkı Hazretleri mevlevidir ve gerçek bir İslam alimidir. Saray vaizliği yapmıştır. Sıradan bir insan değildir. İnkılaplara karşı çıkmıştır. Ankara'dan gelen bir emirle (!) Erzincan İstiklal Mahkemesi (!) gıyabında idam cezası vermiştir (!), kendisi bulunamadığı için. Bakın, bunlar tamamen gerçektir, ben bunlara inanıyorum.

L.Pekcan - Mezardan çıkartılıp..

M.Çamurcu - Ben bunlara inanıyorum. Kızının, ne şartlar altında, ne söylediği beni ilgilendirmiyor. Biz buna... bunlar gerçektir!

Reha Muhtar - Bir şeyhin kızına, acaba hangi kuvvet, Kur'an'a el bastırarak yemin ettirebilir?

[L.Pekcan'ın, İbrahim Hakkı Efendinin kızıyla yaptığı konuşma, devam eder:]

H.M.Cimilli - Erzincan'da üç ay hasta yattı, eceliyle öldü. 'Terzi Baba' mezarlığına gitti. Yatıyor orda.

L.Pekcan - Daha sonra mezarından alındığı...

H.M.Cimilli - Ne!!! Hayır, katiyen! Rahmetli ağabeyim yaptırdı mezarı. Senelerce ziyaret ettik, gittik. Teyzemin oğulları her hafta, ziyaretine [giderlerdi].

L.Pekcan - Bu filmin gerçeği yansıttığı söyleniyor ve hatta torunları kaynak gösteriyorlar.

H.M.Cimilli - Torunları? Bu işte torun! O kadar yanlış, o kadar yanlış ki yalan! Her türlü ispat ederim. Çok şükür ki ben hayattayım, bir de ablam var hayatta.

Reha Muhtar - Ateş Hattı, Hatice Meliha Cimilli'nin hayatta olan ablası

[Hafız] Afife Özselçuk'u, İbrahim Hakkı Efendinin büyük kızını da, Ankara'da, Ebuzziya Tevfik sokak, 34 numarada buldu.

Afife Özselçuk - Çok fena oldum. Baygınlık geçirdim. Nasıl uydurdular böyle bir şeyi, hiç imkânsız. Babam [köyde değil] Erzincan'da öldü, Terzi Baba'da gömüldü, halen orada gömülü. Gitsin, baksınlar.

L.Pekcan - Nasıl öldü efendim?

A.Özselçuk - Kalpten öldü. Hasta yattı, sonra öldü. Erzincan'da gömülü duruyor.

L.Pekcan - Tanırlar mı, bilirler mi orada?

A.Özselçuk - Çok tanırlar, çok tanınmış...

L.Pekcan - Ne olarak bilinir?

A.Özselçuk - Mevlevi şeyhiydi. Medresesi vardı. Talebeleri vardı. Herkes tanır yani Erzincan'da.

L.Pekcan - Hacı İbrahim Efendi olarak mı bilinir?

A.Özselçuk - Evet, Hacı İbrahim Efendi, Kemahlı Hoca.

L.Pekcan - Kemahlı?

A.Özselçuk - Kemahlı Hoca, Hacı İbrahim Efendi.

L.Pekcan - Peki, bu Müşekrek köyünde, başka Hacı İbrahim Efendi var mıydı, ya da İbrahim Hakkı Efendi?

A.Özselçuk - Hiç, hiç yok. Zaten 10 ev, o kadar. Müşekrek köyü çok küçük bir köy. [Babam] Orada kalmamış, babasına 'ben okuyacağım' demiş, babası para vermiş, gitmiş Mısır'a. Mısır'da biraz okumuş, sonra İngiltere'de okumuş. Sonra gelmiş işte, mevlevihaneyi açmış. Koca bir arazi içinde medreseler, tekke, cami, işte aşhaneler... Evimiz, hep o şeyin içindeydi. Hep yanımızdaydı.

L.Pekcan - İdam kararının, mezarından çıkarılıp uygulandığı söyleniyor.

A.Özselçuk - Hayır, hayır! Hiç, yalan! Nasıl uyduruyorlar bunları, nereden çıkarıyorlar? Bu kadar iftira olmaz! Ne istiyorlar ölü adamdan?

[L.Pekcan, filmin yönetmeniyle konuşuyor:]

M.Çamurcu - Filmdeki her olayın gerçek olduğuna inanıyorum. Gerçek olmasaydı zaten, ben onları filme aktarmazdım.[238] Bu cesareti gösteremezdim.

L.Pekcan - Torunu şu anda yaşıyor, kızları da aynı şekilde...

M.Çamurcu - Başka torunları da var!

[L.Pekcan, İbrahim Hakkı Efendinin torunu Sevinç Elmas'la konuşuyor:]

S.Elmas - Torunları kaynak gösteriliyormuş bu filmde. Böyle bir şey kesinlikle olamaz! Olmayan bir şeyi, torunları nereden söylesinler?

---

238) Bir yanda İbrahim Hakkı Efendinin, şiddetle itiraz eden, üzüntüden titreyen, biri Kur'an el basmaya hazır, öteki Hafız iki kızı, öte yanda ise, yazılarında adından başka hiçbir doğru bulunmadığını gördüğümüz H.H.Ceylan'ın masalı. Filmin yönetmeni, masala inanıyor.

L.Pekcan - Kaç tane torunu var? Yakın ilişki içersindeyiz diyorsunuz. Bunu söyleyebilecek bir torun çıkabilir mi?

S.Elmas - Hayır kesinlikle çıkamaz. Biz üç kardeşiz, teyzemin yine üç çocuğu var. Ölen kardeşlerinin kızı, Buket Uzuner, kardeşi Salih Uzuner var. Böyle bir şey söyleyecek torun yok.

Reha Muhtar - Ateş hattı, bir kuşku bırakmamak için sadece bir torunla değil, diğer torunlarla da görüştü.

Gülgun Hanım - Evet, torunların hepsiyle yakın ilişki içindeyiz, torunları bizleriz. Hepsi Atatürkçü, milliyetçi insanlar. Biz dedemizin, her zaman Cummhuriyet hükümeti ve Atatürk hükümeti tarafından saygı gördüğünü duyduk annemizden. Annem 80 yaşındadır, Cumhuriyet İlkokulu'nu bitirmiştir. Dedem öyle Atatürk karşıtı biri olsaydı, herhalde kızını o devirde, karma bir ilkokula göndermezdi.

Reha Muhtar - Yine İbrahim Hakkı Efendinin kızının anılarına dayanılarak, filmde gösterilen Kur'an gömme sahneleri ise, tartışmanın bir başka boyutunu oluşturuyor. Ezici çoğunluğu Müslüman olan bir toplumun, batılı emperyalist güçlere karşı verdiği Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, hepsi Müslüman olan önder kadronun veya onlardan güç alan başkalarının, kendi dinlerinin kutsal kitabını, nasıl toprağa gömdürdüklerini anlamak mümkün görünmese de, biz yine tarafları dinleyelim.

[L.Pekcan, filmin yapımcısı H.Türkyıldırır'la konuşuyor:]

L.Pekcan - Bir belge gösteriyor mu?

H.T. - [Sayfanın] Altında kaynaklar vardı. Erzincan Günlüğü [tarihi demek istiyor olsa gerek] gibi bir kaynak göstermiştir.

L.Pekcan - Erzincan Günlüğü gibi? Peki, siz inandınız mı efendim? Böyle bir şeyi inanarak mı çektiniz?

H.T. - Tabii ki.

L.Pekcan - İnanıyorsunuz?

H.T. - Tabii ki.

L.Pekcan - Yani Kur'anların gömüldüğü, İstiklal Mahkemelerinin...

H.Y. - Olmuştur bunlar.

Reha Muhtar - Filmde bunların olduğu, yine İbrahim Hakkı Efendinin kızının, küçüklük anılarından aktarılıyor. Şimdi 83 yaşındaki o küçük kız, Ateş Hattı kameralarına şöyle konuşuyor.

Afife Özselçuk - Yalan! Hiç imkânı yok. O kadar insan gördü ki. Herkes ibadetinde, camisinde, evinde. Hiç öyle saklı bir şey yoktu Atatürk zamanında.

L.Pekcan - Siz evinizde, rahat rahat Kur'an okur muydunuz?

A.Özselçuk - Rahat, çok rahattık. Hatim okunurdu Ramazan'da. Hiç kimse bir şey demezdi.

L.Pekcan - Herhangi bir engel?

A.Özselçuk - Hiç, hiçbir engel yoktu. Herkes ibadetini yapardı, serbestti. Hiç gizli bir şey yoktu. Bunları nereden çıkarıyorlar böyle? Öyle sakal kesme filan, hiç imkânı yok. Kur'an gömülür mü hiç?

[Yeniden İbrahim Hakkı efendinin öbür kızı:]

H.M.Cimilli - Hiç, hiç, katiyen! Benim dedemin dedesinin Kur'anı-ı Kerimleri var. Benim ablam [Afife hanım] hafızdı. Erzincan'da, 30 sene Kur'an hafızı... Bütün Erzincanlılar bilir. Kimse, 'hafız, niye okuyorsun?' [demedi]... Kocam, Allah rahmet eylesin, ilkokul din öğretmeniydi. Evde beraber namaz kılardık, Kur'an okurduk. Bir münakaşa oldu, dedim ki: 'Yahu kim bizim Kur'an'ımızı topladı ki... Bak, dedemin Kur'anı işte burada!'

[Son olarak, L.Pekcan, İbrahim Hakkı Efendinin bir başka torunu ile konuşuyor:]

L.Pekcan - Böyle bir şeyin varlığına siz inanabiliyor musunuz?

Bilgin Cimilli - Kesinlikle inanmıyorum.

Ateş Hattı programı burada sona eriyor.

3 Kasım 1994 günü, Objektif programı, bazı yazar, bilim adamı ve ilgililerin İstiklal Mahkemeleri ve filmdeki iddialar hakkındaki görüşlerini, ardarda yansıtır. Bunların da konumuzla ilgili kısımlarını, banddan çözerek ve cümleleri toparlayarak aktarıyorum:

A.Dilipak - M.Kemal adına bazı milletvekilleri, devrimleri koruma adına, yargı yolunu kullanarak, kendilerine göre özel bir yargı metoduyla adeta terör estirdiler.

T.Ateş - Hayır. Bu iddiaları ileri sürenler, ya İstiklal Mahkemelerini bilmiyorlar, ya da terör mahkemelerini bilmiyorlar.

A.Dilipak - Siyasi amaçla şiddete başvurulmuştur, mahkeme istismar edilmiştir. Gerçek bir mahkeme değildi bunlar.

Altemur Kılıç[239] - Bu mahkemeler, meşru (yasal) mahkemelerdi. Üyeleri TBMM iradesinden çıkan kişilerdi.

A.Dilipak - Her şey işte birkaç kişiden oluyor. Düzmece bir mahkeme.[240] Kararlar veriliyor ve derhal infaz ediliyor.

Emine Şenlikoğlu - İstiklal Mahkemesinde görev alan herkes, kendi dünyasına göre yargıladı. (?) Kullandı İstiklal Mahkemesi'ni, istediği gibi kullandı.(?)

T.Ateş - Hiçbir İstiklal Mahkemesi'nde, kapalı kapılar ardında karar alınmamıştır. Her şey halka açıktır, her şey alenidir.

---

239) Ankara İstiklal Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali'nin oğlu.

240) İstiklal Mahkemeleri, TBMM'nin 11 Eylül 1920 günü kabul ettiği 21 sayılı kanunla kurulmuştur. Kanunun çıkması için hararetle çalışanlardan biri de Trabzon milletvekili **Ali Şükrü Bey**dir. (E.Aybars, 1.C., s.40)

A.Dilipak - Nasıl açık oluyor? Halkın susturulduğu Stalin dönemi mahkemeleri açık mıydı? Hayır, hayır, böyle bir şey yok![241]

A.Kılıç - Yargılama açık olarak yapılırdı, gizli yargılama yoktu. Sanıkların müdafaa yapmaları önlenmiyordu.

E.Şenlikoğlu - Said-i Nursi Hazretleri, yüz bin insanın kesildiğini söylüyor bir defa, yani kesilerek öldürüldüğünü söylüyor. (!)

T.Ateş - İstiklal Mahkemelerinde asılan insan sayısı bellidir. Tek tek, isim isim, ana adı, baba adı, doğumu, yaşı, her şeyi bellidir. Mahkemelerde 2.700 idam kararı verilmiş ve uygulanmıştır.

E.Şenlikoğlu - Yüz binlerin çok üstünde.[242] Böyle üç bin, resmi rakamlarda üç bin deniyor ama söylediklerine kendileri de gülüyordur herhalde.[243]

A.Kılıç - Divan-ı Harpler dahil, nihayet üç bin kişi idam edilmiştir.

A.Dilipak - Topladığınızda yüz binleri buluyor rakam.[244]

T.Ateş - Öyle yüz binler, müz binler gibi rakamlar gülünçtür. Öyle bir şey söz konusu değildir!

İç spiker - İşte yıllar sonra İstiklal Mahkemeleri tartışmasını gündeme getiren film Bize Nasıl Kıydınız'ın olay sahnesi!

[Ekrana, filmdeki mezardan çıkarıp asma, sakal kesme vb. sahneler geliyor. Sonra:]

---

241) Tarih bilgisinin derecesini yakından bildiğimiz Dilipak, sapla samanı karıştırıyor. Türkün aklı gözündedir derler. Gönderme yaptığım kaynaklardaki sayfalara bakarsa, duruşma salonlarının, kadın ve erkek dinleyicilerle dolu olduğunu kanıtlayan fotoğrafları görür: Azmi Nihat Erman, İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri, s.64-65 arasında bazı fotoğraflar; O.Nuri Aladağ, İstiklal Mahkemeleri, s.682-684, Resimli Tarih Mecmuası, 16.sayı/Nisan 1951; E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri, dizi yazı, Milliyet, 29 Ekim 1996/ 18. sayfa, 5 Kasım 1996/16. sayfa; Sümer Kılıç, İzmir Suikastı, s.298-301, 303-304, 311.

242) Hiçbir kanıtı olmadan, birtakım dayanaksız, maksatlı iddialara, söylentilere inanarak, bir masalı ne de azimle savunuyor, değil mi?

243) A kızcağızım, o dönemleri sen de yaşamadın, biz de yaşamadık. Sen de, biz de, birtakım kaynakları okuyup inceleyerek öğrenmeye, anlamaya ve gerçeklere varmaya çalışıyoruz. Yapabileceğimiz şey, birtakım olumlu olumsuz masallara, söylentilere, yakıştırmalara kapılmadan, kapılmamak için gayret göstererek, belgeler yardımı ile gerçeği yakalamaya çabalamak olabilir.

Ve tarih bilimi, tıpkı sağlıklı bir vicdan gibi, güvenilir belgeden ve dürüst tanıktan başka kanıt da kabul etmiyor. Söylentiye, dedikoduya, ancak sıradan insanlar kulak kabartır, yeterli eğitim görmemiş, naiv insanlarsa inanırlar. Aklın, başlıca niteliklerinden biri, kanıtsız iddiaları ve söylentileri kuşku ile karşılaması, araştırıp denetlemesidir.

Bütün ciddi, geçerli belgeler ve araştırmalar, on binler, yüz binler, beş yüz binler gibi ölçüsüz söylentileri yalanlıyor. Belgelerden çıkan sonucu aktaranlar, aktardıkları sonuçlara neden gülsünler? Belgeleri seslendiriyorlar sadece. Olsa olsa, birtakım uyduruk iddialara, masallara gülerler ama onlara da gülmüyorlardır. Tam tersine, içleri kan ağlıyordur. Çünkü bu sahte tarih yaratma gayreti, bu masalcılık, her vesile ile tazelenip körüklenen bu kin ve nefret, bu bağnaz ve dayanaksız yaklaşım ile elbette huzurlu bir ortak geleceğe yol almıyoruz.

Buna gülünür mü?

244) Dilipak, şu toplamın dökümünü bir verse, tartışma sona erecek.

Haydi muhterem!

Dökümü yayımla da bu tartışmayı sona erdiriver!

H.M.Cimilli - Erzincan'ın Kemah kazası, Müşekrek köyünden İbrahim Hakkı Hazretlerinin kızıyım. Mezarından çıkarılması ve asılması, hiç söz konusu değildir. Hepimiz Müslümanız. Onlar da gelsin Kur'an'a el bassın, ben de Kur'an'a el basarım.

E.Şenlikoğlu - Bir iki rivayet var bu konuda. Yani mezardan çıkarıldığına dair rivayet değil de, şu şekilde. Savcı, 'öldüğüne inanmıyorum' diyerek güya, çıkartıyor. Bir yerde böyle bir rivayet var.[245]

Olgun Cimilli (Torunu) - Kesinlikle mezarından çıkarılmadı. Zaten İstiklal Mahkemesinde yargılanmadı.

E.Şenlikoğlu - İki tane İbrahim Hakkı Hazretleri var, İbrahim Hakkı var. Bir tanesi, o meşhur din uleması İbrahim Hakkı Hazretleri, o değil bu. Bu, isim benzerliği olan İbrahim Hakkı diye biri.

Gülgün Hanım (Torunu) - Olamaz ki. Kemah zaten çok küçük bir ilçe. Onun bir köyünden, on, on beş haneli bir köyden, ikinci bir İbrahim Hakkı, din bilgini çıkmasına imkân yok.

E.Şenlikoğlu - Birtakım söylentiler çıkartıyorlar, yok bir kadın varmış da, o diyormuş ki 'bu insan benim dedemdi, benim dedem öyle değil, şöyle şöyleydi' falan diye, yani bizim bunlara karnımız tok![246]

Gülgün H. - Mezarı nasıl açmışlar? Gece mi açtılar, gündüz mü açtılar? Eğer ibret için yapmışlarsa, bütün halkın önünde yapmış olmaları lazım bunu. Herhalde gizli gidip asmazlar. Böyle bir şey olmasına imkân yok, asla.

A.Dilipak - Yargılama metodu yasalara uygun değil.[247] Doğrudan kendileri parlamento, Meclis adına yargılama yaptıkları için verdikleri hüküm, kanun şeklindeydi. (?) Böyle bir hukuk devleti, böyle bir adalet mekanizması meşru olmaz!

A.Kılıç - İstiklal Mahkemeleri, kesin ve çabuk karar verdikleri, çabuk ibret teşkil ettikleri için büyük bir görev yapmıştır.

E.Şenlikoğlu - Tatbikatlarda biz, çok hatalar, yanlışlıklar, kıyımlar görüyoruz.

---

245) Zavallı yaşlı hanımlar isyan ve üzüntü içinde, yemin ediyorlar, nüfus kâğıtlarını, babalarının resmini, Kur'an'ını gösteriyorlar, kahroluyorlar ama Şenlikoğlu, hiç mahcup olmuyor, gönüllerini alacak iki kelimeyi bile esirgiyor, bir ölünün istismar edilmiş olmasından hiç azap duymuyor, üstelik yeni bir rivayet ileri sürerek, mızrağı bir kere daha çuvala sığdırmaya çabalıyor!

Pes!

İbrahim Hakkı Efendiyi, asıl mezarından çıkarıp asanlar, jandarmalar değil, maksatlı bir film uğruna, kendileri! Hem de bunu, film her gösterildikçe yapıyorlar!

246) Seksen yaşındaki iki hanım ve çocukları hakkında, roman yazarının kullandığı üsluba bakınız. Herhangi biri, filmin talihsiz kahramanının, ağzından anılar uydurulan kızı da olsa, masallarına karşı çıktı mı, üslupları bu hale dönüşüveriyor.

Mahcup olma gibi duygulara, hiç yüz vermiyorlar.

247) İstiklal Mahkemelerinin soruşturma ve yargılama metodunun bir kısmı, kendi özel yasasında ve uyguladığı kanunlarda yazılı. Bu konuda, mahkemelere yön veren Meclis görüşmeleri ve kararları da var. (Birkaçı için: E.Aybars, 1.C., s.49-54)

Şiar Yalçın[248] - Kesinlikle bunun aslı esası yoktur!

A.Dilipak - İslami semboller, ibadet hürriyeti, İslami eğitim tamamen devre dışı bırakıldı ve Müslümanlara karşı, birçok bakımdan da terör estirildi.[249]

T.Ateş - İstiklal Mahkemelerinin, İslamiyeti ezmekle hiçbir ilgisi yoktur.

A.Kılıç - Bazı kişiler, bu mahkemeleri, sanki dine karşı, dini kaldırmak için kurulmuş mahkemeler gibi göstermek istiyorlar ki maksadı katiyen bu değildi.

A.Dilipak - Burada Kemalistler belki şunu söyleyebilirler: Bunlar doğru değildi ama M.Kemal, devrimleri tutturmak için buna mecburdu.

T.Ateş - İstiklal Mahkemelerine yöneltilen eleştiriler içinde, mutlaka. Atatürk'ü ve Cumhuriyetimizi yıpratma arzuları var.

A.Dilipak - Şöyle diyorlardı: İrtica ile mücadele, Kurtuluş Savaşı'ndan daha elzem ve acil bir meseledir.[250] Dolayısıyla, irtica ile kastettikleri Müslüman çevreler üzerinde çok ciddi bir terör hareketi başlattılar.

---

248) Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından idama mahkûm edilen Cavit Beyin oğlu.

249) Nedir İslami sembol? Sarık mı? Mecusiler de sarık takıyor. Tesbih mi? Katolikler de tesbih çekiyor. Sakal mı? Yahudiler de sakal bırakıyor. Minyatürleri, giyim kuşamla ilgili araştırma ve albümleri inceleyenler, o dönemlerle ilgili anıları okuyanlar, çarşafın da ne kadar yeni bir giysi olduğunu anlarlar. (*)

İslam dininde, görsel sembol söz konusu bile değildir. İbadet hürriyeti de devre dışı bırakılmamıştır. Herkes Kur'an'la belirlenmiş ibadetleri yapmakta tamamen serbestti. Eğer Dilipak tekkelerde toplanıp zikr etmeyi, onlardan daha önemli ve öncelikli sayıyorsa, bir diyeceğim yok. İslami eğitimin tamamen devre dışı bırakıldığı da doğru değildir. Dini yayınlar serbestti ve ailenin dini terbiye vermesi de elbette yasak değildi. Biz öyle yetiştik. İlahiyat fakültesi de açıktı.

(*) "Ancak geçen yüzyıl sonralarına doğrudur ki önce İstanbul'da, sonra Anadolu ve Rumeli'nin büyük şehirlerinde, üç parçadan mürekkep, 'çarşaf' adı verilmiş bir kadın esvabı çıkmıştır." (R.E.Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, s.65, Sümerbank Y., Ankara, 1969)

Çarşaf modasının gelişimi için: R.H.Karay, Üç Nesil, Üç Hayat, s.72-82, S.Lütfi K., İstanbul, yılı yazılmamış; ayrıca: N.Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bk.Y., Ankara, 1990; Prof.Dr.Metin And, 16.Yüzyılda İstanbul, s.194-200, Akbank Y., İstanbul, 1994)

250) Dilipak'ın Kurtuluş Savaşı'nı hiç bilmediğini, defalarca gördük. İstiklal Mahkemelerini de bilmiyor. İstiklal Mahkemeleri iki dönemde değerlendirilmektedir: 1920-1923'te hizmet veren İstiklal Mahkemelerinin, 'irtica ile mücadele meselesini, Kurtuluş Savaşı'ndan daha elzem ve acil olarak ele aldığı' iddiası, Dilipak'a özgü bir saptırma, aslı faslı olmayan, olmasına imkân da bulunmayan, üzerinde durulmayacak bir uyduruk laf!

1923-1927 yılı İstiklal Mahkemelerinde ise, rejim mahkemesi olma niteliği öne çıkmaktadır. Yeni rejim ne yapacaktı? Cumhuriyeti yıkma, saltanat düzenini geri getirme amaçlı çalışmaları, girişimleri, direnmeleri, ayaklanmaları, tenis maçı seyreder gibi uslu uslu seyredecek, hiç karışmayacak, 'dur bakalım ne olacak?' diye bekleyecek miydi?

'Müslüman çevreler üzerinde, çok ciddi bir terör hareketi başlattılar' iddiası da dayanaksız, yakıştırma bir iddiadır. Şeyh Sait isyanını, dinsel bir hareket olarak göstermek istiyorlar. Ağırlıklı karakteri o değil ya, öyle olduğunu kabul edelim. Ne yapacaktı devlet? Türkiye'nin doğusundan vaz geçerek, ayrı bir İslam-Kürt devleti kurulmasına izin mi vermeliydi?

Bunun dışında, Erzurum, Sivas, Giresun ve Rize'de, birkaç küçük ayaklanma girişiminde bulunuldu ya da ayaklanıldı; sanıklar yakalanıp yargılandılar. Büyük çoğunluğu beraat etti, 27'si asıldı. →

A.Kılıç - Devrimleri ve Cumhuriyeti hâlâ içlerine sindirememiş olanlar, hâlâ saltanat ya da şeriat nizamı gelsin diye düşününler var. Bunların Atatürk'ü, Kurtuluş Savaşı'nı, İstiklal Mahkemelerini sevmelerine imkân yok.

Kadir Çelik - Evet, değerli seyircilerimiz, tartışmayı izlediniz. Değişik düşünceleri dile getirdik. Olayları ve konuları tartışırken, ülkenin birliğini, bütünlüğünü, devleti devlet yapan kurum ve kuruluşların korunması ve kollanması gerektiğini unutmamak gerekiyor. Bu demek değildir ki gerçekler gizlensin. Tabii ki hayır. Toplum, birtakım konuları tartışarak uzlaşmaya varabilir. Bunun önünü tıkamak, engellemek, yalnızca kötü niyetli ve ülkeyi bölmeye, parçalamaya yönelik tavırlar sergileyen insanların ekmeğine yağ sürer.

Bu tartışma burada bitiyor mu? Hayır. Bir uzlaşma oluyor mu? Hayır. 2 Nisan 1996'da, Kadir Çelik'in yönettiği Objektif programında, Prof.Dr.Toktamış Ateş ile Emine Şenlikoğlu yeniden karşı karşıya geliyorlar. Üstüste gelen sözleri, birbirinden ayırmaya, cümleleri de toparlamaya çalıştım, aktarıyorum. Bilgiyle bilgisizliğin, gerçekle masalın, sabırla inadın, bilimle safsata ve mugalatanın çekişmesini izleyeceksiniz. İlgiyle okuyacağınızı sanırım.

.....

E.Şenlikoğlu - (T.Ateş, E.Şenlikoğlu'na, E.Aybars'ın kitabında bulunan, Kurtuluş Savaşı dönemindeki İstiklal Mahkemelerinin verdiği karar dökümünü gösterir çizelgenin fotokopisini vermiş. *[kitapta 155. sayfada]* Şenlikoğlu bu çizelgenin dipnotunu aktarıyor:) Bakınız, burada diyor ki: "2.827 sayısı çok eksiktir. Bu sayı tahminen beş binin üzerinde olmalıdır."[251] Halbuki siz bana, bu belgeyle, iki bin küsur kişi demiştiniz. Bu bir. Yani sizin belgeniz sizi çürütüyor.

T.Ateş - Müsaade buyurun...

E.Şenlikoğlu - İkinci konuya gelelim...

T.Ateş - İkinci konuya gelmeden önce, şunu bir açıklığa kavuşturalım.

E.Şenlikoğlu - Evet, buyrun.

T.Ateş - Benim...

E.Şenlikoğlu - Sizin belgeniz... (Dipnotu göstermek ister)

T.Ateş - Benim de okumam yazmam var.

E.Şenlikoğlu - Evet, evet, tabii.

T.Ateş - Ben, iki bin küsur, ismen belli olan kişi vardır, bunun dışında, İstiklal Mahkemelerinin idama mahkûm edip astığı insan sayısı, kimilerinin

---

Bu bir avuç insanın dışındaki milyonlarca insan, Müslüman değil miydi? Ne yapıldı dini siyasete alet etmeyen bu milyonlarca insana? Hiç! Hepsi kulluk görevlerini rahatça, engellenmeden yerine getirmiştir.

Annem hâlâ yaşıyor. Onun söylediklerini ve çocukluk izlenimlerimi aktaracağım.

251) Daha önce, bu dipnotu aynen aktarmıştım. Şenlikoğlu, 'müeccel idam kararının', infaz edilmemiş idam kararı demek olduğunu bilmiyor. E.Aybars'ın dipnotunun tamamını da aktarmıyor. Sonucu da, tabii, yanlış değerlendiriyor ve yansıtıyor.

uçtuğu gibi, tabirimi bağışlayın, öyle elli binler, yüz binler, beş yüz binler değildir, bunlar isim isim bilinir dedim ve bunun için size, tarihçi bir arkadaşımızın yaptığı güzel bir çalışmanın istatistiklerini verdim.

E.Şenlikoğlu - Evet ama efendim burada, sizin söylediğiniz rakamlardan çok fazlası, hemen hemen iki misli görünüyor, yani ben onu demek istedim, onun için kullandım bu belgeyi. Şimdi bunu geçiyoruz.

T.Ateş - Fakat siz bu belgeyi kullanırken de, yüz binlerden bahsediyorsuz.

E.Şenlikoğlu - Ortalıklarda, sistemde, toplum içinde bazı yanlışlıklar var. Bunu nasıl düzeltmeliyiz?[252] O konuda bir yorum yapmamız lazım.

T.Ateş - Emine Hanım, bakın...

E.Şenlikoğlu - Ama siz bana fırsat vermiyorsunuz..

T.Ateş -...Yanlışlıklar değil, topluma söylenen yalanlar var.

E.Şenlikoğlu - Evet, pek tabii, size göre ama.

T.Ateş - Efendim, eğer sizde, elli bin, yüz bin, beş yüz bin kişinin idam edildiğine dair belge varsa, lütfedin verin!

E.Şenlikoğlu - Ben, idam edilen atalarımı savunuyorum, Toktamış Ateş Bey ise, idam eden atalarını savunuyor.[253] Toktamış Ateş Beyin uykusu kaçsın diye bir espride bulundum. Sebebi şu. Elimde cellat Kara Ali'nin itirafları var. Diyor ki cellat Kara Ali, bazılarının iki bin adet insan asılmıştır sözüne karşılık, isyan ediyor, "Ben sadece kendim olarak..." diyor, "...İsyan Bölgesi İstiklal Mahkemesi kararı ile 5.216 sarıklı, sakallı ve cüppeli insanı idam ettim."[254]

K.Çelik - Bu, resmi belge mi elinizdeki?

E.Şenlikoğlu - Evet efendim, 3 Mart 1931, Son Posta'da yaptığı röportaj.

T.Ateş - Efendim, cellat Kara Ali kim, Allah Muhammed aşkına?!

E.Şenlikoğlu - Efendim cellat Kara Ali, cellat efendim!

T.Ateş - Allah Allah! Bu cellat Kara Ali'nin resmî bir şeyi mi var?

---

252) Çok basit: Gerçeğe saygı duyarak ve doğruyu söyleyerek!

253) Bir Müslüman suç işlemez mi? Elbette işler. Her suç işleyen gibi o da elbette cezalandırılır. Sırf Müslüman diye, mesela ırz düşmanı, hırsız, katil af mı edilecek? Yoo. Cezası neyse verilecek. Aradan zaman geçince, suçlulara Müslüman diye mazlum denecek, ceza veren Müslümanlara da cellat, öyle mi?

E.Şenlikoğlu, İstiklal Mahkemelerinin astığı kimseleri savunduğunu söylüyor. İstiklal Mahkemeleri, birinci dönemde, ısrarlı asker kaçaklarına, casuslara, işbirlikçilere, asilere, katillere, ırz düşmanlarına, soygunculara, hainlere; ikinci dönemde ise, bu suçlardan bazılarına ek olarak, Şeyh Sait isyanının öncülerine, suikastçılara ve rejime karşı ayaklananlara, idam cezası vermiştir.

Bunları mı savunuyor? Hiç sanmam. Gerçekleri bilmediğinden böyle konuşuyor.

E.Aybars'ın. E.Şenlikoğlu için söylediği bir sözü, sırf Şenlikoğlu'nu korumak amacıyla aktarıyorum: "Külli cahilin cesur (bütün cahiller cesurdur)" (Milliyet, 29 Ekim 1996, s.18)

254) H.H.Ceylan'ın bu muteber tanığını hatırlamışsınızdır.

E.Şenlikoğlu - Yani sizin resmî dediğiniz nedir? Benim dedemin sırtında dipçik izleri vardır ama resmî belgesi yoktur.

T.Ateş - (İstiklal Mahkemeleri ile ilgili çizelgenin fotokopisini havaya kaldırır) Resmî dediğim işte şu!

E.Şenlikoğlu - Bunu da sizin insanlarınızdan birileri yazdı.[255]

T.Ateş - Efendim müsaade buyrun... Siz zaten mahkemedesiniz bu konuda...

E.Şenlikoğlu - Olabilir...

T.Ateş -...Öldükten sonra mezardan çıkartılıp asıldığı iddia edilen insanın ailesi, o insanın Erzincan'da eceli ile öldüğünü, İstiklal Mahkemesi'nin söz konusu olmadığını, bunun ailelerine yapılan bir hakaret olduğunu söylediler ve sizi dava ettiler.

E.Şenlikoğlu - Şimdi şunu söylüyorum...

T.Ateş - Nesini söylüyorsunuz?

K.Çelik - Şu cellat Kara Ali'nin sözleri, bir belge olarak kabul...

T.Ateş - Olur mu hiç muhterem kardeşim?

E.Şenlikoğlu - Siz de hiçbir şeyi kabul etmiyorsunuz. Son Posta'da kendisi söylemiş. Ben yazmadım ki...

T.Ateş - Hayır, siz yazmadınız. Siz, tavşanın suyunun suyunu içiyorsunuz.

E.Şenlikoğlu - Hayır, ne alakası var?

T.Ateş - Bakınız, cellat Kara Ali ne demiş, 3 Mart 1931 tarihinde...

E.Şenlikoğlu - Bunu söyleyen bir milletvekilidir efendim, Gıyasettin Emre.[256]

---

255) Bir bilim adamı, uzun yıllarını verip araştırma yapmış, vardığı sonuçları yayımlamış. Yanlışı, eksiği varsa, bir başka araştırmacı çıkar, düzeltir, tamamlar ya da aynı sonuca ulaşır, araştırmayı doğrular. Şenlikoğlu, "sizin insanlarınız" diyerek, aklınca, bu araştırmayı çürütmeye yelteniyor. Peki, "sizin insanlarınız" ne yapıyor a Şenlikoğlu? Neden biri bile, ciddi bir araştırmayı göze alamıyor? Niçin sadece, söylentiler, masallar, kanıtsız iddialar, cellat ifadeleri ile bilime ve gerçeğe karşı koymaya çalışıyorlar?

Bu tablo, sizi hiç düşündürmüyor mu?

256) Şenlikoğlu kaynağını açıklamıyor; ben arayıp bulmak zorunda kaldım. Kaynak, H.H.Ceylan'ın Din-Devlet İlişkileri adlı kitabı. Bu bilgiyi H.H.Ceylan'a veren, 1957-1960 arasında DP milletvekilliği yapmış olan Gıyasettin Emre. (*) (Din-Devlet İlişkileri, 3.C, s.27) H.H.Ceylan, 3 Mart 1931 günlü Son Posta gazetesine bakmıyor, G.Emre'nin söylediklerini doğru kabul ediyor, üstelik de değiştirerek aktarıyor.

Cellatın hatıraları ile ilgili dizi, Son Posta gazetesinde, 3 Mart 1931 ile 8 Mart 1931 arasında yayımlanmıştır. Cellat, asıl adının Halil olduğunu, Kıpti olmadığını, bu mesleğe askerdeyken başladığını söylüyor. İddiasına göre, '12 sene içinde 5.216 kişi asmış. Üç bin küsuru, Konya isyanıyla ilgiliymiş. Gerisi ise, İzmir'in kurtuluşundan 1931 yılına kadar astıkları imiş. Bunlar, Türk, Rum, Ermeni, Musevi, Arap, Acem, Kürt, Pomak, Boşnak ve Kıptilermiş. '

Cellat, "hainleri ve canileri astım" diyor; ayrıca, "din ve mezheplere mensup kişileri de astım" diye ekliyor. →

T.Ateş - Biz, ne milletvekilleri var, onları da biliyoruz. Şimdi siz buna (cellatın ifadesine) belge mi diyorsunuz?

E.Şenlikoğlu - Ben, belge diyorum tabii.

T.Ateş - Yahu, bunun nesi belge?[257]

E.Şenlikoğlu - (Çizelgenin fotokopisini gösterir) Siz buna nasıl belge diyorsunuz?

T.Ateş - Ben size bu rakamları verdim. Bunu belge diye bana veren sizsiniz. Ben size rakamları gösteriyorum, yapılan araştırmanın sonuçlarını gösteriyorum. (K.Çelik'e) Hanımefendi bunu bana belge diye getiriyor. Belgenin ne olduğunu, bilmiyor muyuz?

E.Şenlikoğlu - Yani sizin getirdikleriniz belge oluyor da, neden bizimkiler belge olmuyor?[258]

T.Ateş - Çünkü bu [sayılar] zabıtlardan çıkartılıyor Hanımefendi!

E.Şenlikoğlu - Sistemler her şeyi yazmazlar!

T.Ateş - Sistemler her şeyi yazarlar! O her şeyi yazmayan sistemler, farklı sistemlerdir.

E.Şenlikoğlu - Bakınız efendim, eğer zabıtlardansa, bu dediğiniz doğruysa, burada '2.827 kişi asılmıştır' diyor[259] ama aynı sayfanın aşağı kısmında da, 'böyle denildiyse de bu sayı çok eksiktir' diyor efendim, sizin belgenizde söylüyor bunu. Hangisi resmi şimdi bunun?

T.Ateş - 'Çok eksiktir' diyor. Birtakım asker kaçakları, savaş sırasında...

E.Şenlikoğlu - İstediğiniz gibi çevirince olmuyor tabii.

T.Ateş - Çevirince değil, durum bu Hanımefendi. Savaş sırasında, asker kaçağı, savaş mahkemelerinde yargılanıp asılınca, buradaki belgeye girmemiştir.

E.Şenlikoğlu - Bir belge daha sunuyorum. Buna nasıl itiraz edeceksiniz, onu bilmiyorum. (Okur) "Meclis'in kararı üzerine, Topal Osman'ın ölüsü gömüldüğü yerden çıkarıldı ve Meclis'in önünde, ayağından baş aşağı asılarak

---

Ama ne sayılarını veriyor, ne giyimlerinden kuşamlarından, ne sakallarından, sarıkların söz ediyor, ne astığı 5.216 kişinin, sırf alim olduklarını, ne de patronlannın (Ali Çetinkaya ile M.M.Kansu'nun) yalan söylediklerini ileri sürüyor. Bütün bunlar, düpedüz H.H.Ceylan'ın eklemeleri, açıkçası uydurmaları. Şenlikoğlu'nun dayanağı işte bu masallar! Kendi de, 'İsyan Bölgesi Mahkemesi' ile 'cüppeli' kelimesini eklemiş.

Tövbeler olsun, dinin gereklerini bilmeyenler, bütün bu masallara, uydurmalara, yutturmacalara bakıp, yalan söyleneyi, Müslümanlığın şartlarından biri sanacaklar.

(*) Giyasetin Emre, H.H.Ceylan'la yaptığı konuşmada, dayanaksız, kanıtsız, daha birçok böylesi iddiada bulunmaktadır. (Din-Devlet İlişkileri, 3.C., s.13-29)

257) Hocam, tansiyonunuz yükseleceğine, Dilipak'la Şenlikoğlu'nu çağırıp, 'belge nedir, ne değildir' konulu hızlı bir kurs açsanıza. Hem siz rahat edersiniz, hem kamuoyu.

258) Çünkü hiçbiri belge değerinde ve niteliğinde değil de ondan!

259) Hayır, 'asılmıştır' demiyor, ' infaz edilmiş 1.054 idam kararından başka, 2.827 kişi hakkında da müeccel idam kararı verilmiştir' diyor; Türkçesi, idam kararı verilmiş ama tecil edilmiş/ ertelenmiş, yani asılmamışlar! Oldu mu?

herkese gösterildi." Tarih, 16.11.1968, Milliyet gazetesi, sizin kendi gazeteniz. (!) Buyrun, bir itirazınız varsa, gazetenize yaparsınız.

T.Ateş - Hanımefendi bunun ne alakası var İstiklal Mahkemeleri ile?

E.Şenlikoğlu - Şimdi...

T.Ateş - Bir dakika...

E.Şenlikoğlu - Orada ölüyü, Meclis'te asan, niye Erzincan'da asmasın yani?

T.Ateş - Bir kere onu Meclis'in kapısında asanlar, İkinci Grup milletvekilleridir, sizin takımdır ama...

E.Şenlikoğlu - Yani beni ilgilendirmiyor artık.

T.Ateş - Şimdi ben size başka bir şey söylüyorum...

K.Çelik - Efendim Topal Osman'la...

T.Ateş - Evet, Topal Osman'la İstiklal Mahkemelerinin ne alakası var diyorum?

E.Şenlikoğlu - Kabul edin bir kere de hatayı, ne olur!

T.Ateş - Ne hatasını kabul edeyim Hanımefendi?

E.Şenlikoğlu - Kabul edin ki sistem, bu konuda bir şeyler yapsın?[260] Sizin gibi aydınlar, böyle bir olayın bağnazlık olduğunu kabul etmezlerse, nasıl düzeltilir? Aydınların konuşacağı mesele bu. Topal Osman'ı Ankara'da, Meclis'te asan zihniyet, Erzincan'da da birilerini asamaz mı yani?[261]

T.Ateş - Yahu, asmamış ama, asmamış! Uyduruyorsun!

E.Şenlikoğlu - Ha, asmamış olabilir. Birkaç kitapta yazıyor. Yine onu vereceğim diyeceğim, zaman varsa şimdi göstereceğim...

T.Ateş - Gösterin şunları yahu!

E.Şenlikoğlu - Ancak şu da olabilir. Bazıları, 'asılmadı, ancak mezarda bakıldı, sahiden ölen o mu diye, çünkü resmi belge ile'...

T.Ateş - Efendim, adam hayatında İstiklal Mahkemesine çıkmamış!

E.Şenlikoğlu - Resmi belge var efendim.

T.Ateş - Ne resmi belgesi? Hani nerede? Şu belgeyi göreyim yahu.

E.Şenlikoğlu - Araştırın devlet arşivinden. Gazeteci geldi bana, belgesinin fotokopisini almış, gösterdi. Siz de bulabilirsiniz. Ama idam edildi demiyor o belgede.[262]

---

260) Ne yapsın sistem? Topal Osman Ağanın cesedini astıran ve çoğu İkinci Gruba mensup olan bütün milletvekillerinin toz olmuş kemiklerini, mezarlarından çıkartıp da havaya mı üfürsün?

261) Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Beyi öldüren Topal Osman Ağa, Meclis Muhafız Taburu ile yaptığı çatışmada ağır yaralanır, az sonra da ölür. (Başbakan Rauf Orbay'ın açıklaması: ZC, 28.C., s.305; ayrıca Hatıraları, Y.Tarihimiz, 4.C., s.82-83) İkinci Gruba mensup milletvekilleri, cesedin hemen Meclis önünde asılmasını önerirler. Erzurum milletvekili Salih Efendi şöyle bağırır: "Buna el kaldırmayan şerik-i cürm olacaktır! (suç ortağı) " (ZC, 28.C., s.308) Topal Osman Ağanın cesedi, Meclis'in önünde asılır.

262) Aman ya Rabbi! Bu kaçıncı dönüş? İnsanın içi sızlıyor. A kızcağızım! Bilmediğin, anlamadı-

T.Ateş - Bakın Emine Hanım, siz bugün buraya, o gün vermediğiniz belgeleri vereceğim diye geldiniz.

E.Şenlikoğlu - Veriyorum işte. Sırayla gidiyoruz.

T.Ateş - Hani şu Erzincan'daki, öldükten sonra idam edilen insanın belgesi var diyordunuz...

E.Şenlikoğlu - Farz edelim ki yanlıştı.

T.Ateş - E, var diyordunuz!

E.Şenlikoğlu - Farz edelim ki yalandı. Gerçi onu (o sahneyi) ben yazmadım ama diyelim ki böyle bir şey yok. Ama Topal Osman'ın ölüsü asılırsa, orda niye asılmasın?

T.Ateş - Efendim, biz buraya Topal Osman'ı tartışmaya gelmedik.

E.Şenlikoğlu - Yani bir semboldür o filmdeki mesele. Sonuçta, böyle biri var mı, yok mu?

T.Ateş - Efendim, isim veriyorsunuz, aile veriyorsunuz...

E.Şenlikoğlu - Hiçbir yerde öyle bir isim vermedik.[263]

T.Ateş - Filmde var!

E.Şenlikoğlu - Ben filmde isim olduğunu da sanmıyorum.

T.Ateş - Siz seyretmediniz mi filmi?

E.Şenlikoğlu - Böyle bir şey varsa, onu senaryoya ilave edenlerin delilleri vardır, onlar...

T.Ateş - O zaman siz gidin, onlar gelsin, tartışalım. Gelecek zamanla geçmiş zaman arasında gelip gidiyorsunuz, şimdiki zamana bir türlü gelmiyorsunuz.

E.Şenlikoğlu - Hangi zamana?

T.Ateş - Şu andaki.

E.Şenlikoğlu - Neden gelmiyorum?

T.Ateş - Önce, sonra vereceğim dediniz şimdi hayır diyorsunuz.

E.Şenlikoğlu - İşte veriyorum.

T.Ateş - Canım, bunlar benim size verdiğim belgeler.

E.Şenlikoğlu - Aa rica ediyorum, siz bana şu belgeyi verdiniz. Verdiğiniz belge sizi çürütüyor.

T.Ateş - Bunu ben verdim size. Bu bir belge değil!

E.Şenlikoğlu - Bu da, ölmüş bir insanın (Topal Osman Ağa), mezarından çıkartılarak ayağından asıldığı..

ğın, konuşmana bakılırsa, aklının da ermediği böyle konulara niye girersin? Bu bilgi düzeyinle, bu konunun uzmanı bir üniversite hocası ile tartışıp da niye gülünç oluyorsun? Temsil ettiğin insanları, niye küçük duruma düşürüyorsun?

Oturup güzel güzel roman yazsana.

263) Hoppalaaaa! Üç programdır, Kemah'ın Müşekrek köyünden İbrahim Hakkı Efendi konuşulup tartışılmıyor muydu?

T.Ateş - Bu bizim tartışma konumuz değil ki.

E.Şenlikoğlu - E, siz hiçbir şeye belge demezseniz... Siz yani kısaca inanmak istemiyorsunuz.

T.Ateş - (Yüzü pancara dönmüş bir halde) Şimdi bakın, o gün vereceğim dediniz, bugün soruyorum...

E.Şenlikoğlu - İşte veriyorum. Bugün söylediğim başka bir belge.

T.Ateş - Hani? Bu mu belge?

E.Şenlikoğlu - Evet, bu belge. Burada benim söylemek istediğim, 'İstiklal Mahkemesinin kural ve düsturlarını kitaplarda bulamazsınız' diyor.

T.Ateş - Tabii.

E.Şenlikoğlu - Bu gayet açık bir şey yani.

T.Ateş - Nedir açık olan?

E.Şenlikoğlu - Yani İstiklal Mahkemesi, her yaptığını yazar mı?

T.Ateş - Yani şunu şurada okumasam... İstiklal Mahkemelerinin yaptıkları kitaplarda yazmaz diyorsunuz, insaf buyurun!

E.Şenlikoğlu - Bakın, buraya çakılıp kalıyorsunuz.

T.Ateş - Niye kalmayayım? Bana belge diye...

E.Şenlikoğlu - Kalıyorsunuz. Yani sistemler, astığını, kestiğini, her şeyini yazmaz.[264] Yani gösterdiğim belgelere ne diyorsunuz?

T.Ateş - Yahu hangi belgeler?

E.Şenlikoğlu - İşte. Topal Osman ayağından asılmış, işte cellatın itirazları. Siz hiç kabul etmek istemiyorsunuz. Sonra böyle oluyor.

T.Ateş - Sevgili Çelik, bizim Emine Hanımla mantıklarımız farklı çalışıyor.

E.Şenlikoğlu - Evet, tabii.

T.Ateş - Burada bir cellatın ifadesi delil oluyor...

E.Şenlikoğlu - Delil olacak tabii, 31 senesinde söylüyor.[265]

T.Ateş - Osman Ağa meselesi ayrı bir mesele. Ve benim kendilerine takdim ettiğim, Ergün Aybars'ın kitabındaki istatistikler, belge diye bana sunuluyor.

[Gerçek hayatta yaşanan bu Çehov komedisi böyle sürüp gidiyor. E.Şenlikoğlu, aynı belgeleri yeniden ileri sürüyor, aynı kelimelerle savunuyor, T.Ateş kabul etmedikçe de sızlanıyor. O kadar ki tartışmaya karışmamak özenini gösteren K.Çelik bile dayanamıyor, cellat Kara Ali'yi savunan E.Şenlikoğlu'na, "Ne

264) Ee, Meclis arşivindeki İstiklal Mahkemelerine ait binlerce dosya, onları inceleyerek yapılan araştırmalar, onlardan alınarak yayımlanan duruşma tutanakları, bunlar bir yana, o zamanki gazetelerde yayımlanan haberler, duruşmalara ilişkin ayrıntılar ne oluyor?

265) Her eski söz delil olmaz evladım. Bu yolda yürüyeceksen, delili delil yapan unsurları birinden öğrenmeni tavsiye ederim.

yapmış, astıklarının çetelesini mi tutmuş?" diye sormak ihtiyacını duyuyor. Sonunda T.Ateş patlıyor. Son replikleri, birbirine bağlayarak aktarıyorum.[266]]

T.Ateş - Bu kadar yalan, bu kadar dolan, halkı bu kadar aldatmaya ne hakkınız var?. Diyorsunuz ki 'biz İstiklal Mahkemesi tarafından asılan insanların torunlarıyız'. Bu torunlar sizi mahkemeye veriyor, 'yalan söylüyorsunuz' diyor, bu torunlar size 'saptırıyorsunuz' diyor. Siz torunlar adına konuşma hakkını kimden aldınız?

E.Şenlikoğlu - Daha bir şey söyleyemem. Anlaşıldı, kabul etmeyeceksiniz. Yüzlerce belgeyi (!) göstermenin anlamı yok. (Belgelerini (!) toplar.)

T.Ateş - Benim kabul etmemem önemli değil. Belge yok ortada, belge!

.....

[Sonunda, E.Şenlikoğlu da Cumhuriyetten yana olduğunu, Cumhuriyeti korumak gerektiğini belirtiyor ve program sona eriyor.]

Artık, Bize Nasıl Kıydınız filminin ilgililerine sorabiliriz:

Asıl siz, gerçeğe nasıl kıydınız?

4/3. Bir televizyon programı daha

16 Aralık 1994'te, TGRT'de, Sebahattin Önkibar'ın hazırladığı Alternatif adlı ilginç programda da İstiklal Mahkemeleri konusu işlenmiş ve katılan bilim adamları, yazarlar ve siyasetçiler, görüşlerini şu sırayla açıklamışlardı: Yılmaz Öztuna, Prof.Dr.Ergün Aybars, Mete Tunçay, Prof.Dr.Bozkurt Güvenç, Ahmet Kabaklı, Halil Çulhaoğlu, A.Dilipak, Emin Çölaşan, Fehmi Koru, Şevket Kazan, Uluç Gürkan, Prof.Dr. Alpaslan Işıklı, Hasan Mezarcı, Doç.Dr.Nurettin Güz, Mehmet Bayrak, Abdülmelik Fırat, Mehmet Altan, İsmet Bozdağ, Prof.Dr. Ünsal Yavuz, H.İbrahim Çelik, Altemur Kılıç, Şiar Yalçın, Mehmet Keçeciler. Gerektikçe yeniden konuştular.

Programı hazırlayan S.Önkibar, ara sıra kendi görüşlerini ve önyargılarını açıklamasa, karşıt görüşlerin ölçülü bir şekilde yansıtıldığı, renkli bir program olacaktı.

Adlara bakınca kimlerin ne söylediğini tahmin etmişinizdir ama ben kısa bir özet yapayım. Söz uçar, yazı kalır.

Bazıları, birinci ve ikinci dönem İstiklal Mahkemelerini, aralarındaki amaç farkını, dönemin koşullarını ve dünyadaki örneklerini hiç dikkate almadan, toptan eleştirip ağır şekilde suçladılar. (Ahmet Kabaklı, A.Dilipak, Mete Tunçay, Şevket Kazan.)

Bazıları, birinci dönem İstiklal Mahkemelerinin gerekliliğini belirttiler. (Bilim adamları, Yılmaz Öztuna, Hasan Mezarcı...) Kimi, ikinci dönem İstiklal

266) Bu arada E.Şenlikoğlu, İbrahim Hakkı Efendinin ailesinin rencide olmasına üzüldüğünü de nihayet belirtiyor.

Mahkemelerinin de, rejim mahkemeleri olduğunu belirterek savundular ya da ölçülü bir şekilde eleştirerek, hatalı kararlar verilmiş olabileceğini kabul ettiler. (Ergün Aybars, Emin Çölaşan, Ünsal Yavuz, Alpaslan Işıklı, Yılmaz Öztuna, Uluç Gürkan, Bozkurt Güvenç, Halil Çulhaoğlu, Fehmi Koru...)

İstiklal Mahkemelerine toptan karşı çıkanlar ile Hasan Mezarcı ve Mehmet Bayrak gibi konuşmacılar ise, ikinci dönem İstiklal Mahkemelerine ve bu mahkemelerin bütün kararlarına karşı çıktılar.

Şiar Yalçın, Altemur Kılıç, Mehmet Altan,[267] Doç.Dr. Nurettin Güz, yalnız belli konularda konuştular; bu arada Şeyh Sait'in torunu Abdülmelik Fırat da, Şeyh Sait isyanını savundu.

a. İstiklal Mahkemelerine toptan karşı çıkanların, Kurtuluş Savaşı'nın ayrıntılarını bilmedikleri, onun küçücük bir parçası olan İstiklal Mahkemeleri konusunu da, ciddi bir şekilde incelemedikleri, kulak dolgunluğu ile yetinerek konuştukları anlaşılıyor.

b. Bir rejim değişikliği olduğunun da, hiç farkında değillermiş gibi fikir yürütüyor, değerlendirme yapıyorlar. Yakın tarih, rejimin değiştiği dikkate alınmadan değerlendirilebilir mi?

Bu programda ileri sürülen bazı iddialar üzerinde durmak istiyorum

□ Ahmet Kabaklı, İstiklal Mahkemelerini, ayrım gözetmeksizin, toptan suçluyor ve diyor ki: "[İstiklal Mahkemeleri] Ankara ile mütemadi irtibat halinde karar veriyorlardı. Yani bu bir muhakeme değil, komedi yani."

□ Mete Tunçay da aynı toptancı yaklaşımla şöyle diyor: "Bunlar, denetimsiz bir siyasi iktidarın, daha doğrusu o iktidarı elinde bulunduran bir kişinin ve onun yakın maiyetinin maşaları olarak çalışmışlardır."

İki dönemde 16 mahkeme kurulmuş ve 66.630 sanık muhakeme edilmiştir. Her biri için Ankara'yla irtibat kurup, talimat mı alıyorlardı? Böyle bir şey hayal bile edilemez. Birinci Meclis'in denetiminden daha sıkı denetim olur mu, hiç oldu mu?

Açıkça belirtmiyorlar ama sadece ikinci dönem İstiklal Mahkemelerini kast ediyorlar galiba. Ama ikinci dönemdeki toplam sanık sayısı da, 7.446'dır.[268]

O halde, 7.446 sanık için mütamadiyen Ankara ile yazışarak talimat almışlar, maşalık mı yapmışlar bunlar? Pratik olarak mümkün müdür bu? Ya sayı saymasını bilmiyor, ya dayak yememiş diye bir söz vardır. Bu da o hesap.

Anlaşılan sadece bazı davalardan söz etmek istiyorlar. O zaman, sadece o davaları işaret etmeleri gerekmez miydi? Tartışılır, belki kendilerine hak da verilir. Neden genelleme yapıyorlar ki?

---

267) Mehmet Altan, HBB'nin, 2 Şubat 1995 günü yayımlanan Yüksek Tansiyon programında, her zaman yazıp tekrarladığı şu görüşlerini açıkladı: " Kemalizm, tek parti diktatörlüğünün ideolojisidir. Kemalizm demokrasiyle bağdaşmaz. Hem Kemalist olup hem demokrasi yanlısı görünmek çelişkidir."
Bu konu ilerde ele alınacak.

268) Suç nitelikleri ve cezaların suçun niteliğine göre dağılımı için: E.Aybars, s.250, 348-349, 474.

□ İkinci iddia A.Dilipak'tan:

"İstiklal Mahkemelerinde öldürülen (?) insan sayısı, İstiklal Mücadelesinde kaybettiğimiz candan on kat daha fazladır."

Belge? Kanıt? Kaynak? Yok tabii. At gitsin, Mevla rast getire![269]

Zaten her seferinde, Dilipak verdiği sayıyı da değiştiriyor. 1996 Kasım ayında, Kanal 6'da, Hulki Cevizoğlu'nun Ceviz Kabuğu programında da İstiklal Mahkemeleri konusu ele alınmış, A.Dilipak ile Prof.Dr.Ergün Aybars tartışmışlar. Bu tartışmadan bir bölüm:

E.Aybars - Siz, İstiklal Mahkemeleri kararıyla 120.000 kişinin asıldığını yazdınız. Bunu nereden çıkardınız?

A.Dilipak - Toplumun **kuşkuşuna**, **rivayetlere** dayanarak yazdım.[270]

Yani uydurduğunu açıkça itiraf ediyor![271]

Şimdi sıra, gizli kalmış bir gerçeğe geldi. Bu gerçeği de A.Dilipak açığa çıkarıyor. Elindeki kitabı göstererek diyor ki:

□ "[İstiklal Mahkemeleri] devletin, basını kullanmak için kullandığı bir yöntemdir. Bakın elimde, Falih Rıfkı'nın, ki rejimin icazetli yazarlarındandır, 1933 tarihli, 1917-1933 tarihleri arasında yazdığı makalelerden oluşan, Eski Saat isimli bir kitabı var. Her sayfası sansürle dolu. Ve bu [kitap] sansürlü olarak yayımlanmış. Yani satır aralarına kadar... sansür olduğu gibi yazılmış. Aradan cümle çıkarılmış. (Sayfayı gösteriyor) Bir sayfada iki tane sansür. Her taraf sansürlerle dolu. İşte [durum] buydu."

Gördünüz mü İstiklal Mahkemelerinin ve Cumhuriyet rejiminin baskısını ve sansürcülüğünü? F.R.Atay'ın 1933'te yayımlanmış olan kitabına bile sansür uygulanmış. Evet, Dilipak böyle diyor ve kanıt olarak kitabın bazı sayfalarını gösteriyor.

Kısacası izleyicileri kandırıyor.

Çünkü gerçek, söylediği gibi değil.

Eski Saat, Falih Rıfkı'nın 1917'den 1933'e kadar çeşitli gazetelerde yayımlanmış makalelerinden derlenmiş bir kitaptır. Akba Kitap Evi tarafından 1933'de yayımlanmıştır. Dilipak'ın iddia ettiği gibi her sayfasında sansür yok.

Kitabın 1-68. sayfalarında, Mütareke öncesi yazıları yer alıyor. Bunlar **sansürsüz**. 69'uncu sayfadan sonra, Mütareke dönemi yazıları başlamaktadır.

---

269) Bu masalcıların ve bu masallara hiç ses çıkarmayan ya da denetlemeden benimseyenlerin, İstanbul Kanatlarımın Altında adlı fantastik filmi, tarih yanlışları olduğunu ileri sürerek nasıl suçladıklarını hatırlıyor musunuz?
O ne pehriz, bu ne lahana turşusu!

270) Bu dialoğu, Hasan Pulur'un, 19 Şubat 1997'de yayımlanan Olaylar ve İnsanlar (Milliyet) yazısından aktardım.

271) Bazı gazete ve dergilere şöyle bir göz atan, hiçbir dayanağı olmadığı masalcısı tarafından da itiraf edilen bu masallara inanan ne kadar çok insan olduğunu görür.

227.sayfaya, yani 1922 Eylülüne, yani zafere kadarki döneme ilişkin olan bu makaleler, İstanbul'da, Akşam gazetesinde yayımlanmış yazılardır ve **sansürlüdür**, bu yüzden bazı cümleleri çıkarılmış ve gazetede de öyle yayımlanmış. 228. sayfadan 623. sayfaya kadar, 27 Eylül 1922-1933 arasındaki dönemde yayımlanmış olan yazılar var, bunlar **sansürsüzdür**.

Dilipak'ın gösterdiği sansürlü sayfaların, ne Ankara hükümeti ile ilgisi var, ne de Cumhuriyet rejimi ile. Bunlar, İstanbul hükümeti ile işgal kuvvetlerinin, zafere kadar uyguladıkları sansürden dolayı budanmış olan ve budanmış haliyle İstanbul'daki Akşam gazetesinde yayımlanmış yazılardır.[272]

Böyle bir çamı herkes deviremez.

Geçmiş olsun!

● Her hareket ve rejim, varlığını koruyacak hukuki düzenlemeler yapar. Bu, istisnası olmayan bir genel olgudur. İstiklal Mahkemeleri de, ihtilal ve Cumhuriyet'in sadece ilk dört yılında çalıştırılmış rejim mahkemeleridir. Onlar da, olağan mahkemeler gibi, elbette hata yapmışlardır. Bazı kararları her zaman tartışılabilir. Bir yararı olacaksa, tartışmaya da devam edelim. Ama İstiklal Mahkemelerinin varlığı, bugünün anlayışı ve değer ölçüleri ya da soyut hukuk mantığı ya da siyaset gereği ya da önyargı ya da cahil cesareti ile değerlendirilemez.

Değerlendirmeye kalkanların düştükleri durumu görüyorsunuz.

Milli Mücadele, o tarihteki adliye sistemi ve hukuk anlayışıyla yürütülebilir miydi ve yeni rejim kendini korumasa mıydı?[273]

4/4. Sonuç

Türk ihtilali, hiç şüphesiz, dünyadaki en az kanlı ihtilaldir. Fransız, Rus, Çin ve İran ihtilalleri ve bazı ülkelerdeki iktidar savaşları ve temizlik hareketleri karşılaştırılırsa, Türk ihtilalinin kansız olduğu bile söylenebilir.

---

272) O dönemle ilgili gazete yazılarından derlenmiş bütün kitaplarda, sansürce çıkarılmış kelimeler ve cümleler yüzünden, boşluklarla dolu yazılar yer almaktadır. Mesela: Y.Kadri Karaosmanoğlu, Ergenekon, s.8, 59, 60, 63, 73, 76, 82, 91, 93, 94, 95, 112, 117, 120, 128, 148, 160, 177, 180, 184,, 188, 201, 202, 216, 221, Remzi Y., İstanbul, 1964)

Y.Kadri o döneme ait başka bir yazısı dolayısıyla diyor ki: "Asıl müsveddelerimi buldurmak imkânı olmadığı için boşlukları olduğu gibi bırakmak mecburiyetinde kalıyorum." (Vatan Yolunda, s.112/14.dipnot)

Dilipak'ın Mütareke döneminin vatansever İstanbul gazetelerinden birine bile göz atmadığı anlaşılıyor. Atmış olsa bu boşlukları görürdü.

Dilipak aynı yutturmacaya, 7 Kasım 1996'da, Kanal 6'da yayımlanan Ceviz Kabuğu programında da başvurur ama bu defa yalnız değil, karşısında Prof.Dr.E.Aybars vardır. Aybars'ın yazının tarihini sorması üzerine, gerçek açığa çıkıyor.

Bu güzel programı kaçırmışım. H.Pulur'un 19 Şubat 1997 günlü yazısından öğrendim.

273) İstiklal Mahkemelerinin, hangi şartlar içinde, neden ve nasıl kurulduklarını, nasıl çalıştıklarını merak eden ve öğrenmek isteyen gençlere, E.Aybars'ın İstiklal Mahkemeleri adlı araştırmasını okumalarını salık veririm.

Zemin hazırdı çünkü. Halkın çok büyük çoğunluğu, Cumhuriyet rejimini benimsemiş ya da yeni rejime karşı çıkmamıştır. Tepki gösterenlerin sayısı ise çok sınırlıdır.

Bundan dolayı idam edilenlerin sayısını daha önce vermiştim.

Hiçbir idam da gizlenmemiş, hepsi meydanlarda infaz edilmiştir. Zaten istenseydi bile gizlenemezdi. Mesela, Nazi Almanyasındaki ve Sovyetler Birliği'ndeki kıyımlar, ya daha yapıldığı zaman duyulup yazılmış ya da Nazizmin yıkılmasından ve Stalin'in ölümünden kısa bir zaman sonra, bütünüyle ortaya çıkarılmıştır. Dünyanın merakla izlediği yeni Türkiye'de iddia edildiği gibi kıyım ve terör olsa, dünya basını bunu yazmaz mıydı? Tek satır bile yok.

Ne toplama kampları kurulmuş, ne toplu kıyım yapılmıştır. Ne devrim muhafızları vardı, ne de terör.

Şeyh Sait isyanını sadece bazı çevreler, bütünüyle dini bir tepki diye değerlendiriyorlar. Belki başlangıçta bazı dini kaygı ve telkinlerin etkisi olmuştur ama olay başka yönde gelişir ve isyanın ayrılıkçı karakteri, ağırlık kazanır.

Yeni rejimin çeşitli uygulamaları eleştirilebilir. Eleştiriliyor da. Ama kendini kabul ettirmek ve korumak için kıyıma yöneldiğini, terör estirdiğini iddia etmek, insafla da, gerçekle de bağdaşmıyor. Yeni reijimin ne kadar yumuşak davrandığı şundan da bellidir ki yakın tarihimiz değerlendirilirken, bir kısım yaşlı başlı yazarlar bile, yeni bir rejime geçilmiş olduğunu, İstiklal Mahkemelerinin ihtilal ve rejim mahkemeleri olduğunu hiç hatırlamıyorlar. On binler, yüz binler öldürülmüş, hapse atılmış, sürülmüş, ezilmiş olsaydı, bu dehşeti kim unutabilirdi?

Ama türlü masallar anlatıyor, biri ötekini tutmaz sayılar ileri sürüyor, genel, bulanık, dayanaksız, kanıtsız iddialarda ve suçlamalarda bulunuyorlar. Sık sık hatırlattıkları, filmini de yapmaya kalkıştıkları bir örnek var: İskilipli Atıf Hoca![274] Haksız yere idam edildiği iddia ediliyor. Diyelim ki öyledir. Eğer öyleyse sorumlular adına özür dilerim. Buna karşılık, İstanbul'un tahriki ya da Dürrizade fetvası yüzünden öldürülen Ali Kemali Hoca, Yarbay Mahmut Bey, Akbaş kahramanı Hamdi Bey ve öteki vatandaşlar, yöneticiler, komutanlar, subaylar, erler yani vatanını sevmekten ve düşmana karşı koymaktan başka kusuru olmayan binlerce insan var. Ama kimse artık bu yaraları kaşımıyor, büyütmüyor, ısıtıp ısıtıp kamuoyunun önüne sürmüyor, sömürü vasıtası yapmıyor. Bunları tartışma dönemi açılırsa, yine o alaca karanlık günlere dönmez miyiz?

Yakın tarihi, dürüstçe tartışmak başka şey, olayları abarta abarta, saptıra çarpıta, kanatıncaya kadar yara kaşımak başka bir şeydir![275]

---

274) Programda bu filmden bazı parçalar da gösterildi. Atıf Hoca rolünü, Haluk Kurdoğlu oynuyordu. Bize Nasıl Kıydılar düzeyinde bir film olduğu anlaşılıyor.

275) Bazı sağcılar ve Mehmet Altan, İzmir suikastının düzmece olduğunu ileri sürüyorlar. Belli ki bu olayı hiç incelememişler, önyargılarının etkisinde ve politikalarının doğrultusunda yürüyorlar. Mesela H.H.Ceylan, Ziya Hurşit'in haksız yere asıldığını iddia ediyor. (Büyük Oyun, s.176) →

5. İngiltere – Yunanistan ilişkileri hakkındaki belgeler ve notlar

L.George'un Yunan dostluğu, çıkar dışı, romantik bir yaklaşım değildir. Yunanistan'ı şöyle değerlendirmektedir:

"Yunanlılar, Doğu Akdeniz'de geleceğin ulusudur. Büyük Yunanistan, İngiliz İmparatorluğu için değeri biçilmez bir kazanç olacaktır. Doğu Akdeniz'in en önemli adaları onlarındır. Bunlar Süveyş Kanalı yolu ile bizim Hindistan, Avustralya ve Uzak Doğu'ya giden ulaştırma yollarımız üzerinde bulunan doğal denizaltı üsleridir. Eğer onlara, ulusal yayılışları devrinde, sağlam bir dostluk gösterirsek, İmparatorluğumuzun birliğini sağlayan büyük yolun başlıca koruyucularından biri olurlar." (Churchill'den aktaran H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.314)[276]

Lloyd George'un yukarki sözlerinin, bu dönemdeki genel İngiliz politikasını değerlendirmek için iyi bir anahtar olduğunu sanıyorum.

Gerektikçe, İngiliz tutumunu belirten çeşitli belgeler, bilginize sunulmuştu. Aşağıda, binlercesi arasından seçilmiş, genel durumu, emperyalizmin içyüzünü, İngiliz politikasını ve İngiliz hükümetinin kimlerden yana olduğunu, Müttefikler arası entrikaları, tarafsızlık masalını, Lord Curzon'un ve İngiliz Dışişleri Bakanlığının tutumunu, İngiliz askeri çevrelerinin görüşlerini, Yunan yayılmacılığını ve abartıcılığını, İngilizlerin değerlendirme yanlışlarını, İstanbul yönetiminin anlayışını vb. gösteren bir kısım yeni belgeler ve belgelere dayalı bilgiler bulacaksınız. Belge ve bilgiler, tarih sırasına göre, yorumsuz ve özet olarak aktarılmıştır. Belgelerin künyeleri ve ayrıntıları, alıntının yapıldığı kaynaklarda bulunmaktadır.

● 9 Kasım 1918, Dışişleri Bakanı Balfour'dan Yüksek Komiser Amiral Calthorpe'e: "Türkler, mütareke koşullarının kendi lehlerinde olduğu iddiasında bulunmaya başladılar. Böyle bir izlenimin yaratılmasına fırsat vermemeliyiz. Mısır ve Hindistan'daki Müslüman uyruklarımızın, Türklerin kesinlikle yenilgiye uğratıldığını anlamaları gerekmektedir." (S.R.Sonyel, Dış Politika,1.C., s.10)

Oysa Ziya Hurşit suçunu, mahkeme ve dinleyiciler önünde, pervasızca ve açıkça itiraf etmiş, ağabeysi Faik Günday da, 25.11.1956'da, Dünya gazetesinde, bu itirafı doğrulayan bilgiler vermiştir.

Meraklılara şu kitapları okumalarını tavsiye ederim: Uğur Mumcu, Gazi Paşaya Suikast; A.Nihat Erman, İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri; E.Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s.423-455; F.Kandemir, Atatürk'e 11 Suikast, s.33-48; ayrıca İzmir Ahenk gazetesi, 26 Haziran 1926 (Ziya Hurşit'in duruşması ve itirafıyla ilgili ayrıntılar).

276) A.J.Tonybee şöyle yazıyor: "İngiltere hükümeti, kararlaştırılacak barış koşullarını kabul ettirebilmek için gerekli kuvveti Doğu'da bulundurma olanağından yoksundur. Yunanistan askeri birlik sağlayabilir ve İngiltere'nin deniz desteği ve diplomatik yardımı ile, barış koşulları Yunan isteklerini de kapsadığı takdirde, Yunanistan bunu sevinçle yapacaktır... Eğer Türkiye'ye, Yunanistan'ın kara kuvvetiyle egemen olunabilirse, Yunanistan'a da deniz gücüyle egemen olunabilir. Böylece İngiltere, Orta ve Yakın Doğu'daki savaş amaçlarını, İngiliz can ve parası harcamaksızın da gerçekleştirebilir." (Aktaran D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi 1.C., s.164)

● Kasım 1918, "İngilizler, Musul'u işgal ettikleri andan itibaren, Kürt milliyetçiliğini teşvike koyulmuşlardır." (A.J.Toynbee, Türkiye, s.296)

● 12 Kasım 1919, Yüksek Komiser Amiral de Robeck'in, Güney Anadolu'nun Fransızlarca işgaline ilişkin yazısına, İngiliz Dışişleri Bakanlığından D.Kingston'un düştüğü not: "Fransızların Anadolu'ya sızma çabalarını teşvik etmeliyiz." (T.Baytok, s.25)

● 22 Kasım 1918, General Wilson'dan Osmanlı Harbiye Nezaretine: "İngiltere hükümetinin, yeniden savaşa girmekte tereddüt ve mütarekenamenin herhangi bir şartının münakaşa ve mugalataya bırakılmasını kabul etmeyeceği." (Jeschke, KS ile İlgili İng. Belgeleri, s.32)

● 5 Aralık 1918, İstanbul Yüksek Komiser Vekili Tom Hohler'den G.Kidston'a: "İstanbul'un Türkler tarafından yönetilmesine son vermek için şimdiki koşullardan yararlanılmazsa, çok yazık olacak." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.11)

● 16 Ocak 1919, İngiliz Dışişleri Bakanlığının görüşü: "Mütarekenin uygulanmasını sağlama sorumluluğu tek başına İngiltere Krallık Hükümetine ait olacaktır. Bu maksatla gerekli görülecek böyle bir askeri harekâtın yürütülmesine İngiltere müttefiklerine sormaksızın, her zaman yetkilidir." (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi. 1.C., s.100)

● 8 Haziran 1919, Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Yunanlılar, İzmir'i bir mezbaha haline getirdiler." (E.Ulubelen, s.193)

● 22 Haziran 1919, Yüksek Komiserlik baştercümanı ve danışmanı A.Ryan'ın muhtırası: "Mutaassıp vatanseverlere karşı yumuşamaması için Ali Kemal'i ikna ettim." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.131)

● 25 Haziran 1919, ABD Başkanı Wilson'un açıklaması: "Türkler, Avrupa'da çok uzun zaman kaldılar ve oradan tamamen temizlenmelidirler." (E. Ulubelen, s.191)

● 28 Haziran 1919, Y.Komiser Yardımcısı Amiral Webb'ten Sir R.Graham'a özel mektup: "Çanakkale Savaşı'nda bir hayli şöhret yapan M.Kemal, Sadrazam tarafından Samsun'a Müfettiş olarak gönderildi. Sadrazamın niyeti kötü değildi ama M.Kemal, Samsun'a gittiğinden beri milliyetçi hareketlere girişti. Sadrazam onu geri çağıracağına söz verdi." (E.Ulubelen, s.192)

● 24 Temmuz 1919, Yüksek Komiserler Calthorpe ve Defrence, 'M.Kemal ile Rauf Beyin tutuklanmalarını' talep ederler. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.138; İstanbul hükümeti, 29 Temmuzda tutuklanmaları için emir verir, s.138)[277]

277) Yüksek Komiser Calthorpe, daha önce de, "M.Kemal'in kanun dışı sayıldığının Doğu vilayetlerinin bütün asker ve sivil memurlarına tebliğ edilmesini" yazıyla istemiş ve şu cümleyi eklemiştir: "[Yazdığınız] talimat, tarafımdan görülecektir!" (Jeschke, İng. Belgeleri, s.136)

● 18 Ağustos 1919, Lloyd George'un Avam Kamarasında yaptığı konuşmadan: "İngiliz İmparatorluğunun geleceği, Türkiye konusunda varılacak çözüme bağlıdır." (Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.63)

● 18 Ağustos 1919, Lord Curzon'dan Amiral Webb'e: "Sultanın selametinin emniyete alınması." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.140)

● 20 Ağustos 1919, Y.Komiser Yardımcısı Amiral Webb'ten Lord Curzon'a: "Damat Ferit iktidarına elden gelen yardım yapılıyor." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.116.117)

● 17 Eylül 1919, General Milne'den Savaş Bakanlığına: "Milli hareket, açıktan açığa Müttefiklere karşı yapılmamakta ise de, gizliden gizliye Müttefikler aleyhine çalışıldığına eminim." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.145)

● 17 Eylül 1919, Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Sadrazam (D.Ferit), milliyetçilere karşı asker göndermeyi teklif etti. Fakat bu akıllıca bir hareket olmaz. En azından bir iç harp başlar. Ve daha fenası, bu gruplar M.Kemal ile birleşebilir." (E.Ulubelen, s.198)

● 17 Eylül 1919, Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: 'Anadolu demiryolunu elimizde bulundurarak, milli akımın Aydın ve diğer ilçelerdeki hareketlerle birleşmesini büyük ölçüde engelliyoruz.' (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.142)

● 30 Eylül 1919, Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "M.Kemal'in etkisi gittikçe yayılıyor. Sultan, İngiliz otoritelerinden kuvvet kullanarak milliyetçileri durdurmalarını istedi." (E.Ulubelen, s.201)

● 9 Ekim 1919, İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 'M.Kemal ve Türk milliyetçileri ile bir anlaşmaya varılmasını' destekleyen görüşleri, şu gerekçeyle paylaşmaz: "Bu, Türkiye ile imzalanacak barış andlaşmasını hiçe saymak anlamına gelecektir." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.163)

● 11 Kasım 1919, Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Şimdi her tarafta mlliyetçi adı altında çeteler türedi. M.Kemal ve adamları, bütün yabancıların ve özellikle İngilizlerin gitmelerini istiyor." (E.Ulubelen, s.205)

● 28 Kasım 1919, Mr.Kidston'dan E.Crowe'a: "Kürtlere her ne kadar inanmazsak da, onları kullanmamız çıkarımız gereğidir." (E.Ulubelen, s.206)

● 25 Aralık 1919, Yüksek Komiserlik danışmanı Sir Harry Luke'un raporu: "Türkiye'yi ağır bir barışı kabule zorlamak istersek... dövüşmeye mecbur kalacağız." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.149)

● 25 Aralık 1919, Yüksek Komiserlik baştercümanı ve danışmanı A.Ryan'ın muhtırası: "Biz, gerçek ideali din imiş gibi davranacak menfaatçi bir grubu, idareci olarak takdime çalışacağız. Bizim şimdiki gayemiz bölmek, arkadaş gibi davranıp kazanmak ve sonra hükmetmek olmalıdır." (Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.83)

● 27 Aralık 1919, Amiral de Robeck, Lord Curzon'a, "Anadolu'nun başlıca stratejik noktalarının işgalinden ve Kemalist akımın bastırılmasını mümkün kılacak ciddi bir askeri harekâttan yana olmakla beraber, bunun gerçekleştirilebilmesi için büyük bir askeri güce ihtiyaç olduğunu, yoksa milliyetçilerin tam bir yenilgiye uğratılamayacağını, askeri harekâtın çete savaşına dönüşebileceğini" bildirir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.165)

● 1 Ocak 1920, Lord Curzon'un bir açıklaması: "Lloyd George'un 5 Ocak 1918'deki sözleri,[278] Türkleri harpten çekmek için söylenmiştir, harp devam ettiği için bunun bir hükmü kalmamıştır." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.36)

● 4 Ocak 1920, Lord Curzon'un açıklaması: "Türkler şimdi feryat ediyorlarsa, bu zannımca suni ve geçici bir galeyandan ibaret kalacak ve çok geçmeden sönüp gidecektir... Savaşı iki yıl uzatan, bize paraca milyonlara, can kaybı bakımından on binlere mal olan bir düşmanı yenerek elde ettiğimiz bir fırsatı çürütmemekliğimiz, uzak görüşlülük gereğidir." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.54)

● 11 Ocak 1920, Dışişleri görevlilerinden Vansittart'ın muhtırası: "Erzurum, yeni kurulacak Ermeni devletinin başşehri olacaktır." (E.Ulubelen, s.211)

● 2 Şubat 1920, A.Ryan'ın muhtırası: "İyi niyetli Türkler ile uzlaşmazlar arasında bir ayrım gözetmelidir. Ulusal akıma dahil ılımlıların yardımı ile Türkiye'nin geleceğinin Müttefiklere bağlı olduğuna inananlardan bir grup meydana getirilerek, ulusal akım ikiye bölünmeli. Başında Padişahın bulunacağı bu gruba, katlanılabilir bir barış önerilmeli. Böyle bir barış, 'Türk bağımsızlığı nazariyesine' saygı gösteren 'formüllere bürünmüş' olmalı. İlk adımda Padişahın desteği kazanılmalı, Müttefiklerin isteklerine göre davranacak bir Türk hükümeti iş başına getirilmeli, bu hükümete yardım edilmeli." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.166; Y.Komiser de Robeck de bu görüşe katılır, s.204; buna karşılık Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Lord Harding, Müsteşar Yardımcısı J.A.Tilley, 'Türklerin İstanbul'dan kovulmalarını ve İstanbul'un işgal edilmesini ' isterler; Amiral de Robeck'in Türklerle ılımlı bir barış yapılması önerisini, Müttefikler Konseyi reddedecektir, s.205)

● 14 Şubat 1920, Müttefikler arası Londra toplatısında, L.George'un iddiası: "İstanbul Türk değildir, Yunanlıdır. Türkler oradan atılmalıdır..."; Fransa temsilcisi P.Cambon'un görüşü: "Boğazları kontrol edip para alsak, yılda bir milyon sterlin toplarız." (E.Ulubelen, s.215)

● 16 Şubat 1920 günlü Müttefikler arası Londra toplantısı tutanağından: "Türkleri yatıştırmak için İzmir üstündeki isteklerini kabul etmiş görünelim.

---

278) L.George'un 5 Ocak 1918 günlü beyanatı: "Türkiye'yi, başkentinden (İstanbul'dan) veya Anadolu ve Trakya'daki Türk ırkının hakim bulunduğu zengin ve şöhretli topraklarından mahrum kılmak niyetinde değiliz." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.36)

"Hind Müslüman önderleri, L.George'un bu sözünü unutmuyor, bunu her fırsatta hatırlatıyorlardı." (Sonyel, Dış Politika, 1.C., s.184). Bu konudaki İngiliz eleştirileri için: Kürkçüoğlu, s.142.

Yunanlılar daha fazla asker çıkarsınlar, sonra Türk isteklerini kabulden vaz geçeriz." (E.Ulubelen, s.217)

● Şubat 1920, Müttefikler arası Londra toplantısında, Lord Curzon, "Ermenistan mandası altında bir Lazistan kurulmasını..." önerir. (D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 1.C., s.139)

● 2 Mart 1920, Müttefikler arası Londra toplantısında, L.George: "Bizim Suriye'deki birliklerimizin... masrafını biz mi ödeyeceğiz? Hiç böyle saçma şey olur mu? Hepsini Türkler ödemelidir. İngiliz vergi mükellefleri bu iş için 750 milyon sterlin ödediler. Bütün bunları Türklerden altın olarak alacağız. Türklerin altın stoklarını ele geçirmeliyiz." (E.Ulubelen, s.220)

● 3 Mart 1920, Müttefikler arası Londra toplantısında, Fransa temsilcisi P.Cambon: "İlk yapacağımız iş, milliyetçi liderleri yok etmek olmalıdır."; L.George: "Sultana şöyle deriz: 'Biz bütün etleri alıyoruz sen de birkaç kemikle yetin.' " (E.Ulubelen, s.221)

● 20 Mart 1920, Lord Curzon: "Türkler için askerlik mesleği tamamen kapanmıştır." (E.Ulubelen, s.224)

● 26 Mart 1920, Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Kürdistan, Türkiye'den tamamen ayrılıp bağımsız olmalıdır. Ermeniler ile Kürtlerin çıkarlarını bağdaştırabiliriz. İstanbul'daki Kürt kulübü Başkanı Seyyid Abdülkadir ile Paris'teki Kürt lideri Şerif Paşa, hizmetimizdedir." (D.Avcıoğlu Milli Kurtuluş Tarihi, s.141)

● 20 Nisan 1920, San Remo Konferansı tutanaklarından: "Askeri uzmanların, Türkiye'ye barışı [zorla] kabul ettirebilmek için en az 27 tümen (405.000) askere ihtiyaç gösterdikleri. Venizolos'un, '14 tümeni Yunanistan'ın sağlayabileceğini' söylediği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XXXII/50)

● Mayıs 1920, Türklerin barış şartlarına itiraz ettiklerini öğrenen Lord Curzon'dan, Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb'e: "Türklere, kendilerine verilen şifa hapını yutmalarını tavsiye ediniz." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.26, 202)

● 22 Mayıs 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Milliyetçilerin kurduğu basın ajansı [Anadolu Ajansı] bülteninde, özellikle İngiltere aleyhtarlığı yapıldığı, Irlanda'dan Hindistan'a kadar İngiltere'nin güçlüklerinin sömürüldüğü..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XLI /99)

● 4 Haziran 1920, İngiltere'nin Atina Elçisi Lord Granville'den Lord Curzon'a: "Doğu Akdeniz'in emniyeti için Yunanistan'a küçük fakat çok kıymetli bir donanma kurmalıyız." (E.Ulubelen, s.239)

● 15 Haziran 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Biz Türklerle savaşa başladık, bu savaşa devam edecek miyiz? Yunanlıları derhal harekete geçirmek lazımdır." (Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.148)

● 17 Haziran 1920, Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Milliyetçilerin Asya yakasından İstanbul'u tehdit ettikleri... Müttefik kuvvetlerin bu tehli-

keyi püskürtmeye yeterli olmadığı... Tezelden takviye gönderilmesi..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.L/137; 23 Haziran 1920 günlü rapor: "Milliyetçi kuvvetlerin İzmit'te İngiliz askerlerine saldırdığı..." s.LV/158)

● 20 Haziran 1920, Lympne toplantısında L.George: "M.Kemal'e çok kuvvetli bir yumruk indirelim. Bu şarttır. M.Kemal'in başarısı Araplara sıçrayabilir, bu nedenle mutlaka ezilmesi gerekir." (E.Ulubelen, s.233)

● 21 Haziran 1920, Boulogne Konferasında galip devletler, "Yunan ordusunun ileri yürüyüşe geçmesine" karar verirler. (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LIV/150; Yunan ordusu 22 Haziranda, Bursa'ya doğru ilerlemeye başlayacaktır.[279])

● 21 Haziran 1920, Bonar Law, Avam Kamarası'nda, hükümet adına yaptığı açıklamada, "Yunanistan'ın Müttefik devletlerden biri olduğunu, Yunan askerinin öteki Müttefik kuvvetleri gibi gerektiğinde kullanılabileceğini, Yunan ilerlemesinin asi milliyetçilerin barış andlaşmasının uygulamasına yönelttikleri saldırıya karşı koymayı amaçlayan Müttefik harekâtının bir parçası olduğunu" söyler. (Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri s.73)

● 25 Haziran 1920, Lord Curzon, Fransız Başbakanına L.George'un şu mesajını iletir: "Askeri müşavirlerimiz, her türlü askeri usullere uygun olarak Türklere karşı yapılmakta olan harekâtta, kumanda birliği mevcut olması lüzumuna işaret etmektedirler." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.227)

● 26 Haziran 1920, Yüksek Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Biz şimdi Türk milliyetçileri ile savaş halindeyiz. Türklere yenilirsek, bütün tesirimizi kaybedeceğiz." (Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.148; B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LVIII/ 165)

● 5 Temmuz 1920, Yüksek Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Yunanlılar Bursa üzerine yürürken, İngiliz donanmasının da Mudanya'yı vurmasına [karar verildi]." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXIII/ 183'ün eki)

● 7 Temmuz 1920, Spa Konferansı tutanağından: "Türklere acımamak... M.Kemal'e ders vermek için Türkiye'nin teklif ve isteklerinin reddedilmesi..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXII/ 183)

● 7 Temmuz 1920, Spa Konferansında, L.George: "Yunan ordusunda İngiliz subayları vardır, bunlar Yunan ordularını çok beğeniyorlar." (E.Ulubelen, s.235)

● 17 Temmuz 1920, Yunan ordusundaki İngiliz gözlemci General Bridges'in raporu: "Kemalistlere karşı yapılan Yunan harekâtı sürdürülmeli. Yu-

279) "Hiç kuşku yok ki İngiliz Karadeniz Ordusu kurmayları, [bu hareketle ilgili] planların hazırlanmasına katıldı. İngiliz deniz güçleri de, mümkün olan her yerde, bu hazırlığın içindeydi." (A.J.Tonybee'den aktaran D.Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi 1.C., s.167)

nanlıların, 6 hafta içinde Eskişehir, Afyon ve Ankara'yı işgal edebilecekleri..." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.89)

● 28 Temmuz 1920, Avam Kamarası'nda hükümet adına yapılan konuşmada, "Yunanistan'ın 20 Temmuz 1920 günü Trakya'ya yaptığı çıkarmaya, İngiltere'nin üç savaş gemisi, dört destroyer ve bir uçak taşıyıcısı ile yardım ettiği" açıklanır. (Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.74)

● 30 Temmuz 1920, Lord Curzon'dan Amiral de Robeck'e: "...M. Kemal'in yenilmesi veya yok edilmesinin, barış andlaşmasının onaylanması için en etkili garanti olacağı..." [B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXXII/240; aynı yazının derkenarları: "Kemalist direnişi yıkmak için Türk (İstanbul) ve Yunan yönetimleri, baskılarını sürdürmeli." (Fitzmaurice); "Türkler andlaşmayı onaylayıncaya kadar, Yunanlıların Anadolu'da ilerlemesine izin verilmeli. Yunan harekâtı başlayınca, Ermenilerin de Erzurum'a doğru ilerleyecekleri." (D.G.Osborne); "Müttefiklerin, Kemalistlerin gücünü kırmaları gerektiği." (J.A.Tilley)]

● 22 Ağustos 1920, Lloyd George'un Lucerne'de, İtalyan Başbakanı Gioletti'yle yaptığı görüşmenin tutanağından: "L.George'un, İngiltere'nin daha fazla asker gönderemeyeceğini belirterek, Gelibolu yarımadasının Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmesini teklif ettiği..." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXXX/282)

● 29 Ağustos 1920, İngiltere Deniz İstihbarat Müdürlüğünden Dışişleri Bakanlığına: "Denizden M.Kemal'e harp malzemesi gönderilmesini önlemek için tedbirler alındığı..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.LXXXI/289)

● 23 Eylül 1920, İng.Y.Komiserliğinden A.Ryan'ın muhtırası: "Kürtlerin... İngiltere tarafından ustalıkla Kemalizme ve bolşevizme karşı kullanılabilecekleri..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.XCI/328); "Anadolu'yu milliyetçilere karşı cesaretlendirmeliyiz. Halkın, milliyetçilerden bıkkın olduğu teorisini yaymalıyız." (E.Ulubelen, s.268); "Yunanistan, yepyeni silahları ile ilerlemeye hazır." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.125)

● 6 Kasım 1920, Albay Stokes'ten Lord Curzon'a: "Sünniler ile Şiiler arasındaki zıtlık büyüktür. Biz bu zıtlığı daha da geliştirebiliriz." (E.Ulubelen, s.270)

● 10 Kasım 1920, Y.Komiser Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a: "Yunan ordusunu tam anlamıyla harekete geçirmek lazımdır." (E.Ulubelen, s.271)

● 24 Kasım 1920, İngiliz Dışişleri Bakanlığından W.S.Edmonds'un görüşü: "Er veya geç, Türklerle muhtemelen görüşmelere girişeceğiz. Fakat bu görüşmeler Bab-ı Âli ile (İstanbul yönetimiyle) olmalı, M.Kemal ile değil. İstanbul'daki askeri durumumuz, Bab-ı Âli üzerinde üstünlük sağlamaktadır." (Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.132-133)

● 27 Kasım 1920, Y.Komiser Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Biz kendimizi, bolşevizme karşı İslam'ın koruyucusu gibi göstermeliyiz. Mümkün olduğu kadar Bolşeviklerle M.Kemal'in arasını açmalıyız." (E.Ulubelen, s.272)

● 3 Aralık 1920, Londra Konferası tutanaklarından: "L.George'un Sevres'de değişiklik yapılmasına şiddetle karşı çıktığı..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 2.C., s.CXVIII/432); "L.George, Yunan Savaş Bakanı Gunaris'in, kendisine yazdığı bir mektupla, 'ne isterse onu yapacağına söz verdiğini' açıklar." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.137)[280]

● 20 Aralık 1920, Lord Hardigten'ten Lord Curzon'a: "Faysal, Yunanlıların Türklere karşı çarpışmasını teşvik ediyor." (E.Ulubelen, s.273)

● 20 Aralık 1920, L.George, Avam Kamarası'nda, M.Kemal'e yaklaşılmasını tavsiye eden General Townshend'e şu cevabı verir: "Kiminle barış yapacağız? Bugün var olan ama yarın olup olmayacağı belirsiz M.Kemal ile mi?" (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.119-120)

● 18 Ocak 1921, Londra Konferansı için H.Nicolson tarafından hazırlanan muhtıradan: "İngiliz emperyalist politikasının bir kozu olan Yunanistan'ın aleyhine, Türklere ödün verilmesinin, İngiliz emperyalist çıkarları için de sakıncalı olacağı..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXVI/33; İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı E.Crowe'un muhtıraya eklediği not: "Güçlü ve dost bir Yunanistan'ın, İngiliz çıkarları bakımından gerekli olduğu.")

● 20 Ocak 1921, Y.Komiser Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Müttefikler, İstanbul'dan başlayarak, tüm ülkeye yayılacak biçimde, Padişahın çevresinde yeni bir güç yaratmalılar." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.118)

● 25 Ocak 1921, Paris Konferansı tutanağına göre L.George'un konuşması: "Yunanistan'a karşı izlenegelen politikadan vaz geçilmemesi... M.Kemal'in Müttefiklerin zaferini yenilgiye çevirmek emelini güttüğü... Türkiye'yi yıkabilmenin İngiltere'ye çok pahalıya mal olduğu, şimdi bundan (yıkmaktan) vaz geçilemeyeceği ve Yunanlıların Türklere feda edilemeyeceği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XXX/67 vd.)

● 12 Şubat 1921, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "İstanbul hükümetinin, M.Kemal'i yola getirmek için gösterdiği çabaların başarısız kaldığı..." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XLIV/131)

● 12 Şubat 1921 günlü tutanağa göre, Londra Konferası sırasında, L.George'un Yunan Başbakanına söyledikleri: "İzmir'i ve Trakya'yı isteyen Kemalistlere karşı, meşru haklarından vazgeçmemeleri... Bu hususta Yunan halkına güvendiği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XLVI/136)

● 21 Şubat 1921, Londra Konferansı sürüyor; bugünkü tutanağa göre L.George şöyle der: "Sevres Andlaşması, İzmir bölgesi ile Trakya'nın Yunanistan'a bırakılmasını kararlaştırdı. Ancak M.Kemal kumandasındaki büyük kuvvetler (!) bu andlaşmaya karşı çıktılar. Bunun sonucu, andlaşmada bazı de-

280) Aynı toplantıda L.George'un söylediği bir başka söz: "Çanakkale'de binlerce insanımız öldü, şimdi Türklerin ölümüne kim bakar?" (E.Ulubelen, s.238)

ğişiklikler yapılması için genel bir arzu belirdi. Bu amaçla bu konferans toplandı." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LI/158)

● Londra Konferansının 24 Şubat 1921 günkü oturumunda da L.George der ki: "...Ne olursa olsun, bütün Sevres Andlaşmasını M.Kemal'e kabul ettirmek gereklidir!" (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LV/182)

● 2 Mart 1921, İngiliz casusluk örgütü, M.Kemal'in Londra'daki Türk Kurulu Başkanı Bekir Sami Beye kapalı telgrafla yolladığı talimatı ele geçirir ve şifresini çözer. Talimatın son maddesi şöyledir: "Barışı sağlamak için İngilizlere bazı zahiri (öyleymiş gibi görünen) ayrıcalıklar tanımak yolundaki görüşünüzü uygun bulmuyoruz. Zahiri bile olsa, İngilizlere ayrıcalık tanımak, milli davamızın ruhu olan bağımsızlığımızı yok etmeye yetecektir. Yetkiniz, Milli Misak'la sınırlıdır!" (B.N.Şimşir, İng. Belgelerinde, 3.C., s.LX/201 vd.)

● 9 Mart 1921, Londra Konferansı Genel Sekreteri M.Hankey, Yunan ordusunun güvenliği tehlikedeyse, bu ordunun M.Kemal'e karşı saldırıya geçmesine Konferansça karşı çıkılamayacağını, Lloyd George adına, Yunan Başbakanına bildirir. [S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.142; General Stratigos, Yunanistan Kücük Asya'da, s.192; İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson günlüğüne şu notları düşmüş: "22 Mart günü, Kabine toplantısında L.George, 'Türklerin, Yunanlıların karşında geniş çapta yığınak yaptıklarını ve Yunanlıların, kendilerini savunmak için saldırıya geçmelerini önleyemediklerini' söyledi. Bizim ve Yunanlıların istihbaratına göre, bu demiryolu üzerinde Türklerin yığınak yaptığı yok, dolayısıyla başlayacak saldırı çağrılmış, kışkırtılmış değil. L.George da biliyor bunu!" (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.148)]

● 10 Mart 1921, Londra Konferansı; bugünkü sabah oturumunda Yunan Savaş Bakanı Gunaris, "Sevres Andlaşmasını Türklere zorla kabul ettirmek için Yunanistan'ın bütün fedakârlığa hazır olduğunu ve Kemalist orduları üç ay içinde dağıtabileceklerini" açıklar. [B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LXIII/213; ordunun Ankara seferi planını, Albay Sarıyanis özetle şöyle açıklar: 'Yunan ordusu Ankara'ya ilerlerken, Rum nüfusunun fazla olduğu Karadeniz kıyısına da çıkartma yapılacak, orada bir üs kurulduktan sonra da, Ermenilerin yardımı ile Sivas ve Erzurum da işgal edilecek. Bunun gerçekleşmesi için üç aya ve 340 milyon drahmiye ihtiyaç var.' (General Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, 1.C., s.175)]

● 16 Mart 1921, L.George, Bekir Sami Beye, "Türkiye'ye şimdikinden daha fazla ödün verilemeyeceğini" söyler ve "Türkiye'nin, bunları kabul etmezse, Yunanlılarla savaşmak zorunda olduğunu" hatırlatır. (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LXIX/245)

● 18 Mart 1921, "L.George, 'Yunan ordusunun hemen harekete geçmek zorunda olduğunu' bildiren Yunan Savaş Bakanı Gunaris'e, 'başlayacak savaşın sorumluluğunun Türklere yüklenmesini' önerir ve 'Anadolu'daki askeri harekatı finanse etmek üzere Maliye Bakanlığına bir muhtıra vermesini' söyler." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.LXXI/249; Sonyel, Dış Politika, 2.C.,

s.142; Gunaris, Daily Telgraph muhabiri Beaumont'a şöyle der: "Başarı kazanırsak, İngiliz hükümetinin yardımda bulunacağını anladım." Kütahya-Eskişehir savaşlarından sonra, İngiltere gerçekten yardımda bulunacaktır. Göreceğiz.)

● 14 Nisan 1921, Yunan yenilgisi üzerine İngiltere, tarafsız kalacağını bildirir. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.148)[281]

● 18 Nisan 1921, Lord Curzon, Hindistan İşleri Bakanı Montagu'nun, Hindistan'daki hareketleri yatıştırmak amacıyla, Sevres Andlaşmasında bazı değişiklikler isteyen bir muhtırasını cevaplar ve 'Sevres'de hiçbir değişiklik yapılmasından yana olmadığını' bildirir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.21-23)

● 6 Mayıs 1921, Y.Komiser Amiral Bristol'den Washington'a: "Yunanlılar, Marmara'nın güney kıyılarında abluka ilan ettiler." (L.Ewans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.351)

● 10 Mayıs 1921, General Harington'dan Savaş Bakanlığına: "Buradaki durumun yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum... M.Kemal tamamen haşindir. Bizim içerdeki ve dışardaki güçlüklerimizi pek iyi bilmektedir. Tarafsızlık çabalarımıza inanmamaktadır. Yunanlıları tekrar yeneceğinden ve sonra bizi önüne katacağından muhtemelen emindir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.23)

● 11 Mayıs 1921, Damat Ferit'in ünlü Harp Divanı Başkanı Nemrut Mustafa Paşa hakkında Rumbold'un görüşü: "Bu Kürt önderi iyi yönetilirse, Irak'taki İngiliz yetkililerine yararlı olabilir." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.165 ve 103.dipnot)

● 16 Mayıs 1921, General Harington'un, 'Ankara hükümetinin İngiltere'ye karşı tutumu' hakkındaki raporu: "Milliyetçilerin İngiltere'ye karşı sürekli olarak düşmanlık duyguları besledikleri... Ocak 1921'deki Yunan saldırısının önlenmesini (1.İnönü), Kemalistlerin, yalnız Yunanistan'a karşı değil, aynı zamanda İngiltere'ye karşı da kazanılmış bir bir zafer saydıkları... 23 Martta başlayan ikinci Yunan saldırısının (2.İnönü), Anadolu'da İngiliz aleyhtarlığını daha da artırdığı... Yunan yenilgisinin de İngiliz politikasının başarısızlığı olarak yorumlandığı... Ankara'da aşırı milliyetçilerin güçlendiği, İngiltere'ye karşı düşmanlığın arttığı..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XCV vd./ 341 vd.)

● 23 Mayıs 1921, Dışişleri Bakanlığına, Bekir Sami'nin yerine, Y.Kemal Tengirşenk'in atanması üzerine Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Bu Ankara'nın uzlaşmaz tutumunun yeni bir kanıtıdır." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.150)

● 24 Mayıs 1921, Ağa Han'ın İngiliz esirlerinin serbest bırakılması için Ankara Dışişleri Bakanı Bekir Sami'ye yazdığı mektubu, Bekir Sami istifa etti-

281) ABD belgelerine dayanan L.Ewans diyor ki: "Fransızlar, Türk milliyetçilerine gizlice destek olurlarken, İngiltere de Yunanlıları desteklemektedir." (Türkiye'nin Paylaşılması, s.352)

ği için Ankara'ya yollamaz ve Lord Curzon'a, "Ağa Han'a Türkiye'de kimsenin önem vermediğini" bildirir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.148)

● 25 Mayıs 1921, Bedirhan ailesinin reisi Emin Ali, A.Ryan ile görüşür, "Kemalistlere karşı Kürtleri ayaklandırmak için Yunanlılarla ilişki kurduğunu bildirir." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XCII/333)

● 27 Mayıs 1921, İngiliz gizli haberalma örgütünün, "Kemalistlerin Dış Politikası" hakkındaki raporu: "Batılılar aleyhindeki politikasında, M.Kemal Paşayı 140 milletvekilinin desteklediği..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XCIV/337)

● 30 Mayıs 1921, İngiliz Savunma Bakanlığının, Yunan yenilgisi ardından Müttefiklerin Boğazlar bölgesinden çekilmesini önermesi üzerine, Dışişleri Bakan Yardımcısı E.Crowe'un hazırladığı muhtıra: "Müttefiklerin, Kemalistler önünden kaçmalarının, İngiltere'ye Büyük Savaşta kazandığı zaferin bütün meyvelerini kaybettireceği... İngiliz çıkarları bakımından, İstanbul'da İngiliz askeri bulundurmanın, Irlanda da asker bulundurmak kadar hayati önem taşıdığı... Ankara'nın İstanbul'u yutmasını önlemek için Fransa'nın da desteğinin aranması..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XCVIII/351)

● 31 Mayıs 1921, Bakanlar Kurulu toplantısında, Londra'ya çağrılan General Harington'un açıklaması: "İstanbul'daki Müttefik kuvvetleri, M.Kemal'e karşı koyabilecek durumda değillerdir. İstanbul'da kalmak yersiz ve tehlikelidir."

Lord Curzon, Harington'a şu cevabı verir: "İstanbul'dan çekilmenin geniş ve felaketli yankıları olacaktır. İngiltere, zaferin bütün meyvelerini yitirecektir. M.Kemal büsbütün güçlenecek ve İngiliz İmparatorluğu için tehlike olacaktır... Doğu Trakya'yı mutlaka Yunanlılara kazandırmak lazımdır. Türklerin Çatalca'dan öteye, Avrupa'ya geçmeleri önlenmeli... İstanbul'a Yunan askerlerini getirmek ihtimali de düşünülmeli... İstanbul'dan çekilmek, İngiliz politikası ve İngiltere'nin Doğudaki çıkarları için tehlikeli olur." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.XCVIII vd./356 vd.; B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.26; Churchill de Lord Curzon'un görüşlerine katıldığını açıklar.)

● 1 Haziran 1921, Y.Komiser Vekili Rattigan'dan Lord Curzon'a: "Fransız Yüksek Komiseri, 'Yunan ordusuna zerre kadar güveni olsa, Yunanlıları desteklemekten geri kalmayacağını, Müttefiklerin Yunanlıları desteklemekle yeni bir Vrangel fiyaskosu yaratmaları olasığından korktuğunu' ileri sürüyor." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.166)

● 1 Haziran 1921, Kabine toplantısında, "L.George, M.Kemal'e karşı 'mümkün olduğu kadar kötü davranılmasını' savunur ve 'Yunanlıların desteklenmesini' önerir." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.170)

● 2 Haziran 1921, Sömürgeler Bakanı Churchill'in Başbakana verdiği muhtıradan: "Emin ve hızlı adımlarla, İngiltere'nin Türkiye tarafından yenilgiye uğratılmasına doğru gidiyoruz. Bu bizim için müthiş bir şey olur ve kazan-

dığımız zaferlerin toplanan meyvalarını yok edebilir." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.173)[282]

● 5 Haziran 1921, General Harington ve Amiral Webb, tüm Kemalist limanların abluka altına alınmasını önerirler. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.151)

● 9 Haziran 1921, Yunan savaş gemileri İnebolu'yu bombalarlar. (KS Günlüğü, 3.C., s.544)

● 14 Haziran 1921, Lord Curzon'dan Paris'teki İngiliz Büyükelçisi Lord Harding'e: "İngiltere hükümetinin, Türklere bazı ödünler vererek yeniden müzakerelere girişilmesini önereceği, Kemalistler bunu kabul etmezlerse, Yunanistan'a silah, cephane, uçak vb. yardımlar yapılacağı... Bolşeviklerden yardım almalarını önlemek için Karadeniz limanlarının abluka altına alınacağı... Türk başarısının, Müttefiklerin savaştan elde ettikleri her kazancı tehlikeye sokacağı ve Orta Doğu'nun barışçı yolla yeniden kurulması ihtimalini ortadan kaldıracağı... İngiltere'nin Yunanistan'a, şeref ve dostlukla bağlı olduğu..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CIV/378; Sakarya'dan İzmir'e, s.30-33)

● 18 Haziran 1921, Müttefikler arası Paris Konferasında Lord Curzon şöyle der: "Türkiye'ye bu kadar geniş tavizler (!) verilirken, tehdit de gereklidir. Doğudaki tecrübelerimden biliyorum ki doğulularla pazarlığa girişilirken, arkalarında bir değnek bulundurmak pek işe yarıyor." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.38; S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.168)

● 20 Haziran 1921, Yüksek Komiser Vekili Rattigan'ın, Harington-M.Kemal görüşmesi ihtimalinin belirmesi dolayısı ile İngiliz Dışişleri Bakanlığına yazdığı yazıdan: "Hiçbir şekilde Kemalistlerin peşinden koşmadığımızı, gayet açık olarak belirtmeliyiz." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.85)

● 21 Haziran 1921, Yunan ordusunu inceleyen İngiliz General Marden'in raporu: "Türk kuvvetlerini imha etme planı izleyen Yunanlılar, Türklerin önceden hazırladıkları mevzilerde savaşı kabul etmeyecekler. Bu nedenle Yunan harekâtı seyyal olacak. Her şey iyi giderse, Yunan harekâtı büyük başarı olacak." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.150)

● 26 Haziran 1921, İngiltere'nin Paris Büyükelçisi Lord Harding'ten Lord Curzon'a: "Yunan Kralı Konstantin, hem tahtını, hem hanedanını korumak için askeri bir zafer kazanılmasının gerektiğine inanıyor." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.170)

● 29 Haziran 1921, İngiliz kabinesi, "Türkler İzmit'ten ileri geçip, yansız bölgeye (!) girerlerse, bunun Müttefiklere karşı düşmanca davranış olarak niteleneceğinin Türklere bildirilmesi" kararını alır. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C.,

282) Churchill, daha sonra, Yunanlılardan şunların istenmesini öneriyor: "Yunan ordularının, İngilizlere danışılarak yeniden örgütlenmesi... İzmir'e daha yakın bir yerde yığınak yapmaları ve cephe teşkili konusunda, İngiliz yönetimini (komutasını) kabul etmeleri... General Harington'un komutasına, biri İzmit'te, öteki Çanakkale'de görevlendirilecek iki ordu vermeleri..." (s.173-176)

s.172; Curzon, kararı, 30 Haziranda İstanbul Yüksek Komiserliğine, 'Müttefiklerin direneceğini' belirterek bildirir ve Ankara'nın uyarılmasını ister, s.173)

● 1 Temmuz 1921'de, Fransız Başbakanı Briand, Müttefiklerin, 'tam tarafsız' davranmalarını, bunun gereği olarak da Yunanlıların, İstanbul ile Marmara Denizi'ni bir harekât ve ikmal üssü olarak kullanmalarına izin verilmemesini önerir. Lord Curzon bu öneriyi, 'şimdilik' kaydıyla reddedecektir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.62; Yunanlılar, İstanbul'u ve Marmara'yı, Türk zaferine kadar, harekât ve ikmal üssü olarak kullanacak, deniz ablukasını sürdürecek, Türk gemilerine el koyacak, Karadeniz kıyısındaki bazı şehirlerimizi bombalayacaktır, s.196-197)

● 4 Temmuz 1921 günü, Yüksek Komiser Vekili Rattigan, Ankara temsilcisi Hamit Beye, "Ankara hükümetinin politikasını, sert bir dille eleştirir ve özetle şöyle der: "Bolşevik doslarına dayanmakla ya da İngiltere halkının savaştan usandığını sanmakla Kemalistler, hata ediyorlar. Aşırı isteklerde bulunuyor ve İngiltere'nin hayati çıkarlarını kabule yanaşmıyorlar. Kemalistler, kendilerini bastırmak azmiyle birleşmiş Büyük Britanya'yı karşılarında bulacaklar." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.113; Lord Curzon, bu sözleri yerinde bulduğunu Rattigan'a bildirir.)

● 7 Temmuz 1921 [Yunan ordusu Afyon, Kütahya ve Eskişehir'e doğru yürüyüşe geçer], İngiltere Genelkurmay Başkanı Mareşal H.Wilson'un Savaş Bakanına verdiği rapordan: "Yunan ordusu, iyi talim görmüş, iyi silahlanmış ve savaşa arzuludur. Ancak Yunanlılar, –yeni bir savaş halinde– mahalli başarılar kazanabilirler ama büyük zafer kazanamazlar." [Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde. 3.C., s.CXXXII/ 489 vd.; Sakarya'dan İzmir'e, s.154; raporda şu husus da belirtilmektedir: 'Ağustos 1920 tarihinden beri, Yunanistan, açık piyasadan ihtiyaçlarını karşılıyor. İstenirse Yunanistan'a tüfek, mermi, el bombası yardımı yapılabilir.' (s.155, 160); "İngiliz savaş sanayii, Yunanistan'ı, bazan doğrudan doğruya, bazan dolaylı yoldan silah deposu haline getirmişti. Silahların bir kısmı İngiltere'den Romanya'ya, oradan da Yunanistan'a sevk edilmişti. Bir başka yol İspanya idi. O yoldan da Yunanistan'a malzeme ve silah doldurulmuştu. Ayrıca Fransa da bir miktar savaş malzemesi yollamıştı." (s.160); ayrıca, İzmir ve Trakya'daki depolarda bulunun 37 adet ağır Türk topu da Yunanlılara verilir: 28 adet 105 mm.lik, 9 adet 155 mm.lik; sonra bunlara 8 Skoda topu daha eklenir. (General Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, s.212)][283]

283) "Fransa'dan da Saint-Etien ve Şnayder-Kane topları için 250.000 mermi alınmış, bunlar için 45 milyon Fransız frankından fazla bedel, peşin olarak ödenmişti." (General Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, s.212; Yunan silahlanması ve donatımı hakkındaki öteki bilgiler için: s.210-212)

Daha önce verilmiş bir notu da tekrar edeceğim: "Yunanistan'ın Küçük Asya siyasetine ve Kasım 1920 sonrası rejimine düşmanca yanaşan Fransa dahi, 1921-1922 yıllarında, çok büyük miktarlarda topçu cephanesi, hususi fişek ve makineli tüfeği, Gunaris hükümetine satıyordu." (General Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, s.149) →

● 8 Temmuz 1921, Yüksek Komiser Vekili Rattigan'dan Lord Curzon'a: "M.Kemal'in [tam istiklal] teklifini kabul etmek, İngiltere'nin ona teslim olması demektir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.131)

● 9 Temmuz 1921'de, Lord Curzon, M.Kemal'in 'tam istiklalden söz eden' notası hakkındaki görüşünü şöyle belirtir: "Bütünüyle kabul edilemez nitelikte!" (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.128)

● 12 Temmuz 1921, Yüksek Komiser Vekili Rattigan'dan Lord Curzon'a: "M.Kemal'in cevabı, Ankara'nın küstahça gururuna ve kendine güvenmişliğine yeni bir delildir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.132)

● 14 Temmuz 1921, Yunan Meclisi'nde reformist Parti lideri Stratos, şöyle der: "Yunanistan artık, Sevres Andlaşmasının kendisine tanıdığı asgari haklarla yetinemez." Aynı gün, Venizelosçu Danglis de şöyle diyecektir: "Hükümetin, Yunanistan'a yeni avantajlar sağlayacağına inanıyorum." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.163-164)

● 15 Temmuz 1921, General Harington'dan Savaş Bakanlığına: "Milliyetçilerin tarafsız çizgiye riayet etmeleri, benim İzmit'teki askeri pozisyonum için hayatidir. Yunan gemilerine İstanbul'u üs olarak kullanma müsaadesi vermekle, tarafsızlığı kendimiz bozmuş olacağız ve sonunda milliyetçileri kızdıracağız. Yunan ilerlemesini durdurunca, bize saldıracaklar. Yunanlıları destekliyorsak, bunu açıkça yapalım. Desteklemiyorsak, şimdiki tertiplerden vaz geçelim. Her tarafta, Yunanlıları desteklemekle itham ediliyoruz. Bunu açıkça protesto ediyoruz ama aslında onlara burada [İstanbul'da] kalma müsaadesi vermekle, onları destekliyoruz." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.134, 195; Yunan taarruzu sırasında İstanbul'da ve Marmara'da üslenen Yunan gemilerinin listesi ve üslendikleri yerler: s.196-197; Yunan donanmasına İstanbul ve Marmara'yı üs olarak kullanması için tam izin verilmesi: s.196; Lord Curzon, 'Yunan donanmasının, Türk gemilerini, gemilerdeki yolcuları ve eşyaları yakalamaya, Boğazlardan ve Marmara'dan geçirip Yunanistan'a götürmeye hakkı olduğunu' İstanbul'a bildirir, s.197; ayrıca, Jeschke, İng. Belgeleri, s.231)

● 18 Temmuz 1921, General Harington'dan İngiltere Savaş Bakanlığına: "...İstanbul ve çevresini Kemalistlere karşı savunmak için tedbirler alındığı..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CXL/543)

● 20 Temmuz 1921, Atina Elçisi Lord Granville'den Lord Curzon'a: "Kütahya'nın zaptedilişi haberi, Atina'ya, 18 Temmuz akşamı geç saatlerde ulaştı. Kiliselerin çanları çaldı ve halk yığınları, alkışlarla, tabancalar patlatarak bütün gece sokakları dolaştı. Bütün gazeteler, büyük zafer için heyecanlı öv-

---

Yüzbaşı Yorgi Stafanopulos'un 1923'te yaptığı açıklama: "...İngilizler tarafından para ve teçhizat olarak eksiksiz donatılıyorduk ama askerde, bu seferin sonucuna inanç yoktu." (İ.Bardakçı, Taşhan'dan Kadifekale'ye, s.120)

L.Ewans: "Yunan ordusu, yeniden tamamlanmış gereçlerle güçlenmiş olarak, milliyetçileri ezmek üzere... kesin bir saldırıya girişti." (Türkiye'nin Paylaşılması, s.355)

güler yayınlıyorlar ve bazıları bunun, 'dünyanın en kesin savaşı olarak bilineceğini' yazıyorlar. Gazeteler dün bunu, nihai zafer olarak ilan ettiler." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.165-166)

● 20 Temmuz 1921, L.George'un metresi, ilerde eşi Bayan Stevenson'un güncesinden: "Davit (L.G.), Yunan saldırısının başarısızlığa uğramasından ve yanıldığının kanıtlanmasından çok korkuyor. Siyasal onurunun, büyük ölçüde, Anadolu'da kaydedilecek olaylara dayandığını... Yunanlılar kazanırsa, Türk yönetiminin sona ereceğini söylüyor. Böylelikle, İngiltere ile dost yeni bir Yunan İmparatorluğu doğacak ve bu imparatorluk, Doğudaki tüm çıkarlarımıza yardımcı olacak." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.174/149. dipnot)

● 21 Temmuz 1921, Atina Elçisi Lord Granville'den Lord Curzon'a: "Eskişehir'in zaptedildiği haberi, Atina'ya dün gece geldi ve Kütahya'nın düşüşündeki gibi sahneler yaşandı. Yunan basını, Sevres Andlaşmasının, artık Yunanistan için yeterli olmadığını, Anadolu'nun verimli topraklarını işletebileceği stratejik sınırları olması gerektiğini bildirmektedir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.170-171)

● 24 Temmuz 1921 Y.Komiser Vekili Rattigan'dan Lord Curzon'a: "Kemalistlerin yenilgisi gerçekten kesin ise, Anadolu'da bir antikemalist hareket olması çok muhtemeldir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.200)

● 26 Temmuz 1921, Yüksek Komiser Vekili Rattigan'dan Lord Curzon'a: "Hariciye Nazırı [A.İzzet Paşa], Anadolu'daki ordunun % 65'i ile Millet Meclisi'nin % 65'inin desteğini (!) garanti edebileceğini bildiriyor. Bab-ı Âli'deki bir görevli, Kazım Karabekir Paşanın Sultan'a sadakat ve bağlılık telgrafı gönderdiğini haber verdi." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.202-203)

● 26 Temmuz 1921, Yunan Başbakanı Gunaris'in demeci: "Barışa giden en kestirme yol, İstanbul sorununun çözümlenmesidir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.176)

● 26 Temmuz 1921, Lord Granville'nin raporundan: "Bir Yunan gazetesi şöyle yazmaktadır: 'Kanlarımızla suladığımız ve yüzlerce yıllık gelenekleriyle bize bağlı olan diyarlar, bizimdir ve bizim kalacaktır.' " (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.183)

● 27 Temmuz 1921, General Harington'un raporu: "Milliyetçi ordunun kötü bir durumda olduğuna ve artık direnme ya da taarruz etme gücü kalmadığına şüphe yoktur." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.181)

● 30 Temmuz 1921, Yunan ordusu Kurmay Başkanı Albay Pallis'in açıklaması: "Yunanistan, bütün ülkeye yerleşme ve Boğazların bekçisi olma hakkını kazanmıştır. Yunan ordusu bu hakkı üzerinde ısrar etmeye kararlı ve bunu kabul ettirebilecek güçtedir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.175)

● 5 Ağustos 1921, İngiliz Genelkurmay Başkanlığı'nın raporu: "Yunan ordusu, güç bir harekâtı başarıyla yürütmüştür. Morali yüksek, beslenmesi iyi,

malzeme sıkıntısından uzak Yunan ordusu, dinlenince yeniden taarruza geçecek." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.180)

● 5 Ağustos 1921, İngiliz Genelkurmayının raporundan: "Türk çekilmesi... metodlu ve iyi gerçekleştirilmiştir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.166)[284]

● 9 Ağustos 1921, Yunan ordusunun Ankara'ya yürümesine karar verilmesi üzerine Savaş Bakanı Teotokis, Atina'daki İngiliz Ataşemiliterine, 5 Eylülde Ankara'da buluşmak üzere randevu verir. [S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.179; bu arada (Yunanlılar tarafından) "Konya'da, Türk ordusu aleyhinde bir isyan hareketi de hazırlanıyordu." (General Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, 2.C., s.16)][285]

● 10 Ağustos 1921, Lloyd George'dan A.Chamberlain'e talimat: "İngiliz firmalarının, Yunanistan'a savaş malzemesi vermeleri için gerekenin yapılması..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CLIII/599; Silah Ticareti Sözleşmesi, tarafsız devletlerin, savaşan taraflara silah satışını önlüyordu. İngiltere, bu Sözleşmenin, firmaların savaşan taraflara silah satmalarına engel olmadığı görüşünü Müttefiklere de kabul ettirir ve 10 Ağustos 1921 günü, Müttefikler Yüksek Konseyi de, bu doğrulta karar alacak ve karar Tokyo'ya da bildirilecektir, B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.197; aynı konuda, L.Evans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.356)[286]

● Aynı günlerde, İngiltere Dışişleri Bakanlığı, özel bankaların, Yunanistan'a kısa ve uzun vadeli kredi açabileceğini, Atina'ya bildirir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.198)

● 16 Ağustos 1921, L.George, Avam Kamarasında konuşarak, ' Yunanların, öteki ülkenin (Türkiye'nin) kabulleneceği koşullarla memnun olmasının beklenemeyeceğini" söyler, Yunanlılara da yeni dileklerinde aşırı olmamayı öğütler. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.177-178)

● 12 Eylül 1921, General Harington'un raporu: "Yunanlılar çekilirken, bütün Türk köylerini yakıyorlar." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.230; General

---

284) 6 Ağustos 1921'de, Yüksek Komiser Rumbold ile görüşen Vahidettin, "İngiltere'nin, Anadolu'daki savaşı neden önleyemediğini sorar. "Sultanın kanaatince, Yunanlılara karşı İzmir'e ve Kemalistlere karşı da Karadeniz'e, bir çift İngiliz savaş gemisi yollamak, her şeyi halledebilir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.203)

285) Yunanlıların bu isyan için bulduğu ve görevlendirdiği adam, Delibaş Mehmet'tir. İzmir'de Yunan karargâhı ile birçok kez temas ettikten sonra, 2 Ağustosta 250 kişilik çetesi ile Afyon'a gelir. Oradan Konya'ya geçeceği tahmin edilmektedir. (2 Ağustos 1921, TİH, 2/5, 1.Kitap, s.124) Konya'ya gelmeden önce, aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden, adamları tarafından öldürülecektir. (M.Önder, Delibaş Mehmet, Yeni Konya gazetesi, dizi yazı, 6 Eylül 1953)

286) Yunanlı profesör D.Kitsikis şöyle yazıyor: "Sir Basil Zaharof, gemiler, zırhlılar, denizaltılar, uçaklar, toplar ve makineli tüfekler imal eden İngiliz Wickers şirketinin başkanı ve en büyük ortağıydı... 1919'dan 1922'ye kadar bütün Yunan-Türk savaşı boyunca, Venizeloscu olsun, Kostantinci olsun, Yunanistan'ı paraca destekleyecek ve silahlandıracaktı." (Yunan Propagandası, s.193, 202)

Metaksas, Yunan ordusunun kaybının 30.000 kişi olduğunu ileri sürüyor, S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.180/188. dipnot)

● 13 Eylül 1921, General Harington'dan Savaş Bakanlığına: "Yunan ordusuna yeni takviye ve cephane gönderildiği." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CLX)

● İngiltere Genelkurmay Başkanlığının Sakarya Savaşı hakkındaki genel raporundan: "Türkler parlak bir zafer kazandılar." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.231, 252-253)

● 14 Eylül 1921, The Times gazetesi: "Müttefikler şimdi acıklı bir çıkmazla karşı karşıya bulunmaktadırlar. Yeni bir politika tespit etmeleri ânı gelmiştir. Bu politikanın bir unsurunun, Yunanlıların artık teşvik edilmemeleri olması, bize muhakkak gibi görünmektedir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.241)

● 15 Eylül 1921, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Ankara Dışişleri Bakanı Y.Kemal Bey, iki İngiliz torpidosunun Samsun'a girerek arama yapmasını ve Yunan donanmasının Karadeniz'e saldırmak için İstanbul'u üs olarak kullanmasını, 4 Eylül günlü notası ile protesto ederek, Müttefiklerin tarafsızlığının sözde kaldığını, samimi olmadığını bildirdi... Yunan gemileriyle ilgili bölümü, cevapsız bırakmak gerektiği." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde., 3.C., s,CLXIII/657 vd.)[287]

● 23 Eylül 1921, İngiltere'nin Atina Elçisi Lord Granville'den Lord Curzon'a: "Yunan yenilgisi, Müttefikler için pek vahim olacaktır. Bu Fransa ve İtalya için de doğrudur ama İngiltere bakımından çok daha önemli görünmektedir. Savaşı, İngiliz çıkarları için, bize şüphesiz hasım bir Türkiye yerine, dost bir ülkenin kazanmasının ne derece arzuya değer olduğunu, Lord Hazretlerine bir kere daha ısrarla arza cesaret ederim. İngiliz hükümetinin, Yunanlılara maddi ve manevi yardımda bulunmasını ve onların ezilmelerine meydan vermemesini isteyecek kadar ileri gideceğim." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.268; İngiliz Belgelerinde, 3.C., s.CLXIV/633)

● 24 Eylül 1921, Yunan Kralı Konstantin, canını zor kurtarıp Afyon-Eskişehir hattına çekilen ordusuna şu bildiriyi yayımlar: "Türkleri kalbinden vurduk. Şimdiye kadar yapılanlar, amaç için yeterlidir. Perişan olan Türk ordusu, ellerindekini geri almak için Yunanlıların yorulacağını ümit ediyor ve bekliyor. Süngünüz ilerde ona bağırın: 'Gel de al!' " (Hristos V. Nikolopulos, 1921'in Onbinleri ile Beraber, s.95)[288]

---

287) Amiral de Robeck'in, İngiliz torpidoları ile ilgili olarak Rumbold'a verdiği cevap: "Arama yapmadıkları... Ama Mütareke Anlaşması gereğince arama yapmaya hakları olduğu... Türklerin de İngilizlere tarafsız davranmadıkları. (!) Türk limanlarında İngiliz gemilerine kolaylık gösterilmediği. İngiliz mallarını boykot ettikleri. Esasen İstanbul'un, tarafsız değil, Müttefiklerin işgali altında bir şehir olduğu." (s.CLXII)
Ne güzel cevap, değil mi?

288) Türk ordusu da, 26 Ağustosta gider ve ellerinde ne varsa alır!

● 28 Eylül 1921, İngiltere'nin Bağdat Yüksek Komiseri Sir P.Cox'dan Lord Curzon'a: "M.Kemal, Irak'taki İngiliz çıkarlarına zarar vermek istiyor. Arapların bağımsızlık almalarına karşı değil, Irak'ın İngiltere tarafından yönetilmesine karşı. Bunu önlemek için Kral Faysal, M.Kemal ile müzakereye girişmeli. Faysal'ın İngiltere'ye bağlılığına güvenilerek, böyle bir risk göze alınabilir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.246-247)

● 3 Ekim 1921, Hindistan İşleri Bakanı Montagu'nun Ankara'da İngiltere'nin bir temsilci bulundurmasını amaçlayan muhtırasına karşı, İngiliz Dışişleri Bakanlığının cevabı: "Bu Ankara'yı tanımak demek olacaktır. İngiltere, mümkün olduğu kadar, İstanbul hükümetinin Türk hükümeti olduğu görüşünü devam ettirmek istemektedir. M.Kemal'in hareketi, bütün Müttefiklerce imzalanan Sevres Andlaşmasına karşıdır. İngiliz subaylarını ve adamlarını tutuklatan, M.Kemal'dir. M.Kemal, İngiltere'yi, Türkiye'yle savaş halinde veya iki yüzlü tarafsızlık içinde gördüğünü açıkça söylemektedir. Bir İngiliz gemisine zorla adamlarını sokarak yolcuları tutuklatmıştır. Limanlarını İngiliz gemilerine kapatmıştır." (Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.211-212)

● 6 Ekim 1921, mahut İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin Fahri Başkanlığına, malum Mustafa Sabri Efendi seçilir. (KS Günlüğü, 4.C., s.92)

● 7 Ekim 1921, Lord Curzon, hükümete sunduğu muhtırada, ilk defa Milli And'a değinir, zamanın Türkler lehinde işlediğini kabul eder, Türkiye'yi barış konferansına çağırmadan önce Müttefiklerin, tercihen Yunanistan'la birlikte, kendi aralarında toplanarak, Sevres Andlaşması'nda yapılacak değişiklikler üzerinde anlaşmaları gerektiğini ileri sürer, İstanbul hükümetinin tutumunun önemli bir etken olmadığını belirtir ve barış için özetle şu önerilerde bulunur: 'İzmir'de muhtar bir idare kurulmalı, Doğu Trakya mutlaka Yunanistan'ın elinde kalmalı, mali ve iktisadi hususlarda, teferruata ilişkin bazı tavizler verilebilir, ancak Sevres Andlaşması'nın Türkiye'ye yüklediği mali ve iktisadi vecibeler aynen korunmalı.' (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.263-267)

● 12 Ekim 1921, İngiltere Savaş Bakanlığının muhtırası: "[Türkiye'nin Irak'a] saldırısına fırsat verirsek, muhtemel bir felaket ve kesin bir prestij kaybı tehlikesi ile karşılaşacağız. Irak'ta harcamış olduğumuz emekleri heba edeceğimizi hiç anmıyoruz. Bunun tek çıkar yolu, Ankara'nın Irak'a saldırmasını önlemektir. Bu amaca giden tek yol ise, bir bütün olarak Türkiye ile tez elden dostluk kurmaktır." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.251; Lord Curzon ve Bakanlığı, 19 Ekim 1921 günlü muhtıra ile bu görüşe karşı çıkacaktır, s.262)

● 21 Ekim 1921, İngiliz Genelkurmayının raporu: "Yunan ordusu, [artık] Türk milliyetçilerine bir kararı empoze edebilecek güçte değildir. Harekâta devam etmekle Yunanlıların kazanabilecekleri hiçbir şey yoktur. Yunanistan için en iyi yol, elindeki toprakları kaybetmeden önce, onları pazarlık konusu yaparak, derhal M.Kemal ile barış müzakerelerine girişmektir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.254)

● 24 Ekim 1921, Yakın Doğu Çerkezleri Hukukunu Sağlama Derneğinin İzmir Kongresi. Kongreye katılan Yunan ve İngiliz işbirlikçisi olan bir avuç temsilci, Yunan idaresi altında yaşamaya, İngiliz himayesi altında bir Çerkez bölgesi istemeye karar verir. (KS Günlüğü, 4.C., s.116; ayrıca Jeschke, İng. Belgeleri, s.169)

● 27 Ekim 1921, Lord Curzon, Yunan Başbakanı Gunaris'ten, "barış görüşmelerine başlanabilmesi için Yunanistan'ın, kendisini Müttefiklerin ellerine bırakmasını" ister. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.272)

● 2 Kasım 1921, Yunan Başbakanı Gunaris ve yanındakiler ile görüşen L.George, 'barış konferansına kadar, Yunan ordusunun geri çekilmemesini' tavsiye eder ve 'aksi halde herhangi bir anlaşmanın imkânsız olacağını' söyler. (Bu toplantıda bulunan General Stratigos, Yunanistan Küçük Asya'da, 2.C. s.67; Özet, s.627)

● 5 Kasım 1921, Türk- Fransız anlaşması üzerine Lord Curzon, Fransız Büyükelçisine bir nota vererek, "Fransa ile Ankara arasında savaş halinin sona erdiğini belirten 1.maddenin, 4 Eylül 1914 tarihli İngiliz-Fransız Anlaşması ile Kasım 1915 tarihli Londra Paktı'na aykırı olduğunu" belirtir ve şu hususlara itiraz eder: "**Fransa'nın, Ankara yönetimini, Türkiye'nin egemen otoritesi olarak tanımış olması**... 6. ve 11. maddenin Sevres Andlaşmasına ve Üçlü Anlaşmaya aykırı olması... İskenderun bölgesinde Türklere özel haklar tanınması... Sevres Andlaşması ile çizilmiş sınırların Türkler lehine değiştirilmesi ve İngiliz ordularının işgal ettiği geniş ve verimli toprakların Türklere devredilmesi... Bağdat demiryolunun Türklerce kullanılmasına imkân verilmesi... Müttefiklerin biri tarafından, **düşman bir ülkeyle** imzalanmış ayrı bir anlaşma niteliğinde olması." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.286-287; Lord Curzon'un ikinci notası, s.293; İngiliz Dışişleri Bakanlığının muhtırası, s.294)

● 15 Kasım 1921, Ankara ile ilişki kurulması düşüncesinin taraftar bulması üzerine Dışişleri Bakanlığından W.S.Edmonds, bir muhtıra hazırlar. Muhtıra, bütünüyle Ankara'ya karşıdır. Çözüm olarak şu ileri sürülmektedir: "M.Kemal ile üç Yüksek Komiser, Yunan ve İstanbul hükümeti temsilcileri arasında, İstanbul'da görüşmeler yapılabilir. M.Kemal kabul ederse ne âlâ. Reddederse, Hindistan İşleri Bakanlığı'na ve diğer tenkitlere cevap verilmiş olur. Görüşmeler bir sonuç vermese bile, görüşmeler boyunca Mezopotamya üzerindeki Türk baskısı, her halde daha az muhtemeldir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.313)

● 19 Kasım 1921, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "Irlanda sorunu halledilinceye kadar, Ankara'ya yaklaşma işinin ertelenmesi. Irlanda sorunu halledildikten sonra İngiltere, milliyetçilerin gözünde son derece kuvvetli durumda olacaktır." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.314-315)

● 22 Kasım 1921, yine Rumbold'dan Lord Curzon'a: "Ankara, Milli Mi-

sak'ı esas almak, Anadolu'nun ve Doğu Trakya'nın boşaltılmasını şart koşmak istiyor. Bu durumda Ankara ile temasa geçmenin yararı yok." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XXXVII/85; Rumbold'un raporuna D.G.Osborn'un koyduğu not: "Ankara'ya anlatmalı ki yalnız İngiltere ve Yunanistan'la değil, bütün Müttefiklerle karşı karşıyadırlar ve Doğu Trakya'nın Türklere verilmesi söz konusu değildir.")

● 19 Aralık 1921, Lord Curzon, hükümete, Sevres Andlaşmasında revizyon yapılmasını öngören gizli bir muhtıra verir. Muhtıraya göre, Konferans yeri İstanbul olacak, barış andlaşması Padişah yönetimiyle yapılacaktır; M.Kemal, Ankara-İstanbul karması bir delegasyon içinde yer alabilir. Yeni şartları Yunanistan redderse, Müttefikler dolaylı baskı yollarını kullanıp şartları kabul ettirecekler. Türkiye reddederse, Akdeniz ve Karadeniz limanları abluka altına alınacak, İstanbul'daki işgal sertleştirilecek, Yunanistan'a her türlü aktif yardım yapılacak, Müttefik subayları da Yunan ordusunda yer alacaklar. İkisi birden reddederse, savaşa 'seyirci' kalacaklar. Yeni şartlar özetle şöyledir:

'Türkiye bu yeni barış şartlarını kabul ederse, Yunan ordusu Anadolu'dan çekilecek; İzmir bölgesi, milletlerarası bir kurul tarafından yönetilecek; Doğu Trakya Yunanistan'da kalacak; Boğazlar üzerindeki Müttefik kontrolü hafifletilecek, Boğazlar Komisyonu'nun üyeleri, Milletler Cemiyeti'nce tayin edilecek; İstanbul'daki Müttefik garnizonları Çanakkale'ye alınacak; Çukurova bölgesinde özel bir rejim geçerli olacak, başında tercihen bir Fransız Genel Vali bulunacak; azınlıklara ilişkin hükümler şiddetlendirilecek; Sevres Andlaşmasının askeri, adli, mali ve iktisadi alanlardaki hükümlerinde bazı değişiklikler yapılabilecek.' (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.328-333; yeni şartlar Fransa ve İtalya'ya bildirilir; ayrıca, 12 Ocak 1992'de İngiliz ve Yunan Başbakanları ile Dışişleri Bakanları, Cannes şehrinde toplanır ve ilke anlaşmasına varırlar. s.333-334; Fransa'nın görüşü: s.335-337; İtalya'nın görüşü, s.337; görüş farkları, İngiltere ile Fransa arasında tartışmalara yol açar. Tartışmalar sırasında Curzon, "Türkiye'nin bir düşman, Yunanistan'ın ise bir müttefik olduğunu" hatırlatacaktır. s.337-339; bu konuşmasından bir cümle daha: "Yunanistan'ın katlandığı büyük fedakârlıkları karşılayacak bir sonuca varmak için çabalamalıyız." Ö.Kürkçüoğlu, Türk- İngiliz İlişkileri, s.221)

● 21 Aralık 1921, Anadolu'ya silah kaçırmak için kiralanan Fransız bandralı ticaret gemisi Vera, İngilizler tarafından İstanbul'da basılır, kaptan ve tayfalar tutuklanır. (H.Himmetoğlu, İstanbul'un Yardımları, 2.C., s.139)

● 29 Aralık 1921, İçişleri Bakanı Fethi Bey, İngilizlerin Pontusçu Rumlara, Samsun'da 10.000 silah dağıtmış olduklarını açıklar. (ZC, 15.C., s.238 vd.)

● 7 Ocak 1921, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Ankara'dan dönen İtalyan Tuozzi'nin verdiği bilgilere göre, milliyetçiler İngilizlerden nefret ediyor." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XLIX/168)

● 15 Ocak 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "Yeni barış şartları Sultana teklif edilmeli." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.340)

● 1 Şubat 1922, İngiltere'nin Türklere baskı uygulanmasında ısrar etmesi üzerine Fransız hükümeti, Türkiye'nin bütünüyle işgali için Mareşal Foch'a bir muhtıra hazırlatır. Mareşal Foch'un görüşü şöyle: "Bugünkü durum Müttefiklerin gücünü aşmaktadır... Müttefikler Türklere karşı askeri bir harekâta girişemezler; abluka da başarılı olmaz." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LIV/197)

● 6 Şubat 1922, İngiliz Dışişleri Bakanlığından Osborne'un notu: "Türk milliyetçilerine karşı en etkili baskı yöntemi, **bugünkü çıkmaz durumun** sürdürülmesi olur. Bugünkü çıkmaz sürüp giderse, sonunda M.Kemal'in gücü çökebilir." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LV/207)

● 1922 Şubat ayı içinde İngilizler, M.Kemal'i devirmek hedefini güden çeşitli tasarılar hazırlarlar. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.344 vd.; Şimşir, bu belgelerin sayısının 'dokuz, ondan fazla olduğunu' açıklıyor.)

● 4 Mart 1922, Albay Rawlinson, "Kemalistlere karşı, Pontusçu Rumlarla işbirliği yapılarak, Kürtlerin harekete geçirilmesini" önerir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.227)

● 7 Mart 1922, Hükümet adına Avam Kamarası'nda konuşan C.Harmsworth, 'barış andlaşmasının Padişah ile yapılması gerektiğini' söyler. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.176; Ö.Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri, s.145)

● 13 Mart 1922, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "İstanbul hükümeti de Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmalarını istiyor ama Misak-ı Milli'den yana değil. Ankara'nın isteklerini aşırı buluyor." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LVII/220)

● 18 Mart 1922, Lord Curzon, Londra'ya gelen Ankara Dışişleri Bakanı Y.Kemal Tengirşenk'le yaptığı görüşmede, "Kars ve Ardahan'ın Ermenilere verilmesini ileri sürer, Türkiye buna razı olmazsa, Ermeni meselesinin konferansta daha tatsız bir şekilde ortaya atılacağı ve Çukurova'da da Ermeniler için 'yurd' isteneceği" tehdidinde bulunur. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.347)

● 22-26 Mart 1922, Müttefikler arası Paris Konferansı. Lord Curzon'un görüşleri: "Önce mütareke yapılacak, sonra barış ön şartları tespit edilecek, Türkiye bu şartları kabul ederse, Anadolu boşaltılacak. [Asıl barış görüşmelerine geçilecek.] İzmir'de özel bir rejim geçerli olmalı. Azınlıklarla ilgili hükümler kuvvetlendirilmeli. Ermenilere, Doğu Anadolu'dan toprak verilmeli, ayrıca Çukurova'da Ermeni yurdu kurulmalı. Gelibolu hiçbir şekilde Türklere verilmemeli. Marmara kıyılarının bir kısmı Yunanistan'da kalmalı, Marmara denizinde Yunan donanması da bulunabilmeli. Edirne, Tekirdağ, Kırklareli Yunanistan'a verilmeli." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.356-364; İtalya, Üçlü Anlaşma ile kendisine tanınan haklar için ısrar edeceğini açıklar. Fransa, Yunanistan ile Türkiye arasında, Edirne'yi de içine alacak bir tampon devlet kurulmasını önerir vs.Alınan ilke kararları ve barış ön şartları Atina, İstanbul ve Ankara'ya bildirilir. s.364-367; Yunanis-

tan, mütareke teklifini hemen kabul eder ama Anadolu'nun boşaltılmasını da öngören ön barış şartlarına cevap vermez, Anadolu'da **İyonya Devleti** kurma hazırlıklarını hızlandırılır. Ankara ise, 92 günde bir otomatik olarak uzatılacak olan mütareke tuzağına düşmez, önce Anadolu'nun boşaltılmasını, sonra barış görüşmelerine başlanmasını isteyerek, bu örtülü ve biraz sulandırılmış yeni Sevres Andlaşmasını, dolaylı olarak reddeder. s.367-375)

● 22-26 Mart Paris Konferansı için Mareşal Foch'un hazırladığı rapordan: "M.Kemal'in milliyetçilik ve bağımsızlık hareketinin, Fas'tan Bengal'e kadar bütün Müslüman dünyasını uyandıracağı, bunun da İngiliz ve Fransız imparatorluklarını temelden sarsacağı." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.503)

● 24 Mart 1922, Le Temps gazetesinin, 'Curzon'un Projesi' başlıklı başyazısı: "Lord Curzon, Türk-Yunan mütarekesi teklifini kabul ettirdi. Görünüşte Türklerle Yunanlılar arasındaki bir savaşın durdurulması söz konusudur. Ama gerçekte savaş, Türklerle İngilizler arasındadır. Yunan ordusu, İngiltere'nin iradesi ile İzmir'e çıktı, Sevres Andlaşmasını uygulatmak isteyen İngiltere hükümetinin tasvibi ile ilerledi, İngiltere isterse Anadolu'yu boşaltacaktır. Şu halde, Türklerle savaşta olan İngiltere'dir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.368)

● 5 Nisan 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "Yunan ordusunun... çekilmesi teklifinin kabul edilmesi, milliyetçileri öyle üstün bir duruma getirecektir ki artık iddalarına bir sınır olmayacaktır." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.374)

● 7 Nisan 1922, İngiltere Savaş Bakanlığının görüşü: "Ankara teklifi kabul edilemez. Anadolu önceden boşaltılırsa, Türkler, Anadolu meselesini halletmiş olarak konferansa gelecekler." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.373)

● 20 Nisan 1922, Yunanlılar, İtalyanların boşalttığı Söke'yi işgal ederler. (KS Günlüğü, 4.C., s.390)

● 29 Nisan 1922, İstanbul hükümeti, birkaç nokta dışında, ön barış şartlarını kabul ettiğini bildirir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.386-387)[289]

● 30 Nisan 1922, Yunanlılar, İtalyanların boşalttığı Kuşadası'nı da işgal ederler. (Yunan Askeri Tarihi, s.659)

● İngilizler Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarını, farklı görüşler ileri süren Fransa ile yazışarak, tartışarak geçirir, hiçbir yapıcı girişimde bulunmaz, kısacası Ankara'nın zaman içinde çökeceği umuduyla işi uzattıkça uzatırlar. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.381-384)

● 24 Mayıs 1922, Venizelos, Lord Curzon'un Başyardımcısı Sir

289) Vahidettin'in ve İstanbul hükümetinin, 1921 ve 1922 politikasını gösteren belgeler, Üçüncü Bölümün 14.paragrafında açıklanmıştı. Kısa bir süre için geri dönülüp o belgelere bir göz atılırsa, İstanbul yönetiminin, bu oyunlar ve tuzaklar sırasındaki durumu ve tutumu, daha iyi anlaşılır.

E.Crow'u ziyaret ederek, İyonya Devleti hazırlıkları hakkında bilgi verir ve kurulmuş olan silahlı teşkilatın desteklenmesini ister. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.419; Yunanlıların ve Rumların, Curzon'un 'İzmir için özel rejim' düşüncesine paralel bir proje olarak geliştirdikleri İyonya Devleti hazırlıkları ve kurdukları silahlı teşkilat hakkında ayrıntılı bilgi, s.411-431; İngiliz Bnb.Stover'in, silahlı teşkilat hakkındaki raporu, s.421)

● 30 Mayıs 1922, General Tawnshend'in Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmadan: "Yunanlılara yaptığımız yardımın felaket yaratan sonuçlarını hepimiz biliyoruz... Sayıca üstünlüklerine, malzeme, mühimmat ve silahların en iyilerine sahip olmalarına rağmen, Sakarya'da ağır bir yenilgiye uğradılar." (T.Baytok, İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, s.143-144)

● 1 Haziran 1922, Yunan ordusu komutanlığına, General Hacı Anesti atanır. (KS Günlüğü, 4.C., s.454)

● 3 Haziran 1922, General Harington'dan Savaş Bakanlığına: "Taraflardan birinin diğerini, bir karara zorlaması muhtemel değildir." (Jeschke, İng. Belgeleri, s.159)

● 26 Haziran 1922, aralarında Sadık Bey, Rıza Tevfik ve Vasfi Hocanın bulunduğu bir grubun yazdığı mektup, Lordlar Kamarası'nın bazı üyelerine dağıtılır, 'Ankara suçlanarak, barışın Hürriyet ve İtilaf fırkası ile yapılması istenir.' (KS Günlüğü, 4.C., s.496)

● 7 Haziran 1922, Yunan savaş gemileri Samsun'u bombalarlar. (KS Günlüğü, 4.C., s.465)

● 14 Temmuz 1922, İngiltere'nin Atina'daki temsilcisi Lindley'den Lord Curzon'a: "Böyle bir bölge (İyonya Devleti) kurulmadan, Yunan ordusunun Anadolu'dan çekilmesi, İngiltere'nin Doğudaki prestijinin sonu olur." (B.N. Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.448-449)

● 14 Temmuz 1922, Yunan hükümetinin kararı: "Şimdilik hiçbir kuvvet Anadolu'dan çekilmeyecektir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.382,423)

17 Temmuz 1922, General Harington, İyonya Devleti projesini, İngiliz çıkarları ve askeri bakımdan değerlendiren bir rapor hazırlar. Vardığı sonuç, olumludur. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.425)

● 20 Temmuz 1922, İngiliz Genelkurmay Başkanlığı hükümete bir rapor verir ve 'taraflardan hiçbirinin, sonuç alabilecek durumda olmadığını' bildirir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.451)

● 22 Temmuz 1922, mahut Yüzbaşı Armstrong'un görüşü: "Ankara Türkleri çok yorgundur, eninde sonunda Rusların kucağına düşecektir. Boşaltılan yerler, adım adım Padişaha devredilirse, M.Kemal'in gücü son bulur. Yunanlılar gidince Türk ne için savaşacak? Zaten pek yorgun." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LXXVII/317-317)

● 24 Temmuz 1922, Tecüman-ı Hakikat gazetesinden: "Bursa Müftüsü

Ömer Fevzi Yunanlılar lehine çalışıyor." (KS Günlüğü, 4.C., s.544; İşbirlikçi Müftü, Türk zaferi üzerine Hicaz'a kaçacaktır, s.732)

● 29 Temmuz 1922, İngiliz Genelkurmay Başkanlığı, hükümete sunduğu bir gizli raporda, "Kemalistlere karşı bir tehdit olarak, Yunanlıların İstanbul üzerine serbestçe yürümelerine müsaade edilmesini" önerir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.430)

● 30 Temmuz 1922, İyonya Devletinin kurulduğu, bu ad kullanılmaksızın, ilan edilir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.426 vd.; tepkiler, s.427-429)

● 1 Ağustos 1922, Yunanlıların İstanbul'u işgal için yaptıkları hazırlıklar sürmekte ve duyulmaktadır; General Harington, Rumbold'a, "Yunanlıların İstanbul'u işgal etmeleri halinde, Sultanın şahsının himaye edilip edilmeyeceğini" sorar. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.431)

● 3 Ağustos 1922, Ankara'nın barış şartlarını son bir defa daha açıklamak amacıyla Fethi Okyar, Paris'ten sonra Londra'ya gelir, Dışişleri Bakanlığına başvurur ama Lord Curzon'la görüşmesi mümkün olmaz. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.231-236)

● 3 Ağustos 1922, Yunan Dışişleri Bakanı Baltazzi, İngiliz Elçiliğine, "Yunan hükümetinin İstanbul'u işgal etmeye karar vermiş olduğunu" resmen bildirir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.430)[290]

● 4 Ağustos 1922, Lloyd George, Avam Kamarası'nda, Yunanlıları öven, cesaretlendiren ve İyonya Devleti'nin kuruluşunu destekleyen, dolayısıyla bu yeni devletin tanındığını açıklayan bir konuşma yapar: "Yunan ordusu, 'mevziimizi boşaltamayız ve [yeni] Andlaşmada kendilerini koruyacak ne gibi hükümler bulunduğunu öğreninceye kadar halkımızı arkamızda terk edemeyiz' dedi. Bu mantıksız değildi. Ne olursa olsun, bu bölgedeki azınlıkları, müessir bir şekilde korumak gereklidir. Himaye, bu muayyen bölgedeki hükümetin (the Government of this particular province/İyonya hükümeti) anayasası biçiminde ve etkisinde, kâfi bir himaye olmalıdır." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.429)

● 18 Ağustos 1922, İngiltere, Fransa'ya, barış görüşmelerinin Venedik'te yapılmasını önerir. Ama bu konferans, gayr-i resmi olacak, asıl konferans, ön şartların kabulünden sonra toplanacaktır. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.383-384; Fransa bu öneriyi kabul ettiğini 26 Ağustos 1922'de bildirir, s.455)

● 26 Ağustos 1922, Türk Büyük Taarruzu başlar.

---

290) Fransızların ve İtalyanların kesin tavır almaları üzerine, İngilizlerin de katılması ile Yunan girişimi engellenir. (S.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 4.C., s.130-133; D.Walder, Çanakkale Olayı, 201 vd.; Jeschke, İng. Belgeleri, s.56)

Yunanistan'ın Londra Elçisi Rizo-Rangabé, "L.George'un sekreterlik dairesinin, Yunanistan'ın İstanbul üzerine yürümesi için sürekli önerilerde bulunduğunu" iddia edecektir. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.259)

● 28 Ağustos 1922, Yunan ordu karargâhından Yüzbaşı Elefteros Kazanidis, İzmir'de, Batılı gazetecilere şu açıklamayı yapar: "Türklerin bölgesel bir saldırıya geçtikleri doğrudur. M.Kemal, Ankara'da perişan olan saygınlığını pekiştirmek için bir savaş oyununa başvurmuştur. Kimbilir, belki de birkaç gün sonra, esir M.Kemal'i size burada takdim ederim." (İ.Bardakçı, Taşhan'dan Kadifekale'ye, s.117)

● 28 Ağustos 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'ten Lord Curzon'a, ilk haber: "26 Ağustos günü Türklerin... Uşak doğusunda demiryolunu keserek, Afyon'u tecrit ettiklerini öğrendim." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.458)

● 28 Ağustos 1922, Peyam-ı Sabah: "Atina askeri çevreleri, M.Kemal'in harekâtına hiçbir ciddiyet atfetmiyorlar." (KS Günlüğü, 4.C., s.606)

● 29 Ağustos 1922, H.Lamb'ten Lord Curzon'a: "Yunanlılar, Afyon'u boşaltmak zorunda kaldıklarını şimdi kabul ediyorlar." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.458)

● 29 Ağustos 1922, İngiltere'nin Şam Konsolosu, Anadolu'da dört ay kalmış bir ajanın verdiği bilgileri Lord Curzon'a bildirir: "Kemalist düzen koftur, bir darbeyle çökebilir. Yeni bir Yunan saldırısı, çabucak başarı kazanır." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.LXXXV/369)

● 29 Ağustos 1922, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Oldukça geniş çapta olduğunu anlaşılan Kemalist taarruz başlamıştır. Anadolu ile irtibat kesiktir ve şimdiye kadar alınabilen tek haber, Afyon ile Kütahya'nın, muhtemelen Kemalistlerin eline düşmüş olmasıdır. Yunanlıların durumunu hafifletmek amacı ile Venedik Konferansı, mümkün olduğu kadar çabuk toplanmalıdır." (B.N. Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.460-461)

● 29 Ağustos 1922, İngiltere'nin Atina Maslahatgüzarı Bentick'ten Lord Curzon'a: "Kendimiz İstanbul'un işgalini ilanihaye devam ettirmek niyetinde değilsek, İstanbul'u Yunanlılara devr etmek, Doğu probleminin tek çözüm yoludur. Sevres Andlaşmasının 36.madesinde de, bu çeşit bir çözüm yolu ima edilmişti." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.462)

● 30 Ağustos 1922, İngiltere'nin Atina Maslahatgüzarı Bentick'ten Lord Curzon'a: "Yunan Genelkurmay Başkanı, dünden beri Anadolu'dan taze bir haber almadığını söyledi." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.463)

● 30 Ağustos 1922, Peyam-ı Sabah'ta Ali Kemal şöyle yazar: "Anadolu'da harp ve ateş yeniden tutuştu. Bu milletin varlığı ile böyle oynamak, en büyük siyasetsizliktir." (KS Günlüğü, 4.C., s.612)

● 31 Ağustos 1922, Bentick'ten Lord Curzon'a: [sabah] "Durum tamamen sakin."; [akşam] "Atina'da hükümet çevreleri son derece kederli. Durumun gerçekten ne kadar ciddi olduğunu anlamak güç. Çeşitli söylentiler var." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.464,466)

● 31 Ağustos 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'ten Lord Curzon'a: "Askeri durum, kritik değilse bile ciddidir. Yunan İçişleri Bakanı ile Harbiye Bakanı

dün, alelacele İzmir'i ziyaret ettiler ve... daha sonra istifa ettiği bildirilen Başkumandan [Hacı Anesti] ile görüştükten sonra aynı gün akşam gittiler. Henüz panik alameti yok ama her an baş gösterebilir. Limana birkaç Müttefik savaş gemisi yollanması faydalı olabilir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.466)

● 31 Ağustos 1922, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Milliyetçilerin taarruzu, İstanbul hükümetine büyük huzursuzluk vermektedir. Venedik'te yapılması tasarlanan hazırlık konferansının, zarar göreceğinden ya da gereksiz yere ertleneceğinden korkmaktadır." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.467)

● 1 Eylül 1922, Lord Curzon, Paris ve Roma'ya, Venedik Konferansı'nın Eylül ayında toplanmasını önerir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.469)

● 1 Eylül 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'ten Lord Curzon'a: "Askeri durum pek karanlık. Uşak'ın bu sabah boşaltıldığı bildiriliyor." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.470)

● 1 Eylül 1922, Atina Maslahatgüzarı Bentick'ten Lord Curzon'a: "Bu gece cepheden alınan haberler, son derece vahimdir. İki kolordunun Uşak önünde asla birleşememiş olduğu anlaşılmıştır. Ordu moralini kaybetmiş görünüyor. Dışişleri Bakanı bana, 'durumun pek vahim olduğunu, mütareke istemesi için hükümetin [yeni] Başkomutana (Trikupis) telgraf çektiğini anlattı." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.472)

● 2 Eylül 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'ten Lord Curzon'a: "Askeri durum ümitsiz hale geldi. Yunan ordusu tam kaçış halinde ve daha fazla direnmeye muktedir görünmüyor. Birkaç gün içinde burada tam bir kaos beklenebilir." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.474)

● 2 Eylül 1922, Atina Maslahatgüzarı Bentick'ten Lord Curzon'a: "İzmir'e savaş gemileri gönderilmeli ve gemiler, Hıristiyan ahali boşaltılıncaya kadar, Türklerin İzmir'e girişini önlemeli... Yunan kuvvetlerinin desteği olmaksızın, İstanbul'u savunmak bir problem olacak gibi görünmektedir."; [gece] "Yunan hükümeti, Anadolu'nun derhal boşaltılması şartıyla mütareke istiyor. Yunan Başkomutanından bir cevap yok." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.475-477)

● 2 Eylül 1922, İngiliz Dışişleri Bakanlığı, İzmir'deki İngiliz kolonisinin korunması için gerekli önlemlerin alınmasını ister. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.481)

● 2 Eylül 1922, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Milliyetçi ordunun harpten bıkmış olduğu ve taarruz edebilecek kabiliyette bulunmadığı yolundaki beyanlar, olaylarla yalanlandı." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.483-484)

● 2 Eylül 1922, ABD İzmir Konsolosunun raporu: "Askeri durumun, Yunan ordusunun bitmiş, tükenmiş ve moralinin çökmüş olması nedeniyle son derece ağır ve korkunç olduğu bildirilmektedir. Ordunun durumu o kadar ciddidir ki artık kurtulmasına imkân yoktur. Yunan ordusu İzmir'e ulaşınca, çok

ciddi karışıklıklar çıkması mümkündür ve işittiğime göre şehri yakmak istiyorlar." (L.Ewans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.369)

● 3 Eylül 1922, General Haringtonʼdan Savaş Bakanlığına: "Alınan haberlerde, maalesef gittikçe kötüleşme var. Yunanlıların Alaşehirʼde tutunabileceklerine hâlâ inanıyorum... İrtibat subayım Bnb.Johnstonʼa, Yunanlılara cesaret vermesi için tel çektim. Sadece savaşabilseler, Türklerin durdurulabileceğine güvenim var. Kanaatimce enerji ve azim, askeri durumu kurtarabilir. Yunanlılar, bizden öğüt ve yardım alacaktır. Bugün İzmirʼe varan savaş gemilerimiz, güveni yeniden canlandırabilir. Hücumu durdurmalı ve zaman kazanmalıyız." (B.N.Şimşir, Sakaryaʼdan İzmirʼe, s.484-485)

● 3 Eylül 1922, Atina Maslahatgüzarı Bentickʼten Lord Curzonʼa: "İngiltereʼnin Yunanistan lehine gözle görülür destek tedbirleri alması, şu sırada bile büyük moral etki yapabilir." (B.N.Şimşir, Sakaryaʼdan İzmirʼe, s.490)

● 4 Eylül 1922, General Haringtonʼdan Savaş Bakanlığına: "Alaşehir yakınında askeri toplama teşebbüsünün, başarı sağlayacağını hâlâ umuyorum. Zaman kazanmak için bir durdurma elzemdir. Buradan İzmirʼe İngiliz askerleri gönderilmesine karşıyım. Müttefik donanmasının çıkartma askerleri daha uygundur." (B.N.Şimşir, Sakaryaʼdan İzmirʼe, s.491)

● 4 Eylül 1922, Rumboldʼtan Lord Curzonʼa: "Yunan [mütareke] teklifini, Türklere bildirme konusunda, meslektaşlarıma danışmamak için kasden kendimi tutuyorum. Çünkü teklif, önce Fransız meslektaşlarım tarafından hemen milliyetçi ajana [Hamit Beye] bildirilecek ve Yunanistanʼın durumunu daha zayıflatacaktır." (B.N.Şimşir, Sakaryaʼdan İzmirʼe, s.493)

● 4 Eylül 1922, Atinaʼdaki Elçiʼnin Yunanlıların mütareke isteğinin dışarı sızdığını bildirmesi üzerine, daha fazla bekletemeyeceğini ve gizleyemeyeceğini anlayan Lord Curzon, bu isteği saat 17.00ʼde Parisʼe ve Romaʼya bildirir. (B.N.Şimşir, Sakaryaʼdan İzmirʼe, s.490, 495)

● 4 Eylül 1922, L.George ve Lord Curzon, Atinaʼya da, "Yunan yönetiminin paniğe kapılmamasını, elindeki iyi kozu [İzmir] yitirmemelerini, Türk ordusu İzmir dışında durdurulursa, daha iyi koşullar sağlanabileceğini" bildirirler. (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.267)[291]

● 4 Eylül 1922, Batı Cephesiʼnin verdiği telsiz emrini dinleyip çözen İstanbulʼdaki İngiliz Karargâhı, Türk Süvari Kolordusuʼnun, Salihliʼyi işgal ederek, Frangu Grubunun çekiliş yolunu keseceğini, Yunanlılara bildirir. Türk

291) "Harp tebliğlerinde, hareketimizi büyük ve başarılı göstermemeye bilhassa dikkat ediyoruz. İngilizlerin, Yunanlılarca yapılan mütareke teklifini vakitsiz ve erken bulmaları, bizim bu taktiğimizden ileri gelmiştir. Karşı taraf, Türkler İzmirʼe gelinceye kadar nasıl olsa bir zaman geçecektir nazariyesi ile beklerken, biz 9 Eylülde İzmirʼe girer girmez, bütün hesaplar suya düşmüştür. İzmirʼe yakın bir yerde cephe kurmak ve o cephe üzerinde bir mütareke görüşmesi açmak fikri, bu suretle maddeten gayr-i kabil-i tatbik olmuştur. Çünkü bu fikrin zamanı gelmiştir, artık tatbik edelim dedikleri zaman, biz İzmirʼdeydik ve bütün Yunan ordusu elimize düşmüştü." (İ.İnönü, Hatıralar, 2.C., s.16)

planı sonuçsuz kalır. (T.İ.Hrisohoos, Küçük Asya Savaşında Yunan Süvarisi, s.232)

● 4 Eylül 1922, Levant Steamship Kumpanyasına ait 4 gemi ile İngiliz kolonisinin İzmir'den ayrılmasına karar verilir (3.000 kişi). Gemilere, ihtiyacı olan Yunanlılarca el konulmaması için Başkonsolos H.Lamb, acele bir müsadere kararı çıkartır. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.498)

● 4 Eylül 1922, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Yunanistan'a sempati, İngiltere'yi körletmemeli, İngiltere'nin durumu tehlikeye sokulmamalı. Anadolu'nun acele boşaltılması, İngiltere için İstanbul ve Irak'ta tehlike yaratacak. İngiltere şimdiden harekete geçmeli, kendisi ile Kemalistler arasında bir denge kurma konusunu düşünmeli." (B.N. Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.493) [292]

● 5 Eylül 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'ten Lord Curzon'a: "Yunanlılar, alelacele mümkün olan bütün malzemeyi boşaltıyorlar. Yunan sivil idaresi İzmir'i terk etmek üzere. Yunan postanesi kapandı. Yunanistan Milli Bankası da kapanıyor." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.499)

● 5 Eylül 1922, General Harington'dan Savaş Bakanlığına: "Trikupis'in Başkumandanlığa atandığı bildiriliyor. Çok geç değilse bu, durumu kurtarabilir. Herhalde zaman kazandıracaktır. Yunanlıların durumu bugün daha iyi ve kanaatimce daha da düzelebilir. M.Kemal'in kazanacağı zaferin, İngiltere'nin Hindistan, Mezopotamya (Irak) ve Mısır'daki durumunu sarsabileceği." (B.N. Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.500, 504; oysa Trikupis 2 Eylül günü esir edilmiştir!)

● 5 Eylül 1922, Rumbold da Lord Curzon'a, aynı uyarıyı yapar: "M.Kemal hareketinin, Mısır, Mezopotamya ve Hindistan'da yankıları olacağı..." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.504)

● 5 Eylül 1922, Atina Maslahatgüzarı Bentick'ten Lord Curzon'a: "Biz, General Trikupis'in kumandasında, Yunan askerlerinin savaşacaklarına inanıyoruz..." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.501)

● 5 Eylül 1922, Le Temps gazetesi: "Yunanistan Anadolu üzerindeki hülyalarına artık ebediyen veda etmektedir." (İ.Bardakçı, Taşhan'dan Kadifekale'ye, s.147)

● 6 Eylül 1922, Atina Maslahatgüzarı Bentick'ten Lord Curzon'a: "General Trikupis'in 2 Eylül günü esir edildiği haberi Atina'da duyuldu. General Polimenakos Başkumandan yapıldı." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.506)

---

292) İşte emperyalist anlayış! Ankara'ya doğru yürüyüşün başlıca teşvikçisi olan General Stratigos, yenilgiden sonra ayılacak ve şöyle yazacaktır:

"Müttefikler, Yunanistan'a şöyle diyorlar: 'Bize yardım ettiğin için seni mükâfatlandırıyoruz. İşte hediyelerin. Haydi almaya git. Fakat dikkat et, bu cevheri vahşi bir dev bekliyor. Sen en evvel onu öldürmelisin. Biz güreşi uzaktan seyredeceğiz. Eğer onu yenersen, koşarak gelip, cevherden bize lazım olanını alacağız.'

İşbirliğimizin karakteri bu idi." (Yunanistan Küçük Asya'da, s.86)

● 6 Eylül 1922, The Times gazetesinde, İngiliz milletvekili Aubrey Herbert'in'in mektubu: "Yunanlılar, Lloyd George'un ahmaklığının cezasını çekmektedir." (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.192)

● 6 Eylül 1922, L.George'un açıklaması: "Biz Türkleri İstanbul'dan mahrum etmeyi hiçbir zaman düşünmedik"(!) (İ.Bardakçı, Taşhan'dan Kadifekale'ye, s.149)

● 7 Eylül 1922, dört gündür Rumbold tarafından bekletilen Yunan mütareke isteği, İstanbul'daki Ankara temsilcisine bildirilir. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.508-509)

● 7 Eylül 1922 günü İngiliz Kabinesinin aldığı kararlar: "İngiltere'nin Yakın Doğu politikası, Mart 1922'de Paris Konferansında kararlaştırılan esaslara dayandırılmaya devam edecek, Türkler Gelibolu yarımadasını ve İstanbul'u işgale kalkışırlarsa, **İngiltere, silahla karşı koyacaktır**." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.514-515)

● 7 Eylül 1922, Yunan hükümeti istifa eder. (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.517)

● 8 Eylül 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'tan Lord Curzon'a: "Yunan ordusunun son kalıntıları, şimdi şehre yaklaşıyorlar." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.517)

● 8 Eylül 1922, Yunan Dışişleri Bakanlığının açıklaması: "İzmir'e 500.000'den fazla göçmen geldi. Yunan hükümeti, insani bakımdan yardım çağrısında bulunur." (B.N.Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.520)

● 8 Eylül 1922, Bentick'ten Lord Curzon'a: "Atina'da ihtilal havası esiyor." (S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.268)

● 9 Eylül 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'tan Lord Curzon'a: "Türk süvarisi, saat on bir sularında şehre girdi. Türkler intizam içindeydi." (B.N. Şimşir, Sakarya'dan İzmir'e, s.528-529)

● 9 Eylül 1922, ABD İzmir Konsolosundan Washington'a: "Türkler, İzmir'e tam ve mükemmel bir disiplin içinde girdiler." (L.Ewans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.371)

● 9 Eylül 1922, ABD Y.Komiseri Amiral Bristol'den Washington'a: "Yakında İzmir de Yunanlılar tarafından yakılabilir." (L.Ewans, Türkiye'nin Paylaşılması, s.371)

● 10 Eylül 1922, Lord Curzon'dan Rumbold'a: "Yunanlıların İstanbul'u işgal edebilecekleri korkusu, M.Kemal ile müzakerelerde önemli bir koz olabilir. Bu bakımdan Yunanlıların Trakya'dan geri çekilmeleri önerilerine karşıyız!" (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XC/391)

● 10 Eylül 1922, Celal Nuri'nin İleri gazetesindeki yazısından: "İzmir'de herkes M.Kemal Paşanın bir resmini göğsüne asmış dolaşıyor." (KS Günlüğü, 4.C., s.701)

● 11 Eylül 1922, Eleftheron Vima gazetesi: "Türk ordusu İzmir'i işgal etti. Ülke büyük bir bunalım geçirmektedir." (Kurtuluşa Doğru, dizi yazı, Milliyet, 29.8.1982)[293]

● 12 Eylül 1922, Rumbold'dan Lord Curzon'a: "Fransızların da Kemalist başarıdan kaygılanmaya ve güçlü bir Türkiye'nin tehlikesini kavramaya başladıklarını gösterir belirtiler var." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XCII/401)

● 13 Eylül 1922, İzmir Başkonsolosu H.Lamb'ten Lord Curzon'a: "M.Kemal, İngiltere ile savaş halinde olduğunu ve İngiliz Temsilcilerini tanımadıklarını söyledi. Tezelden talimat bekliyorum." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XCIII/403, ayrıca 171-180 sayılı belgeler)[294]

● 16 Eylül 1922, Lord Curzon'dan Rumbold'a: "Kabine, M.Kemal'in Boğazlar ve İstanbul üzerine yürüyeceğinden kaygılıdır ve oralarda yeterince kuvvet bulundurmaya kararlıdır." (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.XCVIII/418; L.George şöyle der: "Yunan, Romen, Sırp ve İngiliz kuvvetlerini bir araya getirmekle hatırı sayılı bir ordu yaratılabilir. M.Kemal 60.000 kişiyle Boğazları aşarsa, karşısında 60.000 kişilik bir kuvvet, ayrıca İngiliz donanmasını bulur." D.Walder, Çanakkale Olayı, s.254)

● 16 Eylül 1922, İngiliz hükümetinin İngiliz halkına bildirisi: "M.Kemalci kuvvetlerin, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına yaklaşması ve Ankara hükümetinin ileri sürdüğü isteklere boyun eğildiği takdirde, son savaşta Türkiye'ye karşı kazanılmış olan zaferin sonuçları, elden kaçırılmış olacaktır... Türklerin düşmanca ve şiddetli saldırısını önlemek için gerekirse kuvvet kullanılacaktır. Müttefiklerin, M.Kemalci kuvetler tarafından İstanbul'dan dışarı sürülmesi, son derece feci sonuçlar doğuracak, bütün İslam ülkelerinde, nereye varacağı belli olmayan tepkiler yaratacak, Büyük Savaş'tan yenik çıkan bütün ülkelerde fırtınalar kopartacaktır.. Muzaffer Türklerin tekrar Avrupa'da [yani Doğu Trakya'da] görünmesi, bütün Balkanlarda son derece ciddi kargaşalığa sebep

---

293) Yunanistan'da geçerli takvime göre gazetenin tarihi 29 Ağustostur. Miladi takvimle Yunan takvimi arasında 13 gün fark olduğuna dikkat etmeyen dizinin yazarı, şöyle diyor: 'Yunan gazeteleri bir şaşkınlığı yansıtmaktadır... Gazete, İzmir'i on gün önceden Türklere işgal ettirmiş.'
İnsan bu farktan kuşkuya düşüp sebebini araştırmaz mı?

294) "Müttefikleri bir an evvel mütarekeye zorlamak lazım... Başkumandan düşünüp taşındıktan sonra, İzmir'den kuzeye doğru harekât tekrar başladı. (13 Eylül) Şimdi Boğazlar üzerine yürüyoruz. Büyük kuvvetlerle Çanakkale'ye doğru gidiyoruz..Fakat kararlıyız. Üstün kuvvetlerle gideceğiz ve silah atmayacağız... " (İ.İnönü, Hatıralar, 1.C., s.301) "Bazı yerlerde İngiliz kıtaatına, 20-30 metre yakın mesafeye sokuldular. Askerlerimiz, silah atmak için değil, silah taşımak için vaziyet almış insanlar halini muhafaza ediyorlardı. Silahlarını arkalarına takmışlar, kollarını sallayarak, İngilizlerin yanına yaklaşıyorlar, yanlarından geçip yürüyorlar." (a.g.e., 2.C., s.18) "Tedbir, keskin bir ilaç gibi derhal tepkisini bütün dünyada gösterdi. İngiltere Başvekili, müttefiklere ve bütün dominyonlara, Türk tehlikesini feryat etmeye başladı. Dört beş gün süren dünya ölçüsünde bir gerginlik ve hazırlıktan sonra, bizi mütareke müzakeresine çağırdılar. Yeni hayatın penceresi artık açılmıştı." (a.g.e., 1.C., s.301)
Çanakkale'yi saran ve İstanbul'un doğusunda, Marmara'dan Karadeniz'e kadar yayılan Türk birliklerinin konumu için: TİH, 2/6, 4.Kitap, 4.kroki; ayrıntılar için s.159 vd.)

olabilir. Belki de yeniden geniş çapta kan dökülmesine yol açacaktır." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.268-269)

● 16 Eylül 1922, Müslüman Partisi organı Vaşa Pravda gazetesi (Saraybosna): "Kemal Paşa, Avrupa diplomatlarının çözemediği sorunu çözdü. Yunanistan ve İslamın kanlı düşmanı L.George, şimdi Türkiye'nin büyük kurtarıcısı önünde dize geliyorlar." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXXII vd./555)

● 17 Eylül 1922, İngiliz Kabinesi Sekreterinin yazısı, gizli: "Kabine bu sabah şu kararları aldı: Boğazlar İngiliz çıkarları için çok önemlidir ve burada Kemalistlere kuvvetle karşı konulacak. Donanma, Kemalistlerin Gelibolu yarımadasına atlamalarını engelleyecek. M.Kemal İstanbul Boğazı'ndan geçmeye kalkışırsa, kendisine bütün kuvvetlerle karşı konulacak... Gelibolu'ya Malta'dan takviye yollanacak..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CI/426; İngiliz kabinesinin savaş hazırlıklarıyla ilgili 18 Eylül toplantısının tutanağı için de: CII/429)

● 18 Eylül 1922, İngiltere'nin Atina temsilcisi Lindsey'den Lord Curzon'a: "Yunan ordusu en ucuz silah olarak kullanılabilir." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CIII/436)

● 18 Eylül 1922, Daily Mail'in manşeti: "Durdurun Bu Yeni Savaşı!"; Daily Express'in manşeti: "İmpratorluk Seferberlik Halinde!" (B.N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CIII/436)

● "Dünyanın dört bir yanındaki Müslüman halk, bu Türk zaferini, 'İslamın Hıristiyanlığa, Doğunun Batıya, Asya'nın Avrupa'ya, Kemalist Türkiye'nin emperyalist İngiltere'ye kazandığı en büyük zafer' olarak kutlamaktadır." (20 Eylül ve sonraki tarihli İngiliz belgelerine dayanarak, S.R.Sonyel, Dış Politika, 2.C., s.269/154.dipnot)

● 20 Eylül 1922, General Harington, İstanbul Harbiye Nazırını çağırarak, 'Türkler tarafsız bölgeye tecavüz ederlerse, İstanbul'daki Kuva-yı Milliyecileri tutuklatacağını' bildirir. (H.Himmetoğlu, İstanbul'un Yardımları, 2.C., s.321 vd.)

● 20 Eylül 1922, Fransa ve İtalya, Yüksek Komiserlerce Çanakkale'ye yollanan sembolik Fransız ve İtalyan birliklerinin, Çanakkale'den geri çekilmesine karar verirler. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.264-265; M.L.Smith, Anadolu Üzerindeki Göz, s.344)

● 20 Eylül 1922, Paris, Lord Curzon'un Fransız Başbakanı Poincaré'ye itirazı: "Yunanlılar denize döküldü diye Mart ayında aldığımız kararları yırtmak olur mu?" (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CVIII/450)

● 22 Eylül 1922, Paris, Lord Curzon, Fransız ve İtalyan temsilcilerine, özetle şu açıklamayı yapar: "İngiltere savaş istemiyor. 1918 zaferinin meyvelerini yitirmek de istemiyor.. M.Kemal savaş öncesi Trakya sınırını istiyor. Bu, Müttefikler için intihar olur..." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXVII

vd./493 vd.) Aynı gün öğleden sonra, Poincaré, Yunanlıları koruyan Lord Curzon'u ağır şekilde tahkir eder. Curzon odayı terk edecek ve ağlayacaktır. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.279-280) Poincaré şöyle der: "Türk zaferi üzerine İslam dünyası baştan başa bayram ediyor. Fransa bunun tehlikeli sonuçlarına katlanamaz. İngiltere bilmeli ki Fransa, Yunanistan'ın yanında savaşmaya hiçbir zaman razı olmayacaktır." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXIX/493)

● 22 Eylül 1922, İngiltere Deniz Bakanlığından, Akdeniz Filosu Komutanlığına: "Donanma, Kemalist kuvvetlerin Anadolu'dan Avrupa'ya geçişlerini önlemekle yükümlüdür. Boğaz'daki tüm gemileri uzaklaştırmak veya yok etmek de dahil olmak üzere tüm önlemleri almaya yetkilisiniz." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXVII/492)

● 23 Eylül 1922, Müttefik.Dışişleri Bakanları, M.Kemal'e, mütareke yapılması ve barış konferansı ile ilgili ortak öneride bulunurlar. (TİH, 2/6, 4.Kitap, s.40; ortak öneri için yapılan görüşmelerin tutanağı: B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXII/517)

● 23 Eylül 1922, Koloniler Bakanı Churchill'den Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afkika Birliği'ne: "Kabine, Trakya'ya yapılacak Türk saldırısına ve M.Kemal'in İstanbul'dan Müttefikleri atmasına karşı koymaya ve Gelibolu yarımadasını elde tutmaya karar verdi.. Fransa ve İtalya bizimle beraber. Boğazları savunmak için Yunan, Romen ve Sırp hükümetlerinin de askeri yardımını sağlayabileceğimizi umuyoruz. Yenilgimiz, Hindistan'da ve öteki Müslümanlar arasında vahim sonuçlar yaratır. Hükümetinizin, bir askeri birlik gönderip gönderemeyeceğini bilmek istiyorum." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXIV /530; cevaplar: s.CXXV-CXXVIII/532-541)

● 24 Eylül 1922, İngiliz birlikleri Çanakkale'de, daha dar bir geri hatta çekilirler. (Jeschke, İng. Belgeleri, s.196)

● 24 Eylül 1922, Milli Mücadele'ye karşı olanların İstanbul'dan kaçışları devam ediyor. (KS Günlüğü, 4.C., s.700)

● 25 Eylül 1922, İngiliz istihbarat raporu: "Kemalistler, Zonguldak'tan Trakya'ya asker taşıyorlar." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXXI/550)

● 25 Eylül 1922, Sakız ve Midilli'de ihtilali başlatan kuvvetler, Pire'ye hareket ederler. (Yunan Askeri tarihi, 991; Kral Konstantin, 27 Eylülde tahtını oğlu Yorgi'ye bırakarak yurt dışına çıkmak zorunda kalacak ve üç ay kadar sonra, 11 Ocak 1923'te Palermo'da ölecektir.)

● 25 Eylül 1922, Ankara'ya getirilen General Trikupis'in açıklaması: "Ordunuz müthiş! Müthiş!" (KS Günlüğü, 4.C., s.705)

● 26 Eylül 1922, ihtilalciler, Kralın tahtan vaz geçererek yerini veliahta bırakmasını istediler. (Yunan Askeri Tarihi, 993)

● 27 Eylül 1922, General Harington'dan İngiliz Genelkurmay Başkanlığına: "Kabine isterse, yapacağım şey bu, ama niyetim, burada direnmek uğruna, yüzlerce insanın canına kıymamak. Neden hemen işe girişip, Türki-

ye'ye, İstanbul ile Meriç nehrine kadar Trakya verilmiyor? Böylece her şey bitmiş olur." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.310)

● 27 Eylül 1922, Müttefiklerin baskısı sonucu, Yunan donanması İstanbul'dan ayrılır. (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.341)

● 28 Eylül 1922, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Türkler tarafsız bölgeye aldırmıyorlar. Kemal, 'İngiliz askeri tarafsız bölgeden çekilirse Türk askeri de çekilir' demiş." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXXVII/573)

● 28 Eylül 1922, İngiliz Bakanlar Kurulunun kararı: "Gerekirse seferberlik ilan edilmesi... Türkler, Trakya'ya asker çıkarırsa, Yunanistan'ın bunu önlemesine engel olunmaması." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXXVIII/574)

● 28 Eylül 1922, Lord Curzon'dan Rumbold'a: "M.Kemal tarafsız bölgeden çekilmezse, Yunan donanmasının da Marmara'yı ve Çanakkale Boğazı'nı kullanmasına izin verilecektir." (B.N.Şimşir, İngiliz Belgelerinde, 4.C., s.CXXXVIII/578)

● 28/29 Eylül 1922, Savaş Bakanlığından General Harington'a: "Çanakkale'yi takviye için İstanbul ve Kocaeli'ni boşaltabilirsiniz. Politikamız, her ne pahasına olursa olsun, Gelibolu'yu elde tutmak ve askeri yönden büyük rizikoya girmeden, Çanakkale'de dayanmaktır." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.330)

● 29 Eylül 1922, İngiliz kabinesinin kararı: "Yunanlılara, Trakya'dan çekilmemeleri bildirilecek. Bütün Bakanlar, Londra'ya çağrılacak. General Harington'a aşağıdaki yazı yollanacak: 'Çanakkale çevresindeki Türk kuvvetlerinin kumandanı derhal bulunacak ve sizin tarafınızdan tayin edilecek saate kadar kuvvetlerini geri çekmediği takdirde, savaş hattına girecek bütün kuvvetlerimizin, kara, deniz ve hava olmak üzere, üzerlerine ateş açacakları, kendisine bildirilecektir. Tanınacak süre kısa olmalı ve istihbaratımız tarafından verilen [Türklerin taarruz edeceği] tarih, yani 30 Eylül, mühlet tayin edilirken, unutulmamalıdır.' "[295] (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.332-333; General Harington, savaşı başlatmamak için bu ültimatomu Türklere bildirmeyecektir.[296])

● 29 Eylül 1922, Ankara, Mudanya'da mütareke görüşmelerinin başlamasının kabul edildiğini bildirir. (TİH, 2/6, 4.Kitap, s.49)

---

295) "Doğrusu, savaş patlak verirse, resmi sebepleri pek sudan ve delice sayılacaktı. [Çünkü] Türkler.. hiçbir şiddet hareketine başvurmamışlardı.. Kışkırtıcı, zorlu, bazan tehditkâr olmuşlar, fakat bir tek kurşun sıkmamışlardı." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.334-335)

296) Harington'un cevabı: "...Barut fıçısına ateş atmam demek olan ateş aç emrim, her şeyi alt üst edeceği ve bu yoldan bir daha geri dönüş olmayacağı için asla kabul edilemez. Ben aralıksız barış için çalıştım ve Majestelerinin hükümetinin isteğinin de barış olduğundan şüphem yoktur." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.348)

"London Opinion'da bir karikatür yayımlanır. Altında şöyle yazıyordu: 'Barışçı asker, savaş köpeklerini tutuyor'. Karikatürde, Harington bir uçurumun başında iki azman köpeği zorlukla tutmaya çalışıyordu ve köpeklerin başı, Churchill ve L.George'u gösteriyordu." (a.g.e., s.351)

● 3 Ekim -11 Ekim 1922, Mudanya'da mütareke görüşmeleri başlar ve imzalanır.

● 5 Ekim 1922, Rumbold'tan Lord Curzon'a: "Türk talepleri tam bir felakettir. İsmet Paşa, Doğu Trakya barış anlaşmasından önce iade edilmezse, kuvvetlerini harekete geçirmekle tehdit etmiştir." (KS Günlüğü, 4.C., s.731)

● 6 Ekim 1922, M.Kemal, bugün yapılacak toplantıda Trakya'nın TBMM'ne iadesi kabul edilmezse, 6/7 Ekim gecesi, İstanbul üzerine harekâta geçilmesini emreder. (B.N.Şimşir, Atatürk ile Yazışmalar, s.350; aynı gün birlikler harekete geçer, KS.Günlüğü, 4.C., s.734)

● 11 Ekim 1922, Mudanya Mütareke Anlaşması kabul edilir. (KS Günlüğü, 4.C., s.744)

● 14 Ekim 1922, Mudanya görüşmelerine katılmamış olan Yunanistan, mütareke anlaşmasını kabul ettiğini bildirir. (TİH, 2/6, 4.Kitap, s.88)

● 15 Ekim 1922, Mütareke Anlaşması yürürlüğe girer. (TİH, 2/6, 4.Kitap, s.104)

● 19 Ekim 1922, Refet Paşa, Trakya'yı teslim almak üzere, İstanbul'a gelir ve halkın coşkun gösterileri ile karşılanır. Yunanlılar Trakya'yı boşaltmaya başlarlar. (TC Kronolojisi, s.358; KS Günlüğü, 4.C., s.762)

● 19 Ekim 1922, Lloyd George Başbakanlıktan istifa eder.[297]

Bu belgelerin, binlerce benzeri arasından seçildiğini tekrar etmek istiyorum. Daha önce de, gerektikçe bazı belgeler sunulmuştu. Hepsi birden, o dönemin hemen hemen eksiksiz ve dehşet verici bir fotoğrafını oluşturuyor.

Oysa bazı bilim adamlarımız ile yazarlarımız, Milli Mücadele ve Milli Mücadele'nin nitelikleri hakkında ne iddialarda bulunuyor, ne masallar anlatıyorlardı, değil mi?

Sade vatandaş yakın tarihini bilmeyebilir. Ama bir aydının bilmemesi, mazur görülemez. Bizimkiler bilmemekle kalmıyor, bir de üst perdeden konuşup ahkâm kesiyorlar!

6. Kurtuluş Savaşı'nın stratejisi

1919 yılında ne durumda olduğumuzu hatırlayalım.

Başlıca kesimleri, planlı bir şekilde işgal edilmiş bir ülke. Düşmana her fırsatı veren bir mütareke anlaşması. Dokuz yıldır, savaşın yükü ve etkisi altında ezilmiş, çoğunluğu okumamış bir halk. Merkezle ilişkisi zayıflamış, çözülmüş bir idare. Sıfır sanayi. Sıfıra yakın ekonomi. İlkel bir tarım hayatı. Do-

297) "M.Kemal, yalnız Yunan ordularını silip süpürmekle kalmamış, İngiliz genel seçimlerinde, koalisyon çıkarları için hazırlanan gizli planları da silip süpürmüştü. İngiliz siyasi partilerinin kaderi, İzmir yangınının alevleri arasında savrulmuştu." (D.Walder, Çanakkale Olayı, s.317)

ğu cephesinde varlığını koruyan 4 tümen dışında,[298] silahlarının çoğu toplanmış, erlerinin çoğu terhis edilmiş ya da kaçmış, iskelet halinde moralsiz bir ordu. Türlü akımlar arasında bocalayan aydınlar. Hızla teslimiyetçiliğe kayan bir saray ve birbirinin eşi hükümetler. Türkiye'nin üzerine çullanmış, iştahlı üç büyük devlet. Türkiye aleyhinde bir Batı kamuoyu. Umuda kapılmış, umutlandırılmış, tahrik edilmiş, silahlandırılmış etnik gruplar (Pontus Rumları, Ermeniler, Kürtler, Çerkezler vb.)

Bu sıfıra yakın imkân, sınırsız gibi görünen olumsuz, engelleyici ve cesaret kırıcı ortam içinde başlayan Milli Mücadele, nasıl oldu da zafere ulaştı?

(1) Her kurtuluş hareketinin, içe ve dışa dönük hedefleri vardır. Türk kurtuluş hareketinin liderleri, bu hedefleri, akla, milli istek, ihtiyaç ve şartlara uygun ve açık bir şekilde belirlemişlerdir.[299]

(2) Milli Mücadele, bir süreç içinde, imkânlara, eldeki ve karşıdaki güçlere, gereklere ve genel duruma göre, hiçbir fırsat kaçırılmaksızın, adım adım ilerlenerek, hedefe ulaştırılmıştır.[300]

a. Askeri alanda

Beş cephede savaş verilir; önem ve öncelik sırasına göre her birinde, duruma ve imkâna uygun kuvvetler kullanılmış ve strateji uygulanmıştır.

1. Doğu Cephesinde (Ermeniler), stratejik taarruz. Sovyetler'le temas sağlandıktan ve Sevres Anlaşmasının İstanbul hükümetince imzalanmasından sonra, ordu taarruza geçer ve bugünkü sınırları güven altına alır.

2. Kuzeyde (Pontus harekâtına karşı), stratejik taarruz. Önce çeteler, sonra ordu.

---

298) Söz konusu dört tümen, 2 Nisan 1919'da ilga edilen 9.Ordunun kalıntısıdır. Silahlarını ve askerlerini, ordu komutanı Yakup Şevki Paşanın direnmesi, oyalaması, ağırdan alması ile koruyabilmiştir. Bu tutumundan dolayı geri çağrılan ve ilerde tutuklanacak olan Y.Şevki Paşa, Erzurum'dan 14 Nisanda ayrılır, K.Karabekir 3 Mayıs günü Erzurum'a gelir. (Jeschke, TKS Kronolojisi I, s.25, 29)

Kısacası, Karabekir, 15.Kolordu adı verilen bu 4 tümenli kolorduyu hazır bulmuştur. O da silahları vermemeyi sürdürecek ve askerleri silah altında tutmayı başaracaktır.

A.F.Cebesoy: "12, 13 ve 17.Kolordularımız, kuvvet olmaktan çıkmışlardı." (M.M. Hatıraları, s.56)

Batıda ve güneyde Milli Mücadele, ordusuz başlamıştır denilebilir.

299) Milli iradenin egemen olması, anavatan sınırları içinde tam istiklal ve çağdaşlaşma. (Amasya bildirgesi + Milli And, m.1 ve 6)

İstiklal-i tam deyimini öyle sanıyorum ki ilk defa 3 Haziran 1919'da, Damat Ferit'e yolladığı telgrafta M.Kemal kullanmıştır.

300) Milli Mücadele'den sonra liderler arasında çıkan anlaşmazlıkların başlıca sebebi, çağdaşlamada zamanlama sorunudur. M.Kemal ve çevresi 'inkılapçı', Karabekir ve çevresi ise 'tekamülcü' idi. Yoksa uzun vadede amaçları genellikle aynıdır. Karabekir'in, Cebesoy'un, Orbay'ın anıları ve Refet Paşanın 19 Ekimde İstanbul'a geldiği zaman söyledikleri gözden geçirilirse, bu husus daha iyi anlaşılır.

3. Güneyde (Fransız ve Ermeniler), stratejik savunma ve taarruz. Önce çeteler, sonra çeteler ve ordu.

4. İç cephe (isyanlar), stratejik taarruz. Batıda çeteler ve ordu, doğuda ve güneyde ordu.

5. Batıda (Yunanlılar, İngilizler) 26 Ağustos 1922'ye kadar stratejik savunma. Önce çeteler, sonra çeteler ve ordu, Kütahya-Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz'da ordu. Bu en hareketli ve geniş cephede, duruma ve imkâna göre stratejik savunmanın çeşitleri uygulanmıştır: Zaman kazanma, çatışma ile yetinme, oyalama, gerektikçe kısa ya da geniş geri çekilmeler, mevzi savunması, alan savunması, dar amaçlı ve kısa hedefli taarruzlar, ordu olgunlaşana kadar kesin ve uzun takipten kaçınma, savaşın siper savaşına dönüşmesine ve uzamasına fırsat vermeme.

Ordu taarruz edecek hale gelinceye kadar, her cephede, Gediz Savaşı hariç, sonuçsuz ve maceracı hareketten kesinlikle kaçınılacaktır. Yeni cepheler açılmaz ve hiçbir cephe genişletilmez.

Öteki cephelerdeki bütün karşı güçler, birer birer yenildikten ve savaştan çekilmeye zorlandıktan, Doğu ve Güney sınırları, Gümrü ve Ankara anlaşmaları ile güven altına alındıktan sonra, karşımızda yalnız Batıdaki Yunan ordusu ile Çanakkale, İstanbul ve Gebze'deki İngilizler kalır. Stratejik savunma anlayışı ve uygulaması sona erer. Stratejik taarruz dönemine geçilir. Ama yine de ihtiyat elden bırakılmaz. Bütün beklenti ve baskılara göğüs gerilerek, bir yıl hazırlanılır. Sonuç: 26 Ağustosta, bir tek öldürücü darbe ile Yunan ordusu parçalanır, amansızca takip edilir ve kesin bir zafere ulaşılır!

Ordu, son olarak, Çanakkale'de ve Gebze'de, İngilizlerle karşı karşıya gelir. Bu, tarafların son kozlarını oynayacakları doruk sahnedir. Türk liderliği, bu son aşamada, Müttefikleri, istediği gibi bir mütareke anlaşmasına zorlamak için geniş, kararlı ve etkili bir harekâta girişmiştir: Çanakkale'ye yürür ve İstanbul'a yaklaşır, İngilizleri iki uçtan kıskaca alır ve amacına, savaşmaya gerek kalmadan, diplomasi yoluyla ulaşır.[301]

İşte bu esnek yöntem sayesindedir ki dört yandan kuşatılmış, yoksul ve kararsız bir ülkede, hemen hemen hiçten yola çıkılarak, millet ve ordu davaya kazanılarak, Meclisle, hükümetle ve yasalarla, adım adım ilerlenmiş ve zafere ulaşılmıştır.

b. İç ve dış siyasette

M. Kemal Nutuk'ta diyor ki:

"[sadeleştirilmiş metin:] Kurtuluş çaresi ararken, İngiltere, Fransa, İtalya

301) Doğu Trakya, Çanakkale ve İstanbul, bu harekât üzerine, tek Türk'ün bile burnu kanamadan, savaşsız geri alınmıştır.

gibi büyük devletleri gücendirmemek, esas gibi telakki olunmakta idi. Bu devletlerden yalnız biri ile dahi başa çıkılamayacağı vehmi, hemen bütün dimağlarda yer etmiş idi. Osmanlı Devletinin yanında, koskoca Almanya, Avusturya-Macaristan varken, hepsini birden mağlup eden, yerlere seren İtilaf kuvvetleri karşısında, tekrar onlarla düşmanlığa varabilecek vaziyetler almaktan daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı. Bu zihniyette olan yalnız halk değildi; özelikle seçkin denilen insanlar böyle düşünüyorlardı.

Millet ve ordu, Padişahın hainliğinden haberli olmadığı gibi o makama ve o makamda bulunana karşı, yüzyılların kökleştirdiği din ve gelenek bağları ile bağlı ve uysal. Millet ve ordu, kurtuluş yolu düşünürken, bu atadan gelen alışkanlık dolayısıyla, kendinden önce yüce halifelik makamı ile saltanatın kurtuluşunu ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halife ve Padişahsız kurtuluşun anlamını anlamak istidadında değil. Bu inanca karşı görüş ve düşüncelerini açıklayacak olanların vay haline! Hemen dinsiz, vatansız, hain, istenmez olur.

O halde, kurtuluş çaresi ararken, iki şey söz konusu olmayacaktı. Bir defa İtilaf devletlerine karşı düşmanca tavır alınmayacaktı ve Padişah ve Halifeye canla başla bağlı ve sadık kalmak, esas şart olacaktı." (1.C. s.8)

6/1. Dış siyasette uygulama

Bazı yazarlar, son paragrafın birinci kısmını, 'Milli Mücadele'nin, İngilizlere karşı çıkılmadan yapıldığı, anti-emperyalist olmadığı' şeklindeki iddialarının kanıtı diye ileri sürüyorlar. Oysa açıklamada görüldüğü gibi yalnız İngilizlerden değil, Fransız ve İtalyanlardan da söz ediliyor. Üstelik açıklama, Milli Mücadele'nin başlangıcındaki genel anlayışı belirliyor.

Elde pek az gücün olduğu ilk dönemde, hiçbirine resmen düşman bir tavır alınmamıştır.

Bu sebeple de Erzurum Kongresi beyannamesinin 2. maddesi şöyledir:

"Her türlü işgal ve müdahale, Rumluk, Ermenilik teşkili amacına yönelme sayılacağından, birlikte karşı koyma ve savunma esası kabul edilmiştir." (M.Goloğlu, Erzurum Kongresi, s.110)

Sivas Kongresi sırasında bir üye, bu maddeye itiraz eder ve sorar:

"Acaba biz, yalnız Rumlara ve Ermenilere karşı mı vatanımızı savunacağız?"

M.Kemal şöyle cevap verir:

"Erzurum Kongresi'nde bu madde yazılırken, aynı görüş vardı; fakat eğer o zaman Fransız, İngiliz ve İtalyanlarla da mücadele edeceğiz deseydik, milletin korkup çekinmesi muhtemeldi. Bu noktayı dikkate alarak, İtilaf devletle-

rinden bahsetmemiştik. **Biz bu hale karşı, kuvvetli olduğumuz ve yapabileceğimize kanaat getirdiğimiz zaman mukavemet ederiz.**" (U. İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, s.35)[302]

Öyle de olur.

Başlangıçta, niyetleri bilinmezlikten gelinmiş, işgaller Mondros Anlaşmasının gereğiymiş gibi karşılanmış, hemen savaşa dönüşebilecek davranışlardan, mümkün olduğu kadar kaçınılmış, sıcak cephe sayısının artırılmamasına özen gösterilmiştir. Milli kuvvetler güçlendikçe, bu strateji de değişecektir.[303]

Olaylar, Müttefikler bakımından şöyle gelişir:

İtalyanlar: Ankara'nın kararlı tutumu ve öteki cephelerdeki başarıları üzerine, ilk önce İtalyanlar, umudu kesip işgal ettikleri bütün yerlerden çekilirler. Sadece İstanbul'da durumlarını korurlar. Saldırgan ve kışkırtıcı bir davranış içine girilseydi, herhalde Güneybatı Anadolu'da da, yeni bir sıcak cephe açılmış olacaktı.

Fransızlar: Güneyde ise kısa bir süre sonra, Fransızlarla çatışma başlayacaktır. Çatışma giderek savaşa dönüşür. Başlangıçta yalnız ve ancak Kuva-yı Milliye birliklerince yürütülen mücadeleye, olaylar gelişince, takma adla ordu mensupları katılır, sonra da bütünüyle ve açıkça İkinci Kolordu. Fransızlar, önce mütareke isterler (Mayıs 1920), sonra da anlaşma yolları aramaya başlarlar. (Haziran ve Ekim 1921) Ankara Anlaşması üzerine, bütünüyle güneyden çekilirler. Bu sıcak cephe de tasfiye edilmiş olur.

Böylece, Ankara'ya karşı birlikte hareket eden Müttefikler, ikiye bölünür, İtalyanlar ve Fransızlar, emellerinin el verdiği oranda, Lozan'a kadar Türkiye'nin yanında yer alacaklardır.

İngilizler: İngilizlerle Türkler arasındaki irili ufaklı çatışmaları, bu bölümün başında açıklamıştım. Çanakkale'de ise, iki ordu karşı karşıya gelmiş ve savaş çıkmasına ramak kalmıştır. Bazı sorunlar Mudanya'da çözüme bağlanır, bazıları Lozan'a ertelenir.

Lozan'da tam bağımsızlığımızı kazanırız.

Oysa Fransızlarla savaşılmamış, İngilizlerle hiç çatışılmamış da olabilirdi. Önemli olan, bu üç emperyalist devletin, Türkiye için düşünüp, silah zoruyla uygulamaya çalıştığı tasarılara karşı çıkmak ve sonunda, tümünü geçersiz kılmaktı.

---

302) 1920 yılında, Meclisin açılışından sonra Ankara'ya gelen Nurettin Paşa, 'İngilizlere karşı da savaşılıp savaşılmayacağını' sorar. M.Kemal şu cevabı verir: "Amacımız, milli sınırlarımız içinde arazi bütünlüğümüzü ve milletin tam bağımsızlığını sağlamaktır. Buna engel olmak üzere karşımıza kim çıkarsa çıksın mutlaka çarpışırız ve başarırız. Bu konudaki kararımız ve inancımız kesindir." (F.Kandemir, Siyasi Dargınlıklar, 1.C., s.59)

303) M.Kemal, bu yöntemi şöyle açıklıyor: "Uygulamayı birtakım evrelere ayırmak, olayların gelişmesinden faydalanarak kamuoyunu hazırlamak ve kademe kademe yürüyerek hedefe ulaşmaya çalışmak." (Aktaran, S.Selek, Anadolu İhtilali, s.256)

İlk günden itibaren, bunlara karşı çıkılmış, duruma ve düşmanın tavrına göre silah ya da diplomasi yoluyla, hepsi geçersiz kılınmıştır. Ankara, üçünün ortaklaşa hazırladığı Sevres Andlaşmasını, 1921 Şubatında ve 1922 Martında yaptıkları Sevres benzeri barış önerilerini reddeder; Bekir Sami Beyin Fransız, İtalyan ve İngilizlerle yaptığı anlaşmaları ve sözleşmeyi de, zor durumda olmasına rağmen kabul etmez.

Milli Mücadele'nin dış politikası, ancak bu olgulara dayanılarak değerlendirilebilir.

Gerisi işin polisiye yanı!

Ankara Dışişleri Bakanının, Genelkurmay Başkanlığının da onayı ile İngiliz Dışişleri Bakanlığına yolladığı 31 Mart 1921 günlü protesto notası, Ankara yönetiminin tutumu gösteren bir örnektir. Aynı nitelik ve doğrultudaki binlerce olay ve belgeyi aktarmama gerek bırakmayacak nitelikteki notayı, özet olarak aktarıyorum [sadeleştirilmiştir]:

"...İngiliz resmi çevrelerince, 27 Mart 1921 tarihli İstanbul gazetelerinde yayımlatılan beyannamede, İngiliz hükümetinin takip ettiği tarafsızlık siyaseti uyarınca, İngiliz generalini 1.Yunan Tümeni komutanlığından çektiği açıklandı. İngiltere hükümeti, bu yanıltıcı açıklamayı yaparken, öte taraftan, Yunan ordusu geri hizmetlerinin İngilizler tarafından yapılmasına ve sınırdan uzak mıntıkalardaki Yunan garnizonlarının İngiliz birliklerince değiştirilmesine izin vermiş, bu suretle serbest kalan Yunan ordusu, bütün mevcuduyla şiddetli taarruza katılmaya imkân bulmuştur. Nitekim İzmit'te bulunan Yunan Manisa Tümeni (11.Tümen), taarruz öncesinde bir İngiliz tümeni tarafından değiştirilmiş ve bu Yunan tümeni, bu suretle gerisi İngilizler tarafından emniyet altına alındığından dolayı, Geyve geçidine ve Kocaeli yarımadasına taarruz edebilmiştir.

İşte hükümetinizin ve memurlarının tarafsızlık bildirisini izleyen olaylar bunlardır.

Çanakkale Boğazı'nın İngiliz filosuna açılmasından sonra, nefret edilecek bir şekilde parçalanan Mondros Mütarekenamesinden, İzmir'in işgalinden ve bunu izleyen türlü kıyımlar ve alçaklıklardan, İstanbul'un işgali ve Meclisin kapatılması ile Türk vatanseverlerinin sürülmelerinden ve nihayet 1920 yılı Nisanında, Damat Ferit Paşa gibi hainlerin İngiliz altınlarına tamah ederek, memleketimizde Türkü Türke, Müslümanı Müslümana kırdırtan kanlı iç savaşlardan, ırz ve dinimize karşı İngiltere hükümetinin beslediği lanetli ve inatçı kin ve hıncın bütün bu delillerinden sonra bize, son darbeyi indirmek için tertip edilmiş son manevraya tanık olmak kalıyordu.

Bize barış umudu vererek, Londra'ya davet ettiğiniz halde, öte yandan el altından ücretle istihdam ettiğiniz Konstantin'e, geri hizmetlerini yerine getirerek ve ulaşım yollarını koruyan birliklerinizin yardımı ile, bize hücum emrini verdiniz ve aynı zamanda en aldatıcı vaadlerle bizi uyutmaya çalıştınız.

Türk milleti ve bütün Müslümanlar, Londra hükümetinin bu hareketini asla unutmayacaklar ve esir olmayı şiddetle reddettiğimiz için bizi affedilmez bir suç işlemiş kabul eden İngiliz hükümetinin, ücretli köleleri olan Yunanlılar aracılığıyla yaptırdığı kıyım ve yıkımı her zaman hatırlayacaklardır.

Şunu da ekleyebilirim ki üzerimize çevrilen bu darbe başarıyla sonuçlanarak yenilmiş dahi olsaydık, bu hal, hür ve bağımsız bir hayata kavuşuncaya kadar karşı koymak hususundaki kırılmaz azim ve irademize hiçbir etki yapmayacaktı.

Bir milletin hürriyeti, bir savaşın kazanılmasına ya da kaybedilmesine bağlı değildir. Siz kadınlarımızı, çocuklarımızı, önceleri Venizelos'un, şimdi de Konstantin'in sürülerine, öldürtmek ve yok ettirmekle bize, **Batı emperyalizmi boyunduruğunu kabul ettirmeyi başaramayacaksınız vesselam!**" (ZC, 9.C., s.367[304])[305]

Son sözü, Lloyd George'a bırakmak istiyorum.

Türk zaferi üzerine istifa etmek durumunda kalan ve bir daha da iktidara gelemeyen Lloyd George anılarında, Mondros'tan Mudanya'ya kadar olan dönemi, "Müttefikler için bir **yenilgi**", Mudanya'dan Lozan Andlaşmasının imzasına kadarki dönemi de, "Müttefikler için bir **bozgun**" olarak nitelemektedir.[306]

Alternatif tarihçilerimizin ve tatlı su entellerimizin kulakları çınlasın!

6/2. İç siyasette uygulama

1 Kasım 1922'ye kadar, Milli Mücadele boyunca, açıkça ve resmen Padişah ve Halifeye karşı çıkılmaz. [M.Kemal, ilk defa 25 Eylül 1920'de, Meclisteki bir gizli oturumda Vahidettin'in 'hain' olduğunu söyleyecek, gerçekler anlaşıldığı için kimse bu söze itiraz etmeyecek, üstelik M.Kemal'i alkışlayacaklardır. (GCZ, 1.C., s.135)]

Bu konudaki gelişim de ana çizgileriyle şöyle:

1 Kasım **1922**'de saltanat kaldırılır, 23 Ekim **1923**'te Cumhuriyet ilan edilir, 4 Mart **1924**'te hilafet ile Şeriye (Din İşleri Bakanlığı) Vekaleti kaldırılır, Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilir, 8 Nisan **1924**'te şeriye mahkemeleri kaldırılır, 30 Kasım **1925**'te tekke (dergâh), zaviye ve türbelerin kapatıl-

304) R.Şevket İnce, Ali Şükrü Bey, Selahattin Bey, Celalettin Arif Bey, protesto notasının üslubunu sert bulurlar ve Ali Şükrü Bey bu sebeple gensoru açılmasını isterse de çoğunluk öneriyi kabul etmez, notayı onaylar. (s.367-369)

305) Mecliste İngilizlere ve emperyalizme karşı pek çok konuşma yapılmıştır. Birinci Dönem Meclis açık ve gizli oturum tutanaklarını inceleyenler, görürler. Sadece M.Kemal'in Meclisin açılışından sonra yaptığı uzun konuşmayı okumak bile yeter: 23-24 Nisan 1920, ZC, 1.C., s.8-30; GZC 1.C., s.2-9.

306) Aktaran S.R.Sonyel, İngiliz İstihbarat Servisi, s.335.

ması hakkındaki kanun kabul edilir, 10 Nisan **1928**'de anayasanın 2.maddesinden 'Türk devletinin dini, din-i İslamdır' fıkrası çıkarılır, 5 Şubat **1937**'de anayasanın 2.maddesine 'laiklik' ilkesi eklenir.

Hep aynı strateji ve aşamalı uygulama![307]

307) Satrançta amaç şahı almaktır. Ama şaha (asıl hedefe), hemen ve hesapsız kitapsız saldırılmaz. Asıl hedefe ulaşmak için birçok ara hedefi düşürmek, bunun için de çeşitli ikincil oyunlar kurmak gerekir. Bu sebeple ileri gidilir, geri gelinir, gerekiyorsa başka bir ara hedefe yönelinir, kimi zaman taş verilir, kimi zaman kırışılır vb. Bu yüzden her hamle, oyunun bütünü dikkate alınarak çözümlenir ve değerlendiriliyor.

Bir oyuna bile gösterilen bu toplu dikkatin, Kurtuluş Savaşı gibi çok cepheli ve karmaşık bir olayı çözümleyip değerlendirirken de gösterilmesini istemek, herhalde yanlış olmaz.

Ankara'nın, İstanbul'un ya da İngilizlerin askeri ya da diplomatik bir davranışını, sanki bağımsız bir olguymuş gibi bütünden ayırıp tek başına ele alarak hüküm vermek, en iyi niyetli araştırıcıyı bile yanlışa götürür.

Götürdüğünü de görüp duruyoruz.

Dördüncü Kısım
SON KONULAR

1. Anılar

Annem 87 yaşında. Anlattıklarının çoğunu daha önce defalarca dinlemiştim. Ama yeniden sordum ve banda konuşmasını istedim ama kabul etmedi. Bu yüzden notlarım, bir belge değeri taşımıyor. Bir dönemin tasviridir.

1929'da Bakırköy'den Ankara'ya gelin gelir. O döneme kadarki Bakırköy'ü şöyle anlatıyor:

"Bakırköy, Yeni Mahalle'de, Tayyareci Fethi sokağında oturuyorduk. Babam (Settar Nuri), İstiklal Harbi sırasında Hilal-i Ahmer'de (Kızılay'da) çalışmaktaydı.

Sokağa çıkarken, manto giyer, başımızı örterdik. Peçe kullananlar, daha İstiklal Harbi'nden önce çok azalmıştı. Anneannem Bakırköy'de bir yere giderken maşlah giyerdi, İstanbul'a inerken çarşaf. Çözme kara çarşafları, daha çok bohçacılar, ev hizmetlileri giyerlerdi. Anneannemin çarşafı koyu lacivertti. Üst kısmı bol bir pelerin gibiydi. Yüzünü örttüğünü hatırlamıyorum.

Behram Ağa ilk mektebinde okudum. Dini bilgileri ve Kur'an okumasını, daha çok evde, babamdan öğrendim.

Sonra mütareke oldu. Fransızlar Bakırköy'ü işgal ettiler. İşgal müddetince, mecbur kalmadıkça, sokağa çıkmadık. Her akşam, babam İstanbul'dan sağ salim dönebilecek mi diye heyecan içinde beklerdik. Çünkü olup biten acı olayları kulaktan kulağa duyuyor, gazetelerde okuyorduk. Hiç bitmeyecek bir kâbus gibiydi. Sonunda ordu İzmir'e girdi, kâbus bitti, Allah'a hamd ettik, Gazi'ye ve ordusuna dualar ettik.

Bu millet Gazi'yi unutur mu? Onu rahmet dilemeden anmak bile bir Müslümana yakışmaz, nankörlük olur.

Nur içinde yatsın.

Babam rahmetli olunca, teyzem ile eşi, İmalat-ı Harbiye Üstteğmeni Tahir Bey (Tuğhan) bizim eve taşındılar. Enişte Bey imam olur, akşam ve yatsı namazları, birlikte kılınırdı. Günlük yaşayışımız, Cumhuriyet'ten sonra da, eskisi gibi devam etti. Bakırköy'de, isteyen çarşı içindeki camiye giderdi, isteyen evinde namaz kılar, oruç tutar, kurban bayramında kurban kestirirdi. Yi-

ne evlerde, camide, mevlit okutulurdu. Hiçbiri yasak değildi. Kim yasaktı gibi sözler ediyorsa, büyük günaha giriyor. Öyle bir şey olmadı! Niye olsun?

Zamanla giyimde, kendiliğinden bir serbestleme oldu. Zaten başlamıştı, daha hızlandı, o kadar. Öyle zorlayan olmadı. Çarşafın yasak edildiğini ne duydum, ne de gördüm. Bu gibi yalanları neden uyduruyorlar ki?

Sonra Ankara'ya geldim. (1929)

Babanla üvey babası Ethem Bey (Karakurum), bazı Cuma namazları ile bütün bayram namazlarını Hacı Bayram Camiinde kılarlardı. Oruç da tutulur, mevlit de okutulur, bayramlar da kutlanır, kurban da kesilirdi.

Birkaç yıl sonra, İstanbul'a, Bakırköy'e döndük. Ondan sonrasını sen benden iyi bilirsin."

Ben, okula 1936 yılında, komşumuzun oğlu Çetin (Dr.Tuna) ile birlikte Taş Mektep'te başladım. Okula başlamadan önce, annelerimiz boyunlarımıza, içine Kur'an yerleştirilmiş işlemeli keseler geçirdiler, ana caddeden yürütüp çarşı içindeki camiye götürdüler. Hiç kimse de tepki göstermedi. Hoca, Kur'anlarımızı açtırdı, birkaç harf gösterip adlarını söyledi, tekrar ettik. Dua etti, elini öpüp çıktık. Keselerimizi annelerimize verip, koşa koşa okula gittik.

Okula böyle başladık.

Babam, eğer kalkabilirsem, bayram namazına götürürdü. Tahir Enişte, aramızdaki adıyla Enişte Bey, yüzbaşılıktan emekli olmuş, Bakırköy Barut Fabrikası'nda çalışmaya devam ediyordu. Babam da aynı fabrikada çalışmaktaydı. Ailemizin büyüğü Enişte Beydi. Her gidişimizde, din bilgimi sınar, serbestçe her soruyu sormama izin verir, sorduğum densizce sorulara bile kızmaz, "Hay külhani..." diye güler, sabırla cevap verirdi. Odaya genç bir hanım bile girse, şöyle bir doğrularak saygı gösterir, eşine, "siz" derdi. Enişte Beyin, öyle dantelden mantelden takke giydiğini hiç görmedim. Ehl-i Beyt'ten İsmetullah Beye bağlıydı. Beni bir gün, İsmetullah Beyin oğlu Kazım (Öztürk) Beyin Aksaray'daki evine götürüp elini öptürmüştü. Kazım Bey sonra İzmir'de, Cumaovası'na yerleşmiş ve geçen yıl Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

Birkaç yaz, babamın Eyüp'te oturan asıl babasının, büyükbabamın yanında kaldım. Birinci Dünya Savaşı sırasında Beyrut'ta Defterdar iken, dizanteriye yakalanmış, sağlık sebebiyle emekliye ayırmışlar. Sürekli pehriz yemeği yerdi. Babaannemden ayrıldıktan sonra, Çerkez asıllı, iyi yürekli bir hanımla evlenmişti. Benim gelişime pek sevinirlerdi. Büyükbabam da Enişte Bey gibi çok dindardı. Bütün kış biriktirdiği dini tefrikaları önüme koyup yüksek sesle okutup dinler, anlamadığım bir şey olursa açıklar, İslam ve Osmanlı tarihinden söz eder, türlü kıssalar anlatırdı. Cumaları da birlikte Eyüp Sultan camisine giderdik.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar Bakırköy ve Eyüp'teki hayatımız böyle. Ne bir yasak, ne bir engel, ne de herhangi bir zorlama var.

Tanıdığım Müslümanların büyük çoğunluğu, güleç yüzlü, yumuşak, sıcak,

hoş görülü, kimseye tüy kadar zahmet vermeyen, ölçülü, çoğu şakacı, mütevazi ve vekarlı insanlardı.

1940 yılında, birçokları gibi Enişte Bey ve babam da, Kırıkkale'deki askeri fabrikalara tayin edildiler. Kırıkkale, küçük bir yerdi o zamanlar. Orada da bir değişiklik olmadı. Ne bir yasak söz konusu oldu, ne bir engel, ne zorlama, ne de zorluk.

Kavgasız, dengeli, çeşitli güçlüklerden geçmiş ama iyimserliğini yitirmemiş, ruhca sağlıklı, neşeli, insan eti çiğnemekten çok korkan, yalandan miğdesi bulunan, bağnazlıktan uzak, orta halli bir Müslüman ailenin, hayli yaramaz bir çocuğuyum. Okuyabilmem için her türlü fedakârlığa katlandılar. Hâlâ okuyor ve eksikliklerimi tamamlamaya çabalıyorum.

Şimdi, açık yüreklilikle, son 50 yılın bir özetini yapmak istiyorum.

1940'ların sonuna doğru, tanıdığım Müslümanlara benzemeyen, ibikli lacivert bere giyen, çember sakallı, sıkı Müslüman olduklarını özellikle belli etmeye çalışan, sert bakışlı, katı tavırlı, yeni bir Müslüman tipi belirdi. Türklerin bin yılda, imbikten geçire geçire oluşturdukları, ince, hoşgörülü, ölçülü, az ve öz konuşur Türk Müslümanlarının yanında, bu kalın ve yabancı çizgili tipler de yer almaya başladı. Zamanla çoğalıp arttılar.

Arap tarzı kalın, küt minareleri inceltip sülün gibi göğe uzatanlar, Anadolu Türkleridir. Camilere, her türlü gösterişten uzak, süsten soyunmuş, yalın üslubu kazandıranlar da Anadolu Türkleridir. Hiçbir Osmanlı, bir Arap, bir İranlı, bir Mısırlı, bir Kuzey Afrikalı gibi giyinmemiş, onlar gibi olmaya da özenmemiştir. O sülün minareli, yalın camili, çınarlı, şadırvanlı, güvercinli, şiirli, musikili, zevkli, hoşgörülü, içten zengin dıştan sade, ağırbaşlı, itidalli, Türk tarzı rafine Müslümanlık, yavaş yavaş değişmeye başladı.

Bugün, iki türlü Müslüman var artık.

Birinciler: Cumhuriyetin ve onun gereği olan laikliğin, çağdaşlığın, kadın haklarının, vicdan özgürlüğünün, dünyaya açılmanın, Türkiye ve Türkler için ne büyük bir nimet olduğunu bilen, Milli Mücadele'ye saygı duyan, kahramanlarını minnet ve rahmetle anan, çeşitli partilere dağılmış, bin yıllık, olgun, milliyetçi Müslümanlar. Bunlar henüz çoğunlukta.

İkinciler: Yakın tarihimizi başka türlü bilen ya da hiç bilmeyen, kendilerinden başka türlü düşünen herkese düşman, kısacası başka tarzda yaşayan, davranan, düşünen ve konuşan, günlük siyasete meraklı, uzlaşmaz, ümmetçi, yeni tarz Müslümanlar.[1]

---

1) Padişahlığa son verilmesi, hilafetin ve şeriye mahkemelerinin kaldırılması, medreselerin, tekkelerin, tarikatlerin kapatılması üzerine düzenleri bozulanların, Hürriyet ve İtilaf Partisi ve benzeri kuruluşların kalıntı ve uzantılarının, her yeniliği bid'at olarak görenlerin, yeni dönemde kendilerine yer açamayanların, laikliğin dinsizlik olduğunu sananların, dinsizlik olduğunu iddia etmekte yarar görenlerin, şapkaya, kadınlara tanınan haklara, ezanın Türkçeleştirilmesine, yazının değiştirilmesine kızanların, yeni rejime içten içe cephe almış olmaları doğaldır. →

Sade halk, tarihini ayrıntılı olarak bilmeyebilir, onları hedefleyen yazılara, sözlere inanıp telkinlere kapılabilir. Müslümanlığın özünü bilmeyebilir. Ama, ya öbürküler, şu diplomalılar, okur-yazarlar, bürokratlar, teknokratlar, iş adamları, yazarlar, belediye başkanları, milletvekilleri, bakanlar?

Bunlar niye böyle, neden böyle oldular?

Birçok sebebi olabilir ama başlıca sebebinin, bır kısmını bu kitapta okuduğunuz, yıllardan beri durmadan anlatılan masallar olduğu aşikârdır.

2. Yalanlar, dolanlar, yanlışlar

Oysa bütün iddiaların temelsiz, esassız olduğunu gördük.

Büyük çoğunluğu katıksız yalan.

Küçük bir bölümü ise, çarpıtılmış, değiştirilmiş, saptırılmış gerçekler.

En basit ve açık bir olayı bile, olduğu gibi aktarmıyorlar.

Adeta yalana tapıyorlar.

Tarih yazarlığı ile ilgili olarak belirttikleri hiçbir ilkeye uymuyorlar.

Belgenin ne olduğunu, ne olmadığını, bilmiyorlar.

Ürettikleri masalları her fırsatta yineliyor, gittikçe süsleyip püslüyor, güncel motiflerle sürekli pekiştiriyor, yazıyla, sözle yayıp duruyorlar.[2] Bu masalları, türlü akımların ve çıkar gruplarının da desteklediği, omuz verdiği görülüyor.

Sağcıların amaçları belli: Yakın tarihi başka bir biçime dökmek, taban yaratmak için laik cumhuriyet rejiminin simgesi olarak gördükleri M.Kemal'i silmek, bu amaçla onun döneminin ve kurduğu rejimin, İslamlığa ve Müslümanlara karşı bir terör ve kıyım dönemi ve Müslümanlığa aykırı bir düzen olduğunu telkin etmek, böylece tarihin akışını tersine çevirmek. Çeşitli ka-

---

Yakın tarihimizde, son olarak, bu potansiyelden yararlanmak isteyen Demokrat Parti, gittikçe artan bir hız ve yoğunlukla, dini siyasete alet edecek, onu izleyen bütün sağ ve orta partiler, sonunu hesaplamadan, bu kolay ve tehlikeli yoldan yürüyeceklerdir.

Sonunda bu kritik noktaya geldik.

2) O kadar ki Deniz Som ile Yıldırım Çavlı, masalcıların, Antoine de Saint Exupery'nin o güzelim Küçük Prens öyküsünü bile amaçları için kullanıp değiştirmekten kaçınmadıklarını ortaya çıkardılar.

1996 yılında Nehir Yayınları'nın yayımladığı Küçük Prens çevirisinin 23. sayfasında şu eklentiye yer verilmiş: "Sonradan astığı astık, kestiği kestik korkunç bir önder geçmiş Türklerin başına. Halkı yasa zoruyla Batılı (Avrupalı ve Amerikalılar gibi) giyinmeye mecbur etmiş. Buna karşı çıkanları öldürtmüş. Fötr şapka giymeyenlere işkence ettirmiş. Kravat giymeyen öğrencileri okuldan, memurları dairelerden attırmış. Sokağa başını örterek çıkan kadınların örtülerini, genç ihtiyar demeden, polis ve jandarma eliyle zorla açtırmış..."

Kitap bazı belediyeler tarafından çocuklara küçük bir ücret mukabilinde dağıtılmış.

Melih Aşık şöyle yazıyor: "Böylece körpe beyinler Atatürk'e karşı bileniyor. Ve bu zihniyet, Türkiye'de, ahlakçılığın bayraktarlığını yapıyor. Buyrun buradan yakın!" (Milliyet, 12 Nisan 1996)

palı ortamlarda, özellikle genç beyinleri yıkıyor, genç vicdanları etkiliyorlar.[3]

Bu tutumlarını da herhalde İslam'a hizmet sanıyor ve sayıyorlar.

Halis bir Müslümanın korkup çekineceği şeylerin başında, zanla hüküm vermek, iftira etmek, halkı aldatıp kandırmak ve yalan söylemek gelir.

İslam'ın bütünüyle reddettiği yolları kullanarak, İslam'a hizmet edilebilir mi?

Allah'ın rızası, Allah'ın kesin olarak yasakladığı yollarla kazanılabilir mi?

Son bir örnek vereyim.

Akit gazetesinin 16 Aralık 1996 günlü sayısında, iki satır ve 72 punto bir manşet vardı: '**Kemalist devrimlerin mimarı Yahudiler**'!

Devrimler deyimi, cumhuriyeti de, milliyetçiliği de, laikliği de, düşünce ve vicdan özgürlüğünü de, eğitim birliğini de, yazıyı da, tekkelerin kapanmasını da, evrensel takvimi de içerir. Bakalım, Yahudiler bütün bu devrimlerin mimarlığını nasıl yapmışlar?

Alt başlık şöyle: "İstanbul Yahudi Müzesi Müdürü Harry Ojalva ve 500.Yıl Vakfı Koordinatörü Nedim Yahya, '**M.Kemal'in, devrimleri hazırlamadan önce, dünyanın önde gelen üniversitelerindeki Yahudi profesörlerinden fikir aldığını ve daha sonra, bunlardan 200'ünü Türkiye getirdiğini**' açıkladı."

Sol köşedeki M.Kemal resminin altında da şu yazı: "**M.Kemal'in, devrimler ve üniversitelerin yapılanmasında, Yahudi profesörlerden yararlandığı iddia edildi.**"

Haberin ayrıntısı 8. sayfadaymış. 8. sayfadaki başlık da şu: "**Kemalist devrimlerin mimarı YAHUDİLER!**"

Gelgelelim, haberin metninde, başlıklarda ileri sürülen bu iddialarla ilgili tek ama tek bir kelime bile yok. Ne Harry Ojalva böyle bir şey söylüyor, ne de Nedim Yahya.

Yazı ertesi günü de sürecekmiş. Eh, belki ertesi günü söyleyeceklerdir.

Akit gazetesinin ertesi günkü (17 Aralık 1996) manşeti de şöyle: "**İşte devrimin Prof.ları**"

1. sayfada başlayan ve 8. sayfada süren habere göre, 'Yahudi Vakfının koordinatörlerinden Harry Ojalva, M.Kemal'in dünyanın önde gelen üniversi-

---

3) MK dergisinin 15 Mayıs 1996 tarihli 2.sayısında, Kur'an kurslarında, çocuklara ettirildiği ileri sürülen bir yemin metni yer almaktadır; son kısmını aktarıyorum:

"...Hayatımı, M.Kemal dinsizliği ile savaşa adayacağıma, Türkiye'yi bir din ve şeriat devleti haline getirmek için mücadele edeceğime, Kemal Paşa zamanında çıkarılan dinsiz kanunların tatbikini önleyeceğime, kısa zamanda ümmet esasına dayanan şeriat devletinin kurulması için devlet idaresinde söz sahibi olacak mevkilere gelmek için çalışacağıma, dinim, Allah'ım ve bütün mukaddesatım üzerine yemin ve kasem ederim."

MK dergisi, bu bilginin dayanağı olarak, Dr.Niyazi Köymen'in Dinsel Bunalımdan Gerçek Hak Yoluna adlı kitabını (170.sayfa) göstermektedir.

telerinden getirttiği profesörlerin, üniversite reformlarının hazırlanmasında, çok önemli roller üstlendiklerini söylemiş. Gelen profesörler arasında Hugo Braun, Ernst Hirsch, Paul Hindemith[4] gibi ünlü isimler de bulunuyormuş.'[5]

Peki, "Yahudilerin, **Kemalist devrimlerin** mimarı olduğu" hakkındaki iddia ne oldu?

Bugün de o konuda tek ama tek bir kelime yok. Harry Ojalva ve Nedim Yahya, gelen ya da getirtilen profesörlerin, üniversite reformlarının hazırlanmasında önemli roller üstlendiklerini söylüyorlar. O kadar.

Son günü, 18 Aralıkta ise, konu başlıktan düşmüş ve yazı 9. sayfaya sığınmış. Başlığı bu sefer çok farklı: "Lionslar ve Rotaryenler, Siyonizmin temel amaçlarına hizmet ediyorlar."

Yazının hemen başında, haberin yazarı, belki o uyduruk başlıkları kurtarmak umuduyla olsa gerek, H.Ojalva'ya şöyle bir soru yöneltiyor: "**Kemalist devrimlerin** temelinde, sizin fikirleriniz mi var? Açıklamalarınızdan o mu çıkıyor?"

H.Ojalva, bir kere daha, sadece 'üniversite reformlarından' bahsettiklerini söylüyor.

Böylece bütün o iddialı manşetler başlıklar, havada kalıyor. Sonra yazar, Lionslara, Rotaryenlere, Siyonizme geçiyor ve üç günlük yazı dizisi sona eriyor.

Kısacası, Yahudi cemaatinden Harry Ojalva ile Nedim Yahya adındaki iki kişi, 1933'ten sonra, bazı Yahudi profesörlerin Türk üniversitelerinde görev aldıklarını, katkılarda bulunduklarını açıklamışlar. Söyledikleri bu kadar.[6]

---

4) Prof.Dr. Hugo Braun mikrobiyolojist, Prof.Dr.E.Hirsch hukukçu, Paul Hindemith o dönemin en ünlü bestecilerinden biri ve müzikologtur.

5) Haberin yazarı, soru sorarken üniversite reformundan, 'eğitim devrimi' diye söz ediyor. Yani, eğitim devriminin, üniversite reformundan çok farklı ve kapsamlı bir kavram ve konu olduğunu, eğitim devriminin temelinin 1924'te atıldığını bilmiyor ya da bilmezlikten geliyor.

6) Osmanlı Devleti, kendisine sığınan, kıyımdan kaçan herkese, milliyetine ve dinine bakmaksızın el uzatmış, kapılarını açmış, 'Tanrı misafiri' sayarak korumuştur: Yahudiler, Polonyalılar, İsveçliler, Macarlar, Kuzey Afrikalılar, Bulgarlar, Sırplar, Ruslar vb. Bir kısmı, devlet hizmetine alınarak bilgi ve deneylerinden yararlanılmıştır.

Bu, hem insanlık açısından övünülecek, hem de akıllıca bir tutumdur.

Aynı tutum, Cumhuriyet döneminde de sürdürülmüştür. Ama 1933'ten başlayarak Hitler nazizminden ya da Mussolini faşizminden kaçarak Türkiye'ye gelen bilim adamları ve sanatçıların hepsi, Yahudi değildir. Türkiye o tarihlerde, birçok ülkenin bilim adamı ile sanatçısını da Türkiye'ye davet ederek görev vermiş, bilgi ve deneylerinden yararlanmıştır. Birçok fakülte, kürsü, enstitü, bu insanların öncülüğü ve yardımıyla açılabilmiştir. Fizik, kimya, tıp, hukuk, iktisat, antik filoloji, arkeoloji vb. alanlarda hocalık etmiş, bilimsel öncülük yapmış ve değerli öğrenciler yetiştirmişlerdir.

Bu konuda daha fazla bilgi edinmek isteyenlere, şu ilginç kitabı tavsiye ederim: Demirtaş Ceyhun, Ah Şu Biz Kara Bıyıklı Türkler, s.226- 259.

Pek çok alanda başarılı bilim adamlarımız ve sanatçılarımız varsa, bunu, şimdi Akit gazetesi yazarının toptan Yahudi sandığı ve horladığı bu insanlara borçluyuz.

II.Abdülhamit döneminde de, Tıp Fakültesi için Alman ve Avusturyalı hocalar getirilmiştir. Rıza Nur'un anılarında bile yeterli bilgi var.

Peki, neydi o iki gün sürdürülen iddialar, o nal gibi haflerle atılan başlıklar?

Hani M.Kemal, **'devrimleri hazırlamadan önce, dünyanın önde gelen üniversitelerindeki Yahudi profesörlerinden fikir almıştı'?**

Hani '**Kemalist devrimlerin mimarı Yahudiler**' idi?

Kemalist devrimler nerede, üniversite reformuna katkıda bulunmak nerede?

Okuyucuyu iki gün kandır, etkile, şartla, oyala. Sonra da hiç o iddialarda bulunmamış gibi başka konulara geç.

Bu ne tehlikeli bir taktik!

Belki de Allah'ın, kendi adına yapılan bu çirkinlikleri hoş göreceğini, hatta bu taktikleri ve masalları beğeneceğini sanıyorlar.

Ama her Müslüman bilir ki Allah, hangi amaç ve niyetle olursa olsun, yalanı da, dolanı da, iftirayı da, hakareti de, Müslümanları aldatıp kandırmayı da, şiddetle yasaklamış ve haram saymıştır. Bu davranışların tevili, savunması, mazereti de yok.

Yine de bu kesimi az çok anlamak mümkün. Çünkü dünya görüşleri gereği, laikliğe ve çağdaşlaşmaya karşılar. Ama demokrasiyi kalkan ederek, M.Kemal'e ve Cumhuriyet dönemine karşı olan bazı eski solcular ile birtakım yeni entelleri, İkinci Cumhuriyetçi denilen grubu ve bazı aydınları nasıl değerlendireceğiz?[7]

Amaçları, niyetleri, hesapları ne acaba?

Anlayabilen var mı?

3. Sonuç

Ne diyorlardı?

M.Kemal İngilizlerle anlaşarak Suriye cephesinin çökmesine sebep olmuş, Yunanlılar İzmir'e M.Kemal'in telkin ve tavsiyesi üzerine çıkarılmış, Milli Mücadele'yi Vahidettin planlayıp başlatmış, M.Kemal'e bol para vermiş, Damat Ferit bile hain değilmiş, zaten işgalciler kalmak için gelmemişlermiş, onlarla savaşılmamış, İngilizler gizlice Kemalistlere yardım etmişlermiş, Lord Curzon ve İngiliz askerleri Ankara'dan yanaymış, Milli Mücadele emperyalizme karşı yapılmamış, tersine emperyalist nitelikte bir hareketmiş, en fazla bir Türk-Yunan savaşı imiş, İnönü'de savaş olmamış, olmuşsa da başarı kazanılmamış, Sakarya zaferi de rastlantı eseriymiş, Büyük Taarruz'da Yunanlıların

---

7) Prof.Dr. Fahir İz, Orhan Pamuk'un da, son romanı Yeni Hayat'ta, 8 yerde 'konu hiç gerektirmediği halde' Atatürk'e sataştığını saptamış. (Cumhuriyet, 27 Nisan 1996, 2.sayfa) Romanı henüz okuyamadığım için Fahir İz'in verdiği örneklerden birini aktaracağım:
"... Sonra kasaba alanında bir dolanır, Atatürk heykeline sıçan güvercinleri ayıplar."

kaçmalarına göz yumulmuş, devrimler Lozan'da gizlice kararlaştırılmış, sakallar zorla kesilmiş, Kur'an yasaklanmış, camiler kapatılmış, yıkılmış ya da fuhuş yuvası yapılmış,[8] zorla şapka giydirilmiş, Müslüman kellelerinden ehramlar yapılmış, Müslümanlara terör uygulanmış vb... vb... Velhasıl sağlı, sollu, bir sürü yalan, yanlış ve yutturma.

Hiçbirinin, doğru olmadığını, birlikte gördük.

● Ve bu yazarların bir kısmı, İngiliz belgelerinin incelemeye açılmadığını, Türk arşivlerinin kapalı olduğunu iddia ediyor, gerçekleri ortaya çıkaracak olan belgelerin saklandığından şikâyet ediyorlardı.

Türk arşivlerinin bazılarından yararlanmak zor da olsa, hepsi araştırmaya açık. Pek çok araştırma yapılmış ve gerekli belgelerin tümü yayımlanmıştır. Bugüne kadar yazılan gerçekleri değiştirecek bir belge bulunmadığı anlaşıldı.

İngiliz belgeleri arasında da, M.Kemal ile İngilizler arasındaki gizli ilişkiyi ya da Lozan'da yapıldığını ileri sürdükleri gizli anlaşmayı, uzaktan olsun düşündürecek bir tek belge bile bulunmuyor. Türk arşivlerinde de bu tür iddiaları doğrulayacak belge bulunmadığını, olayların gelişimine göre, bulunmasının söz konusu bile olamayacağını, sanırım kendileri de biliyorlar.

İngiliz belgelerinin açıklanmadığı, resmi arşivlerin araştırmacılara kapalı tutulduğu ve bazı belgelerin saklandığı, hatta değiştirildiği iddialarının sebebini, artık hepimiz iyice kestirebilecek durumdayız: Masallarını kanıtlayacak belgelerin saklandığı mazeretine sığınmaya çalışıyorlar.

Yalnız ilgili İngiliz belgelerini değil, iddialarla ilgili Türk ve Yunan belgelerini de gördük!

Hiçbiri ama hiçbiri, bu sağcı ve solcu masalcıların masallarını desteklemiyor.

● Resmi tarihi de, yerden yere vurdular, resmi tarih yazarlarını aşağıladılar.

---

8) Camilerin kapatıldığı, ahır, meyhane ya da fuhuş yuvası yapıldığı, çok insafsızca uydurulmuş yalanlardır. Kasten yıktırılmış bir tek cami yoktur. Niye yıkılsın? Cumhuriyet ilan edildiği zaman, koca Türkiye'de on binlerce cami vardı. Hiçbirine dokunulmadı ki şimdi de hepsi yerli yerinde duruyor. Bu arada, kenarda kıyıda bulunan üç beş mescit ya da cami, harablık vb. sebeplerle elden çıkarılmışsa, bu, dine karşı toptan bir tavır alma olarak yorumlanabilir mi? On binlercesi dururken ve hepsinde gürül gürül namaz kılınıp, minarelerinden ezan okunurken, üç beş mescit ya da caminin elden çıkmasını, rejimin İslamiyete son vermek istediğinin delili olarak ileri sürmek, ne akılla bağdaşır, ne mantıkla, ne de insafla.

Osmanlı döneminde, İstanbul yangınlarında, yüzlerce cami ve mescit yandı da ne oldu? Müslümanlar, mahallelerindeki mescit ya da cami yandı diye namazdan mı kaldılar, İslamiyet mi zayıfladı? Yoo. Çünkü geride daha binlercesi vardı.

Cumhuriyet döneminde de öyle oldu. Üç beş mescit ya da cami elden çıktı diye ne Müslümanlar namazdan geri kaldılar, ne de İslamiyet zayıfladı. Çünkü geride yine binlerce açık mescit ve cami vardı.

Çünkü bazı sağcılar, yakın tarihimizle ilgili resmi tarihin yerine, kendi uyduruk, sahte tarihlerini geçirmek istiyorlar. Bir kısım solcular da, görüşlerine yer açmak, tarihsellik kazandırmak için resmi tarihi saptırmaya çalışıyorlar. Bu arada bazı enteller de, modadır diye resmi tarihe karşı çıkma lüksünü yaşıyorlar.

Ama hiçbiri, iddialarını kanıtlayabilmiş değil.

Hiçbir yeni ve ciddi belge ve araştırma, bugüne kadar, sağlı-sollu o kadar eleştirilip çekiştirilen, yakın dönemle ilgili resmi tarihin ana çizgilerini değiştirmedi. Tersine hepsi, resmi tarihin ana çizgilerini doğruluyor.[9]

Resmi tarihe karşı çıkanlardan F.Başkaya'nın,"resmi tarih'in, ciddi bir eleştiriye uğramadan ve yara almadan veya çok az aşınmaya uğrayarak bu kadar uzun süre varlığını sürdürebilmiş olmasına" şaştığını görmüştük.

Bunun şaşılacak bir yanı yok ki.

Çünkü resmi tarih, İngiliz, Fransız, Sovyet ve Yunan belgeleriyle de kanıtlanan, yabancı araştırmacılarca da doğrulanan gerçekleri yansıtmaktadır. Bu yüzden de ciddi bir eleştiriye uğramıyor, hava cıva eleştirilerden, eksantrik ve zorlama görüşlerden ve maksatlı iddialardan da, elbette yara almıyor.

Gerçek, yalanla, dolanla, yutturmacayla, zorlamayla, teville, saptırmayla, çarpıtmayla, kandırmacayla velhasıl masallarla, yorumla, forumla, açık oturumla, duruma, maksada ve esen yele göre değişir mi?

● Abdülhak Hamit, 'Türk söylemez, söylenir' dermiş.

Bizimkiler de, –Vahdettinciler, ikinci cumhuriyetçiler, bazı solcular, bazı sağcılar, birtakım magazin tarihçileri, mitomanlar, okuma, araştırma ve düşünme engelliler, farklı görünme meraklıları, M.Kemal'le bozmuş olanlar, milli olan her şeyden allerji kapanlar, şabloncular, Bilgisi Yok Fikri Var Kulübü üyeleri, işte şunlar, bunlar–, ciddi, tutarlı, akla yatkın, mantığa uygun, belgeli ve kanıtlı hiçbir şey söylemiyorlar ama her fırsatta ve yerde, söylenip duruyorlar.

Tarih de, bu marihçilere gülüyor!

● Kuva-yı Milliye'nin ve yoktan var edilmiş yoksul ordunun, halkın destegi ile işgalcilere, Pontusçulara ve Ermenilere, Kuva-yı İnzibatiye'ye ve isyancılara karşı verdiği mücadele, Kurtuluş Savaşı'nın sıcak yanıdır.

Kurtuluş Savaşı, aynı zamanda, her çeşit kapitülasyon ve denetimden kurtularak tam bağımsız bir devlet olmak amacıyla emperyalizme ve onun iç uzantılarına karşı verilmiş bir mücadeledir. İstiklal Savaşı diye anılmasının sebebi de budur.

Kurtuluş Savaşı, ayrıca, ömrünü tekmillemiş bir rejimi, dayanakları ile birlikte tasfiyeye yönelik bir ihtilaldir.

---

9) Okullarda okutulan bütün dönemlere ilişkin resmi tarihleri savunmuyorum. İncelediğim ve az çok bildiğimi sandığım dönem, 1912-1925 dönemidir.

Kurtuluş Savaşını, bu üç ana niteliği ile birlikte ve bir bütün olarak inceleyip değerlendirmeyenler, ellerine birkaç belge geçince, bu uzun mücadelenin içyüzünü keşfettiklerini sananlar, ister istemez, birçok konuda gülünç, yanlış ve eksik sonuçlara varırlar.

Öyle de oluyor.

4. Atatürk Kanunu

Birçok Vahidettinci gibi Kadir Mısıroğlu da, gerçeklerin yasal engeller dolayısıyla yazılamadığını ileri sürüyor:

□ "...bu satırların naçiz muharriri, Türk Kurtuluş Savaşı'nın gerçek vechesi üzerine resmen çekilmiş bulunan örtüyü kaldırmaya muktedir değildir. Kanunlar, bugün için böyle bir şeye asla imkân vermemektedir... İngilizlerin hakiki niyet ve faaliyetleri tespit edilmeden, ne M.Kemal Paşa, ne Sultan Vahideddin ve ne de Kurtuluş Savaşı'nın yazılmasına imkân vardır. Böyle bir şey yapılabilmesine imkân vermeyen birçok kanuni manilerin (engellerin) mevcut olduğu da malumdur." (S.Mücahitler, s.34,94,95)

Kurtuluş Savaşı'yla ilgili gerçekleri açıklamayı engelleyen, tek bir kanun bile yok. Ama Atatürk'e hakaret etmeyi ve sövmeyi cezalandıran bir kanun var. Bazılarının sandığının tersine, bu kanun Atatürk ve İnönü döneminde değil, Demokrat Parti döneminde çıkarılmıştır: 31 Temmuz 1951 tarih ve 5 816 sayılı, Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlarla İlgili Kanun.

GRYT Ansiklopedisi, bu konuya, 5.cildinde, 90 sayfa ayırmış. (s.281-371)

Ansiklopedi yazarları, kendi görüşlerini belirtmişler ve birçok kimsenin de görüşünü almışlar. Bunlardan dikkate değer olanlarla birlikte, yine bu konuda bir başka dergide yayımlanmış bazı görüşleri, sonra da kanunun metnini aktaracağım. Çoğunun, kanunu incelemeden konuştuğunu göreceksiniz.

□ "Atatürk hakkında objektif araştırma yapmak bile 5816 sayılı kanunla engellenmiştir... Bu kanun ilim hürriyetine de manidir... Dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen bir kanun." (Ansiklopedistler, 5.C., s.281,309,317)

□ "Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarının tartışılmasının üzerine konan yasağın (?) kalkmasından yanayım... 5816'ya gerek yoktu, savunamayız... Böyle bir kanunun ben, demokrasi için iyi olduğuna inanmıyorum... İsteyen Atatürk'e sahip çıkar, isteyen de onu tenkit edebilir. Herkes fikrini söylesin. Atatürk hakkında da tartışalım." (Ahmet Altan, s.359-364)

□ "Bu yasa tam anlamıyla çağdışı bir yasa. Tamamen demode. 1989 Türkiye'sinde olmaması gereken, tam bir diktatorya kalıntısı bir kanun." (Oktay Balamir, s.321)

□ "5816 kalkmalı.. 5816 sayılı kanunun, yakın tarihimizin bilinmesini önlediği kanaatindeyim. (Prof.Faruk Özerengin, s.323-325)

□ "Bu kanunu, hukuki çerçeveler içinde değerlendirmek mümkün değildir. Devrim tarihi dersleri, ilim nazarında, tarih karikatüründen başka bir şey değildir.. Bağımsız müelliflerin, yakın tarihin objektif bir tarihini ortaya koyması ise, kanun zoruyla.. önleniyor." (Mehmet Doğan, s.326)

□ "Şahıs için kanun çıkarılması, herhalde pek hukukla bağdaşmayan bir şey. Türk Ceza Kanunu'ndaki, bütün şahıslara şamil olan diğer maddeler, hakaret ve saldırı konusunda koruduğu gibi herhalde Atatürk'ü de korumak için yeterli olsa gerek. Böyle bir kanun çıkarılmış olması, bana lüzumsuz bir gayretkeşlik gibi geliyor." (Engin Ardıç, s.328)

□ "Bu kanun, Atatürk hakkında, en ufak bir tenkitin yapılmasını engellemek için yapılmıştır.. Bu kanun, yakın tarih araştırmalarına, çok büyük darbe vuruyor." (Ziyad Ebuzziya, s.339)

□ "Bence Atatürk için böyle bir yasa çıkarılmasına gerek yoktu. Genel hükümler çerçevesinde, böyle bir koruma sağlanabilir. Tıpkı Cumhurbaşkanı veya Başbakan (?) için olduğu gibi." (Halit Çelenk, Aktüel dergisi, 22-28 Ağustos 1991/7.sayı)

□ "Yasaklar, bazı gerçeklerin gizlenmesi için konulur. Yasaklar yerine ilmi değerlendirmelere açık bir şeffaflık sağlansa, Türkiye için daha faydalı olur kanaatindeyim." (Oğuzhan Asiltürk, a.g.e.)

□ "Bu kanun... Demokles'in kılıcı gibi kullanıldı. Atatürk'e nesnel bir gözle ve eleştirel bir tarzda bakmak bile imkânsız hale geldi. Atatürk de bir siyaset adamıydı demek bile mahkeme tarafından, Atatürk'ün hatırasına saygısızlık olarak yorumlanabiliyor. Ben Batı ülkelerinde böyle bir şey görmedim. Bu kanun yürürlükten kaldırılıp Atatürk adam gibi tartışılmazsa, bu iş, Atatürk'ün Anıtkabir'den çıkartılıp yakılmasına ve küllerinin denize savrulmasına kadar varabilir." (Mete Tunçay, a.g.e.)

Demokrasiye aykırı olduğu, Atatürk'ü tartışmayı, eleştirmeyi, onun dönemiyle ilgili araştırmaları bile yasakladığı ileri sürülen şu kanuna bir göz atalım:

Madde 1. **Atatürk'ün hatırasına** alenen **hakaret eden veya söven** kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Atatürk'ü temsil eden heykel, büst ve abideleri veyahut Atatürk'ün kabrini tahrib eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir.

Yukardaki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik eden kimse asıl fail gibi cezalandırılır.

Madde 2. Birinci maddede yazılı suçlar, iki veya daha fazla kimseler tarafın-

dan toplu olarak veya umumi veya umuma açık mahallerde veyahut basın vasıtasıyla işlenirse, hükmolunacak ceza yarı nisbetinde arttırılır.

Birinci maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlar, zor kullanılarak işlenir veya bu suretle işlenmesine teşebbüs olunursa, verilecek ceza bir misli arttırılır.

Madde 3. Bu kanunda yazılı suçlardan dolayı Cumhuriyet savcılıklarınca re'sen takibat yapılır.

Madde 4. Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5. Bu kanunu Adalet Bakanlığı yürütür.

Görüldüğü gibi kanunun yasakladığı şey, hakaret ve sövme fiilleri ile heykellerinin tahribidir.[10]

Türk Ceza Kanunu'nun, hakaret ile ilgili 480 inci ve sövme ile ilgili 482 nci maddelerinin unsurları da şunlar:

Bir şahsı, bir madde-yi mahsusa tayin ve isnadı suretiyle[11] halkın hakaret ve husumetine (düşmanlığına) maruz bırakmak (480),

Bir şahsa, namus ve haysiyetine dokunacak fiil isnat etmek (480),

Hakaret suçunu, tahrif edilmiş (değiştirilmiş) vesikaya (belgeye) dayanarak işlemek (480),

Her ne suretle olursa olsun, bir kimsenin namusuna veya şöhretine veya vekar ve haysiyetine taarruz etmek (482).[12]

Bu kanuna yöneltilen, aktardığım ve aktarmadığım bütün eleştiriler, şu başlıklar altında toplanabilir:

a. Dünyada böyle bir kanun yoktur.

b. Bu kanun demokrasiye, düşünce ve bilim özgürlüğüne aykırıdır.

---

10) Maddenin bu fıkrasına, GRYT Ansklopedisinin yazarından başka pek kimse itiraz etmiyor. Genel hükümlerin yeterli olduğunu savunanlar ise, galiba şu hususu gözden kaçırıyorlar: M.Kemal'in heykellerine ve büstlerine, heykel ya da büst olduğu için değil, M.Kemal'in heykeli ve büstü olduğu için saldırıyorlar. Elbette kaşını, gözünü sevmedikleri için de değil, bir rejimin simgesi olduğu için.

İlke olarak, TCK'nun 516.maddesinin 3.fıkrası, genel bir hüküm olarak yeterlidir. Üstelik bu maddede öngörülen ceza daha da fazla: 1-7 yıl hapis.Oysa 5 816'ya göre verilecek ceza, daha az, 1-5 yıl. Yani bir arttırma da söz konusu değil.

Ama bir özel kanun, rejimin özel tavrını gösterir. Bu tavrı, sosyal ve siyasi amacından ve niteliğinden soyarak, salt hukuk açısından değerlendirmenin, doğru bir yaklaşım olmadığını sanıyorum.

11) 'Belirli bir konuyu, bir olayı ileri sürerek...'

12) Türk Ceza Kanunu'nda, özellikleri dolayısıyla özel hükümlerle düzenlenmiş başka hakaret ve sövme fiillerine de yer verilmektedir:

Madde 154: Türk bayrağını tahkir ve tezlil; Madde 158: Cumhurbaşkanına hakaret; Madde 159: Türklüğü, Cumhuriyeti, TBMM'ni, hükümetin manevi şahsiyetini, bakanlıkları, devletin askeri ve emniyet muhafaza kuvvetlerini, adliyenin manevi şahsiyetini tahkir veya tezyif ve kanunlar ile TBMM'nin kararlarına sövme; Madde 266-270: Resmi sıfatı haiz olanlara hakaret.

Hakaret ve sövme fiilleri hakkında geniş bilgi için: Ord.Prof.Dr. Sulhi Dönmezer, Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, s.218-274.

c. Yakın tarihimizin tartışılmasını, araştırılıp gerçeklerin ortaya çıkarılmasını yasaklayıcı, araştırmayı ve Atatürk'ü eleştirmeyi engelleyici, niteliktedir.

d. Bu kanun gereksiz, ceza kanundaki genel hükümler yeterlidir.

e. Kanun, amacını aşar biçimde, yanlış uygulanıyor.

1. Belki de gerçekten dünyada böyle bir kanun yok. Ama dünyada, milli kahramanına, devletin kurucusuna, ilgili maddelerin bütün unsurlarını ihlal ederek hakaret eden, söven, saldıranlar da yok. Bu yazık ki yalnız bize özgü bir ilkellik.

2. Kanunu, demokrasiye aykırı olarak niteleyenler, ya demokrasi ve özgürlük nedir bilmiyorlar, ya da kanunu göz ucuyla bile okumamışlar, eğer okumuşlarsa hiç anlamamışlar. Hakaret ve sövme ile demokrasi ve özgürlük arasında, nasıl bir bağlantı kuruyorlar acaba? Yoksa bu kimseler için hakaret ve sövme, demokrasinin, düşünce ve bilim özgürlüğünün kaçınılmaz bir şartı mı?[13]

3. Kanunun metnini okudunuz. Ne yakın tarihimize ilişkin gerçeklerinin ortaya çıkarılmasını yasaklıyor, ne bilimsel araştırma yapmayı, ne de Atatürk'ü tartışmayı ve eleştirmeyi. Atatürk'ü eleştiren, kimi doğru, kimi yanlış, kimi zıpırca, kimi komik yüzlerce yazı var. Hakaret etmeden, sövmeden, yalana dolana, sahte belgelere başvurmadan eleştirenlere ne oldu? Hiç. Bu çalışmanın sınırları içinde olsa, ben de bazı hususları eleştirirdim.

4. Ceza kanunundaki genel hükümler, en azından şundan dolayı yeterli değildir: Hakaret ya da sövgü fiiline muhatap olan kimsenin mirasçıları şikâyet eder, faili mahkûm ettirebilir. Çünkü bu suçlar, ilke olarak şikâyete bağlı suçlardır.

Ama Atatürk'ün mirasçısı yok.

Bu yüzdendir ki özel kanunda, "Cumhuriyet savcılarınca re'sen (kendiliklerinden) takibat yapılması" hükmü yer almaktadır.

Bu kanunu eleştirenlerden bazıları, söz gelimi Abdülhamit'in ya da Kazım Karabekir'in özel bir kanunla korunmadığını ileri sürerek, Atatürk'e farklı davranılmış olmasını kınıyorlar. Abdülhamit'in de, Karabekir'in de mirasçıları var. Bir hakaret ya da sövme söz konusu olduğu zaman, şikâyet haklarını kullanabilirler.

5. Kanunun, amacını aşar biçimde uygulandığı doğrultusundaki şikâyetlere gelince, Mete Tunçay'a ek olarak, Prof.Dr.Bülent Tanör de bu konuda şöyle diyor:

"Ama [bu kanuna dayanarak, Atatürk'ü] eleştiriden korumak son derece yanlıştır. Benim gördüğüm kadarıyla yasa bu şekilde uygulanıyor. Düşünce açıklama konusunda ciddi bir tehdit olma özelliğini muhafaza ediyor." (Aktüel dergisi, 22-28 Ağustos 1991/7.sayı)

---

13) Kanunu artık gereksiz bulan Prof.Dr.Bülent Tanör bile diyor ki: "Düşünce açıklamaları, hiçbir zaman hakaret ve sövgü içermez. Dolayısıyla, hakaretin ve sövmenin cezalandırılması, düşüncenin cezalandırılması anlamına gelmez. " (Aktüel dergisi, 22-28 Ağustos 1991/7.sayı)

Buna karşılık, bu kanuna en çok karşı olan Gayr-i Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi, uygulama ile ilgili durumu şöyle özetlemektedir:

"[Yayınların] bir kısmı 5816'ya muhalif sayılmakta, mahkemeye intikal etmekte, bir kısmı beraatle neticelenmektedir; bir kısmı ise hiçbir adli takibata maruz kalmamaktadır." (5.C., s.318)

Demek ki her eleştiri ve karşı düşünce koğuşturulmuyor, koğuşturulanların hepsi de mahkûm olmuyor.

Acaba niçin mahkûm ediliyorlar?

Bu soruya objektif bir cevap verebilmek için koğuşturulan yazılar ile mahkeme kararlarını görüp incelemek gerekir. İşin doğrusunu ancak, bu konuda yapılacak geniş bir araştırma ortaya çıkarabilir.

Ama bu tür yazıların pek çoğunu okudum, tipik olanlarını da aktardım. Bir sürü kanıtsız, belgesiz iddialar ileri sürmekle, masallar anlatmakla kalmıyor, M.Kemal'in annesinden başlayıp ölünceye kadarki tüm hayatını karalıyor, hakaret ve sövme ile ilgili maddelerin bütün unsurlarını, ardarda, ısrarla ve defalarca ihlal ediyorlar.

Koğuşturmaya uğrayınca da çığlığı basıyor, demokrasiden söz ediyorlar.

Demokrasi, M.Kemal'e hakaret ve sövme özgürlüğü müdür?

Hakaret etmeden, sövmeden düşüncelerini açıklamayı, tartışmayı, eleştirmeyi beceremiyor ve milyonlarca insanı, M.Kemal'e düşman etmek, özledikleri rejimin simgesi olarak gördükleri Vahidettin'in ve yönetiminin vatansever olduğuna inandırmak için masal üstüne masal üretiyorlar.

Galiba bazıları, hakaret ve sövmeyi de sadece 'küfretmek' sanıyorlar. Oysa söz konusu maddeleri ihlal etmek için küfretmek gerekli değil. Hakaret nedir, sövme nedir, ceza kanunu belirlemiş. Bu genel hükümler, yalnız M.Kemal için değil, Sarı Çizmeli Mehmet Ağa için de geçerlidir.

Eğer hiçbir hakaret ve sövme söz konusu olmadığı halde, bazı yazarlar, sırf M.Kemal'in düşüncelerini ve uygulamalarını eleştirdikleri için mahkûm olmuşlarsa, bu tutum, ne hoş görülebilir, ne de savunulabilir. Ama ben bu yüzden mahkûm olan birini duymadım. Kimse de böyle bir örnek vermiyor.

Benim anladığım, bu kanundan, özellikle Vahidettinciler, hiçbir cezaya uğramadan, istedikleri gibi masal anlatamadıkları, M.Kemal'e hakaret edip sövemedikleri için şikâyetçiler.

Masal uydurmaya ve dinlemeye bayıldığımız da, acı bir gerçek.

● Mete Tunçay, bu kanun vesilesiyle Türkiye'nin falına da bakmış, "Bu kanun yürürlükten kaldırılıp Atatürk adam gibi tartışılmazsa, bu iş, Atatürk'ün Anıtkabir'den çıkartılıp yakılmasına ve küllerinin denize savrulmasına kadar varabilir" diyor.

Hay Allah! Ben bütün bu masalların, hakaret ve sövmeler ile bunlara bağlı olayların ve gelişimlerin sebebinin, cumhuriyet, laiklik, milliyetçilik, çağdaşlaşma

ve benzeri Cumhuriyet kurum ve ilkeleri olduğunu, M.Kemal'e de bunları temsil ettiği için saldırdıklarını sanıyordum. Meğerse değilmiş. Bütün bunların sebebi, Atatürk'ün adam gibi tartışılmasını engelleyen şu beş maddelik kanunmuş. Ve eğer bu kanun kaldırılmazsa iş, Atatürk'ün Anıtkabir'den çıkartılıp yakılmasına ve küllerinin denize savrulmasına kadar varabilirmiş.

Herhalde Tunçay, işin bu noktaya varması için daha önce, ne gibi aşamalardan geçilmesi gerektiğini de düşünüp de öyle söylemiştir bu sözü. Bir bilim adamı düşünmeden, hapşırır gibi konuşmaz elbette.

Demek ki bu kanundan dolayı M.Kemal'e istenildiği gibi hakaret edilip sövülemediği için demokrasiden ve çağdaş hayat tarzından vaz geçilecek, o uyduruk tarihe inanılacak, anayasa tersine çevrilecek, Kurtuluş Savaşı hiç olmamış sayılacak, üniversiteden orduya kadar devletin bütün kurumları ve bunların mensupları bu anlayışa teslim olacak, partiler, işçi ve meslek kuruluşları hiç itiraz etmeyecek, kanunlar işlemeyecek, medya susacak, bütün sivil örgütler, aydınlar ve halk pes edecek ve bir gün, birtakım insanlar –ve bazı İkinci Cumhuriyetçiler–, ellerini kollarını sallaya sallaya Anıtkabir'e girip Atatürk'ün kemiklerini çıkaracak, tören meydanında yakacak ve küller, muhtemelen Samsun'da denize savrulacak.

Tunçay,.bilimsel falını şöyle tamamlıyor:

□ "Doğrusu, ben böyle bir şey olmasını istemem."
Üzülmeyiniz efendim, isteseniz de böyle bir şey olmaz, çünkü olamaz!

5. Gazi Mustafa Kemal Atatürk

● Milli Mücadele'nin lideri M.Kemal, vatanı emperyalizmin yağmasından ve sömürmesinden, milleti düşmanın tasallutundan ve esirlikten, devleti yıkımdan ve bağımlılıktan kurtardı, demokrasiye giden kapıyı araladı ve birçok mazlum toplumun kurtuluş mücadelesi için örnek oldu.

● Müslüman inancına göre, bütün bunlar, Allah'ın rızası olmadan gerçekleşemez.

● Bu arada bazı yazarlar, M.Kemal'in dindar olup olmadığını tartışıyorlar. Din açısından bu, onunla Allah arasındaki bir sorun. Bize ne? Biz ne din polisiyiz, ne de din yargıcı. Bu bireysel durumun, tarih ve siyasetbilimi açısından ise, hiçbir önemi yoktur. Sadece inancını ya da inançsızlığını, toplumu zorla kabul ettirmeye çalışıp çalışmadığı tartışılabilir. Bu konudaki durum da şöyle: Ne din, ne dini yayınlar yasaklanmış, ne ibadet engellenmiş, ne de mabetler kapatılmıştır. Elmalılı Hamdi Efendinin Kur'an çevirisi ve yorumu da, Buhari'nin 12 ciltlik hadis derlemesi de, M.Kemal'in talimatı ve desteğiyle yayımlanmıştır.

M.Kemal'in 1932 yılında, o zaman tarih öğretmeni olan Ord.Prof. Dr.Reşat Kaynar'a şöylediklerini özet olarak aktarıyorum:

"Dinsiz toplum olmaz. Dinsiz toplum yaşamaz. Bu milletin çağdaşlaşmasına engel olan bir zümre vardı. **Onlar mukaddes dini, siyasete, menfaate alet ediyorlar. Bu hem devleti, hem dini sıkıntıya sokar**. Biz bunun mücadelesini yapıyoruz, yapacağız. Türkiye'nin çağdaşlaşması lazımdır. Çağdaşlaşmaya da İslam dini hiçbir zaman engel olmaz, olmamıştır. Böyle bir kural da yoktur." (3 Mart 1997, Milliyet, s.19)

Üç görgü tanığı diyor ki:

"M.Kemal, birçoklarının zannı aksine olarak Allah'ın varlığına ve namütenahi kudretine, layezal varlığına gönülden inanmış, maneviyata değer veren insandı. **Sadece kör taassubun aleyhindeydi**... M.Kemal de Kocatepe'de büyük Yaratıcıdan, sabahın erken saatlerinde zafer niyazında bulunmuştu." (26 Ağustos 1922, A. Gündüz, Hatıralarım, s.140, 185)

"Atatürk'ün din telakkisini, kati olarak pek az kimse öğrenebilmiştir. Orman Çiftliğinde başbaşa kaldığımız bir gün, din hakkında ne düşündüğünü sordum. Bana dedi ki: 'Din vardır ve lazımdır. Temeli çok sağlam bir dinimiz var. Malzemesi iyi fakat bina, uzun asırlardır ihmale uğramış. Harçlar döküldükçe yeni harç yapıp binayı takviye etmek lüzumu hissedilmemiş. Aksine olarak birçok yabancı unsur (hurafeler) binayı daha fazla hırpalamış... Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve tefekküre karşı değiliz. Biz sadece din işlerini millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor, **kasda ve fiile dayanan taassupkâr hareketlerden sakınıyoruz**.'" (Asaf İlbay, Yakınlarından Hatıralar, s.102)

"Atatürk din işlerini dünya işlerinden ayırdı. Fakat dinin, cemiyetin en derin köklerine kadar işleyen bir gerçek olduğunu bildiğinden, Diyanet İşleri Reisliğini devlet kadrosunda tuttu. Diyanet İşleri Başkanı rahmetli Rıfat Hoca (Börekçi) en sevdiği adamlardan biri idi. **Atatürk, İslamiyete yok yere, haksız yere 'mani-yi terakki'** (gelişmeye engel) **iftirasını yapıştıran taassubun, Türk milletinin kurtuluşunu bir asır geciktiren şeriatçiliğin düşmanı idi**. Arkadaşları arasında beş vakit namaz kılan, oruç tutanlar vardı. Ramazan ayında bir oruçlu hükümet adamı ile işi olduğu vakit, saati düşünür, 'Kendisini rahatsız etmeyelim.' derdi. Cumhuriyet devrinde din meselesi diye vicdanlar üzerinde bir baskı yoktu." (F.R.Atay, Niçin Kurtulmamak, s.93)

Bu yaklaşım sayesinde Türkiye, uzun yıllar, din tüccarları ve aktörlerinin oyunlarından uzak kalabilmiş, din sömürü aracı olmaktan çıkarılmış, korunup yüceltilmiştir.

Neden hiçbir gerçek dindar ve din bilgini, M.Kemal'i dinsizlik ya da dini tahrip etmek ya da engellemekle suçlamıyor acaba?

Neden emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş Müslüman ülkelerin liderleri ve bilginleri M.Kemal'i övüyorlar?

Suçlayanların isteği, niyeti, özlemi ise, ortada.

Onun yaşadığı dönemde doğdum, tam bir vicdan özgürlüğü içinde yetiştim, ne okulda, ne sokakta, din aleyhinde hiçbir telkinle karşılaşmadım ve elhamdülillah Müslümanım!

Gerisi boş laftır.

● İslamiyet ve İslamî iman, ne takvim, saat, başlık, kıyafet, tatil günü, yazı vb. ile kaimdir, ne de onlar değişti diye elden gider. İslamiyet bu kadar basit, nesnelere ve görünüşe bağlı, biçimci, özsüz bir ilkel din değildir.

Tekkelerin, dergâhların, zaviyelerin kapanması ve tarikatların yasaklanmasının da, dinle doğrudan ilgisi yoktur, kapanmalarının da dini engelleyici hiçbir etkisi olmamıştır.

Peygamber zamanında, tekke, dergâh, zaviye, tarikat, cemaat, şeyh, mürşit var mıydı? Bunlar ne zaman, nerde, nasıl ve neden ortaya çıktı? İbadetler, Kur'an'la belirlenmiş ve sünnetle açıklanmıştır. Allah'ın belirlediği ibadetlere, yeni ibadetler, ibadet biçim ve âdetleri eklenebilir mi? Bu tavır, Allah'ın ve peygamberin eksik bıraktığını tamamlamaya kalkışmak, yani Allah'a noksanlık yüklemek ve ortak olmaya yeltenmek anlamına gelmez mi?

Bilenler, doğruları anlatsa da, hep birden öğrenip aydınlansak.

Son olaylar, hepimizi, tarikatler, tekkeler, dergâhlar, zaviyeler ile din sömürüsü, tüccarlığı ve aktörlüğü üzerinde, derin derin düşünmeye davet etmiyor mu?

● Mehmet Altan, –İkinci Cumhuriyetçiler adına– diyordu ki: "Kemalizm, tek parti diktatörlüğünün ideolojisidir. Kemalizm demokrasiyle bağdaşmaz. Hem Kemalist olup hem demokrasi yanlısı görünmek çelişkidir."

Evet, cumhuriyet ilan edilmiş ama Batı tarzı, çok partili parlamenter rejime, demokrasiye hemen geçilmemiştir. Ama:

a. Batı, demokrasiye hangi aşamalardan geçerek ulaşmıştır?

b. Tarihte, ihtilal yapar yapmaz, demokrasiye geçmiş bir tek ülke var mıdır?

c. Mesela Fransa Fransız ihtilalinden, İngiltere Haklar Bildirisi'nden ne kadar sonra, demokrasiye geçebilmiştir? Bugünkü demokratik düzene, kaç aşamada geçebildiler?

d. 1923 Türkiye'sinde, demokrasiye geçiş için gerekli olan tarihi ve pratik koşullar var mıydı? Bernard Lewis, dünü bugünün ölçüleriyle değerlendirmeye kalkanları uyarıyor ve diyor ki: "Demokrasi, Alaaddin'in lambasından çıkmaz!"

e. Buna rağmen, iki defa çok partili hayata geçilmiş olmasının, hiçbir anlamı yok mu acaba?

f. Bir diktatör, okullarda okutulmak üzere cumhuriyet, demokrasi, hürriyet, insan hakları, tek dereceli seçim, partiler gibi kavram ve kurumlar hakkında ayrıntılı bilgi veren ve hepsini öven bir kitap yazar ve yazdırır mı? (1931)[14]

g. Otoriter yönetim tarzı, hiç övülmüş, savunulmuş mudur, rejim bu anlaşıya göre mi düzenlenmiştir?

h. CHP, militan bir parti miydi, yoksa birçok görüşlerin temsilcilerinin bulunduğu, geniş tabanlı bir koalisyon muydu?

Bu soruların cevabı araştırılmadan hüküm verilebilir mi?

Kemalizmin demokrasi ile bağdaşmadığı, çeliştiği iddiası, gerçeklere ters düşen, temelsiz, haksız, anakronolojik ve sübjektif bir yakıştırmadır.[15]

Kemalizm, demokrasiye geçiş için gerekli asgari koşullara bile sahip bulunmayan bir ülkeyi, millet olmaya, aklın özgürlüğüne, çağdaşlığa ve demokrasiye taşımak demektir.[16]

Şimdi rahat rahat Kemalizmi eleştirenler, tepe tepe kullandıkları özgürlüğü, bu sürece borçludurlar.

O dönemi yaşamış birkaç görgü tanığını dinleyelim:

□ "M.Kemal Paşaya dedim ki: 'Canım paşam, nazariyat çok güzelse de vaziyetin hakikatlarından çıkan icaplar da hızlı davranmayı gerektiriyor. Me-

---

14) Söz konusu bilgiler için: Afet (İnan), Medeni Bilgiler, 1.C., s.19-98, 203-204. Bir orta öğretim kitabında, seksen bir sayfanın, bu kavram ve kurumlara ayrılmış olması bile tek başına, tek parti döneminin, bir geçiş dönemi olduğunu kanıtlayacak nitelikte bir olgudur.

15) Mehmet Altan'ın, yakın tarihimizle de, dünya demokrasi tarihi ile de pek ilgilenmediği anlaşılıyor. Israrla aynı görüşleri ileri sürüyor, bilgisini tazelemiyor. Bu yüzden de sürekli yanlışlığa düşmekle kalmıyor, bazen çok ayıp şeyler de yapıyor. Mesela 19 Ekim 1995'te Sabah gazetesindeki köşesinde, "Saddam'ı izlemeden Türkiye'yi anlayamazsınız" başlığı altında, şöyle yazıyor: "Türkiye'nin neden bir türlü demokratik bir cumhuriyet olamadığını anlamanın en iyi yolu, Saddam Hüseyin'in Irak maceralarını izlemek. Bugünkü Saddam rejimi, dünkü Türkiye'yi yansıtıyor çünkü. Biliyorsunuz, Saddam da hem laik, hem de cumhuriyetçi. Üstelik 1958 yılında monarşi rejimini yıkan bir geleneğin temsilcisi. Ancak şimdi monarşi yok ama Saddam'ın kanlı diktatoryası var. Tek parti rejiminin ne olduğunu bize en iyi Saddam... anlatıyor. "

Yani, Saddam = M.Kemal!

Soru 1: Türkiye'de demokratik kural ve kurumları hayata geçiren, geliştirmeye çalışanlar kimlerdir?

Soru 2: Bunlara karşı çıkan ya da geciktiren ya da sulandıranlar kimlerdir?

Yazar, son 50 yılı şöyle bir gözden geçirirse, soruların cevabını bulur.

16) M.Duverger şöyle diyor: "...Bazı tek partiler, gerek felsefeleri, gerek yapıları bakımından, gerçek anlamda totaliter değildir. Bunun en iyi örneğini 1923'ten 1946'ya kadar Türkiye'de faaliyet göstermiş bulunan CHP sağlamaktadır. Bu partinin başta gelen özelliği, demokratik ideolojisindedir... Faşist rejimlerde her gün rastlanan otorite savunusunun yerini, Kemalist Türkiye'de demokrasi savunusu almıştır; bu da, 'halkçı' ya da 'sosyal' diye nitelendirilen 'yeni' bir demokrasi değil, geleneksel siyasal demokrasidir... Parti liderlerinin gözünde tekel, Türkiye'deki özel siyasal durumun bir sonucu olmuş ve çok partli sistem, ideal olmakta devam etmiştir. Türk tek partisinin yapsında da totaliter bir taraf yoktu. Bu yapı ne hücrelere, ne milise, hatta ne de gerçek anlamda ocaklara dayanıyordu... Üyelik herkese açıktı." (Siyasi Partiler, s.359-361)

Prof. A.J.Toynbee'nin bu konudaki görüşü de şöyle:

"1920'lerde Türk toplumu ya gelişecek ya da ölecekti. Her ne pahasına olursa olsun yaşamayı yeğlemiştir. Bununla birlikte Türkiye'de tek parti yolu, hiçbir zaman faşist-nazi-komünist tipi bir diktatörlük biçimini almamıştır." (Türk Dili, sayı 182)

sela beni Ankara'da huzursuz eden en büyük şey, ordunun yokluğudur. Elimizde dayanak bir ordu bulunmazsa, bütün bu güzel nazariyat suya düşüp gidebilir' [Şu cevabı verdi:] 'Bence Meclis nazariye değil hakikattir ve hakikatlerin en büyüğüdür. Önce Meclis, sonra ordu Nadi Bey. Orduyu yapacak olan millet ve ona niyabeten Meclistir.'" (TBMM açılmadan önce, 1920/Ankara, Y.Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s.99)

□ "Meclis'te yapacağı konuşmayı, odasında, Hakkı Behiç'le bana baştan başa okudu. Her ne olursa olsun, Mustafa Kemal Paşanın, kudreti milletin eline bırakmak istediği, herhangi bir diktatör veya sultan istemediği görünüyordu." (TBMM açılmadan önce, 1920/Ankara, H.E.Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, s.118)

□ "Meclis'in ve toplanmasının yegâne amili M.Kemal'dir. Meclis onun eseridir." (1.Dönem milletvekili Hilmi Kalaç, Ulus gazetesi,1.4.1970)

□ "Ben her kerameti Meclis'ten bekleyenlerdenim." (M.Kemal'den aktaran Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s.98)

□ "Canım neden bu Meclis'in dertlerini çekiyoruz? Dağıtalım, rahat ediniz.' diyen şiddetçilere, 'Meclis olmazsa, biz neyiz ki? Hiçbir şey. Meclissiz olamayız.' diyor, Türk milletinin o ana-baba, ölüm-kalım günlerinde, irticaın çoğunlukta olduğu bir muhalefetli Meclisi dahi, meclissizliğe tercih ediyordu." (F.R.Atay, Çankaya, s.519)

□ "Gazi, 'Türkiye'de de partiler ve parlamento hayatının başlamış olmasından dolayı memnuniyet duyuyorum...' dedi." (Terakkiperver Cumhuriyet Partisinin kurulması dolayısıyla, 1924, A.F.Cebesoy, Siyasi Hatıralar, 2.C., s.125)

□ "Atatürk dedi ki: 'Devletin idaresini ele alan bir siyasi partinin karşısında bir kontrol heyeti bulunmak lazım gelir... Ben, Serbest Cumhuriyet Fırkasından, iki esaslı prensipe riayet etmesini isterim: Cumhuriyet ve laiklik... Zaten benim siyasi hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur!" (Serbest Cumhuriyet Partisinin kurulması sırasında, Ağustos-Eylül 1930/ Yalova, Asım Us, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, s.138)

□ " (Fethi Bey ve arkadaşları sonunda] karar verdiler ve Serbest Fırkayı kapattılar. Kapatılması bizim için çok fena oldu. Atatürk çok özenerek böyle bir tertibe teşebbüs etmişti.. Serbest Fırka teşebbüsü de bu suretle bitmiş oldu. Bunun neticesi olarak, birden fazla parti ile demokratik rejim ümidini Atatürk, hemen hemen kaybetti." (İ.İnönü, Hatıralar, 2.C., s.230 vd.)

□ "Atatürk Recep Peker'e, 'Elbette konuşacaklar, elbette tenkit edecekler. Biz bu arkadaşların Meclis'e girmelerini neden teşvik ve ihzar ettik, bir oyun olsun diye mi? Hayır! İşlerimiz hakkında fikir ve kanaatlerini açıkça söylesinler, yaptıklarımızı tenkit etsinler, yani yeri boş kalan muhalefetin, bir dereceye kadar olsun, vazifesini görsünler diye Meclis'e getirdik,öyle değil mi?' dedi." (1930'lar, aktaran H.R. Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, s.35)

□ "Atatürk'ün siyasi hayatına hakim olan fikir, tam ve geniş bir demokrasidir." (C.Bayar, Atatürk'ten Hatıralar, s.13)

□ "Atatürk, Parti Yüksek Divanında azınlıkta kalınca, teklifini sükûnetle geri aldı... Bir aralık Cumhurbaşkanına, TBMM'den çıkan kanunlara karşı veto hakkı verilmesini istemişti. Fakat bazı arkadaşların, bilhassa Mahmut Esat Bozkurt ve Şükrü Saraçoğlu gibi genç hukuk adamlarının itirazı üzerine cereyan eden uzun tartışmalardan sonra bundan da vaz geçmişti... Atatürk'ün yaptığı bir teklifi Serbest Fırka kabul etmiş idiyse de Halk Fırkasının 40 kişilik İdare Heyeti kabul etmemişti. O zaman bu olayı hayretle karşılayanlar, yaptığı teklifi kendi fırkasının kabul etmemesini ciddi ve varit bulmayanlar olmuştu. Bu gibiler, Atatürk'ü içten tanıyamamış olan kimselerdir. O kendi fırkası içinde de daima ekseriyetin reyine hürmet eden, ikna yolundan başka kuvvet kullanmayan bir liderdi." (H.R.Soyak, Atatürk'ten H:atıralar, 1.C., s.46, 54; 2.C., s.437)

□ "Umumi işlere ait kanunların tartışmasında, onun Meclisleri tamamiyle serbest kalmışlardır. Bazı kanunları geçirmek için Başvekil İsmet Paşanın bile günlerce komisyonlarda uğraştığı görülmüştür." (F.R.Atay, Çankaya, s.543)

□ "Onun partisine, tek parti adını verenler yanılmaktadır. Halk Partisi, en koyu irticadan, en ileri fikre kadar bütün temayülleri, prensipler disiplini içinde dizginlemeye çalışan bir karma parti idi." (F.R.Atay, Çankaya, s.448)

□ "CHP Genel Sekreteri Recep Peker, Avrupa'da, bilhassa İtalya ve Almanya'da uzun bir tetkik seyahati yapmış, dönüşünde, yakında toplanacak olan parti kurultayına arz edilmek üzere yeni bir nizamname ve çok teferruatlı bir program hazırlamıştı. Bunlar, Parti Genel Başkanı Atatürk'e takdim edilmek üzere bana tevdi olunmuştu. Gerek nizamname, gerek program, o zamanın tek partili totaliter idarelerindeki esaslara göre kaleme alınmıştı. Başta, azası sınırlı fakat kudret ve selahiyeti sınırsız bir Heyet tasavvur ediliyordu. Bütün kararları bu Yüksek Heyet veriyor, Büyük Millet Meclisi bir şekilden ibaret kalıyordu. İtalya ve Almanya'da olduğu gibi üniformalı gençlik teşkilatı kuruluyordu. [..] Evrakı Atatürk'e götürdüm. 'Kütüphanede masamın üstüne bırak, sonra okurum.' dedi. [..] [Ertesi günü sabah] Üzerinde ilk bakışta sezilen bir sinirlilik hali vardı. Beni görünce azarlar gibi sordu:

'Bu zorbalar kimlerdir, onları kim seçecektir?'

'Hangi zorbalar paşam?'

'Sen dün akşam bana getirdiğin kâğıtları okumadın mı?'

'Biraz okumuştum.'

'Haa, işte orada bahsedilen, bütün kuvvetleri nefsinde toplayıp tek partiyi, dolayısıyla devleti ve memleketi kendi başlarına idare edecek olan Yüksek Heyet'in azası! Bu zorbalar heyeti, kuvvet ve selahiyetlerini kimden ve nasıl alacak? Bu ne sakat düşüncedir, bu nasıl zihniyettir? Görülüyor ki varmak istediğimiz hedef, henüz, en yakın arkadaşlar tarafından bile, zerre kadar anla-

şılmış değildir. Çocuk, biz öyle bir idare istiyoruz ki bu memlekette bir gün padişahlığa taraftar olanlar dahi bir fırka (parti) kurabilsinler.'

[..] Köşke gelen Genel Başkan V. İsmet İnönü ve Genel Sekreter Recep Peker ile birkaç saat görüştüler. İnönü ile Peker gittikten sonra Atatürk, mütebessim bir çehre ile 'İsmet Paşa, Recep'in marifeti olan o saçmaları okumadan imza etmiş. Neyse, her şey olduğu gibi kalacaktır.' dedi." (H.R.Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, s.58 vd.)

□ "Sevdiklerinin ve birlikte bir şeye inandıklarının tenkitlerine, itirazlarına, tartışmalarına inanılmaz bir katlanışı ve hoşgörürlüğü vardı.. Meclisinde, dilediklerinizi söylememek için pek hesaplı bir dalkavuk olmaktan başka hiçbir sebep yoktu.. Bilakis sadece onun hoşuna gitmeyi düşünerek sözleri ayarlamak pek lüzumsuz bir dalkavukluktu. Bu türlü dalkavuklar, sofra oyuncağı olmaktan başka bir mükâfat da görmemişlerdir." (F.R.Atay, Çankaya, s.507, 510, 530)

□ "Atatürk'ü, şahsı hakkında yapılan tenkitler arasında hemen hemen tek üzen şey, diktatör telakki edilmesiydi. Bundan aşırı derecede teessür duyardı. Nasıl müteessir olmasın ki o, yaradılışı ve mizacı itibariyle, diktatörlükten, diktatörlerden nefret eden bir adamdı." (H.R. Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, s.53)

□ "Atatürk, ne mizacı, ne de ideali bakımından, diktatörlük inançlısı değildi. Mussolini ve Hitler gibi demokrasiler aleyhine hicivler ve diktatörlük lehine methiyeler söylemiş değildir. Hususi meclislerinde dahi milli hakimiyet davasına gönülden bağlı olduğu sezilirdi. Onun düşmanlığı yobazlığa idi, geriliğe idi, Türk şerefini düşüren ve Türklüğü gelişmekten alakoyan kara ve karanlık gelenek ve göreneklere karşı idi." (F.R.Atay, Çankaya, s.521)

□ "Atatürk'ü diktatör sayanlar olmuştur. Bence bu hem yanlış, hem de yanıltıcı bir görüştür... Çünkü Atatürk, bilinçli olarak, kendi yokluğunda uygulanabilecek bir düzen kurmağa, kendinden sonra sürebilecek bir hükümet ve yönetim sistemi yaratmağa çalışıyor; görüşlerini zorla kabul ettirmekten çok, düşüncelerini öğretmeye ve ülkülerini açıklamaya uğraşıyordu... Kanunlara aykırı davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. TBMM'ne ise büyük saygısı vardı... Pek çok kimsenin sandığı gibi sağa sola emirler yağdırmak şöyle dursun Atatürk, Bakanları her zaman kendi sorumluluklarını yüklenmeğe zorlardı." (1935-1937, İngiliz Büyükelçisi Sir Percy Lorraine, Türk Dili, sayı 158)

□ "Yeni bir Meclis yapısının ilk taslağı Atatürk'e gösterildiği zaman, [parti] İdare Meclisi azası idim. Gerek o taslakta, gerek bugünkü yapının planında, çok parti ve iki meclis ihtimali hesaba katılmıştır.

Ölüm yılına kadar, Atatürk'ün fikirlerini günü gününe takip etmiş olanların, ne onun ağzından, ne de onun yanında, tek parti rejimini ebedileştirmek değil, uzun boylu devam ettirmek için kuru bir söz bile duyduklarını sanmıyorum. CHP'ni faşist, nazi veya komünist parti örneklerine göre ayıklamak ve ihtilal prensiplerine tam bağlı olanlardan yoğurmak, her türlü idare ve kadro cihazlarını buna göre ayarlamak gibi teklifler, ne Atatürk'ten, ne de arkadaş-

ları arasında lider vasfı verilebilecek olanlardan yüz bulamamıştır." (F.R.Atay, Niçin Kurtulmamak, s.45)

□ "Atatürk yalnız bir konuda genel tartışmağa izin vermemiştir. O da dinin riyakarane sömürülmesi konusudur... Atatürk'ün diktatörlüğü ancak ve ancak bu yönde kendini göstermiş ve tek parti usulü, fiili bakımdan, ancak ve ancak bu yüzden kurulup yaşamıştır." (H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.345)

□ "Mizacca demokrat fakat milli varlığı kurtarmak için inkılapları gerçekleştirme bakımından amansız, eğilip bükülmez bir savaşçı idi. Bir gün, kapalı bir parti grubu oturumunda inkılap meseleleri konuşulurken, 'Arkadaşlar...' demişti, 'Umur-u cariyede (genel işlerde) halkın temayüllerini dikkate almalıyız. Halka karşı gitmemeliyiz. Fakat prensiplerimiz davasında bir tek kişi kalsak, başımızı verir, taviz vermeyiz!'" (F.R.Atay, Çankaya, s.543)

□ "Maiyetindekilerin sorumlu oldukları işlere karışmaktan ve ayrıntılarla uğraşmaktan sakınır, bazan bunu yapsa da dostçasına yapardı. 'İşi mesulüne bırakalım' sözünü kendisinden çok işittim. Keza bir Bakan danışırsa, düşüncesini söylemekle birlikte, 'Ben böyle düşünüyorum ama işin sorumlusu sensin, ona göre düşün, taşın, karar ver' derdi." (H.Bayur, Hayatı ve Eseri, s.346)

□ "Teferruat ile uğraşmayı sevmezdi. Yalnız dış politikaya devamlı bir alaka göstermiştir. Bazı meselelerde, şikâyet ve tenkitler üzerine müdahaleler yapmak ve hakem rolü oynamaktan başka, hükümet işleri ile pek yorulmamıştır." (F.R.Atay, Çankaya, s.398)

□ "Mesuliyet karşılığı selahiyetlere, taassup derecesinde hürmetkârdı. Herhangi bir mesele hakkında vazifeli ve alakalıların mütalaalarını dinlemeden, hatta onlarla müzakere ve münakaşa etmeden, kendi görüşünü açıkladığı ve karar verdiği vaki değildir... Huzurunda konuşurken, aklıma gelen mütalaaları arz etmekten çekinmek gibi bir hisse kapıldığımı hatırlamıyorum." (H.R. Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, 1.C., s.37)

Böyle diktatör olur mu?

M.Kemal'e diktatör diyenlere, mesela Hitler'in, Mussolini'nin, Franko'nun, Stalin'in ve benzerlerinin hayatlarını okumalarını ve rejimlerini incelemelerini tavsiye ederim.

Bize düşen, dayanaksız iddialarla vakit öldürmek değil, Türkiye Cumhuriyeti'ni daha demokratik yapmak, her konuda daha ileri götürmektir.

Buna çalışalım!

● M.Kemal'in hiç mi kusuru, eleştirilecek yanı yoktu? Niye olmasın? Ama şu söylenebilir: Meziyetleri kusurlarından, doğruları yanlışlarından çok daha fazlaydı. Bir süpermen miydi? Süpermen olmadığını yazıp söyleyenler ile M.Kemal arasındaki çok büyük farka bakarak, M.Kemal'in süpermen olduğu rahatça iddia edilebilir ama hiçbir insan süpermen değildir, tabii ki o da değildi.

M.Kemal, milletine tertemiz bir vatan, tam bağımsız bir devlet bırakmış bir lider, aklı ve vicdanı özgürlüğe kavuşturmuş bir devrimci ve bizler gibi gülen, ağlayan, seven, kızan, öfkelenen, yiyen, içen bir insandır.[17]

Çağdaşı olan liderlerin hepsi, yıkıldı gitti.

Ama o yaşıyor ve yaşatılıyor.

Ölümünden yarım yüzyıl sonra bile; M.Kemal'i hâlâ saygı ve minnetle anan, anısına yürekten bağlı, değerbilir, simgelediği düşünceleri koruyan ve savunan, kadın erkek, genç yaşlı, sivil asker, köylü kentli, okumuş okumamış, sağcı solcu, milyonlarca, milyonlarca insan var.

Sadece bu bile, M.Kemal olgusuna, saygı ve dikkatle yaklaşmak, yüzeysel, ayaküstü, uluorta ve çapaçul değerlendirmelerden kaçınmak için yeterli bir sebeptir.

● Bazıları, "Atatürk'ü tartışalım!" diyorlar. Niyetleri herhalde boyunu posunu değil, yaptıklarını ve düşüncelerini tartışmak.

Ve tartışıyorlar.

Ama çoğu, yakın tarihimizi doğru dürüst bilmiyor. M.Kemal'in Nutuk'unu, Söylev ve Demeçleri'ni, anılarını, görgü tanıklarının anılarını, mesela B. Lewis, M.Duverger, A.J.Toynbee, H.Melzig, D.A.Rustow, G.Jeschke gibi Atatürk ve yeni Türkiye olgusunu işlemiş olan yabancı tarihçi, siyaset bilimci ve araştırmacıların, mesela E. Ziya Karal, Reşat Kaynar, Yavuz Abadan, T.Zafer Tunaya, Niyazi Berkes, Peyami Safa, Attilâ İlhan gibi bilim adamlarımızın ve yazarlarımızın yazılarını bile okumamışlar; Türk, İngiliz, Fransız, Sovyet ve Yunan belgelerinden ve dönemin koşullarından da, iyice habersizler.

Bu halleriyle, tıpkı şöyle bir bakıp Selimiye Camisini değerlendirip eleştirmeye kalkan inşaat kalfası Dursun'a benziyorlar.

● Yakın tarihten M.Kemal'i çekin, yerine kimi isterseniz koyun ve düşünün!

Acaba şimdi nerede, ne durumda olurduk?

M.Kemal'in büyüklüğü, önemi ve değeri, bu sorunun cevabındadır.

● Ne var ki son dönemlerde, simgelediği düşüncelerin, rejimin ve hayat tarzının temellerini, özlerini, gerekliliğini ve koşullarını anlatıp benimsetmekten çok, M.Kemal'i tanıtıp anmakla yetindik. Hem de eğilmez, bükülmez, sert bir heykel olarak. Basma kalıp sözlerle.

Başlangıçta bir liderin vurgulanması, anlaşılmaz bir şey değildir. Ama zamanla ölçüyü kaçırdık, simgelediği ya da simgesi yapıldığı düşünceleri ikinci,

---

17) "Bir yangın yerinden muntazam bir devlet çıkaran bir insanı, bazı şahsi zaafları yüzünden milletin gözünde küçük düşürmek istiyorlar. Ben bütün ömrümce M.Kemal'e teşekkür etsem, yine de bu millet için yaptıklarını ödeyemem."

Osman Bölükbaşı'nın, 1995'te özel bir toplantıda söylediği bu sözleri, Semih Sergen not etmiş. Ondan öğrendim.

hatta zamanla üçüncü plana atarak, M.Kemal'in heykellerini, büstlerini, resimlerini öne çıkardık, içeriksiz törenlerle yetindik, sıkışınca adını kullanarak, günlük politika malzemesi yaptık. Kendisi ön planda yer alınca, simgelediği düşünceler, rahatlıkla o yana, bu yana çekildi, türlü türlü yorumlandı, sulandırıldı, solduruldu. Bu arada göstermelik anma ve bağlılık nutukları arttırıldı.

Bu böyle gider mi, gitmeli mi?

6. Son söz

Çoktandır, aynı zaman kesitine ilişkin iki ayrı tarihe inanan bir toplum halindeyiz.[18] Zıdlaşma her gün artıyor, farklar gittikçe keskinleşiyor. Bunun karanlık sonuçlarını, kafasını kuma sokmuş bir devekuşu bile tahmin edebilir.

Son bazı olaylar, açıklamalar ve tartışmalar da gösteriyor ki bu gidiş, iyiye gidiş değil. Adım adım rejim çatışmasına doğru yol alıyoruz.

Ne yapmalı?

Bunu hep birlikte düşünmek ve tartışmak durumundayız.

Bana öyle geliyor ki her şeyden önce, bu masallara ve sahte tarih üretimine son vermenin çaresini bulmak ve bu çareyi uygulamak zorundayız. Bu, demokrasiyi örseler mi diyorsunuz?

Ölmesi daha mı iyi?

Böylesi maksatlı yalanların, demokrasi, bilim ve gerçeğe saygı ile ne ilgisi var? Yalan söylemenin, doğruyu söylemekten daha serbest, sakıncasız ve kolay olduğu tuhaf bir dönem yaşamaktayız. Herhalde bu masal ve hayal döneminden, bir an önce, el ve akıl birliği ile çıkmamız şart.

Daha fazla gecikmeden, sahici din bilginlerinin, sömürülen ve saptırılan din gerçeklerini anlaşılır biçimde açıklamalarının, bu açıklamaların, yoğun ve sürekli biçimde kamuoyuna yansıtılarak halkın aydınlatılmasının sağlanması gerektiği de sanıyorum.

Ve herhalde M.Kemal'i, saygımızı koruyarak, artık günlük politikanın üs-

---

18) 30 Kasım 1996 günü, Kanal 7'de yayımlanan Genç Oturum adlı programda, bu masalları okudukları ve gerçek sandıkları anlaşılan çoğu İmam Hatip Liseli olan gençler, resmi tarih kitapları hakkında, genel olarak şu görüşleri ileri sürdüler: 'Resmi ideolojiye göre yazılmış.. Objektif değil.. Bu kitaplar yeniden yazılsın.. Belgeler tahrif edilmiş.. Gerçek tarihi bilmiyoruz.. Güvendiğimiz yazarların kitapları ile bunlar arasında fark var.'

Bir İmam Hatip Lisesinde öğretmen olduğunu söyleyen Cemal Yılmaz da şöyle diyerek güvendikleri kitapları şöyle belirtti: "Resmi ideoloji dışında yazılmış, Yalan Söyleyen Tarih Utansın gibi tarih kitaplarımız var. Bunlar bizim tek tesellimiz ve müracaat kaynağımız. Elhamdülillah bunların sayısı da son zamanlarda bir hayli arttı."

Necmettin Erbakan'ın bir açıklaması: "Biz bugünlere nasıl geldik, 27 yıllık mücadeleyi bu noktaya nasıl getirdik? Zaman zaman yaşadığımız iktidar dönemlerinde, tam 350 İmam-Hatip lisesi, 10 Yüksek İslam Enstitüsü ve 3.000 Kur'an kursu açtık.. Bugünkü imanlı nesiller böyle yetişti." (Milliyet, 7 Mart 1997 - Açık Pencere)

tünde tutmalı, kendisini bir **kült** konusu, anma törenlerini bir **ritüel** olmaktan çıkarmalıyız.

Çağdaşlıkta, millilikte ve demokraside buluşalım![19]

7. Ekler

7/1. Falih Rıfkı Atay'ın bir yazısı

'Kendi kendisi ile tıka basa dolu, kibirli, daima kendinden bahs eden ve ettiren, kısa boylu, cılız vücuduna göre koca kafalı bir adam. Onunla konuşmak demek, bütün gece bir monolog dinlemek demektir. Bazan yanındakileri çıldırtacak kadar traşçı. Her zaman bir tek mevzuu var: Kendisi! Her vakit haklı olmak iddiasında. Her şeyde kendi fikri vardır ve yalnız o doğrudur. Yazar, yazar, yazar, üstelik yanında kimi bulursa okur, okur, okur. Davetleri emir gibi. Gideceksiniz, ne hazırlamışsa kımıldamadan dinleyeceksiniz. Sakın sizden tenkit beklediğini sanmayınız. Vazifeniz alkışlamaktan ibaret. Huysuzdur, değişkendir. Sorum duygusu yanına bile uğramaz. Batakçıdır. Erkekten, kadından, yabancıdan boyuna para koparır ve geri vermez. Durmadan mektup göndererek, herkesten ödünç ister. Başkalarının parasını bir Raca gibi harcar. Kirasını vermediği evdeki odasının duvarlarını ve tavanlarını, ipekle kaplatmıştır. İlk karısı, vefasızlıklarını ancak yirmi yıl sonra affetmiştir. İkinci karısı, en yakın ve samimi arkadaşının karısı idi. Bu kadıncağızı kocasından ayrılmak için kandırmaya uğraşırken, evlenmek üzere kendisine zengin bir kadın bulmasını bir dostuna yazmaktan sıkılmaz. Herkesle işine yaradığı için ahpaptır.'

'Ne berbat karakter, ne ahlaksız adam!' diyeceksiniz. Etrafınızda böyle bir uğursuz olmaması için de iki yakanıza üfleyeceksiniz. Acele etmeyiniz. Bestekâr ve musiki tenkitçisi Deems Taylor'un çizdiği bu portre kimindir biliyor musunuz? Richard Wagner'in! Yukarda okuduklarınızı, o devrin gazetelerinden, polis raporlarından, kendi mektuplarından ve tanıdıklarının söylediklerinden derlemiştir.

---

19) Demokrasi, tümüyle evrensel ve standart kurallara dayalı bir düzen olsaydı, bütün demokratik ülkelerin düzenleri, birbirine benzerdi.

Demokratik düzenler, olmazsa olmaz nitelikteki evrensel kurallar ile her ülkenin kendi şartlarından kaynaklanan gereklerin bağdaştırılması ile kurulabilir ve bu düzeni koruyacak kesin kuralların ve kurumların var olması ve işletilmesi ile yaşatılabilir.

Çünkü demokrasi pahasına demokrasi, özgürlük pahasına özgürlük olmaz.

1924'ten bu yana, anayasamızı defalarca değiştirdik. Çünkü evrensel kurallar ile milli gerekleri bağdaştıramadık. Her seferinde kantarın topuzunu kaçırdık, ya biri ağır bastı, ya öteki.

Şöyle dengeli, akılcı ve kalıcı bir demokratik anayasa yapmayı, ne zaman becereceğiz?

Fakat bütün bunların, sonunda, tırnak ucu kadar değeri kalmış mıdır? Wagner'in yalnız büyüklüğü kalmıştır. Gerçekten derinliğine bir mütefekkir idi. Dünya onun kadar büyük musiki dehası, ya görmüş ya görmemiştir. En büyük dram yaratıcılarından biri idi. Ödemediği borçların lafı bile kalmamıştır. Kalplerini kırdığı kadınlar çoktan ölmüştür. Ve o, sadece Tristan ve İseult'u yaratmakla, hepsine borcunu ödemiştir. Wagner insanlığın bir mucizesidir.

Birçok büyüklerin içyüzlerinde, ancak küçüklerde, yani terbiyeli, ahlaklı ve dürüst de olmazlarsa, dünyaya niçin geldikleri sorulacak olanlarda affedilmeyecek olan, bazan gülünç, bazan çirkin sayılabilecek kusurlar veya ayıplar vardır. Büyük adam büyük mizaçtır. Rüzgârlı, engin denizden, kuytu bir orman köşesindeki avuç kadar gölün durgunluğu nasıl istenebilir?

Fakat şark yobazı, bir dehayı, yukarda okuduklarımızın yüzde biri kadar ehemmiyetsiz bir kusurundan veya ayıbından yakaladı mı, paçavra didikleyen bir köpeğe döner.

Yirmi milyon Türk, her şeyi bırakınız, müstakil bir vatan içinde hür bir millet olarak yaşamayı Atatürk'ün tek bir zaferine borçluyuz.

Atatürk olmasaydı ne olurdu? Bilmem ki. Richard Wagner olmasaydı, Tristan ve İseult yaratılır mıydı? Bilinmez ki.

Ama Sakarya'nın ve Dumlupınar'ın, Atatürk olduğu için vukua gelmiş olduğunu biliyoruz." (Kısatılmıştır, F.R.Atay, Niçin Kurtulmamak, s.30-33)

7/2. 37 yıldır gizli kalmış çok önemli bir gerçek

Bu çalışmanın içinde yeri olmadığını biliyorum ama yeminimi bozarak, **37 yıldır gizli kalmış çok önemli bir tarihi gerçeği, kanıtları ve tanıklarıyla birlikte, ayrıntılı olarak açıklamak istiyorum**.

1960 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığında, İç Basın Şubesinde çalışmaktaydım. Müdürüm Fethi Kardeş,[20] Adnan Menderes'in mutemet adamlarından biriydi. Yer darlığından dolayı iki yıl aynı odada çalıştığımız için aramızda bir yakınlık doğmuştu. 29 Mart 1960 Salı günü öğleyin beni eski 'Restoran Bekir'e götürdü. Pek tedirgin görünüyordu. Siyasal ortamdaki sertlik herkesi gerdiğinden, hali bana olağan geldi önce. Yemeğin sonuna doğru, "Askeri Müze Müdürü Necip Sarı,[21] kayınbiraderindi değil mi?" diye sordu. Kendisine, Necip Ağabeyden birkaç kere bahsetmiştim.

"Evet."

---

20) Ankara radyosunda yayınlanan Meclis Saati'ni de Fethi Bey hazırlardı.

21) Emekli kurmay albay, 27 Mayıstan sonra Emniyet Genel Müdürü, daha sonra Başbakanlık Müsteşarı.

"Uyarmak zorundayım. Bu konuşmayı da, bundan sonraki gelişmeleri de hiç kimseye anlatmayacaksın. Gültekin'e bile.[22] Beyefendinin kesin talimatı var."

İrkildim. Yalnız Başbakan Adnan Menderes, 'Beyefendi' diye anılırdı. F.Kardeş, Necip San'ın, hemen Ankara'ya gelmesini sağlamamı istedi.

"Öyle bir sebeb bul ki eşin bile kuşkulanmasın."

Şaşırmıştım.

"Hayrola?"

"1938'de, askeri bir darbe planlanmış. Necip San, Cemal Tural, Seyfi Kurtbek vs.işin içindeymiş. Bu komitenin tek sivil üyesi de Ahmet Dallı'ymış. Darbe hazırlığı duyulmuş, askerleri oraya buraya ataşemiliter olarak gönderip olayı kapatmışlar. Bunları Beyefendi'ye Ahmet Dallı[23] anlatmış ve Necip San'ın, ordunun çok saydığı, çok dürüst ve çok ağzı sıkı bir insan olduğunu söylemiş."

Eğildi. Sesini iyice alçalttı.

"Beyefendi, kendisiyle çok gizli olarak görüşmek istiyor."

Canım sıkıldı.

"Ordu içinde bazı kıpırtılar olduğu söyleniyor. Eğer onlar hakkında bilgi vermesi isteniyorsa, söyleyeyim ki muhbirlik yapacak bir adam değildir. Ayrıca..."

"Yok canım! Sen ne diyorsun? İş başka. Bambaşka."

Daldı ve başka bir şey de söylemedi. Ayrılırken, "Sen eve git..." dedi, "İstanbul'a telefon et. Necip Beyden 'doktor' diye bahsedelim bundan sonra aramızda."

Karım işteydi. Müzeden Necip Ağabeyi arayarak, evde, telefonda anlatmak istemediğim bazı tatsız sorunlarımız olduğunu, rastlantıymış gibi gelip hakemlik yapması gerektiğini söyledim.

"Hemen mi?"

"Hemen!"

Zavallı, "Peki, bir çaresini bulur, bu akşam trenle hareket ederim." dedi. Fethi Beye, "Doktor yarın sabah geliyor!" diye bildirdim.

"Sağ olsun. Saat onda, benim evde."

O gece ve sonraki günlerde olup bitenleri not ettim. İyi ki etmişim. 37 yıl sonra, birçok ayrıntıyı unutmuş olabilirdim.

Necip Ağabey sabah saat dokuz buçukta geldi. Sık sık Ankara'ya geldiği için karım bu ani gelişe şaşırmadı ama evde her şeyin yolunda olduğunu gören Necip Ağabey şaşırdı. İkide bir bana bakıyor, ne olduğunu anlamaya çalı-

22) Gültekin Samanoğlu, şimdi Basın-İlan Kurumu Genel Müdürü; İç Basın Müdürlüğünde birlikte çalışıyorduk. En yakın arkadaşımdı.

23) Ahmet Dallı, 1960'da İşbankası Genel Müdürüydü.

şıyordu. Bir ara yalnız kalınca, "Çıkalım, dışarda konuşuruz." dedim. Kardeşine, Mehter'le ilgili kuruluş çalışmaları[24] hakkında Genelkurmay'a bilgi vermek için geldiğini söyledi. Ona çeyrek kala evden çıktık. Yalanımdan dolayı özür diledim ve Fethi Beyin söylediklerini aktardım. Yüzü gerildi. "Keşke sen aracı olmasaydın," dedi.

Fethi Bey Karanfil sokakta, bir apartmanın zemin katında oturuyordu. Tam onda kapıyı çaldık. Kapıyı kendi açtı. Bekârdı. "Hoşgeldiniz!" deyip yol gösterdi. Küçük salonda Ahmet Dallı Bey oturuyordu. Birbirlerini uzun zamandır görmemiş olmalılar ki pek hararetle kucaklaştılar. Biz çıkmak istedik, Ahmet Dallı Bey, "Ben Fethi Beye kefilim." dedi, Necip Ağabeye baktı, o da, "Ben de Turgut'a." dedi. Oturduk ve konuşma başladı. Titreyerek dinledim. Ahmet Dallı'nın o gün anlattıkları özet olarak şudur:

"Beyefendi istifa etmek istiyor ama Cumhurbaşkanı Bayar ve hükümetteki bazı dişli Bakanlar şiddetle karşı çıkıyorlar, 'birlikte geldik, birlikte gideriz.' diyorlar. Galiba Beyefendiyi, devlet hayatında tabii olan bazı olayları açıklamakla da tehdit ediyorlar. Ah Necip Bey! Menderes, çok temiz bir heyecan insanıdır. Kazadan sonra daha da hassas oldu.[25] Bir ziyafette bir araya geldiği İsmet Paşa'yla uzun uzun dertleşip evine kadar da götürdü.[26] Beyefendi özellikle, Cumhurbaşkanı Bayar, İçişleri Bakanı Dr.Namık Gedik ve Genelkurmay Başkanı Org. Rüştü Erdelhun'un, iktidarda kalmak amacıyla kanlı bir tasfiye için anlaştıklarından kuşkulanıyor.[27] Yalnız çok saydığı İsmet Paşanın[28] hayatından değil, kendi hayatından de endişe ediyor. Evet! Durum bu. Tek bir çıkış yolu olduğu kanaatinde. O da ordunun acil olarak idareye el koyması, memleketi bu kanlı tasfiyeden ve iç savaştan koruması."

Ahmet Dallı sözüne şöyle devam etti:

"Necip Bey, orduda bir kaynaşma olduğu tahmin ediliyor. Eğer bu tahminler doğruysa, bu işin başındakilere, ellerini çabuk tutmalarını söyleyiniz. Tabii Beyefendi bu arada, Bayar ve arkadaşları ile birlikte görünmeye devam edecek, bu arada sizden de, ne yapması gerektiği hakkında haber bekleyecek."

Uzun bir sessizlik oldu. Bazı ayrıntıları bilmediği anlaşılan F.Kardeş de dehşete düşmüştü. Gizlilik ve haberleşme konusunda bazı hususlar kararlaştırıldı, bize yemin ettirdiler ve Necip San, Genelkurmay'a uğrayıp işiyle ilgili te-

---

24) Şimdi ilgiyle izlediğimiz Mehter Bölüğü'nün kurulması ile ilgili çalışmaları, Necip San başlatmıştır.

25) 17.2.1959 günü, Menderes ve arkadaşlarını Londra'ya götüren SEV uçağı düşmüş, 14 kişi ölmüş, Menderes kurtulmuştu.

26) M.Toker açıkladı.

27) C.Bayar- N.Gedik- R.Erdelhun işbirliği hakkında, Ş.S.Aydemir, Menderes'in Dramı, s.374.

28) Ş.S.Aydemir, a.g.e., s.290'da bu saygının belgeleri yayımlanmıştır.

maslarda bulunmasının görünüşü kurtaracağını söyleyerek ayrıldı. Öğleden sonra da İstanbul'a uçtu. 5 Nisan gecesi telefon etti.

"Tanıdığım doktorlarla konuştum. Acil bir ameliyata onlar da razılar. Ama hastanın ameliyata hazırlanması gerektiğini ileri sürüyorlar."

Haberi F.Kardeş'e ulaştırdım. Bu mesaj üzerine A.Menderes, 7 Nisan 1960 Perşembe günü DP Meclis Grubunda çok dikkate değer bir konuşma yapacak ve bu konuşma gazetelere de sızdırılacaktı:

"Memleket bugün kaabil-i idare olmaktan çıkmıştır. İşler çoktan laçka olmuş, adliye işlemez hale gelmiştir. İdare acze düşmüştür."[29]

Devletin içinde bulunduğu durum, kamuoyuna da yansıtılmıştı.

Hazırlıklar hızlandırıldı. Sorun şu noktada düğümlendi: Askerler idareye el koydukları zaman Menderes'in durumu ne olacaktı? Ahmet Dallı, Menderes'in hayatının mutlaka garanti edilmesini istiyordu. Ankara ve İstanbul arasında birçok konuşma, geliş-gidiş oldu. Fakülteden arkadaşım Askeri Hakim Yzb. Fikret Ekinci'den[30] öğrendiğime göre, ihtilalcilere el altından danışmanlık yapan Prof.Dr.Sıddık Sami Onar[31] karşı çıkmış buna, "ihtilal hukuku ve mantığı, peşin teminatı caiz göremez" demiş. Ama olayların kenarında bulunmuş biri olarak yakından biliyorum ki Ankara ve İstanbul grupları teminat vermişti. Cemal Gürsel'in Menderes'e yolladığı 3 Mayıs 1960 tarihli mektubunun aslı dikkatle okunursa, ihtilalin müstakbel liderinin de, biraz üstü kapalı da olsa, bu teminatı verdiği görülecektir.[32]

Ama yeni grupların devreye girmesi üzerine işler karıştı, teminat verenler ikinci plana atıldı. Sonrası malum. Oysa 27 Mayıs hareketini, Menderes istemişti.

Yemin ettiğim için 37 yıldır sakladığım gerçek bu işte.

● O günleri iyi bilenlerin, kahkahalarla ya da acı acı güldüklerini tahmin ediyorum. Haklılar. Çünkü bu müthiş ifşaat baştan aşağı uydurma.

Kişiler, akrabalık, arkadaşlık, görevler, yan olaylar, dipnotlarda verilen bilgilerin hepsi, Menderes'in 7 Nisan konuşması, 1938 darbe hazırlığı ve söz konusu adlar –Ahmet Dallı da dahil–, doğru ama asıl hikâye, 27 Mayıs hareketinin yapılmasını ve çabuklaştırılmasını Menderes'in istediği ve buna ilişkin ayrıntılar, buluşmalar, yeminler filan bütünüyle masal! Sıddık Sami Onar'ın sözü de benim ürünüm. C.Gürsel'in mektubunda Menderes'in hayatı konusunda teminat verdiği de doğru değil.

---

29) Türkiye'nin 70 Yılı, s.154, Tempo Y., İstanbul, 1994.
30) 27 Mayıstan sonra Turizm ve Tanıtma Bakanlığında Müsteşar V. olmuş, daha sonra yazarlık ve TRT'de Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır.
31) O dönemde İstanbul Üniversitesi Rektörü.
32) Ş.S.Aydemir, a.g.e., s.447

Bu basit deneme ile şunu göstermeye çalıştım. Biri dilerse, bazı elverişli olay ve sözleri, nirengi noktası kabul ederek, aralarını birkaç gerçek ayrıntı ve birçok da atmasyonla doldurabilir, işine gelen yerleri vurgulayıp, öteki olguları ve olayların akışını yok sayarak, yeni bir tarih yazmaya soyunabilir. Gerçek izlenimi bırakmak için geçmiş yıllar takvimlerine bakarak sahte tarihler belirler, notlarını belge diye ileri sürer ve yazısını da, ilgili-ilgisiz, gerekli-gereksiz dipnotları ve açıklamalarla dekore eder. Başlıca kahramanları da, artık aramızda olmayanlardan seçer.

İşte size, alternatif bir tarih denemesi!

Özellikle Vahidettincilerin başvurdukları yöntem, işte bu.

Bu tatsız denemeden dolayı, herkesten özür dilerim.

7/3. İslami ahlak

Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali'nde, İslam ahlakı hakkında şunları yazıyor:

● Müslümanlık, ahlaka pek büyük bir kıymet, bir ehemmiyet vermiştir. Zaten Müslümanlık bir ahlak, bir fazilet, bir hikmet dinidir. Hatta Peygamber Efendimiz, "Ben ancak mekarımı (iyi ahlakı) tamamlamak için gönderildim" buyuruyor. Resul-u Ekrem s.a.v. Efendimiz, "Ya Rabbi, ben senden sıhhat, afiyet ve güzel ahlak dilerim" diye dua buyururdu. (s.462)

● İnsan akilane yaşamalı, daima hakikat arkasından koşmalıdır. (s.465)

● İslamiyet hiç kimsenin vicdanına, başkalarının musallat olmasına cevaz vermez. Birbirinin vicdanına tahakküm edemezler. Vicdana nazır olan yalnız Allah Tealadır. (s.467)

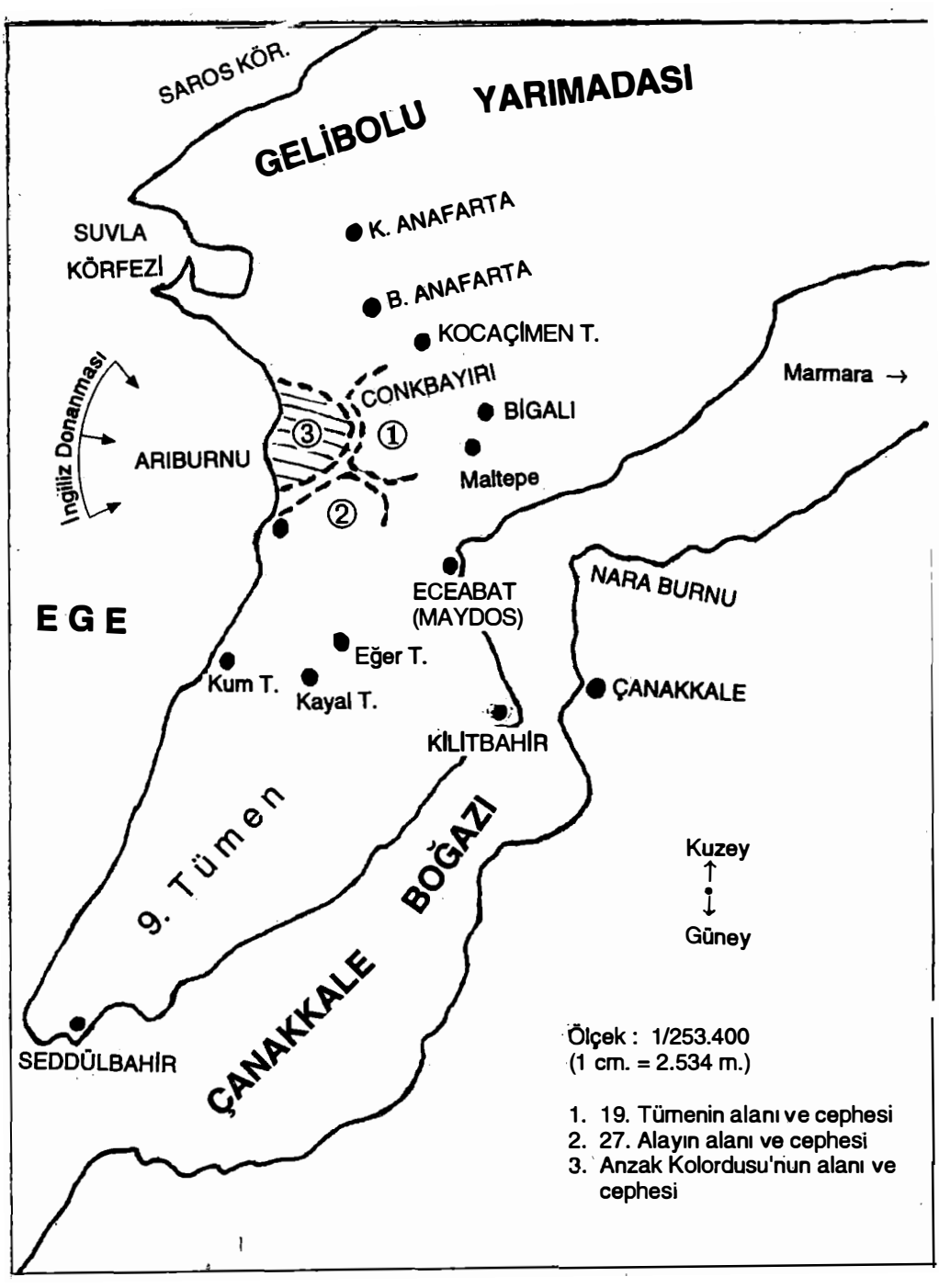
● Din-i İslam'da, herkesin namusu, haysiyeti, tecavüzden masundur. Böyle bir tecavüz ağır cezayı müstelzimdir. Bunun içindir ki Müslümanlıkta gıybet (çekiştirme), iftira, istihza, sebb ve şetm (sövüp sayma), katiyyen haramdır. (s.467)

● İnsaf, adalet dairesinde hareket ve hakikati itiraf demektir. İnsaf, ciddi ve seciyeli bir insanın nişanesidir. Bunun mukabili zulümdür, gadirdir, hakkı inkârdır. Bir hadis-i şerifte "İnsaf dinin yarısıdır" buyrulmuştur. (s.475)

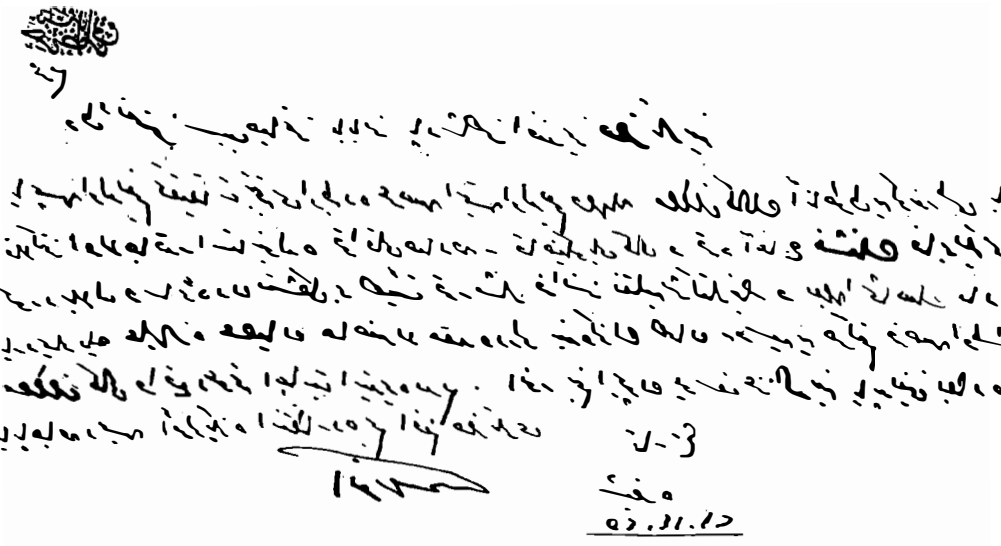
● İnsan, hiç kimse hakkında, yok yere su-i zanda bulunmamalıdır. (s.478)

● Başkalarına, yapmadıkları kusurları isnat etmek, İslam terbiyesine muhaliftir, katiyen haramdır. (s.483)

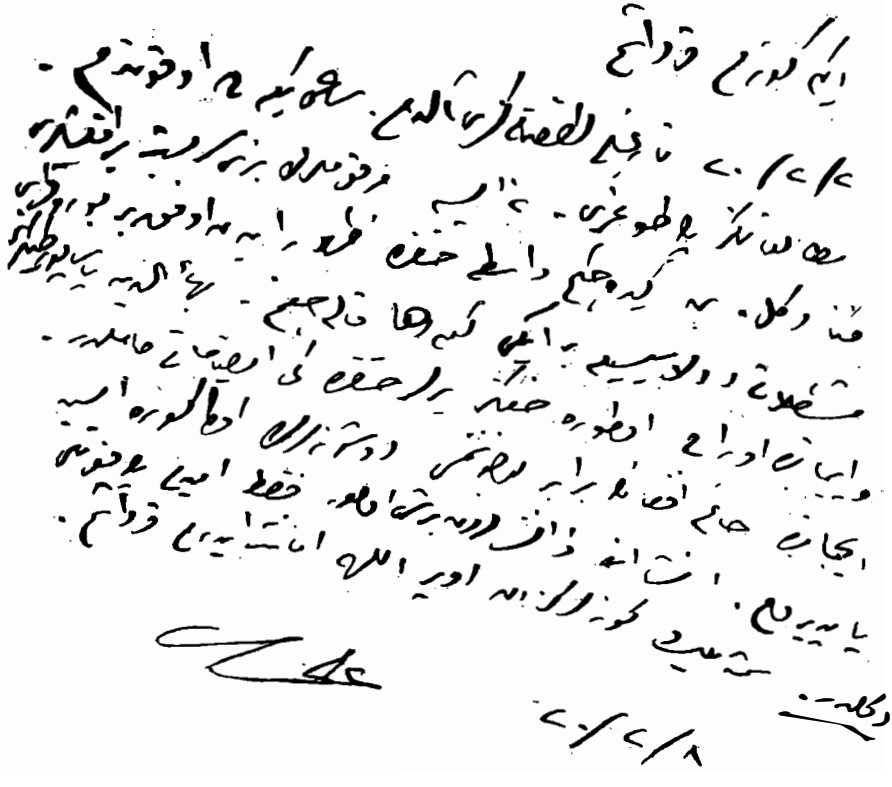
● Hakikate muvafık olan doğru söz, sıdktır. İnsanlara sıdk yaraşır. Sıdkın mukabili, kizb=yalandır. Yalan haramdır. Söylediği yalan sözlerlerle halkı aldatan, yaptığı hud'alar (dalavereler), desiseler (hileler) ile ötekini berikini iğfale (aldatmaya) çalışan kimse, çok büyük bir günahkârdır. (s.484-485)

Çanakkale haritası

Enver Paşanın, Sultan Vahidettin'e gönderdiği iddia edilen mektup

Enver Paşanın gerçek el yazısı

KAYNAKÇA

Abadie, Yarbay,	Türk Verdun'ü Gaziantep, Çev. Yzb. Necmettin-H.Yetkin, Gaziantep, 1959
Abdülbaki Gölpınarlı,	Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar, Gerçek Y., İstanbul, 1969
	Abdülhamit'in Hatıra Defteri, Yay. Haz. İsmet Bozdağ, Pınar Y., İstanbul, 9. baskı, 1992
Abdurrahman Dilipak,	Cumhuriyete Giden Yol, Beyan Y., İstanbul, 7. baskı, tarihsiz •
	Bir Başka Açıdan Kemalizm, Beyan Y., İstanbul, 1988
Abdüllahat Akşin,	Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasi, TTK, Ankara, 2. baskı, 1991
Adamov, E.E.,	Sovyet Devlet Arşivi Gizli Belgelerinde, Anadolu'nun Taksimi Planı, Çev. Rahmi Apak, Belge Y., İstanbul, 2. baskı, 1972
Adil Bağdatlılar,	Uzunoluk (Maraş), İstanbul, 1942
Adnan Sofoğlu (Dr.),	Kuvayı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921), ATASE Y., Ankara, 1994
Afet (İnan),	Medeni Bilgiler, 1.C., Maarif Vek., Ankara, 1931
A.Bedevi Kuran,	İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, İstanbul, 1945
Ahmet Emin Yalman,	Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 4 cilt, Rey Y., İstanbul, 1970
Ahmet Kabaklı,	Temellerin Duruşması, Türk Edebiyatı Vakfı Y., İstanbul, 17. baskı, 1993
Ahmet Nedim,	Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları, İşaret Y., İstanbul, 1993
	Ahmet Rıza Beyin Anıları, Arba Y., İstanbul, 1988
A.Şükrü Esmer,	Siyasi Tarih, Siyasal Bilgiler Okulu Y., İstanbul, 1944
Alan Moorehead,	Gallipoli/Çanakkale Geçilmez, Çev. G.Salman, Milliyet Y., İstanbul, 1972
Ali Birinci,	Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Dergah Y., İstanbul, 1990
Ali Fuat Cebesoy,	Sınıf Arkadaşım Atatürk, İnkılap K., İstanbul, 2. baskı, 1996
	Milli Mücadele Hatıraları, Vatan Y., İstanbul, 1953 •
	Moskova Hatıraları, Vatan Y., İstanbul, 1955
	Siyasi Hatıralar, 2 cilt, Vatan Y., İstanbul, 1957, 1960
Ali Fuat Erden,	Atatürk, B.Erenler Mat., İstanbul, 1952

A.İ.Sabis, Harp Hatıralarım, 5.cilt, Ankara, 1951

Ali Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Y., Ankara, 1948

Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, TTK, Ankara, 1951

A. N. Karacan, Lozan, Milliyet Y., İstanbul, 2. baskı, 1971

Ali Seydi Bey, Teşkilat ve Teşrifatımız, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, tarihsiz

Alpay Kabacalı, Büyük Dönemeçler, Çağdaş Y., İstanbul, 1995

Türkiye'de Siyasal Cinayetler, Altın Kitaplar Y., İstanbul, 1993

Alptekin Müderrisoğlu Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Maliye B. Y., Ankara, 1973

Sakarya, 2 cilt, Yapı ve Kredi Y., Ankara, 1973

Ambelas, D.T., Yeni On Binlerin İnişi, Genelkurmay Y., Ankara, 1943

Andreu, Prens, Felakete Doğru, Çev.Rahmi (Apak), Genelkurmay Y., Ankara, 1932

Aralov, S.İ., Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, Çev. H. A. Ediz, Birey ve Toplum Y., Ankara, 2. baskı, 1985

Asım Gündüz, Hatıralarım, dinleyen ve yazan İhsan Ilgar, Kervan Y., İstanbul, 1973

Asım Us, Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım, Vakit Y., İstanbul, 1964

Asım Us ve ark., İzmir'den Bursa'ya, Atlas K., İstanbul, 1974

Avni Doğan, Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, Dünya Y., İstanbul, 1964

Aynur Mısıroğlu, Kuva-yı Milliye'nin Kadın Kahramanları, Sebil Y., İstanbul, 1977

Ayşe Osmanlıoğlu, Babam Abdülhamit, Güven Y., İstanbul, 1960

Azmi Nihat Erman, İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri, Temel Y., İstanbul,1975

Azmi Özcan, Pan-İslamizm, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Y., İstanbul, 1992

Baj Makario, 1919-1922 Türk-Yunan Harbine Ait Notlar, ATASE Kitaplığı, bç.

Baki Vandemir, Sakarya'dan Mudanya'ya, Genelkurmay Y., Ankara, 1946

Behçet Cemal, Şeyh Sait İsyanı, Sel Y., İstanbul, 1955

Bekir Sıtkı Baykal, Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler, TİTE Y., Ankara, 1969

Benois Méchin, Kurt ve Pars M. Kemal, İstanbul, 1955

B.G.Gaulis, Türk Milliyetçiliği, Çev.C.Yazansoy, Rado Y., İstanbul, 1981

B.N.Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir, 1955

Bige Yavuz (Yar.Doç.Dr.), Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, TTK, Ankara, 1994

Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev.Prof.Dr.M.Kıratlı, TTK, Ankara, 5. baskı, 1993

Bilal N.Şimşir, İngiliz Belgeleri ile Sakarya'dan İzmir'e, Milliyet Y., İstanbul, 1972 •

İngiliz Belgelerinde Atatürk, 4 cilt, TTK, Ankara, 1973, 1975, 1979, 1982 •

Atatürk'le Yazışmalar, Kültür Bk. Y., Ankara, 1981

Malta Sürgünleri, Bilgi Y., Ankara, 2. baskı, 1985

Osmanlı Ermenileri, Bilgi Y., Ankara, 1986

Ankara... Ankara, Bilgi Y., Ankara, 1988

Lozan Telgrafları, 2 cilt, TTK Y., Ankara, 1990, 1994

Bizim Diplomatlar, Bilgi Y., Ankara, 1996

Bilge Criss, İşgal Altında İstanbul, İletişim Y., İstanbul, 2. baskı, 1994

Bilge Umar (Prof.Dr.), İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Bilgi Y., Ankara, 1974

Burhan Bozgeyik, Çerkez Ethem, Hain mi, Kahraman mı, Yeni Asya Y., İstanbul, 2. baskı, 1991

Bülent Çukurova (Dr.), Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları, Ardıç Y., İstanbul, 1994

Bünyamin Ateş, B. Bozgeyik ve Mustafa Kaplan, Gayri Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi, 6 cilt, Risale Y, İstanbul, 1993 •

Carl Brockelmann, İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi, Çev. Prof. Dr. N. Çağatay, TTK, Ankara, 1992

Carl von Clausewitz, Savaş Üzerine, Çev. Şiar Yalçın, May Y., İstanbul, 1975

Celal Bayar, Ben de Yazdım, 8 cilt, İstanbul, 1965-1972

Atatürk'ten Hatıralar, Sel Y., İstanbul, 1955

Celal Erikan, Komutan Atatürk, İşb. Y., Ankara, 2. baskı, 1972

Kurtuluş Savaşımızın Tarihi, Gerçek Y., İstanbul, 1971

Cemal Bardakçı, Anadolu İsyanları, Koşkun Basımevi, İstanbul, 1940

Cemal Kutay, Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, 19. ve 20.C., 1961-1962

Birinci Dünya Harbinde Teşkilat-ı Mahsusa ve Hayber'de Türk Cengi, İstanbul, 1962

Çerkes Ethem Hadisesi, 2 cilt, Tarih Kütüphanesi Y., İstanbul, 1955/1956

Çerkez Ethem Dosyası, Boğaziçi Y., İstanbul, 1973

İstiklal Savaşı'nın Maneviyat Ordusu, Posta Kutusu Y., İstanbul, 1977

Cemal Paşa, Hatıralar, Yay. Haz. Behçet Cemal, Selek Y., İstanbul, 1959

Cemal Şener, Çerkes Ethem Olayı, İstanbul, And Y., 1983

Cemil Conk, Conkbayırı Savaşları, Harp Tarihi D. Y., Ankara, 1959

Cemil Topuzlu, İstibdat, Meşrutiyet, Cumhuriyet Devirlerinde, 80 Yıllık Hatıralarım, Arma Y., İstanbul, 3. baskı, 1994

C.Abbas Gürer, Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak, Halk Basımevi, İstanbul, 1939

Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946

Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya, 6.C., Yay. Haz. Mahir İz, Kültür ve Tur.Bk. Ankara, 1985

Çerkes Ethem'in Hatıraları, Dünya Gazetesi Y., İstanbul, 1962

Cihan Yamakoğlu, M.Esat Bozkurt, Kültür ve Turizm Bk. Y., Ankara, 1987

Çörçil Anlatıyor, Çev. A. E. Yalman, Vatan Gazetesi Y., İstanbul, 1948

Dagobert von Mikusch, Gazi Mustafa Kemal, Çev.E.N.Erendor, Remzi K., İstanbul, 1981

Damar (Zamir) Arıkoğlu, Hatıralarım, İstanbul, 1961

David Walder, Çanakkale Olayı, Çev. M.A. Kayabal, Milliyet Y., İstanbul, 1971

Demirtaş Ceyhun, Ah Şu Biz Kara Bıyıklı Türkler, E Y., İstanbul, 1988

Dimitri Kitsikis, Yunan Propagandası, Çev.H.Devrim, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 2. baskı, 1974

Doğan Avcıoğlu, 31 Martta Yabancı Parmağı, Bilgi Y., Ankara, 1969

Milli Kurtuluş Tarihi, 4 cilt, İstanbul, 1974

Doğu Ergil, Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi, Turhan K., Ankara,1981

Dusmanis, V., Korgeneral, Küçük Asya Harbinin İçyüzü, 2 cilt, ATASE Kitaplığı, bç.

Duverger, M., Siyasi Partiler, Çev.E.Özbudun, Bilgi Y., Ankara, 1974

E. B. Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, R.Zaimler Y., İstanbul, 3. baskı, 1958

M. Mücadele'nin İç Alemi, İnkılap ve Aka Y., İstanbul, 1967

Emin Oktay, Tarih, Orta III, Remzi K., İstanbul, 1952

Yeni Tarih, İlk Okul 5, Atak Y., İstanbul, 1958

Enver Ziya Karal (Prof.Dr.), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, M.E. Basımevi, İstanbul, 1945

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, 1958

Osmanlı Tarihi, C.8, TTK Y., Ankara, 3. baskı, 1988

E.Hiçyılmaz, Gizli Teşkilatlar, Altın Kitaplar Y., İstanbul, 1994

Ergün Aybars (Prof.Dr.), İstiklal Mahkemeleri, 1.C., Bilgi Y., Ankara,1975; 1. ve 2.C., İleri K., İzmir, 1995

Eric Jan Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık, Çev. N. Salihoğlu, Bağlam Y., İstanbul, 1987

Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Y., İstanbul, 1967

Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge Y., İstanbul, 1987

Esat Paşanın Çanakkale Anıları, Yay. Haz. İhsan Ilgar, Baha Matbaası, İstanbul, 1975

Eyüp Sabri; Esaret Hatıraları, Tercüman Y., İstanbul, 1978

F.Armaoğlu (Prof.Dr.), Siyasi Tarih, Ankara, 1964

Fahri Belen, Atatürk'ün Askeri Kişiliği, MEB Y., Ankara, 1963

1.Dünya Harbinde Türk Harbi, KKK Y., Ankara, 1963

20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, Remzi K., İstanbul, 1973

Türk Kurtuluş Savaşı, Kültür Müs. Y., Ankara, 1973

Falih Rıfkı Atay, Eski Saat, Akba K., Ankara, 1933

Niçin Kurtulmamak, Varlık Y., İstanbul, 1953

Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Sel Y., İstanbul, 1955

Atatürk'ün Hatıraları, İşb. Y., Ankara, 1965

Çankaya, Bateş Y., İstanbul, 2. baskı, 1969

Zeytindağı, Bateş Y., İstanbul, 2. baskı, 1981

Fahrettin Altay, On Yıl Savaş ve Sonrası, İnsel Y., İstanbul, 1970 •

Fahrettin Olguner, Üç Türk-İslam Mütefekkiri, Kültür Bk. Y., Ankara, 1985

Feridun Kandemir, Siyasi Dargınlıklar, 3 cilt, Ekicigil Y., İstanbul, 1955

Atatürk'e 11 Suikast, İstanbul, 1955

M. Kemal, Arkadaşları ve Karşısındakiler, Yakın Tarihimiz Y., İstanbul, 1964

İstiklal Savaşı'nda Bozguncular ve Casuslar, Yakın Tarihimiz Y., İstanbul, 1964

Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, Sinan Matbaası, İstanbul, 1965

Fevziye A.Tansel, İstiklal Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız, Atatürk Kültür Merkezi Y., Ankara, 1988

Fikret Başkaya, Paradigmanın İflası, Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş, Doz Y., İstanbul, 1991

Fessopulos, Tuğgeneral, Küçük Asya Ordumuzun Dağılması, ATASE Kitaplığı, bç.

Fethi Okyar'ın Hatıraları, Üç Devirde Bir Adam, Yay. Haz. C. Kutay, Tercüman Y., İstanbul, 1980

Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, Ankara, 1967

Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, Atatürk ve Çevresi Y., Ankara,1971

Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK, Ankara, 1988

Frunze, M.Y., Frunze'nin Türkiye Anıları, Çev. A. Ekeş, Cem Y., İstanbul, 1978

H.E.Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, Atlas K., İstanbul, 1971

H. Ziya Uşaklıgil, Saray ve Ötesi, 3 cilt, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1940

Hamdi Ülkümen, Hümanist Atatürk, Çağdaş Y., İstanbul, 1994

Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, Çev. Mehmet Ata, Yay. Haz.lar, M.Çevik, E. Kılıç, 4.C., Üçdal Y., İstanbul, 1983

Hanif Fauk, (Prof.Dr.), Atatürk, Urduca Yayınlarda, AÜ DTC Fakültesi Y., Ankara, 1979
Hasan Ali Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, Kültür Bakanlığı Y., Ankara, 1937
H.Hüseyin Ceylan, Din-Devlet İlişkileri, 3 cilt, Rehber Y., İstanbul, 20. baskı, 1993
Büyük Oyun, 2 cilt, Rehber Y., İstanbul, 1995
H.İ.Dinamo, Kutsal İsyan, 5 cilt, Tekin Y., İstanbul,1990
H.Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, 2 cilt, Yapı ve Kredi B. Y., İstanbul, 1973
H.C.Armstrong, Bozkurt, 1.c., Çev. Peyami Safa, Sel Y., İstanbul, 1955
Bozkurt, Çev. Gül Çağalı Güven, Arba Y., İstanbul, 1996
Haydar Berköz, İkinci Ergenekon 1919-1922, Yeni Matbaa, İstanbul, 1965
H.Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları, TTK, Ankara, 1991
Herbert Melzig (Prof.Dr.), Atatürk Bibliografyası, Ankara, 1941
Hikmet Bayur (Ord.Prof.), Atatürk, Hayatı ve Eseri, Ankara, 1971 •
XX.Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acur Siyasası Üzerindeki Etkileri, TTK, Ankara, 1989 •
Türk İnkılabı Tarihi, 3 cilt-10 Kitap, TTK Y., Ankara, 4. baskı, 1991
Türkiye Devletinin Dış Siyasası, TTK, Ankara, 1973
Hrisohoos, T.İ., Küçük Asya Savaşında Yunan Süvarisi, ATASE kitaplığı, bç.
Hulki Saral, Tosun Saral, Vatan Nasıl Kurtarıldı, İşb. Y., Ankara, 1970
Hulusi Baykoç, Sakarya Meydan Muharebesi, 134 sayılı Askeri Mecmua tarih eki, 1944
Hülya Özkan, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri, ATASE Y., Ankara, 1994
Hüsamettin Ertürk (anlatan), İki Devrin Perde Arkası, yazan S.N.Tansu, Pınar Y., İstanbul,1964
H.Cahit Yalçın, Siyasal Anıları, İşb.Y., Ankara, 1976
Hüseyin Kazım Kadri, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Hatıralarım, Yay.Haz. İsmail Kara, İletişim Y., İstanbul, 1991•
H.Hilmi Işık, Saadet-i Ebediyye, Hakikat K., İstanbul, 63. baskı, 1995
Hüseyin Yılmaz, İnkılap Kurbanları, Timaş Y., İstanbul, 2. baskı, 1991
Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet Terörü, Timaş Y., İstanbul, 1992
Hüsnü Ersu (Kur.Yb.), 1912-13 Balkan Harbinde Şarköy Çıkarması ve Bolayır Muharebesi, 109 sayılı Askeri Mecmua'nın tarih eki, Haziran 1938.
Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, 2 cilt, Ülkü Mat., İstanbul, 1975

İan Hamilton,	Gelibolu Günlüğü, Çev. Osman Öndeş, Hürriyet Y., İstanbul, 1972
İbnülemin Mahmut Kemal İnal,	Son Sadrazamlar, 4 cilt, Dergah Y., İstanbul, 3. baskı, 1982
İ.A.Çubukçu, (Prof. Dr.)	Türk-İslam Düşünürleri, TTK, Ankara, 1989
İbrahim Artuç,	Kurtuluş Savaşı'nın Zorlu Yılları, Kastaş Y., İstanbul, 1988
İbrahim Ethem Akıncı,	Demirci Akıncıları, TTK, Ankara, 1978
İdris Küçükömer (Prof.Dr.)	Bütün Eserleri, 5.C., Bağlam Y., İstanbul, 1994
İhsan Ilgar,	Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın, Kervan Y., İstanbul, 1973
İlhan Bardakçı,	Taşhan'dan Kadifekale'ye, Milliyet Y., İstanbul, 1975
İlhan Selçuk,	Yüzbaşı Selahattin'in Romanı, 2 cilt, Remzi K., İstanbul, 2. baskı, 1975
İlhan Tekeli / Selim İlkin,	Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, TTK, Ankara, 1993
İrfan C. Acar,	Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, TTK, Ankara, 1989
İsmail Arar,	Atatürk, Kurtuluş Savaşı, Devrimler ve Cumhuriyet Türkiyesi ile İlgili Kitaplar, Baha Matbaası, İstanbul, 1960
	Atatürk'ün Halkçılık Programı, Baha Matbaası, İstanbul, 1963
	Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı, Burçak Y., İstanbul, 1969
İ.Habip Sevük,	Atatürk İçin, Kültür Bk. Y., Ankara, 1981
İ.Hakkı Okday,	Yanya'dan Ankara'ya, Sebil Y., İstanbul, 2. baskı, 1994
İ.H. Uzunçarşılı,	Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, TTK, Ankara, 1988
	Osmanlı Tarihi, 2.C., TTK, Ankara, 5. baskı, 1988
İ.Hami Danişment,	İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4 cilt, Türkiye Y., İstanbul, 1947•
İsmail Soysal,	Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, 1.C., TTK, Ankara, 1989
İsmail Özçelik (Doç.Dr.),	Milli Mücadelede Güney Cephesi, Kültür Bk.Y., Ankara, 1992
İ.Sami Kalkavanoğlu,	Milli Mücadele Hatıralarım, İstanbul, 1957
İsmet Görgülü,	On Yıllık Harbin Kadrosu, TTK, Ankara, 1993
İsmet Bozdağ,	Kemal Tahir'in Sohbetleri, Bilgi Y., Ankara, 1980
İsmet İnönü,	Hatıralar, 2 cilt, Yay.Haz. S.Selek, Bilgi Y., Ankara, 1985, 1987
	Televizyona Anlattıklarım, Yay, Haz. Nazmi Kal, Bilgi Y., Ankara, 1993
İ. Özçelik,	Milli Mücadele'de Güney Cephesi, Urfa, Kültür Bk. Y., Ankara, 1992
İzzettin Çalışlar,	İkinci İnönü Muharebesinde 61.Tümen, 85.No.lu Askeri Mecmua eki, 1931

Jehuda Wallah (Prof.Dr.),	Bir Askeri Yardımın Anatomisi (1835-1919), Çev. Fahri Çeliker, ATASE Y., 2. baskı, 1985
Jeschke,Gottard,	Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi I, TTK, Ankara, 1970 •
	Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi II, TTK Ankara, 1973 •
	Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Çev. C.Köprülü, TTK, Ankara, 1971 •
Joseph Grew,	Turbulent Era/ 'Atatürk ve İnönü' adıyla çeviren, Muzaffer Aşkın, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Y., İstanbul, 1966
Kadir Mısıroğlu,	Yunan Mezalimi, Sebil Y., İstanbul, 6. baskı, 1973
	Sarıklı Mücahitler, Sebil Y., İstanbul, 9. baskı, 1992 •
	Lozan, Zafer mi Hezimet mi, 3 cilt, Sebil Y., İstanbul, 3. baskı, 1992 •
	Osmanoğulları'nın Dramı, Sebil Y., İstanbul, 6. baskı, 1992 •
	Geçmişi ve Geleceği ile Hilafet, Sebil Y., İstanbul, 1993 •
Kamil Erdaha,	Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler, Remzi K., İstanbul, 1975
Kamil Su,	Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı, Kurtuluş Basımevi, Ankara, 1984
Kamuran Gürün,	Ermeni Dosyası, Bilgi Y., Ankara, 4. baskı, 1988
	Türk- Sovyet İlişkileri, TTK, Ankara, 1991
Kanellopulos, K. D.,	Küçük Asya Mağlubiyeti, 2 cilt, ATASE kitaplığı, bç.
K.İsmail Gürkan,	Darülfünun Grevi, Harman Y., İstanbul, 1971
Kazım Karabekir,	İstiklal Harbimizin Esasları, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi Y., İstanbul, 1951
	İstiklal Harbimiz, Türkiye Y., İstanbul, 2. baskı, 1969
	İttihat ve Terakki Cemiyeti, Emre Y., İstanbul, 1993
	Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik, Emre Y., İstanbul, 1994
	Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, Emre Y., İstanbul, 2. baskı, 1995
	Ermeni Dosyası, Emre Y., İstanbul, 1994
Kazım Özalp,	Milli Mücadele, 2 cilt, TTK, Ankara, 1971
	Atatürk'ten Anılar, Yay. Haz. T. Özalp, İşb.Y., Ankara, 1990
K.Arıburnu,	İstanbul Mitingleri, Yeni Matbaa, Ankara,1951
K.Z.Gencosman,	Beni Hatırlayınız, İstanbul, 1982
Kemal Koçer,	Kurtuluş Savaşımızda İstanbul, Vakit Mat., İstanbul, 1946
Kılıç Ali,	İstiklal Mahkemeleri, Sel Y., İstanbul, 1955
	Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor, Sel Y., İstanbul, 1955
	Atatürk'ün Hususiyetleri, Sel Y., İstanbul, 1955
Kinross, Lord,	Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Çev. A.Tezel, Sander Y., İstanbul, 5. baskı, 1973

Kostas Misailidis, Kurtuluş Savaşı'nda	Küçük Asya Seferi, ATASE Kitaplığı, bç. İçel, İstanbul, 1971
Lahanokardos, E.,	Küçük Asya Felaketine Dair, ATASE Kitaplığı, bç.
Leman Şenalp,	Atatürk Kaynakçası, 2 cilt, TTK, 1984
L. Evans,	Türkiye'nin Paylaşılması, Çev.T.Alanay, Milliyet Y., İstanbul, 1972
Liman von Sanders,	Türkiye'de Beş Sene, Çev.M.Ş.Yazman, Burçak Y., İstanbul, 1968
Lütfi Simavi,	Osmanlı Sarayının Son Günleri, Hürriyet Y., İstanbul, 1972
H. M. Çarıklı,	Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, TİTE Y., Ankara, 1967
Mehmet Özdemir,	Milli Mücadele'de Develi, Kayseri, Sümer Matbaası, 1973
M. Esat Bozkurt,	Atatürk İhtilali, Altın Kitaplar, İstanbul, 2. baskı, 1967
M. Goloğlu,	Erzurum Kongresi, Nüve Mat., Ankara, 1968
	Sivas Kongresi, Başnur Mat., Ankara,1969
	Üçüncü Meşrutiyet, Başnur Mat., Ankara, 1970
	Cumhuriyete Doğru, Başnur Mat., Ankara, 1971
Mazhar Müfit Kansu,	Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, 2 cilt, TTK Ankara, 1966 •
M.Gönlübol ve Cem Sar,	Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası, MEB Y., Ankara, 1963
Mehmet Kaplan (Prof.Dr.) ve arkadaşları,	Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Gazi M.Kemal, 2 cilt, Kültür Bakanlığı Y., Ankara, 1981 •
M. Akif Ersoy,	Safahat, İnkılap K., İstanbul, 2. baskı, 1944
Mehmet Önder,	Öğüt Gazetesi (Konya), Ankara, 1986
	Atatürk'ün Almanya ve Avusturya Gezileri, İşb. Y., Ankara, 1993
M. Z. Pakalın,	Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB Y., İstanbul,4. baskı, 1993
Mesut Aydın (Dr.),	Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri, Boğaziçi Y., İstanbul, 1992,
Mete Tunçay,	Türkiye'de Sol Akımlar, Bilgi Y., Ankara, 3. baskı, 1978
	TC'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Cem Y., İstanbul, 3. baskı, 1992 •
Metin And (Prof.Dr.),	16.Yüzylda İstanbul, Akbank Y., İstanbul, 1994
Metin Toker,	Şeyh Sait ve İsyanı, Bilgi Y., Ankara, 2. baskı,1994
Mevlanzade Rıfat,	Türkiye İnkılabının İç Yüzü, Pınar Y., İstanbul, 1993
M.L.Roda,	Yunanistan Küçük Asya'da, ATASE Kitaplığı, b.ç.
Passaris, M. N.,	Küçük Asya Ordusunun Çözülmesi ve Esareti, ATASE Kitaplığı, bç.
Mim Kemal Öke,	Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi, Kültür ve Turizm B. Y., Ankara, 1988 •

Ermeni Sorunu, TTK Y., Ankara, 1991

İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C.Noel'in Kürdistan Misyonu, Boğaziçi Y., İstanbul, 1992

M. Mercangil, Atatürk ve Devrim Kitapları Kataloğu, Bitlis Derneği Y., Ankara,1953

M. Kemal (Atatürk), Nutuk, 3 cilt, 1934

Arıburnu Muharebeleri Raporu, TTK, Ankara, 3. baskı, 1990 •

Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe, TTK, Ankara, 2. baskı, 1990

Mustafa Müftüoğlu, Yalan Söyleyen Tarih Utansın, 10 cilt, Çile Y., İstanbul, 1990 vs.

Murat Sertoğlu, Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, 2 cilt, İnkılap ve Aka Y., İstanbul,1958

M.Arkın ve O.Yalçın, Yeni tarih, İlk Okul 5, Bir Y., İstanbul, 1957

Muzaffer Gökman, Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliografyası, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul, 1960

M.Tayyip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, 2 cilt, İşb. Y., Ankara, 1959,1965

M.K.Su-A.Mumcu, TC İnkılap Tarihi, MEB Y., İstanbul, 1981

Naci K. Kıcıman, Medine Müdafaası, Sebil Y., İstanbul, 1971

Nalan Seçkin, İlk Meclisten Kalanlar, Ankara, 1970

Naşit Hakkı Uluğ, Emperyalizme Karşı Türkiye, Belge Y., İstanbul, 1971

Halifeliğin Sonu, İşb. Y., İstanbul, 1975

Necip Fazıl Kısakürek, Vahidüddin, Toker Y., İstanbul, 1968

Nikolopulos, Hristos V., 1921'in Onbinleri ile Beraber, ATASE Kitaplığı, bç.

Nihal Atsız, Türk Ülküsü, İstanbul, 1958

Nihat Erim (Prof.Dr.), Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, A.Ü.Hukuk Fakültesi Y., Ankara, 1953

N. A. Banoğlu, Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı, Büyük İstanbul Derneği Y., İstanbul, 1973

N.Ekici ve arkadaşları, Cumhuriyete Kan verenler, Hürriyet Y., İstanbul, 1973

Nizamettin Karacebe, Türk Ulusal Savaşının İlk Parçası, 117 sayılı Askeri Mecmua'nın tarih eki, İstanbul, 1940

Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Milliyet Y. İstanbul, 2. baskı, 1971

Nurettin Peker, 1918-1923 İstiklal Savaşı, Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu Havalisi, Gün Basımevi, İstanbul, 1955

Nurettin Sevin, On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış, Kültür Bk.Y., Ankara, 1990

Oglander, C.F. Aspinal, Gelibolu, (İngiliz resmi tarihi) Çev. Muharrem Feyzi, Belgelerle Türk Tarihi dergisi, Sayı 13-32 (Mart 1986- Ekim 1987)

Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, Milliyet Y., İstanbul, 1979
Orhan Kurmuş, Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi, Bilim Y., İstanbul, 1974
Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, 5 cilt, Eser Kültür Y., İstanbul, 1977
Osman Olcay, Sevres Andlaşmasına Doğru, AÜ SBF Y., Ankara, 1981
Osman Ulugay, Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, Yelken Mat., İstanbul, 1974
Osman Turan (Prof. Dr.), Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, 2. C., Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1969
Ömer Kürkçüoğlu (Doç. Dr.), Türk-İngiliz İlişkileri, AÜ SBF Y., Ankara, 1978
Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, Bilmen Y., İstanbul, 1968
Ömer Sami Coşar, Milli Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Y., İstanbul, 1964
Pallis, A. A., Yunanlıların Anadolu Macerası, Çev. O. Azizoğlu, Yapı Kredi Y., İstanbul, 1995
Paul C.Helmreich, Sevr Entrikaları, Çev. Şerif Erol, Sabah Y., İstanbul,1996
Paul Gentizon, M.Kemal ve Uyanan Doğu, Çev. F.Ülkü, Bilgi Y., Ankara, 3. baskı, 1995
General Papulas'ın Hatıratı, Yeni İstanbul Y., İstanbul, 1969
Paşaların Kavgası, (K.Karabekir'in anıları) Yay. Haz. İsmet Bozdağ, Emre Y., İstanbul, 1991
Pavlus Efendi, Türkiye'nin Mali Tutsaklığı, Yay. Haz. M. Sencer, May Y., İstanbul, 1977
Peter Hopkirk, İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun, Çev. M. Harmancı, Sabah Y., İstanbul, 1995
Peter Mansfield, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası, Çev. N. Ülken, Sander Y., İstanbul, 1975
Peyami Safa, Türk İnkılabına Bakışlar, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2. baskı, tarihsiz
Rahmi Apak, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, TTK, Ankara, 2. baskı, 1990
70'lik Bir Subayın Hatıraları, Gen. Kur. Y., Ankara, 1957
Rauf Orbay, Hatıraları, Yakın Tarihimiz, 1-4 cilt, İstanbul, 1962-1963
Cehennem Değirmeni (hatıraların eksik versiyonu), 2 cilt, Emre Y., İstanbul, 1993
R.Ahmet Sevengil, İlk Mekteplere Yurt Bilgisi, 5.Sınıf, Sühulet Kitapevi, İstanbul, 1928
Refik Halit Karay, Minelbab İlelmihrap, İnkılap ve Aka Y., İstanbul, 1964
Üç Nesil, Üç Hayat, S.Lütfi K., İstanbul, tarih yok
Bir Ömür Boyunca, İletişim Y., İstanbul, 1990
R. E. Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Y., Ankara, 1969
Reşit Paşanın (Sivas Valisi) Hatıraları, Ahmet Halit K,. İstanbul, 1939

Robert Rhodes James, Gelibolu Harekatı, Çev.Haluk V. Saltıkgil, Belge Y., İstanbul, 1965
Roda, Mihal L., Yunanistan Küçük Asya'da, 2 cilt, ATASE Kitaplığı, bç.
Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, 4 cilt, Altındağ Y., İstanbul, 1967/68
Türk Tarihi, I. Cilt, Kutluğ Y., 1972
Rıza Tevfik Bölükbaşı, Biraz da Ben Konuşayım, İletişim Y., İstanbul, 1993
R.K.Sinha (Dr.), M.Kemal ve M.Gandi, Milliyet Y., İstanbul, 1972
Ruşen Eşref Ünaydın, M.Kemal ile Mülakat, Hamit Mat., İstanbul, 1930
Atatürk'ü Özleyiş, TTK, Ankara, 1957
İstiklal Yolunda, TTK, Ankara, 1960
Rüknü Özkök, Düzce-Bolu İsyanları, Milliyet Y., İstanbul, 1971
Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Cem Y., İstanbul, 5.basım, 1973
Sabiha Gökçen, Atatürk'le Bir Ömür, Altın Kitaplar, İstanbul, 1994
Sadi Borak, Armstrong'tan Bozkurt M.Kemal ve İftiralara Cevap, Yabancı Gözüyle Atatürk Serisi Y., İstanbul,1955
Atatürk, Başak K., İstanbul, 1973
Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları, Çağdaş Y.,İstanbul, 1980
Salih Bozok, Hep Atatürk'ün Yanında, Çağdaş Y., İstanbul, 1985
Samet Ağaoğlu, Kuva-yı Milliye Ruhu, Kültür B. Y., Ankara, 2. baskı, 1981
Samiha Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, 3 cilt, Damla Y., İstanbul, 1976
Selahattin Adil, Hayat Mücadeleleri, Zafer Mat., İstanbul, 1982
Selahattin Çiller, Atatürk İçin Diyorlar ki, Varlık Y., İstanbul, 1965
Selahattin Güngör, Kumandanlarımızın Harp Hatıraları, Kanaat K., İstanbul, 1937
Atatürk'e Kafa Tutanlar, 2 cilt, Hadise Y., İstanbul, 1955
Selahattin Kip, Askeri Kamus, Vakit Y., İstanbul, 1939
Selahi R.Sonyel (Dr.), Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, 2 cilt, TTK Y., Ankara, 1973, 1986 •
Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri, TTK, Ankara, 1995 •
Selahattin Selışık, Büyük Taarruzda 1.Süvari Tümeni, ATASE Kitaplığı, basılmamış inceleme
Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya, 4 cilt, Kültür Müst. Y., Ankara, 1973
Seha L.Meray, Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, sekiz kitap, Yapı Kredi Y., İstanbul, 2. baskı, 1993
S. L. Meray ve Osman Olcay Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri, SBF Y., Ankara, 1977
Sherrill, General, Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik, A. Halit Y., İstanbul, 1935
Sıtkı Aydınel (Dr.), Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı, Kültür Bk., Ankara, 1993
Sina Akşin (Prof.Dr.), Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Gerçek Y., İstanbul, 1980
Şeriatçı Bir Ayaklanma/ 31 Mart Olayı, İmge K., İstanbul, 3. baskı, 1994
İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cem Y., İstanbul, 1983 •

Smith, Michael Llewellyn — Anadolu'nun Üzerindeki Göz, Çev. Halim İnal, Hürriyet Y., İstanbul, 1978

SSCB Bilimler Akademisi — Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi, Çev. A. Hasanoğlu, Bilim Y., İstanbul,1979

Spyridonos, Y.L., — Harp ve Hürriyetler, ATASE Kitaplığı, bç.

Sulhi Dönmezer, (Ord.Prof.Dr.), — Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, Beta Y., İstanbul, 19. baskı, 1995

Stefanos Yerasimos, — Türk-Sovyet İlişkileri, Gözlem Y., İstanbul, 1979

Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye (Bizans'tan 1971'e), Gözlem Y., İstanbul, 2. baskı, 1980

Stratigos, K. Tümgeneral — Yunanistan Küçük Asya'da, ATASE Kitaplığı, bç.,

Suat Bilge, — Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1920-1964), İşb. Y., Ankara, 1992

Suat İlhan, — Harp Yönetimi ve Atatürk, AAM Y., Ankara, 1987

Suna Kili ve Ş.Gözübüyük, — Türk Anayasa Metinleri, Sened-i İttifaktan Günümüze İşb. Y., Ankara, 1985

Süleyman Külçe, — Fevzi Çakmak, Askeri-Hususi Hayatı, 2. baskı, 1953

Sümer Kılıç, — İzmir Suikastı, Emre Y., İstanbul, 1994

S.Örgeevren, — Denizli Vakası, Sel Y., İstanbul, 1955

Süreyya S.Berkem, — Unutulmuş Günler, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1960

Şadiye Osmanoğlu, — Hayatımın Acı ve Tatlı Günleri, Bedir Y., İstanbul, 1966

ŞefikAker, — Arıburnu Savaşları ve 27. Alay, 99 sayılı Askeri Mecmuanın tarih eki, 1935

Şerafettin Turan (Prof.Dr.), — Türk Devrim Tarihi, 4 cilt, Bilgi Y., Ankara, 1991

Şerif Güralp, — İstiklal Savaşı'nın İçyüzü, İstanbul, 1958

Şevket Soğucalı, — İstiklal Harbinde Olaylar, Ankara, 1947

Şevket Süreyya Aydemir — Tek Adam, 1.C., Remzi K.,İstanbul, 1963
İkinci Adam, 3.C., Remzi K., İstanbul, 1968

Enver Paşa, 3.C, Remzi Y., İstanbul, 1972

Şevki Yazman, — Büyük Taarruz Nasıl Oldu, Akşam K., İstanbul, 1933

İstiklal Savaşı Nasıl Oldu, Akşam K., İstanbul, 1934

Şükrü Bleda, — İmparatorluğun Çöküşü, Yay. Haz. Turgut Bleda, Remzi K., İstanbul, 1979

Ş. Eğilmez, — M.M.'de Bursa, Milli Mücadele'de Bursa, Tercüman Y., İstanbul,1981

Tahsin Paşa, — Sultan Abdülhamit, Boğaziçi Y., İstanbul, 2. baskı, 1990

Tahsin Ünal, Türk Siyasi Tarihi, Kutluğ Y., İstanbul, 3. baskı, 1974

Talat Yalazan, Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi, 2 cilt, ATASE Y., Ankara, 1994

Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Başnur Mat., Ankara, 1970

Taner Timur, Osmanlı Çalışmaları, V yayınları, Ankara, 1989

Tarık Mümtaz Göztepe, Vahidettin Gurbet Cehenneminde, Sebil Y., İstanbul, 1968 •

Vahidettin Mütareke Gayyasında, Sebil Y., İstanbul, 1969 •

T. Zafer Tunaya (Prof.Dr.), Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952

Tevfik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu'da, TTK, Ankara, 1959

Trakya'da Milli Mücadele, 2 cilt, TTK, Ankara, 2. baskı, 1987

Tevfik Çavdar, Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu, Ant Y., İstanbul, 1970

Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-yı Umumiye, Milliyet Y., İstanbul, 1971

Thierry Hentch, Hayali Doğu, Çev. Aysel Bora, Metis Y., İstanbul, 1995

Toynbee, A.J., Türkiye, Çev. Kasım Yargıcı, Milliyet Y., İstanbul, 1971

Turgut Özakman, Dr.Rıza Nur Dosyası, Bilgi Y., Ankara, 1995

Trikupis, Nikolaos, Korgeneral Harplerimizin Vaka ve Hadiselerine Ait Hatıralar, ATASE Kitaplığı, bç.

Türker Acaroğlu, Açıklamalı Atatürk Kaynakçası, 2 cilt, İşb. Y., Ankara, 1981

Ubicini, Türkiye 1850, Çev. C.Karaağaçlı, 2.C., s. 281, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, tarihsiz

Uğur Mumcu, K.Karabekir Anlatıyor, Tekin Y., İstanbul, 3. baskı, 1993

Kürt-İslam Ayaklanması, Tekin Y., İstanbul, 5. baskı, 1993

Gazi Paşaya Suikast, Tekin Y., İstanbul 12. baskı, 1994

Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, TTK, Ankara, 1969

Biga Ayaklanması ve Anzavur Olayları, TTK, Ankara, 1973

Atatürk'ün Yaşamı, TTK, Ankara, 1980

Utkan Kocatürk (Prof.Dr.), Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, İşb.Y., Ankara, 1992

Atatürk ve TC Tarihi Kronolojisi, TTK, Ankara, 1983

Vedat Eldem, Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi, AKDT Yüksek Kurumu Y., Ankara, 1994

Villalta, J.B., Atatürk, Çev. Fatih Özsu, Kültür Bk.Y., Ankara, 1982

Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922), TTK, Ankara, 1974

Yahya Kemal Beyatlı, Eğil Dağlar, Y.Kemal Enstitüsü Y., İstanbul, 3. baskı, 1975

Siyasi ve Edebi Portreler, s.98, İstanbul Fetih Cemiyeti Y., İstanbul, 1986

Mektuplar, Makaleler, İstanbul Fetih Cemiyeti Y., İstanbul, 2. baskı, 1990

Tarih Musahabeleri, Y. Kemal Enstitüsü Y., İstanbul, 2. baskı, 1991

Yakınlarından Hatıralar, Sel Y., İstanbul, 1955

Y. Kadri Karaosmanoğlu, Vatan Yolunda, Selek Y., İstanbul, 1958

Ergenekon, Remzi K., İstanbul, 1964

Politikada 45 Yıl, İletişim Y., İstanbul, 2. baskı, 1984

Yalçın Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, 2. ve 5. ciltler, Tekin Y., İstanbul, 1987 (3. baskı), 1992 •

Yaşar Kutluay, Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri, Selçuk Y., Konya, 1968

Yılmaz Çetiner, Son Padişah Vahdettin, Milliyet Y., İstanbul, 3. baskı, 1993

Y.Öztuna, Türkiye Tarihi, 12 cilt, Hayat Kitapları, İstanbul, 1963-1967

Yunus Nadi; M.Kemal Paşa Samsun'da, Sel Y., İstanbul, 1955

Ali Galip Olayı, Sel Y., İstanbul, 1955

Ankara'nın İlk Günleri, Sel Y., İstanbul, 1955

Birinci Büyük Millet Meclisi, Sel Y., İstanbul, 1955

Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhaneti, Sel Y., İstanbul, 1955

Y.Kemal Tengirşenk, Vatan Hizmetinde, İstanbul, 1967

Vehbi Cem Aşkun, Sivas Kongresi, İnkılap ve Aka Y., İstanbul, 2. baskı, 1963

Vehbi Vakkasoğlu, Son Bozgun, 3 cilt, Timaş Y., İstanbul, 2. baskı, 1990

Bu Vatanı Terk Edenler, Timaş Y., İstanbul, 1991

Vera Dumesnil İşgal İstanbul'u, Çev. Emre Öktem, İstanbul Kitaplığı Y., İstanbul, 1993

Vitieridu, İlia, Sakarya Ötesi Harekâtı, ATASE Kitaplığı, bç.

Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, 3 cilt, Öğretmen Dünyası Y., Ankara, 1982, 1984,1986; 4.C, TTK, Ankara, 1996 •

Çerkez Ethemin İhaneti, Kaynak Y., İstanbul, 2. baskı, 1986

Ziya Göğem, Murat Dağlarında, Ankara, 1962

Zuhuri Danışman, Yeni Tarih Dersleri, Orta III, Ders Kitapları Türk Ltd. Ş., İstanbul, 1950

Zübeyir Kars, Milli Mücade'de Kayseri, Kültür Bk. Y., Ankara, 1993

Zühtü Güven, Anzavur Ayaklanması, İşb. Y., Ankara, 1965

Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, I. C., Kültür Bk. (1981); II. ve III. C., ATASE Başkanlığı (1992, 1994)

Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921), Başbakanlık Y., Ankara, 1982

Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge, 2 cilt, Kültür Bk. Y., Ankara, 3. baskı, 1994

Türk Dış Politikasında Elli Yıl, Dışişleri Bk. Y., Ankara, 1973

Askeri Yönüyle Atatürk, ATASE Y., Ankara, 1981

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 5 cilt, TİTE Y., 1961-1972 [N. Arsan, U. Kocatürk, S. Borak]

Atatürk'e Saygı, TDK, Ankara, 1969

Atatürk Kitaplığı Kataloğu, Yapı ve Kredi Y., İstanbul, 1973

Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları, Uluslararası Sempozyum (1981), Ankara Üni. Y., 1983

Uluslararası Atatürk Sempozyumu (1981), İşb.Y., Ankara, 1983

Atatürk Konferansları, 1969, 1971-1972, TTK, Ankara

VIII. Türk Tarih Kongresi, 3.C., TTK, Ankara, 1983

Büyük Zaferin 50.Yıldönümüne Armağan, Kültür Müsteşarlığı Y., Ankara, 1972

Tarih III ve IV, Maarif Vekaleti Y., 1931

Tanzimat, Maa. Vek. Y., İstanbul, 1940

Mufassal Osmanlı Tarihi, 6 cilt, İskit Y., İstanbul, 1963

20.Yüzyıl Tarihi, 2 cilt, Arkın K., İstanbul, 1980

Türk Parlamento Tarihi, 6 cilt, TBMM Vakfı Y., Ankara, 1995

Devlet Teşkilatı Rehberi, TODEİ Y., Ankara, 1986

Sinan Yıllığı/1973

Çanakkale Cephesi, 3 cilt, ATASE Y., 1978, 1980, 1993

1915'te Çanakkale'de Türk, Haz. ATASE Başkanlığı, MEB Y., Ankara, 1957

Stratejik ve Taktik Sonuçlar, No.4, ATASE Y., Ankara, 1976

Yanya Savunması ve Esat Paşa, Haz.ATASE Başkanlığı, Kültür Bk. Y., Ankara, 1984

57 Piyade Alayı Tarihçesi, Haz. General Lütfi Doğancı, ATASE Kitaplığı

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi serisi, Sina-Filistin Cephesi, 4. C., 2. Kısım, ATASE Y., Ankara 1986 •

Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik, ATASE Y., Ankara, 1985

Belgelerle Ermeni Sorunu, ATASE Y., Ankara, 1992

ATASE, Türk İstiklal Harbi (TİH) dizisi:

TİH, 1.C., Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, 1 kitap •

TİH, 2.C., Batı Cephesi, 10 kitap,

TİH, 3.C., Doğu Cephesi, bir kitap,

TİH, 4.C., Güney Cephesi, bir kitap,

TİH, 5.C., Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı, bir kitap,

TİH, 6.C., Ayaklanmalar, bir kitap,

TİH, 7.C., İdari Faaliyetler, bir kitap.

1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi, Yunan Askeri Tarih İdaresi Y., ATASE Kitaplığı, bç.•

İslam Ansiklopedisi

Meydan Larousse

AnaBritannica

- Yararlanılan ya da adları geçen gazeteler:

  Akit, Cumhuriyet, Dünya, Hürriyet, Milliyet, Radikal, Sabah, Tercüman, Ulus, Yeni İstiklal, Yeni Nesil, Yeni Sabah, Yeni Yüzyıl, Zaman

- Yararlanılan ya da adları geçen dergiler:

  Aktüel, Askeri Bülten, Atatürk Araştırmaları Merkezi dergisi (AAMD), Belgelerle Türk Tarihi (BTTD), Belleten, Büyük Cihat, Büyük Doğu, Harp Tarihi Vesikaları, Hayat, Hayat Tarih, Kuva-yı Medya, Millet, MK, Nokta, Resimli Tarih, Sebilürreşat, Show, Sosyal Adalet, Tarih ve Edebiyat, Tarih Dünyası, Tarih ve Toplum, Teklif, Toplum ve Bilim, Türk Dili, Türk Kültürü, Türkiye Gerçeği, Yakın Tarihimiz

GENEL DİZİN

Dizinde, metin ve dipnotlarda adı geçen yazar, konuşmacı ve başlıca tarihi kişiler yeralmaktadır. Vahidettin ve M.Kemal ise, çalışmanın bütününde yer aldıkları için dizine alınmamıştır.

Konular, ayrıntılı tutulmuş olan içindekiler bölümünün yardımıyla bulunabilir.

— A —

A.A.Pallis: 18, 101, 309, 310, 311, 312, 313, 439, 470
Abadie, Yarbay: 444
Abdullah Azmi Efendi, milletvekili: 333
Abdullah, son Endülüs Hükümdarı: 225
Abdullah, Emir Hüseyin'in oğlu: 299
Abdullah Yılmaz: 640, 644
Abdülgani Ensari, milletvekili: 367
Abdülhalim Efendi, Şehzade: 82, 385
Abdurrahman, Adana Valisi: 270, 372
Abdurrahman Çaycı, Prof.Dr.: 121
Abdurrahman Dilipak: 13, 22, 26, 49, 66, 70, 74, 104, 119, 179, 190, 215-218, 238, 244, 248, 249, 258, 262, 263, 267, 268, 270, 271, 275, 281, 286, 289, 290, 296, 297, 303, 308, 314, 329, 333, 337, 341, 348, 352, 361, 362, 364, 367, 440, 441, 468, 513, 514, 530, 531, 534, 549, 550, 551, 555, 557, 559-562, 568, 582, 588, 591, 593, 596, 608, 635, 638, 639, 645-647, 661-664, 668, 672, 674, 675
Abdülaziz/Sultan Aziz: 30, 41, 57, 265, 454, 580
Abdülaziz Hanci: 187, 188
Abdülaziz Mecdi (Tolon) Efendi, milletvekili: 79, 332
Abdülbaki Gölpınarlı: 600, 612
Abdülgani Ensari, milletvekili: 367
Abdülhakim-i Arvasi: 426
Abdülhak Hamit Tarhan: 727
Abdülhalik Renda: 587
Abdülhalim Efendi, Şehzade: 82, 385
Abdülhamit, I.: 597
Abdülhamit, II.: 30, 33, 34, 40, 46, 51, 71, 80, 81, 85, 87, 113, 172, 213, 298, 348, 417, 597, 598, 602, 609, 610-612, 623, 724, 731
Abdüllahat Akşin: 413, 501
Abdülmelik Fırat: 672, 673
Abdülmecit, Padişah: 30, 32, 48, 57, 387, 389, 597
Abdülmecit Efendi, Veliaht, son Halife: 30, 41, 54, 57, 65, 67, 82, 214, 215, 225, 230, 231, 376, 379-382, 385, 396, 404, 417, 580, 612
Abdürrahim Efendi, Şehzade: 71, 224
Abdürrahim, Sir: 471
Abdülvahap Boudhima, Prof.Dr.: 18
Abidin Daver: 172
Adamov: 433
Adil, Dahiliye Nazırı: 221, 301, 340
Adil Bağdatlı: 444
Adnan (Adıvar), Dr.: 367, 525, 532
Adnan Çakmak, F.Çakmak'ın yeğeni: 195, 196, 527, 529, 530, 539, 541, 545
A.(Adnan) Sofuoğlu, Dr.: 353-357, 361, 446, 449

Afet İnan, Prof.Dr.: 86, 544, 736
Afife Özselçuk: 659-661
Ağa Han: 336, 600-602, 605-608, 610, 649, 686, 687
Ahmet Ağaoğlu: 635, 637
Ahmet Altan: 105, 728
A.Bedevi Kuran: 409
Ahmet Emin Yalman: 86, 89, 90, 332
Ahmet Fevzi, Albay: 111, 119-121, 124, 149, 150, 155-157, 159
Ahmet Hilmi (Kalaç), milletvekili: 586
Ahmet Hulusi Efendi, Denizli Müftüsü: 349
Ahmet Hulusi Paşa: 269, 628
A.İzzet Paşa, Sadrazam: 37, 46, 91, 189, 196-199, 201-206, 266, 272, 325, 359, 361, 380, 386, 398, 404, 405, 407, 478, 482, 484-486, 565, 566, 691
Ahmet Kabaklı: 30, 408, 566, 567, 588, 591, 672, 673
Ahmet Mumcu, Prof.Dr.: 294
Ahmet Nedim: 19, 547, 549, 654
A. (Ahmet) Reşit (Rey), Nazır: 41, 46, 70, 79, 81, 197, 343, 349, 353, 384, 385, 388, 395
Ahmet Rıza Bey, Ayan Reisi: 203, 204, 254
A.(Ahmet) Şükrü Esmer: 73, 402, 457
Ahmet Taner Kışlalı, Prof.Dr.: 293
Aka Gündüz: 332, 465
A.Akif Tütenk: 222
Ali Baransel: 656
Ali Bayramoğlu: 292
Ali Birinci: 39, 298, 299, 302
Ali Cenani, milletvekili: 205, 332, 586
Ali, Kel, (Çetinkaya), Yarbay, milletvekili: 332, 503, 586, 650, 651, 668
Ali Ferit Paşa, Harbiye Nazırı: 268
Ali Fethi (Okyar): Fethi Okyar'a bkz.
Ali Fuat Paşa (Cebesoy): 54, 86, 172, 181, 188, 190, 202, 205, 208, 223, 247, 263, 266, 268, 269, 274, 314, 318-321, 332, 333, 340, 346, 352, 353, 355-357, 367, 371, 377, 412, 444-446, 449, 452, 478, 481, 503, 504, 512, 550, 570, 620-629, 634, 642, 643, 645, 711, 737
Ali Fuat Erden: 174
Ali Fuat (Türkgeldi), Vahidettin'in Başkâtibi: 31-35, 37, 38, 41, 42, 47, 54, 81, 113, 202-204, 224, 225, 227, 228, 234, 248, 252, 266-268, 275, 301, 329, 331, 342, 343, 345, 347, 359, 374
Ali Galip, Albay, Elazığ Valisi: 221, 262, 269, 270, 424, 628
Ali İhsan (Sabis) Paşa: 449, 465, 481, 526, 527, 580-582, 586-588, 620, 642, 643
Ali Kemal: 39, 56, 57, 58, 61, 103, 220, 222, 223, 289, 299, 300, 332, 334, 350, 355, 356, 363, 365, 368-374, 390, 415, 468, 516, 539, 560, 678, 701
Ali Kemali Efendi: 366, 676
Ali Kemal Meram: 25
Alim Efendi, milletvekili: 525
Ali Naci Karacan: 568, 570
Ali Nadir Paşa, 17.Kor.K.: 218, 259, 268, 269, 390, 492
Ali Nuri (Okday), Sadrazam Tevfik Paşanın oğlu, Vahidettin'in yaveri: 65, 71, 198, 199, 213, 223, 229, 230, 245, 255-257, 260, 261, 275, 576
Ali Rıza Paşa, Sadrazam: 46, 89, 198, 222, 268, 278, 327, 330, 398, 403, 417
Ali Rıza (Sedes), Albay, 8.Tümen K.: 111, 149, 170
Ali Rüştü Efendi, Adliye Nazırı: 353, 359, 363, 390, 413
Ali Sait Paşa: 332
Ali Şükrü Bey, Yüzbaşı, milletvekili: 449, 661, 669, 716
Ali Türkgeldi: 203, 231, 386, 400
Allanson, Binbaşı: 151, 152, 161, 162, 164
Allenby, General: 68, 69, 177, 178, 180, 199, 228, 568, 602
Alpaslan Işıklı, Prof.Dr.: 672, 673
Alpay Kabacalı: 336, 598
Alptekin Müderrisoğlu: 285, 450, 514, 561

Altemur Kılıç: 661-665, 672, 673
Ambelas, D.T.: 554
Amed, Amiral, Fransız Yüksek Komiseri: 250
Andrea, General, Yunan Prensi: 449, 538, 552
Anzavur Ahmet: 222, 223, 234, 259, 270, 303, 329, 345, 351, 352, 353-355, 358, 364, 365, 370, 378, 390, 394, 395, 412, 449, 492, 646
Aralov, S.İ., Sovyet Büyük Elçisi: 18, 447, 450, 455
Arı İnan: 230, 231
Arif, M., ayıcı, Yarbay, Albay, milletvekili: 289, 481, 496, 498, 499, 519, 532, 536, 545, 546
Arif Oruç: 184
Armstrong, H.C., Yüzbaşı, yazar: 116, 118, 128, 131, 132, 135-137, 139, 140, 162, 163, 166, 211, 212, 347, 409, 551, 699
Artin Cemal, Konya Valisi, Nazır: 223, 270, 327, 389
Asaf Akat: 105
Asaf İlbay: 734
Asım (Gündüz), Albay, Paşa: 376, 377, 382, 503, 527, 535, 539, 540, 542, 546, 557, 617, 618, 633, 734
Asım Us: 254, 449, 491, 737
Ashmead-Barlette: 116, 163, 164, 166
Aspinall Oglander, C.F., askeri tarih yazarı: 95, 117, 121, 122, 153, 173
Asquith, İngiliz Başbakanı: 429
Ata, milletvekili: 587
Ataol Behramoğlu: 475
Atıf, Yarbay: 316, 320
Atıf (Ateşdağlı), Yarbay: 498
Atıf Efendi, İskilipli: 368, 649, 676
Attilâ İlhan: 18, 741
Avni Doğan: 301
Avni Paşa, Bahriye Nazırı, Başyaver: 82, 229, 254, 257, 272-274, 356, 397
Aynur Mısıroğlu: 46
Ayşe Osmanoğlu, II. Abdülhamit'in kızı: 417
Aziz Nesin: 297
Azmi Bey, Polis Müdürü: 197, 299
Azmi Nihat Erman: 662, 677
Azmi Özcan: 22

— B —

Baha Sait: 322, 323
Bahattin, Mediha Sultanın torunu: 69, 262
Baj Makario, askeri tarih yazarı: 18, 553, 559
Baki Öz: 18
Baki Vandemir: 544
Baldwin, General: 153
Baldwin, İngiliz Başbakanı: 592
Balfoure, A.C., Lord: 24, 432, 567, 593, 677
Baltacis/Baltazzi, Yunan Dışişleri Bakanı: 552, 700
Basri (Somel), Albay, 5.Tümen K.: 123
Baumant, Maurice, Prof.: 469
Beaverbrook Faundation: 593
Behçet Cemal: 641
Behiç Erkin, Albay: 346, 587
Behlül Dal: 546
Bekir Sıtkı Baykal, Prof.Dr.: 21, 241
Bekir Sami (Günsav), Albay: 21, 367, 412, 446, 476, 481, 503
Bekir Sami (Kunduk), Dışişleri Bakanı: 231, 335, 367, 373, 516, 517, 531, 532, 685, 686, 715
Benette, J.G., Yüzbaşı: 290, 314
Bentick, İngiltere'nin Atina maslahatgüzarı: 551, 555, 701-705
Benois J., Méchin: 141
Berberbaşı Mahmut Bey: 66
Beşinci Murat: 30, 57, 297, 580
Bezmi Nusret Kaygusuz: 476, 478
Bige Yavuz, Y.Doç.Dr.: 327, 444
Bilal N.Şimşir: 21, 23-25, 31, 52, 61, 63, 65, 67-69, 73, 97, 115, 120, 207, 215, 222, 223, 262, 269, 275, 313, 318-322, 324, 326-331, 334-336,

341, 342, 344-346, 348, 353, 361, 376, 383, 386, 389, 391, 392, 394-397, 403-405, 407-410, 415, 416, 430, 443-445, 447, 449, 452, 458, 463, 491, 501, 515, 521, 529, 537, 538, 542, 551, 555, 556, 558, 570, 584, 590, 600, 630, 632, 681-694, 697-710
Bilge Criss: 279, 308, 337
Bilge Umar, Prof.Dr.: 218, 386, 406
Birkenhead, Lord: 595
Birdwood, General, Mareşal: 118, 127, 174
Biruni: 562
Blanco, Villalta: 18
Boğos Nubar Paşa: 251, 460
Bonar Low: 592, 682
Bozkurt Güvenç, Prof.Dr.: 672, 673
Braun, Hugo, Prof.Dr.: 724
Briand, Aristide, Fransız Başbakanı: 689
Brittges, General, Yunan ordusundaki İngiliz gözlemci: 682
Bristol, Amiral, ABD Yüksek Komiseri: 446, 686, 705
Brockelman, Carl: 562, 610
Budiyenni, Albay: 323, 324, 340, 375
Buhari: 733
Bouhdiba, A., Prof.: 457
Burhan Bozgeyik: 14, 19, 269, 484, 486, 488, 490, 492, 503, 504, 657
Burhan Toprak: 238
Bülent Çukurova, Dr.: 20, 337, 414
Bülent İşmen: 634-636
Bülent Tanör, Prof.Dr.: 731
Bülent Uluer: 522
Bünyamin Ateş: 14, 105

— C —

Cafer Tayyar (Eğilmez), Albay, Paşa: 346, 549, 638, 641, 642, 643
Caltorphe, A.S.G., Amiral, İngiliz Yüksek Komiseri: 62, 63, 115, 203, 225, 235, 244, 250, 252-254, 299, 311, 316, 338, 387, 388, 390-392, 429, 433, 677, 678
Cami Bey, Roma Elçisi: 367, 380
Can Dündar: 292
Carden, Amiral: 94
Cavit Bey, Maliye Nazırı: 197, 198, 204, 383, 455, 664
Celal Bayar: 23, 38, 89, 211, 250, 301, 310, 359, 412, 476, 478, 738
Celaleddin Arif, milletvekili: 73, 343, 367, 449, 525, 716
Celal Erikan, askeri tarih yazarı: 93, 119, 121, 124-126, 170, 210, 235, 444, 463, 488, 495-497, 499, 500, 504, 515, 518, 519, 521, 523, 527, 533-535, 542, 555, 633
Celal Nuri İleri: 332, 705
Cellat Kara Ali: 650, 651, 666, 667, 671
Cemal Bardakçı: 355, 479
Cemal Behçet: 75
Cemal Enginsoy: 173
Cemal Granda, M.Kemal'in sofracısı: 238-240, 424
Cemal Kutay: 67, 80, 193, 332, 348, 350, 366, 367, 380, 474-476, 483, 484, 486-488, 490, 503, 598
Cemal Paşa, Bahriye Nazırı: 71, 93, 275, 281, 299, 598
Cemal Paşa (Mersinli): 180, 182, 187, 188, 193, 208, 235, 267, 268, 316, 328, 332, 415, 549, 622, 623, 625
Cemal Şener: 487, 505
Cemal Yılmaz: 742
Cemil Cahit (Toydemir), Albay: 519
Cemil (Conk), Yarbay, 4.Tümen K.: 117, 146-149, 156, 157, 162, 164, 165, 169
Cemil (Topuzlu), Dr., Nazır: 358, 385, 395
Cevat Abbas (Gürer), M.Kemal'in yaveri: 87, 104, 169, 276, 282, 290, 323, 339, 624
Cevat (Çobanlı), Albay, Paşa: 102, 104-106, 108, 111, 114, 179, 181-184, 187, 188, 193, 208, 257, 273, 317, 328, 332, 415, 625

Cevat Dursunoğlu: 115, 241, 280, 626
Cevdet Kerim İncedayı: 499
Cevdet Paşa: 610
Chastanet, J.: 447
Churchill, W.: 94, 105, 106, 136, 145, 312, 429, 452, 677, 687, 688, 708, 709
Cihan Yamakoğlu: 637
Cihat Akçakayalıoğlu, askeri tarih yazarı: 191, 194
Clemenceau, Fransız Başbakanı: 312
Corinne, Mme: 92
Crow, E., İngiliz diplomatı: 24, 593, 679, 684, 687, 699
Curzon, Lord: 24, 43, 59, 63, 115, 267, 310, 311, 321, 322, 327-331, 333, 341, 348, 353, 360, 383, 386, 392, 394-396, 404, 405, 407-410, 434, 442, 450-452, 491, 521, 555, 556, 565-568, 570-572, 579, 582-584, 586, 588, 589, 591-593, 595, 599, 677-684, 686-691, 693-710, 725

— Ç —

Çağlar Keyder: 453
Çelebi Efendi, Mevlevi Şeyhi: 587
Çelik Gülersoy: 87
Çerkes Ethem: Ethem'e bkz.
Çetin Altan: 96, 97, 99, 100, 105
Çiçerin, Sovyetler Birliği Dışişleri Komiseri: 455
Çolak Faik Paşa: 111

— D —

Dagobert von Mikusch: 18, 137, 160, 161, 208, 211, 306, 324, 334, 431, 447, 470
Damar/Zamir (Arıkoğlu), milletvekili: 205, 364, 444, 479, 542, 577, 586, 587
Damat Ferit Paşa, Sadrazam: 30, 39, 40, 41-46, 62, 63, 69, 70, 75, 82, 201, 202, 208, 216, 218, 221, 222, 229, 230, 232, 235, 243, 248, 252, 254, 255, 261, 263, 265-267, 269, 272, 278, 281, 300, 304, 319-321, 327, 329, 335, 337, 338, 341-347, 349, 352-363, 374, 383-386, 388-398, 403, 413-417, 492, 552, 591, 646, 679, 686, 725
De Cindrie: 470
Deedes, General, İngiliz Ataşemiliteri: 300, 301, 391
Defrans, Fransız Yüksek Komiseri: 678
Delibaş Mehmet: 363-366, 372, 692
Demirci Mehmet Efe: 476, 479, 482
Demirtaş Ceyhun: 724
Deniz Som: 722
de Robeck, J., Amiral, İngiliz Yüksek Komiseri: 33, 36, 43, 62, 63, 94, 222, 267, 310, 319, 321, 322, 327-330, 333, 334, 341, 342, 344, 348, 352, 353, 360, 363, 383, 385, 389, 390, 393-397, 404, 445, 678-683, 693
Derviş, Binbaşı, Paşa: 485, 519
Derviş Vahdeti: 39
Diallo, T., Prof.: 435, 457
Digenis, General, 2.Kolordu K.: 552, 554, 555, 559
Dimaras, General, 4.Tümen K.: 555, 559
Di San Marino, F.P.: 469
Diyap Ağa, milletvekili: 460
Doğan Avcıoğlu: 25, 89, 305, 315, 318, 327, 328, 332, 368, 406, 429, 449, 513, 597-599, 609, 677, 678, 681, 682
Doğan Koloğlu: 649
Doğu Ergil, Prof.Dr.: 426, 490
Doktor Nazım: 173
Dördüncü Murat: 367
Dramalı Rıza: 329
Dumesnil, Amiral: 337
Dumesnil, Vera: 337, 379
Durell, L.: 135
Durmuş Yalçın: 270
Dursun Satılmışoğlu [takma ad olabilir]: 307, 313
Dusmanis, V., General, Yunan Genelkurmay Başkanı: 499, 507, 513, 541, 554, 630, 631,

Dürrizade Abdullah, Şeyhülislam: 347-349, 357, 358, 390, 413, 423, 676
Dürrüşşehvar, Abdülmecit'in kızı: 417
Duverger, Maurice: 457, 736, 741

— E —

Eba Eyyüb-ül Ensari: 226, 227
Ebubekir Hazım (Tepeyran), Dahiliye Nazırı: 343
Ebu'l Hasan Ali Ennedvi: 471
Ebu'l Kelam Azad: 604
Edgar Pech: 325, 326
Ekrem, milletvekili: 607
Ekrem Baydar, Binbaşı: 337
Elizabeth, İngiltere Kraliçesi: 552
Elmalılı Hamdi Efendi: 733
El Memun, Halife: 562
El Mutasım, son Bağdat Halifesi: 608
El Mütevekkil, III., son Kahire Halifesi: 609
Ekmeleddin İhsanoğlu, Prof.Dr.: 426
Emanullah Han: 472
Emin Çölaşan: 649, 672, 673
Emin Oktay: 286, 294-296
Emine Şenlikoğlu: 648, 651-657, 661-663, 665-672
Emir Ali: 600, 601, 605, 607, 608, 610, 649
Engin Ardıç: 729
Ensari, Dr.: 610
Enver Behnan Şapolyo: 260, 281, 282, 336
Enver, Yarbay, Paşa, Başkomutan V.: 71, 91- 93, 99, 101, 104-106, 108, 113, 136-139, 150, 171-173, 178, 179, 183, 185, 191, 192, 194, 195, 246, 247, 252, 339, 340, 449, 452, 646
Enver Ziya Karal, Prof.Dr.: 51, 286, 294-296, 535, 629, 741
Ergün Aybars, Prof.Dr.: 19, 77, 105, 293, 302, 336, 368, 467, 602, 606, 607, 647-655, 661-663, 665, 666, 671-675, 677
Eric Jan Zürcher: 86, 89, 92, 93, 211
Ergun Göze: 588
Ergun Hiçyılmaz: 336
Erol Ulubelen: 23, 43, 63, 183, 223, 251, 322, 327, 330, 343, 393, 394-396, 446, 678-684,
Ertuğrul, Vahidettin'in oğlu: 30, 31, 66
Esat (Işık), Dr., Paşa: 254, 332
Esat (İleri) Hoca, milletvekili: 224, 503
Esat (Bülkat) Paşa: 104, 105, 108, 110-112, 120, 121, 123-125, 127-130, 133, 134, 137, 138, 140-145, 147-149, 151, 157, 158, 160, 167-169, 546
Esat Uras: 97
Esvapçıbaşı Küçük İbrahim: 66
Ethem: 19, 118, 184, 269, 270, 449, 465, 473, 474-496, 502-505, 509, 512, 516, 524, 528, 646
Eyüp Han: 471, 472
Eyüb Sabri: 469
Eyüp Sabri (Akgöl), milletvekili: 484
Evans, L.: 312, 396, 433, 686, 690, 692, 703, 705

— F —

Fahir Armaoğlu, Prof.Dr.: 386
Fahir İz, Prof.Dr.: 725
Fahrettin Altay, General: 93, 106, 108, 124, 131, 137, 142, 144, 157, 158, 174, 208, 274, 367, 381, 412, 474, 484, 527, 550, 561, 620, 622, 633
Fahrettin, M., Kırzıoğlu, Prof.Dr.: 448, 628
Fahrettin Olguner: 562
Fahrettin (Türkkan) Paşa, Medine K.: 207
Fahri Belen, askeri tarih yazarı: 86, 89, 91, 92, 108-110, 119, 121, 124, 127, 136, 170, 178, 180-182, 185, 199, 210, 243, 430, 495, 499, 518, 525, 526, 598, 612, 633
Fahri Can, Dr.: 414
Fahri Çeliker: 121

Fahri Engin, Yüzbaşı, Amiral: 60, 61, 63
Fahri Özdilek: 540
Faik Günday, Ziya Hurşit'in ağabeyi: 677
Faik (Kaltakkıran), milletvekili: 332
Faik Paşa: 138
Faik Reşit Unat: 86
Falih Rıfkı Atay: 35, 97, 158, 172, 175, 176, 188, 205, 219, 220, 242-244, 339, 347, 359, 369, 415, 453, 457, 469, 491, 501, 514, 516, 527, 545, 560, 598, 605, 618, 622, 624, 628, 674, 734, 737-740, 743, 744
Farabi: 562
Faris el Huri: 472
Farrère, Claude: 469
Faruk Nafiz Çamlıbel: 637
Faruk Özerengin, Prof.Dr.: 534, 640-645, 729
Fatih Çekirge: 102, 285-287, 293
Faysal, Hicaz Emiri Hüseyin'in oğlu, Kral: 180, 183, 598, 684, 694
Fazıla Atabek: 243
Fazlullah Moran: 240, 241
Fehmi Koru: 672, 673
Feridun Ergin: 403
Feridun Kandemir: 26, 220, 280, 298, 336, 352, 374, 386, 474, 505, 567, 629, 677, 714
Ferit (Tek), milletvekili: 359
Feruz Ahmad, Prof.Dr.: 457
Fessopulos, General: 553
Fethi Doğançay: 644
Fethi (Okyar): 91, 93, 196-198, 216, 263, 340, 400, 542, 545, 577, 618, 635-637, 639, 641, 696, 700, 737
Fethi Sami: 60
Fethi Tevetoğlu, Dr.: 18, 86, 93, 297, 324, 337, 368, 414
Fevzi Bey, Albay: Ahmet Fevzi'ye bkz.
Fevzi Paşa, Mustafa, (Çakmak): 54, 104, 111, 119, 170, 171, 179, 194-198, 208, 209, 215, 235, 237, 238, 252, 254, 255, 273, 340, 349, 367, 377, 390, 422, 423, 502-504, 508, 509, 514, 523-526, 529, 530, 535, 539, 540-545, 550, 557, 559, 585, 618, 625, 626, 629, 643, 644
Fevzi (Pirinççioğlu), milletvekili: 635, 636
Fevziye Abdullah Tansel: 287, 379, 495
Fıtnat Çakmak, F.Çakmak'ın eşi: 236, 237
Fikret Başkaya: 13, 16, 17, 305, 431, 440, 443-445, 447-450, 452, 454-456, 459, 461, 463, 466, 491, 512, 513, 727
Finefrock, M., Prof.: 457
Foch, Mareşal: 529, 697, 698
Frangu, General, 1.Tümen K.: 552-554, 559
Franklin Bouillon: 386, 393, 465, 558
Frencis McCullagh: 87
Frew/Fru, rahip: 222, 304, 305, 363, 374, 390, 413
Frunze, General: 455, 456, 490
Fuat (Bulca), Yarbay: 519
Fuat Umay, Dr., milletvekili: 357, 364
Fustel de Coulanges: 232
Fuzuli: 385

— G —

Galatalı Şevket Bey, Albay: 208, 332
Galip Efendi, Rufai tarikatı şeyhi: 287
Galip Erdem: 588
Galip (Türker) Paşa: 269
Gandhi: 456, 471, 472, 599, 604, 606
Gaulis, B.G.: 444, 542
Gavalias, Albay: 630
Gavur İmam: 223
Gayr-i Resmi Yakın Tarih Ansiklopedisi: 14, 18-20, 86, 100, 101, 104, 105, 116, 119, 120, 123, 128, 131, 134, 137, 147, 159, 160, 167-172, 174, 198, 215, 232, 234, 239, 241, 244, 248, 250, 258, 269, 274, 275, 277, 286, 296, 314, 350, 371, 488, 490, 492, 510, 565, 566, 569, 588, 596, 728, 730, 732
Gazali: 562
General von Seckt: 99, 199
Gentizon, Paul: 457, 607

Gıyasettin Emre, Demokrat Parti milletvekili: 651, 667, 668
Golz Paşa: 110
Gouraud, General: 202, 517
Grammont, J.L.Bacqué (H.Mamberi'yle birlikte): 18, 67, 69, 258, 399, 410, 419
Granville, Lord, İngiltere'nin Atina Elçisi: 310, 491, 681, 691, 693
Gray, Edward, İngiliz Dışişleri Bakanı: 309, 599
Grew, Joseph: 581, 594, 595
Gudas, Amiral: 552
Guhr, Albay: 193
Gunaris, Yunan Harbiye Nazırı, Başbakanı: 411, 413, 440, 517, 552, 684-686, 691, 695
Gül Çağalı-Güven: 116, 140, 163
Gül Dirican: 101
Güner Kuban, Ethem'in yeğeni: 505
Gümülcineli İsmail: 75, 270, 298, 299

— H —

Habib Burgiba: 472
Hacıanesti, General, Yunan Başkomutanı: 552, 631, 632, 699, 702
Hacı Hasan Paşa, İzmir Belediye Başkanı: 406
Hacı İlyas Sami, milletvekili: 54
Hacı Şükrü Efendi, milletvekili: 55
Hacim Muhittin Çarıklı: 221, 446,
Hadi Paşa: 269, 384, 385
Hafız Emin Bey, şehit: 223
Hafız Mehmet, milletvekili: 614
Hakkı Bey, Yüzbaşı, Nusret gemisinin kaptanı: 106
Hakkı Halit (Karay): 331, 373
Halide Edip Adıvar: 332, 336, 340, 367, 501, 532, 535, 536, 540, 542, 545, 546, 737
Halil İbrahim Çelik: 672
Halit Ziya Uşaklıgil, Saray Başkâtibi: 34, 37, 50, 51, 275
Halil Çulhaoğlu: 672, 673
Halil (Kut) Paşa: 106, 178
Halil Sami Bey, Albay, 9.Tümen K.: 119, 120, 123, 124, 128
Halit Çelenk: 729
Halit (Karsıalan), Yarbay, Albay, Paşa: 519
Haluk Kurdoğlu: 420, 421, 424,
Haluk Selçuk: 588
Haluk Şensüvaroğlu: 257
Hamdi Bey, Köprülülü, şehit: 223, 365, 676
Hamdi Ülkümen: 331
Hamdullah Suphi Tanrıöver, milletvekili: 367, 380, 417, 511, 531-534
Hamilton, Ian, General: 94, 95, 116, 122, 126, 127, 141, 146, 151-154, 164, 165
Hamit Bey, Samsun Mutasarrıfı: 318
Hamit (Hasancan), Ankara'nın gayr-i resmi İstanbul temsilcisi: 326, 335, 689, 703
Hammer: 610
Hamza Eroğlu, Prof.Dr.: 501
Hanif Faruk, Prof.Dr.: 18, 471
Hankey, M.: 685
Haqqi, S.A.H., Prof.Dr.: 457, 471
Harington, Charles, General, İşgal Kuv. Başk.: 59-61, 63-67, 314, 325, 326, 410, 425, 447, 630, 686-688, 690-693, 699, 700, 703, 704, 707-709
Harry Ojalva, Yahudi Müzesi Müdürü: 723, 724
Hasan Fehmi Ataç, milletvekili: 280, 581, 635
Hasan Hüseyin Ceylan: 13, 26, 27, 29, 36, 57, 72, 78, 213-216, 223, 227, 228, 234, 236, 238-239, 245, 248, 249, 275, 281-284, 286-288, 292, 294, 296, 297, 324, 362, 364, 365, 375-379, 381, 390, 442, 572, 575, 579, 588, 596, 640, 647, 649-651, 657, 666-668, 676
Hasan İzzettin Dinamo: 474, 475
Hasan Mezarcı: 19, 647, 672, 673
Hasan Pulur: 276, 291, 292, 674, 676

Hasan Saka: 592
Hasan Tahsin: 218, 504
Hasan Rıza Soyak: 77, 240, 577, 737-740
Haşim (Sanver): 38
Hatice Meliha Cimilli: 657, 658, 661, 663
Haydarizade İbrahim Efendi: 347, 348
Haydar Mehmet (Alganer), Albay: 169
Haydar Berköz: 359
H.(Haydar) Rüştü Öktem: 468
Haydar (Vaner), milletvekili: 587
Hayim Naum: 565, 566-569, 571, 572, 579, 580, 582, 588, 591
Hayri Efendi, Şeyhülislam: 197, 204, 214, 598
H.Mutluçağ: 241
Hayrettin Ağa, Üçüncü Musahip: 66, 74, 77
Hazret-i Ali: 600
Hazret-i Muhammet: 348, 379
Hazret-i Ömer: 227
Heathcote-Smith, Ian, Yarbay: 311
Helmreich, Paul C.: 384, 386, 413, 593
Henry, emekli Binbaşı: 325, 326
Hentch, Thiery: 135
Hikmet, Y., Bayur, Ord.Prof.: 22, 24, 89, 95, 97, 98, 111, 118, 119, 121, 124, 133, 134, 136, 145, 168, 171, 186, 197, 199, 200-204, 209, 225, 235, 247, 253, 255, 275, 310, 311, 336, 386, 390, 393, 395, 413, 429-434, 439, 452, 455, 457, 512, 517, 521, 599, 600-602, 607, 624, 677, 740
Hikmet Gerçekci, Üsteğmen: 289
Hilmi Efendi, Edirne Müftüsü: 371
Hilmi, Eskişehir Mutasarrıfı: 320, 321
Hilmi Kalaç, milletvekili: 737
Hilmi Paşa, Çanakkale Güney Bölgesi K.: 170
Hilmi Uran: 649
Hindemith, Paul: 724
Hirsch, Ernst, Prof.Dr.: 724
Hohler, T.B.: 62, 80, 81, 389, 392, 394, 678
Hopkirk, Peter: 97
Horton, G., ABD İzmir konsolosu: 538
Ho Yao Su, General: 470
Hrisohoos, T.İ.: 488, 495, 498, 507, 520, 704
Hrisostomos: 406, 413
H.Sami Kızıldoğan: 86
Hulki Cevizoğlu: 674
Hulki Saral /Tosun Saral'la birlikte: 319, 438, 444, 445
Hulusi Baykoç: 544
Hulusi Bey, Kur.Binbaşı: 148
Humble, Richard: 98
Hurşit Paşa, Başmabeynci: 50, 51
Hurşit Paşa, 10.Kolordu K.: 91
H.(Hülya) Özkan: 328, 353
Hüsamettin Cindoruk: 642
Hüsamettin Ertürk: 260, 288, 289, 323, 324, 339, 340, 375, 381, 382
Hüseyin Avni, Binbaşı, Yarbay, 57.Alay K., şehit: 125, 133
Hüseyin Avni (Ulaş), milletvekili: 53, 55, 449, 616, 617
Hüseyin Cahit (Yalçın): 137, 649
Hüseyin, Hicaz Emiri, Kralı: 30, 49, 51, 52, 67-69, 180, 399, 430, 598, 599, 612
Hüseyin Hilmi Işık: 426
Hüseyin Hüsnü Paşa: 87-90
Hüseyin Kazım/Hüseyin Kazım Kadri: 33, 34, 36, 38, 39, 43, 82, 314, 333, 335, 342, 343, 401, 404, 405, 417
Hüseyin Türkyıldırır: 656, 657, 660
Hüseyin Yılmaz: 13, 423, 467
Hüsnü Ersu, Kur.Yb.: 91, 92
H.(Hüsnü) Himmetoğlu: 57, 330, 337, 406, 561, 696, 707
Hüsrev Gerede, Binbaşı, milletvekili: 257, 289, 323, 332, 339, 357, 542

—İ—

İbn-i Rüşt: 562
İbn-i Sina: 562
İ.(İbnülemin) Mahmut Kemal İnal: 31-34,

40, 41, 43, 81, 198, 202, 265, 343, 344, 349
İbrahim Agâh Çubukçu, Prof.Dr.: 562
İbrahim Artuç: 495, 499
İbrahim, Çolak, Yarbay: 480, 519
İbrahim, M.Sabri'nin oğlu, 150'liklerden: 302
İbrahim Ethem (Akıncı), Demirci Kaymakamı: 18, 486, 487, 491
İbrahim Hakkı Efendi, Mevlevi Şeyhi: 651, 652, 656-661, 663, 672
İbrahim Tahtakılıç: 474
İdris Küçükömer, Prof.Dr.: 430, 440, 442, 450, 451
İhsan Aksoley, Müh.General: 336, 337
İhsan Ilgar: 108, 158, 334, 335, 374, 546, 618
İkbal: Muhammet İkbal'e bkz.
İkinci Selim: 367
İlhami Soysal: 18, 291
İlhan Bardakçı: 115, 690, 701, 705
İlhan Selçuk: 97, 453
İlhan Tekeli: 448, 562
İlyaçev, Albay: 322, 323
İlyas Sami Efendi, milletvekili: 54, 332, 586
İmmhof, General: 86
İnşirah Hanım, Vahidettin'in gözdelerinden biri: 77
İrfan C.Acar: 612
İ.S. (İlyas Sami) Kalkavanoğlu: 337
İsmail Arar: 16, 217, 578
İsmail Bilen, TKP Başkanı: 474
İsmail Canpulat: 197
İsmail Fazıl Paşa: 346, 367
İsmail Özçelik, Doç.Dr.: 20, 438, 444
İ.Habib Sevük: 466, 534
İsmail Hakkı (Okday), Vahidettin'in damadı: 31, 32, 43, 79, 82, 93, 114, 214, 223, 227, 229-231, 261, 262, 275, 288, 290, 291, 377, 516
İsmail Hakkı Tekçe, Muhafız Tb./Alay K.: 540, 544
İsmail Hakkı Uzunçarşılı: 50, 227, 610
İsmail Hami Danişmend: 30, 36, 44, 47-49, 57, 70, 103, 175, 197, 198, 321, 322, 334, 445, 610
İsmail Soysal: 462
İsmet Ayıthan: 276
İsmet Bozdağ: 305, 425, 426, 550, 569, 640, 672
İsmet Görgülü, Dr.: 93, 98, 106-108, 111, 112, 119, 120, 133
İsmet İnönü, Albay, Paşa: 181, 184, 185, 188, 193, 194, 196-198, 207, 208, 326, 335, 336, 340, 346, 367, 377, 390, 407, 420, 421, 442, 464, 474, 475, 480, 482, 485-488, 493-497, 499, 500, 502-504, 507-512, 514, 515, 519, 520, 523-527, 531, 533-536, 540-544, 550, 557, 569-572, 577, 582, 583, 585, 586, 589-592, 594-596, 601, 607, 617, 618, 621, 624, 625, 629, 633, 635-638, 641, 643, 644, 703, 706, 710, 737, 739
İsmet Miroğlu, Prof.Dr.: 426
İzzet Öztoprak: 444
İzzettin (Çalışlar), Yüzbaşı, Albay, Paşa: 126, 169, 479, 482, 518-520, 531, 533

— J —

Jackh, Ernest, Dr.: 470
Jeschke, Goddart, Prof.Dr.: 18, 23, 32, 36, 39, 40, 45, 58, 61, 63, 64, 80, 81, 114, 178, 186, 204, 207, 209, 210, 214, 219-223, 226, 228, 233, 235, 244, 247, 248, 250-253, 255, 257, 264, 266, 267, 270, 273, 275, 309-313, 316, 318-321, 327-329, 334, 348, 349, 353-355, 358, 369, 376, 377, 381, 383, 385, 387-392, 394-396, 400-404, 406, 415, 433, 434, 441, 451, 452, 484, 513, 566, 576, 591, 608, 615, 632, 678-680, 686, 690, 695, 697, 699, 700, 705, 741
James, Robert Rhodes.: 110, 116, 122, 134, 135, 141, 146, 148, 151-154, 161, 162, 168

— K —

Kaddafi: 465

Kadir Çelik: 651, 652-656, 665-667, 669, 671

Kadircan Kaflı: 588

Kadir Mısıroğlu: 13, 18, 24, 26, 29, 34, 45, 46, 48, 50, 51, 56-61, 65, 67, 70-72, 78, 85, 90-94, 103, 115, 116, 118, 119, 128, 131, 132, 136, 137, 153, 155, 157-164, 170, 175, 177, 178, 184-187, 191, 193-199, 201, 203, 207-213, 217, 219, 221, 224, 226-228, 231, 233-236, 241-243, 246, 249, 250, 255, 258, 261, 262, 264, 265, 270, 271, 273, 274, 277, 281, 284, 285, 296, 298, 302-306, 308, 313, 315-318, 322-324, 326, 333-338, 341, 346-351, 361, 375-379, 381-385, 387, 399, 400, 413, 417, 418, 420, 422, 423, 425, 426, 431, 462, 466, 468, 469, 472, 486, 492, 504, 527, 551, 555, 556, 559, 565-567, 571-573, 576, 578-582, 585-590, 592, 593, 596-598, 602, 605, 606, 609, 612-616, 647, 728

Kadriye Hüseyin, Prenses: 576

Kaimbalis, Albay, 13.Tümen K.: 555

Kalidopulos, Albay, 12.Tümen K.: 555, 559

Kemal Arıburnu: 415

Kambur İzzet, İzmir Valisi: 218, 221, 259, 270, 313, 388, 390

Kamil Erdaha: 223, 318, 628

Kamil Su: 337

Kamuran Gürün: 97, 323-325, 452

Kanellopulos, K.D.: 489, 495, 498, 520, 553, 558, 632

Kannengieser, Hans, Albay, General: 111, 119, 128, 135, 148, 160

Kara Fatma: 495

Kara Hasan, Teğmen: 444, 445

Kara Mustafa Paşa, Merzifonlu: 526

Kara Vasıf, Albay: 208, 322, 323, 332, 367

Kayhan Sağlamer: 219

Kazanidis, Elefteros, Yüzbaşı: 701

Kazım (İnanç), Albay, Paşa: 157, 158, 191-193, 195, 208, 235, 252, 253, 346, 503, 540, 545, 546, 550

Kazım İsmail Gürkan, Prof.Dr.: 415

Kazım Karabekir: 46, 53, 54, 88, 89, 97, 207, 208, 214-216, 220-222, 227, 239, 241, 242, 254, 263, 268, 269, 274, 275, 280, 314, 317, 322, 323, 329, 333, 346, 371, 374, 377, 385, 392, 393, 412, 416, 420-422, 435, 504, 512, 534, 535, 542, 544-546, 551, 560, 569, 573-577, 582, 598, 617-629, 631-636, 638-640, 642, 643, 645, 646, 691, 711

K.(Kemal) Koçer: 337

Kazım Özalp, Albay, Paşa, milletvekili: 89, 222, 324, 329, 340, 353, 412, 449, 450, 464, 478, 479, 482, 503, 542, 576, 577, 627, 638

Kemalettin Sami (Gökçen), Albay, Paşa: 519, 539

Kemal Güven: 426

Kemal Paşa, Jandarma Genel Kumandanı: 222

Kemal Tahir: 305, 458

Kemal Zeki Gençosman: 280

Kılıç Ali: 336, 444, 484, 534, 587, 618, 661

Kinross, Lord: 21, 52, 134, 334, 447, 501, 507, 560, 633

Kiraz Hamdi Paşa: 77, 222, 269, 320, 368, 390,

Kitchener, Mareşal, İngiliz Savaş Bakanı: 105, 146, 153, 174, 429

Kitsikis, Dimitri, Prof.Dr.: 250, 309, 310-313, 456, 692

Kladas, Albay, 11.Tümen K.: 555

Kohl, Helmut: 442

Kondulis, General: 518

Konstantin, Yunan Kralı: 309, 402, 438, 440, 517, 541, 552, 561, 688, 693, 708

Kont Sforza: 114, 208, 209, 226

Kostas Misailidis: 412

Krajewski, Cidde Başkonsolosu: 416

Kuşçubaşı Eşref: 476, 478

Kürt Şerif Paşa: 460, 681

— L —

Lahanokardos, E.: 553, 555
Lamb, Harold, İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu: 556, 701, 702, 704-706
Langhorne, Prof.: 25
Larcher, M.: 120
Latife Hanım: 585, 587
Lawrens, T.E., Albay, İngiliz casusu: 177, 178, 191, 395
Laval, işbirlikçi Fransız Bakanı: 45
Ledoulx, A.: 37, 332
Leman Şenalp: 16
Lenin: 455
Lewis, Bernard: 18, 447, 735, 741
Liautey, Mareşal: 202
Liman von Sanders/Liman Paşa: 95, 96, 98, 99, 103-110, 112, 116, 121-124, 126, 128-130, 135-138, 140, 148-150, 154, 156-158, 169, 170, 173, 178, 179, 181-183, 185, 187-190, 194, 213, 420
Lindley: 632, 699
Lindsay, Ronald: 591
Lloyd George: 231, 309-313, 328, 330, 331, 388, 409, 413, 416, 429, 430, 434, 439, 440, 450, 452, 517, 518, 521, 538, 592, 593, 594, 677, 679, 680-685, 687, 691, 692, 695, 700, 703, 705-707, 709, 710, 716
Lorraine, Parcy: 337, 739
Lufas, General: 553
Lütfi Doğancı, General: 111
Lütfi Fikri: 608, 649
Lütfi Simavi Bey, Başmabeynci: 31, 33-35, 37-40, 42, 47, 79, 113, 172, 211, 212, 225, 227, 228, 259, 266, 278
Lütfiye Pekcan: 656-661

— M —

Mac Arthur, General: 174
Mahir Niyazi, Dr.: 426
Mahmut Esat Bozkurt, milletvekili: 577, 636-639, 738
Mahmut Goloğlu: 241, 324, 345, 415, 460, 526, 626
Mahmut Muhtar Paşa: 229
Mahmut Paşa, Çürüksulu: 332
Mahmut (Soydan): 188, 587
Mahmut Şevket Efendi, Şehzade: 71, 166, 245, 262, 277, 278, 284, 375, 588
Mahmut Şevket Paşa: 38, 39, 88, 89, 91, 92, 299
Mahmut Yesari: 170
Makbule Adatan: 339
Mansfield, Peter: 609, 610, 612
Marden, General: 537, 688
M.Arkın: 294
Marten Paşa: 106
Mazhar Ağa, ikinci Musahip: 51, 66, 74, 77
Mazhar Müfit Kansu, milletvekili: 72, 222, 241, 276, 280, 332, 340, 504, 525, 534, 586, 650, 651, 668
McCallum, R.B.: 98
McCullagh: 87
Mecdi, A.(Abdülaziz, Tolon) Hoca: 79, 453
Mediha Sultan, Vahidettin'in ablası, D.Ferit'in eşi: 40, 42, 44, 51, 52, 58, 69, 78
Mehmet Akif Ersoy: 100, 364, 366, 534, 535, 640
Mehmet Ali Aybar: 87
Mehmet Ali Cinnah: 470, 472
Mehmet Ali, Dahiliye Nazırı: 75, 254, 261, 266, 272, 273, 279, 280, 302, 335, 368, 421
Mehmet Ali Kayabal: 25
Mehmet Ali Kılıçbay: 261
Mehmet Ali Paşa: 111
Mehmet Altan: 14, 451, 647, 672, 673, 676, 735, 736
Mehmet Ataker: 377
Mehmet Bayrak: 672, 673
Mehmet Doğan: 729
Mehmet Gönlübol, Prof.Dr./Cem Sar'la birlikte: 325, 444

Mehmet Kahraman: 368, 411, 515, 525, 526, 537-539
Mehmet Kaplan, Prof.Dr.: 114, 468
Mehmet Keçeciler: 672
Mehmet Kutlular: 350, 596
Mehmet Önder: 211, 214, 468, 692
Mehmet Özdemir: 444
Meletios, Patrik: 556
Melih Aşık: 722
Melzig, Herbert, Prof.Dr.: 15, 447, 470, 741
Memduh Şevket (Esendal): 634
Mesut Aydın, Dr.: 20, 337
Mesut Fani, Osmaniye Mutasarrıfı: 372, 468
Metaksas, General: 310, 411, 470, 517, 693
Mete Tunçay: 105, 107, 215, 236, 261, 324, 411, 463, 490, 599, 601, 607, 672, 673, 729, 732, 733
Metin And, Prof.Dr.: 664
Metin Çamurcu: 652, 656-658
Metin Toker: 641
Mevlanzade Rıfat: 75, 232-234, 248, 271-273, 277, 288, 297, 300, 475
Mevlana Şevket Ali: 602
Mevlut Çelebi: 224
M.F.Kırzıoğlu, Dr.: 241
M.L.Smith: Smith, M.L.'ye bkz.
Mihran Efendi, Ali Kemal'in ortağı: 369, 373
Millerand, Fransız başbakanı: 434
Milne, General: 40, 200, 251, 269, 316, 327, 328, 330, 387, 679
Mim Kemal (Öke), Dr.: 540
Mim Kemal Öke, Doç.Dr.: 21, 25, 72, 97, 221, 457, 469, 577, 599, 601, 602, 604, 605, 607, 609, 610
Misailidis, K.: 458
Mithat Sertoğlu: 50, 92
Mitterant, François: 442
M.Şahin: 227
M.Şükrü Bleda, İttihat ve Terakki Partisi Genel Sekreteri: 89, 173, 199
Montagu, Hindistan İşleri Bakanı: 452, 566, 686, 694
Moorehead, Alan: 95, 96, 99, 110, 116, 117, 127, 130, 133, 135, 137, 139, 141, 146, 151, 153, 154, 161, 164, 168
Morgenthau, ABD Büyükelçisi: 135
Mougham, Somerset: 469
Mousharrafa, M.M.: 472
Muhammed Azam Han: 471
Muhammed İkbal: 470, 472, 604
Muhammed Sadıq, Prof.Dr.: 457
Muharrem Mercangil: 15
Muhittin Paşa, Ankara Valisi: 221
Muhittin (Okyayüz) Paşa: 269, 346
Murat Bardakçı: 31, 77, 397
Muhyiddün ibn ul Arabi: 562
Murat Belge: 105
Murat Sertoğlu: 71, 195, 196, 245, 277, 527, 529, 530, 539, 541, 545
Musa Kazım Efendi, Şeyhülislam: 35, 38
Mussolini, B.: 69, 425
Mustafa Cantekin: 86
Mustafa Fehmi Efendi (Gerçeker), Din İşleri Bakanı: 340, 367, 575
Mustafa Fevzi Paşa: Fevzi Çakmak'a bkz.
Mustafa Kaplan: 14, 101
Mustafa Müftüoğlu: 14, 27, 44, 45, 61, 336, 376, 378, 426, 526, 536
M.(Mustafa) Natık Paşa: 216, 353
Mustafa Necati, milletvekili: 586
M.(Mustafa) Neyir: 75, 371, 468
Mustafa Reşit Paşa, Hariciye Nazırı: 203, 209, 387
Mustafa Sabri Efendi, Şeyhülislam: 39, 75, 177, 190, 191, 204, 247, 248, 261, 262, 272, 273, 284, 285, 298-303, 305, 313, 349, 368, 390, 391, 399, 406, 694
Mustafa Sagir, İngiliz casusu: 336, 602
Mustafa Suphi: 449, 473, 474, 509, 524
Mustafa Yazgan: 534
Muzaffer Gökman: 16
Muzaffer Kılıç: 289, 587
Müfit (Kurutluoğlu) Efendi: 54
Müfit Özdeş: 86

Mühlmann, Carl, Dr., askeri yazar: 106, 107, 135
Mükerrem Kamil Su: 295
Mümtaz Soysal, Prof.Dr.: 292
Münevver Ayaşlı: 426, 588
Müslüm Gündüz: 649
M.Z.Pakalın: 50, 227
M.Zekeriya (Sertel): 114

— N —

Naci (Eldeniz), Albay, Vahidettin'in Başyaveri, Paşa: 113, 197, 211, 213, 229, 256, 260
Naci Kaplan, Kur.Alb.: 20
Naci Kaşif Kıcıman: 598
Nagata, Y., Prof.: 457
N.(Nail) Ekici: 337
Nail, Yarbay, 25.A.K., şehit: 165
Nail Moralı: 310, 561
Nail Bey, Yarbay, 25.A.K., şehit: 165
Naim Bey, Kraemer Palas'ın işletmecisi: 561
Naim Süleymanoğlu: 282
Nairne, Albay: 463, 537, 632
Nalan Seçkin: 367
Napolyon Bonapart: 49, 51, 340
Naşit Hakkı Uluğ: 64, 66, 71, 376, 380, 381, 409, 600, 606
Nazım Paşa, Harbiye Nazırı: 298
Nazım Bey, şehit, Yarbay, Albay: 361, 498, 519
Nazmi (Akpınar), Yüzbaşı: 106
Nazmi Topçuoğlu: 280
Necati, Süleyman, milletvekili: 461, 616
Necip, milletvekili: 586
Necip Ali Küçüka: 57
Necip Fazıl Kısakürek: 27, 29, 32, 34, 56-58, 65, 67, 71, 77, 78, 82, 198, 216, 227, 229, 238, 239, 242, 244, 245, 249, 255-261, 263, 267, 272, 274, 275, 284, 346-348, 352, 361, 379, 381, 421, 580, 589
Necmettin Erbakan: 465, 466, 742
Necmettin Sadak: 139
Nedim Yahya, 500.Yıl Koordinatörü: 723, 724
Nehru, J.: 471, 472
Nejat Göğünç, Prof.Dr.: 25
Nejat Kaymaz, Prof.Dr.: 456, 460,
Nemrut Mustafa, Paşa: 222, 259, 270, 301, 355, 380, 423, 686
Neşe Düzel: 97
Neşet (Bora), Yüzbaşı: 229, 257, 290
Neyir: M.Neyir'e bkz.
Nicolson, Harold: 310, 312, 515, 684
Nider, General: 489
Nihal Atsız: 29, 32, 44, 56, 70, 79, 241, 249, 275, 277, 283
Nihat (Anılmış) Paşa: 179, 208, 210, 269, 346
Nihat Erim, Prof.Dr.: 431
Nikolai Bey, Albay: 111
Nilgün Cerrahoğlu: 97
Nikolapulos, Hristos V.: 544, 693
Nitti, İtalyan Başbakanı: 434
N.A.(Niyazi Ahmet) Banoğlu: 339
Niyazi Berkes: 741
Niyazi Köymen, Dr.: 723
Nizamettin Karacebe: 210, 627
Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu: 49
Noel, E.W.C., Binbaşı: 221
Numan Usta: 332
Nurdoğan Taçalan: 218, 268, 310, 478
Nurettin Güz, Doç.Dr.: 672, 673
Nurettin Paşa, Sakallı: 56-58, 204, 208, 259, 268, 340, 367, 377, 429, 481, 503, 549, 550, 557, 714
N.(Nurettin) Peker: 336, 337, 378
Nurettin Sevin: 664
Nuri Köstüklü, Y.Doç.Dr.: 501
Nusret Baycan: 194, 215
Nusret Efendi, milletvekili: 54

— O —

Oğuzhan Asiltürk: 729

Oktay Akbal: 113, 292
Oktay Balamir: 728
Orhan Azizoğlu: 456
Orhan Duru: 446
Orhan Kızıldemir: 292
Orhan Kurmuş: 454
Orhan Pamuk: 725
Orlando, İtalyan Başbakanı: 311, 312
Osman Bölükbaşı: 741
Osman Ergin: 562
Osman Kadri, Bolu Mutasarrıfı: 270, 367
Osman Olcay: 303, 309, 358, 385, 386, 401, 432-434
Osman Öndeş: 31, 51
Osman Turan, Prof.Dr.: 589, 610
Osman Ulugay: 513, 517
Oya Batum-Menteşe, Prof.Dr.: 135
O.Yalçın: 294

— Ö —

Ömer Faruk Efendi, Şehzade: 58, 137, 213-215, 375-382, 385, 390
Ömer Fevzi, gazeteci: 371, 468
Ömer Fevzi, Bursa Müftüsü: 700
Ömer Halis Bıyıktay, Binbaşı: 503
Ömer Kürkçüoğlu, Doç.Dr.: 25, 309, 320, 386, 413, 433, 437, 445-447, 451, 452, 460, 601, 607, 679, 681-683, 694, 696, 697
Ömer Lütfü (Yasan), Albay, milletvekili: 191-193
Ömer Nasuhi Bilmen: 348, 363, 748
Ömer Sami Coşar: 18, 75, 349, 368, 371, 468
Ömer Yaver Paşa, Nazır, Başmabeynci: 66, 72, 227, 228, 251, 342

— P —

Pallis, Albay: 498, 691
Panayakos, Binbaşı: 556
Papulas, A., General: 413, 495, 498, 499, 507, 518, 521, 540, 541, 552, 630
Paraskevopulos, General: 312, 344, 358, 359, 446
Parti Pehlivan: 482, 491
Paruşev, Paraşkev: 18
Passari, Mihal N., Albay: 520, 553, 560, 631-633
Pavlus Efendi: 454
Pellé, A., General, Fransız Yüksek Komiseri: 410
Petain, Mareşal: 45, 175, 176
Peyami Safa: 18, 116, 118, 128, 131, 139, 163, 362, 562, 741
Plastiras, General: 75
Poincaré, Fransız Başbakanı: 558, 707, 708
Politis, Yunan Dışişleri Bakanı: 312
Pötrich, Yarbay: 149
Price, Claire: 463
Price, G.Ward: 387
Protopapadakis, Yunan Maliye Bakanı: 552
Psyrukis, Nico: 456

— R —

Radi Azmi Yeğen: 236, 272, 273, 279, 280
Rahip Fru: Frew'a bkz.
Rahmi Apak: 57, 223, 354, 412, 446, 449, 479, 496, 497, 499, 500, 519, 627
Rahmi, İzmir Valisi: 478
Rahmi, Yarbay, şehit: 223
Raif Efendi/hoca: 240, 449, 573
Rainero, R., Doç.Dr.: 448, 457
Rasih (Kaplan) Hoca, milletvekili: 52, 577, 586
Rasim (Başara), milletvekili: 635
Rasim Ferit Talay, Dr.: 197
Rattigan, M.: 326, 336, 687-691
Rauf, A., İnan: 562

Rauf (Orbay): 33, 65, 79, 80, 88, 89, 97, 192, 197-199, 201-203, 207, 208, 215, 226, 229, 241, 242, 257, 263, 266, 269, 270, 274, 276, 280, 295, 314, 322, 327, 332, 333-335, 339, 340, 390, 400, 420, 453, 476, 478, 503, 512, 567, 570, 577, 580, 592, 595, 607, 625-629, 638, 669, 678, 711

Rawlinson A., Yarbay, Albay: 221, 697

Recep Peker: 641, 737-739

Refet (Bele), Albay, Paşa: 60, 61, 181, 208, 244, 245, 264, 274, 276, 317, 318, 325, 326, 367, 377, 415, 480-482, 484, 488, 489, 494, 496, 512, 519, 549, 576, 625, 629, 645, 710, 711

Refi Cevat Ulunay: 48, 50-52, 68, 69, 207, 222, 224, 313, 350, 352, 369, 370, 425, 468

Refik Ahmet Sevengil: 294

Refik Bey, Hazine-yi Hümayun Umum Md.: 37, 42, 47, 254, 342, 401

Refik Halit (Karay): 61, 171, 220, 229, 254, 272, 331, 334, 335, 368, 369, 385, 399, 468, 664

Refik Koraltan: 587, 642

Refik (Saydam), Dr.: 532

Refik Şevket İnce, milletvekili: 525, 540, 545, 716

Reha Muhtar: 656-658, 660

Remzi (Alçıtepe), Albay, 7.Tümen K.: 123

R.Nuri Kaçmaz, Gürün Lisesi Md.: 277

Reşat, milletvekili: 586

Reşat Ekrem Koçu: 664

Reşat Halis: 384, 385

Reşat Kaynar, Ord.Prof.Dr.: 734, 741

Reşat Paşa, Vahidettin'in özel doktoru: 32, 52, 60, 66, 76, 77, 399

Reşit, Ethem'in ağabeyi emekli yüzbaşı: 476, 480, 482-484, 490, 494, 496, 505

Reşit Paşa, Erzurum Valisi: 222

Reşit Paşa, Sıvas Valisi: 274, 628

Rıfat Bey, Vahidettin'in son Başkâtibi: 42, 56, 71

Rıfat, M., Efendi (Börekçi), Ankara Müftüsü/Diyanet İşleri Başkanı: 340, 367, 734

Rıza Nur, Dr.: 39, 44, 53, 55-57, 69, 77, 82, 85, 90-94, 207, 247, 298, 299, 307, 314, 333, 335, 382, 453, 534-536, 548, 567, 571, 572, 577, 592, 594, 634, 724

Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Filozof: 31, 34, 39, 41, 42, 54, 61, 62, 81, 114, 272, 279, 281, 302, 333, 335, 368, 371, 374, 376, 384, 385, 390, 391, 409, 415, 699

Roda, Mihail L.: 218, 458, 491

Ronard, Stephan, Dr.: 46

Rufus İsacks, Hindistan Genel Valisi: 566

Ruhi Su: 502

Rumbeyoğlu Fahrettin, Nazır: 359

Rumbold, H., İngiliz Yüksek Komiseri: 59, 62-64, 264, 335, 383, 386, 404, 405, 407-410, 501, 517, 521, 570, 593, 683, 684, 692, 693, 695-698, 700-706, 709, 710

Rustow, A., Dankwart: 741

Ruşen Eşref Ünaydın: 101, 102, 105, 112, 114, 126, 133, 169, 171, 227, 231, 465, 501, 516, 540, 542, 544, 561

Rüknettin /Rüknettin Sami, Mediha Sultanın torunu: 58

Rüknü Özkök: 270, 350, 356, 357, 364, 365, 368, 412

Ryan, A.: 24, 42, 62, 232, 235, 255, 314, 408, 413, 593, 678-680, 683, 687

— S —

Sabahattin Selek: 36, 223, 231, 236, 245, 271, 273, 274, 279, 280, 350, 412, 444, 464-466, 479, 482, 495, 497, 500, 503, 512, 517, 520, 525, 526, 538, 581, 623, 626-628, 714

Sabiha Gökçen: 336

Sabiha Sultan, Vahidettin'in kızı: 30, 31, 42, 51, 70, 83, 214, 376, 377, 381

Sabri (Beşe), Albay: 519
Sabri Toprak, 2.dönem milletvekili: 635, 636
Saddam Hüseyin: 736
Sadık, Miralay/Albay, Hürriyet ve İtilaf Partisi lideri: 39, 40, 298-301, 384, 699
Sadi Borak: 111, 139, 173, 180, 186, 213, 257, 339, 374
Saffet (Arıkan): 634
Said-i Nursi /Bediüzzaman: 216, 423, 471
Saim Çörçe: 250
Sait Molla: 222, 224, 300, 304, 359, 363, 368, 370, 390, 391, 413, 468
Sait Paşa, Sadrazam: 71
Salahi R.Sonyel, Prof.Dr.: 23-25, 63, 75, 219, 221, 222, 250, 266, 310, 311, 316, 320-322, 324, 327, 329, 332, 333, 336, 344, 383, 385, 386, 388, 390, 392, 393, 395-397, 405, 407-409, 412-414, 433, 434, 444, 460, 501, 517, 518, 570, 583, 584, 593, 595, 599, 601, 678-680, 681, 682, 684-688, 691-693, 697, 700, 703, 707, 716
Salih Bozok: 186, 289, 561, 587
Salih Paşa, Sadrazam: 46, 278, 331, 333, 335, 341-344, 398, 403-405
Salih (Omurtak), Binbaşı: 542, 543
Sally Flood/Salliklat, General: 318, 320
Samet Ağaoğlu: 217
Sami, D.Ferit'in üvey oğlu: 42, 58, 69, 78, 262, 387, 390, 406, 409, 410
Sami, Yüzbaşı, Ethem'in yaveri: 487
Sami N.Özerdim: 16
Samiha Ayverdi: 51, 58, 71, 234, 249, 263, 352
Sarı Efe Edip: 482
Sarıyanis, P., Albay, General: 497, 498, 517, 555, 685
Sebahattin Önkibar: 672
Seccadecibaşı İbrahim: 66
Seçil Akgün: 600, 606
Seçil Erus: 420, 425
Sefa Kaplan: 96, 101
Seha L. Meray, Prof.Dr.: 18, 303, 385, 386, 401, 442, 569, 589, 590, 592
Selahattin Adil, Yarbay, Paşa: 104, 106, 108-110, 119, 140, 156, 208, 346, 444
Selahattin Çiller: 119, 174
Selahattin Güngör: 113, 505
Selahattin (Köseoğlu), Albay, milletvekili: 317, 318, 367, 616
Selahattin Selışık: 559
Selahattin Tansel, Dr.: 97, 203, 253, 269, 318, 324, 353, 364, 444, 445, 700
Selim Efendi, Şehzade: 285, 385
Selim İlkin: 448, 562
Semih Sergen: 741
Servet (Yurdatapan), Yarbay, 64.A.K.: 165, 169
Seyfi (Düzgören), Yarbay: 367
Seyit Abdülkadir: 394, 649, 681
Seyit Bey, 2.dönem milletvekili: 332, 575, 577
Seyid Onbaşı: 106
Sherrill, General, ABD Büyükelçisi: 243, 555
Sıtkı Aydınel: 319
Sina Akşin, Prof.Dr.: 18, 25, 38, 41, 42, 63, 82, 86, 89, 197, 198, 204, 207, 209, 211, 219, 220-222, 225, 235, 250, 252, 254, 259, 269, 299-301, 304, 313, 316, 320-322, 338, 349, 383, 387-393, 403, 429
Sinha, R.K., Dr.: 18, 457, 471, 599, 604, 606
Smith, M.L.: 24, 219, 309, 310, 312, 313, 384, 386, 432, 433, 447, 448, 517, 521, 552, 556, 557, 559, 593, 632, 707
Sonderstern, Albay: 109, 110
Souchon, Amiral: 94
Spyridonos, Y.L.: 489, 495, 498, 499, 507, 517, 521, 537, 553, 556, 559, 631-633
Stavridis, J., Sir: 521
Stergiyadis, İzmir Genel Valisi: 552

Stopfort, General: 149
Stratigos, K., General: 309, 383, 440, 520, 535, 552, 553, 630-632, 685, 689, 692, 695, 704
Stratos, Yunan Reformist Parti lideri, Bakan: 552, 690
Sturton, emekli Binbaşı: 325, 326
Sucheta Kripalani: 471
Suat Bilge: 325
Suat Hayri Ürgüplü: 214
Suat İlhan: 280, 535
Suat Sinanoğlu, Prof.Dr.: 456
Suhreverdi: 562
Suna Kili: 347, 383
Sulhi Dönmezer, Ord.Prof.Dr.: 504, 730
Sultan (Mehmet) Reşat: 30, 34, 36, 47, 50, 51, 57, 81, 85, 101, 106, 211, 275, 398, 580
Suphi (Kula), Yarbay: 519
Süleyman Külçe: 170, 195, 196, 349, 529
Süleyman Nazif: 54, 332, 358
Süleyman Şefik Paşa, Harbiye Nazırı, Kuva-yi İnzibatiye Komutanı: 60, 221, 351, 355, 390
Sümer Kılıç: 662
Süreyya Örgeevren: 479
S.S. (Süreyya Sami) Berkem: 336, 501, 588
Süreyya Yiğit: 289

—Ş—

Şadiye Osmanoğlu, II.Abdülhamit'in kızı: 46, 417
Şah İsmail, eşkiya: 223, 356, 395
Şakir Paşa, Harbiye Nazırı: 254, 255
Şakir Ülkütaşır: 291
Şefik Aker, Yarbay, 27.Alay K.: 99, 121-125, 131, 134
Şefik Okday, Tevfik Paşanın torunu: 32, 71, 213, 229
Şehbenderzade Ahmet Hilmi: 298
Şemsettin Kutlu: 103, 369, 374
Şerafettin Turan, Prof.Dr: 221, 232, 235, 269, 281, 321, 329, 412
Şerafettin Yaltkaya: 562
Şeref Aykut, milletvekili: 332
Ş.Gözübüyük: 347, 383
Şerif Güralp: 350, 479, 491, 493, 519
Şevket Ali, Hind Hilafet Komitesi Başkanı: 602
Şevket Efendi, Gönen Müftüsü, şehit: 412
Şevket Kazan: 672
Şevket Soğucalı: 18, 539
Şevket Süreyya Aydemir: 247, 291, 442, 524, 527
Şevket Turgut Paşa: 89, 243, 301, 316
Şevki Yazman: 364, 448, 479, 493, 501, 519
Şevki Yılmaz: 596
Şeyh Sadi: 262
Şeyh Saffet Efendi, milletvekili: 616
Şeyh Sait: 75, 302, 443, 641, 649, 651, 664, 673, 676
Şeyh Sunusi: 227, 575
Şiar Yalçın: 664, 672, 673
Şükrü, M., Eğilmez: 347, 406, 412, 446, 479
Şükrü Naili (Gökberk), Albay, Paşa: 45, 549, 591
Şükrü Saraçoğlu: 738

—T—

Tagore, Rabindranath: 471, 472
Tahsin Bey, Dr.: 320
Tahsin Paşa, II.Abdülhamit'in Başkâtibi: 33, 80, 272, 611
Tahsin Öz: 50
Tahsin Uzer: 197, 332
Tahsin Ünal: 225, 324, 384
Talat Paşa, İttihat ve Terakki Partisi Lideri, Sadrazam: 48, 71, 79, 173, 196, 197, 198, 299
Talat Yalazan: 218, 219
Taner Baytok: 23, 33, 208, 320, 327,

333, 345, 393-396, 501, 678, 683, 684, 699
Tansu Çiller: 390, 442, 466
Tarık Mümtaz Göztepe: 31, 32, 49, 51, 56, 65-68, 73-76, 120, 197, 226, 228, 229, 248, 257, 269, 270, 272, 280, 295, 298, 300, 331, 344, 350, 351, 354-356, 359, 381, 415, 416, 576, 589
Tarık Zafer Tunaya, Prof.Dr.: 39, 300, 414, 425, 442, 599, 615, 626, 741
Tawnshend, V.F. Charles, General: 199, 430, 684, 699
T.(Tayyip) Gökbilgin, M., Prof.Dr.: 220, 221, 248, 278-280, 301, 321, 328, 353
Teğmen Mevsuf, şehit: 106
Tekin Erer: 588
Teotokis, Yunan Savaş Bakanı: 552, 692
Tevfik, Ethem'in kardeşi, yüzbaşı: 476, 480-482, 494, 505
Tevfik Bıyıklıoğlu: 21, 65, 204, 210, 235, 239, 240, 248, 267, 316, 343, 355, 359, 527, 643
Tevfik Çavdar: 419, 454, 466, 467
Tevfik Fikret: 114
Tevfik Paşa (Okday), Sadrazam: 40-42, 46, 53, 65, 196, 197, 199, 231, 233, 255, 265-267, 334, 342, 349, 359, 390, 391, 397, 398, 403-405, 407, 408, 411, 412, 414, 446, 516
Tevfik Rüştü Aras: 211, 635-639
Toktamış Ateş, Prof.Dr.: 487, 648, 652-656, 661-662, 664-672
Topal Osman Ağa: 547, 548, 668-671
Toynbee, Arnold J.: 18, 115, 433, 447, 456, 463, 469, 521, 556, 677, 678, 682, 736, 741
Trikupis, N., General, son Yunan Başkomutanı: 520, 552-555, 559, 702, 704, 708
Tromwer Paşa: 111
Tuncay Öztürk: 101
Tuchman, B.: 98
Tunalı Hilmi, milletvekili: 525
Turgut Özal: 650
Turhan Gürkan: 238
Türker Acaroğlu: 16
Tütüncübaşı Şükrü: 30, 31, 49, 51, 52, 66, 74

— U —

Ubucini: 49
Uğur Mumcu: 19, 75, 87, 89, 240, 443, 461, 569, 624, 640, 641, 647, 677
Uluç Gürkan: 672, 673
Uluğ İğdemir: 21, 86, 223, 320, 353, 365, 714
Ulviye Sultan, Vahidettin'in kızı: 30, 32, 230
Utkan Kocatürk, Prof.Dr.: 56, 89, 170, 217, 222, 546

— Ü —

Üçüncü Selim: 597
Ümit Zileli: 293
Ünsal Yavuz, Prof.Dr.: 672, 673
Üsteğmen Hasan, şehit: 106

— W —

Walder, David: 24, 218, 309, 310, 312, 327, 384, 433, 437, 438, 440, 445, 447, 452, 501, 507, 517, 552, 555-557, 566, 592, 684, 685, 687, 700, 706-710
Wallah, L., Jehuda, Prof.Dr.: 97
Walker, General: 251
Wangenheim, Alman Büyükelçisi: 455
Webb, Amiral: 115, 252, 266, 269, 311, 328, 353, 387-390, 392, 394, 678, 679, 681, 688
Weber Paşa: 110, 111, 122, 126, 138
Weir, Peter: 155

Wells, H.G.: 26, 214
Westen, Hunter, General: 136
Wilhelm, II.: 598
Willmer, Yarbay: 148, 149, 159, 161
Wilson, ABD Başkanı: 310-313, 435, 449, 620, 678
Wilson, General: 678
Wilson, H., Mareşal: 311, 312, 452, 685, 689

— V —

Vansittart, İngiliz diplomatı: 311, 680
Vasfi Hoca/Efendi: 248, 333, 368, 409, 699
Vatikiotis, P.J.: 456
Vecihi Timuroğlu: 113
Vedat Eldem: 279
Vehbi Cem Aşkun: 240, 241
Vehbi (Çelik) Hoca/Efendi, milletvekili: 67, 79, 332, 333
Vehbi Vakkasoğlu: 14, 18, 19, 26, 27, 29, 40, 49, 112, 176, 179, 190, 194, 197, 198, 203, 207, 223, 233, 234, 236, 238, 243, 248, 249, 258, 264, 268, 274, 277, 281, 297, 301, 314, 324, 349, 371, 379, 380, 423, 426, 625, 645
Velit Ebüzziya: 104, 332
Vehip (Kalçi) Paşa: 75, 104, 105, 111, 119-121, 128, 134, 149, 151, 159, 160, 166, 167
Venizelos, Elefterios: 306, 309, 310, 312, 319, 331, 359, 383, 397, 401, 402, 413, 439, 440, 478, 484, 505, 538, 555, 556, 560, 681, 698
Venizelos, Sofokles, Venizelos'un oğlu: 359
Vera Dumesnil: 337, 379
Viktor Emanuel, İtalyan Kralı: 69
Villalta, J.B.: 545
Vitieridu, İlia: 544
Vlahapulos, General: 518

— Y —

Yahya Akyüz, Prof.Dr.: 444, 521
Yahya Çavuş: 112
Yahya Galip, Ankara Valisi: 480
Yahya Kemal (Beyatlı): 56, 108, 232, 300, 331-333, 356, 359, 365, 369, 374, 381, 415, 501
Yakup Kadri Karaosmanoğlu: 331, 501, 510-512, 527, 542, 675
Yakup Mughul, Dr.: 18, 457
Yakup Şevki (Subaşı) Paşa: 210, 243, 251, 346, 377, 503, 550, 557, 633, 711
Yalçın Küçük: 14, 19, 85-90, 96, 102, 103, 105, 106, 112, 115-118, 120, 121, 129, 130, 134, 136, 140-146, 168, 169, 171, 173, 176, 200, 206, 253, 452, 473, 474, 484, 485, 488-493, 499, 502, 505-513, 515, 522-525, 531, 643
Yaşar Kutluay: 600
Yaver Paşa: Ömer Yaver Paşaya bkz.
Yavuz Abadan, Prof.Dr.: 741
Yavuz Bahadır: 426
Yavuz Senemoğlu: 237
Yavuz Sultan Selim: 49, 50, 609
Yerasimos, Stefanos: 323, 325, 452, 454
Yıldırım Beyazıt: 367
Yıldırım Çavlı: 722
Yılmaz Altuğ, Prof.Dr.: 383
Yılmaz Çetiner: 31, 78, 426
Yılmaz Öztuna: 60, 426, 608, 610, 672, 673
Yörük Ali Efe: 482, 483
Yunus Nadi: 221, 289, 332, 353, 368, 479, 481-485, 495, 737
Yusuf Akçura: 598, 607
Yusuf Halaçoğlu, Prof.Dr.: 287, 292-294, 296
Yusuf İzzet (Met) Paşa: 208, 222, 269, 367, 525
Yusuf İzzettin Efendi, Veliaht: 30, 38, 246
Yusuf Kemal Tengirşenk, milletvekili:

333, 367, 386, 407, 634, 686, 693, 697
Yusuf Ziya, milletvekili: 461
Yücel Hacaloğlu: 588
Yücel Özkaya, Prof.Dr.: 468
Yümnü Üresin, Yüzbaşı, General: 376, 380-382
Yüzbaşı Selahattin (Yurtoğlu): 97, 120, 178, 207, 269, 270, 315, 412, 429, 453, 476, 479, 620, 624, 627

— Z —

Zaharof, Basil, silah taciri: 312, 313, 450, 692
Zamir Arıkoğlu: Bkz.Damar Arıkoğlu
Zekeriya, E., (Sertel): 114
Zeki Paşa, Müşir: 351, 355, 360, 390
Zeki, Yarbay, Vahidettin'in Kayınbiraderi: 50, 52, 64, 66, 73, 74, 76-78, 486
Zeki Sarıhan: 18, 468, 474, 475, 478, 479, 490, 492, 496
Zeki Üngör, İstiklal Marşımızın bestecisi: 78
Zeynel Abidin: 222, 223
Ziyad Ebüzziya: 729
Ziya Göğem: 559
Ziya Gökalp: 171, 635, 637, 638
Ziya Hurşit: 55, 391, 614, 616, 676, 677
Z.Kars: 444
Zuhuri Danışman: 17, 295, 528
Zühtü Güven: 223, 357

Turgut ÖZAKMAN, 1 Eylül 1930 Ankara doğumlu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1952), bir süre avukatlık yaptı, Almanya'da Köln'de, bir yıl kadar Tiyatro Bilgileri Enstitüsü'nde tiyatro öğrenimi gördü (1955/56). Devlet Tiyatrosu'nda, Ankara Radyosu'nda çalıştı, TRT Merkez Program Dairesi Başkanı, sonra da Genel Müdür Yardımcısı oldu (1967), İzmir Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğüne atandı (1983-1987), DTCF Tiyatro Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışıyor. İlk oyun denemesi **Masum Katiller,** 1946'da Halkevi'nde oynanmıştı, Hisar dergisinde hikâyelerinin de çıkmaya başladığı 1951'de **Pembe Evin Kaderi,** kısa zamanda tanınmasını sağladı. Bu oyunu ile, eserini Devlet Tiyatrosu'nda görmek mutluluğuna eren en genç piyes yazarımız oldu. Piyesleri, ilk oynanış sırasıyla şunlardır: **"Pembe Evin Kaderi** (1951), **Güneşte On Kişi** (1955), **Tufan** (1957), **Duvarların Ötesi** (1958), **Hastane** (1959), **Karagöz'ün Dönüşü** (1959), **Kanaviçe** (1960), **Ocak** (1962), **Paramparça** (1963), **Bulvar** (1964), **Ulusal Kolej Disiplin Kurulu** (1966), **Komşularımız** (1967), **Sarıpınar 1914** (Reşat Nuri Güntekin'in Değirmen romanından esinlenerek, 1968; bu oyunuyla Ankara Sanatseverler Derneği tarafından yılın en iyi oyun yazarı seçildi), **Babamla Birlikte** (1971), **Masal Var Masalcık Var** (çocuk oyunu, 1981), **Ah Şu Gençler** (1983), **Töre** (1986), **Deliler** (1987), **Ben Mimar Sinan** (1988). Basılmış oyunları: **Güneş'te On Kişi** (1955), **Ocak** (1963), **Duvarların Ötesi** (1965), **Berberde** adlı kısa oyunu Yeni Türk Tiyatrosu adlı antolojide ve **Radyo Notları** adlı kitabı 1969'da yayımlandı. Türkiye İş Bankası 1979 Tiyatro Oyunu Yarışması'nda **Fehim Paşa Konağı** (1980) oyunu ile birincilik ödülünü, **Duvarların Ötesi** ile 1981 Sanat Kurumu ve Avni Dilligil ödüllerini aldı. **Resimli Osmanlı Tarihi** adlı oyunuyla 1983 yılı İsmet Küntay Ödülü'nü, **Bir Şehnaz Oyun** ile de 1984 Enka Sanat Ödülü ikinciliğini kazandı. **Keloğlan Aramızda, Yatık Emine, Tuzsuz Deli Bekir** filmlerinin (1972-75), **Kurtuluş** adlı dizinin senaryosunu yazdı. **Duvarların Ötesi, Bir Şehnaz Oyun** (Şekerpare adıyla), **Ocak** (Gurbet Kuşları adıyla ve değiştirilerek) filme alındı. **Kanaviçe, Ocak, Komşularımız, Sarıpınar 1914, Berberde, Töre,** televizyon oyunu yapıldı. **Korkma İnsancık Korkma** adlı romanı 1993'te, **Dr. Rıza Nur Dosyası** adlı incelemesi 1995'te yayımlanmıştır.

Vahidettin, M.Kemal ve Milli Mücadele

Son yılların, günümüze ışık tutan en geniş ve şaşırtıcı araştırması.

Yakın tarihimize yönelik başlıca yalanları, yanlışları ve yutturmacaları büyük bir sabırla derleyen ve titizlikle değerlendiren **Turgut Özakman,** yüzlerce yerli ve yabancı objektif kaynağa dayanarak gerçekleri açıklamakta, bilinen kıvrak üslubu ile bir kısım yorucu ve ayrıntılı bilgiyi bile, bir solukta okunacak biçimde sunmaktadır.

Bütün tarihseverlerin ve yakın tarihimizle ilgili gerçekleri öğrenmek isteyenlerin, başucu ve başvuru kitabı olacak bir çalışma.

Eserde değinilen yalan, yanlış ve yutturmacaların çoğu ile belki de ilk kez karşılaşacak, çok şaşacak, çok gülecek, belli bir amaçla nasıl bir sahte tarih yaratılmak istendiğini görerek, Türkiye'nin geleceği bakımından çok da düşüneceksiniz.

Çeşitli iddiaları değerlendirilen eski-yeni yazar ve siyasetçilerden bazıları:

H.E.Adıvar, Çetin ve Mehmet Altan, Fikret Başkaya, Burhan Bozgeyik, Hasan Hüseyin Ceylan, Fatih Çekirge, İ.H.Danişmend, Abdurrahman Dilipak, Tarık Mümtaz Göztepe, Prof.Dr. Yusuf Halaçoğlu, Ahmet Kabaklı, Kazım Karabekir, Necip Fazıl Kısakürek, Cemal Kutay, Yalçın Küçük, Prof.Dr. İdris Küçükömer, Kadir Mısıroğlu, Mustafa Müftüoğlu, Prof.Dr. Faruk Özerengin, Emine Şenlikoğlu, H.Suphi Tanrıöver, Mete Tunçay, Vehbi Vakkasoğlu ve ötekiler...

ISBN 975 - 494 - 669 - 8
97 . 06 . Y . 0105 . 1142

9 789754 946697

KDV dahil 3600000 Lira